שקיעת החמה

ספר הזכרון

על כ"ק מרן אדוננו מורנו ורבנו קודש הקדשים

רבי יואל טייטלבוים זצוקללה"ה

אבדק"ק סאטמאר וגאב"ד עיה"ק ירושלים

שקיעת החמה

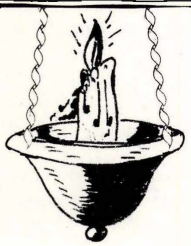

כך בא לידי ביטוי זעקת האבל והשכול אצל כל בית ישראל על דבר השריפה אשר שרף ה', כך נראה הזעזוע שפקד את כלל ישראל עם הסתלקותו של קודש הקדשים, מרא דארעא ישראל, נזר ישראל ותפארתו, חד מקמאי, צדיק הדורות, לוחם מלחמת ה', מקים עולה של תורה, הרהקוה"ט

רבי יואל טייטלבוים זצוקלה"ה

כך בכתה היהדות החרדית על הסתלקות עמוד האש שהלך לפנינו לנחותנו הדרך, – ונראה הדבר בעתונות של כל העולם, בלוויית תמונות נדירות מתקופות שונות בחיי רבינו זצוקללה"ה.

שנת תש"מ

פה ברוקלין

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2022

Brooklyn, N.Y.
Copyright © 1980
All Rights Reserved to
Sefer H'Zicuron Inc.

כל הזכויות שמורות לחברת „הוצאת ספר זכרון"
ואין רשות לשום אחד להעתיק מתוכו לא כולו ולא מקצתו, הן במדינה זו והן במדינה
אחרת עפ"י חוקי התורה והמדינות, ללא רשות.
המוליים

להשיג הספר בכל חנויות הספרים
ובהזמנות ע"י טעלעפאן 387-4106, ובשעות הערב 384-9291

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2022

נדפס בדפוס האחים גרוס
Printed in U.S.A. GROSS BROS Printing Co. Inc.

פאָרוואָרט

עס איז פאַרהאַן ווען ווערטער זענען צו אָרעם אַרויסברענגען די גרויסע ווייטאָג וואָס מען פילט. דער ווייטאָג איז צו גרויס מען זאָל דאָס קענען שילדערן און פאַרשטעלן. ווייל נישט נאָר מען שרייט, נאָר מען ווערט איין שטיק ווייטאָג. אַזוי טרעפן מיר ביי אלישע וועו אליהו הנביא איז פון אים אַוועק, שטייט נישט "והוא צועק" – ער שרייט – נאָר "והוא מצעק", ער איז געוואָרן אַ שטיק געשריי...

דאָס ווייטאָג אויף דעם הסתלקות פון מרן הקדוש והטהור, איז נאָך אַזוי פריש, עס איז נאָך אַזוי גרויס, אַז מען קען דאָס נאָך נישט שילדערן מיט ווערטער. עס איז נאָך צו פרי מען זאָל זיך קענען צוזאַם קלויבן די כוחות און באַשרייבן זיין גרויס גדלות, וואָס איז געווען ממש אויף אַלע געביטן, אין תורה, עבודה און גמילות חסדים, וואָס אין די אַלע מדות און מעלות טובות איז ער געווען אַ חידוש פלא, וואָס נאָך אין די פריערדיגע דורות, וועו עס איז געווען אַ דור דעה, האָבן גדולים און צדיקים באַוואונדערט זיין גדלות.

אין די חדשים פון זיין פטירה, האָט מען געהאַלטן און געשריבן פיל הספדים, דאָס ווייטאָג האָט אַרומגענומען נישט נאָר חסידי סאטמאר, וואָס פאַר זיי איז מרן זצוקללה"ה געווען אַ טאַטע ברוחניות און בגשמיות, נאָר דאָס גאַנצע יהדות החרדית פון דעם גאַנצן ערד־קוגל איז געוואָרן דערציטערט, וועו זיי האָבן דערהערט אַז דער עמוד האש וואָס איז געגאַנגען פאַר אונז באַלייכטן דאָס וועג, דער ענן הכבוד וואָס האָט אַרומגענומען אונזער דור און באַשיצט אים, איז ליידער בעוונותינו הרבים אַוועקגענומען געוואָרן. דאָס אַלעס האָט זיך אפגעשילדערט אין צייטונגען, אין קונטרסים א.ד.ג. און עס איז נאָך אַלץ נישט אַלעס געזאָגט געוואָרן.

מיר האָבן באַשלאָסן ברענגען דאָס אַלעס אין אַ ספר, און פאַראייביקן דאָס גרויסע געשריי אויף דעם אופן, לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים, כדי זיין הייליגע געשטאַלט, זיינע הייליגע מדות, זיין קלאָרע שיטה און אמונה אין יעדן קוץ פון אונזער הייליגע תורה, זאָל שטיין אייביק פאַר אונזערע אויגן, און ער זאָל נאָך אַלץ באַלייכטן אונזער וועג ביז וועו מיר וועלן זוכה זיין צו ביאת משיח צדקנו ולתחיית המתים במהרה בימינו אמן.

די אַרויסגעבערס

עִם הַסֵּפֶר

ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו . . . (מלכים־ב׳ ב׳, י״ב)

יש והכאב הוא כה חד, כה עז, כה פולח לבבות, עד כי חוורות הן המלים, ואין בכח אנוש לבטא את כאבו, הכאב עז וחודר בכל הגוף, מקיף את כל כולו, ואין הוא זועק, הזעקה דלה מכדי לבטא את הכאב על המכה הנוראה, אין הוא רק צועק אלא ״מצעק״, הוא הופך כל כולו לחטיבה אחת של זעקה.

כך היה עת ניחתה על דורנו המכה הנוראה עם הסתלקותו של קודש הקדשים, צדיק הדורות, איש אלקים, עיר וקדיש מן שמיא נחית, שהלך לפני דורנו כעמוד האש לנחותנו הדרך, מרן הגה״ק רבי יואל טייטלבוים זצוקללה״ה, ואיננו כי לקח אותו אלקים.

מאז פטירתו נישאו הספדים רבים, איש איש האיר פן אחד מרב גווניותו של אישיות הפלאים הנדירה של מרן זצ״ל שהילך בינותינו. הענק מדור הנפילים שנותר שריד מדור דעה, ואנו זכינו להתחמם לאורו. הכאב על האבידה הנוראה לא היה נחלת חסידי סאטמאר בפרט, שעבורם היה מרן זצוקללה״ה לא רק מנהיג רוחני ומורה דרך אלא גם אבא במובן הרחב של המלה, אלא נחלת כלל ישראל כולו. כולם חשו שלפתע הפכנו כולנו ליתומים. והדבר בא לידי ביטוי בהספדים הרבים של כל חוגי הצבור. כתבו על גדלו בתורה, על גודל עבודתו הקדושה, על מדת הצדקה והחסד שבה הפליא פלאות, האירו את הנרות שהאירו אל מול פני המנורה הטהורה עם שבעת הנרות, ז׳ המדות שהקיפו את דמותו הנדירה, חסד גבורה תפארת וכו׳, ועם כל זה קיימת ההרגשה כי עדיין לא מיצו את ההיקף הרחב של אישיות הפלאים שלו.

אי לזאת אמרנו לנפשנו. נביא בזה רק את הכאב כמו שהוא בא לידי ביטוי בכתב ובע״פ, את ההספדים שנישאו, את ההרגשות שביטאו סופרים וחכמים מעל דפי עתונים, ובזה ננציח את ההרגשה של ״והוא מצעק״, איך רבבות אלפי ישראל הפכו כולם לחטיבה אחת של צעקה על האבידה הנוראה, נביא את ההרגשה של רבים שלפתע גילו בעצמם את הרגשתם מול ענק הרוח שחי בינותינו, ואשר אמרנו בצלו נחסה, ובזה נתרום תרומה חשובה למען תעמוד דמותו הזוהרת והקורנת של רבינו לנגד עינינו, וגם בחושך שבו נותרנו, תאיר לנו דמותו הטהורה את דרכנו, ולאורו נסע ונלך עד ביאת ינון.

המוציאים לאור

מפתח המדורים

ויהי בנסוע הארון	**עמ' יב – נב**
כל בית ישראל בוכים את השריפה אשר שרף ה'	**עמ' נג – עב**
שבעה לבכי	**עמ' עד – פב**
שלושים להספד	**עמ' פג – פז**
מערכת ההספדים	**עמ' פח – רא**
הערכות לדמותו	**עמ' רב – רעט**
וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך	**עמ' 57 – 1**

רשימת העתונים ומקומם

דער איד .. יב, יט, מח, קכג, קכח, קכט, ריב, רטו, רטז, רלד, רמ, רמא, רנב, רנו, רסז, רסח.
דאָס איידיש ליכט ..... כא, רסה.
דאָס איידיש וואָרט ..... כה, רנז, רס.
דער איידיש קוואַל ..... מא, רכד.
דער אַלגעמיינער זשורנאַל ..... כח, לו, לט, עח, קכג, רעד, רעו.
דבר ..... לד
די שטימע (מעקסיקא) ..... מה
די תורה וועלט ..... קכה, רכט.
אידישע טריבונע ..... קכז.
העדה ..... טו, מה, מו, קכד, קכה, קכו, קכט, רב, רג, ריז, ריח, ריט, רכא, רמד, רע, רעא, רעב, רעג.
בשערין בני ברק ..... קכז.
בית יעקב ..... רסב.
האמונה ..... רד.
העמק ..... ריא.
הכולל ..... רכב, רכג, רכז, רעז.
המודיע ..... כז, לד, לט, פו, קכט, רסד.
הצופה ..... כג, לג, לו, רכח.
המאור ..... מא.
הפרדס ..... פד.
הארץ שלנו ..... לג.
הארץ ..... לד.
יודישע צייטונג ..... לא, רסו.
ידיעות אחרונות ..... לב, לד, לט.
לעצטע נייעס ..... כג, לח, מט.
מרוה לצמא ..... טז, רלא, רנד.
מעריב ..... לג, לד, לח.
עתון בני ברק ..... נא.
פאָרווערטס ..... כב.
צופר ..... כו, עו, פג, פז.
קול בארא פארק ..... לט.
שערים ..... לה, לז, נ, נא, ע, קכז.

רשימת ההספדים ומקומם

כ"ק אדמו"ר שליט"א ר' **משה טייטלבוים** שליט"א, אבד"ק סיגעט־סאטמאר ..... צה, קל.
מרן הגאב"ד ר' **יצחק יעקב ווייס** שליט"א, אבד"ק ירושלים תובב"א ..... צז קלג.
כ"ק הרה"ג ר' **משה אריה פריינד** שליט"א, ראב"ד ירושלים ..... צח, קלה.
כ"ק הרה"ג **יוסף גרינוואלד** שליט"א, אבד"ק פאפא ..... צט, קלז.
הרה"ג ר' **ישראל משה דושינסקי** שליט"א, חבר הבד"ץ ירושלים ..... ק.
הרה"ג ר' **עזריאל יהודא לעבאוויטש** שליט"א, אבד"ק עדת יראים ווינה ..... קג.
הרה"ג ר' **ישראל חיים מנשה פרידמאן** שליט"א, דומ"ץ ד'קהל ייט"ל וו"מ ..... קג.
הרה"ג ר' **יחזקאל ראשה** שליט"א, דומ"ץ סאטמאר בארא פארק ..... קו.
הרה"ג ר' **שלום אליקום געציל בערקאוויטש** שליט"א, דומ"ץ סאטמאר, מאנראו ..... קז.
הרה"ג ר' **שמואל הלוי וואזנער** שליט"א, אבד"ק ור"מ זכרון מאיר, בני ברק ..... קי.
הרה"ג ר' **רפאל בלום** שליט"א, אבד"ק קאשוי ..... קיב.
הרה"ג ר' **מנחם מנדל רובין** שליט"א, אבד"ק מוזשאי ..... קיד.
הרה"ג ר' **נתן יוסף מייזעלס** שליט"א, דומ"ץ סאטמאר לונדון ..... קטו.
הרה"ג ר' **רפאל זיליבער** שליט"א אבד"ק פריימאן וד"מ תורה ויראה ..... קיז.
הרה"ג ר' **אלימלך אשכנזי** שליט"א, אבד"ק מלבורן, אוסטראליע ..... קכ.
הרה"ג ר' **אברהם יצחק קאהן** שליט"א, אדמו"ר מתולדות אהרן ..... קלט, קצ.
הרה"ג ר' **אליעזר מנחם מן שאך** שליט"א, ראש ישיבת פאניוועזש ..... קמב.
הרה"ג ר' **יעקב קאמינעצקי** שליט"א, ראש ישיבת תורה ודעת ..... קמז.
הרה"ג ר' **יחיאל מיכל פיינשטיין** שליט"א ראש כולל בית יהודה ..... קנ.
כ"ק הרה"צ ר' **מרדכי האגער** שליט"א אדמו"ר מוויזשניץ, מאנסי ..... קנב.
כ"ק הרה"צ ר' **שמואל צבי הוראוויטץ** שליט"א, אדמו"ר מספינקא ..... קנג.
כ"ק הרה"צ ר' **משה יהודה לייב ראבינוביץ** שליט"א, אדמו"ר ממונקאטש ..... קנה.
הרה"ג ר' **משה צבי ארי' ביק** שליט"א, רב דביה"מ בני משה, ב.פ. ..... קס.
הרה"ג ר' **אליקים שלעזינגער** שליט"א, ר"מ ישיבה הרמה לונדון ..... קע.
הרה"ג ר' **צבי ראזענבוים** שליט"א, אדמו"ר מקרעטשניף, קרית אתא ..... קעד.
הרה"ג ר' **משה הלברשטאם** שליט"א, ר"מ דברי חיים ירושלים ..... קעח.
הרה"ג ר' **שלום משה הלוי אונגאר** שליט"א, אבד"ק ור"מ נייטרא ..... קפג.
הרה"ג ר' **שלום קרויז** שליט"א, אבד"ק אודווארי ..... קפז.
הרה"ג ר' **שמואל דוד הכהן מונק** שליט"א, אבד"ק חרדים חיפה ..... קצב.
הרב **דוב סוקולובסקי** שליט"א ..... קצג.
הרב **מנדל כהן** שליט"א ..... קצג.
הרב **חיים קאצנעלבויגען** שליט"א ..... קצד.
הרב **שמעון אליהו קרישבסקי** שליט"א ..... קצה.
הרב **אברהם יעקב עפשטיין** שליט"א ..... קצו.
הרב **שמחה עלבערג** שליט"א, עורך הפרדס ..... ר.

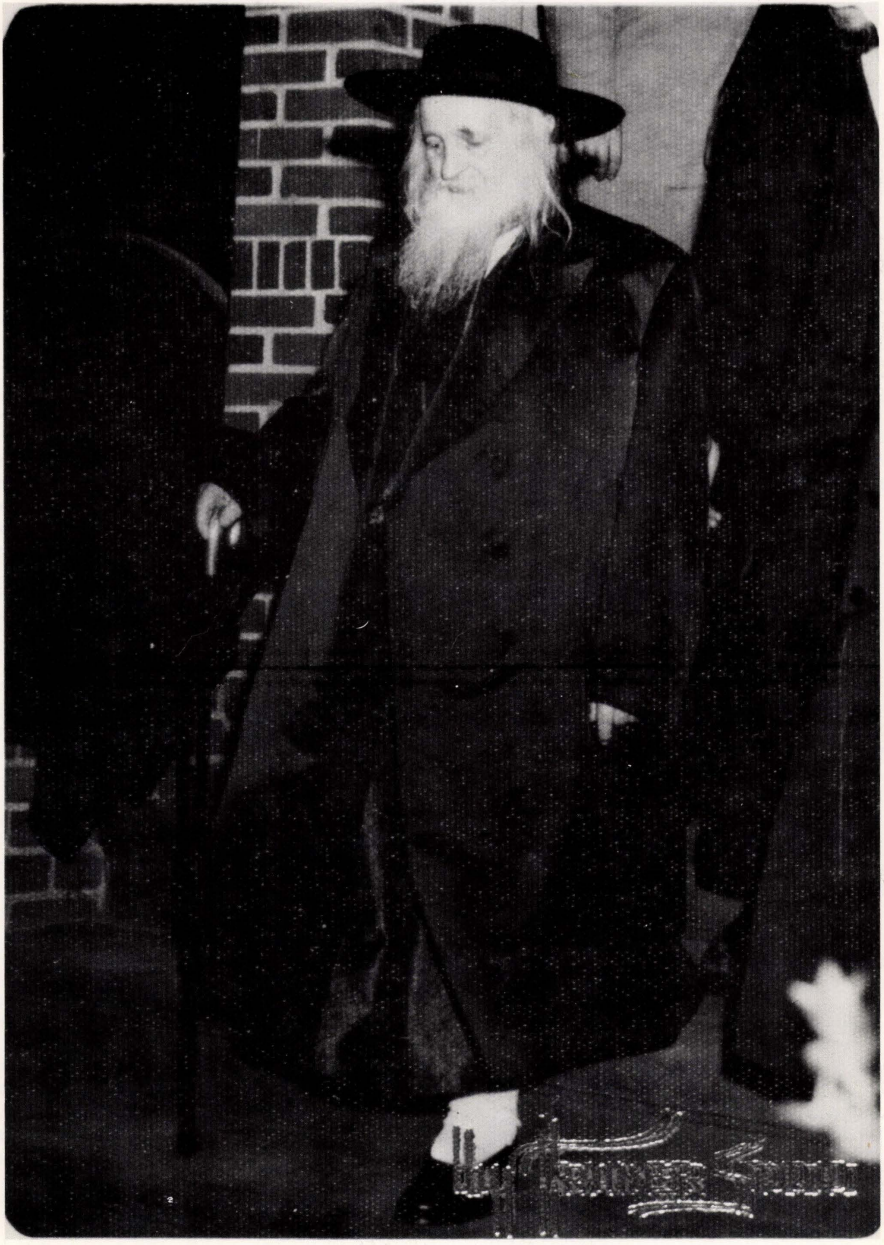

ח"י טבת תרמ"ז

כ"ו אב תשל"ט

אשכבתיה דרבי

השבת האחרונה

השבת – שבת מברכים חודש אלול
קהל למעלה מן הרגיל בא לברך ולהתברך לקראת חודש הרחמים, ובאויר כבר מורגשת הרגשת הכוננות לקראת הימים הנוראים הממשמשים ובאים, וכבר מתדפקים על הדלת.

רבינו זצ"ל הולך למקוה בשעות הצהרים כהרגלו, ולאחר מכן קורא שניים מקרא ואחד תרגום, מבלי שיורגש עליו כל שינוי, אם כי מקורביו ראו על פניו שאינו מרגיש בטוב.

בעת פניא דמעלי שבתא
רביה"ק נכנס לתפלת מנחה, מעוטף בטלית, ופניו כמראה מלאך אלקים, רשפי אש קודש ניתזים מפניו המבהיקות בהדר עילאי, כששני גבאיו הנאמנים תומכים בידיו הקדושות. פסיעותיו איטיות, אך עדיין איש לא פילל ולא מילל כי רביה"ק נכנס לקבל את השבת האחרונה שלו עלי אדמות. וכי הנה הוא מתעתד לעבור ולהכנס אל העולם שכולו שבת.

קבלת שב"ק
לכו נרננה... לכה דודי... בואי בשלום. כאן קם ופניו למערב אל פני הקהל, והקהל כולו מתאמץ לקנות לפחות בהבטה בעלמא ולו ראיה אחת בזיו הדר יופיו המבהיק של צדיק הדור. שרים את הניגון הידוע, וההתלהבות גדולה עד אין שיעור. רבינו מרים את ידיו הקדושות ושר בדביקות עצומה, אך אינו יכול לעמוד כל העת על רגליו מחמת חולשתו, עם כל זה גם לכשהתיישב המשיך לפזז בידיו הקדושות, ממש בכלות הנפש. ממשיכים בתפלה, מזמור שיר, כגונא, וכשמגיעים לקריאת שמע, קבלת עול מלכות שמים, נשמע קולו הקדוש שהרעיד את נימי הלב מידי הגיעו ל"אחד", וגם הפעם פולחת את האויר – ללא כל שינוי – קריאת ה"**אחד**" שלו כשהוא ממליך את הבורא כל העולמים שנפשו הקדושה דבוקה בו. וכולם יחד ממליכים יחד עמו את מלך מלכי המלכים על כל העולם כולו.

נסתיימה התפלה ורביה"ק נכנס לחדרו
חלק מהקהל נשאר לעמוד על עמדו והמתין שהרבי יתחיל כמנהגו כמחצית השעה אחר התפלה לזמר "שלום עליכם". חלק אחר מהקהל כבר הספיק ללכת לביתם ולשוב לקראת עריכת שלחנו הטהור, אך כאן אירע דבר מפתיע. תרדמה נפלה על רבינו, ואם כי עשו כמה פעולות כדי לעוררו אך ללא הועיל, ורק כעבור שעה וחצי התעורר רביה"ק, ואמר כי הנה הוא מוכן ל"קידוש". הגבאים מעירים לו כי עדיין לא זימרו "שלום עליכם", אך רבינו בשלו, "הוא מוכן לקידוש". מגישים לו את הכוס, ורבינו משמיע בקול אדיר כהרגלו את הקידוש, על פי הנוסח שאימץ לעצמו מחתנו הרב מפלאנטשע. התופעה מפליאה, אך עדיין לא מקדישים לכך תשומת לב רבה, ועדיין לא הבינו את פשר דבריו כי הנה הוא מוכן לקידוש...

תפלת שחרית בשב"ק
מתחילים בתפלת שחרית כרגיל, וכאן הגבאים כבר מודאגים, כי חל שינוי בנשימתו של רבינו, בקושי הוא מדבר, קולו נעשה צרוד. אך עדיין זה רק בגדר "דאגה". מבקשים ממנו שיתפלל לפני ה"עמוד" כדרכו, הרבי מתחיל כדרכו ב"עד הנה" אך קולו צרוד, והוא אינו יכול להמשיך. אחר ניגש וממשיך במקומו. בעת הקריאה הוא עלה "שישי", ואז ראו כי נשימתו קשה.

ברכת החודש
לעת ברכת החודש גדלה החרדה, הרבי מתחיל יהי רצון, מי שעשה נסים, אך לקראת הסיום קולו נחלש כל כך עד שכמעט ולא שמעו מאומה. הדאגה הפכה לחרדה.

לאחר התפלה לא הרגיש רבינו טוב, והוכרח לשכב. נשימתו הולכת ונעשית יותר ויותר קשה, והפעילו אקסיגנטור כדי להקל עליו. כאשר הגיע הקהל לתפלת מנחה וסעודה שלישית, ונודע כי רבינו לא יכול להכנס, עברה רעדה בקרב הקהל, התחילו לומר תהלים לשלומו, אך עדיין איש לא העלה על לבו כי האסון כה קרוב. בס"ש מביאים הגבאים שיריים מן הקודש, ובני הבית הסמוכים אל רבינו כבר דואגים מאד.

מוצאי שבת

אחרי תפלת מעריב פשטה השמועה כי רביה"ק נאלץ ליכנס לבית החולים, כדי להוציא לחות שהצטברה בריאה. הקהל פותח באמירת תהלים. חיש מהר פושטת השמועה גם למקומות מרוחקים יותר, בכל הערים, בקונטרי'ס, ובארצנו הקדושה, מתאספים כולם לאמירת תהלים לשלומו של צדיק הדור. כולם מודאגים, אך עדיין מתנחמים כי הנה תוך זמן קצר ישוב רבינו להיות בתוכנו, כי גם לפני כשנה היה מצבו של רבינו דומה, ואחרי טיפול שב לאיתנו. מי יכל לשער לעצמו כי בימים הנוראים הבאים עלינו כבר נצטרך להתפלל ולבקש על עצמינו לבדינו, והרועה הנאמן כבר לא יהיה בתוכנו. מי העלה על דעתו כי עטרת תפארת ישראל, כתר התורה והעבודה וגמילות חסדים יורם מעלינו ונישאר יתומים.

אחרי ההבדלה

מביאים את האמבולנס ורביה"ק בלוויית המשמשים והרבנית הצדקנית תחי' נכנסים ונוסעים אל בית החולים. רביה"ק אומר כי עדיין לא התפלל ערבית, וכי ברצונו להתפלל. רבינו מרים את פניו הקדושות לעבר הסובבים אותו, עם חיוכו הנעים, חיוך השואב את חיותו משורש השמחה שבעולם החדוה, ופותח בתפלה. עם גמר התפלה, קורה תקלה באמבולנס, ומוכרחים להחליף את האוטו. הרבי עובר לאוטו של אחד המלוים. רביה"ק מביע משאלתו כי שמא מוטב לשוב לעבר קרית יואל, אך הסובבים אותו מרגיעים אותו כי הנה עוד מעט כבר יהיה טוב.

רביה"ק מגיע לבית החולים

הרופאים המסורים והנאמנים כבר ממתינים לו. ביניהם רופא הלב הידוע דענאזע, שהוא המומחה הגדול ביותר למחלות לב, הם בודקים את לבו, ואינם מגיבים, רק מביעים תקוה שיהיה טוב. מתחילים בנסיונות להוציא את הלחות שהצטברה בריאה. אך פעימות לבו של רבינו, לבם של ישראל, הלב שנשא את מכאובי לבם של כלל ישראל זה עשרות בשנים, השתתף בצערם ושמח בשמחתם, הלב שחש בסכנות האורבות לכלל ישראל בכל העתים – הולכים ונחלשים. באמצע הטיפול מורה רבינו בידיו הקדושות כי יניחוהו לנפשו. השעה 12.

שעה 1

הרופא מביע תקוה שיהיה טוב, אך שואל אם כל המשפחה נמצאת. לכאורה רמז ברור, אך עדיין ממאנים להאמין ממאנים להבין.

שעה 2

הקהל מסיים את אמירת תהלים, ומתפזר לאיטו בתקוה עזה כי שוכן בשמים ירחם על שארית פליטת עמו, ויאריך את ימי רועינו ומנהיגנו. מי יכל לתאר לעצמו את המשך החיים בלעדי עיני העדה. איך היה אפשר להעלות על הדעת כי השנה כבר נערוך מלכיות זכרונות ושופרות, כל נדרי, הקפות, בלי שרבינו אוהבנו ומדריכנו יהיה בתוכינו.

שעה 3

מנתקים את צנור האקסיגנטור מרבינו, היו שראו בכך סימן טוב, וחלק גדול מהקהל הלך לביתו. נשארו כג' מניינים. במחנה הקיץ של הישיבה ממשיכים משמרות באמירת תהלים עד אור הבוקר. בינתיים מעבירים את הידיעה קוי הטעלעפאן לכל קצוי תבל, והביד"צ של העדה החרדית מכריז על יום תפלה לשלום רביה"ק. מניינים מתארגנים ללכת להשתטח על קברי צדיקים לעורר רחמי שמים על צדיק הדור. אך עדיין דוחקים כל מחשבה והרהור כי אכן הסכנה הנוראה כל כך קרובה.

שעה 4

רביה"ק מתנמנם, אך נשימתו כבדה. הוא מתעורר ומתאונן כי אינו חש בטוב. הרופאים מתחילים לרמוז כי הלב נחלש מאד. מתכנסים ליעוץ ועדיין ממשיכים להרגיע כי יהיה טוב.

שעה 5

רביה"ק אומר לאחד המשמשים כי אינו מרגיש בטוב, ומבקש לעורר רחמי שמים, כי רק זה יכול להושיע. מיד מתקשרים לכל פנות העולם, ומזעיקים את כל היהדות החרדית להזעיק שמים וארץ לשלומו של רבינו. החרדה הולכת וגוברת, הרופאים ממשיכים במאמצים נואשים לחזק את לבו של רביה"ק, ולשאוב את הליחה מהריאה. רביה"ק פונה אל משמשו הכהן ומבקשו לא להסתובב יותר לידו.

שעה 6

הנשימה הולכת ונחלשת, וכמו כן הלב, הרופאים מודאגים מאד, אך אין לאל ידם להושיע, ורק רחמי שמים יכולים להועיל. אך שערי השמים נסגרו, תפלות המוני בית ישראל שבות ריקם, וגזר דיננו נחתם. רביה"ק מורה למשמשו שלא יזוז ממנו אף רגע כי אינו יודע.... יותר הוא לא שמע, בידו הקדושה החזיק בו, ובידו השנית תיקן את היארמילקע, ואת הדיקנא קדישא, כששפתיו הקדושות מרחשות ללא הרף. רבינו עושה תנועות כמו בעת הנחת תפילין של ראש, ופניו מזהירים כזהר הרקיע. כעבור השעה 7 מרגיש המשב"ק כי אחיזת רבינו נתרופפה. מיד רץ להזעיק את הרופאים. הרופאים מרכינים את ראשם, וכשצער עמוק נסוך על פניהם הם רק מפליטים "**זהו זה**"... המקורבים ממאנים להאמין, הם זועקים בקול לא להם, "לא יתכן, זה לא יתכן, עשו משהו, עשו מה שאתם יכולים, העולם אינו יכול להתקיים בלעדו". וכך כשהקהל כולו היה נתון בספיקות, בין תקוה לחרדה, מגלים הרופאים כי לב ישראל נדם; **נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון אלקים. לפתע נתיתם כל העולם. אבינו רועינו, מנהיגנו ומדריכנו, מאור עינינו, עזבנו לאנחות.**

הדיבור נעתק מפי כל הקהל, המכה ניחתה כה לפתע, עד כי איש לא היה מוכן לה. מתבוננים איש בפני רעהו, האמנם הבלתי יאומן אירע? ולאחר התדהמה פורצת זעקת שבר מפי כל הקהל, ודמעות נגרות מעיני כולם. רבים מתעלפים, כי גדול הכאב מנשוא. האמנם – תמהים ומשתאים כולם – ימשיך העולם להתקיים כך בלעדי עטרת תפארת ישראל. האמנם השמש תמשיך לזרוח בלעדו המאור הגדול שבקרבנו... הרופאים מגישים מיד את תעודת הפטירה, עוטפים את הגוף הקדוש בטלית, וחוזרים אל קרית יואל, הקריה הנאמנה, פנת היקרת של הגולה, שהיתה בבת עינו של רבינו, ורבינו היה העטרה בתוכה.

שעה 8

הידיעה המרה מגיעה לקרית יואל, וכעבור דקות ספורות לכל העיר ולכל המדינה. וכאשר המכונית מגיעה על "קרית יואל", כבר היתה הקריה עטופה באבל, על כל פנים היה נסוך אבל תהומי, מקטן ועד גדול התהלכו כשדמעות נגרות מן העינים. "**אבי אבי רכב ישראל ופרשיו**", משמיעים זעקה, "על מי נטשת את הצאן".

שעה 9

הביד"צ מורים לקדש חלק מהקריה לבית החיים, וקובעים את שעת הלויה לשעה 12.

כל הדרכים מובילות לעבר קרית יואל, לחלוק את הכבוד האחרון לצדיק הדור, השריד שנותר לנו לפליטה מהדור דעה של הדור הקודם, אחרון הענקים, המנהיג הנאמן אשר אמרנו בצלו נחיה, האיש שהקים מעפרה את היהדות החרדית אחרי השואה הנוראה כך סיים את חייו הקדושים שהיו שרשרת אחת של קדושה וטהרה, שרשרת אחת של קנאות לדבר ה', של תורה עבודה וגמילות חסדים, והיה רועה ישראל נאמן, ועבר אל עולם שכולו טוב, והוא בן צ"ג שנה.

בס"ד

מטעם רבותינו הגאוה"צ שרי התורה הבד"צ שליט"א

התעוררות רחמים

היום א' כ"ו מנ"א תשל"ט בשעה 12.30 יתאספו המוני ירושלם בהיכל ישיבת מאה שערים, **לאמירת תהילים** וי"ג מדות של רחמים

לעורר רחמי שמים המרובים

לרפואת רבינו הקדוש

רשכבה"ג כ"ק אדמו"ר מסאטמאר

מרן יואל בן חנה שליט"א

הגאב"ד דפעיה"ק ת"ו

השי"ת ברחמיו ישלח עזרו מקודש וירפאהו ברפואה שלימה בתושח"י ברחמיו אכי"ר

הרצאה פומבית, 1971

זמן
פון חדלקת הנרות
עש"ק פרשת תצא — 7:16
מוש"ק פרשת תצא — 8:42
עש"ק פרשת תבא — 7:04
מוש"ק פרשת תבא — 8:31

דער איד

DER YID
Voice of American Orthodox Jewry

זמן
פון עלות השחר
עש"ק פרשת תצא — 5:09
עש"ק פרשת תבא — 5:16
סוף זמן קריאת שמע
עש"ק פרשת תצא — 9:02
עש"ק פרשת תבא — 9:04

Friday, Aug. 31, 1979 * Vol. XXVII, No. 46 35 Cents Canada 40 Cents

ב"ה עש"ק פרשת כי תצא, (ח' אלול) תשל"ט

נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון אלקים

ברוקלין. — די אידישע וועלט איז דערשלאגען פון דער ביטערער ידיעה פון דער פלוצימדיגער הסתלקות פון דעם רבן של כלי בני הגולה מרן קוה"ק צדיק הדור ומנהיג הדור כבוד קדושת רבינו הגאון הקדוש מרן אדמו"ר מסאמאר זי"ע וצ"ל.

הורס הגזר והוסרה העטרה. דער כלל ישראל איז פאר'יתום'ט געווארען. עס זענען שוין פאריבער עטליכע מעג פון יענעם יום המר והנמהר, וועו דער זכר צדיק וקדוש לברכה איז בעוונותינו הרבים פון אונז אוועקגעריסען געווארען, און איז נתבקש געווארען לישיבה של מעלה, און נאך אלץ קען מען נישט קומען צו זיך. די הערצער זענען פארשמאדערט, די מוחות זענען צעווירט, און די האנט רירט זיך נישט צו שרייבען. עס וועלט מוזען פאראיבערגיין א היבשע ציים, ביז מיר זאלען מסוגל זיין צו באגרייפען כאפש א מינדעסטע קליינעם ברוכמייל פון דער שרעקליכער אבידה וואס מיר האבען ליידער געליטען.

שבת קודש פרשת ראה איז אין קריית יואל געווען א געהויבענער שבת. עס איז געווען שבת מברכים ראש חודש אלול. זענען נעקומען אידען חסידים, רבנים, וא"ש פי פון אמעריקע און פי פון אויסלאנד, צו זיין בצל קורתו פון כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל. כאפש מיט א מגג פרייער האט דער רבי זי"ע זיך געפילט שוועך, דאך האט ער דעמאלט נאכאפאר אז ער וועט אננייז מיט זיין הייליגער עבודה כדרכו בקודש מדי שבת בשבתו. ביי קבלת שבת האבען מאקע די טויזענדער מתפללים נאך געהאפט די לעצטע זכי' צוצוזען ווי דער רבי זי"ע איז מתפלל מיט השתפכות הנפש און איז זיך מתאמץ בכל כוחותיו הגופניים והנפשיים צו מאנעגן די ריקודים ביי "בואי בשלום", כמנהגו מאו, ופניו הקדושים בוערים כלפיד אש.

די שבת'דיגע סעודה חקל תפוחין קדישין האט זיך אבער פארוואנדעלט אין א שפיגעמער ווי עוועלעך. און עס איז געווען לפלא. ערשט שפעט פאר חצות האט זיך דער רבי זי"ע געוועצט לשחנו המהור. אבער דא איז ווידער נעשען א דבר פלא. נישט ווי אנדערע שבתים, וועו כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע פלעגט אנאנגען זינגען בנעימה קדשו „שלום עליכם מלאכי השלו", האט דאסמאל דער רבי געשפאטשעט פאר זיך זמירות ודברי תפילה בלחש וקולו לא ישמע. דאס האט אזוי אנגעהאלטען א לענגערע ציים, דערנאך האט כ"ק רבינו זי"ע אנגעפאנגען קידוש מאכען. וועו די גבאים האבען מיט חרדת הקודש אויפ־מערקזם געמאכט, אז מען האט נאך נישט געוזונגען „שלום עליכם", האט דער רבי זי"ע עס אוועקגעמאכט און האט באמערקט, אז ער האלט שוין ביי קידוש. — און מאקע באלד גענומען מאכען קידוש בקול רם און מיט רשפי אש קודש. דאס האט געגעבען א טיאקע אין הארצען. — דאך האט דער רבי זי"ע געפירט דעם טיש וויייטער ביז תפלת שחרית. כאפש ער איז געווען שטארק אפגעשוואכט און עליטען שוועך יסורים בעוה"ר, דאך האפש ער זיך מתאמץ געווען בכל שאריית כוחותיו אן ארייגענקומען דאוונען. געוואנט ברכות און אפילו געואנט „נשמת כל חי" און אנגעפאנגען דאוונען שחרית, וויי ער פלעגט עס טאן אלע יארען. ער האט אבער נאר נעקענט דאוונען בלויז מיט א קול דממה דקה, און אויך דאס איז אים אנגענקומען מיט איבערגאטרליכע כוחות. האט מען געמוזט צושטיקען א צוויייטען צום עמוד, ער זאל גוטר זיין די תפילה. פונדעסטוועניגען האפ אבער דער רבי זי"ע עולה געווען לתורה בעמידה כנהוג, אויסגעהערט גאנץ קריאת התורה מתחילה ועד סוף, און אויך געבענמשט ראש חודש אלול מיט גרויס התעוררות און השתפכות הנפש.

די בייאגינג סעודה „עתיקא קדישא" האט דער רבי זי"ע געפירט ווי יעדען שבת. גענעמען א כזית „המוציא" און מקפיד געווען אז דער שיעור זאל זיין א גרויסער, ווי ער פלעגט שטענדיג דערוויך זגהר צו זיין. אזוי אויך האט ער טוען געווען מיט פון אלע מאכלי שבת וואס זענען צוגעגריים געווארען, און ווי ער פלעגט זיך פירען בכל שבת ושבת.

ווען די פילע הונדערטער אנ"ש זענען זיך צוזאמענגעקומען אין ריזיגען בית המדרש אין קריית יואל צו תפלת המנחה און צו סעודה שלישית, האט מען זיך מפה לאזן איבערגענגעבען, אז א דאקטאר איז ארויסגערופען געווארען צום רבין זי"ע. באלד האט דער נאנצער עולם מקפן ועד נדול נעמטען זאגען תהלים און פסוקי דרחמי. אינעווייניג ביי זיך אין חדר מיוחד האט דער רבי זי"ע ווייטער געפירט זיין עבודת הקודש. נעדאווענט סנחה בציבור און זיך אנגעריים צו דער סעודה שלישית — אבער בשעת רעוא דרעוין איז דער מצב געווארען לייזער אן ערנסטער. דער רבי זי"ע איז נעזעסען ביי זיין שולחן הטהור מיט פארשלאסענע אויגען, ומחשבותיו הטהורים משוטטים בעולמות העליונים. — א ציטער האט ארומגענאפאט אלע מקורבים. די דאקטוירים האבען נעזאגט אז מ'וועט מוזען דעם רבין אריינפירען אין שפיטאל.

די זאגינג ידיעה האט ארויסגערופען גרויס זאגר און שרעק ביי אלע־מען. נאך יציאת השבת מען נענומען אלאמירען די נאנצע וועלט. אין די בתי מדרשים זענען זיך איידן צוזויפגעקומען לשאוך שיח און מעורר צו זיין רחמי שמים. אין ארץ ישראל און אין די תפוצות האבען אידען נענומען איינרייטען וועלטען. שליחים זע־נען ארוים צו די פארשידענע מקומות הקדושים מתפלל זיין

על השמועה הלא טובה כי באת, צוליב דער הסתלקות פון רבן של כל ישראל כ"ק מרן אדמו"ר הקוה"ט מסאמטאר זי"ע וצ"ל, איז אונזער צייטונג נישט ערשינען די פארנאנגענע וואך. — רעדאקציע.

המשך

צו הקב"ה ער זאל מכפל זיין דעם ביטערן גזר דין. די שערי רחמים זענען אבער נעווען פאר שלאסען. גם כי אזעק ואשוע סתם תפלתי. עס האט אבער קיינער נישט נעמט אז דער ביטערער אומגליק איז אזוי נאענט.

די גרעסטע שפעציאליסטן און דאקטוירים וועלכע פלעגן באהאנדלען שמעגדיג דעם רבי'ן זענען מוצאי שבת קודש פרויסנערופען נעווארן צום רבי'ן ז"ע. ארום 11 אויהר איז דער אסכולאנס פרויסנעפארן, צוזאמען מיט די באריהמטע דאקטוירים: ד"ר בענדער, ניורלאנ; ד"ר דן־נאוא, הארץ־ספעציאליסט; ד"ר טויערשטיין, לונגען ספעציאליסט; און דעם רבינ'ס הויז־דאקטאר ד"ר שפרעט. (ד"ר נייווירטה האט זיך נישט נעפונען אין שטאט). די דאקטוירים האבען נישט באגריפען דעם מצב פאר אזא קרימישען.

לב יודע מרת נפשו. פארעגדיג מוצאי שבת קודש אין אסכולאנס צום מאוס סיני שפיטאל אין ניו יארק, האט דער רבי ז"ע זיך נעווענדעט צו די שמעגדיגע נבאים און נעפרעגט מיט מרירות־דיגער דאגה: „וואס ווערט זיין?" „וואס מוז זיך? וואהין פארט מען?" — דאס זענען נעווען די אייגענע ווערטער וואס דער רבי ז"ע, האט פלוצלונג פאלען פאראנדיג אין שפיטאל.

אין די כתי מדרשים האט מען נעהאלטן אין זאנז תהלים און שמעגדיג זיך אינטערעסירט זענען ידיעות פון שפיטאל. ביז 4 אויהר זענען נאך די באריכטען נעווען דאקטוירען־בולעטין. אבער דערנאך איז לויידער אריינגעפארעסען צו שינוי לרעה. בשלח האט מען נעמטען מרעיש עלומות זיין. די דאקטוירים האבען נעמאכט אלע אנשטרענגונגען, אבער דער מצב איז לויידער נעווארן אלץ מער קרישיש. בערך 5 אויהר האט נאך כ"ק מרן ז"ע פרויסנערעדט עפעליכע ווערטער בנוגע די רפואות וואס מ'האט אים נעווילט נעבען, אבער אויסערדעם האט ער נישט נערעדט, נאר אומאויפהערליך נעשפעשט תפילות און יחודים, ורחוש מרחשין שפוזתי'.

6 אויהר איז לויידער דער מצב נעווארן א קריטישער. כ"ק מרן רבינו ז"ע האט אנגענומען מ'זאל באזויפיגען די פאראשידענע מעדיצינישע אינסטרומענטען, און פלוצלינג האט ער זיך פסדר נעווען די ירמלקע אויפ'ן הייליגן קאפ און אויסגעלייכען די פיאות. אן אנגסטיגע שרעק האט באמעסען אלעמען. די פרופעסער האבען נעזאגט פסוקי היחוד, און די דאקטוירים זענען שפעטער אומכאראקטעריזעט. אין די כתי מדרשים האבען אידען איינגעריסן וועלטען. נעווינינט און נעבעטען רחמי שמים. אבער אויך אין היטעל איז אנגענומען א ביטערער נערעגעניש. „לילוינט מבקשין את רבי ותחנונים מבקשין את רבי". אידען האבען זיך מתחנן נעווען און נעבעטען, יהי רצון שיכופו תתחנונים את העלוינים". — לויידער אבער איז נעשען פארקערט: „נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש"!

עפעליכע מיינונען פאר 7 אויהר פרי האט דאס הערץ פון כלל ישראל אויפגעהערט צו קלאפען! כבה נר ישראל! דאס חיילינג ליכט וואס האט נעשיינט קרוב צו הונדערט יאר, און באלויכטען דעם חשכות הגלות, האט בעוונטזינט הרבים אויפגעהערט צו ליכטען! דער עמוד העולם וואס כל בית ישראל נעהן עליו, איז נעברעכען נעווארן! דער צדיק יסוד עולם איז נתבקש נעווארן לישיבה של מעלה, און דער כלל ישראל איז פאר'יתום'ט נעווארן. אונזער דור השפל איז נעבליבען אן א מנהיג און אן א מורה דרך. רוח אפינו משיח ה' אשר אמרנו בצילו נחיה בגוים, נלבד בשחיתותינו. נישטא ווער עס זאל אויף אונז מבין זיין. נשארנו כצאן בלא רועה.

וויבאלד די ביטערע ידיעה איז באקאנט נעווארן, איז די נאנצע אידישע וועלט אויפגעריים־לעט נעווארן. א קלאג און נעווין האט ארומגענומען נומען יונג און אלט, קליין און נרוים. מעלעפאן דרעמען האבען בליץ שנעל אינערגעזעצן די אומגליקליכע ידיעה צו אלע אידישע צענטערן אינער דער נאנצער וועלט, און דער נאנצער כלל ישראל איז איינגעהיללט נעווארן אין אומבאשרייבליכער אבילות.

דער נוף הקדוש איז אפנגעפרעט נעווארן תיכף קיין „קריית יואל", וואו מ'האט בשלח נענומען מאכען אפרבעריישונגען מקדש צו זיין א נייעס בית החיים. אין די שוהלען און כתי מדרשים זענען פארשפנדנומען נעווארן די פרוכת'ן פון די ארון הקודש'ס. טויזענטער האבען זיך קורע נעווען און נעווארפן זיך צו דער ערד. יונג און אלט, מענער און פרויען זענען צרוכנענגענגען מורא'דיג פאראוויינט און פארלוירען. קיינער האבען נאפאמירט מיט קולי קולות. א פלייץ פון מענטשען האט בשלח נענומען שפרעמען פון אלע עקען קיין מאנראו. אלע זענען זענען נעווארן באלאנגערט מיט מחנות מענטשען וועלכע האבען נעאיילט קיין קריית יואל. אין אלע ישיבות און תלמוד תורה'ס האט מען מכפל נעווען תלמוד תורה, כדין אב בית דין ונשיא שמח. א פולשטענ־דיגער ביטול מלאכה איז איינגעפרעטערען אין אלע מקומות. אידען פון אויסלאנד פון אלע עקען וועלט האבען נעמאכט אויפרעמענטשליכע צושפרונגונגען אר־צוקומען צו דער לוויה. פון דעם בית דין הגדול פון ירושלים עיר הקודש האט מען א נאנצע צייט זיך אינטערעסירט, אויב ס'איז נאך פארען א מענ־ליכקיים אנצוקומען צו דער לוויה. אזוי אויך פון אנדערע מקומות אין דער וועלט.

מעמם דער חברא קדישא של קהל יטב לב דמאמאר איז באשטימט נעווארן אז נאר עלטערע תלמידים פון פוסצינ יאר און העכער זאלען זיין פון די נושאי המיטה. דאס כית דין דקהל יטב לב האט ארויסגעלייגט א פדיון נפש פון ח"י דאלער אויף יעדען ראש המשפחה אלס כופר נפש. די טהרה, טבילת און הקפות זענען פארענקומען אין דעם נרויסן בית המדרש אין קריית יואל, וואוהין עס האבען בשלח וויילץ נענומען שטראסען מויזענטער און מויזענטער אבלים פון אלע קריזיען פון תורה אידענטום.

נאך 3 אויהר נאכמיטאג האבען זיך אנגעפאנגען די הספדים, ווען דער ריזיגער בית המדרש איז נעווען איבערפופט און אן עולם פון איבער הונדערט מויזענט מקוננים זענען נעשטאנען אין דעם נאנצען ארום.

יאמעליכע בכיות און יללות האבען אויסגעבראכען וועו דער ראה"ק ומנהל המוסדות ר' סענדר דייטש האט אויסגערופען „נפלה עטרת ראשינו, אוי נא לנו כי חטאנו!" די יללות האבען אנגעהאלטען לאנגע מינוטען, און דער עולם האט זיך נישט נעקענט באראויגן און אינישלינ. ר' סענדר דייטש האט נעזאגט אז עס זענען נעווען נרויסע ספיקות צי מען זאל בכלל האלטען הספדים, וואראם זענען דען פארשן וועדער אין דער סענסשליכער שפראך אויף צי קען מען עפשטענען צו מורא'דיג אבידה וואס דער בלל ישראל האט בעלייטען; און צוויישענ־וער פילט זיך ראוי און וואנט זיך צו זאנען דברי הספד און הערכה אויף דעם אדם הגדול בענקים, אבער חיות ס'איז נעווען מנהג בית אבותיו נאוני וצדיקי סיגעט יז"ע יא צו זאנען הספדים, האט מען אויך פצינד נישט נעוואלט משנה זיין. אבער פאר דיי הספדים, וועלען די צווייי נבאים און משמשים נאכנים וחביבים פון כ"ק רבינו קהלת"ס ז"ע — תרב ר' יוסף אשכנזי און הר"ר עזריאל נליק — זאנען עפליכע ווערטער. ר' יוסף אשכנזי האט מיט א ביטער קול נעשטיקט פון מרערע אינערגענבען עפליכע ענינים פון דעם רצון קדשו פון רבינו הקדוש ז"ע. און אזוי איך האט ר' עזריאל נליק מיט יאמערליכען נעווויין אינערגענבען אינצאלוחיים פון די לעצטע טעג און מינוטען פאר דער הסתלקות. דער עולם איז צענאנגען פון נעווויין.

דער ערשטער פון די הספדים איז נעווען הרהנה"צ שוואציר רב שליט"א. (מיר וועלען דעם תוכן פון די הספדים בל"נ ברענגען בי אן אנדער נעלענענהיים. דא ווילן מיר נאר אינערגענבען דעם סדר פון די הספדים. עס דערף אויך באמערקט ווערען אז א טייל רבנים — ווי למשל צהלימער רב שליט"א; פאלטושטענער רב שליט"א ועוד — האבען מחמת חולשה נישט נעהאט די כוחות הגוף צו קענען מספיד זיין). דאן האבען מספיד נעווען: דער דיין דקהל יטב לב דפאמאר פון ווילישסבורג, הרב הנאון רבי ישראל חיים מנשה פרידמאן שליט"א; דער פאפער רב שליט"א; הרב הנאון רבי נתן יוסף מייזעלס שליט"א, ר"מ ומנהל ישיבת תורה ויראה; הרב הנאון רבי יחזקאל דשטה שליט"א, דיין דקהל יטב לב אין בארא פארק; וויינער רב שליט"א; הרב הנאון רבי בערקוויטש שליט"א, דיין דקהל יטב לב אין קריית יואל פאנראו; הרב הנאון רבי דפאל זילבער, פרייסנאנר רב שליט"א ר"מ ישיבת תורה ויראה; הרב הנאון רבי שלמה יום טוב פאלק, לאנדס־בערנער רב שליט"א; און הרב הנאון רבי משה יצחקאוויטש, ר"מ ישיבת תורה ויראה. די בכיות און התעוררות בשעת די הספדים איז נעווען מורא'דיג נרוים.

צולעצט האט מספיד נעווען דער סינעמער רב שליט"א, וועלכער איז שבת קודש פרשת ראה נעווען אין לאס אנזשעלעס, און האט דורך מאקסי־מאלסטע אנשטרענגונגען נאך באוויזען אנצוקומען ביים עגדע פון די הספדים. דער סינעמער רב שליט"א האט נישט אנקענט קאנסאלירען זיין פליינ פון מורערן בשעת די דברי הספד.

הארצרייסענדע יללות האבען אויסגעבראכען וועו די רביצין הרבנית הצדיקת תחי' לאוי"ט ותיבדל לחיים ארוכים האט זיך נעזעצנענען מיטן רבי'ן ז"ע. זי האט מיט יאמעריליכע בכיות צעבעטען צו כ"ק רבינו שליט"א זאל מעורר זיין רחמי שמים אויף דעם אומגליקליכען דור.

יחזי בנסוע הארון, וועו דער ארון הקודש מיטן חייליגן גוף האט נענומען רירען פון בית המדרש, האט ווידער דער עולם אויסגעבראכען אין א ביטער נשיקה פון בית המדרש, האט ווידער דער עולם אויסגעבראכען אין א ביטער בעוויין. אן עדה קדושה פון רבוא רבבות אידען האט מקונן אוץ מתאבל נעווען אויף דער הסתלקות פון מנהיג הדור.

די זון איז פארנאנגען ביי סתיכת הנולל. די צענדליגער סויזענטער אבלים אוי'ן נייעס בית החיים זענען נעשפאנען פארלוירענע און נישט נע־וואוסט וואס צו מאן מיט זיך.. נרופעס חסידים פון אויסלאנד האבען נצעהאלטען אין אין פנקומען. אזוי אויך אין אלע שבעה ימי האבילות. ברכות תנחומים זענען נעקומען פון דער נאנצער וועלט. פון רבנים, ראשי ישיבות, אדמו"רים, רבנישע ארגאניזאציעס, קהילות, מוסדות התורה און וועלטס פערזענלי־קיימען.

די רבנים האבען בשלח נעוועצט א ישיבה של קברו, וואו עס לערנען בני תורה אין כולל יונגעלייט כל השנה. דער שטראם פון מענטשען האט נישט אויפגעהערט צום ציון הקדוש א נאנצע וואך, בייטאג און ביינאכט. א נאנצע וואך זענען נעקומען מענטשען נעווארן־דע הספדים פון די צענדליגער מא־מארער בתי מדרשים וואס זענען צעשפרייט אומעטום, ווי אויך אין אנדערע בתי מדרשים, כדין אב בית דין שמת מספידין אותו כל שבעה.

שבת קודש פרשת שופטים זענען זיך צונויפגעפאַרען קיין קרית יואל פילע הונדערטער חסידים ואנ"ש פון אויסלאַנד. אויך די נאונים וצדיקים שליט"א חברי הבית דין צדק דירושלים עיר הקודש זענען נעקומען צו פאַרען כראש מיט א גאַנצער עלענאַציע. עס איז נעווען נעבעך דער ערשטער שבת אן עטרת ראשינו זצר תפארתנו.

יונגעלייט און בעלי בתים האבען אין די טעג פון די שבעה ימי אבלות פאַרלאַזט זייערע נעשעפטען, נישט נעארבעט און נישט נעפירט קיין מסחרים. פאַר־צער"ט און פאַר־דאגה"ט זענען יונגעלייט בעזונטען אין די בתי מדרשים און נישט נעקענט עוסק זיין אין הוויות העולם.

אין משך פון די שבעה זענען צענדליגער טויזענטער פרויען פון אַלע מקומות, נעקומען קיין קרית יואל מנחם אבל זיין די צעבראַכענע און עלנדע חשוב'ע רביצין תחי'.

פאַרשטענדליך אונטאַ פרשת תצא איז פאַרנעקומען די הקמת ה־מצבה. וויידער האָט זיך איבערנע/חזר"ט דאָס זעלבע דראַמאַטיש טרעפיש בילד, ווי מיט א וואַך פריער, וועלן צענדליגער טויזענטער אידען, יונג און אלט האבען נעשטראַמט קיין קרית יואל זיך משתתף זיין בצערן של כל ישראל און טיילנעמען אין דער הקמת המצבה. א רייזיגער עולם איז נעשטאַנען אינדרויסען און זיך צונויפגעדרט מיט הויך־הילכערם צו די הספדים וואס זענען נעהאַלטען נעווארען אינווייניג אין בית המדרש.

נאַכדעם ווי דער ראש הקהל ר' סענדר דייטש האָט נעזאַגט עסליכע פאַסיגע ווערטער, שהחייבענדיג מיט „שבת משוש לבינו, נהפך לאבל מחולינו", האָט ער נעדרופען דעם סיגעטער רב שליט"א צו זאַגען דברי הספד. דער סיגעטער רב. שליט"א האָט מיט א צעבראכען הארץ און קול יללת בוכים נעשילדערט די אומבאַגרייפבארע אבידה פאַר"ן גאַנצען כלל ישראל. דאן האָט נעזאַגט א רירענדען הספד דער ירושלים'ער רב הגאון האדיר רבי יצחק יעקב ווייס שליט"א (וועלכער איז נאך דער התחלקות פון כ"ק מרן רבינו זי"ע הגאב"ד דירושלים, אויפגענומען נעווארען פלס־אב"ד). נאך אים האָט נעהאַלטען א הספד דער ראש ישיבת יסוד לב בירושלים עיה"ק וחבר הבי"ד הגאון החזיק רבי משה ארי' פרוינד שליט"א, וועלכער האָט מיט א „עברע־כעניר שמיטע מקונן נעווען אויף דעם סילוק של צדיק הדור. א טיף ארייי־דרינגענדיגען הספד האָט דערנאך נעהאַלטען דער זקן ראשי הישיבות אין אמעריקע און ר"מ ישיבת תורה ודעה, הרב הגאון רבי יעקב קאמענעצקי שליט"א, וועלכער האָט אויף א לומישען אופן פרויענעברענגט דעם נעדענק אז ער־שט נאך דיי ימי הספד וועט די וועלט קענען באַגרייפען די גרויסע אבידה פון גדול הדור און צדיק הדור.

מיט גרוים התרגשות האָט נהאַלטען א הספד דער חבר הבי"ד"צ דירושלים עיה"ק הרב הגאון רבי ישראל משה דושינסקיא שליט"א, „וועלכער האָט נעשילדערט דאָס גרויסע יתמות פון כלל ישראל מיט דער התחלקות פון דעם גרויסען לוחם און מרא דארעא ישראל. א שטארק התעוררות/דינגען הספד האָט נעזאַגט דער אדמו"ר פון תולדות אהרן בירושלים עיה"ק, הרב חנאן הצדיק רבי אברהם יצחק קאהן שליט"א, פרויסברענגענדיג אז דער צדיק איז נתפס נעווארען נאר בעון הדור. און נעדרופען זיך מתחזק צו זיין אין דער שיטה הצרופה והקדושה. שטארקע בכיות האָבען אויסגעבראַכען צווישען עולם בעת דעם הספד פון קאשויער רב שליט"א, וועלכער האָט גע־זאַגט אז מיר זענען נישט אופן נישט ככה און מסוגל צו באַגרייפען אפילו וואס מיר האָבען פאַרלוירען, וויל מיר האָבען נישט קיין מינדסטע השגות גדלות און צידקות, קדושה און פרישות, נאונות און עבדות ה' פון רבינו הקוה"ט זי"ע. דערנאך האָט נעזאַגט דברי הספד דער לעיקוואודער ראש ישיבה, הרב הגאון רבי שניאור קאַטלער שליט"א. ער האָט אויף זיין אייגענ־ארטיגען שטייגער פרויסברענגענדע דעם גרויסען אבדון פון דער נאַנצער תורה וועלט מיט דער התחלקות פון דעם ארז בלבנון, דער נאון הדור און צדיק הדור שאין לנו תמורתו.

פאַרן ארויסנעין צום כית החיים להקמת המצבה, האָט ר' עזריאל גליק מיט הארצרייסענדע וועהרער נעשילדערט נעווייטע מאמענטען און עפיזאדען פון דער לעצטער צייט פון חיי רבינו קוה"ק זי"ע, ווי עס זענען ליידער נעווען פאַרשידענע רמזים און סימנים לפני הרעה שנאספ הצדיק, אבער מיר האבען ליידער נישט נענומען גענוג ערנסט די רמזים מעורר צו זיין רחמי שמים. על כן באה עלינו הצרה הזאת בעוה"ר. דערמיט האָט זיך די שורה פון מספידים נעגענדיגט. (מיר רעכענען בל"נ צו דרוקען די הספדים ביי א צוויי־טער נעלע־גענהייט).

דער בית החיים אין קרית יואל און דער נאַנצער וועג וואס פירט צום בית החיים איז נעווען שוואַרץ פון מענטשען. א גאַנצען טאג האָט דער שטראָם פון מענטשען נישט אויפגעהערט. אידען פון פאַרשידענע ריכטונגען און קרייזען זענען נעקומען צו פאַרען צום פרישען ציון הקדוש. משמורות פון בני תורה האבען נישט אויפגעהערט צו לערנען און זאגען תהלים.. אויף דער מאַפּע פון דער מגושם'דיגער אמעריקע איז נאך דער התחלקות פון כ"ק מרן רבינו זי"ע הגאב"ד דירושלים, אויפגענומען נעווארען פלס־אב"ד). נאך אים האָט נעהאַלטען א הספד דער ראש ישיבת יסוד לב בירושלים עיה"ק וחבר הבי"ד הגאון החזיק רבי משה ארי' פרוינד שליט"א, וועלכער האָט מיט א „עברע־כעניר שמיטע מקונן נעווען אויף דעם סילוק של צדיק הדור. א טיף ארייי־דרינגענדיגען הספד האָט דערנאך נעהאַלטען דער זקן ראשי הישיבות אין אמעריקע און ר"מ ישיבת תורה ודעה, הרב הגאון רבי יעקב קאמענעצקי שליט"א, וועלכער האָט אויף א לומישען אופן פרויסברענגענדע דעם נעדענק אז ער־שט נאך דיי ימי הספד וועט די וועלט קענען באַגרייפען די גרויסע אבידה פון גדול הדור און צדיק הדור.

מיט גרוים התרגשות האָט נהאַלטען א הספד דער חבר הבי"ד"צ דירושלים עיה"ק הרב הגאון רבי ישראל משה דושינסקיא שליט"א, „וועלכער האָט נעשילדערט דאָס גרויסע יתמות פון כלל ישראל מיט דער התחלקות פון דעם גרויסען לוחם און מרא דארעא ישראל. א שטארק התעוררות/דינגען הספד האָט נעזאַגט דער אדמו"ר פון תולדות אהרן בירושלים עיה"ק, הרב

נגדע ארז הלבנון

מרן קודש הקדשים הגאב"ד דפעיה"ק

האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל

עלה בסערה השמימה

היום האחרון
אשר בצילו חיינו בעיר הקודש ירושלים

עם השמע הידיעה המחרידה כי תקפה מחלתו של רבנו זצוק"ל ביום השבת וכי הכניסוהו לבית החולים, נהרו אלפי יהודי ירושלים לבתי הכנסיות לתפילה ותחנונים, ארונות הקודש נפתחו, וקול יללה נשמע בשכונות החרדיות שלא פסקה עד שעת הצהרים.

כלי רכב שונים מלאי צאן אדם קרעו את הדרכים כדי לפקוד את ציוני הקודש בהר מירון ובגליל העליון.

המונים עלו להר הזיתים על ציוניהם של רבני עיר הקודש ושפכו שיח ותפילה לבטול רוע הגזירה.

במשך כמה שעות לא הגיעה כל ידיעה מארה"ב, אך כאילו והלבבות אמרו ליהודי ירושלים הנה וה' לוקח את אדונם מעל ראשם.

מטעם רבותינו שרי התורה הביד"צ שליט"א הודבקו מודעות דחטופות שקראו לעורר רחמי שמים לרפואתו של רבנו הקדוש, ולתפילת צבור בהיכל ישיבת "מאה שערים".

בשעה המיועדת 12.30 כבר היה ההיכל הגדול מלא עד אפס מקום. הרבנים חברי הביד"צ, ראשי ישיבות, זקנים בעלי צורה לצדם של אלפי אברכים ובחורי ישיבה.

שליח הצבור אחד מנקיי הדעת שבירושלים עבר לפני התיבה. ושעוות ההמונים עלתה השמימה.

כל ידיעה לא הגיעה במשך כל זמן התפילה של כל ספר תהלים וי"ג מדות של רחמים. אך הלבבות ניבאו שחורות מרגע לרגע ניתוספו אלפי אנשים שעמדו צפופים בגזוזטראות והרחבה הסמוכה. (מאות נשים צדקניות התרכזו ברחבת השוק וקול יללתם נשמע למרחוק).

משך שלש שעות תמימות נמשכה אמירת התהלים, ובדיוק ברגע שסיימו את המזמור האחרון שבספר, עברה מפה לאוזן הידיעה המחרידה והמזעזעת — — —

— באה השמש בצהרים.

הצבור הענק הוכה בהלם. פני הנאספים חוורו כסיד. אף אחד לא העיז להתקרב לשליח הצבור שכבר פתח ב"יהי רצון" שאחרי אמירת התהלים ולהודיעו על השמועה. ההמונים כאילו נתאבנו. ורק כשהגיע שליח הצבור לי"ג מדות של רחמים, הורגש כי חברי הבד"צ עוזבים במהירות את היכל התפילה. קול זעקה אדירה התפרץ מהמוני פיות, מאות תינוקות של בית רבן פצחו בגעיה אשר כמוה לא נשמעה.

קהל האלפים השליך את עצמו ארצה וקרעו את בגדיהם. שליח הצבור קרא בקול יללה —

ברוך דיין האמת:

הדור אבד מנהיגו — — —

תשעים שנה של קדושה וטהרה איתקטרו בהאי קטירא.

★

אנשים החלו רצים ברחובות... לאיפוא? להיכן? אין איש יודע.

כבר זופניק ע"י בניני העדה החרדית נעשה שחור מאדם.

חברי הביד"צ כולם הגיעו שבורים ורצוצים ועטופי אבל. ההמונים חכו למוצא פיהם. מי ינחמנו בשעה הרת עולם זו.

מורי ההוראה כולם נתאספו בחדר הביד"צ לבכי ולמספד ולארגון האבל על עדיו של עם ישראל אשר ניטל ממנו.

רבים התארגנו בחפזון לצאת לארה"ב כדי להספיק להשתתף בהלוויה.

הטלפונים טרטרו ללא הרף מהכא להתם ומהתם להכא. אך אין אשר יוכל לפצות פה. — דממה ירדה על עיר הקודש.

על פי החלטת האב"ד שליט"א וחברי הביד"צ שליט"א, הוכרז על אבל והספדים של גדולי הרבנים בשעה 9 בלילה — שעת ההל־ווה בארה"ב. אך ההמונים עומדים קפואים ואינם זזים ממקומם. אין איש אשר יוכל לחזור לביתו. אלפים עומדים וממתינים. מתפללים מנחה, מתפללים ערבית, וקולות נהי נשמעים לסירוגין.

רמקולים סובבים בשכונות ירושלים ומודיעים ביללה הפולחת את הלבבות, על מועד קיום ההספדים.

האיש הגדול אשר אמרנו בצילו נחיה עד בוא ינון אינני כי לקח אותו אלקים.

"מרוה לצמא"

נדם הקול שהלך משוף העולם ועד עולם

ישראל פולק

עמד לו ענק מעל במה והבמה היא הגבוהה ביותר עלי תבל, כל העולם היהודי עומד וצופה אל מול פני הענק בעבודתו, והאיש על הבמה מתיז על קהל הצופים קיתונות קיתונות של מים רותחים ומתוקים והמים צורבים בהתחלה, ואח"כ חודרים עמוק עמוק אל תהום הנפש, ומרוים את הנשמה הצחיחה.

מי הקסמים ממשיכים דרכם ומחלחלים עוד יותר עמוק אל התהום שבתהום, ומלטפים לטיפה של חן וחסד את הנפש הגלמודה והבוכיה בעידן של חנק הרוח האלוקית ע"י מכונת האדם האכזרי.

לקח האיש שוט קסמים המגיע לכל קצוות תבל, והצליף על פני כולם מלקות נאמנות חזור והלקה עד שנקלף העור המלאכותי שעל הפנים העור היבש, הקשוח, ונתגלה — הצלם האלוקים — הפנים המקרינות מאור עליון.

אחז האיש בזרועות פלדה את המוני הצופים, ובאזמל חד פתח את שערי הפלדה הכבדים שסתמו פתחי הלבבות האמריקאיים. קדח ללא הרף חודשים ושנים, עד שחדר לתוך הלב האמריקאי ודלה מתוכו אוקיינוסים של צדקה חסד ורחמים — מליוני דולרים ליישע נדכאים.

הוא נופף את האליל הנורא, האכזר ביותר עלי אדמות, המסוכן מכל חייתו טרף — טחן וכתש אותו הדק היטב. בישל זיקק והרתיח את האליל הטמא — אבי אבות הטומאה — ששמו „דולר" והפכו ליצור הזך הטוב והיפה מכל יצורי עולם.

נהפכו היוצרות לוקחים הפכו לנותנים רק תמול שלשום סגדו האנשים לאליל „הלקיחה", למענו הקריבו חלבם ודמם, התאכזרו איש לרעהו, ועתה הפכו למלאכים אנושיים המקריבים כל יישותם „לתת" — לעזור לכל חסר יישע, להזרים דם חיים לכל אברי גופו של עולם התורה בכל קצות תבל.

✶

נתקנאו שלוחי השטן בעמוד האש המאיר מעל הבמה, ויעשו כל אשר בידם לכבות את האש. ויטפסו שועלים קטנים מחבלים כרמים על הגיבור ויכסוהו הררים הררים עד שנראה כאילו נעלם מן האופק.

גשם של תאוות ומעדני עולם ניתך על קהל הזוכים, והנה כפסע בינם לבין „המעדנים הדולריים" — הקהל חוטף אוכל שבע ודשן והנה בוקע קולו של הענק — קול הבוקע רקיעים המהלך מסוף העולם ועד סופו, כקולו של אליהו בהר הכרמל — „עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים", אם ה' הוא האלוקים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו" — מעדנים אלו סם המוות המה.

שבעים ושתיים שנים רצופות עמד הענק על הבמה והאיר פני תבל והנה עלה בסערה השמימה — הצבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גיבורים.

✶

הבשר נעשה חידודין חידודין, הגם אצלן יקרה כדבר הזה? גם הוא יעזבנו? גם מקומו כבר איננו בין החיים?

חשבנו כקטנים הסמוכים על שולחן אביהם — אצל אבא לא יקרה כדבר הזה — כך חשבו כל בני הדור כולו.

וכשקרה הדבר הנורא מלחש איש באוזן רעהו — שמעת מה קרה? — מה? אינני מבין — ספר. „נו" — והאיש פוחד לספר — מתבייש.

— „הוא הלך"

מי? הרבי מסטמר? והשומע נתקף בהלם, נעמד דום כשראשו מורכן, ודמעה מבצבצת ועוד דמעה — דמעה של דם, דמעה אמיתית שמוצאה מתהום תהומות הלב, מתוך אותה פנה זכה וטהורה שלשם חדרו מי הקסמים של הענק שבדור. כי לא היה אחד שלא שמע את תוכחתו — ושמלותיו לא חדרו אל תוככי הלב.

אמנם לא כולם הבינו את שיטתו לפני שלושים שנה, כיום כולם מבינים.

✶

לא „ראוי ויודע הכותב ולא המכתב לשרטט אף בקוים כלליים את מה שאבד לעם היהודי, זה תפקידם וכך עושים גדולים וטובים אך במשפטים קצרים:

יש גדול הדור בתורה, יש גדול הדור בעבודה, ויש גדול הדור בחסדים — כולנו ידענו שהרבי מסטמר היה גדול הדור במלוא מובן המלה ותפארת המושג בכל שלושת עמודי העולם תורה עבודה וגמילות חסדים.

יש צדיק שאשיותו מקרינה כלפיד אש המאיר ומחמם על אף שמסתגר בד' אמותיו, ויש מנהיג שכוחו בכושר מנהיגותו. יש מנהיג לעירו ויש למדינתו ויש לדור כולו. יש גדול שכל כוחו בימין מקרבת.

ברבי מסטמר התמזגו כל הכוחות יחדיו:

רק בכוח אישיותו יכל להצית ולהדליק כל איש אשר רוח בקרבו, הוא היה כמדורת אש קודש לעם כולו, לזאת ניתוסף כושר הנהגה נדיר. שני כוחות אלה התמזגו ובכך הפך למנהיג הדור שיכול היה להשתמש גם בשמאל דוחה.

מאות ואלפי מעשיות הילכו על פני אשיותו, מפי עדי ראיה — הרבי לומד עשרים שעות ביממה בחדרו אין כיבוי אורות, עד שנת תשכ"ה לא נכנס למטה, אחרים חישבו אורך מסלול ריצתו עם ספר התורה מסביב הבימה בבית מדרשו בשמחת תורה

המשך

ומצאו שיהודי דל וכחוש זה רץ ברציפות ארבעים ק"מ פשוטו כמשמעו — זאת ראו בעיניהם אלפים את הבלתי יאומן. — כל הלילה הוא רץ ורקד בברגן בלזן הוא לא אכל אף לחם בגלל „פת עכו"ם" — רק תפוחי אדמה.

מי מאתנו לא שמע על האלפים רבבות דולרים שזורמים מחדרו ומבני קהילתו לכל קצוות העולם היהודי.

*

אגדת ממלכת בית סטמר שבוולימסבורג יפה לחלום מתוך מעולם הדמיונות — 10.000 מתפללים בבהכנ"ס שבה 4.000 מקומות ישיבה, 13.000 ילדים וילדות במוסדות 800 בחורים בישיבה ו־400 בכולל. מאות רבני קהילות כפופים לרבי בהתאחדות הרבנים למדינת סטמר:

„מגן דוד אדום" עם אמבולנסים ונהגים בשטריגל וגרביים לבנות, לישכות עבודה, קורסים מקציעיים, חברת ביקור חולים, כוללי בעלי בתים עשרות עשרות רחובות ושכונות שכולם סטמר, וכל זה בלב לבה של ארץ הזהב והתאוות.

כל זה בברוקלין וילימסבורג מינרו וכו' מאות סניפים לסטמר ברחבי אמריקה ויתר ארבעת היבשות על פני כדור הארץ, ובתוכם ארצינו הקדושה.

הבל פיהם של אלפים ורבבות תלמידי הרבי מתמוגים בקולם הזך והטהור של גדיי וצעירי הצאן, הקול בוקע ועולה עד לרקיע — קולו של בעל התקיעה הגדול שבדור — מרן הרבי מסטמר, זצוללל"ה, זיעואכ"י

„התקיעה גדולה" של הרבי תהדהד באזנינו ובאזני בנינו אחרינו עד כי יבוא ינון.

כבה נר ישראל

שמעון אופמן

חוט השדרה של היהדות הנאמנה, בבת עינו של העם, עלה בסערה השמימה ואינגו כי לקח אותו אלקים. יחיד הדור ופלאו ניטל מאתנו למגינת לב יהדות החרדית לרבבותיה בתבל כולו, — והחלל האיום שנוצר, התהום האימתני שנפער לרגלנו, לא יתמלא עד ביאת הגואל, בכרם בית ישראל נקרע קרע שלא יתאחה לעולם!

— כי נדם לבו של ישראל, השתתק קול ישראל סבא שהדהד בעוז ללא מורך וללא רתיעה, נאלם קול השופר ההולך וחזק שנשמע מסוף העולם ועד סופו, וחדל חזון מישראל.

ומתוך המערבולת המעורפלת של הלם ותדהמה, זעזוע ואבל, שכול ויתמות, בוקעת ועולה זעקה אילמת ממעמקי הנשמה היהודית, זעקת שברון קורעת כל לב: רבינו, על מי נטשת מעט הצאן?!

כי איבדנו בעונינו את הקדוש והטהור הלז, בדור יתום, יתום שביתומים, בתקופה כה קשה, כה הרת אסון, והאדם הגדול בענקים האדמו"ר הגדול מסטמר זצוק"ל נתבקש בישיבה של מעלה, רוח אפינו משיח ה' אשר אמרנו בצלו נחיה נתלש ועלה לרקיע, בעוד שכולנו סברנו, בכולנו קיננה הרגשת בטחון עמוקה, שהנה הוא הוא אשר יוליכנו לקראת המלך המשיח בששון וגיל — — —

וכלל ישראל המיותם מבכה מרה את סילוקו של האיש המורם מעם, הצדיק והקדוש אשר שגבה מאתנו המשימה להשיג אפס קצהו של אישיותו רבת ההוד, כלל ישראל חוגר שק ומתפלש באפר על פסירתו של ענק הרוח אשר בעצם הוויתו — בעקביותו הבלתי מתפשרת, בהנהגתו רווית הקדושה, בעבודתו מלאת השגב, בתפלתו הבוקעת רקיעים ומפילה מחיצות, ובתורתו הנובעת כמעין וכנהר שאינו פוסק — כלל וכלל לא היה שייך לאטמוספ־ירה של הדור הזה, והוא רק התהלך בתוכנו בחסדי ה' כדי ליצור לנו את הקשר לדורות הקודמים, לתת לנו מושג מוחשי כיצד היו ופעלו צדיקי הדורות הקודמים, אלו עבדים נאמנים היו לו להקב"ה בעולמו בדור העבר.

*

הרגשת היתמות הנוראה, המחניקה את גרוגינו בעמקותה והיקיפה, הלא חובקת היא זרועות עולם, היגון שאפף את כולנו בהוודע האמת המרה, האיומה מכל, שהנה הציגונו ככלי ריק ושוב לא נחסה בצלו של הארז אשר בלבנון, — כמה הורגש במשך אותו יום קשה כ"ו באב, בחוצות הערים בירושלים ובני ברק, ברחבי אירופה היהודית, ובייחוד בניו־יורק רבתי. הידיעה המדהימה שבאה עלינו כחטף הלא פרצה את כל הסכרים ומעין הדמעות שטף רבבות עינים, בנוזל רותח ומכאיב, שהתערב יחד עם קולות הבכי והאנקה, בכיים של זקנים וישישים רבנים ואדמורי"ם שבכו כתינוק על הסתלקותו של רב רבנן, הרבי לכל הרביים, בכי המונים של אלפי תלמידיו אברכים בחורים, שהתמזג יחד עם הבכי הצורח של המקורבים ובני המשפחה, על העטרה שהורמה והנזר שהוסר.

הוא הגבר הוקם על, מקים ומקומם מחדש עול תורה וחסידות בדורנו דור החורבן וההרס. מכחו

המשך

ומהשפעתו ינקו טל תחיה ורוח רעננה, השרידים המוצלים מאש, פליטי העקירה הנוראה באירופה, והוא זצוק"ל בכח אלוקי עליון החיה את העצמות היבשות והפיח בהם רוח חיים. מאחד בעיר ושנים במשפחה, שרידי השרידים שנותרו לאחר המבול הנורא, בנה והקים עדת רבבות של שלומי אמוני ישראל. במרצו הבלתי נלאה שאין למצוא לו אח ודוגמא, יצר יש מאין, בשממה הרוחנית ששלטה באמריקה עובר לבואו של המנהיג הגדול, ובארץ ציה נבנתה ונוצרה ממלכת שמים אדירה, מכחו של אותו זקן זי"ע.

ובאשיותו המוצקת העשויה ללא חת, של האדמו"ר מסטמר זצוק"ל, הלא התגלמה עוצמה סמכותית גדירה שקשה למצוא לה משל ודוגמא, גדולי עולם בדור שלפנינו הרכינו לפניו ראשם מכח סמכותו זו, ולמוצא פיו חרדו רבנים מפורסמים מנהיגי קהלות גדולות ומפוארות, כי על כן היה הוא זצוק"ל מופיע תמיד חגור בכלי זיינו, הלא היא מדת האמת הצרופה שבה נתעטר כבשריון קשקשים, ומכחה של נקודת האמת לאמתה שהיתה שמורה עמו היו דבריו נשמעין לרבים ללא עוררין.

— כמה קינות יהא עלינו לקונן בכדי לבכות את ההעדר הגדול שבסילוקו, כמה נהרי־נחלי דמעות עלינו להוזיל כדי לצאת ידי חובת הורדת דמעות על אדם כשר שכמותו, — והלא לקינו להוותנו בתמהון לבב ובקהות חושים, הקרירות והאדישות אוכלת בנו בכל פה עד כי איננו מסוגלים להתעמק ולהתבונן ברוממות גדולתו ועוצם קדושתו, בהשפעה הכבירה של תפלותיו הטהורות, וכיצד היה סוכך עלינו באברתו לגונן ולהציל את כלל ישראל כולו מכליה גשמית ורוחנית, בכדי לחוש את עצמת המכה אשר הוכינו בנפול עטרת ראשנו.

✶

כשנסתלק לגנזי מרומים הגאון הקדוש בעל „דברי חיים" זי"ע מצאנו, נשא עליו נהי וקינה בנו הגדול הגה"ק משינאווא בעל דברי יחזקאל זי"ע, וברצותו לבטא נאמנה את עצמת האבידה פתח ואמר:

— אפשר וישנם עוד בעולם גאונים אדירים העמלים בתורה ומחדשים בה ציצים ופרחים; אפשר וישנם עוד בעולם מורי הוראות לאמתה של תורה שמהם תצא הוראה לישראל; אפשר וישנם עוד עובדי ה' במסירות נפש ומשליכים אחר גוום כל תענוגות העולם הזה; אפשר וקיימים צדיקי אמת פועלי ישועות בקרב ישראל המשרישים אמונת אומן בלבותם, אבל היכן תמצאו אדם אחד שבו יתאחדו כל סגולות אלו לחטיבה אחת, היכן תחפשו את האדם שיריכז בתוכו אוצר רב סגולי של גאונות והוראה, תורה ועבודה, צדקות לאין שיעור וגמילות חסדים לאין ערוך, בהיקף כזה ובמדה גדושה כזו, כפי שראינו אצל אבינו הקדוש...

— כמה קולעים הם דברים אלו, כמה נכונה היא הגדרה זו, כלפי אשיותו הרוממה של כבוד קדושת מרן הקדוש מסאטמר זצוק"ל. הוא הוא שמשחר ימי נעוריו מילדותו ממש הפקיר את כל גופו ללימוד התורה, עשרות בשנים קידש את ימיו ולילותיו

בביקורו באו"א, שנת תשי"ט
פוסע בזריזות לקיים מצות שילוח הקן בבית הר"ר יחיאל בנדיקט ז"ל, בבני ברק

בטהרה, והטיל את כל ישותו לסערת ים התלמוד, לא נתן תנומה לעיניו ולא שכב לישון במטה משבת לשבת, אלא חטף תרדמה קלה בין סוגיא אחת לחברתה, בין בירור הלכה אחד למשנהו, — הוא הוא שנשא בעול הנהגת הציבור שבעים וחמש שנה ברציפות, השיב תשובות לאלפים, קיבל מדי יום ביומו המוני אדם שצבאו על פתחו והתדפקו על היכל קדשו בבקשת ישועה ורחמים, עושה חסד לאלפים, ומזרים אלפים רבים לכל מיני מטרות צדקה וחסד, וכל יחיד ויחיד מצא אצלו סיפוק נפש, מרגוע ונוחם. — הוא הוא העבד הנאמן לקונו שהמליך על עצמו עול מלכות שמים עשרים וארבע שעות ביממה, המפליל פלילות עם קונו ומתייצב בתפלה כבן המתחטא לפני אביו שעות על גבי שעות ללא הפסק, השליח ציבור הנאמן האהוב והמסור, שכל אחד ואחד על צרותיו ובעיותיו היה חקוק בזכרונו, וכנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף כן היה הוא זצוק"ל האב הרחימאי הרחום והחנון, שנשא על כתפיו את שמות בני ישראל לזכרון לפני ה'. — הוא הוא הפוסק הגדול שעיניו כל ישראל נשואות אליו להורות להם הדרך ילכו בה, השופע אוצר פניני חכמה בהלכה ואגדה בנגלה ובנסתר כמעין המתגבר, הניחון בסגולה מיוחדת במינה ב„השפעת הקולמוס" שהיתה לו, וכשהיה טובל קולמוסו בדיו מילא קונטרסים שלמים בחידושי תורה המאירים ומשמחים כנתינתן מסיני. — הוא הוא המקנא הגדול לכבוד ה' ותורתו, שעמד כצור איתן על משמר קדשי ישראל, שלחם בגבורת ארי כלייש וכלביא מול מחבלי כרם ה' צבקות, ורוחו האיתנה עשויה כפלדה, וכחומת ברזל שלא ניתן להבקיעה, וכל החילופין והתמורות, כל המאורעות המדיניים והתפוכות תבל, לא הזיזוהו מעמדתו כמלא נימה, ומאה ועשר הנסיונות שהתנסה בהם התנפצו אלי סלע גבורתו הנפשית.

אללי לנו, שישיכלנו את ה„דברי חיים" של דורנו.

✶

אור גדול, אור עתיק יומין, אור שבעת הימים, התהלך בתוכינו והאיר נתיבותינו בחשכת הגלות ואנו בסך הכל אנשים קטנים דלי מעש, אנו שצמחנו בתוך הדור הזה על כל מגרעותיו דור שדהר עקלתון

המשך

עשר מעלות אחורנית מהדור הקודם, ועשה עמנו הקב"ה צדקה שהעמיד לנו בראש המחנה עמוד אש, זרקור מבהיק אספקלריא המאירה, שאשו הגדולה מלהטת כבר שני דורות לפנינו — הכי לא היה שומה עלינו להשתטח מדי יום בפישוט ידים ורגלים, להרבות בתפלה ובתחנונים, שלא תכבה חלילה האש הגדולה הזו? והלא היה הוא זצוק"ל נצר אחרון ממש לנפילים שהעניקו חמה בשיעור קומתן, האחרון שנותר משיירי כנסת הגדולה, שריד לשרידי קמאי שחתם תקופה רבת הוד ועתירת עלילה ברצף הדורות, והוא הציח את כל הגולה כולה בלבת אש יוקדת הלקוחה מכבשונם הבוער של אבותיו ורבותיו הקדושים זי"ע, ובאבוקה שהחזיק בידו יקדה שלהבתו של רבנו משה איש האלוקים מרן „הישמח משה" זצוק"ל———כמה היה עלינו להעתיר בתפלה, שחס ושלום לא תדעך אלומת האור, כמה היה עלינו להתאמץ ולהרעיש עולמות שלא ימיש עמוד האש ההולך לפני העם, ולאורו נסע ונלך לקראת מלך המשיח.

— ועכשיו שלא זכינו, בואו ספדו והילילו ברחובות ובשוקים על כי נכבה נר ישראל, הודו ותפארתו, בואו ונשא נהי על המצנפת שהורמה והעטרה שהוסרה, על האבדה הנוראה שאין לה תמורה, והחלל שנוצר שלא ימולא לעולם.

— לעולם לא!

דער בילדינג פון די ישיבה אויף סענדז סטריט אין ברוקלין, וואו עס לערנען 800 בחורים בלעה"ר

מיר זענען פאַריתומט געוואָרען

די ביטערע געשעענישע פון דער פאַרגאַנגענער וואָך, וועלן ס'איז אזוי פלוצים נסתלק געווארען דער מנהיג הדור און רבן של כל ישראל, מרן אדמו"ר הקדוש מסאַטמאר זי"ע, האָט א־ריינגעבראַכט אַן איבערראַשונג אין אַלע סדרי החיים. יעדעס אידישע הארץ איז צעווייטאַכט און יעדער מוח איז מטושטש. אונטער אַזעלכע אומשטענדען איז פון די שווערסטע אויפגאַבען פאַרויסצוגעבען א צייטונג. כל לב דוי וכל ראש לחלי. דאָס איז אויך געווען די סיבה וואָס אונזער צייטונג איז נישט דערשינען די פאַריגע וואָך.

מיר מיטאַרבעטער פון „דער איד" דאַרפען אויך מאַכען אַן „אבל יחיד". איז דאָך געווען כ"ק מרן אדמו"ר מסאַטמאר זי"ע דער וועלכער האָט געגעבען זיין הסכמה און ברכה פאַרויס־צוגעבען אונזער צייטונג, מיט זיין אינספיראַציע און מוטיגונג איז „דער איד" געשאפען געווארען און אנגענאנגען, כאָטש מיר וענען שטאַרק מסופק צי האָבען מיר טאַקע יוצא געווען ידי חובתינו, און צי זענען טאַקע אונזערע השקפות, אין שרייבט און אין וואַרט תמיד געווען אויסגעהאלטען, עס זאָל זיין רוח חכמים נוחה מהם. דאַרפען מיר דערויף מסתמא מתוודה זיין. אונזער צייטונג איז געשאפען געווארען צו דינען אלם דאמבע קעגען דעם פליין פון די מים הזדונים, דער מבול פון כפירה און מינות וואָס וועלט פאַרשפרייט איבער דער וועלט, דורך די קאַנאַלען פון דער אזויגערופענער „אידישער" פרעסע, וואָס כמעט אין אחד בהם וואָס זאָל נישט זיין פאַרפליצט מיט דעות נפסדות רח"ל.

כל זמן דער צדיק הדור ומנהיג אמת האָט געלעבט צווישען אונז, ער איז געווען דער מוכיח בשער, דער לוחם אמיץ, דער מעריך מערכה מול מערכה, און מיט זיין כח הקדושה האָט ער זיך קעגענגעשטעלט קעגען די פורקי עול התורה, באקעמפט די מחבלי כרמים אַן שרעק, אזוי לאַנג האָט אונזער צייטונג געהאָט דעם ריכטיגען אַנשפאַר. ער איז געווען דער עומד אחר כתלינו. אויב עס זענען געווען ספיקות, האָט מען זיך געהאָט צו וועמען צו וועַנדען. מיר האָבען געקענט מקיים זיין דעם „ועשית ככל אשר יורוך". הייַנט איז ליידער נהפך עלינו הגלגל. נישטאָ מער דער שר צבא ישראל. נישטאָ דער קנאי בן קנאי. געפאַלען איז דער קריגספירער אין מיטן דער מלחמה.

דער צדיק אמת וועלכער האָט מיט זיין הייליגער און קלאָרער שיטה באלויכטען דעם וועג פאַר'ן בלאָנדזשענדיגען דור און אָפגעראַטעוועט דעם חרדישען ציבור פון בילבול המוחות, איז נסתלק געווארען לגנזי מרומים, און איבערגעלאָזט א דור יתום, בלי רועה ובלי מנהיג.

דעריבער פילען מיר אזוי שטאַרק דעם מוראַ־דיגען קלאַפ צוזאַמען מיט'ן גאַנצען כלל ישראל. מיר מוזען פון איצט אָן אין וויַיטער אַליין שטיין בקשרי המלחמה. מיר מוזען אַליין פירען דעם קאַמף קעגען די מנאצי השם, מיט די זעלבע טכסיסי מלחמה וואָס מען האָט אונז געלערנט. עד ישקיף וירא ה' משמים, יבוש בשפלותינו ויחון אותנו לגאלינו גאולת עולם במהרה.

דער רבי זצ"ל ביי די מאַסען פראָטעסט אין מעדיסאָן סקוואר גאַרדען פאַר איין יאָר צוריק

דער רבי אין מעדיסאן סקוואר גארדען, כשפניו שלהבת אש כזוהר הרקיע מזהירים.

דער רבי ביי מעמד קידוש השם אין אַרמארי בילדינג.

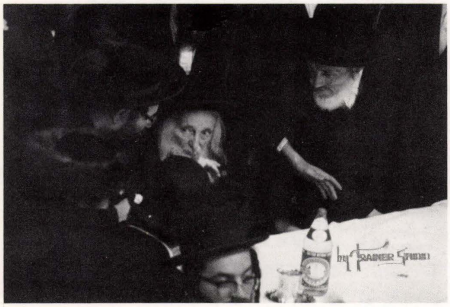

דער רבי מיט אַ האַלב יאָר צוריק אין מאנסי ביי די הנחת אבן הפינה למוסדות סאטמאר ד'שם.

מרן זצ"ל במאנסי

זיין געטרייער באַגלייטער און משב"ק ר' יוסף אשכנזי גיט "לחיים" פאר'ן רבי.

דער רבי קומט אן קיין מעדיסאָן סקוואר גאַרדען איינגעהילט אינעם פעלץ.

מעמד ההספד

מראה הוד ונורא על מרפסת העדה החרדית

בעת מעמד ההספד על מרן זיע"א

"דאס אידישע ליכט"

הרב אלחנן יוסף הערצמאן (ברוקלין נ.י.)

יציאת צדיק עושה רושם

(א טייל פון זיין מאמר)

צו פריש, און צו אפן איז די וואונד אז מיר זאלן עס קענען אפשאצן. מען איז נאך צו־טומלט פון דעם גרויסן קלאפ אין אונזער מוח און שניט אין הארצן.

מען רעדט פון די גרויסע לווי', פון די טייכן טרערן, פון די צוריסענע קריעה־קליידער, פון די גרויסע געווייגענן ביי די הספדים, פון די הימלרייסנדע קולות דערזעהענדיג דעם ארון הקודש מיט דעם הייליקן גוף וואס האט געהאלטן אין זיך אזויפיהל תורה, צדקה, חסד, גאו־נות, צדקות, און וואס נישט ?

וואס פאר א רעש האט זיך שוין געקענט אפטהון אין הימל וואס גאנצע דורות גאונים וצדיקים זענען ארויס מיטן גרויסן „ברוך הבא" צו דעם „ראו בריה שבראתי בעולמי". זעהט, א מנהיג ישראל 75 יאהר ביז 93, פון 17 יאהר געבליבן א יתום פון פאטער זצ"ל און שוין געווארן א מנהיג בישראל. שוין פון די בר־מצוה איז ער געווען א בעל חוב אויף צדקה וחסד.

ער האט אוועק געשטעלט אין אמעריקע טויזנטער משפחות מיט שטרייטלאך לאנגע פיאות לאנגע ציצית, שיינע בעלי פרנסות מיט שיינע צדקות. בעזארגן ארימע אידן אויף שבת ויום טוב. בעזארגן אידן אין די שפיטעלער, זארגן אז הונדערטער יונגעלייט זאלן זיצן ביז שפעט און לערנען, און פון 4 פאר טאג איז שוין אפן די סאטמארער בתי מדרשים.

אַ חלק פון עולם בשעת די לוי'. מרן הקוה"ט איננו.

ווער געדיינקט נאך זיינע הייליקע טישן ווי ער איז געזעסן ווי א מלך ווי א מלאך מיטן שטריימל און שבת'דיגן כאלאט מיטן טלית און געזאגט „שלום עליכם" נישט וויסנדיג ווער

זאגט וועמען שלום־עליכם צו ער די מלאכים צו די מלאכים צו אים. מיט אזעלכע הייליקע ניגונים אז עס האט אויסגעקוקט אז פון הימל איז מען מקנא דאס שטיקל ערד וואו עס זיצט אזא הייליקע נשמה אין אזא הייליקן גוף. דערנאך דער קידוש, דאס טרינקען די ווייַן, דאס וואשן זיך די הענד וועט ער האט זיי אויפגעהויבן צו „שאו ידיכם", ווי מען הויבט אויף די עצי חיים פון א ספר תורה. און נאכער זיין לאנגזאמער עסן מיטן „זה השלחן אשר לפני ה'", אזוי באהאלטן אז מען זאל נישט כאפן וואס פאר א פייער עס קאכט אינווייניג. אלעס בהצנע לכת.

וויר קען אפשאצן זייַנע הושענא־רבה'ס צו די נענועים, געשאקלט האט ער מיט טויזנ־טער אידישע נשמות מיט זייַנע הייליקע ניגונים און פייערדיגע דרשות צווישן איין הושענא און די צוויי־טע, און דער עולם האט פארגאסן טייכן טרערן מיט וואס ער האט אפגעוואשן און ארויסגענומען פלעקן. און באלד נאך די הושענות האט ער אריינגעפירט דעם גאנצן עולם אין א שמחת תורה טאנץ. זיין טאנצן שמחת תורה איז געווען מיט מסירת נפש ממש. מען קען בכלל נישט וויסן צו ער האט געטאנצט מיט ו'ער ספר תורה, אדער די ספר תורה מיט אים.

אין גיט א קוק, אנאהל האט ער פארשפעטיקט צו הושענא רבה — ווייל ער האט געהאט א „שלום בית" אויסצוגליכן! אלעס איז אים געלעגן אין הארצן, אלע אידישע צרות האבן אים דורכגעלעבערט די הארץ.

ער האט מיספיע געווהען אויף דעם כלל און דעם פרט בגשמיות וברוחניות מיט אונגא־טרלאבע כחות פון עקשנות. אין דער עולם פיהלט עס גוט. דעם אמת קען נישט נאכמאכן, אין „אמת מארץ תצמח", דער אמת ספראצט ארויס פון דער ערד, און די ערד ברויך מען פריער צי אקערן צובראכן איהר האר־טקייט און ווייך מאכן ביז דאס קערנדל ווערט קענען א ריינגהן דארט. דאן קען ארויסספראצן א גאנצער בוים מיט גוטע פירות. אזוי האט דער הייי־ליקער גוף פון צדיק זיך אויסגעארבעט און צובראכן זיין גוף און אויסגעלייטערט זיין נשמה. וועגן ער איז קראנק געווארן, און דער דאקטער האט אים עהרהייט רוהען מעהר עסן — פלע־גט ער ווייַנען אין ריריין: וועגן בין איך שוין אזויפיהל געשלאפן אזויפיהל געגעסן, און גע־שלאפן איז ער צוויי שעה א נאכט!

דערביבער איז דער עולם אזוי ציבראכן פון די גרויסע אבידה וויל יעדער פרעגט מי יתן לנו תמיהתו! יעדער האט ברגרעס געווהען אז שכינה בדברת מתוך גרונו. דער גרעסטער נדבן וועגן ער האט עפעס געוואלט זאגן דיעות אין רוחניות, האט ער אים געזאגט: ברייגט מיר באלד א הכבון וויפיל איהר האט מיר געגעבן ביז היינט אין איך צאהל עס אויס אלעס. דאס הייסט א מנהג בישראל בחסד עליון.

און גדולים צדיקים ביותתם יותר מבחייהם, א טאטע פארלאזט נישט זייַנע קינדער, כל זמן מען וועט טהון זיין רצון. ער מיט זיין מקל־זוקד וואס האט געשפאלטן דע ים אין אמע־ריקע אין געגאנגען געגן דעם אטערויקאנער שטראם — וועט קלאפן מיטן זעלבן מקל שוקד אין הימל. ער וועט שרייַען ביים כסא הכבוד, מיט זייַנע טרערן פון זייַנע 93 יאהר, מיט די טרערן פון זייַנע טויזנטער תלמידים אין הסידים — וועט ער געווים אפוואשן די גזירות רעות ר"ל. אט מיט די אלע קריעות פון זייַנע תלמידים מיט זייַנע קולות וברקים פון תפילות צוזא־מען מיט די קולות ובכיות ביי די לוי' — וועט ער צוריייסן די אלע צרות ח"ו און מקרב זיין די גאולה במהרה בימינו אמן.

"דאס אידישע ליכט"

א חורבן בית המקדש

די חז"ל זאגן (מדרש איכה) אז די הסתלקות פון א צדיק איז שווער פארן אויבערשטן נאך מער פון חורבן בית המקדש. האבן מיר דען א באגריף וואס פאר א חורבן בית המקדש עס איז יעצט געשען מיט די הסתלקות פון הגאון הקדוש, רבן של ישראל, די ליכט־זייל וואס איז געגאנגען פארן פלק, דער הילגער פאטמערער רב זצ"ל. מי יתן עינינו מקור דמעה; וואו האבן מיר דעם ריכטיקן מקונן וואס זאל באקלאגן אט דעם חורבן בית המקדש און וויינען מיט ירמיהו הנביא ציוזאמען „על אלה אני בוכיה, עיני עיני יורדה מים כי רחק ממנו מנחם משיב נפשי". עס איז דאך „אבן מקיר תזעק", עס שרייען דאך די שטיינער

"פארווערטס"

די פטירה פון סאטמערער רבי'ן זצ"ל

הרב ר' יואל טייטעלבוים ז"ל, באקאנט אין דער אידישער וועלט אלס דער סאטמארער רבי, איז זונ־טיק נאכט געווארן פון א הארץ־אטאקע אין מאונט סיני האספיטאל אין מאנהטן. ער איז אלט געווען 93 יאר.

דער סאטמארער רבי, וועלכער איז געווען דער גרייסטיקער מנהיג פון עקסטרעם־רעליגיעזע אידן — די סאטמארער חסידים אין ווי־ליאמסבורג, ברוקלין און די נטורי־קרתא אין ירושלים — האט די לעצטע יארן געלעבט און געפירט זיין סאטמארער הויף אין דעם שטעטל קרית יואל, וואס ער האט געגרינדעט אין מאנראו, נ. י. מען שאצט, אז ער האט געהאט א נאכ־פאלגערשאפט פון 150 טויזנט חסידים.

פאליציי האט באריכטעט, אז 150 טויזנט חסידים האבן זיך באי־טיליקט אין דער לוויה פונעם סאטמארער רבי'ן. ער איז געבראכט צו קבורה אין קראון הייל. צוליב דער ריזיקער צאל מלווים, איז דער פארקער פארהאלטן גע־ווארן אויף רוט־17, אין אראנזש־קאונטי.

דר. דושעפרי סאקס, וועלכער האט רעפרעזענטירט גאיוערנאר קערי ביי דער לוויה, האט גצזאגט, אז דער גאווערנאר האט „טיל־

דערט הים רבי'ן — איז זיין קאנ־דאלענטשעלעגראמע — אלס „א גרויסע אינספיראציע און וחנוויי־זער פאר מיר אין שוועדע צייטן, וויז באשלוסן האבן בעדאדפט גע־מאכט וועדן".

הרב עדגאר גליק האט איבערגע־געבן, אז דער סאטמארער רבי הרב ר' יואל טייטעלבוים איז געבוירן געווארן דעם 13טן יאנואר 1887 אין סיגעט, אונגארן. ער האט גע־גרינדעט די סאטמארער ישיבה־באוועגונג אין סאטמארא, רומע־ניע, אין 1906.

אין עלטער פון 17 יאר האט ער איבערגענומען דעם כסא רבנות פון זיין שוועטער, דעם סיגעטער רב, באקאנט אלס דער „קדושת יום

"דאס אידישע ליכט"

פון די כתי מדרשים וואו ער האט געהאלטן זיינע פייערדיגע דרשות ביי די השענות, ביי כל־נדרי און ביי יעדן געלעגנהייט אין די הערצער זיינען צוגענגען.

אין דעם פינפטערן גלות — איז ער געווען א ליכט, א מאור הגולה; אין דעם דור יתום — איז ער געווען א מאטע, אכידם של ישראל! אין דעם גרויסן ים פון יאוש, פאראלאנקייט און צובראכנקייט— איז ער געווען אזוי ווי א אינזל, א זיבערהייט־פארט וואו טויזנטער־טויזנטער האבן געפונען שוץ, און שטארהאלן האבן געשעפנט פון אים אין די וויטענישן. ער איז געווען געשעצט פון די מאסן ווייל האבן זיך נישט געקענט אנזעטיגן קענן זיין שיינעגענדן געזיכט וואס הצדיק דער סלאבימער רבי ר' אברהם זצ"ל האט געזאגט שוין מיט קרוב צו פופציק יאהר צוריק אז ער האט א חיליקע ריינע צורה; און פון אנדער זייט זענען גאונים וצדיקים געשטאנען פאר אים מיט הכנעה און געשלונגען מיט דארשט זיינע רייד. ער איז געווען א "נברא דמיתפתינא מיניה", מען האט געציטערט פאר זיין וואָרט, מען האט צוהאן מאהל איבערגעאכט וואס וועט זאגן דער פאטמאראער רב.

"באזונדער איז די חרדישע און חסידישע ארץ ישראל געווארן צוגעבונדן צו אים מיט ליבשאפט און שעצונג פעריימער. יעדן באזוך אין לאנד איז געווארן אינדרוקס פוהל אין געשיאנן טיפע וואָרצלען אין תורה, יראת שמים און פעסטקייט אין שיטה. וויפיל הערצער זענען ציבראכן געווארן צום אויבערשטן נאך זיין דאוונען מיט התלהבות ממש עד כלות הנפש, נאך זיין תורה זאגן ביי די ליכטיקע שפת־דיגע טישן אדער שטראנדזיג נעבן ארון קודש איינגעהילט אין טלית ווען פונקען נעהערן ארוים פון זיין מויל און לייכטן אן וואָרימען.

און יעצט האבן מיר דאס אלעס פאראלארן און מיר טאפן אין די פינסטערניש, מיר ששעהען פאר א חלל ריק און שריייען מיטן מקונן צוזאמען "תורה תורה חברי שק והתפלשי באפרים, אבל יחיד עשי לך ומספד תמרורים, מי יולחום מלחמתך וישוב לשערים, כלי מלחמה אבדו ונפלו גבורים".

זאלן די מייסן מרערן וועלכע האבן זיך געגאבן יענעם טאג הערנדיג די ביטערע בשורה, קומען פארן כסא הכבוד און השי"ת זאל זיך שוין מרחם זיין אויף זיין פאלק און די גאולה שלימה זאל שוין קומען אין גיכן אמן.

טוב". ער איז געווען רב אין סאט־מאר, וואו ער האט עהאפט טויזנטער תלמידים אזוי חסידים, ביים צים אויסברוד פון דער צוויי־טער וועלט־מלחמה. וועו ער איז פאר־שיקט געווארן דורך די נאצים אין די קאנצענטראציע־לאגערן. ס'איז אים געלונגען זיך צו ראטעווען פון לעכט מאל פון די לאגערן און ער איז אנגעקומען קיין ארץ־ישראל, אז דארט געווארן דער מנהיג פון די נטורי קרתא איז ירושלים.

ער האט עמיגרירט קיין אמעריקע אין 1946. זיך באזעצט אין ווילי־אמסבורג, ברוקלין. אז געווארן דער פירער פון די סאטמארער חסידים איז אלע לעגדער. אין זיין שוהל "ייטיב לב" זענען אנגעשלאסן 1,500 משפחות.

דער סאטמארער רבי איז געווען א קעגנער פון ציוניזם. ער האט ניט אנערקענט מדינת ישראל.

"לעצטע נייעס"

געשטארבן סאטמארער רבי

דער סאטמארער רבי יואל טייטלבוים איז געשטארבן אין עלטער פון 76 יאר. אין נעכטן בייגאכט איז ער געבראכט געווארן צו קבורה אין ניו־יארק. טויזנטער חסידים האבן זיך באטייליקט אין דער לוויה.

"הצופה"

הרבי מסאטמר

האדמו"ר מסאטמר, רבי יואל טייטלבוים, שנפטר בשיבה עמוקה (נולד בשנת תרמ"ז) בארה"ב, היה למדן מובהק, בעל־צדקה בהיקף רב, ולוחם קנאי לדעותיו ולאורחותיו. במיוחד לחם כל ימיו בציונות, אתר־כך במדינה, ובכלל השתתפים לציונים ולמזרחי, גם אנשי אגוד"י, כלשונו בספרו "ויואל משה": "ד, אע"פ שכל הדתיים המשתתפים עם מלכות המינות והאגודה בתוכם מתפין עליה ועומדים לימינה להצילה מכל הפסד ובושה".

אבותיו היו גדולי תורה ואוהבי ארץ־ישראל. אביו, הרבי ר' חנניה יומטוב־ליפא, בעל "קדושת יום־טוב", אדמו"ר ורב בסיגט בירח מרמורש, וסבו רבי משה טייטלבוים, בעל "ישמח משה", כל ימיהם ציפו לגאולה ודעתם נתונה לארץ־ישראל. חסידי סאטמר אומרים, כאהבתו העזה של הרבי לארץ־ישראל כן שנאתו לציונות.

מצעירותו עילוי־שקדן, נהג בחסידות וקנאי בדעותיו ובאורחותיו. היה רב וראש־ישיבה באורשווא, אחר־כך בקראלי, ובשנת תרצ"ד נבחר לרבה של קהילת סאטמר במארמורש. לפי המסופר לא הירבה להתחבר עם אלה שאינם לפי הרמה שנראתה לו. אמנם במדרש נאמר, יש לאגד יחד אתרוג שבו טעם וריח עם לולב שבו טעם ללא ריח, הדס שבו ריח ללא טעם וגם ערבה שבה לא ריח ולא טעם; אך הרבי הוסיף, אגודת של האתרוג הוא רק בברכת ארבעת המינים, בעוד לרוב הוא רק בסוכה עצמו.

דמותו התקיפה, הכריזותיו החותכות, היותו רב, אדמו"ר ור"מ, דאגתו לצרכי חסידיו, העלותו לאישיות תורנית־חסידית מרכזית ביהדות טרנסיל־בניה, רומניה והונגריה.

שלוש מאות בחורים למדו בישיבתו בסאטמר. מסופר, שצעירים הין מברייתם גבולות מהונגריה לרומניה כדי להגיע אל ישיבתו.

על דרך הלימוד בישיבתו מסופר בספר "ישיבות הונגריה בגדולתן ובחורבנן" מאת אברהם פוקס (ירושלים תשל"ט): "השיעורים הגיד האדמו"ר לרוב בערבים ולעתים נמשכו עד השעות המאוחרות של הלילה. את השיעור הקשוח לימד הרבי בצורה סגנייה. היה עובר במהירות על החומר ה,קל" ומתעכב בהגיעו לסוגיה מיוחדת, בה היה מעלה את השיטות השונות של הראשונים ואחרונים. יצא, שגם השיעור הפשוט היה נלמד בחריפות רבה. בסוגיות שנלמדו כל שבוע רבינו או חמישי בעיון רב היה בוחר נושאים ארצישראלים, כגון מצוות התלויות בארץ, קניין פירות כקניין גוף דמי, אין קניין לנכרי בארץ־ישראל לאפוקי מידי מעשר וכיוצא. בשעת לימוד הסוגייה היה מתפלפל עם תלמידיו בבקיאות ובעומק רב.

ועוד: "זו היתה ישיבה חסידית בחיי יומיום ובחזות החיצונית של הבחורים. כמעט כולם לבשו קפוטות, חבשו כובעי־קטיפה וחגרו אבנטים. תלמידיו היו סופגים לתוכם חסידות באהבתם לתורותיו בלילות־שבת, בסעודה השלישית, בחגים ובהודמנויות אחרות. בתורותיו היה מביא מדבריהם וממעשיהם של גדולי אדמו"רים מדורות קודמים. התפילות נאמרו בהשתפכות־נפש רבה. כל בחור היה צריך להתפנות לפחות פעם אחת בחודש לאסוף צדקה מתושבי סאטמר. הרבי חילק כספים אלה בין עניים.

מלחמתו העקבית בציונות ביסס על ג' שבועות במסכת כתובות (ק"י עמ' א'): אחת, שלא יעלו ישראל בחומה, ואחת שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות העולם, ואחת שהשביע הקב"ה את אומות העולם שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדי". מכאן ראייה שיש להלחם בציונים העולים בחומה והמורדים באומות העולם.

בספרו "ויואל משה" הוא משיב לשואים: הקב"ה השביע את ישראל שלא יעלו בחומה ולא ימרדו באומות אחנאי שאומות־העולם לא ישעבדו את ישראל יותר מדאי. מאחר שאין הן מקיימות את השבועה, כלום חייבים אפיקורסים שאומרים, ביוון שהאלוהות לא. קיימו את השבועה לכן יש גם לנו, חס־ושלום, היתר לעבור על השבועה.

בחיבורו הוא כותב, שהשואה היא עונש על חטא שחטאו הציונים באי קיומם את השבועות: "על־ידי הכיתות האלו שעברו על השבועה של התיקון הקץ לקחת מלוכה וחירות קודם הזמן נהרגו ששה מיליונים מישראל... עוד בתחילת התיסדותם הרבו במלשינות נוראה על ישראל אצל האומות, שמסוכנים מאוד לאומות וצריכים לגרשם, בחשבם שעל־ידי זה תהיה לכל יותר לבצע זממם ולבוא לארץ־ישראל ולארגן שם ממשלה, תחילה עלה לארץ ישראל.

בשנת תש"ו הגר לארה"ב וקבע את מושבו ברובע ווילי־אמסבורג ברוקלין.

בשנות שבתו בווילי־אמסבורג הקים מרכז "ייטב לב דסאטמר", המקיף אלפים ורבבות חסידים בארה"ב, בקהילות שבמערב אירופה ובארץ־ישראל, בהשפעה אישית, בהתלהבות חסידית ובכושר־ארגון רב הקים קהילה הכוללת תלמודי־תורה וישיבות, מוסדות צדקה וחסד, מפעלי מלאכה ותעשייה, כשבהיקף מחנה רב של חסידים נאמנים ביותר לרבם.

שורה של חסידי סאטמר, בעלי עסקים גדולים, הקימו לפי הוראת הרבי שיכונים ומוסדות תורה וחסד גם בארץ־ישראל. מידת החסד של סאטמר הקימה מפעלים רבים.

חסידות סאטמר נעשתה גורם ניכר בין יהודיות חרדים בימינו זכות אישיותו של האדמו"ר. שפטירתו מלווה אבל כבד בין חסידיו המרובים.

ברכת "שלום עליכם" לתושבי ארץ ישראל

בשעריך ירושלים – אָנקומענדיג אויפ'ן באַן

כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל

די בערך הונדערט טויזנט אידן, וואס האבן אין דעם זודיק־הייסן זומער טאג, פון זונטאג, כ"ו אב, זיך גרוואלגערט אויבער צענדליקער אדער טויזנטער מיל בכדי אפצוגעבן דעם לעצטן כבוד צו כ"ק מרן הגה"ק האדמו"ר רבי יואל טייטלבוים זצוק"ל מסאטמאר, ווי די צענדליג טויזנטער אידן איבער דער וועלט, וואס האבן אויפגעשטיידערט פון דער ידיעה וועגן זיין פטירה, – זענען בפירוש ניט אלע גרוועון סאטמארער חסידים אדער צוגעזאגט הערויקע צו סאטמאר.

און דאך זענען זיי אלע גרוועון פולע שוחפים צום גרויסן צער און שוועדע פון יתמות וואס איז באפאלן דעם תורה־דיקן כלל ישראל מיט דער הסתלקות פון אט דעם גרויסן גאון, צדיק און מנהיג, וועלכער האט פאר העכער זיבעציג יאר מרביץ בעוועון תורה און יראה.

יא, אויך הונדערטער טויזנטער אנדערע אידן, וואס האבן פאר אלע זייערע יארן מקבל מרות גרוועון פון אנדערע גדולי־הדור, וועמענס שיטה צו געווייסע ענינים איז גרוועון אן אנדערע ווי די פון סאטמארער רבין זצ"ל, – אויך זיי האבן דערפילט אז טיפע ווייטאג מיטן באוואוסטזיין, אז ס'האט זיך פון כלל ישראל אפגעטאן א קרוין פון **תורה־דיקער הנהגה**; אז ס'איז גרעסטן **איינבריוך** אין **די שוץ־מויערן פון תורה־אידישקייט** און אז ס'איז פארלאשן גרוואנען א **גרויס ליכט** וואס האט געשיינט מיט אזויפיל תורה, צדקות און חכמה אין אונזער פארפינסטערטן דור.

* * *

דער סאטמארער רבי זצוק"ל איז ניט נאר גרוועון א גאון אדיר ועצום, איינער פון אלעמען אנערקענטער צדיקי הדור, א קנאות־דיקער לוחם מלחמת ה', און גלייכצייטיג אן עמוד הצדקה והחסד, – נאר בעיקר איינער פון די יענע גרויסע מנהיגים פון אונזער שוועבעדיקן דור, וועמען די השגחה האט בחסדי ה' איבערגעלאזן בכדי צוריק העלפן אויפשטעלן די חורבות פון צעשטערטן בית ישראל.

אונזער באנייטע תורה־וועלט, דער ווידערגעבורט פון אינטעסיוואר און שלימות־דיקער אידישקייט, ווער שמועסט נאך דער אויפשוואונג פון חסידות. – דאס אלעס וואס פילט אן אונזער הארץ מיט זויפיל גליק און שטאלץ און גראנטירט א המשך דעם כלל ישראל, – איז זיך דאך גאנייט אויסצומאלן אן דעם דאזיקן ענק הרוח, וואס עס האט מיט זיך פארגעשטעלט דער סאטמארער רב זצוק"ל.

פילע טויזנטער צעבראכענע אידן פון אונגארן, רומענין, קארפאטא־רוסלאנד א.א., וועמענס פיזישע און גייסטיגע לעבענס זענען מיטאמאל אזוי ברוטאל צעטרעטן און אויסגעריסן גרוואנען אין די יארן פון שויידערליכן חורבן, זענען דורך אים, זכר צדיק לברכה, ווידער אויפגעריכט און באנייט געוואנען מיט א כוח דקדושא, וואס איז זיך גארנישט געווען פארצושטעלן צומארגנס נאך דער גרויסער קאטאסטראפע. פון אויסגעברענטע און אויסגעריבענע האלעוועשקעס, אן א סימן פון חיות, גוף און נשמה, האט ער זצ"ל אין אמעריקע, און אויך אין אנדערע וועלט טיילן, באשאפן שפירוט־דיקע הייליקע עדה"ס, וואס זענען גרוואנען פונדאמענטן אויף וועלכע עס האט זיך פונדאסניי גענומען בריען דער נצחיות־דיקער בנין פון בית ישראל.

און זיין דינאמישע תורה־הנהגה, האט ניט נאר באווירקט זיינע אייגענע גרויסע עדה"ס, נאר אויסגעאיבט א געבענשטע השפעה אויף פיל ברייטערע קריין. די טראצקייטיק מיט וועלכע ער האט באהויכט די מאסן אידן וואס האבן אים נאכגעפאלגט, ניט צו לאזן זיך מיטרייסן מיט די פיתויי הזמן; דאס עקשנות וואס ער האט איינגעפלאנצט אין די הערצער פון זיינע חסידים זיך צו קלאמערן אין די „אמת וועגן", אין די פארהייליגטע נוסחאות און לעבנספארמען פון „אמאל", האבן דירעקט און אומדירעקט באאיינפלוסט אויך מאסן אנדערע אידן, וואס האבן נאכן חורבן ניט געהאט קיין אייגענע רבויים זיי צו וויזן דעם וועג פון עקשנותדיקער שטאנדהאפטיגקייט קעגן די שטראמען פון דער צייט.

נאכן מוראדיקן חורבן, ווען מאסן אידן זענען געבליבן אן גייסטיקער הנהגה און ווען די נייע ווינטן פון „פרייהייט" אין די מערב־לענדער, האבן גרוואנונקען מיט אזויפיל נסיונות פאר קאמפראמיסן אין אידיש לעבנס־שטייגער, – ווי גוט איז עס געווען וואס כלל ישראל האט געהאט א סאטמארער רב, וועמענס שטימע, און נאכמער וועמענס ביישפיל, האבן געשאלט קענן אקאמאדאציעס מיט די יצר־הרע'ס פון די מאדערניזמען און מיט זייערע פארפירערישע פרחים פול מיט פארדאבענע פירות!

אויף וויפיל נאר דאס האט געווירקט, איז עס געווען א ברכה פארן המשך פון אויטענטישער תורה־אידישקייט ביים נאנצן כלל ישראל, פאר וועלכן ער וועט געדענקט ווערן אין דער געשיכטע פון עם ה'.

* * *

די טעג פון אבילות זענען אפשר ניט קיין פאסיגע צייט צו רעסטזהויבן די פראבלעמען וואס עס האבן דעם סאטמארער רב זצוק"ל אפגעטיילט פון אנדערע גדולים פון זיין צייט אין שיטה אדער מעטאדן פון קאמף פאר תורה־אידישקייט. עס האט אבער אויך ניט קיין זין דאס אינגאנצן צו פארזעצן, בעת זיי זענען גוט באקאנט. פארקערט, מען דארף לערנען זיי צו זענען און פארשטיין אין דער ריכטיקער היסטארישער פערספעקטיוו. חילוקי־דיעות צווישן תורה־אידן, און אפילו תורה־מנהיגים, אפטאמאל נאר שארפע און העפטיקע, זענען ניט נייי. ענגוג אנצוואוייזן אויף די חילוקי־דיעות, און אפילו מחלוקת צווישן חסידים און מתנגדים, אדער צווישן חסידים און חסידים גופא. אבער די דאזיקע חילוקי־דיעות האבן קיינמאל ניט אויף אייביק צעשפאלטן דאס תורה־אידנטום, נאכדעם ווי דער ענד־ציל איז געווען דער זעלבער: צו דערהויבן כבוד שמים און צו ברענגן כלל ישראל אונטער דעם שלטון התורה.

דער רבי אין ארץ ישראל
אַ איינגעל קושט אים די האַנט

אין דעם דאזיגן זין דארפן אויך פארשטאנען ווערן די אונטערשיידן צווישן סאטמארער רבי'ן און די גדולי הדור, וועמען מיר פאלגן נאך. איבער אלע די חילוקי־דיעות איז פארן א העכערע אינייקייט צווישן אלע תורה־אידן וואס מיינען לשם שמים.

דאס האט אונז אויך בחייו הקדושים געווינן דער סאטמארער רב זצ"ל אלייך, ווען ער האט מיט 16 יאר צוריק, טראץ זיינע חילוקי־דיעות מיט אגודת ישראל אויסגעווייזט אויף דער לוור' פון הגאון ר' אהרן קאטלער זצ"ל אין זיין הספד דעם פסוק פון „ויעש כן אהרן" – „מלמד שלא שינה".

„שלא שינה" – דער הייליקער אומרו און די שטענדיקע וואכוזאמקייט, אז די צורה פון כלל ישראל זאל ניט נשתנה ווערן און פארבלייבן א „ממלכת כהנים וגוי קדוש", – כאראקטעריזירט אפשר אמבעסטן די הנהגה און איז אויך געווען דער גרעסטער זכות און פארדינסט פון סאטמארער רבי'ן זצוק"ל, וועמענס הסתלקות איז אזא גרויסע אבידה פארן גאנצן כלל ישראל.

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'.

האדמו"ר מסאטמאר

רבי יואל טייטלבוים זצוק"ל

הגר"י וויס הוכרז כגאב"ד העדה החרדית

אבל כבד ירד על היהדות החרדית בהיוודע על דבר פטירתו של האדמו"ר מסאטמאר רבי יואל טייטלבוים זצוק"ל בשעות הבוקר של יום ראשון בארצות הברית.

הידיעה שהגיעה לארץ בעת שנאמרו תפילות להחלמתו, היכתה בהלם קשה את היהדות החרדית, אשר בידוע היה האדמו"ר מסאטמאר ממנהיגיה הבולטים של היהדות הנאמנה.

בהיוודע דבר הסתלקותו של האדמו"ר מסאטמאר נהרו המונים מבני ירושלים לעבר משרדי העדה החרדית שבבתי זופניק, שם התאספו חברי הבד"צ לדיון על האירועים בשעות הקרובות.

מאחר והוחלט שלא להביא את האדמו"ר לקבורה לארץ ישראל, ערכו הספדים בכל העת, אשר ההלויה התקיימה בארצות הברית, כאשר הגאון רבי יצחק יעקב ווייס משמיע דברי פרידה נרגשים כאשר הוא ממרר בבכי על פטירתו של האי גברא רבה.

אחריו השמיע דברי הספד ראש ישיבת ייטב לב דסאטמאר הרב משה אריה פריינד וכן הרב ישראל משה דושינסקי ראש ישיבת בית יוסף צבי, רבי ישראל יעקב פישר רב בבית הכנסת זכרון משה, ועוד רבנים.

במעמד זה הוכרז על הגאון רבי יצחק יעקב ווייס כגאב"ד העדה החרדית.

כ"ק האדמו"ר רבי יואל טייטלבוים זיע"א נולד בשנת תרמ"ד לאביו הרה"ק רבי חנני' יו"ט ליפא זצ"ל, אב"ד סיגעט ובעל "קדושת יו"ט" בנו של הרה"ק רבי יקותיאל יהודה מזיע"א, בעל "ייטב לב" ממשיך השרשרת של הרה"ק רבי משה טייטלבוים מאוהעל, בעל "ישמח משה" ממניחי היסוד לתנועת החסידות בהונגריה. אחד מקוניו של כ"ק האדמו"ר מסאטמאר היה מהר"י אשכנזי מזלאטשוב, שנחשב מפוסקי הדור, בנו של הרה"צ רבי משה דוד אשכנזי, שמנו"כ בצפת.

משחר נעוריו נודע בקדושתו ופרישותו. אכילתו אכילת אריי בלבד, ובמשך עשרות בשנים לא היה שוכב לישון על מיטתו. תנומה קלה תפס על כסאו בעודו יושב ועוסק בתורה לילות כימים, ותוך שעה קלה התעורר חזר לעבודתו הקדושה במלוא התנופה וההתלהבות.

בשות תש"ז יצא לארה"ב והקים את היכלו בווילאמסבורג, ותוך תקופה קצרה הפך חצרו להיות המרכז להצלתם של אלפים ורבבות פליטי השואה והאודים המוצלים מאש מהונגריה, רומניה, קרפטו-רוסיה ועוד. ובהיותו מאותם אישים בודדים מסוגו שנותרו לפליטה מהשואה הנוראה, ריכז סביבו רבבות ניצולים והטביע את חותמו על פעילותם הרוחנית, ורבות פעל על התארגנותם הקהילתית ופעל גדולות ונצורות להצלתם הרוחנית והמשך שרשרת הדורות, בדרך אבותיהם, ללא כל שינוי.

דער רבי גייט מיט זיין געטרייען גבאי ר' יוסף נ"י אין שערָאן ספרינגס

בעשרים שנה התגורר בווילאמסבורג שבברוקלין, אולם מטעמי בריאות המליצו רופאיו שיבחר לעצמו מקום חדש בעל אקלים שונה, והוא בחר בעיירה מונדו, לידּ מונסי. שם הוקמה קריה שלמה "קרית יואל" שבמרכז בית מדרשו העצוי של האדמו"ר זצ"ל, ביחד עם כל מוסדות הקריה.

בשנת תשי"ד לאחר פטירתו של הגאון האדיר רבי זעליג ראובן בנגיס זצ"ל, בעל "לפלגות ראובן" רבה של העדה החרדית בירושלים, בחוה ו נהלתה את כ"ק האדמו"ר מסאטמא למלא את מקומו, וממקום שבתו בארה"ב היתה מצודתו פרוסה לארה"ק. כמו בשנות צעירותו המשיך במערכותיו הסוערות נגד הציונות החילונית בחירוף נפש ובכל כוחותיו.

לאחר שהתיישב באופן קבוע בארה"ב ביקר בארץ ישראל בשנים תשי"ב, תשי"ט, תשכ"ה, וכל ביקור עודד הרים נרחבים בחוגי היהדות החרדית, אף מעבר לחוג תלמידיו ומעריציו. פעילותו בא"י כללה הקמת שיכונים "רב-טוב", כשם שגם בארה"ב סייע להקמת שיכונים לפליטים ולנזקקים. בבני-ברק הקים את השיכון "קרית יואל", המרכז מאות משפחות ורשת מסועפת של מוסדות תורה, צדקה וחסד, שיכון "רב-טוב" בשכונת קטמון בירושלים ושיכון נוסף לידּ שכונת "עזרה תורה" ועוד.

תפילתו בקהל עדתו היתה בהתלהבות קודש ובחשפי אש שבקעו והרקיעו שחקים, ובהתלהבותו זו סחף עמו את כל האלפים שנאספו מסביבו, מקרוב ומרחוק, בכל עשרות שנות הנהגתו. אף בשנים האחרונות, כאשר נפל למשכב המשיך לעבור לפני התיבה בימי חג ומועד, ובמיוחד בימים הנוראים, התנשא בגבורת ארי מעל מיטת חוליו ושפך צקון לחשו לפני בוראו, לבן המתחטא לפני אביו.

חלק בלתי נפרד מעבודתו היה בהנהגת שלחנותיו, והיו תקופות שאלפים הצטופפו בצלו, שלחנותיו אשר נמשכו שעות ארוכות, וכל אותן שעות ארוכות היה שופע חידושי תורה בהלכה ובאגדה, בנגלה ובנסתר. חלק קטן מתוך חידושיו אלו, נאספו בשנים האחרונות ע"י שומעי לקחו במהדורות רבות של "חידושי מהריט"ב".

בכל מקומות כהונתו החזיק ישיבה והרביץ תורה לאלפי תלמידים שנאספו אליו מקרוב ומרחוק. תפקיד מיוחד ראה לעצמו בחינוך דור העתיד לתורה לחסידות, ולשם כך הקדיש מאמצים מרובים לפיתוח רשת מסועפת של מוסדות חינוך תורניים וחסידיים לבנים, לתלמידים ולאברכים, בארה"ק ובתפוצות. רשת זו מקיפה בתי חינוך לבנות, גני ילדים, בתי"ס יסודיים וכו'.

עוד בשנים שלפני מלחמת העולם השניה נמנה בין גדולי התורה, הבולטים באירופה, ומכל תפוצות ישראל הריצו אליו שאלות בהלכה ושאלו לחוות דעתו בעניינים שונים, אף השאיר אחריו מורשת תורנית עשירה שרק חלקה הובא לדפוס.

בשנות השואה, בעלות הכורת על בית ישראל, שתה את כוס התרעלה במידה גדושה. אלפי חסידיו ומעריציו קידשו את ה' בעלותם על המוקד למען קידוש ה'. אף הוא עצמו נכלא במחנה ברגן-בלזן. חסידיו מעבר לים לא חדלו מאמצים להצלתו, ואמנם, בחסדי ה' שאלות בהלכה ושאלו לחוות דעתו בעניינים אשר הותיר לנו שריד כמעט, נמלט בני נסים מגיא-ההריגה וברכבת ברגן בלזן הגיע בכ"א כסלו תש"ה לחוף מבטחים בשוויץ. לאחר שהות קצרה במדינה זו עלה לא"י בשנת תש"ו, ומיד עם עלייתו החל לשקוד על חידוש תפוסת פעילותו הסוערת בכל התחומים, כשבשנים שלפני המלחמה.

מיד לאחר עלייתו לירושלים החלו נהרו אליו רבים לתפלותיו ולשלחנותיו, באותה תקופה אף הוזמן ונענה להשמיע שיעוריהם בהלכה בפני תלמידים בישיבות שונות בירושלים. לאחר חדשים מספר החל בהקמת והרחבת ישיבתו המפוארת "ייטב לב", הכוללת כיום מאות בחורים ואברכים. כן הקים ת"ת לבנים שבו לומדים כיום מאות תלמידים, וכן מוסדות חינוך לבנות "בנות ישראל", "בנות רחל", ועוד.

הד היום

עם הסחלקות כ"ק אדמו"ר מסטמר זצוק"ל

מ.ה. — כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל שאתמול נתבשרנו בבשורה המרה על הסתלקותו היה זקן הצדיקים בדורנו, אחד השרידים האחרונים ומשוירי כנסת הגדולה של הדור הקודם ואף של שני הדורות הקודמים, אישיות סגולית ומקיפה, שמיום כתובי הנ' חגה חסידית במרוצת, קרוב לשבעים שנה, הנהגה רבנית אמיצה וזקפת־קומה ללוחם עקבי על שיטתו ודרכו ללא חת וללא מורא.

הסגולות של כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל התבטאה בתי־בות השונות של אישיותו רבת־האנפין, ואולי קודם כל כמשיך דרך אבותיו הק', מיוסדי החסידות בהונגריה, בעל לב ארי המיטתו ולב רך, חנון ורחום, כלפי האיש הפרטי והמוני החסידים המערערים עליו שתפדפו על פתחו. אישיות בעלת מעוף ותנופה שאין, לבחון בדומה לה, כאשר העמיס על שכמו את העול הכבד לאחר מלחמת העולם השניה והשואה הנוראה ללקט נפזרים ולכונן מחדש עדת חסידית גדולה ובעלת היקף ענקי בארצות הברית ובמקומות מס־פים בעולם, כשהוא דוחף ומעריץ לזיזמות גדולות בבניין אלף הרבי מקוץ ובהקמתם של מוסדות רבי היקף הן לאנשי עדתו והן לאחרים, בלהריבו את ירלשות השפעתו בחצבה דורות של ממשיכי דרכו, יצירת מסגרות קהילתיות בנוסח יהדות הונגריה המפוארת, בכינון מסגרות של כשרות ושאר ענינים הנהוגים לקיום עצמאי של יהדות הרבה.

מאז שואת יהדות אירופה, היה כ"ק האדמו"ר זצוק"ל מאסאמאר מן האישים הבודדים והחסידים החדודים שהשפיע והקרין השפעה גם עמוקה והשבעי חותמו על מערכותיה של היהדות האמאנה ככלל המתבלים בברמני יהדות האמת ובמאבק נגד הציונות, מאבק שבו נקט דרך לוחמת ובלתי־מתפשרת בשלו. אך למרות השוניים בדרכי המאבק כינו לבין יהדות הנאמנה האורתודוכסית באגודת ישראל וחיי־לוקי הדיעות בכל הנוגע לדרכים, לאמצעים ולתכסיסים, לא היו הבדלים במהות הסיפוק של החזרת עם ה' למורשת תורתנו הק' מפיהו.

לא נסתר מאף אחד, כי היהדות החרדית המאורגנת באגודת ישראל,בעומדה תחת מרותה וסמכותה של מועצת גדולי התורה, ניהלה ומנהלת את מערכותיה בדרכים משלה ובשיטות שגדולי יש־ראל כיוונו אותה בהן. במרוצת השנים עם כינון מדינת ישראל התרחבו חילוקי־הדיעות בשאלה איך לחיות בתחומיה חיים חרדיים עצמאיים. בהתאם להכרעת גדולי התורה העומדים בראשה ומכוונים את דרכה, נקטה אגודת ישראל במדיניות של שיתוף־פעולה עם מוסדות המדינה, בחינת הכרה דה־פקטו, ולהבטיח את מיצוי הז־כויות האזרחיות וניצולן למטרה העליונה של המשך הקיום החרדי. גם בתחום זה נחלקו הדיעות, ובמרוצת השנים אף נוצר רושם מוטעה כאילו בעיות אלו הן הגורמים לחילוקי־הדיעות בין אגודת ישראל לבין כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל. אך האמת היא, כי חילוקי הדיעות והשקפות התבלטו עוד לפני עשרות בשנים, בימי כינונה ויסודה של אגודת ישראל, כתנועה עולמית מאורגנת ליהדות החרדית, כאשר הוא זצוק"ל נמנה על אותו חלק מגדולי ישראל, בעיקר בהונגריה, אשר התנגדו לשיטת הארגון העולמי. במרוצת השנים, כאשר הרעיון והציוני להקמת מדינה יהודית התגשם בפועל בוצר צורך להדגיש ההתנגדות הרעיונית והמעשית להשקפות הציו־נות, ובמאבק זה נשלו ונוטלים חלק כל חלקי היהדות החרדית השומרים בקפדנות על נאמנותם למורשת אבות ללא כל סטיה, מעל ומעבר למסגרות מפלגתית ומקהילתיות ומשיכים כולם במל־חמה הבלתי־מתפשרת נגד הציונות ונגד החילונית ותופעותיה בכל השטחים, אם כי, כאמור, בדרכים ובאמצעים שונים.

שעה זו של האבל על הסתלקותו של גדול בעניקים, מראשי גולת אריאל, עכך של תורה ומחשבה, אינה יפה עדיין להערכות, בוודאי לא להערכות היסטוריות. אותם חילוקי־דיעות על שיטה ודרך, אינם מבדילים כל עיקר כאשר לעצם הקימה על האבירה הנוראה והקשה בסילוקו של צדיק וקדוש זה, שהוה בעמוד־אש בתפלותיו הלוהטות, בעמוד של צדקה וחסד ומעגנו הדור שבולם התייחסו אליו כיראת־הכבוד האמתית, כיאה לצדיק־אמת הממשיך במורשת מפוארת של תורה וחסידות, במשפט מוסכו של הנושא.

גדולה האבידה ואין לה תמורה, ולכל בית ישראל יכבו את השריפה אשר שרף ה'.

כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצ"ל

אבל כבני יורד על היהדות החרדית באיין ובתפוצות עם הסתלקותו של כ"ק האדמו"ר מסאטמאר, הגה"ק רבי יואל טעלטלבוים זיע"א, אשר נמנה פון מנהיגיה הבולטים של התנועה האנטי־ציונית העולמית.

מגיל צעיר עלה ונתעלה במעלות התורה והחסידות, הקדושה והטהר־ה, ונוסף על שמו הגדול אבותיו, מורשת אבותיו, שהתאיר בעוז ובגי־בורה, נתעטר בכתר תורה, כאחד האגולים המובהקים בדורינו ומשקי־מות מהיגתו השונים היתה מצודתו פרוסה למרחקים והשפעתו הרגה הר־בה מתחומי מגוריו וסביבתו.

היה בין שריחי מנהגי החדור הקו־דם שנינצלו בחסדי ה' ממלחמות ה־שואה, וכוח לאחר שהגיע לחוף מב־טחים חידש את פעולתו לקומם מ־חדש של מלולתי הגדולה, שאליה נספחו רבים מהאחרים המצלים מאש התופת של מלחמת העולם השניה, ביוזמתו ובמרבו הוקמו עשרות מוס־דות קיבוץ חרדיים לחינוך הצעיר, עם"י מורשת התורה והחסידות, ה־מקיפים אלפי תלמידים.

מיוה"אסטבורג, שבניו יורק (אר־ה"ב), שם כונן את מושבו לפני ש־לושים שנה ומעלה, המשיך לנהל את מאבקו הבלתי מתפשר עם הציו־נות לכל תופעותיה, בדרכו, כשלגבי חלק מזן נבדלו שיטות מאבקו מדר־כי ואמצעי ההוות החרדית המאיר־גת באנ"י.

עם זאת, נתן לא פעם את ידו ל־מאבקים בשותפים עם אגודת ישראל, כגון במאבק נגד גיוס בנות לשורות הצה"ל ומעירכות של קהילות ירושלים. הגה"ק מסאטמאר זצוק"ל היה ד־מות מופת סגולות בצדקותו, בחסידי־תו ובמרירותו, בלי שיר אש שבער ל־זולו הקיום של הדתיים, ואשר הציוניים לא הקיפ שלו היה לאחר פטירתו של האבן רבי אהרן קוטלר זצוק"ל, מנהיגה הרוחני של אגודת ישראל ב־אר"ה ומבוון הרמה. לא פעם נתלקו בשיעוריהם, אך בהלויתו הופיע כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל והספידו בדרשות ובקול בוכים, כשחזא ממעיני עייר את הפסוק "ויעש יוסף כן אדניו", מנוסח שלא שינה.

לפני כעשר שנים החל בהקמת קהיל־תו החדשה באה"ב, "קרית יו־אל", עם בית מדרשו הענקי במרכזה, ובית מגוריו במרחק 2 ק"מ מן העיי־רה. מדי יום שמי הגיע לקרית, כדי לעשות בה את שלותיו, וישב מדי שבת בראש השולחן בסעידה השלי־שית.

כאשר חלה לפני שנים מספר, הת־פללו המוני מעריציו בכל העולם לר־פואתו, ואמנם בציו"ה נתקבלה תפלת רבים זכ"ק האדמו"ר התאושש ה־שך לנהל את עדתו ולעבוד את עבו־דתו בקודש, כמקדם. גם בשנותיו האחרונות, כאשר חולשתו הלכה ו־גברה, חיתה עינו פקוחה על רבבות מעריציו ובני עדתו.

בשבת האחרונה, פ' ראה, עוד נר־מת בתפלה בבית מדרשו, אך בשעת התפלה חש שלא בטוב, וכחי כבר לא עמדו לו לשבת בראש שולחנו בס־עודת השלישית.

מיד עם צאת השבת הובהל לבית החולים, שם אובחן ע"י הרופאים סיבוך קשה בריאותיו וכל מאמציהם הצילו לא הועילו. הידיעה על מותו לתו האנושה פשטה מיד בכל רחבי העולם היהודי, והמוני המלו בתפלות בבתי כנסת לרפ"אתו, ואחמ"כ בש־עת ביקר מיקדמת בניו־יורק (שעה 3 אחה"צ לפי שעון ישראל) נתבקש לישיבה של מעלה, בשנת ת"95 לחייו עלי אדמות.

אמש, בשעה 9 בערב לפי שעון ישראל, יצאת הלוויתו החמונית מבית מדרשו ב"קרית יואל" במונרו, לעבר בית העלמין החדש שבמקום, לקול בכיותיהם של המוני המשתתפים, ת־סידון ומעריצים.

■

מתוך דותיו

כ"ק האדמו"ר רבי יואל טיטול־בוים זיע"א נולד בשנת תרל"ח לא־ביו של הגה"ק רבי הנוך זוש ליפא זצ"ל, אביו שנעקד ובעל "קדושת יו"ט", בנו של הגה"ק רבי יקותיאל יהודה זיע"א, בעל "שומר לבי" במשקך השושלת של הגה"ק רבי משה עוי־לבוים מאוהעל, בעל "שמחה משוי־מנוחיו חיפוד לתנועת החסידות ב־הונגריה. אחד מזקניו של כ"ק האד־מו"ר מסאטמאר היה מהרי"א אשכנזי מולאשטיב, שנחשב מפופסי הדור, בנו של הגה"ק רבי משה דוד אשכ־נזי, שמגה"ק בעצמו.

התחנך על ברכי אביו, בעל "קדושת יו"ט, ומגיל צעיר נודע בהתגלות ה־מיוחלאה, בהתמדתו העצומה ובקד־שתו המופלגת, ומיד כאשר אביו נס־תלק לישיבה של מעלה, בשנת תר־ס"ח, הוטלה עשרת ההנהגה על שכמי, ובמשך כעובל וחצי שנים התמיד ב־הנהגת עדתו שמנתה במשך השנים רבבות רבות.

נוסף על עטרת האדמורו"ת שירש מאבותיו הק' נתעטר בכתר התורה, שכן בהיותו אברך צעיר לימים גת־בקש לכהן מאר בקהילת אילנינצא, ב־שנת תרע"א נקרא לכהן מאר בקהי־לת־ אורשיוון, לאחר מכן בקהילת קראלין, ובשנת תרצ"ה עלה ונתעלה לכהונת אב"ד ורמ"ע הקהילה המעטירה

סאטמאר, בימים ההם מהקהילות ה' מכובדות ביותר במרכז אירופה, וה'אַ מלא את מקומו של מהר"י גרינוואַלד, בעל "זכרון יהודה".

משחר נעוריו נודע בקדושתו ופרישותו. אכילתו אכילת־אריי בלבד, ובמשך עשרות בשנים לא היה שוכב לישון על מיטתו. תנומה קלה תפס על כסאו בעודו יושב (עוסק בתורה לילות כימים, ותוך שעה קלה התעורר חזר לעבודתו הקדושה במלוא ה' תנופה והתלהבות.

תפילתו בקהל עדתו ילתה בהתלהבות קדוש וברשפי אש שבקעו והר' קיעו שחקים, ובהתלהבותו זו שתף עמו את כל האלפים שנאספו מסבי בו, מקרוב ומרחוק, בכל עשרות שנות ההנהגה. אף בשנים האחרונות, כאשר נפל למשכב המשיך לעבור לפ' ני התיבה בימי חג ומועד, ובמיוחד בימים הנוראים, התנשא בגבורת ארי כעל מיטת־חוליו ושפך צקון לחשו לפני בוראו, כבן המתחנא לפני א' ביו.

חלק בלתי נפרד מעבודתו היה ב' הנהגת שלחנותיו, והיו תקופות ש' אלפים הצטופפו בצילו. שלחנותיו א' שר נמשכו שעות ארוכות, וכל אותן שעות ארוכות היה שופע חידושי תו' רה בהלכה ובאגדה, בגלוי ובנסתר. חלק קטן מתוך חידושיו אלו, נאספו בשנים האחרונות ע"י שומעי לקחו במהדורות רבות של "חידושי מהריי ט"ב."

בכל מקומות כהונתו התזיק ישיבה והרביץ תורה לאלפי תלמידים שנאַ ספי אליו מקרוב ומרחוק. תפקיד מ' יחד ראה לעצמו בחינוך דור העתיד לתורה לחסידות, ולשם כך הקדיש מאמצים מרובים לפיתוח רשת מסוע' ת של מוסדות חינוך תורניים ש' סידיים לבנים, לתלמידים ולאברכים, בארה"ק ובתפוצות. רשת זו מקיפ' בתי חינוך לבנות, גני ילדים, בתי"ס יסודיים וכו'.

עוד בשנים שלפני מלחמת העולם השניה נמנה בין גדולי תתורה הבי' לטים באירופה, ומכל הפוצות ישראל הריצו אליו שאלות בהלכה ושאלו לחוות דעתו בענינים שונים, אף לשאיר אחריי מורשת תורנית עשירה שרק חלקה הובא לדפוס.

בשנות השואה, בעלות הכורת על בית ישראל, שתה את כוס התרעלה במידה גדושה. אלפי חסידיו ומעריצי קידשו את ה' בעלותם על המוקד למען קידוש ה', אף הוא עצמו נכלא במחנה ברגן־בלזן. חסידיו מעבר לים לא חדלו מאמצים להצילתו, ואמנם, בחסדי ה' אשר הותיר לנו שריד לפליטה, נמלט בנס־נסים מגי־ההריגה וברכבת ברגן־בלזן הגיע בכ"א כסלו תש"ח לחוף־מבטחים בשוויץ. לאחר שהות קצרה במדינה זו עלה לא"י ב' שנת תש"ו, ומיד עם עלייתו החל לשקוד על חידוש תנופת פעילותו ה' סוערת בכל התחומים, כבשנים ש' לפני המלחמה.

מיד לאחר עלייתו לירושלים התחיל נהור אליו רבים לתפלותיו ולשלחנו' תיו, באיתה תקופה אף הותמן ונענה להשמיע שיעוריו בהלכה בפני תלמי' דים בישיבות שונות בירושלים. לאחר' תדשים מספר החל בהקמת ובהרחבת י' שיבתו המפוארת "ייטב לב", הכי' ללת כיום מאות בחורים ואברכים, כן הקים ת"ת לבנים שבו לומדים כיום מאות תלמידים, וכן מוסדות חינוך לבנות "בנות ישראל", "בנות רחל", ועוד.

הקשר הראשון שלו עם ארץ־ישראל החל עוד עשרות בשנים לפני כן. כ' אשר בכל מקומות כהונתו גייס תרו' מית למען צדקות רבי מאיר בעל ה' נס, להחזקת ישוב א"י על טהרת ה' קודש. אף בשנות המנדט הבריטי ביקר פעמיים בארץ, לחנן את עפרה ילראית את אדמתה. וכל ביקור הו' תיר רושם עצום על יושבי ארצינ"ק, בשנת תש"ז יצא לאה"ב והקים את היכלו בוויליאמסבורג, ותוך ת' קופ קצרה הפך חצרו להיות המרכז להצ'חם של אלפים ורבבות פליטי השואה והאחים המוצלים מאש מהוג' גרית, רומניה, קרפטו־רוסיה ועוד, ו' בהיותו מאותם אישים בודדים מסוגו שניתנו לפליטה מהשואה הנוראה, רי' כז שביבו רבבות ניצולים והסביבו את חמימו על פצילותם הרוחנית, ורבות פעל על התארגנותם הקהילתית וס' על גדילות ונצורות להצילתם הרו' חנית והמשך שרשרת הדורות, בדרך אב ואיתם, ללא כל שינוי.

כעשרים שנה התגורר בוויליאמסבו' רג שבברוקלין, אולב מטעמי ברי' אות המליצו רופאיו שיבחר לעצמו מקום חדש בעל אקלים שונה, והוא בחר בעיירה מונרו, ליד מונסי, שם הוקמה קריה שלמה "קרית יואל" שבמרכזה בית מדרשו הענקי של ה' אדמו"ר זצ"ל, ביחד עם כל מוסדות הקהל.

בשנת תשי"ד ל"אַ פטירתו של הגאון האדיר רבי זעליג ראובן הג' גיס יצחל, בעל "לקוטי ראובן" ר' בה של העדה החרדית בירושלים, ב' תרה הגדולה את כ"ק האדמו"ר מ' מאטיאר למלא את מקומו, ומסקים שבתו בארה"ב היתה מצידתו פרוזה לארה"ק, כמו בשנות צעירותו המשיך במערכותיו הסוערות נגד הציונות ה' חילונית בתירוף נפש ובכל כוחו' ת'.

לאחר שהתיישב באופן קבוע באה' ר"ב ביקר בארץ ישראל בשנים ת' ש"ב, תשי"ט, תשכ"ה, וכל ביקור עודר הרים נרחבים בחוגי היהדות החרדית, אף מעבר לחוג תלמידיו ומעריציו. פעילותו בא"י כללה הקמת שיכונים "רב־טוב", כשם שגם באה' ר"ב סייע להקמת שיכונים לפליטים ולנזקקים. בבני ברק הקים את ה' שיכון "קרית יואל", "המרכז מאות מ' שפחות ורשת מסועדת של מוסדות תורה, צדקה וחסד, שיכון "רב־טוב" בשכונת קטמון בירושלים ושיכון נו' סף ליד שכונת "עזרת תורה" ועוד.

נודע בצדקה פזרונו לנזקקים, "הכ' נסת כלה", ומבחינה זאת נחשב ליהי' בזיהר. ביתו היה פתוח לרבים, וכל מי שהגיע לביתו וביקש את עזרתו ענה במידת יכולתו, ולמעלה מזאת, לעתים קרובות אף הלווה ושיעבד את נכסיו לשם גיוס כספים למטרות צ' דקה וחסד.

בזוהר היה חתנו של הרה"צ רבי אברהם חיים מסלונטש, ובזוה"ש ב' שא את בכתבו של הרה"ק רבי דוד מקשאנוב, בנו של הגה"ק בעל "דברי חיים" מצאנז זיע"א, ובעשרות ה' שנים האחרונות עמדה היא בחלבחו' י"א לימינו ומיהיה לו בעבודת הקו' דש במיוחד בפעולות החינוך, החסד וחצדקה.

אלפים ורבבות הי' פונים אליו, שו' טחים בפניו את מרי נפשו ולבם, סב' לותיהם ומצוקותיהם, ואת כל הפר' נים אליו היה מקבל במאור פנים ובסבר נאה, מעודדם במאור פניו ו' מתפלל לשלומם ולרווחתם, ובכל כוחו לת וסבלם והתפלל לשלומם ולטוב' השתדל להקל על סבלם של אחרים, תם, לא שפר עליו חלקו בחיים עלי' הן בעידוד רוחני ונפשי והן בסיוע אדמות. שלוש בנותיו נפטרו על פ' כמפי וחומרי. ני'ן, ביניהן בתו, שהיתה רעייתו ב' זוי"ע של כ"ק האדמו"ר מסאסוב, אף שהיה תמיד פתוח למצוקת הזו' לפנים בסעמיהאלי.

"דער אלטעמיינער זשורנאל"

רעליגיעזע אידישע וועלט איז אין טרויער אויף
די פטירה פון סאטמערער רבי'ן זצ"ל

דער רבי האט נאך לעצטען שבת געבענטש ראש חודש אלול ביים עמוד אין קרית יואל. — ניעם וועגן פטירה האט זיך צוערשט בלייבן שנעלל אן ארויס געהויפן יאמערלעכען נעווייַן ביי טויזענטער חסידים. — סרנעמער רב, פלימענים פון סאטמארער רבין, וועלט באטראכט אלס וואַרשיינלעכער קאנדידאט צו פארנעמען זיין פעטערס ארט. — אידן פון אלע שיכטען ביי דער לויה.

סאטמארער רביצין האט מיט נעווין זיך נעזעגנט מיט'ן נפטר און אים נעבעטן צו זיין א מליץ יושר פאר כלל ישראל

ספעציעלער באריכט צום „אלטעמיינעם זשורנאל"
פון גרשון יעקבסאן

מאנראו, נ. י.: — צעמדליגער טויזענטער אידען האבען זיך באטייליגט דעם פארנאגענדען זונטאג אין דער לוי' פון דעם סאטמארער רבי'ן אדמו"ר הרב ר' יואל טייטעלבוים זצ"ל, וועל' כער איז נפטר געווארען זונטאג, 8 אזייגער אינדערפרי' אין טיפען עלטער פון 93 יאר.

די לוי' איז געווען אינעם פון די לעצנטסטע וואס איז וועג פארנעקומען און האט זיך צוצוגיגען אינבער פינף שעה. די הספדים האבען זיך אנגעפאנגען 3 אזייגער בייטאג אין האבען זיך צוצוגיגן כמעט ביז 7 אין אוונט. דער סאטמארער רבי איז נעקומען צו קבורה אויפ'ן ניעם בית החיים וואס איז מקודש געווארען אין דעם וועלבען טאג פון זיין פטירה אין קרית יואל, די שטעטל פון סאטמא' רער חסידים וואס איז אויפגעבויט געווארען אין די לעצטע עטליכע יאר אין מאנראו. ב. י.: נישט ווייט פון די קעטסקיל בערג.

בייים אפענעם קבר פון סאטמארער רבי'ן האט מיט א הארצ' רייסענדער שטים נעזאגט קדיש דער סיגעטער רב, הרב ר' משה טייטעלבוים, אן זון פון דעם נפטר'ס ברודער.

דער סיגעטער רב וועט מעגליך בעקרויבט ווערען אלס דער ממלא מקום פון דעם סאטמארער רבי'ן.

דערוויילע, אין דער וואך פון שבעה, האט מען נישט באשטימט קיין ממלא מקום נאך דעם גרויסען נפטר. דעם זונטאג וועט מען אפענען די צוואות וואס דער סאטמארער רבי האט אינעגעלאזט, אין נאכדעם ווי די סאטמארער טובי הקהל און אנדערע קהילה' פירער וועלען אפאלטען א ריי באראטונגען וועט מען באשלוסען צי מען זאל קרוינען א נייעם סאטמארער רבי'ן.

דעם זונטאג וועט אויך געשטעלט ווערען די מצבה אויפ'ן פרישען קבר פון דעם סאטמארער רבי'ן אין מאנראו.

המשך

אויב דער סיגעטער רב וועט נישט זוערן דער ממלא מקום פון זיין פעטער, זענען פאראן פאלשיידענע מעגליכקייטן, וואס ווי עס גיבען איבער סאטמארער חסידים איז נישט אויסגעשלאסען, אז די סאטמארער רביצין, הרבנית פיגע טייטעלבוים, זאל אנפירען מיט די פראצעדיענט סאטמארער מוסדות און צושלאסן מיט די טובי הקהל שטיין אין שפיץ פון דער סאטמארער קהילה.

ארום דעם ממלא מקום גייען ארום פארשידענע קלאנגען און מיינונגען. פראקטורטליכע פירער פון דער סאטמארער קהילה האבען אבער די וואך נישט געוואלט זיך אריינלאזען אין ספעקולאציעס וועגען דעם. זיי האבען דערקלערט, אז די וואונד פון דעם פארלוסט איז צו טיף מען זאל קענען ריידען וועגען א ממלא מקום. א דעציידירטער וויידקוגע וועט אין דעם באשלוס האבען דער בית דין פון דער עדה החרדית אין ירושלים. א גרעסערע דעלעגאציע פון דער עדה החרדית וועלט די טעג דערוואַרט אין אמעריקע.

די דעלעגאציע וועט זיך באטייליגן אין די אסיפות און באראטונגען ארום דער קרוינונג פון א ממלא מקום אויפ'ן ארט פון סאטמארער רביז'ן.

די פטירה

דער סאטמארער רבי איז נפטר געוואָרען אין מט. סיני שפיטאל אין ניו יארק, שבת האָט ער נאָך געבענטשן ראש חודש אלול מיט'ן עולם אין גרויסטן בית מדרש אין מאנראו, כאטש ביים עמוד האָט ער נישט געדאַרפט. שבת נאכמיטאג איז אים געוואָרען נישט גוט און באלד נאָך הבדלה האָט'מען דעם רבי'ן אפגעפירט אין שפיטאל אין ניו יארק. דאקטוירים האבען פעסטגעשטעלט, אז דער רבי לייַדט פון וואסער אין די לונגען. מען האָט טעלעפאָניירט אין פארשיידענע ישיבות און זומער-קעמפס מען זאל זאָגען תהלים פאר'ן רבי'ן. א גאַנצע נאכט האבען אידען מתפלל געווען, אז דער סאָטמארער רבי זאל ארויסגיין פון א סכנה. 8:30 אידערפרי זונטאג, האבען די דאקטוירים דערקלערט, אז דער רבינ'ס הארץ האָט מער נישט געקענט אויסהאלטען און אז ער האָט אויסגעהויכט זיין נשמה.

בליץ שנעל האָט זיך פארשפרייט איבער גאנץ ניו יארק ד' טרויעריגע בשורה. אויך אין די זומער-קאלאניעס וואו עס געפינען זיך פילע סאטמארער חסידים איז אנגענקומען די דערשיטערנדע ידיעה, אז דער רבי איז אוועק פון דער וועלט.

ספאנטאן האבען טויזענטער אידען זיך אריינגעוויקט איז אויטאמאביליאן אוי אויסקומען קיין מאנראו צו דער לוי'. פון אלע טיילען ברוקלן, לייקוהאוד, די קעשסקילס, און פילע אנדערע שטעט און שטעטלעך, האבען זיך צוגעזיגען לאנגע קאראוואנען מיט אויטאָס און אויטאבוסען וואס האבען געפירט אידען צו דער לוי'.

אין אנפאנג האָט מען געמאלדען, אז די לויה וועט פארקומען 12 אזייגער בייטאג. אבער שפעטער האָט מען די לויה אפגעלייגט אויף נאכמיטאג. עס האָט אויך געהייסען, אז מען וועט מקבר זיין דעם רבי'ן אין ניו דשווירזי, וואו עס ליגען פילע חשובע סאָטמארער חסידים און רבנים, וויי אויך דעם סאטמארער רביצ'ס שוועי. דער פאטער פון זיין רביצין, וועלכע האָט אריבערגעפירט זיין ארון אהער פון פוילען. דאָן איז באשלאסען געוואָרען אפצוזאמען א פעלד אין מאנראו און שאפען דארט א נייעם בית עלמין. נאָך אידער די לויה האָט זיך אנגעפאנגען האָט מען געזאמלט פון דעם עולם כופר נפש פון 18 דאָלאר פון יעדען משפחה-הויפט, פאר'ן נייעם בית החיים.

טויזענטער זאָגען תהלים און ריסטן קריעה

זונטאג, 1 אזייגער בייטאג, איז דער ריזיגער נייער סאטמארער בית הכנסת אין מאנראו געווען פול גפאקט מיט טויזענטער פאר-ערער און תלמידים פון סאטמארער רבי'ן וואס האבען מיט יאמער-ליכען געוויין געזאגט תהלים. פילע פון זיי האבען געריסען קריעה. אין דריסען פון בית המדרש האָט זיך געזאמלט א ריזיגער עולם וואס האָט געהאלטען אין איין שטראמען פון אלע זייטען. דעם פארקער האָט מען אפגעשטעלט און מען האָט נישט אריינגע-לאזט קיין אויטאָס אין שטעטל. די מערסטע אויטאָס האָט מען אוועקגעשטעלט אויפ'ן שאסיי נומער 17. אויף לאנגע מיילען אוועק וענען גשטאנען אויטאָס אויף בייַדע זייטען פון בריטען שאסיי. אריינקומען קיין מאנראו האָט דער עולם געמוטט קלעטערן אויף א בערגל און דאָן צופוס די שטרעקע בין דער שוהל וואו די הס-פדים וענען גהאלטען געוואָרען.

די חברה קדישא און עפקליבענע תלמידים פון סאטמארער רבי'ן האָט זענען עלטער פון פופציג יאָר האבען זיך מתעסק געווען מיט דער טהרה. מען האָט דעם רבי'ן טובל געווען אין א מקוה און אריינגעלייגט אין אן אינפאכען הילצערנעם ארון. דאָן האָט מען אויסגערופען אז אלע כהנים זאלען אריסגיין פון שוהל אז עס האבען זיך אנגעפאנגען די הספדים.

„אויף וועמען האָט איר אונז איבערגעלאָזען?"

ר' סענדער דייטש, אינזער פון די הויפט פירער פון דער סאטמארער קהילה, האָט אויפגערופען די מספידים. דער ערשטער איז געווען הרב ר' יוסף אשכנזי, לאנג יאריגער גבאי פון סאטמארער רבי'ן, ער האָט באזויינט די גרויסע אבידה און ערופען די סאָט-מארער חסידים צו באציען זיך מיט כבוד אין דרך ארץ צו דער ראָטמארער רביצין, פונקט ווי בחיים פון רבי'ן. דאָן האָט מספיד געווען הרב ר' עזריאל גליק, וועלכער האָט מיט גרויס געוויין בעזאגט, אז קיינער זאָל נישט וואָגען אגרירען זיך אין די מוס-דות פון סאטמאר און אז דער רבי וועט זיך נוקם זיין סיי אויף דער וועלט און סיי אויף יענער וועלט מיט יעדען אייגעם וואס וועט חלילה שטערן דעם וואוקס און אנטוויקלונג פון די סאטמארער מוסדות.

עס האבען אויך מספיד געווען דער מוזשאיער רבי, הרב ר' מענדל רובין; דער סאטמארער דיין פון וויליאמסבורג, הרב ר' מנשה פרידמאן; דער פאפער רב, הרב ר' יוסף גרינוואלד; דער סאטמארער ראש ישיבה הרב ר' יוסף מייזליש; דער סאטמארער דיין פון מאנטרעאל; הרב ר' משה ביק; דער לאנדסבערגרער רב; דער סאטמארער דיין אין מאנראו הרב ר' געצל בערקאוויץ, און אנדערע רבנים.

די מספידים האבען געשילדערט דעם מסירת נפש, די צידקות, די גרויסקייט און די קנאות פון דעם סאטמארער רבי'ן, און מיט האַרצרייסענדע ווערטער גהאלטען אין אייַ פרעגען „אויף וועמען האָט איר אונז איבערגעלאָזט?".

פון מאל צו מאל האָט דער גרויסער עולם אויסגעבראכען אין א שטארקען געוויין וען די מספידים האבען ארויסגעבראכט ווי פארי'תומ'ט עס איז געבליבען דער חרד'ישער אידנטום און דעם גרויסען קלאָפ וואס די ארטאדאקסישע וועלט האָט געליטען פון עם פארלוסט פון סאטמארער רבי'ן.

דער סיגעטער רב קומט מיט א העליקאָפטער

איינם פון די אורזאכען וואס מען האָט אזוי לאנג פארצויגען די הספדים ביי דער לויה איז געווען וויייל מען האָט געוואַרט, אז דער סיגעטער רב זאָל קומען צופליגן פון לאָס אנדזושעלעס. ער איז ארויסגעפלויגען זונטאג אינדערפרי פון לאָס אנדזושעלעס און האָט געלאנדעט אויף קענעדי לופט פעלד 4 אזייגער מיט 41 מינוט זונטאג נאכמיטאג. פון קענעדי לופט פעלד איז דער סיגעטער רב געפלויגען מיט א גדולנגענם העליקאָפטער און האָט געלאנדעט בישט וויייט פון מאנראו און האָט באַוויזען מספיד צו זיין זיין פעטער ארום 6:30 אין אוועגט.

המשך

נאָך דעם סיגעטער רב האָט מספּיד געווען די סאָטמאָרער רביצין, זי האָט מיט שמאַרקע בכיות געבעטן מחילה ביי איר מאַן און אים געבעטן ער זאָל זיך אַ מליץ יושר פֿאַר זייַנע תלמידים און קהילה און פֿאַר גאַנץ כלל ישראל.

כ"ק מרן אדמו"ר מסיגעט־סאטמאר שליט"א רעדנדיג אויף די פּראָטעסט אין מעדיסאן סקווער גארדען.

נאָכדעם ווי די הספּדים האָבען זיך פֿאַרענדיגט האָט זיך פון די הויך־הילבער דערהערט אַ שטאַרקער באָפּעל, אַז צו דער מטה זאָל זיך קיינער נישט צוריקרען, אויסער די וועמענס נעמען געפּינען זיך אויף אַ ספּעציעלער ליסטע וואָס די סאָטמאָרער קהילה־פּירער האָבען צוזאַמענגעשטעלט.

מען האָט דורכגעפּירט די הקפּות בעת דער ארון איז געטראָגען געוואָרען צו דער קבורה פון נאָענטע תלמידים און עלטערע חסידים פון דעם נפטר. באַגלייט פון אַ ריזיגען עולם וואָס זענען געקאָמען און געווייַנט נאָכפֿאָלגענדיג דעם ארון ביז צום קבר אויפֿן ביימס בית החיים אין מאָנראָו.

שטאַרקע אַרדענונג

פֿילע איידען האָבען גע'חלש'ט בעת דער לויה און די "הצלה" אָרגאַניזאַציע האָט בעראַטעוועט צענדליגע לעבעדיג דורך געבען זיי ערשטע הילף אין אָפּפּירען די גע'חלש'טע מיט ספּעציעלע אַמבולאַנסען אין שפּיטעלער. טראָץ דעם ריזיגען פּובליקום האָט געהערשט אַ מערקווירדיגע אַרדענונג בייַ דער לויה. גלייַך ווי אַ מענטשען איז געוואָרען בישט־גוט, האָט מען דערלאַנגט קאָלטע וואַסער אין ערשטע מעדיצינישע הילף. די פּאָליציי האָט באַוואָונ־דערט די פּינקט אָרבעט פון די "הצלה" מיטגלידער. זונטאָג איז געווען אַ הייסער שטיקענדער טאָג און אַ סך מענטשען האָבען נישט געקענט אויסהאַלטען דעם געדראַנג און די היץ אין זענען צוזאַ־מענגעבראָכען.

מען האָט אויך געטיילט צווישען עולם הובדערטער קעסטלעך מיט קיכלעך, עפּעל און קאָרעק. די סאָטמאָרער חסידים האָבן אַרויס־געווויזן אַ זעלטענע הכנסת אורחים און געזאָרגט, אַז די טויזענטער פֿאַרזאַמלטע זאָלען קענען דערקווייקען דאָס הארץ מיט אַ קאָלטען געטראַנק און אַ שטייק מוזונות.

דאָס הערליך בילדערישע שטעטל "קרית יואל" איז געווען טרויעריג און פֿאַראָבל'ט ווען די זון איז אונטערגעגאַנגען לעצטען זונטאָג צו בין השמשות. סאָטמאָרער חסידים זענען געשטאַנען אַרומגערינגלט פון רעדלעך אידען און דערציילט וועגען די לעצטע שטונדען פון רבי'ן. זיי האָבען געשילדערט זיין לעצטען שבת אין מאָנראָו און ווערטער און באַמערקונגען וואָס זיי האָבען זוכה געווען צו הערען פון זייער מבהיל.

אידען פון אַלע שיכטען ביי דער לויה

אויסער סאָטמאָרער נאָכפֿאָלגער האָבען זיך ביי דער לויה געזען רבנים און ראשי ישיבות, בני תורה און סתם אידען פון אַלע קרייזען. עס איז דאָרט געווען דער באָבאָווער רבי, דער סקווערער רבי, דער ווייזשניצער רבי, הרב חיים קרייזווירט פון אַנטווערפֿן, הרב צבי מאיר גינזבורג פון אגודת הרבנים, הרב צבי בראָנשטיין, פון "אל תדום", מיטגלידער פון הסתדרות הרבנים, איגוד הרבנים, תלמידים פון ליטווישע ישיבות, קלויזענבורגער חסידים, ליובא־ווימשער חסידים, פּירענדע פֿערזענלעכקייטען פון אגודת ישראל און מורחי און אידען פון כמעט אַלע שיכטען און קרייזען פון פֿרומען עולם.

אַ טייל פון די רבנים וואָס מען האָט אויסגערופען, אַז זיי זאָלען מספּיד זיין דעם נפטר האָבען עס נישט געטאָן. דער צעלימער רב און דער פּאָלטישאָנער רב זענען געווען צווישען די וואָס האָבען נישט געקענט געפּינען גענוג כוחות מספּיד צו זיין דעם סאָטמאָרער רבי'ן. זיי האָבען אָבער געווייַנט און געקלאָגט אויף דער אבידה צוזאַמען מיט די אַנדערע טויזענטער אבלים וועלכע האָבען פֿאַר־לוירען זייער מורה דרך וועז דער סאָטמאָרער רבי איז אַוועק פון דער וועלט.

אייגענער פון די מספּידים האָט געזאָגט, אַז עס איז פון אונז אַוועקגעריסען גיוואָרען בלויז דער ארון קודש. די לוחות, די שיטה פון סאָטמאָרער רבי'ן, איז אָבער געבליבען און וועט ווייטער באַ־לייכטען דעם דרך פון סאָטמאָרער חסידים ביז משיח וועט קומען און דער רבי וועט אויפֿשטיין תחיית המתים. דער ריזיגער עולם האָט ביי דער לויה אָפּגעהילכט מיט אַ שטאַרקען "אמן" אויפֿן דאָזיגען טריסט־וואונטש פון דעם בעל מספּיד.

להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, – בארץ ישראל

דער סאטמארער רבי

פון אהרן חייט

(שטריכן צו דעם פארטרעט פון אַ באַרימטער תורה־פערזענלעכקייט)

אַרויף גייענדיג אויף די טרעפ אין די אונגארישע הייזער אין מאה שערים.

ונטיק, כ״ו מנחם אב, תשל״ט דעם 19 אויגוסט 1979, האָט די אַלגעמיינע תורה־וועלט און באַזונדערס דער עקסטרעמער אַרטאַדאָקסישער לאַגער, געליטן אַן אומדערזעלעכן פאַרלוסט דורך דער סטלקות פון הצדיק הגאון, ר׳ יו־אליש טיטלבוים, דער סאטמארער רבין זצ״ל, אין טיפן עלטער פון 92 יאָר. הונדערטער טויזנטער יידן פון דער סאטמארער קהילה אין אַמעריקע און פון די „נטורי קרתא״ אין ישראל האָבן באַוויינט די גרויסע אבידה און אַ ריזיקער עולם פון דער גאַנצער וועלט האָט באַגלייט דעם גרויסן צדיק און פוסק צו זיין אייביקער רו. עראָפלאָנען פון צירין, לאַנדאַן, אַנטווערפן און אויך ישראל, האָבן אַראַנזשירט אַנצאָל מחנות פון דעם רבינס חסידים און פאַרערער צו דער לוויה.

דער נפטר איז געווען אַ „אונזער קום״, אַ חד בדרא מיט זיין גדלות אין תורה, צדקות, אויסטאַריטעט און הנהגות. דערביי איז ער אויך געווען אַ קאַנטראָווערסיעלע פערזענלעכקייט. אַן אוהב ישראל און ארץ ישראל, איז ער אָבער געווען אַ שטרענגער קנאי און פאַרביסענער קעגנער פון ציוניזם און פון דער „דיעשער רעגירונג״. ער איז געשטאַנען אין שפיץ פון דער „עדה החרדית״ אין ארץ ישראל און געווען נישט נאָר דער מהניג פון זיין עדה אין אַמעריקע, נאָר אויך דער פירער אין טאַן־טויזנטער פון די „נטורי קרתא״, אין ירושלים, האָט דאָרט פאַרליגט אַ תורה־טעץ, די ישיבות „תורה ויראה״ און „יטב לב״, אין „מאה שערים״, געהאַלטן טויזנטער געטריַיַ חסידים אין לאַנד, אָבער פריוואַטיפיעל איז ער געווען קעגן דער „פריַיער״ מדינה און אירע פירער. מען זאָגט נאָך פון אים אַ שפּרַך וואָרט: „על מה אבדה הארץ״, פאַרוואָס הייסט עס נאָר „ישראל״, און נישט ארץ ישראל, וויַ איז אהיגעקומען דער פאַרוואַלטער „ארץ״, „על עזבם את תורתי״, וויַיל מען האָט פאַרלאָזט די תורה. ער האָט, אגב, אויך געהאַלטן, אַז מען דאַרף אויסוואַרטן אויף ביאת המשיח, דעם גואל צדק און נישט „דוחק זיין את הקץ״ און די גאולה פאַר דער צייט.

אַן אָפּשטאַמיקער פון שפּיץ־יחוס, דער זון פון הגאון הצדיק ר׳ חנניא יום טוב ליפּא טיטלבוים, אינעניקל פון צדיקים וגאונים, פון די גדולי אונגאַרן און רומעניע, סיגעט און סאַטמאַר, האָט ר׳ יואל ליטש שוין אין דער פריסטער יוגנט פאַרוויגלט אַלס עילוי עצום. אַלס 23־יאָריקער בחור וועלט ער דער מרא דאַתרא און אב בית־דין פון אַרשאוע, שפּעטער פון קראָלע, וווּ ער גרינדעט ישיבות און איז מרביץ תורה. נאָך זיין פאַטערס הסתלקות, וועלט ער אויפגענומען אַלס דער סאַטמאַרער רבי מיט חסידים איבער דער גאַנצער וועלט. ער צייכנט זיך אויס מיט גאונות, חסידות ופרישות, צדקות, ענווה, פּקחות, אהבת ישראל און ארץ ישראל, לויט זיין אידעאָלאָגיע און שטייגער.

אין דער צייט פון דער צוויישטער וועלט־מלחמה און היטלער־קאַמף, וועלט דער רבי פאַרשלעפּט אין קאַנצענטראַציע־לאַגער פון בערגען בעלזן, אָבער על פּי נס וועלט ער גערעטעוועט פון דעם נאַצי־גיהנום דורך זיין אנשלוס צו ד״ר קאַסטנערס „רעטונגס־צוג״, וואָס ברענגט אים קיין שוויץ. פון דאָרט עמיגרירט ער רבי אין אַמעריקע, וווּ ער שאַפט אַ סאַטמאַרער רער עדה אין ווילאַמסבורג, ברוקלין, און קריַיט „יואל״ אין מאַנראָ, אין די קעטסקיל־בערג, מיט שול, ישיבות, אינסטיטוציעס, פאַבריקן, געשעפטן, וואַרשטאַטן, געבויט אויף תורה, שמירת שבת און קיום המצוות בין צום „קוצו של יוד״. ער וועלט אויך אַ פאָליטישער כוח אין אַמעריקע, און קאַנדידאַטן פאַר פאָליטישע אַמטן, פון בירגער־מייסטער ביז צו קאָנגרעסלייט, סענאַטאָרן און מדינה־פרעזידענט, קומען בעטן זיין פאַטראָנאַזש אין די וואָלן.

אין אַרץ ישראל האָט דער רבי אַ גרויסן איינפלוס צווישן די יידן פון „נטורי קרתא״ און „מאה שערים״ אין ירושלים און זיינע חסידים אין בני־ברק. קומענדיק אַהער צו באַזוך, פלעגט ער איבערלאָזן הונדערטער טויזנטער דאָלאַרן אויפצוהאַלטן די סאַטמאַרער אינסטיטוציעס און אַנדערע צדקה־אַנשטאַלטן.

דער בריַיטער עולם פון פריַיַדענקערישע יידן האָבן פאַרשריַבן דעם סאַטמאַרער רבין אַלס „שונא ישראל״, אָבער דאָס איז געווען אַ טעות. ער האָט געוואָלט דווקא אַן ארץ ישראל על טהרת הקודש; ער האָט אים וויַ געטאָן די פרייַות און חילול השם. ער האָט באַקעמפט די ציוניסטישע מעטאָדן, אָבער צוריקגעהאַלטן זיינע חסידים פון אַנטי־ישראל דעמאַנסטראַציעס פאַר דער „ירדן״, מיטן גרויסן אונדזערע אינערלעכע ריַיבונגען.

מיטן סאַטמאַרער רבין איז אַוועק אַזוי דעם „עולם הנצח״ אייגער פון די מערקווירדיקסטע מנהיגי ישראל, וועלכע האָבן געוואָלט די טויבהכלל אין אַ לאַנד פון קדושה וטהרה לויט דעם מוסטער פון אונזערע אבות און אימהות, אַן „עזרא ונחמיה״ פון אונדזער דור, צו וועמען בנין הארץ און קיבוץ גלויות האָט געמיינט אויסצולייטערט קייט פון „הר סיני״ אויף אונדזער אַלע־מענס אדמת קודש. זאָל ער זיין אַ מליץ־יושר פאַר אונדז אַלעמען!

ימתקו לו רגבי עפרו ותהא מנוחתו כבוד, יהי זכרו ברוך!

נפטר הרבי מסאטמר - אוהב ישראל ושונא מדינת־ישראל

אבל כבד בניו־יורק ובירושלים עם מות מנהיגם של חסידי סאטמר, אשר נודע בקנאותו הרבה, בשילטונו החריף, ובשלילה חסרת־הפשרות של הציונות; — רבבות ליוותו למנוחות בניו־יורק

מאת מנחם בריש ואהרון שמיר,
כתבי "ידיעות אחרונות" בירושלים ובניו־יורק

אבל כבד ירד על חסידי סאטמר בירושלים, בניו־יורק ובמרכזים נוספים באה"ב ובאירופה, עם פטירתו של אדמו"רם, רבי יואל"ש טייטלבאום. רבבות חסידים בניו־יורק, ליוו אותו אתמול בדרכו האחרונה, כשהם בוכים מרה. הוא נטמן בבית־העלמין החדש של העיר מונרו בניו־יורק, שם הקים את "קריית־יואל". זמן קריר שלים — אלפי חסידים עשופי אבל התכנסו אמש בכיכר זופניק שבמאה שערים לעצרת־אבל.

הרבי מסאטמר, הקנאי ללא פשרות, השונא הגדול של הציונות ושל מדינת־ישראל, נפטר בגיל 93, כשהוא משאיר אחריו את אשתו, פיגה.

אבל, סיפור־חייו, של ה־רבי מסאטמר אינו רק סיפור של קיצוני השונא ומיואש. הוא אמר זאת פעמים רבות, וחסידיו טרחו גם לבנות תיאוריות־תילים של פרשנויות על דבריו, כי הוא שונא הציונות אבל אוהב ישראל.

הוא נולד בשנת 1887 בעיירה סיגט, המצויה כיום בתחום רומניה. משחר נעוריו ריין נודע כאיש מאבקים ו־מלחמות קנאי.

בקיאות וחריפות

"שעת הרצון" הגיעה כשי־נפטר אחיו בגיל צעיר — אך יואל"ש ירש אותו, ב־עודו לחצם של חסידיו הי־נאמנים.

וגימוקם היה עימם, שכן שוישדונו, קשיחותו, קנאותו ומלחמתיותו של ר' יואל"ש — כל ידעו גבול, ועלו עליו רק חסידיו המובהקים והי־קנאים. יחד עם זאת, לא נצדרו מעיני איש הכוונותיו האחרות — ידענות ובקיאות עצומה בתורה, פיקחות ו־חריפות, בעורמתם, הגיע ל־מעמדו הרם בעולם החסי־דות.

במלחמת העולם השנייה ניצל ברכבת הניצוצים של הד"ר קסטנר דרך ברגן־בלזן לשווייץ ואלאחר מכן עלה לארץ־ישראל. הוא לא מצא כאן את מקומו ועל כן היגר לארצות־הברית. שם, בוויליאמסבורג, הקים את "חצרו", בה היו מרוכזים רבבות חסידיו.

שלוש השבועות

לבד מן השמירה על קיום המיצוות היה לחסידיו מכ־נה משותף אחד גדול: שי־נאת הציונות, הציונים ו־מדינת ישראל כמדינה.

באחת הפעמים הגדיר רבי יואליש עצמו את פשר השינאה הזו: "במסכת כתו־בות מסופר, כי הקדוש ברוך הוא השביע את יש־ראל שלא ימרדו בגויים ו־לא ינסו להשתלט על ארץ ישראל לפניא קץ הימין ו־קפני בוא המשיח..." על ידי הקמת המדינה, הסבירו, ו־לאחר מכן על ידי המלח־מות, מרדו הציונים, הפרו את כל שלוש השבועות ו־העמידו בסכנה את חיי ה־עם היהודי בארץ. הוא עצ־מו, נהג לומר, רוצה בגאו־לה מאוד מאוד, לא פחות מהציונים — אלא, שבלי משיח — לא יוזו. וכך עוד הציונים מנסים להתגרות במשיח ולהתהדר בו — לא יבוא המשיח.

הרבי מזאטמר, נאורתו־תיו האישיות, היה ידוע ב־צניעותו בענוותנותו. לא רדף כבוד, לא רדף ממון ותמך ביד רחבה גם בא־נשים נמנים עם בני עד־תו. הוא ישן על ספסל־עץ, אכל מעט פירות וירקות ורק בשבתות סעד קמצוץ בשר וחלה כזית.

במהלך חייו הארוכים בקר בארץ מספר פעמים, בעיקר כדי לטפל בהקמת קריות ושיכונים של חסי־דיו בירושלים, בבני־ברק ובחיפה.

דעות וישועות

חסידיו אומרים, בשם רבם, כי "אין יהדות אחרת מהרץ לחסידות סאטמר" ו־כדי לשמור עליה הקימו את הקריות בניו־יורק וב־ישראל.

כאן כן עתה לא השתנו לא דעותיהם ולא שיטותי־הם של חסידי סאטמר.

אי־אפשר היה להתייחס לרבי מסאטמר בשוויון־נפש. אפשר היה להעריץ אותו — או לשנוא אותו אבל, גם אלה שהתנזרו לו שינאה תחת שינאה הסכי־מו, כי התנגדותו התריפה למעצל הציוני גבעה מ־מניעים של אמונה שלמה בדרכו.

עצרת אבל

באמונה שלמה זו נפטר אתמול מהתקלילב בבית־החולים "הר סיני". הוא הובא למנוחות בבית־העל־מין החדש במונדו, וקברו הוא הקבר ה־תודי הראשון במקום. בעת ההלוויה, בשעה תשע בערב לפי שעון יש־ראל, התכנסו אלפי חסידים אבלים בכיכר זופניק שבמאה שערים בירושלים ועל פי הוראת בית־הדין של העדה החרדית ביצעו כל הנוכחים קריעה בבגדיהם הפני־מיים. שלושת חברי בית־הדין של העדה החרדית, ובראשם הרב יעקב וייס, יצאו לניו־יורק כדי להש־תתף שם באבל על מות הרבי.

עתה, ממתינים חסידי סאטמר לדעת מי יהיה ה־רבי הבא שלהם.

ביי די סעודת הודאה אין הילטאן־ניו־יארק, ווינטשט "לחיים" פאַר'ן גבאי ר' יוסף אשכנזי.

ביי די סעודת הודאה, דער רבי זצוקללה"ה ווינטשט "לחיים" פאַר'ן גאַנצן עולם.

100 אלף ליוו את הרבי מסאטמר ל„קרית יואל"

פקקי תנועה בכבישים היוצאים מניו יורק צפונה
* חסידים הגיעו ללוויה בטיסות מאירופה ומישראל

מאת **יוסי אליצור,**
סופר „מעריב" בניו־יורק

ותיקים מוקנים כי היתה זו ההלוויה היהודית הגדולה שידעה אמריקה מעו־דה. קהל שנאמד ב־100 אלף עשה אמש את דרכו ל„קרית יואל" ישוב שר חסידי סאטמר ורבניו הרי הקאסקיקים בסביבות ניו־יורק. הם באו לקבור את רבם, הרב יואל טייטלבאום, שנפטר אתמול בגיל 92.

הכבישים המובילים מניו־יורק צפונה היו עמוסים במכוניותיהם ובאוטובוסים של המוניות ופקקי תנועה לאורך קילו־מטרים רבים הכריחו רבים מהם לחזור כלעומת שבאו. בשכונת ווילֶיאמסבורג ש־בברוקלין, מקום מושבו של הסאטמר לפני שהעביר את הדרו לקרית יואל, היו הרחובות ריקים וכן גם בשכונת בורו־פארק בברוקלין, שאף בה מתגוררים רבים מחסידיו.

רבי יואל טייטלבאום, אויבה הנערץ של הציונות, שאך לפני חצי שנה הופיע ב־אספות מחאה על „רדיפות רבניו על־ידי הממשלה הציונית", היה תשוש זה שנים מספר. אתמול לפנות בוקר חש ברע. הובר הל לבית החולים „מעון סיני" במנהטן ו־מת בשעה 8 בבוקר מהתקף לב. כדי למ־נוע הלנת המת, הוחלט לקברו אותו עוד באותו יום.

הוחלט לחנוך בקבורה בית־עולם של חסידי סאטמר בקרית יואל שליד מונרו, אולם הסרו הרשיונות המתאימים. סנא־טורים וחברי בית־הנבחרים של מדינת ניו־יורק וחברי העצרת ה־ הסכימו לקבל הרשיון.

תחילה נקבע מועד הלוויה לשעה 1 בצהרים, אך עד מהרה התברר, כי מספר המלווים שהחל לזרום מן הרגע שנודע דבר מותו של הרב, עלה על כל המצופה. הדוחק הרב והצורך להגיע ללוויה ממר־חקים, גרמו לכך שההספדים החלו רק ב־שעות הערב. דחיית הלוויה אפשרה ל־חסידים להגיע במטוסים מלונדון, ציריך, אנטוורפן ואפילו מישראל.

גם חסידים מתגרות אחרים השתתפו בהלוויה, הרב מבובוב, רבי שלמה הלברי־סטאם, שמרכזו נמצא בברוני־פארק שב־ברוקלין, הביא באוטובוסים את קהל חסי־דיו למונרו שליד נהר ההדסון. בלטו ב־תיעודם חסידי תולד"ת המתנגדים, כידוע, לחסידי סאטמר ולויתכם לישראל.

הקהל העצום, בכובעי לבד ובמעילים שחורים, נראה למרחוק ככתם כהה בגב־עות המוריקות של נוף מדינת ניו־יורק.

אחת הסיבות הנוספות לדחית הקבורה

היתה הציפיה לבואו של הרב משה טיי־טלבאום, הרבי מסיגט, בן־אחיו של ה־אדמו"ר מסאטמר, שלו מירב הסיכויים לר־שת את הצרו. חצר סיגט נמצאת אף היא בברוני־פארק אך בשעה שנפטר דודו היה הרב משה טיטלבאום בלוס־אנג'לס.

ישוסו לארה"ב לבחירת היורש

שקט במאה שערים

מאת צבי זינגר

סיכמאות הקרב של השבועות ה־אחרונים, על „כפוצת האיצבדרון" דעך „המרחמה העיצמית" אשר הזכירה נגד מרי קוזק — פינו אהמוד את מקומן לבחירות אבי — באותיות קידוש לבנה על מיתו של הרבי מסאטמר, הרב יואל משה טיטלבאום, מנהיג העדה החרדית של נטורי קרתא.

„ככה גר ישראל", „נפילה עשרת ראי־שני", „יתומים היינו", „כל בני ישראל יבכו את השריפה הגדולה אשר שרף אדו־ני", ועוד הקריות מכל עבר.

לא רק סיסמאות הקרב נשכחו לרגע. גם קולות המלחמה נדמו ובמקום קול המפ־גינים הזועקים נגד הקמת האיצטדיון נש־מעה אחמול קינה גדולה על מותו של המנהיג הרוחני. לראשונה זה יותר מ־שבוע ימים שקטה סביבת מאה שערים ואפילו שוטר אחד לא נראה בשטח.

הרחוב עצמו — שנחסם פעמים כל רבות בימים האחרונים — היה פתוח ו־מכוניות עברו בו בחופשיות בלי לחשוש שאבן תפגע בהם מאחד הגגות. עירמות האשפה, עגלות הזבל הבוערות, הגדרות והאבנים הגדולות נעלמו כליל מנופו של רחוב מאה שערים. גם התנועה ברחוב היתה דלילה ומעטים בלבד נראו מתגוד־דים מסביב למדשאת האבל הגדולות כש־הם מתלחשים בקול נמוך. חבורות אבר־כים צעירים עברו ברחוב והדביקו מוד־עות גדולות במברשות דבק על הקירות.

מול הישיבה הגדולה — ישיבת סאטמר בשכונת מאה שערים — החלו להתגודד מאות חרדים בשעה שהידיעה עברה מפה לאוזן. בקול בוכים נאמרו קינות ותפילות לעילוי נשמתו של הרב הגאון ומשעה ל־שעה גברה הצפיפות במקום. בשעת ערב — השעה שבה נערכה הלוויתו של הרב־ מסאטמר בארה"ב — התכנסה עצרת ה־ נית של כ־10 אלף חרדים בכיכר זופ־נאמרו שם דברים לזכרו של הרב טיט־באום.

מחר ישופו בניראה ראשי העדה ה־חרדית לארה"ב כדי להחזר שם את יורשו של הרבי מסאטמר.

ראשי בית הדין של העדה ה־חרדית בירושלים ייצאו השבוע לארה"ב בעקבות מותו של מנ־היגם, הרבי מסאטמר.

ראשי בית הדין יוצאים לניחום אבלים וגם כדי לדון בעניין „ירושת" כהונתו הרמה של מנהיגם, הנחשב לאחד מגדולי התורה בדורנו.

יצויין, כי אב בית דין צדק החרדי בירושלים הרב יצחק יעקב וייס — כבר נקרא בפי תלמידיו החל מה־שבוע בתואר „הגאון" וכונה במילות שבח אחרות, המרמזות כי חרדים בירושלים רואים בו מועמד לשמש היורש הרוחני של מנהיג העדה ש־ישב בישראל. הרבי מסאטמר הטיף בשעתו לתלמידיו להשתקע בישראל אולם הוא עצמו נותר להתגורר ב־גולה ואף פירסם שני ספרים בגנות הציונות.

„נטורי קרתא" בירושלים נחשבים, חרף ישיבתם בישראל, כאנטי ציו־ניים קיצוניים. הם אינם מכירים בשלטון החוק והממשלה ב־ישראל, לא בבתי המשפט, לא במערכת ה־בחירות ולא בשום מוסד אחר.

השבועות והצדקה

בצד קנאותו המופלגת, היה לרבי מסאטמר **שנפטר השבוע בניו־יורק בשיבה טובה,** גם חוש הומור לא מבוטל. כאשר ביקש לבטא את התנגדותו המוחצת לא רק לציונות החילונית, אלא גם למפלגות הדתיות לבניהן, שהיו בעיניו „אביזריהו" של הציונות, טבע את הנוטריקון „הוי כל צ מ א לכי למים" (ישעיהו נ"ה א') צ"מ"א ראשי תיבות „ציוניסטן, מזרחיסטן. אגודיסטן"...

בכך הוא כרך את אנו"י עם הציונים ה„כופרים" **ובוודאי לא העלה על דעתו, כי היבטע תצא אנדיד ישראל מכליה, כדי להספידו. כאילו הלך לעולמו אחד מאבות מייסדיה, שהיו „אי־אלה חילוקי דעות קטנים עמו".**

את התנגדותו, קודם לציונות ואחר כך למדינה, ביסס רבי יואל"ש על מאמר חז"ל (כתובות קי"א) **ביחס לשבועות שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות ולא יעלו לא"י כחומה בצורה (הייני בכוח הזרוע) וכנגד זה השביע את האומות שלא יעשבדו את ישראל יותר מדי.**

"מעריב"

בכיות וקריעות בבני ברק

מאת מרדכי אילן

בכבירה ובקריעת־אבנים דניכו את־מוד רבים מחסידי סאטמר בבני־ברק לשנתבשורו על מות רבם הנערץ ב־ארצות־הברית, רבי יואל טייטלבוים.

בבתי־הכנסת ותלמודי־התורה של חסי־די סאטמר בבני־ברק נדמה אתמול לפנות ערב תפילת תהילים לשלום הרבי, שהח־לה מאז שעות הבוקר המוקדמות, ורבים פרצו בבכי.

עוצמת האבל הורגשה במיוחד אמש ב־שיכון חסידי סאטמר בזכרון־מאיר שב־בני־ברק. אוהרות הבתים הועמו ונשארו בהם רק נשות החסידים. רוב הגברים ו־הילדים נסעו לירושלים בעשרות כלי־רכב, אוטובוסים, מוניות ורכב פרטי, ל־השתתף בעצרת האבל המרכזית שאירגנו חסידי סאטמר בארץ.

"הארץ שלנו"

חדשות בשלוש שורות

● **הרבי מסאטמר, מנהיגה של 40 אלף חסידים בארץ ובעולם, נפטר בשבוע שעבר בניו־יורק.**

בהלווית ענק הובא למנוחות בעיר מונרו כ"ק אדמו"ר מסטמר זצוק"ל

קהל אדיר של רבבות חסידים ואוהדים נסק רחבי ארה"ב, שהקיף את כל שורות היהדות החרדית באמריקה, ליווה בהלוויה עקיפת, שטרם נראתה כמותה בניו יורק, את גופו האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל למנוחות, בבית הקברות העלמין החדש בעיירה מונרו שליד בניו יורק.

מסע ההלוויה הענקי, השתרך לאורך קילומטרים ארוכים, והמשטרה הקומונית לא הצליחה להשתלט על הסדרים העמוסים. עקב זאת נאלצו שיירות של כלי רכב לחזור על עקביותיהן מבלי להשתתף בהלוויה.

ההלוויה הגדולה החלה מיד בתום שורה ארוכה של הספדים ברחבת בית המדרש הגדול שבעיירה מונרו. בשעה 6 בקירוב החל לנוע מסע המלווים לעבר בית החיים החדש שנפתח במקום, וההלוויה עשתה את דרכה במשך כשעתיים, אולם היא נסתיימה לפני שקיעת החמה, בשעה 7.45 לפי שעון ארה"ב.

בטרם שיצאה ההלוויה מביהמ"ד נאמרה מסכת הספדים מפי רבנים גדולי תורה, המקורבים לחסידות סאטמאר, במשך כ־3 שעות רצופות ניצב קהל העצום מוכה היגון בריכוזה הגדול בעקבות שליח ביהמ"ד והאון לדברי הספד והתעוררות שנאמרו בקול בכי וקינה. שנים עשר מספידים השמיעו את דברם בפני הקהל האדיר, העטוף באבל, שהתקבץ ובא לחלוק כבוד אחרון לאדמו"ר זצוק"ל.

ראשון המספידים היה רבי אפרים יוסף דב אשכנזי, נאמן ביתו של האדמו"ר ואחריו נשא דברי מספד רבי עוריאל גליק המשב"ק. עוד נאמו הרבנים הגאונים: רבי מנחם מנדל רובין אב"ד מוזשאי בן אחותו, רבי ישראל חיים מנשה פרידמן דומ"צ בקהילת סאטמאר בוויליאמסבורג, רבי יוסף גרינוולד גאב"ד פאפא, רבי נתן יוסף מיילעס ראש ישיבת "תורה ויראה" דסאטמאר, רבי עזריאל יהודה לאבוויטש אב"ד בקהל "עדת יראים" בווינה, רבי יחזקאל ראשה דומ"צ בקהל סאטמאר בבורו פארק, רבי אליקים געציל בייקוביץ דומ"צ בקהילת קריית יואל, רבי רפאל זילבר אב"ד פריימאן ורבי מנשה זיסקוביץ ר"מ בישיבת "תורה והוראה" בסאטמאר. אחרון המספידים היה בן אחיו של האדמו"ר, רבי משה טייטלבוים, גאב"ד סיגעט, שהגיע ב' מטוס שכור מיוחד מלוס אנג'לס, יחד עם קהל חסידיו.

בשעת ההלוויה קובצו כל חמשת אלפי הילדים, עד לגיל תשע, שהלו במקום לתוך ביהמ"ד הענק ב"קריית יואל" שבעיירה מונרו כדי לשמוע דברי הספד מפי מתנכלים ורבניהם.

כדרי ההלוויה שובשו מדי פעם עקב לחץ ההמונים שביקשו להגיע אל קירבת המיטה, אולם הגורמים האבוכים שמרו מפני גישה אליה. רק רבנים וידועי שם, המקורבים לחסידות סאטמאר, הורשו לשאת את הארון בידיהם.

לעת ערב לפני שקיעת החמה, הורד הארון לקבר בשולי העיירה מונרו, כאשר קהל הרבבות עומד רושם ד' אבל על סילונו של צדיק, ומקונן מרה על היולקת עטרת ראשם ומנהיגם של רבבות אלפי ישראל בשני הדורות האחרונים.

מת הרבי מסאטמר

מאת שלמה שמיר,
סופר „הארץ" באה"ב

ניו־יורק, 19 (מיוחד ל„הארץ"). הרב יואל טייטלבאום האדמו"ר מסאטמר נפטר הבוקר בניו־יורק. בן 94 היה במותו. ביום שישי קיבל התקפת־לב והובא לבית־חולים במנהטן שם נפטר הבוקר.

היה מבעלזוי רכבת („קסטנר"). ה־גיע לאמריקה ב־1947. התיישב ברובע ויליאמסבורג בברוקלין. במהרצת השנים הקים רשת מסועפת של ישיבות ובתי־חינוך ומספר חסידי הגיע לאלפים. היה ידוע בהקשקותיו הקנאיות, שלהם נתן ביטוי בספריו ובדרשותיו.

הרב טייטלבאום גרס, כי הקמת המדינה דוחקת את הקץ, ולכן התנגד בתוקף ובחריפות למדינת ישראל ולכל מה שסימלה. בשעת מסירת הידיעה נהרסים אלפי חסידים למנהרן, עיירה קטנה בניו־גרסיי, שם שהה באחרונה. הלוויתו תיערך ביום ערב וכפי שנמסר לא יועלה ארונו לישראל, אלא ייקבר בבית־העלמין של חסידי סאטמר בניו־יורק. הוא לא השאיר אחריו יורשים, ולא ברור עדיין מי ימלא את מקומו כמנהיגם הרוחני של אלפי חסידים.

עצרת אבל

סופר „הארץ" בירושלים מוסר: עם הגיע הידיעה על מותו של הרבי מסאטמר התקבצו אלפי חרדים בשכונות החרדיות בירושלים לעצרת אבל מרכזית. אלפים קרעו קריעה בבגדיהם ונשאו תפילות. האבל לרגל מותו של הרבי מסאטמר הביא עמש להפסקת ההפגנות נגד האיצטדיון בירושלים הנמשכות כבר יותר משבוע.

בירושלים 7,000 חרדים מחצרו של הרבי מסאטמר שעודד את הקמתם של שכונות החרדיות על שמו. הרב הטיף נגד הציונות ופירסם על כך שני ספרים.

ראשי העדה יוצאים לארה"ב בקשר למות הרבי מסאטמר

(ע). ראשי בית הדין של העדה החרדית בירושלים יצאו השבוע לארה"ב בעקבות פתוי של מנהיגם הרבי מסאטמר.

ראשי בית הדין יוצאים לניחום אבלים וגם כדי לדון בעניין „ירושה" כתוצאי הרכה של מנהיגם, הנחשב לאחד מגדולי התורה בדורנו.

יצוין, כי אב בית הדין צדק שהרבי בירושלים הרב יצחק יעקב וייסבכר נקרא בפי תלמידיו „האוזן" וכונה במילות שבח אחרות, המרמזות כי הרבים בירושלים רואים בו מועמד לשבש הירכי החוקי של מנהיג העדה שיישב בישראל.

הרבי מסאטמר הטיף בשעתו לתלמידו להשתקע בישראל אולם הוא עצמו נותר להתגורר בגולה ואף פרסם שני ספרים בגנות הציונות. נעורי קרתא בירושלים נחשבים, חרף ישיבתם בישראל כאנטי ציונים קיצוניים, הם אינם מכירים בשלטון החוק והממשלה בישראל, לא בבתי המשפט, לא במערכת הבחירות ולא בשום שאלה אחר. טוען נים, כי הרבי מסאטמר השיח לכך עוד לפני שנים רבות.

אבל כבד במאה־שערים על מות הרבי מסאטמר

מאת סופר „דבר" בירושלים

אבל כבד ירד אתמול על שכונת מאה־שערים בירושלים בהתקבל הידיעה על מותו של מנהיג העדה החרדית הרב יואל טייטלבאום, הוא האדמו"ר מסאטמר.

תושבי השכונה התכנסו בישיבתם ובתי־הכנסת, נשאו הספדים והתפללו כל הלילה לעילוי נשמתו של רבם. משלחת של בני העדה תצא להלוויית הרבי מסטמאר בניו־יורק. לשם כך נאחר מטוס מיוחד.

תיקון

ב„המודיע" יום ב' שופטים, בכתבה על כ"ק אדמו"ר מסאטמר זצוק"ל, נכתב בין השאר שבשנת תרצ"ה מילא את מקומו של כהר"י גרינוולד בסאטמר בעל "זכרון יהודה".

באתי בזה להעמיד אתכם על טעותכם. שאחרי מהר"י גרינוולד מילא את מקומו, מורי ורבי בעל „קרן לדוד" שי"ח, הלא הוא הגדול בענקים כבויד קדושת מרן אליעזר דוד בן הה"ג המפורסם מו"ה עמרם גרינוולד זצוק"ל שנפטר בשנת תרפ"א כיהן בסאטמאר מחודש אדר שנת תפא"ר עד ר"ח סיון שנת תרפ"ח.

ע. צ. ט.

ירושלים

אלמנת הרבי מסטמר לקחה בהתקף־לב קל

16 אחיות במשמרות ליד מיטתה

– טל"ג מאת **אהרן שמיר**, כתבנו בניו־יורק —

הרבנית פיגה טייטלבוים, אלמנתו של הרבי מסטמר, לקחה אתמול בהתקף־לב קל.

אל מיטתה הוזעק מומחה בית החולים „הר סיני". קהילת סטמר העמידה לרשות הרבנית פיגה 16 אחיות, שיתחלפו במשמרות, ליד מיטתה וימנעו ביקורים בחדרה.

בשעת כתיבת הידיעה לא היה ברור אם הרבנית תשתחרר מבית החולים עוד היום, או שתישאר שם עוד כמה ימים.

מרן הגהו"ק מסטמר זצ"ל איננו

מרן הגאוה"ק מסטמר זצ"ל כ"ק רבי יואל טיטלבוים, בנו של ב"ע "קדושת יוט" ונכדו של ה"ייטב לב", ולמעלה בקודש ה"ישמח משה" וגדולי האדמו"רים והצדיקים בפטר אחמול בגיל ת"ת שעה וכמה שנים, אחרי שניהל באדמוריו"ת יותר משבעים שנה, והיה שר התורה, עובד השם ב"מסירות נפש, לוחם קנאי בעד ק"דושת בית ישראל ורבם של אל"פים ורבבות מישראל.

האדמו"ר זצ"ל החל רבנותו ב"עיירה מוזשאי על יד ברפסט, שי"מש אחרי כן רבה של אורשיבה בצ כוסלבקיה, אחרי פטירת אביו הגאוה"ק בעל קדושת יו"ט ז"צ"ל עבר לגור זמנית בסטמר ו"שם כבר המשיך עדה גדולה, משם נתקבל לרבה של קרולה בה מי"לא אחרי פטירת אחיו הגאוה"ק בעל עצי חיים זצ"ל אף מקומו בהנהגת בית סיגט, בנו של בעל עצי חיים הגאוה"צ רבי זלמן ליב אב"ד סיגט הי"ד היה חתנו. מק"רולה עבר להכין ברבנות בעיר ואם בישראל סטמר, שהפכה ל"מבצר תורה וחסידות ברומניה, וי"שיבתו היה אחת מהישיבות הח"ידות הגדולות שחינכה אלפי ב"חורים לתורה ולחסידות.

מרן מסטמר זצ"ל היה פה מ"שיק מרגליות בדרשותיו הנפלאות. השיב רבים מעוון בתפלותיו הנ"עימות. היה מהמרביצי תורה הגדו"לים בדור והמיוחדים במנהיגי י"שראל, שהיה גם עסקן פעיל בעל מסירות נפש בכל ענייני תורה י"יהדות. דברו היה קודש לרבבות במדינות רומניה, הונגריה, צ'כו"סלובקיה ויוגוסלביה, ובכל מקום בואו חרדו אלפים לקראתו. הוא היקן את בדקי הדת במדינתו. ע"מד בראש האורטודוקסיה וכיוון את דרכי הקהלות בכל מקום. היה נערץ ונכבד גם אצל הגויים, ו"כאשר נפגש עם קרול מלך רומניה הושיט הוא לו ידו בחביבות, ו"בהשתדלותו עשה רבות בהצר ה"מלך והשרים.

ביום עברה וועם, בימי שלוט הנאצים ברומניה, עזב את עיר מגוריו סטמר והסתתר בעיר קל"וזנבורג. משם ניצל בדרך נס בין הקבוצה של שלשת אלפים איש, שהובלה לשמש ערובה למחנה ברגן־בלזן, ונהנתה שם מחושפי"חסי עד כי הועברה חצי שנה ל"פני תום המלחמה לשווייץ. האדמו"ר מסטמר זצ"ל היה היחיד שגידל גם במחנה המוות זקן ו"פיאות, התפלל ועבד שם את ע"בודתו בקודש, ללא הבדל מנה"גיו תמיד. האלפים שניצלו זקפו את הדבר לזכותו, כי למיהיה של"הה השם, להחזיק את שארית ה"פליטה ולהפיח רוח חיים בעצמות היבשות.

כתום המלחמה עלה ארצה י"שראל ונתקבל לרבה של ירוש"לים החרדית. את תפקידו זה מי"לא עד אחרית ימיו. ביקר כמה פעמים בארצנו הקדושה. השלטו"נות העמידו לרשותו רכבת מיוח"דת, אם כי יחסו השלילי למדינה החילונית היתה ידועה, ואף חיבר ספר "ויואל משה" בו הוא מוכיח בבקיאות מפליאה כי אסור למרוד באומות ולהחיש את הקץ, ובפרט על ידי גורמים חילוניים המחללים את קדושת הארץ.

אהבתו לארץ ישראל היתה ג"דולה, הקים שכונות, בתי כנסת וי"שיבות, ושלח הון תועפות לפ"רנס ענייי ארץ ישראל, לחזק את העדה החרדית בירושלים, ולבצר מבצרי תורה ויראה שאינם רו"צים ליהנות מכספים בלתי טהו"רים. בהשפעתו נתקבל לראש"ד של העדה החרדית הגאון הפוסק המפורסם רבי יצחק יעקב ווייס שליט"א (גיסו של האדמו"ר מווי"זניץ שליט"א) שהיה לעמוד ה"הוראה בירושלים ובארצנו, ועל ידו ובאמצעותו התחזקו עמודי — "העדה החרדית".

מירושלים עבר האדמו"ר זצ"ל לארצות הברית, התיישב בעיר — וויליאמסבורג, הקים שם קהילה חרדית בת רבבות, עשה פעלים למען מוסדות תורה וחסידות, וה"יה לאביהם הרוחני של כל בני שארית הפליטה, ועליהם נתווספו אלפים גם מילידי ארצות הברית. חסידותו ואדמוריותו התפרסה על פני מרחבים רבים. בתי חסידים לאין ספור קמו בכל רחבי ארה"ב והגולה שעמדו תחת מרותו. בית המדרש שלו בווילייאמסבורג הכיל אלפים מקומות. כל הרבנים הח"רדים קיבלו את מרותו, והוא יסד את "התאחדות הרבנים" שהתייחדה תורה ואמונה בארה"ב.

בשנים האחרונות הקים עיירה חסידית טהורה במונרו, בה התי"שבו כבר כמה מאות משפחות, — בית המדרש שלו מכיל יותר מ"חמשת אלפים מקומות מושב, כמו כן הוקמו מוסדות תורה, ישיבות וכוללים להעביר אליהם את אלפי התלמידים אשר הסתפחו בצלו.

עד אחרית ימיו המשיך מרן מ"סטמר זצ"ל בקדושת עבודתו. מי שראה את שמחתו כל הלילה ב"שמחת התורה, את תפלותיו בהו"שענא רבה כל היום ואת עבודתו הנפלאה כל ימות השנה לא ישכח את לעולם.

האדמו"ר זצ"ל היה מבעלי ה"הכנסה הגדולים ביותר, אך חילק כל כספו לצדקה, לתמיכה בזרעם של קדושים ולהחזקת מוסדות תו"רה וחסידות. במוסדות החינוך ש"לו בווילייאמסבורג מתחנכים יותר מחמשת אלפים בני נוער מכל ה"נילים, והוא ניהלם על מבועי ה"קודש עד יומו האחרון.

הופעתו האחרונה בציבור היתה השתתפותו באספת מחאה של ח"משים אלף איש נגד הקמת האי"צטדיון בעיר הקודש והמקדש.

שנות חייו של האדמו"ר מסטמר זצ"ל היו ברוכות וממושכות, אך הרבה סבל וצער עברו על ראשו. בנותיו מתו עליו בחייו. עדתו ב"אירופה קדישה כולה את השם ב"משרפות אוישסביץ. אך הוא עמד כצור בזעף הימים והוכיח מה כ"חו של איש דגול מרבבה לפעול, אם כל כוונותיו ומעשיו הם לש"מים.

פטירתו נפלה כרעם ביום בהיר על כל עם השם הנאמן לתורה ו"לאמונה. רבבות חסידיו פרצו בי"ללה עת הגיעה השמועה ורבים קרעו בגדיהם באבלותם.

עם כל בית ישראל מבכים אנו את האבדה הגדולה והשם ינחמנו בנחמת ציון וירושלים.

בחוצות ירושלים, בלוויית קהל רב

דכנ'ישע וועלט טרויערט אויף פטירה פון סאטמארער רבין זצ"ל

פון אגודת הרבנים

מיט גרויס וויטיקע און צער האט אגודת הרבנים אויפגענומען די שרעקליכע ידיעה וועגן דעם פטירה פון זקן צדיקי הדור, וואס האט אין משך פון צענדליגע יארן, בין דער לעצטער מינוט פון זיין ריך־הייליג לעבן, פאר־שפרייט תורה ויראה, חסד וצדקה אויף דער גאנצער וועלט, באזונ־דערס אין אמעריקע, וואו ער האט מיט אויסערוועניגיכער מסירת נפש און אביבראטירלי־כע כוחות צוביוט פעסטונגען פאר יסודות־ד'יעזער און השקפה־דיגער אידישקייט.

מיר האבען שטענדיג, אין אלע צייטן, צוגוואוסט אפצושאצן זיין קדושה און טהרה, זיין לשם שמיים־דיגע מלחמות - הדת אויף פארשידענע פראנטען. אין די שווערסטע צייטען, וועו סאטמאר מיט זיין יקוב הדין את הדר־שיטה האט ארויסגעפיהרט מיי־נונגס - פארשיד־נהייטען, האבען מיר צוואוסט אז פאר אונז ושטייט א ריז, א "אדם גדול בעניקים". זיין פעסטקייט און אומבויגזאמקייט האט אונזעבען אנדערע א שטורק אז זיי זאלען זען מיט וואס פאר א התלהבות און אומדערמידליכקייט מ'דארף שטיין אויף המשמר כדי אפצוהי־טען דעם כלל ישראל, אז ער זאל חס ושלום ניט פארפירט ווערען פון פארמעדע אידיעס און לאזונ־גען. אין לעצטן גרויסן חורבן, וועו מיר האבען פארלוירן אונ־צע וועלטן פון תורה און חכמה, פון יראה און מוסר, צדקות און חסידות, גאונים און צדיקים, האט השם יתברך אונז אביבער־געלאזט אינעם וואס האבן אונז צוגוויזען דאס געשטאלט ווי אזוי א צדיק הדור לעבט און ווירקט. ווי גרויס איז דערויבער די „אבי־דה שאין לה תמירתה". דער דור יתום איז, מיט זיין פטירה, נאך מער פארי־תומ'ט געווארן.

אונזערע אויגן זייענען נעמאנ־דען צום הימעל אז ער זאל הייי־לען די צעבראכענע הערצער פון צענדליגע טויזענטער אידען פון איבער אנר דער וועלט און מיר בתוכם. בטעוותינו בשבה. ארון אלקים וכבה נר ישראל, פארלא־שען איז געווארן דאס ליכט פון ישראל. אוי מי ירפא פצעי לבנו. הכותבים בצער ועמוק ונפש כאבה.

אגודת הרבנים דארצות הברית וקנדה.

פון הסתדרות הרבנים

הרב דוב ראזענצווייג, פרעזי־דענט פון הסתדרות הרבנים, האט ארויסגעגעבען די פאלגענ־דע דערקלערונג:

צוזאמען מיט'ן גאנצען אר־טאדאקסישן אידענטום אריף דער גאנצער וועלט דריקן מיר אויס אונזער צער און טרויער אויף דער פטירה פון דעם גרויסען גאון און צדיק, וועלכער האט נאך אזוי־פיל ליידן און יסורים אין לעצטן וועלט־חורבן, באזויז־איבערצופיהלען דא תורה־מוס־דות וואס האבן הערציג תורה־טרייע דורות וואס טראגן פשוה־לאז און שטאלץ דעם דגל התורה.

דער סאטמארער רבי זצ"ל וועט געדענקט ווערן פון אלע אידען שומרי תורה ומצות, פון אויסטאם, פאר אנפירען מיט גרויסע טיילן פון דער שארית הפליטה וואס זייענן געקומען קיין אמעריקע נאך דעם חורבן און געבוען זיי די מוט און קו־ראזש צו בויען זייערע היימען און דערציען זייערע דורות אין אלטמן און איבריג־ניעם גייסט פון גלאר־ריכן אידאפעאישען אידענטום.

זאל זיין אנדענק זיין געבענשט און זאלען זייניע גרויסע מעשים פאר תורה און חיזוק היהדות אין אמעריקע זיין אן אינספיראציע לדורות עולם.

נפטר האדמו"ר מסאטמר.

"הצופה"

אלפי חרדים התקבצו אמש ב־כפר זופניק שבמאה שערים כ־ירושלים וקיימו במקום עצרת אבל, לאחר שהגיעה הידיעה על מותו של האדמו"ר ממסמר, מנ־הג „העדה החרדית" בירושלים.

אחדים מראשי החרדים שקיבלו את הידיעה הודיעו מיד על ביטול ההפגנה שאמורה היתה להתקיים ב־שכונת מאה שערים לפנות ערב, כבימים האחרונים, במחאה על הק־מת האיצטדיון בירושלים.

בעצרת נשאו דברים ראש בית הדין של העדה החרדית הרב וייס והרבנים דושינסקי, פישר, רבינו־ביץ ופרוינד.

האדמו"ר ממסמר ניצול השואה, זי באדה"ב, אולם נחשב למנהיג החרדים בירושלים ולגדול בתורה ובהלכה. הגם שכתב שני ספרים נגד הציונות, חבע האדמו"ר מחסי־דיו להשתקע בירושלים ולהקים בה שכונת חרדיות, כדי שירושלים תת־מלא בשומרי מצוות.

בשכונות החרדיות של ירושלים ניכר אמש האבל הכבד, ורבים הכ־ריזו כי נהגו מינהגי אבלות במשך כל השבוע.

כ־50 אלף חסידים באו לכפר קר־ית יואל שבמדינת ניו יורק, כדי לחלוק כבוד אחרון לרב יואל טיי־טלבאום, הרבי מסאטמאר שמת ב־בית חולים הר סיני בגיל 93. דובר המשפחה אמר כי הרב טייטלבאום מת כפי הנראה מהתקף לב.

בהנהגתו של הרב טייטלבאום ה־פכו חסידי סאטמאר לקבוצה הג־דולה ביותר בתנועה החסידית.

את שנות חייו האחרונות בילה הרב טייטלבאום בעיר מונרו שב־ניו יורק, שם הקים את קרית יואל, כפר שמספר תושביו מגיע לכ־2000, כמעט כולם חברי התנועה שבראי־שה עמד.

ביום פטירת האדמו"ר אמר ה־קריין ברדיו שהרב יואל משה טייטלבוים נפטר. בגלל שחי יהודי בארץ ישראל בשם יואל משה לא מוכרח להיות כל יהודי בשם יו־אל להיקרא דווקא יואל משה.

גם ב„אגד" מימם ב' ס"ז מנחם אב נכתב כי „בשנת תרצ"ד נב־חר לרבה של קהילת סטמאר ב־מארמורש", — מרמורש זו מחוז מרמורש ואילו סטמר היא במחוז סאטמאר.

כפי שאמרנו — שרשרת טעויות קלות שאם אחה רוצה אתה יכול לעבור עליהם בשתיקה.

י. הורוביץ-הלר

טעויות בזשר לפרסום על הרבי מסטמאר

אין להתפלא אם סופרים ועתוני־אים טועים לפעמים בציטוט מקורות שונים על אישים שהיו לפני מאות בשנים, כי נשרשו בספרים הרבה שגיאות אז אי־דיוקים ושינויים ש־הובאו בספרים ולא בודקים את דיוקם.

אבל במשך ימים מספר קלטנו וקראנו מספר שגיאות על האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל, שהיו בין החיים עד היום, ואין לעבור בשתיקה על טעויות כאלו.

התחיל ש. זמרוני במאמרו „ת־ועידה הראשונה של המזרחי ב־טרנסילבניה" („הצפה עש"ק י"ו מנ"א שי"ז), כותב שם: „לא מן הנימוס להיות בסיגעט ולא לבקר אצל ה„מרא דאתרא למרות שהוא חתנו של הרב יואל טייטלבוים מ־סטמר".

מי לא יודע (בסדר אנשי הונ־גריה ומרמורש) שהרב הק' ר' חיים צבי זצ"ל אבדק"ק סיגעט בשנת תרס"ט היה אחיו הגדול של הרב הגה"צ מוהר"ר יואל זי"ע — ילא חתנו כמו שכותב ש"ז. איך אפשר לטעות בזיי"ה כזו רפרט אדם שחי שנים רבות בטרנסילבניה ?

מסאטמר עד מונרו

הרבי מסאטמר, זצ"ל, שנפטר ב־ארה"ב הובא למנוחות בבית העלמין שבעיירה מונרו, השוכנת בהרי סקטסקיל במדינה ניו־יורק, בה ה־קים „שטעטל" חסידי, שיכון לי־חסידי סאטמר, שבמרכזו בית־כנסת רב־מידות לחמשת אלפים מתפללים.

תחילה קבע את מושבו ברובע ויליאמסבורג של ברוקלין, שבמשך הזמן התרכזו בו הרבה מחסידיו ועשאוהו בלהקו יישוב חרדי על תר־שבין ומזרחותיו. עם זקנתו עבר מעמער בריאות לאוויר־הרים, לעיירת מונרו, ובשיכונו גרים כמה מאות משפחות מחסידיו. במקום סאטמר בנלות רומנית, בא מונרו בגלות אמריקה. מרכז לחסידות סאטמר.

ארץ־ישראל גבולותיה פתוחים. הר הזיתים בידי ישראל, ,ובל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת ה־מובח: כתיב הכא מובח אדמה תעשה לי וכתיב התם וכפר אדמתו עמו'. (כתובות, קי"א). ידוע חפצם של האבות ושל גדולי ישראל בכל הדורות בבוא יומם להיקבר בארץ־הקודש. זמן לא רב לפני פטירתו השתתף הרבי באסיפה של האדמורים ורבנים שמיחו נגד הקמת האצטד־יון בירושלים, כמובן, ירושלים אי־נה לא ניו־יורק ולא פרווירה ולא עיירות אזוחה, ואף־על־פי־כן בחר אדמת מונרו למנוחתו. רבנים מן השתתף בהלוויתו בנולה, אי"ה סם ב־סאטמר היה רבה, נסעו מכאן לי־נסר, בעיירה מונרו.

אוד מוצץ מאש, ניצול מחנות ה־מוות, שבהשפעתו ובהשראתו שיקם תסידות סאטמר, בנה מוסדות תורה וחסד בארה"ב, וגם פעל בתחומי חינוך ושיכון חרדי בארץ. יודוע זיקתו לארץ־ישראל. משנאסף אל אבותיו, זקן ושבע מעשים, ציפו שלפי צוואה זו יועלה אל הר־הזיתים, מול הר הבית, אל ירושלים שבה היה רבה של העדה החרדית. בכך היה אחלו ממש מרכז לאלפי חסידיו ביום־ההילולא.

אך הרבי, זצ"ל, הובא למנוחות בעיירה מונרו בארה"ב. לא בהר־הזיתים בירושלים עיה"ק, אלא מ־סאטמר ועד מונרו.

ספינה שאבדה קברניטה

מאת יהודה נחשוני

כותב הטורים הללו אינו חסיד סטמר, ואף אינו נוהג למעשה ב שיטת סטמר, אולם דווקא בגלל כך נאמנה עדותו על האבדה ש אין לה תמורה בפטירת, הוותיק באדמור"י דורנו, מנהיג לעדתו יו תר משבעים שנה, מאז פטירת א בי הגאוה"ק בעל "קדושת יום טוב" זצ"ל, מסיגט, ועד פטירתו, הוא מיזג באישיותו מכלול המע לות והמדות הנשגבות. היה כל ימיו רב ואב"ד בקהלות קדושות, הנהיג צאן מרעיתו לפי ההלכה והוראה, ויחד עם זה אדמו"ר ו מנהיגם בחסידות של רבבות. היה גאון עצום בהלכה, פה מפיק מ רגליות, דרשותיו הפליאו בנועם דבורו והברקותיו. יחד עם זה תל תליפות לרבבות, שבאו לשמוע אל הרינה ואל התפלה, ולקבל ב רכתו. היה מנהיג בעל השראה, שעשה פעלים בעירו, ובארצות ה קרובות והרחוקות, לביצור האר תדוקסיה, ולחיזוק עמודי בית ישראל על יסודות איתנים מימות דור, ללא פשרות וויתורים. יחד עם זה היה ממרביצי תורה הגדו לים ביותר בישיבות מפוארות א שר ניהל, בכל מקומות שבתו. אז רו בקע כשחר, עלה והתעלה מ קהלה קטנה לגדולה, ממוושי אורשיבה, מאורשיבה לקרולה ומקרולה לעיר ואם בישראל: ס טמר בכל מקום תיקן תקנות, ר עסק בצרכי הכלל והפרט, יחד עם זה דאג לצרכי הצבור כולו, באר צו וארצות הסמוכות, כיוון את ס דרי האורתודוקסיה, ואת העומדים בראשה, ולא היה דבר קטן וגדול שנעשה בלי הסכמתו. אלפים חר דו לבואו בארצות רומניה, הונג ריה, צ'כוסלובקיה ויוגסלביה, ו היה מגדולי בעלי ההשפעה, עוד טרם פרוץ מלחמת העולם הש ניה.

עבודת הקודש בתפלותיו, ובפ רט בימי חג אין לתאר. כח אב נים היה כחו הרוחני, לעמוד בע בודה זו. בהשתעונה רבה התפלל מהבוקר עד הערב, ובכל הקפה אמר דרשה בקול קורע לבבות. "הקפות" בשמחת תורה היו לפ לא. אלפי ישראל הקיפו בית ה כנסת הגדול שלו, שני עגילים. הוא הקיף כל הלילה את העיגול ם במאות סיבובים, כשהשירה בוקעת עד לרקיע. הוא עשה נ ענועים עם ספר התורה. היה נח רגע, ושוב רץ עד אור הבוקר. ב היותי ילד נבנסתי, ושהייתי כמה רגעים, וכמעט שהתעלפתי מהחום בבית הכנסת. אני זוכר מאמרו ב עתון של עתונאי חילוני, בעת ש היה פעם נוכח, וחישב כי האד מר"ר זצ"ל סבב במרוצה עם ספר התורה כמה קילומטרים. וכן היו כל סדרי עבודתו. לא פשט בסדרי

מרן זצ"ל עם הגאון האדיר מרן רבי שמואל הלוי וואזנער שליט"א

עשרות בשנים. ישן היה כמה ר געים, וניעור וחזר לעבודתו. אל מלא ראיתי זאת לא הייתי מאמ ין, שעמל מפרך כזה הוא בגדר היכולת האנושית. ועל הכל היה רבה של קהילה אשכנזית, בצב יונה של החתם־סופר. מילא חר בתו בתיר רב. התפלל ודרש כמה פעמים בשנה בבית־הכנסת של אשכנזים, ובבש גם שם לבבית, בנועם מדבריותיו וביחסו הלבבי.

יש לציין ולהוסיף את מעשה הצדקה שלו, שלא היה לו גבול ושיעור. הכנסותיו היו עצומות, א בל חילק את הכל לתמיכת בני טובים, וסתם עניים. בדרך כלל היה קומץ מלוא אגרופו מהכסף המונח לפניו, ונותן מלוא חפניים ברוח נהולת ונדיבה, כמנהגי צ אנו, בהם נהגו אבותיו שנסעו ל צאנגן, ואף הוא, שזכה להתאכס בעפר בניו הקדושים זצ"ל.

* * *

שיטתי ידועה כקנאית ובלתי ס שרנית, בענייני חברה ויהדות. הוא נלחם כל ימיו נגד חדשנות, בכל צורותיה. ואם כי כיבד את ההול כים בדרכם של החתם־סופר זצ"ל ותלמידיו, בין בנוהגים ובין בל בוש, הרי הקפיד על הבאים לה סתופף בצלו לנהוג בדרכי הבע ש"ט ותלמידיו. הוא נלחם מלחמת השם כל ימיו במתחדשים למיני הם, ומכאן גם מלחמתו הנמרצת בציונות החילונית, ואף באירגו נים, שלא הלמו את צורותיה של האורתודוקסיה בהונגריה. עד פרוץ מלחמת העולם השניה, היתה מל חמה זו השקפתית בזרמים ותני סופר זצ"ל כי „חדש אסור מהתו רה". בענין זה היה עקבי עד סוף ימיו, ובעיקר כשהנסיבות השתנו והדברים שהיו לפני המלחמה ־ שקפות הפכו אחריה להיות הג שמה ומציאות.

עם כל הצלחתו הרוחנית והאי טיה היה מטופל ביסורים ומכאו בים. כל בנותיו שהיו נשואות ל גדולי הדור מתו עליו בחייו. א היו הגדול הגאוה"ק מסיגט זצ"ל, שהיה ארי שבחבורה, נפטר בה יותו בן ארבעים וכמה. ועוד צרות דעדו עליו, אך הוא קיבל יסוריו באהבה, בבחינת „וידום אהרן", והמשיך בעבודת הקדוש כמימים ימימה.

* * *

בימי מלחמת העולם השניה ח רב עולמו של האדמו"ר מסטמר זצ"ל. אלפי חסידיו ובני קהילתו קידשו את השם במשרפות אויטש בין. האדמו"ר הובל בדרך נס בקבוצה של שלשת אלפים, שהו חזקה כבני ערובה במחנה ברגן בלזן, עד ששוחררה באופן פלאי, והועברה לשווייצריה. האדמו"ר מ סטמר זצ"ל היה היחיד במחנות המוות, שלא גזזו פיאותיו וזקנו. הוא המשיך בעבודת הקודש שלו, גם במחנה המוות. נהג באדמו ר"יות ולא סטה מנוהגיו. עם ש חרורו ראה עצמו בודד בעולמו של הקדוש ברוך הוא, ללא מערי ציו וחסידיו הרבים ובני קהלתו, אך אז רק התברר מה רב כחו ו אדיר רצונו ליצור עם קדוש מה שו־ידים הבודדים, ולהיות למחיה לעם רב. אחרי שהותו זמן קצר בשווייצריה ובירושלים עבר לאר ה"ב, והקים חצרו בוויליאמסבורג, שהיתה כמעט טולה מיושבת כור שים. תוך זמן קצר התרכזו מס ביבו מאות, ואח"כ אלפים ורבבות. הוא גיבש את שארית הפליטה, חיזק ידים רפות, הקים ישיבות, כוללים, בתי חסד, ואירגן קהילה מפוארת שהקיפה רבבות ממש, ב מהכונת האורתודוקסיה בהונגריה לפני החורבן. הוא היה תל תלפ יות ליהדות החרדית כולה. תוך

"שערים"

המשך

זמן קט הקים מהאודים המוצלים מחנה עצום וגדול בעלי לבוש חזות חסידית, בבתי החינוך שלו התחנכו אלפים מכל הגילים, ומי הם צמח דור חדש לתורה ולחסידות. השפעתו הלכה וגדלה, ובזמן האחרון היה מנהיגה של היהדות החרדית האורטודוקסית ההונגרית, על רבניה ומנהיגיה.

הגשמתה של הציונות החילונית מהשקפה למדינה חילונית, עוררה בו קנאות, באש שלהבתיה, ללחום משנה־מרץ נגד הדעות המוטעות של הרחוב, שראו בהגשמה החילונית, משום גאולה ומשיחיות. הוא חיבר ספר „ויואל משה", בו הציב עמודי השקפתו על יסוד ב' קיאות בחז"ל, בפוסקים ובמדרשים. לא חסך שבטו גם מאגודת ישראל, שהיתה אז חברה בקואליציה. הוא שלל את התקומה המדינית, שראה בה מרידה ועברה על „שלוש השבועות". אך עם זה חריפות והקיצוניות בספרו, הוא מפלל להשם, שרק משיח צדקנו, ולא הגויים, יגאל אותנו מההגשמה החילונית, בל ינזקו חי"ת מוני בית ישראל.

עם התנגדותו לציונות החילונית היה חובב ארץ־ישראל. ביקר כמה פעמים בארה"ק ונתקבל בכבוד ויקר. תמך בחסידיו, שהקימו שכונות ומוסדות בארץ, ושלח כסף רב להחזקת המוסדות. הוא — שימש גם רבה של ירושלים החרדית, ובני העדה סרו למשמעתו בהנהגת הכלל והפרט. טעות בידי אלה החושבים, כי הוא היה רבם של „נטורי קרתא". אדרבא הוא בודד את נטורי קרתא, והעמיד בראש העדה בית דין של גדולים בתורה וביראה, ובראשם הראב"ד הגאון המובהק והפוסק רבי יצחק יעקב ווייס שליט"א ש„נטורי קרתא" לא קיבלו מרותם. האדמו"ר מטשמאר זצ"ל נזף בהיותו באי"ב„נטורי קרתא" על שסילפו את פסק דינו. האדמו"ר מסטמר זצ"ל הלך רק בדרכו הסלולה כל שנותיו הרבות, וקינא את קנאת השם כדרכו, ולא כהכוונתם של פוליטיקאים. כעת עם פטירתו מילאה העדה החרדית את החלל בקבלת הגאון הראב"ד שליט"א לרבה של ירושלים החרדית. יזכהו השם לנהוג עדתו ברוח רבו הקדוש זי"ע.

* * *

בן צ"ד היה האדמו"ר מסטמר זצ"ל בפטירתו, ולא נס ליחו. הוא ניהל עדתו עד יומו האחרון. התפלל לפני התיבה בימים הנוראים, ואף השתתף באספת מחאה הגדולה שהתקיימה לפני חודשים בניו יורק, נגד האיצטדיון בירושלים. בשנותיו האחרונות יום יום הקים בארה"ב עיירה חסידית עצמאית בשם „קריית יואל", לשם הועברו מוסדותיו, שם הוקם בית מדרשו הגדול ביותר בעולם, ואף התישבו כבר שם אלפיים נפש. המטרה היתה ליישב שם אלפים ואולי רבבות, כדי להחזיק ולקיים בצוותא את צביונה המיוחד של סטמר הרוחנית. הוא נפטר ועלה למרומים זקן, שבע ימים ומעשים גדולים. אתו נסתלק מעולמנו אחד משיירי כנסת הגדולה, מייצגי של הדור העבר. ביזמתו ובמעופו הקים גם את החדש על אדמת ארה"ב על יסודות העבר, וללא שנוי ותמורה ממה שהיה. זכותו תגן עלינו.

"מעריב"

האיש שמועמדים לבחירות בארה"ב באו לבקש ברכתו

האדמו"ר מבאסטר, הרבי יואל טייטלבוים, שנפטר אתמול בניו־יורק בגיל 91, ההיתה אחריו קהילות חסידיות בניו מנושאות בכמה מקומות בעולם, ביניהם אירגוני־הכרות, ישראל, בריטניה והונגריה. מנהיגים אורח חיים חרדי קיבלו ציווי ליחסם את הציונות ומדינת ישראל. אך קיבוצו את יותר מזה של רבם הינעריך.

רבי יואל נולד בהונגריה ב־1888. מ־שנת 1913 שימש ברבנות ועד מהרה הפך לאישיות רבנית כאריזמטית. רוב רבני צפון־מזרח הונגריה קיבלו את מרותו. הוא היה מתנגד חריף לציונים, שבהם ראה את „מעכבי הגאולה". מהשואה ניצל בהצטרפו ל„רכבת ההצלה" של ד"ר ישראל קסטנר, שבה הגיע לברגן־בלזן ומשם לשוויץ.

אחרי המלחמה עלה לארץ־ישראל, אך כעבור שנתיים „ירד" לארצות־הברית וייסד קהילה חסידית בוויליאמסבורג שברוקלין והקים בה מוסדות חינוך.

בראשית שנות ה־50 נבחר לרבה של העדה החרדית הקיצונית בירושלים וביקר כמה פעמים בארץ. באחד מביקוריו שכרו החסידיו רכבת מיוחדת, מחיפה לירושלים, והורידו ממנה את השלטים „רכבת ישראל".

הקימו חסידיו,
בברכתו ובעידודו, שכונות, ישיבות ומוסדות תורה בירושלים ובבני־ברק, הנושאים את שמו.

לפני כל בחירות בארצות־הברית באו מועמדים שונים לבקש את בירכתו. בקונגרס האמריקני יש „לוביי" סטמארי חזק. (נ.ק.)

"לעצטע נייעס"

★ די אלמנה פון דעם פארשטארבענעם סאטמארער רבין, פייגע טייטלבוים, האָט באקומען א לייכטן האַרץ־אטאק. די חסידים האָבן מאָביליזירט ספעציאַליסטן און עס זענען אוועקגעשטעלט געוואָרן 16 קראנקן־שוועסטערס, וועל כע האָבן אַן איבעריים אן אויפזיכט א־בערך דער קראנקער.

דער רבי אָנקומענדיג קיין ארץ ישראל
דער פאָליציי פון דאָרט מאַכט אָרדענונג

אדמו"ר מ'סאטמער זצוק"ל

טרויער כאפט ארום אלע ארטאדאקסישע טיילען פון דער וועלט

..כ"ק מרן אדמו"ר הק' ר' יואל טייטלבוים זצ"ל איז נסתלק געווארען זונטאג אינדערפרי א שופטים אין מאנט סיני שפיטאל, אין איבערגעלאזט א' וועלט פאדטרויערט און צובראכען. בליץ שנעל האט מען זיך איבעראל דערפון דערוואוסט און באלד האבן זיך טויזנטער אריינגעלאזט קיין מאנרא, דאס שטעטעל די קרי', וואו דער סאטמער רב האט מיט די לעצטע כוחות אויפגעשטעלט און געווארינט. די הספדים האבען ממש עלקטריזירט דעם ריזיגען צענדליג טויזענט קעפיגען עולם — וועלכער האט זיך פארזאמלט אין אן ארום דעם פראכטפולען ריזיגען **ביהמ"ד יטב־לב דקרית יואל מאנרא**. ריידנט בײַ נאָר איז געווען ווען דער ראש־הישיבה פון סאטמער רב הגאון ר' נתן יוסף מייזעלס שליט"א האט אויסגעשריגען "מיר קענען נישט אָפּשאצען ווי געהעריג די גרויסע אבידה, אבער שרייען **אבי אבי** אזוי ווי צעבראכענע קינדער בײַ א טאטען קענען מיר יא, ער איז געווען אונזער טאטע, ער האט אלעס בײַ אונז געווארט".

..כלל ישראל האט נעבעך פארלוירען אַ גרויסן זייל, אַן עמוד התורה והיראה והחסד. איינער פון די איבערגעבליבענע, אנערקענטער גדול התורה נאך פון פאר די וועלטס־קריג, ווען נאך אלס גאר יונגער מאן האט ער שוין געשמט אלס גאון וקדוש. זייענדיג רב אין חשובע שטעט פון רומעניע האט מען זיך שוין דעמאלסט שטארק געהערט מיט זיין וואָגיק חוות־דעת, וואס איז אלעמאל געווען דורכגענומען מיט שטארקע קנאות, ווי ער איז געווען א באוואוסטער קנאי, לוחם מלחמת ה'.

.. אלע חשובע רבנים, מספידים, האָבען באָוויינט די גרויסע אבידה, די שטאַרקע התעוררות וואָס זיין דאָוועניג האָט געמאַכט, די מורא־דיגע כוח פון זיין תורה און בעוונדערס זיין צדקה וחסד וואס איז ממש געווען אין לשער איינס בײַ אינס האָבען זיך אלע געפּטען בײַם גרויסען רבין אַז ער זאל אונז נישט פֿאַרגעסען, איינרייסען וועלטען אַז די גאולה שלימה זאָל שוין זיין, ווער נאָך אַזוי ווי דער גרויסער רבי, האָט געוואוסט דעם מצב השפל פון חדרדשן יהדעוטן בפרט, היינט צו טאג. דער גאַנצער עולם האָט זיך שטארק צעווייניט און יאָמערליך מיטגעבעטן "רבש"ע אין לנו על מי להשען, לייז אונז שוין אויס".

..די לויה וואס זעלטענס־ווען געווען אזא גרויסע־ריזיגע, האט אַיבערגעלאָזט א זעהר טיפן רושם, צום עולם האָט זיך ממש געדוכט אַז אָט־אָט משיח קומט שוין, אַזא מורא־דיגע התעוררות ממש אין לשער עס איז זעהר שווער צום באשרייבען.

..אין אַלע אידישע געגענטן איבער דער גאָרער וועלט, האט זיך שטארק אָפּגערייפן דער גרויסער אומגליק וואס האט אונז אלעמען אַרומגעכאפט. מ'דארף בעטען איינמאָל און נאָכאָמאל בײַם אייבערשטען אז מ'זאל האבען כוח דאס אויסצוהאלטען, בײַ די גאולה שלימה במהרה בימינו אמן

דער אלגעמיינער זשורנאל

די סאָטמאָרער רביצין — אַ געטריַיע מיטעלפערין צו איר גרויסע מאַן

הרבנית פֿיגע טייטעלבוים, די סאָטמאָרער רביצין, איז דורך אַלע יאָרען געווען אַ געטריַע מיטעלפערין אין איר מאַנס פֿאַרצווייגטער אַרבעט. זי האָט באַוונדערט געוואָלט אויבער זיין געוואָנט, זיבט ער האָט מיט עטלי־

כע יאָר צוריק געליטען אַ „סטראָק", וואָס האָט אים אַלבּ־פֿאַראָלזירט.

אין צוגאָב צו דעם אַלעמען פּירט זי אָן אַלע יאָרען אַן אייַ־גענע וואוילטעטיגע אַרבעט פֿאַר פֿאַרשיידענע צדקה־אונטערנע־מונגען, אויבנאָהעענדיג אין איר וואוינונג פֿילע פונקציעס לטובת הכנסת כלה, ביקור חולים און אַנדערע צדקות.

אלפי חסידי סטמר ב„הלוויה שניה" לרבם

הפעם נכחו ב„הלוויה" כל אלה שלא הספיקו להגיע ל„הלוויה הראשונה"; — צוואת הרבי טרם נפתחה ומאבק־הירושה מחריף

מאת **אהרן שמיר**,
מכתבנו בניו־יורק

ההלוויה שניה" נערכה אתמול ב־ רבי מאטמד, הרב יואליש טייטל־ בורם, שנפטר לפני שבוע ימים. ה־ הלוויה הנוספת היתה "הכרחית", מפני שרבים מחסידיו לא הספיקו להגיע להלוויותו הראשונה. ב„קרית יואל", בעיירה מונרו, בחבי קיימט, קול שבמדינת ניו־יורק, התקבצו את־ מול יותר מ־10 אלפים איש, בהם משלחות מארצות אירופה, וכ־200 נציגים מישראל.

בשעה 3 אחה"צ־הצהריים התחלה סידרת ההספדים, כשהמספיד הראשון היה הרב מסגוב, הרב משה טייטל־ בוים, אחיינו של הנפטר, ומי שמוזכר כמועמד לרשת את כהונת דודו.

הספידו גם נציגי „אגודת ישראל" — הרב קוטלר, ראש ישיבת לייקווד, והרב יעקב קמינסקי, ראש ישיבת „תורה ודעת" מברוקלין.

בעת אחד ההספדים האלה נשמעו לפתע צעקות בקהל. הצועק היה נציגם של נטורי קרתא בלונדון, סי־ ריל דומב. הזכור מפרשת יוסי"ה ורי"ן? צעק דומב, „הרי הם משתפים פעולה עם הציונים ועם ממשלת יש־ ראל"! אולם, בעוד שהנאספים נמנו עם מתנגדי הציונית והמדינה הצי־ נית, נמצאו מתנגדים שהרחיקו את דומב מהשפח „בגלל כבוד הנפטר".

אחד הנבאים של הרבי מסאטמר המנוח, הרב עזריאל גלינק, עלה על הדוכן ובקול דרמטי קרא לעבר הנא־ספים: „הרבי שלנו אינו רוצה להי־ כנס לגן־עדן, הגם שאבותיו, אברהם יצחק ויעקב, קוראים לו לבוא למחי־ צתם. הוא עומד בפתח גן־עדן ומח־ עקש.

„כיוון שכך", אמר הרב גלינק, „יכול כל אחד מכם לבקש ממנו בקשה, והוא ימלא אותה. אני מבקש על חייהם של שני אנשים, המקו־ רבים מאוד לרבי שלנו: האם הם הרב יוסף אשכנזי (מגבאי הרבי מ־ סאטמר, שלקח בהתקף רב לאחר מות הרבי), והרב לייביש לעקוביץ (נשיא הקהילה הסאטמרית, שאף היא לקה בהתקף). ואני מבקש שישלח להם הרבי רפואה שלמה".

ההספדים נמשכו עד לשעה 7 בע־ רב, ואז פנו הנאספים לבית־העלמין, כדי לחנוך את המצבה על קבר ה־ רבי. הקבר הראשון בחלקה שרכשו חסידי סאטמר בשנה.

להפתעת רבים לא נפתחה אתמול הצוואה שהשאיר אחריו הרבי מס־ טמר. היו שהסבירו זאת בכך, ש־ מכיוון שטקס הקמת המצבה היה מעין „הלוויה שניה", יש לדחות את פתיחת הצוואה. אולם, נראה כי ה־ דבר נעשה בגלל המאבק המתמשך בקרב הקהילה הסאטמרית על הירוש. מאבק שנקלע בימים למבוי סתום, נודע, כי בימים הקרובים ינרכו ישיבות סגוריות בנושא. בהשתתפות הנציגים שהגיעו מירושלים.

נראה, שיעברו עוד ימים ואולי שבועות עד שיגיעו החסידים לכלל הסכמה על יורשו של הרבי ממשמר המנוח.

האבל בישראל

עם הודעת הבשורה הקשה השתרר אתמול אחה"צ אבל כבד בארץ ובר־ כוזים הגדולים של חסידות סאטמאר ניראי חסידים ואוהדים כשהם יושׁ־ בים על הארץ זקוקים בכבי מר. על הסתלקות מורם הדגול וחכישיש.

המקביל לשעת צאת ההלוויה בארי ב אמש בשעה 9 בערב, נערכו ב־ ארץ עצרות הספד, שבהם הושמעו דברי־הערכה והתעוררות מפי אישי תורה וציבור.

בירושלים נערכה עצרת מיספד מר־ כזית ב„כנר זופניק" שליד שכונת גאולה בעצרת זו השתתפו אלפים כ־ בני ירושלים, כאשר אליהם הצטרפו עוד המונים מכל רחבי הארץ, שהגי־ עו למקום בעשרות אוטובוסים ובצי של כלי רכב פרטיים.

בעצרת ענק זו נשאו דברי הספד, רבני הבד"ץ של „העדה החרדית", ב־ ירושלים, במרכז הדברים נשמעו ד־ ברי ראב"ד העדה החרדית, הגאון רבי יצחק יעקב וויים, שקרא להמונים ל־ שבת לארץ ולקרוע כדין קריעה א־ חר האדמו"ר זצוק"ל. עם קריאתי ל־ המונים, ישבו אלפי המשתתפים על הארץ וקרעו „קריעה" בבגדם. כן נ־ שאו דברי הספד הרבנים הגאונים: רבי משה אריה פריינד ראש ישיבת „עטב לב" דאטמאר בירושלים, ר־ בי ישראל משה דושינסקיא ראש י־ שיבת בית יוסף צבי דושינסקיא ב־ ירושלים, רבי ישראל יעקב פישר רבי דבהכ"נ „זכרון משה" בירושלים, ר־ בי אלימלך אשכנזי ראש כולל „רב אחא" בירושלים ורבה של העיר מול־ בורן שבאוסטרליה, והרב ליפא ש־ וורץ מנהל ישיבת סאטמאר בירו־ שלים, שפתח את העצרת הגדולה.

בישיבת „אהל שמעון" מערלוי נ־ שא הגאון רבי יחזן סופר אב"ד ער־ לוי דברי הספד נרגשים על הגי"ע ה־ ידיעה הקשה. הנא קרא על האדמו"ר „הצבי על במותך חלל". נעשה הל־ בחיבבה גר ה', גר ישראל, עמוד ה־ ימני, פטיש התוק, ואין אנו יכולים עוד לסמוך על אותו זקן צי"ע. ה־ גר"י סופר סיים בקריאה להתחזק ב־ לימוד התורה ביתר שאת בקדושה ושהרה ובריו"ש.

פארענדיג צום שיף שנת תשכ"ה, (מען זעט
מרן זצ"ל מיט כ"ק אדמו"ר שליט"א)

מרן זצ"ל אין ארץ ישראל (מען זעט ר'
עזריאל גליק טראגט זיין טלית און תפילין)

זכותו יגן עלינו

פון ש. כהנא

די פעדער בלייבט שטיין ווען מען דאַרף שרייבן די ווערטער „זי״ע״ אָדער „ז״ל״ אַנשטאָט „שליט״א״ צו וואָס מיר האָבן געהאַט די הייליגע געהויבענע זכי׳ ביז יעצט, ביז צו דעם שוועבט אין ביטערן טאָג כ״ו אב, זונטאָג פּ׳ שופטים צופרי׳, ווען אונזער הייליגער רבי ז״ל, אונזער געטרייער פֿאַסטוך זי״ע, האָט צוריקגעגעבען זיין הייליגע נשמה פֿאַר השי״ת, און דאָס כלל ישראל איז געבליבן פֿאַר׳יתום׳ט אין פֿאַר׳אבל׳ט אין דעם שוועבט ביטערן גלות, אַליין, עלנד, אָן אונזער הייליגן ליכטיגן וועגווייזער און פֿאַסטוך.

מיר געפינען אין מדרש וואו עס ווערט דערציילט פון די הסתלקות פון משה רבינו ע״ה, צווישן די אַנדערע זאַכן, איך דאָס פֿאַלגענדע:

השי״ת איז אַראָפּגעקומען צו משה רבינו מיט די הייליגע מלאכים וואָס האָבן זיך געשטעלט אַרום משה רבינו, האָט השי״ת גיזאָגט צו משה רבינו לייג דיר צוזאַם די פּיס, און משה רבינו האָט עס צוזאַמגעלייגט, האָט השי״ת גיזאָגט צו אים עך זאָל זיך פֿאַרמאַכן די אויגן, און ער האָט עס פֿאַרמאַכט.

גלייך האָט השי״ת זיך געווענדעט צו די נשמה פון משה רבינו און גיזאָגט, מיין קינד, הונדערט און צוואַנציג יאָר האָב איך פֿאַר דיר באַשטימט צו זיין אינעם גוף פון משה׳ן, יעצט דאַרפסטו אָבער שוין אַרויסגיין פון אים, ווייל עס איז שוין געקומען די צייט דערויף.

די נשמה פון משה רבינו האָט גלייך געענטפערט צו השי״ת, איך ווייס אַז דו באַשאַפֿער ביזט דער באַשאַפֿער פון אַלע גייסטן און נשמות, אין אין דיין האָנט ליגט דאָס לעבן פון יעדן באַשאַפֿעניש, דו האָסט מיך באַשאַפֿן, און דו האָסט מיך אַרייַנגעלייגט אין דעם גוף פון משה רבנו. האָסטו אָבער דען ערגעץ אַ גוף וואָס איז מער הייליג און ריין ווי משה רבינו׳ס גוף, וואו דו זאָלסט מיך קענען אַרייַנלייגען. נאָכדעם וואָס איך וועל אַרויסגיין פון משה רבינו׳ס גוף.

האָט איר השי״ת געענטפערט דו קענסט מער נישט פֿאַרבלייבן אינעם גוף פון משה רבנו, ווייל עס איז שוין געקומען דיין צייט אַרויסצוגיין פון אים, קום ווען איך דיך אַרויפּברענגען אויף די העכסטע הימלען, און איך ווען דיך זעצן אונטער מיין כסא הכבוד, נעבן די פייערדיגע הייליגע גרויסע מלאכים.

האָט די נשמה פון משה רבינו געענטפערט צו השי״ת, רבונו של עולם הער פון אַלע וועלטן, עס איז מיר ליבער צו זיין אינעם גוף פון משה רבינו ווי צו זיין צווישן די העכסטע מלאכים, איך בעט דיך לאָז מיך פֿאַרבלייבן אין דעם הייליגן ריינעם גוף פון משה רבינו.

השי״ת האָט אָבער גיזאָגט אַז מען קען שוין נישט, ווייל עס איז שוין געקומען מען די צייט און די נשמה פון משה רבינו איז אַרויפגעגאַנגען אַרויף אין הימל. און דער רבי פון אַלע אידן איז נפטר געווארן.

אין די צייט וואָס משה רבנו איז נפטר געווארן האָט די גאַנצע וועלט אָבגע־ הויבען צו ווייגען.

השי״ת כביכול האָט געווויינט און אויסגערופן.

„מי יקום לי עם מרעים״ ווער ווועט זיך אָפּקעגן שטעלן פֿאַר מיינעט וועגן אָפּקעגן די רשעים, ווועמענס זכות ווועט בייטשטיין פֿאַר די אידן אָפּקעגן זיי.

ידיעות מעולם התורה

שר וגדול נפל בישראל

הצדיק אבד ואין איש

הגאון הקדוש, רבן של ישראל, האדמו״ר והגאב״ד פאטמאר, אינני

בבקרו של יום א׳ שופטים כ״ו מנ״א תש״ט, ניצחו אראלים את המצוקים וחשך העולם, כי שמש גדולה באה ואכפה נגהה הזרח מסוף העולם ועד סופי. הגאון הקדוש איש אלקים, שר התורה ונשיא ישראל, קברניט האימה וכוח מעיידה, יוצר אור בחושך נורא, צדיק יסוד עולם, מוהר״ר יואל טייטעלבוים זצוק״ל, אדמו״ר וגאב״ד פאטמאר וירושלים והרבה קהלות קדושות, עזה אל אלקים, ואיננו עוד להחיות נפשם של אלפים ורבבות מישראל בנועם אמרותיו ובצוף דבש תורותיו, ומי יתנה תוקף גדולת נעימיו הכבירים ומלחמותיו בקודש.

מסופר שהגה״ק מהר״י משיניווא כשהספיד את אביו הגה״ק בעל ד״ח, זצ״ל, אמר, אשר שבתורה יש בעולם יותר גדול מאבא, אשר שבעבודה יש בעולם יותר גדול מאבא, אפשר שבגמ״ח יש בעולם יותר גדול מאבא, אבל מי שיהי׳ גדול בכולם, אין עוד כאבא ז״ל שהי׳ עמיד התורה, העבודה וגמ״ח.

והנה בעל הד״ח ז״ל אם הי׳ גדול בכולם, הן הי׳ גדול בדור של תורה וחסידות וגאוני וקדושי ארץ, אין רבותא כ״כ, אבל האדמו״ר זצ״ל מפאטמאר, הי׳ גדול בכל אלו הג׳, בדור שאחרי החורבן, בדור שנחרבו קהלות הקודש ונשארה שארית פליטה, רצוצה ושבורה, בלי תורה, בלי הדרכה, בלי כל, והרבי מפאטמאר בנה וגידל דור חדש, דור של תורה ויראה, כימסד ועד הטפחות, דור שכולו אומר כבוד ויקר לעושהו הגדול הזה ולשיטתו הבהירה בקודש, אשר לפניו לא הי׳ ואחריו לא יהי׳ כמוהו.

הצדיק הזה מהר״י ט״ב זצ״ל, הי׳ העשיר הכי גדול והעני הכי גדול. העשיר הכי גדול, אילו הי׳ אומר לחסידיו, אני רוצה בשבילי תום״י מאת מליונים, הי׳ מקבלם במשך זמן קצר, אבל הוא מימיו לא ביקש כלום בשביל עצמו, והסכומים העצומים שנכנסו לביתו, הלכו כולם לצדקה גדולה. הוא נסתלק מן העולם נקי מכל קניינים גשמיים, ומעולם לא הי׳ לו ברכושו מלבד ספריו ושולחנו וכסאו ובגדיו שעליו והסכומים שהובאו לו לא לנו בביתו ונתחלקו לצדקות לכל העולם.

כל ימיו שעותיו ורגעיו מקודשים היו

המשך

„ומי יתיצב לי עם פועלי און", וועד וועט זיך אקעגן שטעלן פאר מיינעטוועגן מיט די וואס זינדיגן און טוען עבירות.

„ומי יתפלל לפני על בני" אין וועד וועט בעטן פאר מיר אויף מיינע קינדער.

די מלאכי השרת האבן געווייגט אין געזאגט „והחכמה מאין תמצא ונעלמה מעין כל חי" פון וואו וועט יעצט קומען די חכמה, עס איז פארהוילן געווארן פון יעדן באשעפענעש.

די הימלען האבן געווייגט און געזאגט „אבד חסיד מן הארץ" עס איז פאר־לוירען געווארן אַ חסיד פון די ערד.

די ערד האט געווייגט אין געזאגט „וישר באדם אין" עס איז שוין מער נישטא קיין ריכטיגער ערליכער מענטש אויף די וועלט.

און אלע סדרי בראשית האבן געווייגט און געזאגט „הצדיק אבד ואין איש שם על לב" דער צדיק איז אוועקגענומען געווארן און קיין איין מענטש נעמט זיך דאס נישט ריכטיג צום הארץ צו ווייסן פארוואס דאס איז געשען.

די זון און די לבנה האבן געווייגט און געזאגט „בינו בוערים בעם" די מענטשן וואס זענען ליידיג פון קלוגשאפט זאלן שוין פארשטיין.

און אלע מזלות האבן געווייגט און געזאגט „וכסילים מתי תשכילו" נאריש־ע מענטשען ווען וועט איר שוין קלוג ווערן.

און דער רוח הקודש האט געווייגט און געזאגט „ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" עס איז מער נישט אויפגעשטאנען ביי די אידן אזא נביא ווי משה רבינו.

און ווען יהושע דער תלמיד און באדינער פון משה רבינו האט געזוכט זיין רבי'ן אין ער האט אים מער נישט געטראפן, האט ער געווייגט און געזאגט „הרשיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם" העלף אונז השי"ת, ווייל עס איז אוועק־געגאנגען געווארן דער חסיד, און עס האבן זיך שוין געענדיגט די באגלייבטע צווישען די מענטשען.

און אלע אידן צוזאמען האבן געווייגט און געזאגט „ויתא ראשי עם צדקת ה' ועשה ומשפטיו עם ישראל" משה רבינו וועט צוריק קומען מיט די הויפטן פון אינזער פאלק — די ערעכטיגקייט פון השי"ת האט ער געטאן, און ריכטיגע משפטים האט ער געפירט צווישן די אידן.

ביז אהער האבן מיר אראפגעברענגט עטליכע זאצן פון דעם וואס די הייליגע חכמים ז"ל האבן אונז איבערגעגעבן וואס עס איז פארגעקומען אויבן אין די הימלען ביי די פטירה פון משה רבינו ע"ה, כדי מיר וואס לעבן אין אַ נידריג דור, אין אַ דור פון הסתר פנים, זאלן מיר כאטש אביסל קענען ארייניטראכטן אין דעם גרויסן אומגליק וואס עס האט פאסירט מיט אונז. מיר זאלן זיך קענען פארשטעלן וואס דאס הייסט אז ווען דער צדיק הדור גייט אוועק פון דעם עולם טרייסלט זיך אויף די גאנצע וועלט, און דער גרויסער ווייטאג שפירט זיך איבעראל.

ווער אין אונזער דור קען דען באגרייפן די געוואלדיגע גרויסקייט פון אונזער הייליגן רבי'ן זי"ע, ווער פארמעסט זיך דען צו זאגן אז ער קען באשרייבן זיין גרויסקייט אין קדושה, מסירת נפש, גאונות, פקחות שפלות אמת צדקה וחסד פייערדיגע דרשות, הייסע שובבי"ם תורה'ס, וואריימע שלש סעודות תורות, זיין כח נפלא אין דרוש, און בירורי הלכה, פלדולי אורייתא, די ליכטיגע הייליגע צורה הנהגת הכלל והפרט, מלחמה לה' בעמלק, פארלערנען, פארהערן פתיחה'ס חינוך הבנים, אסיפות מיט מלמדים ומחנכים, חינוך הבנות, די הייליגע עבודה פון געזעצענען טויזנטער אידן, פון די טישן, פון זיין תפלין לייגן יעדן טאג, פון די תפלות שבתים ימים טובים, ימים נוראים, הקפות, מגילה לייענען די ליכטיגע סדר נעכט טאנצן די שירה, חסל סידור פסח, געזעצענען פון די סוכה, פון אַ יום טוב און אפי' סתם חופה'ס ברית'ן, שבע ברכות, און אזוי ווייטער פיל פיל אַנדערע זמנים און עבודת הקודש וואס מען קען אלע נישט אויסרעכענען מיטאיינמאל.

לתורה ולעבודה ולגמ"ח, ובראש וראשונה לתיקון הדור, ואו שהי' יושב ולומד או כותב ' דושיו וספריו, או יושב ומנהיג חסידיו ואנשי שלומו.

לו לעצמו לא הי' צורך בשום דבר. פעם קנתה הרבנית תחי' מרבד חדש ולא רצה לדרוך עליו באמרו, על מה זה ועל מה זה, ואיך אדרוס על ממונן של ישראל.

כשבנו לו הדירה החדשה בבעדפערד עוו. לא חפץ להיכנס בה כשלש שנים באמרו שהדירה הישנה היא טובה מאוד. כשנאלץ להיכנס לדירתו החדשה, פתחו לפניו את שני השערים הגדולים שערי מלכות ממש, להיכנס, התרגז מאוד על הלוקסוס שעשו וצוה שהשערים לא יפתחו לעולם, והכניסה והיציאה תהי' דרך שער קטן מן הצד, כי שונא הי' האיש בכל לב לכל מין לוקסוס ורחבות.

צרכי אכילתו והנאתו מן העולם הזה הוה כחירגא דיומא דלא שמי' והי' יושב כל ימיו בתענית ובעבודת השם, פעם נכנסו אליו שני אנשים אחר תענית צבור לבקש ממנו איגרא דתעניתא ושאלה הרבנית תחי' מה זאת, והסביר לה הרב שצריכים לתת לצדקה מה שהרויח שלא באכילתו, אמרה אם כן, אין זה שוה אפילו פרוטה אחת . . .

מסר ר"ח פריינד נ"י שהי' סוחר קמח בסאטמאר והי' מנהגו להביא קמח לבית רבו שהי' אז עוד אברך צעיר לימים. פעם הי' דוחק גדול בקבלת מזונות וכשהביא הקמח לבית הרב אמרה הרבנית שלא תשלם לו עד שיביא גם ביצים שלא הי' באפשרות כלל לקבל, אמר ר' חיים מהיכן אקח ביצים ואין אני סוחר בביצים. אמר לו הרב זצ"ל, צא החוצה ונסה לקנות, ר"ח שמע בקולו ויצא ומיד פגע בו ערל מכרו משכבר ושאלו מה אתה עושה כאן. אמר לו ר"ח אני צריך מאוד לביצים ואיני יודע היכן לקבל, אמר לו הערל, בוא עמי, והוליכו לאיזה בנין גדול ששם הי' לו מחסן מכל טוב ואמר לו קנה כמה שאתה רוצה. ר"ח קנה ממנו עגלה מלאה ביצים ומיהר מיד לבית הרב. הרב אמר להרבנית, עכשיו כבר יש לך די ביצים עד אחרי הימים הטובים. אז נודע לר"ח שמנהגו של הגה"ק הזה הי' לשבת בתענית כל היום ובלילה אכל עוגות קטנות שעושות בביצים וע"כ היתה הרבנית זקוקה לביצים.

ישנם סיפורים כאלה לאלפים ממנהיגיו בקודש כאחד יחיד ומיוחד מאז עמד על דעתו ועד רגעו האחרון הי' הכל קודש לד'.

כשבקשוהו לבוא לראות את דירת המלכות שבנו לו במאנראו, סירב להיכנס. כמה שבועות לפני פטירתו ניאות לבוא לראותה. ויהי אך נכנס בה, עמד ומשתאה ושואל בתמהון: למי בניתם הפלטין הזה, ויצא

דער אידעשער קוואל

"המאור"

דאָס האָרץ צעגייט דערמאָנענדיג זיך פון די גליקליכע הייליגע דערהויבענע מאָמענטן צו וואָס מיר האָבן די זכי' געהאַט, און די טערערן גיסן זיך פון די אויגן אויף דעם וואָס מיר האָבן ליידער פאַרלוירן דאָס גרויסע ליכטיגקייט, און נאָכמער ריייסט דאָס האָרץ אויף די אומשולדיגע טייערע שעפּעלעך, די צאָן קדשים, די תינוקות של בית רבן, וועלכע האָבן שוין ליידער נישט געהאַט די זכי' אויסצוקוואָקסן און צו געניסן באַשיינפערלעך פון די ליכטיגקייט פון דעם הייליגן "רב הדומה למלאך ה' צב"א" און "בוצינא קדישא ונהורא" וועלכער האָט איבער נייניג יאָר געדינט השי"ת בקדושה ובטהרה בתורה, בעבודה, ובגמילת חסדים, פון די פּריעסטע יוגענט ביז צום לעצטן טאָג, און איבער זיבעציג יאָר געשטאַנען בראש פון הונדערטער און טויזענטער און צענדליגער טויזנטער אידן המשכימים לפתחו, נאָך ישועות אין ברכות ועבדות השי"ת, און ועל כלם לשמוע בקולו פון די הייליגע שיטה פון התבדלות און התרחקות פון רשעים, פושעי ישראלים, ציונים, וכל הגלוים אליהם, נאָר דינען השי"ת און לערנען תורה הק' מיט אמת און אמונה פשוטה.

אָבגעפאָלגען פון שבת פ' תבוא שנת תרס"ו אין זיין בית המדרש אין סאָטמאָר, פון שנת תרע"א אין זיין שטאָט און ישיבה בק"ק קראָלי והגלילות. פון שנת תרפ"ה אין זיין שטאָט און ישיבה בק"ק סאָטמאָר והגלילות. פון שנת תרצ"ד אין זיין שטאָט און ישיבה בק"ק סאָטמאָר והגלילות. פון סוף תש"ה אין זיין ביהמ"ד און ישיבה בעיה"ק ירושלים ת"ו, פון שנת תש"ז אין זיין קהלה הקדושה ייטב לב בוויליאָמסבורג יצ"ו, ישיבה הקדושה תורה ויראה, ובית רחל דסאָטמאָר, פון תשי"ג אויך דאָס רבנות בעיה"ק ירושלים ת"ו, פון שנת תשל"ו אין קריית יואל יצ"ו ביז צום לעצטן שבת, שבת פ' ראה מברכים אלול, וואָס רבינו הק' האָט נאָך געדינט השי"ת מיט מסירת נפש אַרייַנצובראַנגען התעוררות, קדושה, עבדות השי"ת אין דעם גרויסן עולם וואָס האָבן געהאַט די זכי' דערצו וויניגער ווי א מעת לעת פאַר די פּטירה, וואָס עס איז געקומען די צייט אַז די הייליגע און ריינע נשמה, האָט זיך געמוזט שיידן פון דעם הייליגן און ריינעם גוף, און דער כלל ישראל איז ליידער, ליידער בעוונותינו הרבים פאַרייתומט געוואָרען פון דעם צדיק אמת, גאון הגאונים און קודש הקדשים.

מיר מוזן זיך טאָקע פּראָבירן צו טרייסטן, און צו וואָנטשען "זכותו יגן עלינו" און בעטן אַז עד זאָל פון אונז נישט פאַרגעסן אויבן אין הימל, וואו זיין כח איז נאָך גרעסער ווי פריער ווי מיר וויייסן אַז "גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם", אָבער מיר דאַרפן געדענקען אַז עס גייט נישט אַזוי פשוט, מיר דאַרפן אויך עפּעס טאָן דערצו, וואָס דורכדעם זאָל ער זיך דערמאָנען פון אונז.

מיר דאַרפן קובע זיין שטענדיגע שיעורים אין זיינע הייליגע ספרים.

לערנען משניות, אַדער זאָגן תהלים לנשמתו הק', און דער עיקר

זיך פירן אין זיינע דרכים וואָס ער האָט אונז געלערנט

זיך צו דערווייטערן פון די מענטשען וועלכע האָבן אַ שייכות מיט כופרים און רשעים

זיך צו היטן די אויגן און מחשבות פון עבירות

געהעריג דאַוונען צו השי"ת ווי עס דאַרף צו זיין

לערנען תורה בקביעות בהתמדה און בטהרה

זיך קליידן בצניעות

נישט נאָכגיין נאָך קיין מאָדעס

נישט ליינען קיין שום שריפטן און צייטונגען פון נישט ערליכע אידן.

און אַזוי ווייטער, ווי מיר געדענקען אַלע זיינע הייליגע ווערטער, די הייליגע **שיטה, זיינע פאַרלאָנגען אין צענועות, און אין הייליגקייט, און ווי מיר זענען עס אויך אין זיינע הייליגע ספרים און חידושי תורה'ס.**

יעצט איז די צייט וואָס יעדער אייגער פון אונז דאַרף נעמען אויף זיך גדרים און סייגים, מיט א פעסטן אָפּמאַך אין באַשלוס, אויף די אַלע דערמאָנטע זאַכן, און משם מיד. כל השומעים רעדה אחזתם לשמע שאלתו זו.

שני ימים לפני פטירתו אמר שצריך לו ליי"ז מאות דולר בשביל עני הגון ולא חפץ לאמר למה זה צריך המעות ורק אחרי פיתויים רבים הודה שהי' לו חלום קשה מאד ולבו פועמו ורוצה לפדות עצמו. הסכום הובא מיד אבל באו בינתים ענינים שונים ולא הוציא לפועל את מחשבת הפדיון, ועוד מעט וכבה האור הגדול הזה, וחושך אפלה כסה את הארץ.

כמה שעות לפני פטירתו אמר שהכהנים יצאו משם.

להלויתו נאספו כמאת אלף יהודים מכל החוגים ומכל קצות הארצות, כי גדול הי' ליהודים ושמעו הולך בכל המדינות. בראש הקהל העצום הזה נראו ראשי הרי ישראל, זקניו וגדוליו מכל פינות תבל, אבל על פני כולם שכן ענן הצער והיגון, לבם שבור ואנוי, דמעותיהם על לחייהם, נאנקים דום וקולם לא ישמע.

בראות אלישע כי ראשו לוקח מעליו, ורבו החביב רבן של ישראל, עלה בסערה השמים, אימה גדולה נפלה עליו ובשארית כוחי צעק במר נפשו, אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, יותר לא הי' יכול להוציא מפיו, כי הפחד והיגון שיתק כוחו ושכלו.

חמשת המלים הללו נתקבלו אצל הז"ל כמספד נכון והגון לרבן של ישראל, אבל על דהמע"ה שחיבר קינה גדולה וארוכה מזעזעת נפש ולב, אמרי ששאיל לא נספד כהלכה. צריך לומי שכל המרבה דברים במות מלך ישראל וגרונו לא הנקו מדמעות ראבל ויגון, צריך לומר שאין זה מספד כהלכה. ואין זה אפשר לומר שריבוי הקינה בנפול הגבורים ואיבוד כלי מלחמה, הוה הספד כהלכה. והספד כהלכה היינו הספדו של אלישע על אליהו, אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, ובזה הכל אמור.

איתו הדבר נראה כאן בהחויתו של איתו צדיק מיוחד בדורו וגאון ישראל וקדושו. אף אין אחד מגדולי זקני הרבנים לא הרהיב עיז בנפשו לגשת אל הקודש, ועצבותיהם רוחפות מפחד ודא לדא נקשן, ואין אומר ואין דבר דבר בפיהם, מצער עמוק ויגון קודר.

הגה"ק הזה אשר כוכב מזהיר כמהו מופיע פעם במאה שנה, וחסידים, ותלמידים, וידידים, לאלפים ולרבבות יצאי ונכנסו בביתו, בכ"ז הרגיש עצמו מיותם כל ימיו שהרי דורו לא נתגדל עד כדי כך להיות ראוי לו ולהבין את ערך גודל קדושתו וגדלותו וגאונותו. פעם שאלתיו מדוע החסידים שלו אינם קונים את המאור. השיב לי באחה, "היכן הם החסידים שלי, חסידים היו לי באמת". כוונתו היתה לחסידים גדולי התורה וצדיקי הדור שבאו לשלחנו באמת מקרוב ומרחוק, לפעמים נמצאי בביתו בשבת או ביו"ט כמאה או מאה

דאס גלייכן, יעדער זאל זיך פארבעסערן לויט זיין מצב און מדרגה פון ביז יעצט אויף בעסער, מער, אידלער צניעות'דיגע, און הייליגער און ווי די ספרים הק' ברעסלעב, איז דאס די גרעסטע טובה פארן נפטר אז מען לערנט די תורה'ס און מען טוט די מצוות און מעשים טובים וואס ער האט אונז געלערנט, אויך נאכדעם וויי ער איז שוין נישט אויף דעם עולם, וועלט ער נאך אלץ דא צווישן אונז אן אזוי וועט זיין גרויסער ליכטיגער זכות זיכער וייטער מגין זיין אויף אינז, מיר זאלן זיך קענען דערהאלטען אין דעם שווערן גלות, מחנך זיין די קינדער מתוך נחת דקדושה און מקבל זיין פני משיח צדקנו, בהתגלות כבוד שמים עלינו במהרה בימינו, — אוי, זכותו יגן עלינו.

נפלה עטרת ראשינו

אין דעם ביטערן שרעקליכן מצב כ"ו מנחם אב זענען מיר פארייתומט געוואָרן, עס איז אראָפגענאָמען די קרוין פון אונזער קאָפ, דער קודש הקדשים, דער צדיק יסוד עולם, דער פייערדיגער זאל וואָס איז געזאָנגען פאר די מחנה ישראל, און באלויכטן די וועלט מיט תורה קדושה און צדקות, איז אוועקגענומען געוואָרן פון אונז און פרויף לגנזי מרומים.

ווי זענען די וועלטע צו שילדערן אונזער געוואלדיגן בראָך. ווי וואויל און ווי לעכטיג איז אונז געווען די פלע יארן וואָס מיר האבן געהאט די זכיה זיך אנצוואָרעמען נעבן זיין הייליגע ליכט, ווי עס איז נאך פארהאן אן ערליכער איד איבער דעם ערד קוגעל האט ער גענאסען פון דעם הייליגן שיין, און אויף אמאל זענען מיר געבליבן יתומים די ליכט האט זיך פארלאשן.

די גאנצע וועלט ווייניט און קלאגט אויף די מורא'דיגע אבידה וואס כלל ישראל האט געליטן, אבער „לן יאית למבכי" מיר דארפן ווייניגן און קלאגן אן אויפהער, ווער וויסט אין וועמענם חטאים דאס איז געשען, „והוא מחולל מפשעינו" דער צדיק הדור ז"ע האט געליטן פילע יארן יסורים פאר כלל ישראל.

לאמיר זיך מאכן א חשבון הנפש, כאטש יעצט, אז מיר האבן נישט געהאט גענוג שכל דאס צו מאכן באצייטנס, ווי האלטן מיר אויף די וועלט.

לאמיר נישט פארגעסן די געוואלדיגע כוחות און יגיעות וואס כ"ק מרן ז"ע האט ארייגעלייגט אין אונז אז מיר זאלן זיך דערהאלטען אויפן ערליכן אידישען וועג.

אידישע טעכטער ! פארגעסט נישט די הייליגע דיבורים וואס כ"ק מרן ז"ע פלעגט צו זאגן, און זיך כסדר צו בעטן צו אונז מיר זאלן גיין בדרכי הצניעות און נישט נאכגיין נאך די מאדעס ווייל דאס איז א געוואלדיגער יסוד פאר די קומענדיגע דורות.

דער באשעפער זאל רחמנות האבן אויף דעם דור יתום, עס זאלן פרויפגיין די פלע טייכן טרערן וועלכע אידן פארגיסן ביז צום כסא הכבוד, אונזערע געשריייען זאלן שוין דערהערט ווערן, מיר זאלן זוכה זיין געהאלפן צו ווערן מיט די גאולה שלימה במהרה.

וחמשים רבנים ואדמורי"ם גדולם ומפורסמים.

הצדיק הקדוש הזה שהי' מיוחד באיכותו ובמדרגותיו, נשלח מן השמים דוקא לדור שהי' ג"כ מיוחד בהפלאת מכותיו ויסורי נפשו וגופו מאין כמוהו. הצדיק הזה ידע את תעודתו, וכל משאת נפשו היתה, אך להביא ארוכה לדור היתום ולתתלואים הקשים, כפי שיטתו והבנתו הוא כפי שהנחילוהו מן השמים.

והנה ראשית דברו בחיבורו האדיר והמיוחד במינו, ויואל משה שלא בא כמעשהו בשום דור מן הדורות וז"ל.

„היות כי בעוה"ר בשנים האחרונות סבלנו צרות רבות ומרורות כלענה אשר לא היתה לישראל מאז הי' לגוי, ולולא ד' הותיר לנו שריד וגו' אך בחמלת ד' ית"ש נשארנו מתי מספר בתכלית המיעוט, לא מעט מהרבה אלא מעט מן המעט בשביל שבועתו של הקב"ה שנשבע לאבותינו שלא יכלה זרעו ח"ו. גם נתקיים בעוה"ר במלוא מובן המלה משאה"כ והפלא ד' את מכותך וגו' הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתר, חכינו לעת מרפא והנה בעתה וכו'. והנה מלפנים בישראל בכל הדורות כשהגיעה עת צרה ליעקב חקרו ודרשו מה זה ועל מה זה וכו'.

ועכשיו בדורנו זה אין צריך לחפש ולבקש במטמונים את העון שהביא עלינו את הצרה הזאת כי הוא גלוי ומפורש בדחז"ל, ההעברה על השבועות שלא לעלות בחומה ושלא ידחקו את הקץ ח"ו אני מתיר את בשרכם וכו'.

המינים והאפקורסים עשו כל מיני השתדלות לעבור על השבועות הללו וכו'.

אמנם זאת ועוד יותר כי הכתות האלה שהמשיכו ברעיון הטמא הזה להקים להם מדינה לפני הזמן בלי תורה, המשיכו את בנ"י למינות ואפיקורסות נוראה וכו' וממש מספר גדול של מליונים נפלו על ידם ברשת המינות ר"ל וכו'.

כללו של דבר מלבד ההעברה החמורה על השבועות עוד טמאו את בית ישראל בזוהמת המינות והכפירה ר"ל וכו' ע"כ"ש בחיבורו האדיר.

הצדיק הזה שאחרי החורבן נשאר לבדו רצוץ ושבור בגוף ונפש, התאושש מיד והתמסר למלא התעודה הקדושה המיועדת לו והחל לזרוח ממערבה של עולם, בברוקלין בארה"ב, ואור תורתו הצח והמצוחצח שיבר את כל השטנים והקמשונים בדרכו, ופרץ לו גדרות עולם לזרוח ולהזריח מסוף העולם ועד סופו, במסירות נפשו הקדושה והטהורה המיוחדת במינה, עד שהקים לו דור דעה גדול ומקיף בכל תפוצות ישראל הנושאים ברמה את דגל השקפותיו ותורתו.

אולם דא עקא כי תלמידיו וחביביו

המשך "המאור"

הנאמנים שנתגדלו על ברכיו והנם באמנה אתו ואת תורתו, עומדים שבורים ורצוצים באבדן רבם ומחוללם הגדול, מבלי אפשרות להתחשב ולהתיישב איך להתחיל בגדירת הפרץ הנורא.

מה גדול הצער ונורא הכאב, הצדיק אבד ואין איש ראוי והגון שיעמוד במקומו וזה מגדיל הכאב ומעמיק היגון, לראות ולהכיר, כי אמנם יתומים היינו ואין אב, וירהב הנער בזקן לאמר, כמוני כמוך.

מה גדול הצער וצורב הכאב, הצדיק אבד ואין איש.

דיו אלו ימי וכו' הרי יש מקום לכתוב ולכתוב ולמלא אלפי גליונות ע"ד צדקותו וגדלו של אותו אור נשגב שהופיע בדורנו, מיהו הדפוס יקר ואין בכוחי וכו' ואולי אם יהי' צורך השעה עוד אשוב לזה ברצ"ה.

היום יום א' תצא בדרכי מהציון בהרי מאנרא לנוא יארק.

"העדה"

עם נפילת עטרת ראשנו

„והן אנו עתה:

כתועים ואין לבקש / כשבוים ואין לשובב / כרעבים ואין להאכיל / כקנוים ואין לקנות / כצמאים ואין להשקות / כפתאים ואין ללמד / כעיפים ואין להשיב / כשנואים ואין לאהוב / כנהדפים ואין לקרב / כמנודים ואין להתיר / בלקוחים ואין אדונים / ככפופים ואין לזקוף / כיתומים ואין להם אב / כטמאים ואין לטהר / כחסרים ואין למלאת / כזנוחים ואין לזכור / כהומים ואין להם מנוחה / כדלים ואין לחננם / כגרים ואין לקבל / כבזוים ואין לכבד / כאבלים ואין לנחם / כאנוסים ואין מנוס — — —

(מתוך הפיוטים של מוסף יום־הכיפורים, בסדר העבודה)

אבינו אבינו רכב ישראל ופרשיו

הרב אלימלך בלוא

בלב קרוע ומוכתר נתקבלה הידיעה המעציבה על שבר בת עמנו ועל אסונה הגדול של היהדות החרדית העולמית בהלקה מאתנו גזר תפארתנו, הורם המצנפה והוסרה העטרה, עמוד הימיני סטיס החוק מדברנא דאימתא, נאון ישראל וקדושו הודו והדרו, רבן של כל בני הגולה, אדוננו מורנו ורבנו **יואל טייטלבוים** זצוק"ל זיע"א הגאב"ד דסיגעטיק ירושלים תובב"א. יתומים היינו ואין אב.

נסתלק עמוד האש ההולך לפני מחנה ישראל זה יובל שנה. הדיעה הנאמן, עמוד החזרה והחסד, העמוד החוזך שכל בית ישראל נשען עליו. נוטל כבוד מבית היינו יעודם היהודי עטוף אבל כבד על סילוקו של צדיק דורנו ובל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה'.

העולם חשך בעינו, שקעה השמש בצהרים, האיש אשר הציל את הדור משטפון שכול הכפירה והמינות, התקנטים שתנהג את ספינת היהדות החרדית בסכסוכות נשפו ובכל כוחו החייבב בשער המחנה וקרא בקול גדול מי לה' אלי, אשר סיכך באברתו על כל הבאים לחסות בצל כנפי השכינה, ועמד בצור לשנוא להדוף כל ניתות הסטריות בעולם. נתיחמה היהדות החרדית, נתיתם העולם היהודי כולו. נשארנו כצאן בלא רועה.

גדול הוא הכאב אנושה היא המכה הטריה, כאשר הצדיק אבד מתוך הסערה, כאשר היהדות החרדית מוקפת אויבים ורוחות רעות סוערות עליה מכל עד להפיל חומותיה. בשעה שהיא נמצאת בשדה המלחמה להגן קדושי ישראל. מי כמוהו ידע לעצור בעד רוחות רעות. מי כמוהו ידע לשכך חימה ולבקש רחמים על עמו ועל נחלתו. מי כמוהו מורה להמתוח את ישראל על הרך התורה והקדושה. ויעל אליהו בסערה השמים:

כיום הזה, יום כ"ו מ"א תשל"ט, גדול הטספד בירושלים. היהדות החרדית העולמית בתימה מסנהרנה היהודי. ובכל בית ישראל האניח האניה.

גדול כים שברנו — אוי מי ירפא לנו.

"העדה"

ספרי תורה שרויים בצער

השעה 9. יותר מעשרים אלף איש עומדים צפופים על פני ככר זופניק. הרה"ג ר' ליפא שווארץ שליט"א מנחל מוסדות סאטמאר בירושלים מיד עם הישמע המלים הראשונות, נעה הקהל כולו בבכי, עד שלא נשמע קול הרמקולים.

רבי ליפא אחד מנאמניו של מרן זיע"א אומר דברים קצרים, ואחריו עולה ומספיד תמרורים כ"ק רבינו מרן הגאב"ד בעל מנחת יצחק שליט"א. מי שלא קרע עדיין קריעה קורע עתה.

אחרי כן נשאו דברי התעוררות חברי הבד"צ ה"ה הגה"צ רבי משה אריה פריינד, הגה"צ רבי ישראל משה דושינסקיא והגה"צ רבי ישראל יעקב פישר.

קולות היגון גוברים על קול הספדנים.

אחריהם מקוננים הגאון רבי אלימלך אשכנזי שליט"א אבד"ק מעלבארן, הג"ר יהושע ראזנברגער מו"צ העדה החרדית ותלמיד מרן זי"ע, הגאון ר' שמחה בונם וואלנבערג מו"צ ורב דשכונת עזרת תורה, אשר טרח להסביר לפני הקהל כי מינויו של כ"ק הגאב"ד מרן בעל ה"מנחת יצחק" היה רצונו של מרן זיע"א עוד בימי חיותו. אחריו הספיד הרה"ג ר' אברהם ראשה שליט"א

שורת ההספדים ועצרת הקינה נסתיימו. אך הקהל העצוב נשאר על עמדו.

הרגשת יתמות עוטפת את היקום כולו.

"די שטימע"

נפטר געווארן אין ניו־יארק דער סאטמארער רבי.

ניו־יארק. —

צענטליקער טויזנטער חסידים האבן באגליים פארגוס זונטק צו זיין אויבער רו דעם סאטמארער רבין, ר' יואל טייטלבוים, וועלכער איז נפטר געווארן אין עלטער פון 91 יאר. לאנג־יעריקע אינווויינער פון אמעריקע האבן דערקענט, אז אזא גרויסע יידישע הויזע האט נאך אמעריקע נישט נעזעהן, עם ווערט נעטשצ, אז עם האבן אין איד אזא שיינעם נומען העכער הויבערט טויזנט כענשען.

אין דער לוויה האבן זיך באטייליקט דער באבאווער רבי מיט אירע חסידים, ווי אויך אנדערע חסידים:

בנייבערק. — אין בנייבערק איז די יד פון ווענען דער בטוחה פון באב־ז"ער רבין אויפגענומען געווארן

העדה

בטאון
העדה החרדית

ועד העיר לקהלת האשכנזים פרו"ח
(פנימי)
עיה"ק ירושלים ת"ו

כתובת המערכת: שטראוס 26 בנין זופניק
ת. ד. 5006, טל. 222808

כתובת המערכת בארה"ב:
לי עזו. 169 ברוקלין ניו יארק 11211

גליון נד | עש"ק פרשת כי תבוא תשל"ט | המחיר —.12 ל"י בארה"ב וקנדה 60 סנט

הסתלקות רבינו הקדוש זיע"א

השבת האחרונה — ההלויה — הקמת המצבה

כלל ישראל בעולם כולו עטוף אבל כבד אחרי הסתלקותו של רעיא מהימנא, רבן של כל בני הגולה, ראש גולת אריאל, קודש הקדשים זקן וצדיק הדור, רבינו הקדוש והטהור מרן **יואל טייטלבוים** זצוק"ל זי"ע ועכ"א אב"ד דק"ק סאטמאר וגאב"ד פיעה"ק ירושלם תובב"א, שנסתלק ביום חמר והנמהר א' שופטים כ"ו אב בשנת צ"ג לחייו הטהורים.

רבינו הקדוש זי"ע הותקף בשטף דם במוחו רח"ל לפני אחד עשר וחצי שנה, בעש"ק שקלינו תשכ"ח, שבשעתו הרעיד את העולם היהודי, ואחרי תפלות ובקשות שנאמרו ברחבי תבל, שלח הקב"ה ממרום עזר, והמצב השתפר כעבור ימים ספורים, ורבינו הקדוש יצא מכלל סכנה.

במרוצת הזמן הלך המצב והשתפר הודות לה', כך שהנהיג את כלל ישראל, אם כי לא באותה מתכונת כבשנים הקודמות, בכל זאת זכינו לשמוע מפה קדשו דא"ח ותפלותיו הטהורים, ובעומ"ש כולו ציפו שבמהרה תעלה ארוכה למכאוביו.

בשנים האחרונות עזבוהו כוחותיו הפיזיים ומאוד נחלש, לא היו אתו כוחותיו כמקדם, אבל ברוחו הטהורה המשיך לעמוד על המשמר ופקח עין על כל דבר או בעיה שעלה על הפרק בחיי עם ישראל, ובמיוחד בעזרתו הקדושה הקהילה המפורסמת והגדולה ביותר בעולם "קהל יטב לב" דסאטמאר, ומוסדותיו הקדושים בארץ-ישראל, והעדה החרדית הנתונה למרותו ודעתו הקדושה בלבד, להם היה אב רחמן ועין שוראש.

בחמשת השנים האחרונות שאב תענוג ונחת בראותו ששאיפתו הטהורה להקמת קריה נאמנה הוגשמה, ו"קרית-יואל" שבמאנראו ניו-יורק קמה, שם גם העתיק ביתו נאוה קודש וגם ראה בהקמת בית המדרש הגדול והחדש יחד עם שאר המוסדות הקדושים. בשותי השנים שחלפו התפלל מדי שבת בשבתו יחד עם הציבור, ועל אף חולשתו הגופנית זכו לשמוע את תפלותיו ולראות את עבודתו בפרט בעת רעוא דרעוין, בסעודה שלישית כשחסידים ואנשי מעשה התחממו ושאבו קדושה וגם באו לביתם עם אוצר יראת שמים והתחזקות לקראת ששת ימי המעשה הבאים.

בחורף העבר ביום כ"א בטלו — כשיהודים בתפוצות העולם חגגו את חנ"ג הגדול שעשה הקב"ה עמנו אחרי ההורבן הנורא, בהשאירו את רבינו הקדוש זי"ע בחיים להאיר לפני הדור, ובהזדמנות זו ערכו את המגבית לטובת מוסדותיו הקדושים — נסע רבה"ק זי"ע בכוחותיו הדלים ממאנראו לוויליאמסבורג, מקום שם שבחו והודו להשי"ת רבבות אלפי ישראל על הנס שעשה בהותירו את צדיק ומנהיג הדור — שם גם האציל מברכותיו הטהורים לכל אלו שהשתתפו בסיוע למוסדותיו הקדושים.

גם בזמן מאוחר יותר בט"ז אדר הופיע רבה"ק זי"ע ביפעת זוהרו ואורו, ובא להשתתף באספת המחאה באולם "מעזיסאן-סקווער-גארדען" שבמנהטן, כשאלפים זכו לראות את צורתו הקדושה ובפיהם מלמלו תפלה חרישית לאריכת ימיו ושנותיו.

רבה"ק גם הופיע בר"ח סיון האחרון בבואו ממאנראו לווילי-יאמסבורג להשתתף במגבית שנערך באולמי "קאנטינענטאל" לטובת מוסדות סאטמאר שבארץ ישראל, ואף השמיע דברי ברכה וחיזוק.

שבת קודש פרשת ראה היה שבת נעלה ביותר ב"קרית-יואל". השבת היה שבת מברכין אלול. באו חסידים ורבנים, ורבים מאנ"ש הן מאמריקה והן מחוצה לה, כדי לשהות בצל קורת כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל. הגם שיום קודם לכן הרגיש עצמו אדמו"ר זי"ע ברע, אעפ"כ קיוה כל אחד שיעסוק בעבודת קדשו כדרכו מדי שבת בשבתו. בעת קבלת שבת זכו המתפללים לראותו בפעם האחרונה בהתפללו בהש-תפכות הנפש וברקדו באמירת "בואי בשלום" כמנהגו מאז, ופניו הקדושים בוערים כלפיד אש.

סעודת שבת חקל תפוחין קדישין התאחר יותר מתמיד. והיה לפלא. ורק קרוב לחצות התיישב הרבי זי"ע לשולחנו הטהור. ברם כאן שוב אירע דבר פלא. שלא כבכל שבת, כשב"ק מרן אדמו"ר זי"ע היה מתחיל בנעימת קדשו "שלום עליכם מלאכי השלום", הרי הפעם אמר את כל הזמירות בלחש בפני עצמו וקולו לא ישמע. וכך ארך זמן רב, אח"כ התחיל כ"ק רבינו זי"ע בקידוש כשהגבאים העירוהו בחרדת קודש, שטרם זמרו "שלום עליכם", ביטלו במחי יד, והוסיף שהוא כבר מוכן לקדש — ותיכף התחיל לעשות קידוש בקול רם וברשפי אש קודש. הדבר הרעיד את נימי הלב — בכל זאת ערך הרבי זי"ע את השולחן עד שעה מאוחרת בלילה.

גם בשבת בבוקר בתפילת שחרית כן. למרות שהיה הלוש מאוד וסבל יסורים קשים בעוה"ר, אעפ"כ התאמץ בכל שארית כוחותיו ונכנס להתפלל עם הציבור. אמר את ברכות השחר בקול והתחיל להתפלל. ואף "נשמת כל חי" השמיע בקול, כמנהגו כל השנים. אך הכל זיהה בקול דממה דקה, וגם זאת בכוחות של טבעיים. והוצרכו להוריד לפני התיבה בעל תפלה אחר שיגמור את התפלה. אף על פי כן עלה הרבי זי"ע לתורה כמנהגו בעמידה, והקשיב לקריאת התורה מתחילה עד סוף, וגם בירך ראש חודש אלול בהתעוררות רבה והשתפכות הנפש.

סעודת היום "עתיקא קדישא" ניהל הרבי זי"ע בכבוד שבת. אבל כזית "המוציא" והקפיד על שיעור גדול כמו שהיה תמיד נזהר בזה. כן טעם מכל מאכלי השבת שהוכנו, והתנהג בכל כמו בכל שבת ושבת.

כשמאות אנ"ש התאספו בבית המדרש הגדול ב"קרית-יואל" לתפלת המנחה וסעודה שלישית, נמסר מפה לאוזן, שרופא נקרא לבוא אל הרבי זי"ע. תיכף התחיל כל הקהל מקטן ועד גדול באמירת תהלים ופסוקי דרחמי. בפנים בחדר המיוחד המשיך הרבי זי"ע בעבודת הקודש. התפלל מנחה בציבור ואף התכונן לסעודה שלישית — אבל בעת

רעוא דרעוין נעשה מצבו לדאבונינו רציני. הרבי זי"ע ישב ליד שולחנו הטהור בעינים סגורות, ומחשבותיו הטהורים משוטטים בעולמות העל־יונים — רעדה אחזה את כל המקורבים. הרופאים אמרו שיצטרכו להסיע את הרבי לבית החולים.

ידיעה זו עוררה דאגה ואימה אצל כולם. אחר יציאת השבת התחילו להזעיק את העולם כולו. בבתי המדרש התכנסו יהודים לשפוך שיח ולעורר רחמי שמים. בארץ ישראל ובתפוצות התחילו להרעיש עולמות, שליחים נסעו להשתטח על מקומות הקדושים להתפלל לפני הקב"ה שיבטל את הגזר דין המר. אבל שערי רחמים ננעלו, גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי. אף אחד לא שיער אמנם שהאסון האיום כה קרוב.

המומחים הכי גדולים והרופאים שהיו רגילים לטפל עם רבינו נקראו במוצאי שבת קודש להופיע אצל הרבי זי"ע. בסביבות השעה 11 יצא האמבולנס בליווי הרופאים המפורסמים: ד"ר בענדער, ניורולוג; ד"ר דע־נוזא, מומחה כלב; ד"ר טיערשטיין, מומחה לריאות; ורופאו האישי ד"ר שארעט. (ד"ר גוויורטה לא נמצא אז בעיר). הרופאים לא הגדירו את המצב לכה קריטי.

לב יורע מרת נפשו. במוצאי שבת קודש בתוך האמבולנס בנוסעו לבית החולים מאנט־סיני בנין־יורק, פנה הרבי זי"ע אל גבאיו ושאל בדאגה מרירית: "וואס ועט זיין?" "וואס טוט זיך?" וואהין פארט מען?" — מלים ספורים אלו השמיע הרבי זי"ע בעת נוסעו לבית החולים.

בבתי המדרש לא פסקו מלומר תהלים ועקבו אחר כל ידיעה מבית החולים. עד שעה 4 נתנו הרופאים סיכויים משביעים רצון. ברם אחר־כך נתפר שינוי לרעה. תיכף התחילו להרעיש עולמות. הרופאים עשו כל המאמצים, אבל המצב נעשה רציני יותר ויותר לצערנו. בערך בשעה 5 דיבר כ"ק מרן זי"ע מענייני הרפואות שרצו לתת לו, אבל חוץ מזה לא דיבר מאומה, רק שפתותיו רחשו תפלות ויחודים, רחושי מרחשי שפותיה.

בשעה 6 נעשה המצב קריטי. כ"ק מרן רבינו זי"ע רמז שיסלקו את כל הציוד הרפואי, ובעצמו סידר את הכיפה על ראשו הקדוש ויישר את הפיאות. אימת בהלה סבבה את כולם. הנוכחים אמרו פסוקי היחוד, והרופאים עמדו חסרי אונים. בבתי המדרש קרעו יהודים שחקים. בכו ובקשו רחמי שמים. אבל גם במרומים היה מאבק מר. "עליונים מבקשים את רבי ותחנונים מבקשים את רבי". יהודים התחננו ובקשו "יהי רצון שיכופו ותחתונים את העליונים". — להוותנו קרה ההיפוך: "נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש!"

כמה דקות לפני השעה 7 בבוקר חדל הלב של כלל ישראל לפעום! כבה נר ישראל! האור הקדוש שזרח קרוב למאה שנה, והאיר את חשכות הגלות, הפסיק בעוונותינו הרבים מלהאיר! עמוד העולם שכל בית ישראל נשען עליו, נשבר! צדיק יסוד העולם נתבקש לישיבה של מעלה. וכלל ישראל נתייתם. דורנו השפל נשאר ללא מנהיג וללא מורה דרך. רוח אפנו משיח ה' אשר אמרנו בצילו נחיה בגוים, נלכד בשחיתותינו. אין מי שיגן עלינו. נשארנו כצאן בלא רועה.

מיד כשידיעה מרה זו נודעה, נרעדה יהדות העולם. קינה ובכי הקיפה צעירים כזקנים קטנים כגדולים. חוטי הטלפון מסרו במהירות הבזק ידיעת האסון לכל מרכזי היהדות בעולם כולו, וכל בית ישראל התעטף באבילות בלתי ניתנת לתיאור.

הגוף הקדוש הובל תיכף ל"קרית־יואל", שם התכוננו לקדש בית החיים החדש. בבתי הכנסת ובתי המדרש הורידו את הפרוכות מארונות הקודש. אלפים קרעו בגדיהם והתנפלו ארצה. נערים וזקנים גברים ונשים התהלכו בוכים ודואבים באבודים. ילדים געו בקולי קולות. שטף של אנשים החל לזרום מכל הפנות אל מאנארו. כל הדרכים נכבשו במחנות אנשים שמיהרו ל"קרית־יואל". בכל הישיבות ובתי תשב"ר ביטלו תלמוד תורה, כדין אב בית דין ונשיא שמת. ביטול מלאכה כללי נתהוה בכל מקום. יהודים מחוץ לניו־יורק ומכל קצוי תבל עשו מאמצים על אנושיים כדי להגיע אל ההלוויה. מהבית דין הגדול שבירושלים עיר הקודש לא הרפו מלשאול, אם יש סיכוי להגיע אל ההלוויה. כן גם משאר מקומות בעולם.

מטעם החברא קדישא של קהל יטב לב דסאטמאר נקבע, שרק תלמידים מבן חמישים שנה ומעלה יהיו מנושאי המטה. הבית דין של קהל יטב לב הטיל חוב של ח"י דולר כפדיון נפש על כל ראש משפחה לכופר נפש. הטהרה, טבילה והקפות נעשו בבית המדרש הגדול בקרית־יואל, לשם זרמו אלפי אלפים אבלים מכל החוגים של יהדות התורה.

אחרי השעה 3 אחה"צ התחילו בהספדים, כשבית המדרש מלא על כל גדותיו ובחוץ עמדו מאה אלף מקוננים.

זעקות איומות ובכיות וילולות פרצו כשראש הקהל ומנהל המוסדות ר' סענדר דייטש הכריז "נפלה עטרת ראשינו, אוי נא לנו כי חטאנו!" הילולות ארכו דקות הרבה, והציבור לא יכל להרגיע ולהשקיט עצמו. ר' סענדר דייטש אמר שהיו ספיקות גדולים אם בכלל יאמרו הספדים, מטעם שהאם ישנם מלים בשפת אנוש והאם יכולים להעריך את האבידה הנוראה שכלל ישראל סבל; ושנית, מי מרגיש עצמו ראוי ומתימר לומר דברי הספד והערכה על האדם הגדול בענקים, אבל היות שמנהג בית אבותינו נאונו וצדיקי סיגעט זי"ע היה שכן אמרו הספדים, לכן לא שינו גם עכשיו. ברם לפני ההספדים אמרו המשמשים הנאמנים והחביבים של כ"ק רבינו הקוה"ט זי"ע — הרב ר' יוסף אשכנזי והר"ר עזריאל גליק — כמה דברים. ר' יוסף אשכנזי מסר בקול חנוק מדמעות כמה עניינים שהיו רצון קדשו של רבינו הקדוש זי"ע. כמו כן ר' עזריאל גליק שמסר בבכי נורא כמה פרטים מהימים והרגעים האחרונים שלפני ההסתלקות. כולם נמסו מבכי.

ראשון המספידים היה הרהגה"צ הרב ממוזשאי שליט"א. (יצויין שכמה רבנים — כגון הרב מצעהלים שליט"א; הרב מפאלטישאן שליט"א ועוד — לא נשאו הספדים מחמת חולשת גופם). אחר כך הספידו: הדיין דקהל ייטב לב דסאטמאר מוויליאמסבורג, הרב הגאון רבי ישראל חיים מנשה פרידמאן שליט"א; הרב מפאפא שליט"א; הרב הגאון רבי נתן יוסף מייזעלס שליט"א, ר"מ ומנהל ישיבת תורה ויראה; הרב הגאון רבי יחזקאל ראטה שליט"א, דיין דקהל יטב לב בבורו־פארק; הרב מווינע שליט"א; הרב הגאון רבי נעציל בערקאוויטש שליט"א, דיין דקהל יטב לב בקרית יואל מאנראו; הרב הגאון רבי רפאל זילבער, הרב מפריימאן שליט"א, ר"מ ישיבת תורה ויראה; הרב הגאון רבי שלמה יום טוב פאלאק, הרב מלאנדסבערג שליט"א; והרב הגאון רבי משה יאזעפאוויטש, ר"מ ישיבת תורה ויראה. הבכיות וההתעוררות בשעת ההספדים היו עצומים מאוד.

לאחרונה הספיד הרב מסיגעט שליט"א, ששהה בשבת קודש פרשת ראה בלאס אנזשעלעס, ובמאמצים מקסימליים הצליח להגיע בתום שורת ההספדים. הרב מסיגעט שליט"א לא עצר בעד זרם הדמעות שלו בעת דברי ההספד.

יללות קורעות לב פרצו כשהרבנית הצדיקת תחי' לאוי"ט ותיבדל לחיים ארוכים נפרדה עם הרבי זי"ע. תוך כדי בכיות נוראות ביקשה שכ"ק רבינו זי"ע יעורר רחמי שמים על הדור האומלל.

ויהי בנסוע הארון. כשארון הקודש עם הגוף הקדוש החל לזוז מבית המדרש, שוב פרץ הקהל בבכי מר. עדה קדושה של רבוא רבבות קונן והתאבל על הסתלקותו של מנהיג הדור.

מאות חסידים מחוץ לארה"ב, מארץ ישראל, לונדון, אנטוורפן, וויען, ציריך, פאריז, וברזיל, שכרו מטוסי צ'ארטער מיוחדים בכדי להספיק להגיע אל ההלוויה בעוד מועד, וחלקם עוד הגיע ברגעים האחרונים לפני סתימת הגולל, קרעו כדין וחלצו נעלייהם וישבו על הקרקע חצי שעה ונהגו אבילות.

השמש שקעה בעת סתימת הגולל. עשרות אלפי האבלים עמדו בבית החיים החדש כאבודים מבלי לדעת מה יעשו. קבוצות חסידים מחוץ לארה"ב באו בזה אחר זה. כך גם במשך כל שבעת ימי האבילות. ברכות תנחומים הגיעו מכל ארצות תבל. מרבנים, ראשי ישיבות, אדמורי"ם, הסתדרויות רבניות, קהילות, מוסדות התורה והחסד ואישים מפורסמים.

הרבנים הושיבו תיכף ישיבה על קברו, שם לומדים בני תורה ואברכי כולל בלי הפסק. זרם האנשים אל הציון הקדוש לא פסק במשך כל השבוע, יום ולילה. בכל יממת השבוע נישאו הספדים בעשרות בתי המדרש דסאטמאר המפוזרים, כמו כן בשאר בתי מדרש, כדין אב בית דין שמת מספידין אותו כל שבעה.

הסתלקות רבינו

לקראת שבת קודש פרשת שופטים התאספו ב"קרית־יואל" מאות חסידים ואנ"ש מחוץ לארה"ב, גם הגאונים הצדיקים שליט"א חברי הבית דין צדק דירושלם עיר הקודש באו בראש משלחת שלימה. היה זה השבת הראשון ללא עטרת ראשינו נזר תפארתנו.

אברכים ובעלי בתים עזבו במשך ימי השבעה את עסקיהם, לא עבדו ולא ניהלו מסחרים. מצוערים ומוזאגים ישבו אברכים בבתי המדרש מבלי יכולת לעסוק בהווויות העולם.

במשך ימי השבעה נהרו עשרות אלפי נשים מכל המקומות, לעבר קרית יואל לנחם את הרבנית החשובה תחי' השבורה והרצוצה.

ביום ראשון תצא, התקיים הקמת המצבה. שוב נראה אותה תמונה טראגית, דוגמת השבוע הקודם, כשעשרות אלפי יהודים, צעירים וזקנים זרמו ל"קרית־יואל" להשתתף בצערן של כל ישראל ולקחת חלק בהקמת המצבה. קהל ענקי עמד בחוץ והקשיב ע"י רמקולים להספדים שנישאו בפנים בית המדרש.

אחרי שראש הקהל ר' סענדר דייטש השמיע דברים מתאימים, בהתחילו בפסוק "שבת משוש לבנו, נהפך לאבל מחולינו", קרא את הגה"צ מסיגעט שליט"א לומר דברי הספד. הרב מסיגעט שליט"א תיאר בלב נשבר ובקול יללת בוכים את האבידה הבלתי ניתנת להשוג לכלל ישראל כולו. אחריו אמר הספד נרגש רבה של ירושלים הגאון האדיר רבי יצחק יעקב וויים שליט"א (שאחרי הסתלקותו של כ"ק מרן רבינו זי"ע הנאב"ד ירושלם, נתקבל כאב"ד). אחריו נשא הספד ראש ישיבת יטב לב בירושלם עיה"ק וחבר הבי"ד הגאון הצדיק רבי משה ארי' פרוינד שליט"א, שבקול שבור קונן על סילוקו של צדיק הדור. הספד חודר ללב נשא זקן ראשי הישיבות באמריקה ור"מ ישיבת תורה ודעת, הרב הגאון רבי יעקב קמינצקי שליט"א, שביטא בדרך הלומדות את הרעיון שאחרי ימי ההספד תוכל יהדות העולם להרגיש את האבידה של גדול הדור וצדיק הדור.

בהתרגשות רבה נשא הספד חבר הבי"ד הגאון הצדיק עיה"ק רבי יעקב שליט"א, שתיאר את גודל היתמות שנגרמה לכלל ישראל עם הסתלקותו של הלוחם הגדול ומורא דארעא ישראל. הספד בעל הנעוררות רב נשא האדמו"ר מתולדות אהרן בירושלם עיה"ק, הרב הגאון הצדיק רבי אברהם יצחק קאהן שליט"א, בהדגישו שהצדיק נתפס רק בעון הדור, וקרא להתחזק בשיטה הצרופה והקדושה. בכיות עזות פרצו בין הקהל בעת ההספד של הרב מקאשוי שליט"א, שאמר שבשום אופן אין אנו בכח ומסוגלים להשיג מה שאבדנו, יען אין לנו מושג כלשהי בגדלות וצדיקות, קדושה ופרישות, גאונות ועבדות ה' של רבינו הקוה"ט זי"ע. אחריו אמר דברי הספד ראש ישיבת לעיקוואר, הרב הגאון רבי שניאור קוטלר שליט"א. הוא ביטא את האבידה שאבד עולם התורה עם הסתלקותו של הארז בלבנון, גאון הדור וצדיק הדור שאין לנו תמורתו.

לפני שיצאו לבית החיים להקמת המצבה, מסר הה"ה ר' עוריאל גליק שליט"א במלים קורעות לב כמה מומנטים ואפיזודות מהתקופה האח־רונה של חיי רבינו קוה"ק זי"ע, כשלאבוגינו היו רמזים וסימנים שונים לפני הרעה שנאספ הצדיק, אבל להוותינו לא תפסנו ברציונות את הרמזים כדי לעורר רחמי שמים. על כן באה עלינו הצרה הזאת בעוה"ר. בזה נסתיימה שורת המספידים.

הבית החיים ב"קרית־יואל" וכל הדרך המוב"ל אל בית החיים השחיר מאנשים. כל היום לא פסק זרם האנשים. יהודים מבינוניים וחוגים שונים נסעו לציון הקדוש הרענז. משמורות של בני תורה לא חדלו מללמוד ומלומר תהלים. על המפה של אמריקה נתוסף הציון הקדוש של רועה אבן ישראל, שהציל את כלל ישראל לתורה ולאמונה אחרי החורבן הנורא. צדיק אבד לדורו אבד. לקו המאורות וגלה כבוד מבית ישראל.

מברקים וביטויי אבל הגיעו אל הרבנית הצדקנית תחי' לאוי"ט, כן גם אל הנהלת הקהילה והמוסדות מאנשי המימשל שבדרג גבוה ואישים נכבדים שונים.

בניו־יורק ומחוץ לניו־יורק, בהרבה ישיבות נאמרו הספדים קורעי לב, עליהם נמסור בשגיעו אלינו פרטים מדויקים.

ביום א' דסליחות, כתום ימי השלושים, יתקיים הספד על ידי קהל יטב לב דסאטמאר, בבית המדרש הגדול ברחוב ראדני בווויליאמסבורג. פרטים יבואו אי"ה.

"דער איד"

א וועלט אין טרויער

די נאנצע אידישע וועלט נעפינט זיך נאך אלץ אין טיפער דערשלאגענקייט און קען נישט קומען צו זיך פון דעם ביטערן קלאפ וואס דער כלל ישראל האט נעליטען, דורך דער פלוצימדיגער הסתלקות פון דעם מנהיג הדור און רבן של כל בני הגולה, קדוש ישראל אדמו"ר הגה"ק מסאטמאר זצוק"ל. די אבידה איז שרעק־ליך גרויס און מיט יעדען פרישען טאג פילען מיר אלץ מער און מער וואס מיר האבען פארלוירן.

די אידישע וועלט איז פארי'תומ'ט געווארען. דער כלל ישראל האט נעבעבן פארלוירען דעם אמת'ן מנהיג. די תורה וועלט האט פארלוירען דעם כתר תורה. עס איז אועק למנוחת עולמים דער רב הדומה למלאת ה' צבאו'. די נאנצע תורה וועלט קלאנט אן וויינט אויף דער אבידה שאין לה תמורה. אומעטום וואו עס נעפינען זיך חרדישע קהילות, אין די מרכזי התורה, אין די כתי כנסיות ובתי מדרשות, סיי אין ארץ ישראל און סיי אין חוץ לארץ, דא אין לאנד און מעבר לים, אומעטום איז דער צער און אבל גרויס, און עס ווערען פאנגראכטעט הספדים, מתאונן צו זיין אויף דעם אומדערוועצליכען פארלוסט. קריזיזן וואס האבען זיך נישט נעצאיילט צווישען די אויסגעשפראכענסטע אנהענגער פון סאטמאר, זענען נישט ווינציגער פאר'צער'ס און פאר'אב'ט'ס ווי נאנץ נאענ־סט. עס איז אן אבל נדול לישראל.

אונזער צייטונג גרייט איצט צו צום דרוק די הספדים וואס זענען נהאלטען נעווארען דא באשכבתי' דרבינו חקדוש זי"ע ווי אויך נעוויסע הספדים פון נדולי התורה והחסידות פון אויסער ניו יארק, ובעיקר פון ארץ ישראל, וואס מיר האפן אי"ה צו דרוקן. (די מאטעריאלען ווערען איצט אויפנאטירט און פארשריבען). דערווייל דרוקען מיר אין היינטיגען נומער א טייל פונעם הספד וואס עס האט נעזאגט הרב הגאון רבי שמואל הלוי וואזנער שליט"א אב"ד זכרון בני ברק, ביים מספד תמרורים וואס איז פארנעקומען אין קרית יואל בני ברק, במעמד אלפים ורבבות אנשים נשים וטף. אזוי אויך האפען מיר צו דרוקען אין קומענדיגען נומער דעם טיף התעוררות'דיגען הספד וואס עס האט נהאלטען דער פאניעוע־שער ראש ישיבה הרב הגאון רבי אליעזר מנחם מן שך שליט"א, פאר פילע טויזענטער בנו תורה אין בני ברק, וואו דער חשוב'ער ראש הישיבה האט מיט בכיות נוראות באוויינט דעם סילוק של צדיק ורבן של כל ישראל.

אין אונזער רעדאקציע זענען אויך ערהאלטען נעווארען א נרויסע צאל ארטיקלען, אין וועלכע עס קומט צום אויסדרוק דער נרויסער חורבן מיט דער פטירה פון צדיק יסוד עולם, און מיר בא־מיינן זיך צו דרוקן א טייל פון די מאמרים. דאך מוזן מיר בעטען פארגעבונג פון די יענינע וואס זיינרע מאמרים וועלען אפשר נישט נעדרוקט ווערען צוליב פארשידענע סוביעקטיוויע סיבות. סיי ווי קענען קיין ארטיקלען און קיין ווערטער נישט ארויסברענגען דעם נרויסען פארלוסט פאר'ן כלל ישראל, און דעם ליידיגען חלל וואס איז נעבליבען נאך דער הסתלקות פון דעם רועה אבן ישראל, דער אביהן ופטרונן של ישראל. ואיך אנחם?

זאל דער ריבטיגער מנחם ציון ובונה ירושלים טרייסטען אידישע קינדער דורך שיקען אונז דעם נואל צדק בקרוב ובימינו, ובו אנחם!

"לעצטע נייעס"

„אזא גרויסע יידישע לוויה האָט נאָר אמעריקע נישט געזען"

צענדליקער טויזנטער חסידים אין ניו־יארק באגלייט סאטמארער רבין צו אייביקער רו

די וועגן, וואס פירן אויף צפון ניו־יארק, זענען זונטיק אין אָונט גע־ווען איבערפולט מיט אויטאבוסן און אויטאמאבילן מיט סאטמארער חסידים, וואס זענען געפאָרן צו דער לוויה פון זייער רבין, ר' יואל טייטלבוים, וועל־כער איז נפטר געוואָרן אין עלטער פון 91 יאָר.

אויף די וועגן האָבן זיך געמאכט גוואלדיקע פארשטאָפונגען אויף א לענג פון עטלעכע קילאָמעטער. די וווינונגס־קוואַרטאלן פון וויליאמסבורג און אנ־דערע אין ברוקלין זענען נעכטן געווען אויסגעליידיקט פון מענטשן. די איינוווינער, וועלכע זענען אין זייער מערהייט סאטמארער חסידים, זענען אוועק אין „קרית יואל", א ישוב אין שטאט ניו־יארק, ווו עס געפינט זיך דער הויף פון סאטמארער רבין. לאנג־יעריקע איינוווינער פון אמעריקע האָ־בן דערקלערט, אז אזא גרויסע יידישע לוויה האָט נאָך אמעריקע נישט געזען. עס ווערט גשאצט, אז עס האָבן אין איר אָנטיילגענומען העכער הונדערט טויזנט מענטשן.

אין צוזאמענהאנג מיט דער פטירה פון רבין איז באשלאָסן געוואָרן צו עפענען א נייעם בית - עולם פון סאט־מארער חסידים אין קרית יואל, בייַ מאָנרא. עס זענען אָבער נישט געווען די געהעריקע דערלויבענישן דערפֿיר. אָבער לויטן חסידישן שטייגער זענען מאָבילייזירט געוואָרן די סענאטאָרן און קאָנגרעס - לייט פון שטאָט ניו־יארק, וועלכע האָבן מיטגעווירקט דערצו, אז ביז מיטאָג־צייט האָבן זיי באקומען די דערלויבעניש און די לוויה איז פאָרגע קומען דעם זעלבן טאָג.

לכתחילה איז דער טערמין פון דער לוויה באשטימט געוואָרן אויף 1.00 נאָך מיטאָג, אָבער נאָך דעם וווי די ידיעה וועגן דער פטירה פון רבין איז באווויסט געוואָרן אין דער וועלט, האָט זיך ארויס געווינען, אז די צאָל חסידים וואָס איילן זיך צו קומען צו דער לוויה איז א סך גרעסער ווי מען האָט געקענט פארויסזען און מען האָט געמוזט אָפ־לייגן די לוויה ביז צו די אָונט־שעהן. דאָס האָט דערמעגלעכט א גרעסערע צאָל חסידים צו קומען מיט ספעציעלע עראָפלאנען פון לאָנדאָן, צירידי, אנט־ווערפן און אויך פון ישראל.

אין דער לוויה האָבן זיך אויך באַ־טייליקט דער באבאווער רבי מיט א גרופע פון זיינע חסידים, ווי אויך אנ־דערע חסידים; עס האָט זיך אָבער געמערקט די אָפוועזנהייט פון ד חב"דער חסידים, וועלכע זענען, ווי באַ קאנט, שארפע קעגנער פון די סאטמא־רער חסידים צוליב זייער פיינטלעכער באציאונג צו ישראל.

אין בני־ברק איז די ידיעה וועגן דער פטירה פון סאטמארער רבין אויפ־גענומען געוואָרן מיט געווייַנען און מיט רייסן קריעה.

באזונדערס האָט זיך געפילט דער טרויער אין שיכון פון די סאטמארער חסידים, זכרון יעקב אין בני־ברק. די דירות זענען אין אָונט נישט גענוג באָלויכטן און עס זענען אין זיי פאר־בליבן נאר די קרובֿים. די מערהייט חסי־דים, צוזאמען מיט זייערע קינדער, זע־נען אוועק קיין ירושלים כדי דאָרט אנ־טיילצונעמען אין דער צענטראלער טרויער - פארזאמלונג וואָס איז פאר־גענומען אויפן ככר זופניק אין מאה שערים, מיט דער באטייליקונג פון טויזנטער חסידים.

במערכה על קדשי ישראל

יתומים היינו ואין אב

מאת י. הרשקוביץ (ברוקלין)

ביום כוא"ב (כ"ו אב) – הורמה העטרה והוסרה המצנפת, ענן הכבוד שחיפה על דורנו, והאיר לנו הדרך, הוסר מאתנו, ניצחו אראלים את המצוקים, ונותרנו יתומים.

האיש אשר הנהיג את היהדות החרדית זה עשרות בשנים, עמוד התורה, עמוד העבודה וגמילות חסדים, אבי יתומים דיין אלמנות, הכתובת לכל מר נפש, הכתובת לכל הבעיות שעלו על הפרק, האיש שחולל את הפלא הגדול של תקומת היהדות החרדית בארצות הברית, – שוב איננו עוד.

כל המלים והתוארים שזה דור איבדו את משמעותם, כגון „מדברנא דאומתי"", קברניט האומה ופטרונה, מנהיג היהדות החרדית, גאון וצדיק, – כל אלה מקבלים בשעה זו את משמעותם הנכונה. כי כל התארים הללו התאחדו באישיותו של האדמו"ר מסטמר זצוק"ל.

המחזות קורעי הלב שלהן הייתי עד כאן בארצות הברית, כאשר זקנים ונערים, טף ונשים מירדו בבכי, והתפלשו באפר, עם הגיע בשורת האיוב – כל אלה המחישו את גודל האבידה והכאב הנורא.

כרעם ביום בהיר היכתה הידיעה המרה. הציבור אמנם שמע כי הרבי זצ"ל נכנס לבית חולים, אך לא תיארו לעצמם כי המצב כה רציני, איש לא היה מוכן למכה הקשה שניחתה לפתע. השמועה פשטה חיש מהר, ומכל עבר היה אפשר לראות יהודים מתהלכים אבלים וחפויי ראש, כשדמעות נגרות מעיניהם. כל הציבור החרדי חש במכה הקשה, אך חסידי סטמר בפרט, אשר ראו בו לא רק מנהיג בעל שיעור קומה, אלא פשוטו כמשמעו אבא, אבא רוחני וגשמי, הרגישו את המשמעות הנוראה של **„יתומים היינו ואין אב". – נפלה עטרת ראשנו אוי נא לנו כי חטאנו".**

האיש אשר למרות גדלותו לאין ערוך, למרות שראשו היה בשמים, היה סולם מוצב ארצה, התהלך עם האנשים כאב עם ילדיו, כאב את כאבם והשתתף בצערם, האיש אשר באהבה ללא גבול ליקט את העצמות הנפזרים שלאחר השואה הנוראה, ובסבלנות אין קץ, איחד את כולם לחטיבה אחת, והקים את הממלכה המפוארת – „ממלכת סטמר"", הממלכה שממנה יוצאת עזרה לכל מר נפש, הממלכה אשר מגמתה לקדש שם שמים, ולהקים לגיון מפואר לקראת מלך המשיח – עזב אותנו.

* * *

תורה תורה חגרי שק והתפלשי באפר, אבל יחיד עשי לך. תורה תורה, מי כמותך מרגישה באבל הכבד שירד על העולם, תורתנו הקדושה אשר למענך היה הרבי מסטמר מוכן ללכת באש ובמים, אשר למען שלמותך נלחם כל חייו במסירות נפש, אשר למענך היה מוכן להשאר אפילו ללא מנין אנשים, ובלבד שלא לפגוע באות אחת ממך, תורתנו הקדושה אשר כל גופו רעד, ותנומה לא נתן לעפעפיו כאשר חש בסכנה שמא יפגעו בך, אֶת שאתך היה רוקד שעות על גבי שעות, שאותך היה מניף לכל רוחות השמים, וממליך אותך על כל העולם, ואחר כך מצמידך בחום ובאהבה ללא גבול אל לבו הגדול, אֶת שכל רמ"ח אבריו היו ספוגים מקדושתך, **אֶת היא אשר יודעת את גודל האבל והכאב, מי כמוך היודע לספוד להרה"ק מסטמר זצ"ל.** קטנים אנו מלהעריך את גודל האבידה, אבל את מכירה בתופשי משוטיך, אֶת ראויה לספוד לו. ויהי בנסוע הארון, בעת שהרבי נראה נישא – אך נשא את נושאיו – ודאי באת בין הקהל הגדול, ונשאת לו הספד, וביטאת את אבלך.

עבודה – מה נורא היה לראות את עבודת הכהן הגדול בכל ימות השנה, אך בפרט ביום הקדוש והנורא. כמה קל היה על הלב, כאשר ידענו כי הרבי מסטמר העתיר בעד עם ישראל, וביקש מאת שוכן מרומים על שנה טובה בגשמיות וברוחניות. כמה טוב היה להיות חוליה בשלשלת הגדולה, שחודה היה הרבי מסטמר זצ"ל.

גמילות חסדים – הכתובת הראשונה לכל מר נפש, מכל קצוי תבל באו אל הצדיק מסטמר זצ"ל, כדי להוושע. והוא לא רק האציל את ברכתו, והעתיר בתפלתו, אלא העניק מלא חפניו לכל הפושט יד, סכומי עתק עברו על ידו, סכומים שלעולם לא נדע את היקפם, והועברו לכתובות המתאימות. לא אחת עמדו מקורביו נדהמים למראה הסכומים האדירים, שהעניק לאנשים שלא נמנו על ידידיו, אלא להיפך, בשעה שהסכומים הללו יכלו להביא תועלת למוסדות סטמר או לאנשי שלומו, והוא בדרכו העשויה ללא חת, ידע תמיד את אשר לפניו.

יתומים ואלמנות, חתנים וכלות, קשי לב ומרי נפש, ספדו לאביכם שעזבכם והשאירכם ללא משענת.

* * *

על כל אחד מהעמודים הללו היה אפשר למלאות עמודים שלמים, קצר היריעה מהכיל, ועוד ידובר ויסופרו סיפורים לרוב, סיפורים המשתרעים על פני הנהגה מפוארת של עשרות בשנים, ועדיין לא יוכלו למצות את גודל האבידה.

החשכה בעולם התגברה, עצוב לנו מאד.

הקב"ה ירחם על שארית עמו, ויחיש פדות נפשנו בבוא הגואל צדק במהרה בימינו אמן.

הגאון האדיר והפוסק רבי יצחק יעקב ווייס שליט"א רבה של העדה החרדית בירושלים עיה"ק

במספד המרורים בהשתתפות ר' בוח שהתקיים שלשום בערב ב' ככר זופניק, לרגל פטירתו של ה' גאוה"ק מרן מסטמר זצ"ל הכרין הרב ישע' צובובר את הכרזת ה' הנהלת העדה לבחור את הגאון האדיר רבי יצחק יעקב ווייס ש' ליט"א, ששימש עד היום הראב"ד בעדה החרדית כרבה של ירושלים החרדית במקומו של מרן מסטמר זצ"ל ששימש בתפקיד זה עד ר' יום.

הגאון המובהק רבי יצחק יעקב שליט"א היא אישיות הלכותית מ' קובלת בכל העולם. הוציא כבר ששה ספרי שו"ת (והשביעי הוא בדפוס). הוא מקובל כפוסק בה' לכה בארץ ישראל ובכל קצוות עו' לם בהדרכתו של האדמו"ר מס' טמר זצ"ל נבחר לראב"ד של ה' עדה החרדית, והבחירה הוכחה כ' מוצלחת ביותר. הוא הקים בית דין של גדולי תורה ויראה שיש' בו כמה פעמים בשבוע בדין. ג' דלותו בתורה, נועם הליכותיו, ו' פקחונו העליהו על להיות משפיע ומחזיר עליון לעדתו וחביב על כל מכיריו. הוא הנהיג את העדה ב' דרכי נועם על טהרת הקודש ב' הכוונתו של מרן מסטמר זצ"ל.

עם פטירת מרן דאגו ראשי ה' עדה למלא מיד את החלל הגדול שנוצר ובחרו בראב"ד שליט"א כ' רבה של ירושלים החרדית, משרה אשר שימשו בה עד היום מאורי הדורות, גדולי התורה וההוראה שהשפעתם רבה היתה בתבל כו' לו. אנו מברכים את העדה הק' דושה שינתחמו בו באבדתם ה' גדולה, ויהיה מורה צדק ומדריך מישרים לרבבות בית ישראל לנ' הלם על מבועי התורה וההשקפות

יותר ממאה אלף איש
בהלווייתו האדמו"ר בארה"ב

אין לתאר את ההתרגשות בה' לוויייתו של האדמו"ר מסטמר ז' צ"ל, בה השתתפו יותר ממאה א' לף איש, כל האמו"רים והרבנים, ואורחים רבים מאוד שבאו מכל קצוי תבל.

האדמו"ר נפטר בבית חולים הר סיני מהתקף לב. עד יומו האחרון לא נס ליחו ולא כהתו עיניו. הנ' היא עדה, התפלל לפני התיבה, ו' שמיע דברי תורה אף בחדשים האחרונים, אם כי מיום ליום ת' קפה עליו תוקפו. הוא חלה כבר לפני שנים במחלה קשה ומסוכנת אך התאושש ממנה, וזקנותו לא ביישה את נעוריו.

אחרי דברי קינה ונהי שזעזעו את הלבבות ולא נשמעו כמותם בארה"ב, הובל האדמו"ר זצ"ל ל' מנוחת עולמים בעיר אשר הוקמה בשנותיו האחרונות בשם „קריית יואל" (מונרו), לשם כבר עברו עד היום אלפיים מחסידיו, והיא היתה צריכה להיות עיר בת רב' בות על טהרת הקודש. הוקם שם בית כנסת הגדול ביותר בעולם. ישיבות ומוסדות חינוך שעינו הי' תה פקוחה עליהם עד יומו האח' רון.

בבכיות וילולות קורעות לב הו' שמנו עצמותיו הקדושים במקום אשר נחנך לשם כך באופן מיוחד. הוא הלך למנוחות ואת רבבות מ' ערציו וחסידיו עזב לאנחות, וי' הא מליץ יושר להם ולכל בית ישראל בעלמא דקשוט.

השהורות עד בואת ג'יצבב"א.

רבבות מספד התמרורים בכיכר זופניק בירושלים

לאחר שהגיעה הידיעה המרה על פטירת האדמו"ר מסטמר נהרו רבבות לכיכר זופניק, בו התקיים מספד תמרורים על ידי כל חברי בית הדין, הרבנים הגאונים ש' ליט"א, ובראשם האב"ד שליט"א הבכיות והיללות נשמעו למרחקים — רבים קרעו קריעה וישבו לא' רץ הפגנת המחאה שהיתה צריכה להתקיים נגד האיצטדיון בטלה. בכל השכונות החרדיות בירוש' לים ובמאה שערים רב היה הקי' נה והאבל. רבים קיבלו על עצמם לנהוג דיני אבלות שבעה ימים. ירושלים החרדית זועזעה עד מע' מקה. שיחת היום היתה הפטירה הפתאומית, שהכתה בהלם את כל שומעי השמועה.

אדמו"ר מסטמר זצ"ל היה ה' מנהיג החסידי הוותיק ביותר ב' דורנו. יותר משבעים וחמש שנה הנהיג עדה בישראל (מאז ימיו של בעל ה„שפת אמת" זצ"ל) והיה הכח הפעיל ביותר של לוחמי מ' לחמת השם נגד כל ששטוח וכל פשרה ממנגהי אבותנו הקדושים.

גם אלה שהיו רק אתמול יריבים אידיאולוגיים הוכו בתדהמה, הרבו בשבחו והביעו בכרוזים ובמאמ' רים הערכותיהם על האבדה שאין לה תמורה.

עתון בני ברק

רבי יואל טייטלבוים זצ"ל

האדמו"ר מסאטמאר, רבי יואל טייטלבוים, שנפטר השבוע בניו־יורק בגיל 91 לחייו, הותיר אחריו קהילות חסידיות מגובשות בכמה מקומות בעולם, ביניהם ארה"ב, ישראל, בלגיה ובריטניה. חסידיו רבים כמובן יוצאי הונגריה, מגלים אורח חיים חרדי־קיצוני.

רבי יואל זצ"ל נולד בהונגריה ב־1888. משנת 1913 שימש ברבנות ועד מהרה הפך לאישיות רבנית כריזמטית. שלושים רבני צפון מזרח הונגריה סרו למשמעתו. הוא היה מתנגד חריף לציונות, בה ראה אז „מעכבי הגאולה". ניצל מהשואה על ידי הצטרפותו ל„רכבת ההצלה" של המנהיג הציוני ד"ר קסטנר, בה הגיע לבוגן־בלזן ומשם לשוויץ. אחרי המלחמה עלה לארץ ישראל, אך כעבור שנתיים „ירד" לארה"ב, וייסד קהילה חסידית בוויליאמסבורג שבברוקלין והקים בה מוסדות חינוך לתפארת.

בראשית שנות החמישים נבחר כרבה של „העדה החרדית" בירושלים וביקר כמה פעמים בארץ, כאשר באחד מביקוריו, שכרו חסידיו רכבת מיוחדת, מחיפה לירושלים. במרוצת השנים התקררו יחסיו עם בני העדה בירושלים, לאחר שנשוריו קראתא היו קיצוניים אף ממנו: הוא אסר „רק" את ההשתתפות בבחירות לכנסת, בעוד שקנאי ירושלים החריימו גם את הבחירות לעירייה. יחד עם זאת הקימו חסידיו, בברכתו ובעידודו שכונות וכן ישיבות ומוסדות תורה בירושלים ובבני־ברק, הנושאים את שמו. („קרית יואל").

לפני שנים אחדות אסר על קבוצת חסידים צעירים להפגין בניו־יורק לפני בנין האו"ם נגד ישראל, באומרו, כי אין להוציא את הריב החוצה לעיני הגויים. הצעירים המרו את פיו והוא ציווה לסלקם מהקהילה שתחת הנהגתו.

בשנותיו האחרונות היה חולה אנוש. מרותק למיטה

הוא חיבר שני ספרי פולמוס נגד הציונות „ר' יואל בשה" ו„על הגאולה ועל התמורה", בה מחה נגד החילון של ארץ ישראל. השימוש בלשון הקודש בחיי היום־יום וה' טיף נגד כל מגע ומשא עם יהודים חילוניים. רוב גדולי ישראל חלקו על דעתו הקיצונית והדבר הביא לא אחת להתנגשויות בין חסידיו ובין קבוצות אחרות.

היה גדול בתו', ומנהיג ב' חסד עליון. לפני כל בחירות בארה"ב באו המועמדים השונים לבקש את ברכתו ובקונגרס ארה"ב קיים „לובי" סאטמארי חזק, הפועל בדרכי שתדלנות המקובלים ממזרח אירופה מדורי־דורות.

הלוויתו נערכה השבוע בניו־יורק בהשתתפות קהל אלפים. לא השאיר יורש ולא ברור מי יעמוד בראש ה„אימפריה" שהקים. המונה רק בניו־יורק כמה עשרות אלפי נפש, החיים בתנאי גיטו־מרצון, המזכיר עיירה יהודית טיפוסית מלפני השואה. (ש. ק.)

בדרך אל בית החיים

כלל ישראל נתייתם

ממראות ההלוי'

נר ישראל
כבה

צבה נר אלקים בהילקח מאיתנו אור העולם אשר אמרנו בצילו נחיה
כ"ק אדמו"ר אספקלריא המאירה שר צבא ה' עמוד הימיני
אשר בית ישראל נשען עליו

ראש גולת אריאל
מרן קודש הקדשים
רבנו
יואל טייטלבוים

זצוקללה"ה מסאטמר
מרא דארעא דישראל הגאב"ד

נשמתו הטהורה עלתה בסערה השמימה,
היום א' לסדר „אל השופט אשר בימים ההם" כ"ו מנ"א תשל"ט

יתומים היינו ואין אב

נאם **יצחק יעקב וויים** ראב"ד פעיה"ק ת"ו

נאם משה ארי' פריינד
נאם ישראל יעקב פישר
נאם ישראל משה בלאומער הכהן דושינסקי
נאם בנימין ראבינאוויץ

אוי לה לספינה שאבדה קברניטה

גאון עוזנו עטרת ראשנו, ראש גולת אריאל קודש הקדשים נזר ישראל

ותפארתו צדיק יסוד עולם שר התורה רכב ישראל ופרשיו

שעלה בסערה השמימה

כבוד קדושת מרן

רבינו הקדוש

זצוקללה"ה

חגאב"ד דעיה"ק ירושלם ת"ו

תורה, תורה חגרי שק התפלשי באפר אבל יחיד עשי לך

מי ילחום מלחמתיך וישוב לשערים

ומי יגדור גדר ויעמוד בפרצים

כי בא השמש בצהרים

מרכז המוסדות דחסידי סאטמאר

בני ברק

נשבה ארון האלוקים

המומים ומזועזעים עמוקי יגון קודר בהסתלקותו של עמרת תפארת
ישראל רבן של ישראל, המנורה הטהורה, שר התורה ועמוד היראה
הקדוש והטהור גאון ישראל וקדושו, יחיד וצדיק הדור ומגינו

כ"ק אדמו"ר מרן רבינו הקדוש

רבי יואל טייטלבוים

זצוקללה"ה

הגאב"ד פעיה"ק ירושת"ו

שעלה בסערה השמימה

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

ישיבה וכולל אברכים „עצי חיים סיגעט"
פעיה"ק ירושלים תובב"א

גלה כבוד מישראל

המומים ורצוצים אנו עד היסוד ביחד עם כל בית ישראל מהידיעה הנוראה
כי באה מהסתלקותו של קדוש ישראל קודש הקדשים מדברנא דאומתא
רוח אפינו אשר אמרנו בצילו נחיה אביר הרועים גאון הגאונים
צדיק יסוד העולם

כבוד קדושת אדמו"ר מרן רבי

יואל טייטלבוים זצוקללה"ה

גאב"ד דפעהי"ק ירושת"ו

נצחו אראלים את המצוקים ונשמתו הטהורה עלה
בסערה השמימה היום כ"ו מנ"א תשל"ט

אוי לה לספינה שאבדה קברניטה

גדול כים שברך

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

מתפללי ביהמ"ד **מוסדות תולדות אהרן**

כבה נר ישראל

מאור עינינו עטרת ראשנו ותפארתנו. צדיק יסוד העולם. רעיא מהימנא קדישא. רבה דעמיה ומדברנא דאומתיה. עמוד החסד. גאון הגאונים. קודש הקדשים איש האלקים

כבוד קדושת מרן אדמו"ר

רבינו יואל טייטלבוים

זצוקללה"ה זיעוע"א

משיח ה' אשר אמרנו בצלו נחיה נלכד בשחיתותינו הורם הנזר והוסרה העטרה ביום המר כ"ו מנ"א תשל"ט

מי יגדור גדר ומי יעמוד בפרץ. מי יקום לי עם מרעים ומי יתיצב לי עם פועלי און

חסידי סאמאר בארה"ק

ארון אלקים נשבה

גדול בים שברנו ועולם חשך בעדינו

עם עלות בסערה השמימה נשמתו הטהורה של רבנו הקדוש בוצינא קדישא. יחיד הדור ומגינו

עמוד התורה העבודה והחסד
רבן של כל בני הגולה
קודש הקדשים

כבוד קדושת מרן

יואל טייטלבוים

זצוקללה"ה

מרא דארעא קדישא הגאב"ד

היום א' כ"ו מנ"א תשל"ט

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

העדה החרדית

נפלה עטרת ראשנו

אוי לנו כי הורם הנזר והוסרה העטרה
רבינו הגדול והקדוש אור העולם לבן של ישראל
שר התורה קודש הקדשים

רשכבה"ג כ"ק אדוננו מורנו ורבנו קדוש ה'

מרן יואל טייעלבוים

זצוקללה"ה

אראלים ומצוקים אחזו בארון הקודש ונשבה ארון אלקים
היום א' כ"ו מנ"א תשל"ט

יתומים היינו ואין אב

מוסדות "סב לב דסאמאר
פעיה"ק ירושלים תובב"א

יתומים היינו ואין אב

בלב קרוע ומורתח אנו עומדים על הסתלקותו של מאיר דרכנו ומורה נתיבתינו עטרת תפארת ישראל רשכבה"ג הגאון הקדוש פאר הדור והדרו רבא דעמיה ומדברנא דאומתיא צדיק יסוד עולם בוצינא קדישא

כקש"ת מרן רבי

יואל טייטלבוים

זצוקללה"ה

האדמ"ור מסאמאר וגאב"ד ע"ה"ק ירושלים ת"ו

נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

בנות ירושלים

מרכז לחינוך חרדי מסורתי לבנות בארץ ישראל

נפלה עטרת ראשנו

מאור עינינו עטרת תפארת כל בית ישראל, צדיק יסוד עולם, רעיא מהימנא קדישא, רבה דעמיה ומדברנא דאומתיה עמוד החסד, גאון הגאונים קודש הקדשים איש האלקים

כבוד קדושת

אדוננו מורנו ורבנו

זצוקללה"ה זיעוע"י

משיח ד' אשר אמרנו בצלו נחיה נלכד בשחיתותנו

הורם הנזר והוסרה העטרה ביום המר כ"ו מנ"א תשל"ט

יתומים היינו ואין אב

אוי, מי יגדור גדר ומי יעמוד בפרץ, מי יקום לי עם מרעים ומי יתיצב לי עם פועלי און

מוסדות ייטב לב ד'סאטמאר	קהל ייטב לב דחסידי סאטמאר
בעה"ק ירושלים תובב"א	בעה"ק ירושלים תובב"א

המומים ורצוצים אנו עד היסוד ביחד עם כל בית ישראל מהידיעה הנוראה כי באה מהסתלקותו של קדוש ישראל קודש הקדשים מדברנא דאומתא רוח אפינו אשר אמרנו בצילו נחיה אביר הרועים גאון הגאונים צדיק יסוד העולם

כבוד קדושת אדמו"ר מרן רבי

יואל טייטלבוים זצוקללה"ה

גאב"ד וקעהי"ק ירושת"ו

נצחו אראלים את המצוקים ונשמתו הטהורה עלה בסערה השמימה היום כ"ו מנ"א תשל"ט

אוי לה לספינה שאבדה קברניטה

גדול כים שברך

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

הנהלת

מוסדות תולדות אהרן

מרכז מוסדות קרעטשניף־סיגעט

*

* ישיבת ציון באור החיים * כולל אברכים גבוה להוראה
* ת"ת ילדי שלומי אמוני ישראל * בית חינוך חרדי לבנות

בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

קרית אתא — שכון סיגעט

איכה נחרב האולם ונהרס יסוד העולם

מי יתן עינינו מים וראשינו מקור דמעה, אוי כי נגזרה גזירה בחרי אף בעברה, ויצא מן בת ציון כל הדרה, נתנני שוממה כל היום דוה,

השביענו במרורים הרוינו לענה, וירב בבת יהודה תאניה ואניה

כי הוסרה המצנפת והורמה העטרה, ראש גולת אריאל, עטרת תפארת ישראל, איש אלקים. גדול הענקים, גאון הגאונים, חרב המאמינים, אשר אמרנו בצילו נחיה עד כי יבוא שילה ולו יקהת עמים

מרן הקדוש מסאטמאר זצוקללה"ה

עלה בסערה השחיחה

אוי כי נוטלה מנורה
וקטורת לבונה הטהורה

ת"ת „מחזיקי־תורה" נתניה

הת"ת הי„ידי בתוך העיר נתניה ברוח ישראל סבא
נתייסד והתקיים ע"י כ"ק מרן אדמו"ר זצוקללה"ה

אוי לו לעולם שאבד מנהיגו
ואוי לה לספינה שאבד קברניטה

המומים ומזועזעים עד היסוד בהלקח מאתנו גאון הגאונים קודש הקדשים שר התורה והיראה עמוד העבודה והחסד גדול הדור ומגינו, ראש גולת אריאל, תיקן ועשה פעלים מקבציאל, רבא דעמיה מדברנא דאומתיה, בחילא ובגבורתיה, בוצינא קדישא, נהורא נפישא, אספקלריא המאירה, רוח אפינו משיח ד', רשכבה"ג אדונינו מורינו ורבינו

צדיק יסוד העולם

רני **יואל טייטלבוים** זצוקללה"ה

גאב"ד ירושלים ע"ה ק

על תאי שופרא דבלי בארעא קא בכינא
גדול כים שברנו מי ירפא לנו

ההנהלה

נשבה ארון האלוקים

המומים ומזועזעים עמוקי יגון קורד בהסתלקותו של עמרת תפארת
ישראל רבן של ישראל. המנורה המהורה. שר התורה ועמוד היראה
הקדוש והטהור גאון ישראל וקדושו. יחיד וצדיק הדור ומגינו

כ"ק אדמו"ר מרן רבינו הקדוש

רבי יואל טייטלבוים

זצוקללה"ה

הגאב"ד פעיה"ק ירושת"ו

שעלה בסערה השמימה

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

ישיבת לפלגות ראובן
ע"ש מרן הגרח"ד בעגעס זצוק"ל
פעיה"ק ירושלים תובב"א

אגודת הרבנים דארצות הברית וקנדה

שר וגדול נפל בישראל

הורד הנזר והוסרה העטרה ונשבה ארון הקודש

ברגשי צער עמוק ויגון קורב
מכבים אנו מרה על הסתלקותו של
ארז הלבנון הגאון והצדיק הקדוש,
משיירי כנסת הגדולה דדורות הקודמים
הלוחם הגדול למען קדושת עם ישראל ותורתו
עמרת תפארת ישראל ונזרו

כ"ק רבי יואל טייטלבוים זצ"ל
האדמו"ר מסאטמאר

אוי, מי יתן לנו תמורתו

אגודת הרבנים דארצות הברית וקנדה
הרב משה פיינשטיין,
נשיא

כבתה שלהבת

עם אלפי ילדי ישראל צאן קדשים מארצות המזרח ומרוסיא,
כואבים אנו ודואבים מרה על הסתלקותו של האי סבא קדישא
בוצ"ק עה"י פה"ח צדיק יסוד עולם הגאון הקדוש והטהור

אשר היטה לנו מנועם חסדו וסייע בידינו
גדולות ונצורות בעבודת ההצלה

כ"ק

אדמו"ר מסאטמאר

זצוקללה"ה

אביהם ופטרונם של אלפי עולים
אודים ומוצלים מעמק הבכא
שנתבקש לישיבה של מעלה
וכל בית ישראל יבכו את השריפה

ארגון פעילים
יד לאחים
פעילי המחנה התורתי בישראל

הרב שניאור זלמן שניאורסאן

אב"ד ור"מ דק"ק שבט יהודה

וידידיו

מבכים יחד עם כל בית ישראל
את השריפה אשר שרף ד', בהלקח מאתנו
הצדיק האמתי, עמוד הימיני, פטיש החזק, נר ישראל וגאונו,
כ"ק הגאון הקדוש

מוהר"ר יואל טייטלבוים זצוק"ל

אדמו"ר וגאב"ד סאטמאר

נבג"מ זי"ע

מביעים אנחנו את תנחומינו לבית קדש
ומעודדים את כל אחד מישראל
להחזיק מוסדותיו הקדושים
ת נ צ ב " ה

המקום ירחם עלינו במהרה
וינחם את כולנו ואת כל המתאבלים עליו
בתוך שאר אבלי ציון וירושלים
בביאת גו"צ ב"ב.

נגדע הארז בלבנון

מזועזעים אנו עד עומק השיתין מהסתלקותו של גאון ישראל וקדושו, רכב ישראל ופרשיו, רשכבה"ג מלאך האלקי, משיירי כנסת הגדולה.

כ"ק מרן הקדוש זצוק"ל

הגאב"ד דפעיה"ק ירושלים תובב"א

יתומים היינו ואין אב
גדול כים שברנו

בית המדרש
קהל יראים חסידים
בתוככי ירושלים תובב"א

ישיבת **דברי חיים** צאנז טשאקאווע עיה"ק ירושלם ת"ו

כבה נר ישראל

עמוד הימיני פטיש החזק צדיק וקדוש ישראל

רשכבה"ג מרן **אדמו"ר מסאטמאר** זצוק"ל
גאב"ד פעיה"ק ת"ו

שהיה דבוק בכל נימי לבו ונפשו בדרכי אבותיו ורבותיו לבית מרן הגה"ק בעל **דברי חיים** מצאנז זיע"א.

וכל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה'

ההנהלה

ארון הקודש נשבה

המומים ומזועזעים אנו מהשריפה הגדולה אשר שרף ה' בהסתלקות עטרת ראשנו מאור עינינו וצדיק דורנו עמוד התורה העבודה והחסד שכל בית ישראל נשען עליו הרועה נאמן של החינוך הטהור בדורנו

מרן הקוה"ט רשכבה"ג
רבי **יואל טייטלבוים** זצוקללה"ה
הגאב"ד דפעיה"ק ירושלים ת"ו

אוי מי יגדור גדר ומי יעמוד בפרץ. גדול כים שברנו.

וכל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה'

הנהלת
חינוך ירושלם
בית חנוך חרדי לבנות בדרך ישראל סבא
בעיה"ק ירושלם תובב"א

בית החינוך "בנות ירושלים"

יחד עם כל בית ישראל אנו מבכים מרה את האבידה הנוראה עם הסתלקות רעיא מהימנא קדישא, צדיק יסוד עולם, שר התורה והחסידות, מנורה הטהורה אספקלריא המאירה, מגינו ומושיעו של החינוך הטהור בדור האחרון, גאון ישראל וקדושו מרן

רשכבה"ג רבינו **יואל טייטלבוים** זצוקללה"ה
אדמו"ר מסאטמאר ומרא דארעא ישראל

גדול כים שברנו אוי מי ירפא לנו

ההנהלה

אבל כבד לישראל

יחד עם כל בית ישראל אנו מבכים את האבידה הגדולה בהסתלקותו של הגאון הקדוש, ציס"ע נערץ על המונים, משיירי כנסת הגדולה בדורות הקודמים זמראשי גולת אריאל

כ"ק רבי יואל טייטלבוים זצוק"ל
האדמו"ר מסאטמאר

שנתבקש לישיבה של מעלה

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

הסתדרות אגודת ישראל העולמית
הועד הפועל

ציון במר תבכה וירושלים תתן קולה
אוי לה לספינה שאבדה קברניטה
על צדיק ומנהיג הדור גאון ישראל וקדושו

רבי יואל טייטלבוים זצוקללה"ה
גאב"ד דפניה"ק תובב"א
שעלה בסערה השמימה
וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

התאחדות חסידי ברסלב
באה"ק

תלמוד תורה „תורה תמימה"
דחסידי ברסלב
ירושלים ת"ו

מוסדות „אהל נחמן ספינקא"
ע"ש כ"ק הגה"צ מוה"ר נחמן כהנא אדמו"ר מספינקא זצוקללה"ה
בנשיאות אדמו"ר הרה"צ משה אליקים בריעה כהנא שליט"א
רחוב רבי יהושע 9 בני ברק.

נשבה ארון האלקים

יחד עם כל בית ישראל אנו אבלים ומבכים בהלקח מאתנו רבינו עט"ר
שר התורה הגה"ק ציס"ע מדברנא דאומתא ראש גולת אריאל
כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצוקלה"ה
נאב"ד פעיה"ק ירושלים ת"ו

מי יתן לנו תמורתו וד' ינחמנו בנחמת ציון בביאת גואל צדק בב"א
ביהמד"ר אהל נחמן ספינקא וישיבת ליקוטי מהריא"ז זידיטשוב

שר וגדול נפל בישראל

המומים ורצוצים אנו מבכים עם
כל רבבות בית ישראל את פטירתו
של הגאוה"ק שר התורה ולוחם
מלחמת השם מרן רבי

יואל טייטלבוים
זצוק"ל

האדמו"ר ואב"ד סטמר וירושלים עיה"ק

וכל בית ישראל יבכו את השריפה
אשר שרף השם

הסתדרות פועלי אגודת ישראל
בארץ ישראל

כבתה שלהבת

עם אלפי ילדי ישראל צאן קדשים מארצות המזרח ומכרוסיא,
כואבים אנו וחשאבים מיה על הסתלקותו של האי סבא
קדישא בוצ"ק זצה"ל פה"ת צדיק יסוד עולם הגאון הקדוש
והטהור אשר היטה לנו מנועם חסדו וסייע בידינו בהולות
ובצוקות בעבודת ההצלה

כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצוקלה"ה

אביהם ופעיהם של אלפי עולים אחים מוצלים מעבק הבבא
שנתבקש לישיבה של מעלה

וכל בית ישראל יבכו את השריפה

ארגון פעילים
יד לאחים
פעילי המחנה התורתי בישראל

כבה נר ישראל
השריפה אשר שרף ה'

נשבה ארון אלוקים ועלה בסערה השמימה מרן הגה"ק רבן של כל בני הגולה מסוף העולם ועד קצהו, ויבדד אויבי ה' בשער ללא חת ופחד מפני כל, עמוד הימיני פטיש החזק אב ופטרון לבית ישראל בכל מקומות מושבותיהם העמוד הברזל אשר כל בית ישראל נשען עליו, ועם שלושים שנות קיום שלטון הציוני הציל את עם ישראל ממלתעות טרף בכמס"נ ממש

ה"ה מרנא רבי
יואל טייטלבוים זצלל"ה
גאב"ד ירושלים עיה"ק

אהא ח' אלוקים על מי נטשת מעט הצאן
כי אראלים גברו את המצוקים והמעונים
הלויתו תצא היום יום א' כ"ו מג"א
בשעה 12.30 לשא"י 6.30 אירופית
וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'
ישיבה ות"ת נטורי קרתא כולל יראי ד'
תורה ויראה של היהדות החרדית

כבתה שלהבת

עם אלפי ילדי ישראל צאן קדשים מארצות המזרח ומרוסיא,
כואבים אנו ודואבים מרה על הסתלקותו של האי סבא קדישא
בוצ"ק עה"י פה"ח צדיק יסוד עולם הגאון הקדוש והטהור
אשר היטה לנו מנועם חסדו וסייע בידינו גדולות ונצורות
בעבודת ההצלה

כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצוקללה"ה

אביהם ופטרונם של אלפי עולים
אודים ומוצלים מעמק הבכא

שנתבקש לישיבה של מעלה

וכל בית ישראל יבכו את השריפה

ארגון פעילים
יד לאחים
פעילי המחנה התורתי בישראל

נשבה ארון האלוקים

המומים ומזועזים עטופי יגון קודר בהסתלקותו של נזר תפארתנו
עטרת תפארת ישראל רבן של ישראל, המנורה הטהורה שעמד
בכל נפשו למען שגשוג כוללנו, שר התורה ועמוד היראה הקדוש
והטהור לוחם מלחמתה של תוה"ק

כ"ק מרן האדמו"ר מסאטמאר

רבינו יואל טייטלבוים זצוקללה"ה
הגאב"ד פעיה"ק ירושת"ו

ומראשי מנהיגי היהדות בזיבנבירגן

שעלה בסערה השמימה

אוי ואבוי שור ושבר לנותרים — תורה תורה חגרי שק

מי ילחום מלחמתך כלי מלחמה אבדו ונפלו גבורים,
וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'.

כולל „אהבת ציון" זיבנבירגן
צדקת רבי מאיר בעל הנס זיע"א
פעיה"ק ירושלים תובב"א

בד"ה

אבל כבד

יחד עם כל בית ישראל, אנו מכבים מרה את האבידה הגדולה,
בהסתלקותו של הגה"ק ברוצינא קדישא, ציס"ע, רשכבה"ג
משיירי כנסת הגדולה

כ"ק מרן רבי יואל טייטלבוים זצוקללה"ה
האדמו"ר מסאטמאר

גאב"ד פעיה"ק ירושלם ת"ו

גדול השבר ורב הכאב, מי יתן לנו תמורתו

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

מוסדות התורה
חיי עולם
בעיה"ק ירושלם ת"ו

נפלה עטרת ראשנו וחשך מאור עינינו

"הילילו שמים וזעקי אדמה, אראלים צאו וצעקו מרה,
ספוד תמרור האגדו בחבורה"

על סילוקו של צדיק יסוד עולם רבן של כל בני הגולה
רוח אפנו אשר אמרנו בצילו נחיה ולאורו נסע ונלך,
הגאון הקדוש ענק התורה עמוד החסד ואוצר הצדקות,
שלהבת י-ה ועובד ה' מנעוריו בקדושה וטהרה, גודר
גדר ועומד בפרץ לוחם כארי ועינינו צופיות למרחוק,
מרא דארעא קדישא

מרנא ורבנא יואל טייטלבוים זצוקללה"ה
כקש"ת אדמו"ר מסאטמאר וגאב"ד פעיה"ק ת"ו

נשיא כולל שומרי החומות

מקים עולה ושומר על קיומה

וכל בני הכולל יבכו את השריפה אשר שרף ה',

ויגידו ויאמרו: לן יאה למיבכי לן יאה למיספד
על מבצר התורה והחסד בירושלם שהוסר נזרו

הוי לנו כי חטאנו! מי יתן לנו תמורתו!

ה' ירפא שברנו וינחם אותנו באבלנו ויגאלנו עולמית בב"א

כולל שומרי החומות
לצדקת רבי מאיר בעל הנס

נגדע קרן ישראל

שבורים ורצוצים אנו עד היסוד בהילקח מאתנו נשמתן וחיותן של
ישראל צדיק הדורות רוח אפנו משיח ה' אשר אמרנו בצלו נחיי
גאון הגאונים וקודש הקדשים, צדיק יסוד עולם, איש האלקים שר
התורה ועמוד העבודה הלוחם הגדול פנים אל פנים במסי"נ נוראה
מול כוחות הכפירה והטומאה, הרועא מהימנא ממשיך ומקבל תורתנו
הקדושה ואמונתנו הצרופה מאבותינו ורבותינו הגה"ק זי"ע דור אחר דור
עד הר סיני. עמוד האש אשר ספג וכלל בתוכו דמותם הנפלאה של
יחידי הדורות הראשונים כמלאכים רבותינו הקדושים רשכבה"ג כמו

מרן החת"ם סופר זי"ע מרן בעל הדברי חיים מצאנז זי"ע
ומרן המהרי"ל דיסקין זי"ע

הגבור ואיש מלחמה שהציל את כנסת ישראל שרירית הפליטה מהכפירה
הנוראה הטומאה הציונית וביחוד אחר התגשמותה בלבוש של מדינה
למד ולימד אותנו בע"פ ובכתב בספריו הקדושים דרכי המלחמה נגד
הציונים החפשים ונגד הציונים הדתיים והתורתיים הנגררים אחריהם
ושלא להיות נמשך אחרי הצלחותיהם וניסיהם ולהתבדל מהם ומכל
אשר להם.

מרן ומאורן של כל בני הגולה ומרא דארעא קדישא

מרן רבי יואל טייטלבוים זצוקללה"ה
הגאב"ד דק"ק סאטמאר ופעיה"ק ירושלים תו"ב

יום א' לסדר שופטים, כ"ו מנ"א תשל"ט

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

נפלה עטרת ראשנו אוי נא לנו כי חטאנו

והשי"ת ינחמנו וירחם עלינו ועל כל עמו בית ישראל ובלע המות לנצח
ויגאלנו גאולת עולמים ע"י משיח צדקנו בבי"א.

הנאנחים והנאנקים בשבי הציוני

הישיבה הגדולה והתלמוד תורה מאה שערים
בעיה"ק ירושלים תובב"א

אוי לדור שאבד מנהיגו

יחד עם כל בית ישראל עטופים אנו אבל כבד ושרויים ביגון עמוק על הסתלקותו של גאון ישראל וקדושו פארו והדרו צדיק יסוד עולם, עמודא דנהורא, רבן ומאורן של ישראל

כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצוקללה"ה
גאב"ד פעיה"ק ירושלים ת"ו

תהא נשמתו הקדושה למליץ בגנזי מרומים, על כלל ישראל ועל מבצרנו בפרט, אשר זכינו שמכאן השמיע מרן זצוק"ל את קול ד' ברמה

הורמה העטרה

יחד עם כל בית ישראל אנו מתאבלים על סילוקו של
צדיק הדור, רכב ישראל ופרשיו, אוהב ישראל
רבן של כל בני הגולה פאר הדור והדרו

רבי יואל טייטלבוים זצוקללה"ה
שעלה בסערה השמימה

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

הנהלת ישיבת חכמי לובלין בני-ברק
הרמי"ם, האברכים והתלמידים

וכל בית ישראל יבכו ויורידו כנחל דמעה

בהלקח עטרת תפארת ישראל צדיק יסוד עולם
רכב ישראל ופרשיו המנורה הטהורה רבן של ישראל

מרן הקדוש מסאטמאר זצוקללה"ה

המקום ינחם אבלי ציון וירושלים

ויהי רצון שיהיה למגן ומחסה ולהחיש גאולתנו
ופדות נפשנו ויאמר לציון מלך אלקיך

ישיבת מאקאווא קרית אתא

ת"ת חדר "זכרון מאיר" על טהרת הקודש
ע"ש הגה"צ ר' דב מאיר רובמן זצ"ל
רח' גאולה 5 חיפה ת. ד. 5347

אוי מה היה לנו

יחד עם כל בית ישראל השרויים באבל, אנו מבכים מרה את הסתלקות צדיק הדור, הרב הדומה למלאך ה"צ, שר התורה ולוחם מלחמותה בגבורה, איש אלוקים קדוש, ראש גולת אריאל ומרא דארעא ישראל, סבא קדישא וחכם הרזים, גאון ישראל וקדושו צדיק יסוד העולם

מרן רבינו יואל טייטלבוים זצוקללה"ה
אדמו"ר דסאטמאר וגאב"ד עיה"ק ירושלם ת"ו

יתומים היינו ואין אב, מי יתן לנו תמורתו
תורתו מגן לנו היא מאירת עינינו הוא ימליץ טוב בעדנו

ה ה נ ה ל ה

נשבה ארון האלוקים

המומים ומזועזעים עטופי יגון קודר בהסתלקותו של עטרת תפארת ישראל רבן של ישראל, המנורה הטהורה, שר התורה ועמוד היראה הקדוש והטהור גאון ישראל וקדושו, יחיד וצדיק הדור ומגינו

כ"ק אדמו"ר מרן רבינו הקדוש

רבי יואל טייטלבוים זצוקללה"ה
הגאב"ד פעיה"ק ירושת"ו

שעלה בסערה השמימה

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

ישיבת לפלגות ראובן
ע"ש מרן הגרז"ר בענגיס זצוק"ל
פעיה"ק ירושלים תובב"א

יתומים היינו ואין אב
כבה נר ישראל

כי הורם הנזר והוסרה העטרה אור העולם אשר אמרנו בצילו נחיה עמוד הימיני אשר כל בית ישראל נשען עליו

מרן הקדוש והטהור

רבינו יואל טייטלבוים זצוקללה"ה
מסאטמאר

מרא דארעא דישראל

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

בית לפליטות מוסדות הצלה קרית בנות
ירושלים עיה"ק לעולי רוסיא בוכרא וגרוזיא

כולל "חבת ירושלים"
צדקת רבי מאיר בעל הנס
רח' מא"ש 120 טלפון 288016

וכל בית ישראל יבכו את השריפה

יחד עם כל בית ישראל אנו מבכים מרה את השרפה אשר שרף ה'
בהלקח עט"ר רשכבה"ג מרן הגר"י טייטלבוים זצוק"ל

כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצוקללה"ה
גאב"ד פעיה"ק ירושלים ת"ו

אוי לה לספינה שאבדה קברניטה
מי יתן לנו תמורתו

ויה"ר שיבולע המות לנצח וגו' עם ביאת משיח צדקנו בב"א

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ד'

יחד עם כל בית ישראל אנו מבכים מרה את סילוקו
של גאון ישראל ותפארתו רשכבה"ג

כ"ק אד"ו מסאטמאר זצוקללה"ה

רבי יואל טייטלבוים

ויה"ר שיבולע המות ומחה ד' דמעה מבית ישראל

המרכז הארצי למען טהרת המשפחה בישראל
י ר ו ש ל י ם

י ש י ב ת א נ ש י מ ע מ ד
בעיה"ק ירושלים

גלה כבוד מישראל

ביחד עם כל בית ישראל מבכים אנו מרה את סילוקו של רועה נאמן
לבית ישראל פארו והדרו, גאון ישראל וקדושו זיע"א

כ"ק אד"ו מסאטמאר זצוקללה"ה

גאב"ד פעיה"ק ירושלים ת"ו

מנחם ציון ובונה ירושלים ינחם את צאן מרעיתו השבורים ורצוצים
בהחשת פדות עמו וגאולתו בביאת משיח צדקינו במהרה אמן

ספדי תורה כי חוללה תפארתך

על השמועה האיומה והקודרת כי באה, על כי הוסר הצנוף הטהור
מראש עם ה', עם הסתלקותו של רב רבנן ענק הענקים, שר התורה
והיראה ועמוד העבודה והחסד, רבן ומאורן של כל ישראל
גאון הגאונים קודש הקדשים

רבינו הגדול

מרן יואל טייטלבוים זצוקללה"ה

אדמו"ר מסאטמאר וגאב"ד פעיה"ק ירושלים ת"ו

שבעוה"ר שבה נפשו אל מקור מחצבתה
על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו

מבצר התורה הגדול
ישיבת המתמידים
פעיה"ק ירושלים תובב"א

גלה כבוד מישראל

על סילוקו של רבן של ישראל, גאון ישראל וקדושו, רכבו ופרשיו
עמוד האש אשר האיר עיני בני ישראל למעלה משבעים שנה

מרן הקוה"ט ציס"ע

רבי יואל טייטלבוים זצוקללה"ה

הגאב"ד דעיה"ק ירושלם תובב"א

אוי לה לספינה שאבדה קברניטה

כולל אברכים מכון להוראה
תרביצא
בעיה"ק ירושלם ת"ו

כבה נר ישראל

יחד עם כל בית ישראל אנו מבכים מרה את השריפה אשר שרף ה'
בסילוקו של גאון עוזנו ופאר דורנו רשכבה"ג צדיק יסוד עולם,
איש האלקים קדוש

אדמו"ר מרן יואל טייטלבוים זצוקללה"ה

ש ע ל ה ב ס ע ר ה ה ש מ י מ ה

ג ד ו ל כ י ם ש ב ר נ ו

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

אחוד הישיבות בארץ ישראל

ציון במר תבכה וירושלים תתן קולה

אנו מבכים מרה יחד עם כל בית ישראל על כי גלה כבוד מישראל
בהסתלקות ארון אלוקים מופת הדור והדרו רבן ומאורן של ישראל
לוחם מלחמת ה' בעוז ותעצומות הגאון הקדוש שר התורה והיראה
צ"ע האדמו"ר בקש"ת

מרן רבי יואל טייטלבוים זצוק"ל

אב"ד ור"מ דק"ק סאטמאר יע"א
וגאב"ד דפעיה"ק ירושלם ת"ו

ש ע ל ה ב ס ע ר ה ה ש מ י מ ה

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

ישיבת אהל שמעון מערלוי

אוי מה היה לנו

יחד עם כל בית ישראל אנו מבכים מרה את הסתלקותו של גאון
ישראל וקדושו עטרת תפארת ישראל מקים עולה של תורה ואמונה
עמוד החסד אוהב ישראל אמיתי, מסר נפשו על טהרת החינוך הק'
ע"ד ישראל סבא, ספרי רבינו הק' מוהר"ן מברסלב זיע"א ותלמידיו הק'
היו נר לרגליו, פעל רבות בלב ונפש בלי ליאות למען הצלת ציון
רבינו הק' באומאן מידי מרעים. וחפץ ה' הצליח בידו, ה"ה בקש"ת

מרנא ורבנא

רבי יואל טייטלבוים זצוקללה"ה זיע"א

גאב"ד דק"ק סאטמאר ופעיה"ק ירושלים תובב"א

אשר עלה בסערה השמימה א' שופטים כ"ו מנחם אב תשל"ט לפ"ק
ה' יגדור פרצותינו וינחמנו בכפלים בביאת גוא"צ בב"א

התאחדות	מוסדות	תלמוד תורה
חסידי ברסלב	מבועי הנחל	"תורה תמימה"
בארה"ק	דחסידי ברסלב	דחסידי ברסלב
	בארה"ק	פעיה"ק ירושלם תובב"א

ויצא מבת ציון כל הדרה

יחד עם כל בית ישראל אנו מבכים מרה את השריפה אשר שרף ה'
בסילוקו של גאון עוזנו ופאר דורנו רשכבה"ג ציס"ע

מרן יואל טייטלבוים זצוקללה"ה

גאב"ד דפעיה"ק ירושת"ו

גדול כים שברנו, וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

חכמי ורבני ישיבת
מאור התורה
ירושלם ת"ו

בנות רחל
בית חנוך חרדי לבנות
פנים מאירות 7 מטרסדורף

וכל בית ישראל יבכו את השריפה

יחד עם כל בית ישראל אנו מבכים מרה את השרפה אשר שרף ה'
בהלקח עטרת תפארת ישראל צדיק יסוד עולם רכב ישראל ופרשיו
המנורה הטהורה רבן של ישראל

כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצוקללה"ה
גאב"ד פעיה"ק ירושלים ת"ו

אוי לה לספינה שאבדה קברניטה
מי יתן לנו תמורתו

ויה"ר שיבולע המות לנצח וגו' עם ביאת משיח צדקנו בב"א

"רפאל" מרכז רפואי לשומרי תורה
בעיה"ק ירושלים ת"ו

כבה נר ישראל

רבינו הקדוש צדיק הדור עמוד התורה העבודה והיהדות
גאון הגאונים קודש הקדשים

כבוד קדושת
מרן הגאב"ד זצוקללה"ה
עלה בסערה השמימה

שמים וארץ לבשו קדרות כי נגדע קרן ישראל
גדול כים שברנו מי ירפא לנו

נר ישראל כבה

המומים ומזועזים אנחנו יחד עם כל בית ישראל ומבכים מרה על
הסתלקותו של רב האי גאון וקדוש עליון יחיד הדור ומגינו
נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק עמוד האמת והאמונה אשר
כל בית ישראל נשען עליו

כבוד קדושת
מרנא ורבנא יואל טייטלבוים זצוקללה"ה זיע"א
אבדק"ק סאטמאר

והגאב"ד דפעיה"ק ירושלם ת"ו

אשר עלה בסערה השמימה ביום א' שופטים לס' נביא מקרבך מאחיך
כמוני יקים לך ד' אלקיך אליו תשמעון כ"ו מנחם אב התשל"ט

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ד'
ומי שאמר לעולמו די יאמר לצרותינו די

מוסדות
חסידי ברסלב בארה"ק ובחו"ל

יתומים היינו ואין אב

בלב קרוע ומורתח אנו עומדים על הסתלקותו של מאיר דרכנו
ומורה נתיבתנו עטרת תפארת ישראל רשכבה"ג הגאון
הקדוש פאר הדור והדרו רבא דעמיה ומדברנא
דאומתיה צדיק יסוד עולם בוצינא קדישא

כקש"ת מרן

רבי יואל טייטלבוים זצוקללה"ה

האדמו"ר מסאטמאר וגאב"ד עיה"ק ירושלים ת"ו

נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש
וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

בנות ירושלים
מרכז לחינוך חרדי מסורתי לבנות בארץ ישראל

מערכת „דאס אידישע ליכט"

מבכה מרה את הסתלקות גאון עוזנו
מאור עינינו, רכב ישראל ופרשיו מרן

כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצוקללה"ה
גאב"ד פעיה"ק ירושלים ת"ו

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

ת"ת „מחזיקי תורה" נתניה
הת"ת היחידי בתוך העיר נתניה ברוח ישראל סבא
נתייסד והתקיים ע"י כ"ק מרן אדמו"ר זצוקללה"ה

אוי לו לעולם שאבד מנהיגו
ואוי לה לספינה שאבדה קברניטה

המומים ומזועזעים עד היסוד בהלקח מאתנו גאון הגאונים
קודש הקדשים שר התורה והיראה עמוד העבודה והחסד
גדול הדור ומגינו, ראש גולת אריאל, תיקן ועשה פעלים
מקבציאל, רבא דעמיה מדברנא דאומתיה, בחילא ובגבורתיה,
בוצינא קדישא, נהורא נפישא, אספקלריא המאירה, רוח אפינו
משיח ד', רשכבה"ג אדוננו מורינו ורבינו

צדיק יסוד העולם
רבי יואל טייטלבוים זצוקללה"ה
גאב"ד ירושלים עיה"ק

על האי שופרא דבלי בארעא קא בכינא
גדול כים שברנו מי ירפא לנו

ההנהלה

כל בית ישראל בוכים את השריפה אשר שרף ה'

טרויסט־בריוו

צו וועמען זענען די טרויסט וועלכע נעציהלט ? ריכטיגער אבער איז די פראגע, ווער פון אונז אלע דארף נישט קיין טרייסט ? יעדער וואס איז נעבונדן צום בורא עולם און זיין הייליגע תורה מיט אמת און אמונה, איז צובראכן עד דכדוכה של נפש פונם הסתלקות פון נאון עוזנו דער סאטמארער רבי זצוק״ל — דאך איז אונזער בריוו נעווענדעט ספעציעל פאר די הויך־נעשעפטע

חשובה **סאטמארער רעבעצן** תחי׳ לאיו״ט.

איז דען מעגלאך אריוס צו נעבן דעם צער איבער די שׂרעקלאכע אבידה ? ווי קענען מיר דאן שרייבן טרייסט־וועלכע ? קען מען דען באגרייפן דעם צער פון אונזער טייערע רעבעצן תחי׳, און וואו קענען מיר נעפינען פאר איהר טרייסט־וועלכע ? פון דעסטוועגן טייערע און חשובה רעבעצן תחי׳, עס איז א נזירה פונם בורא עולם, אז מיר זאלן אנעמען תנחומין, ווייל אויב חלילה נישט, ווי קענען מיר ציהען וויייטער אונזער עקזיסטענץ נאך אזא אומגליק, וואס האט אונז אלעמען עגטראפן. און ווי אומנעהויער מער האט דאס נעטראפן אונזער טייערע רעבעצן תחי׳.

אבער חשובה רעבעצן תחי׳ אייער נעזונט און וויייטערע טעטיגקייט אין אלע נעביטן איז אזוי חשוב און טייער ביים רבונו של עולם און איז פאר דעם דור לעבנס־וויכטיג, באזונדער אלס וועג־ווייזערן פאר אונזערע פרויען און מיידלאך. וועו מיר האבן איצט אין אונזערע עונות דעם הייליגן רבין פארלוירן, וויל מיר נעפינען א טרייסט, אין די נאהנטקייט צו די חשובה רעבעצן תחי׳.

השי״ת אליין וואס איז פול רחמים און חסד זאל אייך טרייסטן, ער זאל אייך צושיקן א רפואה שלימה, איהר זאלט קענען זיין וויייטער אונזער וועג־ווייזערן אינם דרך פון אונזער גרויסן רבין זצוק״ל ביז הונדערט און צוואנציג יאהר.

ווי עס זענען די שטענדיגע תפילות פון אונזערע אייך נעטרייע מנהלות, לערערינס און תלמידות.

הנהלת בנות ירושלים

כוס תנחומין

מיט פיל צער און וויייטאג שיק איך מיין ברכת תנחומין צו די היכנעשעעטע און חשובה רבנית

הצדקנית **אלטע פייגע טייטלבוים** תחי׳ לאיו״ט
סאטמארער רעבעצן

צו די פטירה פונם צדיק הדור רבינו הגאון הקדוש

רבי **יואל טייטלבוים** זצוקללה״ה

נעוואלדיג גרויס איז די אבידה פאר דעם נאנצן כלל ישראל און באזונדער פאר די חשובה רעבעצן תחי׳.

השי״ת מיט זיין גרויס רחמים זאל היילן אונזערע צובראכענע הערצער און שיקן א נחמה און מיר אלע זאלן זוכה זיין צו די גאולה שלימה ווי עס איז דער הארציגער וואונטש פון די

רעבעצן מרים וויים

כוס תנחומין

מיט א צובראכן הארץ און טייך מיט טרערן שיק איך מיין תנחומין צו די גרויסע און ביי אלעמען באליבטע חשוב׳ע רעבעצן הרבנית

הצדקנית **אלטע פייגע טייטלבוים** תחי׳ לאיו״ט
סאטמארער רעבעצן

צום הסתלקות פונם היילינן גרויסן צדיק דער רבי זצוק״ל

גרויס איז דער צער און וויייטאג פונם כלל ישראל, אויף די נעוואלדיגע אבידה, מיט די פטירה פונם צדיק הדור וואס זיין זכות האט מגין נעווען אויפן נאנצן דור.

דער אויבערשטער זאל היילן דאס צובראכענע הארץ פון אונזער טייערע רעבעצן און איהר טרייסטן בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

ווי עס בעט מיט א צובראכן נעמיט די

רעבעצן פרידא פריינד

בית חנוך חרדי מסורתי לבנות
בעיה״ק ירושלים תובב״א
רחוב יונה מס׳ 3 — 20
ת. ד. 5121

מוסדות קרלין סטולין
בית אהרן וישראל
בנשיאות כ״ק אדמו״ר
מסטולין־קרלין שליט״א
המרכז: רח׳ אבינועם ילין 11
ירושלם ת״ו ת. ד. 5157

גלה כבוד מישראל

יחד עם כל בית ישראל אנו מבכים מרה את הסתלקותו לשמי רום של גאון ישראל וקדושו, פאר הדור והדרו, צדיק יסוד העולם, עמוד הימיני שכל בית ישראל נשען עליו, חסידא ופרישא

כקש״ת רבי יואל טייטלבוים זצוקללה״ה

גאב״ד פעיה״ק

אדמו״ר מסאטמאר

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה׳

העטופים ביגון

ההנהלה

הורם הנזר והוסרה העטרה

יחד עם כל בית ישראל מבכים אנו מרה את השריפה אשר שרף ד׳ בהלקח מאתנו רבינו הגאון הקדוש אור עולם ראש גולת אריאל לוחם מלחמת ד׳ במס״נ, גבור ועומד בפרץ אי״א מדברנא דאומתא ציס״ע שר התורה עמוד העבודה והחסד מנורה הטהורה

כ״ק מרן רבי יואל טייטלבוים זצוק״ל זיע״א

אדמו״ר מסאטמאר וגאב״ד עיה״ק ירושלם

אוי מי יתן לנו תמורתו

התאחדות	מפעל קסת שלמה
יוצאי ותלמידי	הועד להוצאות כתי״ק
מרן הגה״ק משמלויא זיע״א	מרן הגה״ק משמלויא זיע״א
	עיה״ק ירושלם ת״ו

נשבה ארון האלקים

הוסרה המצנפת והורמה העטרה, אהה. שוד ושבר השברנו בהסתלקותו של כבוד קדושת מורנו ורבנו פאר ישראל וקדושו, נזר ישראל ותפארתו צדיק יסוד עולם, רבן של ישראל, עמוד התורה העבודה והחסד, גאון הגאונים וקודש הקדשים

מרן יואל טייטלבוים זצוק״ל

כ״ק אדמו״ר מסאטמאר וגאב״ד ירושלים תובב״א זיע״א

אשר נשמתו הטהורה עלתה בסערה השמימה ביום א׳, כ״ו מנחם אב תשל״ט

יכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה׳

ויהי רצון שיבולע המוות לנצח ומחה ד׳ דמעה מעל כל פנים ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן

דער אידישער שטראל
המערכת וההנהלה

מרן הגה"ק רבן של כל בני הגולה
האדמו"ר מסאטמאר וגאב"ד ירושלים ת"ו
עלה בסערה השמימה

וכל בית ישראל

יבכו את השריפה אשר שרף ד'

מערכת „דאס אידישע ליכט"

מבכה מרה את הסתלקות גאון עוזנו מאור
עינינו, רכב ישראל ופרשיו מרן
כ"ק **האדמו"ר מסאטמאר** זצוקללה"ה
גאב"ד פעיה"ק ירושלים ת"ו

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

עם סגירת הגליון נתקבלה הידיעה המעציבה
על הסתלקותו של אחד המיוחד מגדולי וצדיקי דורנו
רבם ומנהיגם של רבבות משיירי כנסת הגדולה

כ"ק רבי **יואל טייטלבוים** זצוק"ל
האדמו"ר מסטמר

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

(מוריה)

הורמה העטרה

יחד עם כל בית ישראל אנו מתאבלים על סילוקו של
צדיק הדור, רכב ישראל ופרשיו, אוהב ישראל
רבן של כל בני הגולה פאר הדור והדרו

רבי יואל טייטלבוים זצוקללה"ה

שעלה בסערה השמימה

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

הנהלת ישיבת חכמי לובלין בני-ברק
הרמ"ם, האברכים והתלמידים

וכל בית ישראל יבכו ויורידו כנחל דמעה

בהלקח עטרת תפארת ישראל צדיק יסוד עולם רכב ישראל ופרשיו
המנורה הטהורה רבן של ישראל

מרן **הקדוש מסאטמאר** זצוקללה"ה

המקום ינחם אבלי ציון וירושלים

ויהי רצון שיהיה למגן ומחשה ולהחיש גאולתנו ופדות נפשנו ויאמר
לציון מלך אלקיך

ישיבת מאקאווא קרית אתא

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ד'

יחד עם כל בית ישראל אנו מבכים מרה את סילוקו של גאון ישראל
ותפארתו רשכבה"ג

כ"ק **אדמו"ר מסאטמאר** זצוקללה"ה

רבי יואל טייטלבוים

ויה"ר שיבולע המות ומחה ד' דמעות מבית ישראל

המרכז הארצי למען טהרת המשפחה בישראל
ירושלים

יחד עם כל בית ישראל אנו מבכים מרה על הסתלקותו של
צדיק יסוד עולם, הלוחם הגדול למען קדושת עם ישראל
ומקים עולה של תורה וחסידות, גאון ישראל ותפארתו

כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

הסתדרות צעירי אגודת ישראל באר"י
ההנהלה הארצית והסניפים

עם חתימת הגליון הגיעה השמועה המחרידה
על פטירת האי סבא קדישא
הגאון הקדוש המפורסם בכל קצוי תבל
רבן ומאורן של ישראל
כקש"ת מוהר"ר **יואל טייטלבוים** זצ"ל
אבד"ק סאטמאר

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ד'

המערכת

„כרם שלמה" (באבוב)

ברוך ד"ין האמת

תמרים הנינו ראש

על צדיק כתמר, אבינו רועינו, שר התורה וההסידות, רבן ומאורן של ישראל, שריד צדיקי הדורות, שלפנינו, כבוד קדושת אדוננו מורנו ורבנו. קדוש ישראל ותפארתו,

מרן יואל טייטלבוים זצוק"ל

עלה בסערה השמימה היום יום ראשון
כ"ו מנ"א תשל"ט
גדול כים שברנו ומי ירפא לנו

בית המדרש **אהל רחל דחסידי סאטמאר**
פעיה"ק ירושלים תובב"א

"רפאל" מרכז רפואי לשומרי תורה • בעיה"ק ירושלים ת"ו

נבה נר ישראל

רבינו הקדוש צדיק הדור עמוד התורה העבודה והיהדות גאון הגאונים קדש הקדשים

כבוד קדושת מרן הגאב"ד זצוקללה"ה

עלה בסערה השמימה

שמים וארץ לבשו קדרות כי נגדע קרן ישראל
גדול כים שברנו מי ירפא לנו

בית חנוך החרדי לבנות הראשון בארה"ק

בית יעקב הישן - ירושלים

הורם העטרה עטרת תפארת ישראל

יחד עם כל בית ישראל מבכים אנו מרה את הסתלקותו של רשכבה"ג
מרן רבינו הקדוש

רבי יואל טייטלבוים זצוקללה"ה

שעלה בסערה השמימה

גאב"ד פעיה"ק

אוי לדור שאבד מנהיגו

והשי"ת יחוס על עמו ישראל וישלח לנו את משיח צדקנו בב"א.

ה ה נ"ה ל ה

שר וגדול נפל בישראל

ברגשי צער עמוק וינון קודר מבכים אנו יחד עם כל קהל עדת ישראל היצירי באבל ככד על האבידה הגדולה בהסתלקותו של הגאון הצדיק והקדוש משיירי ארזי הלבנון ברורות שעברו, ומראשי קהילות עם קודש

רבי יואל טייטלבוים זצוק"ל
כקש"ת האדמו"ר מסאטמאר

שהשיב נשמתו הטהורה השמימה

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

הסתדרות אגודת ישראל באי"י
ירושלים ת"ו

כבה נר ישראל

יחד עם כל בית ישראל אנו מבכים מרה בהלקח מאתנו גאון ישראל וקדושו, יחיד הדור ומגינו

הגה"ק מרן רבי יואל טייטלבוים זצוקללה"ה

ראש גולת אריאל מרא דארעא דישראל

שעלה בסערה השמימה

תורה תורה חגרי שק כי שר וגדול נפל היום בישראל

וה' יגדור פירצת עמו ישראל ברחמים, ולא נוסיף לראותה עוד.

מוסדות בית יוסף צבי — התאחדות התלמידים ומוסדות"
ירושלים ת"ו

השליך משמים ארץ עטרת תפארת ישראל

רבינו הקדוש צדיק הדור עמוד התורה העבודה והיהדות גאון הגאונים קדש הקדשים

כבוד קדושת מרן הגאב"ד זצוקללה"ה

עלה בסערה השמימה

היום יום א' פרשת שופטים כ"ו מנ"א התשל"ט לפ"ק

שמים וארץ לבשו קדרות כי נגדע קרן ישראל
גדול כים שברנו מי ירפא לנו

צעירי ונאמני העדה החרדית

כל בית ישראל בוכים את השריפה אשר שרף ה'

כבה נר ישראל

נשבה ארון האלקים

הוסרה המצנפת והורמה העטרה. אהה. שוד ושבר השברנו בהסתלקותו של כבוד קדושת מורנו ורבנו פאר ישראל וקדושו, נזר ישראל ותפארתו, צדיק יסוד עולם, רבן של ישראל, עמוד התורה העבודה והחסד, גאון הגאונים וקדוש הקדשים

מרן **יואל טייטלבוים** זצוק"ל

כ"ק **אדמו"ר מסאטמאר וגאב"ד ירושלים** תובב"א זיע"א

אשר נשמתו הטהורה עלתה בסערה השמימה

ביום א', כ"ו מנחם אב תשל"ט

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

ויהי רצון שיבולע המוות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים

ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן

הנהלת

„דאָם אידישע ליכט"

הורם הנזר והוסרה העטרה

יחד עם כל בית ישראל מבכים אנו מרה את השריפה אשר שרף ה' בחלקה מאתנו רבינו הגאון הקדוש אור עולם ראש גולת אריאל לוחם מלחמות ה' במש"ק, נשבר ונעמר תפארת אי"א מרבינא האומתא ציסע"ץ שר התורה עמוד העבודה ויחסד מגורה רשמורה

כ"ק מרן רבי **יואל טייטלבוים** זצוק"ל זיע"א

אדמו"ר מסטאמר וגאב"ד עיה"ק ירושלם

או"מ יתן לנו תמורתו

התאחדות יוצאי ותלמידי
מרן הגה"ק משאמלויא זיע"א

מפעל קסת שלמה
הועד להוצאת כתי"ק
מרן הגה"ק **משאמלויא** זיע"א
עיה"ק ירושלם ת"ו

נשבה ארון האלקים

נאסף שמשנו בצהרים כאשר הורם המצנפת והוסרה העטרה בהלקח מעל ראשינו בעוונינו איש האלקים מאד נורא סבא קדישא, רכב ישראל ופרשיו מאור הגולה ושר התורה, עמוד העולם אשר כל בית ישראל נשען עליו, ואשר בזרוע עוזו הגין והמליז דור תועי לבב בעת צר משטף בלבול הדעות ואלמלא הוא נשתכחה ח"ו תורה ואמונה מישראל, עמוד העבודה ועמוד גמילות חסדים, גאון הגאונים בוצינא קדישא יחיד בדורו בחכמת אלקים, בן יחיד לשכינתא קדישא.

אבינו רועינו ארגונו מורנו ורבינו רשכבה"ג מרן רבי

יואל טייטלבוים זצוק"ל

אדמו"ר מסאטמאר
וגאב"ד דפניה"ק תובב"א

השכינה הקדושה יחד עם כל בית ישראל מ"ילת ומקוננת מי יקום לי עם מרעים מי ית"צב עם פועלי און מי יתפלל בעדינו, ומי יעמוד בעדינו בחשכת הגלות

יתומים היינו ואין אב

מחבבי ביהמ"ד **לומדי**
אהל ישרים **כולל אהל ישרים**

ישיבת כולל „רב אחא"
להשתלמות בהוראה לאברכים מצויינים
בנשיאות הגאון רבי **אלימלך אשכנזי** שליט"א
אב"ד ור"מ מעלבורן, אוסטרלי' יצ"ו, בעיה"ק ירושלים תובב"א

אוי לדור שאבד מנהיגו

יחד עם המוני בית ישראל החרדים לדבר ה' אנו מבכים מרה את האבידה הגדולה שאבד לעם ישראל

בעלותו בסערה השמימה

של כבוד קדושת מופת הדור רועה נאמן לוחם מלחמתה של תורתנו הק', עומד בפרץ וגודר גדר, אוהב ישראל

רשכבה"ג צי"ע מרן

רבי יואל טייטלבוים זצוק"ל

אדמו"ר מסאטמאר וגאב"ד פעיה"ק ירושת"ו

אהה! צדיק אבד מי יתן לנו תמורתו
גדול כים שבר ישראל מי ירפא לנו

הנהלת ישיבת קמניץ, כולל אברכים
הישיבה לצעירים והתלמוד תורה שע"י

גלה כבוד מישראל

שבורים ורצוצים אנו מסילוקו של כ"ק אדמו"ר גאון הגאונים קדוש, הקדשים רב רבנן רשכבה"ג שושילתא דדהבא פאר הדור והדרו פטיש החזק עמוד הימיני מאיר עיני העולם פודה ומציל

מרן יואל טייטלבוים זצוק"ל

אדמו"ר מסאטמאר
וגאב"ד ירושלם עיה"ק ת"ו

גדולה האבידה לכלל ישראל ואין לנו תנחומין

יהי רצון שימליץ טוב בעדנו ובעד כל ישראל לגאולה שלימה בב"א

ההנהלה נשיא הכולל לומדי הכולל

בס"ד

וכל בית ישראל יבכו את השרפה

גדול כים שברנו מי ירפא לנו!!!! בצער ויגון עד דכדוכה של נפש שנצחו אכאלים המצוקים בהלקח מאתנו ארון אלוקים ראש גלות אריאל רבן של כל בני הגולה אבהון ופטרון של כלל ישראל

הוד כבוד קדושת רבינו מרן הקדוש והטהור

יואל בהגה"ק חנניא יו"ט ליפא וחנה

זצוקללה"ה זיעוע"י

ראש נשיא מוסדותינו הקדושים וגאב"ד פה עיה"ק תובב"א ר"מ ונשיא מוסדות הקדושים ד'סאטמאר ברחבי תבל

ובזה אנו מודיעים החלטת ועדת הנאמנים בעיה"ק, יחד עם ועד הנהלות ארה"ב, קאנאדא, יוראפ, דרום אמעריקא, ואוסטראלי' כדלהלן....

(א) להקים ישיבה על קברו (כדאיתא בגמ' ב"ק) ולקרוא אחד מכוללנו על שמו הקדוש **כולל דברי יואל.**

(ב) לכתוב **ספר תורה** לזכרו הקדוש לנחת רוח ולעילוי נשמתו הקדושה (כמבואר בספה"ק) ולהכניסה בביהמד"ר הגדול דחסידים (הנקרא צאנזער קלויז) דכוללנו ששם התפלל ודרש דברי אלוקים חיים מרן רבינו זרשתו הראשונה בעיה"ק ת"ו.

(ג) **להדליק נר תמידי** לע"נ הזכה והטהורה וזי"ע **בהכולל דברי יואל.**

והמקום ינחם וירחם ויחוס עלינו בזכותו הקדוש וימהר לגאלנו בגאולת עולם בהתגלות כבוד שמים עלינו במהרה בימינו

בשם כולל שומרי החומות לצדקת רבי מאיר בעל הנס

ועד הנאמנים	**ועד ההנהלה**
בעיה"ק ת"ו	**בארה"ב וקאנאדא**

צדקת רבי מאיר בעל הנס

כולל
«חבת ירושלים»
רח' מא"ש 120 טלפון 288016

וכל בית ישראל יבכו את השריפה

יחד עם כל בית ישראל אנו מבכים מרה את השרפה אשר שרף ה'
בהלקח עט"ר רשכבה"ג מרן **הגר"י טייטלבוים** זצוק"ל

כ"ק **אדמו"ר מסאטמאר** זצוקלה"ה
נאב"ד פעיה"ק ירושלים ת"ו

אוי לה לספינה שאבדה קברניטה
מי יתן לנו תמורתו
ויה"ר שיבולע המות לנצח וגו' עם ביאת משיח צדקנו בב"א

יתומים היינו ואין אב

יחד עם כל בית ישראל אנו מבכים מרה בהלקח מאתנו גאון ישראל וקדושו.
יחיד הדור ומגינו

הגה"ק מרן רבי **יואל טייטלבוים** זצוקללה"ה
ראש גולת אריאל סרא דארנא דישראל

שעלה בסערה השמימה
וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

וה' יגדור פרצת עמו ישראל ברחמים. ולא נוסיף לדאבה עוד.

בית לפליטות קרית בנות בית החלמה ליולדות

בנות רחל
בית חנוך חרדי לבנות
פנים מאירות 7 מטרסדורף

וכל בית ישראל יבכו את השריפה

יחד עם כל בית ישראל אנו מבכים מרה את השרפה אשר שרף ה'
בהלקח עטרת תפארת ישראל צדיק יסוד עולם רכב ישראל ופרשיו
המנורה הטהורה רבן של ישראל

כ"ק **אדמו"ר מסאטמאר** זצוקלה"ה
נאב"ד פעיה"ק ירושלים ת"ו

אוי לה לספינה שאבדה קברניטה
מי יתן לנו תמורתו
ויה"ר שיבולע המות לנצח וגו' עם ביאת משיח צדקנו בב"א

ישיבת אנשי מעמד

בעיה"ק ירושלים

גלה כבוד מישראל

ביחד עם כל בית ישראל מבכים אנו מרה את סילוקו של רועה נאמן
לבית ישראל פארו והדרו, גאון ישראל וקדושו ציס"ע

כ"ק **אדמו"ר מסאטמאר** זצוקלה"ה
נאב"ד פעיה"ק ירושלים ת"ו

מנחם ציון ובונה ירושלים ינחם את צאן מרעיתו השבורים ורצוצים
בהחשת פדות עמו וגאולתו בביאת משיח צדקינו במהרה אמן

ישיבת בית אברהם, ירושלים

נוסדה ע"י אדמו"ר משלושים וי"ע בברנוביץ פולין בשנת תרע"ח

על זאת תאבל ציון וירושלים תתן קולה

יחד עם כל בית ישראל הרד עם א', עטופים אנו אבל ויגון כבד, על
הסתלקותו של גאון ישראל וקדושו, פאר האומה ותפארתה, ראש גולת
אריאל, אשר זכינו לעידודו ותמיכתו והואיל להמנות בראש משפחת
פרנסי היום בישיבתנו הקדושה

כ"ק **אדמו"ר מסאטמאר** זצוקלה"ה
נאב"ד פעיה"ק ירושלים ת"ו

בעלותו בסערה השמימה

בנחמת ציון וירושלים ננחם

הישיבה הגדולה והתלמוד תורה **מאה שערים** בעיה"ק
ירושלים תובב"א

אוי לדור שאבד מנהיגו

יחד עם כל בית ישראל עטופים אנו אבל כבד ושרויים ביגון עמוק
על הסתלקותו של גאון ישראל וקדושו פארו והדרו צדיק יסוד עולם,
עמודא דנהורא, רבן ומאורן של ישראל

כ"ק **אדמו"ר מסאטמאר** זצוקלה"ה
נאב"ד פעיה"ק ירושלים ת"ו

תהא נשמתו הקדושה למליץ בעדנו מרומים, על כלל ישראל ועל מבצרנו
בפרט, אשר זכינו שמכאן השמיע מרן זצוק"ל את קול ד' ברמה

ישיבת נחלי אמונה כולל אברכים

בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר מקרעטשנייף-סיגעט שליט"א
בני ברק רח' של"ה 16-14

אוי כי נפלה עטרת וחדל הוד ותפארת

תורה תורה חגרי שק והתפלשי באפרים, אבל יחיד עשי לך ומספד
תמרורים, על תופש משוטיך ופורש מכמורים, מלחך וחובלך במים
אדירים, ערוך מערכך ומישר הדורים, מפענח צפוניך ומגלה מסתורים

מרן **הקדוש מסאטמאר** זצוקללה"ה
אשר נלקח לגנזי מרומים

מי יקצה בגבעות ומי יסתת בהרים, מי יפרק הוויות ומי יתרץ שברים,
מי ישדד מעמקיך וחתו זרים, מי ילחום מלחמתך וישוב לשערים.

כלי מלחמה אבדו ונפלו גבורים

אשריהם משכילים כרקיע זוהרים במנוחות
אוי ואבוי שוד ושבר לנותרים לאנחות
וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

בית המדרש נחלי אמונה

דחסידי קרעטשנייף-סיגעט
בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
הופער סט. 118 ויליאמסבורג נ. י.

רבתי עם היתה כאלמנה

חומת בת ציון הורידי כנחל דמעה יומם ולילה אל תתני פוגת לך
אל תידום בת עינך, כי רחק ממנו מנחם משיב נפשנו, על זה היה דוח
לבנו על אלה חשכו עינינו
כי כבה נר ישראל, גבורתו מי ימלל, רכב ישראל ופרשיו, חומתו ומבצריו
גודר גדר ועומד בפרץ, תהלתו מלאה הארץ, אור עולם, צדיק יסוד
העולם, מנהיג הדור, לכל ישראל היה אור

מרן **הקדוש מסאטמאר** זצוקללה"ה
בחטאינו חרב מקדש ובעוונותינו נשרף היכל
ספרי תורה כי חוללה תפארתך נפלה נזרך כיום שחרב ביתך

בא השמש בצהרים

זרח מי שרם סנף יהו
אב בית שמש כה מרשות עמנואל בפרין

על שמועה כי באה ונמס כל לב
כי הורם הנזר והוסרה העטרה, בהלקח מאתנו

יחיד הדור ומגינו
ראש גולת אריאל

כ"ק אדמו"ר מרן **הגאב"ד** זצוקללה"ה

התאספו רבותינו שרי התורה הבי"צ שליט"א לישיבה מיוחדת
והורו לנהוג בסדר מיוחד כאן בשעות ההלויה דהתם.

יתאספו המוני בית ישראל בעיר הקודש ירושלים ת"ו
הערב בשעה **9** (אור ליום ב' כ"ז מנ"א תשל"ט)
בכבר העדה החרדית (ככר זופניק)

לקונן ולבכות את השריפה אשר שרף ד'

ישאו דברי מספד והתעוררות
יאמרו פרקי תהלים וישבו על הארץ
וינהגו אבילות כד"ת.

ויה"ר שיבולע המות לנצח ומחה ד' דמעה מעל כל פנים ובלצ"ג בב"א.

העדה החרדית

ושבה ארון האלוקים

המומים ומזועזעים עמופי יגון קודר בהסתלקותו של נזר תפארתינו, עמרת תפארת ישראל רבן של ישראל. המנורה המהורה שעמד בכל נפשו למען שגשוג כוללנו. שר התורה ועמוד הירואה הקדוש והמהור לוחם מלחמתה של תוה"ק

כ"ק מרן האדמו"ר מסאטמאר

רבינו יואל טייטלבוים

זצוקללה"ה

הגאב"ד פעיה"ק ירושת"ו
ומראשי מנהיגי היהדות בזיבנבירגן

שעה בסערה השמימה
אוי ואבוי שוד ושבר לנותרים - תורה תורה חגרי שק

מי ילחום מלחמתך כלי מלחמה אבדו ונפלו גבורים. וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'.

כולל „אהבת ציון" זיבנבירגן
צדקת רבי מאיר בעל הנס זיע"א
פעיה"ק ירושלים תובב"א

ברוך דיין האמת

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

נשבה ארון אלוקים ועלה בסערה השמימה מרן הגה"ק רבן של כל בני הגולה עמוד הימיני פטיש החזק אב ופטרון לבית ישראל בכל מקומות מושבותיהם העמוד הברזל אשר כל בית ישראל נשען עליו, ועם שלושים שנות קיום שלטון הציוני הציל את עם ישראל ממלתעות טרף במסי"נ ממש

אדוננו מורינו ורבינו רבי

יואל טייטלבוים זצל"ה

גאב"ד ירושלים ע"ה ק

יתומים היינו אהא ה' על חי נעשת הצאן

כי אראלים גברו את המצוקים והמעונים

הלויתו היום יום א' כ"ז מנ"א בשעה 12:30 לשא"ב 6:30 אירופית

וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'

נשורי קרתא
של ההורות החרדית בארץ ישראל

מחיבתא דרב עמרם
פעיה"ק ירושלים תובב"א

נפלה עטרת ראשנו וחשך מאור עינינו

"הילילו שמים וזעקי אדמה. אראלים צאו וצעקו מרה, ספוד תמרור האגדו בחבורה"

על סילוקו של צדיק יסוד עולם רבן של כל בני הגולה רוח אפינו אשר אמרנו בצילו נחיה ולאורו נסע ונלך.

הגאון הקדוש ענק התורה עמוד החסד ואוצר הצדקות, שלהבת י-ה ועובד ה' מנעוריו בקדושה וטהרה.

גודר גדר ועומד בפרץ לוחם כארי ועיניו צופיות למרחוק, מרא דארעא קדישא

מרנא ורבנא

יואל טייטלבוים

זצוקללה"ה

כקש"ת אדמו"ר מסאטמאר וגאב"ד פעיה"ק ת"ו

נשיא כולל שומרי החומות

מקים עולה ושומר על היומה

וכל בני הכולל יבכו את השריפה אשר שרף ה' ויגידו ויאמרו:
לן יאה למיבכי לן יאה למיפסד על מבצר התורה והחסד בירושלם שהוסר נזרו.

הי לם כי חטאנו! מי יתן לנו תמורתו!

ה' ירפא שברנו ויגחם אותנו באבלנו ויגאלנו עולמית בב"א.

כולל שומרי החומות לצדקת רבי מאיר בעל הנס

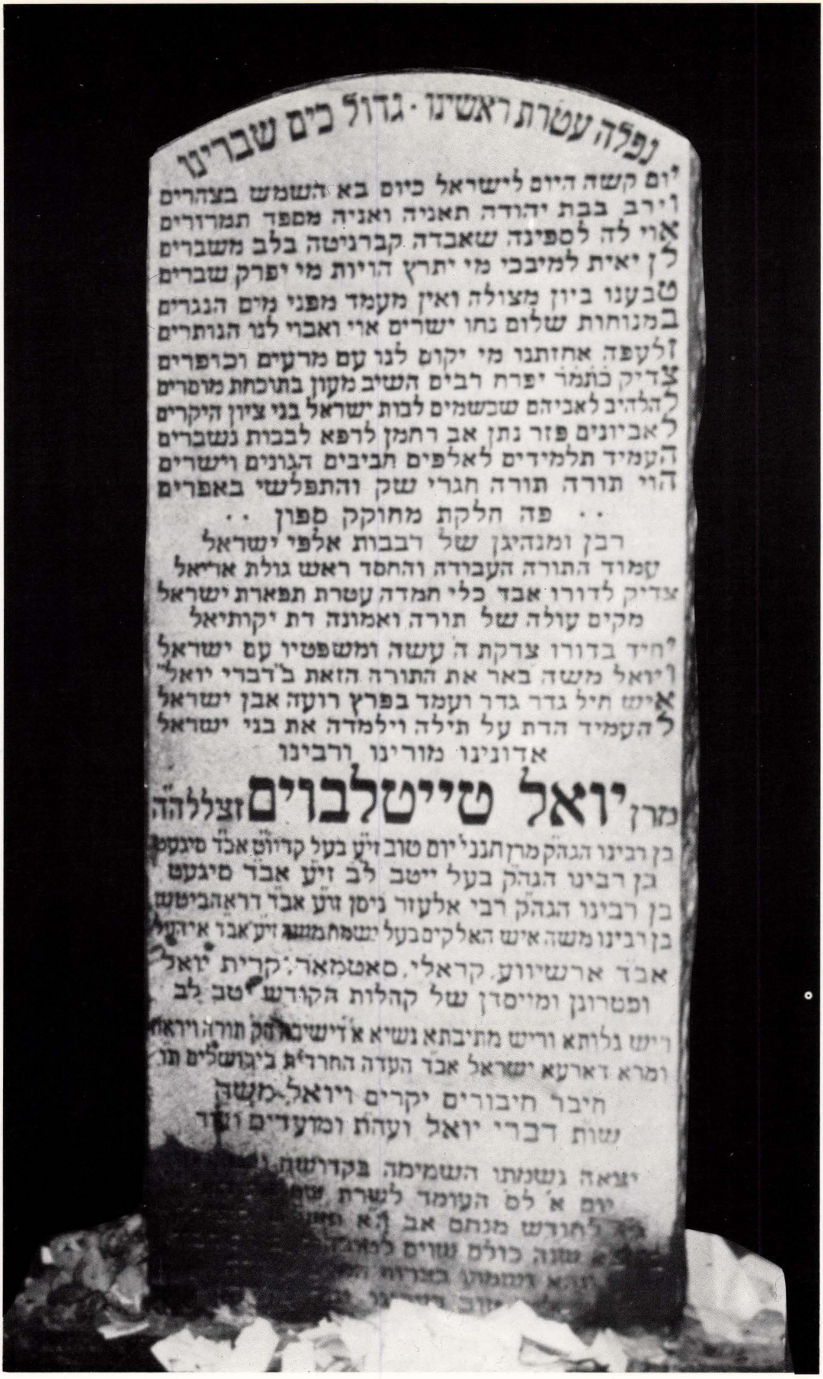

והאבן הזאת אשר שמתי מצבה ...

קהל יטב לב דסאטמאר

מוסדות ב"ק רבינו שליט"א בקרית יואל - מאנרא

Congregation Yetev Lev D'Satmar

KIRYAS YOEL, MONROE, N. Y.

82 LEE AVENUE • BROOKLYN, N. Y. 11211 • TEL. 963-9260

בס"ד

סדר הקמת המצבה

א) 3:00 נאכמיטאג וועט מען זיך קודם צוזאמען קימען אין בהמ"ד און עס וועלען גיהאלטען ווערען הספדים על נפילת עטרת ראשינו רבינו הקדוש הכ"מ זי"ע, נאכדעם וועט מען צי ביין צים ציון ציא די הקמת מצבה.

ב) די באסטן אין קריית יואל וועלען זיין נאר ONE WAY פארקען וועט מען קענען נאר אויף איין זייט פון די באס לויט די אנווייזען פין די בארדס אויף די באס פון בהמ"ד וועט מען בכלל נישט קענען פארקען.

ג) אויך בעט מען נישט זיך אפצושטעלען מיט די קארס מיט'ן די באס כדי די וועגען זאלען זיין פריי.

ד) די אלע קארס וואס וועלען זיין ביפארקט אויף די פלעצער וואס מען קען נישט פארקען וועט ווערען אועק גענימען דורך די פאליצייי אויף די הוצאות פון בעה"ב פון די קאר.

ה) אויב עס וועט נישט זיין בעניג פלאץ צי פארקען וועלען די פאליצייי אנווייזען סעפיציעל פלעצער ווי צי פארקען ווי למשל MONROE WOODBURY SCHOOL DISTRICT אוז עס וועט זיין טראנספארטעישאן מיט באסעס פון די פארקונג פעלעצער ביז קריית יואל אוז צירי"ק.

ו) פון בהמ"ד ביז צים ציון פון רבינו הקדוש הכ"מ זי"ע וועט נישט קענען ציפארען מיט קארס ווייל דער וועג וועט זיין פארשפארט פאר קארס מען וועט נאר קענען ביין צייפס.

ז) בכלל בעהט מען זיך ציהאלטען צי די ארדענונג פון די סעפעציעלע בארדס אוז די פאליצייי אוז נישט גורם זיין קיין חילול השם ח"ו נאר אדרבה גורם זיין א קידוש השם.

בעזהשי״ת

קובץ של מזמורי תהלים, תפלות ופרקי משניות

לאמרם על הציון הקדוש של

רבינו יואל בן חנניה יום טוב זצללה״ה

הקובץ הזה נתנדב לחלקם בחנם ולא למכרם

דעם קונטרס האט מען מנדב געווען צוטיילן אומזינסט נישט פאר געלט

דאָס קובץ האָט מען געטיילט ביים הקמת המצבה.

האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל

במלאת השבעה לפטירתו

דער רבי זצ"ל אַרויסגייענדיג פון די סוכה

עם פטירתו של האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל, נזכרו רבים בתיאור נרגש שפורסם בשעתו על הצלתו של האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל בימי השואה בעת הברחתו מסאטמאר לקלוזינבורג בשלהי שנת תש"ד באישון לילה, בתחילה במכונית של הצלב האדום שהונהגה ע"י קצין קישור הונגרי ותפיסתו אח"כ ע"י המשטרה ההונגרית שהובילה אותו לברגן-בלזן.

תלאות הגוף היו אצלו כאפס וכאין לעומת התלאות הרוחניות ואעפ"כ היתה עבודתו בקודש כמעט ללא שינוי, ומן הענין לציין במיוחד את ההקפות שערך האדמו"ר זצ"ל בתוך המחנה בשמחת תורה של שנת תש"ד בשמחה עצומה ובריקודים ממושכים

לא יאומן כי יסופר לולא שישנם עוד היום עדים נאמנים ע"כ. המחנה כולו היה מוקף שומרים אכזריים, שעל כל דבר קטן הגיבו בירצח, והרוצחים הללו לא שהו כלל לריקודיו ממש, כפי שלא ראו גם צורתו הקדושה זקנו ופיאותיו נשתמרו בדרך נס ממש, וכמעט שניתן לומר כי האדמו"ר הוא היחידי שנכנס למחנות הנאצים ימ"ש עם דיוקנו ויצא בשלום ללא נגיעה קלה אעפ"י שלפעמים היה הדבר כרוך במסירות נפש ממש.

באחד הימים הזהירו מפקד הס"ס הממונה על המחנה בעצמו שאם עד למחרת בשעה זו ימצאוהו עם זקנו ופאותיו יירה למוות, גם פקודה זו היתה שלא כדרכם במקרה כעין זה מרטו הנאצים בכח את זקניהם של יהודי המחנות, מקורביו של האדמו"ר הפצירו בו שימלא אחר הפקודה אך ללא הועיל האדמו"ר לא חת, ולמחרת לפני שהגיעה השעה, בעוד הקרובים ודיירי המחנה אשר חזו לנעשה, חרדו לגורלו נודע כי מפקד המחנה נעלם באופן פתאומי ויום לאחר מכן מפקד החדש ויהי הדבר לפלא.

האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל

במלאת השבעה לפטירתו

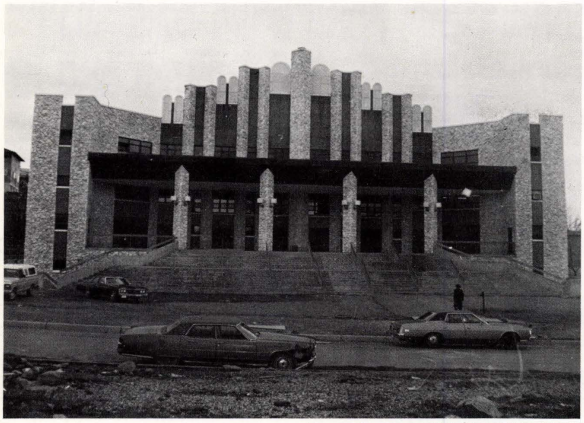

בנין בית הכנסת של חסידי סאטמאר במונארו

השיכונים במונארו

ביתו של האדמו"ר מסאטמאר במונארו

בגיטו קלוזנבורג עלה, כידוע, בידי כמה ממנהיגי הציונים לפעול שלא ישלחו לאושוויץ אלא להעבירם לבודפשט לבית חולים במסוה של תשושים וחולים, האדמו"ר שנודע כבר אז עוד מצעירותו כגדול הלוחמים בציונים, שרדפם עד חורמה, לא חשב כלל להיכלל בשיירה זו של שונאי נפשו ולהציל את עצמו על ידם, אלא שמנהיג הקבוצה הופיע אצלו ודרש במפתיע שיצטרף אליהם, בתחילה תמה האדמו"ר על ההצעה וחשש כי הרשעים טומנים לו פח, אך כאן גילה לו הלה כי אמו שמותה כבר לפני תקופה נראתה אליו בחלום כמה פעמים והזהירתו שאם לא יצורף האדמו"ר מסאטמאר לשיירה, אזי כל העמל לשוא, כי יאבדו בדרך, האדמו"ר, השהה תשובתו ימים אחדים, ואח"כ החליט להצטרף יחד עם הרבנים ומשמשו בקודש ר' יוסף אשכנזי.

הרכבת המיוחדת הגיעה לבודפשט עם כניסת השבת, האדמו"ר עם הרבנית ומשמשו הלכו רגלי למקום מקלט מרחק רב, ואילו החפצים, ביחוד הטלית והתפילין, נשארו בקרון הרכבת לפי פסק דינו של האדמו"ר שאין שום היתר להעבירם בשבת על אף שלא היה סיכוי להשגת טלית ותפילין אחרים ביום ראשון, אך מן השמים מנעו את צערו של הצדיק, ובמוצאי ש"ק מיד לאחר ההבדה הופיע זקן נוצרי שהביא את הטלית והתפילין לאדמו"ר ומיד הלך לו, ויהי הדבר לפלא.

בתקופה שבה לא היה האדמו"ר כלוא במחנה ההשמדה של ברגן-בלזן, לא שקטו מעריציו של האדמו"ר בארצות הברית ובארץ להצלתו בסוף שנת תש"ד, או הצליח אחד מתלמידיו ליצור קשר עם מלך אנגליה, אשר באותה שעה עמדה במלחמה עם הנאצים. הלה תיאר לפני המלך את אישיותו הגדולה של האדמו"ר ועלתה בידו באמצעות קשרים בינלאומיים הציעה אנגליה לגרמניה לשחרר שבויים גרמניים תמורת שחרורו של האדמו"ר. הענין נמסר לטיפולו של שר המושבות, אך בינתיים בא הישועה ממקום אחר ובאמור שוחרר האדמו"ר מן המחנה ברכבת המיוחדת.

ריזיגער עולם הערט האַרץ ריסנדע הספדים ביים אויפדעקן מצבה פון סאַטמאַרער רבי'ן

רבנים אין ראש ישיבה ווינען ביים שלדערן נרויסקייט פון נפטר. — סאַטמאַרער רביצין איז ניט געזונט. — הרב עזריאל גליק זאָגט אַז דער סאַטמאַרער רבי וויל ניט ניין אין גן־עדן אין בעט ביי אים אַ ברכה פאַר הרב יוסף אשכנזי אין ר' לייביש לעפקאָוויטש. — סרעטער רבי באַקומט קוויטלעך פון שריזענטער חסידים. — הרב אשכנזי פאַרט אַף קיין ישראל. — 6 ניי־געבוירענע קינדער ווערן אָנגערופן נאָך נאַמען פון סאַטמאַרער רבין.

א טייל פון דעם ריזיגען עולם זענען מתפלל ביי דער מצבה אויפדעקונג פון סאַטמאַרער רבין זצ"ל אין קרית יואל, מאַנראָו, נ. י.

פאַר אָבל'טע און נאָך אַלץ טיף דערשיטערטע אויף דער פּסירה פון דעם סאַטמאַרער רבי'ן האָבן טויזענטער נאָכפאָלגער און חסידים פון דעם גרויסען נפטר זיך פאַרזאַמלט לעצטען זונטאָג אין מאַנראָו, נ. י. און מיט געוויין און אומבאַשרייבליכען טרויער אויסגעדריקט הספדים און געזאָגט תהלים ביים פרישען קבר פון דעם סאַטמאַרער רבי'ן זצ"ל.

די חסידים זענען געקומען צו דער מצבה אויפדעקונג פון אָלע עקען וועלט, פון ארץ ישראל און אַנטוווערפן, פון אויסטראַליע אין בראַזיל, פון ענגלאַנד און קאַנאַדע, פון אַלע שטאַטן פון אַמעריקע, פון מעקסיקע, פון פּאַריז, פון לאָנדאָן, פון אַנטוועלן, פון ברוסל, פון אַמסטערדאַם, פון ווין, פון ירושלים, פון בני ברק, פון בני עקיבא, פון בית שמש, פון אלעד, פון נתניה, פון חיפה, פון תל אביב, פון פּתח תקוה, פון ראשון לציון, פון באר שבע, פון אשדוד, פון אשקלון, פון קריית גת, פון דימונה, פון ערד, פון אילת, פון צפת, פון טבריה, פון מירון, פון חצור, פון עפולה, פון נצרת, פון נהריה, פון עכו, פון קריית שמונה, פון מעלות, פון קריית שמונה, פון מעלות, פון קריית שמונה, פון מעלות

וועז הרב קאמענעצקי האט אנ־
געפאנגען שילדערן די גרויסע
פערזענליכקייט פון דעם נפטר,
איז אויסגעבראכען א געשריי אין
שוהל, וועז ר' אברהם גראמאן
פון לאנדאן האט אנגעפאנגען
פראטעסטירען וואס מען האט
דערלויבט הרב קאמענעצקי און
הרב קאטלער"ן מספיד זיין דעם
סאטמארער רבי'ן.

אברהם גראמאן איז אייניר
פון די שארפע קנאים און ער
האט געשריען, אז היות די צוויי
ראשי ישיבות זענען פירער פון
דער אגודת ישראל איז עס א
„חילול השם" צו דערלאזען, אז
זיי זאלען מספיד זיין דעם סא־
מארער רבי'ן. גראמאן האט גע־
זידעלט די צוויי רעדנער און זיי
אנגעפופען מיט נישט קיין אנ־
שטענדיגע ווערטער ביז מען האט
אים ארויסגעפירט פון זאל. די
פאליציי האט אים באשיצט פון
עטליכע היציגע יונגעלייט וואס
האבען אים געוואלט לערנען א
פארציע דרך ארץ וועז ער איז
שוין געווען אין דרויסען.

עס האבען אויך מספיד געווען
הרב דושינסקי, א מיטגליד פון
דער פירערשאפט פון דער עדה
החרדית, הרב ר' אברהם יצחק
כהן, דער פירער פון די שומרי
אמונים אין ירושלים און דער
רבי פון תולדות אהרן; דער קא־
שוי רב הרב ר' רפאל בלום, דער
טאשער רבי, הרב ר' משולם
פייש סג"ל לוי און צום סוף האט
מספיד געווען הרב ר' עזריאל
גליק, לאנג יאריגער גבאי אין
מקורב פון סאטמארער רבי'ן.

דער רבי וויל נישט ניין זאגן אין גן עדן

בעת די הספדים האט דער
עולם שטארק געווינטן. ספעציעל
זענען די בכיות געווען שטארק
וועז הרב עזריאל גליק האט גע־
זאגט, אז ער נעמט אויף זיך די
שולד וואס מען האט נישט געגעב
מתפלל געווען פאר דעם סאטמא־
רער רבינ'ס נשמהנס, כאטש נאך
מיט א יאר צוריק האט דער
סאטמארער רבי אים געגעבען
רמזים, אז ער וועט פארלאזען די
וועלט. מיט גרויס התעוררות
האט הרב גליק אויסגערופען, אז
כאטש די גרויסע זיידעס און גדו־
לי ישראל אויף דעם עולם הא־
מת רופען דעם סאטמארער רבי'ן
צו פארגעמען זיין ארט אין גן
עדן, וויל דער רבי נישט גיין
אין גן עדן און ער בעפינט זיך
נאר אלין דא צווישען זייענע חסי־
דים און יעדער איינער קען צו
אים זיך וועגדען מיט בקשות.
הרב עזריאל גליק האט דאן גע־
בעטען דעם נפטר צו פועל'ן
פינט זיך אונטער אויפזיכט פון
קראנקען שוועסטער און טאר
קיינעם נישט זען במשך פון די
קומענדע וואכען.

דאקטוירים האבען פעסטגע־
שטעלט, אז די סאטמארער רבי־
צין האט געליטען פון א לייכטער
הארץ אטאקע צוליב אירע אי־
בערלעבונגען און אנגסט פון די
בייס רבש"ע, אז הרב ר' יוסף
אשכנזי און ר' לייביש לעפקא־
ווישט זאלען בקרוב האבען א
רפואה שלימה. הרב אשכנזי און
הרב לעפקאוויטש האבען לעצ־
טענס געליטען אויף דער הארץ
און פילען זיך שוואך. אגב, הרב
ר' יוסף אשכנזי קלייבט זיך
אוועקצופארען אויף 6 חדשים
קיין ארץ ישראל. הרב אשכנזי
איז יארען לאנג געווען די רעכ־
טע האנט פון דעם סאטמארער
רבי'ן.

די רביצין איז נישט געזונט

אויך די סאטמארער רביצין,
הרבנית פייגע טייטעלבוים איז
געוואלדן נישט געזונט און א
גרויסער דאקטאר פון מס. סיבי
שפיטאל האט באפוילן, אז זי
זאל אויפהערן אירע אקטיוויטע־
טען אין דער קהילה און זיין אי־
נטער פולשטענדיגער רו. זי גע־
לעצטע טעג.

לעצטען זונטאג האבען א סך
חסידים און נאכפאלגער פון
סאטמאר געמיינט, אז בעת אויפ־
שטעלען די מצבה וועט פארגע־
לייגנט ווערען די צוואה וואס
דער סאטמארער רבי האט אי־
בערגעלאזט. זיי האבען אויך גע־
מיינט, אז עס וועט באשטימט
ווערען א ממלא מקום. אבער דאס
איז נישט געשען.

א גוט אינפארמירטער סאט־
מארער חסיד האט איבערגעגע־
בען, אז דער סאטמארער רבי
האט איבערגעלאזט א צוואה וואו
ער האט אנגעוואגט, אז „על כסאי
לא יושב זר" (אויף מיין שטול
זאל נישט זיצען קיין פרעמדער
און אז ער וויל, אז זיין ממלא
מקום זאל זיין זיין פלעמינגיק,
דער סיגעטער רב. וועז מיר גייען
צום דרוק האבען מיר נישט גע־
קענט באקומען א באשטעטיקונג
פון דער סאטמארער רבי'ן זצ"ל.

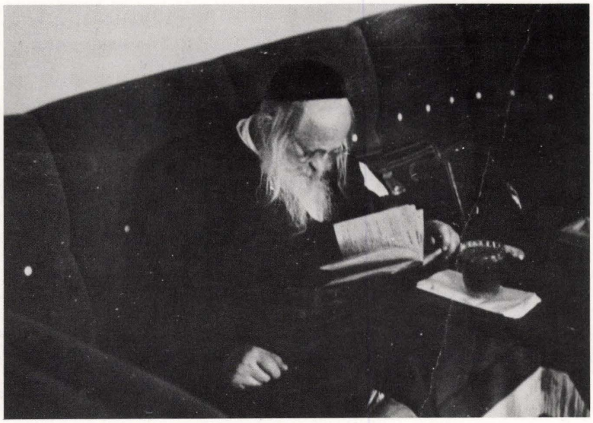

איף דעם דאזיגען קלאנג און
בכלל צי עס איז פאראן אזא
צוואה פון דעם נפטר.

הרב גליק זאגט „ה' מלך"

לעצטען שבת צו שלש סעו־
דות האט אין קרית יואל געזאגט
„ה' מלך" הרב ר' עזריאל גליק.
ביו איצט פלעגט „ה' מלך" זאגען

הגה"ק מסאטמר זצוק"ל רבם של ישראל

שבעה להסתלקותו

מאת גרשום הרפנס

מורי ורבי הכ"מ

רבית הסמתי האם בכלל ליתר לי לכתוב על כ"ק אדמו"ר מס סמר זצוק"ל החת כותרת זו. האם ריאי אחד שכמותי לה היחס עליו כתלמיד על רבו, על גדול בשובבי כי אבן תלמידו ה ייתי וזכיתי לצקת מים על ידו. לכאורה לא. להיות תלמידו של רבנו הקוה"ט מסמר, זה מחייב מחייב הרבה מאד.

עתידה מזו, הרי לא רק תל מידו הייתי, שלמדתי בישיבתו, אלא אף חסיד סמר. שורש נ שמתי קשור בו. הרי אף אבי מורי שליט"א נמנה על תלמידיו וחסידיו ולמעלה בקודש, סבי ר' ראובן יואל הרפנס ואביו ר' א ברהם יצחק הרפנס משלצי הסתו ספר בצלם של צדיק סיגט; בעל ילוב לב ובעל קדושת יו"ט וי"ע. תלמידיהם היו, לאורם התחממו וכימיהם היו שותים. אף בניהם נבני בניהם, כולם אדוקים היו ב צדיקי בית סיגט ולא זזו מלחבבם ולהערצם.

והרי דודי הגה"ק ר' דוד הר פנס לא זזה ידו מתוך ידו של ה רבי מסמר, מאז נספר לעולמו איתו צדיק יסוד עולם, הרב מנ סוד (אינטרדם) זי"ע.

הקשר הנפשי שלי אל רבי מ סטמר לא היה פחות שבעי מאשר קשרי אל הקרובים ביותר ממש פותי.

כל זה מחייב, כמובן, מחייב הרבה מאד. מחייב משמעת. מ חייב ציות. מחייב מבחינת הש קפה, שיטה ודרך. וידעתי זאת. מאז ומתמיד ידעתי כי להיות "ח סיד" זה מחייב. זה לא מצטמצם בהטיפת שרירים ובריקוד "רננו צדיקים". אמונת צדיקים לא י כולה להיות חד סטרית. שהחסיד מאמין ברבו יהרב אינו יכול ל ות במחשבתו. זו לא הסידות (בעצם, אפילו לא הגיונה). ח סידות משמעותה התקשרות אמת בין החסיד והצדיק. התקשרות ב שורש הנשמה. התקשרות הטבועה בחיתם של קדושה וטהרה. בחיתם התמסרות גמורה, התמסרות של אמת.

מכאן הסכנותי, מכאן חרדתי, כי אם, אכן חסידי סמר הינינו, כל משפחתנו מושרש צמיחתנו, הרי לא אוכל לומר דבר זה על עצמי, בכל מה שנוגע לשלושים השנים האחרונות. וכמובן שהענין נוגע לנושא הציונות. "העמדה הָ שלילית לציונות היא, כידוע, אבן פינה בהשקפתה של חסידות סט מר.

כאמור, חסידי סמר היינו מ בין ומלידה, ומכאן גם עמדתי ה ראשונית השלילית לציונות.

בן שמונה הייתי כשהחדמן זי להתחיל לדרוש במהות הציונות. ומעשה שהיה כך היה: בימים ש לפני ר"ה נכנסת לביתנו אשתו של הרופא, שהיתה גבירה בעלת מעמד מיוחד בחברה שלנו, ובי דיה מיני פנקסים צבעוניים קטנים וגב קופסא מיוחדת במינה, שהי תה דומה בצורתה לקופסת ר' מ איר בעל הנס שהיתה תלויה ב ביתנו במקום בולט על הקיר ו אמי ע"ה היתה משלשלת לתוכה מספר מטבעות לפני הדלקת נרית שבת וכן על כל צרה שלא תבא ובעותות של חדות. הקופסא שבידי המטרונא הכבודה היתה דומה, כ אמור, לקופסא הנ"ל, אלא ש צבעה היה כחול ואת דופן התחית שלד הצב קו אלכסוני לא ישר, אלא דמוי לקשת לא דורכה, וצבע הקופסא משמאלו של הקו לבן.

המטרונא נתקבלה בברכות של נימוסין, השאירה בבית את הקו פסא ואחד הפנקסים הצבעוניים, איחלה שנה טובה והלכה.

אני סקרתי את הביקור הקצר בסקרנות מתוך פינתי בירכתי ה הדר וברגע שהגברת עזבה את ה בית נגשתי אל השלחן משמשתי את החפצים שהשאירה מתוך פ ליאה ילדותית ישאלתי את אבא מה אמה?" אבא נותן ענינו ב אחי הבכור אברהם יצחק ניסן הי"ד, שהיה בן תשע שנים, ואמר לו: "תן לו תשובה". מבלי להרהר הרהור נוסף ענה אחי: "זוהי קו פסא בה אוספים כסף לשביל זה לך חזיר (חזיר פרעסערס) בא"י", אבא ואמא הביטו בחיוך של סי פוק וגאוה על הזאטוט הבכור ו על בגרותו האידאולוגית.

זה היה השיעור הראשון שלי ב ציונות.

אולם עלי להדגיש, כי למרות עבדה עוינת זו לציונות שטופחה בתוך ביתנו היה הבית הדור א הבה ללא מצרים (כך ממש!) לשיין יארץ ישראל. ציון וציונות היו שני מושגים, שהראשון שבהם היה כשי וקדוש, והשני, להבדיל, מבא ומתועב. זו היתה העמדה בבית. העמדה הסטמרית הידועה.

כשהגעתי לישיבה ושמעתי מפי הרבי, או מפיהם של ראשי חמ דברים בבית מדרשו, דברי אהבה חוצבי להבות אש קודש על ארץ ישראל ותוך כדי דיבור — דברו געות וחרפות על הציונים עוקרי ישראל, לא מצאתי שום סתירה בין שתי העמדות המנוגדות. לא היה בכך אלא אישור לכל מה ש שמעתי בבית אבא על הנושא. ו הדברים בהירים היו ומובנים, כמו בשעת נתינתם בסיני, כך גדלנו בסטמר על שורה ארוכה של ער כי תורה וחסידות עם דגשים, י סדרי עדיפות האופיניים לדרכו של הרבי וישיטתו, ובתוך המערכת הזאת — מקום מבוצר מאד לא מונה בביאת המשיח (בעל "ישמח משה" זצ"ל, היה מכין לעצמו ע רב ערב את שליחו ותפיליו עם מקלו, שאם ישמע שופרו של מ שיח לפתע פתאום, לא יצטרך ל התמהמה, אלא יוכל לרוץ מיד א חרי המשיח לארץ ישראל) ואהבה יוקדת לכל גרגיר מעפרה המקו דש של ארץ ישראל. טעות היא, כמובן, להניח כי בסטמר הושמעו הצהרות יומיות בגנותה של הצ יונות. זה בכלל לא היה נושא. בכלל לא היה פנאי להתמסר ל דברים בטלים מן הסוג הזה. כל כולנו טרודים היינו בשיעורים ו קבועים של הישיבה, ולשם קבי עת עמדתנו כלפי הציונות די היה אם שמענו הערה של "אגב אור תא" פעם או פעמיים בשנה.

ישיבת סטמר

סדרי הלימוד בישיבה, היו, ל מעשה, הסדרים המקובלים בישי בות טרנסילבניה. השיעור השבו עי העיקרי היה כשני דפים גפ"ת. הרבי היה אומר בשבתות את ה שיעור לתלמידים, אולם רק הגדו לים שבתלמידים והמובהקים ש בהם השתתפו בשעורו של הרבי, שנאמר בעמקות רבה, שלא היתה לפי השגת התלמיד הבינוני שב שיבה. אולם עובדא זו לא גרעה מן הכשר הישיר שבין הרבי ל בין כל אחד מן התלמידים.

ביום ה' אחה"צ התקיימה הבחי נה השבועית. בשעות אלה עברו כל תלמידי הישיבה (כ־500) כבני מרון ע"י השלחן הארוך שבפרוֹ דור בית המדרש. הרבי ישב ב ראש השלחן, שאל את התלמיד שאלה אחת או שתיים, והעיר ל פעמים הערה לפי הצורך. אח"כ הגיש הבחור הנבחן את "התעו דה" אל ה"גבא" של הישיבה (ב שנים האחרונות שלפני השואה היה זה מנדל פרידמן, כיום, ה"ג ר' מנחם פרידמן שליט"א מ ראשי המתיבתא המובהקים בישי בת סמר) והוא הטביע במשבצת המתאימה בתעודת תומת "עמד לנסיון".

אותו סדר הבחינה נשנה ביום א' אחה"צ, בזמן שהרבי בחן חו ש"—השיר ויו"ד (שניים אחדים עב ש"ך, ט"ז וכו'). הפלא ופלא היה בעיני, כיצד זכר הרבי מצבו האישי של כל אחד מתלמידיו ה רבים הן בלימוד הן בהתנהגות. היה קורה לפעמים, שהרבי חטף הנומה קלה באמצע תשובתו של אחד התלמידים. תלמיד המתוח נשם לרווחה בראותו שהרבי נר דם. אולם הרגשה זו לא היתה א לא נחלתם של תלמידים חדשים — ירוקים. התלמידים הותיקים כ בו ידעו כי תיכף אחרי שהרבי "מתעורר" הוא בתוך הענין של השאלה וההשובה כאחד. היתה זו כין תרדמה מופלאה שלא פגעה כלל בהכרה המלאה והבהירה.

האימה והיראה בפני הרבי לא תתואר בכלל. מחמתים הינו שה רבי לא יציץ בנו בעיניו הקדו שות. למרות שעיניו שפעו תמיד אהבה וחסד ורחמים, קשה היה ל עמוד בזהרורי הקדושה שקרנו מ הם.

בצלא דמהימנותא

זכיתי וראיתי את הרבי במשך שנים, במקומות ובמצבים שונים, ביומות חול ובשבתות ומועדים, ב ימים ובלילות. בעתות הדוה וב שעות יגון. במעמדים של קדושה וברגעים של חולין, כדרכם של ב ני אדם. פעם אחת (אחת בלבד, במשך כל אותן שנים שהסתובב תי בביתו) אפיתי ראיתי כשהוא ישן על ספתו ביום שבת אחה"צ. בהזדמנויות שונות ראיתיו, אך ל לא נזר הקדושה והטהרה, ללא י ראת הרוממות הקרנת מעיניו, ל לא השכינה המרחפת מעל ראשו — לא ראיתיו. בכל מקום ובכל עת תמיד, זה היה אותו הרבי ה קדוש והטהור. כך, ללא הגזמה כלשהי. ורבי קדוש זה, שמחמי — היה תמיד מרחף בעולמות העליו נים (חלילה, אף פעם לא דובר על כך ואף לא נרמז, אולם בעינינו

ראינו) היה נעים שיחה. מרבה ל־ חייך ופיו שופע מליצה, חידה ו חידוד ספונטניים ומקוריים. התי אמים להפליא את המקרה ואת טעמו של השומע.

כוונו ראינו וחשנו כי מלאך ה׳ צנאות מהלך ביניינו, אולם הוא, דיבורו בלשון בני אדם. מעולם לא ראיניהו „מיחד יחודים״ לא שמענו מפיו או בשמו רזים, שלא נתגלו אלא ליודעי ח״ן. גם בדב־ רן בנושאים נשגבים (והרי ריב עיסוקו בכגון אלה היה) נאמרו דבריו בשפה פשוטה, אכן שפה קדינת נחוח ורבת טעם וחן.

רבי גדול היה הוא. חסידים ר־ בים היו לו. חסידים אמיתיים ה־ ראויים לרבם הגדול. הוא היה מ נהיגי החסידות הדגולים ביותר ביובל השנים האחרון. על דעת חסידיו, היה הוא ללא ספק הגדול שבהם. בתורה, ביראה. בחסידות במנהיגות. ובראש וראשונה — רבי. רבי במלוא מובן המלה. אך ראה זה פלא: הרבי הגדול הזה, ששנא את הטכסיות הצרמוניא־ לית, היה בראש וראשונה התגס־ מוח של שאיפתו המתנכח „א פ־ שוטיער עראליכער יידי״. הבריחה מן השיגרה המקובלת והמוסכמת היתה חלק ממקוריותו.

פה מפיק מרגליות

מגיד נפלא היה הרבי. דברי ה׳ תורה שהשמיע מדי שבת על ש׳ לחנו הקדוש, היו למעשה דרשות של ממש. כל־דבר תורה היה מ־ בנה מושלם של דבר אגדה, הלכה והסיפורת. „הסיפור״ בסגנונו של הרבי מסמטר היא לא ניתוח של סיפור עובדא או שגינה משל א חד מגדולי החסידות. לעתים ר־ חוקות בלבד הוא הביא דבריהם של גדולים אהרים (לרוב מדברי סבו בעל „ישמח משה״ זי״ע). ו־ סיד הדרושה שלו על יד שלהנו ב־ ליל שבת היה בדרך כלל מאמר במדרש, שנתפרש באצעטות דבר הלכה או רעיון מדברי הזי״ל בג־ מרא. ולפעמים, היא פתח בקושיא או תמיהה בפסוק עצמו ופיתח את הקושיא ע״י מקבילות במקראות אהרים או מאמרי חז״ל. לבסוף בא התירוץ המיישר את ההדו־ רים ומצביע על מוסר השכל או מידה טובה שיש לטפח אותה ו־ לחזקה.

הסעודה השלישית בשעות של רעיא דרעיון, היתה הזדמנות מ יוחדת של הזדככות והתעלות לכל אלה שזכו להסתופף בצלו.

נוהג הייתי, בדרך כלל, לתפוס את המקום מאחורי כסאו של ה־ רבי על יד הספסל שנמשך לאורך ה קיר הצפוני של פרוזדור בית ה־ מדרש. בדרך זו יכולתי לשמוע כל דיבור שיצא מפה קדשו של הר־ בי על יד השלחן במשך הסעודה השלישית. כמובן שלשם כך נאלץ הייתי להיות מרותק למקום שעה או שעתיים לפני התחלת הסעודה. אחרי חלוקת הדגים, פתח הרבי „בני היכלא דכסיפין״ בנימה ע מוקה ומתוקה כל הקהל התחיל לזמר פה אחד והרבי היה כל ה־ זמן המנהה. (חוויה בלתי נשכחת שמורה בזכרוני על שבת אחת כ־ שהקהל זכה להנאה יוצאת מן הז כלל כאשר באחת השבתות של קיץ שנת תש״ב נאלץ היה הקהל להשאר שקט מאימת השונאים ־ הרבי זמר לבדו „בני היכלא״ ־ כן גם „בבואי מאדום״. אכן זוכר אני אותה פורענות שהקהל כולו קיבל בסיפוק מלא את מתן השכר המהנה שבצידה. אולם לשיא ה־ התעלות של הסעודה השלישית ־

גיע הקהל כאשר הרבי אמר „נו״ ואחד מגדולי תלמידי החכמים ש בין המסובים אמר מאמר (בדרך כלל תמוה) מן המדרש ותיכף ל־ אחר מכן זימר הקהל „אדה״ ו־ מיד את״כ פתח הרבי בדבר תורה על אותו מדרש. הדבר תורה היה קודם כל „דבר תורה״ פשוטו כ־ כשמעו. ו״א קושיות ותירוץ (או תירוצים) והכל בנוי על מוסדי ה שכל הישר. הקושיא באמת קושיא והתירוץ מישב את הקושיא, לא רק לצאת ידי חובה, אלא הכל כ־ פתור ופרח. צאר אינתן. רק לאחר מכן בא החלק העיקרי של ה„ש־ לוש׳ סעודות ׳תורה״. מנה רוחנית של מסר? — לא! „בכיסה! כ־ ביסת הנשמה! ובמה מכבסים את הנשמה? — היה אומר בדמעות. כל אחד בדמעותיו שלו. מי שלא נכח בבית מדרשו של הרבי מס טמר בשעת השמעת דרשתו בס־ עודה שלישית, כשקהל גדול של תלמידי חכמים, בעלי בתים, ת למידי ישיבה, זקנים וצעירים מ־ מלאים בצפיפות את בית המדרש האפל ובוכים בקול רם כמו תי־ נוקות, לא ראה מעבד נשגב של תשובה מימיו. אכן, מי שזכה ל־ חיות במחיצתו של הרבי מסמטר, כל ימיו היו **בתשובה.**

אהבת ישראל ללא גבול

כידת אהבת ישראל שבו והר גשת נפל האחריות לגבי כל פרט וסבלו היו מעל לכל **מה שניתן** לשיער: גדולתו, קדושתו, פקחותו והחן האישי שניחן בו, העניקו לו מעמד וסמכות בכל מקום ובכל חוג. בבית ובחוץ. בקהלתו ובמ־ קומות מרחק. בקרב חכמי עירו ובאספות רבנים ארציות. בכל מ־ קום היה הוא ראש המדברים, ו־ דבריו נשמעו וכובדו.

אין מספר לעובדות הממחישות הנהה מפורסמת זו. אציין כאן רק עובדא אישית אחת המבליטה את הסכסוכיות הבלתי מצורעת שלו בכל ששח ואפילו בתחומי חיים שאין, לכאורה, קשר ביניהם ל־ בין הרב.

נפיחות מוגלתית תקפה אחת מ׳אצבעותיו והרופא המטפל המליץ על ניתוח.

הדבר היה ביום חמישי אחה״צ וכשהרבי נכנס לבחינה נגשתי א ליו והניחתי בפניו את צרתי. הוא הפנה אותי מיד לבית החולים ה־ יהודי באמרו „אמור להם כי א מרתי שהרופא הראשי לס ביצע את הניתוח״. לא היה צורך בזר־ האה בכתב ולא בטלפון. משהג־ עתי לבית החולים ומסרתי לפקיד הכוללעין את הוראת הרבי, נק טו מיד האמצעים הנתאימים, ה־ רופא המנתח הראשי הגיע למקום ובידע את הניתוח. ללא כל טע נית ומענות. הרב אמר, ידי בכך.

•

דבריהם — זכרונם

טרם אכלה דברי חייב אני ל־ בקש מחילה וסליחה מכ״ק רבי הקדוש והטהור על כל מה שאמ־ רתי ואשר לא אמרתי בשורות ד לעיל. ואף מרבבות אלפי חסידיו ומוקירי זכרו הקדוש ובכלל זה קוראי „שערים״.

יודע אני כי אין בשורות דלעיל אף שמץ מכל אותו שגב בו יש לתאר זכר קדושתו של הרבי מ־ סמטר ז״ל.

לא הזכרתי דבר מעבודת הקו ז״ש שלו בימים הנוראים. התפלות

הדרשה שלפני כל נדרי

הפליחות ב„מהזיקי תורה״

העבודה בהושענא רבה

ההקפות בשמחת תורה

אפיית מצות מצוה

העבודה בשבועות „והקרעפלע תורה״

חנוכה, פורים ועוד ועוד

על כל אחד מאלה ועוד פרקים חשובים מעבודת הקודש עוד י־ כתבי ספרים שלמים.

והמופתים. כן, מופתים, הנושא שאודותיו לא היה מקובל לשוחח בסמטר. כי סמטר היתה מין חסי דוח אינטלקטואלית מיוחדת במי־ נה.

רק במקרים נדירים באו אל ה רבי „להשיג ישועה״. בדרך כלל היו באים, לסמטר ללמוד את ה־ דרך לעבודת ה׳. לשאוב רוח ה־ קודש. לשמוע דבר תורה, לחדד את המוח ולעדן את הרגש. להת עלות.

אולם „אב אורחא״ היו יוצאים נשכרים גם בחיי שעה. כי „פועל ישועות״ היו הרבי, אם כי, כא־ מור, על נושא זה לא היה מקובל להרבות דיבורים בסמטר.

עוד יכתב הרבה מאד יכתב על אותו סבא קדישא. וגם אחרי כל מה שיכתב, רק אפס קצה של ג־ דלותו תתואר. גם ספרי ספורסמו ושעומדים להתפרסם הם רק בב חינת „תרומה״ מן היבול העצום והמבורך של פירותיו הרוחניים.

רבבות אלפי ישראל קראו אחרי מטתו בגרונות נחרים „אבי אבי, רכב ישראל ופרשיו״.

זכותו יגן עלינו ועל כל ישר־ אל.

התאחדות אברכים
תלמידי כ"ק מרן אדמו"ר מסאטמאר שליט"א
בניני וופנים
193 Keap Street — Brooklyn, N. Y. 11211

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת וגו'
למען תהי' לי השירה הזאת לעד לבני ישראל

היות שקבענו לכתוב **ספר תורה** לביהמ"ד **התאחדות** האברכים בבניני זשופניק על שמו הק' של כ"ק רבינו הגה"ק זי"ע ועכ"י, ע"כ הנו מודיעים ומבקשים מכל תלמידי כ"ק רבינו הק' זי"ע בכלל ומתפללי ולומדי ביהמ"ד הזה בפרט שכל מי שיתרום סך מאה דאלער 100 $ יוכל ליעשות שותף בדבר הנשגב הזה ונקבע ע"ז ווועד מיוחד מהעסקנים החשובים:

ר' אברהם מאיר אייצקאוויטש נ"י
ר' דוד שמעון פראמאוויטש שש נ"י
ר' ליפא גראס נ"י
ר' משה יודא ב"ר שמעדל גאלדבערגער

שיגבו את המעות וישתדלו בכתיבת ס"ת ובכל המסתעף, והנני מבקשים שכאו"א ישתדל לתת את תרומתו בהקדם כדי שנוכל לגמור את הס"ת עד היארצ"ייט הראשון הבעל"ט.

ובטוחים אנו על זכותו הק' של רבינו זי"ע שיגן ויושיע לכל המשתתפים והמסיימים במצות עשה של כתיבת ס"ת לשובת נשמתו הק' שנזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה הזאת ע"ד הסגולה לנו מכ"ק רבינו הק' זי"ע ונפשנו יהי' קשורה בנפשו ויקיים בנו תפלתנו שנהי' אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה מתוך נחת והרחבה. וזכה כולנו במהרה לאורו של משיח צדקנו בב"א.

הנהלת התאחדות האברכים
תלמידי כ"ק רבינו הגה"ק זי"ע

נ"ב

שמותם של כל המשתתפים יפרסמו אי"ה על לוח מיוחד שיקבע בבוהמ"ד ביה"מ כפסק הרשב"א זלה"ה שמפרסמין עושי מצוה וצדקתם עומדת לעד.

קהל יטב לב דסאטמאר
Congregation Yetev Lev D'Satmar
152 Rodney Street *Brooklyn, N.Y. 11211*
384-7449

בס"ד

~ מודעה רבא ~

ע"י הנהלת קהלתנו נקבע ללמוד ברבים

שיעור במשניות

בכל יום בין מנחה-מעריב של מנין הגדול בבית המדרש

לטובת נשמתו הק' של כ"ק מרן רבינו הק' זי"ע הכ"מ

ובזמן הנ"ל לא יהי' שום מנין למנחה-ומעריב בצדדי ביהמ"ד (רק בחוץ או למטה). וכן מתבקש כאו"א שלא לעמוד בביהמ"ד לדבר ולשיח בזמן הנקבע, כדי שלא לבטל ולהפריע ת"ת דרבים רק אדרבא כל אחד ואחד יתאמץ ויזרז עצמו להשתתף בשיעור הנשגב הזה ברוב עם הדרת מלך.

ובזכות לימוד המשניות נזכה שכ"ק מרן רבינו הקדוש זי"ע ימליץ טוב בעדינו לישועה בכל עניני, לכתיבה וחתימה טובה, ולשנת גאולה וישועה. בעגלא ובזמן קריב, אמן

ההנהלה

חברה משניות
דקהל יטב לב דסאטמאר
CONGREGATION YETEV LEV D'SATMAR
554 BEDFORD AVENUE BROOKLYN, N. Y. 11211

EV 4-9393

בס"ד

מודעה ובקשה

היות שלבקשת הרבים סדרנו לסיים ששה סדרי משנה מידי חדשו בחדשו לטובת נשמתו הק' של

כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק עש"ר זצוקללה"ה

ע"כ בקשתינו לאנ"ש שי' שכל אחד ואחד יקבל חלקו הקצוב לחדשו וללמדו ולסיימו ותעב"ט.

ורבינו הק' זי"ע ימליץ טוב בעדינו בכל מיני ישועות טובות ובגאולה שלימה במהרה.

הגבאים

דחברה משניות דקהל יטב לב
דסאטמאר

נ"ב

הסיום יהי' אי"ה ביחד עם סיום הש"ס של ה"חברה לזכות"י ש"ס דקהילתינו.

קהל יטב לב דסאטמאר
CONGREGATION YETEV LEV D'SATMAR
554 BEDFORD AVENUE BROOKLYN, N. Y. 11211

בקשה נחוצה

הננו פונים בזה במוד נפשנו אל כל הקהל הקדוש הזה, הנה כל לבב דוי וכל ראש לחלי, אחרי אשר הוסר הנזר והורמה העטרה, נשבה ארון האלקים, וחשכו המאורות, בהלקח מאתנו,

כ"ק מרן הגה"ק זלה"ה הכ"מ

בשעה קשה זו, כשאנו נמצאים עדיין בתוך השלשים להסתלקותו זי"ע, ועדיין הלבבות נשברים, מחובותינו להתבונן ולהתעורר ולעשות חשבון הנפש בשל מי הרעה הזאת,

לכו ונשובה אל ה' !

כל יחיד ויחיד לפום דרגא דיליי יעשה חשבון הנפש בחודש הרחמים, סליחות המסובל לתשובה ולחשבון הנפש, ובפרט בשעות שנמצאים בביהמ"ד בשעת התפלה. בין מנחה למעריב. בקשתינו שיטוהה לא לחלל ח"ו את קדושת ביהמ"ד בשיחת חולין ודברים בטלים.

זכור נזכור אבינו רועינו עטרת תפארת ראשינו זי"ע הכ"מ, אשר כאב את בינו גדלנו, בכל כוחו ומאודו במסי"פ עד אשר השיב נשמתו הטהורה לבוראו.

ע"כ נעשה גם אנו למענו, ונקבע ללמוד משניות כל השנה הראשונה בין מנחה למעריב לטובת נשמתו הטהורה של

רבינו **יואל בן חנני-ה יום טוב** זי"ע

ובודאי ימליץ טוב בעדינו, לפני כסא כבודו יתברך, שיתחדש עלינו שנה טובה, וזכה לכתיבה וחתימה טובה, שנת גאולה וישועה בעגלא ובזמן קריב אכי"ר -

הדיינים דקהילתינו

האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל

שלשים לפטירתו

ביום כוא"ב (כ"ו אב) הורמה העטרה והוסרה המצנפת, עוצם האבידה וגודל היתמות עדיין טרם הגלידו, חסידי ותלמידי הרבי גדול עדיין המומים. לאחר שנים רבות שעמדו לצידו אשר לא רק ראו בו כרבם ומהיגם אלא גם אבא, רוחני וגשמי. במיוחד בשנים האחרונות לחייו עת חלה לעתים, ותפילות ישראל התקבלו במרומים והחלים, והנה"ג עדתו עד יום השבת עת נלקח לביה"ח "הר סניני" ובמוצש"ק החזיר נשמתו הטהורה לבוראה.

הוא הזריש שהרים את דגל החסידות בארה"ב פעל והפעיל לבנות ולהיבנות ולא להרפות מעשיה, ותפארת יהדות אמריקה ועוצמת החרדית והגשמית אפשר לזקוף לזכותו אפ"י בלימת ההידרדרות של הפרורמים למיניהם יש לזקוף לזכותו במלחמותיו הבלתי מתפשרות.

הוא האיש שפעל והפעיל במיוחד לאחר מלחמת העולם השניה את דור השואה לשקם ולבנות הכל מחדש בפירמט ישן ובסגנון הישן באמריקה החפשית והצליח הצלחה בלתי משוערת.

נישאו הרבה הספדים בכל קהלות ישראל, כל עתון יהודי במיוחד החרדיים הספידוהו תמרורים מכל ההיבטים, שלושת עמודי עולם שהוא האיש שעבד למענם וקיים אותם כל שנות חייו. וזכה לשיבה טובה דשן ורענן.

בביוגרפיה הארוכה שלו לא צויין תאריך לידתו, וכל מה שנכתב עד כה אינו מדוייק. מקור אחד ובלעדי על מועד הבר מצוה בעתון "אלגעמיינע יידישע צייטונג" בודאפסט יום ו' כ' טבת תר"ס גליון 244 הכתוב גרמנית – אידיש, נביא כאן תרגום: "כותבים לנו ממרמרוש סיגעט, היום הזה היה להבחור החתן ר' יואל טייטלבוים בנו של הרב דפה, בר מצוה. חוץ ממה שהיה סעודת מצוה ברוב פאר מהמון בעלי בתים וגם אורחים מהחוץ.

הבחור הבר מצוה נשא דרשה בחריפות ומגידות בת שעתיים וכן אביו הרב דפה נ"י יתן ה' וכה יוסיף וירום קרן תורתינו הקדושה!.

ומכאן כמקור ראשון שתאריך לידתו, אמצע טבת תרמ"ז. ובפטירתו הי' 1/2 92 שנה.

ת. נ. צ. ב. ה.

מאמרותיו:

הרה"ג רבי אברהם שלמה כץ אב"ד ריסקווע (נפטר בשיבה טובה עת כיהן כדומ"צ ורב דקרית יואל ב"ב) שהיה מפורסם כדיין מובהק, ישב בליל שבת בשולחנו הטהור של האדמו"ר וראה איך שהאדמו"ר אוכל בכוונה מדוקת ומחזי כבורר, ושאל אותו הלא "בורר", והשיב לו האדמו"ר "בשבת הנך גם חושב על בוררות".

אחד עלה לתורה ורצה לנדור 10 דולר, ובטעות הכריז הגבאי ב'מי שברך" ח"י דולר פנה אליו האדמו"ר (שהיה כידוע בעל הקורא) שהגבאי עבר על בל תוסיף, כעת שהוא לא יעבור על בל תגרע.

– * –

על אתרוגים הכתוב עליהם באותיות גדולות "בלתי מורכבים" הגיב "בלתי הם כלום, רק מורכבים".

– * –

פעם אמר במסיבה לטובת הישיבה, על מה שהגמ' (מגילה ב.) מ"ם וסמ"ק שבלוחות כנס היו עומדים, כי מי שהוא מהס"מ אינו צריך לנסים כי יש לו השפעה מבחוץ אבל מי שהוא מהמ"ם וסמ"ק צריך לנסים.

– * –

פעם ישב איש מכובד ליד האדמו"ר בליל שבת עת ערך השולחן הטהור וכשהחסידים חטפו שיריים ונשפך קצת מהחרוטב על הרב המכובד, אמר לו האדמו"ר שהחסידים אומרים שכשבאים אלי נדבק משהו בכ"ז.

– * –

על סיפור מעשה ששגור בפי העולם מגביים בדרך כלל שלסיפור הזה יש כבר זקן לבן, והוסיף האדמו"ר כי כל אחד מוסיף שער אחת.

– * –

אברך אמר פעם כי הדרך החדשה לבורו פארק הוא בדיוק 18 דקות, והשיב האדמו"ר הלא הוא בדיוק שיעור חימוץ.

כמו"כ אמרו לו כי בבורו פארק ישנם חמשים אחוז יהודים, והשיב, יהודים בחמישים אחוז.

– * –

פעם הגיע לברית מילה, וכדרכו בא באיחור רב, והיה שם רב אחד, שהמתין זמן רב, וניסה לחדד לאדמו"ר, ואמר לו הרי כתוב וישכם אברהם בבוקר, וענה לו האדמו"ר אך לא כתוב כמה זמן לקח לו "ויחבוש את חמורו".

– * –

לפני שנים אחדות עת סבל קשות על רגליו, אך בשמינו עצרת עבד עבודתו בקודש כדרכו בקודש ללא שום שינוי. והיה לפלא אך הוא לבד תירץ שהרי בגמרא מפרש "שמינו רגל בפני עצמו".

בשובו מארץ ישראל בשנת תשכ"ה אמר שהחילוק בין ירושלים לניו-יורק הוא, שבניו-יורק באים אנשים נותנים לו כסף ומבקשים ממנו עצות, ואילו בירושלים הוא ההיפך, נותנים לו עצות ומבקשים ממנו כסף.

– * –

אחד בא מארץ ישראל ושאלו האדמו"ר מה החדשות משם, והלה השיב הכל בסדר, והשיב לו האדמו"ר: בסדר יש גם מרור.

– * –

באחד הביקורים בארץ שאל את הרה"ג רבי שמואל וואזנער מנהג המקום בנוגע לזמני שבת ומוצאי שבת, והשיבו כי המנהג היא כשיטת הגאונים וע"כ אמר האדמו"ר, עם כל העולם גאונים א"כ מה הוא הרב בעצמו.

– * –

פעם הגיב על אלו ההולכים בכובעי קש, שפעם היו מונחות הבהמות על הקש, היום להיפך, הקש מונח על הבהמה.

– * –

פעם אחת היתה סעודת פדיון הבן אצל האדמו"ר, ובאותו היום היה צריך להיות ה"דינער" למען ישיבתו, ומישהו אמר לו, עכשיו יש לנו סעודה קטנה ובלילה יהיה לנו סעודה גדולה, וענה לו האדמו"ר זצ"ל "לפני כל סעודה גדולה צמים קצת, כך גם כאן, לפני הסעודה הגדולה הערב, אנו אוכלים פ"ד תעניות".

– * –

האדמו"ר נסע פעם וראה באם הדרך מסעדה גדולה ועלתה בלבה באותיות גדולות מוארות ומדי פעם מכובות האורות "בשר כשר" והגיב על כך, פעם כן כשר, פעם לא כשר.

– * –

משכיל אחד שאלו החילוק בין אותיות ס' ש' ת', ענה לו, איך תאיית "וכסילים מתי תשכילו".

– * –

באחד הביקורים בארץ, בא אדם שהציג עצמו שלמד בישיבתו בסטמאר, מגולה זקן, ניגש לאדמו"ר ושאלו האם הרבי אינו מכיר אותו אני הוא ליזר מישיבתו, ענה לו האדמו"ר: ובא לציון (באת לציון) גואל (נהיית אוויס-ליזער)

בעולם הרבנים והרבנות

כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל

אבל כבד ירד על היהדות החרדית בארץ ובתפוצות עם הסתלקותו של כ"ק האדמו"ר מסאטמאר, הגה"ק רבי יואל טייטלבוים זיע"א, אשר נמנה בין מנהיגיה הבולטים של היהדות הנאמנה בעשרות השנים האחרונות.

מגיל צעיר עלה ונתעלה במעלות התורה והחסידות, הקדושה והפרישות, ונוסף על עטרת האדמו"רות, מורשת אבותיו, שהנהיג בעוז ובגבורה, נתעטר בכתר תורה, כאחד הגאונים המובהקים בדורינו וממקומות כהונתו השונים היתה מצודתו פרוסה למרחקים והשפעתו חרגה הרבה מתחומי מגוריו וסביבתו.

היה בין שרידי מנהיגי הדור הקודם שניצלו בחסדי ה' ממלתעות השואה, ומיד לאחר שהגיע לחוף מבטחים חידש את פעולתו לקיומם מחדש של קהילתו הגדולה, שאליה נספחו רבים מהאודים המוצלים מאש התופת של מלחמת העולם השניה ביוזמתו ובמרצו הוקמו עשרות מוסדות חינוך חרדיים לחינוך הצעיר, עפ"י מורשת התורה והחסידות, המקיפים אלפי תלמידים.

מוויליאמסבורג, שבניו יורק (ארה"ב), שם כונן את מושבו לפני שלושים שנה ומעלה המשיך לנהל את מאבקו הבלתי מתפשר עם הציונות לכל תופעותיה.

לפני כעשר שנים החל בהקמת קרייתו ה' חדשה בארה"ב, „קרית יואל", עם בית מדרשו הענקי במרכזו, ובית מגוריו במרחק 2 ק"מ מן העיירה. מדי יום ששי הגיע לקריה, כדי לעשות בה את שבתותיו, וישב מדי שבת בראש השולחן בסעודה השלישית.

כאשר חלה לפני שנים מספר, התפללו המוני מעריציו בכל העולם לרפואתו, ואמנם בעז"ה נתקבלה תפלת רבים וכ"ק האדמו"ר התאושש והמשיך לנהל את עדתו ולעבוד את עבודת ה' בקודש כמקדם, גם בשנותיו האחרונות, כאשר חולשתו הלכה וגברה, היתה עינו פקוחה על רבבות מעריציו ובני עדתו.

בשבת האחרונה, פ' ראה, עוד נוכח בתפלה בבית מדרשו, אך בשעת התפלה חש שלא בטוב, וכחו כבר לא עמד לו לשבת בראש שולחנו בסעודה השלישית.

מיד עם צאת השבת הובהל לבית החולים, שם אובחן ע"י הרופאים סיבוך קשה בריאותיו וכל מאמציהם להצילו לא הועילו. הידיעה על מחלתו האנושה פשטה מיד בכל רחבי העולם היהודי, והמונים החלו בתפלות בבתי כנסת לרפואתו, אך הוא נתבקש לישיבה של מעלה בשנת ה'95 לחייו עלי אדמות.

הלויתו יצאה מבית מדרשו ב„קרית יואל" במונרו, לעבר בית העלמין החדש שבמקום, לקול בכיותיהם של המוני המשתתפים, חסידיו ומעריציו.

מתולדותיו

כ"ק האדמו"ר רבי יואל טייטלבוים זיע"א נולד בשנת תרמ"ה לאביו הרה"ק רבי חנני' יו"ט ליפא זצ"ל, אב"ד סיגעט ובעל „קדושת יו"ט", בנו של הרה"ק רבי יקותיאל יהודה זיע"א, בעל „ייטב לב" ממשיך השרשרת של הרה"ק רבי משה טייטלבוים מאוהעל, בעל „ישמח משה" ממניחי היסוד לתנועת החסידות בהונגריה. אחד מזקניו של כ"ק האדמו"ר מסאטמאר היה מהר"י אשכנפי מזלאטשוב, שנחשב מפוסקי הדור, בנו של הרה"צ רבי משה דור אשכנזי, שמנו"כ בצפת.

התחנך על ברכי אביו, בעל „קדושת יו"ט, ומגיל צעיר נודע בהנהגתו המופלאה, בהתדמתו העצומה ובקדשתו המופלגת, ומיד כאשר אביו נסתלק לישיבה של מעלה, בשנת תרס"ה הוטלה עטרת ההנהגה על שכמו, ובמשך כיובל וחצי שנים התמיד בהנהגת עדתו שמנתה ב-משך השנים רבבות רבות.

נוסף על עטרת האדמו"רות שירש מאבותיו הק' נתעטר בכתר התורה, שכן בהיותו אברך צעיר לימים נתבקש להכין פאר בקהילת איגינצא. בשנת תרע"א נקרא להכין פאר בקהילת אירשיווע, לאחר מכן בקהילת קראלי, ובשנת תרצ"ה עלה ונתעלה להחונת אב"ד ור"מ הקהילות המכובדות ביותר במרכז אירופה, והוא מילא את מקומו של מהר"י גרינוואלד, בעל „זכרון יהודה".

משחר נעוריו נודע בקדושתו ופישורו, א-כילתו אכילת-ארעי בלבד, ובמשך עשרות בשנים לא היה שוכב לישון על מיטתו. תנומה קלה תפס על כסאו בעודו יושב ועוסק בתורה לילות כימים, ותוך שעה קלה התעורר וחזר לעבודתו הקדושה במלוא התנופה וה-התלהבות.

תפיליתו בקול עדתו היתה בהתלהבות קודש וברשפי אש שבקעו והרקיעו שחקים, ובהתל-הבותו זו סחף עמו את כל האלפים שנאספו מסביבו, מקרוב ומרחוק, בכל עשרות שנות הנהגתו. אף בשנים האחרונות כאשר נפל ל-משכב המשיך לעבור לפני התיבה בימי חג ומועד, ובמיוחד בימים הנוראים, התנשא בגבורת ארי מעל מיטת חוליו ושפך צקון לחשו לפני בוראו, כבן המתחטא לפני אביו.

חלק בלתי נפרד מעבודתו היה בהנהגת שלחנותיו, והיו תקופות שאלפים הצטופפו בצלו. שולחנותיו אשר נמשכו שעות ארוכות, וכל אותן שעות ארוכות היה שופע חידושי תורה בהלכה ובאגדה, בנגלה ובנסתר. חלק קטן מתוך חידושיו אלו, נאספו בשנים האח-רונות ע"י שומעי לקחו במהדורות רבות של „חידושי מהריט"ב".

בכל מקומות כהונתו החזיק ישיבה והרביץ תורה לאלפי תלמידים שנאספו אליו מקרוב ומרחוק, תפקיד מיוחד ראה לעצמו בחינוך דור העתיד לתורה לחסידות, ולשם כך הקדיש מאמצים גדולים לפיתוח רשת מסועפת של מוסדות חינוך תורניים וחסידיים של מוסדות חינוך תורניים וחסידיים לבנים, לתלמידים ולאברכים, בארה"ק ובתפוצות, רשת זו מקיפה בת' חינוך לבנות גני ילדים, בתי"ס יסודיים וכו'.

עוד בשנים שלפני מלחמת העולם השניה נמנה בין גדולי התורה הבולטים באירופה, ומכל תפוצות ישראל הריצו אליו שאלות ב-הלכה ושאלו לחוות דעתו בעניינים שונים, אף השאיר אחריו מורשת תורנית עשירה שרק חלקה הובא לדפוס.

בשנות השואה בעלות הכורת על בית יש-ראל, שתה את כוס התרעלה במידה גדושה, אלפי חסידיו ומעריציו קידשו את ה' בעלותם על המוקד למען קידוש ה', אף הוא עצמו נכלא במחנה ברגן-בלזן. חסידיו מעבר לים לא חדלו מאמצים להצלתו, ואמנם, בחסדי ה' אשר הותיר לנו שריד כמעט, נמלט בנסי נסים מגיא ההריגה וברכבת ברגן בלזן הגיע בכ"א כסלו תש"ה לחוף מבטחים בשוויץ. לאחר שהות קצרה במדינה זו עלה לא"י בשנת תש"ו, ומיד עם עלייתו החל לשקוד על חידוש תנופת פעילותו הסוערת בכל התחומים כב-שנים שלפני המלחמה.

מיד אחרי עלייתו לירושלים החלו לנהור אליו רבים לתפלותיו ולשולחנותיו. באותה תקופה אף הוזמן ונענה להשמיע שיעורים בהלכה בפני תלמידים בישיבות שונות בי-רושלים. לאחר חדשים מספר החל בהקמת והרחבת ישיבתו המפוארת „ייטב לב", הכוללת כיום מאות בחורים ואברכים, כן הקים ת"ת לבנים שבו לומדים כיום מאות תלמידים, וכן מוסדות חינוך לבנות „בנות ישראל", „בנות רחל", ועוד.

הקשר הראשון שלו עם ארץ ישראל החל עוד עשרות בשנים לפני כן. כאשר בכל מקומות כהונתו גייס תרומות למען צדקת רבי מאיר בעל הנס, להחזקת ישוב א"י על טהרת הקודש. אף בשנות המנדט הבריטי ביקר פעמים בארץ, לחונן את עפרה ולרצות את אדמתה. וכל ביקור הותיר רושם עצום על יושבי ארצה"ק.

בשנת תש"ז יצא לארה"ב והקים את היכלו בוויליאמסבורג, ותוך תקופה קצרה הפך חצרו להיות המרכז להצלתם של אלפים ורבבות פליטי השואה והאודים המוצלים מאש מהו-גגריה, רומניה קרפטו-רוטיה ועוד, ובה"ותו מאותם אישים בודדים שנותרו לפליטה מהשואה הנוראה, ריכז סביבו רבבות ניצולים והטביע את חותמו על פעולתם הרוחנית, ורבות פעל על התארגנותם הקהילתית ופעל גדולות ונצורות להצלתם הרוחנית והמשך שרשרת הדורות, בדרך אבותיהם, ללא כל שינוי.

כעשרים שנה התגורר בוויליאמסבורג שבברו-קלין, אולם מטעמי בריאות המליצו רופאיו שיבחר לעצמו מקום חדש בעל אקלים שונה, והוא בחר בעיירה מונרו, ליד מונסי, שם הוקמה קריה שלמה „קרית יואל" שבמרכזה

שלשים להספד

בית מדרשו העניק של האדמו"ר זצ"ל, ביחד עם כל מוסדות הקריה.

בשנת תשי"ד לאחר פטירתו של הגאון האדיר רבי זעליג ראובן בנגיס זצ"ל, בעל "לפלגות ראובן" רבה של העדה החרדית בירושלים, בחרה ההנהלה את כ"ק האדמו"ר מסאטמאר למלא את מקומו, ומאמקום שבתו בארה"ב היתה מצוותו פרוסה לארה"ק, כמו בשנות צעירותו המשיך במערכותיו הסוערות נגד הציונות החילונית בחירוף נפש ובכל כוחותיו.

לאחר שהתיישב באופן קבוע בארה"ב ביקר בארץ ישראל בשנים תשי"ב, תשי"ט, תשכ"ה וכל ביקור עורר הדים נרחבים בחוגי היהודים החרדים, אף מעבר לחוג תלמידיו ומעריציו. פעילותו בא"י כלל הקמת שיכונים "רב־טוב", כשם שגם בארה"ב סייע להקמת שיכונים לפליטים ולנזקקים. בבני ברק הקים את השיכון "קרית יואל", המרכז מאות משפחות ורשת מסועפת של מוסדות תורה, צדקה וחסד שיכון "רב־טוב" בשכונת קטמון בירושלים ושיכון נוסף ליד שכונת "עזרת תורה" ועוד. נודע בצדקת פזרונו לנזקקים, להכנסת כלה, ומבחינה זאת נחשב ליחיד בדורו. ביתו היה פתוח לרבים, וכל מי שהגיע לביתו וביקש את עזרתו נענה במידת יכולתו, ולמעלה מזאת, לעתים קרובות אף הלווה ושיעבד את נכסיו לשם גיוס כספים למטרות צדקה וחסד.

בזוו"ר היה חותנו של הרה"צ רבי אברהם חיים מפלונטש, ובזוו"ש נשא את נכדתו של הרה"ק רבי דוד מקשאנוב, בנו של הגה"ק בעל "דברי חיים" מצאנז זיע"א, ובעשרות השנים האחרונות עמדה היא תבלחט"א לימינו וסייעה לו בעבודת הקודש במיוחד בפעולות החינוך, החסד והצדקה.

אלפים ורבבות היו פונים אליו, שוטחים בפניו את מרי נפשו ולבם, סבלותיהם ומצוקותיהם, ואת כל הפונים אליו היה מקבל במאור פנים ובסבר נאה, מעודדם במאור פניו מתפלל לשלומם ולרווחה, ובכל כוחו השתדל להקל על סבלם של אחרים, הן בעידוד רוחני ונפשי והן בסיוע כספי וחומרי.

אף שהיה תמיד פתוח למצוקת הזולת וסבלם והתפלל לשלומם ולטובתם, לא שפר עליו חלקו בחיים עלי אדמות, שלוש בנותיו נפטרו על פניו, ביניהן בתו, שהיתה רעייתו בזוו"ר של כ"ק האדמו"ר מסאטוב, לפנים בסעמיהאלי.

הלווי' במונרו, נ. י.

קהל אדיר של רבבות חסידים ואוהדים מכל רחבי ארה"ב, שהקיף את כל שורות היהדות החרדית באמריקה, ליווה בהלוויה ענקית, שטרם נראתה כמותה בניו יורק את כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל למנוחות, בבית העלמין החדש בעיירה מונרו שבניו־יורק.

מסע ההלוויה הענקי, שהתרך לאורך קילומטרים ארוכים, והמשטרה המקומית לא הצליחה להשתלט על הצירים העמוסים. עקב זאת נאלצו שיירות של כלי רכב להחזר על עקבו־תיהן מבלי להשתתף בהלוויה.

ההלוויה הגדולה החלה מיד בתום שורה ארוכה של הספדים ברחבת בית המדרש הגדול שבעיירה מונרו. בשעה 6 בקירוב החל לנוע מסע המלווים לעבר בית החיים החדש שנפתח במקום, וההלוויה עשתה את דרכה במשך כשעתיים, אולם היא נסתיימה לפני שקיעת החמה, בשעה 7.45 לפי שעון ארה"ב.

בטרם שיצאה ההלוויה מביהמ"ד נאמרה מסכת הספדים מפי רבנים גדולי תורה, המ־קורבים לחסידות סאטמאר. במשך כ־3 שעות רצופות ניצב הקהל העצום מוכה היגון ברחבה הענקית שליד ביהמ"ד והאזין לדברי הספד והתעוררות שנאמרו בקול בכי וקינה. שנים עשר מספידים השמיעו את דברם בפני הקהל האדיר, העטוף באבל, שהתקבץ ובא לחלוק כבוד אחרון לאדמו"ר זצוק"ל.

ראשון המספידים היה רבי אפרים יוסף דב אשכנזי, נאמן ביתו של האדמו"ר ואחריו נשא דברי הספד רבי עזריאל גליק המשב"ק, עוד נאמו הרבנים הגאונים: רבי מנחם מנדל רובין אב"ד מוושאי בן אחותו, רבי ישראל חיים מנשה פרידמן דומ"צ בקהילת סאטמאר בווילימסבורג, רבי יוסף גרינוולד גאב"ד פאפא, רבי נתן יוסף מיילעס ראש ישיבת "תורה ויראה" דסאטמאר, רבי עזריאל יהודה לבא־ווייטש אב"ד בקהל "עדת יראים" בוינה, רבי יחזקאל ראטה דומ"צ בקהל סאטמאר בבורו־פארק, רבי אליקים געציל ברקוביץ דומ"צ בקהילת קרית יואל, רבי רפאל זילבר אב"ד פריימאן ורבי משה יוזפוביץ ר"מ בישיבת "תורה והוראה" בסאטמאר. אחרון המספידים היה בן אחיו של האדמו"ר, רבי משה טייטל־בוים, גאב"ד סיגעט, שהגיע במטוס שכור מיוחד מלוס אנג'לס יחד עם קהל חסידיו.

בשעת ההלוויה קובצו כל חמשת אלפי הילדים, עד לגיל תשע, שהיו במקום לתוך ביהמ"ד הענק ב"קרית יואל" שבעיירה מונרו כדי לשמוע דברי הספד מפי מחנכים ורבנים.

לעת ערב לפני שקיעת החמה, הורד הארון לקבר בשולי העיירה מונרו, כאשר קהל הר־בבות עומד רוטט ואבל על סילוקו של צדיק, ומקונן מרה על הילקח עטרת ראשם ומנהיגם של רבבות אלפי ישראל בשני הדורות ה־אחרונים.

האבל בארץ ישראל

עם היוודע הבשורה הקשה השתרר אבל כבד בארץ ובריכוזים הגדולים של חסידות סאטמאר ניראו חסידים ואוהדים כשהם יושבים על הארץ ופורצים בבכי מר, על הסתלקות מורם הדגול והישיש.

במקביל לשעת צאת ההלוויה בארה"ב, נע־רכו בארץ עצרות הספד, שבהם הושמעו דברי הערכה והתעוררות מפי אישי תורה וציבור.

בירושלים נערכה עצרת מיספד מרכזית ב"ככר זופניק" שליד שכונת גאולה. בעצרת זו השתתפו אלפים מבני ירושלים, כאשר אליהם הצטרפו עוד המונים מכל רחבי הארץ, שהגיעו למקום בעשרות אוטובוסים ובצי של כלי רכב פרטיים.

בעצרת ענק זו נשאו דברי הספד רבני הבד"ץ של "העדה החרדית" בירושלים, במרכז הדברים נשמעו דברי ראב"ד העדה החרדית, הרב ר' יצחק יעקב וויס, שקרא להמונים לשבת לארץ ולקרוע כדין קריעה אחר האדמו"ר זצוק"ל. עם קריאתו להמונים, ישבו אלפי המשתתפים על הארץ וקרעו "קריעה" בבגדם. כן נשאו דברי הספד הרבנים הגאו־נים: רבי משה אריה פריינד ראש ישיבת "ויטב לב" דסאטמאר בירושלים, רבי ישראל משה דושינסקיא ראש ישיבת בית יוסף צבי בירושלים, רבי ישראל יעקב פישר רב דבהכ"נ "זכרון משה" בירושלים, רבי אלי־מלך אשכנזי ראש כולל "רב אחא" בירושלים ורבה של העיר מלבורן שבאוסטרליה, והרב ליפא שוורץ מנהל ישיבת סאטמאר בירושלים, שפתח את העצרת הגדולה.

בישיבת "אהל שמעון" מערלוי נשא הרב רבי יוחנן סופר אב"ד ערלוי דברי הספד נרגשים עם הגיע הידיעה הקשה. הוא קרא על האדמו"ר "הצבי על במותיך חלל". נעשה חלל בהיכבה נר ה', נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, ואין אנו יכולים עוד לסמוך על אותו זקן צי"ע, הגר"י סופר סיים בקריאה להתחזק בלימוד התורה ביתר שאת בקדושה וטהרה וביר"ש.

הגר"א שך בהספידו: האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל — קדוש מרחם

אלפים מהציבור החרדי בבני ברק ומ־האזור נאספו בליל יום ג' ברחבת כולל "חזון איש" בבני ברק שהיתה מלאה, וכן בכל הרחובות הסמוכים, להספד על כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל.

ראשון המספידים הגרא"מ שך שליט"א ראש ישיבת פוניבז' שהספיד - שעה ארוכה.

אמר בדבריו כי כ"ק האדמו"ר מסאטמאר היה קדוש מרחם, עליו אפשר לומר ספר תורה שנשרף, עשרות שנים עמל בחיבה ביגיעה עצומה. השפעתו היתה רבה וכמדומה שאין איש בציבור החרדי שלא קיבל ממנו ומתורתו בין במשרין ובין בעקיפין, היה בעל צדקה וחסד מאין כמותו והיה סמל של צדקה וחסד לכל אחד. האריך ימים וזכה לקבל השפעה ודרך מדורות קודמים.

הגרא"מ שך הוסיף כי עיקר קיומו של עם ישראל להמשיך בדרך שראינו וקבלנו מרבו־תינו בדורות הקודמים.

הקבלה המסורה לנו מדור דור היא כי אין לנו דרכים ושיטות חדשות מלבד י"ג עיקרים המסורים לנו מדור דור. עד כמה גדולה היא הקבלה שאסור להוסיף עליה עיקרים ודרכים חדשות, שרואים אנו מהגמ' במס' חגיגה שאומרת, שי"ח קללות קילל ישעיהו הנביא ולא נתקררה דעתו עד שקילל את הקללה הקשה ביותר "ירהבו הנער בזקן" איזה קללה אפשר לקלל עוד אחרי שנתקללו שלא יהיו בעם ישראל בעלי משנה, בעלי אלא הקללה הקשה ביותר היא שיבאו נערים מ־נוערים מן המצוות ומהתלמוד ונושאים ונותנים בהלכה? דרך המסורה מדור דור ויבואו ויוסיפו עליה דברים לחדש דרכים ושיטות חדשות.

והגר"א שך ממשיך ואומר: מלבד זאת רואים אנו כי קללותיו של ישעי' היו בדברים העי־

קריים והיסודיים של שיכחת התורה והמצוות ולא כללם בענינים של מדינה, ארץ קרקע ושכחם משום שכל זה אינו עיקר ויסוד, לעם ישראל העיקר והיסוד הוא שמירת התורה והמצוות בדרך המסורה לנו מאבותינו. כל הזמירות והשיטות החדשות הנשמעות לאחרונה הם נטע זר בתוכנו, אין להם כל שייכות לדרך המסורה לנו מאבותינו מדור דור.

כשאנו באים להספיד את כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל שעשה כל שביכולתו לשמור על הדרך המסורה לנו מדור דור, עלינו להתחזק כל אחד ואחד בענין זה, שכל אחד ישמע ויציית לרבותיו בדרך שקיבלו מרבותיהם, כי עיקר קיומו של עם ישראל היא המסורת והקבלה שדור אחד מעביר לדור הבא אחריו, ורב מעביר לתלמידו, ועלינו לראות מדרכם של רבותינו מדורות קודמים ולהתנהג על פיהם.

לאחר מכן נשאו דברי הספד הרב ר' מיכל פיינשטיין ראש כולל „בית יהודה", והרב ר' נסים קרליץ רבה של קרית „רמת אהרן" ראש כולל „חזון איש" וחבר מועצת אהרן" ראש כולל „חזון איש".

"המודיע"

הגה"ק רבי יואל טייטלבוים זצ"ל האדמו"ר מסאטמר

שלושים להסתלקותו

המאמר דלקמן נתפרסם כ„הע' הה" האחרון, שהעתיקו מ„אוי' קלעי שם" נתפרסם המאמר בשנת תשי"ט, כשביקר האדמו"ר מס' סמר זצ"ל בארץ, הכותב הוא סו' תב' הוא סופר' חילוני מופלג, ו' כן כל השמות המוזכרים במאמר שם חכותב הר פ' עקבי. (המע' רפת).

האומר מסאטמאר, אינו מכיר במדינת ישראל, לא ביסודה ה' אידיאולוגי ולא בזכות קיומה. ו לכן הרבה מאורחי ישראל אינם מרוצים ממנו, ואף נוטרים לו — ארבה. בעת ובעונה אחת החסי דים מקבלים את פניו בלהט וב' תלהבות העוברת כל גבול, כפי שקיבלו את פניו עתה, כאשר ה גיע לביקור בארץ.

שורות אלו לא יזדונו בדעותיו הפוליטיות של הרבי. מוכרחני להעיר מיד, כי אינני מחסידיו, אך אולי אוכל לתרום משהו ב תיאור אופיו ודמותו של האיש חבלתי רגיל זהה, בכך שאספר, אך ראיתי אני את הרבי מקרוב, במשך חדשים מספר במחנה הרי כוז ברגן בלזן, את היינו יחדיו בשבט. במקום ובעת בו התגלה כל אדם באופיו האמיתי, ללא כ חל ושרק. במחנות הקא־צעט, בו נאבק כל אדם על קיומו, וכל מעצורי האנושות והמוסר נעלמו כליל. כאשר המצבים הנוראים חשפו את היצורים האפלים ביו תר בהיותם בצל המוות — שם התגלה כל אדם בדמותו האמיתית.

זה זה לפני 15 שנה ביולי — 1944, כאשר הכרתי לראשונה את האדמו"ר מסאטמאר על גבול אונגרין—סלובקיא, במאריאר — אחאר, שם בעזרה הרכבת לשבי ימים. ציפינו שם להכרעה אם י משיך הטראנספארט שלנו ל„או' שוויץ" שבפולין, או ל„אוישפיץ שנאוסטריא. היתה זו השאלה ה גורלית שהכריעה נגונה היתה בידי „מנהיג הטראנספארט. ההב דל בין שניהם — בין „אוש' ויץ" ל„אוישפיץ" ברור היה ל כולנו...

לאחד מן הקבוצה נודע- מפי נ הג הרכבת, כי „הוראות המצעד" שבידיו מבציעות על אושוויץ. פלומר. הטראנספארט מיועד ל- בלוק הגברים „ע". אינני יודע — איך זה קרה, אך עובדא היא, כי הגרמנים בעצמם הניחו לו לרבי לשאת את זקנו, אשר הרבי נהג לכסות ע"י מטפחת שעטף בה, כי אילו היה סובל מכאב שיניים.

בקסרקטין שלנו היה האדמו"ר מסאטמאר, היחידי שלא השתתף בסעודת ה„אספל". הוא לא היה נאלץ לעמוד אתנו ברוחות עזים וגשמים, בכפור ושלג שעית א רוכות לפנות בוקר, ומאוחר בלי לה בביקורת.

הרבי גם לא נהנה ממאכלי ה- מחנה. הוא התקיים על תפוחי א דמה מבושלים במים בלבד. למי- טב ידיעתי נהג להתענות פעמיים שלש בשבוע.

את קולו של האדמו"ר מסאט- מאר, יכלו לשמוע בקסרקטין כ מעט כל היום, לא, הוא לא די- בר, לא מדבר שמענו אותו, אלא מתפלל כל היום, או שמענוהו לו- מד. היה לו ניגון עצוב, תנועה בכיינית שעוררה. אותנו בשעות הלילה המאוחרות ולא הניחה לי שון. אני בעצמי קלטתי את ה- תנועה הזאת, ושנים רבות זמזמה התנועה הזאת במוחי, כזכרון ע- צוב מימים טרופים אלה. הניגו נים העצובים של הרבי עיצבנו מספר דיירי הקסרקטין, אך לא אותי. ידעתי היטב כי בתנועות אלה מתפלל הרבי אל ה', הוא מעורר רחמים, ונאבק נגד גזר הדין האיום, ומתפלל לישועה.

גם בקסרקטין המלוכלך, נשאר הרבי צח כבדולח. הזוהמה הנו ראה, לא היתה לה שליטה על הרבי. היא נהג לשכב על משכבו. והרבנית והגבאי — איש צעיר ורזה — שימשו אותו במסירות, ועזרו להכין לו את האוכל המ צומק, בכדי שיוכל להמשיך בע בודתו. תקופת ההוד הזוהרת של הצר סאטמאר המפוארת, כאילו שקעה עם העבר...

את הרבי לא ראיתי מאז. ו- הגיע למחנה השמדה אושוויץ. נקל לשער את רגשות היאוש ש אחזו את כולנו כאשר נודע לנו על כך.

קרונות הטראנספארט הועברו בינתיים לפסים צדדיים, שם ב תוך הקרונות ומחוץ להן, בתוך שלושה מטר משני צידי הפסים, עשינו את שתי היממות המסוכ- נות הללו.

לצדי הפסים משך את תשומת לבי יהודי ששיבה זרקה בו, ש לסתר פניו עשה עלי רושם א דיר. אחוז שרעפים כאשר שפ- רותיו, מרחשות תפילות או מנעי נות, צעד אנה ואנה כארי פצוע. פיניני יודע אם אמר תהלים, או שמא דאג ביאושו על הגורל ה יגב, אך זאת ראיתי כי הוא מו- דד מאוד. כך צעד בראש מו- שפל בין הקהל. לשאלתי לאחד מכרי, מי האיש הלזה? ענה לי: „הלא הוא הרבי מסאטמאר מהר" שיטלבוים ז"ל וכל הנמצא במחיצ תו, מובטח לו כי לא ייאונה לו כל רע". הוסיף מכרי בבטחה. עד אז טרם שמעתי מרב כזה. בעצם, עולמם של היהודים האו- רתודוקסים חרדים היה זר ורחוק ממני, ומעולם לא שמעתי עד אז על האדמו"ר מסאטמאר. לא ייפ לא איפוא כי בספקנותי גבצר מ ימי להשיג, כיצד זה יכולים בני אדם להיות כ"כ בטוחים בעצמם, כי בחיות ה"רבי". בינינו, הסיכו יים שלנו טובים לצאת את הגי הנום הזה. מאוחר יותר נוכחתי לדעת כי התקוות היו מוצדקות. השאנגרלים ההונגרים החלו להתקרב לעבר הקרונות, אך ח יילי הס.ס. נקדו עליהם להתרחק. ובכח פ טונה הרכבת, במקום ל- מחנה המוות „אושוויץ", למחנה „אוישפיץ", אשר, כפי שטענו, — היה מלא עד אפס מקום, וכך — הועברנו למחנה- מרגן־בלזן.

בברגן בלזן גרתי משך 5- חד- שים עם האדמו"ר מסאטמאר, ב- מסתם הזקין בינתיים. צירתו ה- מלכותית הנפלאה הקסימה את כל רואיו.' מודה אני כי בעצמי הו' שפעתי והוקסמתי עמוקות. שם — בין חוטי הזרם, בצלו של מלאך המת, נחלש עד למאוד, התחלתי להאמין בכוח עליון. הבחנתי פ- עמים רבות כי בהתפלל הרבי, או גם אם רק שר את תנועותיו ב- לבד, מלאו עיני כל — דמעות דם.

ביום קייצי אחד בקשתי את ה גבאי העציר, שיפעיל אצל הרבי שיעניק לי „אוטוגראף" (חתימת יר שלוקחים בדרך כלל מאישים מפורסמים). התשובה לא בוששה לבוא: הרבי סבור, כי אין השעה כשרה עתה לכך...

שבועות עברו, והרבי מסאטמ- אר נשא את סבלו בצניעות וב- דומיה, הוא לא התרעם על בור- אי, וקיבל באהבה את הנסיונות הקשים. רק פעם אחת ראיתיו — יוצא מכליו, היה זה אחר צהרי יום שבת באמצע לימודו, כאשר ההפלפל עם הרב מדברצין הישיש (הגה"צ רבי שלמה שטראסטער זצ"ל). עיני הרבי ירקו גחלי אש, והרב שטראסטער בן התשעים — הודה לדברי האדמו"ר מסאטמאר. כאותר יותר התקרבתי מאוד ל- האדמו"ר. והיה זה בעקבות הסי- בות כדלהלן:

הצלחתי לרכוש את אימונם של מספר אנשי ס.ס. ע"י ששיחדתי אותם בדברים שונים, וקשרתי — איתם יחסים טובים. במחיר השו- חד, סיפקו לי עתונים. אנשי ה- ס.ס. הביאו לי עתונו של גבלב „דאס דויטשע רייך", דער „פא- לקישער באאבאכטער", ה„גרענצ' באטע" מפרשבורג ועתונים גרמ- ניים אחרים. בנוסף לכך העניקו לי מדי פעם גם לחם ועוד. אך החשוב מכל היו העתונים. היה זה מזונו הרוחני, ובמחנה בימים ההם היה לזה משמעות מרחיקה לכת לגביו. לעתים מזומנות ש- אבנו עידוד מן הידיעות השונות בעתונים וציפינו ליום השיחרור.

הידיעות החדשות הופצו מדי ערב בקסרקטינים בין האסירים. בנוסף לכך, הפובליציסט היהודי הונגרי המפורסם בעלא ישאלש

הוסיף את הערותיו ופרשנויותיו על הידיעות היבשות, שתושבי המחנה האזינו להם בדריכות. כך נידע לנו על פלישת מעצמות ה־ברית לנורמנדיה. שמענו על כי בוש ונורשה ופריו מידי הנאצים, וכן נודע לנו על נסיון הנפל ל־תנקש בחיי היטלר.

בערב אחד ניגש אלי הגבאי בשליחות הרבי, וביקש ממני — טובה: היות ומשכבי של הרבי מרוחק ממשכבי שלי, ואין הרבי שומע את הידיעות הנקראות בטוך נמוך. נוסף לזה אין הרבי ער־ לה על יצועו יחד עם שאר הא־ סירים. לכן מבקש הרבי ממני — טובה, שאקרא לפניו את הידיעות בשעה מוקדמת, בטרם מסירת ה־ ידיעות בקסקטין. הסכמתי ברצון למלא את רצון הרבי, ומדי ערב בשעה 6.30 הלכתי למשכנו של הרבי ומסרתי את הידיעות העק־ ריות והמאורעות הפוליטיים.

הרבי הקשיב בתשומת לב. את הידיעות על הנצחונות של צב־ אות ומעצמות הברית, קיבל בק־ ריאות, באדישות ובשוויון נפש. הוא נהג להעיר: „אנו זקוקים עוד לרחמי שמים מרובים להניצל מן המחנה הזה...“

קרבו לימים הנוראים והגיע — יום הכיפורים. במספר קטקטי־ נים היו מניינים לתפילה. בקטק־ טין שלנו, עבר האדמו״ר מסאט־ מאר לפני התיבה בתפילת המוס־ פין. בחצר טיילו בעלא תשלט ואלאדאר קאמלאש (שני סוהרים ונשוררים הונגרים מפורסמים, מ־ מוצא יהודי). ניגשתי אליהם ו־ הזמנתים להיכנס ולהקשיב לת־ פילתו של הרבי. היה זה לשניהם חויה עמוקה ממדרגה ראשונה, לראות את הרבי מעוטף בטליתו, כשכל עצמותיו מתנועעים ושופך את לבו לפני קונו.

בחוץ, מרחק של מטרים ספו־ רים בלבד עמדו מלאכי חבלה נ־ אצים, אנשי ס.ס. הם שמרו על האסירים שבתוך המחנה המוקף גדר תיל אלקטרוני. מבפנים בקע קולו המתחנן וקורע הלבבות של הרבי, בכי הדורות של התפילות.

כאשר יצאנו אל הקסקטין, נ־ ענה בעלא תשלט, הציני והמת־ בולל, שלמרות התבוללות ולגו עיניו דמעות, ואמר לי: „אמנם זה דבר מסוכני, אך הלא זה נ־ הדר מאוד!...“

אלאדאר קאמלאש מצדו טען: „אם קיימת תפילה בעולם, הרי שזוהי התפילה האמיתית!...“

כולנו חדורי הכרה היינו, כי שומעים אנו את תפילות הקודש של בני ישראל, ולא יכולנו ל־ הישאר אדישים.

בשלהי חודש נובמבר הגיעה ל־ אזינו ידיעה כי נשתחרר בקרוב, וכי יעבירוהו לשוויץ. הלבבות מ־ לאו עצבונות, חרדה ומתח. ספי קות ניקרו במוח. האומנם? המה־ נה כולו היה בציפיה דרוכה, ־ פירורי מצרכי המזון שהוסתרו, פרוסות לחם, שימורי מזון וסיג־ ריות החלו לבצבץ ממבואם. מ־ חירי הסחורה הזאת בשוק השח־ חור, נפלו בצורה דראסטית, הלא עוד מעט ונשתחרר. לעומת זאת, מחיר הדולר עשה קפיצות חלו־ לות. חרדה ומתח בל יפוג א־ ספו את האסירים בציפיה לפתיחת שערי המחנה.

בימים טרופים אלה, האוירה במחנה היתה פאנטאסטית, וכל אחד היה עסוק למעלה ראש, עם עצמו ועם קרוביו, כאשר התכו־ ננו לאריזת החפצים והמתינו ל־ רגע השיחרור.

הציפיה הדרוכה והמתיחות הה־ נוראה הגיעו לשיא. ודווקא בי־ מים אלה ניגש אלי גבאו של ה־ רבי ואמר לי: „הרבי מבקש ל־ דעת אם עדיין רוצה אתה את תחתימת ידו?“

מאז בקשתי זאת, עברו קרוב ל־5 חדשים. במשך הזמן שבענו צרות ומרורים במידה גדושה. ־ זה זמן שנשתכחה ממני כל בק־ שתי.

„בטח שהייתי חפץ בחתימתו של הרבי“ עניתי לו בחיוך קל.

וכך קיבלתי את האוטוגראף של הרבי במחנה הריכוז ברגן־ בלזן. חדשים עברו וחרבי לא שכח, וכאשר סבר כי מבוקשי — „אקטואלי“, מילא אותו.

לרוע מזלי, נאבד ממני האי־ טוגראף יחד עם יומני האישי, שנגלתי בברגן־בלזן — בשנית נדודי.

כאשר השתחררנו לבסוף, והו־ עברנו מעבר לגבול השוויצרי, ובליל חורפי קר, צעדנו ברחובות סט. גאללען, לעבר המבנים ־ מוסקים שהוכנו עבורנו. שם ב־ רחובותיה השלוים והשקטים של העיר השוויצרית, לאורך המסלול שלנו, המתינו לבואינו אחינו ה־ יהודים. להתקרב אלינו לא הור־ שו, ולכן זרקו לעברנו פירות ט־ ריות וממתקים שתפסנו בשתי י־ דינו. אך מפי היהודים האלו שר־ גמו אותנו במתנות בקעה שאלה אחת ויחידה:

„וואו איז דער רבי?“ „היכן הרבינ“

„רואה אתה פרענף, אני אי־ נני כלום, איש אינו מכיר אותי. למרות שאת הספרים והשירה ש־ כתבתי קראו מאות אלפים. אין איש ממתין לבואי, רק את הרבי מסאטמאר מכירים, ורק לבואו מ־ צפים...“

קבוצתנו מנתה למעלה משלוש עשרה מאות איש, שכללו אישיב מפורסמים שונים מהיהדות ההו־ נגרית. הרוב המכריע של הקבו־ צה היה יהודים מתבוללים וניאו־ לוגים. יהודים אורתודוקסים היו פיזינו מעט מזעיר. הטראנספארט כולו מורכב היה מפרופסורים, מ־ שוררים, הוגי דעות, עסקני הכלל, ואישים מבניגים של התנועה ה־ ציונית בהונגריא. הרבי מסאטמ־ אר, הרב טייטלבוים היה כמובן כנשף זר בחוג שלנו. ונותני ה־ טון היו האינטלקטואלים והאק־ דמאים. בטוחים היו, כי הנה י־ בוא יום השיחרור והם ישאו את ראשם. יצפו בכל מקום לבואם. את פניהם, ורק את פניהם. יקבלו בכבוד גדול.

והנה לפתע אולכזו קשות. הנה הם מתחלכים בחוצות שוויץ, ו־ אף אחד אינו שואל עליהם, ורק באישיותו של הרב טייטלבוים ה־ אדמו״ר מסאטמאר, מתעניינים ה־ כל. כל אחד מבקש היה לדעת האם נמצא אמנם הרבי בתוך הט־ ראנספארט, ומה שלומו. מפיות כולם נשאלה השאלה: „וואו איז דער רבי?“

פתאום נוכחנו כולנו לדעת כי לא המקצוענים והאקדמאים הם המה „האריות שבחבורה“ — אלא הצדיק השלו והכחוש.

בשוויץ נפרדו דרכינו, אך ז־ מן רב מאז, עד היום הזה. אי־ נני מסיח דעתי מאישיותו המק־ סימה של הרבי מסאטמאר, שבא עתה לביקור בארץ הקודש.

לא אחת וברעותי עולים ה־ מחשבות הקצת פילוסופיות הללו: אם מכירים אנו במשמעות ה־ דת, ובעובדה שרק התורה — האמונה, היא שמשמרה על ב־ ני ישראל במשך אלפי שנות ג־ לותם, מוכרחים אנו גם להכיר בעובדה כי הרבי מסאטמאר הנו ללא ספק אחד האנשים הקדושים ביותר בישראל. וכי הוא השומר הנאמן ביותר על תורת משה ־ בינו שלא יסלפוה. יתכן ובעי־ נינו הריהו דקדקן מדי, עקשן מ־ די, למען ישמרו על קוצו של יוד מן התורה. אך אין ספק כי הוא הוא המגן הנאמן על התו־ רה, והמנהיג ישראל האמיתי.

„צופר“

האדמו״ר מסאטמאר זצ״ל

בביקור הרבי מסאטמאר זצ״ל בארץ ישראל פירסם עתון אחד שיצא אז „פנים אל פנים“ תמונתו של הרבי בחזית העתון תמונה נהדרת עם צבעים. יצאו אז כמה קוראים „דתיים“ במחאה היות שהעתון עשה עוול בפרסום תמונתו של האדמו״ר זצ״ל מסאטמר „שונא המדינה“ ואני אז עניתי במכתב למערכת שנתפרסם בעתון „פנים אל פנים“. כתבתי שאני חושב בדיוק להיפך שהעתון עשה שרות יפה בפרסום התמונה הנהדרת של הרבי שזה לכבוד ולתפארת טוב מאד שתמונה זו קשטה לפחות במשך שבוע אחד את רחובות הערים והמשובות על ידי העתון הנהלה בראש כל חוצות ליד דוכני המכירה לעתונות ובכלל הגיעה השעה לנתח קצת את הפעולות של הרבי „שונא המדינה“ כאן בארץ ישראל. הוא בנה כאן מוסדות גדולים לתורה ולחינוך הוא בנה כאן שכון גדול בבני־ברק הוא מחזיק כאן מאות משפחות ותומך בבתי יתומים. ידוע כי בעת ביקורו בפעם הקודמת חילק כרבע מיליון לירות לצדקה. אשתו תבד״ל הרבנית חילקה יותר ממאה אלף לירות בשביל הכנסת כלה. אבל הרבי עם עוד אלפי יהודים בארץ ישראל אינם משלימים עם חילול הדת בישראל והוא יצא חוצץ נגד זה ודווקא בזאת מתגלים האהבה שלו והחרדה לקיום הישוב היהודי באראצנו הקדושה.

הרבי הגדיר את מצבינו להמשך מה שחז״ל ניבו (במסכת סנהדרין צ״ז ע״א) מה שיקרא בעקבתא דמשיחא כמו שכתוב שמה ״יפני הדור כפני הכלב ופירש רש״י: שלא יתביישו זה מזה ולא היה דור מימות דור המבול שיהיה בחוצפה כזו ״ההליכות ערומות בלי בושה מעליונים ותחתונים וכמו בהמות ממש. הוא ראה בציונות האויב הרוחני המסוכן ביותר שקם לי לעם היהודי בתולדותנו לאומתו של דבר אין הציונות שואפת לביטול מוחלט של הדת אך היא הועידה לה תפקיד פולחני וסקסי בלבד כמקובל אצל האומות המודרניות. ״את הרבנים נכלא בבית הכנסת שם שכלא את הצבא בקסרקטינים״ - כתב ד״ר הרצל בספרו ״מדינת היהודים״.

להרבי מסטמאר זצ״ל בלי שהיה ידוע לו היה לו כאן בארץ אלפי חסידים ותומכים בלתי רשמיים שלא מסכימים עם החוקים נגד התורה כמו לגייס בנות לצבא או לשירות לאומי המנוגד לפס״ד של כל גדולי ישראל, חוק ההפלות שזה רצח ממש, ניתוח מתים, שמירת שבת. לא מדברים כבר על החינוך החילוני המוזיף והשקר שעושרים שמה מאות אלפי נשמות טהורות. מי שחושב שקיים איזה שינוי בעניין הדת־ טוענה, רבן של ישראל הגרי״ז מבריסק גילה פעם למקורבו כי מכל התפילות הימים הנוראים מוזל הוא דמעות בפרס ״להוגה דעות בדין״ כי על חטאים במעשה ניתן לחזור כתשובה אולם דעות פסולות שאף עליהן אנו נדונים מי יורנו להבחין בהן באשר המדינה תתנהג לפי התורה יהיו כל היהודים החרדים כולל חסידי סאטמר ידידי ישראל הווה אומר שניאה אין כאן מאבק למען שינוי פני הדברים יש כאן. דרך אגב כדאי לספר שיחה נאה מהרבי זצ״ל שמקבלים שכר אף על שיחה נאה כשהרבי זצ״ל חזר מירושלים שאלו אותו החסידים מה ראה הבדל בין ירושלים לניו יורק השיב בחוכמתו בירושלים באו יהודים ונתנו לי עצות ובקשו כסף ובניו יורק באים אלי יהודים ומבקשים ממני עצות ונותנים לי כסף.

יחזקאל ברנדסדורפר
ירושלים

שמים וארץ לבשו קדרות

אחינו בני ישראל
נקראים לקינה ונהי בכי תמרורים

על הלקח מעל ראשינו בעווינינו איש האלקים מאור נורא גדול לוחמי מלחמות ה' רעיא מהימנא קדישא עמוד התורה העבודה והחסד גאון הגאונים קודש הקדשים אביהן ורבן של ישראל

כבוד קדושת
מרן רבינו הקדוש זצוקללה"ה זיעוועכי"א
ראש גולת אריאל מרא דארעא קדישא

בבית מדרשנו בקרית יואל-בני ברק
ככלות השבעה ביום א' לסדר כי תצא בשעה 8 בערב

ישאו דברי קינה:

דברי פתיחה: הרה"ג ר' אלי' כ"ץ שליט"א
אב"ד דקהילתנו

הגאון הגדול ר' יעקב לנדא שליט"א
אב"ד בני ברק

הגאון הגדול ר' שמואל הלוי וואזנער שליט"א
אב"ד ור"מ זכרון מאיר

הגאון הגדול רבי שלמה זלמן פרידמאן שליט"א
אב"ד ראחוב — מגדולי זקני החסידים

הגאון ר' אלימלך אשכנזי שליט"א
אב"ד מעלבורן

הגאון ר' אליקים שלעזינגער שליט"א
ראש ישיבת הרמה לונדון

יתומים היינו ואין אב

הנשים מתרכזות באולם בני-ברק

מרכז המוסדות דחסידי סאטמאר בני-ברק

אבק יחיד עשי לך

מספד מר

על הלקח איון הקודש, הגאון החסיד נר ישראל עמוד התורה
הירא והחסד, לוחם מלחמת ה' בקש"ת

מו"ר **יואל טייטלבוים** זצוקללה"ה

האדמו"ר מסאטמאר גאב"ד ירושלים

יתקיים **הספד** בהיכל קהל חזון איש ובבני ברק **היום**

יום שני י"א אלול בשעה 8.00 בערב

ע"י מרן הגאון הגדול

רבי **אלעזר מנחם שך** שליט"א

הגאון הגדול רבי **מיכל פיינשטיין** שליט"א

הגאון הגדול רבי **ניסים קרליץ** שליט"א

ספד יסב לב דפאטמאר

מודעה

מיר פארשטענדיגן דעם חשובן עולם אז עס וועט פארקומען א

פרויען פאריאמלונג

אי"ה דינסטאג (עשי"ת) פ' האזינו

8.00 אוועגט

אין קאנטינענטאל האל

75 ראדליד וש סטריט, ברוקלין נ.י.

וואו עס וועלן געהערט ווערן

דרשת התעוררות

אויף וויכטיגע ענינים וואס זענען יעצט אקטועל נאך דעם בי-טערן אומגליק וואס האט אונז געטראפען

בברכת כתיבה וחתימה טובה

הנהלת

נ. ב. עס וועלן פארן באסעס פון בארא פארק לעכן סאטמאר ביהמ"ד אויף 53 סט. אום 7:30 פון אויך אויף צוריק נאך דער אסיפה

הספד נאך סאטמאר רב

זצ"ל

דינסטאג

דער

ועד להרמת קרן התורה

רופט דעם עולם פון בני תורה
און אלע איידן צו באטייליקען
זיך אין א הספד אסיפה אויף
דער אביידה גדולה פון אדמו"ר
מסאטמאר זצוק"ל.

הער הספד וועט פארקומען
קומענדן דינסטאג,
כ"ו אלול, סעפט. 18
אין זאל פון בית יעקב
פון בארא פארק
1371 — 46טע סט., ברוקלין

גדולי הרבנים וראשי ישיבות
וועלען מספיד זיין און אויך
רעדנען וועגען דברי התעוררות
פאר תשובה און חיזוק התורה

ביהמ"ד מנחת אלעזר - מונקאטש

5202 13 עוועניו, ברוקלין נ. י.
בנשיאות כ"ק אדמו"ר שליט"א

הננו מודיעים לכל אנ"ש וידידינו הי"ו אשר

כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א ישא

מספד תמרורים

על הסתלקות רשכבה"ג ציס"ע אדמו"ר

מרן יואל בן חנני' יו"ט זצוק"ללה"ה

מאבדק"ק סאטמאר וגאב"ד ועיה"ק ירושלים ת"ו

אי"ה ביום ד' לסדר האזינו ה' תשרי הבע"ל

כשעה 8:00 בערב, בבית מדרשינו

נ. ב. באסעס יסעו מבית מדרשינו בוויליאמסבורג
137 הופמיר סטריט כשעה 7:30 בערב

קהל מנחת חינוך

בנשיאות הרב הגאון מה"ר אלכסנדר אשר באב"ד שליט"א

אבד"ק טארמיקוב

321 WEST 100th STREET, NEW YORK, N.Y.

הספד מר

אנו עורכים מספד תמרורים על הלקח מאתנו כ"ק אדמו"ר

רבן של כל בני הגולה

הגה"ק מסאטמאר זי"ע ועכ"א

ביום ד' ג' דעשי"ת הבעל"ט

בשעת 7 בערב

בבית מדרשינו קהל מנחת חינוך

יספידוהו:

הרב דקהלתינו, ועוד רבנים חשובים שליט"א, ממחוז וועסט פויינט

והקב"ה ירפא את לבבינו הנשבר ונזכה כולנו לכתיבה וחתימה טובה

ארגון פעילים „יד לאחים"

סניף אשדוד

הספד מר

על הלקח ארון הקודש הגאון החסיד, נר ישראל עמיד התורה היראה והחסד לזרע מלוכת ה' כ"ק

מורנו ורבנו **יואל טייטלבוים** זצוקללה"ה

אדמו"ר מסאטמאר גאב"ד ירושלים

יתקיים אי"ה ביום חמישי כ"א אלול תשל"ט בשעה 8.30 בערב בביהמ"ד של האדמו"ר מפיטסבורג

בהשתתפות:

כ"ק אדמו"ר מפיטסבורג שליט"א

הרה"ג **שלום בער ליפשיץ** שליט"א, מנכ"ל יד לאחים

הרה"ג **יעקב גלינסקי** שליט"א, ראש ישיבת חדרה

הרה"צ ר' **י. מושקוביץ** שליט"א, אדמו"ר ממעליץ

הרה"ג **דוד גרוס** שליט"א, רב דחסידי גור אשדוד

הרה"ג **ח. פ. הורביץ** שליט"א, מוצ"ש דחסידי בעלזא אשדוד

תושבי אשדוד והסביבה מוזמנים להשתתף

קהל יטב לב דסאטמאר

במלאות השלשים להסתלקות של כבוד קדושת עטרת ראשינו גאון עוזינו אביר הרועים קוה"ק ראש גולת אריאל צדיק יסוד עולם אשר כל בית ישראל נשען עליו

רבינו הקדוש והטהור זי"ע ועכ"י

אנו עורכים

מספד תמרורים

ביום א' דסליחות הבע"ל בשעה 7 בערב

בבית המדרש הגדול

150 ראדני סטריט, ברוקלין, נ. י.

והבורא יתברך יראה בעניינו ויביט בשפלותינו ויחון אותנו לפליטת עולמים להושע בהכר ישועה ורחמים, וכ"ק רבינו הקוה"ט בגנזי מרומים יעורר רחמי שמים עלינו ועל כל בית ישראל להתברך בכתיבה וחתימה טובה ושנת גאולה וישועה ויקובלו תפלותינו לרחמים ולרצון לפני אדון כל.

*

גם אנו מודיעים בזה לכל ידידינו ואנ"ש הי"ו שאי"ה

ביום ב' דסליחות הבעל"ט, בשעה 6:30

יתקיים

סעודת סיום הש"ס וסיום משניות

לעילוי נשמתו ולזכרו הקדוש של כ"ק מרן רבינו זצוק"ל

בבית מדרשינו הגדול בקרית יואל יצ"ו

חברי קהילתינו, אנ"ש וידידינו מוזמנים לבוא.

ורבינו הקדוש זצוק"ל ימליץ טוב בעדינו ובעד כל בית ישראל לזכות לישועה שלימה ואמיתית במהרה בימינו.

הנהלת הקהלה

במערכה על קדשי ישראל

צדיק כתמר יפרח

על כי לקו המאורות

ביום מר ונמהר, על סילוקו של אותו גאון וצדיק חמדת תפארת ישראל, ראש גולת אריאל שהלך לפני המחנה כעמוד אש להאיר להם את הדרך ילכו בה בעקבות רבותינו הק' משנות דור, על הילקח מאתנו עטרת ראשנו ונוטל כבוד מבית חיינו

מורנו ורבנו

יואל טייטלבוים

זצוקללה"ה

נקש"ת אדמו"ר מסאטמאר גאב"ד עיהק"ת

נשיא כוללנו ומרים קרננו

ייערך אי"ה ביום רביעי, ערב ראש חודש הרחמים והסליחות **יום כפור קטן**
בשעה 4 בבית הכנסת החסידים בבתי הונגרים

מספד תמרורים והתעוררות

ע"י הרבנים הגאונים:

מרן **הגאב"ד** שליט"א

רבי **יששכר דוב גולדשטיין** שליט"א ראש ישיבות כוללנו

רבי **אפרים פישל סופר** שליט"א אב"ד טמשוואר וראש ישיבת תולדות יעקב פאפא

רבי **מנדל כהן** שליט"א מו"צ עדה החרדית

אחרי ההספדים חלוקת משניות בין מאות בני ישיבות הכולל ללמוד ולסיים עד השלושי"ת להסתלקותו

והשי"ת יחיש גאולתנו ופדות נפשנו בב"א

כולל שומרי החומות לצדקת רבי מאיר בעל הנס

בעיה"ק ירושלם ת"ו

ירושלים תתן קולה

במלאת השבעה בעלות הסערה השממה נשמתו הטהורה של
רבינו הקדוש ברצינא קדישא יחיד הדור ומגינו
עמוד התורה העבודה והחסד רבן של כל בני הגולה

כבוד קדושת מרן יואל טייטלבוים זצוקללה"ה
מרא דארעא קדישא הגאב"ד דפעיה"ק ת"ו

יערך
מספד תמרורים

בהיכל ישיבת מאה שערים ביום ראשון פ' תצא בשעה 7 בערב

ישאו דברי הספד והתעוררות הרבנים הגאונים:

הגאון רבי **ישראל יעקב פישר** שליט"א
חבר הבידי"ץ

הגאון רבי **בנימין רבינוביץ** שליט"א
חבר הבידי"ץ

הגאון רבי **אברהם דוד הורוויץ** שליט"א
מלפנים רב בעיר שטרסבורג

הגאון ר' **מאיר ברנסדורפר** שליט"א
מו"צ העדה החרדית

ויהי רצון שיקוים בנו הכתוב ובלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים

זכותו הגדול דמרן זיע"א יעמוד לנו וימליץ טוב בעדינו
שלא ישטפונו המים הזידונים ח"ו

הנהלת העדה החרדית
ירושלים ת"ו

תורה תורה חגרי שק
אבל יחיד עשי לך

על סילוקו של צדיק יסוד העולם קדש הקדשים רבן של כל בני הגולה

אדונינו מורינו ורבנו זצוקללה"ה

יערך
מספד תמרורים

בבית מדרשנו רחוב יואל 10 ביום ג' בשעה 8 בערב

דברי התעוררות

ע"י רבנים וראשי ישיבות מארץ הקודש ומחו"ל

ייטיב ה' ולא יוסיף לייסרה עוד

בית המדרש אהל רחל
דחסידי סאטמאר
בעיה"ק ירושלים תובב"א

אגודת הרבנים פאַררופט הספד נאָך סאַטמאַרער רבי'ן זצ"ל

די אגודת הרבנים האָט פאַררופען אַ הספד נאָך דעם סאַטמאַרער רבי'ן און אין שייכות מיט דעם פאַרעפענטליכט די פאלגענדע מעלדונג:

אי"ה, דינסטאָג, פ' האזינו, ד' תשרי, וועט פאַרקומען אַ הספד אויפ'ן צדיק־הדור, דער סאַטמאַרער רבי זצוק"ל, אין בית המדרש דישיבת בני ציון־באָבוב, אויף 1533 — 48־טע סטריט, 7:30 אין אָוועגט.

אגודת הרבנים איז אָפּט געשטאַנען אין פאַרבינדונג מיט'ן סאַטמאַרער רבי'ן זצ"ל. הגאון ר' אהרן קאָטלער זצ"ל, חבר הנשיאות פון אגודת הרבנים, פלעגט אָפּט זיך באַראַטען מיט'ן סאַטמאַרער רב, אין פאַרשיידענע רעליגיעזע פראַגען און צוזאַמען מיט'ן סאַטמאַרער רב באַטייליגן זיך אין אַ גרויסער פּראָפּאָרציע פאַרשאַמלונג געגען גיוס בשים.

נאָך פאַר דער מלחמה האָט זיך דער סאַטמאַרער רב צוגעפּגעשריבען מיט דער אגודת הרבנים, העלפּענדיג איר אין קאַמף וואָס אגודת הרבנים האָט דעמאָלסט אָנגעפירט, געגען דער „תקנה" וואָס מאַנכע האָבן געוואָלט איינפירען אין געביט פון גיטין און קדושין.

גדולי הרבנים, אין שפּיץ פון הגאון ר' משה פייגשטיין נשיא, וועלען מספּיד זיין.

בס״ד

אגודת הרבנים דארצות הברית וקנדה

כנס - התעוררות

מספד מר על הלקח ארון הקודש, צדיק יסוד עולם, הגאון הקדוש,
עמוד התורה, היראה והחסד,
הלוחם הגדול על קדושת עם ישראל ותורתו,
כבוד קדושת

מרן אדמו״ר מסאטמאר זצוק״ל

יתקיים בכנס התעוררות הנערך
ביום ג׳ פ׳ האזינו ד׳ תשרי תש״ם (Sept. 25)
שעה 7:30 בערב

בבית המדרש דישיבת בני ציון - באבוב
1533 - 48 סטריט
בארא-פארק, ברוקלין

ישאו דברים גדולי הרבנים וראשי ישיבה ובראשם
נשיאנו הגאון
ר׳ משה פיינשטיין שליט״א

הקהל הרחב מתבקש להשתתף

אגודת הרבנים דארצות הברית וקנדה

נפלה עטרת ראשינו

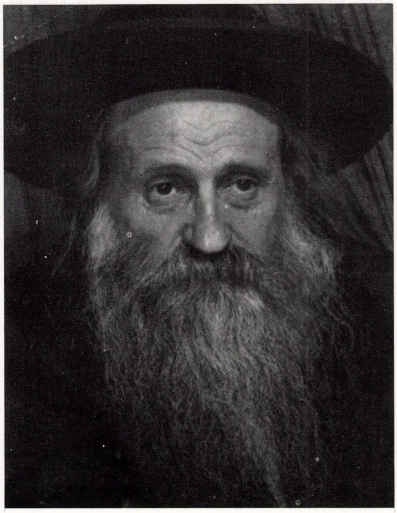

משה טייטלבוים

אב"ד סיגוט

מורי ורבותי, נפלה עטרת ראשינו, אוי נא לנו כי חטאנו, מיר האבן פארלוירן די קרוין פון אונזער קאפ, די קרוין פון כלל ישראל, די קרוין פון אונזערע קינדער, פון אונזערע אייניקלעך. אוי ווי! אוי נא לנו כי חטאנו!

וועד האט זיך דען געקענט צו אונז מדמה זיין ווילאגג מיר האבן געהאט אונזער הייליגן רבי'ן דא מיט אונז איינמיינעם, ווילאגג מיר האבן געהאט די זכי' יעדער איינער די קינדער און אייניקלעך הקטנים און הגדולים, אונזוקוקען זיין הייליגע און ליכטיגע פנימ, דער פעטער זכרונו לברכה זכותו יגן עלינו האט שטענדיג געוועדט און געוארט אויף ביאת המשיח און מיר האבן גע־האפט צו גיין מיט אים איבאיינעם קצין משיח צדקנו, אוי! אונזערע חטאים האבן דאס גורם געווען.

דער נביא זאגט, יתומים היינו ואין אב, מיר זענען געווארן יתומים אן קיין טאטן, אמאנטו כאלמנות, לכאורה דארף מען פארשטיין דעם פסוק, צי איז דען פארהאנען א יתום ווען האט יא א טאטע, פארוואס דארף דער נביא זאגן יתומים היינו ואין אב ? — ווען מיר זענען אנגעקומען אהער קיין אמעריקע, צעבראכענע נשמות, מיר זענען גע־ווען יתומים אבער מיר האבן געהאט א טאטן, אבי אבי רבב ישראל ופרשיה, ער איז געווען אונזער טאטע, דער טאטע פון אונזערע קינדער, פון אונזערע קינדס קינדער, ער האט אונז מגדל געווען, און אציינר, יתומים אנחנו ואין אב. מיר זענען יתומים און מיר האבן מער נישט דעם טאטן.

מיר געפינען, דוד המלך האט געזאגט, וועז עד האט מספיד געווען אבנר בן נר, דער שר צבא פון אידישע קינדער, "כי שר וגדול נפל היום בישראל", עס איז דא א קריאה שר גדול און א קריאה שר וגדול. וועד עס האט געהאט די זכי' צו קענען דעם פעטער האט געוואוסט וואס עס מייגט א שר וגדול, א גדול איז נישט טייטש דער וואס איז גרויס ביי זיך. ער איז שטענדיג געווען צע־בראכען ביי זיך וויי א חרס הנשבר.

איך געדענק וועז ס'האט דעם פעטער פאסירט א גרויס אומגליק, ס'איז נפטר געווארן זיין טאכטער אין סיגוט, איז געווען דעמאלט ראש חודש ניסן, געדענק איך ווי היינט וועז דער פעטער זכרונו לברכה האט מספיד געווען זיין טאכטער — וואס זי איז דאך געווען באוואוסט פאר א גרויסע צדיקת, אז דער פעטער פלעגט זאגן ער פאר־גינט זיך נישט צו קוקן דער צדיקת אין פנים — האט דער פעטער געזאגט אינעם הספד, באמת טאר מען דאך נישט זאגן קיין הספד אום ראש חודש, נאר וואס דען, עס שטייט דאך אין של"ה הק' אז א גרויסער בעל תוטא מעג זיך מתודה זיין אפילו אום שבת און אום יום טוב, האט דער פעטער געזאגט, איך וויס אז נישט די חטאים פון די נפטרת האט האס גורם געווען נאר דאס איז אין מיינע חטאים, און ער האט הויך געזאגט ודוי, חטאתי עויתי פשעתי. איך בין דעמאלט דאגרט געווען, און יע־דער האט געוואוסט אז דאס איז בשום אופן נישט געווען אין זיינע חטאים נאר ער האט ביי זיך געהאלטן אז ער איז דער גרעסטער חוטא. — דאס הייסט א שר וגדול, א גדול איז נישט טייטש דער וואס עס איז גרויס, נאר אדרבה מאן דאיהו רב איהו זעיר, ובמקום גדולתו, ער איז דאך געווען דער אמת'ער גדול. עס איז נישט געווען אין דעם דור אן שוין אין עטליבע דורות אזא גדול בתורה אזא גדול אין עבודה, אזא גדול אין צדקה. פון דעם זיידן דעם צאנזער רב ז"ע האט דער כלל ישראל נישט געהאט אזא אדם השלם, או א איד זאל זיך אזוי אויסארי־בעטן אין אלע גרויסע מדרגות, תורה עבודה וגמילות חסדים.

אי' שוקל ראי' סופר מען זאל קענען אויסרעכענען וויפיל נפשות ער האט פשוט מחי' נעווען, און וויפיל נפשות וואס ער האט מכניס נעווען תחת כנפי השכינה. אלע וואלטן דאך געגאנגען פארלוירן, ח"ו, וועז נישט דער פעטער וואס דער ברא כל עולמים האט אים אי־בערגעלאזט פאר אונזער דור א צדיק וואס איז נאך נעווען א חידוש אין די דורות הראשונים. און מיט אלעם איז ער נעווען ביי זיך צעבראכען כחרס הנשבר, גלייך ווי די אלע זכותים איז נארנישט.

מורי ורבותי, עס ליגט דא פאר אונז א ספר תורה מיט גווילין וואס זענען געמאכט נעווארן בקדושה ובטהרה איך האב אמאל געהערט דערציילן אז דער זיידע זכרונו לברכה, דער קדושת יום טוב, האט געזאגט פאר אן אדם כשר וואס איז ארויסגעפארן קיין ארץ ישראל "איר פארט אויף די מקומות הקדושים זייט מתפלל פאר מייגע קינ־

דער" דאס איז געווען מיין טאטע זכרונו לברכה מיטן פע־
טער זכרונו לברכה, האט דער זיידע געוואגט „וייט מתפלל
פאר זייערע גופים פאר די נשמות האב איך מיך שיין
אויסגעזארגט. איך האב אסאך אויסגעזארעווט אראפצו־
ברענגן די שענסטע נשמות". רבותי ! דער פעטערס
גוף איז נישט געווען מער ווי א לבוש פארן אור, ער איז
געווען א קדוש מרחם, אן קיין גוזמות, ווער עס האט
געזען זיין עבודה אלע יארן, ווייזוי ער האט זיך צו־
געקרייט צו א מצוה, צו א דאוונען, מיט מסירת נפש
ממש, ווער עס האט געזען זיין עבודת מיט קדושה וטהרה
ממש מאין דוגמתה, עס איז נישט דא אין די לעצטע
דורות אזא קדושה אזא טהרה אזא ריינקייט, א ריינער
נפש מיט א ריינעם גוף. — דארפן מיר זיך דא מתודה
זיין פאר דער ספר תורה ! אין אונזערע חטאים איז דאס
נעשען !

מיר וואלטן געקענט זוכה זיין צו גיין קעגען דעם
מלך המשיח צוזאמען מיטן פעטער און נישט זיצן נאך
אין דעם גלות וואס ער האט שטענדיג מורא געהאט
מיר זאלן נישט חלילה פארפאלן גיין, מ׳זאל זיך קע־
גען דערהאלטן, ווי ער האט עס שטענדיג געוואגט, אי
ווי ! ווער ווייס אונז יעצט דערהאלטן אין דעם גלות אין
דעם חשכות וואס מיר זענען געבליבן !

מען געוואגט זיך דא פונעם הייליגן פעטער, ער
גייט ארויף אויף דעם עולם האמת, קודם בעט איך אים,
ער זאל מיר מוחל זיין, טאמער איך האב אמאל פונם
ככבודו געווען, כאטש איך האב תמיד עצימטערט ממש
אימת מות, וווען איך בין געווען אין זיין מחיצה, איך
האב מיך נישט געטרויעט צו עפענען דאס מויל, אבער
ווער וויייסט, ווער קען דען נזהר זיין אין כבוד פון אזא
אדם גדול, פון א רבי׳ן, פון א טאטן, וואס האט מיך
מגדל געווען וווען איך בין געבליבן א יתום וווען מייך
טאטע זכרונו לברכה איז נסתלק געווארן. בעט איך אים
ער זאל מוחל זיין.

עס איז בייי מיר נישט קיין ספק אז דער פעטער
גייט ארויף אציגר למעלה למעלה מ׳פירט אים אריין אין
דעם פלאץ פון אזא צדיק וואס דער דור איז נישט
ווערד געווען אזא זכות, עס איז קיינמאל נישט געווען
אפשר אזוינס, שטענדיג איז געווען צדיקים אן קדושים,
אין די צייטן פונעם זיידן דער צאנזער רב זי״ע האט
מען אים געהאלטן פארן גרעסטן אין תורה עבודה וגמילות
חסדים. עס איז ידוע וואס דער שיניאווער רב זי״ע האט
געזאגט אפשר איז דא אייניער וואס איז אזא תלמיד חכם
ווי דער טאטע, אפשר איז דא אייניער וואס איז אויך
אזוי גרויס אין עבודה ווי דער טאטע, אפשר איז דא
אייניער וואס איז אזוי גרויס אין גמילות חסדים, אבער
אלע אינאיינעם איז נישטא קיינער אויסער בייים טאטן.

— אי ווי ! אויף דעם פעטער זכרונו לברכה קען מען
זאגן, ס׳איז נישטא אין דור קיינער וואס איז
אזוי גרויס אין קיין איינם פון די אלע דריי עמודים. מען
זעט ממש אז השי״ת האט אראפגעשיקט אין דעם דור
אזא גרויסן אור וויייל עס איז א דור פון אזא חשכות,
תשך ענן וערפל, וואס וואלט געווען וווען מיר האבן נישט
דעם אור וואס האט אונז אפגעגעבן.

השי״ת האט אים געגעבן כח צו זאל זיך קעגען דער־
האלטן מיט אועלכע נסים ונפלאות ביז צום היינטיגן טאג.
אוי, וווען מיר וואלטן געהאט די יכי׳, לא עביד קודשא
בריך הוא ניסא למגמא. השי״ת טוט נישט קיין נסים
אומזיסט, וואלטן מיר וואס געווען צו דער גאולה, אבער
וואס טוט זיך מיט אונז אציגר, וויאזוי וועלן מיר זיך
קענען דערהאלטן, טאקע נאר אין זיין זכות וואס ער האט
אזויפיל געוואלגרט פאר אונז.

דער פעטער גייט ארויף למעלה און וועט זיך טרעפן
מיט אלע צדיקים פון פריערדיגע דורות, עס איז א חילוק
פון א צדיק ווי ער וואס איז געווען אין אזא דור שפל, זיי
וועגען דאך געווען אין א דור דעה, וווען ער קומט ארויף
אין הימל וועט ער זיכער וווייטער תפלה טאן פאר דער
טאולה שלימה, וואס ער האט קיינמאל נישט מסיח דעת
געווען דערפון א רגע כמימרא. און די צערן של ישראל
וואס ער האט זיך שטענדיג מיט דעם משתתף געווען.

ער קומט ארויף אויפן עולם האמת, ער וועט זיך
טרעפן מיטן זיידן זכרונו לברכה דער קדושת יום טוב,
און מיט מיין טאטן, און מיט די אלע צדיקים וואס ער
האט אויפיל מסירות נפש געהאט פאר יעדן מנהג,
וואס איז געווען יסודתו בהררי קודש, עס איז ממש נישט
געווען נאך אזא איד, וועט ער דארט מעורר רחמים
זיין פאר אונז אלע, קודם זאל ער מעורר רחמים זיך פאר
די מרומע די צדיקת שתחי׳ לאוי״ט. עס איז נישט געווען
אין פיל דורות א פרוי זאל טאן אויפיל צדקה וחסד, אזוי־
פיל יארן, און וויפיל זכויתים זי האט דורכדעם וואס זי
האט ארויסגעהאלפן דעם פעטער, אז ער זאל קענען גא־
גיין מיט זיין עבודת הקודש. ער האט זיך מסר נפש געווען
מגדל צו זיין די דורות, די מיידלעך מיט די אינגלעך,
וואס דאס איז דאך געווען זיין גאבצער תענוג וווען ער
האט אגעגעקוקט די תלמידים פון דער ישיבה, פון תלמוד
תורה, פון בית רחל.

עס איז זייער שווער, מען דארף מעסטן יעדעס וואס
וואס מען זאגט ארויס אין אזא מקום קודש וואו דער
צדיק האט מתפלל געווען, מען דארף מעסטן יעדעס דבור.
על כל פנים בעטן מיר פונעם הייליגן פעטער אז ווען ער
קומט ארויף זאל ער אייבריידן פארן כלל ישראל אז דער
בוכ״ע זאל אונז העלפן מיר זאלן נאך זוכה זיין אמאל
צו זען פניו המאירות זיין לעבטיגע צורה. ער האט מקבל
געווען יעדן אייניעם בסבר פנים יפות מיט אזא אהבה
יעדן איד אפילו אייניער וואס עס האט זיך געדאכט אז
ער איז נישט אייניג מיט אים אין די דעה האט ער אים
ארויסגעווינען אזא אהבת ישראל. עס איז נישט קיין ספק
אז ער וועט אויבן אייבריידן אין זכות פון זיינע מעשים
טובים און ער וועט אויסבעטן א ישועה פארן כלל ישראל,
דאס וואס ער האט שטענדיג געשטרעבט דאס קען זיין דער
שכר פאר זיינע מצות ומעשים טובים, דאס דארפן מיר
בעטן איידער מען געזעגנט זיך מיטן הייליגן רבין.

השי״ת זאל העלפן אין זכות פונעם פעטער זכרונו
לברכה, אז טאקע בזמן קריב, עס זאל שוין נישט גע־
דויערן לאנג, זאל קומען די ישועה פארן כלל ישראל,
דער בוכ״ע זאל העלפן עס זאל מקוים ווערן דער פסוק
בלע המות לנצח ומחה ד׳ אלקים דמעה מעל כל פנים
והוא רחמים יכפר עון כי פי ה׳ דבר.

הספדו של כ"ק מרן הגאב"ד רבנו יצחק יעקב ווייס שליט"א

כאשר קרב זמנו של אליהו הנביא לעלות השמימה כתוב בקרא: "ויהי המה הולכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש, ויפרידו בין שניהם ויעל אליהו בסערה השמימה".

צדיק הדור עלה בסערה השמימה, על מי השאיר אותנו?

מה כתיב אחריו: "ואלישע רואה והוא מצעק". התלמידים וכלל ישראל רואים והמה זועקים בקול יללה הוי "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו". אבינו, רבינו, על מי השארת אותנו. הלא עכשיו ממש זה עתה דברנו אתו ועכשיו נותרנו בלעדיו. יתומים היינו ואין אב. שם בשמים בגנזי מרומים שמחים על שקבלו הנשמה הטהורה הזו, את האורח הגדול. אבל אנחנו זועקים, הצדיק אבד לדורו אבד, הדור אבד את צדיק הדור.

ועלה ברעיוני לפרש מהו ענין המאמר "אבי אבי רכב ישראל" והמפרשים פירשוהו שנתקבלו תפילותיו כרכב ישראל. ואפשר לומר על פי מאמר חכמינו ז"ל שבשעת מתן תורה באו רבוא רבוון מלאכי השרת רכ"ב אלף. ועל ידי זה היה אפשר להיות השראת השכינה כפי שזה היה במעמד הנשגב בהר סיני ובלעדי זה א"א להשראת השכינה. וכמו אז בשעת קבלת התורה כן בדורנו זכינו להשראת השכינה ע"י מרן רבינו ז"ל הוא היה בחינת "רכב" ישראל. ועתה מי ימלא מקומו ויעשה זאת למעננו.

חז"ל אמרו במסכת מועד קטן (כ"ה ע"ב) כי נח נפשי' דר' אבהו אחיתו עמודי דקיסרי מיא (הורידו עמודי קיסרי דמעות כמים), כי נח נפשיה דרבי יוסי שפעו מרזבי דציפורי דמא (שפעו המרזבים של ציפורי דם).

העולם כולו שותת עתה דמעות ודם כפשוטו! דם הלא הוא בחינת דין וכשהצדיק אבד מי יהפך עתה את מדת הדין לרחמים כמו שעשה זאת רבינו זצ"ל. הוא אשר הורה לנו דרך התורה, הוא הורה לנו השיטה האמיתית והצרופה וכעת מי ילמדה לנו? מי ישגיח על דורנו?.

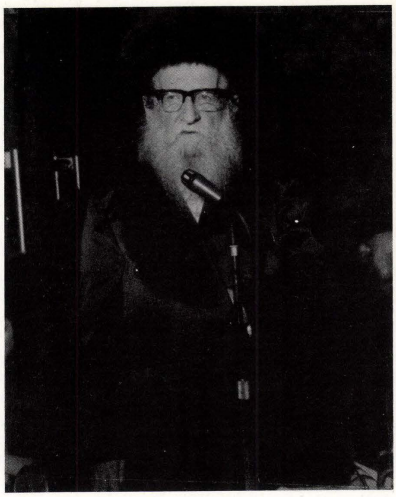

מרן הגאב"ד שליט"א

פון די לעצטע בילדער – אין מאנסי, אַ האַלב יאָר פאַר זיין פטירה

הייתי לפני כמה שנים אצל מרן רבינו זצ"ל והיה זה בפרשת שופטים הפרשה שאנו עומדים בה כיום הזה ושמעתי מפי קדשו שעמד על פירוש חז"ל על הפסוק צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת וגו' ודרשו חז"ל, הלך אחר בית דין יפה וכדאי הוא מינוי הדיינין להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן. ופירש השייכות בפסוק עפ"י דברי רבינו בחיי המסביר כי יש לפעמים שרצועה של חו"ל נכנסת לארץ הקודש ואין זה באמת ארץ הקדושה וכן להיפך יכול להיות רצועה של ארץ ישראל בחוץ לארץ. ועל פי דבריו יתכן כי נמצאים בארץ ישראל ואין זה הארץ. אבל כאשר יש כח בית דין יפה להורות את בני ישראל את הדרך ילכו בה אז אפשר להיות סמוך ובטוח בזכות להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם. — ואף אנו נאמר לענייננו:

כל זמן שרבינו היה חי אתנו והיה אב בית הדין היה לנו כח בית־דין יפה בזכותו ובכוחו ועתה כאשר נשארנו בלי אב, על כולנו לקונן ולבכות כמו שמבכים אב (רח"ל) ונשב על הארץ כדין אבילות.

[כאן ישבו כל הקהל והרבנים על הארץ כאבלים לשעה מועטת] וכמו שהחיוב הוא לקרוע על פטירת גדול הדור ואביהם של ישראל כן עלינו לקרוע ונקרע [הקהל כולו קרעו קריעה כדין].

כתיב "ולציון יאמר איש ואיש יולד בה" ודחז"ל אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה. רבינו זצ"ל הוא היה אחד "המצפה לראותה" במובן האמיתי. כמה דאג לכלל ישראל בארה"ק אף שהוא היה בחוץ לארץ, כמה נחלה ונתרופף בריאותו למען קדושת ארץ ישראל וציבור היושבים בה שלא יסחפו בזרמים השונים. וזה מרומז גם בפסוק זה "לציון יאמר איש ואיש" הם ראשי התיבות של שמו הקדוש. וכמו שרבינו הקדוש היה כל מעייניו לארץ הקודש.

נתפלל להשי"ת שנוכל ללכת בשיטתו ולא לסגת זיז כלשהו משיטתו הברורה ועל כן נקוה שיהיה מליץ יושר עבור כולנו ובלע המות לנצח ומחה ה' א' דמעה מעל כל פנים אמן.

דברי הספד מהגאון הצדיק

ר' משה אריי' פריינד שליט"א

חבר הבי"ד וראש ישיבת סאטמאר פעיה"ק ת"ו

בביהמ"ד יטב לב דסאטמאר ירושלם ת"ו ביום ג' ליל כ"ח מנ"א

איתא בגמ' בבא בתרא (צ"א ע"א) ואמר רב חנן בר רבא אמר רב אותו היום שנפטר אברהם אבינו מן העולם עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו אוי לו לעולם שאבד מנהיגו ואוי לה לספינה שאבדה קברניטה. ומפרשים העולם מהו כפל הלשון אוי לו לעולם שאבד מנהיגו ואוי לה לספינה שאבדה קברניטה. דאף שאוי לו לעולם שאבד מנהיגו אבל הרבה גדול הכאב בספינה שאבדה קברניטה, משל לספינה המטורפת בלב ים שהיא בסכנה גדולה בהיותה עומדת ליטבע בים, שזהו כאב גדול יותר שא"א להעלות על הפה, וא"א לצייר זאת. וזה י"ל ג"כ על רבינו הק' זצוק"ל ז"ע ועכ"י שהוא הי' מנהיג העולם והשפעתו היתה מסוף העולם ועד סופו וכולי עלמא יודעים מזה.

ושמעתי היום מאחד שהי' אצלי מאמריקה וסיפר שלמד שם בישיבות הליטאיות ובמסיח לפי תומו סיפר שכל הישיבות הרגישו היטב מהשפעת רבינו הק' ז"ל שהשפיע מרוחו והודו בקדושתו וטהרתו על כל הישיבות שבעולם שהיו רועדים ממנו ומקרבים את עצמן לשיטתו הק' של רבינו ז"ל שנראה לעין שזהו קיום היהדות.

ועליו יאות לומר אוי לו לעולם שאבד מנהיגו שהוא היה זה שהשפיע לכל העולם כולו.

אבל יותר מזה גדול הכאב מאוי לה לספינה שאבדה קברניטה, דבעיתים קשים הללו היה עומד כחומת ברזל שלא יפלו בדעות כוזבות והיה לוחם מלחמות ה' שלא יהיה לנו שום מגע עמהם, וא"א להשיג את גודל המסירות נפש שהיה לו במלחמה זו. וע"ז י"ל חבל על דאבדין ולא משתכחין שלא נמצא דוגמתו בעולם. אהה ואבוי, נשארנו כצאן בלא רועה, ונשארנו ממש דור יתום, והמספידים הקודמים כבר הזכירו שעליו יאוי לומר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, שהוא היה אביהן של ישראל והשתתפו בצערן בכל דבר במסירות נפש. אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר, כלומר האם אזובי קיר כמונו יש להם ההשגה וההבנה להספיד אדם גדול כזה.

ושמעתי פעם מרבינו זצוק"ל בדרשה שפי' דברי הגמ' תענית ז' ע"א חרב על הבדים ונואלו, חרב על צוארי שונאיהם של ת"ח שיושבין ועוסקין בתורה בד בבד, דלכאורה למה מגיע ע"ז עונש גדול כ"כ. ופי' דאם כולם הם בשיטה אחת ואין סברות מתבדרין מנגד אז אין צריכים לצאת בחרב, שאותם המתנגדים יפלו מאליהן, ואימתי צריכים לצאת בחרב במלחמה כבידה, זהו כשעוסקין בד בבד, שכל אחד יש לו שיטה מיוחדת ואין נבנעים תחת צדיק הדור ששיטתו אמיתית בלי שום נגיעה עצמית וברוח קודש, אז צריכים לחגור את החרב ולצאת למלחמה. וזה היה ג"כ אצל רבינו הקדוש ז"ל מכיון שכל אחד לקח לו שיטה מיוחדת חגר הוא עצמו את החרב, ונלחם עמהם למעלה מכח האנושי, מאחר שהיה ידוע לו שזהו גורם את אריכות הגלות.

ואמר לי פעם רבינו ז"ל באחד השיחים שספרו על הגאולה ועל התמוטטות לא היה יכול לכתוב בעצמו ולא כתב רק ההקדמה ואמר בזה"ל: „ס'האט איהם געבלוטיגט דאס הארץ, ער האט געשפירט אז ער וועט דאס נישט קענען אויסהאלטן" ולכן מסר זאת לתלמידים לכותבו וספה"ק ויואל משה כתב בעצמו בידו הקדושה וכבר הזכיר זאת הגאב"ד שליט"א.

ויש להוסיף לפרש במאמר זה חרב אל הבדים וגם לפרש המסורה כלנו בני איש אחד נחנו, נחנו נעבור חלוצים, נחנו פשענו ומרינו. עתה לאחר שנלקח ממנו רבינו הקדוש ז"ל ונשארנו דור יתום, אנו צריכים להחזיק עצמנו בשיטתו הקדושה במסירות נפש כמו שרואים בספריו הקדושים ולא לזוז ממנו זיז כל שהוא. וז"ש חרב אל הבדים שעכשיו שנשארנו לבד שנסתלק מאתנו אביהן של ישראל שלימד אותנו איך להתנהג בכל הענינים, וביחוד איך לצאת למלחמה שלא ליפול ברשת המינות, ובעניני חינוך שלא להנות מכספם ולא יהיה לנו שום נגיעה עמהם, שכבר נאמרו זאת מהצדיקים הקודמים, ולא לומר בזה פירושים שלזה לא כיוונו, רק בכל דבר צריך לדון לחומרא. ולפני כמה שבועות היה כאן ר' עזריאל גליק נ"י שמסר לנו דברות קודש של רבינו ז"ל שאמר שזה הגזירה היותר קשה מכל הגזירות ליקח מהם ממון, דכח הפועל בנפעל, ובטוח הוא שנותים מדרך האמת ולא להתפתות בזה. לא מיבעיא בחינוך של ת"ת, שע"ז יש איסור גמור משנים קודמות, אלא שגם הישיבות בכלל, ומילתא דפשיטותא הוא.

וכבר פירשתי פעם השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים, שהשוחד מסלף דברי צדיקים לומר שלא לזה כיוונו, שבטח שגם לזה כיוונו. וצריכים אנו להתבונן דכולנו בני איש אחד נחנו, שכולנו נקראים בנים לרבינו הק' ז"ל, רק נחנו פשענו ומרינו ולכן לא היה ביכלתנו להחזיק אותו בחיים, בטוחים היינו בוראי שיוליכנו לקראת משיח צדקנו, ולא היה לנו מחשבה אחרת רצל ספק בזה, ולכן צריכים להשתדל לדבק עצמנו באבינו ז"ל, נחנו נעבור חלוצים שנצא חלוצים למלחמה כמו שלימד אותנו עד עכשיו, שהיה בחיים וזיתו והיה "גברא דמרא סייעי", ואנו צריכים להמשיך את דרכו ולצאת למלחמה, ומקוים אנחנו שהוא יהיה לנו לעזר והשפעתו תהיה הלאה ברוחניות ובגשמיות שגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם ויהיה אתנו יחד ולא יעזבנו ולא יטשנו.

וראיתי בהיכל הברכה מהגה"ק מקאמארנא ז"ל שכתב ששמע מאת ר' זאב וואלף בנו של המגיד הקדוש ר' יחיאל מיכל מזלאטשוב על הפסוק, רפאים יחשבו אף הם כענקים והמואבים יקראו להם אמים, דרפאים הם הצדיקים רופאי נפשות והם סוד רפאים יחשבו אף, הם אף ובעס שלהם, יחשבו כענקים, כד"א הענק תעניק לו, שהצדיקים ע"י בעס שלהם ממתיקין כל הדינים ונמשך שפע ברכות והמואבים שאין להם הכרע של הדעת ואין להם מה בקדקדם, יקראו להם אמים, כעסנים, שאין להם מוח להבין שכל דברי הצדיק עושה רושם גדול להמתיק כל הדינים עכד"ק, וכל זאת היה ברבינו זז"ל שיצא בכח חזק שעי"ז נעשה המתקת הדינים.

ואמרתי מכבר במה שאמר רבינו ז"ל בהספדו על הגה"ק מו"ה יששכר דב אב"ד בעלזא זללה"ה בשם אביו הק' בעל הקדושת יו"ט ז"ל, פניתי לימין ואין עוזר, עפ"ד הגמ' שבת (ס"ג ע"ב) למיימינים העוסקים לשמה וכו' וזהו פניתי לימין ואין עוזר, שפונים אנו לצדיק הדור שלומד תורה לשמה ואין עוזר, שנאבד לנו הצדיק שלומד תורה לשמה, כמו שאמרו כבר שמנו ה' נתנו עצה ותושיה בכל הענינים בכל הבקשות, מי שהלך לשם נענה בבקשתו, פניתי לימין ואין עוזר שהיה נהפך השמאל לימין, ואין עוזר, מי יכול לשער מה שנאבד מאתנו, ולכן צריכין אנחנו לאזור חיל ונחנו נעבור חלוצים, הגם שאין עוזר בטוחים אנו שצדיקים במיתתם קרוים חיים, והריהו גם חי אתנו ויעזור לנו שנוכל לעמוד נגד המהרסים והמדיחים, ונחזיק במוסריו.

וראיתי שם באותו הספד הנ"ל שאמר שם שיתשדל כל אחד לשום עין פקיחא על חינוך בניו ובנותיו ולמנוע אותם מבתי כנסיות של עמי הארץ ומלילך בשווקים וברחובות, כי זה גורם להם להיכשל במדת היסוד ר"ל, וגם מה שהזהיר רבינו ז"ל בימינו אלה שנתפס אפילו באנשים יראים שהולכים בדרכיזיבטיגע שטרימפ (גרבים קשופות) שגם מדבר שם בענין זה שלא ללכת בבגדי שחץ ופריצות וצריך להשתדל ללכת ולהחזיק בדברי הק'.

ושמעתי פעם מרבינו ז"ל בשעה שהספיד את בתו ע"ה, שאמר שזכר שאביו ז"ל הקדושת יו"ט כשהספיד את קזיני ר' משה ארי' ז"ל (שהיה ראש הקהל בסיגוט), שבעולם האמת מכבדין את האדם באותו דרך שהלך בעולם הזה, שהיה מתעסק כאן בפדיון שבוים וכמו"כ הוא בעולם האמת הוא מתעסק ג"כ בפדיון שבוים, כך שמעתי מפיו קדשו ז"ל, א"כ בודאי שגם רבינו ז"ל ממשיך הלאה את דרכו הקדושה גם למעלה, ובודאי יעזור לנו שנוכל לילך בדרכיו כפי מה שלימד אותנו ונחזיק עצמנו בספריו הק'.

וידוע דזקינו הגה"ק ישמח משה ז"ל ז"ע היה מוסר נפשו על הגאולה, ואילו היה יודע שמשיח לא יבוא בימיו לא היה יכול לחיות מרוב צער ונפשו היתה יוצאת ממנו. ופ"א אמר כשיבוא לעולם העליון לא ינוח ולא ישקוט, ואת זאת ראינו ברבינו ז"ל שעצק כל ימיו שאותו ע"ז הציונית מעכבת את הגאולה, ושמענו אז כשהביא"ד היו בשנה שעברה באמריקה, והגאב"ד שליט"א כבר הזכיר מזה, שאמר רבינו ז"ל, כשיבוא משיח ויראה שאותם היהודים שלחמו נגדם הם אנשים שלי ע"י שהיו מחזיקין עצמן בי, ע"ז היה יכול להיות הגאולה, והוא יראה על כל אחד ואחד, וכשנזכרין דברים הללו, זה יורד לחדרי בטן שמעכבין את משיח מלבוא, ויראה שהם היו המעכבין ובודאי צועק בכל העולמות שיבוא משיח צדקנו.

והשי"ת יעזור שנוכל לעשות תשובה שלימה ותהא השנה הזאת שנה טובה, שנכתב בכתיבה וחתימה טובה ויעזור אותנו בשנת גאולה וישועה ויהיה עכשיו „דאס רעכטע יאהר" כמו שאמר רבינו ז"ל, שהגאולה כבר לא יקח זמן רב וחשבנו שהוא עוד יוליכנו לקבל פני משיח צדקנו, ונקוה שהוא ירעיש עולמות שנושע בקרוב ותהיה השפעתו עלינו גם מכאן והלאה, ויקוים בנו הכתוב ומחה ה' דמעה מעל כל פנים ונאמר אמן.

עיני עיני יורדה מים

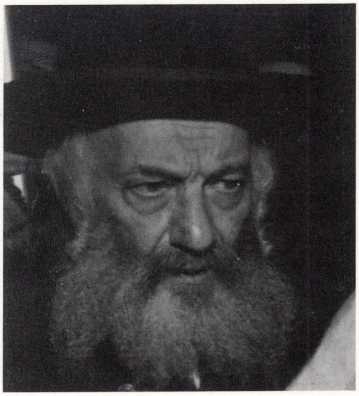

יוסף גרינוואלד
אבד"ק פאפא

נפלה עטרת ראשינו, אוי נא לנו כי חטאנו!

דער צדיק איז געווען די עטרה פון כלל ישראל, אַ סך טויזענטער טויזענטער אידן האָט ער געהאלטן ביי אידישקייט און ביי ערליכקייט, קען מען זאגן נפלה עטרת ראשינו אוי נא לנו כי חטאנו.

די גמרא זאגט "שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו" אויף אין פלאץ זאגט די גמרא "יותר משריפת בית אלקינו". וואס איז דער חילוק צווישען די צוויי מאמרים? וועט דאס ערשטע בית המקדש אי"ז חרוב געווארן זעגען נאך געבליבן נביאים איז עס געווען נאך "כשריפת בית אלקינו", אבער ביים צווייטען בית המקדש איז דאך נישט געבליבן קיין נביאים איז דאס "יותר" משריפת בית אלוקינו. עס ליגט דא פאר אונז אַ בית המקדש!

עיני עיני יורדה מים זאגט דער פסוק, וועלן דער בית המקדש איז חרוב געווארן, קען מען מרמז זיין, דער בית דין וועלט אונגערופן "עיני" העדה, אבער אז מ'האט אויסגעלעשט די עיני העדה, איז "עיני" "עיני" יורדה מים.

וואו וועלן מיר נאך הערן אזעלכע הייליגע דברים וואס האבן טויזענטער אידן מחזיר בתשובה געווען. האבען מיר נאר צו בעטן דעם הייליגן צדיק ער זאל אונז נישט פארגעסן אויף ינענם עולם אויך. אזוי ווי די גמרא זאגט "תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעה"ז ולא בעה"ב". וואס מיינט מען די האבן נישט מנוחה בעולם הבא, נאר דאס מיינט אז זיי האבען נאך אינזינען די זואס זענען געבליבן אויף דעם עולם, די תלמידים און די חסידים. האבן זיי אינזינען בעולם הבא אויך.

בעטן מיר פון צדיק, ער זאל אונז נישט פארגעסן! ער זאל מעורר רחמים זיין אויפן כלל ישראל, מיר זאלן זיך קענען האלטן ביים אידישקייט אין אונזערע קינדער און קינדס קינדער ער זאל זיין אַ מליץ ישר פארן כלל ישראל, אין פאר די אלע וואס האבן אַ שייכות געהאט מיט אים, מ'זאל געהאלפן ווערן מיט כל מיני ישועות במהרה בימינו, בקיבוץ נדחי ישראל, עס זאל שוין זיין בלע המות לנצח ומחה ה' א' דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר, במהרה בימינו אמן.

*

האדמו"ר מפאפא האלט אַ רעדע ביי די הפגנה אין מעדיסאן סקווער גארדען קעגן די גזירות נגד הדת אין ארצנו הקדושה
(אין בילד זעט מען האדמו"ר מסיגעט-סאטמאר רעכטס)

משא דברי הספד שנשאו רבותינו הגאונים חברי הבית"צ שליט"א

בליל כ"ז מנ"א על פני כבר זופניק

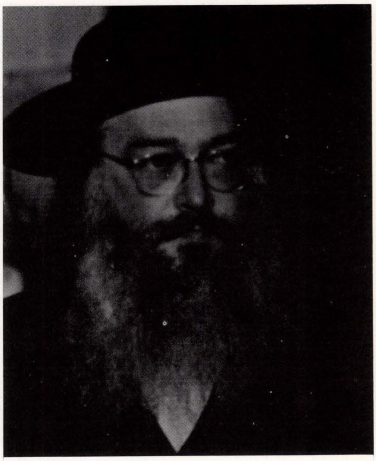

הגאון הגדול
רבי ישראל משה דושינסקי שליט"א

בירמי' (ח' — י"ד ט"ו) על מה אנחנו יושבים האספו ונבוא אל ערי המבצר ונדמה שם כי ה' אלקינו הדימנו וישקנו מי ראש כי חטאנו לה', קוה לשלום ואין טוב לעת מרפה והנה בעתה. "על מה אנחנו יושבים האספו" על מה נתאספנו כאן, "ונבוא אל ערי המבצר" נתאספנו כאן בירושלם שהוא ערי המבצר, "ונדמה שם" איך אפשר לבטא את מה שנכרתנו ואבדנו, מה אבדנו היום, נאבד לנו רבינו הקדוש זצ"ל, רבינו איננו, אבינו איננו, "כי ה' אלקינו הדימנו" בוודאי הכל מן השמים, אבל בכ"ז נכרתנו, "וישקנו מי ראש" השקנו מים מרים, "כי חטאנו לה'" כי אנחנו הגורמים ע"י חטאתינו ופשעינו, "קוה לשלום" בשנים האחרונות קוינו שבוודאי טוב יהיה לנו, אבל לבסוף "ואין טוב" כי לא בא הטוב, "לעת מרפה" התפללנו וקוינו לרפואה שלימה, "והנה בעתה" בעתה וחרדה אחזתנו.

יתומים היינו ואין אב, אפילו בשנים האחרונות שלא ערך את שולחנו ולא שמענו החידו"ת והדרשות כשנים קדמוניות, אבל אבינו הי' עדיין קיים והי' כאן, ונכנסו להזכיר לפניו ושאלו עצה, ונהנין ממנו עצה ותושיה, אבל עכשיו ואין אב, אבינו כבר איננו אתנו.

כתיב והפלא ה' את מכותך (דברים כ"ח — נ"ט) ודרשו חז"ל הפלאה זו איני יודע מה הוא כשהוא אומר (ישעי' כ"ט — י"ד) לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא הוי אומר הפלאה זו מיתת צדיקים, כי לשון הפלאה יש לו ב' משמעות, א' מכוסה, מלשון הכתוב כי יפלא ממך דבר (דברים י"ז — ח'), וב' מגולה, מלשון הכתוב כי יפליא נדר (ויקרא כ"ז — ב'), כאן הוא הצער והשבר בכפליים, כמאמר הכתוב הנני יוסיף להפליא את העם הזה "הפלא" "ופלא", כי זה מכוסה מאתנו על מה נחסר הצדיק, ואין אנו מבינים ומשיגים דרכי ה' כדכתיב נסתרה דרכי מה', והפלא הב' מה שנגלה לנו הרי אנו רואים שכל הדברים אשר הי' ביכלתנו לעשות עשינו, שפכנו שיח בדמעות שליש לפני בוחן לבות וכליות. ואעפ"כ נחסר הצדיק וזה בגלל חטאינו.

די קבלת פנים אין ארץ ישראל

מובא בספה"ק דברי יואל (חלק שני פרשת ויחי דף תצ"ד ע"א) משאה"כ והפלא ה' את מכותך וגו' הפלאה זו איני יודע מה הוא, כשהוא אומר ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר, הוי אומר הפלאה זו מיתת הצדיקים עכ"ד המדרש, וטעם שנקרא מיתת צדיקים הפלאה, בכ"ז שהצדיקים חיים אתנו בעוה"ז, השפעת א' ית' והשראת השכינה נגלית ונראית בזוש למבקשי דרך האמת, אבל בהסתלקות הצדיקים ר"ל נשאר הכל בהסתר והעלמה, ואנו יודעים בו רק מצד האמונה, וע"כ נקרא מיתת צדיקים הפלאה מלשון מופלא ומכוסה, שזה גורם הסתרה גדולה, ולפי שלא הי' הדורות זכאים להתגלות הגדול הזה שיהי' יע"א חי ושוכן בתוכנו ע"כ חנטהו וקברוהו להעלים העניין ואעפ"כ חי ועומד ומבקש עלינו רחמים בדרך הסתר והעלמה, עכדה"ק. מי מאתנו לא זוכר את החיזוק שחיזק רבינו זצ"ל בימי הצרה בעת החורבן והשואה, כדי שיוכלו להחזיק מעמד וקיום, מקטון ועד גדול חיזק, וכן כשהי' רבינו זצ"ל כאן בירושלם, כמה הדריך אותנו בדרך ה', וכן אח"ז כשנסע לחו"ל אשר טיהר שם את הארץ לעומת מצב היהדות שהי' לפני זה, וזה פי' הפסוק הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא, כי עד עכשיו הי' פלא אחד, על היסורים ועל הצער שהי' לו, אבל הי' ביכלתנו להחזיק מעמד בכח רבינו זצ"ל, אבל עכשיו עם יסורים וצרות כאלה איך נוכל להחזיק א"ע בלי רבינו זצ"ל זו הפלא ופלא ב' פלאות.

מה אבדנו, "אנשי אמונה אבדנו" איש אשר הי' כולו אמונה בה', אשר זיכך כל רמ"ח איבריו לה' בבחינת כל עצמותי תאמרנה ה' וכו', "באים בכח מעשיהם" אשר בא בכח תורה ועבודה, "גבורים לעמוד בפרץ" גבורותיו הי' שהרהיב עוז לעמוד בגבורה גם כשהיה יחיד במערכה, זה הי' גבורי כח ע"י לימודו תורת ה', גבורי כח ע"י שהי' חיין בטהרה, וע"י גבורה זו הי' יכול לעמוד בפרץ, "דוחים את הגזירות" "היו לנו לחומה" עמד כחומה זקופה שלא יטו מדרכי ה', "ולמחסה

(המשך)

ביום זעם — זועמים אף בלחשם" אפילו שהי' בזמן של אף וזעם הי' למחסה והמתיק זאת בתפילתו, "המה עוצרים בשועם" וכן בשעת חמה עצר זאת בתפילתו, "טרם קראוך עניתם" כי מיד נתקבל תפילתו, "יודעים לעתר ולרצך" שידע איך להתפלל ולרצות את פני ה', "כאב רחמת למענם לא השיבות פניהם ריקם" לא הי' שום פעם שתפילתו חזרה ריקם, כי כל אחד שהי' לו בקשה ולב נשבר בדאגות, הי' נכנס אליו והזכיר לפניו, והתפלל לה' וה' שמע תפילתו, אבל עתה "מרוב עוונינו אבדנום" ע"י העוונות שגרמנו נאבד לנו אב רחמן, "נאספו מנו בחטאינו" שהלך לעולמו רק משום חטאינו, "סעו המה למנוחות" אע"פ שבא לגנזי מרומים, אבל "עזבו אותנו לאנחות" למי כואב זאת ומי מרגיש צער גדול אנו לבד, אבל עכשיו צריכים לדעת "שבנו אליך בבושת פנים — לשחרך אל בעת צרותינו" כי זה בא ללמד אותנו שאנו צריכים לשוב לפניו ית"ש, וכאו"א צריך לחשוב על עצמו, כי עכשיו אין לנו על מי להשען, רבינו איננו, לכן יתקן כ"א את אשר עליו לתקן.

ירמי' הנביא ממשיך (ט' — ט"ז י"ז) כה אמר ה' צבאות התבוננו וקראו למקוננות ותבואינה, ואל החכמות שלחו ותבואנה, ותמהרנה ותשאנה עלינו נהי ותרדנה עינינו דמעה ועפעפינו יזלו מים, כי עכשיו הזמן להוריד דמעות, כי שערי דמעות עדיין לא ננעלו, כי כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו (שבת ק"ה ע"ב), וממשיך כי קול נהי נשמע מציון איך שדדנו בשנו מאד, כי עזבנו ארץ כי השליכו משכנותינו, כי באם אחד נשדד ונגזל כספו, מה עליו לעשות הרי הוא לא אשם בגניבה זו, כי הי' אנוס, ואין לו להתבייש, לא כן באם הוא הי' הגורם לאיבוד כספו, ע"י שבזבז זאת שלא לצורך והוא לבד אשם בדבר זה, הרי זה בושה גדולה עד למאד, וזה שאמר הנביא התבוננו שיעשה כ"א התבוננות, וקראו למקוננות ותבואינה, ותמהרנה ותשאנה עלינו נהי, כי קול נשמע מציון, שמועה שמענו בציון על פטירת רבינו הקדוש זצ"ל, שהוא אבידה גדולה עד למאד, אבל האדם חושב הרי סוף האדם למיתה וכו', ומה פשעו וחטאו, שהוא אינו אשם בדבר, איך שדדנו, אבל האמת בשנו מאד כי עזבנו ארץ, כי ע"י חטאינו ופשעינו נגרם לנו זאת, ולכן עלינו להתבייש עד למאד, כי השליכו משכנותינו, כדכתיב אלה פקודי המשכן וגו' שנתמשכן בשני חורבנין על עונותיהן של ישראל, ולכן שדדנו ע"י עוונותינו.

איתא במדרש (איכה א') שקולה מיתת הצדיקים כשריפת בית אלקינו, ולכאורה איזה דמיון הוא מיתת הצדיקים כשריפת בית א', ונראה ע"פ דאיתא במדרש רבה (פרשה א' — ז') עה"פ (שמות א' — ו') וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא, אע"פ שמת יוסף ואחיו אלקיהם לא מת אלא ובני ישראל פרו וישרצו, והפי' כי יוסף שהיה אחד משבטי י-ה, וכל השבטים התנהגו בדרך האבות הק', וכן דאג יוסף על כלל בנ"י, וזה הכוונה במדרש אע"פ שמתו כולם, מ"מ הכח שהשרישו השבטים לבנ"י עדיין קיים, כי אלקיהם לא מת, והנה ברמב"ם (הלכות בית הבחירה פרק ו' הלכה ט"ז) נפסק דהא דאמרינן קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא דווקא בקדושת המקדש, אבל בקדושת הארץ בטלה, וזה הכוונה שקולה מיתת הצדיקים כשריפת בית א', כי כמו גבי שריפת בית אלקינו עדיין נשארה הקדושה גם לעתיד, כמו"כ גבי מיתת צדיקים כוחם שהשרישו בעת חיותם נשארת לעד.

כמו"כ גבי רבינו הקדוש זצ"ל שדאג לכאו"א בכל הפרטים, וצריך לדעת כי אלקיכם קיים, והמוסר והמסי"נ והקנאות שראינו אצל רבינו הקדוש זצ"ל כ"ז צריך להשאר בנו, וגבי משה כתיב וימת שם משה (דברים ל"ד — ח') ובגמרא (סוטה י"ג ע"ב) מה כאן היה עומד ומשמש אף התם עומד ומשמש, רבינו הקדוש זצ"ל שדאג והזכיר את כל אחד בתפילתו ובקשתו, בוודאי מה כאן היה עומד ומשמש אף שם יהיה עומד ומשמש, ועכשיו שנפגש ביחד עם האבות הק' יעוררו זה על הגאולה, כי כבר ה"ישמח משה" ציפה להגאולה והבטיח לפעול במרום על הגאולה, אבל עדיין לא בא.

הקב"ה יעזור מה כאן היה עומד ומשמש אף שם יהיה עומד ומשמש, ונזכה כבר להזמן של ובלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים אמן.

(נמסר ע"י הב' בנימין זאב הלוי שישא)

מרן זצ"ל קומט פון שיף באַגלייט מיט די רבנית הצדיקת תליט"א

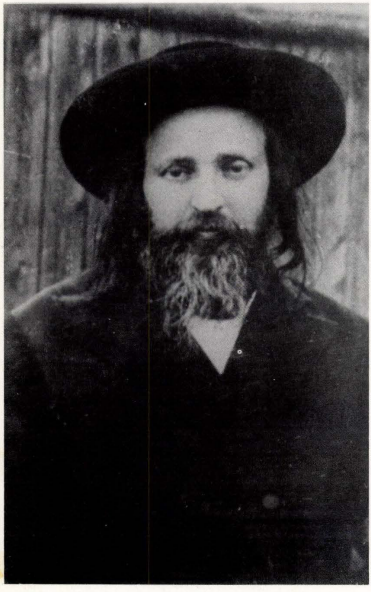

מרן זצ"ל אַלץ יונגערמאַן

הגאון הגדול

רבי ישראל יעקב פישר שליט"א

הלוא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר. ירושלים הזדעזעה מקול הרעם שנשמע בעיר כי רבינו הגאב"ד נסתלק לישיבה של מעלה. מי יוכל לתנות גורל צדקתו, קדושתו, טהרתו ומעשיו הטובים ופעליו הגדולים. אין אנו יכולים אלא להמליץ עליו מ"ש חז"ל בב"ב (צ.) אותו היום שנפטר אברהם אבינו מן העולם עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו אוי לו לעולם שאבד מנהיגו ואוי לו לספינה שאבד קברניטה. מצינו שני סוגי מנהיגים, מנהיג כזה שזקוק לשופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך ומנהיג שדבריו נשמעים ואין לו צורך בשופטים ושוטרים שיכריחו לקיים דבריו. והשתא אבדנו מנהיג שאחר הסתלקותו יש למנות שופטים ושוטרים, כי בחיים חיותו לא היה צורך כלל בשוטרים. מאחר שדבריו היו כמפי הגבורה. ואוי לה לספינה, הספינה המטורפת בים שאבדה עתה את קברניטה ומנהיגה ומעתה אין אנו יודעים לאן לפנות.

אמרו חז"ל (בספרי האזינו) וכך היה ר' סימאי אומר כל הבריות שנבראו מן השמים נפשם וגופם מן השמים וכל הבריות שנבראו מן הארץ נפשם וגופם מן הארץ חוץ מן האדם הזה שנפשו מן השמים וגופו מן הארץ. לפיכך עשה אדם תורה ועשה רצון אביו שבשמים הרי הוא כבריות של מעלן שנאמר אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כלכם. ומי לנו עוד כמרן הגאב"ד דירושלם שזכה לזכך את גופו הטהור עד שנעשה כבריות של מעלן.

ובניהו בן יהוידע איש חי שאפילו במיתתו קרוי חי, רב פעלים מקבציאל שקיבץ וריבץ ועשה פעלים לתורה, ומי לנו עוד כמרן הגאב"ד שפעל גדולות ונצורות בהרבצת התורה ע"י שהקים מוסדות תורה לשם ולתפארת בארה"ב ובארץ ישראל. שהכה את הארי ביום השלג, אמרו חז"ל שתבר גזיזי דברדא וטבל בו. כל העולם כולו היתה הקרירות שולטת בו ומרן היה זה שתבר גזיזי דברדא והריחם וחיממם ביראת שמים.

ועל בחינה זו אמרו חז"ל שצעק אלישע אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, וכפל כאן מלת אבי, שיש אבי שהוא אב בגשמיות ויש אב ברוחניות ויש לפעמים במקום שאין אם האב הוא בין בגשמיות ובין ברוחניות. ועל פסוק רכב ישראל ופרשיו אמרו חז"ל במועד קטן (כו.) דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין וכוזה יש להמליץ על רבינו הגאב"ד, שהיה אבינו בין בגשמיות ובין ברוחניות, וטב צלותיה שכוון בתפלתו על כלל ישראל. ועל זה אבן מקיר תזעק אוי מי יתן לנו חליפתו ומי יתן לנו תמורתו.

אמרו חז"ל במקום אחד, גדולה מיתת צדיקים כחורבן בית המקדש ובמקום אחר אמרו גדולה מיתת צדיקים יותר מחורבן בית המקדש, ושניהם אמת ואין בזה שום סתירה. שהרי חורבן בית המקדש היה כפרה על כלל ישראל ששפך חמתו על עצים ואבנים ובדומה לזה מיתת צדיקים מכפרת. וצדיק בעירו מכפר על עירו, וצדיק במדינה מכפר על מדינתו. וצדיק בעולם מכפר על כל העולם כולו. אמנם בפרט אחד גדולה מיתת צדיקים יותר מחורבן בית המקדש, שבחורבן בית המקדש אמנם היה כפרה אבל היה גם תביעה גדולה על כלל ישראל שהרי בעוונותיהם חרב בית המקדש. ברם אין זה אלא מעבירות שבין אדם למקום שתשובה מועלת. ובבחינה זו גדולה מיתת צדיקים יותר מחורבן בית המקדש כי תביעה זו היא בגדר בין אדם לחבירו כי מי גרם שהצדיק יסתלק הלוא הם חטאינו ועוונותינו.

אמנם גדולה תקותינו מאחר שרבינו הגאב"ד היה טוב ומטיב לכל, ברי הדבר שיקבל תחנתנו וימחול לנו על זה, והרי אמרו חז"ל גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם, ומאחר שבחייו היה טב צלותהון לישראל מרכב ופרשיו על כלל ישראל ואנו תפלה שיהיה מליץ יושר על כלל ישראל למהר ולהחיש גאולתנו בביאת משיח צדקנו בב"א.

מרן אדמו"ר הקוה"ט זצוקללה"ה
בעת ביקורו בארצנו הקדושה

מרן זצ"ל אין ארץ ישראל

מי יקום לי עם מרעים

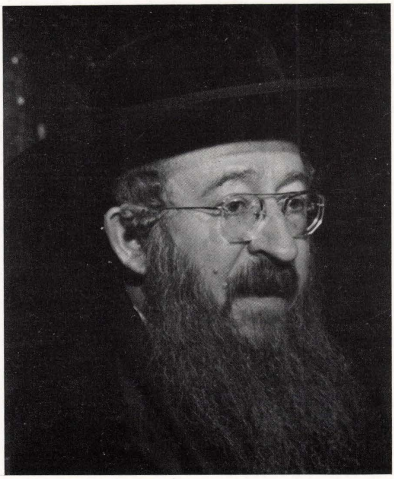

עזריאל יודא לעבאוויטש
אב"ד קהל עדת יראים

די גמרא זאגט (מס' תגיגה) כי קא ניחא נפשי' דר' יהושע בן חנני', ווען עס איז געקומען די צייט פון ר' יהושע בן חנני' נסתלק צו ווערן פון דער וועלט, אמרו לי' רבנן, האבן די רבנים אים געפרעגט רבי מאי הוי עלן משפיקודסים, וואס וועלן מיר יצצט טאן ? דו ביזט דאך געווען דער לחם וואס דו האסט געקעמפט און האסט זיי באזיגט. האט ער זיי געזאגט פערט : אבדה עצה מבנים נסתרה חכמתם, טאמער וועט זיין אבדה עצה מבנים, וועט זיין נסתרה חכמתם פון די אומות העולם.

דאס ענין קען מען פארשטיין ליט ווי מיר געפינען אין מדרש : כיון שקבל עליו למות, וען משה רבינו האט מקבל געווען און איז גרייט געווארן צו גיין פון דער וועלט, הי' הקב"ה מפייסו, האט הקב"ה מפיים געווען משה רבינו'ן, ואמר לו, און ער האט אים אנגעזאגט : חייך, אתה הנהגת את בני בעולם הזה, דו ביזט געווען דער מנהיג פון מיינע קינדער איף דער וועלט, זאג איך דיר צו לעתיד לבא, אני מנהג אותם על ידך, איך וועל זיי פירן דורך דיר. שטעלן זיך שלא מפרשים אז די הבטחה וואלט דאך געווארפט זיין אז ער וועט זיין דער מנהיג ווייטער, וואס איז דאס לשון וואס הקב"ה זאגט "אני מנהג אותם על ידך", אזוי ווי דער פסוק זאגט "ויזכור ימי עולם משה עמו".

נאר דער ענין איז ווי עס שטייט אין די הייליגע ספרים, אז ווען עס קומט צו צייט און אידישע קינדער דארפן א גרויסע ישועה, נעמט הקב"ה אזוינע פון דער וועלט צו צדיק הדור, וועלבער האט מיטגעלעבט מיט דעם דור און מיט זיי מיטגעלידן אזן ער וויסט דעם צער פון דעם דור, ער וויסט וויאזוי מיר זענען אויס, ער קען אונזער שפלות. אויף דעם זאגט השי"ת : איך וועל זיין זייער מנהיג, אבער, על ידך, איך וועל דיך פרעגן, בבחינת צדיק גוזר והקב"ה מקיים. אויף יענער וועלט וועסטו האבן די דעה איבער מיר, כביכול — "אני מנהיג אותם על ידך". און דאס זאגט דער פסוק "ויזכור ימי עולם משה עבדו".

אזוי ורבותי ! דאָ האבן מיר דעם רבי'ן דעם צדיק הדור וואס האט מיטגעליטן דעם גאנצן גלות, דאס דעפארטירונג, אזן דעם גלות אין אמעריקא. ער וויסט אזן פארשטייט דעם שפלות הדור, ער פארשטייט וואס דער דור דארף, ער וויסט ארויספקומען דארט אין הימל אזן וועט זאגן א דעה פארן רבונו של עולם, אזן השי"ת וועט אים מקבלן.

מיר געפינען א סתירה. אויף אין פלאץ שטייט "שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו", אזן אויף א צווייט פלאץ שטייט "שקולה מיתת צדיקים יותר משריפת בית אלקינו". — נאר, אחי ורבותי ! דער תירוץ איז פשוט, ווי די גמרא זאגט, אז מזבח הייסט מכפר ומזין ומזיח, דער מזבח דאס בית המקדש האט מכפר געווען אזן האט משפיע געווען ישועות מיט שפע פארן כלל ישראל, אבער קיין לוחם איז דער מזבח נישט געווען, דאס בית המקדש האט נישט געקעמפט, דאס בית המקדש האט נאר ארויסגעשיקט שטראלן וואס האבן געברענגט התעוררות תשובה.

וען משה רבינו איז נפטר געווארן האט השי"ת אים מספיד געווען "מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און", ווער וועט דאס זיין ווער עס וועט זיך אנטקעגנשטעלן קעגן די שטרעמונג פון דער וועלט, ווער וועט דאס זיין דער לייב, אן עומד בקשרי המלחמה, — ווען עס גייט אויפן א צדיק וואס איז געווען א מזין, וואס ער האט געפועל'ט ישועות פאר אידישע קינדער, אן א מזיח אזן א מכפר, אזן נאך דערצו א לחם מלחמת ה', דאן איז עס "יותר" משריפת בית אלקינו.

דער חורבן איז היינט אזוי גרויס, מער ווי דער חורבן בית המקדש.

רבותי ! דאס איז דער פשט, כי קא ניחא נפשי' דר' יהושע בן חנני', דער רבי וואס האט יעדן געהאלפן, רבי יהושע "בן חנני", א קינד פונעם הייליגן "קדושת יו"ט" זי"ע, כי קא ניחא נפשי' ווען ער איז נסתלק געווארן פון דער וועלט פרעגן אידן "רבי, מאי הוי עלן משפיקודסים", ווער וועט קעמפן ?

"מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און" ?

ר' יהושע בן חנני' האט אויף דעם געענטפערט "אבדה עצה מבנים". עס קען זיין דער פשט, ווי דער מדרש זאגט אויף דעם פסוק "הנני יוסיף להאליא את העם הזה והפלא ופלא" זו מיתת צדיקים, האבדה חכמת

(המשך)

חכמיו וביחס נבוניו תסתתר. עס איז יחדע וואס דער ר"ן זאגט, אז ווי לאנג אליהו הנביא איז געווען אויף דעם עולם, האט ער רוח נבואה שורה געווען אויף אסאך אידן, אזן ווען אליהו הנביא איז ארויפגעגאנגען אין הימעל, איז אויפגעשריבען געווארן דער רוח נבואה, אזן דאס זעלבע איז געווען ווען משה רבינו איז נסתלק געווארן. דאס איז — זאגט דער ר"ן — ווייל אין זכות פון א צדיק אזן קדוש ה' קען א רוח הקודש אזן רוח נבואה שורה זיין אויף אויף דעם וואס איז נישט אינגאנצען ראוי, ווייל אין זיין זכות ברעגט ער אראפ א השפעה פון קדושה אזן איז דאס משפיע פאר אנדערע.

וויאלאנג דער ר' יהושע בן חנני' האט געלעבט, האט שורה געווען א רוח קדושה אזן א רוח חכמה ובינה אויף אלע חכמי ישראל, האבן אויך זיי געקענט קאמפן, אבער ווען ער איז אוועק געגאנגען פון דער וועלט, איז דאס אויפגעציגן געווארן, ואברה חכמת חכמיו תבינת נבוניו תסתתר, עס איז פארבארגן גע־ווארן. האבן זיי געפרעגט מיר ווילען דאך נישט קענען קעמפן, האט ער זיי געזאגט "אבדה עצה מבנים". אויב די אידן ווילן זיך נישט קענען קיין עצה געבן ווען השי"ת מחזן העלפן.

אבער, רבי! דאס ליגט דאך יעצט אויף אייך, אויף אייך ליגט דאך דער חוב, איר זאגט אונזער רבי געוהנן, איר זעגט געווען דער קרוין פון דור, איר זעגט געווען דער לוחם וחזר!

כיון שקבל עליו למות, זאגט אים השי"ת, בעולם הזה אתה הגוהג את בני, לעתיד לבא אני מנהג אותם על ידך, דו ווערסט האבן דעם כח, דו ווערסט האבן דאס ווארט. — בעטן מיר פון דעם צדיק הדור, וואס ווי דער פסוק זאגט "וכי יבא הלוי" דער וואס איז באהאפטן צו הקב"ה זיין גאנץ לעבן — "לוי" פון לשון "ילוה"

באהעפטן — ווי איך געדענק דעם רביין נאך פאר זעכציג יאר כמעט, ווען איך בין געווען א יונג בחור"ל, זיין פנים האט געלויכטן ווי די שכינה, אזן גדולים וצדיקים אזן הונדערטער אזן טויזנטער אידן זענען געווען מסתופפים בצל קדשו. — וכי יבא הלוי מאחד שבטיך, ער ווערט קומען פון דעם אחד המיוחד שבשבטיך ער האט אויבערגעלאזט דעם כסא הרבנות פון די עדה החרדית אין ירושלים אזן דעם כסא הרבנות פון די קהלות קדושות, אבער באמת מכל ישראל, ער איז געווען דער צדיק פון דעם גאנצן אידישן פאלק בכל מקומות מושבותיהם. ובא בכל אות נפשו אל המקום אשר יבחר ה', ער האט אודאי באהבה מקבל געווען דין שמים, בעטן מיר "ושרת בשם ה' אלקיו כבל אחיו הלוים", ער זאל זיין דער מתפלל, ער זאל זיין דער גזור, ער זאל האבן א רצה יעצט אין די וויילינע טעג ביים בית דין של מעלה, אז השי"ת זאל העלפן דער דור זאל זיך קענען העלפן ביי ער אמונה, דער דור זאל זיך קענען העלפן ביי מסורת האבות. דער דור זאל זיך קענען העלפן אזן זיך קלאמערן אזן נישט נאכלאזן פון שלחן ערוך קהתו של יוד"ד, אזוי ווי דער רבי זכרונו לברכה האט מקפיד געווען ס'זאל נישט בשל ווערן אפילו איין סעיף פון שלחן ערוך, ווען ער זיין פאר אונז דער מתפלל, דער מזון ומזיח ומכפר. — "ויזכור ימי עולם משה עמו", ער ווען קומען צום רבי פון אידישען פאלק, צו משה רבינו, אזוי ווי ער איז דאך געווען א געטרייער תלמיד מתלמידיו של משה רבינו, אזן ער ווען זיין א מליץ יושר אזן בעטן פאר אונז אלע אז הקב"ה זאל העלפן ס'זאל זיין יבולע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים, והוא רחום יכפר עון ובא לציון גואל, אמן

מרן זצ"ל ביי מעמד קידוש השם

אבי אבי, רכב ישראל ופרשיו

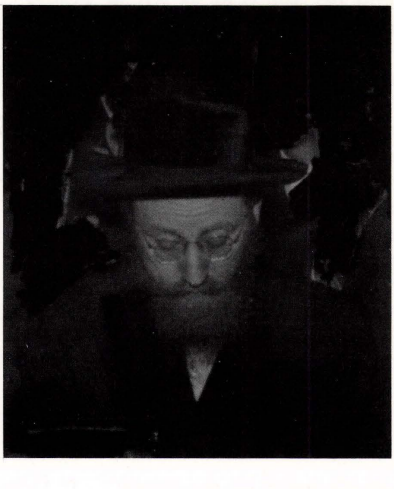

ישראל חיים מנשה פריעדמאן
דום"ץ קהל יעב לב דסאטמאר

נפלה עטרת ראשינו! אוי נא לנו כי חטאנו דוח אפינו משיח ה' אשר אמרנו בצלו נחי בגויים נלכד בשחיתותינו.

מיר האבן געהאפט די אלע יאהרן ביז יעצט די אלע יארן זענען געווען מיט ניסים, מיר האבן גע־האפט אז „לא עביד קב"ה ניסא למגנאי". אחדאי ווען מיר דערלעבן אז דער רבי זי"ע זאל מקבל זיין פני משיח צדקינו בראשינו. בעוונותינו הרבים, אוי נא לנו כי חטאנו! מיר האבן נישט געהאפט די זכיה דערצו, אילו זכינו וואלט אונזער עולם זיך צוזאמענגענעקומען אויף ימים טובים. עולה רגל צו זיין מיט אונזער רבי זי"ע, בעוה"ר נהפך לאבל מחוליט. מיר וענען זיך צוזאמענ־געקומען מלחה צו זיין דעם הייליגען רבי'ן זי"ע.

אלזשע האבינו האט געזאגט ווען ער האט גע־זען אליהו הנביא ארויסגיין אין הימעל „אבי אבי רכב ישראל ופרשיו". ס'איז שוועד וואס איז דאס דאפעלטע לשון אבי אבי, און רכב ישראל ופרשיו. אבי אבי מיינט מען דאך אויך נישט א סאטע ממש נאר א רבי?

נאר עס קען זיין, די גמרא זאגט חכם שמת הכל קרוביו, פרעגט די גמרא קרוביו סלקא דעתך? אלא אימא הכל כקרוביו, הכל מספידין עליו, הכל מתאב־לין עליו, הבל קודעין עליו. איז שוועד צו פארשטיין וואס איז געווען די הוה אמינא פון די גמרא אז הכל קרוביו מיינט מען ממש קרובים.

נאר דער אמת איז, די גמרא'ס קשיא איז, ביי א קרוב אז ער גייט אוועק איז מיט די צייט וועדט דאס פארגעסן, מ'איז זיך מתנחם, פאר דעם דאס די גמרא געפרעגט קרוביו סלקא דעתך? ס'איז דאך מצר ווי קרובים, ווייל א חכם שמת וועדט ניטל דאס חיות פון כלל ישראל, דאס וועדט קיינמאל נישט פארגעסן, אזוי ווי דער מהר"ם שי"ף טייטשט: חבל על דאבדין „ולא משתכחין", און זיי וועדן נישט פארגעסן, איז דעם ענטפערט די גמרא, אלא אימא הכל כקרוביו הכל מספידין עליו הכל מתאבלין עליו הכל קודעין עליו, ווייל לעולם וויאזוי קען מען זיך ארומשטעלן הגם עס וועדט נסתלק א צדיק יסוד עולם אזוי ווי אונזער הייליגער רבי זי"ע רבן של כל ישראל, ווי קען איך מיך ארומ־שטעלן מספיד זיין דא בפנינו „הדיני כבלי מלא בושה וכלימה" אזוי ווי די גמרא זאגט אזעם לי בהספידא דהתם קאימנא, לכאורה איז דאך דאס א תוצאה זיך ארומצושטעלן מספיד זיין אזא גדול הדור, וואס אין די פריערדיגע דורות איז ער נעווען צווישן די גדולי הדור. נאר דאס איז נאר שייך ווען מ'טוט פעולות דערצו, אבער אז ס'שרייבט זיך אליין, ס'ווייזט זיך אליין, אבי אבי, אז א טאטע גייט אוועק מעג זיין דער טאטע ווי גרויס אזן דאס קינד ווי קליין, שרייט ער אבי אבי...

דאס האט אלישע הנביא געזאגט, קודם האט ער געזאגט ס'זאל נישט אויסקוקען א תמיה ווי קען ער מספיד זיין אליהו הנביא, האט ער געזאגט „אבי אבי", ס'שרייבט זיך אליין, און נאבדעם האט ער געזאגט „רכב ישראל ופרשיו" דאס לחזן לישראל בצלותהון מרתיכין ופרשין.

די גמרא זאגט אין בבא בתרא: בשעה שנפטר אברהם אבינו מן העולם עמדו כל גדולי הדור בשורה ואמרו אוי לו לדור שאבד מנהיגו! ואוי לה לספינה שאבדה קברניטה! איז שווער דאס דאפעלטע לשון, אין נאבדעם וואס איז דער דמיון פון מנהיג הדור מיט א קברניט א מנהיג פון א ספינה.

עס קען זיין, עס איז פארדאכן אמאל א מנהיג, ער פידט דאס דור, אבער ס'פירט זיך אליין, ס'איז עולם כמנהגו נוהג, נאר אמאל מאכט זיך מ'טראף אקוקומען צום מנהיג אים פרעגן. דאן איז די אבידה נישט אזוי גרויס, קען מען עס לייכטער אריסהאלטן, אבער א פידער פון א שיף, וואס איין מיטט זאל ער מעלים עין זיין פון די שיף איז שוין חס ושלום די שיף אין א סכנה זי זאל זיך אביזערקערן.

דאס האבן זיי געזאגט, ס'איז צוויי זאכן, „אוי לו לדור שאבד מנהיגו" דער דור האט פארלוירן דעם מנהיג הדור, אין עקסטער איז „אוי לה לספינה שאבדה קברניטה" ס'איז נישט בלויז א מנהיג וואס מען דארף נאר אמאל צוקומען נאך א עצה אויף די הנהגה, נאר וויאס דען מאג מען גליך זענען טויזענטער אידן משכימין לפתחו, נאך עצות, נאך ישועות ממש מען האט נישט קיין השגה וויאזוי די וועלט קען זיך האלטן.

די גמרא זאגט כי נח נפשיה דר' יוחנן איפער עליה ר' יצחק בר' אלעזר „קשה היום לישראל כביאת המשיח בצהרים" שנאמר חבואתי את השמש בצהרים, ווען עס וועדט מקעלצער פארצאבטס הייבט מען שוין

אן צוצוגרייטן אויף ביינאכט. אנצוצינדען עפעס א ליכ־
טיגקייט, אז עס זאל נישט זיין שוואקעל. אבער אין
מיטן טאג פאלט קיינעם נישט אין צוצוגרייטן ליכט
אויף ביינאכט, ווייל די זון שיינט, ס'איז בהאריס, גרייט
מען נאך גארנישט אן..

דאס איז דער פשט „קשה היום לישראל כימים
בא השמש בהארים". אין די פריערדיגע זמרות אן עס
איז נפטר געווארן א צדיק הדור, א גדול הדור, איז
געווען אנדערע צדיקים, ס'איז געווען זורח השמש ובא
השמש, בעוטותינו הרבים יעצט זענען מיר אין א מצב
פון ביאת השמש בצהרים, „אין לנו על מי להשען אלא על
אבינו שבשמים" נאר דער באשעפער קען אונז העלפן
איין ימושה איז דא פאר אונז, ער זאל שיקן דעם גואל
צדק, ער זאל אונז אויסלייזן פתים ביטערן גלות.

יעצט בעוה"ר האבן מיר נישט קיין אנדערע

עצה דערווייל, נאר עס זאל זיין „איש את רעהו יעזורו
ולאחיו יאמר חזק" מיר זאלן זיך צוזאמענהאלטען אלע
ארגאניזעם, און דבוק זיין אין די שיטה וואס אונזער
היליגער רבי ז"ע האט אונז גלעהרנט די אלע יארן,
מען זאל ח"ו נישט פארגעסן די כוחות וואס דער היל־

דער היליגער רבי ז"ע קומט ארויף יעצט
אויף דעם העליגן, גייגן דאך אקעגן די אלע אבות ה־
קדושים, דער קדושת יום טוב, דער ייטב לב, הטה"ק
ר' אלימלך ניסן, דער ישמח משה ז"ע, און די רביים
וואס ער איז געווען אין זיי דבוק, דער היליגער חברי
חיים ז"ע, אז זיי זאלן נישט פארגעסן אין אונז „גדולים
צדיקים במיתתן יותר מבחייהן" זיי זאלן אינאיינעם
מעורר רחמים זיין פאר כסא הכבוד אז מיר זאלן
שוין גזאלפן ווערן מיט די גאולה שלימה בביאת משיח
צדקינו בב"א.

רוח אפינו משיח ה'

יחזקאל ראמה

דום"ץ דקהל ימב דסאסמאר בארץ פארק

דיקרא ה' אלקים ביום ההוא לבבי ולמספד ולקרחה לחגור שק, על אלה אני בוכי' עיני עיני יורדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נפשי, היו בני שוממין ! — נישט לאנג צוריק איז עס געווען ווען עס איז געווען דער חורבן צדלם, צדיקים וקדושים זענען אומגעקומען אויף קדושת השם אזוי אז מען איז געבליבן בעירום, נאר איין טרייסט איז נאך געווען, דאס איז געווען דער נר ישראל, דער פטיש החזק, דער עמוד הימני, רבינו הקדוש עטרת תפארת ראשינו וואס מיט אים האט מען זיך געטרייסט, מיט אים האט מען זיך געוואלעמט. דאס איז געווען דאס שטיקל נחמה.

ביים ההוא, אין דעם היינטיגן טאג, דער יום המר והנמהר וואס דער משיח ה' נלכד בשחיתותינו, השליך משמים ארץ תפארת ישראל ולא זכר הדום רגליו, געגי־ מען דעם עטרת תפארת ישראל בבלל, און בפרט עטרת ראשינו, און אורעקגעריסן פון אונז. איבערגעלאזט אונז אלע, די קינדער, שוממין וויסט. כי רחק ממני מנחם משיב נפשי, דער משיב נפש פון יעדן איינעם.

אוי, רבינו הקדוש, על מי נטשת כל הצאן, די צאן קדשים וואס ער האט זיך גפפלאגט מיט יגיעה ועמל אויפצושטעלן און מכניס זיין אידישקייט, מכניס זיין תורה, מכניס זיין ליכטיגע אידישקיט מיט יראת שמים, דער נר ישראל, דער ליכט פון די אידן, דער עמוד הימני, דער דעכטער זויל, אורך ימים בימינה פון דער תורה, דער פטיש החזק וואס ער איז געשטאנען שטייף און פעסט קעגן אלע עסיונות און אלע שטראמען וואס איז בעזונותינו הרבים פארהאנגען, און אין דעם לעצטן דור איז עס מת־ גבר והולך. תמרים הניעו ראש על ראש צדיק כתמר. וואס

ער איז משים לילות כימים, צו דעם צדיק, צו דעם ישר התורה והיראה, צו דעם שלהבת, צו דעם פייער און פלאם וואס ביי דעם האט מען זיך געוואלרימט, מיר בעדענקען די דרשות וואס זענען געזען יתצאים מפה קדוש און זענען געזען נכנסים ללב שומע, די שוהבבי"ם תורות, די נעזעגים מיט די השפעות.

„צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל" ברעגט דער מדרש און די גמרא משה הי' מוטל בבנפי שכינה, רבינו הקדוש איז דאך בבחינת משה רביא מהימנא קדישא פונקט ווי בזאי רעזא איסתלק משה, אזיך דער רעיא מהימנא איז אין די ציים פון רעזא דרעזין נחתף געזאגרן, און איז געזעגן מוטל בכנפי שכינה. נאכדעם זוי ער האט געבענשטשט דעם חודש אלול וואס איז מרומז אין פסוק „אשר לא צדה והאלקים אנה לידו", א זאך וואס מען האט נישט געטראכט דערויף. — דארט ברענגט דער מדרש אמר ר' אליעזר הגדול, בחודש אלול עלה משה למרום און מען האט מבריו געזעגן במחנה ישראל „משה עלה למרום". רבינו הקדוש ז"ע ועכ"י איז עלה למרום יעצט זוען עס קומט דער חודש אלול מיט די היליגע ט"ג. מיר זענען בטוח אז אזוי ווי כל ימיו האט ער זיך מוסר נפש געזעגן מגדל צו זיין די תלמידים חסידים און בעלי בתים בדרך התורה, און ער האט ממליץ געזעגן פאר הקב"ה אויפן כלל ישראל, וועט ער אוהדאי אין אוהדאי ווייטער ממשיך זיין אין זיין א מליץ יושר און בעטן פאר דער גאולה שלימה וואס ער האט נישט געהאט קיין היסח הדעת איין מינוט פון דעם. וואס מיר האבן געקלערט בימיו ובימינו תושע יהודה וישראל, אציינד איז דאך גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם, וועט ער אוהדאי זיין א מליץ יושר בעולם העליון ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן.

*

נשבה ארון הקודש

שלום אליקים געציל בערקאוויטש
דומ"ץ קרית יואל - סאנרזע

דער נביא זאגט, הצדיק אבד ואין איש שם על לב מיישטען ספה"ק, ואין איש שם על לב, עס איז נישטא וועד עס זאל עפעס אריינגעבן אין אידישע הערצער. מיר דערמאנען זיך צוריק וועז מיר פלעגן הערן פון אונזער הייליגען רבין זי"ע דברי התעוררות, דברים היוצאים מן הלב, ואס זענען געווען נכנסים אל הלב. מיזזענטער אידן זענען געשטאנען און האבן זיך אויס-געווייגט פאר הייליגן באשעפער, ובעה"ר מיר האבן פארלוירן דעם צדיק אונזער הייליגן רבין, הצדיק אבד מיט די ד' התעוררות ואס זענען ארויס מפה קדשו.

די גמרא זאגט אין כתובות בפטירתו של רבינו הקדוש האט מען געזאגט "כל מי שאומר נח נפשי' דרבי ידקר בחרב" לבסוף זאגט די גמרא "פתח בר קפרא ואמר אראלים ומצוקים תפשו בארך". זאגט רש"י הק' אראלים איז טייטש מלאכים ומצוקים איז טייטש צדיקים נצחו אראלים ונשבה ארון הקודש. דער הייליגער חת"ס איז מבאר די גמרא, לכאורה איז שווער צו פארשטיין, פארוואס האט מען גישט געטארט זאגן, נח נפשי' דרבי. נאר חכמינו ז"ל זאגן אין מס' ברכות, "ת"ח אין להם מנוחה בעוה"ב". ואס איז דאס ענין אז אין להם מנוחה בעוה"ב, איז דער חת"ס מסביר, אז דאס נפש פון דעם ת"ח ווערט נתעלה דורך די תלמידים פון דעם חכם, און דורך די מענטשען פון דור פון חכם ואס ער האט זיי מדריך געווען בדרך ישרה, ווען זיי לערנען און פירן זיך לויט דעם צדיק'ס הדרכה וויל אלע לימודים און מעשים טובים ואס זיי טוען דורך זיין הדרכה און אלע מעשים טובים ואס עס טוען זייערע קינדער און קינדס קינדער עד סוף כל הדורות, ווערט פאררעכנט פאר אים. דאס איז דער פשט ת"ח אין להם מנוחה בעוה"ב, דאס נפש פון צדיק בלייבט נישט רוען אויף אירן פאלטץ, וויל דורך דעם ואס די תלמידים לערנען תורה און פירן זיך לויט זיין הדרכה, ווערט דאס נפש פון צדיק נתעורר און נתעלה אלץ העכער און העכער. די תלמידים פון רבי האבן זיך דעמאלס מקבל געווען צו לערנען ששה סדרי משנה ואס רבינו הקדוש האט מסדר געווען, ווענען דעם האט מען נישט געטארט זאגען נח נפשי' דרבי.. בר קפרא האט אבער געזאגט, נצחו אראלים ונשבה ארון הקודש נאר דער ארון הקודש האבן זיי צוגעגומען, אבער די לוחות, די תורה פון רבי ווענען זענען דא פאר אונז נאר דער ארון הקודש איז נשבה געווארן פון אונז.

מיר דערמאנען זיך צוריק מיר פלעגן הערן פון רבינו הקדוש זי"ע אין דעם הייליגן טאג, אין די ימי השובבים פלעגט ער אונז מעורר זיין און זאגן וועז משיח וועט קומען און משה רבינו און אנדערע צדיקים וועלן אויפשטיין תחית המתים זאלן מיר זיך נישט מוזן שעמען פאר זיי. מיר אלע ואס האבן געהאט די זכי' צו זיין בצילו של רבינו הקדוש זי"ע, האפן מקבל זיין אויף אונז מיר זאלן זיך וייטער פירען און מגדל זיין אונזערע קינדער מיט אלע ענינים אויף דעם הייליגן דרך ואס רבינו הקדוש האט אונז מדריך געווען בפרט אין עניני אמונה און קדושה ואס רבה"ק האט אונז כסדר מעורר געווען, און מיטן אייבערשטענס הילף ב"ה קרוב בימינו בביאת משיח צדקינו וועז מיר וועלן האבן די זכי' נאכאמאל זיך טרעפן מיט רבינו הקדוש זאלן מיר זיך נישט מוזן שעמען פאר אים. איי לאותה בושה! מיר טארן נישט זאגן אז עס איז נח נפשיה פון אונזער הייליגן רבין זי"ע, וויל ת"ח אין להם מנוחה בעוה"ב, עד ביאת גואל צדק האבן מיר זיין תורה און וועלן זיך פירן אויף דעם דרך ואס מיר האבן פון אים מקבל געווען, און דורך דעם וועט דאס נפש הקדוש פון אונזער רעיא מהימנא, ואס האט אונז מיט מסירת נפש מדריך געווען בדרך התורה און משפיע געווען קדושה אויף אונז אלע, אלס נתעלה ווערן העכער און העכער אזוי ווי עס שטייט אין תהלים "ילכו מחיל אל חיל יראה אל א' בציון".

מיר פלעגן הערן פון אונזער הייליגן רבין זי"ע ער פלעגט זיך א סאך מאל מתמרמר זיין אז אזא הסתרת פנים און אזא שפלות הדור איז נאך קיינמאל נישט געווען, די צדיקים הקדמונים הלכו למנוחות ואותנו עזבו לאנחות, ווען צדיקים פון די פרייערדיגע דורות וואלטן ליגן באשעפער ואס רבינו הקדוש האט איינגעפלאנצט אין אונז, אמונה בביאת משיח צדקינו ואס וועט קומען דורך דעם אייבערשטן אלין, ואס רבינו הקדוש האט אריינגעפלאנצט אין אונז, די הדרכה ואס מיר האבן באקומען פון רבינו הקדוש זי"ע וויאזוי מיר זאלן זיך פירען ע"פ דרך התורה האמיתית בכל ענינים, די כוחות הקדושה ואס רבינו הקדוש זי"ע האט אריינגעפלאנצט אין אונז אין ימי השובבים נישט צו האבן התחברות מיט רשעים בשום אופן, נישט אוועקקערן מיט קיין שום זאך כקוצו של יוד פון דרך אבותינו ורבותינו הקדושים פון די דורות הקדמונים ואס רבינו הקדוש האט אונז אויסגעלערנט, די אלע זאכען זענען דא פאר אונז נאר דער ארון הקודש איז נשבה געווארן פון אונז.

מיר דערמאנען זיך צוריק מיר פלעגן הערן פון רבינו הקדוש זי"ע אין דעם הייליגן טאג, אין די ימי השובבים פלעגט ער אונז מעורר זיין און זאגן וועז משיח וועט קומען און משה רבינו און אנדערע צדיקים וועלן אויפשטיין תחית המתים זאלן מיר זיך נישט מוזן שעמען פאר זיי. מיר אלע ואס האבן געהאט די זכי' צו זיין בצילו של רבינו הקדוש זי"ע, האפן מקבל זיין אויף אונז מיר זאלן זיך וייטער פירען און מגדל זיין אונזערע קינדער מיט אלע ענינים אויף דעם הייליגן דרך ואס רבינו הקדוש האט אונז מדריך געווען בפרט אין עניני אמונה און קדושה ואס רבה"ק האט אונז כסדר מעורר געווען, און מיטן אייבערשטענס הילף ב"ה קרוב בימינו בביאת משיח צדקינו וועז מיר וועלן האבן די זכי' נאכאמאל זיך טרעפן מיט רבינו הקדוש זאלן מיר זיך נישט מוזן שעמען פאר אים. איי לאותה בושה! מיר טארן נישט זאגן אז עס איז נח נפשיה פון אונזער הייליגן רבין זי"ע, וויל ת"ח אין להם מנוחה בעוה"ב, עד ביאת גואל צדק האבן מיר זיין תורה און וועלן זיך פירען אויף דעם דרך ואס מיר האבן פון אים מקבל געווען, און דורך דעם וועט דאס נפש הקדוש פון אונזער רעיא מהימנא, ואס האט אונז מיט מסירת נפש מדריך געווען בדרך התורה און משפיע געווען קדושה אויף אונז אלע, אלס נתעלה ווערן העכער און העכער אזוי ווי עס שטייט אין תהלים "ילכו מחיל אל חיל יראה אל א' בציון".

מיר פלעגן הערן פון אונזער הייליגן רבין זי"ע ער פלעגט זיך א סאך מאל מתמרמר זיין אז אזא הסתרת פנים און אזא שפלות הדור איז נאך קיינמאל נישט געווען, די צדיקים הקדמונים הלכו למנוחות ואותנו עזבו לאנחות, ווען צדיקים פון די פרייערדיגע דורות וואלטן

געזען דעם מצב פון אונזער דור, וואָלטן זיי דאָס נישט אויסגעהאַלטען, וואָס זאָלן מיר היינט נאָכן הסתלקות פון רבה"ק זי"ע זאָגן.

❋

דער נביא אין הושע זאָגט „לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאינו יך ויחבשינו יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו". טייטשט דער ייטב פנים ז"ל דעם פסוק מיט אַ משל: אייניגער איז נתפס געוואָרן אין אַ וויים מקום אין אַ תפיסה און איז נשפט געוואָרן למיתה, איז געקומען אייניגער און האָט אים פון געוואָלט אויסלייזען, פֿר האָט אַבער נישט געהאָט קיין געלט איז ער געגאַנגען און האָט זיך געבאָרגט און האָט אויף דעם פֿאַרמשכנ"ט זיינע זילבערנע כלים. שפעטער וען ער איז געוואָרן אויסגעלייזט איז אים געווען דער עי" שטער חוב אַז עכ"פ דאָס געלט וואָס דער אויסלייזער האָט זיך געבאָרגט זאָל ער אים באַצאָלען אַז דער אויסלייזער זאָל צוריק באַקומען זיינע זילבערנע כלים. אינז וויים מען דאָך אַז וען עס וועלט נגזר אַ גזירה אויף אידן, עס קומט אַן עת צרה ר"ל זאָגט די גמרא אין ברכות ס"ב טול רב שבהם שיש בו ופרע כמה, זאָגט רש"י שיש במיתתו כדי לכפר כמה עונות. אויך זאָגן חז"ל קשה סילוקן של צדיקים כשריפת בית אלוקינו, און אַזוי וי דורך דעם חורבן בתי מקדשים זענען אידן ניצול געוואָרן לחיים, דאָס זעלבע דורך מיתת צדיקים וועלן אידן אויסגעלייזט ממיתה און זיי וועלן ניצול לחיים, איז דאָך די ערשטע זאָך וואָס מען דאַרף צו טאָן צו באַצאָלן פֿאַרן אייבערשטען די תורה; די עבודה; די מצות ומעשים טובים וואָס זענען נחסר געוואָרן דורך דעם הסתלקות הצדיק, די אַלע זאַכען דאַרפן מיר משלים זיין פֿאַר בורא כל עולמים.

דאָס זאָגט דער נביא, לכו ונשובה אל ה', לאַמיר תשובה טאָן צום אייבערשטן, לאַמיר משלים זיין די חס- רונות וואָס זענען געוואָרן דורך דעם הסתלקות פון צדיק, כי הוא טרף, וויל דאָס וואָס דער צדיק איז אוועקגעריסן געוואָרן פון אונז איז, וירפאנו, וויל מיט דעם האָט מען אונז געוואָלט היילן, יך, וועגען דעם האָט מען אונז געשלאָגען, ויחבשינו, מען האָט אונז אַרײַסגעלייגט די רטיה אויף די מכה, מען האָט אונז געראַטעוועט ממיתה לחיים דורך דעם הסתלקות פון צדיק, דערפאַר לכו ונשובה —

מורי ורבותי! מיטן הסתלקות פון רבינו הקדוש ז"ל איז נחסר געוואָרן פון אונז אַלע עמודים אויף וואָס די וועלט שטייט.

תורה — רבינו הקדוש ז"ל איז דאָך געווען דער עמוד התורה, ער האָט עוסק געווען בתורה כל ימיו ו- לילי בקדושה ובטהרה. ער האָט מברר געווען בכל מקצועות התורה הלכה לאמיתה של תורה. עס איז נחסר געוואָרן — עבודה — זיינע תפלות וואָס זענען געזאָגט געוואָרן מיט אַ אמתדיגען צובראַכענן הארץ. טויזענטער אידן זענען נתעורר געוואָרן דורך זיינע הייליגע תפילות. עס איז נחסר געוואָרן — גמילת חסדים — טויזענטער אידן זענען געהאָלפן געוואָרן ביי ר' בינו הקדוש ז"ל מיט צדקה וואָס ער האָט אַוועק געטיילט און אַנדערע גמילת חסדים. ער איז געווען קודש הקדשים ער האָט משפיע געווען קדושה אין די גאַנצע וועלט, און בעה"ר זענען די אַלע זאַכען נחסר געוואָרן, דאַרפן מיר זיך מתאמץ זיין מער ווי בעפאָר די אַלע זאַכען צוריק צו צאָלען וויפיל עס איז מעגליך וואָס דורך די פטירת רבינו הקדוש ז"ל זענען נחסר געוואָרן.

עס שטייט אין פסוק שמואל ב' ויקונן דוד את הקינה הזאת על שאול ועל יונתן בנו ויאמר ללמד את בני יהודא קשת הנה כתובה על ספר הישר, זאָגט רש"י אַזוי ווי גבורי ישראל שאול און יונתן זענען נסתלק געוואָרן האָט מען געדאַרפט אויסלערנען בני יהודא קשת וויאַזוי צו פירן אַ מלחמה מיט אַ קשת, האָט וויייטער דוד המלך ע"ה מקונן געווען הצבי ישראל על במתיך חלל איך נפלו גבורים, זאָגט רש"י: דער מצב פון די אידן איז היינט — על במותיך חלל איך נפלו גבורים, די הויכע גבורים זענען געפאַלן. טייטשט דער ייטב פנים ז"ל על במותיך חלל, מיט דער הסתלקות פון צדיק ווערט אַ חלל, איך נפלו גבורים, אפילו אויך די גבורים איזהו גבור הכובש את יצרו פאַלן אויך, אויב עס איז נישט דאָ ווער עס זאָל זיי האַלטען, ווי די ספרים הקדושים טייטשען דעם פסוק תהלת ה' ידבר פי וגו' אַז אַ צדיק שטעלט זיך האָוועגען פֿאַרן בורא כל עולמים דעמאָלט ויברך כל בשר שם קדשו, ברעגנט אַריין דער צדיק התעוררות צוויישען אידען אַז זיי זאָלען קענען אויסגיסען זייער הארץ פֿאַרן רבש"ע און דאָס התעוררות בשעת תפלה העלפט צו צו אַ מלחמת היצר. האָט דוד המלך ע"ה מקונן געווען, איך נפלו גבורים, מיטן הס- תלקות פון שאול און יונתן, די צוויי צדיקים, זענען געפאַלן גבורים.

מורי ורבותי! וואָס זאָלן מיר זאָגן היינט וויי לאַגג רבינו הקדוש זי"ע איז געווען צווישען אונז האָט ער אונז צוגעהאַלפען אין ענייני קדושה, אויף התגברות ה- יצר, ער האָט משפיע געווען קדושה ובפרט אין די ימי השובבים האָט רבינו הקדוש זי"ע מיט זיינע דברי תורה וואָס זענען ארויס מפה קדשו אויסגעוואַקסן טוי- זענטער אידישע הערצער און אריינגעבראַכט אמונה בביאת משיח צדקינו אין זיי, היינט מיטן הסתלקות פון רבינו הקדוש דאַרפן מיר זאָגן די קינה הצבי ישראל איך נפלו גבורים.

דוד המלך ע"ה זאָגט ללמד בני יהודה קשת. מרן הקדוש זי"ע שרייבט אין פרשת אחרי אין חדושי תורה ללמד לבני יהודא קשת, איז דער פשט, אַז וען עס זענען נסתלק געוואָרן די צווי גרויסע מנהיגי ישראל שאול ויונתן האָט דוד המלך געזאָגט אַז עס איז נישט דאָ קיין אַנדערע עצה נאָר צו לערנען תוה"ק וואָס ווערט אַנגעזעהן קשת, אַזוי ווי די גמרא זאָגט אין מס' שבת, חגור חרבך החוה בד"ת כתיב, מען וועט מוזן לערנען הקדוש זי"ע זאָגט בתוך הדברים וב"כ הוא גבואה על העתיד, עס וועט זיין אַ מצב אין די דורות העתידים

ללמד לבני יהודא קשת. מען וועט מזען לערנען תוה"ק און דאָס וועט העלפן פאַר אידען זיך צו האַלטען. מורי ורבותי! מיר מחזען היינט לערנען ספר רבינו הקדוש וואָס זאָל אויף אונז משפיע זיין קדושה.

דוד המלך ע"ה איז וויטער מקונן, בנות ישראל אל שאול בכינה. וויינט אויף דעם שאול המלך המעלה עדי זהב על לבושיכון, וואָס האָט אַרויפגעלייגט גאָלדענע צירונג אויף ענקערע בגדים. קען זיין די כוונה, עדי זהב, די תורה הקדושה וועלט אָנגערופן זהב, אַזוי ווי עס שטייט הנחמדים מזהב, דאָס מיינט דער פסוק בנות ישראל אל שאול בכינה המעלה עדי זהב על לבושיכון, ער האָט אויף ענקערע מלבושים אַרויפגעלייגט "זהב" אַ תורה/דיגן לבוש, ער האָט ענק געלערנט וויאַזוי אַ לבוש בצניעות דאַרף איסזען עפ"י התורה. בנות ישראל עטץ דאַרפט צו וויינען אויפן הסתלקות פון כ"ק רבינו וואָס ער האָט ענק אַלס מעורר געווען אַז מען זאָל גיין בבגדי צניעות עפ"י התורה. אַזוי ווי מיר האָבן פריער דערמאָנט דברי רבינו הקדוש זי"ע אַז די וועלט פון דוד המלך ע"ה איז אויך געווען אַ נבואה על העתיד אויף די שפעטערדיגע דורות, קענען אפשר די וועלטער, הגה כתובה על ספר הישר, אויסגעטייטשט ווערען בדרך רמז אויף אונזער היינטיגען מצב.

מיר וויסען דאָך וויפיל רבינו הקדוש זי"ע פלעגט איינפלאָנצען אין אונז די אמונה בביאת המשיח מיר זאָלן וואַרטן אויף דעם עני ורוכב על החכמור אַזוי ווי די פריערדיגע צדיקים האָבן געוואַרט אויף די גאולה שלימה וואָס וועט קומען דורכן אייבערשטן אליין. רבינו הקדוש זי"ל פלעגט צו ברענגען דעם נועם מגדים וואָס ער זאָגט פשט אויף מאמר חכמינו ז"ל "לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה" אַז אַלע עבירות וואָס זיי האָבן געטאָן האָבן זיי אַרײַנגעלייגט אין די תורה, און ער האָט זיך מתמרמר אַרויף אויף דעם מצב פון היינטיגען דור אַז אַלעס וואָס מען וויל טוען טוט מען מלבש זיין אין אַ לבוש פון תורה. רבינו הקדוש ז"ל האָט קענן די אַלע זאַכען לוחם געווען מיט מסירת נפש ממש און האָט אונז מיט זיינע הייליגע ספרים מאיר עינים געווען מיר זאָלן זען דעם אמתדיגען וועג און וויסן דעם אמתדיגן רצון פון בורא כל עולמים. דאָס זאָגט די נבואה ללמד לבני יהודא קשת. עס וועט זיין אַ זמן וועָן בני יהודא וועלן דאַרפן פירען די מלחמה און נישט נאָר מיט פושעים נאָר מיט די וואָס וועלן קומען מיט אַ לבוש פון דמות התורה. עס וועט זיין אַ בלבול המחות ווי וועט מען טרעפן דעם אמתדיגען תורה/דיגן וועג. הגה כתובה על ספר. דאָס וועט זיין געשריבען אין דעם ספר "הישר" וואָס איז בגימטריא תקט"ו אַזוי ווי "רבינו יואל בן חנניה יו"ט" איז אויך אַזויפיל בגימטריא. אין די הייליגע ספרים פון רה"ק ז"ל וועט מען אַלעס טרעפען עבנצבב"א האָבן מיר דאַרט דעם אמתדיגן דעת תורה.

עס שטייט אין מדרש איכה אויפן פסוק: זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל לו, רבה"ק ברענגט דאָס אין די הקדמה אין ספה"ק ויואל משה "למחר כשיבוא הגאולה אומר להם הקב"ה לישראל, בני אני תמה מכם האיך המתנתם לי כל אותן שנים". וועָן די גאולה וועט קומען וועט השי"ת פרעגן די אידן, מיינע קינדער, איך וואונדער דער מיך אין ענק וויאַזוי האָט איר געוואַרט אויף מיר די אַלע יאָרן, וועלן די אידן ענטפערן, אלולי תורתך שנתת לנו כבר אבדונו האומות, וועָן נישט די תוה"ק וואָס דו האָסט אונז געגעבען וואָלטן אונז שוין לאָנג פאַרלוירן געמאַכט די אומות. וועָן משיח וועט קומען וועט השי"ת פרעגן אונזער דור, איך וואונדער מיך אויף ענק, נאָך אַזאַ גרויסן תורבן בגוף ובנפש וועָן עטץ האָסט פאַרלוירן אַזויפיל גאונים קדושים וצדיקים, אָן יעדער איינער פון ענק איז געווען צובראַכן בגוף ובנפש, איר זענט ניצול געווארן אחד מעיר ושנים ממשפחה, אין אַזאַ מצב זענט איר געקומען למקומות ווי אידישקייט האָט זיך נישט עהאַלטען, אַ מדבר שמם, וויאַזוי האָט עטץ ענק געקענט האַלטען ביי מיין תורה. וויאַזוי האָט עטץ עהאַט כח אָפּצוגיין פון נישט אין נישט זיך פאַר־פירען פון רעיונות שוא ומדוחים נאָר געוואַרט אויף די גאולה האמתית באמונה שלימה בביאת המשיח וואָס האָט נישט געקענט קומען נאָר דורך מיר אַליין, וועלן מיר ענטפערן, אלולי תורתו של רבינו יואל בן חנני' יו"ט, וועָן נישט רבה"ק וואָלט מיט אונז געלערנט דיין תוה"ק, וועָן מיר וואָלטן נישט געהערט די אַלע יאָרן דברים חוצבים להבות אש יוצאים מפי קדשו, וועָן נישט די ספרים הקדושים פון רבה"ק וואָלטן מיר ח"ו פאַרלוירן געווארן.

און יעצט, לכו ונשובה, לאַמיר תשובה טאָן. די הרהורי תשובה וואָס רבינו הקדוש זי"ע האָט אין אונז אַרײַנגעפלאַנצט זאָלן מיר נישט פאַרלירן, נאָר לכו ונשובה, עס זאָל זיין בבחינת הולך, און דאָס זאָל אונז וויטער באַגלייטען. די גמרא זאָגט אין מס' שבת רב האָט געזאָגט, אחזים לי בהספידא דהתם הקאימנא. רבינו הקדוש זי"ע שטייט יעצט צווישען אונז, לאַמיר פון אים בעטן ער זאָל מתפלל זיין אויף אונז, אַז די כוחות ה' קדושה וואָס ער האָט איינגעפלאַנצט אין אונז, זאָלן מיר וויטער קענען איינהאַלטען, און אויב מיר וועלן מקיים זיין דעם לכו ונשובה, מיר וועלן אָנהאַלטן דעם דרך בבחינת הליכה, דאָס וועט אונז העלפן, אַז ביום השלישי יקימינו, אַז מיר זאָלן זיך קענען האַלטען ביז די גאולה העתידה בבנין בית השלישי, וואָס וועט קומען דורך דעם רבונו של עולם אַליין, און דעמאָלט ונחי לפניו.

זאָל השי"ת העלפן מיר זאָלן זוכה זיין עמו ב־מחיצתו פון רבה"ק זי"ע וועָן עס וועט קומען צו אַ צייט הקיצו ורננו שוכני עפר. רבינו הקדוש זי"ע זאָל זיין אַ שליח צבור פאַרן גאַנצן כלל ישראל און מיר־זאָלן האָבן אַ נחמה בכפלים בביאת משיח צדקינו בב"א.

עמוד האש לפני העם

דברי קינה והספד שנשא הגאון הגדול

רבי שמואל הלוי וואזנער שליט"א,

אב"ד זכרון מאיר בבני ברק יצ"ו

בביתם"ד דסאטמאר כשיכון קרית יואל

ביום ג' אלול תשל"ט

בבואנו לחספיד את רוח אפינו צדיק חורנו אשר אמרנו כצלו נחיה בגוים, רבנו הקדוש זכותו תגן עד, בעמדי לבא ולקיים מצוה מדברי סופרים לעורר הספד במעמד קהל ועדה על הסתלקותו של תצדיק, בבואי לקונן על איש אלקים קדוש, על מנהיג ישראל כמותו, שזכיתי להתרגיש פעמים רבות את יחידות נפשו, אבלח"ם, נסוגותי אחור, כי מי יכול לחקוף את גדלותו, מי הוא חיכול לתאר את תרוממת הוותא, מי מסוגל לסדר שבחיו המרובים של תאי רעיא מחימנא, ומי משיג את גודל חשבר אשר השברנו, שברו של כל יחיד ויחיד, ושברת של כנסת ישראל שהושברת בהסתלקות קדוש ח', שבו התאחד הגדולות של מרא דארעא קדישא מחד, ורבן של כל בני הגולה מאידך, הוא הגבר הוקם על שוכה משך שבעים וחמש שנה לחשפיע ולזכות הרבים את כלל ישראל באופן נרגש ביותר.

יהוע לשונו של מרן החת"ם זי"ע בהספדו על רבו הגדול רבנו נתן אדלר זי"ע, לאחר שתוא מתאר שראה בחלומו ספר תורה מלובש שחורים וישאל את בעל החלום מת המראה הזאת, ותוא השיב לו: הכי לא יהעת מנהג עיר מולדתך בערנק-פורטדמיין, כי כשנפטר אדם גדול מלבישים את ספרי התורה כשחורים — ממשיך החת"ם בהספדו ואומר: „כי התורה הוגרת שק ומתאבלת כי מי יגדור גדרה ומי יעמוד בפרצה, מי יתריץ שברים, ומי יפרק הרים, אוי נא לנו שהחייונו לזמן חזה מהגיענו ללילה הזה לאכול בו מרורים, אל תאיצו לנחמנו כי גדול כים שברי, אני ראיתיו יושב ודורש כמשה מפי הגבורה, אני רצתי אחריו מאה פרסאות ועזבתי בית אמי והדר הורתי, ועתה לא זכיתי לראות בהילולא דמרנא, לא זכיתי להוריד דמעות על קבר איש אלקים, לא זכיתי לראות פניו סמוך להסתלקותו, כי אז היה נאצל מרוחו עלינו" — בשעה זו — אהובי ורבותי — כולנו מתאבלים על זה, כולנו הצנו אחריו ולא מאה פרסאות אלא אלפי פרסאות, רצנו מסוף העולם ועד סופו לראות בתואר פני מלאך אלקים צבקות, ועכשיו דודי חמק עבר, ונפשי יצאה בדברי עמך, נפשנו יוצאת כשמדברים אודותיו.

⊙

איתא כישעי' ל"ג: נשגב ה' כי שוכן מרום מלא ציון משפט וצדקה, והיה אמונת עתך חוסן ישועות חכמת ודעת יראת ד' היא אוצרו, תן ארואלים צעקו חוצה שלאכי שלום מר יבכיון, נשמו מסילות שבת עובר אורח וגו' — תקב"ה נקדש ונשגב כשנשמה קדושה וגדולה זוכה לשכון בתוף קדוש.

ואומר הנביא ישעי' נשגב ה' כי שכן מרום, כשהנשמה שוכנת בגוף מרום, כאותה שאמרו בסנהדרין מחציו ולמעלה מלאך ומחציו ולמטה אדם. מלא ציון משפט — ידוע מספח"ק כי ציון מרמז למדת היסוד, ציון בגימטריא יוסף, אחד היה בדורנו זה, שיכולנו לומר עליו — וראה זאת מי שעין בוחנת לו — כי הוא היה הקדוש שלא פגם מעולם, קדש הקדשים, קדוש מרחם.

מלא ציון משפט, משפטי התורה, שאותו שאלו כשאול באורים ותומים.

הצדקה, הוא הוא עמוד הצדקה, הוא הוא ועמוד החסד.

וממשיך הנביא ואומר: והיה אמונת עתיך וגו' יראת ד' הוא אוצרו — אותו אוצר גדול של יראת שמים ששכן בקרבו, אוצר גדול של קדושה, אוצר גדול של מהרה, ואוצר מושלם של יראה עילאה.

⊙

עליו ניתן להמליץ מאמר חז"ל בתנא דבי אליהו: משל למלך שהיו לו בנים והיה לו עבד זקן והיה מלמד את בניו דברים טובים דברים נאים, ותמיד היה המלך מקלסו ושואל מיהו זה הלומד עם בני כל כך דברים טובים, וכשמת העבד אמר המלך אוי לי מה יהיה עלי. — אהובי ורבותי!

עבד זקן, זקן הדור, היה לו להקב"ה בעולמו, חרבי זי"ע, שהיה לומד עם בני אברהם יצחק ויעקב דברים טובים וחכרים נאים, וכשהיה הקב"ה שומע היה מתמלא נחת רוח מקול תינוקות של בית רבן, מאלפי התלמידים, מעשרות אלפי בתים יהודים נאמנים לה' ולתורתו שחקים ויסד בקדושה ומחרה, והיה הקב"ה שואל מיהו זה המלמד את בני דברים טובים ודברים נאים, והיו משיבים כמרום ואומרים, אותו עבד זקן שיש לך — ועכשיו, ויסת משה עבד ה', העבד הזקן הלז, וכביכול הקב"ה מקונן אוי לי מה יהיה עלי. — מי יקום לי עם מרעים, מי יתייצב לי עם פועלי און, מי יקום עם מרעים אין כתיב כאן, מי יתייצב עם פועלי און אין כתיב כאן, אלא מי יקום לי עם מרעים, לי לשמי, מי ילחום לשם שמים כמותו, מי יתייצב לי עם פועלי און מי יעמוד כפרץ בלתי לה' לבדו כמותו?

⊙

הוא הקדוש שהקים ישיבות קדושות, מוסדות חינוך לבנים ולבנות, מוסדות צדקה וחסד, קהלות קדש, ואלפי בתים קדושים בישראל, כל עוד הוא היה חי האפיל בגדלותו על כולם ולא המרה איש את רצונו המהור. — ואחז"ל כי כאשכבתא דרבי זקף רבנו הקדוש עשר אצבעותיו כלפי מעלה, ואמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהניתי מן העוה"ז אפילו באצבע קטנה יהי רצון מלפניך שיהא שלום במנוחתי, ויצתח בת קול ואמרה: יבא שלום ינוחו על משכבותם.

מהי הכוונה שיגע בי' אצבעותיו בתורה זכי באצבעות יגעים בתורה, והלא היגיעה בתורה בלב היא, במחשבה ובמח? אלא רבנו הקדוש יגע בעשר אצבעותיו ממש לייסד ישיבות ומוסדות לתורה, ובפטירתו התיירא שמא חלילה לריק יגע, ומי יודע מה יהא אחר פטירתו, על כן התחנן יה"ר שיהא שלום במנוחתי שלא יהא פירוד לבבות שאותו יגיעה עצומה שיגע למען כלל ישראל בתורה לא תבלה לריק חלילה — והלא הנביא זועק ואומר נשמו מסילות, שבת עובר אורח, כל הדרכים שהובילו לקריית יואל שבמונרו, לארבע אמותיו של הצדיק יסוד עולם נשמו, ודרכי ציון אבלות מבלי באי מועד.

⊙

איתא בישעי': כי חנה האדון ה' צבאו' מסיר מיהודה וטירושלים משען ומשענת, כל משען לחם וכל משען מים גבור ואיש מלחמה, שופט ונביא וקוסם וזקן שר חמשים ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש. ודרשו בגמ' הגיעה דף י"ד: משען לחם ומשען טים אלו בעלי מקרא ובעלי תלמוד, גבור ואיש מלחמה זה היודע לישא וליתן במלחמתה של תורה, שופט ונביא וקוסם זה מלך, שנאמר וקסם על שפתי מלך, ונשוא פנים זה שנושאין פנים לדורו בעבורו למעלה! — כמה ראוים הם הדברים לאמרם על האי צדיק וקדוש זי"ע, החן והקסם המופלא שהיה נסוך על שפתותיו תקסם שכצורתו הקדושה שתאירה כתואר פני מלאך ואלקים, והעיקר, ונשוא פנים שהיו נושאין פנים לדור בעבורו, שבזכותו הק' נשאו פנים בשמים לדור כולו. ועליו ניתן לקרות את המקרא בתהלים מ"ו: יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך — הגבור ואיש מלחמה שר צבא ה' שמעודיו ועד יום מותו התהלך כעמוד אש לפני העם, לפני מחנה ישראל, אהבת צדק ותשנא רשע — שני מדות אלו שהתמזגו באותו צדיק זי"ע בהתמזגות מופלאה, אהבת צדק, אוהב ישראל הנאמן, מלמד הזכות הגדול, בעל הרחמים והחסד שהפליץ טוב על ישראל לחצדיקם, ומצד שני ותשנא רשע, על כן משחך אלקים שמן ששון מחברך, על כן נתנו לו גדולה מן השמים ומשהותו למלך ישראל.

⊙

איני יודע אם השאיר אחריו צוואה או לא, אבל צוואה ציבורית לכלל ישראל, צוואה לחסידיו המקושרים בו, צוואה להמוני בית ישראל בכל מקום שהם, השאיר לנו, וצוואתו זו מתבטאת בפסוק: אוהבי ה' שנאו רע. אלו התיבות שהיו נר לרגלו כל חיים, וכמאמרו של הרה"ק בעל התניא זי"ע כי מדת אהבת ה' ניכרת מתוך השנאה לסטרא אחרא, — ואם יתרחקו מכל הרע שצריך להתרחק ממנו, ויאהבו את התורה הקדושה שאותה צריך לאהוב, כי אז במוחני כי „שומר נפשות חסידיו" שהוא יצוק"ל ישמור ויגונן על נפשות חסידיו הרבים, כי „מיד רשעים יצילם"! שלא ישטפו במים הזדונים, ושחחות חרעות המנשבות בחלל עולמנו לא יצנעו בבבת עין תיהדות התהדית בכל אתר ואתר, כי „אור זרוע לצדיק" — אורו הקדוש של הצדיק זרוע ונטוע בתבל כולו, והוא בצדקתו יתפלל ויתחנן ויפול לפני כסא הכבוד, ש„לישרי לב שמחה".

מרן זצ"ל אין שיף פאַרנדיג קיין ארץ ישראל זאַגנדיג תהלים,

הצדיק אבד לדורו אבד

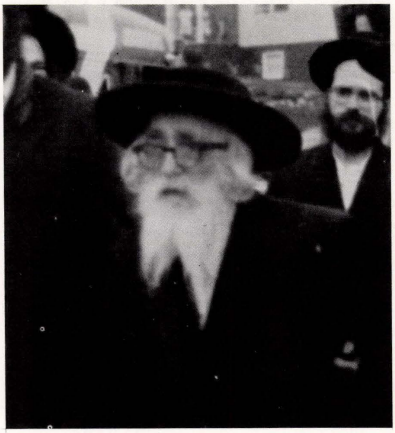

רפאל בלום

ראב"ד קאשוי ור"מ ישיבה „אהל שמואל"

(דברי הספד ביום כלות השבעה)

דער נביא זאגט (ירמי' ח, כג) מי יתן ראשי מים, הלואי וואלט מיין קאפ געווען לויטער וואסער, ועיני מקור דמעה, און מיין אויג וואלט געווען א קוואל פון טרערן, ואבכה את חללי בת עמי, איך זאל קענען באוויינען די חללי בת עמי. דארף מען פארשטיין דאס לשון „חללי בת עמי", וואס מיינט דאס לשון חלל.

די גמרא ברענגט אויף דעם פסוק כי בא השמש בצהריים, זה יומו של יאשיהו, דאס וואס דער פסוק זאגט אז די זון גייט אונטער אינמיטן טאג, דאס מיינט דער טאג פון יאשיהו המלך. דארף מען פארשטיין פאר־וואס ביי יאשיהו המלך הייסט דאס אז די זון איז אונ־טערגעגאנגען אינמיטן טאגז.

די גמרא ברענגט אין מסכת שבת אז יאשיהו ה־מלך שב בכל לבבו, ער האט תשובה געטאן מיט זיין גאנצן הארץ אויף עבירות, וואס ער האט געטאן נאך פון קינדווייז אן איז דאס שווער צו פארשטיין, יאשיהו המלך, דער חיליגער יאשיהו המלך ווי איז שייך ביי אים אן ענין פון תשובה, האט ער דען גע־זינדיגט. נאר די כונה דערפון איז ווי ס'איז ידוע אז דער חיליגער רבי ר' אלימלך פון ליזענסק זי"ע האט זיך פארברענט די האנט אלס תשובה אויף דעם וואס ער האט געקלאפט זיין מאמע אלס פיצל קינד. דאס איז א באוונדערער גדר פון תשובה.

יאשיהו המלך וואס ער האט קיינמאל נישט געזינ־דיגט און ער האט מתקן געווען אפילו אזעלכע זאכן וואס מען איז נישט מחויב מתקן צו זיין, אויף אזא אינעם קען מען זאגן, וועו ער ווערט נפטר, אז די זון איז אינטערגעגאנגען אינמיטן טאג, וואס לאו בכל יומא מיתרחיש.

דער אמת איז וועו מ'קומט מספיד זיין דעם חיליגן רבי'ן, מוז מען דאך ראוי זיין דערצו, מ'מוז פארשטיין דאס גדלות, ווער זענען מיר דען צו מעסטן דאס גדלות פון אונזער חיליגן רבי'ן זכותו יגן עלינו, וואס ער איז אין די בחינה פון קיינמאל נישט געזינדיגט, ער האט זיך מסגף געווען כל ימיו, נישט געשלאפן און ניט געגעסן, און פאר וועמען האט ער געפאסט, נישט פאר זיך נאר פאר אונזערע חטאים, זענען מיר דען ראוי צו דעם אז מיר זאלן מספיד זיין דעם חיליגן רבי'ן. מיר וויסן נישט וואס מיר האבן פארלוירן.

נאר וואס דען, וועו מ'איז מספיד אזא צדיק, מען רעכנט אויס די אלע מעלות וואס דער חיליגער רבי זי"ע האט געהאט, איז דאס דערפאר וויל די אלע מעלות האט ער נישט געהאט פאר זיך, דער איש שהכל בו, אלע מעלות האט ער נישט געהאט פאר זיך, ווי מען זאגט אויף א גדול אז ער איז געווען אזוי ארן אזוי גדויס, נאר דאס אלעס האט ער געטאן פאר דער גאנצער וועלט, ער האט געארבעט אריינצוברענגען די אלע מעלות אין יעדן איינעם פון אונז. — דער גדול בתורה, דער מח נפלא, וואס פון זיינע חדושים האט גענאסן די גאנצע וועלט. נישט קיין גדול פאר זיך, נישט קיין גדול וואס איז אייגעשפארט בד' אמותיו, נאר א גדול פאר די גאנצע וועלט. דער צדיק ועובד ה' וואס האט גערוימ השי"ת כל ימיו, ממש מיום הולדו, ווי עס איז ידוע, קיינמאל נישט מסיח דעת געווען פונעם בורא כל עול־מים, די עבודה איז נישט געווען אז עבודה פאר זיך, די גאנצע וועלט האט נהנה געווען פון זיין עבודה פון זיין תפלה, יעדער איז דערפון נתעורר געווארן בתשובה וועו עס האט איינמאל געהערט זיין דאווענען.

וועו רעדט נאך פון זיין כח הצדקה, מ'באצייכנט אים אלס עמוד הצדקה, אבער דאס איז נישט צוליב דעם וואס ער האט אלעס אוועקגעגעבן, וויפיל ער האט נאר מארמאגט, פאר יעדן נצרך אז קיין אונטערשיד צי א גוטער פריינד אדער א שונא. דאס איז א באוונדערע זאך. דער עיקר כח הצדקה זייגער איז געווען דאס וואס ער האט דאס גאנצע דור געמאכט פאר בעלי צדקה. דער גאנצער עמוד הצדקה וואס עקזיסטירט אויף דער וועלט היינט איז בכוחו. — דאס הייסט א צדיק, נישט פאר זיך נאר פאר דער גאנצער וועלט.

רבותי ! מיר זענען נישט מספיד א יחיד, מיר זענען מספיד דעם גאנצן כלל ישראל. מיר דארפן זיך אליין צו באוויינען. ואבכה את חללי בת עמי ! — אוי ווי, וואס מיר האבן אלץ פארלארן.

●

מורי ורבותי ! — איך האב געהאט די זכי' צו קענען דעם רבי'ן זי"ע נאך זייענדיג רב אין מיט מיין טאטן ע"ה געווען אין ארשיווע אויף ראש השנה, מיר

זענען אנגעקומען צו „זכור ברית". זיין הייליגע עבודה, ממש נישט משער צו זיין. ביי אזא עובד ה' ווי דער רבי ז״ע איז געווען איז דען א נפקא מינה פריער צי שפעטער, ער האט דאך געדינט השי״ת אין דעם שיינעם דור אמאל פונקט ווי אין דעם היינטיגן דור וואס איז נעבעך אזוי שוואך ברוחניות. ווי די וועלט איז נעבעך אזויפיל פארוואונדען געווען זינט די צוויייטע וועלט מלחמה, ער איז אבער געבליבן דער זעלבער, להגיד שבחו שלא שינה, ער האט אליין נישט משנה געווען און האט נישט געלאזט משנה זיין, ער האט געווינן אז עס איז נישטא קיין שינוי אויף דער וועלט. ער האט נישט געארבעט פאר זיך, ער האט קיינמאל זיך נישט אינזין געהאט, נישט געקוקט אויף זיינע בזיונות. א גדול הדור האט נישט געקוקט אויף זיין כבוד, נאר אינזין געהאט כבוד שמים, ער האט געארבעט עס זאל זיין קומה ה' ויפוצו מעיניך וינוסו משנאיך מפניך.

ווער האט אונז מציל געווען פון דער מגיפה פון ציוניזם ? ער איז געווען דער אינציגער ! ווען נישט דאס וואס השי״ת האט אים ברוב רחמיו וחסדיו איבער־געלאזט וואלטן מיר אלע געווען פארוואונדעט. ער האט אונז געווינן דעם וועג, ער האט אונז געלערנט אז אפילו אין אזא אונטערגעגאנגענע וועלט דארף מען האלטן די תורה, עס איז דער זעלבער באשעפער מיט די זעלבע תורה. — אהה ! ווער וועט ׳נצח פירן די מלחמה ? — עס איז טאקע דא די לחמים, זייער תלמידים וועלכע גייען אין זייער וועגן, אבער וואו וועלן מיר האבן דעם ראש ווער עס זאל פירן די מלחמה ? !

דער רבי ז״ע האט דאך אלעס אוועקגעגעבן פאר דער וועלט, אלע זיינע כשרונות און פעאיגקייטן, זייער פייערדיגע הרשות, אלס וואונדערבארער בעל דרשן און פה מפיק מרגליות, שטענדיג האבן זיך די דרשות באצויגן אויף כבוד שמים. און אזוי זענען דא טויזנטער פרטי פרטים וואס יעדער וואס האט געהאט אא שייכות מיט אים וויסט דאס.

אין ספר חסידים ווערט גיבראנגט אז די אבות הקדושים האבן גדדינט השי״ת פיר און צוואנציג שעה אין מעת לעת. — אין אונזער היינטיגן שוואכן דור אז ס׳זאל זיך טרעפן א איד וואס זאל זיין אין דער בחינה צו דינען השי״ת פיר און צוואנציג שעה אין מעת לעת אן קיין היסח הדעת, בייטאג און ביינאכט נאר אינזין געהאט דעם כבוד שמים, נאר געזוכט ס׳זאל זיין קומה ה' ויפוצו אויביך.

זיין גאנצע ארבעט איז דאך נאר געווען פאר השם יתברכ״ש וועגן, געארבעט פאר צניעות, פאר קדושה, פאר טהרה, פאר עליבקייט, פאר א חינוך הקדוש, תיכף נאך דעם ביטערן חורבן און דעם שווערן מצב וואס איז דעמאלטס געווען האט ער אנגעהויבן אויפצושטעלן וויייטער דאס אידישקייט און שטענדיג געזוכט צו פארבעסערן אומאויפהערליך, פארבעסערן און פארבעסערן, חסדי ה' וואס מיר האבן דאס געהאט.

ווען איך בין אנגעקומען אהער קיין אמעריקא און איך בין דאס ערשטע מאל געווען ביים רבי׳ן ז״ע האט ער מיר געזאגט „איר זאלט וויסן, ס׳איז נישטא קיין אנדערע עצה נאר ארויסגיין אין די מדבריות און דארט גרינדן אידישקייט". דאס איז געווען זיין האפענונג און זיין ציל אלע יארן וואס ער האט דא געווארטן. השי״ת האט טאקע געהאלפן, ותגזר אומר ויקם לך", עס איז מקוים געווארן זיין וואונטש, עס האט זיך אויפגעשטעלט די קרי׳ נאמנה „קריית יואל" — טאקע אויף זיין הייליגן נאמען — וואס איז געשטעלט אויף פריצייפן און תקנות ברוח התורה אויף צניעות און קדושה און מיט אן ערליכן חינוך פאר אינגלעך און אויך פאר מיידלעך, מ׳זאל ערציען ווערן בדתי התורה. ס׳זאל ארויסקומען ערליכע אידישע ממאעס, אזוי ווי זיין וואונטש איז געווען.

צו דעם דארפן מיר זיך האלטן און עס האלטן פאר א זכי׳ צו קומען זיך אהער באזעצן, און זיך פירן בקדושה וטהרה ס׳זאל זיין א שפיגעלע פאר דער וועלט, יעדער זאל זען אז דאס זענען די קינדער פון אונזער הייליגן רבי׳ן ז״ע און מען גייט אויף דעם וועג וואס ער האט אריינגעפלאנצט אין די קינ־דער. אז מען וועט זיך אזוי פירן וועט זוך „יעקב אבינו לא מת, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים", זיין הייליגער כח וועט שטענדיג פארבלייבן צווישן אונז. מיר טארן קיינמאל נישט מסיח דעת זיין פון זייער למודים, פון זיין קדושה וטהרה. מיר קענען נישט נאכטאן זיין התנהגות וואס איז געווען אזוי הייליג און אזוי אויסגערעכנט, מ׳זאגט נאך בשמו הק׳ אז ער האט אמאל געזאגט אז אכצן דורות צוריק זענען אלע געווען נוטרי ברית. מיר האבן זיך אנגעקלעבט אין דער קדושה, מיט א בליק אויף אים האט מען משפיע געווען אויף זיך א רוח טהרה. און דאס אלעס האבן מיר יעצט פארלוירן. אבער וואס מיר דארפן יא וויסן איז אז מיר זאלן וויייטער ממשיך זיין דאס וואס ער האט אונז געלערנט און זיך פירן אויף זיין דרך און לויט זיין וואונטש.

מיר שפיינען איצט ביים ענדע פון די שבעת ימי אבילות, מען דארף נישט קיין התעוררות עס וויינט זיך פון זיך אליין, מיר וויינט נישט וואס עס וועט זיין וויייטער, עס קומען אן די ימים נוראים, און דער צדיק איז נישט מיט אונז, מיר זענען שוואכע אינגעלעך, השי״ת זאל זיך דערבארימען, וואס קען מען דען פון אונז ערווארטן. הצדיק אבד, אז דער צדיק הדור איז אוועק וואס וועט מיט אונז זיין, אוי וויי !

איין עצה איז דא מ׳זאל זיך קענען דערהאלטן. — מיר זאלן זיך פירן אין זייער וועגן, מיר זאלן נישט פארגעסן ווער עס האט מיט אונז געלערנט וואס מיר האבן געהערט פון זיין הייליגן מויל, דאס וועט אונז פארגרינגערן אין אונזער שווערן און בי־טערן גלות־וועג.

השי״ת זאל העלפן אז דאס נייע יאר זאל זיין תחל שנה וברכותיו, ותכלה שנה וקללותיו, מיר זאלן געהאלפן ווערן מיט כל מיני ישועות אין זיין זכות. און מיר זאלן בקרוב קענען בשמחה מקבל זיין פני משיח צדקנו און עס זאל מקוים ווערן בלע המות לנצח ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים, ובא לציון גואל, בב״א.

נר יהא דלוק במקומו

מנחם מענדל רובין
אב"ק מושאי

מי יתן ראשי מים לעיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי. לכאורה ביום חורבן בית המקדש איז דאך נישט געווען שווער צו טרעפן א טרער, אבער אז עס גייט אויפן א טאטע פון קינדער, אז עס גייט אויפן א רבי פון תלמידים, יעדער איינער איז מרגיש אז ער האט פארלירן די גרעסטע אבידה, איז זייער שווער צו דערמאנען און צו בארעכענען אז די עיקר דאגה און די עיקר צרה איז חללי בת עמי.

יעדער איינער פון אונז קלאגט: איך האב פארלוירן א טאטען, יעדער איד וואס איז דא האט פארלוירן די גרעסטע אבידה, אבער די גרעסטע אבידה האט פארלוירן דער כלל ישראל, חללי בת עמי. דער פארלוסט פונעם כלל ישראל.

וען רבינו הקדוש האט געהאלטן פאר זיין הס־תלקות, דערציילן חז"ל אז ער האט אנגעזאגט בתוך הדברים דריי זאכן: "נר יהא דלוק במקומו", דאס לעבט זאל בלייבן ברענגן אויפן פלאץ; "שולחן יהא מונח במקומו" דער טיש זאל בלייבן אויף זיין ארט; "ומטה תהא מוצעת במקומה". מ'קען נאכן א רעיקן. פארענדיג אויפן וועג קיין אוישוויץ, האט מיין שווייגער הי"ד דער־ציילט א מעשה, וואס זי האט געהערט פון איר פאטער ער הייליגער קדושת יום טוב זי"ע, בשעת דער קדושת י־ט זי"ע איז געווען א קליין קינד, האט ער מיט א הענטל פארלאשן א סדר ליכט, האט זיך די מוטער זייער דערשראקן, האט דער "ייטב לב" זי"ע איר מבטיח געווען, אז ער וועט נאך אנצינדען. שייגע ליכט. דער־לעבט האבן מיר תלמידים צו זען די שיין פון איינעם פון די ליכט.

ובעוה"ר האט פאסירט דער אסון הגורא. רבינו הקדוש האט געבעטן זיינע תלמידים, ס'איז זייער אחריות און ס'איז זייער התחייבות: נר יהא דלוק במקומו; די לויכט זאל וויטער שיינען. ס'איז דא א הלכה אין שולחן ערוך "חכם וגאון שמת מושיבין את המטה במקום שדרש". מ'שטעלט ארופ דעם ארון מיט דעם נפטר אויף דעם ארט וואו ער האט געלערנט תורה און מתפלל געווען. דער רעיון פון דעם קען זיין וויכטיג בשעת די מטה ליגט בפנינו איז דאך דא א געוואלדיגע התעדרות, און נאך דעם איז א גזירה על המת שישתבח מן הלב. האט רבינו הקדוש אנגעזאגט פאר זייענע תלמידים, אז דאס גאנצע לעבן איז מטה תהא מוצעת במקומה.

מיר האבן שוין געהערט דא פריער אז די איינ־ציגע צוואה אלן דער איינציגער רצון פון כ"ק מרן רבינו דודי זי"ע איז געווען אז מען זאל ממשיך זיין די דורות און זיין שיטה, מסייע זיין און העלפן די מוסדות און הוה זהיר בכבודה פון די רבנית, די מומע תליט"א. זי האט זיך אויפגעגעבן איר יונג לעבן, מוסר נפש געווען די אלע יארן, געהאפט מיט אים אינאיינעם אקעגן־צוגיין קעגן משיח'ן, און היינט שטייט מען דא און מ'באוויינט דעם אסון הגורא.

לכה כי שלחך ה' ויהי ה' עמך ה' אלקיו עמו ויעל. יהי רצון ער זאל זיין פאר אונז אלע דער אויס־בעטער פון די גאולה. וועז דער דברי חיים זי"ע איז נפטר געווארן, האט אים דער ייטב לב זי"ע מספיד געווען, אז עס וועט נישט זיין קיין בעל תוקע. פונקט ערב ר"ח אלול פאר די הייליגע ימים נוראים אנשטאט צו שטיין דא אן צו הערן די הייליגע תפלות, שטייען מיר און מיר געזאנגענען זיך כצאן בלי רועה. ללמד את בני יהודה "קשת" האט מען געזאגט איז ר"ת תקיעה ש'ברים תקיעה, ווער וועט תוקע זיין? ווער וועט אויס־בעטן דעם שופר הגדול? יתמתם היינו ואין אב.

זאל דער רבי מעורר רחמים זיין אז נאך אין תשל"ט זאל זיין אור חדש על ציון תאיר, ובא לציון גואל ובלע המות לנצח, במהרה אמן.

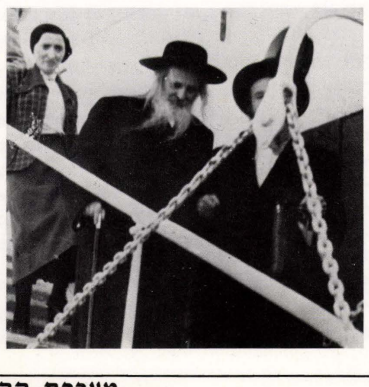

בא השמש בצהרים

נתן יוסף מיזעלס
ר"מ ישיבת תורה וויראה

מיר דאַרפן אָפּגאַנגען מיט די ווערטער פון מקונס „אתמה מגד על מאור היום אשר יאיר אל כל אבל יחשיך אלי ואליד". די זון איז אונטערגעגאַנגען, „בא השמש בצהרים".

דער חובת הלבבות זאָגט: די צדיקים זענען נמשלו לשמש, אַזוי ווי די זון מיט אירע שטראַלען טוען זיי באַשיינען אַרן דערוואַרעמען די גאַנצע וועלט, וואָס האָט מען נאָך געקענט האָבען אַזוינע שטאַרקע וינען שטראַלן, וויי מיר האָבן פון דעם צדיק אמת — אונזער הייליגן רבי'ן זי"ע — באַקומען אַלע יאָרן. גלייך ווי עס איז יצא צדיק מן העיר פנה הודה — פנה זיווה — פנה הדרה — די שיינקייט פון די וועלט די ליכטיקייט פון די וועלט איז אונטערגעגאַנגען. צו וועמען קענען מיר זיך יעצט ווענדען? צו וועמען קענען מיר שרייען? וער פילט אונזער וויי געשריי? איין באַשעפער! אַזוי ווי דער רבי זי"ע פלעגט זאָגן: דער לעבעדיגער באַשעפער.

דער רבי זי"ע פלעגט שרייען: ס'איז דאָך אַ באַוונדערע מצוה רחמנות צו האָבן אויף אַ צערבראָכענעם מענטש.. הקב"ה האָט דאָך כל המדות רחמים וחנון, ווי איז נאָך פאַרהאַלן אַ גרעסערע רחמים וחסדים ווי אויף אַזאַלכע צעברראָכענע מענטשען ווי מיר זענען.

די גמרא זאָגט מכה אשר לא כתובה בתורה זו מיתת צדיקים שנאמר והפלא ה' את מכתך הפלא ופלא. הפלאה זו איני יודע מה היא כשהוא אומר ואכזרה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר הוי אומר זו מיתת צדיקים. די ספרים הקדושים זאָגן פשט אין דעם מדרש כששמעו ישראל צ"ח קללות חסר שתים הוריקו פניהם, די אירן האָבן מורא געהאַט פאַר דעם „חסר שתים" די צוויי קללות וואָס עס שטייען נישט אַרויס אין די תורה.

קען זיין לענייניגנו: בעה"ר פאַרוואָס איז מיתת צדיקים אַ מכה אשר לא כתובה בתורה. מיר זעפּינען אין מדרש איכה אברהם אביהו איז געקומען פאַרן באַשעפער בשעת דעם חורבן, געווייגט און געשריגן וויאַזוי האָט געקענט חרוב ווערן דער בית המקדש? וויאַזוי האָסטו דאָס צוגעלאָזט? האָט דער באַשעפער געענטפערט זיי האָבן עובר געווען אויף די תורה. און דער באַשעפער הויבט אַן אויסצופרעגן די כ"ב אותיות התורה צי די אידן האָבן זיי נישט עובר געווען, קומט צו גיין דער אות „אלף" און וויל עדות זאָגן, זאָגט אברהם אביהו: דו גייסט מעיד זיין אויף מיינע קינדער, ווער האָט מקבל געווען די הייליגע תורה? ווער האָט זיך מוסר נפש געווען פאַר די תורה אויב נישט די אידישע קינדער? און דו גייסט עדות זאָגן שלעכטס אויף זיי? איז געקומען דער אות „בית", האָט אברהם אביהו דאָס זעלבע גע'טענה'ט און אַזוי וויטער. די אַלע אותיות האָבן געזאָגן אַז די אבות הקדושים זענען נישט מסכים אַז מען זאָל מזכיר זיין די חטאים פון די אידן האָבן זיי זיך געשטעלט אין אַ זייט, און נישט עדות געזאָגט.

יעצט וויי אַזוי קען די תורה שרייבן מיתת צדיקים אין די צייט וואָס די צדיקים וקחשים זענען זיך כל ימיהם מוסר נפש פאַר קיום התורה! זענען לוחם פאַר די תורה הקדושה! זענען לוחם מיט מסירת נפש פאַר תינוקות של בית רבן אַנצוהאַלטען דעם חיגוך הטהור ע"ד אבותינו ורבותינו. לוחם געווען מיט מסירת נפש אויפצוהאַלטען דעם דור! קען די תורה הקדושה מיתת הצדיקים נישט שרייבן. ווי קען מען דאָס אַזש־ שרייבן אין אַזא הייליגע תורה. מ'וויסט אונזער הי־ ליגער רבי זי"ע האָט זיך אויפיפל מוסר נפש געווען יום יום בכל כוחותיו אפילו די לעצטע שווּאַבע צייטן מיט מסירת נפש ממש, קען דאָס די תורה הקדושה נישט שרייבן.

וועגן דעם שטייט טאָקע נישט מיתת צדיקים אין די תורה. די תורה הקדושה וויינט! די תורה הקדושה איז שרוי בצער אויף מיתת הצדיקים! אַזוי ווי דער מקונס זאָגט אַזש היא תורה והלומדה, מי יפרק הויות ומי יתרץ שברים, מי יקצץ בגבעות ומי יסתת בהרים, ומי ילחמם מלחמתך וישוב לשערים, כלי מלחמה אברו וגפלו גבורים.

דער גרויסער כח התורה אויף יעדען געביט, די תורה הקדושה איז אין צער אויף די אבידה נוראה. עס שטייט נישט מיתת צדיקים אין די תורה. אַבער נמתק וועלט האָט אין די תורה הקדושה, אַזוי ווי מען וויסט יעדער אייגער וואָס פאַר אַ געוואַלדיגן מסירת נפש אונזער הייליגער רבי האָט געהאַט אויף אַנצוהאַלטן דעם כח התורה, דאָס איז אונזער אייניציגע תרופה, אַנצוהאַלטען וויטער די אַלע מוסדות התורה. די אַלע מקומות התורה וועלכע ער האָט אויפגעבויט מיט מסירת

נפש ! זיי מעמיד זיין, זיי זאלן בליבן אין וואקסען. ווי יעדער וווייסט אז דאס איז געווען כל מגמתו.

וועך נאך אזוי ווי אונזער הייליגער רבי זי"ע וווייסט וואס פאר א צעבראכענע מענטשען מיר זענען ער וווייסט אונזערע צעבראכענע הערצער, ער קען אונזערע פעלערס. ער קען אונזערע שוואכקייטן. אזוי ווי מ'האט געזאגט טאקע „אבי אבי" טאטע טאטע, מיר זענען דאך קינדער.

בעטן מיר אונזער הייליגן רבי'ן מען געזעגענט זיך ! עס איז שוין בא השמש דער רבי זי"ע קען אונדז נישט אזוי איבערלאזן, ער מוז איינרייסן אויבן ער וועט צוזאם קומען מיט זיינע אבות הקדושים, דא בלייבט א עדה קדושה אידען צעבראכענע כורס הנשבר. זיי קענען זיך נישט דערהאלטן, וואס וויל מען דען פון אונז . . .

כולנו בני איש אחד נחנו, מיר זענען די אידן וואס זענען געבליבן אודים מצלים מאש, דבוק אין א צדיק אמת, ער זאל אונז אויסלערנען דעם דרך ה', כדי מיר זאלן קענען ממשיך זיין המשכה שלימה בדרך אמונתינו הרבותינו, אין אזא שווערע מדינה, אין אזא שווערען מצב, ארומגענומען מיט אזעלכע נסיונות עצומות, וואס אין אונזער בקשה.

מיר בעטען אזוי ווי מען געזעגנט זיך, זאל ער זיין א מליץ יושר פאר די צעבראכענע רעבעצין תליט"א יעדער וווייסט איר מסירת נפש, איר איבערגעגעבנקייט, וואס זי האט פארפירט אלע יארן. כמעט וואס מען קען זאגן אז דורך אירע תפלות און דורך אירע שבודות האט זי דערהאלטן די טעג, די געשענקטע יארן וואס זיך בורא כל העולמים האט אונדז געשענקען, די לעב־טיגע צען יאר.

ער זאל זיין א מליץ יושר פאר די וואס זענען ממשיך און פירן אן די מוסדות, זיי זאלן האבן חיזוק און סייעתא דשמיא, אזוי ווי בחיים חיותה, וועלן מען האט געפילט חיזוק. זיי זאלן האבן סייעתא דשמיא אז־צוהאלטען די מוסדות אין דעם זעלבן גייסט.

ער זאל זיין א מליץ יושר פאר אלע תלמידים וואס וועלן בתחנך אין זיינע מוסדות הקדושים, זיי זאלן האבן די זכיה ממשיך צו זיין דעם דרך התורה האמיתי, אזוי ווי ער האט זיך געוואנטשען. ער האט דאך געהאט א באזונדערן קישור, און א באזונדערע התחייבות פאר די תלמידי הישיבה. זיי זאלן האבן די זכיה וויטער ממשיך צו זיין מיט דעם זעלבן כח.

ער זאל זיין א מליץ יושר פאר אלע אנשי שלומינו וידידינו, אז דער באשעפער זאל העלפן מען זאל אויפנעראכטן וועלן מיט כל מיני ישועות, דער אייבערשטער זאל אונז געבן כח אויסצוהאלטען די שוע־רע שעות, דער באשעפער זאל אונז געבן חיזוק, ביז מיר וועלן זוכה זיין נאך אין דעם יאר תשל"ט צו התגלות כבוד שמים בביאת משיח צדקינו מגייט צו צו די ימים נוראים אזעלכע צעבראכענע מענטשען, אפשר וועט די צעבראכענקייט העלפן, הקב"ה זאל זען בעניינו עס זאל זיין בלע המות לנצח ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים והרפת עמו יסיר, ובא לציון גואל במהרה

פראָטעסט פון די 2 בחורים אין מאָנהעטן חול המועד סוכות מען זעט חיים משה שטוויבער רעדן און עס זיצן דאָרטן די רבנים חשובים.

ואכחיד שלשת הרועים

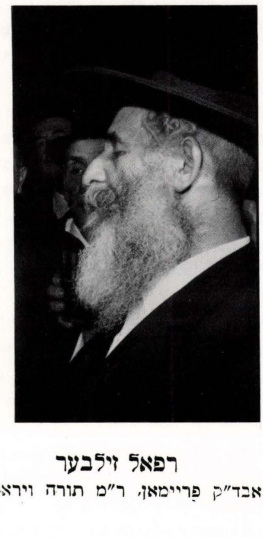

רפאל זילבער

אבד"ק פרעסבורג, ר"מ תורה ויראה

זכרי' הבבא זאגט „ואכחיד שלשת הרועים בירח אחד". איך האב אויסגעריכט פון די אידן דריי מנהיגים אין איין חודש, דהיינט דערויף די גמרא אין תענית אז דאס מיינט מען מרים און אהרן אן משה, דער מן איז געווען בזכות משה, דער באר איז געווען בזכות מרים, און די ענני הכבוד זענען געווען בזכות אהרן. וויבי מרים איז אויסגעקומען פון דער וועלט איז דער באר אויך געווען אין זכות פון משה אהרן, וועז אהרן איז אויסגעקומען פון דער וועלט זענען די ענני הכבוד מיטן מן מיטן באר געווען אין זכות פון משה רבינו, וועז משה רבינו איז נפטר געווארן זענען אלע דריי אויסגעקומען געווארן, דאס איז טייטש שלשת הרועים. — עס איז נאר שווער וואס דער פסוק זאגט „בירח אחד", אין איין חודש.

נאר לויט דברי חז"ל וואלט מען געקענט זאגן לויט וויי עס שטייט אין אבות דר' נתן „חייב אדם לקבל פני ג' תלמידי חכמים שבדור", יעדער איד מוז זיין דבוק אין דריי צדיקים בדור, אזוי ווי ר' אליעזר און ר' יהושע און ר' עקיבא. זאגן דערויף די מפרשים אז יעדער אייגער פון די דריי תנאים איז געווען ספעציעליזירט אין אייגעם פון די דריי עמודי עולם, תורה, עבודה, און גמילות חסדים. — עס איז ידוע אז די צדיקים שבדור איז די צייטן פונעם „הברי חיים" זי"ע פלעגן זאגן אז ווער עס איז דבוק איז הייליגן „הברי חיים" זי"ע איז מקיים דעם מאמר פון אבות דר' נתן בכלואו, וויל ער איז געווען דער גרעסטער אין די אלע דריי עמודים. מיר קענען אויך אזוי זאגן. דער ערעסטער איז די אלע דריי עמודים איז אונזער דור איז דאך ידוע אז עס איז געווען דער הייליגער רבי זכותו יגן עלינו. אז מען וואס צוגעקוקט זיין הייליגע עבודה איז די ימים נוראים איז א גאנץ יאר, און זיין הייליגע תורה איז הרבצת תורה, וואס עס וואס זיך אפגעטאן איז די ימי השובבי"ם דאס התעוררות פון טויזנטער אידן מער ווי ביי אנדערע צדיקים אום יום כפור.

דאס איז דער ואכחיד שלשת הרועים, אויף אייגמאל וואס מען פון אזא אועקגעריסן די אלע דריי רועים, דעם גרעסטן אין תורה, דעם גרעסטן אין עבודה, און דעם גרעסטן אין גמילות חסדים.

„בירח אחד", אין איין חודש, קען זיין די סוגה לויט ווי דער קרבן עתגאל ברענגט אין סוף מסכת פסחים אין נאמען פון הייליגן זוהר, אז דרייסיג טאג איידער א צדיק גייט אועק פון דעם עולם ווערט פון אים אועק־גענומען א גרויס חלק פון זיין רוחניות־דיגן חיות. איז שווער צו פארשטיין, און עס וואס א סתירה פון דעם וואס דער „יערות דבש" ברענגט אז איין טאג פאר די פטירה נעמט מען אועק פונעם מענטש זיין חלק הנשמה און ער לעבט נאר מיט דעם חלק פון נפש ורוח. און אין זוהר זעט אויס אז דרייסיג טאג פריער נעמט מען דאס אועק. נאר דער תירוץ איז אז אויסער נפש רוח ונשמה איז אויך דא איינעם חיות פונעם מענטש יחידה און חי', די חלקים וואבן דאך נאר יחידים, אחד בעיר, א צדיק הדור. איך בין מאמין באמונה שלימה אז אונזער רבי זכותו יגן עלינו, וואס ער האט באווייזן אזא זאך דא אין דער מדינה, וואס לא האמינו כל יושבי תבל, קיינעם האט זיך דאס נישט געוואלט גלייבן אז מען זאל דא אין אמעריקע קענען אראפשטעלן אזא דור פון תורה מיט קדושה וטהרה, אזעלכע מוסדות וואס וואלטן געווען לשם ולתפארת אפילו אין די ציינטן פונעם בעל שם טוב הק' זי"ע, איז קיין שום ספק נישט אז ער האט געהאט דעם חלק פון „יחידה" אויך, און ביי אים איז אזוי ווי ביי די צדיקים אמתיים וואס דרייסיג טאג פריער האט מען דאס שוין געקענט שפירן — דאס מיינט דער „בירח אחד".

*

עס שטייט „אלישע מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו". זאגט אויף דעם די גמרא, אז דער צווייטער אבי איז טייטש „אמי". דאראף מען פארשטיין ווי עס קומט אהער דאס וואלט אמי. — נאר דער פשט איז, אז א צדיק אמת וואס איז דער גרעסטער אין אלע דריי עמודי עולם, און אויפן העכסטן אופן, פארשטייט זיך אז ער איז משפיע אויף יעדן איינעם רוחניות און גשמיות, ווי מיר האבען דאס געזען אז יעדער מענטש וואס ער האט עפעס גע־דארפט איז ער דאך ביים רבי'ן געהאלפן געווארן, יעדער וואס איז אריינגעגאנגען „רעב" איז ארויסגעקומען „שבע" ער האט געהאלפן מיט ממשות־דיגע גאלט־הילף אדער מיט תפלות, מיט אלעם וואס מען האט געדארפט. דאס איז דאך די בחינה פון „אם", א מאמע וואס באזארגט די קינדער מיט ענינים גשמיים, און דער רחמנות פון „אב" איז געווען אויף ענינים רוחניים, אן ערנסטערע רחמ־

נות. אין די זעלבע צייט וואָס ער האָט געהאַט די גרעסטע שטרעפנקייט מיט מסירות נפש פאַר אַ נקודה קטנה פון די תורה און פון אידישקייט, אין דער זעלבער צייט איז ער דאָך געווען דער גרעסטער בעל רחמנות, אויף יעדן מענטש אויף ישׂראל באשעפענישׂ האָט ער דאָך געהאַט רחמנות און געהאָלפן מיט אַלעם. דאָס איז דער אבי מיט אמי, ער האָט געהאַט ביידע בחינות.

דאָס זאָגט דער נביא „יתומים היינו ואין אב", וואָס לכאורה איז דאָס אַ טאָפּלט לשון, אַז מען איז פאַר־יתומט איז דאָך נישטאָ קיין טאַטע. נאָר ער מיינט יתומים היינו פון אַן „אם" פון דער בחינה פון אַ מאַמע, איינער וואָס האָט יעדן איינעם געהאָלפן און מיט יעדן איינעם מיטגעלימן, פאַר יעדן איינעם מתפלל געווען, און אויסער דעם „ואין אב" ערשט פעלט אויס דער „אב" וואָס זאָל זיך אומקוקן אויף דער תורה הקדושה אַז זי זאָל בלייבן אויף דעם אופן וויי די פריערדיגע צדיקים האָבן אויפגעפירט, און ער האָט דאָס מיט מסירות נפש וויטער געפירט. — יתומים היינו ואין אב!

*

„רבי ישׂראל ופרשיו" — טייטשט דער תרגום „דטב להון לישׂראל בצלותי" דער וואָס האָט גוט געטאָן פאַר די אידן מיט זיינע תפלות, מיט זיין עבודה, דאָרף מען אָבער פאַרשטיין וויי דאָס קומט צו „רבי ישׂראל ופרשיו".

עס קען זיין, אַז מען זעט דעם גרויסן פּלא, אַז דער רבי זי"ע האָט זיך דאָך קיינמאָל אַ גאָנצע וועלט געשלאָגן אַז מען זאָל האַלטן דאָס אידישקייט במלואָה, מיט אַלע דקדוקים. אפילו ביי אַ זאָך וואָס דער יצר הרע פאַרלייגט זיך מיט אַלע כוחות. זאָל מען זיך אויך קיינמאָל מחזק זיין קיינמאָל אים, דאָס איז דאָך געווען זיין גרעסטע עבודה און אויף דעם האָט ער זיך געשלאָגן מיט דער גאַנצער וועלט, און פּהנהעסטוועגן יעדער איד וואָס האָט אין זיך אַ ניצוץ פון יראת שמים האָט פאַר אים געהאַט דעם גרעסטן דרך ארץ, יעדער האָט אים געהאָלפן פאַר דעם צדיק הדור, יעדער האָט געוואוסט אַז זיין שיטה איז אַן אמת'דיגע אַן קיין שום פּני, נאָר טאָקע כולו לשמים. דאָס איז דאָך לכאורה אַ פּלא.

דער תירוץ איז אָבער, אַז וועגן מען האָט צוגעקוקט זיינע תפלות, מען האָט צוגעקוקט זיין עבודה, זיינע מדות מובחרות, האָט מען געזען אַז זיין גאַנצע כונה איז נאָר צוליב כבוד שמים. — דאָס פאַרשטעפערט דער תרגום. ער איז געווען רבי ישׂראל ופרשיו, ער האָט זיך געשלאָגן מיט אַ וועלט פאַר תורה און פאַר אידישקייט, און וויאַזוי איז דאָס אַז יעדער אַרטליכער איד האָט געוואוסט און פאַרשטאַנען אַז ער איז אַ צדיק הדור און מ'האָט פאַר אים דרך ארץ געהאַט, זאָגט אויף דעם דער תרגום וויסטו פאַרוואוס דטב להון לישׂראל בצלותי", מען האָט צוגעקוקט זיין תפלה, זיין עבודה, און וואָס ער האָט משפּיע געווען אויף יעדן איינעם.

עס קען אויך זיין אַנדערש. דטב להון לישׂראל מיינט אַז צוליב דעם וואָס כל ימי חייו מיום עמדו על דעתו איז ער געווען דער רבי ישׂראל ופרשיו, ער האָט געהאַט מסירות נפש פאַר אידישקייט מיום עמדו על דעתו, און ער האָט משפּיע געווען קדושה וטהרה און תורה פאַרן כלל ישׂראל, צוליב דעם — זאָגט דער תרגום — דטב להון לישׂראל, אפילו ווען עס קומט די צייט און דער צדיק דאָרף אַוועקגעריסן וועלן פון דער וועלט איז אָבער דטב להון לישׂראל בצלותי', מיט זיינע תפלות בעולם העליון וועט ער וויטער טאָן אַ טובה פאַרן כלל ישׂראל אַזוי ווי ביז יעצט.

*

שלמה המלך זאָגט אין משלי שלשה המה נפלאו ממני, דריי זאַכן איז וואונדערליך וואָס איך פאַרשטיי נישט, וארבעה לא ידעתים, און פיר זאַכן קען איך נישט משיג זיין וויאַזוי מען קען דאָס דערטראָגן. דרך הנשר בשמים, וויאַזוי אַן אָדלער גייט אַרויף ביז צום הימל, דרך נחש עלי צור, וויאַזוי אַ שלאַנג קריכט איבער די שטיינער, דרך אני' בלב ים, וויאַזוי אַ שיף גייט אינמיטן ים ודרך גבר בעלמה.

קען זיין דער פשט, בקיצור, בנוגע לענינינו. די גמ' זאָגט דאָך אַז מיתת צדיקים ווערט אָנגערופן „פלא", הגני יוסף להפליא את העם הזה והפלא ופלא זו מיתת צדיקים, ווייל עס ווערט נתהפך דער „אלף" וואָס מיינט צו זאָגן אַז דער צדיק האָט געלערנט תורה און קדושה מיט די אידן, דאָס ווערט נתהפך אויף „פלא". איז שלשה אלה נפלאו ממני, ווען די דריי עמדים פון תורה עבודה און גמילות חסדים ווערן פון מיר אַוועקגעריסן דעמאָלסט איז „ארבעה לא ידעתים", איך קען נישט משיג זיין וויאַזוי מען וועט זיך אַן עצה געבן מיט די פיר ענינים וואָס דאָס קען ח"ו גורם זיין.

דאָס ערשטע, דרך הנשר בשמים, „בנשר יעיר קנו" דרש'נט דער מדרש אַז דאָס מיינט דעם מרביץ תורה, דעם וואָס איז מעמיד תלמידים, אַזוי ווי אַ נשר וואָס קוקט זיך אום אין קן אויף די קיבחער, וויסט איך נישט וואָס וועט דאָ זיין. דער נשר הגדול וואָס האָט אַזויפיל תורה און יראת שמים מרביץ געווען, אהערעשטעלט די ישיבה לשם ולתפארת, ווער וויסט וויאַזוי האָט וועט זיך קענען וויטער פירן.

דאָס צווייטע, דרך נחש עלי צור, דער יצר הרע ווערט אַנגערופן נחש, נחש הקדמוני, איז אַ פחד ער זאָל נישט קענען ארויפגיין, עלי צור אין די הייער און הייבן אַ קאָפּ צוליב דעם וואָס מען פאַרלירט אַזאַ צדיק און מנהיג. איז גרויס דער פחד פון דרך נחש עלי צור.

דאָס דריטע, דרך אבי' בלב ים. — די גמרא (אין בבא בתרא) הערציילט אַז בשעת אברהם אביט איז אויסק פון דער וועלט, זענען זיך צוזאַמענגעקומען די אַלע מל־כים און זיי האָבן געמאַכט „אוי לזה שאבד מנהיגו, ואוי לספינה שאבדה קברניטה". דאָרף מען פאַרשטיין דעם חילוק צווישן מנהיגו און קברניטה. עס קען זיין אַ חילוק, אַ מנהיג ווערט אָנגערופן אייגנער וואָס טראַכט אויף וויטער, ער אַרבעט אויף שפּעטער, ער רעכנט אויס וואָס עס קען אלץ פאַרקומען און ער טוט עס באַוואָרענען, אַז מען פאַרלירט אַ מנהיג וואָס האָט שטענדיג געטראַכט און געאַרבעט וויאַזוי עס וועט זיך פירן, איז עס אוודאי אַ געוואַלדיגער פאַרלוסט, אָבער אוי לספינה שאבדה

קברניטה, אַ שיף וואָס איז אינמיטן ים און עס האָלט זיך ביים טרינקען. און מען שפירט אַז ווען מ'וואָלט געהאַט דעם ריכטיגן פירער וואָלט מען געקענט מציל זיין, און אַזוי גייט זיך דאָס דערטרינקען, איז עס נאָך פיל בעסערליכער. דאָס גאַנצע אידישקייט אין דער גאַנצער דור וואָלט זיך הייבט וויי אַ ספינה כלב ים, אַבער אַז מיר האָבן געהאַט דעם גרויסן קברניט האָט ער דאָס אויפ־ געהויבן אויף אַזאַ הויכע מדרגה אַז עס איז געווארן אַ ייכערע זאַך. הייבט אַבער, אויי לספינה שאבדה קבר־ ניטה! מיר זענען ממש אין אַ סכנה מיט דעם גאַנצען אידישקייט, ווייל עס איז אבדה קברניטה.

דאָס פּעלטש, דרך גבר בעלמה, גבר ווערט אַנגערופן אַ מנהיג, בעלמה, אַז עס איז צו שווער דער כח. ווי מיר געפינען אין מדרש אַז בשעת מיתת משה רבינו האָבן די מלאכי השרת געזאָגט "צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל" איז די כוונה אַזוי ווי מיר האָבן פריער געזאָגט, אבי מיט אמי, פון איין זייט האָט ער געטאָן צדקת ה', דאָס גרעסטע רחמנות געהאָט אויף יעדן איד, און פון דער אַנדערער זייט איז געווען "ומשפטיו עם ישראל", געפירט אַ משפט מיט אידן אַז מען זאָל למען השם זיך האַלטן פעסט ביי די אמת'דיגע דרכי התורה והקדושה, און השי"ת האָט געזאָגט "מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און", מרעים איז אמאל טייטש אויך גוטע פריינט, אחוות מרעוה, איז די פראַגע מי יקום לי עם מרעים, ווער וועט צוהעלפן צו די אַלע מנהיגים וואָס ווילן טאָקע אידישקייט, זיי טוען אַלעס אַבער זיי האָבן נישט גענוג כח אַזוי ווי עס איז געווען דער כח המדול, וואָס מיום עמדו על דעתו איז ער געווען באַ־ קאַנט אין דער גאַנצער וועלט פאַר אַן אמת'דיגן צדיק און מנהיג. מי יקום לי עם מרעים, ער האָט געקענט משפיע זיין און צוהעלפן פאַר אַלע וואָס ווילן מדריך זיין צו תורה און צו אידישקייט, אַבער מי יקום לי, ווער ווועט יעצט צוהעלפן עם מרעים, זאָגט השי"ת, פאַר מיינע גוטע פריינט וואָס ווילן טאָקע אידישקייט נאָר עס איז ניטאָ דער גרויסער כח רוחני אין קדושה. — מי יקום לי!

און ווער שמועסט נאָך, מי יתיצב לי עם פועלי און, ווער קען זיך דען מיט אַזא עקשנות דיקדושה אַנטקעגן שטעלן קעגן אַזא געוואַלדיגן כח פון יענער זייט. מי יקום לי!

●

עס איז ידוע וואָס מיר זאָגן יעדן טאָג ביים דאַווע־ נען כל דבר שהיה בכלל, איז די כוונה, דבר איז דאָך אַ מנהיג, פון לשון "דבר אחד לדור", אַ מנהיג וואָס מיום זיולדו ביז דעם טאָג וואָס ער איז אַוועקגעריסן געווארן, האָט ער אַוועקגענעבן דעם גאַנצן כח און מח פאַרן כלל, ויצא מן הכלל און די צייט איז געקומען און ער איז אַוועקגעריסן געווארן פונעם כלל, — ללמד, איז ער אוודאי געגאַנגען מלמד זכות זיין, אַבער לא ללמד על עצמו יצא, נישט פאַר זיך, ער ברויך דאָס נישט עס איז קיין ספק נישט אַז אַלע צדיקים בעולם העליון און אַלע מלאכי רחמים זענען אים אַנטקעגן געקומען לפי כבודו, נאָר ללמד על הכלל כולו יצא, ער איז געגאַנגען מלמד זכות זיין אויף דעם גאַנצן כלל, דאַרפן מיר דאָך בעסן, אונזער הייליגער רבי זכותו יגן עלינו וואָס ער האָט זיך כל ימי חייו אַוועקגענעבן צו טאָן טובות און תפלות פאַר אידן, זאָל ער אין עולם העליון אויך מליץ ישור זיין פאַר זיין קהילה, פאַר דער ישיבה, פאַר אַלע אנשי שלומו און מעורר רחמים זיין, מיט זיינע אבות הקדושים מיט רבותיו הקדושים, אויף דעם כלל ישראל, אַז מיר זאָלן זוכה זיין צו אַ שנת גאולה וישועה, ויבולע המות לנצח ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים אמן.

מרן זצ"ל קומט קיין ארץ ישראל

הוסרה המצנפת והורמה העטרה

אלימלך אשכנזי
אבד"ק מעלבורן, אויסטראליע

אין מדרש איכה שטייט „אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה אלה מועדי ה', ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים על אלה אני בוכיה". — איך האב געהאט אין פלאן קומענדיגן שבת, דעם פרשטן שבת פון חודש אלול זיך מסתופף צו זיין בצילו פון רבינו הקדוש זי"ע — „אלו זכיתם הייתם קוראים אלה מועדי ה'", וויי עס שטייט אין ענר הקדוש (ח"ב דף ל"ח) שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה' אלקי ישראל, „מאן פני האדון ה', דא רבי שמעון בר יוחאי", דער צדיק הדור דאס איז א בחינה פון אלה מועדי ה', „עכשיו שלא זכיתי אני קורא על אלה אני בוכי" אז איך דארף דא שטיין אן מספיד זיין דעם הייליגן רבי'ן, דעם גאון הגאונים דעם קדוש הקדושים, סהדא ! מיר זענען נישט מספיד דעם רבין. מספיד זיין דעם רבין'ן דארף מען האבן אזא גרויסען מענטש, אזא קדוש אלקים ווי דער רבי אליין איז נעווען ער מיט זיין גשואלדיגן כח, מיט זיין געוואלדיגן התעוררות וואלט בכח נעווען מספיד צו זיין אזא גאון הדור, אזא צדיק הדור, פון דעם קאליבער, אבער נישט איך, אויב מען איז מספיד איז מען מספיד זיך אליין.

„כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'" א גרויסע שריפה, א געוואלדיגער אומגליק, א טראגעדיע פון כלל ישראל. „את" איז לרבות, מען דארף נעבעך באווייזען אן באקלאגען דעם „את" די פאלגען חיד וואס קען מיט זיך מיטברענגען דאס גרויסע אומגליק, די שרי־פה. ווער וויייסט די רעזולטאטן וואס קען חלילה נאכ־קומען, וועלכע יד נדונית וועט זיך אויפהייבען אויבערן יהדות האורדית.

איך וועל אויבערשאגן וואס איך האב געהערט, תרצ"ג סוף חודש אלול, לערנענדיג אין ישיבת חכמי לובלין וועז דער לובלינער רב ז"ל האט מספיד געווען דעם חפץ חיים זצ"ל, האט ער גשאגט : דער נביא יחזקאל זאגט כה אמר ה' אלקים חסר המצנפת והרם העטרה הנו', מרעגט די גמרא אין גיטין דף ז, וכי מה ענין מצנפת אצל עטרה — זאגט רש"י מצנפת האט איז דאך פון די בגדי כהונה פונם כהן גדול, ווי קומט עס צו עטרה ? זאגט דארט די גמרא אז רב חסדא האט גשאגט בזמן ש־מצנפת בראש כהן גדול, וועז דער מצנפת איז געווען אויפן קאפ פונם כהן גדול, עטרה בראש כל אדם, איז יעדער איד געווען באקרייגט מיט א קרוין, נסתלקה מצנ־פת מראש כהן גדול, אויב עס איז נעבעך אראפגענומען געווארן דער מצנפת פון קאפ פון כהן גדול, נסתלקה עטרה מראש כל אדם, איז אראפגענומען געווארן די קרוין פון יעדן איד, אין דער יעצטיגער שעה, ממש אין דעם יעצטיגן מאמענט, זוערט געברענגט למנוחה שלמים דער יחיד הדור דער צדיק הדור, צו רעדן אויבערן רבין זכרונו לברכה איז די צייט צו קורץ, כלזיז דערמאנעדיג, אז דער מצנפת בראש כהן גדול איז געטראגן פון תרס"ד דאס איז א חשבון פון 75 יאר וואס ער האט געטראגן די קרוין פון מנהיגות ביים אידישען פאלק.

דער הייליגער פעטער דער קדושת יו"ט זי"ל איז נסתלק געווארן אין פרשת ואלה המשפטים, האבן דעמאלט געזאגט די מספידים, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם זאגט דער תרגום, ואלין דיניא די תסדר קדמיהון, תרס"ד איז נעבעך געווען דאס יאר פון משפטים. אהה ! וואס זאלן מיר היינט זאגן ! אויף שופטים ושוטרים תתן לך זאגט די גמרא אין מסכת סנהדרין דף ט"ז : רבי יהודה אומר אחד ממונה על כולם, א יחיד האט מען ממנה געווען על כולם, שנאמר תתן לך, מען האט אויפגענומען דעם יחיד הדור, פונעם בית דין של מטה אין דעם בית דין של מעלה.

ואבי אבי רכב ישראל ופרשיו, זאגט דער תרגום, רבי רבי דטב לחון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין (מלכים ב' י"ג) דער רבי האט געטראגן אויפן קאפ דעם גאנצען כלל ישראל, אזוי דעם רבים ווי דעם יחיד, פרשט אין־די לעצטע טעג, איז געקומען א שליח פונם רבין און מיר געברענגט א בריוו, א השתתפות בשמחה, מען האט מיר געשריבן אז דער רבי האט איבערגעלייגט דעם בריוו און דער הזמנה מיט דעם קוויטל, יעדער יחיד איז אים געלעגן אויפן קאפ, אויפן הארץ, יעצט נעבעך היינט, שבת „שבת משוש לבנו" — „אבל יחיד עשי לך" יעדער אי־נער דארף וויסען, אז עס איז נישט בלויז אן אבלות דרבים נאר עס איז אן אבלות דיחיד, דער רבי פון כלל ישראל, דער רבי פון יעדען אייגעם.

דער הייליגער גוף פון רבין, וויי עס שטייט אין תשובות רדב"ז אז א גוף פון א צדיק איז אזוי ווי א כלי „שבת משוש לבנו" — „אבל יחיד עשי לך" יעדער אי־זענען גדולי ישראל געשטאנען פאר אים כעבדא קמא דמרא וועז ער איז געקומען באזעצן זיך אין סאטמאר שלם רבי, איז דער דעמאלסדיגער דארטיגער רב אן מרא דאתרא הגאון הצדיק רבי יהודה גרינוואלד זצ"ל דער בעל זכרון יהודה, געפאהרן פסח ביי נאכט, געשטאנען אונטער די פענסטער, און געוואלט צוהערן ווי דער יהגערמאן דער צדיק רעכט אפ דעם סדר.

א ממשיך פון א „כתר מלוכה", דער רבי וואס האט געטראגן אויף זיך דעם נאמען פון זיין מוטערס פא־טער דער זיידע הגאון הקדוש רבי יואל אשכנזי זצ"ל דער הייליגער זלאטששוידער רב, וואס דער רבי ר' מאיר'ל פרעמישלאנער זצ"ל האט גשאגט אויף אים, „אזוי ווי דער זלאטששוידער רב פסקנט, פסקנט מען אין היכל', דער רבי וואס ער איז געווען דער פוסק הדור, מיט זיין גאנצען שמאנקען דעת תורה, דער ממשיך סגום קדושת יו"ט, ייטב לב, רבי ר' אלעזר ניסן, און ישמח משה, האט האבן זיך מסר נפש געווען פאר תורה פאר שבועה.

שמעון הצדיק הי' משיירי כנסת הגדולה והא הי'

אומר, על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל ה־עבודה ועל גמילות חסדים, וואס איז דער פשט רבי שמעון איז געזאגן משיירי כנסת הגדולה, ר' שמעון האט ענט־האלטען אין זיך אלע גייסטיגע כוחות פון די כנסת הגדולה פון פריער, די אלע שיריים, די פארבליבענע געזאלדיגע השערונאלע כוחות האבן זיך פארארבייטן אין ר' שמעון'ען, „הוא היה משיירי כנסת הגדולה" וואס עס איז געבליבן פון זיי איז געזאגן פארקערפערט אין אים, „הוא היי אומר" נישט נאר בלויז געזאגט האט ער, נאר „הוא" היי אומר, מיט זיין גאנצן וועזן מיט זיין מהות מיט זיין עצמיות, איז כולו אומר כבוד. אלע עמודי עולם האט ער מיט זיין דא זיין פארקערפערט, „על התורה" דער רבי דער גרויסער מרביץ תורה פאר אלפים ורבבות מישראל, דער רבי וואס האט געהאט איף איין מאל 500 תלמידים, דער זעלבער רבי וואס האט אספראעזט אידן אין ער איז גע־וועזן דער פועל ישועות, דער זעלבער רבי וואס ער איז געזאגן דער מנהיג ישראל, מיט אלע דאמות פון הכלל והפרט, האט פארגלעלערענט שיעורים פון גמרא מיט תוס־פות ראשונים, סוגיות הש"ס מיט פוסקים. זיין געזאלדיגז כח זייגעם מיט פילפולא דאוריתא, זיין געזאלדיגן כח אין פסק הלכה, ווי עס איז צו זען אין זייגע שאלות ות־שובות, וועז ער האט אינגעטונקען דעם פעדער אין טינט איז עס געווען א בחינה פון מים שאין להם סוף, וועז ער האט געשפענט זיין מויל איז עס געווען א מעין הנובע כלי גבול תבלי תבלית.

דער רבי, וואס מענטשען, נישט נאר פון יהדות החרדית, נאר די גאנצע ארומיגע וועלט האט געזען זיין גרויסקייט, אן אגערקענט זיין קדושה וטהרה, בעפאנדיג זיך אין די לאנגרן צווישן פארשידענע מענטשען, דאס־־אט מען געזען זיין אצילות שבאצילות זיין איבער מענט־שליך אידעלקייט, דאס אראפקגעבן דאס שטיקעלע ברויט וואס מען האט זיך פארדינט הזדאלטען בייס לעבן, זיך בעלאזט שלאגן פאר דעם „בלם אלוקים", אנהאלטענדיג אין די שווערסטע מאמענטן, וועז מען איז געווען ארים־געשטעלט צו סכנת נפשות.

איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה (שמואל ד' א — כז) שטייט אין ילקוט ר' חנינא זד' יהונתן תרוויזען אמרין מכאן שהצדיקים קרוין כלי מלחמה שנאמר איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה, דער רבי איז געווען אי תער שר המצבא, אי דער וואס עד האט געטראגן די כלי מלחמה, די שווערסטע פראבלעמען זענען אראפגעגאנגען הזרך זיין קאפ, אן דורך זייער פארשידענע פלענער, עד האט אויך געטראגן די כלי מלחמה זייערדיג דער גענעראל, דער רבי גלייך ווי ער איז גיזעל געווארן נאך דער שווערער מלחמה, נאך דעם פאלקס אומגליק פון די ימי השואה פון היטלער ומח דילי ימש"ו, האט דער רבי פארלייגט אלע זייגע כחות הנפש, אן זייגע כחות הנפש צוריק אויפצושטעלן די אידישע וועלט, ווי עד האט מיר אליין געזאגט אין ירושלים אין בית ישראל „אידן אין אמעריקע האבן מיך געבעטן, באלד ווי איך בין ארויסגעקומען פון דער שווייץ, איך זאל קומען קיין אמעריקע, האב איך זיי געזאגט ניין, קודם פאר איך קיין ארץ ישראל".

קומענדיג קיין ארץ ישראל האט ער געזען, צו ביזען אידישקייט אין ארץ ישראל מציל צו זיין דער מצב באשר הוא שם, מוז מען האבן געלט, איז ער ארויסגעפארען קיין אמעריקא, און דער רבי איז געזעסן אין אמעריקע אין זיין הארץ איז געזעסן אין ארציט הקדושה אין ירושלים עיר הקודש, פאלטשע מענטשען זענען די וואס זיי ווילן דעם רבין געבן א פאלשע הערכה, וועד איז נאך געזעסן אזא אהב ישראל ווי דער רבי, וועד איז נאך געזעסן אזא אהב ארץ ישראל ווי דער רבי, וויייט מיר וועד פון זיי האט זיך געלאזט קאסטן אזויפיל מיליאנען אלפים ורבבות פאר ארץ ישראל פאר מסדות התורה און פאר יחידים, פאר תלמידי חכמים, פאר עניים ואביונים, פאר יתומים ואלמנות, פאר הכנסת כלה. מוסדות התורה וועז מען רעדט מיינט נישט בלויז אייגענע מוסדות, נאר דער רבי איז געזעסן דער רבן של ישראל דער אבהון של כל ישראל, אלע מוסדות התורה פון ארץ ישראל וואס זענען געקומען קיין אמעריקע, און האבן זיך געזעסדעט צום רבין נאך הילף האט זיי דער רבי געגעבן אן אפיל ; אן אפיל איז פאלטשער האט באריימטע שווערע טויזענטער, וועד איז געזעסן דער ערשטער וואס איז געשטאנען בראש הרשי־מה, איז געזעסן דער רבי, וואס דער רבי אליין פלענט געבן טויזענטערס פון זיין פריוואטן געלט, און אז אידן האבן געזען מי שיצא — אז דער רבי אליין, וואס שלעפט אזא גדיסען עול פון אזויפיל מוסדות — דער רבי גיט אראלכע גרויסע תרומות, וואס דארפן אנדערע געבן, און אויב דער רבי האט געגעבן אן אפיל שבת, האבן שוין אנדערע בתי מדרשים אנדערע רבנים איך געגעבן.

דער רבי וועלבער איז געזעסן נאך מגערייז ביי אלע אסיפות הרבנים, אלע לאנדעס קאנצעלי זיצונגען, צי איז האט געזעסן אין אלטן גרויסען אוניטארן, צי שפעטער אין לאקאליזירטע ראמענגין און טראנסילוואניע, איז דער רבי געזעסן דער ראש המדברים, עס האט געקענט זיין אן אסיפת רבנים פון הונדערט צוויי הונדערט רבנים, און עס האבן גערעדט פארשידענע, און אז דער רבי איז געקומען אין ער האט געזאגט זיין ווארט האט עס מכריע געזעסן, וואס ער האט געזאגט אזוי איז עס געבליבן, און אלע האבן געמיינט דעם קאפ פאר זיין קדושה, פאר זיין טהרה, פאר זיין אמת.

אהה כ"א כסלו וועז מען פלענט פארזעסן דעם בא־פרייאונגס טאג, דעם יום הצלה פע"ם רבי"ן, פלעג איך מז זאגן, ימים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דוד הדוד, מען האט זיך געבעטן אז דער רבונו של עולם זאל געבן אריכת ימים ושנים שאר דעם צדיק הדור, מיט וועלבען רעבט מאחדען מיר ביים רבונו של עולם אז ימים על ימי מלך תוסיף, וויייל שפתיו כמו דוד הדוד, א דור איז א בא־דייטונג פון א גרויסע תקופה, ווי וויר נידע ביהדה אין די תשובות שגנט אז א דור הייסט בערך 25 פינף און צוואנציג יאר וואס עס שטייט אויף א דור פון א יוגענט א פרישער דור, חיד רבי וואס עד האט מוסיף געזעזען מדי שנה בשנה נייע מוסדות התורה פון התדערטער תלמי־דים, פון טויזענטער תלמידים ותלמידות, וואס זענען נת־

חנך געווארן על ברכי התורה ברוח ישראל סבא, האט יעדעס יאר אריפגעטאן וויפיל א מאנאטער חדר, איז צוליב דעם האט מען געבעטן ימים על ימי מלך תוסיף, וויל "שנותיו" יעדעס יאר פון זייבע יארן, איז כמו דור ודור; אבער ליידער דאס איז געווען, אבער יעצט אז עס איז "ישב עולם לפני אלוקים", אז דער רבי איז פארפופן געווארן אין ישיבה של מעלה לפני אלוקים, פרעגט זיך די פראגע "חסד האמת מן יצצרוהו", וועד וועט אפשיטן דעם "חסד", פשוטו כמשמעו, דער עמוד החסד דער עמוד הצדקה, חסד מיינט מען תורה, ותורת חסד על לשונה, "אמת" וועד וועט זאגן דאס אמתדיגע וואהרט, דאס וואהרט בלי פחד ובלי מורא, גישט שרעקן זיך פאר קיינעם ארויסצוברענגען דעם אמת לאמתו, ווי דער רבי זצ"ל האט אמאל אין שוערע מאמענטן, וועו עס האט זיך איהם געדאכט אז ער איז א יחיד, האט ער ארויסגענומען דעם דריטן חלק פונם סידור פון ר' יעקב עמדין דער יעב"ץ דעם מגדל עוז, און ער האט געוויזן, ווי ער שרייבט אז עס וועט זיין אמאל זמנים וואס מען וועט דארפן קעמפען פאר אמת, און אפילו מען וועט זיין א יחיד זאל מען ניט נתפעל ווערן, האט דער רבי פארישטאנען און געהאלטען, אז די זוערטער זענען מכוון צו אים.

אויב מען האט אמאל געזען אז עס איז פארהאנען א בחינה וואס א מענטש א בשר הדם איז מקיים דעם בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך מיט אלע דרשות חז"ל, האט מען עס געזען ביים רבי'ן זצ"ל.

דער גרעסטער צער, דער ביטערסטער וויטאג איז, וואס אזא ברכה דמסתפינא מני', מען האט געוואוסט דער רבי איז קראנק, דער רבי איז א זקן, דער רבי איז א כלוא בבית, מען האט זיך אבער געשראקן די וועלט האט געציטערט, וואס וועט דער סאטמארער רבי זאגן, מען האט מורא געהאט פאר דעם זקן החדר, פאר דעם צדיק הדור, וואס זאל מען נעבעך טאן אז אזא ברכה דמסתפינא מני', ער איז מער נישטא, דער רבן של כל בני הגולה, דער מרא דארעא דישראל איז מער נישטא.

ווער עס האט אמאל געהאט די זכי' צו זיין ביים היילינן רבי'ן די היילינע טעג, וויסט וואס דאס הייסט א עבד נאמן לה', אהה! א ראש השנה א יום הקדוש ביים רבי'ן, א תקיעת שופר דרשה, א כל נדרי דרשה, אזא תת־ עוררות וואס מען האט געזען ביים רבי'ן, וואס טויזענטער איהדן זענען געשטאנען מיט צובראכענע הערצער, געוואסן מיט טרערן, ווי דער רבי פלעגט מיט זייגע היילינע דיבורים מעורר זיין אויף כלל ישראל אויף גלות השכינה און זיך געבעטן ביים רבוטו של עולם וועגן דער גאולה שלימה.

פון איין זייט זיין עבודה ברעדה מיט ציטערניש, מיט פחד מה', והדר גאנט, פון דער צוויטער זייט דעם עבדו את ה' בשמחה, ווער עס האט געזען דעם רבי'ן אין די היילינע טעג פון סוכות, ווער עס האט געזען דעם רבי'ן מאנטן מיטן ספר תורה שמחת תורה ביי די הקפות, האט מען געזען ווי די תורה אליין מאנטט א לעבעדיג ספר תורה; און דאס ספר תורה האט מען ארויפגענומען אין הימל אריין אין היכל הקודש בשמים.

איך וויל מסיים זיין די וועלט וואס שטייט אין מדרש איכה אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה והתהלכתי בתוככם, וזכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים ויצא מן בת ציון כל הדרה, אילו זכיתם, וען מיר וואלטן זוכה געזוען, וואלטן מיר געזען דערלעבט דעם ערשטאנענעם מאן, פון והתהלכתי בתוככם, מיוואלט געזען דערלעבט אז דער רבי זאל קומען קיין ארץ ישראל, און דא מיט אים צוזאמען וואלטן מיר זוכה געזוען אנטקעגן צו גיין פני משיח צדקינו, אבער עכשיו שלא זכינו, אוה! אתם קוראים ויצא מן בת ציון כל הדרה, די גאנצע פראבע פון ארצינו הקדושה, דער מרא דארעא דישראל, פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה.

און איך שליים מייגע וועלט מיט דעם וואס די גמרא זאגט אין מסכת כתובות דף ק"ג ע"ב והוא יומא דאשכבתי' דרבי נפקא בת קלא כל דהוה באשכבתיה דרבי מזמן הוא לחיי העולם הבא, עס איז ארויסגענא־ גען א בת קול, אז ווער עס איז אנווענדער געווען ביי די לווי' פון רבינו הקדוש איז מזמן לחיי עולם הבא, איז אנגעגרייט עולם הבא, וויי מיר וויינען, און עס איז ידוע פון צדיקים, פון אפטער רב דער בעל אוהב ישראל, און פון אנדערע צדיקים, עס האט א מקור אין פארשידענע היילינע ספרים, און א סמך אין פרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ד), אז א גוף פון א צדיק אפילו ער וועלט נסתלק אין חוץ לארץ ברענגט מען זיין גוף קיין ארצינו הקדושה, אין אמעריקע קומט פאר די לווי' פונם רבן של ישראל, אבער דעם גוף ברענגט מען קיין ארצינו הקדושה, די אלע אידן וואס זענען דא און זענען זיך משתתף ביי די הספדים זענען אין כלל פון מאן דהוה באשכבתי' דרבי, מיר זוילן האבן צו השי"ת אז מיר וועלן זוכה זיין מזומן צו זיין לחיי העולם הבא, און איך ערלויב מיר אני הצעיר צו רעדן אין נאמען פון דעם גאנצן ציבור, מיר בעטן דעם רבי'ן ער זאל זיין דער שליח ציבור, מען האט דעם רבי'ן — וואס ער האט נאך נעכטן אום שבת מברכים, נעבעגטשט חודש אלול — ארויפגעדרופן אין הי־ מעל אריין צו זיין א שליח ציבור פאר כלל ישראל אז עס זאלען זיך עמדיגן די צרות פון אידן, צרות אין ארץ ישראל, צרות פון גלות השכינה, אידישע קינדער זאלן געהאלפן ווערן מיט א כתיבה וחתימה טובה מיט א גאולה שלמה במהרה בימינו אמן.

דער כלל ישראל איז שרוי בצער

אין דער גאנצער אידישער וועלט, אומעטום וואו די ביטערע וועלט איז אין אַ גדול להודות. הספדים און אסיפות אבל זענען אפגעהאלטען געוואָרען בכל תפוצות ישראל.

אין ירושלים עיר הקודש, וויבאלד ס'איז באקאנט געוואָרען דאס גרויסע אומגליק, האט די עדה החרדית פארראופען א מספד תמרורים אין דער וועלבער צייט וועו עס איז פארגעקומען די לוויה אין קריית יואל. ביי די הספדים אין ירושלים האט דער אב"ד הגאון רבי יצחק יעקב וויים שליט"א נעהאלטען א הארץ רייסענדען הספד און אלע צענדליגער סויזענטער אנוועזענדע האבען זיך קריעה גערייסען און נעזעצט אויף דער ערד כאבלים.

דער מנהל פון די סאטמארער מוסדות אין ירושלים, הרה"ח ר' ליפא שווארץ האט מיט א קול בוכים געשפּנט די שורה פון הספדים. פון האבען מספּיד נעווען אויסערן אב"ד שליט"א, די חברי הביד"צ הרבנים הגאונים רבי משה אריה פריימר שליט"א; רבי ישראל משה דושינסקיא שליט"א; רבי ישראל יעקב פישער שליט"א; רבי אלימלך אשכנזי שליט"א, רב פון מעלבורן, אויסטראליע; רבי יהושע זאנענבערגער שליט"א, דומ"מ העדה החרדית; רבי שמחה בונם וואלדענבערג שליט"א, דומ"מ העדה ורב דשכונת עזרת תורה; און רבי אברהם ראפּא שליט"א.

אן עולם פון צענדליגער סויזענטער מענטשען זענען זיך צוזויפּגעקומען צום כבר זשופּניק וואו די הספדים זענען אפּגעהאלטען געוואָרען. פון אלע עקען ירושלים האט געשטראמט אן עולם. אלע האבען זיך געזעצט אויף דער ערד און מתאבל געווען איפ'ן סילוק פון צדיק און מנהיג הדור.

זונטאג ביום הקמצה, זענען אפּגעהאלטען אין סאטמארער בית המדרש, וואו עס איז שוין קריית יואל אין בני ברק. עס האבען זיך באמיליגט פילע סויזענטער מענטשען, אין מען האט געמוזט אריבערפאהרען חויך־היללכרם אין די דערנעבענדיגע ישיבה בנינים, וואו עס זענען געווען די נשים.

פאלגענדע רבנים האבען מספּיד נעווען: הרב הגאון ר' אלי' כ"ץ שליט"א, דער רב פון שיכון קריית יואל; הרב הגאון רבי יעקב לאנדא שליט"א, אב"ד בני ברק; הרב הגאון רבי שמואל הלוי וואזנער שליט"א, רב פון זכרון מאיר, בני ברק; דעה זקן הרבנים ראחובער רב שליט"א; הרב הגאון רבי אלימלך אשכנזי שליט"א, אב"ד מעלבורן; און הרב הגאון רבי אלימלך שלעזינגער שליט"א, ר"מ פון ישיבה הרמה אין לאנדאן.

דינסטאג נאך דער פּטירה איז אין גרויסען סאטמארער בית המדרש „אהל רחל" אין ירושלים פארגעקומען א מספד מר. עס האבען מספּיד נעווען: הגאון הגדול רבי יצחק יעקב וויים שליט"א, הגאב"ד; הרב הגאון הצדיק רבי משה ארי' פריינד שליט"א, ר"מ ישיבת סאטמאר וחבר הביד"ץ; הרב הגאון רבי אליקים שלעזינגער שליט"א, ר"מ ישיבה הרמה לאנדאן; הרב הגאון רבי משה זאב זאגרבר, מו"ץ קרית יואל, ירושלים; הרב הצדיק רבי צבי רא־זענבוים שליט"א, אדמו"ר מקרעטשניף כפר אתא; און הרב הגאון רבי משה האלבערשטאם שליט"א, ר"מ ישיבת דברי חיים בירושלים עיה"ק.

דאס בית המדרש איז נעווען פול מפה לפה, און א גרויסער עולם איז נעווען נעזאוואונגען צו שטיין אין דרויסען.

אויף צו מארגענס מיטוואך פארנאכט נאך יום כיפור קטן, איז פארע־

קומען א הספד אין דעם בית המדרש חסידים בתי הונגרן אין ירושלים עיה"ק, וואס איז אייגנגעהדענט געוואָרען דורך דער הנחלה פון „כולל שומרי החומות לציידקת רבי מאיר בעל הנס". רירעגדע הספדים האבען נעזאגט די פאלגענדע רבנים גאונים: דער גאב"ד הגאון הגדול רבי יצחק יעקב וויים שליט"א; הרב הגאון רבי ישכר דוב נאלדשמיט שליט"א, מו"ץ העדה און רב דחוג התם סופר בירושלים; און הרב הגאון הצדיק רבי אברהם יצחק קאהן שליט"א, אדמו"ר תולדות אהרן.

דער „כולל שומרי החומות" האט באשלאסען צו גרינדען א כולל על שמו הקדוש של רבינו זי"ע „כולל דברי יואל", ווי אויך צו שרייבען א ספר תורה לזכרו הקדוש של רבינו זי"ע.

זונטאג פרשת תצא, ביים ענדע פון די ז' ימי האבלות, האט די הנחלת העדה החרדית פארראופען א הספד מרורים אין דער ישיבה הגדולה מאה שערים, צו וועלבער עס זענען נעקומען א רייזיגער עולם פון סויזענטער מענטשען.

עס האבען מספּיד נעווען: הרב הגאון רבי ישראל יעקב פישער, חבר הביד"ץ; הרב הגאון רבי בניימין ראבינאוויץ שליט"א, חבר הביד"ץ; הרב הגאון רבי מאיר בראנסדארפער שליט"א, מו"ץ; און הרב הגאון רבי יחזקי' סופר שליט"א, מו"ץ. — אויך דא זענען אנווזענד נעווען פילע סויזענטער יקירי ירושלים, וועלכע האבן באוויינט און באקלאגט אויף דעם גרויסן חורבן פון מיתת צדיקים ששקולה כשריפת בית אלקינו.

אין בעלזיען און עגלאנד, אין בראזיל און אַרגענטינע, אין עסטרייך און אוראגוואי, אומעטום וואו ס'איז אַנגעקומען די ביטערע ידיעה, האבען זיך תלמידים קורע נעווען און נוהג נעווען אבלות.

אין לאנדאן איז דינסטאג פּוינקט אפּגעהאלטען נעווארען א הספד מר אין דעם סאטמארער בית המדרש, וואו די בכיות און יללות זענען נגענגען עד לרקיע. עס האבען מספּיד נעווען דער אב"ד הרב הגאון רבי הענוך פאדווא שליט"א; און הרב הגאון רבי שלום שניטצלער שליט"א, משאבער רב.

אין צירוך, שווייץ, איז זונטאג בתוס יסי השבעה פארגעקומען א הספד מר פון א גרויסען עולם אין דער „אגודת אחים" שוהל וואו עס האבען געהאלטען הספדים: דער מרא דאתרא הרב הגאון רבי שאול בריים שליט"א; הרב הגאון רבי משה פּאלאוויטשיק, פון צירוך; הרב הגאון רבי יצחק זוב קאפּעלמאן שליט"א, ר"מ פון ישיבת לוצערן.

האט התעוררות איז נעווען נעוואלדיג. א גרויסער עולם פון די אַנווע־זענדע האט נאך נעדענקט דעם רבי'ן זי"ע פון נאך דער מלחמה אין שנת תש"ה, וווען דער רבי זי"ע האט זיך עסליכע חדשים אויפּגעהאלטען אין דער שוויי־צאר'ן ניצול ווערנדע מיידי הרשעים ימ"ש. די אידען האבען זיך דערצייגט מיט נאכּגענדיגער בעניקשאפט און נאכּהאלטיג אויף יענער צייט, וווען זיי האבען נעהאט די זכיה צו קענען לערנען דעם עמוד האש, דעם רבן של כל בני הגולה.

הספדים זענען אפּגעהאלטען געוואָרען אין אלע בתי מדרשים און אין אלע ישיבות אין ארץ ישראל פון אלע קרייזען און חוגים, וווען ס'איז באקאנט געוואָרען די ביטערע בשורה. אומעטום האבענדיג די רבנים און ראשי הישיבות באווייזען דעם גרויסען אומגליק מיט דער התפלקות פון שר התורה, צדיק הדור און רבן של כל בני הגולה, אן אבידה שאין לה תמורה.

דער אלגעמיינער זשורנאל

סיגעטער רב רופט סאטמארער חסידים צו פארשטארקען קדושה און אמונה לויט דער אנווייזונג פון סאטמארער רביז

הרב ר' משה טייטעלבוים, דער סיגעטער רב, וועלכער איז באשטימט געוואָרען דורך דער סאטמארער קהילה צו זיין דער ממלא מקום פון זיין פעטער, דער סאטמארער רבי זצ"ל, האט לעצ־טען זונטאג אין אוועגנ ביי א הספד צו די שלושים נאך דעם נפטר צו פירן זיך לויט די אנ־וויזונגען פון דעם סאטמארער רביז און צו שטארקען זייער אמונה און קדושה ווי דאס האט געלעהרנט דער נפטר. א ריזיגער עולם פון סאטמארער חסידים האט זיך באטייליגט אין דעם הס־פּד וואס איז פארגעקומען אין דעם סאטמארער בית מדרש אויף 152 ראנדי סטריט אין דער ווי־ליאמסבורגער עגגענט פון ברוק־לין. די שהחל איז געווען גע־פּאקט און א גרויסער טייל עולם האט זיך צוגעהערט צו די הספּ־דים פון דעם סיגעטער רב און די אנדערע רבנים און ראשי־

דער גבאי פון סאטמארער רביז און אנדערע רבנים. די מספּידים האבען צוגעפּופען די סאטמארער חסידים צו פארזעצען שטיצען די סאטמארער מוסדות אין צו שטארקען זיך אין אמונה אין שמירת התורה לויט ווי עס האט זיי געלערנט דער סאטמארער רבי במשך פון די יארען וואס ער האט אנגעפירט מיט דער קהילה.

ירושלם מבכה את מנהיגה רבן של ישראל זצוק"ל

אלפי חרדי ירושלם, חסידים ובני הישיבות בראשות רבנים גדולי תורה ואדמורי"ם התאספו בימי השבעה להסתלקות רבינו הקדוש הגאב"ד דפעיה"ק זצוק"ל לקונן ולבכות את האבידה הגדולה, נהי בכי תמרורים.

יום ג' — בביהמ"ד דחסידי סאטמאר בירושלם

ביום ג' שופטים בערב, התקיים בביהמ"ד „אהל רחל" דחסידי סאטמאר בירושלם מעמד הספד והתעוררות שנמשך קרוב לחמש שעות.

הפותח היה הרה"ג ר' ליפא שווארץ מנהל מוסדות סאטמאר בירושלם. מרן רבינו הגאב"ד שליט"א השמיע דברי הספד והתעוררות. אחריו קוננו הגאון הצדיק רבי משה אריה פריינד שליט"א, הרב הגאון ר' אליקום שלעזינגר ראש ישיבת הרמה בלונדון, הרב הגאון ר' משה הלברשטאם מו"צ וראש ישיבת דברי חיים, וכ"ק אדמו"ר מנאדבורנא קרית אתא שליט"א.

יום ד' — בביהכנ"ס חסידים בתי אונגרין

מטעם הנהלת „כולל שומרי החומות", שמרן רבה"ק היה נשיאו ופטרונו ועמד בראשו עד יומו האחרון, נקראו המוני חרדי ירושלם וכל בני הכולל להספד בביהכנ"ס חסידים שבבתי אונגרין.

ראשון המספידים היה מרן רבינו הגאב"ד שליט"א, ואחריו: הגאון רבי יששכר דב גולדשטיין ראש ישיבת כולל שומרי החומות ורב דחוג חתם סופר בירושלם, כ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן שליט"א, הרב הגאון ר' אפרים פישל סופר רב ד„קהלת יעקב" פאפא וראש ישיבת תולדות יעקב, הרב הגאון ר' מענדל כהן מו"צ מטעם העדה החרדית, והרה"צ רבי מרדכי דוד טייטלבוים אדמו"ר מהוסאקוב — באר שבע.

באותו מעמד הודיעה הנהלת כולל שומרי החומות על ההחלטה להושיב ישיבה בביהכנ"ס זה על שמו של רבינו זצוק"ל.

יום א' תצא — בהיכל ישיבת מאה שערים

במלאת ימי השבעה ובמקביל לשעת התכנסות התלמידים והחסידים של רבה"ק בקרית יואל שבארה"ב על ציונו הקדוש, התקיים ביום א' תצא בערב הספד מטעם העדה החרדית במעמד אלפים, בהיכל ישיבת מאה שערים וברחבה שלפניו.

הספידו: הגאון רבי ישראל יעקב פישר שליט"א חבר הבד"צ ורב דשכונת זכרון משה, הגאון רבי בנימין ראבינאוויטץ שליט"א חבר הבד"צ, ואחריו הגאון רבי אברהם דוד הורוביץ שליט"א מלפנים אב"ד שטראסבורג, הרב הגאון ר' מאיר בראנדסדורפער מו"צ ורב דשכונת בתי אונגרין, והרב הגאון ר' יעקב יחזקיה סופר מו"צ ורב דשכונת גבעת שאול.

במעמד הספד נוכח קהל עצום וגדולי תורה. ביניהם, **הגאון רבי יצחק הוטנר שליט"א מניו יורק, וחתנו הרב הגאון ר' יונתן דוד שליט"א** והגה"צ רבי שלום משה אונגאר **שליט"א** אב"ד וראש ישיבת נייטרא במאונט קיסקא.

תמו ימי השבעה, והעדה שבורה ורצוצה, נתייתמה מאביה הגדול אשר סכך עליה באברתו ובכתו הגדול. אופל כבד כיסה את ירושלם. מי יקום לנו עם מרעים ומי יתייצב ללחום מלחמת הדת ולהחזיק גחלת העדה הקדושה.

המקום ינחם את היהדות החרדית בארה"ק ובכל רחבי תבל ומחה ה' דמעה מעל כל פנים.

יום א' — בבני ברק

באותה שעה, יום ראשון בערב, התקיים גם בבני ברק מספד תמרורים בביהמ"ד בקרית יואל. הרב הגאון ר' אליהו כ"ץ שליט"א רב דקרית יואל ב"ב השמיע דברי פתיחה, והספידו, הגאון המפורסם מגדולי זקני החסידים רבי שלמה זלמן פרידמאן אב"ד ראזאוב, הגאון רבי יעקב לאנדא אב"ד בבני ברק, הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר אב"ד ור"מ זכרון מאיר, הגאון רבי אלימלך אשכנזי אב"ד מעלבורן, הגאון רבי אליקום שלעזינגר ראש ישיבת הרמה לונדון.

* * *

מספד מר במעמד כחמשים אלף איש

בקרית יואל מונרו — ארה"ב

בקרית יואל מאנארא (ארה"ב) שם איווה מרן רבינו זצוק"ל להקים את הקריה המפוארה כלילת יופי, התקיים ביום א' אחה"צ מספד מר לפני הקמת המצבה.

מרן רבינו הגאב"ד שליט"א וחברי הבד"צ שליט"א בליווי הספרא דדיינא הרה"ג אברהם מרדכי ברייטשטיין, וכן כ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן שליט"א הגיעו לארה"ב כדי להיות על הציון הק' במלאת ימי השבעה — כמו"כ נסעו מירושלם הרה"ג ר' ליפא שווארץ מנהל מוסדות סאטמאר ועוד חסידים. ביהכנ"ס הגדול המכיל מקום לאלפי איש היה מלא עד אפס מקום וקהל עצום נאלץ לעמוד בחוץ ברחבה שלפניו.

הפותח היה הרב סענדער דייטש מראשי הקהלה דסאטמאר. אח"כ קונן במר הגאון הצדיק אבד"ק סיגעט שליט"א. קולות הבכי של הקהל העצום לא פסקו כל משך ההספדים.

האריכו בדברי הספד והתעוררות: מרן רבינו הגאב"ד דפעיה"ק שליט"א, הגאון הצדיק רבי משה אריה פריינד שליט"א, הגאון הגדול **רבי יעקב קמינצקי שליט"א זקן ראשי הישיבות, הגאון הצדיק רבי** ישראל משה דושינסקיא שליט"א, כ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן שליט"א, הגאון הצדיק רבי רפאל בלום שליט"א אב"ד ור"מ קאשוי, הגאון רבי שניאור קוטלר שליט"א ריש מתיבתא בית מדרש גבוה בלייקוואד

הדרשנים כולם עוררו את הקהל על חובת הזהירות להמשיך ללכת בדרכיו ובשיטתו של רבינו זצוק"ל ללא זיז כלשהו, לקיים את כל אשר ציווה והורה לנו בחיים חיותו ולאורו נסע ונלך.

אחרון המספידים היה המשב"ק הרה"ח רבי עזריאל גלויק שליט"א, בין הדברים סיפר בקול חנוק מדמעות שבשנה האחרונה בעשרת ימי תשובה אמר לו מרן רבינו זצוק"ל רמז בשירת האזינו בפסוק „כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם" שבו רמזו שמו הקדוש, ומיניה וביה הוסיף בלשונו הטהור: „וכי אפשר לו לאדם לחיות לעולם, אלא הכוונה שע"י שילמדו בהספרים שחיברתי יהא נחשב לי כחיים בעולם הזה".

אחרי גמר ההספדים יצא כל הקהל להשתטח על הציון הק'.

הספר בישיבת טעלז — ארה"ב

בישיבת טעלז התקיים הספד על רבינו זצוק"ל בהשתתפות קהל גדול מעולם הישיבות, והשמיעו בו דברי הספד ראשי הישיבה ה"ה הגאון רבי מרדכי גיפטר, הגאון רבי חיים שטיין, והרב אזבאנד שליט"א.

עצרות מספד בארץ ובחו"ל

עה"ק רבינו הקדוש הגאב"ד זי"ע בעל ויואל משה

ביום כלות שלשים ימי אבל מהסתלקות מרן הגאב"ד זצוקללה"ה, יום א' האזינו בערב אור לכ"ה אלול — נערך מספד מר מטעם העדה החרדית בהיכל בית המדרש דפרושים בבתי אונגרין ובראבה הגדולה שלפניה.

ראשון המספידים והמעוררים: מרא דארעא ישראל רבינו הגדול מרן הגאב"ד שליט"א, אחריו הספידו: חבר הביד"צ הגאון הצדיק בקש"ת רבי משה אריה פריינד שליט"א ראש ישיבת "יטב לב" דסאטמאר בירושלם; כ"ק אדמו"ר שליט"א תולדות אהרן; הגאון האדיר רבי חיים פנחס שיינבערג שליט"א ראש ישיבת "תורה אור" בירושלם; אחריהם השמיעו הסד"ד הרה"ג רבי אברהם מרדכי בריוט-שטיין שליט"א והרה"ג רבי משה סאקס שליט"א דברי הספד.

באותו ערב ערכה גם העדה החרדית הספרדית בירושלם עצרת קינה בבית מדרשה ברחוב חנ', השמיעו דברי התעוררות והספד, הגאון הגדול רבי יעקב מוצפי שליט"א, גאב"ד העדה החרדית הספר-דית; הגה"צ האדמו"ר מסטראפקוב שליט"א; הרה"ג רבי שבתי יודלביץ שליט"א, ראש ישיבת "קריית ספר".

גם קהלת "חוג חתם-סופר" בפתח-תקוה קראה את תושבי פ"ת למעמד הספד באותו ערב. ההספד התקיים בבית המדרש חוג חתם-סופר ברחוב איכילוב. הפותח היה תלמידו של מרן דצוק"ל הרה"ח ר' שאול אליעזר פרלמוטר נ"י אחריו הספידו: הרה"ג רבי יעקב שמרי' דייטש שליט"א, אב"ד הקהילה; הרה"ג רבי יצחק צבי ברנפלד שליט"א, אב"ד חוג חת"ס בני-ברק; הרה"צ רבי יוסף דוד טויטלבוים שליט"א, אדמו"ר מסאסוב קרית ישמח-משה; הרה"ג רבי בן ציון יאקאבאוויטש שליט"א, מח"ס "ציוני טהרה".

בטרם התאספו למעמד ההספד בירושלם סיימו בביהמ"ד "אהל רחל" דסאטמאר את הש"ס שנלמד בימי השלשים, ע"י תלמידי וחסידי רבינו הקדוש זי"ע, ראש הישיבה הגרמ"א פריינד שליט"א חבר הבד"צ, אמר אחרי שפיים את הש"ס את הקדיש שאומרים בסיום כל מסכת, והקהל כובד במחנות ומשקה, אחרי אמירת "לחיים" השמיע ראש הישיבה שליט"א דברי התחזקות וקרא לכולם ללמוד ולקיים את כל מה שכתב רבינו דצוקללה"ה בספריו הקדושים. אחריו הוסיף הרה"ג החסיד רבי ליפא שווארץ שליט"א כמה דברים מענין שהזכיר ראש הישיבה שליט"א.

למחרתו סיימו מאות אברכי "כולל שומרי החומות" את ששה סדרי משנה שנלמד בימי השלשים בסניפי הכולל שרבינו הקדוש זי"ע היה נשואה ופטרונה רבות בשנים, הסיום התקיים בביהמ"ד "נר ישראל" אשר בקרית שומרי החומות בנבעת שאול. את הסיום וההדרן אמר הרה"ג רבי יעקב יחזקי סופר שליט"א רב דנבעת שאול ומו"צ עדתנו. אח"כ השמיע חבר הבד"צ הגאון הגדול רבי ישראל משה דושינסקי שליט"א ראש ישיבת "בית יוסף צבי" בירושלם דברי התעוררות והספד, אחריו נשאו דברים: הרה"ג רבי שמחה בונם סופר שליט"א הרב דפרשבורג; הרה"ג רבי חיים מאיר וואזנער שליט"א ר"מ ישיבת "חכמי לובלין" בני-ברק; הרה"ג רבי משה שמעון ווייניטרויב שליט"א, ראש ישיבת "אהלי שם" ירושלם; הרה"ג רבי אלטר כהנא שליט"א מפקח ישיבות הכולל נעל את מעמד ההספד.

ביום ה' כ' אלול נערך מספד גדול באשדוד מטעם הנהלת פעילים "יד לאחים" סניף אשדוד. לראשונה הספיד האדמו"ר מפיטסבורג שליט"א, אחריו דיבר הרב ר' שלום בער ליפשיץ — ראש "יד לאחים" באה"ק — נרגשות על האבידה והזכיר שהודות לרבינו הגדול זצוק"ל נשארו אלפי בני עדות המזרח נאמנים למורשת תורתנו הקדושה. כן הספידו הרה"ג רבי יעקב גלינסקי שליט"א ראש ישיבת חדרה, והרה"ג רבי דוד צבי קרלנשטיין שליט"א ראש ישיבת גרודנא באשדוד. נמסר לנו שמספר המשתתפים היה רב מאד, והקהל נכח עד אחרי ההספדים בשעת חצות מאוחרת.

בבני ברק התאספו אלפי בני תורה בהיכל כולל "חזון איש" לשמוע הספדו הנרגש של ראש ישיבת פוניבז' הגאון הגדול רבי אלעזר מנחם מן-שך שליט"א שדיבר בהתרגשות עצומה. אחריו הספיד הגאון הגדול ר' יחיאל מיכל פיינשטיין שליט"א ראש כולל בית יהודא ואחנ' מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל. והגאון ר' נסים קרליץ ראש כולל חזון איש.

במוצאי שב"ק אור לי"ז אלול נערך הספד מר בבני-ברק על סילוקו של צדיק הדור מרן אדמו"ר הגאב"ד זי"ע, בהיכל ישיבת "פנים מאירות". נשיא וראש הישיבה הגאון רבי נתן נעשעטנער שליט"א קונן מרה על האבידה הגדולה לכלל ישראל וקרא להתחזק בדרכיו. במעמד ההספד נכח קהל רב מתושבי בני-ברק.

ב"בית מדרש גבוה לתורה" (ישיבת הגר"א קוטלר זצ"ל) ב-לעיקוואוד נערך ביום ה' תבא מספד מר על סילוקו של צדיק הדור מרן אדמו"ר הגאב"ד זצללה"ה. למעלה מאלף איש הקשיבו לדבריהם של: ראש הישיבה הגאון רבי שניאור קוטלר שליט"א; הגאון רבי נתן יוסף מיזלעסק שליט"א ראש המחיבתא הגדולה "תורה ויראה" ד-סאטמאר; הגאון רבי יחזקאל הורוויץ שליט"א מונאנסי.

בבלטימור התקיים ביום א' נצו"י מעמד הספד בישיבת "נר יש-ראל". אלפי חרדי בלטימור התאספו בהיכל הישיבה לשמוע הספדיהם של: ראש הישיבה הגאון רבי יעקב יצחק רודערמאן שליט"א; הגאון רבי נתן יוסף מיזלעלס שליט"א ראש המחיבתא הגדולה "תורה ויראה" דסאטמאר; הגאון רבי יעקב ווינברג שליט"א.

גם בלונדון, לוגאנו, צירינ, אנטווערפן, גייטסהד, ווינא ובמספר ישיבות בדרום אמריקה ובאוסטרליא נערכו עצרות מספד.

ביום א' האחרון נערך מספד תמרורים מטעם קהל יטב לב דסאטמאר בביהמ"ד הגדול בוויליאמסבורג ברחוב ראדני. רבבות איש נכחו במקום והאזינו למקוננים. (פרטים בגליון הבא אי"ה).

— — — „אראלים צאו וצעקו מרה / ספוד תמרור האגדו בחבורה / קול כחולה צרה כמביכירה / התאוננו על עדת שה פזורה" — — — (קינות לת"ב)

"די תורה וועלט"

רמז נפלא

בס' שער יששכר (מאמר ימי החג יום ד' אות ד'), הביא בשם הגה"ק מו"ה מרדכי דוד זצ"ל מראמבראוא עה"כ ומות בהר והאסף אל עמיך כאשר מת אהרן אחיך בהר ההר ויאסף אל עמיו פירש"י שחמד משה ואמר אשרי מי שמת במיתה זו, והנה קשה אריכות הלשון ומת בהר והאסף אל עמיך וגם באהרן כפול כאשר מת ויאסף אל עמיו, אמנם רמזו כי הנה לפלא, מכוון, שביום שחל בו ר"ח אב שהוא יום מיתת אהרן הכהן (כמ"ש בתורה) אותו יום בשבוע חל בכל שנה לאחריו יום האושפיזא דילי' (ה' סוכות), ע"כ נתאווה גם • משה וחמד לאותו מיתה שסימן טוב הוא שיום מיתתו הוא חל ביומא דאושפיזא דילי' בחג האסיף זמן שמחתינו והבטיח לו הקב"ה שגם יום מיתתו ז' אדר יהי' באותו יום בשבוע שחל בו אושפיזא דילי' בחג הסוכות (היינו יום ד' דסוכות), וזהו רמז ומות בהר (באותו יום) והאס"ף אל עמך (שבא לעמך חג האס"ף ביומא דאושפיזא דילי'), כאשר מת אהרן אחיך בהר ההר ויאס"ף אל עמיו (כמו שמיתת אהרן הוא ג"כ ביום שלי בחג האס"ף כנ"ל).

ועל יסוד זה כ' בספרו דברי תורה (מהדורא ח' אות ל"ז) דתיבת יצח"ק הוא ר"ת יצח"ק (רבינו האריז"ל), צב"י (הגאון בעל דרכי תשובה), חיי"ם (רבה"ק בעל דברי חיים) קנ"ה או קר"א (רבינו אביגדור קרא ז"ל מח"ס קנ"ה), שיום פטירתם תמיד חל באותו יום בשבוע שחל בו אושפיזא של יצחק אע"ה [בעל הקנה נסתלק ביום ט' אייר, ורבינו האריז"ל ביום ה' אב, ורבה"ק בעל ד"ח ביום כ"ה ניסן, ובעל דרכי תשובה בט"ז תשרי] עכת"ד.

ועתה נחזי אנן אשר רבה"ק אור שבעת הימים תהלתו אין די באר עלה לשמים שיאו ביום כ"ו מנ"א יום שחל בו אושפיזא דיצחק וזה ג"כ רמז בר"ת י' רבינו י'ואל זצוקלל"ה אשר היה בבחינת יצחק מדת הגבורה, זיע"א.

עצרות מספד שנערכו במלאת השלשים

להסתלקות רבינו הקדוש מרן הגאב"ד בעל ויואל משה זי"ע

ברוקלין — היהדות העולמית כולה עדיין עטופה באבלה העמוק על הסתלקות רבן של כל בני הגולה כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצוקל"ה, גאב"ד עיה"ק ירושלם תובב"א.

ככלות השלשים מהסתלקות הרבי זצ"ל נערכו הספדים על פני כדור הארץ כולה, בכל ארץ ובכל עיר, איפוא שקיבוץ יהודי חרדי גר.

בבית המדרש של הרבי זצ"ל ברחוב ראדני בווילליאמסבורג, התכנסו אספו ביום א' דסליחות בערב אלפי תלמידים וחסידים שזכו להתאבק בעפר רגליו הטהורים, לשמוע דברי הספד לרגלי מלאת השלשים מהסתלקות.

לראשונה הספיד הרב הגאון הצדיק מסיגעט שליט"א, ששבוע קודם לכן נתקבל לאב"ד דקהל יטב לב דסאטמאר — הגאב"ד סיגעט שליט"א דיבר שעה שלימה בבכיות גדולות והתעוררות על האבידה הנוראה של כלל ישראל בהסתלקותו של כ"ק מרן רבינו הקוה"ט זי"ע, וקרא לציבור להתחזק בנאמנות לדרך הרבי זצ"ל לא לנטות כחוט השערה מכל אשר לימד אותנו הרבי זצ"ל שזה היה דרכם של אבותינו ואבות אבותינו.

הגאב"ד סיגעט שליט"א עורר לחזק ולתמוך ברוח נדיבה וביד רחבה את כל המוסדות הקדושים שכ"ק מרן רבינו זי"ע הקים ביגיעות כה רבות. יחד עם זאת קרא הגאב"ד סיגעט שליט"א לעזור את הרבנית הצדקנית תחי' שתוכל להמשיך בבריאות במעשי הצדקה והחסד המרובים שלה.

כמו כן הספידו הרה"ג ר' ישראל חיים מנשה פרידמאן שליט"א, דיין דקהל יטב לב בווילליאמסבורג; הרה"ג ר' נתן יוסף מייזעלס שליט"א ראש ישיבת תורה ויראה, והר"ר עזריאל גליק, גבאי הרבי זצ"ל.

קהל ענקי של כמה אלפים הקשיב להספדים. מאות אנשים שלא יכלו להיכנס לבית המדרש הגדול, עמדו ברחובות מסביב.

* * *

למחרתו, ביום ב' אחה"צ, כ"ז בו התקיים סיום הש"ס בבית המדרש הגדול בקרית יואל, מאנראו.

אלפי איש זרמו במשך שעות אחה"צ לקרית יואל להשתטח על ציון רבינו הקדוש זצ"ל. נחלי דמעות נשפכו על ידי אלפי יהודים, לבבות שבורים שבקשו על ישועה כללית וכל אחד על ישועה פרטית.

יהודים התפללו שהרבי זצ"ל לא ישכחנו ויעמוד לפני כסא הכבוד, שכבר יהיה תבלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה.

בערב התקיים סעודת סיום הש"ס בבית המדרש הגדול בקרית יואל. הגאב"ד סיגעט שליט"א סיים ואמר את הקדיש. אח"כ אמר הדרן ושלב סיום הש"ס וסיום משניות לתחיתלתם.

הגאב"ד סיגעט שליט"א חזר על דברות קודש של הרבי זצ"ל וחיזק את הנאספים שילכו בדרכי הרבי.

הוא ביקש שיחזקו את גדרי הצניעות, כיום יותר מאי פעם, כי אם רצוננו להחזיק מעמד אנו זקוקים להרבות גדרים וסייגים. הוא עורר שיעמדו איתן נגד המים הזדונים לא להסחף בזרם הרחוב, ובפרט בנוגע לעבודה זרה של דורנו, הציונות.

הגאב"ד סיגעט שליט"א אמר שודאי כי אבותינו ואבות אבותינו שנספו באוישביץ קבלו את פני הרבי למעלה והודו לו על שהציל בניהם ונכדיהם וקירבם לאביהם שבשמים.

* * *

בלונדון נערך הספד מר בבית המדרש דסאטמאר. מלבד רבני המקום השמיע הספד נרגש בנו בכורו של הגאב"ד סיגעט שליט"א, הרה"ג ר' אהרן טייטלבוים שליט"א, רב בית המדרש קהל עצי חיים דסיגעט בווילליאמסבורג.

* * *

ביום ה' שלפני השלשים, נערכו הספדים בשיקאגא, בהשתתפות מאות יהודי העיר. הספידו, הרה"ג ר' רפאל זויבער שליט"א ר"מ ישיבת תורה ויראה בברוקלין, הרה"ג ר' דוד מייזעלס שליט"א, חתן הגאון הצדיק מסיגעט שליט"א, וראש הישיבה הרב שמעלצער שליט"א.

* * *

גם בבואנוס-איירעס ארגנטינה נערך הספד בו השתתפו כמה מאות מאחינו הספרדים, הספד נשא הרה"ג ר' קלמן אליעזר עקשטיין שליט"א רב בבואנוס איירעס.

* * *

ביום ג' דסליחות נערך הספד בבורו פארק מטעם „ועד להרמת קרן התורה". הספידו: הגאב"ד דעבערצין שליט"א, הרב מרדכי כאסנע שליט"א, הרב צבי מאיר גינזבורג שליט"א, מנהל אגודת הרבנים, הרב יחיאל מיכל פריד הרב מקראסנא שליט"א, והרב אברהם חיים שפיצר דיין דקהל „עדת יראים" ווינה בבורו-פארק.

התעוררות רבה ומספד תמרורים

בקרית אתא ובבאר שבע

ביום כ"ו אלול למלאת יום השלשים מעת הלקח מאתנו רבינו הקדוש צדיק הדור ונזר ישראל ותפארתו כ"ק אדמו"ר הגה"ק מרן יואל טייטלבוים זצוק"ל אב"ד עיה"ק ירושלם ת"ו התקיימה התעוררות רבה ומספד תמרורים בקרית אתא בביהכנ"ס דמאקעווע במעמד קהל גדול מיראים וחרדים וחסידים ואנשי מעשה.

אמרו דברי התעוררות נלהבים הרב הגאון האדיר המפורסם וכו' אב"ד דק"ק מאקעווע שליט"א תיאר את האבידה הגדולה לכלל ישראל, והרב הגאון רבי אלי' חיים שטערנבערג רב מקטמון שליט"א אמר דברים נלהבים ומספד מר ותמרורים וקרא להתחזק כעת ביתר שאת ללכת לאור הדרך המקודש אשר הדריך אותנו במסירות נפש כל ימי חייו המקודשים ולאורו ניסע ונלך כל ימי חיינו.

ביום ג' פ' תבא י"ב לחדש אלול התקיים הספד מר רבתי עם ע"י התאחדות קהלות היראים בעיה"ק באר שבע בביהכנ"ס המרכזי.

ראשון המספידים המרא דאתרא הרב הגאון המפורסם הרב מרדכי בצלאל קליין שליט"א תלמיד חביב של רבינו זצוק"ל שתיאר מגדולותיו וצדקותיו של רבינו, ועורר את הצבור להתאחד בדרכיו הקדושים.

אחריו הספידו הרה"צ המפורסם וכו' רבי מרדכי דוד טייטלבוים שליט"א אדמו"ר מהוסיקאנד באר שבע תלמיד חביב לרבינו זצוק"ל.

אחריו — הגאון הרב יעקב פרידמן שליט"א ראש ישיבה הגדולה באר שבע.

אחריו — הרה"צ המפורסם וכו' רבי יצחק אייזיק שנייבלג שליט"א אדמו"ר מזידיטשוב באר שבע. דבריהם הנלהבים השאירו רושם כביר על צבור הגדול של המשתתפים.

אבל כבד בהסתלקות האדמו"ר מסאטמר זצ"ל

* אלפים השתתפו בעצרת הספד והתעוררות ככלות השבעה בבני־ברק קיימת קהילה גדולה, ומוסדות רבים דחסידי סאטמר * האבל הקיף את כל שדרות הציבור החרדי *

בני־ברק החרדית הוכתה בתדהמה כאשר נודעה השמועה הלא טובה על הסתלקותו הטרימטית של וקן האדמו"רים, צדיק יסוד עולם, מדברנא דאומתא הגאון הגדול עמוד החסד האדמו"ר מסאטמר הרה"צ ר' יואל טייטלבוים ז צ"ל.

חסידים רבים ניסו להשיג מוסד מיוחד ולנסוע להלויה, אולם לא נסתייע מילתה ולדאבון הלב, לא הספיקו להגיע לאשכבתיה דרבי. האדמו"ר מסאטמר זצ"ע היה ידוע בלמדנותו וגדלותו בתורה, כאשר כל רז לא אניס ליה, צידקת פזרונו אשר היתה מיוחדת במינה ושמעה הטוב הלך למרחקים, כאשר כל איש מר נפש, וכל איש אשר היה במצוק, ידע שבברוק־לין יושב עמוד החסד, אשר לבו — לב הארי יסייע בידו בעת צרתו. סכומי הכסף האגדתיים אשר עברו בהדרי האדמו"ר זצ"ל סייעו למאות מוסדות להתקיים ולהתפתח. אותם כספים סייעו להשיא יתומים ו־יתומות, בפרט לאחר השיורה האיומה היה האדמו"ר מסאטמר זצ"ל הכח המניע לשיקום ההריסות, ולהחל לבנות את עם ה' ואת ה' היהודים משארית הפליטה לחדש את ימי היהדות החרדית אשר היו לתפארת לפני השואה.

האדמו"ר זצ"ל אשר בחסדי השי"ת ניצל מהשואה האיומה, היה למעון ולצור איתן ומסביבו נתקבצו צו אלפי משפחות אשר הפכו לחסידיו ונאמניו ובתקופה קצרה יחסית זכה לראות קהילה ענקית המונה אלפי אלפי משפחות כ"א שלא סרו מדבריו ימין ושמאל.

האדמו"ר זצ"ל ישב ברוקלין אשר בניו־יורק ומצוותו היתה פרוסה על כל העולם כולו. בכל מדינה ומדינה יש קיבוץ גדול של חסידי סאטמר, כאשר מסביב לכך יש ת"ת ישיבה שטיבל על כל התמשמע מכך.

בבני־ברק עירנו הקים את „קרית־יואל" אשר גרים בה מאות משפחות כ"א, חסידי סאטמר הקימו שורה של מוסדות החל מת"ת לבנים ובי"ס לבנות. ישיבות וכוללים, סמינרים לבנות, מוסדות חסד וגמ"ח ועוד ועוד, והכל בהשראת האדמו"ר זצ"ל.

שומר משמרת הקודש

האדמו"ר זצ"ל, לא נח ולא שקט כל ימיו, השמיע את דעתו בעוז וברמה לילך כחל ושרק. תפילותיו מעין הרבות כבוד שמים לא פחד, פעל והפעיל לבקול רב היו בהתלהבות קודש, אשר סחפה את אלפי המתפללים עמו, רי־אפילו בשנים האחרונות כ־אשר גופו הקדוש נחלש, אולם קולו לא נחלש וכבן המתחטא לפני אביו שפך את צקון לחשו.

שולחנותיו אשר התקיימו שעות ארוכות, ובהם היה שופע דברי תורה ואגדה ו־חסידות, כאשר קהל אלפים מצטופף ומאזין לדבריו אשר היו דברי אלקים חיים, דברים חוצבי להבות אש.

ככלות השבעה להסתלקותו בסערה השמימה, התקיימה עצרת הספד והתעוררות במרכז הקריה בבני־ברק, כאשר אלפים מתושבי בני־ברק באו להספיד פידה דרבי, כאשר מפעם לפעם נעו כל העם בבכיה לשמע דברי מהספידים אשר עוררו את הציבור.

הספידותו תמרורים רבה של „קרית יואל" הרה"ג ר' אליהו כץ שליט"א הגאון הרב יעקב לנדא שליט"א אב"ד דב"ב, הגאון הרב שמואל ראזנר שליט"א אב"ד דזכרון־מאיר ב"ב, הגאון הצדיק הרב שלמה זלמן פרידמן שליט"א ה־אב"ד דראחוב ולוגאנו, הגאון הרב אלימלך אשכנזי שליט אב"ד מלבורן, ו־הרה"ג שליינגר ראש הישיבה בלונדון. במהלך הספד אשר בו נשמעו דברים על גודל האבידה לי־יהדות החרדית בארץ ובעולם, כאשר כל המספידים כל אחד מזוית אחרת מספר על גדלותו וצדקנותו של האדמו"ר זצ"ל, וקשה היום לישראל כבוא השמש בצהרים.

קשה האבדה לכלל ישראל, וקשה שבעתיים לבני־ברק החרדית, ויהי רצון שיבולע המות לנצח, ויקוצו וירנו שוכני עפר, בב"א.

"שערים"

* אלפים מחרדי בני ברק התכנסו בכולל „חזון איש" להספד על כ"ק האדמו"ר מסאטמר זצ"ל, כשראשון המספידים הגאון רבי אליעזר מנחם שך, אמר עליו כי היה קודש מרחם, וכי אפשר לומר עליו כי נשרף ספר תורה, הוא עמד על סגולותיו המיוחדות והנעלות שכולם בדור הזה ספגו ממנו ומכוחו, ועמד במיוחד על מידת הצדקה שהיה ידוע כבעל צדקה וחסד גדול, והאריך ימים, וזכה לראות ולינוק עוד מהדורות שעברו, - הרב שך קרא לכל אחד ואחד להתחזק ולשמוע בקולם של גדולי התורה, כי עיקר קיומו של כלל ישראל הוא בקבלה מרבותיהם, דור מעביר לדור הבא אחריו, רב מעביר לתלמידו, ועלינו ללמוד מרבותינו ומהדורות הקדומים, - כן נשאו דברי הספד הגאונים רבי מיכל פיינשטיין ראש כולל „בית יהודה", ורבי ניסים קרליץ ראש כולל „חזון איש".

דער אידישער טריבונע

הספד אוונט נאכ'ן סאטמארער רבין זצ"ל

מאנטיג אוונט, צו די שלושים נאכ'ן סתלקות פון סאטמארער רבין'ן זצוק"ל זענען געהאלטן געווארן הספדים אין זאל פון יסדי התורה אין סטעמפארד היל. לאנג פאר די באשטימטע צייט איז שוין דער גרויסער זאל געווען איבערגעפילט פון דעם ריזיגן עולם, וואס האט זיך אנגעזאמלט, און דער עולם איז כסדר געוואקסן ביז אלע זייטיגע צימערן זענען שוין פול געווען און מענטשן זענען געשטאנען ביז צום הויף. פון אלע עקן פון לאנדאן און פון אלע קריין אידן זענען געקומען הערן די הספדים און באוויינען דיי גרויסע אבדה פון כלל ישראל. די מיספידים זענען געווען כרן האב"ד הרה"ג מו"ה ח. ד. פדווא שליט"א, הרה"ג מו"ה אהרן טיטלבוים שליט"א, רב פון ביהמ"ד עצי חיים אין ווילאימס־בורג, וועלכער איז ספעציעל געקומען הרה"צ מוה"ר משולם אשכנזי שליט"א, און דער טשאבער רב שליט"א. אלע האבן געשלידערט דאס גדלות פון הבי"ן זצ"ל אין תורה, עבודה און גמ"ח — און געפאדערט פון עולם נישט נאכ־צולאזן און ווייטער זיך פירן אין רבי"נס זיסה, און זייעגדיג נאענט צו די הייליגע טעג, האבן די רבנים אויס־געדרוקט די האפנונג אז דער רבי זצוק"ל וועט זיין א מליץ יושר פאר'ן כלל ישראל אז מיר זאלן זוכה זיין צו א שנת גאולה וישועה בב"א.

ברוקלין. — די גאנצע אידישע וועלט איז נאך אלץ איינגעהילט אין טיפן טרויער און איז זיך מתא־בל אויף דער הסתלקות פון רבן של כל בני הגולה כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצוקללה"ה.

צו די שלושים פון דער הסתל־קות פון רבי'ן ז"ל זענען אפגע־קומען הספדים איבערן גאנצן כדור הארץ, אין יעדעס לאנד און אין יעדער שטאט, וואו עס וואוינט א קיבוץ ערלעכע אי־דן.

אין בית המדרש פון רבי'ן זצ"ל אויף רצדני סטריט אין וויליאמ־סבורג זענען זיך זונטאג אזונט צו־גיפאנגקומען טויזנטער תלמידים און חסידים וואס האבן זוכה געווען זיך מתאבק צו זיין בעפר רגליו הטהורים צו הערן דברי הספד לרב־לי מלאות השלושים פון דער הס־תלקות.

צום ערשט האט מספיד געווען הרב הגאון הצדיק מסיגעט שליט"א, וועלכער איז די פארגאנגענע וואך אריבערגעפארן געווארן אלס אב"ד דקהל יטב לב דסאטמאר. — דער סיגעטער רב שליט"א האט במשך א שעה צייט געדרעט מיט גרויסע בכיות און התעוררות אריבער דער שרעקליכער בשורה פון כלל ישראל מיט דער הסתלקות פון כ"ק מרן רבינו הקדוש"ט זי"ע, און האט גע־רופן העם עולם זיך טריי צו האל־טן צום דרך פון רבי'ן זצ"ל נישט נוטה צו זיין כחוט השערה פון אלץ וואס דער רבי זצ"ל האט אונדז גלעלערנט וואס דאס איז געווען דער דרך פון אונדזערע אבות און אבות אבותינו.

דער סיגעטער רב שליט"א האט מעורר געווען מחזק צו זיין און שטיצען ברוח נדיבה וביד רחבה די אלע מוסדות הקדושים וואס כ"ק מרן רבינו זי"ע האט־אויפגעשטעלט מיט אזויפיל יגיעות. גלייכצייטיג האט דער סיגעטער רב שליט"א בערופען וויייטער אריינסוהאלפען פאר דער רבינ'ס הרבנית הצדיקת תחי' זי זאל קענען אנגיין מיט פולען געוונס מים אירע לעבנסגראָ מעשי צדקה וחסד בבריאות השלימות.

עס האבן אויך מספיד געווען הרה"ג ישראל חיים מנשה פרידמאן שליט"א, דיין דקהל יטב לב אין וויליאמסבורג; הרה"ג ר' נתן יוסף מיינעלס שליט"א ראש ישיבת תו־רה ויראה און ר' עזריאל גליק, גבאי פון רבי'ן זצ"ל.

א ריזיגער עולם פון פילע טויזענ־טער האבען זיך צוגעהערט צו די הספדים. הונדערטער מענטשען וואס האבן נישט געקענט אריינקומען אין דער עלטסטער זאל פון סיגעטער רב שליט"א, הרהגה"צ ר' אהרן ט"ב שליט"א, רב פון בית המדרש קהל עצי חיים דסיגעט אין וויליאמסבורג.

לעצטן דאנערשטאג זענען אפ־געהאלטען געווארן הספדים אין שיקאגא, מיט דער באטיילינגונג פון הונדערטער אידן פון דער שטאט. עס האבן מספיד געווען הרה"ג ר' רפאל זילבער שליט"א ר"מ ישיבת תורה ויראה אין ברוק־לין, הרה"ג ר' דוד מייזעלס שליט"א, איידעם פון הגאון הצדיק מסיגעט שליט"א און דער ראש ישיבה, הרב שמעלצער שליט"א.

אויך אין בוענאס איירעס, אר־גענטינע איז אפגעהאלטן געווארן א הספד מיט דער באטיילינגונג פון פילע הונדערטער ספרדישע אידן. עס האט מספיד געווען הרה"ג ר' קלמן עקשטיין, רב אין בוענאס איר־עס.

דינסטאג נאכט זענען אין בארא פארק, ברוקלין, אפגעהאלטן גע־ווארן הספדים אין זאל פון בית יעקב, אראנזשירט דורך ועד להר־מת קרן התורה. עס האבן גערעדט דער בעררעזינער רב שליט"א, הרב מרדכי סאסנע שליט"א, הרב צבי מאיר גינזבורג, מנהל פון אגודת הרבנים, הרב יחיאל מיכל פרידמאן קראסנער רב שליט"א, און הרב אברהם חיים שפיצער, וויינער דיין אין בארא פארק שליט"א.

איך די אגודת הרבניים דארצות הברית וקנדה האט פאררופן א הספד אויף קומענדיגן מיטוואך אין זאל פון דער באבאווער ישיבה אין בארא פארק, מיט דער באטיי־ליגונג פון הרב הגאון ר' משה פיי־נשטיין שליט"א.

צו דעם הספד פון דער אגודת הרבנים ווערט דערוואַרט א גרויסער עולם.

אויך אויף דער וועסט־סייד פון ניו יארק וועלן קומענדיגן מיט וואך אפגעהאלטן ווערן הספדים אין טאראטיקאווער בית המדרש. עס וועלן מספיד זיין דער טאראטיקא־ווער רב הרה"ג ר' אלכסנדר אשר באבאד שליט"א און נאך אנדערע רבנים.

פון בני ברק האבען מיר דער־האלטן פון תלמידים פון דער פא־ניעוויזשער ישיבה דעם אפגעדרוק־טען הספד פון ראש ישיבה הרב הגאון ר' אליעזר שך שליט"א, מיט דער בקשה איבערצודרוקן דעם הספד.

לעצטע וואך האט זיך אין פילע ישיבות אנגעהויבן דער נייער זמן אין אין די דברי פתיחה האבן אלע ראשי ישיבה איבער דער גאנצער וועלט מספיד געווען כ"ק אדמו"ר זצ"ל.

הספדים נעהאלטען אין נאנצער אידישער וועלט צו שלשים לפטירת כ"ק רבינו זי"ע

דער סיגעטער רב שליט"א האט נעזאגט אז סאיז זיכער אז אונ־זערע עלטערן און זייערע קינדער וואס זענען אומגעקומען אין אושוויץ הא־בן אויבן מקבל פנים געווען דעם רבי'ן און האבן בעדאגט פארן אפאראטעווען. זייערע קינדער און אייניקלעך און ווי מקרב זיי לאביהם שבשמים.

אויך אין אויסלאנד זענען אפגע־האלטן געווארן הספדים צו די שלושים פון פטירת כ"ק אדמו"ר זצ"ל.

די עדה החרדית אין ירושלים האט זונטאג נאכט אפגעהאלטן אן עצרת מספד רבתי אין בית המד־רש דפרושים אין די אונגארישע הייזער. טויזנטער מענטשן האבן אנגעפילט דעם בית המדרש און דעם דריטנסדיקן ככר צוהערנדיק זיך צו די הספדים פון די רבנים הגאונים חברי הבית דין צדק. אויך האט געערעדט הרב הגאון ר' חיים פנחס שיינבערג שליט"א ראש ישיבת „תורה אור".

לעצטן דאנערשטאג איז אין אש־דוד פארגעקומען אן עצרת מספד, ארגאניזירט דורך „יד לאחים". די הספדים זענען אפגעהאלטן געווא־רן אין פיטסבורגער בית המדרש מיט דער באטיילינגונג פון הונדער־טער ספרדישע אידן.

עס האבן מספיד געווען דער פיטסבורגער רבי שליט"א, הרב יעקב גאליינסקי, ראש ישיבת חדי־רה, הרב קאליעניטשין, ראש ישי־בת פאניעוועטש אין אשדוד און בת פאניעוועזש אין אשדוד און צער רבי, הרב ר' שלום בער ליפ־שיץ, יו"ר פון „יד לאחים" און הרב ר' דוד גראס, רב דחסידי גער אין אשדוד, און הרב ח. פ. הורוויץ רב דחסידי בעלז אין אשדוד.

אין פתח תקוה זענען זונטאג אפ־געהאלטן געווארן הספדים אין חוג התם סופר. עס האבן גערעדט הרב הגאון ר' שמעריל דייטש, דער אב"ד הרב הגאון ר' יצחק צבי בערנפעלד פון חוג התם סופר אין זכרון מאיר און דער סאסאווער רבי.

הספדים זענען אויך אפגעהאלטען געווארן אין צפת, טבריה, באר שבע און קוממיות.

אין דעם פרומען מושב יסודות האט געהאלטען א הספד דער רב הרב דוד בן ציון קליין.

אין לאנדאן איז פארגעקומען א הספד מר אין דעם סאטמארער בית המדרש. אויסער די לאקאלע רבנים האט געהאלטען א רירענדען הספד גרויסן בית המדרש, זענען געשטא־נען אין די נאסען ארום.

צומארגנס, מאנטאג נאכמיטאג, כ"ו אלול איז פארגעקומען א סיום הש"ס אין גרויסן בית המדרש אין קרית יואל, מאנרא.

טויזנטער מענטשן האבן במשך פון גאנצן נאכמיטאג געשטאראמט קיין קרית יואל זיך משתטח צו זיין על ציון רבינו הקדוש זצ"ל. טייכל טרערן זענען פארגאסן געווארן דורך טויזנטער אידן, צעברעכענע הערצער וואס האבן געבעטן פאר א ישועה כללית און יעדער פאר א ישועה פרטית.

אידן האבן זיך מתחנן געווען, אז דער רבי זצ"ל זאל אין אונדז׳ נישט פארגעסן און זאל זיך „שטע־לן פארן כסא הכבוד איינצורייסן, עס זאל שוין זיין תכלה שנה וקללו־תיה, תחל שנה וברכותיה.

אין אוונט איז פארגעקומען די סעודת סיום הש"ס אין גרויסן בית המדרש אין קרית יואל. דער סיגע־טער רב שליט"א האט מסיים געווען אזן געזאגט קדיש. דערנאך האט ער געזאגט א הדרן און האט משלב געווען סיום הש"ס וסיום משניות לתחילתם.

דער סיגעטער רב שליט"א האט נאכגעזאגט דברות קודש פון רבי'ן זצ"ל און האט מחזק געווען דעם עולם זיך צו האלטן אין רבינ'ס דרכים.

„פשטעלעגדיג זיך אויפן מאמר „עתיד הקב"ה להגזיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות", האט דער סי־געטער רב שליט"א נדייק געווען אין די ווערטער „לכל צדיק וצדיק". אזן ער האט מסביר אז די כוונ־דערפון, אז אויך די וואס האבן א־רויסגעהאלפען דעם צדיק ער זאל קענען טאן זיין עבודת הקודש, ווי ס׳איז ידוע וויפיל כוחות די רביצין הרבנית הצדיקת תחי׳ לאויס־ה האט אפגעגעבען צו וואכצן און שיצען אויף דעם צדיק זי׳ע, דאס איז מרומז אינעם טאפלטן לשון „לכל צדיק וצדיק".

ער האט געבעטן מחזק צו זיין די גדרי הצניעות, הייבט נאך מער ווי אמאל, וויל אויב וויללן מיר זיך האלטן מזון מיר מאכן נאך מער גדרים וסייגים. ער האט מעורר גע־ווען זיך צו האלטען פעסט קענן די מים הזידונים נישט מיטגערייסן צו ווערן מיטן שטראם פון דער גאס, הויפטזאקלעך וואס איז נוגע די היינטיקע עבודה זרה פון ציוניזם.

אלפים בהספד רב"ק האדמו"ד מסאטמאר זצוק"ל - בבני־ברק

אלפי מהציבור החרדי בבני ברק ו־מהאזור נאספו ביום ג' בראשית כדי להשתתף בהלוויית גדול התורה אשר שלחה מלאה, וכן בכל הייחודות הסמוכים, להספד על כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל.

ראשון המספידים מרן הגרא"מ שך שליט"א ראש ישיבת פונוביז שהס־פיד שעה ארוכה. אמר בדבריו כי כ"ק האדמו"ר מסאטמאר היה קדוש מרחם, עליו אפשר לומר ספר תורה שנשתרף, עשרות שנים עמל בתורה ביגיעה עצומה. השפעתו היתה רבה וכמדומה שאין איש בציבור החרדי שלא קיבל ממנו ומותורתו בין במיי־שרין ובין בעקיפין, היה בעל צדקה וחסד מאין כמוהו והיה סמל של צד־קה וחסד לכל אחד. האריך ימים וז־כה לקבל השפעה ודרך מדורות קו־דמים.

הגרא"מ שך הוסיף כי עיקר קיומו של עם ישראל להמשיך בדרך שר־אינו וקבלנו מרבותינו בדורות הקו־דמים. הקבלה המסורה לנו מדור דור היא כי אין לנו דרכים ושיטות חד־שות מלבד ג' עיקרים המסורים לנו מדור דור. עד כמה גדולה היא ה־קבלה שאמור להוסיף עליה עיקרים ודרכים חדשות, שרואים אנו מהגמ' בממ' תגיגה שאומרת, שי"ח כללות קיללו ישעיהו הנביא ולא נתקרדם דע־תו עד שקיללו את הקללה הקשה ב־יותר "ירהבו הנער בזקן" איזה קללה אפשר לקלל עוד אחרי שנתקללו שלא יהיו בעם ישראל בעלי משנה, בעלי־אלא הקללה הקשה ביותר היא שיבוי־או נערים מגוערים מן המצוות ומה־תלמוד ונשואים ונותנים בהלכה? דרך המסורה מדור דור ויבואו ויור־סיפו עליה דברים לחדש דרכים ו־שיטות חדשות.

כן הוסיף הגרא"מ שך, מלבד זאת רואים אנו כי קללותיו של ישעי' היו בדברים העיקריים והיסודיים של שי־כחת התורה והמצוות ולא קללם בענ־יניים של מדינה, ארץ קרקע ושטחים, משום שכל זה אינו עיקר ויסוד, לעם ישראל העיקר והיסוד הוא שמירת התורה והמצוות בדרך המסורה לנו מ־אבותינו. כל הזמירות והשיטות ה־חדשות הנשמעות לאחרונה הם נטע זר בתוכנו, ואין להם כל שייכות לדרך המסורה לנו מאבותינו מדור דור.

כשאנו באים להספיד את כ"ק ה־אדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל שעשה כל שביכולתו לשמור על הדרך המסו־רה לנו מדור דור, עלינו להתחזק כל אחד ואחד בענין זה, שכל אחד יש־מע ויציית לרבותיו בדרך שקיבלו מרבותיהם, כי עיקר קיומו של עם ישראל היא המסורת והקבלה שדור אחד מעביר לדור הבא אחריו, ורב מעביר לתלמידו, ועלינו לראות מ־דרכם של רבותינו מדורות קודמים ולהתנהג על פיהם.

לאחר מכן נשאו דברי הספד הגאון ר' מיכל פיינשטיין ראש כולל "בית ההדה", הגאון ר' נסים קרליץ רבה של קרית "רמת אהרן" ראש כולל "חזון איש" וחבר מועצת גדולי ה־תורה.

פילע טויזענטער בני תורה ביי הספד נאך חנאון הקדוש מסאטמאר זי"ע אין בני ברק

בני ברק. — אן עולם וואס ווערט געשאצט אין פיל טויזענטער האט פארגאנגענעם מאנטאג פרשת תבא אנטיילגענומען ביי דער עצרת אבל והספד נאך דער הס־ספד פון דעם רבן של ישראל כ"ק מרן הגה"ק מסאטמאר זי"ע, וואס איז פארגעקומען אין דעם "כולל חזון איש" אין בני ברק.

דער ערשטער פון די מספידים איז געווען הגאון רבי אלעזר מנחם מן שך שליט"א דער פאנאוויזשער ראש ישיבה, וועלכער האט מיט גרויס התרגשות און דמעות שליש באויינס דעם גרויזן און ביטערן כראך וואס דער כלל ישראל האט געליטן מיט דער אבידה פון אזא מנהיג וצדיק הדור זי"ע.

דער פאנאוויזשער ראש ישיבה האט אינעם א שעה צייט געהאל־טען דעם עולם געשפאנט מיט זיינע דברי התעוררות ומילי ד־הספדא. ער האט צווישן אנדערעם אויך אויסגעשריגען מיט גרויס געווין אזן צער: „אזא גברא ד־מסתפינא", די וועלט האט פאר־לוירן דעם אדם הגדול בעקים;

„דעם יחיד וצדיק הדור"; ער האט נישט אינעגרעלאפט קיין שום דמות און געשטאלטנג ווי ער איז געווען;

דערנאך האט געהאלטען א רי־דעגדען הספד הרב הגאון רבי מיכל פינשטין שליט"א, ראש כולל „בית יהודא", און אויפדעם פון בריסקער רב זצ"ל. זיין הספד האט אינגעגרעלאפט א טיפען רושם

עס האט אויך געהאלטען א הספד הרב הגאון ר' נסים קארעליץ שליט"א ראש כולל חזון איש און דער כלל ישראל האט געליטן.

הספדים על מרן רבינו קדוש ישראל זי"ע

ברחבי העולם

ברחבי עולם, במקומות שבהם ריכוזי חסידי סאטמאר ומעריצי מרן רבה"ק זי"ע התקיימו הספדים בימי השבעה.

בלונדון התקיים מספד תמרורים בבית הכנסת דחסידי סאטמאר, הספידו האב"ד הגאון רבי חנוך הענין פאדוע שליט"א והרה"ג רבי שלום שניטצלער שליט"א הרב מטשאבע.

בציריך (שווייץ) התאספו ביום א' בכלות ימי השבעה צבור גדול ובו הספידו בביהכנ"ס "אגודת אחים", המרא דאתרא דשם הגאון רבי שאול ברייש שליט"א והגאון רבי משה סאלאוויציק שליט"א והרה"ג רבי יצחק דוב קאפעלמאן שליט"א ר"מ דישיבת לוצערן. ההתעוררות שם היתה עצומה, רבים מהנוכחים זכרו עוד את רבינו הק' זי"ע משנות המלחמה בשנת תש"ה כאשר רבינו זי"ע נתעכב חרשים מספר בשווייץ אחרי שניצול מציפורני הרשעים ימ"ש.

בארה"ק קיימו חסידי סאטמאר הספדים בנוכחות קהל רב מלבד בירושלם. ובבני ברק, גם בנתניה, המספד התקיים שם ביום ד' אלול בערב בחצר הת"ת דחסידי סאטמאר ונשאו דברי קינה והתעוררות הרה"ג רבי חיים אלי' שטערנבערג שליט"א רב מקומון ירושלם, הגאון הרב דסאסרעגן שליט"א, כ"ק הרה"צ רבי מיכל שליט"א האדמו"ר מזלאטשוב, והרה"ג רבי מנחם מענדל דוידוביץ שליט"א ר"מ דישיבת מהרי"ט בני ברק.

כל המספידים עמדו על החובה להמשיך ללכת לאור שיטתו והדרכתו של כ"ק מרן זי"ע ובדרכו הקדושה.

ישיבות אבער דער גאנצער וועלט רעכטן אף הספדים נאך כ"ק אדמו"ר זצוק"ל

אין ישיבות אבער דער גאנ־צער וועלט האט מען די וואך אף צער געהאלטן הספדים אויף דער הס־תלקות פון כ"ק מרן אדמו"ר מסאטמאר זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל.

אין בית מדרש גבוה אין לעיק־וואר, ניו דזשוירזי, איז לעצטן דאנערשטאג אפגעהאלטן געווארן א הספד אין וועלכן עס האבן זיך באטייליקט אבער טויזענט מע־טשען. עס האבן מספיד געווען הרה"ג ר' שניאור קאטלער שליט"א ראש־ישיבת בית מדרש גבוה, הרה"ג ר' נתן יוסף מייזעלס שליט"א, ראש־ישיבת תורה וי־ראה דסאטמאר און הרה"ג ר' יחזי־קאל הארוויץ פון מאנסי.

דער סאטמארער ראש־ישיבה הרה"ג ר' נתן יוסף איז ספעציעל אינגעלאדנט געווארן צו האלטן א הספד. ער האט אריינסגעריסן גרויס התרגשות באגענגדיק דב־רות קודש פון כ"ק מרן זצ"ל.

אין באלטימאר איז דעם זונ־טאג אפגעהאלטן געווארן א הספד אין ישיבת בר ישראל. טויזענטער

שימה דמעתי בנאדך

משה טייטלבוים
אבד"ק סיגעט ואב"ד דקהל יטב לב דסאטמאר

דברי הספד בעת הקמת המצבה

מורי ורבותי ! עס יעצען שוין דורכגענגען די שבעת ימי האבל וואס מיר האבן מתאבל געווען אויף אונזער הייליגן רבי'ן זכרונו לברכה. און מיר זענען זיך צוזויפגעקומען אויפצושטעלן א שטיין, א מצבה. — עס שטייט ביי יעקב אבינו "ויצב יעקב מצבה היא מצבת קברת רחל עד היום הזה". עס איז ידוע וואס דער מדרש זאגט אויף דעם פסוק ויצב יעקב מצבה אין דער גמרא ווערט אויך אזוי געברענגט "אין עושין נפשות לצדיקים מען מאכט נישט קיין נפשות פאר די צדיקים, די מצבה, דער ציון ווערט דאך אנגערופען נפש, שטעלט מען נישט קיין מצבה ביי צדיקים, דבריהן זייערע רייד, הן הן זכרונן, דאס איז זייער אנדענק, זאגט ווייטער דער מדרש, למדנו, פונדעסטע לערנען מיר, שישראל נקראים על שם רחל, אז די אידן ווערן אנגערופן אויף די מוטער רחל"ס נאמען, שנאמר הבן יקיר לי אפרים. דאס איז דאס לשון פון מדרש.

מען דארף נישט מאריך זיין מיט דיוקים, יעדעס ווארט איז כולו מקשה. קודם הייבט דער מדרש אן מיט ויצב יעקב מצבה, יעקב אבינו האט געשטעלט א מצבה, און אויף דעם זאגן די חז"ל אין עושין נפשות, מען מאכט נישט קיין מצבה. נאכדעם זאגט דער מדרש, למדנו פונדעסטע איז געדייגענען אז ישראל ווערן אנגערופן על שם רחל אמנו שנאמר הבן יקיר לי אפרים. וואס איז דער שייכות הענין.

מורי ורבותי ! מיר געפינען אין דער גמרא מסכת שבת כל המוריד דמעות על אדם כשר, דער וואס לאזט טרערן אויף אן אדם כשר, הקב"ה סופרן ומניחן בין גנזיו, שנאמר נודי ספרת אתה שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך, עס שטייט אין פסוק נודי דאס מייבט ווען מ'איז געווען בע ונד, דארף מען פארשטיין וויאזוי דער מדרש לערנט ארויס פון דעם פסוק אז דאס שמועסט זיך ווען מען איז מוריד דמעות אויף אן אדם כשר. אויך דארף מען פארשטיין פארוואס עס שטייט דער טיטול "אדם כשר", איבערהאל ווערט אנגערופן אז מען איז מספיד א חכם, א צדיק, א גאון, פארוואס שטייט קעפעס דא "אדם כשר", ווער הייסט אן אדם כשר און פארוואס שטייט נישט אדם צדיק צי אדם חכם.

וואס איך מיין צו זאגן, מורי ורבותי ! עס איז דאך ידוע די ווערטער וואס דער זייד זכרונו לברכה, דער קדושת יו"ט, איידער ער איז נפטר געווארן פון דעם עולם. דער פעטער זי"ע, איז דעמאלטס געווען א יונגערמאן תיכף נאך דער חתונה, זיין מוטער, די באבע עליה השלום האט זיך שטארק געזארגט וואס עס וועט זיין מיט אים, א יונגערמאן, געבליבן א יתום, האט דער זייד זכרונו לברכה געזאגט "זארגסט דיך פאר אים ? וואו ער וועט זיין אויף סיי וועלכען שפיץ כאדעג וועלן אידן אים נאכלויפן". און דער זייד זי"ל האט דעמאלטס געזאגט "וואויל וועט זיין דאס שטעטל וואו ער וועט זיין א רב וואו ער וועט מנהיג זיין ברבות". האבען מיר טאקע געזען, אז די ברכה פונעם זייד זכרונו לברכה איז מקוים געווארן, אין די אלע מקומות וואו דער פעטער איז געווען, דאס ערשטע רבנות איז געווען אין ארשיווע, דאס איז געווען א מקום פשוט, אין די עטליכע יאר וואס דער פעטער זכרונו לברכה איז דארט געווען איז עס געווארן א שטאט מיט חסידישע אידן און לומדים. נאכדעם איז ער געקומען קיין קראלי, אין קראלי האב איך עהאט די זכי' צו זיין ביים פעטער זי"ע, אין דער שטיקל צייט וואס ער איז דארט געווען האט ער ממש אויבערגעארבעט די שטאט. דער קאשויער רב זצ"ל וואס ער איז געווען רב אין קראלי פאר'ן פעטער זי"ע וועלן ער איז שפעטער געקומען קיין קראלי האט ער, געזאגט אז ער דערקענט נישט די שטאט. שפעטער איז דער פעטער געקומען קיין סאטמאר, דארף מען דאך נישט זאגן סאטמאר איז געווארן אן עיר ואם בישראל, נאכדעם איז ער דאך געווארן רב אין ירושלים, און האט געוואוינט דאזי אין וויליאמסבורג, אין בסוף ימיו האט ער דאך געוואוינט דא אין קרית יואל. — איצט קען מען זאגן אויף דער שטאט קרית יואל איבה ישבה בדד העיר ! אוי ווי, די לעצטע יארן ווי ער האט זיך אומגעקוקט אויף די קליינע קינדער. וואויל די קינדער וואס האבען נאך גע־ האט די זכי' אנצוקוקן זיין הייליג פנים, וואס וועט אבער זיין מיט די קינדער וואס ווילן שוין נישט האבען די זכי' דערצו. — דער זייד זכרונו לברכה האט געזאגט וואויל וועט זיין די שטאט וואס ער וועט זיין דער רב, דאס איז טאקע די שטאט קרית יואל !

אז מען הייבט זיך אן צו דערמאנען, די אלע מקו־ מות וואו ער איז געווען די אלע יארן, אין קראלי וואס איך געדענק נאך, וויאזוי עס האט אויסגעזען די הייליגע טעג, וואס איך האב געהאט די זכי' דארט צו זיין פון ראש חודש אלול ביז נאך די הייליגע טעג אין זיין מחיצה. איך האב געזען די עבודה, אי' שוקל ואי' סופר, ווער קען דען אויסמאלן איין מינוט וויאזוי דאס האט אויסגעזען.

*

איך האב געזאגט פאריגע וואך ביים הספד לפני מטתו, איך האב דערציילט אז דער זייד דער קדושת יו"ט זי"ע האט געזאגט פאר א שליח אן אדם כשר וואס איז געפארן קיין ארץ ישראל "וועז דו וועסט זיין אויף די מקומות הקדושים זאלסטו מתפלל זיין פאר מיינע קינדער, איך האב אסאך געהארשעט ביז איך האב ארויסגעברענגט פאר זיי הייליגע נשמות אבער

גופים האבן זיי זייער שוואכע". האב איך געקלערט, דער פעטער ז"ע האט מיר אמאל געזאגט "דיין טאטע איז געווען א גרויסער חלש, פון קינדווייז אן, אזוי וויי דער טאטע האט טאקע געהאט פארגעזען, ער האט געהאט א גרויסע נשמה מים א שווארצן גוף, איך בין איך האב גדארפט פאסטן א תענית איז דער טאטע שטענדיג געווען באזארגט וויאזוי איך וועל קענען פאסטן", אזוי האט מיר דער פעטער ז"ע געזאגט. ער האט טאקע געהאט א שווארצן גוף נאר השי"ת האט געלאפן אן דעם זיידס"ס תפלות האבן געפועלט. תפלה עושה מופלאה, פאר מיין טאטן ז"ל האט דאס נישט געטוצט, ער האט נישט געהאט קיין אריכות ימים אבער פאר"ן פעטער ז"ע האט דער זיידע ז"ע אויסגעפועל'ט אריכות ימים, ער האט געהאט די זכי' נייצציג יאר אן־צוגיין מיט תורה ועבודה און גמילות חסדים יעדע רגע.

איך האב אינזין געהאט, איך וויל דערמים מען זאל זיך נישט וואונדערן אויף דעם וואס איך בין מזכיר מיין טאטן זכרונו לברכה, איך האב אינזין געהאט עס שטייט ביי אלישע ווען ער האט בעזעגן ווי אליהו העביא גייט ארויף בסערה השמימה, שטייט אין פסוק ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, זאגט דארט רש"י אז כאטש ער איז נישט געווען זיין טאטע האט ער געזאגט אבי אבי ווען איז טייטש רבי רבי. לכאורה דארף מען דאס פארשטיין, אמת טאקע מיד וויסן פון די חז"ל אז א תלמיד וועט אנגערופן ווי א זון, כל הלומד את בן חבירו תורה כאילו ילדו, אבער פארווען האט ער אים נעמרופן אבי אבי, איז דען נישט מער רעכט מען זאל אנרופן א רבי'ן ; רבי רבי.

האב איך געקלערט א רעזון, אזוי ווי איך האב נישט געהאט די זכי' מספיד צו זיין מיין טאטן זכרונו לברכה, איך בין נאך געווען א קינד וועז ער איז נסתלק געווארן, שפעטער תיכף בין איך אריבער צום פעטער זכרונו לברכה, ביי אים האב איך געלערנט און דארט בין איך ערצויגן געווארן, איך האב געוואוסט אזן געפילט, אז דאס איז מיין טאטע. קען זיין אז אלישע האט איך נישט געהאט מספיד געווען זיין פאטער האט מען זאגט רבי רבי מיינט מען טאקע נאר א רבי, אז מען איז מספיד ביידע אויף איינמאל, א טאטן מיט א רבי'ן, זאגט מען אבי וואס מיינט רבי. — אבי אבי רכב ישראל ופרשיו !!

*

איך האב פריער דערמאנט דעם מדרש אויפ'ן פסוק נודי ספרת וגו'.. — עס קען זיין, ווען מען דערמאנט זיך די אלע מקומות וואו דער פעטער ז"ע איז געווען, אי' שוקל האי' סופר אפצושאצן און אויסצורעכענען וויפיל טערערן איידן האבן פארגאסן ווען עס איז געקומען די הייליגע טעג, אזויפיל יארן, יאר נאך יאר, ער האט מיט זיינע דרשות מחזיר בתשובה געווען אלפים ורבבות יעדעס יאר. אפילו אין די לעצטע יארן ווען ער האט בעה"ר נישט געהאט קיין כח צו זאגן, אז א איד איז געקומען אין אלול, מען האט נאר אנגעקוקט די הייליגע צורה איז מען שוין נתעורר געווארן און זיך צו בא־טראכטן וויאזוי מען זעט אליין אויס.

דאס קען זיין וואס די חז"ל זאגן כל המוריד דמעות על אדם כשר, אדם כשר איז כולל אלעס, אן אדם כשר מיינט אזוי ווי דער פעטער ז"ע איז געווען, א גאון און א צדיק און א גדול בתורה ובמדות, און נעבן דעם אלעם איז ער געווען אן אדם כשר, ווער עס איז צו אים אריינגעקומען האט דאס געזען וויאזוי ער האט אים אויפגענומען בסבר פנים יפות, אויסער זיין גדלות בתורה ובעבודה איז ער געווען אן אדם כשר, אויף דעם זאגן די חז"ל כל המוריד דמעות על אדם כשר אויף אזא מין מענטש, הקב"ה סופרן ומניחן בין גנזיו, צווישן די צענדליגער טויזנטער טערערן וואס אידען האבן פארגאסן ביי זייניע דרשות אין די הייליגע טעג און אין די ימי השובבי"ם, און יעדן שבת ויום טוב ביי זייניע תפלות.

אויף דעם שטייט „נודי ספרת", די אלע פלעצער וואו ער איז געווען און ער האט דארט מעורר געווען אידן בתשובה, שיכה דמעתי בנאדך, לייג אריין מיינע טערערן, די טערערן וואס מ'פארגיסט יעצט זאל מען האבן די זכי' אז מען זאל עס אריינלייגן און צושטעלן, בנאדך, הלא בספרתך, דארט וואו עס זענען אויפגעלייגט גע־וואָרן די אלע טערערן.

*

מורי ורבותי ! די חז"ל זאגן אונז אין מסכת מועד קטן דף כ"ה כי נח נפשי' דר' אבהו, ווען ר' אבהו איז נסתלק געווארן, אחיתו עמודי דקסרי מיא, האבען די עמודים פון קסרי געגאסן וואסער, דר' יוסי, ווען ר' יוסי איז נסתלק געווארן, שפעו מרובי דצפורי דמא, איז פון די דעכער פון צפורי גערונען בלוט. שטעלט זיך תוספת וואס איז געווען דאס ענין פון דעם בלוט, און תוספות זאגט אז דאס איז געווען דאס בלוט פון ר' יוסי, זיין הייליגער דם. וואס פר האט זיך מוסר נפש געווען אויף יחוד השם.

וועך עס האט געהאט די זכי' צו הערן פון רבי'ן זי"ע יעדן שובבי"ם די תורות, האט דאס געזען אז עס איז געווען נישט בלויז טערערן, טייכן טערערן, נאר ממש בלוט ! דאס מסירות נפש ממש אין לשעה.

אציבד זענען מיר זיך צוזאמענגעקומען אלפים ורבבות אידן, ארויסצוגיין צום ציון הקדוש פונעם פע־טער זי"ע, דארף יעדער איינער זיך פארענטען, אז מ'זאל זיך נישט רירן קיין זיז כל שהוא פון דעם אלעם וואס מיר האבן מקבל געווען פונעם פעטער זי"ע, דאס איז אונז דאך אריינגעגאנגען אין בלוט אריין, וויי איך האב דאס פריער געזאגט, וועך עס האט איינמאל די זכי' געהאט צו הערן פונעם רבי'ן א דרשה איז דאס אים אריין אין בלוט אריין.

*

איך געדענק, אין סיגוט, ווען דער פעטער ז"ע האט מספיד געווען דעם בעלזער רב ר' ישכר דוב ז"ע,

האָט ער געזאָגט מיר געפינען אין דער גמרא, גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם, לכאורה איז דאָך דאָס סותר דאָס וואָס די משנה זאָגט יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא. אמת טאָקע צדיקים וועלן נתעלה צו גאָר גרויסע מדריגות אויבן אין הימל, אָבער ווי קען מען דען זיין גרעסער ווי בחייהם, מ'איז דאָך חפשי מן המצות, מען קען דאָרט נישט מקיים זיין קיין מצוות, מיט וואָס איז מען דאָרט גרעסער.

האָט דער פעטער זי"ע נאָכגעזאָגט וואָס ער האָט אַליין געהערט פון אים וועז ער איז געווען ביי אים אריף שבת, וואָס ער האָט נאָכגעזאָגט פון זיין טאָטן דער פרי־ערדיגער בעלזער רב, ר' יהושע'לע זי"ע, ער האָט דער־ציילט אַ מעשה אז דער בעל שם הק' זי"ע האָט אמאָל אַסאָך געוואָרט יום כפור מיטן דאָזיגען נעילה, און ער האָט געזאָגט אז דאָס איז צוליב דעם וואָס אַ פרשע ישראל אין אַנדערן עק וועלט האָט תשובה געטאָן און ער האָט דערמיט מעלה געווען אז אַלע אידן זאָלן קענען תשובה טאָן און דאָס האָט אים געהאָלפן ער זאָל קענען מעלה זיין אַלע תפלות.

און אריף דעם האָט דער פעטער זי"ע געזאָגט, די גמרא זאָגט אין מסכת סנהדרין דף לז, הנהו בריוני, עס זענען געווען בריונים, בשכבותי' דר' זירא, וואָס האָבן געוואָינט אין ר' זירא'ס שכינות און ר' זירא האָט זיי מקרב געווען כדי זיי זאָלן תשובה טאָן און די רבנן האָבן מקפיד געווען אויף אים, ווען ר' זירא איז ארויס האָבן זיי תשובה געטאָן וויל זיי האָבן זיך בא־טראַכט אז ביי איצט האָבן זיי געהאָט דעם צדיק וואָס האָט מגין געווען אריף זיי אין איצט מוזן זיי זיך אַליין פאַרבעטערן. זענען מיר פון דעם, האָט דער פעטער זי"ע געזאָגט, אז אפילו בחיים חיותו האָט ר' זירא זיי נישט געקענט מחזיר בתשובה זיין, אָבער לאחר פטירתו האָט זיין כח הקדושה גשווירקט אז זיי זענען נתעורר געווארן תשובה צו טאָן. דאָס מיינען די חז"ל גדולים צדיקים ב־מיתתם יותר מבחייהם, וויל אפילו זיי קענען שוין נישט מקיים זיין מער קיין מצוות האָבן זיי אָבער אַ כח מעורר בתשובה צו זיין אַנדערע, נאָך פיל מער ווי ביים לעבן.

מורי ורבותי ! וועז מיר וואָלטן געהעריג תשובה געטאָן נאָך וועז דער פעטער זי"ע האָט געלעבט און איז געווען מיט אונז איינאיינעם וואָלט זיכער מקוים געווארן דאָס וואָס מיר האָבן זיך שטענדיג געוואונטשן, אַטקעגן צו גיין אינאיינעם מיט'ן פעטער קעגן משיח צדקנו, און מיר וואָלטן זיך נישט געדאַרפט שעמען, אז מ'גייט מיט'ן רבי'ן אינאיינעם, וויאזוי מיר זענן נעבעך אויס, זיין גרויסער זכות וואָלט מגין געווען אויף אונז. אוי וויי, בעווינגט הרבים, ווער וועט אויף אונז מגין זיין, אין די טעג, אין די ימים נוראים, אז דער רבי איז נישטא ?

*

מיר וועלן צוקומען צו דעם מדרש וואָס מיר האָבן דערמיט אָנגעהויבן.

אין עושין נפשות לצדיקים, ביי צדיקים מאָכט מען דאָס נישט, זאָגט דער כתב סופר, פאַרוואָס אַ ציין ווערט אָנגערופן נפש, וויל דער גוף איז דאָך כלה ואבד אין דער נפש בלייבט דעריבער שטעלט מען אַ מצ־בה ס'זאָל פאַרבליבן, אָבער ביי צדיקים דאַרף מען דאָס נישט. עס בלובט איבער זייערע מעשים טובים. דער פעטער זי"ע לאָזט איבער אַ גאַנץ דור, אַזויפיל אידישע קינדער וואָס האָט ער ערצויגן און האָט זיי גע־מאַכט פאַר ערליכע אידן, ער לאָזט איבער תינוקות של בית רבן וואָס ווערן ערצויגן אויף זיין דרך.

אין עושין נפשות לצדיקים, מען דאַרף נישט זוכן קיין מיטלען וויאזוי מ'זאָל געדענקען פון אים, דבריהן, זיינע הייליגע ווערטער, די ספרים וואָס ער האָט מחבר געווען מיט שוויים און בלוט מיט מסירות נפש, דאָס איז אונז געבליבן.

אָבן אויף דעם פירט אויס דער מדרש, למדנו, פון דעם האָבן מיר געלערנט, שישראל נקראים על שם רחל, די אידן ווערן גערופן אויף רחל'ס נאָמען, ביי רחל שטייט רחל מבכה על בניה מאָנה להנחם, דער רבי זי"ע איז אויבן אין הימל עומד ומתפלל, אָבער־ער געפינט ער זיך דאָך זיכער דאָ אין דעם מקום קדוש וואו ער האָט לעצטענס מתפלל געווען, און מיר וויסן דאָך פון זהר הק' אז צדיקים קומען אַראָפּ צו די מקו־מות וואו זיי האָבן מתפלל געווען, לאָמיר אים בעטן ער זאָל פאַר אונז מתפלל זיין דער בורא כל עולמים זאָל זיך אויף אונז מרחם זיין, מ'זאָל האָבן סייעתא דשמיא, ווי ער פלעגט דאָס שטענדיג זאָגן, מ'זאָל זיך קענען האַלטן און דערהאַלטן, דאָס איז שטענדיג געווען זיין בקשה. ווילאַנג ער איז געווען צווישן אונז זענען מיר געווען בטוח אז מיר וועלן זיך האַלטן און מיר וועלן זיך דערהאַלטן, וואָס וועט אָבער זיין יעצט ? ! אוי וויי, לאָמיר אים בעטן, ער טרעפט זיך מיט זיינע יידעס, מיטן היליגן ישמח משה זי"ע וואָס ער האָט שטענדיג געאַרבעט פאַר ביאת המשיח, ווער איז נאָך געווען אזוי ווי דער רבי זי"ע וואָס ער האָט יעדע רגע געהאָפט אויף ביאת המשיח, דאָס איז געווען זיינע רבורים, דאָס איז געווען זיינע דברי תורה, זאָל ער דאַרט אויס'פועל'ן ס'זאָל זיין יקיצו וירננו שוכני עפר און מיר זאָלן זוכה זיין צו ביאת בן דוד און אַ גאולה שלימה במהרה בימינו אמן.

דבריהן הן הן זכרונן

יצחק יעקב וויים
רב ואב"ד דעיה"ק ירושלים תובב"א

די חז"ל זאגן „אילו זכיתם הייתם קורים בתורה צדק צדק תרדוף, ועכשיו שלא זכיתם אתם קוריס צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי", דאס איז דאס לשון חז"ל אין מדרש רבה. — דער צדיק הדור, דער גאון ישראל וקדושו, דער שר התורה איז נפטר געוואָרן פון אונז אנהויב די וואך וואס מ'האט געלייגט די פרשה פון צדק צדק תרדוף, וועז מיר וואלטן זוכה געווען וואלטן מיר דאס געליינט מיט דער כונה דערפון לויט ווי די חז"ל זאגן „הלך אחר רבי לבית שערים", צו קומען צום רבי'ן זכרונו לברכה דא אהער אין בית שערים, די שערים המצויינים בהלכה, אין דעם בית המדרש און הערן זיינע הייליגע ווערטער בחיים חיותו. ועכשיו שלא זכינו, מיר האבן דערצו נישט זוכה געווען, מיר זענען מצדיק עלינו את הדין „צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי".

נפלה עטרת ראשינו אוי נא לנו כי חטאנו, די קרוין פון אונזער קאפ איז אראפגעפאלן דאס האבן מיר גורם געווען מיט אונזערע חטאים.

*

מיט יארן צוריק וועז איך בין אנגעקומען אין ירושלים/עיר בית דין צו טון דעם רצתן פונעם רבי'ן זכרונו לברכה, און דיינען דארט אלס ראש בית דין, בין איך געווען ביים רבי'ן זכרונו לברכה אין שטוב, בצל הקדוש, אויך אין די וואך פון פרשת שופטים, האט מיר דער רבי זכרונו לברכה דעמאלטס געזאגט: די חז"ל זאגן צדק צדק תרדוף הלך אחר בית דין יפה, כדאי הוא מנוי הדיינים הכשרים להחיות את דין יפה, ולהושיבם על אדמתם, איז דא לכאורה עטליכע דיוקים אויף דעם פסוק, דער פסוק הייבט אן שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך רעדט מען דאך דא פון ארץ ישראל, און נאכדעם זאגט די תורה נאכאמאל צדק צדק תרדוף למען תחי', וירשת את הארץ, און די חז"ל זאגן נאך צו כדאי הוא מנוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם, מ'רעדט דאך איבט פון ארץ ישראל? !

נאר דער ענין איז, האט מיר דער רבי זכרונו לברכה געזאגט, אז עס איז פארן אמאל אז מען מיינט אז מען זיצט אין ארץ ישראל און אין אמת'ן איז מען נאר אין חוץ לארץ, און עס איז דאך באוואוסט וואס דער „צמח ה' לצבי" ברענגט פונעם רבינו בחיי, וואס ער זאגט, ווי איז דאס מעגליך אז אויף דעם פלאץ פון קדשי קדשים וואו דער כהן גדול איז אריינגעגאנגען נאר איז מאל אין יאר נאך פיל טבילות און הכנות מיט תפלות און תשובה, אויף דעם פלאץ זאל זיין היינט אן עבודה זרה. נאר די זאך איז, עס שטייט אין צמח ה' לצבי, אז השי"ת ציט אריין אהין אן רצועה פון ארץ העמים און זיי זענען באמת אין חוץ לארץ, די מיינען אז זיי זענען אין ארץ ישראל אבער באמת זענען זיי אין חוץ לארץ. דאס זעלבע קען אויך זיין אז מען איז אין חוץ לארץ און מען איז באמת אין ארץ ישראל, ווי די חז"ל זאגן ביי ר' יוחנן אז מען האט אים געזאגט איכא סבי בבבל, האט ער זיך געווונדערט עס שטייט למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה וגו', האט מען אים געענטפערט „דמקדמי ומחשכי כבי כנישתא, האט ער געזאגט היינו דאהני להו, ווייל א בית המדרש וואו מ'לערנט תורה האט א דין ארץ ישראל אפילו ס'איז אין חוץ לארץ. מ'דארף ארבעטן אז וועז מ'איז אין ארץ ישראל זאל מען טאקע זיין אין ארץ ישראל.

צדק צדק תרדוף, הלך אחר בית דין יפה, אז דאס בית דין וועט זיין א בית דין כשר אן ערליך בית דין, וועט זיין למען תחי' וירשת את הארץ טאקע אין ארץ ישראל, כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם, דורך ביאת המשיח.

וועז איך בין דאהי געווען פאריגעס יאר וועגן דעם ענין פון די תינוקות של בית רבן אין ארץ ישראל, וואס מ'מאכט מיט שוועדע נסיונות און מען דארף זיך האלטן פעסט צוגעבונדן צו השי"ת מען זאל ח"ו נישט פאלן, האט דער רבי זכרונו לברכה אונז מחזק געווען, מיט רוחניות און מיט גשמיות. מיר האבן אלע געהאט די זכי' צו הערן ווי ער האט געזאגט אז וועז משיח וועט קומען וועט ער טייטלען מיט די פינגער „דאס זענען די אידן וואס האבן מקרב געווען די גאולה".

וועז מיר וואלטן זוכה געווען וואלטן מיר יעצט געקומען נאכאמאל הערן זיינע הייליגע דיבורים, מיר האבן ליידער נישט זוכה געווען דערצו. — שבת משוש לבנו נהפך לאבל מחולנו.

*

דער צדיק הדור וואס האט מדריך געווען דעם גאנצן דור, דער וואס האט אונז געלערענט די הייליגע שיטה, די שיטה פון אבותינו ורבותינו הגאונים הצדיקים והקדושים זכרונם לברכה, אז מיר זאלן ח"ו נישט אריינפאלן אין דער שיטה פון כפירה, די וואס זאגן אז ככל הגוים בית ישראל, די שיטה וואס איז געבוירען געווארן אין א קאפ פון א פושע ישראל דער אבי אבות הטומאה, זאלן מיר ח"ו נישט אריינפאלן אין דעם דאס איז געווען זיין ארבעטע זיין גאנץ לעבן, צוליב דעם איז ער קראנק געווארן.

די גאַנצע וועלט האָט אַנגעוואויירן דעם צדיק הדור, דעם טאַטן פונעם דור, דעם רבי'ן פונעם דור. אַז מיר זאָגען אבי אבי, דער טאַטע פונעם דור, און ווי דער תרגום זאָגט דערויף רבי רבי, דער רבי פונעם דור. דאָס אַלעס האָבן מיר פאַרלוירן צוליב אונזערע חטאים.

בפרט מיר אין ירושלים עיר הקודש, וואָס ער איז געווען אונזער טאַטע און אונזער רב ואב"ד, ער איז געווען דער מרא דארעא דישראל, און דער רבן של כל בני הגולה. — דרכי ציון אבילות, מ'האָט געזען יענע וואָך אַז די גאַנצע וועלט האָט געטרויערט, יובג און אַלט, אנשים נשים וטף.

מיר דאַרפן מתפלל זיין מ'זאָל זיך קענען האַלטן שטאַרק און גיין וויטער אויף די וועגן פונעם רבי'ן, און נישט נאַכלאָזן, ח"ו, אפילו זיס כל שהוא.

אַז מיר האָבן נישט זוכה געווען זענען מיר גע־קומען יעצט צו דער הקמת המצבה. ביי יעקב אבינו שטייט "ויצב יעקב מצבה על קבר רחל היא מצבת קבורת רחל עד היום", עס שטייט דערויף אין ספרים, אַז לכאורה וויייסן מיר דאָך אַז די חז"ל זאָגן אין עושין נפשות לצדיקים. מען מאַכט נישט קיין מצבה אויף צדיקים, דברים הן הן זכרונן, טא פאַרוואָס האָט מען ביי רחל אמנו יא געמאַכט אַ מצבה. נאָר דער ענין איז אַז דאָס שטעלן אַ מצבה האָט צוויי טעמים, איינס כדי מען זאָל נישט פאַרגעסן דעם נפטר, מען זאָל נישט פאַרגעסן אַז ס'איז געווען אַזאַ מענטש אויף דער וועלט דאָס דאַרף מען נישט ביי אַ צדיק, ווייל "דברים הן הן זכרונן", ביי רחל אמנו האָט מען דאָס טאַקע נישט געדאַרפט, עס איז אַבער דאָ נאָך אַ טעם וואָס גייט יא אַן ביי אַ צדיק, אַז מען זאָל וויסן אַז דאָ איז דאָס פלאַץ וואו עס איז נטמן געווארן די הייליגע נשמה פונעם צדיק און אידן זאָלן קענען קומען דאָרט מתפלל זיין, ווי עס שטייט אין דער תורה אַז מען קומט זיך צוזאַמען אויף קבורת רחל.. — "ויצב יעקב מצבה על היא מצבת קבורת רחל", דאָס איז נישט די מצבה פון רחל, נאָר די מצבה דער סימן, אַז דאָ איז "קבורת רחל", דאָרט וואו רחל אמנו איז נטמן געווארן, דאָרט וואו מען קען זיך אויסבעטן אַלעס גוטס.

מיר זענען זיכער אַז רבינו הקדוש זי"ע וועט אויבן אין הימעל מתפלל זיין, וגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם, וועט ער אויבן מתפלל זיין אַז די אַלע תפלות זאָלן נתקבל ווערן.. אַבער מיר דאַרפן וויסן אַז דער רבי זכרונו לברכה האָט אויך אַ בקשה צו אונז. וועגן איך פלעג קומען אהער זומער צייט פלעגט דער רבי ז"ל מיר הייסן גיין קוקען אין די זומער קעמפּס פון דער ישיבה, כי זה חלקי מכל עמלי, פלעגט ער זאָגן.

*

איך האָב געטראַכט, נוגע לענין, עס שטייט אַ פּסוק "הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא, ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר" און רש"י אויפן אָרט זאָגט פון די חז"ל אַז דאָס מייַנט מען מיתת צדיקים וואָס איז קשה יותר משריפת בית המקדש וואָס עס שטייט נאָר איין מאל פלא, והפלא ה' את מכותך, און דאָ שטייט צוויי מאל פלא, הפלא ופלא. מיין איך די כוונה — און דאָס איז געווען די בקשה פונעם רבי'ן — אַז ביי מיתת צדיקים פון אונזער הייליגער רבי'ן וואָס איז פאַר די גאַנצע וועלט קשה יותר משריפת בית אלקינו, דאַרף מען אַבער זען אַז ס'זאָל נישט זיין "ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר", ווייל דאָן וואָלט ח"ו געווען "הפלא ופלא", אַ טאַפּעלטע מכה.

דער רבי זכרונו לברכה האָט אויפגעשטעלט פעס־טונגען. פעסטונגען פון תורה, פעסטונגען פון עבודה, פעסטונגען פון גמילות חסדים. ווען איך פלעג ארויס־פאַרן אין די קעמפּס און איך האָב געזען די ישיבות, ישיבה קטנה און ישיבה גדולה, דער כולל און די מידל חדרים פאַר חינוך. דאָס זענען פעסטונגען ! — דער רבי פאַרלאַנגט פון אונז אַז מען זאָל דאָס האַלטן, די פעסטונגען זאָלן ח"ו נישט חרוב ווערן.

אַז מיר וועלן טון דעם רצון הבורא, און דעם רצון פון רבי'ן זכרונו לברכה וועט דער רבי זיך אויך משתדל זיין — מיר האָפן אַזוי און מיר בעטען אַזוי — ביים בית דין של מעלה אַז די תפלות וואָס אידן בעטן זאָל נתקבל ווערן און מען זאָל געהאַלפן ווערן מיט כל מיני ישועות. און השי"ת וועט העלפן, אַז עס קומט איצט אַ ניי יאָר און מיר האָבן ליידער נישט די זכי' צו הערן דעם קול שופר גדול יתקע וקול דממה דקה ישמע ומלאכים יחפזון, ווי עס שטייט אין די ספרים הקדושים אַז ווען עס איז בשופר גדול יתקע, אַז דער גדול הדור בלאָזט מיט דעם שופר, איז אפילו קול דממה דקה ישמע, איז דאָך ומלאכים יחפזון די מלאכים ציטערן. ליידער האָבן מיר צו דעם אויך נישט די זכי' היי יאָר אַז מיר זאָלן הערן דעם רבי'ן שופר בלאָזן, וועט דער רבי זכרונו לברכה מתפלל זיין פאַרן כסא הכבוד אַז השי"ת זאָל אָנענעמען אונזערע תפלות, עס זאָל נתהפך ווערן מדת הדין צו מדת הרחמים, אַזוי ווי דער כח פון תקיעת שופר איז, אַז עס זאָל זיין תכלה שנה וקללותי' תחל שנה וברכותי', און אידן זאָלן געהאַלפן ווערן מיט אַלע מיני ישועות מיט אַ כתיבה וחתימה טובה, ומתה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים, מיט תחיית המתים במהרה בימינו אמן.

פּנינו לימין ואין עוזר

משה ארי׳ פריינד
ר״מ ישיבה יסב לב
יראב״ד עיה״ק ירושלים

עס שטייט אין מדרש איכה: אילו זכיתם, וואלט איר געליינט איכה אשא לבדי טרחכם משאכם וריבכם, עכשיו שלא זכיתם אתם קוראים בתורה "איכה ישבה בדד". — דאס זעלבע קען מען זאגן אויפן הייליגן רבי׳ן זכרונו לברכה, וואס ער האט דאך אונז געטראגן אויף זיינע פלייצעס אליין, טרחכם משאכם וריבכם, מיט יעדע שווערע זאך האבן מיר זיך געווענדן צום הייליגן רבי׳ן זכרונו לברכה, ער האט געטראגן אונזער עול, מיט יעדע זאך איז מען צו אים געקומען און ער האט נושא בעול געווען, אויף דער גאנצער וועלט מסוף העולם ועד סופו איז גערופן אונטער דער השפעה און כח פון הייליגן רבי׳ן זכרונו לברכה, און איצט זענען מיר געבליבן אליין, יתומים היינו ואין אב.

איך האב דאס אליין געהערט פון אים ווי ער האט געזאגט "ווען איך וואלט געהאט א טאג פון נאך־אמאל פיר און צוואנציג שעה וואלט דאס מיר נישט גענוג געווען", ער איז דאך געווען דער מעמיד און מחנך פון אידישע קינדער, השי״ת האט רחמנות געהאט אויף דעם דור און האט אים איבערגעלאזט כדי צו קענען אויפרעכטן די וועלט, מכניס צו זיין אלע אידן תחת כנפי השכינה, ווען נישט דאס, חי׳ו וואס וואלט פון אונז געווארן. מען דארף דאך דאס נישט אויסמאלן, מען זעט דאך די טויזענטער אידישע קינדער וואס ער האט אפגעראטעוועט מיט זייער הייליגע תורות און דרשות, אריינגעפלאנצט תורה ויראה, וויאזוי וואלטען מיר אויסגעזען ווען נישט דער הייליגער רבי. מיט גרויס מסירת נפש האט ער אין אונז ארייניגעגעבן זיין כח השפעה קדושה, און ער האט משפיע געווען אויף דער גאנצער וועלט אויף אלע ישיבות, ווי פיל ראשי ישיבות האבן מיר אליין מעיד געווען אז זיי זענען דאנקבאר דעם רבי׳ן וואס מיט זיין כח און השפעה האבן זיי א קיום.

איך אבדו כלי מלחמה! וויאזוי איז פון אונז אוועק געריסן געווארן דער הייליגער רבי וואס ער איז געווען די כלי מלחמה, ער האט לוחם געווען מלחמת ה׳ מיטן גאנצן כח, וויאזוי איז ער פון אונז פארלוירן געווארן? מיר האבן דאך אלע געוואוסט אז בצלו נחי׳ בין הגוים, יעדער איד האט געוואוסט און איז געווען ברור אז ער וועט אונז פירן קעגן משיח׳ן, מ׳האט דאך געזען די נסים וואס השי״ת ברוב רחמיו וחסדיו האט אים געהאלטן אויף דער וועלט, צו דערהאלטן דאס דור, האט מען דאך געגלייבט אז ער וועט אונז פירן קעגן משיח׳ן, דערווייל איז בעוונותינו נסתלק געווארן פון אונז דער צדיק הדור דער צדיק יסוד עולם, דער וואס האט מדריך געווען און מציל געווען די אידישע קינדער אויפן דת תורה. — מיר זענען געבליבן אליין! כשה אובד, ווער וועט אונז פירן?!

אבער עס ליגט אויף אונז א חוב מ׳זאל זיך האלטן אין זיין שיטה הקדושה, מ׳זאל זיך פירן אויף די וועגן וואס ער האט אונז מדריך געווען, מ׳זאל זיך נישט אוועקרירן קיין זיז כל שהוא, אז מ׳וועט זיך האלטן אין זיין וועג וועט זיין כח אונז וויטער פירן.

דאס דארף מען וויסן אז דער רבי האט געהאט מסירות נפש פאר די מוסדות הקדושים אז זיי זאלן האבן א קיום מ׳זאל זיי מחזק זיין. דער רבי שטייט פאר אונז און בעט זיך מ׳זאל דאס וויטער אנהאלטען.

*

דער רבי זכרונו לברכה ברענגט פון זיין טאטן דער קדושת יום טוב זי״ע אין נאמען פונעם ערשטן בעלזער רב, דער שר שלום זי״ע, פנינו לימין זאין עוזר לשמאל ואין סומך, לכאורה גייט דאך ארויף ימין אויף די וואס לערנען תורה לשמה, ווי די גמרא זאגט, און דער וואס לערנט תורה לשמה זאגט דאך ר׳ מאיר אין דער משנה, אין פרקי אבות, אז ער איז משמח את המקום ומשמח את הבריות, יעדער וואס האט אמאל געזען דעם הייליגן רבי׳ן האט דאס געווארט, מ׳האט דאס געזען מיט פליישיגע אויגן. ער האט נישט געלעבט פאר זיך נאר פאר״ן כלל ישראל, זיין תורה־לערנען איז געווען א תורה לשמה. און ביי אזא איד וואס לערנט תורה לשמה קען מען דאך געהאלפן ווערן ווי די משנה זאגט ונהנין ממנו עצה ותושי׳. דאס איז דאך מאקע געווען ביי דעם צדיק הדור, צדיק יסוד עולם, וואס האט אונז איבערגעלאזט, יעדער איז דאך ביי אים געהאלפן געווארן. לאמיר זיך בעטן אז מיר זאלן וויטער

געהאלפן ווערן, בפרט יעצט ווען עס קומט די הייליגע טעג, ווען ער פלעגט אויסוואשן די אידישע הערצער מחזיר בתשובה געווען מיט זיינע דרשות און הייליגע פלות יוֹא מיר אלע האבן געהאט די זכי' צו הערן.

מיר זאגן אויך פנינו ליימין ואין עזוֹר, מיר זענען געבליבן אן דעם צדיק הדור וואס האט געלערענט תורה לשמה, ואין עזוֹר, מיר זוכן ווער עס זאל וויטער ארַאפברענגען השפּעות טובות מיט ישועות.

אין „היכל הברכה" ווערט געברענגט אין נאמען פון ר' מענדעלע זבאַרישער זי"ע אז מיר ווייסן דאָך אז די צדיקי הדור זענען די רופאי הנפש פונעם דור. דער פסוק זאגט „רפאים" דאס מיינט די צדיקים די רופאים פונעם דור, „יחשבו" מען מיינט אמאל אויף זיי, אז „אף" זיי בייזערן זיך אמאל אף אויף איינעם אז דאס איז כעס, אבער דער אמת איז „הם כענקים" זיי זענען דערמיט מהפך דעם דין צו רחמים, און זענען ממתיק די גבורות, כענקים איז פון לשון „הענק תעניק לו", זיי ברענגען דערמיט ארַאפ א גרויסע השפּעה פון ישועות מיט רפואות און ברכות. נאר „והמואבים" די איינפאכע מענטשען וואס פארשטייען דאס נישט און האבן קיין השגה נישט אין דעם „יקראו להם אמים", זיי מיינען אז דאס איז לויטער כעס.

אונזער הייליגער רבי זי"ע זיין גאנצע ארבעט איז דאָך געווען נאר מהפך צו זיין דין צו רחמים, מיט זיין כח האט ער צוריסן כל גזירות רעות, מיט זיין כח האט ער משפיע געווען ישועות מיט ברכות, ווי דער פסוק זאגט „הם כענקים" און מיר נעמיגען „ענקים לגרגרותיך" אז דאס מיינט השפּעות מיט ברכות.

דאס מיינט דער פסוק „לשמאל ואין סומך", עס איז נישטאָ ווער עס זאל מהפך זיין מדת הדין צו מדת הרחמים, דער צדיק האט אונז איבערגעלאזט!

*

עס שטייט אין הייליגן „דגל מחנה אפרים", אויף דעם פסוק „לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים בנחלתך אשר תנחל", איז ער מסביר באריכות אז די רשעי הדור פארטרייבן די שכינה ארויס אין הימל און צדיקים זענען מוריד די שכינה ארַאפ לארץ. די רשעים פונעם דור המבול און דור ההפלגה האבן פארטריבן די שכינה און אברהם אבינו האט צוריק מוריד געווען די שכינה, שפּעטער איז ווייטער געווען די רשעי הדור וואס האבן פארשטאפט די בארות וואס איז א סימן אויף השראת השכינה, און זיי האבן דערמיט פארטריבן די שכינה, איז געקומען יצחק אבינו אין האט עס צוריק אויפגעשטאפט און מוריד געווען די שכינה. אזוי איז געווען ווייטער זיי האבן פארשטאפט די בארות אין יעקב אבינו האט מיט זיין עבודה ממשיך געווען די שכינה צוריק ארַאפ. דער זעלבער סדר גייט שטענדיג אן, די רשעי הדור פארטריבן די שכינה און די צדיקי הדור ברענגען עס צוריק ארַאפ.

אהה! ביי אונזער הייליגן רבין האט מען דאס געזען, נאָך דעם ביטערן חורבן ווען עס איז נתבלבל געווארן די מוחות, דאס כלל ישראל איז נתפס געווארן צו דעם רעיון פון די רשעי ישראל, מ'איז געבליבן אן קיין תורה אן קיין יראה, נאר דער הייליגער רבי האט צוריק ממשיך געווען ארַאפ די שכינה הקדושה מיט זיין עבודה אריינצופרענגן אין אונז תורה מיט אידישקייט מ'זאל נישט פארפירט ווערן פון די רשעי ישראל מיט די געדאנקען פון מינות ואפיקורסות.

דער פסוק זאגט „לא תסיג גבול רעך" מ'זאל נישט פארטרייבן די שכינה פון אירע גרעניצן, מ'זאל זיך חלילה נישט אוועקרירן פון דער הייליגער שיטה פון אונזער הייליגן רבי'ן זכותו יגן עלינו. — „אשר גבלו ראשונים", די ראשונים כמלאכים וואס זיי האבן דעם וועג אויסגעטרעטן פאר אונז.

און אז מיר וועלן זיך האלטן זענען מיר זיכער אז דער רבי זי"ע וועט ווייטער אויף אונז מגין זיין אין זיין כח וועט ווייטער זיין מיט אונז און מיר וועלן האבן כח זיך צו האלטן אין דער שיטה הקדושה, אין וועט אונז זיין א מליץ יושר אז מיר זאלן שוין געהאלפן ווערן, מיר זאלן זוכה זיין צו תשובה שלימה, צו א כתיבה וחתימה טובה, ובלע המות לנצח ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים, אמן.

מרן זצ"ל שופך צקון לחשו ליד ציון ה"בית יוסף" בצפת

ירושלים תתן קולה

ישראל משה דושינסקי
ר"מ ישיבת בית יוסף צבי

ירושלים תתן קולה, ירושלים איז מספיד איר רב און רבי!

יחזקאל הנביא זאגט: „ואתה בן אדם האנח ב־שברון מתניים ובמרירות תאנח לעיניהם, והי' כי יאמרו מה אתה נאנח, פארוואס זיפצסטו, ואמרת על השמועה כי באה, וויל עס איז געקומען אז ביטערע שמועה, וואס נמס כל לב, ידעפס הארץ איז דערהפן צעגאנגען, ורפו כל ידים ובהתה כל רוח, עס איז פארטונקעלט געווארן ידעפס גייסט, וכל ברכים תלכנה מים, הנה באה ונהייתה, עס איז ליידער געקומען, נאם ה' אלקים.

דער תנא סופר זאגט אויף דעם מאמר חז"ל שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו, פארוואס פונקט כשריפת בית אלקינו, ערקלערט דער תנא סופר, מיר נעמינען אין ספר שמואל „שר וגדול נפל היום הזה ב־ישראל", וואס איז דער ענין פון כפילת הלשון שר וגדול. שר, זאגט ער, הייסט אַ שר בתורה גדול הייסט גדול בצדקה וחסד, ווי עס שטייט „לך ה' הגדולה". מיתת צדיקים וויסן מיר דאך איז מכפר, ווי די גמרא זאגט למה נסמכה מיתת בני אהרן ליום הכפורים, מה יום הכפורים מכפר אף מיתת צדיקים איז אויך מכפר. צו דעם דערף מען האבן ביידע זאכן, זאגט ער, דער שר התורה דאס איז מכפר פונקט ווי אַ מזבח, אבער ביים מזבח אליין האט מען געהאפט האבן דערצו נסכים, און בזמן הזה איז די נסכים דער ענין פון צדקה וחסד, ווי עס ווערט בעברעגט אין דער גמרא, למלא גרונם של תלמידי חכמים, דאס איז צדקה וחסד. וועז עס איז דא אויף דער וועלט אַ חטא פון תורה, זאגט דער תנא סופר וויייטער, נעמט השי"ת צו אַ שר התורה, וועז עס איז דא אַ חטא פון צדקה וחסד נעמט השי"ת צו אַ גדול אין צדקה וחסד. עס איז אַ חסד פון השי"ת אז ער נעמט אַ גאון הדור, אַ צדיק הדור, אַן איש השכלולות, אשכול הכופר דודי לי, אַ גדול וואס האט געשאפט אין זיך דאס גדלות התורה, דאס גדלות ה' בידקות, דאס גדלות אין צדקה וחסד, אלעס איבייגעם ביי אַיין צדיק, כדי עס זאל זיין אַ כפרה פאַרן כלל, אזן עס זאל נישט מזון אַדעקגענומען וועדן אַנדערע צדיקים.

דאס זאגט יחזקאל הנביא, מען האט אים געפרעגט על מה אתה נאנח, זאגט ער על שמועה כי באה, עס איז געקומען די ביטערע שמועה אויף ארץ ישראל, אינמיטן וועז מיר האבן געהאלטן אין זאגן תהלים, ונמס כל לב, ידעדר וואס האט געהאט אַ הארץ, אַ אידיש הארץ, איז צעגאנגען געוואָרן, ורפו כל ידים די העגט האבן זיך נישט געהאלטן, עס איז שוואך געוואָרן אלעס איז אַראפגעפאלן פון די הענט, פארוואס? וואס איז געשען? געשען איז כותבה כל רוח, זאגט ער, ס'איז פינסטער געוואָרן אלע רוחות, רוח התורה רוח פון צדקה, רוח פון צידקות מיט ערליכקייט, אַז די אלע גייסטן, דאס אלעס מיט איינמאל פינסטער געוואָרן. כל ברכים תלכנה מים, די קנייען וואס האלטן דעם מענטש, איז געפאלן, וויל ס'איז נישטא מער דער מנהיג וואס זאל האלטן די מענטשן. הנה בא ונהייתה נאום ה' אלקים, אבער אין דעם אלעם איז דא אַ חסד פון השי"ת, וויי מיר האבן אויבן געברענגט פונעם חתם סופר.

מ'זאגט גדול בתורה, וואס הייסט תורה, וועז מען זאל זיך נאר פארטראכטן אין דעם כח וואס דער רבי זכותו יגן עלינו האט מחזיק געווען תורה, די שיטה פון רבי'ן בדרך התורה, די שיטה פון רבינו מיט צדקה.

ס'שטייט תורה צוה לנו משה מורשה, פרעגט מען פון דא וויייט דאך אויס אַז תורה איז מורשה און מיר געפינען אַן אגדערן מאמר המתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך. — דער מדרש אין יתרו זאגט, ס'שטייט נעשה ונשמע, פרעגט דער מדרש ס'האט דאך געדארפט שטיין נשמע ונעשה. די אידן האבען געזאגט עד שלא שמענום, נאך אידער מיר האבן גע־הערט, קיימנום, האבן מיר דאס שוין מקיים געווען, אבני קיים יעקב, שנאמר ויאמר יעקב הסירו את אלהי הנכר. דאַרף מען פארשטיין וויי קומט עפעס דער פסוק הסירו את אלהי הנכר, דאס איז דאך עגדערש נוגע צו לא יהי' לך?

ביי תורה וויייטן מיר אַז ס'איז נישטא קיין תורה תרשה, תורה איז דאס וואס מסורה לנו מאבותינו ורבו־תינו, דאס איז תורה. תורה האט מען שטענדיג גע־וואוסט אַז דאס קען נישט זיין געמישט מיט חצופים, עס קען נישט זיין קיין תורה וועז עס האט יניקה פון מקורות זרים, אַ רייניע תורה דאס איז אַ תורה. דאס איז תורה צוה לנו משה מורשה. אמת טאקע התקן עצמך ללמוד תורה, מ'דארף זיך שטארקן צו זיצן אין לער־נען תורה, אבער וואס פארא תורה מיינט מען דאס? דאס מיינט מען די תורה צוה לנו משה מורשה, די תורה וואס ס'איז מקובל מאבותינו ורבותינו. ביי יעדע תורה וואס מען הארעווט און מ'לערנט דארף מען קוקן צי איז דאס די תורה פון משה רבינו אדער נישט.

האבן דערפאר אידן געזאגט נעשה מיר וועלן מקיים זיין און טאן מצוות ומעשים טובים, אבער דאס וועט זיין נאר ונשמע, נאר די זאכן וואס מיר האבן געהערט פון משה רבינו און ער האט עס וויייטער איבערגעגעבן, — תורה צוה לנו משה מורשה. אויף דעם ברענגט דער מדרש צו, וואס איז די מורשה קהלת „יעקב", דאס וואס יעקב אבינו האט געזאגט „הסירו את אלהי הנכר", אזעקטוואַרפן אינגאַנצן די פרעמדע גייסטער, מ'זאל קיין שום פרעמדע השפעה נישט האבן אויף קיין

שייכות נישט האבן צו זיי.

דאס איז דער יסוד איבער וועלכן דער רבי זכרונו לברכה האט געקעמפט, מיט מסירות נפש, וי ס'וויסט יעדער וואס מ'האט געקעמפט אין ארץ ישראל צוליב די תלמוד תורה'ס און מוסדות התורה וואס מ'האט געקעמפט אז ס'זאל בלייבן מורשה קהלת יעקב.

אוי נא לה אמרה רקת, אבדה כלי מלחמתה, היינט איז געבליבן א דור יתום, מי יסתת הרים, והר וועט אויסגלייכן די אלע בערג, דער יצר הרע וועלט אויך אנגעפרופן הר, ווער וועט די פארשידענע הרים, יצר הרע'ס גלייך מאכן, יעדער מיינט אז רעדט זיך איין אז ער מיינט אלעס לשם שמים, ווער וועט דאס אלעס גלייך מאכן. מי יפרק הויות, ווער וועט ענטפערן די אלע שוועכע פראגן וואס קומען ארויף אין אלע זמנים. מי יתרץ שברים, די לבבות נשברים ונדכאים וואס איז דא ביים כלל ישראל. מ'האט שטענדיג געוואוסט אז ווען מ'דארף עפעס א ישועה איז מען אריינגעקומען צום רבי'ן זכרונו לברכה, מ'האט זיך נאר מזכיר געווען, מ'האט זיך נישטאמאל געדארפט אויסרעדן און זאגן וואס עס דריקט, נאר מיט דעם וואס מען האט געזאגט דעם נאמען האט מען שוין געהאט די ישועה. אט די געוואלדיגע זאך איז געווען צווישן אונז, און יעצט — "מי יתרץ שברים".

"כלי מלחמה אבדו", דער רבי איז געווען די כלי מלחמה, מיר האבן ברוך השם א מיליטער מיט וועפען צו גיין אין מלחמה, אבער די כלי מלחמה, דער וואס פירט אן מיט דער מלחמה, דער "שר התורה", דאס פעלט יעצט. — "גפלה גבורתם", דאס פעסטקייט מיט וועלכן דער רבי זכרונו לברכה האט זיך באזומען צו אן הלכה אן קיין שום "אפהאלט". נפלה גבורתם, נישטא מער דאס.

דער "יערות דבש" זאגט: מכה אשר לא כתובה שטייט, זו מיתת צדיקים. ערקלערט ער די כונה, תורה שבכתב און די גמרא וואס ס'איז שוין היינט אפגעש־ריבן זעט מען, מ'נעמט א חומש אדער א גמרא און מ'וועט דאס וואס ס'שטייט, אבער דעם חלק התורה וויאזוי מ'דארף זיך פירן ביי יעדער זאך, דאס איז מסורה לנו מדור דור פון די צדיקים הקודמים, איינער זאגט מ'דארף אזוי זיך צו פירן איינער זאגט אזוי. — מיין טאטע ז"ל פלעגט זאגן אויף דעם פסוק "ממרים הייתם עם ה' הן בעודני חי עמכם ואף כי אחרי מותי זה אחד מי' קל וחומר שבתורה, ווייל מה דאך, זאגט ער, וען משה רבינו האט גלעבט און ער האט מקבל געווען די תורה גראד מפי הגבורה, און די גאנצע מסורה איז געגאנגען "משה מסרה ליהושע ויהושע לזקנים", און אלעס וועלט אנגערופן "הלכה למשה מסיני", און יעדער האט געוואוסט אז משה רבינו גייט אריין לפני ולפנים צו השי"ת, דעסטוועגן האבען זיך געפונען מענטשן וואס האבן גמאגט אז משה רבינו איז נישט אזוי גערעכט, וואס וועט שוין זיין נאכדעם ? — דאס, זאגט דער "יערות דבש", מיינט אז מכה אשר לא כתובה זו מיתת צדיקים, די מכה אשר לא כתובה, דאס וואס ס'איז נישט בכתב נאר בעל פה, מ'וויסט נישט וויאזוי וויישטער זיך צו פירן, דאס קומט אהער דורך מיתת צדיקים.

*

דער עיקר צו וואס מיר האבן זיך דא צונויפגע־זאמלט — צום מצבה שטעלן — ליגט אין דעם מאמר וואס מיר האבן שוין דערמאנט "שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו", וואס די בונה קען זיין, לויט וויי מיר געפינען אין מדרש רבה ויחי אויף דעם פסוק ויבמת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא, זאגט אויף דעם דער מדרש, אעפ"י שאביהם מת, אלקיהם לא מת, דארף מען פארשטיין וואס מייגט דער מדרש מיט "אלקיהם לא מת".

נאר מיר וויסן דאך אז יעקב אבינו מיט זייגע קינדער, די שבטי קה, זענען ארומגעקומען אויף מצרים און זיי האבן דארט אויפגעשטעלט דאס דור, ואת יהודה שלח לפניו לתקן לו בית תלמוד, געמאכט א בית המדרש און יוסף האט זיי אלע פארזארגט מיט עסן, ויכלכל יוסף את אחיו. — ויבמת יוסף, וויי יוסף איז אוועק, זאגט ער, אעפ"י שאביהם מת, אבער דער עיקר וואס יעקב האט דארט געטאן איז געווען אז אלקיהם לא מת, דאס געטליכקייט וואס יעקב אבינו האט ארייגע־געבן פאר די שבטי קה, אז מ'זאל נישט פארלארן זיין אין קיין שום מצב דאס זאל מען וויסן, זאגט ער, אלקיהם לא מת.

דאס דארף יעדער וויסן יעצט. דאס וואס מיר האבן פארלארן שפירט יעדער איינער, אבער וויסן דארף מען אז די כוחות וואס דער רבי זכר צדיק וקדוש לברכה האט אריינגעגעבן פאר יעדן פרט, די כוחות וואס ער האט אריינגעלייגט פאר די מוסדות התורה און אלע מוסדות וואס ס'איז דא, טאר מען נישט פארגעסן און וויסן אז "אלקיכם לא מת", דאס געט־ליכקייט דארף מען וויישטער אנהאלטן און זיך דערמים מחזק זיין.

אין דעם זכות וואס מ'זעט דאס אלעס מחזק זיין זאן יעדער איינער וועט זיך אליין מחזק זיין, וועט מקוים ווערן דער דרש "ויהי שם משה, מה כאן עומד ומשמש אף התם עומד ומשמש", דער זכות וועט אונז מגין זיין און דער רבי ז"ע וועט מתפלל זיין פאר יעדן איינעם, און עס וועט מקוים ווערן דער פסוק בלע המות לנצח ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים אמן.

נהי בכי תמרורים

אברהם יצחק קאהן
„אדמו"ר תולדות אהרן"

דער נביא זאגט (ירמי' לא, יד) : כה אמר ה' קול ברמה נשמע, עס הערט זיך אָ קול פון הימל, נהי בכי תמרורים, אָ ביטערער קול פון געווין, רחל מבכה על בניה, רחל מיינט מען די שכינה הק', די שכינה וויינט אויף אירע קינדער, מאנה להנחם על בניה כי אינבו, זיי זענען נישטאָ. אויך שטייט (ירמי' כה, ל') ה' ממרום ישאג, השי"ת שרייט פון הימל, ממעון קדשו יתן קול, השי"ת גיט זיין קול פון זיין הייליגן וואוינונג, שאג ישאג על נחה, ער שרייט אויף זיין וואוינונג. נחה, מיינט מען דעם צדיק, צדיקים זענען מרכבתו של מקום. אין הימל טוט זיך אָ גשרי און אָ געווין, כי אינבו, ווען דער צדיק ווערט אַוועקגענומען ווערט אין הימל אָ געווין. לכאורה פאַר דעם צדיק איז בעסער אויבן, ער קומט צו זיין מנוחה, וואָס איז דאָס געווין ? ווען דעם זאגט דער פסוק רחל, אַז די שכינה הקדושה וויינט ווער ווען יעצט טאָן אָ נחת רוח פאַרן בורא כל עולמים, ווער ווען זיך אַנגענומען פאַר'ן כבוד שמים מיט מסירות נפש, ווער ווען מעורר זיין אידישע קינדער.

מורי ורבותי, מיר וויסן אַליין נישט, מיר זענען נאָך צעטומלט, מיר פילן נאָכנישט וואָס עס האָט זיך מיט אונז אָפגעטאָן, עס ווען דורכגיין אָ שטיקל צייט מ'ווען זיך אָבער צוזאַמענקלויבן ווען מען ערשט שפירן וואָס עס פעלט אונז, וואָס מ'האָט פון אונז צוגענומען. ווער האָט געקענט אויף דעם טראַכטן, ווער האָט געקענט זיך דאָס פאַרשטעלן, ווער ווען זיך יעצט אָנגענומען פאַר כבוד שמים מיט מסירות נפש ? !

איך וויל דערמאָנען אין פרט ווען מסירות נפש. ס'איז ידוע אַז ווען דער רבי זי"ע איז געווען פאַראַלטן אין די לאָגערן, אין בערגן בעלזן און נאָך, וויסען מיר דאָך אַז אַלע גדולים און אַלע רבנים האָבען זיך געמוזט לאָזן אַראָפשניידן די באָרד, נאָר דער רבי זי"ע איז געווען דער אייניגסטער וואָס האָט זיך געהאַלטן מיט מסירות נפש און נישט געלאָזט אָפשניידן. עס איז געווען אָ טאָג ווען דער הויפט פון דער אָפטיילונג וואו דער רבי זי"ע איז געווען האָט געזאָגט פאַר'ן רבי'ן אַז ביז מאָרגן אויב דער רבי ווען זיך נישט אָפשערן די באָרד ווען ער שיכן ח"ו און דער רבי זי"ע איז גרייט געווען דעריבער. עס איז געשען אָ נס און מ'האָט יענעם הויפט אַריבערגעשטעלט אויף אַן אַנדער אָפטיילונג. על כל פנים זענען מיר דעם גרויסן מסירות נפש. וואו נאָך זעט מען דאָס ?

●

ירמיהו הנביא זאגט (ירמי' יד, יט) : מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא קוה לשלום ואין טוב ולעת מרפא והנה בעתה. — מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא, אין פריערדיגע צייטן ווען עס איז צוגענומען געווארן אָ צדיק, ווען דער צאַנזער רב זי"ע איז נסתלק געווארן איז געבליבן די קינדער, עס איז געבליבן דער הייליגער ייטב לב זי"ע מיט נאָך צדיקים, אָבער היינט איז אָ צייט ואין לנו מרפא, עס איז קיינער נישט געבליבן ווער ס'זאָל משלים זיין דעם חסרון אין פירן וויטער אזוי ווי דער רבי.

וויטער שטייט אין פסוק קוה לשלום ואין טוב, דער אוה"ח הק' זאגט אין פרשת פנחס, אויף דעם פסוק הנני נותן לו את בריתי שלום, אַז שלום מיינט מען די גאולה שלימה, קוה לשלום, מיר האָבן געהאָפט אַז דער רבי זי"ע ווען אונז פירן אַנטקעגן משיח צדקנו, אָבער ליידער ואין טוב, וי דער זוהר הק' זאגט אַז טוב מיינט מען דעם צדיק, „דער צדיק איז שוין מער נישטא.

לעת מרפא, מיינט מען חודש אלול מיט די ימים גוראים ווען אידישע קינדער טוען תשובה אין וועלן אויסגעהיילט פון די תחלואי הנפש, די עבירות, והנה בעתה, עס איז אָ פחד און אָ שרעק, ווער ווען מעורר זיין צו תשובה. מ'געדענקט גאָנץ גוט, די אַלע יאָרן, ווען דער רבי זי"ע איז אַריינגענאָגען אויף דעם ארון הקודש נאָך אַיידער ער האָט אָנגעהויבן צו זאָגן עפעס דבורים איז דער עולם שוין געווען אין אָ גרויסן געווין, יעדער האָט מהרהר געווען בתשובה, אפילו די לעצטע יאָרן ווען ער האָט שוין נישט געהאָט קיין כח צו זאָגן, מ'האָט נאָר אָנגעקוקט די הייליגע צורה איז שוין געווארן אָ התעוררות מיט בכיות, ואו ווען מען דאָס נאָך האָבן ביז ביאת משיח צדקנו ? דאָס ווען שוין נישט זיין מער ! אוי וויי !

לעת מרפא והנה בעתה, ס'איז אָ שרעק ! אַז מיר דערמאָנען זיך עס קומט די ימים נוראים וואו ווען מען נעמען דאָס התעוררות ? ! — זכור ה' מה היה לנו, וואָס איז געשען מיט אונז ? מ'האָט אונז צוגענומען

דעם הייליגן רבי'ן, וועד האָט זיך דען דאָס געקענט אמאל פארשטעלן.

דער הייליגער ייטב לב זי"ע האָט געזאגט ביים הספד אויפ'ן הייליגן דברי חיים זי"ע, עס שטייט אין פסוק ללמד בני יהודה קשת, קשת מיינט מען תקיעה שברים תרועה, ווען דער דברי חיים האָט געלעבט האָט ער מציא געווען דעם גאנצן כלל ישראל מיט זיין תקיעת שופר, היינט דארף מען זיך אליין לערנען, אזוי האָט געזאגט דער ייטב לב זי"ע. בעוונותינו הרבים, ווער ווען אונז מוציא זיין מיט תקיעת שופר, ווער ווען אונז מוציא מיט'ן דאוונען. יעדער איד וואו מ'איז געווען אין אלע עקן וועלט האָט מען זיך מקשר געווען מיט'ן רבי'ן אז די תפלות זאלן ארויפגיין צואמען מיט זיינע. — לעת מרפא וחנה בעתה, אוי וויי !

מיר געפינען אז אידן האבן געזאגט צו משה רבינו, הן גועזו אבדנו כולנו אבדנו, דארף מען פארשטיין פאר־וואס עס שטייט די טאפלטע לשונות. וואס איז די כוונה דערפון. נאר מיר וויסן דאך הש"י זאגט אז מיתת צדי־קים ווערט אנגערופן גועזה. יעדער פסוק אין דער תורה איז דאך א נצחיות, ווי עס שטייט אין הייליגן דגל מחנה אפרים אז יעדער פסוק פון דער תורה טייטשט זיך ארויין אין יעדן דור לפי ערך הדור. הן גועזו, נאָכ־דעם וואס דער צדיק איז אועקגענומען געווארן, אבדנו, זענען מיר אלע פארלארן ! וועט זיך אפשר איינער איינרעדן אז ער וועט זיך יא קענען האלטן, זאגט אויף דעם די תורה : כולנו אבדנו, מיר זענען אלע פארלארן.

מורי ורבותי ! לאמיר זיך מודה זיין על האמת אז ווען נישט דער רבי זי"ע וואלטן מיר זיך קיינער נישט געקענט האלטן אין די גרויסע נסיונות וואס עס איז ארויסגעקומען א שלטון פון מינות, ווען נישט דער רבי זי"ע ווער וויסט וואס מיט אונז וואלט געווען הייגט. ער האָט אונז אריינגעגעבן א כוח אן א חיזוק, בפרט די יושבי ארץ ישראל וואס דארט זענען די נסיונות נאָך שטארקער.

הן גועזו אבדנו כולנו אבדנו, מיר זענען פארלוירן, אבער מיר דארפן זיך מחזק זיין מיט די ווערטער פון הייליגן רבי'ן זי"ע וואס ער פלעגט זאגן אין זיינע דרשות ראש השנה „אלעס האבן מיר פארלוירן אבער דעם הייליגן באשעפער האבן מיר נישט פארלוירן אים האבן מיר אייביג".

●

די גמרא זאגט אז ווען רבינו הקדוש איז נסתלק געווארן האבן די רבנן געזאגט אז דער וואס וועט קומען אן זאגן אז „נח נפשי' דרבי", יזכר בחרב, וועט מען אים שטעכן. דארף מען פארשטיין פארוואס יזכר בחרב. מ'האט דאך געמוזט זאגן וויל מ'האט דאך געמוזט מאכן א לוי' מיט הספדים. נאר עס קען זיין די כוונה, אז זיי האבן געמיינט אז דער זכות פון רבינו הקדוש וואס ער האָט אין זיין לעבן מגין געווען אויפן דור, וויי די גמרא דערציילט אין מסכת בבא מציעא פרק השוכר את הפועלים, אז רבינו הקדוש פלעגט רופן צו זיך די יסורים, און אין דער צייט וואס ער האָט געהאט יסורים איז שטענדיג געווען רעגן, אָט דער זכות וועט וויטער זיין, און דער וואס וועט זאגן אז נח נפשי' דרבינו, עס וועט מער נישט זיין דער זכות, יזכר בחרב, נאר וואס דען האָט מען געמוזט זאגן, נצחו אראלים את המצוקים, די עלינים האבן מנצח געווען די תחתונים.

דאָס זעלבע זאגן מיר אויך. אונזער הייליגער רבי איז נישט נפטר געווארן, צדיקים במיתתם נקראים חיים, זיין זכות און זיין נשמה איז וויטער צווישן אונז, דעם גוף האָט מען נאר באהאלטן.

מורי ורבותי ! עס שטייט אין די הייליגע ספרים אז ווען מ'זאגט א הספד אויף א צדיק שטייט דארט די נשמה ביים הספד, ווי די גמרא ברענגט אז רבה האָט געזאגט פאר ר' שמואל בר שילת, אחים בהספדאי דהתם קאימנא. זאלסט מאכן אויף מיר א וואַרימען הספד וויל איך וועל דארט שטיין. מורי ורבותי ! דער רבי זי"ע שטייט יעצט דא אין בית המדרש, לאמיר זיך אויסבעטן, לאמיר בעטן פון אים אָט די אייניציגע בקשה אז מיר ווילן וויטער זיין אידן, מיר זאלן קענען אויסהאלטן די נסיונות, מיר ווילן מחנך זיין אונזערע קינדער אין קינדער אין דער אמונה בקדושה ובטהרה אזוי ווי דער רבי זי"ע האָט אונז געלערנט. — דער רבי זאל אונז נישט איבערלאזן, דעם רבינ'ס זכות זאל שטענדיג בליבן מיט אונז.

יעדער וויסט אז דער רבי זי"ע האָט אויפגעהאלטן דעם גאנצן דור, נאר דעם גרויסן חורבן פון היטלער ימ"ש, דאך וויסט וויאזוי דאָס דור וואלט אויסגעזעהן ווען נישט ער מיט זיין גרויסן כח, בעטן מיר דעם הייליגן רבי'ן אז ער זאל וויטער אויך נישט פארגעסן פון אונז, אן אויספועל'ן די ישועה, די גאולה שלימה אן אז מ'זאל זיך קענען דערהאלטן אן גיין אין זיינע דרכים.

●

כיי משה רבינו געפינען מיר, „לאמר לזרעך אתננה", זאגט אויף דעם רש"י, אז השי"ת האָט געזאגט צו משה רבינו, „גייסט אינעט ארויף אין הימל זאלסטו זאגען פאר די אבות הקדושים אז איך האב מקיים געווען די שבועה וואס איך האב זיי צוגעזאגט. לכאורה דארף מען פארשטיין, די אבות הקדושים האבן דען דאָס נישט געוואוסט פון זיך אליין. נאר אז ס'קומט א צדיק פון דעם עולם האָט דאָס גאנץ אן אנדער כח, אזוי ווי מיר געפינען ביי ר"ה בר־בר חנה אז ער האָט געדארפט נסתלק ווערן צוליב דעם וואס אין מתיבתא דרקיעא איז געווען א פלוגתא און רבה בר בר חנא האָט געדארפט ארויפגיין אין הימל כדי אויסצוגלייכן די פלוגתא. אזי ווי, מ'זאָס צוגענומען דעם רבי'ן זי"ע כדי ער זאל אין הימל אויס'פועל'ן די ישועה, די גאולה שלימה. עס איז קיין שום ספק נישט אז לאנג וועט דאָס שוין נישט דויערן, דער רבי זי"ע וועט זיכער אייגרייסן, ווער נאך אזוי גוט ווי ער וויסט אונזער מצב. אין אלע זיינע תורות האָט ער געשריבן געוואלד, מעורר געווען אויף דעם אריכות פון דעם ביטערן גלות, אויף דעם התגברות התאוות, התגברות היצר, התגברות מינות ואפיקורסות. ווער נאך אזוי ווי ער וויסט דאָס, ער האָט זיך אוודאי

צוזאמענגעטראפן מיט די אלע צדיקים וקדושים וטהורים פון די פריערדיגע דורות, לאמיר בעטן דעם רבי'ן ער זאל נישט רוען, ער זאל אייגרייסן אן בעטן אז בקרוב זאלן מיר זוכה זיין צו ביאת משיח צדקנו.

עס איז ידוע פון אלע ספרים אז דער בורא כל עולמים שיקט נישט אויף די מענטשען קיין גרעסערע נסיונות ווי מ'קען איבערהאלטן. איך האב אמאל געהערט פונעם רבי'ן ז"ע, אין א שמועס האט ער מיר נאכגעזאגט אין נאמען פון זיין טאטן דער הייליגער קדושת יר"ט זי"ע וואס ער האט אמאל געזאגט ביי די הושענות, הושענא בית הבחירה, מ'האט אונז צוגעגומען די בחירה. דאס האט ער געזאגט מיט כמעט הונדערט יאר צוריק, וואס זאל מען שוין זאגן היינט ווען די נסיונות זענען אזוי גרויס עס איז כמעט נישט קיין מציאות מ'זאל עס קענען איבערהאלטן. אוי ווי, הושענא בית הבחירה, מ'האט שוין נישט קיין בחירה, פון די התגברות התאוות התגברות היצר, התגברות הנסיונות, בפרט די יושבי ארץ ישראל וואו די שונאי הדת וועלן יעצט הייבען א קאפ משגאיך נשאו ראש, זיי וועלן יעצט טראכטן אז זיי קענען טאן מיט די ערליכע אידן וואס זיי ווילן, עס איז שוין נישטא ווער עס זאל מלחמה האלטן מיט זיי. — מי יקום לי עם מרעים מי יתייצב לי עם פועלי און, ווער וועט זיך אנטקעגנשטעלן קעגן די רשעים.

מיר האפן אז דער בורא כל עולמים, וואס זעט דאך אלעס און ער וויסט אלעס, בעטן מיר אים אז דער רבי זאל זיין א מליץ יושר פאר אונז אז מיר זאלן קענען איבערהאלטן די שווערע נסיונות, ביז ביאת משיח צדקנו. און מיר זאלן שוין זוכה זיין במהרה צו דער גאולה שלימה און ס'זאל זיין בלע המות לנצח ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים, בב"א.

מרן זצ"ל אין ארץ ישראל בשנת תשכ"ה
באגלייט מיט זיינע גבאים הרה"ח ר' יוסף אשכנזי און ר' עזריאל גליק נ"י

מרן זצ"ל אין ירושלים עיה"ק בשנת תשכ"ד

אזל גברא דמסתפינא מיניה

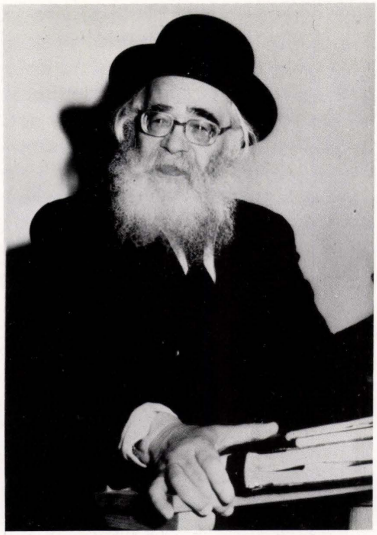

אליעזר מנחם מן שך
ראש ישיבת פאניוועזש

חז"ל אמרו אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא ואיתא בספרים שהכונה הוא כי הנספד עומד שם בשעה שמספידים אותו. כשבאים להספיד אדם גדול בענקים צריך זהירות שלא למעט בשבחו על כן הנני לבקש מחילה מראש שמא לא אדבר כראוי לפי כבודו של הנפטר.

הננו מספידים גברא רבא שקשה לתארהו, אדם גדול בענקים זקן ושבע ימים שבע ימים בתורה, שבע ימים ביראת שמים, שבע ימים במעשים ובפעולות, שהוא דבר נדיר עד למאד שיתאחדו אצל אדם אחד מעלות רבות כ"כ.

לאמתו של דבר אין לנו לבכות על המת כמו שאמר הכתוב על תבכו למת, כי מה לנו לתנות ולספוד למי שמאחוריו תשעים ושלש שנים של תורה ומצוות יי"ש ואצלו בודאי נתקיים המקרא ותשחק ליום אחרון, איתא בספה"ק שבשעת פטירתו של אדם מראים לו כל מעשיו עלי חלד, והוא ז"ל ראה לפניו באותה שעה חרותים ומפורשים תהלוכותיו ומעשיו צ"ג שנה יום אחר יום, מה רבתה השמחה לפניו לעת הפרדו מן העולם, עליו בודאי מכוונים דברי הכתוב אל תבכו למת, אמנם-מה שכן ראוי להספיד הוא הבחינה של "בכו בכו להולך", כי ראוי לנו לשאול על מי נטשת", הרי הוא ז"ל הי' היחיד אשר הנהיג רבבות מישראל והשפעתו היתה פרושה על כל כלל ישראל כולו, וע"כ בכו בכו להולך כי כצאן בלא רועה נשארנו.

מובא בפתחי תשובה ביו"ד סי' שד"מ שהגאון בעל פני יהושע זצ"ל צווה שלא יספידוהו ואעפ"כ הספידו הגאון בעל נודע ביהודא זצ"ל על אף שהמצווה אל תספדוני הדין הוא ששומעין לו, וטעמו משום שבאדם שהוא גדול הדור כמו שהי' הפני יהושע בדורו בכגון דא אין שומעין לו. וכמדומה ששמעתי טעם הדבר משום דקיו"ל הרב שמחל על כבודו כבודו מחול וילפינן לה מדכתיב כי אם בתורת ד' חפצו והדר כתיב ובתורתו יהגה יומם ולילה, קודם שלמדה נקראת

תורת ד׳, ואחר שלמדה תורה דילי׳ היא ונקראת תורתו וע״כ בידו למחול על כבוד תורתו, אמנם כל זה הוא כשבאים להספיד על העבר על תורתו שלמד על התלמידים שהעמיד שזהו תורה דילי׳ שבידו למחול, אבל על העתיד על תורה שהי׳ ראוי לסגל אלו הי׳ חי על תלמידים שהי׳ מעמיד תורה זו לאו דילי׳ תורת ד׳ היא, וע״כ מי שהרביץ תורה והעמיד תלמידים אין שומעין לו כשאומר אל תספדוני, וע״ז חייבין לבכות וע״ז חייבין להספיד על העתיד על התורה שהי׳ עתיד להרבות אלו הי׳ חי רעיון זה מותאם מאד לענייננו. האדם הזה פעל והעמיד דורות, צ״ג שנים במהלך אחד ובדרך אחת בתוקף שכזה, ורבבות יהודים נמשכו אחריו. אלה שהעמיד קיימים כבר, אבל הרי עדיין יש ״בתורת ד׳ חפצו״ להבא. חסר לנו לעתיד אדם גדול כזה, אין לנו האדם עם תקיפות שכזאת. אין לנו מי שיאמר את דבר ד׳ האמתי בתקיפות, אנו מספידים את ״בתורת ד׳ חפצו״ הרי הי׳ יכול עוד לפעול וע״י ״בכו בכו להולך״.

נאספנו כאן בני תורה אשר הם בני הרגשה ביותר ומרגישים בחסרונו, כשחסר הגדול אז ״שועלים הלכו בו״. כי אין מי שיאמר את המלה התקיפה.

חז״ל מנו את אלה שחייבים להתאבל עליהם ולקרוע קרע שאינו מתאחה ונמנו שם כמה דברים וכולם כלולים ביחיד זה שאנו עסוקים בהספדו, ״על רבו שלמדו תורה״, לכאורה הרי היינו רחוקים רחוק מקום במרחק של מדינות אבל השפעתו שפעה על כולנו, במשרין ובעקיפין היינו כולנו מושפעים הימנו. אפי׳ אלו שלא ירדו לסוף דעתו — ולא הי׳ קל לירד לסוף דעתו — גם אלה הי׳ מושפעים הימנו. כי בשעה שנמצא בעולם האדם הגדול הרי שגם הקטנים יותר אם אמנם קטנים הם אבל אינם מתרחקים ביותר, בשעה שישנו היחיד התקיף כי אז החלשים גם אם חלשים הם לא פג טעמם לגמרי. משא״כ אם מתחילים ברפיון ובמשרנות כי אז הדרגות הנמוכות יותר יורדות מטה מטה עד למאד. כולנו כפי שהננו כל אחד לפי דרגתו הרי אזל גברא דמסתפינא מיניה, הוא היחיד אשר פחדו ממנו.

מרן זצ״ל אַלְטֶר יונגערמאַן
זיצט אויף זיין שטיל

ואנו הננו מה שהננו משום שיש הגדול התקיף כפי שהורה לנו נסיון דברי ימי ישראל כי במקומות שהיו גדולי תורה היחידים גם ההמונים לא התרחקו ביותר והיו שומרי תומ״צ, ובמקום שפסו גדולי תורה וירד קרנם של לומדי תורה התדרדר ההמון עד כדי התבוללות. כי בשעה שהיו גדולי ספרד היו ״כלל ישראל״ בספרד, בשעה שהיו גדולי צרפת היו ״כלל ישראל״ בצרפת ובשעה שהיו גדולי אשכנז היו ״כלל ישראל״ באשכנז, ומשעה שנחלשו שם הדורות ובטלו ישיבות וירד קרן התורה מה נשאר שם? — באו עד למצב של התבוללות ורק בודדים נשארו כמו המנין שנוסד בפרנקפורט. וכך היה גם בדורות האחרונים לכל מדינה היו גדולים משלה ברוסיא ובליטא היה הגאון וה״ח מוואלוזין ועוד, ובפולין היו גדולי פולין, בגליציא היו גדולי גליציא, ובאונגארין היה החתם סופר, והיו שם יהודים והיה שם ״כלל ישראל״, אבל אם אין היחיד אין מי שיעצור בעד הזרם.

מרן זצ״ל נאַך די מלחמה

כתוב בתורה ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי כמדומה שנמצא בספר בית הלוי כי הקב״ה הציב גבולות הרחקה בין ישראל לעמים, ״ואבדיל״ אנכי אבדיל ביניכם ואם אין אתם שומרים על גבולות ההרחקה מרצונכם וחפצים אתם להתקרב אל העמים כי אז אוה״ע ידחו אתכם מעליהם, ובכפי שראינו בימי הנאצים שבדקו אחר משומדים עד ד׳ דורות למעלה להובילם להשמדה, בדקו אחר זקנו ואבי זקנו אף שהנכד כבר לא ידע כלל שהיה שייך פעם לעם ישראל וזהו ענין הכתוב ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, האדם הזה שאנו עסוקים בהספדו עד כמה עצר ושמר על גבולות ״ואבדיל״. עד כמה היה גדר חזק וחומה בצורה במיוחד לשמור על תחומים אלה. אדם בעל מעשים כבירים שהשפיע על אלפים והיא השפעה לדורי דורות אלה פעולותיו של המנוח הזה. מי יתן לנו תמורתו.

חז״ל אמרו מי שבא לכאן ותלמודו בידו פירש רבנו חננאל כי תלמודו הכונה למעשים טובים (שהם עדות שלמד כי אם לא למד מהיכן ידע) האדם הגדול הזה עם מה שתואר הרי הוא היה האוהב ישראל ספרו לי כי פעם

נכנס אליו יהודי והתאונן על מר גורלו על אשתו ובנו החולים ואין בידו לשלם שכר רפואתם וצבר את כל הכסף שהיו ברשותו ונתן לו וכשיצא אמר לו אחד מבאי ביתו: רבנו, ידעתי נאמנה כי שקר בפיו, אשתו ובנו בריאים ושלמים. מה גדלה שמחתו ואמר הודות לד' כי בני ביתו בריאים, מה טוב. הוא היה האוהב ישראל בעל החסד ובעל הרחמים, ותקיפותו הרי באהבת ישראל מקורה. זה היה לנו ועתה חסרנו כל אלה ומי יתן לנו תמורתו. וע"כ אפשר לומר שבמדה ידועה הוא בגדר "רבו שלמדו תורה" הרי אנו מה שהנני משום שהיה הסאטמערער רב שזעק והתריע שם, וכך יכול כל יחיד ויחיד לומר אזל גברא דמסתפינא מיניה, וכשהתקיף והאמיץ איננו מה יעשו אזובי הקיר.

איתא בחז"ל מושג של "גזע ישישים", אין לתאר ואין להשוות אדם בן צ"ג שנים עם השגות מלפני ג' דורות עם הגדלות והאמיצות של הדורות ההם אל דורינו. הרי דרדקי וטפלי אנו לעומתו.

על ס"ת שנשרף חייבים לקרוע, אנו מדברים בפני צבור של בני תורה אבל נבין נא מהו ענין ס"ת שנשרף, קדושת הספר תורה נובע ממה שהאדם מקדש אותה וא"כ האדם בעצמו בודאי קדוש הוא אם קדש את עצמו, מעלת התורה שהאדם לומד מקדשת אותו, בחינת "בצלמנו כדמותנו", ובחינת ועשו לי מקדש ושכנתי "בתוכם" בתוכו לא נאמר אלא בתוכם בתוכו של כל אחד ואחד, מקום שבער שם אש של יראת שמים ואש של תורה צ"ג שנים יום אחר יום.

כתוב אצל שרה ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים וכתב רש"י שלכך נאמר שנה בכל פרט להודיע שכולן שוין לטובה, ומקשה עליו הרמב"ן דאדרבה הרי שנה הכתוב בכל פרט לחלק בא, ועוד דגם אצל ישמעאל כתיב שנה בכל פרט, ואפשר לומר דודאי שנה שנה לחלק בא אולם כל אחד לפי דרכו שרה היתה בת ק' כבת כ' לחטא שאע"פ שעברו עליה כ"כ הרבה מקרים ונסיונות ונשארה נקיה מחטא כבת כ' שאינה בת עונשין, ובת כ' — שהם שנות תוקף רתיחת הדם וימי הפריחה של חיי האדם — כבת ז' ליופי והכונה כנראה למה שאחז"ל תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם, ואמרו חז"ל יסכה זו שרה שסכה ברוה"ק, ומובן א"כ שאם כשהיתה בת ז' כבר שרתה עליה רוה"ק וזקני ת"ח כל זמן שמזקינים רעתם מתיישבת עליהם וא"כ עלתה במדרגתה עליה אחר עליה דרגא אחר דרגא וכשהגיעה לשנת כ' היתה שרה אחרת בדרגא גבוהה ביותר, שרה שהיתה בעלת רוה"ק בהיותה בת ז' מה גבהה מדרגתה בהיותה בת כ', ומה מאד גבהו למעלה דרגותיה בהיותה בת ק'. אכן הפרט בכל שנה לחלק בדרגא בא, אולם כולן שוויים לטובה במעלה אחת ובדרך אחד העולה בית א-ל. וכמו"כ להיפך גבי ישמעאל שדרשו חז"ל על הפסוק ותרא שרה את בן הגר המצרית מצחק דהיינו ע"ז ואם בילדותו כך הרי זקני ע"ה וזקני רשעים כ"ז שמזקינים דעתם מטורפת עליהם וא"כ כשנתבגר והגיע לבן כ' נעשה ישמעאל אחר גרוע פי כמה ובהיותו בן ק' יותר ויותר. אינני יודע אם מדרש זה חלוק על המדרש שישמעאל עשה תשובה בסופו מ"מ יתכן שער שעשה תשובה היה כן, וזהו ענין כי בשניהם שנה שנה בא לחלק בדרגא ובשניהם כולן שוים אולם שרה בחרה בדרך החיים והטוב וישמעאל בדרך הרע.

אינני רוצה לעשות השואה אבל כפי שידענו במנוח הזה הרי הוא היה קדוש מרחם שנים ע"ג שנים שלש מאות בשנים לא נשמע ליחם מלחמת השם כמוהו, לא חת מפני כל, "לא תגורו מפני איש", ללא מורא ופחד, דאג לכל הדור, לאדם כזה אנו סופדים כעת. התבוננו נא רבותי היש לנו אף דמות או דמיון או תמונה כדמות האדם הזה, הלא גם זאת אין לנו.

אמרו חז"ל בפרק ב' דחגיגה: י"ח קללות קלל ישעיהו הנביא את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר ירהבו הנער בזקן, והקללות הן, הנה האדון ד' צבאות מסיר מירושלם ומיהודה משען ומשענה כל משען לחם וכל משען מים גבור ואיש מלחמה שופט ונביא וקוסם וזקן שר חמישים ונשוא פנים יועץ וחכם חרשים וגו', ודרשו חז"ל איש מלחמה זה היודע לישא וליתן במלחמתה של תורה, בכולם קללם שיוסרו, ובכל אלה לא נתקררה דעתו עד שאמר ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד, נבין נא רבותי האיך אפשר להעלות בדעתנו שהנביא

רבינו הקדוש עם צלם האלקים על פניו בתוך מחנות ההשמדה

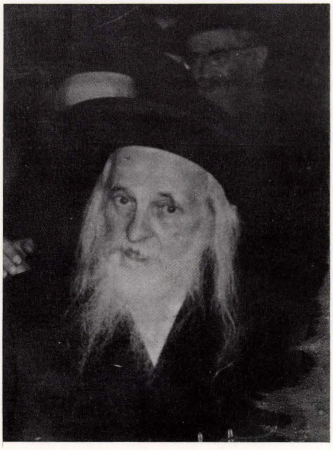

מרן זצ"ל

ישעיהו בקש לקלל את ישראל, וכן צריך להבין מה ראה בקללה זו של ירהבו הנער בזקן לבאורה הרי הקללות הקודמים חמורים יותר. חז"ל דרשו משען אלו בעלי מקרא, שמעו נא רבותי מה הבין ישעיהו הנביא מי הוא זה משענתם של ישראל לא שטח ולא צה"ל ולא האומות משען אלו בעלי מקרא אלו היהודים יושבי ביהמ"ד ההוגים בחומש, משענה אלו בעלי משנה, כשיש לעם ישראל חבורות לומדי משניות אלו הם משענתם, כל משען לחם אלו בעלי תלמוד, אם יש לנו ישיבות תלמודי תורה ישיבות קטנות מקומות שהוגים בתורה אלו הם משענתנו, משען מים אלו בעל אגרה הם הלומדים ספרי מוסר דברי אגדה דברי תוכחה, כל אלו הם משענתם של ישראל, וכן כל המנויים הלאה, — בין כל הקללות אלה לא נזכר כי יפסידו את ארץ ישראל — ובכל אלו לא נתקררה דעתו עד שאמר ירהבו הנער בזקן ומה החומר שבקללה זו. ונראה כי עד כאן כל הקללות היו בשלילת הטוב; יחסרו כל הטובות הללו יחסרו בעלי מקרא בעלי משנה בעלי תלמוד, אולם יזכרו הראשונות וישתוקקו לטוב שהיה בעבר, אולם הקללה הגרועה ביותר היא כאשר באים נערים וירהבו בזקן, משליכים אחר גיום את הדרך הישנה המסורה לנו, ובאים באידיאולוגיות ובאידיאות חדשות שיטות ודרכים חדשות, זה הרע מכל רע, אמנם היו זמנים ותמורות שונות בעם ישראל היו עליות וירידות, אולם תמיד היו מנהיגי הדור הזקן ונשוא פנים, ולא אשה מושלת בהם או נער קטן ינהג בם, מחללי שבת ואוכלי נו"ט וריק זה או אחר, וכל זאת נעקר מאתנו וע"י כך ממירים את דמותו של עם ישראל.

זכורני כי בפולין הופיע עתון בשם "היום" ובו נתפרסם מאמר מחפשי אחד בשם ד"ר טוהן ובו כתב לאמר: "אנחנו לא צריכים את ברדיטשוב בארץ ישראל אנחנו צריכים לשנות את ברדיטשוב", דהיינו ברדיטשוב שסמלה את היהדות החרדית אותה אין אנו צריכים בארץ ישראל אלא עלינו לשנות את דמותה של ברדיטשוב ורק אז נעלה אותם לארץ ישראל. וכך ממירים את עם ישראל במושגים חדשים אמונות ודעות חדשות, עקרים חדשים, בקשו נא בין י"ג העקרים שסדרם הרמב"ם, הנמצא שם אף אחד מן העקרים החדשים, וזהו ירהבו הנער בזקן. והנה האדם הגדול הזה ברוחב לבו הבין את המכשלה הזאת, לא ירדו לסוף דעתו בדרכו, לא חונכנו בזאת, אולם הוא הבין כך לחוות דעתו בדרך זו וכולם הושפעו ממנו בעקיפין, ואלמלא הוא מי יודע עד היכן היינו מגיעים.

והנה ישעיהו הנביא היה בדור של נביאים, וגדולה היתה הקללה בהעדר כל הענינים המנויים בכתוב, ולא נתקררה דעתו עד שאמר ירהבו הנער בזקן בדרכים ודעות חדשות, בעקרים חדשים, זה עושה עיקר מצה"ל וזה עושה עיקר משטחים, ואין קללה יותר גרועה מזאת. וע"כ אפשר ששוב יראו את האמת ואת ההבל מכל האידיאולוגיות והאידיאות שהיו להם עד עכשיו כמו שחשבו שע"י רעיון הציונות ושיהיה מדינת ישראל לא יהיה כבר אנטישמיות והלא אנחנו רואים שגם עכשיו אנחנו עם המדינה שה אחת בין שבעים זאבים ואולי סוף סוף ישובו אל דרך התורה.

זכורני שבילדותי בעת אחת המלחמות התבטאה מלכת רוסיה דאז לאמר: "אנשים יש להם תמורה כי יולדו אחרים במקומם, אבל אדמה אין לה תמורה", וע"כ היתה מוכנה להקריב אנשים למען שטח אדמה, זוהי הבנה והשקפה גויית. ירהבו נער בזקן, מבקשים להחדיר בכלל ישראל דעות זרות ונכריות, אין אנו אומה ככל האומות יהודים הננו, התקימנו ללא צבא ונתקים בלעדו, רק עתה ירדתי לעומק משמעות הקללה של ירהבו הנער בזקן, ועל זה עמד האדם הגדול הזה, והיינו "גזע ישישים" דרך ישראל סבא הוא דוקא "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך", האיך יתכן שהגאולה תהיה על ידי אוכלי נו"ט, אשר ע"י התדרדר המוסר עד עברי פי תהום.

איתא במדרש איכה: ר' יוחנן הוה דריש ששים אפין בבלע ד' ולא חמל. ר' יוחנן דרש ששים אופנים בפסוק זה שבהם תאר את גודל החורבן, אנו רחוקים מזה ואין בידינו לדרוש אפילו אופן אחד אבל הם הדורות הקודמים התנאים והאמוראים הם הרי ידעו, ורבי הוה דריש עשרים וארבע אפין בבלע ד' ולא חמל, ואמרו שם ולא דר' יוחנן יתיר מרבי, לא שר' יוחנן היה גדול מרבי, אלא רבי על ידי שהיה סמוך לחורבן הבית היה נזכר והיה דורש ובוכה ומתנחם. וצריך להבין במה היה מתנחם ומה זאת תשובה והסבר למה שלא דרש רבי יותר מכ"ד אפין. ונראה דההסבר הוא כך, רבי ע"י שהיה סמוך לחורבן היה נזכר והיה דורש ובוכה ומתנחם בזה שזוכר עדיין את החורבן, ועדיין חי בזכרונו גודל האסון שגרם החורבן, וכשזוכרים זאת זוכרים גם מה

מרן זצ"ל אַנגעלאַנט
אויף זיין גבאי ר' יוסף

מרן זצ"ל קומט אַן קיין קאַנאַדע באַגלייט מיט
די פאליצייַ פון דאַרט

היה עבורנו ביהמ"ק ומה נתן לנו, ואנו זוכרים מה שהפסדנו באבדונו, וזאת כבר נחמה במדת מה, כי עי"ז נאחזים בישן ולא מבקשים תחליפים חדשים, לא חמצים לבנות בתי מקדש מחודשים, לא נבקש לנו תורות ומצוות חדשים, לא נעשה עקרים חדשים, כשזוכרים את הבהמ"ק הישן זוהי נחמה במקצת.

אולם ר' יוחנן שהיה כבר רחוק מזמן שעמד בו הבית דרש ששין אפין כי לא היה לו במה להתנחם כי כבר נשכח בית העולמים מלב, קשה הדבר להאמר ביחס לאמורא אולם כל דור המוקדם לחבירו יותר גדול ואמיץ ויותר נבון כביכול להאמר כי הסבה הוא משום שכבר היה רחוק מבית המקדש. כי בתורה ויראת שמים שלא כבחכמות החיצוניות שיש עליה עם איחור הדורות כי הרבה חכמות חיצוניות שדורות הקודמים לא עמדו עליהם והאחרונים חקרוהו ומצאוהו משא"כ בחכמת התורה הוא להיפך כי נמסרת לנו תורה שלמה של דברי חז"ל וראשונים ירושלמי ועוד ספרים ארוכה מני ארץ ועם ירידת הדורות פוחת והולך כח החידוש, וראויה הפליאה הלזאת לתשומת לב וטעם הדבר כי כך גזרה חכמתו ית' שבמעשה אנוש תהא התפתחות וכל דור מאוחר משיג יותר מאשר קודמו מה שאין כן בדבר ד' הדבר בהיפוך כי מי ששמע בעצמו את דבר ד' אין דומה לו ואין ערוך אליו בגדלו ולכן כל הקרוב הקרוב אל שומעי דבר ד' גדולים יותר, הדור המוקדם בזמן מוקדם במעלה. כך הוא באמונה וכך הדבר ביסודות התורה ואסור לנו לחדש דבר מעתה ולא עיקרים חדשים וכל המשנה יהיה מי שהוא הרי תורתו תורת שקר וזיוף.

לקיומנו אין לנו כל ערבון וכל בטיחות. תמיד היינו שה אחת בין שבעים זאבים ותמיד היינו בגלות, אלמלא בקשו ישראל ח"ו לפרוק מעליהם עול התורה וסגולת עם ישראל לא היינו צריכים לסבול אלפים שנות גלות כי היינו נטמעים ח"ו בין הגוים ונהיה כאחת מכל האומות ולא היינו מתיסרים על דבר יהדותנו. ואולם אנחנו מסרנו נפשנו על יחודו יתברך ותורתו זה אלפיים בשנים. לא לכך סבלנו למען יבואו אנשים ויבעטו בתורה שלמה שלנו ויבחרו בחוק הגוים ויחקו את דרכיהם כי אם בכדי לשמור על דרך התורה. ותוה"ק וההליכה בדרכה המיוחדת רק בכחה נחזיק מעמד ורק זאת היא עתידנו ולא זולת ואל תבטחו בנדיבים וכו'.

הנני להדגיש שוב כי אינני יודע אם פרטנו כל הראוי במעלת הנפטר אבל קשה עלי כי כוחותי אוזלים.

כל יחיד חייב ללמוד לשים לב ולהבין ולא להיות נבער מדעת להסתמך על או"ה ולהיות שמח כשגוי פלוני מבקר כאן או פלמוני, הנוכל להשען על משענת קנה רצוץ כזה כשכל מחשבות לבם רק להרע וכולם שלופי חרב נגד עם ישראל, אלה שהתיישבו ליד ההגה של עם ישראל לא יבינו זאת מדוע נשתנו מכל אומה ולשון ומה ההבדל בינותם אחר שהם משתדלים להתקרב אליהם: משחקים יחד בקוביא, אוכלים מתבשילם ומתגאלים בבשר פיגולם, וכל חיץ אין ביניהם מדוע זה איפה ישנאום ומאחר ולא למדו לא ידעו שורש רבר זה, אולם ההוגה בתורה היודעת יצרי מעללי איש וכוחות נפשות האדם ימצא מה שאמרה תורה ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי ואם תחפוץ להתדמות אליו הוא ידיחך מעל פניו ויגרש אותך, וגם המתבוללים אשר אבי אבי אביהם כבר עזב את דת ישראל ונינם כבר שכח צור מחצבתו גם אחריהם חפשו הגוים ומצאו ספר יחוסם כי אינו מגזע הארי אך ממעי ישראל יצאו כי כן גזרה חכמתו יתברך.

והרי אנחנו מאמינים בני מאמינים וידועים דברי בעל משך חכמה כי נסתרו דרכי ה' בסדר הנהגת המדינות וכי כל שלטונין משמים מיהב יהבי כאשר מוכיחים סדר ימי עולם ויש נקצב לסכום שנים כך או כך אך הכל בהשגחה ואין כל אדם ואומה נוטלת שלטון לעצמה והכל לפי המעשה. אנו צריכים ללמוד מכך ולהתבונן כי הן יראת ד' היא חכמה וכפי שאמר רבינו החפץ חיים: העולם אומרים כי כל כסיל חכם בצרכי עצמו ואני אומר כי כל חכם הוא כסיל בחפצי עצמו, וכל אלה הנחשבים לחכמים ומלומדים הם כסילים ולא מחכמה יתרה דאית בן אנו מבינים יותר אלא מפני ש"תורת ד' תמימה משיבת נפש עדות ד' נאמנה מחכימת פתי", ואנו צריכים להתבונן מכל זאת להיות תקיף יותר ולהתחזק בתורת ד' וביראת ד' ומה גם עתה שאנו עומדים לפני ר"ה וזה "משען ומשענה" היחידי שיש לנו.

ואם חפצים להיות אוהב ישראל צריך להתאמץ יותר בלמוד התורה ולהתמסר לקיום המצוות וע"י למוד התורה יהא שלום בחילנו.

אַ בילד פון מרן זצ"ל פון פאַר די מלחמה

מרן זצ"ל

לכבי ולמספד

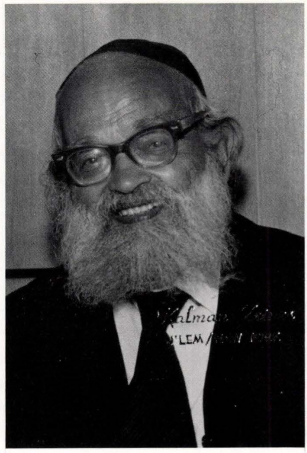

יעקב קאמינעצקי
ר"מ מתיבתא תורה ודעת

דער רמב"ם זאגט אין הלכות אבילות: „אין בוכין על המת יותר מג' ימים, ואין מספידין יותר מז' ימים, במה דברים אמורים בשאר העם אבל תלמידי חכמים הכל לפי חכמתם". און די ברייתא זאגט אזוי אזוי ג' לבכי וז' להספד", און דער רמב"ם גיט צו: „במה דברים אמורים בשאר העם אבל חכם הכל לפי חכמתו" ווייטער שטייט אין רמב"ם „אין בוכין עליהם יותר מל' יום". אפילו אויף א תלמיד חכם וויי גרויס ער זאל נישט זיין טאר מען נישט ווייניגן מער ווי דרייסיג טעג. פארוואס? שאין לנו גדול ממשה, ס'איז נישטא נאר עס איז גרעסער פון משה רבינו, און ביי אים שטייט אויך נאך דרייסיג טאג „ויתמו ימי בכי אבל משה". ווייטער זאגט דער רמב"ם „וכן אין מספידים יותר מי"ב חדש, כי מי לנו גדול מרבינו הקדוש וי"ב חודש בלבד נספד". דערנאך שטייט אז „אל יתקשה אדם על מתו יותר מדאי" זעט אויס אז דאס מיינט אז אפילו אויף א חכם גדול וואס מען מעג לענגער מספיד זיין ווי אן אנדערן מת, ווי צב"ש אביו ואמו, איז אויך אל יתקשה יותר מדאי. — בבי מעג מען ביז ל' יום אבן הספד מעג מען ביז י"ב חודש.

וואר איז דער מקור צו דעם רמב"ם?

עמדע מסכת כתובות דערציילט די גמרא „אשכבתי' דרבי". קודם האט רבי געזאגט לבני אני צריך, ווען די קינדער זענען נעקומען האט ער געזאגט „הזהרו בכבוד אמכם, גר יהא דלוק במקומו, ומטה תהא מוצעת על מקומה" אבן די גמרא ערקלערט אז רבינו הקדוש פלעגט טאקע קומען צו זיך אהיים. ווי איך האב אמאל געזאגט פשט אין דער גמרא וואס די גמרא פרעגט פארוואס ער האט זיי געדארפט אזא זאגן הזהרו בכבוד אמכם עס איז דאך מן התורה ענטפערט די גמרא לאשת האב, פרעגט די גמרא אשת האב איז דאך אויך מן התורה, ענטפערט די גמרא אז נאר בחיים איז עס מן התורה אבער לאחר פטירתו האט ער זיי געדארפט אנזאגען. האב איך געזאגט אז רבינו הקדוש האט דא גארנישט מחדש געווען נאר ער האט זיי געזאגט אז עס האט וויייטער דעם דין פון „בחיים" ווייל ער וועט וויייטער אהיימקומען, דאס האט ער דערציילט פאר די קינדער. ווי די גמרא דערציילט אז אזוי איז טאקע געווען אן רבי איז געקומען ישדן פרייטאג צו נאכט קידוש מאכן, ביז אמתי' דרבי האט דאס דערציילט האט דבי מער נישט געוואלט קומען כדי מען זאל נישט בארעדן אנהערע צדיקים, וואס זענען נישט געקומען.

די גמרא דערציילט וויייטער אז רבינו הקדוש האט געזאגט לחכמי ישראל אני צריך און האט זיי געזאגט הרשיבו ישיבה לאחר ל' יום, אזן די גמרא זאגט דעם טעם ווייל ביי משה'ן שטייט ויתמו ימי בכי אבל משה". — דאס איז דער מקור פאר דעם רמב"ם.

און די גמרא דערציילט וויייטער אז די ערשטע דרייסיג טעג האט מען מספיד געווען רבינו הקדוש „ביומי ובלילי". בייטאג און ביינאכט, מכאן ואילך איז געווען אדער גרסי ביממא וספדי בלילי אדער גרסי בלילי וספדי ביממא. פרעגט דער מהרש"א, אויב אזוי איז דאך דאס וויייטער מער ווי משה רבינו, נאר איך מיין אז לויט דעם אויבנדערמאנטן רמב"ם איז עס העכט, ווייל די ערשטע דרייסיג טעג איז עס געווען בכי, און נאכדעם האט זיך ערשט אנגעהויבן „הספד" וואס האט זיך געצויגן, ווי די גמרא זאגט דארט, ביז י"ב חודש.

זענען מיר אז הספד מיט בכי זענען צוויי באזונדערע זאכן. בכי מיינט ווי א קינד ווייגט אויף א טאטן. נישט מיט קיין חשבונות צי דער טאטע האט אים עגהאלפן צי ער איז גוט געווען צו אים, נאר אייגפאך סוויינט זיך אים. דאס איז „בכי", נאר הרגש נישט קיין שכל. דעם הרגש קען מען האבן ביז ל' יום, און דאס מיינט די הספדים פון ביום ובלילה. עס איז אבער א ברית כרותה אז עס זאל אויסווען דער הרגש, איז נאך ל' יום ביז י"ב חודש איז ביי רבינו הקדוש געווען אזוי: מען האט זיך צוריק געעצט לערנען — ווייל ביז ל' יום האט מען קיין קאפ נישט געהאט צום לערנען, מען איז געווען צע-בראכן — און ווי מען האט נאר אנגעהויבן צו לערנען אביסל תומ"ש, בייטאג, האט מען ערשט דערפילט אז רבינו הקדוש איז נישטא, האט מען ביינאכט געמאכט א הספד. ביינאכט האט מען גלעלערנט א משנה אין

וויטער האָט מען דערפילט אז רבינו הקדוש איז נישט־
טא, האָט מען אינדערפרי נעמאַכט א הספד. די הספ־
דים זענען שוין נעמאַכט נעווארן מיט שכל, און די
הספדים האָבן זיך אָנגעהויבן ערשט נאָך ל' יום.

*

דאָס זעלבע מיין איך יעצט אויך. מען איז גע־
קומען טאָקע ווען הקמת מצבה, אַבער פס קען זיין
אז מיר האָבן נאָכנישט מספיד געווען. ביז אייצט איז
נאָר געווען „בכי", און יעצט ווען מ'האָט שוין זיך
געקענט צוזאַמענקלויבן, און דאָן וועגדט זיך שוין,
ווי דער רמב"ם זאָגט, כל חכם לפי חכמתו.

די גמרא דערציילט ווען ר' יוחנן איז נפטר געווארן
האָט דער ספרן געזאָגט: „קשה היום לישראל כבוא
השמש בצהרים", הייַנטיגער טאָג איז שווער פאַר אידן
גלייך ווי די זון וואָלט אונטערגענאַנגען אינמיטן טאָג.
שואַמר, „והבאתי את השמש בצהרים", זאָמר ר' יוחנן
זה יגמי של יאשיהו. דאָרף מען פאַרשטיין וויאַזוי
איז דאָס אַז דאָס זעלבע וואָס ר' יוחנן האָט געזאָגט
אויף יאשיה'ן זאָל גילטן אויך אויף ר' יוחנן אַליין?
יאשיהו איז אומגעקומען אַלט זייענדיג אַכט און דרייי־
סיג יאָר, דאָס איז טאָקע כשמש בצהרים ממש בחצי
ימיו של אדם, אַבער ר' יוחנן שטייט דאָך אין אגרת
רב שרירא גאון „מלך ח' שנים" ער איז געווען א
ראש ישיבה, איז ער אַמוויינגעטנט געווען דריי אין
נייַנציג יאָר, וויאַזוי קען מען זאָגן אויף אים „והבאתי
את השמש בצהרים"?

דער פשט איז אזוי: ווען די זון גייט אונטער
נאָטירלעך פאַרנאַכט, וויייסט מען אַז מאָרגן אינדער־
פרי ווערט זי וויטער אויפשיינען, פונקט ווי זי איז
אונטערגענאַנגען ווען די צייט איז געקומען אזוי ווערט
זיך אויך אויפשיינען ווען די צייט ווערט זיין. אַבער
אַז די זון גייט זיך א לעש אויס אינמיטן טאָג וויייסט
מען שוין נישט ווָאס עס ווערט זיין וויייטער, אַז עס
גייט נישט אויפן סדר קען מען דאָך שוין נאָרנישט
אויסרעכענען. — דער ספרן האָט געזאָגט אויף ר'
יוחנן „בא השמש בצהרים". ביי יאשיהו'ן איז נישט
געווען דער „בא השמש בצהרים" ווייל ער איז אַלט
געווען אַכט און דרייסיג יאָר, נאָר ווייל נאָך יאשיהו'ן
האָט זיך געענדיגט האָס מלכות ביי אידן. די אונדערע
מלכים וואָס די פרעמדע מלכים האָבן געזעצט, דאָס
איז קיין מלך נישט. דאָס זענען געווען „נציבים באדום".
דאָס זעלבע איז ביי ר' יוחנן. נאָר אים איז מער נישט
נתעווען האָס. מיר ווייסן עד שלא שקעה שמשו של זה
זרחה שמשו של זה, ווי עס איז געווען ביי עלי מיט
שמואל, אַבער ווען די זון גייט אונטער אינמיטן טאָג
איז נישטא וועד עס זאָל איר פאַרטרעטן. — וואָו זענען
מיר דאָס?

מיר ווייסן אַז ר' יוחנן האָט טאָקע נישט מסיים
געווען האָס ירושלמי, אַבער ר' יוחנן רעכנט זיך
פאַר דעם מסדר פון ירושלמי. און פונקט ווי מיר
געפונען אַז רבינו הקדוש האָט אָוותם געווען דעם
משניות און ער האָט אָפגעפסקעט אַז מיט אים ענ־
דיגט זיך די תקופה אַון קייַנער האָט נישט קיין רעכט
מוסיף צו זיין. און מיר געפינען אַז ווען רב מיט ר'
יוחנן זענען געזעסן פאַר רבינו הקדוש איז ווען רב
מיט רבינו הקדוש האָבן געהאַדט האָט ר' יוחנן געזען
זיקוקין דנורא אַרויסגיין אַון ער האָט נישט פאַרשטא־
נען, און הערייבער איז רב תנא ופליג. דאָס זעלבע ווען
ר' יוחנן האָט אָנגעהויבן צו שרייבן חום ירושלמי
האָט ער דערמיט געפאַקעט אַז מיט אים ענדיגט זיך
א תקופה. מיט ר' יוחנן האָט זיך געענדיגט די תקופת
האמוראים אין ארץ ישראל.

דאָס איז דער מצב ווען עס גייט אַוועק א צדיק
הדור פון דער וועלט, און מען זעט נישט דעם „זרח
השמש", דאָס איז „בא השמש בצהרים".

*

די גמרא זאָגט אין סוף מסכת יבמות וואו די
גמרא הערציילט א מעשה מיט אַן עגונה. זאָגט די
גמרא אַז אביי איז געפאַנגען תלתא ריגלי צו זכון א
היתר פאַר דער עגונה. זאָגט דאָרט רש"י „אני שמעתי
כל רגלי דאמוראי" — ווען עס שטייט אין די בריייתות רגלי
מיינט מען די ימים טובים ווען די חכמי ישראל זענען
זיך צוטרייפגעקומען — זיינט נאָך דעם תורבן הבית —
אין יבנה, און מ'האָט דאָרט פושט געווען אַלע ספיקות.
אַבער ריגלי איז דער גמרא — מיינט אַז ווען עס איז
נסטר געווארן אַן אדם גדול פלעגט מען זיך צוזאַמענ־
קומען אויף זיין קבר און אַוועקזעצן א ישיבה, און אַלע
חכמים זענען דאָרט געקומען צו יעדע יארצייט, אין
דאָס האָט מען גערופן רגל, א יום טוב.

הער טעם פאַרוואָס דאָס האָט געהייסן „רגל",
קען זיין לויט וויי מיר צעפינען אין דער גמרא „חייב
אדם להקביל פני רבו ברגל". און די גמרא הערצייילט
אַז די תלמידים זענען געקומען צו ר' יהושע, להקביל
פניו ברגל, האָט ער זיי געפרעגט מה חידוש בבית
המדרש? האָבן זיי אים געענטפערט „תלמידיך אנן
זמימיך אנו שותים". פרעגט די גמרא פאַרוואָס האָבן
זיי אים אזוי געענטפערט, אפילו זיי זענען זייַנע תלמי־
דים אָבער אַז ער פרעגט מה חידוש בבית המדרש
דאַרפן זיי אים זאָגן. ענטפערט אויף דעם די גמרא
אַז ווען ר' יוסי איז געקומען צו ר' אליעזר אויף א
יום טוב האָט אים ר' אליעזר געפרעגט מה חידוש
בבית המדרש, און ר' יוסי האָט נישט געענטפערט
תלמידיך וכו' נאָר ער האָט אים גלייך געזאָגט און
ר' אליעזר האָט אים געזאָגט אַז ס'איז קיין חידוש
נישט ס'איז אַן אַלטע זאַך, און ער האָט אים דערצו
פארגעקומען „יוסי, פשוט ידיך וקבל עינוך" ד.ה. אַז ער
איז באַשטראָפט געווארן מיט בליינדקייט ר"ל. צוליב
די הקפדה פון ר' אליעזר הגדול וויל ער האָט תיכף
געענטפערט אויף די פרעגע פון „מה חידוש בבית
המדרש" און ער האָט נישט געענטפערט תלמידך אני
וכו'. פרעגט טאָקע דער מהרש"א פאַרוואָס ער איז
נענש געווארן, און פאַרוואָס אַזא שטראָף. און ער
פאַרענטפערט אַז עס קען זיין וויייל א מורה הלכה בפני

רבי איז חייב מיתה דערייבער דאס ר' אליעזר אים פארטוישט די שטראף איהי אין בריינגעדע זאך דאס איז אויך חשוב כמת.

אבער מיר דאבט זיך גאנץ אייגאנץ. — וועגן דאס בית המקדש איז נעשטאנען איז נישט געזוגן די מצוה פון „להקביל פני רבו ברגל", דעמאלט איז געזוגן די מצוה פון „שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך" עולה רגל זיין. אין וועגן דאס בית המקדש איז חרוב געווארן איז נולד געווארן דער דין פון להקביל פני רבו. אין דער ציל דערפון איז דער זעלבער, — „יראה כל זכורך", זיך וויזן פאהר רבי, דער רבי זאל אן קוק טאן אויף אים אן אים פרייגן מה חידוש בבית המדרש, דאס האסטו עפעס גע'לערנט אין דער צייט. אזן וועגן ר' אליעזר האט געפרייגט די פרייגע פון ר' יוסי'ן האט ר' יוסי אים תיכף נאכגעזאגט דעם חידוש, האט ר' אליעזר אים געזאגט: דו ביסט נאר געקומען אויף „יראה", זיך באווייזן, אויך זאל דיך פארהעלפן, ביי די מצוה פון „יראה כל זכורך" הארף דאך זיין „יראה" — יראה" מען הארף א קוק טאן אויף דעם רבי'ן אויך. דערפאר באקומסטו די שטראף פון סומא ר"ל, וויל א סומא איז דאך פטור פון ראי'.

אזן דאס ענין איז פארבליבן, אז מ'זאל קומען במקום רבו, אזן דאס איז געווען די ישיבה וואס מען האט מרשיב געווען על קברי, וואס די תלמידים פלעגן קומען יעדעס יאר פונקט זוי בזמן שבית המקדש הי' קיים, וען עס איז אנטערגעקומען פאר א איד א נסיון חנוכה צייט האט ער גפציטערט ויסגעדיג אז פסח וועט ער גיין אויף ירושלים זיך באווייזן פאר השי"ת, דאס זעלבע נאכן חורבן הבית האט ער גפציטערט ויסגעדיג אז ברגל וועט ער גיין צו דעם רבי'ן דער רבי זאל אויף אים א קוק טאן, אזן גלייכצייטיג דארף אויך זיין „יראה", א קוק געבן אויף דעם רבי'ן.

דאס איז דער ענין פון הקמת מצבה, אזן דער ענין איז אונז שטארק נוגע. — דער גדול וצדיק הדור האט דאך געארבעט אויף זיך אומגעהויער פילע מס-דות, מיטלן של קרובים אתה יודע טיבן של רחוקים, מען גיט א קוק וויאזוי ס'זעט אים די ישיבה אין וויי-ליאמסבורג פארשטייען מיר אויף די אלע מסדות פון די גאנצע וועלט. איז טאקע איינס פון די וויכטיגסטע זאכן אז מען זאל וויייטער שטיצען אזן אנהאלטען די אלע מוסדות.

דאס דאס איז די הקמת מצבה. — אלע מקורבים אזן תלמידים דארפן וויסן, אז די הקמת מצבה איז געמאכט געווארן אין דער בחינה פון חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, יעדער דארף וויסן אז ער איז פארבונ-דען קומען אהין אויף דעם רבי'ן.

*

עס קען זיין פארואס רבינו הקדוש האט געזאגט פאר די תלמידים אז ער וועט וויייטער בלייבן אזן וועט קומען אהיים אויף וויי סאיז טאקע געזוגן אז ער איז אהיימגעקומען קידוש מאכן ביז ער האט אויפגע-העדט צוליב דעם סבוד פון די אמדערע צדיקים. — פארטואס טאקע האט ער דאס געטאן.

מיר געפינען ביי יעקב אבינו אז ער האט אויך אזוי געטאן, ער האט געלאזט דעם כלל ישראל אין גלות אין מצרים, ער האט געואוסט אין אבות אלא שלשה. קיין פערטער אב וועט נישט זיין, דעריבער האט ער באשלאסן ער שטארבט נישט „יעקב אבינו לא מת".

— רבינו הקדוש האט געזוגן ער לאזט איבער דאס יתור, ער האט טאקע באשטימט שמעון בני חכם גמליאל בני נשיא, אבער זיי וועלן נישט קענען וויייטער פירן די ישיבה פון תנאים, האט ער דאס געמוזט טאן.

דאס קלבע געפינען מיר אויך אין תוספות אז אייגער פון די תנאים האט געטראפן וויי אליהו האט זיך מטפל געווען מיט ר' עקיבא'ס קבורה, האט ער אים געפרוגט ביזט דאך א כהן, האט ער אים געזאגט צדיקים איגנם מטמאים במיתתם, אזן דערפון בויעט מען אז קברי צדיקים איגנם מטמאים. אבער אויך זאג אז ר' עקיבא לא מת, ווייל בשעת ער האט פארלאזן וויינע פיר אין צוואנציג טויזענט תלמידים, איז געווען העולם שמם עד שבא ר' עקיבא לרחותינו שבדרום והם שהעמידו תורה בישראל, אין דאך ר' עקיבא'ס פארשקיין איז נישט געווען מער קיין ניקער ר' עקיבא. אזן עס קען טאקע זיין אז אליהו האט געואוסט אז ר' עקיבא לא מת.

מיר האפן אז דעם רבינ'ס מח וועט וויייטער ווירקן אזן זיך נאך מער שטארקן, אזן חשי"ת זאל העלפן מיר זאלן זוכה זיין צו הקיצו ורננו שוכני עפר, אמן.

מרן זצ"ל קומענדיג קיין ארץ ישראל. לינקס – האדמו"ר מזידיטשויב

איש מלחמה עלה מבבל

יחיאל מיכל פיינשטיין
ראש כולל בית יהודה

כשדוד המלך הספיד את אבנר בן נר אמר הלא תדעו כי שר וגדול נפל היום בישראל. והמפרשים מסבירים שר נחשב מנהיג שיש לו השפעה על הציבור, תואר מלשון שררה, גדול נחשב גדול בעצמותו. הנפטר הגדול הגאב"ד דסאטמאר זצ"ל היה שר וגדול. השפעתו היתה על מאות אלפי יהודים במישרין ובעקיפין. הכניס השפעה אדירה בכל הכלל ישראל, והוא בעצמו היה גדול, גדול בתורה, גדול במעשים. וצריכים לדעת איך להספידו, וחשבתי שאין ביכולתי לתאר את אותו גדול, והריני מבקש מחילה כי אין ביכולתי לתארו.

בסוף פרשת נצבים כתוב: "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע ובחרת בחיים! לפניך עומד טוב ורע, בחר בטוב, הרי כתוב בחיים! לפניך יומד טוב ורע, בחר בטוב, הרי כתוב פה דבבריאה נברא רע כמו שנברא טוב, אלא דיש ציווי של בחירת הטוב, דהאדם יבחר בטוב, וממילא ע"י בחירתו בחר בחיים לעצמו ולזרעיו, וח"ו כשבוחר ברע בוחר לעצמו מות.

וכן בממשלה, כמו שיש מלכות ה' כך יש מלכות רע — זה לעומת זה עשה אלקים — מלכות ה' הוא ממשלה קדושה, ומלכות רע הוא ממשלת זדון. בראש השנה אנו מתפללים וכל הרשעה כולה כעשן תכלה כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ. יש ממשלת זדון אלא שמתפללים שהקב"ה יעבירה מן הארץ.

בזמנינו לא רק שיש ממשלת זדון, אלא שיש להם שליטה. והעצה להנצל מהם הוא להאבק בהם. מתחילת יצירת הכלל ישראל היה מאבק בממשלת זדון, ה' איש מלחמה, מלחמה לה' בעמלק מדור דור, בכל הדורות יש מלחמה בין עמלק — ממשלת זדון לכביכול — התורה — כלל ישראל. ואם חושבים שאפשר להחזיק בהיכי תיתי אז נופלים ח"ו.

אם כתוב "מלחמה לה' בעמלק מדור דור", אז עד אחרית הימים כל קיום הקדושה הוא רק ע"י מלחמה. אצל יעקב אבינו כתוב "ויאבק איש עמו עד עלות השחר", ואמרו חז"ל שהיה שרו של עשו והצלחת יעקב היתה רק ע"י הויאבק.

⊙

הרמב"ם באגרת תימן כותב: "דעו שזאת היא תורת ה' האמיתית שנתנה לנו ע"י אדון כל הנביאים הראשונים והאחרונים, שבתורה הזאת הבדילנו הבורא משאר בנ"א, (כמו שמרן הרב ש"ך שליט"א ביאר מקודם) שנאמר, "רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריכם בכם מכל העמים כיום הזה", ויתבארו מעלותינו על זולתנו בכללותינו ובמשפטינו שנאמר "מי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים (פירוש: שהקב"ה נתן לנו התורה ורוממנו על כל העמים, והבדילנו מהם, אז כולם הכירו מעלתנו לגבי כל האומות, ומה יצא מזה?) וקנאונו עובדי עבודה זרה קנאה גדולה, וילחצו מלכיהם בשבילה להרבות עלינו שטנה ואיבה, ורצונם להילחם בה' וממילא רוצים להלחם עם כלל ישראל. ואין לך זמן מיום שנתנה תורה זו עד זמנינו זה שכל מלך עובד ע"ז שאין תחילת כוונתו ודעתו לסתור תורתנו, ולהסיר דתינו באונס ו' בחרב. עמלק וסיסרא וסנחריב ונבוכדנצר וטיטוס ו' אדריינוס והרבה כיוצא בהן, זה היה כוונתם ולא רק אלו הבאים להלחם עם ישראל תחילת מחשבתם לעקור תורתנו אלא אף האומות בעלי החכמה והמעלה כמו האדומים והפרסים והיונים הבאים רק בקושיות על דתינו ושאלות של מה בכך מגמתם ג"כ רק להפר תורתנו.

הכלל הוא שכל האומות בין בעלי כח ובין בעלי מעלה כוונתם רק לעקור התורה, אין תנועה של גוי שאין הכונה לעקור התורה, אלא שהרמב"ם אומר שלא זה יוצלח ולא זה יוצלח, הקב"ה הבטיח לנו ע"י ישעיה הנביא שכל מי שיתקרב לסתור תורתנו ולבטל דתינו לא יצליחו, עכתו"ד.

הרמב"ם הקדוש מעיד שלא היה זמן ממתן תורה עד היום הזה שלא היה הכונה של כל מלך וגבור גוי לעקור את תורתנו או בחזקה או בפנים שוחקות כידיד נדמה לו. כל העולם רוצה לעקור כלל ישראל ואפילו את הכביכול בעצמו!

אלא שאינם יכולים מפני סיבה יחידה והיא ה' מלחמה התמידית בכל הדורות בין טוב ורע. רק מלחמה! ומי שחושב שבעדינות ובשלום ובטוב אפשר לדחות את הרע, ידע: לא מיניה ולא מקצתיה!! כי הרע הוא רע בתכלית והממשלת זדון היא זדון בתכלית ואינם מוכנים להניח לתורה הקדושה. רק במלחמה כמו יעקב ועשו זיכום לדחותם.

⊙

כל זה שדברנו הוא על העולם הגוי, והיותר גרוע הוא שבחטאינו ובעוונותינו יש יהודים שעוזרים להם לעקור את התורה, כן היה בימי החשמונאים, וכן במאה השנים ואחרונות שיהודים רשעים השתתפו עם אומות העולם בעקירת התורה.

ידוע בזמן שאותו רשע ימ"ש חטף ילדי ישראל לשמד רח"ל, עזרו לו המשכילים במלשנותם, וכן ידוע שהרפורמים בגרמניה ברמאותם את הגויים סתמו את המקואות של קהילת פרנקפורט. רשעי ישראל, בני בריצי עמך! הגרוע ביותר הוא, היהודים רשעים! וגרוע מזה הוא בלבול הדיעות וטשטוש המושגים שאין יודעים מה הוא טוב ומה הוא רע. ידוע שבזמן ש"ץ ימ"ש כמעט שהיה פיקוח נפש לעם ישראל, רק יחידי

סגולה נעמדו במסירות נפש והצילו ועכ״ז היה אז חורבן גדול להכלל. גם ההשכלה היה חורבן נורא, אבל בשם הגאון ר׳ חיים בריסקר זצ״ל אומרים דהיצר הרע ירה בש״ץ ומצא את הקשה שביהודים. וכן בהשכלה מצא את הקשים שביהודים אבל בציונים ובלאומיים מצא את הרכים שביהודים. והטעם הוא משום שלציונים היה לבוש של ארץ ישראל — ישועת ישראל.

שאלה גדולה רבותי האם יש ישועת ישראל בלי חורבן ישראל ?

יתכן שבלי הציונות גם היטלר ימ״ש לא היה, ולא היה כל החורבן הנורא, עכ״פ הכלל שהם נמשכו אחר ארץ ישראל ושליטת ישראל. ומי שאמר הפך מרצונם היה נחשב למשגע בעיני ההמון. ובמיוחד אם אמר לאחר הקמת המדינה. הרבה טענו אז אם המדינה קמה סימן שהקב״ה חפץ בה. וזה תחילת גאולתנו — צמיחת ישועתנו, אפילו אצל היראים ושלמים היו שומעים דיבורים כאלו.

ברם זכור אותו האיש לטוב הרב מסאטמאר זצ״ל שלא היה לו בושה וחרפה, ולא נבהל ללחום נגד דעת הקהל נגד הציונות בחזקה.

עמד הוא נגד הסחף וצעק : לא זה תורה ! ולא זה יהדות ! ולא זה ארץ ישראל ! וה׳ הצליחו והמונים רבים שמעו לו ואף השאר שלא הלכו בדרכיו שמעו דבריו וראו את צוות של עשרות אלפי חסידיו לשיטתו התחילו לחקור ולדרוש.

זה זכותו של אותו צדיק, זכות עולמים. העמידה לבדר נגד בלבולים וטשטושים, ומלחמתו נגד שלטון המדינה וניתוחי מתים וע״י מלחמותיו זה נפחדו ציונים וסרו מהרבה גזרות, והכל בזכותו.

⊙

איש מלחמה עלה מבבל וספר מלחמות בידו היא התורה.

אדם שבור בחייו הפרטים ע״י השואה, עם כל זה כח וגבורה ויגבה לבו בדרכי ה׳ לעמוד נגד כל הסכנות.

בשערי תשובה שע״ג איתא על הא דאמר שלמה המלך עליו השלום מעין גרפש ומקור . . צדיק מט לפני רשע עיי״ש שמבאר הטעם כי היה כבודם חילול התורה והעבודה. ועוון זה מכלה מנפש עד בשר, והשניה כי רבים שומעים נמשכים, והשלישית כי הנשפל לרשע נענש כמותם, והרביעית כי מכניעים אנשי אמת וכו׳ ע״ש.

במדרש: „במסתרים תבכה נפשי מפני גאותם של ישראל שניטלה״ לצערינו מכל הצלחה קטנה רוקדים ברחובות, שכמה אחוזים קטנים מילדי המדינה לומדים בחה״ע כבר רוקדים. מה רוקדים ? הלוא זה אחז קטן, הלוא כל ילד וילד צריך ללמוד ולקיים את התורה, ומה השמחה ? רוקדים על הילדים הלומדים, ומה עם כל מאות אלפי הילדים האחרים ? שמחה זו שפלות הוא ! שבח הנפטר הגדול שהציל גאותן של ישראל שהראה שיהודים חרדים לבד — בלא המשכות לחפשיים וללא והכנעה — בכוחם לבדם הם בונים ועושים, וגם זה זכות עולמים.

⊙

יש איגרת הרמב״ן לחכמי צרפת על גדלות ה׳ רמב״ם ובו הוא כותב עליו : הידעתם את האיש ואת שיחו השמתם לב לקדושת קדושתו ולחסידות חסידותו ולצדקת צדקותו ולפרישת פרישותו, ולפזרון ידו ונדבת כיסו. לכאורה פלא הוא הרי צדקה הוא שבח לבעה״ב, ולא למי שנאמר עליו קדושה וכו׳. אבל הרמב״ן משבח אף קדוש על נתינת צדקה. וכן איתא במדרש והתקדשתם וגו׳ ב׳ קדושות במשמע אחת לכלל ואחת לעמו רואים דלכלל שהוא צדקה נחשב לקדושה ולרמב״ם היה ב׳ הקדושות הללו, אדם גדול שיש פזרון ידו זה גם מהקדושה !

הרב דסאטמאר ידוע שנתן לכולם בפזרון ידיו לכל מוסד ולכל ענין של חיזוק הדת, אפילו אצל מי שאינם מחסידיו נתן ביד רחבה, והורה לאחרים לתת, הקדושה והחסד בדרגא אחת ! ודאי היה לוחם ותקיף אבל היה הכל באצילות ובענווה, ידוע מה שאמר אצל ר׳ אהרן מלונד שלא שינה, וכדומה יש הרבה דברים קטנים שא״א לספר..

בחת״ס מסופר על ינוקא שלא רצה להיכנס אצל ריב״ל מחמת שפחד שלא יכניסו אותו אליו כי הוא גדול הדור, אמרו לו לך אליו שהוא עניו ויכנים ויושמע אותך, לשמוע לינוקא זה ענוה.

ודאי שצריך להאריך עוד בשבחיו אבל אין לי היכולת. מ״מ הבה נלמד ממנו תקיפות ובהירות דעת תורה הקדושה, וזה יהיה אגרא דהכפידא מילי. ודאי זכותו ומעשיו יכשיו הם נורא ועליון ויהיה מליץ יושר לכלל ישראל ולפרט ונזכה למשיח צדקנו ובלע המות לנצח.

⊙

מה זרעו בחיים אף הוא בחיים

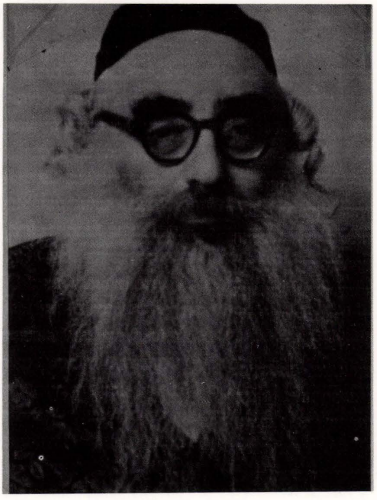

מרדכי האגער
האדמו"ר מוויזניץ, מאנסי

(באמערקונג פון רעדאקציע: דאס פאלגענדע איז א טייל פון דברי הספד וואס דער ווישניצער רבי שליט"א פון מאנסי האט געזאגט צוושען די דברי תורה ביי א גלילא־נהייט פון א מלוה מלכה פרשת לך).

מורי ורבותי! מיר זענען זיך איצט דא צוזאמען געקומען, פיל איך א התחייבות מזכיר צו זיין די גרויסע אבידה וואס דער כלל ישראל האט פארלוירן דאס יאר. כבוד קדושת אדונינו מורינו ורבינו מסאטמאר זכר צדיק וקדוש לברכה, וואס ער איז געווען פון די אי־בערגעבליבענע מנהיגים פון פאר דער מלחמה נאך פון פריערדיגן דור.

עס ווייסט דאך יעדער איינער אז אין וויזניץ איז נישט דער מנהג צו זאגען קיין הספדים. איך וויל נאר זאגען א וואר, די גמרא ברענגט אין תענית (דף ה' ע"ב) א"ר יוחנן יעקב אבינו לא מת, פרעגט די גמרא וכי בכדי ספדו ספדניא וחנטו הנטייא וקברו קברייא, ענטפערט די גמרא א"ל מקרא אני דורש ואתה אל תירא וגו' ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

קען מען אפשר מרמז זיין מה זרעו (מלשון זריעה) בחיים, אויב וואס שר האט אנגעבויט לעבט נאך דאס הייסט זיין תורה, די מוסדות התורה און זיין הרבצת בכלל, ובפרט זיין גמילות חסדים וואס האט כולל געווען התורה ווי אויך זיין עבודה און אלע אנדערע ענינים אלע עניני החסד, אויב דאס לעבט דאמאלס אף הוא בחיים, הייסט עס נישט קיין בחינת מת.

אויב עס איז איבערגעבליבן דער צווייק פון דעם מענטש וואס ער האט געוואלט אויף די וועלט וואס דאס איז דאך געווען נאר תורה עבודה און גמילות חסדים ממילא לעבט ער נאך אויך...

איך וויל נאכזאגן א וואר בשמו וואס איך האב געהערט פון מיין זיידן זכרונו לברכה. — עס איז אויסגעקומען ווען ער איז געווען אויף א באזוך ביים זיידן ז"ל אין גרויסוואردיין האט אים דער זיידע ז"ל נאכגעזאגט דאס וואר פון באדדיטשיווער רב ז"ל, כי זוכר כל הנשכחות אתה הוא מעולם, אז דער אויבער־שטער געדענקט דאס וואס דער מענטש פארגעסט, דאס איז סיי ביי מצוות און סיי חלילה ביי עבירות, דאס הייסט טאמער א מענטש טוט א מצוה און ער געדענקט עס אוך טוט זיך אויף און האלט זיך גרויס דערמיט דאמאלס פארגעסט עס השי"ת, ווידער פארקערט טא־מער טוט ער אן עבירה חלילה און ער לאזט עס נישט אזוי גלייך אוועק פון זיך נאר ער דערמאנט זיך אלץ אז ער דארף עס זען מתקן צו זיין בתי' וחטאתי נגדי תמיד דאמאלס פארגעסט עס השי"ת, טאמער אבער וען ער טוט א מצוה פארגעסט ער דאס תיכף וויל עס אין ביי אים נישט קיין זאך מיט וואס זיך גרויס צוהאלטן, וויל ער וייסט אז וויפיל ער זאל נאר טון האט ער בכלל נאך נישט יוצא געווען, דאמאלס געדענקט עס השי"ת. — אזוי האט איהם דער זיידע ז"ל נאכגעזאגט פונעם בארדיטשעווער רב ז"ל.

שפעטער האט דער זיידע ז"ל דערציילט אז אויף דעם ארויף האט איהם דער קראלער רב געזאגט אז דאס קען זיין דער פשט וואס מיר זאגען ביי וודוי מעשר לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי, האט ער געפרעגט די קשיא וואס פאר א ווידוי איז דאס, פאר־קערט, ער רעכענט דאך אויס נאר גוטע זאכן, עשיתי ככל אשר צויתני וכו' און ווידוי איז דאך די טייטש אויף נישט גוטע זאכען.

נאר דער פשט איז אז די ווידוי גייט ארויף אויף "ולא שכחתי" איך האב טאקע געטאן אלעס גוטס אבער איך האב עס נישט פארגעסן אז איך זאל עס אינגאנצען אוועקמאכען, וויל וען מען טוט א גוטע זאך דארף מען עס תיכף פארגעסן און זיך נישט גרויס־האלטען דערמיט.

מיר האבען פריער געזאגט אף הוא בחיים דער פשט איז דאך אז ער לעבט אויך דארטן אויף יענער וועלט, ממילא זאל ער טאקע גיין זיך מתחבר זיין מיט אלע צדיקים אויבן עולם העליון און ער זאל זען צו פועלן, טאקע בקרוב, א ישועה אויף אלע געביטן פאר יעדן בפרט און פארן גאנצן כלל ישראל, מיר זאלען געהאלפען ווערן מיט אלע מיני ישועות, אמן.

לישועה ולנחמה

שמואל צבי הורביץ

האדמו"ר מספינקא

(דברי הספד שנשמעו מאדמו"ר מספינקא
שליט"א באמצע הדרוש בסעודת מלוה מלכה
פ' חיי לטובת ישיבת בית יצחק דספינקא).

ויאמר ד' אלקי אדוני אברהם הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדני אברהם. לכאורה דאַרף מען פאַרשטיין, פאַרוואָס האָט אליעזר מדייק געווען צו זאָגען „היום", וואָס וואָלט געווען אויב דער סימן וואָלט נישט געקומען היינט, נאָר אין אַן אַנדערן טאָג.

נאָר מען קען אפשר פאַרשטיין, אַז אין די תפלה פון אליעזר איז אַריינגעפאַלן אַזעלכע ווערטער וואָס זאָל אויך אַרויסגיין אויף די צייט פון גלות, וואָס די אידישע קינדער וועלן נישט ווייסען וואו זיך האַלטען, און מיט וואָס פאַר אַ זכות וועט מען נאָך זוכה זיין צו די ישועה מיט אַ הקדמה פון די גמרא אין סנהדרין וואָס די גמרא ברענגט אַז וועז ר' יהושע בן לוי האָט געפרעגט פון משיח אמתי קאתי מר, האָט ער געענטפערט היו"ם אם בקולו תשמעו, אין אויף דעם היו"ם האָט אליעזר מתפלל געווען, וועז אידישע קינדער וועלן זיך געפינען אין אַ מצב ווי מיר געפינען זיך היינט בדורנו. איך וויל ביי די געלעגנהייט דערמאָנען וואָס איך שפיר אַז עס ליגט אַ חוב אויף יעדן איד דאָס ארויסצובערענגען.

קודם וועל איך מקדים זיין מיט דעם וואָס דער תפארת שלמה פרעגט, אויף דעם וואָס מען זאָגט שבת ביים ר"ח בענטשען לישועה ולנחמה, לכאורה איז די תפלה שוועך צו פאַרשטיין, ווייל אויב מיר וועלן שוין זוכה זיין צו די ריכטיגע ישועה וועט דאָך די נחמה שוין זיין ממילא, פאַרוואָס דאַרף מען עקסטער דערמאָנען ולנחמה.

נאָר רבותי מען קען פאַרשטיין די כוונה, מיט דאָס וואָס עס האָט מיט אונז פאַסירט דאָס פריערדיגע יאָר בעוונותינו הרבים מיטן הסתלקות פון כ"ק אדמו"ר מ' סאַטמאַר זצ"ל זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל וואָס איך דאַרף אַרויסזאָגן הריני כפרת משכבו, וואָס מיר אַלע האָבן מקבל געווען פון אים דברי קדושה און דברי אמת וואָס יעדער האָט געשפירט און מרגיש געווען אַז עס איז נאָך דא אַ כח וואָס פירט און באַגלייט יעדן איד בגשמיות וברוחניות, און בכוחו הגדול האָט ער יעדן געהאַלטן אויף דיַ פיס נאָכן גרויסן חורבן, איך קען נישט מאריך זיין און איך בין נישט בכח. נאָר אַן אַ דעם וואָס מען זאָל נאָך מאריך זיין, קען מען זען בחוש און פאַרשטיין דעם גרויסן חורבן וואָס האָט פאַסירט, אַז עס איז שוין אַדורך אַ שטיקל צייט און מיט דעם אַלעם קען מען נישט מקבל זיין קיין שום תנחומים אין טרייסטונגען, און מען טרעפט נישט קיין נחמה דערויף ווייל עס זענען נישטאָ די ווערטער מיט וואָס מען זאָל זיך קענען טרייסטן אַז עס זאָל נתיישב ווערן אויפן ארץ.

די אינציגע זאַך מיט וואָס מיר וועלן זיך קענען טרייסטן איז דורך דעם וואָס מיר וועלן זוכה זיין צו די ישועה. דאָס האָב איך געהערט פון אים כמה פעמים אין די תורות וואו ער האָט שטענדיג דערמאָנט און מחזק געווען דעם עולם מיט דעם אַז מען זאָל זיך דערמאָנען אַז בקרוב וועט מען שוין געהאַלפען ווערן. די אינציגע זאַך האָט ער אַלץ אַרויסגעשריגן אַז עס איז נישט דא קיין שום זאַך וואָס אַ מענטש זאָל נאָר קענען פאַרשטיין וואָס ער האָט נאָך אויף דעם עולם, נאָר דאָס אַז מיט די ישועה וועט יעדער געהאַלפן און אויפגעראַכטן ווערן, נאָר אונזערע עונות האָבן גורם געווען אַז זיי אַליינס האָבן נישט זוכה געווען צו די התגלות פון די ישועה. אויך קען מען אין הימל זען פאַר אַ זכות וואָס דורך דעם קען מען זוכה זיין אַז מען זאָל מקרב זיין די ישועה, אַז מיר ווילן נישט מקבל זיין אויף דעם בראַך קיין שום נחמה פון קיין שום זאַדך בעולם, נאָר דורך די ישועה וואָס מ'וועט זוכה זיין בקרוב, דער זכות קען מעורר זיין בשמים אַז מען זאָל אונז שוין טאַקע בקרוב מנחם זיין מיט די ישועה.

דאָס קען זיין דער פשט וואָס מען זאָגט לישועה ולנחמה, אַז מיר זאָגן פאַר השי"ת אַז מיר קענען זיך נישט טרייסטן, אָן מיר געפינען נישט קיין שום טרייסט אויף אונזער אבידה, נאָר דורך דיין „ישועה" און דאָס וועט זיין פאַר אונז די ריכטיגע „נחמה" און דאָס ווילן מיר אויסדריקן „לישועה" אַז נאָר מיט די ישועה „ולנחמה" וועלן מיר האָבן און מיר וועלן זען די ריכטיגע נחמה, אַבער ביז דעמאָלט איז נישט דא קיין שום זאַך בעולם מיט וואָס מען זאָל זיך קענען

טרייסטן.

אָבער אין אמת'ן דאַרף מען אויך צו וויסען אַז ב"ה עס איז נאָך אויך געבליבן א כח מיט וואָס מען זאָל זיך קענען צוזאַמען האַלטן, להבחל"ח דער סיגעטער רב שליט"א השי"ת זאָל מאריך זיין ימיו ושנותיו, וואָס ער איז ראוי און מוסמך ער זאָל ממשיך זיין די הנהגה, דאַרף יעדער מחזק זיין איינער דעם אַנדערן, און וויסען אַז מ'לעבט נאָך און מען דאַרף נאָך האָבן א קיום אויף די וועלט, און דאַרט וואו מען זעט אַז אידן גיבן זיך אַוועק די כוחות פאַר תורה און אידישקייט דאַרף מען זיך ליעב האָבן איינער דעם אַנדערן וויסען אַז מען שטאַמט אַרויס פון איין כח, און יעדער האָט הנאה און דאַרף הנאה האָבן דערפון, דאַרף מען זיך האַלטן צוזאַמען מיט איין כח ביז מען וועט זוכה זיין צו די ישועה וואָס מיר אַלע וועלן דעמאָלט אויפגעראַכטן ווערן.

אויך דאַרף מען דערמאָנען די נחמה וואָס האָט אונז געפעלט אויף די קדושים, ווי דער זיידע דער חק"י זצ"ל זי"ע וצ"י, מיט אַלע אַנדערע צדיקים, וואָס זענען אומגעקומען ביי די מלחמה הי"ד, און מיר האָבן נישט זוכה געווען מיר זאָלן מנוחם ווערן אויף זיי, צוליב דעם גרויסן חשבות וואָס איז דעמאָלט געווען, אַז מען האָט נישט געוואוסט ווי מ'גייפינט זיך אויף דער וועלט, אויף זיי וועלן מיר אויך מקבל זיין די ריכטיגע נחמה ערשט ווען משיח וועט קומען און ער וועט אונז מנחם זיין, און דעמאָלט וועלן מיר אויסגעהיילט ווערן פון אַלע צרות און צער.

דאָס קען מען פאַרשטיין איז מרומז אין די תפלה פון אלי"ז הקרה נא לפני "היום" דא ווי ער האָט מתפלל געווען פאַר יצחק, וואָס בזכותו וועט מען זוכה זיין צו די גרויסע ישועה, אַזוי ווי די גמרא זאָגט אין מס' שבת, אַז די אידן וועלן זאָגן פאַר יצחק כי אתה אבינו, וויל דורכן חשבון וואָס ער וועט מאַכן וועלן מיר אויסגעלייזט ווערן. דערייבער איז מרומז אין די תפלה פון אליעזר אויף יצחק אויך אַ תפלה אויף די גאולה עתידה, ווען אידן וועלן זיך געפינען אין אַזאַ חשכות ווי מיר געפינען זיך בדורנו, אין אונזער צייט, "הקרה נא לפני היום" אַז השי"ת זאָל שוין אונז מאַכן טרעפן דעם "היום", וואָס משיח האָט גזעזאָגט "היום" אם בקולו תשמעו, אַז פון הימל זאָל מען אונז צו העלפן צו טוען דעם רצון פון השי"ת און מ'זאָל שוין קענען מקיים זיין דעם בקולו תשמעו, וויל אין אמתן וויל דאָך יעדער טוען וואָס מען דאַרף נאָר מען וויסט נישט וואָס און וואו דעריבער זאָל השי"ת צו ברענגען פאַר אונז די אַלע מצות און מעשים טובים וואָס מען דאַרף נאָך טוען משלים צו זיין צו די ישועה, צוץ עס זאָל שוין קענען מקוים ווערן דער היום אם בקולו תשמעו דאָס איז געווען די תפלה פון אליעזר וואָס ער האָט מדייק געווען צו זאָגן היום, כדי עס זאָל שוין נישט דויערן אַזוי לאַנג ביז צו די ישועה.

השי"ת זאָל אונז העלפן אַז אונז מיט אונזערע דורות זאָלן זוכה זיין צו גיין קענן משיח'ן בקרוב, און מיר זאָלן שוין זוכה זיין צו די גאַנצע ישועה דעמאָלט וועלן מיר שוין אויפגעראַכטן ווערן מיט אַלעם גוטן. זאָל השי"ת העלפן מיר זאָלן זוכה זיין מקרב צו זיין די גאולה שלימה במהרה בימינו מתוך רחמים וחסדים ו־השגחה טובות אמן.

לפני מלכים יתייצב
מיט שטאט פירער פון די שטאַט ניו יארק

מרן זצ"ל ביי אַ סעודת שבע ברכות פאַר דרייסיג יאָר

אל מול פני המנורה

משה יודא לייב ראבינאוויטש

האדמו"ר ממונקאטש

מורי ורבותי! הנה"ק החתם סופר זצוק"ל (בדרשותיו, דרוש השבוב"ם תקנ"ד לפ"ק, דף קג, ג) כשעמד להספיד את הנודע ביהודה זצוק"ל, וכבר עבר אז זמן ניכר מהסתלקותו של הנודע ביהודה, פתח בקרא (עמוס ה, טז) „לכן כה אמר ה' אלקי צבאות ה' בכל רחובות ספוד ובכל חוצות יאמרו הו הו וקראו איכר אל אבל ומספד אל ידעי נהי". וביא"ע עפ"ד הגמ' (ב"ק נט, ב) אליעזר וזירא הוה סיים מסאני אוכמי וקאי בשוקא דנהרדעא (ובתוס' מבאר, שהמנהג היה שהמנעל היה שחור והרצועות היו לבנים. וכאן הלך אליעזר וזירא עם מנעל ורצועות, הכל היה שחור), אשכחוהו דבי ריש גלותא וא"ל מאי שנא הני מסאני אמר להו דקא מאבילנא אירושלים, אמרו לי' את חשיבת לאיתאבולי אירושלים סבור יהורא הוא אתיה וחבשוה, אמר להו נברא, רבא אנא אמרו לי' מנא ידעינן כר' אמרו לי' מאן אמר כוותיך אמר להו הא שמואל חי וביח דינו קיים שדרו קמיה דשמואל אמר להו ספיר קאמר לכו כר' ושבקוהו.

הרי לך מגמ' זו, שלאו כל אדם כדאי וראוי להתאבל על חורבן ירושלים, ולכן חכינו עד שיעבור זמן רב מהסתלקות של הנודע ביהודה ולא הספדנוהו, כי אמרתי הנח לו כבחו בגדולים. משל למלך אדיר שמת, בראי אין מן הראוי שיעמוד כל אחד להספיד את המלך בפרהסיא, ואין זה כבוד בית המלכות. אלא מקדים ממחינים עד שיסדרוהו שרי המלך, חכמיו ויועציו, ואח"כ כשהורגלו כבר העם בהספד ובכי, יכול כל אחד המרגיש בהצער והכאב לעמוד ולהספידו.

וזהו שאמר הכתוב: „כה אמר ה' אלקי צבאות ה'", כשהגיע כבר הזמן אשר „בכל רחובות מספד ובכל חוצות יאמרו הו הו", הזמן שכל בית ישראל הספדוהו, ובכל בית מדרש ומקום תורה, בכל פינות העולם. אמרו הו הו, אז „וקראו איכר אל אבל ומספד גו", אפילו האיכר שהוא הכפרי עובד האדמה, יכול להספיד ולהתאבל על האבידה הגדולה, עכת"ד.

ובאמת הרי מי יכול להעריך מה היה המרחק בין הנודע ביהודה ובין החתם סופר. אנו קטני שכל אין יכולים להעריך דבר זה, הלא ראשונים כמלאכים וכו'. אבל כנראה החתם סופר, ברוב ענוותנותו, לא הרגיש שיהא ראוי להספיד את הנודע ביהודה תיכף, והמתין זמן עד ש„כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'" (ויקרא י, ו) ואז בא להספידו.

החילוק בין הנודע ביהודה ובין החתם סופר אינני יודע אבל לב יודע מרת נפשו, כמה רחוק אני מלהיות ראוי לקיים אפילו „במסחרים תבכה נפשי" (ירמי' יג, יז). על הצדיק הדור, רבן של כל בני הגולה, שר בית הוותיק, קדוש מרחם אמו, עמדה דנהורא. עכ"ז בזמן אשר „כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'", כשהגיע הזמן אשר „כל ראש לחלי וכל לב דוי" (ישעי' א, ה). כל אחד שבור בקרבו, אין עוד לב שלם, ובכל פינות העולם מספד ובכי. בכל מקום שיש ישיבה, בית מדרש ומקום תורה, שבורים הם כחרס הנשבר. ואז בתוך „מקהלות רבבות עמך בית ישראל" מתקיים „וקראו איכר אל אבל", יכול גם אני לבכות ולהספיד בהסתלקות רבה"ק זצוק"ל.

אצל השבטים. כשמצאו הכסף איש בפי אמתחתו, נאמר (בראשית מב, כח) „ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלקים לנו". ובמדרש רבה במקומו (וכן בירושלמי פ"ב דברכות) איתא: כד דמך ר' סימון כר זביד עאל ר' אילעא ופתח עלוהי (איוב כח, כ) והחכמה מאין תמצא גו' וחיא נעלה מעין כל חי. אמר ר' לוי ומה אחי יוסף שמצאו מציאה כתיב ויצא לבם אנחנו שאבדנו את ר' סימון עאכו"כ. תצריך להבין הקל וחומר, כי מהו הדמיון מאחי יוסף לאנחנו שאבדנו את ר' סימון. וכן צלה"ב, דיוק הלשון „אנחנו שאבדנו את ר' סימון", למה לשון אבידה דוקא. וביותר אינו מובן, שהקדים הפסוק „והחכמה מאין תמצא גו" וסיים בק"ו מאחי יוסף שלכאורה אינו ענין עם הכתוב „והחכמה מאין תמצא".

ואולי אפשר לומר בזה, דהנה יש שני מדריגות בצדיקים. יש צדיק שהוא „מקרב אחיך חשים עליך מלך" (דברים יז, טו), היינו שנתהוה גדול וצדיק מכח ובזכות כלל ישראל. וכענין שדרשו חז"ל (יומא יח, א): גדלהו משל אחיו. כשאחד מישראל נעשה גדול הוא „משל אחיו", בכח אחיו ישראל. וכן דרשו חז"ל (קה"ר ז): אלף ונכנסין למקרא כו' יצא מהן אחד להוראה. כלומר, דוקא בכח אלף הנכנסין, יצא מהן אחד להוראה, כי כשהאחד בלבד יכנס לביהמ"ד אולי לא נפיש זכותי' לצאת להוראה, אבל כשאלף נכנסין, אזי בכח כלל ישראל זוכה האחד לצאת להוראה ולהיות גדול הדור.

וכן פי' ק"ז הרה"ק הרבי ר' משה ליב מסאסוב זצוק"ל, על מה שאנו אומרים בש"ק (בזמר כל מקדש), „כל עדת ישראל יעשו אותו". הנה הצדיק נקרא „כל", כי הוא כלליות ישראל, כידוע. ועיקר קדושת הצדיק הוא מן המסתופפים בצילו, כי כל מה שהם מתקדשים ומסתדרים כן מתוסף קדושה להצדיק. והנו „כל", היינו הצדיק שנקרא כל, „עדת ישראל יעשו אותו", הוא נעשה בכח כלל ישראל עכ"ה. אולם יש בחי' צדיק, שגדולתו לא באה בכח בני דורו ובזכותם, אלא הוא במדריגה גבוהה למעלה מבני דורו, ונשפתו שייכת עד לדורות שלפנינו והוא רק מתנת חנם שהקב"ה נותן לעמו ישראל, שיהיה ביניהם צדיק וקדוש כזה.

והחילוק בין שני המדריגות הוא, שהצדיק שנתהוה בכח כלל ישראל, בחי' מקרב אחיך חשים עליך מלך, הוא בבחי' שכר שהקב"ה משלם לכלל ישראל בזכות עבחתם. וע"ז נאמר (ישעי' יב, ו) „צהלי ורוני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל", בחי' צדיק שנתגדל „מקרבם" בכח כלל ישראל. אבל הצדיק שהוא למעלה מן הדור, הוא רק מתנת חנם, שהקב"ה נותן צדיק כדי להאיר להם הדרך אשר ילכן, והוא בבחי' מציאה, הבא בלא טירחה ויגיעה, רק „האלקים אנה לידו" (שמות כא, יג). וזהו שאנו מזכירים בתפלת יהי"כ (בסדר העבודה) „יחיד אב המון פתאום כבוכב זרח מאור כשדים להאיר בחשך". שאברהם אבינו לא נתגדל בכח דורו, אלא „פתאום כבוכב זרח". ולא היה בכח „אלף הנכנסין".

וכן היה מדרגת רבה"ק זצוק"ל, שלא נתגדל ע"י כוחנו ועבחתנו, בחי' כל עדת ישראל יעשו אותו, רק היה בינינו בבחי' מציאה, שזיכה אותנו הקב"ה אחרי החורבן הגדול. והשאיר לנו אחד מרוע מאש, „עיר וקדיש מן שמיא ניחית" (דניאל ד, י) להאיר את העולם ולנחותם הדרך. ולא בכח העולם נעשה הוא לצדיק, אלא הוא בכח קדושתו עשה את העולם – לצדקם.

והנה מפרשי המדרש (ע' בענף יוסף) כתבו, שעל ר' סימון אמר ר' אילעא „אנחנו שאבדנו את ר' סימון", כי בלשון התרגום „סימון" הוא לשון „מציאה". כמו שמצינו עה"פ (בראשית מג, כג) „נתן לכם מטמון" מתרגם אונקלוס „יהב לכון סימא". ולכאורה הוא משולל הבנה, כי מה ענין זה ששמי' מרמז לבחי' מציאה. שלכך אמר ר' אילעא „אנחנו שאבדנו את ר' סימון".

אמנם הביאור הוא, שכשר' אילעא הספיד את ר' סימון, אמר שהוא היה צדיק שלא נעשה בכח הדור, אלא היה אצלם צדיק בבחי' מציאה. וע"ז מורה שמו ר' סימון, כי נפש חיה הוא שמו, שהיה אצלם צדיק בבחי'

מציאה. ולכן כשפתח ר' אילעא להספיד את ר' זביד, פתח בקרא "והחכמה מאין תמצא גו'", שלא נתחכם בכח הדור, רק חכמתו היתה בחי' "מאין תמצא" ששאב אותה ממקור החכמה "והיא נעלמה מעין כל חי".

ובאמת כל צדיק כשנסתלק הוא אבידה נוראה. ואפילו בדורות שלפנינו, שעוד היו צדיקים אמיתיים, וכל עיר היתה מלאה חכמים וסופרים, מ"מ היה ניכר אבידת הצדיק. כ"ש וכ"ש בדורינו בעיקבתא דמשיחא, כשנסתלק מאתנו צדיק הוא אבידה גדולה, כי הרי יחסי דיחסי אנן והצדיקים בינינו מרוחק. אבל עד כמה גדול החורבן כש"אנחנו אבדנו את ר' סימון", שאבדנו את צדיק הדור שהיה אצלנו בבחי' מציאה, שגם בדורות שלפנינו כבר נחשב בין גדולי ישראל. ולא היה צדיק בכח "אלף הנכנסין", בכח הדור, כי הדור לא היה ראוי שיהיה ביניהם צדיק גדול כזה. אלא היה מתנת חנם "והשי"ת שהשאיר לנו בזה העולם בדור השפל צדיק כזה. והנה פועל שעובד עבודתו ומקבל שכרו, ואח"כ נאנד ממנו, ראוי כואב לו מאד, אבל עכ"ז מתנחם עד שלמחר "יעבד עוד יום ויקבל שכרו שניה. אבל כשמוצאים מציאה יקרה ואח"כ נאבד קשה להתנחם שלמחר "ימצא מציאה כזו עוד פעם. כי "לאו בכל יומא מתרחש ניסא" (זהר א' קיא, ב).

והנה איתא בגמ' (מו"ק כה, ב): כי נח נפשי' דר' יוחנן פתח עלי' ר' יצחק בן ר' אלעזר קשה היום לישראל כיום בא השמש בצהרים. וצריך להבין, למה מדגיש "בבא השמש בצהרים", כי מהו החילוק בין ביאת השמש בצהרים, או אם היא בא בלילה.

אבל באמת נפק"מ גדול איבא ביניהו, שכשהשמש שוקע בלילה כרגיל, יודעים שאף שמצד זה בא השמש, אבל הלא מצד השני יוצא. וכן דרשו חז"ל (ב"ר נח, ב): חורב השמש ובא השמש (קהלת א, ה) עד שלא שקעה שמשו של צדיק זה זרח שמשו של צדיק אחר. וכן היה בכל הדורות, כשנסתלק צדיק אחד השאיר הקב"ה צדיק אחר במקומו. אבל כל זה הוא רק כשהשמש בא בעתו כרגיל, אבל כשהוא בחי' "אנחנו שאבדנו את ר' סימון", שמצאנו צדיק שהיה אצלינו בבחי' מציאה, היה רק מתנת חנם מהשי"ת, לא שייך לומר שיזרח צדיק אחר במקומו. והנו בחי' "בא השמש בצהרים", שזורחין רק ביאת שמשו, הסתלקות הצדיק, אבל זרח שמשו של צדיק אחר במקומו – אין רואין. וזהו שאמר ר' יצחק ב"ר אלעזר, "קשה היום לישראל כיום בא השמש בצהרים", שלא נשאר שום צדיק במקומו.

רבה"ק זצוק"ל בהתחלת ספרו הק' "ויואל משה", ספר החיים שלו שהשקיע בתוכו כל חיותו, מתחיל דבריו הק' אשר בכל הדורות לאחר שבא איזה צדיק על כלל ישראל, התכנסו גדולי ישראל לעשות חשבון הנפש "מה זאת עשה אלקים לנו". ומביא שגם היעב"ץ הספרדי בדורו עשה חיבור שלם ע"ז בשם "אור החיים". וכן ה"חות דעת" עשה פירוש על מגילת איכה, ואמר שפחם לעשות "קינות" ולספר צרות ישראל – אין זו הכוונה. אלא אע"פ כל צרה שלא תבוא צריכין לעשות חשבון הנפש. ובזה מתחיל רבה"ק זצוק"ל לעשות החשבון על מה בא החורבן הנורא, שחלק גדול מכלל ישראל, קדושים וטהורים, נהרגו על קדושת שמו ית'.

ובאמת גם כעת חובה עלינו לחרוד איש אל אחיו, לשאול "מה זאת עשה אלקים לנו", מה גרם לנו האבידה ומה חובתינו לחקן מהיום והלאה. אבל דא עקא, שעד עכשיו עוד היה מי שיעשה חשבון הנפש, עכשיו אין גם זאת, אין עוד מי שידע "מה זאת עשה אלקים לנו".

אולם איתא בספה"ק תפארת שלמה, על הא דאיתא בגמ' (סנהדרין לז, א): הני בריוני דהוו בשיבבותיה דר' זירא דהוה מקרב להו כי היכי דניהדרו לי' בתיובתא וכו', כי נח נפשי' דר' זירא אפרי וכו' השתא מאן בעי עלן רחמי דהדרו בלבייהו ועבדו תשובה. ולכאורה צלה"ב, מה גרם להם לעשות תשובה לאחר פטירת ר' זירא יותר מבחייו. אכן, אחז"ל (חולין ז, ב): גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן. והביאור, שכל הדברים שדיבר אליהם כל ימי חייו להחזירן בתשובה, כולן נתקבצו ועלו במיתתו, וירדו השפעות דקדושה עליהם (וראה תפארת שלמה פ' חיי שרה). ובזה תמכתי יסדותי שרבה"ק זצוק"ל דראי ישפיע עלינו מדבריו הק' גם לאחר הסתלקותו, כמו בחיים חיותו, וינחני במעגלי צדק להלאה, להתעורר בתשובה ולעשות חשבונו של עולם.

כ"ק אא"ו אדמו"ר זי"ע וע"י, ביאר ענין הסתלקות הצדיק (בחיים ושלום פ' בהעלותך), באריכות נועם דברי קדוש. ולענינינו בא"ד פי' הכתוב "בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות" (במדבר ח, ב), שבעת שנסתלק צדיק מן העולם, "בהעלותך את הנרות" עלייה הנשמה (כי נר מרמז על הנשמה ע"פ הכתוב (משלי כ, כז) "נר ה' נשמת אדם), אז כדי שישפיע עלינו הצדיק צריכים לזכור תורתו ולהתדבק במעשיו. וזהו "אל מול פני המנורה", היינו נשמת הצדיק, מנורה הטהורה, "יאירו שבעת הנרות" היינו הז' מדות שצריכים להאיר מידותינו בדרכי הצדיקים בדרך אור המנורה, ואז יאירו גם אלינו מידותיו של הצדיק, עכתד"ה.

ת"כ אמרתי לפי קט שכלי לצייר צורת המנורה, עבודת הצדיק, ובמה חובה עלינו כעת לכוון "אל מול פני המנורה" לתקן מידותינו בדרכיו, עד שגם בנו "יאירו שבעת הנרות".

שבעת הנרות הם נגד ז' מדות, שהם: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות. והנה ק"ז הייטב לב יצוק"ל מביא בספרו רב טוב בפ' בהעלותך, לפרש פסוק זה "בהעלותך את הנרות וגו'", כי הנה יש מידות שהם מצד ימין בחי' חסד, ויש מדות שהם מצד הגבורה. ובהשקפה ראשונה נראה שהם שני הפכים, מי שהוא בעל חסד לו יש רק מדת החסד, ומי שהוא איש מלחמה ובעל גבורות לו יש רק מדת הגבורה. אבל האמת לאמיתו הוא, שמי שמכוון בלתי לה' לבדו, רק כדי לעשות רצונו ית"ש אצלו אין שום סתירה ביניהם. כי מי שהוא בעל חסד אמיתי הוא גם בעל גבורות, ומי שהוא בעל גבורות, לחם מלחמת ה' באמת, הוא הוא העמוד החסד של כלל ישראל. וזש"ה "בהעלותך את הנרות" היינו בהדלקת המנורה, אם רק תכוון "אל מול פני המנורה", מנורה הטלויונה, בלתי לה' לבדו, לא תהיה אצלך שום חילוק ו"יאירו שבעת הנרות", כל שבעה מדות ביחד עכתד"ק.

והנה אם נתחיל לעשות חשבון הנפש מה שהכלל ישראל אבד, נופל עלי פחד ומורא. ונתחיל ממדה הראשונה, חסד. הלא רבה"ק היה העמוד החסד שבדור. נצייר לעצמינו כמה חסד יצא משם לכלל ישראל. כמה עניים, כמה אביונים, כמה תלמידי חכמים. כמה ישיבות ומוסדות התורה קבלו תמיכתם מרבה"ק זצוק"ל. ובפרט עניי ארץ ישראל שתמך בהם בכל כוחו. כמה לבות ושברים נכונסו לפתחו ויצאו שלמים ומחוזקים. לא פעם אחת היה לי הזכיה להסתכל ולהתבונן איך קיבל כל אחד ואחד בספ"י, איך שנכנסו אחד ושני ושלישי, כל אחד ובקשתו דילי'. ומפש "הייתי משתומם מבלי הבין איך הצדיק הדור, שכל העולם עומד עליו, ומי יודע כמה עוד עולמות עליונים עומדים עליו, והוא עומד ומשתתף בצערו של כל אחד בפרטיות. זה צריך לרופא וזה לעצה במסחר, כל אחד מדיליה, הקשיב לכל אחד – ממש שלא להשיג. ממש בבחי' "וירד משה מן ההר אל העם" (שמות יט, יד), שלצורך העם היה מוכן למסור את נפשו ממש ולדרת מן ההר להתעסק עם כל אחד ואחד מן העם.

כשעלה אליהו בסערה השמימה, צעק אלישע (מלכים־ב יג, יד) "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו". וצריך להבין למה הכפיל לומר שני פעמים "אבי – אבי". והענין נראה, דהנה להיות "רכב ישראל ופרשיו" לשאת את משא הכבד של כלל ישראל, הוא גם עבודה גדולה וקשה כמובן. אבל באותו זמן לא לאבד את ההתקשרות לכל אחד ואחד, להיות להם ממש כאב נאמן גם בפשטות ממש, הן מי שנכנס בשעת שמחה היה משתתף בשמחתו, והן מי שנכנס חלילה בשעת צער היה משתתף בצערו בפועל. וכן זכיתי לראותו כמה פעמים בעבודתו הק' בברכו תכשיטי כלה שהיי ענין גדול אצלו ממש כאב רחמן.

הנה להיקרא בשם "אב" יכול להיות בשני אופנים. א' כפשוטו ע"י שמוליד את הבן נקרא האב. וב' ע"י שלומדים תורה עם אחרים, כמשאחז"ל (סנהדרין יט, ב): כל הלמד את בן חבירו תורה כאילו ילדו. וכשאלישע בכה על עליית אליהו השמימה צעק "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו", לא רק שהיה רכב ישראל ופרשיו, רבן של ישראל, שע"י שלמד עמו תורה נקרא אביו. אלא היה גם אביו ממש, בחי' אב כפשוטו, כרחם אב על בנים.

כשאלישע בכה על עליית אליהו השמימה צעק "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו", לא רק שהיה "רכב ישראל ופרשיו", לשאת משאם של ישראל, אלא היה אצלו גם בחי' "אבי" שלמד עמו תורה. אבל עכ"ז עוד היה אביו כפשוטו, "אבי – אבי", אבי בלימדו התורה ואבי כפשוטו, ממש כרחם אב על בנים.

עמוד החסד שלו גדלה עד כדי כך, עד שעבר על כל גבולים, שהרי כמה חסד השפיע בעולם. ובפרט לאלו שהיו דבוקים בו ומסתופפים בצל קדושתו, שזכו להיות בעלי השגות ליתן סכומים עצומים לכל דבר של צדקה. והכל הוא בכח החסד של אותו צדיק. ואין כאן המקום להאריך כל צורכו. וכיתי פעם תחת אחת השיחים שאמר על עצמו ברוב ענוותנותו, בהשפעתו על העולם בענין החסד, שהביא אצלם ביטול גמור לחשיבת הכסף, שכל מהותו וחשיבותו אינו אלא לפיים מצות הצדקה.

אכן, כשבא העת להיות בעל גבורה, ללחום מלחמת ה', ראינו ממש שאותו עמוד החסד הוא אותה עמוד הגבורה. בדוגמא להקב"ה, שבמתן תורה נתגלה עליהם כוקן מלא רחמים, אבל במלחמה נגד פרעה בקרי"ס נגלה

עליהם כבחור איש מלחמה (ראה מדרש פ' בשלח). ואותו מדריגה משפיע הקב"ה גם לצדיקים הדבקים בו יח'.

עוד מנעוריו, כבר היה בוער בתוכו האש ההתלהבות לקנאות באמת, וכבר אז מסר נפשו על כל קוץ שבתה"ק, ועם שעוד היו אז צדיקים וגדולי עולם, הצטרף אליהם בשורה ראשונה, והיה מראשי הלוחמים נגד הכופרים ומינים, שהתחילו אז בהפצת רעיונותיהם בתוך כלל ישראל בדעות כוזבות ומינות. וגם בהתחלת הציונות, שאפשר שהיו אלו שלא ראו עוד הסכנה שיצא מזה לכלל ישראל, והוא כבר היה מראשי הלוחמים, עמוד הגבורה.

וראינו בפועל ממש, אשר עוד בו נשמתו, ממש עד רגע האחרון בחיים חיותו, לחם בכל כוחו נגדם. וכי כמה זמן מדעה שזכינו להיות באספה למען ירושלים, שיצא הצדיק לרחובה של עיר, ובמס"נ ממש דיבר אז בהתלהבות „למען ירושלים לא אשקוט" (ישעי' סב, א).

מורי ורבותי! אל נאמין לאלו שאומרים שיש צדיקים שהם בחינת גבורה, יש צדיקים שמתנהגים באהבת ישראל. כי האמת הוא, שהני צדיקים שלוחמים מלחמת ה' במס"נ על קדנו של יו"ד, להם יש אהבת ישראל באמת, הם אוהבים את כל או"א מישראל בכל לבבם בכל נפשם ובכל מאדם. ולכן כשבעה"ר לבשו הציונים א"ע באדרת מצות ישוב ארץ ישראל וכדומה, ולקחו אלפים ורבבות מילדי אחב"י והכניסם לקיבוצים שלהם במטרה להעבירם על דעת קונם רח"ל, כואב להם הלב באמת. וכן ראינו אצל רבה"ק זצוק"ל שנקרע לבבו הטהור לאלפי קרעים על כל או"א מזרע אברהם יצחק ויעקב שנשבה אצלם, כי הוא אהב את כל או"א מישראל באמת.

אהבת ישראל אין פירושו, לחנוף ולנשק את הרשעים הללו ולאמר שמצדה לאהוב את כל אחד מישראל אפי' רשעים. אם יש להם אהבת ישראל אמיתית למה אינם אוהבים הנפשות מאהב"י הנופלים לידי הרשעים בכל יום ויום רח"ל. עם חניפה לרשעים אין מחזירין אותם בתשובה, רק מחזיקים בידיהם ובמעשיהם. מה יאמרו האנשים הפשוטים הרואין מנהיגי ישראל מכבדים ומוקירים את הרשעים הללו, בודאי גם הם נגררים אחריהם במחשבה דיבור ומעשה רח"ל.

*

הנה רבינו הקדוש ביקש לפני מותו (כתובות קג, א) „לבני אני צריך". וצריך להבין, הלא רבינו הקדוש הוא שסידר המשנה והעמיד תורה לדורות, והיה לו הבירים תנאים אתוראים גדולי ישראל, למה ביקש דוקא „לבני אני צריך".

אולם מורי ורבותי! כשצריכים להעריך את האבידה אשר אבדנו בהסתלקות צדיק הדור, אז „בל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'", בכל פינות העולם בוכין ומיללים על האבידה הגדולה, כל גדולי ישראל בכל מקומות מושבותיהם מספידים את הצדיק הדור שאבדנו. אבל כואב הלב לשמוע גם מפי גדולי ישראל באמת, שמרביצים תורה לעדרים. בשעה שהספידו את רבה"ק זצוק"ל וקראו לבבם על גחל האבידה, ותארו המצב השורור כהיום בעולם אחרי שאבדנו את תורתו, יראתו, צדקתו וקדושתו. מ"ם כשהוא נוגע בנקודה זו להמשיך דרכו של אותו צדיק ושיטתו, שהיא היתה נר לרגלו ועליה מסר נפשו, אמרו „שלא ירדו לסוף דעתו".

והנה כהיום שהתורה הוא בשפל המצב, ראי צריכים להחזיק תורה וכבוד התורה ביותר. ולא חלילו להשפילה, ובראי הייתי מהר לא לנגוע ח"ו כקיצו של יו"ד בכבוד גאוני וגדולי ישראל, שהרביצו והעמידו תורה לאלפים ולרבבות. אבל ס"ם תורתינו הוא „תורת אמת", וכבוד התורה הוא לומר האמיתיות של תורה.

והאמת הוא שהחיסך הוא הנכון, בתורתו ועבודתו לא ירדנו אפילו לתחילת דעתו הק', להשיג דרכו בקודש. אולם שיטתו הברורה פרשה כשמלה לעינינו, וכל היודע את האמת יודע ומכיר שהם דברים ברורים וקיימים, ושכל דבריו הם תורת אמת. כשאפר שהתחברות לרשעים לא יביא שום תועלת, רק ע"י שמתחברים עמהם סכ"ם מקבלים מהם השפעות, ונהנים מתמיכתם, וממילא אין יכולים לדבר עד נגדם, וזהו ברור ופשוט והנסיון מעיד. האם ע"ז שייך לומר „לא ירדנו לסוף דעתו".

וכי היה זה דעתו בלבד, הלא זה היה גם דעתם של צדיקים שלפנינו, כפו שאמר כמה פעמים „שליחותיהו דקמאי קא עבדינן" (ב"ק פד, א), שממשיך בשליחות קמאי ובשיטתם שלא נהיה נחפסים ח"ו ברשת הציונות, כי כל מחשבתם הוא רק לעקור התורה מכלל ישראל, עד כמה לחם ב"ק או"א אדמו"ר זי"ע ועכ"י עד בתחילת דרכם כשהתחילו להתפרסם. ולמעלה בקודש אבותינו ורבותינו הק', כ"ק או"א אדמו"ר בעל דרכי תשובה זי"ע ועכ"י, הנה"ק משינאווא זצוק"ל, ק"ו רבה"ק מצאנז זצוק"ל שהחתם סופר וצוק"ל, ועד צדיקי הדורות שצעקו שזה יהיה הנסיונות בעיקבתא דמשיחא. שלא להתחבר עם רשעים. היה תמיד רגיל על לשונו דברי הרבינו יונה, שע"י החתברות לרשעים. אפי' כשאין עושין כמעשיהם אבל לבסוף ילמדו מדרכיהם וכו'.

ולכן ביקש רבינו הקדוש לפני הסתלקותו „לבני אני צריך", „מי ששמשני בחיי הוא ישמשני אחרי מותי", כי לאלו שהתאבקו בעפר רגליו השהורים בחיים חיותו לא שייך לומר „לא ירדנו לסוף דעתו". ותכשיו הגענו למצב שאנו שוכינו להסתופף בצילו הקדוש צריכין להמשיך בדרכיו, להתחזק ביחד „ויחדיו אלי אל אחיו", אחד לרעהו יאמר חזק: כי נתקיים בנו בעוה"ר המצב שאין לנו לא מנהל ולא מחזיק בידינו, „פנינו ליפין ואין עזר לשפאל ואין סומך" (סליחות לער"ה), וצריכין להתחזק כאיש אחד, ולא ליפול ח"ו לידי יאוש, שעד כה עד היה לנו נבור כזה ועכשיו נשארנו לבדינו, כי אין הזמן עכשיו ליאוש כי אנו עומדים באמצע מערכה, ואיש לרעהו יאמר חזק, לילך בדרכיו הק' ולצאת בעקבות הצאן.

מידת תפארת שהוא מדת אמת, אין יכולים להצריך אלא מי שהוא בעצמו כולו אמת. וע"כ מזיר מה שכתב רבה"ק בספה"ק דברי יואל (פ' ויצא) עה"כ (בראשית כח, יא) ויפגע במקום וילן שם כו', וכתב רש"י: אומר אני שנעקר הר המור' ובא לכאן (לעיר לוז). וצריך להבין, אם רצה הקב"ה שיתפלל תפילה אחת בשני המקומות ביחד (הר המוריה ולוז), למה עקר הר המוריה שילך לעיר לוז, אדרבה היה צריך לעקור עיר לוז שיבוא להר המוריה, כי הרי הר המוריה קדושתה גבוה יותר.

אכן בנור הקדוש כתב, דהא דאמרו בגמ' (סנהדרין צז, א) דהקהוא אתרא דשמי' קושטא, והיה מקום נעלם ונסתר מעין כל כדי שלא יוכלו להגיע שם דובדי שקר, קאי על עיר לוז. דאיתא במדרש רבה: לוז לא שלט בה מלאך המות מעולם וכו', וכל מי שנכנס בה הטריף מצוות ומעשים טובים כלה' וכו' ולא היה יכול לעמוד על פתחה של העיר וכו'.

ומכילא אה"נ שמעלת הר המוריה יתירה על העיר לוז, שהיא היתה מקום המקדש ועקידת יצחק, אבל לעומת זה היה מקומה נגלה לכל, ואף כי שיש בו מדת שקר היה יכול להגיע לשם. אולם, העיר לוז אף שהסלנת קדושתה לא גדלה כמו קדושת הר המוריה, מ"מ היה מקום משומר ממדת שקר לגמרי ותמיד היה שולט שם מדת האמת. ויעקב אבינו שמדתו מדת אמת, כשהזדמנו לו להתפלל במקום האמת, נעקר הר המוריה ממקומה לילך לעיר לוז, ולא להיפך, כי כל המדות מתבטלין לפני מדת האמת, עכתד"ה.

רבה"ק זצוק"ל זכה והקים בעולם את מדת האמת, הוא בנה את עיר לוז, אחרא דקושטא. ולמה נקרא שמה לוז ש„כל מי שנכנס בתוכו הטריף מצוות ומעשים טובים כלה". והאחרא דקושטא, בזכותה הקב"ה מצילנו מהרשעים שבכל דור ודור העומדים עלינו לכלותינו. ע"י שהולכין בדרך אחת, בדרכי אבה"ק הוא ההצלה היחידי שנשאר בעולם בעיקבתא דמשיחא.

והנה אחז"ל (ברכות כח, א), כשהתלמידים עלו לבקר את ר' יחנן בן זכאי אמרו „ר' ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק". ולכאורה יש להבין השייכות של השלשה תוארים שאמרו ביחד. אולם הביאור הוא כפשוטו, כי הנה „עמוד הימיני" מרמז על מדת חסד שהוא מצד ימין, ור' יחנן בן זכאי היה העמוד החסד שבדור, אכן אותו ר' יחנן בן זכאי כשהיה צריך – נעשה ל„פטיש החזק", לחם מלחמת ה' בעל גבורות. ולכאורה האיך יכול להיות שני המדות באדם אחד, הלא הם סותרין זל"ז. ולכן הוסיפו „ר' ישראל" כדברי הייטב לב זצוק"ל „אל טול פני המנורה". כשמכוונים בלתי לה' לבדו, ובאמת לאמיתה, יכול להיות הן „עמוד הימיני" והן „פטיש החזק", ואינם סותרין זל"ז, אדרבה ואדרבה.

נר האמצעי. גופה של המנורה, שאליו צריכין לכוון כל הנרות, הוא הנר שמדתו מכוונת כנגד מדתו של משה רבינו, והוא עמוד התורה, שכל המדות מכוונות אליו. כמו שאיתא בספה"ק, שכל המצות כגון הכנסת כלה וביקור חולים וכו', צריכים לכוון שיהיו ע"פ תורה, בחי' „ותלמוד תורה כנגד כולם" (פאה פ"א מ"א). והתורה הק' היא החיות של כל המצות.

רבה"ק זצוק"ל, שר התורה שבדור, חיבר חיבורים בכל מקצועות התורה, העמיד תלמידים הנוגים, מכל פינות העולם פנו אליו להוראה, להורות את הדרך אשר ילכו המעשה אשר יעשו, ועתה אבדנו את כל אלה.

והנה בגמ' (סנהדרין סח, א) איתא. שבמת ר' אליעזר היה רק עקיבא מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ פתח עליו בשורה ואמר הרבה פעמים יש

לי לרצות ואין לי שולחני לרצותן (פירש"י, הרבה שאלות יש לי לשאול ואין לי מי לשאול). והקשו בתוס', איך עשה כן והלא אסור לשרוט שרט בנפש, ותירצו דמשום תורה קעביד. דבריהם עוד צריכים ביאור, דסכ"ס הא איסור דאורייתא הוא, ומהו ההיתר דמשום תורה קעביד.

וכ"ק אא"ז אדמו"ר בעל דרכי השובה זי"ע תקי"ס פי בחפארת בנים (בסוף ליקוטי אמרים) שכוונת התוס' הוא שאסור לעשות שרט בגוף הוא מפני שהנפש לא מתה רק הגוף, ואנו מאמינים בתחיית המתים, ולכן אין לקרוע אלא בבגדי החיצונים המראין שאנו אבלים רק על אבידת הגוף, אבל לא אבידה פנימית. אמנם זה לא יתכן רק באיש שאינו נצרך כ"כ לציבור בצרכי שמים, אבל לאדם גדול בתורה ובקי בגמרא ובנגלה ובנסתר, שכל רז לא אניס ליה, לא סגי בקריעת בגדיו כי גם בפנימיות חסר לנו. ות"ז אמר הנביא (יואל ב, יג) "קרעו ללבבכם ואל בגדיכם", כי הוא נוגע לנקודה הפנימיות שבלב, עכתד"ה.

ונראה להוסיף ולבאר, שאף שמצד י"ג עיקרים מחריבן להאמין שזו התורה המצויה בידינו היא הנתונה למשה בסיני ולא תהא מוחלפת כו', מ"מ הו רק מה שנוגע גוף ועצם התורה הק', אבל באיזה מדריגה מקבלים התורה, זה תלוי דור בדורשיו דור דור במנהיגיו, כי חכמי וצדיקי הדור נקראים "עיני העדה" (שהש"ר א, סג) כי הם מגלים אור התורה. ולכן בעת לידת משה רבינו "נתמלא הבית כולו אורה" (סוטה יא, ב), וכמשאמ"ל (מגילה טז, ב) "אורה זו תורה". כי בלידתו נתגדל אור התורה בעולם. אבל כשנסתלק אחזי"ל (תמורה טז, א) אלף ושבע מאות הלכות כר' נשתכחו בימי אבלו של משה. כי נתגלו לעולם רק בזכותו, וכן הוא בכל צדיק ותצדיק, כשנולד מתגלה אור התורה במדריגה גבוה יותר, וכשנסתלק משלכתא עמו גם אור התורה, והשפעה זו מגיע לכל או"א, שבזכותו ובכחו של הצדיק, זוכה גם הוא לאור התורה, ולחדש חידושים אפיתיים. ומי יודע כמה חידושי תורה נשתכחו כעת בפטירת רבה"ק יצחק"ל.

והנו שאמר הכתוב (ישעי' כט, יז) "הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו". ודרשו חז"ל: הפלא ופלא זו מיתת צדיקים. כי בעת הסתלקות הצדיק, לא רק הצדיק נאבד, אלא גם חכמת התורה מסתלקת עמו. ולזה כפל הלשון "הפלא ופלא" על הצדיק ועל חכמתו. והנו סיום הקרא "ואבדה חכמת חכמיו", שגם חכמתם נאבדה בעוה"ר.

ובזה יובן, שמשום תורה היה ר"ע מכה בבשרו עד זוב דמו, שלא בכה רק על אבידת ר' אליעזר, אלא על כח התורה שהיה בעולם בזכותו ותכשיו נאבדה. ועל התורה אין שיעור עד כמה צריכים לקונן ולבכות. ואילו היינו משערים מדריגה רבה"ק יצחק"ל בכח התורה, והיתה לנו אהבת תורה, היינו עושין כר' עקיבא להכות בבשרינו עד זוב דם. ואם ר"ע הכה בבשרו וכר' כי אמר "הרבה שאלות יש לי לשאול ואין לי מי לשאול". אנן מה נענה אבתרי".

ועד אבדנו בעוה"ר מעלת התורה והוא בחינה שראיתי בספה"ק לבאר דברי רשז"ל, עה"כ (במדבר יד, כד) "ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו", וברש"י (בשם המדרש): שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב, למרגלים אמר אני עמכם בעצה ובלבו הי' לומר האפת ועי"כ הי' בו ה"ח להשתיקם כמו שנא' ויהס כלב שהיו סבורים שיאמר כמותם. וכו' עכל"ה. וצ"ל להבין, הלא אם כן היה גם יהושע יכול לעשות כן, לדבר עמם אחד בפה ואחד בלב, ולמה היה צריך משה להתפלל בעדו - ה' יושיעך מעצת מרגלים" (רש"י במדבר יג, ט), והחירוץ הוא, שיהושע היה עבדו ותלמידו של משה רבינו, וה' בו כח רבו משה שהוא ה' עצם התורה ומי שהוא עצם התורה אינו יכול לדבר אחד בפה ואחד בלב כי התורה עצמה תורת אמת היא, ולכן לא הי' יכול יהושע לדבר אחד בפה ואחד בלב, ולפיכך הוצרך משה להתפלל עליו ה' יושיעך מעצת מרגלים, משא"כ כלב.

ובזה ראינו גודל כח התורה של רבינו, שהי' כולו אמת, ולא הסכים לשום דרך שהוא אחד בפה ואחד בלב, אף כשהיה לצורך. ונתקיים בו "ויתר יעקב לבדו" (בראשית לב, כה) ותכשיו בעוה"ר כאשר נצטו אראלים את המצוקים ונשבה ארץ הקודש, וכח התורה נלקחה ממנו, חייבים אנחנו לקרוע כדין הרואה ס"ת שנקרע שחייב לקרוע בגדיו כמבואר בסו"ק סי' כו, א).

והנה אם נבוא להאריך בכל פרט ופרט ובכל מדה ומדה של רבה"ק יצחק"ל יכלה הזמן והם לא יכלו, ואקצר במקום שאמרו להאריך. ונעלה על זכרונינו עבותות במדת ההוד, מדתו של אהרן הכהן, שהי' מעלה עבודתן של כלל ישראל למעלה, ועבודתו בקודש בכל מועדי השנה ובפרט בימים הנוראים שהי' מכפר בעד קהל ישראל. כמו שפי' כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע ותכ"י בשער ישסכור (מאמר יום הקדוש אות ס"ה) עה"כ (ויקרא טז, ל) "כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'", שהצדיק נקרא "יום", כמבואר במד"ר (ב"ר ג, י): ויקרא אלקים לאור יום אלו מעשיהן של צדיקים. ויצרך כל אחד לכלול את עצמו בתפילותיו עם נשמות הצדיקים החיים ותי"ו ותעלה תפילתו ל"כ. חש"ה "כי ביום הזה", היינו הצדיק הדור שנקרא יום, "יכפר עליכם" דוגמת כה"ג שמכפר בעד כלל ישראל וליכלל אי"ע בתפילתו, ועי"ז "לטהר אתכם מכל חטאתיכם וגו'".

ועליו נאמר (מלאכי ב' ד') "שפתי כהן ישמרו דעת ותורה השיב מפיהו", שהשיב אלפים ורבבות מאחב"י לתורה ולתשובה, כי מלאך ה' צבאות הוא", הדשנו חז"ל (מו"ק יז, א): "אם הרב דומה למלאך כו'", כי תואר פניו כתואר פני מלאך אלקים. ובזה גופא זכה להשיב רבים מעון. וכמו שביאר הרה"ק בעל תפארת שלמה זצוק"ל (פ' משקץ), שהשבטים הק' בעת שמכרו את יוסף לא עלתה בלבם שעשו עוולה, ושברו שמצוה עבדו ולכן לא חזרו בתשובה, אך לאחר שבאו אל יוסף וראו פניו הק', – בראייה פניו גרידא נתעורר לבם לתשובה, כי ידוע אשר ראיית פני צדיק מועיל לתיקון הנשמה לבוא לתשובה שלימה.

וכן במדה השישית, מדת יסוד, עליה נאמר (משלי י"ח י') "בן ירוץ צדיק", כמבואר בזוה"ק אשר "בו", מדה הששית, ירוץ צדיק. כבר מנעוריו עבד על קדושה יתירה והי' קדוש מרחם אמו, וגדולי הצדיקים שלפנינו הפליאו גודל קדושתו ופרישתו ממש כחד מקדמאי. ועי"ז זכה להיות "צדיק גוזר והקב"ה מקיים" (עיין שבת נ"ט:), ומבואר בזוה"ק (ח"א צז, א): לא איקרי צדיק מאן דלא נטר לי' כדקא יאות. וכן הוא בזוה"ק (ח"א כט, ב): כל מאן דנטר האי ברית דעלמא אתקיים עליה אקרי צדיק. ובזה נראה לפרש ענין המבואר בתיקוני זוה"ק (תי' ס"ט): מאן דנטר ברית קדש זוכה למלכות. היינו לבוא לבחי' מלכות, להיות "צדיק מושל ביראת אלקים" (שמואל ב כ"ג ג'). הנה רק בחינת המדת היסוד. ולכן ראינו אצל רבה"ק יצחק"ל שהיה פועל ישועות רבות, ממש בבחי' "ותגדל אומר ויקם לך" (איוב כ"ג כ"ח).

ובפרט במידת יסוד, הדור נפרץ מאד, בכל יום ויום יוסדים מסה מסה, הנסיונות מתגברים והפריצות מתרבה, ממש א"א עוד לצאת לרחוב. וכל זמן שעוד היה לנו הצדיק, "יוסף היה במצרים" (שמות א, ה) והוא לבדו ברוב קדושתו האיר מאד. כידוע אשר "מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך", ובפרט כשאינו "מעט אור" אלא הרבה אור, ראי שהיתה דוחה הרבה מן החושך.

וכששמענו דבריו בקול חוצב להבות אש, בפרט בימי השובבי"ם, היה מוכיח את העם לקדש עצמם ולטהר לבבם, דברוי היוצאים מן הלב שהוא נכנסו ללב, והלמידיו כשתילי זיתים סביב לשולחנו הוריחו דמעה כנחל בהתעוררות עצומה.

ואף בשנים האחרונות, שנתקיים בו "והא מחולל מפשעינו" (ישעי' נג, ה), ולא היה עוד בבריאות גופו, מ"מ רק ע"י עבתחו בקדוש החזקנו מעמד. וכמו שפי' ק"ז בעל ויטב לב זצוק"ל בייטב פנים (מאמר שיר חדש אות א' וכן הוא בייטב לב פ' מסות) בשם הגאוה"ק האר"י דבי עילאה זצוק"ל לפרש הכתוב (במדבר ח כה) "ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבדה וגו' ושרת את אחיו וגו' לשמור משמרת ועבדה לא יעבוד", ופי' כי עיקר עבודת הלוים בשירה ובזמרה בקול וכנור לעורר לבבות ישראל לתשובה, ומבן חמשים שנה נפסל בקול ולא הי' יכול עוד לעשות עבודתו, ע"ז עמד על משמרתו עם אחיו הלוים, וכשהיו מתבודדים בינים לבין קונם לשפוך כמים לבם באו בהתקשרות עם כלל ישראל האחוין בהם, והיו מתעוררים כל הלבבות לתשובה בפשיטת איש על פקונו, חש"ה "ועבד הלוי הוא" לעצמו "את עבתחו וגו'" וי"ז "הם" העם "ישאו עונם" וגו' עכ"ד. וכן היה אצל רבה"ק יצחק"ל כשהי' מתעורר ושופך כמים לבו נתעוררו כל ישראל אשר דבקו בו והסתופפו בצילו הק', ובאו להרהור תשובה מעומקא דליבא.

ועתה שאבדנו את כל אלה, בעה"ר, מחזבתינו להתחזק ביתר במדה זו ליקדש וליטהר, להזהר ממלבושי פרצות ומכל דבר הפרבה טומאה בעולם רח"ל. ואדרבה, להחזיק ולהרחיב בגבולי הקדושה וטהרה.

מדת מלכות, מלבד מה שהבאתי כבר דברי התוה"ק דמאן דנטר ברית קדש זוכה למלכות שהוא מדריגה בלולה. גם בפשטות כמו רבה"ק יצחק"ל להיות מלכם של ישראל הוהרים לדבר ה' ותורתו. ונתקיים בו מאמר חז"ל (ניסין סב, א) מאן מלכי רבנן. ולא רק לצמצום, אלא הרים את כבוד הרבנות בכל העולם, ואיחד את הרבנות החרדית סביבו להצטרף עמו לכל דבר שבקדושה, הן במדינה זו והן בארה"ק. בכל פינות העולם מקום אשר דבר המלך מלכו שם עולם מגיע. ויש עוד לעורר במדה זו ענינים נוראים המבוארים בספה"ק בענין צדיק החוד בתי רוח אפינו משיח ה' אשר

אמרנו בצילו מזיה בגרים וכו'. אבל נאלמתי דומי לקיים מאמר חז"ל (תגיגה יג, א) במופלא ממך אל תדרוש.

והנה עכשיו בא הענה לקיים "אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות", להחדיק במידותיו של הצדיק. ומחובתינו להתעורר בכל הד מדות, הן במדת החסד להרבות צדקה וחסד בעולם, וכן במדת הגבורה, ללחום מלחמתה של תורה, "מלחמה לה' בעמלק מדר דר" (שמות יז, טז), וללכת בדרך אמת כמקובל מאבותינו ורבותינו הק'. וכן להתחזק בלימוד התורה, לקבוע שיעורים בתורה בכל יום, ערב ובוקר. וכן במדתו של אהרן, להרבות שלום בעולם בין אוהבי תורתיך, ולהתקדש ולטהר במדתו של יוסף הצדיק. ואז נזכה למדת מלכות, ולמלך ביופי תחזינה עינינו, וליהנות מזיו השכינה ומלכינו בראשינו.

והעיקר הוא לדעת ש"גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן", ומחובתינו להתדבק בהם כמו בחיים חיותם. וכבר אמרתי פעם ליישב קושיית העולם על הא דאמרו חז"ל (ר"ה יח, ב): שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו, ובמדרש (איכה רבה א' ל"ט) אמרו: קשה סילוקן של צדיקים יותר מחרבן בית המקדש. דבאמת מיתתן של צדיקים קשה כשריפת בית אלקינו, אבל "סילוקן של צדיקים", היינו אם מסתלקים ונפטרים מהם אחר פטירתן, זהו קשה עוד יותר משריפת בית אלקינו.

ובזה יתבאר קצת הא דמובא בגמ' (סוטה יג, ב): וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל נסטרא (מושל) של בית פעור, הראנו נא היכן משה קבור, עמדו למעלה מדמה להם למטה, למטה מדמה להם למעלה, לקיים מה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו. ולכאר צלה"ב, הלא אם עביד הקב"ה ניסא למגנא ולאיזה צורך היה נס זה. ונראה שבא להורות ענין התקשרות בצדיקים לאחר מיתתם. שאם תלמידיו הולכים בדרך רבם ופועלים למעלה, אז גם הצדיק למטה ומתקשר עמהם ופועל בעדם כמו בחייו, אבל אם תלמידיו הם ניתקם ואינם עולים במעלות העבודה אז הצדיק שורה למעלה בגן עדן מנותק. וניתק הקשר ביניהם ח"ו, והבן.

והנה כשחזר כ"ק אא"ז אדמו"ר בעל' דרכי חשובה זי"ע וכ"י לעיר מונקאטש מהלויית הנה"ק משיכאוהא זצוק"ל אמר שה"כ (בראשית מד, לג) "ועתה ישב נא עבדיך תחת הנער עבד לאדוני הנער יעלה עם אחיו", כי בהסתלקות הצדיק שנקרא נער, כמו שנא' (שמות לג, יא) "נער לא ימוש מתוך האוהל" נופל אחריות על הנשארים בזה העולם למלאות המקום שמחסר בהסתלקות הצדיק, והו "ועתה", לי חשובה, "ישב נא עבדיך תחת הנער עבד לאדוני", שכל א"א צריך למלאות מקום הצדיק בעבודה ה', כי "הנער יעלה עם אחיו" שהצדיק נתעלה להיות עם אחיו הצדיקים בגן עדן העליון. ולכן אנשים נשים וטף צריכים לקבל עליהם להתחזק עכ"פ בדבר אחד טוב, בדרכי עבודתו של הצדיק.

וראיתי בעי"ז בספר עולות אפרים (מאמר תקל"ב) עפ"ד משל באריכות, ונזכירו בקצרה. משל למלך גדול חכם ונבון, שהי' לו מדינות רבות בים וביבשה. אכן מדינה גדולה אחת היה אוהב עליו עד מאד. וישלח אליהם איש גבור מאד, מלומד במלחמות, להגין על העיר בכל עת צרה. וכל בני העיר, כמובן, סמכו על גבורתו של הגיבור, שהוא ילחם מלחמתם בעת הצורך. ובכח גבורתו היתה להם מנוחה כמה שנים.

פעם אחת נתחברו כמה מלכים ביחד, לילך למלחמה על המדינה ההוא, ואספו חיל רב מאד וכל כלי מלחמה היותר טובים וכו', ושוב הגיבור ההוא ממלחמה זו, שהיתה נראית לו למעלה מכוחותיו. התחליט לנסוע להמלך לקבל ממנו עזרה כדי שיוכלו להלחם בשונאיהם. עבר יום, עבר יומים, שבוע וחודש, ולא נשמע ממנו שום זכר, אין קול ואין עונה. ויחרדו בני העיר מאד, לא די שלא שלח לנו המלך שום עזרה עוד לקח ממנו גם גבור זה שהיינו סומכין עליו. היה ביניהם איש זקן חכם מאד, ואמר להם אני אגלה לכם כוונת המלך, היות והוא יודע בכם וכמיר בטבעכם שכולכם הנכם גיבורי חיל, ואתם צריכין רק קצת זרז למלחמה, שאז אין כל אומה ולשון שולטת בכם. וכל זמן שגבור ההוא היה בינינו באתם לידי עצלות, והייתם סומכין עליו שהוא ילחם מלחמתכם, ולכן לא למדתם תכסיסי מלחמה. אבל עתה אל תסמכו יותר על שום אדם, רק השתדלו בהצלחה בעצמכם, וכל גבור יאזור חלציו למלחמה. ואז בודאי תנצחו, כי הלא כולכם בעצם גיבורי חיל.

והמשל מובן מאליו. שכל זמן שהיה לנו אותו זקן רבה"ק זצוק"ל, סמכנו עליו שבכח גדולתו וקדושתו יגן עלינו, וילחם מלחמתנו בעת הצורך, לפעול לנו ברכות וישועות. אבל עכשיו שעלה בשלימותו למלך מלכי המלכים ונשבה ארון אלקים. מוטל החוב על כל אר"א לבוא לעזרת ה' בגיבורים, ללחום בעד קדושת כלל ישראל, ולהשלים עבודתו של הצדיק, ואז נושע לנצחים.

*

ובסיום דברי, כשבא הזמן להיפרד מנפשמת רבה"ק זצוק"ל, כי מובא בספה"ק, שכשמתאספין להספיד צדיק בא גם שמה נשמתו של הצדיק, נופל עלי פחד ופורא, מה אומר ומה אדבר, אין בפי מילים בהם אוכל להפרד ממו"ר רבה"ק זצוק"ל. ואגיד רק את דברי ק"ז הנה"ק בעל "שב לב יצחק" זצוק"ל (מובא בקונטרס "תהלה למשה", והוא הקדמה לספה"ק "ישמח משה", מהנה"צ מלאפיש זצ"ל), כשבא את הספיד את אביו הנה"ק ר' אלעזר ניסן זצוק"ל, ובתוך ההספד סיפר וענה שבחי אביו זצוק"ל, ומנה גם נדל מדת ענוותנותו, ואמר שמדה זו ירשה מאבותיו הק'. כי פעם אחת נצדה גזירה נוראה על כלל ישראל, ושלח הרה"ק בעל "שמח משה זצוק"ל שליח מיוחד להשתטח על ציון של זקינו הרמ"א זי"ע, ולומר לו, יודע אני ומכיר בטבעי בני משפחתינו שהמה בטבעם נמוכי רוח ושפלי ברך עד מאוד, וגם הוא הי' שפל בעיני עצמו, והאיש משה עניו מאד (במדבר יב, ג), ע"כ אני אומר לו, אין הנפ עכשיו לענוה ולהיות בשפלות, צריך אתה לידע נדלותך, שהודות תורה לישראל, הלכה כמותו בכל מקום, ובני ישראל יוצאים בידי רמ"א, וכחו גדול עד מאוד. ובכח זה ילך לבקש ולעורר רחמים על אחב"י הנתונים בצרה, ולבטל הגזירה הרעה מע"י ישראל.

ובאמת, דברים כאלו היה יכול השמש משה לומר. אני איני כדאי והגן לא לומר ולא לבקש מרבה"ק זצוק"ל, אבל מ"מ אהבה מקלקלת השורה, וזיכיתי שקרבני בזכות אבה"ק זי"ע באהבה רבה, ויודע אני שזהו בקשתם של אלפים ורבבות מאחב"י, ולכן "בתוך מקהלות רבבות עמך בית ישראל" אבקש גם אנכי, לומר לו אף שרבה"ק היה עניו מאד וה' שפל בעיני עצמו, אבל אין הזמן מוכשר עכשיו לענוה, עת צרה היא ליעקב שלא היתה כמוהו מיום בריאת העולם, שפלות וחשיכות הדור גדול מאד, בכל יום ויום מתגברים הנסיונות, ובכל פינות העולם שורים ישראל בצרות. הכפירה והמינות שנגדה מסר נפשו, מתגברים בכל יום ויום. ולכן למען השם יתגבר כארי לרעיש עולמות, כי בעולם האמת בודאי רואה כבר האמת, שהוא בן של קדושים וטהורים, והוא בעצמו קדוש וטהור, נר ישראל, מאור הגולה. רשכבה"ג, שר בית הזוהר, עמודא דנהורא, שכל בית ישראל היה נשען עליו, והיה לו הכח לאחר החזרבן הגדול הנורא לאסוף את כלל ישראל ולהחזיר עטרה ליושנה, לקבל את התורה פעם שנית ולומר נעשה ונשמע בלי שום קושיות, ובלי שום שינוי ממנהגי אבה"ק, וילך בכחו זה לפני כסא הכבוד להרעיש עולמות לקרב את הגאולה שלימה, כי אם לא נושע עכשיו, מי יודע עוד כמה יאריך עלינו עול הגלות, עכשיו ש"בל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'", שהוא היה המנחם היחידי שהי' לכלל ישראל, מעכשיו אין גם זאת, ויש התעוררות גדולה, כל פנה שפונים מרצאים לבות נשברים, אפי' אנשים פשוטים שבורים כחרס הנשבר, ובצת כזאת נא ונא לפעול ישועות בצדיקו ולרפוא לשבורי לב, והישועה היחידית הוא הגאולה שלימה, כמו שהיה תמיד רגיל על לשונו של כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע תכ"י דברי החנא דבי אליהו "אין ישע אלא לימות המשיח", ואז נזכה לחזיית המתים ולראות פני אורם של צדיקים, פני עטרת ראשינו, בביאת בן דוד במהרה דיקן ברוב רחמיו וחסדיו.

*

ויעל אליהו במערה השמימה

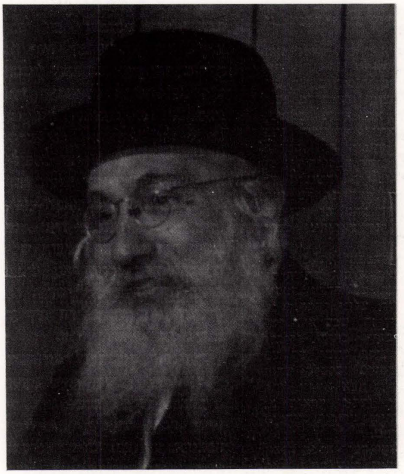

משה צבי אריי ביק

רב דביהמ"ד „בני משה" וברוקלין

„וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל". — משה רבינו איז געגאנגען און האט גערעדט אט די דאזיגע רייד צום גאנצן כלל ישראל. פרעגט דער רמב"ן, וואו איז משה רבינו געווען און וואוהין איז ער געגאנגען, ענטפערט דער רמב"ן ער איז גע־גאנגען פון דער מחנה לוי' צו מחנה ישראל, ווייל משה רבינו איז דאך געווען א לוי האט ער זיך שטענדיג געפונגען אין דער מחנה לוי', און יעצט איז ער געגאנגען צו מחנה ישראל. אבער מיר זעען דאך אז אלעמאל וען משה רבינו האט געוואלט עפעס זאגן פאר כלל ישראל איז געווען „ויקהל משה" משה רבינו האט צונויפגע־זאמלט דעם גאנצען כלל ישראל צו זיך אין מחנה לוי', און דא זעען מיר אז משה רבינו איז געגאנגען צו די אידן אין מחנה ישראל. איז דער ענין — זאגט דער רמב"ן — מפני כבודן של ישראל אזוי ווי משה רבינו האט זיך יעצט געוואלט געזעגענען פון די אידן איידער ער גייט אויף יענער וועלט, וויל ער זאגט ווייטער בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, איז ער געגאנגען צו מחנה ישראל, אויס גרויס דרך ארץ וואס משה רבינו האט געהאט פאר"ן כלל ישראל, זיך צו געזעגענען מיט זיי.

וואס הייסט מחנה לוי', ווייסן מיר דאך אז דארט האבן געווואוינט די לויים, די אפשטאמיגע פון שבט לוי, אבער דער רמב"ם סוף הל' שמיטה ויובל זאגט אז עס קען געמאלט זיין אפילו איינער וואס איז נישט קיין אייניקל פונעם שבט לוי אז ער זאל האבן דעם דין פון א לוי, אלא כל איש ואיש מבאי עולם, יעדער מענטש פון דער גאנצער וועלט, שנדבה רוחו אותו והבינו מדעו זיין שכל האט אים געגעבן צו פארשטיין, להבדיל, זיך אפצושיידן פון די תענוגי העולם ולעמוד לפני ה', און זיך אועקצוגעבן פאר עבודת השי"ת, והלך ישר, און ער איז געגאנגען גלייך, כמו שעשהו אלקים, אזוי ווי השי"ת האט אים געמאכט, ופרק מעל צוארו עול חש־בונות הרבים, און ער האט ארויפגעוואלגן פון זיין האלז דעם עול פון די גשמיות'דיגע חשבונות, די הבלי ה־עולם הזה, אשר בקשו בני אדם, וואס געווענליך זוכן דאס אלע מענטשן, הרי זה נתקדש קודש קדשים, ווערט ער געהיליגט קודש קדשים, ויהי' ה' חלקו ונחלתו לעולמי עולמים, און השי"ת וועט אויף שטענדיג בלייבן זיין חלק און זיין נחלה, ויזכה לו, און השי"ת וועט אים באזארגען אויף דער וועלט, כמו שזכה לכהנים וללוים, והרי דוד ע"ה אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה וגו'.

רבותי ! מיר האבן געהאט צווישן אונז א איד וואס ער שטייט דא אין דעם רמב"ם ! א איד וואס איז טאקע אליין נישט געווען פון שבט לוי אבער ער האט זיך אפגעזונדערט און גענדינט השי"ת אזוי ווי א לוי, און ער האט באלאנגט צום מחנה לוי', ווי דער רמב"ם זאגט דארט, אז דער וואס פירט זיך אין די דרכים להיבדל מתענוגי העולם ולעמוד לפני ה' ולעבדו ולשרתו ולדעת את ה', והלך ישר, ער איז געגאנגען גלייך מיט א דעת תורה, כמו שעשהו אלקים ופרק מעל צוארו עול חשבונות, אינגאנצען אראפגעוואלגן פון זיך די הבלי העולם הזה אשר בקשו בני אדם, און איז צוגעקומען צו דער מדריגה וואס דער רמב"ם פירט אויס, הרי זה מתקדש קודש קדשים ויהי' ה' חלקו ונחלתו לעולמי עולמים. — דער דאזיגער איד מורה מורינו הרב ר' יואל בן מורה מורינו ר' חננ', יום טוב, ער איז געווען א לוי וואס איז געזעסן אין מחנה לוי', ווי עס דערציילן אלטע אידן פון פריערדיגע צייטן, מיט פינף און זיבעציג יאר צוריק ווען ער איז נאך געווען גאר א יונגערמאן, איז ער געזעסן ממש יומם ולילה על התורה ועל העבודה, ממש בייטאג און ביינאכט, זיך נישט געליגט שלאפן גאר געדרימעלט אויפן בענ־קל וויפיל ער האט געמוזט צום קיום הבריאות, וואס ס'איז ממש נישטא אזעלכע זאכן אין אונזערע צייטען אינגאנצען אז א איד זאל ממש מאכן לילות כימים.

אין דער גמרא געפינען מיר ביי א הספד אויף א תלמיד חכם „נשים ימים כלילות על משים לילות כימים" מיר מוזן וויסען בי־טאג אזוי ווי מען וויסט

ביינאכט אויף דעם תלמיד חכם וואס האט געמאכט זייגע נעכט אזוי ווי די טעג און געלערנט בייטאג און בייי־ נאכט. דאס איז געווען דער סאטמארער רב זכרונו ל־ ברכה זכותו יגן עלינו, און אזא איד איז דאך געזעסן אין מחנה לוי', נאר וועז ער האט געדארפט זאגן דברי תורה און דברי מוסר פאר אידן אין ער ארויסגעקומען צום מחנה ישראל, צום כלל ישראל. אויף אים קען מען ריכטיג זאגן דעם פסוק וילך משה, יעדער תלמיד חכם פון דור וועלכע אנגערופן „משה", ער איז ארויסגעגאנגען פון מחנה לוי' וואו ער האט זיך געפונען און ער איז געגאנגען צום מחנה ישראל, — פוליב וואס ? וידבר אל בני ישראל את הדברים האלה, ער האט גערעדט צו אידן דברי תורה.

✻

וועז עס וואלט אזוי אנגעאלטען וואלט זיכער גוט געווען, איז אבער יעצט מקומ געווארן ביים סאטמא־ רער רב זי"ע דער פסוק מיט אן אנדער פשט, וילך איז אויך טייטש מיתה, ווי די חז"ל זאגן אויף דעם פסוק „הנה אנכי הולך למות" איז אצינד מקומ געווארן וילך משה, אז ער איז ארויסגעגאנגען פון דעם עולם צו דער אנדערער וועלט אויבן אין הימל.

דער סאטמארער רב זי"ע איז אויף דער וועלט מער נישטא ! אבער זיינע ווערטער זענען חי וקים לעו־ לם ! — די חז"ל זאגן אין אומרים לפני המת אלא דבריו של מת._ וועז מ'זאגט דברי הספד אויף איינעם דארף מען זאגן דאס וואס דער נפטר וואלט געזאגט אויף זיין אייגענעם הספד. סאטמארער רב, וויסן מיר דאך אלע, איז געווען א גרויסער מוכיח. אויסער זיין אויסערגעווענליכער גדלות בתורה, אין אלע חלקי ה־ תורה, בנגלה ובנסתר בהלכה ובאגדה איז ער געווען דער באוואוסטער מוכיח, און גרויסער מוסר־זאגער, ווי יעדער וויסט ער פלעגט זאגן די מוסר'דיגע שובבי"ם דרשות, הושענא רבה דרשות, כל נדרי דרשות, אויס־ געווייקט מיט מוסר מיט דם ודמעות. מיטן בלוט פון זיין הארץ, אצינד דער גרויסער מוסר־זאגער איז מער נישטא אויף דער וועלט, וילך משה ער איז אוועקגע־ גאנגען לחיי העולם הבא.

געווען איז ער דא מיט אונז, ווי מיר האבן פריער דערמאנט, אויף צו זאגן תורה פאר אידן, דאווענען פאר אידן ווי עס וויסט יעדער אז זיין עבודת התפלה איז געווען אין לשער, זיין דאווענען האט בוקע רקיעים געווען. און אויף צו טאן גמילות חסדים, וואס עס איז אבריג צו זאגן, יעדער וויסט די אויסערגעווענליכע צדקות וואס ער האט געטאן, הונדערטער טויזענטער דאלארן וואס ער האט צעטיילט אין זיין לעבן, זיין כח הצדקה האט דאך געשמ'ט איבער דער גאנצער וועלט, און זיין כח איז באשטאנען נישט נאר אין דעם וואס ער האט געגעבן געלט נאר עס איז אויך געווען דער „מפייסו בדברים", וועז עס איז ארייגגעקומען צו אים אן אריימאן איז ער ארויסגעגאנגען א צופרידענער הן צוליב דעם סבר פנים יפות וואס ער האט באקומען און הן צוליב די נתינה וואס איז שטענדיג געווען גרע־ סער ווי דאס וואס יענער האט זיך געראטנט צו באקו־ מען. און דאס איז איינס פון די גרעסטע זאכן וואס א איד קען טאן פאר א צווייטן אז ער גיט אים מער וויפיל יענער ערווארט פון אים, און דאס איז געווען דער סאטמארער רב זי"ע.

✻

די משנה זאגט „על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים". פרעגט זיך א קשיא צו וואס דארף די משנה זאגן דעם מספר וויפיל זאכן עס ווערן אויסגערעכנט אין דער משנה וויייטער, ווער קען דאס דען נישט אליין אפציילן ? עס וואלט גענוג געווען ווען עס שטייט „העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים" און יעדער קען שוין אליין אפציילן אז דאס זענען דריי. איז דער תירוץ אז עס איז דא אמאל וועז די דריי זאכן זענען זיך סותר איינס דאס אנדערע, ווייל אז איינער איז פארנומען מיט לערנען קען ער זיך נישט אפגעבן מיט צדקה, און אז ער וועט זיך אפגעבן מיט צדקה וועט אים נישט בלייבן קיין סאך צייט צום לערנען. וועז עס וואלט געשטאנען בלויז די זאכן אויף וועלכע די וועלט שטייט וואלט מען געקענט־ מיינען אז אפילו נאר אויף אייגס אנדער אויף צווי פון די דריי קען די וועלט שטיין, דעריבער זאגט די משנה „על שלשה דברים" דוקא אויף אלע דריי זאכן שטייט די וועלט, א איד מוז האבן אלע דריי תורה עבודה און גמילות חסדים. און דאס וועלט אנ־ געפונען אין פסוק „תמים תהי' עם ה' אלקיך", א גאנצער איד הייסט דער וואס האט די אלע דריי עמודים, תורה עבודה און גמילות חסדים און עס גלייכן זיך אויס אין אים די סתירות, און דאס האט מען אויבערגעלאזט צו יעדן איד ער זאל מיט זיין האנדוואניע אויסגלייכן די סתירות צווישן די מדות און ער זאל זיין אי א בעל תורה אי א בעל גמילות חסדים, און ער זאל זיך אויס־ ארבייטן צו זיין „תמים תהי' עם ה' אלקיך".

עס שטייט ביי יעקב אבינו „ויעקב איש תם יושב אהלים, יעקב אבינו האט פארמאגט די דאזיגע מדרגה פון איש „תם", ער האט אויסגעגלייכט די סתירות וואס מיר האבן אויבן דערמאנט. אויף אין פלאץ געפינען מיר ביי יעקב אבינו אז ער איז געווען דער גרויסער בעל רחמים, וועז ער האט געזען ווי די פאסטוכער פלאגן זיך מיט דעם שטיין, ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר וישק את הצאן, ער איז געווען א צערבראכענער איד, און פון דער אנדערער זייט זענען מיר „ויחר אף יעקב וירב בלבן", יעקב אבינו האט זיך געקענט קרי־ גען מיט לבנ'ען וועז מ'האט געדארפט, און עס שטייט אפילו „ויחר אף יעקב ברחל", אפילו איף רחל די גרויסע צדיקת וועז עס האט אים געדארפט פארדריסן איף איר האט אים פארדראסן. לכאורה זענען דאך די צווי זאכן א סתירה, אבער ער האט איסגעגלייכט סתי־ רות, ביי א צדיק איז נישטא קיין סתירות, וועז מ'דארף האבן חסד ורחמים איז חסד ורחמים, און וועז מ'דארף האבן עס זאל זיין „וירב בלבן" מ'דארף זיך קריגן מיט דעם רשע, קריגט מען זיך. און אפילו וועז מ'דארף זיך

קריגן מיט אַ צדיק צוליב כבוד שמים קריגט מען זיך. אַזוי ווי ביי יעקב שטייט „ויחר אף יעקב ברחל", און דאָס איז געווען יעקב אבינו, איש תם, ער איז געווען אַ גאַנצער איד ביי אים האָבן זיך אויסגעגליכט אַלע סתירות. אָבער מיט וואָס פֿאַראַ כּח איז דאָס געווען ? נאָר מיט דעם כח וואָס ער איז געווען אַ „יושב אהלים", ער איז געזעסן און געלערנט באהלה של תורה אין דער ישיבה פון שם ועבר, דער וואָס איז זיך משלים אין תורה דער קען אויסגלייכן די אלע סתירות.

פֿרעגט אויף דעם דער „חידושי הרי"ם", פֿאַרוואָס געפֿינען מיר נישט קיינמאָל ביי קיין איינעם פון די אבית הקדושים, אַז זיי זאָלן זיך קריגן, נאָר ביי יעקב אבינו געפֿינען מיר דאָס, און ער זאָגט אַז דאָס איז ווייל דער וואָס גייט מיטן אמת דער מוז זיך קריגן, ביי יעקב אבינו שטייט „תתן אמת ליעקב", יעקב אבינו איז געוועזן דער עמוד האמת, און ווען מ'גייט מיטן אמת מוז מען זיך קריגן, און ווען מ'קריגט זיך פֿאַר'ן אמת איז עס אַ מחלוקה לשם שמים און אַ כשר'ע מחלוקה.

דער חוזה פון לובלין זי"ע זאָגט פֿאַרוואָס עס שטייט ויעקב „איש" תם ישב אהלים, ווייל איש מיינט אַ בעל הבית, תם אַליין איז נישט קיין מדריגה, מ'דאַרף זיין אַ בעל הבית אויף די תמימות, כדי צו וויסן וואו און וויאַזוי אויסצונוצן דאָס תמימות. יעקב אבינו איז געווען אַן „איש תם", ער איז געווען אַ בעל הבית איבער זיין תמימות, דאָס מיינט ישב אהלים.

מורי ורבותי ! דאָס קענען מיר זאָגן אויף דעם סאָטמאָרער רב זכותו יגן עלינו, ער איז דאָך געווען אַ איד וואָס האָט מקיים געווען דעם „תמים תהי' עם ה' אלקיך", און ער איז טאָקע נסתלק געוואָרן אין דער וואָך ווען מ'האָט געליינט דעם פסוק תמים תהי' עם ה' אלקיך, דאָס איז ווייל מ'האָט אים גערופן צום בי"ד של מעלה טאָקע אין דער סדרה וואו עס שטייט דער פסוק וועלכן ער האָט מקיים געווען כל ימיו. אָבער אין דער זעלבער צייט איז ער געווען אַן „איש תם" ער איז געווען אַ בעל הבית אויף דעם תמימות, און ווען מ'האָט זיך געדאַרפט קריגן, מ'האָט געדאַרפט זיין אַ לוחם מלחמות ה', האָט ער דאָס געטאָן. ווען מ'דאַרף זיך אָמאָל קריגן מיט אַ צדיק אַן ערליכער איד דאַרף מען דאָס אויך קענען, ווייל ווען עס איז לשם שמים איז עס אויך אין כלל פון תמימות, וואָס מיינט אויסגלייכן די מדות און מדריגות, ווי מיר האָבן פריער געשמועסט, אַז ס'זאָל נישט זיין קיין סתירה צווישן זיי.

דאָס איז דער „על שלשה דברים העולם עומד", דער סאָטמאָרער רב זי"ע האָט געהאָט אין זיך די אַלע דריי עמודים אינאיינעם, ער האָט דאָך אויסגעגליכט די אַלע דריי מדריגות. — זיין תורה איז דאָך באַוואוסט בכל העולם כולו, ווי מ'זעט דאָס אויך אין די ספרים וואָס מ'האָט געדרוקט פון אים סיי בהלכה סיי באגדה, געענטפֿערט שאלות ותשובות, געווען אַ מורה הוראה, אַלע חלקים פון תורה זענען געווען אין דעם דאָזיגען מורה מורינו הרב רבי יואל בן מורה מורינו הרב רבי חנני' יו"ט זי"ע.

אָבער דערנעבן האָט ער אויך געהאָט צייט פֿאַר די אַנדערע דריי עמודים, נישט זיי זאָלן שטערן איינס דאָס אַנדערע, זיין עבודה וויסן מיר דאָך איז געווען געוואָלדיג ער האָט דערפֿאַר אָפּגעגעבן פיל שעות אין טאָג, און דערצו האָט ער עוסק געווען בגמילות חסדים מאין דוגמתו, אין נעבן דעם אַלעם איז ער געזעסן אַ גאַנצן טאָג און געלערנט. — אַלע דריי עמודים אויף איין מאָל.

און אַצינד רבותי, איז אַוועקגעגאַנגען פון אונז אַזאַ גבֿרא רבא שלא הניח כמותו, ער האָט נישט איבער־געלאָזט נאָך איינעם אַזוי ווי ער, איינער זאָל צוזאַמעג־נעמען זיך די אַלע מדריגות צוזאַמען. מ'וועט אפשר טרעפן נאָך אַ גדול בתורה, אַדער נאָך אַ גדול אין עבודה, אַדער נאָך אַ גדול אין גמילות חסדים, אָבער צוזאַמענ־צונעמען תורה עבודה און גמילות חסדים דאָס איז געווען נאָר ביי אים, און מיר זענען נישט אַזוי גיך אַז מען זאָל עס קענען ערזעצן.

❋

אויף דעם סאָטמאָרער רב זי"ע קען מען זאָגן דאָס וואָס עס שטייט אין פסוק אשכול הכופר דודי לי, זאָגט אויף דעם דער מדרש „אשכול" מיינט איש שהכל בו, אַ מענטש וואָס אין אים איז דאָ אַלעס, תורה יראת שמים, חכמה, בינה, דעת אא"ו און די משנה זאָגט אין סוף מסכת סוטה, משמת ר' יוסי בן יועזר בטלו האש־כולות, דאָס מיינט אַז די מענטשען וואָס עס זאָל זיין אין זיי אַלעס זענען מער נישט געווען. דאָס איז שוין דעמאָלסט בטל געוואָרן נאָר עס איז נאָך איבערגעבליבן יחידים, ווי די חז"ל זאָגען אַז השי"ת האָט אייגעפֿלאַנצט אין יעדן דור צדיקים יחידים בכל דור ודור כדי דאָס דור זאָל נישט בלייבן קיין יתום.

אין אונזער דור איז דער דאָזיגער גאון וצדיק, דער סאָטמאָרער רב זי"ע, געווען דער איש השאשכולות, דער איש שהכל בו.

„הכפר" מיינט אַ מין בשמים וואָס שמעקט זייער וויים ווי די מפרשים ערקלערן — עס איז דאָ אמאָל אַ תלמיד חכם טאָקע אַן ערליכער איד אָבער די מענטשן האָבן גארנישט פון אים, ער איז אַ תלמיד חכם פֿאַר זיך, אַן ערליכער איד פֿאַר זיך, אָבער אַ ריח טוב פון וואָס אַנדערע זאָלן אויך ענניסן האָט ער נישט. זאָגט אָבער שלמה המלך אַז מיר דאַרפן האָבן אַזאַ תלמיד־חכם וואָס ער זאָל זיין „אשכול", איש שהכל בו, אַלעס זאָל זיין אין אים, און אין דער זעלבער צייט זאָל ער זיין אַ „כפר", ד"ה ער זאָל פון זיין תורה אַראָפגעבן אַ ריח טוב וואָס יעדער וועט דערפון ענניסן.

ריח האָט אין זיך די אייגנשאפֿט אַז מ'פילט עס פונדערווייטנס אויך. אַ טעם פילט מען נאָר וען מ'עסט דאָס מאכל, זען קען מען נאָר פון דער נאָנט אָבער אַ ריח פילט מען העט וויים.

דער דאָזיגער צדיק וואָס מיר זענען עוסק בהס־פידו איז געווען קודם כל דער אשכול, איש האשכולות, איש שהכל בו, און ער איז אויך געווען „כפר", ער האָט מריח געווען אויך אויף דער וויייטנס, נאָר נאָר וויים, וויימע אידן וואָס האָבן נישט געהאָט קיין שום שייכות

צו אים, אפילו אזעלבע אידן וואס זענען געווען מת־נגדים פאר אים, ס׳איז זיי נישט געפעלן זיין דרך, אבער זיי האבן געשמעקט זיין גוטן ריח, זיי האבן געגאסן פון אים ברוחניות ובגשמיות, קיינער האט ניט געוואלט אז דער סאטמארער רב זאל האבן הקפדה אויף אים, אפילו אידן פון אנדערע לאגערס מיט אַנ־דערע השקפות מיט געוויסע קולות אין אידישקייט, האבן שטענדיג געטראכט וואס ועט זאגן דער סאט־מארער רב אויף דעם.

א איד וואס האט זוכה געווען, אז ווען אימער מען האט גערעדט וועגן יראת שמים וועגן דברים שבקדושה האט מען אים דערמאנט. דאס איז דער גרעסטער זכות וואס א איד קען האבן, ווייל דאס איז א סימן אז ער איז געווען דער ריכטיגער יראת שמים, און דער קדש קדשים וויי דער רמב״ם זאגט ווי מיר האבן פריער דערמאנט, און נאך אלס יונגערמאן איז ער געווען מופרש ומובדל לעבודת השי״ת, נאך זיצנדיג אלס יונ־גערמאן אין סאטמאר און דער דאמאלסדיגער סאטמא־רער רב ר׳ יודא גרינוואלד זי״ע בעל זכרון יהודא, א גרויסער גאון און גרויסער צדיק, האט אים נאך שטארק מקרב געווען אים געשטיצט און אים אויסגעאלטן כדי ער זאל קענען פארזעצן זיין לערנען, און ווען דער שליח איז אריינגעקומען צו אים מיט דעם געלט און ער האט דאן פונקט געהאלטן אינמיטן לערנען האט ער אים געזאגט „גיך, גיך, איך האב נישט קיין צייט צו דיר, איך האלט אינמיטן לערנען״ אזא התמדה האט ער געהאט אז ער האט נישט געקענט מפסיק זיין אינ־מיטן למוד פאר די זאכן. — א מתמיד ביינאכט און בייַ נאכט.

א איד וואס האט זיך אנגעוואפט זיין גוף מיט תורה וואס אויף דעם זאגט די גמרא „כולהו גופי דרופ־תקי נינהו״ אלא גופים זענען ווי א זאק מיט א גרויסן חלל, „טובי לדמכי דהוי דרופתקי דאורייתא״ וואויל איז צו דעם מענטש וואס איז זוכה אז זיין גוף זאל ווערן ווי א זאק וואס איז פול מיט תורה, דאס מיינט ער זאל ווערן תורה־דיגער גוף. — דער סאט־מארער רב זי״ע איז געווען א דרופתקי דאורייתא, ע־ר האט זוכה געווען אז אויף זיין גוף האט מען דערקענט אז ער איז כולו תורה, ס׳איז נישטא דערין קיין שום עולם הזה נאר בלויז תורה מיט יראת שמים, עבודה און גמילות חסדים, אז דאס איז געווען דער גוף פון סאטמארער רב זי״ע.

איז דען א חידוש פארואס די וועלט האט געהאט אזא דרך ארץ פאר אים ? אז אפילו די וואס זענען ג־וועז ווייט פון אים האבן מודה געווען אין זיין גרויסקייט און זיי האבן געוואוסט אז דער סאטמארער רב קען זאגן „ה׳ נויאה לי״ וויל ער איז ראוי דערצו. אפילו ער איז צופיל מחמיר פאר אים. — דאס איז דער איש השכולות, איש שהכל בו.

*

די גמרא זאגט אין מסכת מועד קטן אז ווען מ׳האט געזאגט פאר שמואל אז רב איז נפטר געווארן, קרע עלי׳ תריסר מאני, האט ער צעריסן צוועלף קליידער, און ער האט גע׳אגט „אזל גברא דהוה מסתפינא מיני״, עס איז אויפגעאנגען א מענטש וואס איך האב פון אים מורא געהאט. זאגט דארט די גמרא אז ווען מ׳האט געזאגט פאר ר׳ יוחנן אז ר׳ חנינא איז נפטר געווארן קרע עלי׳ תליסר איצטלא דמילתא, האט ער צעריסן אויף אים דרייצן זיידענע קליידער, און ער האט אויך געזאגט דאס זעלבע „אזל גברא דהוה מסתפינא מיני״, עס איז נפטר געווארן א מענטש וואס איך האב פון אים מורא געהאט. פרעגן מפרשים, אז עס גייט אויפק א מענטש פאר וועמען מ׳האט שטענדיג מורא געהאט וואלט מען דאך לכאורה געדארפט זיין צופרידן, פאר־וואס רייסט עפעס שמואל קריעה דרייצן קליידער. האב איך אמאל אויף דעם געזאגט אז עס איז דאך א מצוה מורא צו האבן פאר תלמידי חכמים ווי די גמרא דרשנט את ה׳ אלקיך תירא לרבות תלמידי חכמים, און דער קלענערער תלמיד חכם דארף האבן דרך ארץ פאר דעם גרעסערן תלמיד חכם. אין שמואל׳ס דור ווער איז גרעסער געווען פון שמואל׳ן, דאס איז געווען רב. ממי־לא האט שמואל פאר אים מורא געהאט און ער האט דערמיט מקיים געווען דעם את ה׳ אלקיך תירא לרבות תלמידי חכמים. און דאס זעלבע ר׳ יוחנן האט מקיים געווען דעם את ה׳ אלקיך תירא לרבות וכו׳ ביי ר׳ חני־נא. אבער וועז זיי זאגען אזוועקגעגאנגען פון דעם עולם האבן זיי מער נישט געהאט פאר וועמען מורא צו האבן, עס איז צוגענומען געווארן פון זיי א מצוה, און דער־פאר האבן זיי צעריסן זייערע קליידער.

נאך א פשט קען מען זאגן, אזל גברא דהוי מסתפינא מיני׳, דאס מיינט א וועז רב אין ר׳ חנינא האבן געלעבט א׳יף דעם ע׳לם איז נישט נאר דאס אז זיי אלייז זענען געווען די גרויסע יראי השם נאר זיי האבן אויך משפיע געווען יראת שמים אויף דעם גאנצן דור, יעדער אי־־נער וואס האט געוואלט צוקומען צו א מדריגה פון יראת שמים האט זיך געדארפט מתקשר זיין צו די צדיקים האט ער געקענט נהנה זיין פון זייער יראת שמים.

דער בעל שם טוב הק׳ זי״ע זאגט אויף דעם מאמר חז״ל „אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא״, אז לגבי משה די אידן וואס זענען געווען נעבן משה רבינו איז י־ר״ש געווען ביי זיי א מלתא זוטרתא א קליניגקייט, וויי־ל משה רבינו האט משפיע געווען אזויפיל יראת שמים אויף דער וועלט און עס איז גרינג געווען דאס אנצו־נעמען אויף זיך.

דאס האט שמואל און ר׳ יוחנן געזאגט וועז רב און ר׳ חנינא זענען נפטר געווארן, וואס רב איז דאך דער גרויסער יראת שמים און האט משפיע געווען יראת שמים אויף דעם גאנצן דור, און אויך ר׳ חנינא בעפיגען מיר אין דער גמרא אז השי״ת אליין האט אים בעפירט נישט דורך א מלאך און נישט דורך א שליח, און אז זיי זענען נפטר געווארן האט מען געפרעגט פון וואו וועט מען נעמען אצינד יראת שמים, און דערפאר האבן

זיי געריסן קריעה. — „אזל גברא" עס איז אויסגעגאנגען דער מענטש, „דהוי מסתפינא" וואס דאס באַצאַלט יראת שמים וואָס עס איז געווען אויף דער וועלט איז „מיניה" פון זיין כח און אין זיין זכות.

אין אונזער דור קענען מיר דאס זאגן אויף דעם סאטמאַרער רב זי"ע. — פילע צענדליגער טויזענטער אידן האבן צו פאַרלאַנגען זייער ביסל אידישקייט אין יראת שמים אט דעם צדיק הדור, ווער עס איז געקומען מיט אים אין די מינדסטע באַרירונג האט געמוזט ווערן א שטיקל ירא שמים, ער האט נישט געקענט בלייבן דער זעלבער מענטש.

*

מיר געדענקען נאָך מיט פופציג זעכציג יאָר צוריק וויאַזוי אמעריקע האט אויסגעזען נאָך איידער דער סאטמאַרער רב איז אהער אנגעקומען, מיט העכער 30 יאָר צוריק. אמעריקע האט דעמאלטס עפּהאט אַן אנדערע פנים און אנדערע צורה. עס האבן טאַקע געוואוינט דאָ אין אמעריקע ערליכע אידן שומרי תורה ומצוות, אבער כמה וכמה מצות התורה זענען נעבעך געווען אינגאַנצען פאַרלאָזן. הייַנט זענען מיר ב"ה אַז עס איז געווארן אַ התחזקות און שמירת התורה והמצוות. דאָס אלעס האבן מיר צו פאַרדאַנקען דעם סאטמאַרער רב זי"ע, וואס תיכף ווען ער איז אנגעקומען אהער, תיכף ווי ער האט אנידערגעשטעלט זיין פוס אויף אמעריקאַנער באָדן דעם צווייטן טאָג ראש השנה תש"ז האט ער אויסגעשטעלט דעם ימ"ד אויף מדת האמת, כאטש ער איז דעמאלטס שוין געווען זייער א צעבראכענער מענטש, ער איז אריבערגעקומען פון לאַנגער אלס גרויסער בעל יסורים נעבעך, גארנישט געהאט מיט זיך. — די ערשטע דרשה וואס מיר האבן זוכה געווען צו הערן יענעם הושענא רבה איז געווען מיט'ן זעלבן פייער מיט די זעלבע מוסר, אז מ'זאל גיין בדרך התורה מ'זאל זיין אפגעהיטן בצניעות אא"וו. ער האט דאָן געליגט דעם דאזיגן יסוד אז אפילו דאָ אין אמעריקע דארף מען זיין א גאנצער איד, תמים תהי' עם ה' אלקיך", קיין „שטיקל איד" איז נישטא.

דאס וואס אידן האבן מורא געהאט פון השי"ת דאס איז אלעס פון זיין הייליגער השפעה. וואס ער האט משפיע געווען מיט זיין תורה מיט זיך יראה מיט זיין גמילות חסדים. — אזל גברא דמסתפינא, וואס דאס באַצאַצט יראת שמים פון דער וועלט, מיני' איז פון זיין כח. און אז אזא צדיק גייט אויסן פון דער וועלט דארף מען זיך ריין אסאך אסאך קריעות.

זאגט אבער דער פסוק „קרעו לבבכם ואל בגדיכם" צעריייסט אייערע הערצער וועט איר נישט דארפן צעריייסן קיין אייערע קליידער. אויבאי דארף מען צעריייסן די קליידער ווען ס'גייט אויסן א צדיק, ספעציעל אין אונזער זמן ווען עס איז דעם זומער אויסגעגאַנגען פון אונז עטליכע צדיקים תלמידי חכמים ערליכע אידן לומ־די תורה, דאס איז נישט קיין מקרה חי"ו, דאס איז דאך אויבאי צוליב די עוונות הדור, ליגט דאך אויף אונז א חוב דאס מתקן צו זיין, קרעו לבבכם ואל בגדיכם, די קריעה אויף די קליידער אליין העלפט נישט מען דארף צעריייסן זיך דאס הארץ. דאס הארץ וואס איז ביז יעצט געווען הארט און שטיין, עס איז געווען שלעכט, דארף מען מאכן דערין א שטיקעלע ריס, אויסגעמען די שטייפקייט דאס קשיות עורף, ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך, השי"ת וועט אפשניידן דאס ערלת הלב, דעם יצר הרע, וואס דער פסוק זאגט „ואת הצפוני ארחיק מעליכם" אט דעם יצר הרע דארף מען אפשניידן פון זיך. — קרעו לבבכם, צעריייסט זיך דאס הארץ, ואל בגדיכם, וועט עס נישט צוקומען צו דעם אז מ'זאל דארפן צעריייסן די קליידער.

דער סאטמאַרער רב זי"ע איז מער נישטא! אבער מיר דארפן וויסן אז צדיקים במיתתם קרוים חיים, זייַנע חסידים וידידים ותלמידים, און אלע אידן כל איש ישראל, די אלע וואס האבן א שייכות מיט אים בחיי סיי דירעקט סיי דורך א שליח אד"ג, די אלע דארפן וויסן אז דער צדיק געפינט זיך נאָך צווישן אונז, זיין נשמה עקזיסטירט ביי אונז.

*

די גמרא זאגט אותו היום שמת אברהם, ווען אברהם אבינו איז נפטר געווארן, עמדו כל מלכי העולם און זיי האבן געזאגט אוי לו לעולם שאבד מנהיגו ואוי לה לספינה שאבדה קברניטה, זויי צו די וועלט וואס האט פאַרלאָרן דעם מנהיג און וויי צו די שיף וואס האט פאַרלאָרן איר קאַפּיטאַן. פאַרגעס דארט דער מהרש"א פאַרוואס עס שטייט א כפל לשון, און בכלל פאַרוואס איז ער מדמה אברהם אבינו צו א שיפ'ס קאַפּיטאַן, א מנהיג העולם וויסן מיר איז ער געווען אבער וואו זעען מיר ער זאל זיין א שיפ'ס קאַפּיטאַן. האב איך אמאל אויף דעם געזאגט, אז ספינה מיינט מען אויך די וועלט. וויל די וועלט האט צווייערליי תקופות, עס איז דא אמאל וען די וועלט איז עולם כמנהגו נוהג, יעדער האט זיך זיין פרנסה, יעדער זיצט רוהיג און פירט זיין שטוב, דעמאלטס הייסט די וועלט „עולם", עס קומט אבער אמאל א צייט וען די וועלט שטורעמט, די וועלט איז אומרוהיג עס איז דא מלחמות מיט צרות עגמת נפש, עס וואקלט זיך וויי א שיף אינמיטן ים, דעמאלטס הייסט די וועלט ספינה, עס איז א ספינה המטורפת בלב ים. וען די וועלט איז רוהיג דארף עס אויך האבן א גוטן מנהיג אין כל שכן וען עס איז א ספינה המטורפת דארף עס האבן גאר א גענטן מנהיג וואס זאל קענען מאַנעוורירן די שיף אין אזעלכע שווערע צייטן.

אברהם אבינו איז געווען דער מנהיג העולם אין צוויי ערליי וועלטן, ביים דור הפלגה איז אברהם שוין אויך געווען ווי די חז"ל זאגן, און ער איז אויך געווען מנהיג וען די וועלט איז געווען וועלט. ווען ער איז נפטר געווארן האבן די מלכי העולם געזאגט אוי לו לעולם שאבד מנהיגו, וויי צו די וועלט וואס איז אפילו א גלייכע וועלט אן אנשטענדיגע וועלט אן אנגענעמע וועלט אבער אברהם אבינו וואס איז געווען דער מנהיג איז שוין מער נישטא, וועט שמועסט נאָך אז עס איז אויסגעגאַנגען דער קברניט פון דער ספינה, אברהם

אבינו וואס ער איז געווען דער מנהיג פון דער וועלט אויך וועו זי איז געווען ווי אַ ספינה המטורפת בלב ים.

סאטמאַרער רב זי"ע, ווייסן מיר, האָט געלעבט אַ לאַנג לעבן, ער האָט דורכגעלעבט צוויי וועלטן, ער איז געווען אַ רבי און מנהיג נאָך דעמאָלטס וועו עס איז געווען עולם כמנהגו נוהג, וועו וועלט איז נאָך געווען וועלט, ס׳איז געווען אַ וועלט פון צדיקים. תלמידי חכמים מיט ערליכע אידן, און דאַמאָלטס איז ער שוין געווען פון די מנהיגי עולם. און נאָכדעם וואס ס׳האָט נעבעך פאַסירט אַז די וועלט איז חרוב געווארן, ס׳איז געווארן כספינה המטורפת בלב ים, די וועלט איז נאָכ־ נישט אויסגעהיילט געווארן פון אירע קלעפ וואס זי האָט געכאַפט דורך די פאַרשידענע גרויסע און שוערע מלחמות אין דעם גרייסן חורבן, זאָרגט דאָך אויך די וועלט האָבן אַ קברגיס אַ קאַפיטאַן וואס זאָל גוט פירן די וועלט. וואָר איז געווען דער קברגיס ? ווייטער דער סאַטמאַרער רב, וויייטער איז ער געווען דער מנהיג דער קאַפיטאַן וועלכע האָט געראַטעוועט דער וועלט פון אונטערגאַנג, ער האָט געפירט די וועלט, מחנך געווען די אידן זיי געווען מוסר זיי געלערנט אַז אין דער ספינה המטורפת בלב ים אין דעם גרויסן שטורעם אין די גרויסע כוואַליעס קען מען בלייבן אַ איד, מ׳דאַרף נאָר זיין דבוק אין אַ תלמיד חכם.

יעצט אָבער אַז ער איז אַוועקגעגאַנגען פון דער וועלט, איז דאָך אוי לו לעולם שאבד מנהיגו, אָך און ווי צו דער וועלט אַז ס׳איז פאַרלוירן געווארן איר מנהיג, וואָס אין אונזער דור איז ער געווען דער איינ־ ציגיר מנהיג, אין לא הניח כמותו בישראל, ער האָט נישט איבערגעלאָזט נאָך זיך אַזאַ געשטעלט ווי ער איז געווען, אַזאַ אשכול הכפר איש האשכולות איש שהכל בו. בעוונותינו אין דעם דור יתום איז נישטא מער אַזאַ גדול, אַזאַ מראה־דיגע יתמות האָבן מיר נאָכגישט גע־ האָט. אין יעדן דור וועו ס׳איז אַוועקגעגאַנגען אַ תלמיד חכם איז עס געווען אַ וויטאָג ווייל ס׳איז געבליבן אַ הלל. מ׳האָט שטענדיג געזאָגט אוי לו לדור שאבד מנהיגו, אָבער ס׳איז איבערגעבליבן ווער ס׳זאָל איבער־ נעמען די הנהגת העולם, ס׳איז אָלץ געבליבן נאָך תלמידי חכמים אוו ערליכע אידן וואס מ׳האָט זיך געקענט אויף זיי פאַרלאָזן, אָבער בעוונותינו הרבים ובחטאינו המרובים אין אונזערע צייטן, וועמען האָבן מיר ער זאָל קענען איבערנעמען די הנהגה, נאָך אַזאַ גאון נאָך אַא צדיק נאָך אַזאַ ערליכער איד איז נישט געבליבן.

אין ועל כולם איז ער דאָך געווען אַן איש אמת, ווי מיר האָבן פריער דערמאָנט, אַ איד אַן סתירות, נישט ווי איינער וואס זאָגט היינט אַזוי און מאָרגן אַנ־ דערש, כאָטש אַנדערע רעדן זיך אַיין אַז דאָס איז לשם שמים, אָבער דער אמת־ער לשם שמים איז „פיו ולבו שוים", צו זאָגן דאָס וואָס מ׳האָלט אין הארץ. און דאָס איז געווען דער סאַטמאַרער רב. איך האָב אים געקענט עטליכע און דרייסיג יאָר, איך בין אַסאַך מאָל געווען מיט אים צוזאַמען שטענדיג האָב איך געזען דעם זעלבן סאַטמאַרער רב, ביי די טישן ביי די דרשות ביי הושענא רבה שטענדיג איז ער געווען דער זעלבער איד, דער איד וואָס זוכט נאָר מרבה צו זיין כבוד שמים.

איך געדענק דאָס ערשטע יאָר וואָס ער איז דאָהי געווען, שנת תש״ז, וועו מ׳האָט געמאַכט די סעודה פון זיין הצלה כ״א כסלו ער האָט זיך דעמאָלטס געפונען דאָהי אין ס׳האָט גלייכעס אַז ער פארט צוריק קיין ארץ יש־ ראל, האָט ער דעמאָלטס געזאָגט אַז דער גאַנצער צוזאַץ פון זיין קומען אהער איז נאָר כדי מרבה צו זיין כבוד שמים און מרחיב צו זיין גבולי הקדושה, דאָס איז געווען זיין לשון. אָט דאָס האָט ער געזאָגט באמת ובתמים אַן קיין שום נגיעות, ווייל קיין געלט האָט מען נאָך אין יענע צייטן פאַר די זאַכן נישט געמאַכט, היינט איז עס שוין מער אַקסוועל מ׳קען שוין מאַכן דערפאַר עפּעס געלט, אָבער אין יענע צייטן האָט מען נישט געקענט פאַרדינגען דערפון, נאָר פאַרטרייבן מענטשן פון זיך, אָבער דער צדיק האָט נישט געקוקט דערויף ער איז געגאַנגען שטענדיג בדרך האמת, מיט דעם „תתן אמת ליעקב", אין אַזוי איז ער געבליבן כל ימי חייו עד יום מיתו דער זעלבער צדיק מיט דעם זעלבן מויל מיט דעם זעלבן האַרץ, קיינמאָל קיין שינויים מיט קיין סתירות האָט מען ביי אים נישט געזען.

*

עס שטייט אין פסוק אין מלכים וועו אליהו הנביא האָט געדאַרפט אַוועקגיין פון דער וועלט, און אלישע הנביא וואָס איז געווען דער גרעסטער תלמיד פון אליהו איז מיט אים געגאַנגען און די בני הנביאים האָבן געציטערט אלישע הידעת צו ווייסטו אַז היום הייסטיגן טאָג לוקח ה׳ את אדניך מעל ראשיך נעמט השי״ת דיין האַר פון דיין קאָפּ. און אלישע האָט זיי געענטפערט ידעתי איך וויים אָבער איך בין אייך החשו שוויגט. וויייטער דערציילט דער פסוק אַז אליהו הנביא איז אַרויפגעגאַנגען בסערה השמימה און אלישע האָט דאָס צוגעזען והוא מצעק און ער האָט געשריגן אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. דאַרף מען פאַרשטיין פאַרוואָס אלישע האָט נישט אַנגעהויבן צו שרייען בעלד ביי דער ערשטער בשורה וועו מ׳האָט אים געזאָגט אַז אליהו הנביא וועדט צוגענומען פון אים היינט, דערווייל האָט ער נאָר געזאָגט פאַר די בני הנביאים זיי זאָלן שווייגן, נאָר ערשט וועו אליהו איז שוין אַרויפגעגאַנגען בסערה השמימה האָט ער זיך געמוען שרייען.

נאָר דער ענין איז אַז יעדע מינוט וואָס זיין רבי אליהו איז געווען מיט אים אויף דער וועלט האָט אלי־ ש קיין הספד נאָכגישט געקענט מאַכן, יעדע מינוט איז געווען ביי אים אַזוי הייליג און טייער ווילאַנג דער רבי איז נאָך דא אויף דער וועלט, פאַרוואָס זאָל ער שוין גיין שרייען ? ער וויסט טאָקע אַז ער וועדט היינט צוגענומען אָבער דערווייל ווילאַנג ער איז נאָך דא איז יעדע מינוט ביי אים חביב און טייער ער קען נאָכגישט שרייען. אָבער וו׳ עס איז געווען „ויעל אליהו בסערה השמימה" אליהו הנביא איז אַרויף אין הימעל מיט אַ שטורעם האָט אלישע אויסגעבראַכן מיט אַ גע־ שרייי „אבי אבי רכב ישראל ופרשיו".

מיר ווייסן דאָך אַז דער סאָטמאָרער רב איז די לעצטע עלף מיט. אַ האַלב יאָר געווען זייער שוואָך און קראַנק, זיין לעבן איז געווען בנס ממש, דאָקטוירים האָבן געזאָגט אַז בדרך הטבע, און לויט זייערע רע־ קאָרדס בעפינען זיי נישט קיין שום משל אַזעלכן, אַז אַ מענטש זאָל קענען לעבן מיט אַזעלכע יסורים, מיט אַזאַ חולשה, נאָר מן השמים האָט מען אים פֿאַרהאַלטן ער זאָל זיין דאָ אויף דעם עולם. און כאָטש ער האָט שוין לידער נישט געקענט זיין אַזוי אַקטיוו ווי פריער, דער „וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל" האָט שוין נישט געקענט זיין אַזוי ווי פריער, פונדעסטוועגן זוילאָנג ער איז געווען אויף דעם עולם איז עס געווען פֿאַר אונז חשוב און חביב. כאָטש עס פעלט אונז שוין היבשע יאָרן זייַנע דרשות, און זיין פולע הנהגה וואָס ער איז דאָך געווען דער קברניט, דער פירער, פון די גאַנצע וועלט. אָבער זיין אָנווענדונג אויף דער וועלט איז געווען אַ טריסט, מ׳האָט געדאַנקט השי״ת אויף דעם וואָס ער איז בינינו, אָבער יעצט ווען ס׳איז „ויעל אליהו בסערה השמימה" דער צדיק איז אַרויפגעגאַנגען מיט אַ שטורעם אין הימל, „ואלישע רואה" און מיר זענען אַלע אַן ער איז מער נישטאָ מיט אונז „והוא מצעק", דאַרפן מיר שרייַען און ווייַנען, אַז דער צדיק דער ערליכער איד איז מער נישטאָ מיט אונז, וויפיל נאָך צדיקים איז פֿאַראַן אין אונזער דור.

מיר האָבן די גאַנצע צייט געשווינגן, ווי אלישע האָט געזאָגט החשו, מיר האָבן נישט געווייַנט נאָר גע־ דאַנקט השי״ת אויף דעם וואָס מיר האָבן געשפירט זיין השפעה עס האָט זיך געפילט אַ מורא פֿאַר אים, די גאַנצע וועלט האָט מורא געהאַט פֿאַר זיין הקפדה, מ׳האָט זיך געהיטן פֿאַר זיין הקפדה.

און מיר געפינען דאָס אין דער תורה „אתם נצבים היום כולכם לפני ה׳ אלקיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם כל איש ישראל". קען זיין בדרך רמז, פֿאַראַן אידן וואָס רעדן זיך אין אַז זיי זענען אַנדערש ווי אַנדערע אידן, אייניער רעדט זיך אין „ראשיכם" ער איז עפעס אַ ראש, אַ מנהיג, אַ רבי, מיט אים וועט מען זיך רעכענען מער ווי מיט יעדן אַנדערן, אַן אַנדערער ממנט „שב־ טיכם" ער איז דאָך אַ גאַנצער שבט, ער האָט אַרום זיך אַן עולם, אַ גאַנצע פֿאַרטיי ער פֿאַרלאָזט זיך אויף זיין פֿאַרטיי, ער האָט אַ כח, מען מוז זיך רעכענען מיט אים ; אַן אַנדערער מיינט „זקניכם" ער איז דאָך שוין אַן עלטערער איד ווער וועט פון אים מאַנען ווער וועט זיך אומקוקען אויף אים ; אַן אַנדערער מיינט „שוט־ ריכם" ער איז אַ שוטר, ער איז אַ קנאי, ער נעמט זיך אַן ער שרייט ער געוואָלדעוועט, אויף דעם זאָגט משה רבינו, עס וועט אייך אַרגרישט העלפן, אתם נצבים היום כלכם, היום איז ראש השנה ווי דער מדרש זאָגט אתם נצבים לפני ה׳ אלקיכם וש״ה נצב לריב ה׳, דער טאָג ווען השי״ת שטעלט זיך אַוועק למשפט, ווען עס קומט ראש השנה זענען איר אַלע גלייך איר דאַרפט אַלע אָפגעבן דין וחשבון פֿאַר השי״ת, כלכם, אַלע רא־ שיכם שבטכם שוטריכם זקניכם כל איש ישראל.

מורי ורבותי כל זמן דער סאָטמאָרער רב זי״ע האָט געלעבט זענען גאָר פיל אידן געשטאַנען פֿאַר אים, ראשיכם, זקניכם, עלטערע רבנים גרויסע ערליכע אידן שבטיכם, פון אַלע פֿאַרטיַיען, שוטריכם די קנאים און אַלע אידן, כל איש ישראל, יעדער האָט געוואוסט מורא צו האָבן פֿאַר׳ן סאָטמאָרער רב, ווייל מ׳האָט געוואוסט אַז ער גייט מיטן אמת, און ווען אַ איד גייט מיט אמת האָט מען דרך ארץ פֿאַר אים, און דער סאָטמאָרער רב איז דאָך געווען לויטער אמת, ער האָט מקיים געווען דעם תתן אמת ליעקב.

אָבער יעצט „ואלישע מצעק ! יעצט שרייַען מיר און ווייַנען אַז דער צדיק אמת איז מער נישטאָ צווישען אונז, נישטאָ מער דער וואָס דהוה מסתפינא, די יראת שמים, זאָל זיין מיני׳, ס׳איז נישטאָ מער דער בעל השפעה וואָס האָט משפיע געווען אויף אידן תורה מיט יראת שמים, וואָס האָט משפיע געווען אויף אידן גמי־ לות חסדים, אויסער זיין גמילות חסדים וויפיל אידן האָט ער געמאַכט פֿאַר גומלי חסד, אַז זיי זאָלן אויסק־ געבן ממש אלפים ורבבות דאָלאָרן פֿאַר דברים שבצדקה און פֿאַר מוסדות התורה.

דער סאָטמאָרער רב זי״ע איז נישט נאָר וואָס ער אַליין איז געווען אַ צדיק נאָר ער האָט אַנדערע געמאַכט פֿאַר צדיקים.

*

די גמרא זאָגט, אמר לי׳ רב לר׳ שמואל בר שילת אחים בהספדאי, זאָלסט מיר מאַכן אַ וואַרימען הספד, דהתם קאימנא, ווייל איך וועל דאָרט שטיין בשעת׳ן הספד. אַזוי האָט רב מגלה געווען ר׳ שמואל בר שילת אַז ווען מ׳איז מספיד דעם צדיק שטייט די נשמה פונעם צדיק דאָרט וואו מ׳איז אים מספיד.

אַצינד ווען מ׳איז עוסק אין דעם הספד פון דעם דאָזיגן גאון וצדיק איז זיכער אַז זיין נשמה איז דא מיט אונז, די נשמה פון מורה מורינו הרב רבי יואל בן מורה מורינו הרב רבי חנני׳ יו״ט, דאָרף מען דאָך האָבן גרויס דרך ארץ, את ה׳ אלקיך תירא לרבות תלמידי חכמים, די מורא מיינט אַז מ׳זאָל מקבל זיין אויף זיך צו גיין אין זיין הייליגן דרך נאָכטאָן זייַנע מעשים הקדושים, זיין אַן איש אמת, נישט אָפּגאָרן קיינעם, נישט אָפשווינדלען קיינעם, און נישט עובר זיין אויף קיין שום אַנדערן לאו שבין אדם לחבירו, עוסק זיין בתורה יעדע מינוט זאָל זיין הייליג און טייער, און אַז מיר וועלן דאָס מקבל זיין אויף זיך אין פּנים פון דער דאָזיגער הייליגער נשמה וועלן מיר אויך קענען בעטן ביי דער הייליגער נשמה אַז זי זאָל זיך משתדל זיין ביים כסא הכבוד, די נשמה וואָס האָט צו־ געזען דאָס שפלות פון אונזער דור, דאָס יתמות דאָס עלנדקייט וואָס ס׳איז נאָך ביי אידן אַזוינס נישט גע־ ווען, מיום שניתנה תורה לישראל איז נישט געווען אַ תקופה אַז ס׳זאָל זיין אַזוי ווייניג גדולי תורה, שט־ ענדיג איז געווען ביי אידן גאונים וצדיקים, אין יעדן שטאָט און שטעטל איז געזעסן אויפן כסא הרבנות אַ איד אַ גאון, אין יעדן שטעטל איז געווען אַ איד אַ

צדיק, און בכלל איז ביי אידן געווען אַסאַך צדיקים ערליכע אידן יראי השם באמת, גדולי תורה און גאונים, אַבער נעבעך מיט וואָס זענען מיר געבליבן ! — נישטאָ נישטאָ נישטאָ, נישט קיין צדיקים נישט קיין גדולי תורה, ס׳איז באמת יתומים היינו און אב !

דעם כפל הלשון יתומים היינו מיט ואין אב דאָרף מען פֿאַרשטיין. נאָר דער ענין איז אַז ס׳טרעפט זיך ווען אַ טאַטע גייט אַוועק און די קינדער בלייבן איבער יתומים, געפינט זיך אַבער אַ גוטער מענטש אַ איד וואָס זאָרגט זיך פֿאַר די יתומים, און ער ווערט זייער טאַטע, ווי חז״ל זאָגן אַז דאָס בית דין איז ״אביהם של יתומים״, איז טאַקע נישטאָ דער אמת׳ער טאַטע וואָס מ׳איז געבוירן פון אים אַבער אַ טאַטע איז דאָ. אַבער דער אומגליק איז גרעסער ווען ס׳איז יתומים היינו ווען קינדער זענען געבליבן יתומים, ואין אב, ס׳איז נישטאָ ווער ס׳זאָל זיך זאָרגן פֿאַר אים, קיינער האָט נישט קיין רחמנות אויף אים, איז דאָן די טראָגעדיע זייער גרויס.

מיר שטייען יעצט אויך אין אַזאָ מצב, יתומים היינו מיר זענען געבליבן פֿאַר׳יתומ׳ט פון דעם ערליכן איד וואָס ער איז געווען דער עטרת תפארת ישראל, ער איז געווען דער קרוין פונעם כלל ישראל, און אַ כבוד פֿאַר׳ן כלל ישראל, און יעצט איז נפלה עטרת ראשינו, די דאָזיגע קרוין איז אַראָפּגעפֿאַלן פון אונזער קאָפּ, מיר האָבן נישט מער די קרוין, גלה כבוד מ־ישראל, דער כבוד איז פון אידן פֿאַרטריבן געוואָרן, עס איז געווען אַ כבוד פֿאַר׳ן כלל ישראל צו האָבן דעם סאָטמאָרער רב, און אַצינד איז נישטאָ מער דער דאָזיגער כבוד, מיר קענען זאָגן יתומים היינו ואין אב, ס׳איז נישטאָ ווער עס זאָל זיך אויף אונז אומקוקן און עוריק אויבערגעמען די הנהגה פון דער גאַנצער וועלט, ס׳איז נישטאָ מער אַזא צדיק ווי ער.

דאָרפן מיר בעטן אַז מיר זאָלן זוכה זיין צו גיין בדרך התורה, און מיר בעטן ביי די הייליגע נשמה וואָס שטייט פֿאַרן כסא הכבוד, זי זאָל זיך צוזאַמענעמען מיט זיינע אבות הקדושים די הייליגע צדיקים, דער ״ישמח משה״ זי״ע, דער ״יטב לב״ זי״ע, די גרויסע קדושים און ערליכע אידן. עס איז ידוע אַז דער ישמח משה האָט כל ימיו משתוקק געווען צו דער גאולה שלימה, ביי יעדן ריר ביי יעדן רעש אויף דער גאָס איז ער אַרויסגעלאָפן צו זען צי משיח איז געקומען, און פֿאַר דער פטירה האָט ער געזאָגט אַז ווען ער ווערט קומען אויף יענער וועלט וועט ער נישט שווייגן און וועט זען אַז משיח זאָל קומען, און צדיקים האָבן געזאָגט אַז מ׳האָט אים אויבן אין הימל מכבד געווען מיט אַ דרשה און ער האָט נאָך נישט געענדיגט די דרשה, יעצט אַבער אַז זיין אייניקל מורה מורינו הרב רבי יואל איז אַרויפגעקומען צו אים וועלן ביידע צו־זאַמען טוען פֿאַר דער גאולה שלימה.

מיר געפינען דאָך אַ בפירוש׳ן פסוק אין דער תורה אַז עלטערן קענען אַרויסהעלפן אויבן בעולם העליון. עס שטייט אין פרשת לך לך ״כי גר יהי׳ זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ואתה תבא אל אבותיך תיקבר בְּ־שיבה טובה ודור רביעי ישובו הנה״, פרעגן די מפר־שים ווי קומט אַרײַן עפּעס אַהער דער ואתה תבא אל אבותיך בשלום, נאָר השי״ת האָט געזאָגט צו אברהם אבינו אַז ער וועט טאָקע אויסלייזן די אידן, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, אַבער זיי דאָרפן האָבן צו דעם אַ זכות און דעם זכות וועסטו נישט האָבן ביי דיין לעבן, נאָר ערשט ואתה תבא אל אבותיך, ווען דו וועסט אַרויפקומען אויף דעם עולם האמת צו דיינע עלטערן דאָן וועט זיין ״ודור רביעי ישובו הנה״, עס וועט זיין די גאולה שלימה.

ליידער בעוונותינו הרבים זענען שוין דורכגעגאַנגען פיל דור רביעי׳ס אין דעם גלות, עס קומט אונז שוין לאָנג מ׳זאָל אונז אויסלייזן, מיר האָבן נאָר נישט געהאַט דעם זכות דערצו, אַז ס׳זאָל זיין ודור רביעי ישובו הנה, יעצט אַבער אַז דער סאָטמאָרער רב זי״ע איז אַרויפגעגאַנגען אויף יענעם עולם און האָט זיך באַגעגנט מיט זיין גרויסן זיידן דער גרויסער רבי פונעם כלל ישראל, דער גרויסער גאון וצדיק, דער ישמח משה זי״ע, תבא אל אבותיך בשלום, מיר זענען זיכער אַז דער ישמח משה האָט דאָרט נחת פון דעם דאָזיגן אייניקל, זאָלן זיך צוזאַמענעמען די צוויי צדיקים און אויס׳פועל׳ן אַז ״ודור רביעי ישובו הנה״ מיר וואָס מיר זענען שוין דורכגעגאַנגען אַזויפיל דורות זאָלן מיר זוכה זיין צו דער גאולה שלימה, בב״א.

❋

ביי אלישע זענען מיר אַז ער האָט געשריגן אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, דאָרף מען פֿאַרשטיין פֿאַרוואָס ער האָט אים אַנגערופן אבי ער איז דאָך נאָר געווען זיין רבי, און דוקא זענען מיר אַז לגבי דרך ארץ האָט אַ רבי אַ גרעסערע מדריגה ווי אַ טאַטע, אבידת אביו ואבידת רבו אבידת רבו קודמת, פֿאַר וואָסזשע האָט אלישע באַצייכנט זיין רבין מיט ״אבי״.

נאָר אַבער, עס איז דאָ אַמאָל ווען אייניער לערנט ביי יענעם תורה אַבער אויסער דעם האָט ער נישט קיין ספעציעלן שייכות מיט אים, מ׳האָט צו אים נישט קיין אהבה און מ׳האָט נישט פון אים קיין השפעה. אַזוי ווי מיר געפינען ביי ר׳ מאיר אַז ער האָט געלערנט תורה פון אַ רבין׳ן וואָס ער האָט מיט אים קיין שום התקשרות נישט געהאַט, חוז״ל זאָגן נאָר ״תוכו אכל קליפתו זרק״, זאָגט אויף דעם דער חידושי הרי״ם אַז פון תורה אַליין קען נאָך קיין התקרבות נישט ווערן, פון תורה וואָס מ׳לערנט ביי אַ רבי׳ן האָט מען נישט די אהבה און התּ־קשרות ווי צו אַ טאַטן, עס איז פֿאַרהאַנען אַבער אַ רבי וואָס נישט נאָר ער איז אַ רבי נאָר ער איז אויך אַ טאַטע, ער איז צוגעלאָזט צו די תלמידים און האָט זיי ליב ווי אַ טאַטע האָט ליב אַ קינד, ווי רבא האָט געזאָגט אַז 30 טאָג פֿאַר יום טוב איז ער אַוועקגעבאַרגט צו די תלמי־דים זיי קענען מיט אים טאָן וואָס זיי ווילן, וויל ער דאָרף מיט זיי לערנען די דיני יום טוב, אַזעלכע רבי׳ס

האָט אַמאָל געהאַט דער כּלל ישׂראל, רבי׳ס וואָס זענען געווען אַוועקגעבאַרגט פֿאַר דעם כּלל ישׂראל, אַזאַ רבי וועלט שוין אַנגערופן אבי, און דאָס איז נישט קיין קלע־ נערער טיטול נאָר אַ סאַך אַ גרעסערער.

אלישע הנביא וואָס איז געווען אַ תלמיד פון אליהו הנביא האָט געהאַלטן אליהו׳ן פֿאַר אַ טאַטע וויל ער איז געווען אינערגעגעבן צו אים ווי אַ טאַטע מיט אַלע כּוחות, און אליהו האָט אים אַוועקגעגעבן אַלעס וואָס ער האָט געקענט ווי עס שטייט טאָקע אין יענער פּרשה אַז אלישע האָט אים געבעטן „ויהי׳ ברוחי פּי שניים ב־ רוחך״, אליהו הנביא האָט באַווילן אַסך מופתים און אלישע האָט געוואָלט קענען באַווייזן זעכצן מופתים, און אליהו האָט אים צוגעזאָגט אַז אויב ער וועט זען ווי ער גייט אַוועק פון דעם עולם וועט ער דאָס האָבן, און אַזוי איז טאַקע געווען, „ואלישע ראוה״ אלישע האָט געזען און ממילא האָט ער געוואוסט אַז ער האָט באַקומען די מתנה, און דערפֿאַר האָט ער אים גערופן „אבי״, מיין טאַטע וואָס דו אַליין האָסט מיר אַוועקגעגעבן אַלע מדריגות נאָכמער ווי דו אַליין האָסט פֿאַרמאָגט.

דאָס קענען מיר זאָגן אויף דעם גרויסן צדיק דער סאָטמאָרער רב זי״ע, ער איז געווען אַ רבי פֿאַר אידן, אַ ראש ישיבה, געזאָגט שיעורים, פֿאַרהערט די בחורים געזאָגט תורה, געזאָגט דרשות בהלכה ובאגדה, אָבער אויסער דעם אַלעם איז ער געווען איבערגעגעבן צו יעדן איד, זיין מקרב זיין יעדן איד בסבר פּנים יפות האָט דאָך אַ שם אויף דער גאַנצער וועלט. איך בין אַליין געווען בייַ אים צענדליגער צענדליגער מאָל שטענדיג האָט ער מיך אויפגענומען מיט אַ פריינטליכקייט און מיט אַזאַ גוטפֿרײַנדשאַפט. מ׳האָט געזען אַז דאָ זיצט נישט נאָר אַ רבי דאָ זיצט אַ טאַטע וואָס אינטרעסירט זיך אין יעדן איד וואָס קומט אַריין צו אים וואָס ער טוט זיך מיט אים, שטענדיג האָט ער אויפגענומען יעדן איד בשמחה רבה ואמרו כולם יעדער האָט דאָס געזאָגט און יעדער האָט דאָס געזען.

✻

אלישע הנביא האָט געזאָגט צווי מאָל אבי אבי, פֿאַרוואָס ? — מיר ווייסן אַז אב מיינט אב בתורה ווי די חז״ל דרש׳נען אויף „אברך״ אב בתורה ורך בשנים, און אליהו האָט דאָך מחנך געווען אלישע׳ן צו יראת שמים און צו נבואה אויסער די תורה וואָס ער האָט מיט אים געלערנט, דערפֿאַר האָט ער געשריגן „אבי אבי״, אבי בתורה און אבי בנבואה, אבי בתורה און אבי ב־ יראת שמים.

מיר קענען אויך זאָגן אויף דעם סאָטמאָרער רב זי״ע, צווי מאָל אבי, אבי בתורה ער האָט דאָך געלערנט מיט אונז תורה, און אבי בחינוך, ער האָט דאָך מחנך געווען נישט אונזער דור אַליין נאָר שוין אין דעם פּרי־ ערדיגן דור וועלן ס׳איז געווען עולם כמנהגו נוהג האָט ער געהאַט די ישיבה און מחנך געווען הונדערטער תל־ מידים זיי זאָלן זיין יראי השם און חסידים ואנשי מעשה, זיי זאָלן גיין בדרך התורה כמו שניתנה למשה מסיני, שוין דאָן האָט ער געקענט קענן אַלע חדשות מ׳זאָל זיי נישט אַרײַנלאָזן אין דעם כּלל ישׂראל, דאָס הייסט אב בתורה ואב ביראת שמים, אב בתורה ואב בחינוך. — אַצינד איז שייך אַז מיר זאָלן שרייען אבי אבי, נישט נאָר אַ טאַטע איז ער פֿאַר אונז געווען נאָר צווי טא־ טעס.

און צו דעם — זאָגט אלישע — איז אליהו הנביא געווען דער רכב ישׂראל ופרשיו, דאָס מיינט דער נע־ נעראַל מיט די זעלנער צוזאַמען, ווער האָט געפירט די מלחמות פֿאַרן כּלל ישׂראל, ווער האָט געקעמפט מיט אחאב און מיט אַלע רשעים פון דור, — אליהו הנביא ! ווער האָט געמאַכט אַז אידן זאָלן זאָגן ה׳ הוא האלקים, — אליהו הנביא !

דאָס שרייט אלישע, פון איין זייט איז ער געווען אַזוי ווייך און אַזוי גוט ווי אַ טאַטע, און ווען מ׳דאַרף זיין האַרט, ווען מ׳האָט געדאַרפט אויס׳הרג׳ענען די נבי־ אי הבעל, איז ער געווארן דער רכב ישׂראל ופרשיו.

אין אמת׳ן איז דאָך רכב ישׂראל ופרשיו צווי בא־ זונדערע זאַכן, רכב איז דאָך די רייטוועגנער וואו עס פֿאָרן די געניראַלן, און פֿרשיו מיינט געוועלדיך די קלע־ נערע זעלנער, ביי אַן ארמיי איז דאָס צווי באזונדערע זאַכן, אָבער ביי אידישקייט געפינען מיר אַמאָל אַ צדיק וואָס איז לוחם מלחמות השם און ער האָט גישט ווער ס׳זאָל אים אַרויסהעלפן, מוז ער זיין ביידע, ער מוז זיין דער רכב ישׂראל און ער מוז זיין פֿרשיו.

אליהו הנביא אין זיין מלחמה מיט די נביאי הבעל מיט די שונאי ה׳ איז ער געווען אַליין, ער האָט נישט גאָהאַט קיין אַרמיי מיט זיך, זיינע תלמידים אַליין זענען נישט מיטגעגאַנגען מיט אים, איינער אַליין האָט ער אויסגע׳הרגעט די נביאי הבעל, און איינער אַליין האָט ער געמאַכט אידן זאָלן זאָגן ה׳ הוא האלקים, האָט אויף אים אלישע הנביא געזאָגט אַז ער איז געווען אי דער רכב ישׂראל אי די פֿרשיו.

אָט דאָס זעלבע קענען מיר זאָגן אויף דעם סאָט־ מאַרער רב זי״ע וואָס מיר זענען יעצט עוסק אין זיין הספד. דאָ איז ער געווען אבי אבי, אַזוי גוט און אַזוי ליבליך, יעדער אייגער האָט געפילט אין אים אַזאַ גע־ שמאַק און אַזאַ גוטן טעם, ביי די הייליגע טישן שבתות און ימים טובים, איך פלעג גיין חול המועד ער איז געווען מלא אהבה ושמחה ביי די טישן, אָבער ווען מען האָט געדאַרפט מלחמה האַלטן מיט די שונאי ה׳, מען האָט געדאַרפט מלחמה האַלטן מיט די שונאי ה׳, מען איז אַ מאמין בביאת המשיח, אַן קיין פּאַרטיין, און קיין ציוניזם און אַן די אַלע „אימעץ״ וואָס איז דאָ אויף דער וועלט, נאָר גלייבן באמונה שלימה אַז אחכה לו בכל יום שיבא, איז ער געווארן דער רכב ישׂראל ו־ פֿרשיו, דער לוחם. פֿיל מאָל איז ער געווען דער איינ־ ציגער לוחם. פֿיל האָבן אים געוואָלט אַרויסהעלפן אָבער זיי האָבן אים קאַליע געמאַכט, ווען ער איז געבאַנגען אַליין האָט ער געהאַט מער הצלחה, און דאָס איז די מדה פון אַ צדיק אמת צו זיין אי דער „רכב ישׂראל״ און אי דער „פֿרשיו״.

✻

אין די גמרא איז א גאנצער קלער צי מ׳מעג זאגן אויף א צדיק אז ער איז פארלוירן געווארן. די גמרא ברענגט אז רב אשי האט געפרעגט א ספרו „ואם ועסטו זאגן אויף מיין הספד״, האט ער אים געענטפערט „איך ועל זאגן „בכו לאובדים ולא לאבידה״ וויינט אויף די פארלירער און נישט אויף דער אבידה״, האט רב אשי אים געפרעגט „לי קריית אבידה״ וויי קענטסו מיך רופן פארלוירענער, א גדול בתורה קען נישט ווערן אנגערופן פארלוירענער, און דער ספדן איז טאקע באשטראפט ג־ווארן אז זיינע פיס האבן זיך אים אויסגעדרייט. זעען מיר פון דעם אז אויף א צדיק טאר מען נישט זאגן אז ער איז פארלוירן געווארן וויל דער צדיק בלייבט שט־ענדיג, אז ער איז נישט אויף דעם עולם איז ער אויף יענעם עולם, אבער פארלוירן איז ער נישט.

פונדעסטוועגן זאגט דער פסוק אין ישעי׳ „הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספו ואין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק״. וויאזוי קען ישעי׳ הנביא זאגן אויף א צדיק אז ער איז פארלוירן געווארן.

נאר דער ענין איז אז דער צדיק אליין ווערט טאקע נישט פארלוירן, ער איז דא אויף יענער וועלט, אבער אויף דער וועלט וועגדט זיך דאס אויב אידן געדענקען זיינע מעשים, און אז מ׳האט א הרהור תשובה פון זיינע מעשים, און מ׳גייט נאך נאך זיינע מעשים, דעמאלסט איז ער אויף דער וועלט אויך נישט קיין פארלוירענער, אויב אבער אז מ׳פארגעסט פונעם צדיק מ׳גייט ארויס פון זיינע דרכים, איז טאקע צדיק אבד, דער צדיק איז אויף דער וועלט א פארלוירענער. הצדיק אבד — זאגט ישעי׳ הנביא — ווען איז דער צדיק א פארלוירענער אויף דער וועלט, אויב ס׳איז „ואין איש שם על לב״ קיינער נעמט זיך נישט צום הארץ האט וואס דער צדיק איז נישטא אין אז מ׳דארף ווייטער אנפירן זיינע מעשים, דעמאלס איז הצדיק אבד.

*

מ׳זאגט יעדן טאג ביים דאוונען „כל דבר שהי׳ בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא״. האבן אלטע צדיקים גע־טייטשט און מיר זאגן דאס אויף דעם סאטמארער רב זי״ע „כל דבר״ דער צדיק וואס ווערט אנגערופן דבר לדור, דער פירער פונעם דור, „שהי׳ בכלל״ וואס ער איז געווען איינעם כלל ישראל, ער איז נישט געווען אפגעזונדערט פאר זיך נאר ער האט מיטגעלעבט מיט דעם כלל ישראל׳ס אלע פראבלעמען, „שיצא מן הכלל״ און ער איז יעצט אוועקגעגאנגען פונעם כלל ישראל ער איז געגאנגען אויפן עלמא דקשוט, „ללמד״ דארף ער מלמד זכות זיין אויף זיך פארן מלך מלכי המלכים הקב״ה פונקט ווי יעדע נשמה, אבער דער צדיק דארף וויסן אז „לא ללמד על עצמו יצא״ נישט נאר פאר זיך דארף ער יעצט מלמד זכות זיין, „אלא ללמד על הכלל כולו יצא״, פארן כלל ישראל דארף ער מלמד זכות זיין.

וועגן מיר זיך יעצט צו דעם סאטמארער רב, מיר בעטן די נשמה פון מורה מורינו הרב רבי חנני׳ י״ט, וואס הונדערטער טויזענטער אידן פלעגן קומען צו אים, ספעציעל אין די טעג פון אלול און תשרי, די ימים נוראים, און ער האט יעדן איינעם אנגעוויזן, ווי איך געדענק אליין ווען איך פלעג גיין צו אים יעדעס יאר און ער האט אנגעווינטשן מיט אזא חיבה מיט אזא אהבה, יעדן איינעם געווינטשען א כתיבה וחתימה טובה מיט א גוט יאר, יעצט איז מער נישטא דאס בענקל וואס האט מקבל פנים געווען טויזענטער. טויזענטער אידן וואס האבן נהנה געווען פון זיינע ברכות פון זיינע ישועות, אבער ווי מיר האבן געזאגט קיין „אבד״ איז ער נישט, ער איז נישט פארלארן, אפילו מיר זעען נישט זיין גוף אבער זיין נשמה איז דא מיט אונז, דהתם קאימנא, ער שטייט דא, לאמיר בעטן סיי פארן כלל סיי פארן פרט, אז מיר זאלן האבן א גוט יאר, און א געבענטשט יאר, ועל כולם אז דער גאנצער כלל ישראל זאל שוין געהאלפן ווערן און ארויסגיין פון דעם יתמות, פון דעם עלנדקייט.

השי״ת זאל העלפן אז אזוי ווי ס׳איז געווען ובא השמש זאל אויך זיין וזרח השמש, עס זאל צוריק אויפ־שיינען דער שמש התורה דער שמש הצדיקים, עכ זאל וויטער לייכטן זיין אור פון אידישקייט, וזכותו יג־עלינו ועל כל ישראל, ער זאל זיין א מליץ ישר און א מליץ טוב, בפרט אין די הייליגע טעג וזען מיר זאגן „באין מליץ יושר מול מגיד פשע״ מעגן מיר אינזין האבן אז מיר האבן יא א מליץ יושר, דאס איז דער סאטמארער רב זי״ע, ער וועט זיין א מליץ יושר פאר א־נז וויל ער וויסט אונזער יתמות, און ס׳וועט זיין צדקנו במשפט ביום המשפט, עס זאל נתהפך ווערן ביים משפט דער דין צו רחמים, און עס זאל זיין ישועות ונחמות מיט א גאולה שלימה במהרה בימינו אמן.

אין לנו שיור רק התורה הזאת

אליקום שלעזינגער
ר"מ „ישיבה הרמה" לאנדאן

פלגי מים ירדו עיני על שבר בת עמי, עיני נגרה לא תדמה מאין הפוגות. חשבתי כי יקומים ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון, העלו עפר על ראשם חגרו שקים, חשבתי כי אנשי ירושלים יתגוללו ברחובות ויצעקו אוי מה הי' לנו, וידמו מאין יכולת לפתוח פה. אבל מה נעשה ויכולים לדבר, ואם יכולים לדבר מחויבים להעלות קינה ונהי.

אמר מרן מבריסק זצ"ל בענותנותו כי אביו הגר"ח זצ"ל הי' רואה מה שיהי' למחר. ואלו הוא רואה רק מה שנעשה היום, ומה נענה אנן אשר גם את הנעשה היום אין אנו יודעים אפילו מה שהי' אתמול נעלם מאתנו לדעת מה שנשתנה מתמול להיום בהלקח מאתנו רבן של ישראל קדוש עליון אשר אמרנו בצלו נחי' ואינו.

שמעתי שהמנהג שלא להספיד רבי, אולם אמר לי פעם הצדיק ר' איציקל זצ"ל כשעמד לנסוע מאנטוערפען אל האדמו"ר זצ"ל, והוא הי' אז כבר קרוב לתשעים, אמר לי לנסוע אל רבי אין לו כח, אבל לנסוע אל הלוחם מלחמת ה' בדורנו צריכים לנסוע באפס כח ובלי חשבונות. אמנם להספיד את קדושת אדמו"ר זצ"ל אי אפשר איני יכול ואיני ראוי, בזה אובל רק לעשות אבל יחיד אשר זכיתי מעט ליהנות מאור קדושתו, עוד מתחילה כשזכיתי להתקרב אליו בשבתו בירושלים השנה הראשונה אחרי חתונתי שהייתי גר על ידו ממש ביתי מול חלונו, וראיתיו ממוצש"ק עד ליל שבת הבא יום ולילה יושב ליד שולחנו שקוע בתורה, ולא שכב כלל כל ימי השבוע כמה קדושה של עמלה של תורה ראיתי אז, ומאז ועד היום אשר זכיתי להיות במחיצתו לעתים תכופות, ואקונן כמו שקנן רבי יהודה הלוי בקינתו, אתמה מאד על אור יום איך יזרח לכל, ויחשיך אלי ואליך, תמה איך שמחה אצל כל העולם ואני איני רואה רק חשך במצבנו הדל כאשר נטלה עטרת ראשנו. ולא נשאר אלא לקונן על לוחם מלחמת ד' כי אינגנו, ואתנה שלא יהי' לזה דין הספד, כי הספד יש לו דינים וצריך להיות ראוי לזה, אלא לקונן על מצב הדור, ולדעת המוטל עלינו עכשיו.

ועכ"ז איך אעיז לומר דברים מעצמי, אלא אומר מה ששמעתי ממורי ורבי הגה"ח מבריסק זצוק"ל, אשר ידוע כי הי' עמוד האמת שבדור, והי' פעם רב של המזרחי שביקר אצל רבני ליטא, וכ"א קבלו בסבר פנים וכשבא אל מרן זצ"ל לא רצה לדבר עמו ולא ברכו לשלום והלך הלה להתלונן לפני הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל, למה כל הרבנים קבלוהו כראוי והרב מבריסק לא רוצה לקבל פניו, ענה הגרח"ע זצ"ל, עוד נשאר לנו אחד איש אמת בליטא וגם אותו הנך רוצה לקלקל, וכן הי' כל מהות מרן זצ"ל כולו חסידות של אמת. וזכורני פעם הלכתי עמו ביער, ופתאום נאנח בשברון לב ואמר לי, הידעת כי נשארתי לבדי, איינער אליין איינער אליין, ואחר רגע שתיקה הוסיף ואמר רק האדמו"ר מסטמר (שליט"א) שלאגט זיך נאך פאר אידישקייט מיט אן אמת. הנה להעיד על האמת יכול רק האמת בעצמו, הנחיל לי מרן זצ"ל כי התגלמות האמת בדורנו הי' כ"ק אדמו"ר זצ"ל.

ומהו גדר האמת, איתא במד"ר מטות, אל תאמר שמותר להשבע על האמת כי כמה עיירות נהרגו על שבועת אמת, ומי מותר לו להשבע מי שהוא ירא ד' כאברהם כיוסף וכאיוב שנאמר בהן שהיו יראים את ד', ומי שאין לו עבודה אחרת אלא אותו תעבודו וכו'. ונראה לי ביאור המדרש כי הנשבע מעיד שדבר מסוים זה הוא אמת כמו אמיתו יתש"מ על כן רק מי שיודע ומכיר אמיתו יתש"ש בתכלית האמת עדותו אמיתי, אבל מי שחסר לו במושג הכרת אמת אמיתו יתש"ש ורי בעדותו מפחית חי' אמיתו ית' לפי פחיתות הבנתו, ואם כן הרי זה כמו שבועת שוא ר"ל. וכיצד נוכל לברר ולדעת אם יש לו השגת והכרת אמיתו כראוי, אם הוא ירא שמים כאברהם כיוסף כאיוב. ולמה דייקא שלושה אלה, הנה אברהם יחיד הי' בעולם, כל העולם מעבר לזה והוא מעבר לזה, ועם כל זה לא הניח ברור אמונתו ויראתו, יוסף עבר עליו נסיונות והוא קדש עצמו בתכלית יראתו, ואיוב סבל יסורין אבדון בנים ויסורי גוף ונשאר ביראתו. מי ששלם בכל אלה נתברכה אמיתותו, ושבועתו שבועת אמת.

מי לנו כרבנו שהי' יחיד בעולם במלחמתו מלחמת ד' למען האמונה הצרופה, מי כמוהו קדוש אלוקים ומי כמוהו עבר יסורי איוב בחייו הפרטיים, וע"כ עדותו עדות אמת ומלחמתו מלחמת אמת, ויואל משה שבועתו שבועת אמת, ומה נעשה היום אשר האמת נעדרת.

הנה ללחום בכח אין בידנו כלל בזמנינו, ומהי מלחמת ד' בדורנו הלא הוא רק לגלות האמת קבל עם, וגם לזה צריך מסירות נפש, ומכל שכן כשבאים לדבר על איש אמת צריכים להגיד את כל האמת בלי משוא פנים, וע"כ אקדים תפילה קצרה לדבריי, מה שכתב הרמב"ם בהל' מלכים, ועל הבטחתו אסמוך, אשר ז"ל: וכל הנלחם בכל לבו בלי פחד ותהי' כוונתו לקדש ד' בלבד מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי העולם הבא.

*

מסרו לי כי בהספדים בשעת הלוי' באמריקה הודגש כי כ"ק אדמו"ר זצוק"ל בא לעולם כדי ללחום בציונות, ואמנם יש להתבונן מזה כמה נוראה וגדולה היא טומאתה וסכנתה של הציונות אשר נצרך איש קדוש נורא גאון עולם כדי להציל שארית הפליטה מידיהם וללחום בהם מלחמת ד'.

ואמנם יש סמוכים לזה בגמרא, כשמת משה הקב"ה

הספידו, ומה אמר עליו, מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און, ופירש"י מי יקום וכו' להוכיחם לשמי. והוא פלא הרי משה רבינו הי' עצמות כח התורה, תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב, הוא הי' כח התפילה, תפילה למשה איש אלוקים, הוא הי' מקור החסד, ימין משה, ואליו פנו ישראל לבקש לחם לאכול ימים לשתות, ולא מצא הקב"ה לסופדן אלא מי יקום לי עם מרעים.

ונראה כי אמרו ז"ל בגמ' שבת, אם ערבת בו קב חומטין מוטב ואם לאו מוטב שלא העלית, ופירש"י קב חומטין ארץ מלחה לשרוף התולעים שלא ירקבו הפירות, אמנם ארץ מלחה חריפה היא ולא מתוקה, והיא שורפת המזיקים, ואלולא כן ח"ו תרקב התורה אם לא נלחם בשועלים קטנים מחבלים כרמים לא תתקיים תורה בישראל, וכן ענין תפילה כתוב ויעמוד פנחס ויפלל, ובגמ' חולין מפרש מלשון תפילה, ואלו בסנהדרין מלשון פלילים שעשה פנחס פלילים עם קוני בשביל אלה יפלו כ"ד אלף מישראל ע"כ לקח רומח בידו. וכיצד ישתנו שתי הסוגיות. אלא האמת שאין כאן סתירה, כי מי שעושה דין ברשעים ומוסר נפשו להציל את ישראל מידיהם הוא שיכול להתפלל עליהם ותפילתו מתקבלת, רק הוא יכול לעורר רחמי שמים עליהם, אבל מי שיושב שאנן ולא אכפת לו כלל הצלתם והסתתם של רשעי ישראל הגורמים ר"ל דין שמים, גם תפילתם אינה תפילה. וגמ"ח מהי, מי שעושה כביכול חסד עם ישראל ומשפיע להם ממון ממקור משחת של הרשעים לא חסד הוא עושה אלא הוא מזיק ומחטיא את ישראל ח"ו, רק מי שהשפעתו ממקור הקדושה הולך צדקתו צדקה והוא עמוד החסד בישראל ומטיב עם הרבים. והוא שהקב"ה מקונן על משה רבנו ע"ה, כי תורתו היתה תורה, ותפילתו תפילה וחסדו חסד מפני שקם עם מרעים והתיצב נגד פועלי און להעביר קוצים מן הכרם הוא שראינו אצל רבנו הקדוש הוא הי' עמוד התורה התפילה והחסד דייקא משום שהשפיע לנו כל זה ממקור הקדושה ע"י מלחמתו ברשעי ישראל ועמידתו מנגד. וע"ז מסר נפשו כל ימי חייו, כי עד צדק ישוב משפט, כ"כ עשה משפט עד התכלית עד שיצא הצדק לאור, וכולם הכירו גודל צדקו, הני נצרך לזה מסי"ב נוראה כמוש"כ לולי ד' שהי' לי וכו' עד שלא מצא עזר משום אדם רק סמך ובטח בד' וקידש את שמו ע"י, אחריו כל ישרי לב, נמשכו אחריו הישרים בלבותם.

הנה מה הי' המצב בזמן חטא העגל, ונצייר גודל הנסיון שהי' או, השטן הראה משה מת, הוא שעלה השמימה ליתן תורה לישראל איננו ולעומת זה יצא העגל וכאלו היתה ע"ז הסכמתו של אהרן הכהן, וישראל שרו ורקדו סביב העגל לומר שזו ישועתם, ומבואר בספרים כי הצליח מעשי ערב רב לבלבל את ישראל שידמו שזה העגל ר"ל הוא הצונו ית' ויע"ז יעבדו את ד', והלולא וחינגא ואין מוחה עד שבא משה, והכריז מי לד' אלי, ויאספו אליו כל בני לוי.

וממש כן הי' המצב בעת יסוד המדינה, כל גדולי וצדיקי הדור מורי התורה עלו בסערה השמימה בעת השמד של רוב בית ישראל ר"ל וכלל ישראל עומד ותמה ומצד שני הצליח מעשה שטן והע"ר הקים מדינה והראו פנים שאמנם אין לך הצלה ומצוה גדולה מזו, שיבת ישראל לארצ' ומלוכה משלהם, ומן הכהנים הגדולים נתנו ידם לזה מחוסר בהירות ואין אונים וכל ישראל עשו הלולא וחינגא מסביב למדינה זו, ואלו אחד יחיד בדור, הוא רבנו הק' שעמד לצדו והכריז קבל עם מי לד' אלי, ויאספו אליו בני לוי, ואלולא הוא אנה היינו באים.

*

מי יקום לי וכו' מי יתיצב לי, לשון עתיד, כי העמלקים, הערב רב, פושטים צורה ולובשים צורה. מה שפעם נקרא ציונות, אשר כל שלומי ישראל ידעו להת־ רחק ממנה, נקרא היום מדינה, מה שהי' ידוע ככספי קק"ל הם היום כספי המדינה. אלו החלוצים שנחשבו מחוץ למחנה הלא המה הנקראים היום חברי כנסת. לפעמים נראה הערב רב מגולח לפעמים הוא בעל זקן, לפעמים קל ועם הארץ ופעם מראה פנים כת"ח וצדיק, מי זה העומד על המשמר מדי פעו בפעם לגלות הפנים הדשות מלחמה לד' בעמלק מדור דור, בכל צורותיו שמשתנה בכל הדורות, הלא הוא הי' רבינו הק' שלא יכלו לרמותו ולשחדו כלל. נשתנו המצבים ולא הרי זה כהרי זה, ומעתה מי יקום מי יתיצב לשון עתיד, הרי בשנוי קל אם לא יעמדו על המשמר ונאבדה המלחמה ח"ו.

ועיקר הנצרך לזה להיות בהתעוררות והתחד־ שות ולא ליתן שתהי' מלחמת ד' ח"ו בחינת מלומדה ולדמות התנגדות ושמירה רק מן השמות והצורות שכבר עברו אשר חסרון שימת לב בזה הוא עיקר הגורם שמסיתים ומדיחים קטני וגדולי ישראל, אלא צריך התבוננות היטב ביסוד אמונתנו הק' כי כל מה שיש לו שייכות נגד תורתנו הק' ונגד הג' שבועות שהושבענו היא סכנה לקיום כלל ישראל ומי שנותן ידם להם ומתחבר עמהם הוא נחשב רודף על כלל ישראל, הוא הדרך שלמדנו רבנו זי"ע.

ובאמת בדרכו זו הציל תוה"ק כולה, כמו שאמרנו שצריך ארץ מלחה להרוג המזיקים אז ממילא מתקיימים הפירות, וע"י שהביא ארץ מלחה זו, ממילא נתקימה בידנו התורה של כל הדורות שעברו, והוא לבדו עשה קיום לכל אשר צוה לנו משה מורשה.

נאמר מרעים ונאמר פועלי און, מרעים הם אלה שרעתם גלוי' ופועלי און הם שאין סכנתם גלוי' אלא הפעולות שלהם מביאים רעה לבית ישראל, והם יותר מסוכנים, וכמו שאמר לי אדמו"ר זצ"ל, מן הציונים סתם בבר איני מפחד, רק מן הרעליגיעזע ציונים וד"ל. וצריך לזה חוש ריח מסוים לדעת ולהכיר ולהבחין, ורק מי שיש לו חוש ריח זה ראוי להקרא מרא דארעא דישראל, כדאיתא בגמרא, למה נקרא ר' אליעזר מרא דארעא דישראל, מפני שבאה לפניו אשה להראות דם, ור' אליעזר הריח ואמר דם חמוד הוא, אמנם חוש ריח זה לדעת מה חומד לבו של אדם הבא לפניו, אם לטוב אם למוטב, זה ניתן רק ליחידי הדור, ורבנו הי' האחרון שבהם, הוי מעתה מי יתיצב לנו עם פועלי און.

נאמר יקום ונאמר יתיצב, יקום הוא לשעה ואלו יתיצב הוא קיום, כמבואר במכילתא עה"פ ותתצב מרים, ועה"פ אתם נצבים, להשאר בהתיצבות במט"ע על אף כל היסורין וכל המצבים, ומבואר שם שזה רק ע"י רוח הקדש, כן הי' רבנו זצ"ל לא רק קם אלא מתיצב מתחילה ועד הסוף, עד היום האחרון הוא הנהיג בדעתו הרחבה והקדושה את ספינת בית ישראל בים הסוער, על אף מחלתו זה י"ב שנה אשר כחות הגוף עזבוהו ועמם חולשתו, לא רק שלא נחלש דעתו אלא אדרבה נראה לכל כי דעתו מתישבת עליו ובהעדר כח הגוף דעתי התישב עליו וכמוש"כ הרמב"ם חרבן הגוף הוא בנין השכל וזה סימן כי גם כל מלחמתו בשנות נעוריו היתה כולה רוחנית קדש לד' ע"כ בעת זקנותו לא נשתנה טעמו. בהיקף מוחו תפס ענייני הפרט והבלל ולא הי' אפשר להעבירו על דעתו אשר נוכחתי בשנים האחרונות כמה פעמים, ולא הי' אפשר להשתמש בשמו הקדוש זולת רצונו, וע"כ היו דבריו נשמעים ופחדו ממנו קרובים ורחוקים. וכמה גדולות ונצורות עשה בשנים האחרונות בהתמנות ראב"ד לעדה החרדית בירושלים והקמת בית דינו, וידעתי מקרוב באיזה שקול רציני ואחריות הכריע בזה, והקמת פנת יקרת עיר "קרית יואל" במאנרא הוקם בשנים אלה, וכמה חור"ד ברורה יצאה ממנו במלחמה בציונות ואביזרייהו אשר לולי זה לא היינו מוצאים ידינו ורגלינו. הוא הי' גברא דמרא סעיי', והלואי יבינו זאת כל אלה שהצליחו כי בכחו וזכותו לבד הצליחו, ורק אם ימשיכו דרכו תמשך גם הצלחתם כי יהי' אדמו"ר זצ"ל עומד להם.

נודע כי היתה מלחמה זו ברשעי ישראל עצם גדלות נפשו דרבנו. זכורני בשנת תשכ"ז, ממש בשבוע זה פ' שופטים, אחר שדיבר כב' שעות שיחה עמוקה בסעודה שלישית להוכיח כי מלחמתו בענין עסק ששת ימים היתה לספר על בני ישראל, ובמוצש"ק בקשתי להכנס אל הקדש פנימה. ואמרו לי שרבנו חלש ועיף ואי אפשר לדבר עמו, אולם הוא שמע קולי ואמר שיתנו להכנס כשבא מי שמבין דבריו, והי' אז כשגמר ספה"ק על הגאולה ועל התמורה, ורצה שאקח העתק הספר לפני ההדפסה ואמר לי "איך האב געשריבן יעדען אות מיטן בלוט פון מיין הארץ". נבין דבריו הק', כי הדם הוא הנפש דמו של אדם הוא נפשו, הוא עצם מהותו, כאמור זה הי' תכלית עמל חייו הק', וכן אמר לי שהי' זה תכלית נסיעתו מארי"ז לחו"ל, להציל שארית היהדות מצפרני הציונים, כי לא הי' לו קל לעזוב את אה"ק ועשה זה במט"ע למען כבוד שמו ולהצלת ישראל, להקים מדינה מול מדינה, והצליח בזה, ואם נרצה לעשות לו נחת רוח, ואם נרצה להצליח ולא תהי' ח"ו מסירות נפשו לשוא אם ניפול עכשיו ליד אויב, עלינו להתאזר עוז להמשיך מלחמת קודש זו. זה היה רצונו הקדוש וזה לבד הדרך שהורה לנו. אין לנו כח להיות במדרגת תורתו וקדושתו, אבל אין אנו יכולים להפטר ממלחמת ד' ומס"נ לקדושתו ית' ודרך ברור שהראה לנו בזה.

*

אומרים שהיתה לו ברכה צו דערלעבען משיח, בודאי מצדו הי' ראוי לכך אלא שאין דורו זכאי לכך, כדאיתא בירושלמי על שמואל הקטן שהי' ראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך. ובמה איננו ראויים ולמה אבדנותו, אין לנו עסק בחשבונות שפים זולת מה שמבואר בתורה, בחז"ל, והרי אמרו על מיתת אהרן הכהן בהתחברך לרשע פרץ ד' את מעשיך, על שבאו להתחבר אל אדום הרשע חסרו אותו צדיק, ומה התחברות היתה שם, שבקשו לילך דרך המלך. כיצד אפשר לילך דרך המלך בשדה אויב, כיצד אפשר להרגיש נוחיות אצל הרשע, והנה כאן בתוך מדינה של כופרים בעיקר, גם מי שהוא אנוס לגור כאן, אבל כיצד יעלה על הדעת לחיות חיי נחיות ותענוגים ולא מרגישים כלל כי זה התחברות לרשע יקרא, וכיצד עוד מעוררים אחרים לבוא לכאן שאינן אנוסים לזה, מי יודע אולי משום כך אבדנו אותו צדיק, ואפשר משום שאלה שהיו צריכים להיות מורי דרך כיצד להתרחק מן הציונים וחיבוריהם באים אתם במגע יותר מדי, ואפשר אלה שהיו צריכים למחות לא מחו כדבעי, ולכן באתנו הרעה הזאת.

*

ויש עוד מה שצריך להתבונן ולעורר בחשבון נפש זה. הוא על הבל פי תנוקות של בית רבן אשר אמרו בגמרא שעליהם העולם מתקים ואמר צדיק יסוד העולם הרי קיומו של עולם בשני אלה, וכך מתרופף אחד גם משנהו נופל, דייקא בימים אלה נגעו בהבל פה תנוקות של בית רבן אשר רבנו הק' מסר נפשו על טהרת החנוך שלא לקבל מכספי המדינה, ומי יודע אולי מפני שכמה בתי ת"ת לא עמדו בנסיון וחכר מהבל פה תשב"ר באר"י עי"ז נלקח מאתנו צדיק יסוד עולם. ואמרו ז"ל למה נסמכה מיתתה של מרים לפ' פרה לומר שמיתת צדיקים מכפרת כקרבנות. והפלא למה נאמר זה דייקא בפרה אדומה שבקושי נקראת קרבן ע"י חטאת קריי' רחמנא. ואולי לרמז תבא האם ותכפר על בנה, כיון שהבן נמשך אחר העגל ע"כ מתה מרים, ותבא מיתת האם ותכפר, והלא רבנו הי' פטרון תשב"ר בירושלים, ברוחניות ובגשמיות, האב והאם יחד והוצרכה מיתתו לכפרתנו. הרי לפני מכתבו של רבנו הק' מש"כ בענין קבלת הכספים האסורים, וכתוב שם וז"ל: נבהלתי לשמוע על הצעה שבתי ת"ת בארי' יקבלו מכספי המדינה להחזקתם. הרי שנבהל רוח קדשו מן ההצעה, ומי יודע אולי שמע שגם קבלו ויצאה נפשו הטהורה.

וכן כתוב שם במכתבו, כי מי שמקבל הכספים בהכרח ינתק ממקור הקדושה ויכבה שלהבת קה ע"כ. הדברים אמיתיים הם ואין צריכים ראי', ואלו היו מאמינים בדבריו הק' מי זה הי' מעיז לשלוח בנו לבתי חנוך אלה, הלא רק מפני שמדמים שלא יזיק, אבל האמת שבניהם ח"ו ינותקו מן התורה והקדושה ואז האבות והאמהות ימרטו שערות ראשם ע"ז. הבו נתבונן בני מי הם התפשיים הרבים שבכלל ישראל, הלא זקניהם ואבות אבותיהם שומרי מצוה וגם לומדי תורה היו ובכל זאת מפני שלא התגוננו בפני הרשעים ולא לחמו נגדם

נמשכו בניהם אחריהם, וכלום אבות בני דורנו יותר צדיקים הם מדורות הקודמים הללו, ובמה בוטחים שלא יקרה להם מה שקרה להקודמים ר"ל, לא טובים הם הימים האלה. ואין נפקא מינה אם מדובר ביחידים או בחוגים שלמים שמכשירים קבלת כספים אלה, משחקים בנפשות, נפשות פרי בטנם, ויהי' אז כמו שמספרים מהגר"ח מבריסק זצ"ל, שבימי החג היו באים אליו בני הישיבה שלמדו בוולוזין והי' מכבדם, והי' שם אחד שלמד בבית ספר בברלין והגר"ח לא קרבו, ונתבייש אביו ואמר אל הרב הייתי גם אנכי רוצה שבני יבא מוולוזין. וענה הגר"ח, איני מבין, אם שולחים לוולוזין באים מוולוזין, אם שולחים לברלין הכיצד יבואו מוולוזין, כן הדבר וכן יהי' גורל בני בניהם של הללו שכ"ק אדמו"ר העיד שינתקו ממקור הקדושה.

ואמרתי מה דאיתא בגמ' שבת קי"ט אל תגעו במשיחי, אלו תשב"ר, ופירש"י למה נקרא משיחי מפני שמושחים אותם בשמן, ועיין שם המסורת הש"ס שהטעונה לגמרא דף י' שם איתא הנותן מתנה לחברו צריך להודיעי, ופירש"י שמתוך כך אוהבו, ושם הנותן פת לתנוק צריך להודיע לאמו מאי יעבד לי' שיף לי' במשחא, פירש"י ישפשפו בשמן בין עיניו שתשאלנו אמו מי עשה כן ויאמר התנוק פלוני וגם נתן לי פת עכ"ל. וצ"ב במקום שהזהירו חז"ל שלא לנגוע בתשב"ר לא מצאו להם שם אחר רק ע"ש משיחת השמן הזה. אולם המבואר היטב בזה כי על האם לדעת מי מהגה את בנה בשעת למודו, עליה לפקח היטב ולשאול מי נותן פת, כי נתינת הפת גורם לאהבה וחיבה כמבואר שם, וע"ז הזהירו חז"ל אל תגעו במשיחי ע"י שיהנו אותו מכספי הרשעים כי ח"ו ימשכו אחריהם, וע"ז דייקא נאמר אל תגעו במשיחי.

אידישע מאמעס האחריות עליכם, תבא האם ותכפר על בנה וחזסו על בניכם שלא ילמדו במקומות שמתפרנסים מכספי האסור בל ינותקו ח"ו ממקור הקדושה. מצינו במלכים כל מלך אם טוב אם רע נאמר ו'שם אמו', כי האחריות מוטל על האם אם הבן הולך בדרך ישר או ח"ו מנותק מהתורה, תצילו בניכם מאבדון ר' אינכם צריכים לשמוע בזה על בעליכם אם רוצים לשלוח לבתי חנוך אלה, כי בנפשכם הדבר לדורי דורות.

גזרה זו היא היותר נוראה מאז קום המדינה, ובחסרון הכרה מוחים על הכל ובאן שותקים יותר מדי, דומה הדבר לילד מסוכן שהרופאים סובבים אותו לרפאות את אבריו, זה מטפל ברגל נפוחה, זה ביד וזה בקיבה, ובין כך נכנס לשם אחד בלבוש רופא וחותך ר"ל גרגרת ה' חולה להוציא נשמתו, כן צועקים על אצטדיון, ועל חפירת עצמות ועל נסיעות בשבת, כל אלה נגעים נורא אים הם ומשתדלים לרפאותם, אבל מה זה יכול להועיל אם ביני לביני באים ה"מצילים" כביכול והורגים את החולה ע"י סמים הממיתים שלהם, ככספי המדינה, ה' מרעיל הבל פה תנוקות של בית רבן ר"ל.

ואם כי בודאי מן הנאספים כאן אין מי ששולח בנו לבתי ת"ת האסורים, אבל החזוק נצרך לעצמנו כשרואים שאחרים שהיו בחזקת כשרות מזלזלים בזה, כמו שמורה הקב"ה למשה עשו לכם מופת, כששמעו דברי אפיקורסות מפרעה לא נאמר להם עשו לו מופת, אלא לכם, התחזקו בעצמיכם, ומילא גם יתחזקו האחרים. ואמנם עד עכשיו הי' רבנו הק' שהי' לנו למעוז ולמחסה ומי יחזקנו מעתה.

*

שמעתי שבעתונים הי' כתוב שנפטר המתנגד האחרון של הציונות, ועתון אחד הפליג לומר שנפטר המתנגד האחרון של האגודה. יתכן שאין עוד המתנגד בהא הידועה, אבל המתנגדים לא תמו, ההולכים בדרך שהורנו רבנו. כתוב שהקב"ה אמר לישעי' ונתתיך לעיר מבצר ולעמוד ברזל, ולחומות נחושת. התחזל בלשון יחיד וסיים בלשון רבים. אפשר לאדם אחד להיות עיר מבצר ועמוד ברזל, הוא הי' כ"ק רבנו זצ"ל בדורותינו, נחרבת העיר נשבר העמוד אבל החומות נחושת שהקים עדיין קיימים, ויתקיימו עד ביאת המשיח על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים.

לא נאמר, אין מי שיקום ואין מי שיתיצב, אלא מי יקום ומי יתיצב, שהקב"ה שואל ומבקש שיבא מי וימשיך דרך הקדש לקום במחרפי אל. ועלינו לומר הנני, הרי כ"ק רבנו זצ"ל נפטר בפ' בלחמת מצוה, כמו שנאמר אל ירך לבבכם אל תראו אל תחפזו אל תערצו מפניהם, ופירש"י, הם באים בנצחונו של בו"ד ואנחנו באים בנצחונו של מקום. הוא הדרך אשר הורנו רבנו.

*

נהוג בימנו כשמת אדם גדול מכינים תמונה, יש סוגרים אותה במסגרת עץ, ועשירים במסגרת זהב, תולים אותה בקיר ויוצאים חובת זכרון. לא זו הדרך. בביתי יש תמונה של זקני הקדוש. הבעל שם מימכלשטאט זצ"ל ולמטה מן התמונה כתב בכתי"ק "אם אתם רוצים לראות אני באמת עומד בפניכם", ונמסר כי כתב זה בתמיה על עשיית התמונה. ואמרתי דכוון למש"כ במד"ר ויחי, אשר יעקב אבינו ע"ה ציוה לפני מיתתו, דעו כי ד' הוא האלוקים, אם זכיתם זכיתם בעצמי ואם לאו כשאני מסתלק אל אבותי אני הולך עכ"ל המדרש, פירוש שאמר יעקב אם תלכו בדרכי לדעת כי ד' הוא האלוקים, אני נמצא בתוככם, ואם לאו אני מסתלק אל אבותי. אנו רוצים שישאר זכות רבנו בקרבנו כמו שהביאונו עד הלום, עלינו לקיים צוואתו הנאמרת באותם המילים ממש, דעו כי ד' הוא האלוקים, וכמו שהכריז אליהו הנביא בשעתו אם ד' הוא האלוקים לכו אחריו!

מרן זצ"ל אין שווייץ לינקס שטייט מר. לעבאוויטש

אור עולם באוצר חיים

צבי ראזענבוים

אדמו"ר מקרעמשניף, קרית אתא

בגמ' (מו"ק כ"ה ב') נשים לילות כימים על משים לילות כימים, מן הראוי לעורר ולדבר בזמן קשה כזמננו. יעזור הקב"ה שלא יגיע עוד כזה על כלל ישראל. ידוע לכל שאין הספד הזה להרבות בשבחו של אותו צדיק ולפי דעתי להספיד צדיק אמת כמרן זצוק"ל צריכים עכ"פ להרגיש את האמת. וכמו שבליל שב"ק לפני קידוש צריכים להרהר בתשובה כדי שנהי' ראוים לעדות, להעיד על בורא שמים וארץ, כן לפני שמעידים על צדיק ג"כ צריכים להרהר בתשובה. מיהו מחויבים לעורר משום יקרא דחיי, בענין שהתחלנו נשים לילות כימים על משים לילות כימים. אין יהודי אחד בעולם שלא ידע ע"ז שכ"ק מרן הק' זי"ע שם לילות כימים בפשוטו כמשמעו. שלא עלה על דעת מישהו שגאון קדוש וצדיק כמרן זיע"א יוכל לצמוח מבלי להשים לילות כימים ובהתנזרות מוחלטת מתענוגי בני אדם. וכל העולם יעידון יגידון וידברון על עוצם קדושתו והתנהגותיו הנוראים בפרישתו הגדולה. אולם מה שבעיני ראיתי איך שכל סיבות שבעולם אפילו ההישוב ביותר לא הניעו בשופו"א מלהשים לילות כימים כמשמעו והיה זה בעת ששהיתי במחיצתו הק' בשולם שבשוויץ אותו היום ער"ח אלול היה וגזרו שם תענית משום גזירה שהיה, ובפנות התענית לעת ערב הרגיש כ"ק מרן הק' בחולשה גדולה. עד שמרוב החולשה התעלף רח"ל ונפל באין אונים על מטתו. ונראות נפלאתי איך שבשעה אחד וחצי קם מרן הקדוש ממטתו וכגבור חיל התיישב אצל השולחן והתחיל ללמוד בקול ובהתמדה בנעימות ומתיקות נפלאה כבחור צעיר בישיבה. וכל זה עם גודל חולשתו. ועובדה זו בין אלפי עובדות רואים מזה עד היכן הגיע גודל קדושתו ומסירת נפשו של מרן זי"ע, עד אשר כל הסיבות חלשות, סכנות ויסורים, תפסו מקום רק עד בוא הזמן לעמוד לפני ה' אבל משהגיע זמנו של כ"ק מרן זי"ע ללמוד ולעבוד עבודתו הקדושה, כמעט ונשכח מכל התלאות והיסורים שהיתה מנת חלקו לפני כמה שעות קודם, ועוד זאת אזכור מה שראיתי אצלו בעת שביקרתי בארה"ב בפעם הראשונה לפני יותר מעשרים שנה. והי' זה בצפרא דשבתא אחר שמרן הק' גמר את התפילה מאוחר מאד לערך בשעה שלוש אחה"צ. וכמובן שחשבנו שתיכף אחרי התפילה בוא יבוא מרן הק' לקדש על היין.

אולם רוח אחרת היתה עם מרן הקדוש במקום לקדש על היין הלך הוא הק' וחזר אחר שני מכובדים שילכו לאסוף כסף ביום א' עבור חתן בנש"ק שהוכרח לכסף עבור נשואיו. וחתן זה בכלל לא נמנה עם מעריצי מרן זי"ע ואולי אפילו ההיפך. ועם כל הקדושה הנוראה שראינו חופף עליו ביום השבת קודש. משום חביבות מצוה בשעתה לא וויתר בשו"א מלעזור להחתן הנז' ככל יכלתו. שגי עובדות אלו ההכרח שכל ישראל ידעו ויתעמקו בזה להבין צדיק מה פעל כי הרי רבי פירושו רבי אלופי ומיודעי. יכירו וידעו כי זה היה גדלותו של מרן הק' שמצד אחד שום סיבה לא יפריעו לבטלו מעבודתו הקדושה ומצד שני אם הזמן הוא לעבוד את ה' באסיפת כסף להכנסת כלה צמצם והנמיך את עצמו עבור מצוה דחביבה בשעתה.

בהספד מקובל להתחיל בפסוק הצדיק אבד ואין איש שם על לב. „הצדיק אבד" מי יכול להרהיב עוז בנפשו להוציא מפיו מילים אלו „הצדיק אבד" אם מיתת הצדיק לא גורם לו צער ויגון עד דכדוכה של נפש. ואולי משום לעורר לבבות ישראל מרשים לעצמם להגיד משהצדיק אבד, ויש לפרש הצדיק אבד להכריז מילים אלו צריכים להרגיש את מיתת הצדיק כאמור אולם „ואין איש" זה שם על לב. דהנה אצל משרע"ה נאמר שביקש מהקב"ה יפקוד ה' אלוקי הרוחות לכל בשר „איש" על העדה דהיינו בחינת איש שהכל יראדו ויפחדו מעוצם רום קדושתו, וכפת ג"כ בעוה"ר נאבד מאתנו בחינת איש מרן הק' אשר כל ישראל כקטן כגדול יכלו להביט אל פיו ולקבל ממנו תורת אמת וכולם יחד האמינו באמונה שלימה כי תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו, על האבידה הגדולה של „ואין איש" שנחסר מהעולם בחינת איש זה „שם על לב" צריכים לשבר ולהעצים את כל יהודי במידה מרובה. ויש להמליץ במאי דנקט לשון „הצדיק אבד". דהנה אצל משרע"ה כתיב (דברים ל"ד) וימת „שם" משה עבד ה' שבמקום שהיה מקודם שם מת אבל חי וקיים הוא בעולם העליון. וזהו דנקט פה הצדיק אבד דהיינו שדומיא דאבידה דהעדרות האבידה הוא רק מינינו אבל המצא תמצא במקום אחר דהצדיק דאזל, מינן הוא דאזל. אבל חי וקיים הוא בעולם העליון.

בגמ' מגילה (י' ע"א) כי שכב אינש הכא. פירש"י שמת אדם גדול בבבל, התם סיפדו לי' הכא גדול הוא בששך ושם לו ברקת. וברש"י בבל בחילוף א"ת

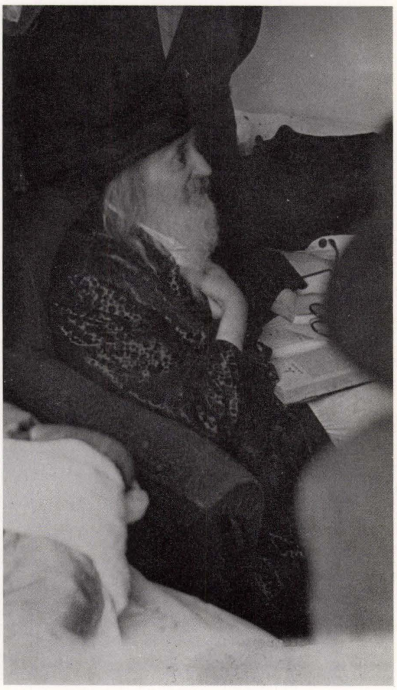

מרן זצ"ל אין מיטן לערנען זיצנדיג אויף זיין שטיל

ב״ש ושם לו ברקת שיצא לו שם בטברי׳ ולכאורה יקשה במה שעיקם הלשון מבבל לבשש וכן לטברי׳ קרא ברקת עד שהגמ׳ הוצרך ללמוד מפה שברקת הוא טברי׳. ידוע הוא דכל אדם ירד לזה העולם בתכלית. נשמת מנהיג ישראל תכליתה בשביל כלל ישראל בחו״ל על הפ׳ ויקרא לו קל אלוקי ישראל, הקב״ה קראו ליעקב קל, ויקרא לו קל אלוקי ישראל צדיקים נקראים בשמו של הקב״ה. ומובא בספה״ק שערי אורה ששם קל מנהיג ומחי׳ את כל העולמות וזה שאנו מתפללים מלך יחיד א־ל חי העולמים ששם קל מחי׳ כל העולמים. ובשם זה דוקא קרא הקב״ה לצדיקים להורות שהצדיק מנהיג ומחי׳ את כל העולמות, ובשכלנו הפשוט קשה להשיג ולהבין שאדם שבחיצוניותו נראה שאכן משיגים אותו משיגי הגוף והוא בבחי׳ א־ל הנ״ל. אולם ראו זה פלא שבשמו הקדוש של מרן זי״ע יש בו אותיות א־ל, וי׳ ו׳ משם הוי׳ ב״ה, להורות שעל אף שאין אנו משיגים בבחי׳ זו אולם מאמינים אנו באמונה שלימה כי הוא הוא שהיה בבחינת קל הנ״ל. על שלמה המלך ע״ה נאמר שהיה מושל בעליונים ובתחתונים הקב״ה כביכול מושל בשמים ממעל ועל הארץ מתחת וכן גם הצדיקים הקדושים האמתיים הם בבחינה זו. וידוע מה שפירש הרה״ק מהר״ש מבעלוא זי״ע כימי השמים על הארץ שצדיקים הם כדמיון כביכול הקב״ה בחינת בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, ואכמ״ל בזה. אולם מה שבעינינו ראינו איך שכל יהודי הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו היה יכול לראות אצל מרן הקדוש מה שצריך לראות ונתקיים אצלו במאד, המובן של בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, בשמים ממעל, גדולתו מי ימלל, בכל פרט ופרט מבראשית עד לעיני כל ישראל בנגלה, בנסתר, בחסידות, ביראה, במידות, כל הענינים הנוראים ששמענו ונדעם מרבותנו הקדמונים מלאכי אלוקים נבג״מ אפילו בהענינים הכי גבוהים ורמים, היה יכול להבינם ולהשיגם כשהביטו אחרי מרן הק׳ זצוק״ל ועמדו על עוצם קדושתו של מרן זי״ע. הלואי שנוכל להשיג איזה רבי היה לנו. וכן בדרשותיו היה בהם ג״כ הבחינה של בשמים ממעל בעת שבישר צדק בקהל רב בגוים מתיקות לשונו שבפשטות היה אומר חידו״ת נפלאים עם מגידות ודרשות נאות. אולם מי שהיטיב לראות הבחין בהדביקות האמיתי אשר דבוק היה כ״ק מרן הק׳ לחיי העולמים בעת אמירת דרשותיו. ויכלנו להבחין בזה בשעה שתמיד עמד ונח באמצע הדרשה מוריד את משקפיו וקומט את מצחו וכולו אחוז שרעפים בדביקות ליוצר כל יצורים. ואיך שהיה שוקל במאזני פלס כל מילה שיוצא מפיו הק׳ להשגיח שעולה לא ימצא בשפתיו. ומי שהבחין בזה ראה החילוק בין אותם מילים ממש אם אמרה הוא הקדוש, או אומרה אחר. כששמענו ממנו המילים „בורא כל עולמים״ ששמעו כבר ממאות אנשים בתמידות הרי אינו דומה כששמענו מאתו מילים אלו אשר כולם כאחד חשו והאמינו בבירור כי יש מנהיג לבירה וכולם קראו אחריו ה׳ הוא אלוקים, ואם אני ראיתי אצלו דברים נפלאים בעת שנסעתי עמו על הספינה אשר כבוד אלוקים הסתר דבר, ועל הארץ מתחת, במקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו בדברים פשוטים אשר לפום ריהטא אינו תואם עם תוקף קדושתו אנו מוצאים את מרן הקדוש באותו מסירות ובאותו דביקות אם היה זה אצל גרביים של הנשים ממין זה או אחר או בענין פאה נכרית שהקפיד ע״ז מאוד ודברים אלו נגעו לציפור נפשו ממש. או כשאירע שאחד מבין אלפי חסידיו שחסר לו כסף לנשואין וכדו׳ לא נח ולא שקט עד שהשביעו די מחסורו, ועם רוב גדלו ותוקף קדושתו כמלאך אלוקים השפיל והנמיך את עצמו לצמצם אורו לדברים פשוטים אלו. וכרועה נאמן עמד והשגיח על כל פרט ופרט בעיקר על חינוך הילדים שיקבלו חינוך של תורה ויר״ש כדרך רבותה״ק. והיה אביהם הרוחני של אלפי אברכים ובחורים בע״ב וכו׳ וכו׳ ובמסי״נ שמר על גחלת ישראל שלא תכבה. ובצדק נוכל לומר על מרן הק׳ שזכה לבחינת בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ע״ז קוראו הקב״ה ליעקב קל וכמאמרם ז״ל צדיקים נקראים בשמו של הקב״ה.

מרן זצ״ל אין בני ברק אין שנת תשט״ו

מרן זצ״ל מיט כ״ק אדמו״ר מגור זצ״ל דער ״בית ישראל״

אפשר להמליץ על מרן הק׳ מה שנאמר אור עולם באוצר חיים אורות מאופל אמר ויהי. מרן הקדוש עם כל פעלו הגדול שזכה להקים את מלכות התורה דסאטמאר הכוללים עשרות ומאות תתי״ם וישיבות כוללי אברכים ובתי מדרשים וכו׳ וכו׳ ובשנים כתיקונן היה הכל מוטל על שכמו ולא היה לא ועד ולא הנהלה אלא הוא בכוחות עצמו נווט את ספינת ממלכת התורה והיהדות החרדית בארה״ב, וזכה בעו״ה להכניס בלב אנ״ש מסי״נ שיקריבו את עצמם עבור יהודים בצדקה וחסד וכו׳. עם כל זה לא שכח אף לרגע מארץ ועיר הקודש נתקיים בו מה שכתב בעל החובת הלבבות הפרוש צהלתו בפניו ואבלו בליבו אשר מרן הק׳ בערוב ימיו שזכה לראות הדר תפארת ממלכתו שזיכהו הקב״ה לכונן ולהמשיך רציפת הדורות של כלל ישראל התקיים בו „צהלתו בפניו״ אולם „אבלו בלבו״ בכל עת שנזכר לא רק שנזכר אלא שלא שכח מירושלים עיה״ק נפשו עליו תאבל

על כי באו בה פריצים ויחללוה ואלה רשעים השגו חיל לתפוס את רוב אחב"י בא"י ברשת הכפירה והמינות. ומרן הק' כל משאת נפשו היתה להרבות כבוד ה' בארץ ישראל ולא נח ולא שקט יומם ולילה וכארי יתנשא להשיב מלחמה שערה להושיע את ישראל מלהלכד בפח יוקשים אשר טומנים להם, ובתניא מובא שארץ ישראל נקראת ארץ חיים וזהו „אור עולם" מרן הק' שהיה אור העולם מ"מ „באוצר חיים" שהוא ארץ ישראל היינו בבחינת לבנה שמקבלת מהחמה ולכל אחד מתושבי אה"ק בנפרד היה אורו שואף זורח לחזקו ולעודדו לעמוד נוכח גלי הכפירה למיניהם. והיה ביכלתנו לעמוד איתן כחומה בצורה להשמיע דבר ה' ברמה נגד האפיקורסים והצבועים מכיון שמאחורינו עומד רבינו הקדוש זי"ע, הרי כל העולם והכל הבל הבלים היה נוכח התקשרותנו לגאון צדיק וקדוש כמרן זי"ע וכולם כאחד בטל ומבוטל כלפי קדושת מרן זי"ע. ובאוצר חיים — בארץ ישראל — היה לנו לאור עולם כי ממנו תוצאות חיים לחיזוק וקיום שארית ישראל בארץ ישראל, „אורות מאופל אמר ויהי" חושך ועלטה השתררה בארה"ב לפני בואו של מרן הקדוש לשם עד שהרה"ק משינאווא ומהר"י מבעלזא חשבו לצאת לארה"ב והחליטו שלא ליסע לשם, וכ"ק מרן הק' בא והדליק אורות באופל גדול ששרר אז „אמר ויהי" כל זה שזכה לבנות בארה"ב היה הודות לזה שכ"ק מרן הקדוש השליך נפשו מנגד למען ה' ותורתו וזכה לראות עולמו בחייו במלכות התורה על תילה, וזהו ג"כ כוונת הגמ' הנ"ל כי שכיב אינש הכא סיפדו לי' התם גדול הוא בששך היינו שסיפדו שלמעשה היה גדול בבבל דהיינו שע"י שקבע הצדיק את מושבו בשם הפך את המקום לגמרי ולא בכל יקרא אלא בשש"ך שכבר לא ניכר כלל שזה היה פעם בבל. ושם לו ברקת, ברקת לשון ברקאי היינו אור שהיה אורו זורח בא"י, „ובעכ"ח אור זה נצחית ולא יכלה לעולם כי אור זה נצחי" ממילא היו ראוין להספידו בא"י על אף שלא הובאו לקבורה בארי"י אלא קברו אותו בחו"ל וכדפי' המהרש"א שם שהיה שם ג' מיני הספדים והאחד על שלא זכו להביאו לקבורה בא"י ועדיין קשה מאי תירץ בזה שאמר ושם לו ברקת ולפי דרכנו יובן כי ע"י שיצא לו שם בטברי' (כדפירש"י שם) א"כ הרי אורו מאיר ויאיר בארי"י לנצח ממילא יחשב כאילו נקבר בארי"י. וכן הוא הדבר אצל מרן הקדוש זצוק"ל על אף שלא נקבר אצלנו פה מ"מ מכיון שלאורו ושיטתו גלך בפה לעולם א"כ שפיר יחשב כאילו שוכב אצלנו כי חי וקיים הוא עמנו ובזכותו נזכה שיאיר אורו בארץ ישראל ובפרט בירושלים עיר הקודש לנצח.

מלך ביפיו תחזינה עיניך, במלבושי פאר

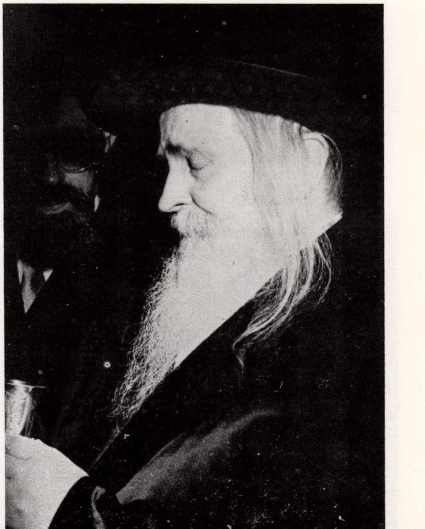

מרן זצ"ל ביי אַ סידור קידושין זאָגנדיג די ברכות

באיכה (ד, כ) רוח אפיינו משיח ה' נלכד בשחיתותם. אשר אמרנו בצילו נחי' בגוים. ק"ק כפילות הלשון רוח אפינו משיח ה' דיה היה באמרו משיח ה'. והנראה כי זה וודאי ברור שאם יש היום יהודים המאמינים ומקווים לביאת משיח צדקנו הוא רק הודות לכוחו הגדול של מרן זי"ע שנטע והשריש בלבות בני ק"ל חי בדברים חוצבים להבות כי עוד מעט וקרב יום ה' לגאלנו גאולת עולמים. ומה גרם מי יוכל לשער את הצפית לישועה האמיתית שהיתה אצל מרן הקדוש שבכוח זה זכה שיכנסו דבריו הק' בלבות בנ"י וכל „רוח אפינו". היינו כל נשימה ונשימה של יהודי בתקותיו לקבל במהרה פני „משיח ה' " הכל הוא בכחו וזכותו, איני יודע דברים שלא הוברר בברירות אולם אם מידי ידיעה יצאתי אבל מידי הרהור לא יצאתי ואפשר להרהר עם ראיות ורמזים מהספה"ק. ידוע שבעל החזון איש זי"ע נסתלק מהעולם כקרבן על ביטול גזירה הנוראה של גיוס בנות ישראל לצבא שלהם. ובזמננו הסט"א וכת דילי' רצו לעקור לגמרי פליטת קדושת ירושלים במעשה האיצטדיון וכדומה (עלי' נוצרנו כבבת עינינו). ומי יודע אם לבעבור גזירה מרה זו נסתלק מאתנו האי צדיק וקדוש בעשר קדושות מרן זי"ע והכרחנו להקריב את ארון הקודש מרן זי"ע אשר זכה להקים את כל היהדות אחרי חורבן אירופא ועם הווסד המדינה החשוכה התייצב בשער המחנה וכאיש גבור מלחמה קרא וצעק מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי שזכה להציל אלפים רבבות מישראל ממלתעות הכפירה להכניסם ולקרבם לתורה ויר"ש באמונה שלימה. ואותו איוו ובמרו מן השמים לקרבן לביטול מפלצת טומאה זו. אהא עלינו. ואויה על נפשנו! מי יודע? השי"ת בוודאי יסמכנו בימין צדקו. השי"ת בוודאי לא יעשה כלה לשארית ישראל, השי"ת בוודאי ירחם עלינו אבל עם כל זה צריכים לרחמי שמים מרובים שנוכל לעמוד בנסיונות שיש כבר עכשיו בעוה"ר ומי יודע איזה נסיונות יבואו עוד ה' ירחם. רוח אפינו משיח ה' נלכד הוא רק בשחיתותם שחיתות הרשעים שרצו להרוס את קדושת ירושלם הוא הוא שהביאה ללכידת הצדיק להסתלקותו מאתנו לעולם העליון וכמאמרם ז"ל צדיק נתפס בעון הדור. אשר אמרנו בצילו נחי' בגוים, אז בשעת החורבן שונאי ישראל ואומות העולם נשאו ראש ותקוותם בפיהם „ככל הגוים בית ישראל" וזה היתה כל נקמתם ביהודים שמעתה יתערבו בגוים ויעשו כמעשיהם. וכן היה לפני 40 שנה שהתחילו רשעי ישראל לגשם את הכרזתו של אותו רשע מחולל תנועתם ימ"ש „ולא יזכר שם ישראל עוד" כנגדם עיר וקדיש נחית מן שמיא מרן הקדוש זצוק"ל

ולחם בהם וזכה להכניס בלבות בנ״י אור של תורה קדושה יר״ש ואמונה שלימה אשר הכרת פניהם של יהודים ימשיכו להעיד בם כי זרע ברך ה׳ המה ומשתייכים הם לצבאות ה׳ ומתבדלים בהתבדלות מוחלטת מהרשעים הכופרים שר״י. ומרן זי״ע בכוחו הבחינו בין יהודי לגוי ועי״ז כולנו ידענו כש„בצילו נחי׳ בגוים״ להבדיל בין הקודש ובין החול. ואת כל זה אבדנו. בצילו נחי׳. עת שהה׳ מרן הק׳ אתנו בחיים חיותו כולם הרגישו שבזכותו אנו חיים ובצילו נחי׳ העבודות הקדושות והגוראות אותם הראה מרן הק׳ בגיל כזה אשר כבר לא היו בו שום גופניות כי אם מחיית רוחנית נבעה חיותו. ומי יוכל לתאר את מסי״ע ממש בעת האסיפה עבור המוסדות תורה באר״י שלא יצטרכו להנות משלטון הרשע ודבר זה נגע לנפשו ממש כידוע ולא חס על כוחתיו ולא הסתכל על גילו וחולשתו הנוראה ויסד את הקרן למען המוסדות באר״י ומרן זי״ע הראה שבדבר זה תלוי כל היהדות ואם על זה נבליג ונשב בחיבוק ידים כל היהדות באר״י עלול לאבד ח״ו: ומה נעני אנן אבתרי׳, האם משתדלים אנחנו ללכת בדרכיו הק׳ ובשיטתו הצרופה? והאם לא נתפעל לא לפני גדול ולא לפני קטן ובמס״נ נלך בדרך הצדיק לבלי לסוג אחור מדרכי ה׳? נתאזר כגבור ובעקבתא דמשיחא נחנו נעבור לפני ה׳ למען ה׳ ותורתו במסי״נ.

מרן זצ״ל אין לאנדאן קומענדיג פון בית המדרש דחסידי סאטמאר

בגמ׳ איתא שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלוקינו וי״א יותר משריפת בית אלוקנו. ונזכיר את דברי החת״ס ונוסיף קצת לבאר דבריו הק׳. שיש לזה שייכות לחזק לבבות ישראל בימי הרת עולם אלו. בפרשת השבוע כ׳ על פי התורה אשר יורון. צדיק אמת גדול ויחיד הדור, זה יכול ליקרא בשם „פה התורה״ וזה כוונת הכתוב על פי התורה אשר יורוך דהיינו צדיק הדור הנקרא „פי התורה״ מוכרח אתה לשמוע בקולו ולדבקה בו. בדורנו זה ברור שהיה מרן הקדוש שזכה ונתעלה לבחי׳ זו של „פי התורה״ מי הוא זה שיוכל להתמודד עם כ״כ מסירת נפש לשמן כבוד שמים עם כ״כ מסי״נ להשלים א״ע למלאך וקדוש כזה, מי שיכול לבחון א״ע עם מרן הקדוש כנכדם של גאונים וקדושים שרפי מעלה ובתוכם הייט״ל זי״ע מי היה זה פי התורה אם לא הוא. על פי התורה אשר יורוך קאי על מרן הק׳ שהוא היה פי התורה! לפניו לא. נוצר כן בצדיקים שבדורות שלפנינו לא היו כ״כ הרבה נסיונות בהקמת המדינה החשוכה וכ״כ הרבה פושעים וצבועים ה״י ואנחנו זכינו בימי החשכות הנוראה להאיר לנו בעמוד אש הדרך נלך בה מהמעשה אשר נעשה. והנה הקדוש הוא „הפי התורה״ שכבר א״א לשנות וכבר ישאר בנצחיות עד ביאת משיח צדקנו ועד בכלל. וכדפסקינן על לא תסיג גבול רעך אשר גבלו הראשונים דקאי על כל הסיגים והגדרים שהגדירו לנו הראשונים אם משנים ח״ו עוברים על לאו דלא תסיג גבול. ונחזור לענין שהתחלנו גדולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלוקינו וי״א יותר משריפת בית אלוקנו בבהמ״ק היתה השראת השכינה וכן אצל צדיקים יש השראת השכינה וא״כ שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלוקנו שנסתלקה השכינה. אולם שקולה מיתת צדיקים יותר משריפת בית אלוקנו מסביר החת״ס זי״ע דאחר שריפת בהמ״ק נשארו עוד צדיקים והם כאורים ותומים ונהגו את העם במעגלי צדק אולם בהסתלקות הצדיקים נשאר חלל ריק ואז נזכרים בחורבן בהמ״ק וא״כ הוי יותר משריפת בית אלוקנו. ויש להוסיף בהקדם להבין למה נקט צדיקים לשון רבים והנראה בזה שבהסתלקות הצדיק כל הקדושה נופל לפי שעה וא״כ נחסר עוד צדיקים כי אין להם על מה שיסמוכו וא״כ לא רק הצדיק נסתלק מאתנו אלא הרבה צדיקים נופלים אתו. מקודם נזכרתי במדרש שלפני ביאת המשיח יאמרו ישראל אנא נלך ואנא ניסע עכשיו במצבנו המר והנמהר אנו מרגישים את דברי המדרש אלו שיהודים בכאן ובכל העולם החיו את עצמם כל השנה בזה שלימים נוראים יסעו ויהיו אצל מרן הקדוש זי״ע ואלה שכבר זכו לראות בעבודתו הקדושה הנענועים והקפות וכו׳ החיו את עצמם בזה חדשים רבים ובעוה״ר נגזרה הגזירה וגם את זה לקחו מאתנו. ואנו רואים בחוש כי היום לפני ביאת המשיח הגזירה היתה שישראל ישאלו אנא נלך ואנא נסע. ואין פורש להם כי עולם חשך בעדנו. אולם הרבה לא ימשך עד ביאת משיח צדקנו כי כבר נשבע הקב״ה שלא תשכח מפי זרעו א״כ בוודאי יעזור הקב״ה וכדאיתא מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. אבל יעצע״ה נאמר יעקב אבינו לא מת כי מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. ולהורות בא ברעיון נפלא כי אנו רוצים ב„הוא בחיים״ ההכרח שקיים „זרעו בחיים״ רק ע״י שאנו נחזיק במסי״נ בדרכו יקרא אף הוא בחיים, יהודי שחלילה ישנה אף זיו כלשהי מדרך רבינו הק׳ משום שהוא לא נמצא אתנו ידע כי פוגע בנפש מרן זי״ע ומשחקים אנו בכבודו בעולם העליון. ורוצה אני בסיום דברי להוציא טעות שהשרישו הרשעים לאמור שמלחמתו של מרן זי״ע נבעה מחריפותו וקנאתו הטבעית. ואוכל לומר מַה-שאמר לַי מרן הק׳ בעצמו: תאמינו לי שבחיי לא ציערתי אפילו זבוב מן הכתל כל מה שאני סובל תמיד

מרן זצ״ל גייט אַראָפּ פון שיף אנקומענדיג אויף ארץ ישראל

הוא מחמת שאני מגלה תמיד את האמת. עכלה"ק. וסיפר לי מרן זצוק"ל בשם זקינו הייטב לב שגם עליו חשבו העולם שהוא איש חריף אמר לי מרן בזה"ל: זקיני כשראה פעם ילד יהודי מתפלל אמר בענותנותו הגדולה: ולואי שגם לי יהיה יראת שמים כזה. ובזה אנו מודדים את רוב גדלו שעל אף שהיה רק מחמאה וכאב רחמן מטבעו אולם משהגיע לכבוד שמים התגבר על טבעו ולחם בגאון ובעוז למען ה' ותורתו. ומאיבי תחכמני, שאנו צריכים ללמוד מאויבי ה' שלא נחים ושקטים מכיון שרואים שלא נכבה גחלת ישראל ובתולת ישראל תוסיף קום בהתחזקות בתורה ואמונה הרי זה כשלעצמו כמה מחייב אותנו ללחום בעד האמת. ותהי' אחריתה חיים ושובע ושלום הקב"ה יעזור שיהי' מליץ יושר כמו שהי' כאן וזכותו הגדול והקדוש של איתן אדוננו שהגיע לתכלית השלימות. ושמה בעולם העליון לא יאחז צדיק דרכו בשפלות והכנעה כטבעו אלא להיפוך ילך בגאון ובעוז לפני כסא הכבוד בשביל לעורר רחמים על ישראל ושם הוא כבר בעולם האמת ונוכח לראות בצדקתו ולבטח הסכימו כי הוא היה פי התורה מנהיגן ומושיען של ישראל. אנו סמוכים ובטוחים על מרן זי"ע שילך לעורר רחמים עבורנו ואליכם יהודים אשים דברתי אל תחרשו ואל תשתקו הרעישו עולמות שמרן כ"ק כמו שנתברכו אצלו בחיים חיותו יעורר רחמים עלינו שנינצל מחבלי ופגעי הזמן ומגזירות הרשעים הכופרים למיניהם שלא נסחב חלילה וחלילה בעקבות הזמן. והשי"ת באמת כבר ירחם עלינו שזה יהי' הנסיון האחרון לפני ביאת המשיח מה שהולקה ארון אלוקים ונפלה עטרת ראשנו הצדיק שעליו נשען כל בית ישראל שהיהודים ימשיכו להיות צמוד בעול מלכות שמים. ובזכות זה נזכה כבר באמת בקרוב ובמהרה לקבל פני משיח צדקנו ולכתיבה וחתימה טובה על כלל ישראל ובא לציון גואל בב"א.

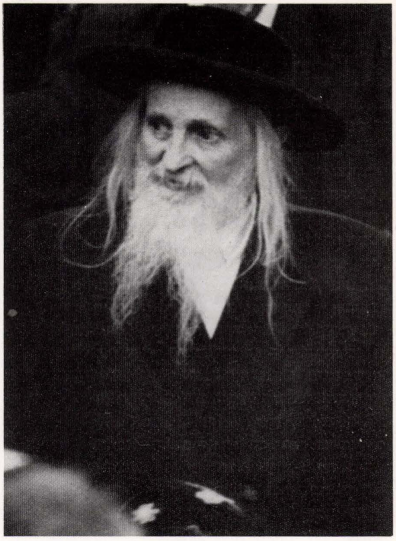

מרן זצ"ל

דברי הספד

שהשמיע הגאון רבי **משה הלברשטאם** שליט"א
מו"ץ וראש ישיבת "דברי חיים" בירושלם ת"ו

בביהכ"נ „אהל רחל" דחסידי סאטמאר בירושלם ת"ו

בראשית דברי הריני לגלות בזה דעתי, שלא באתי ח"ו להספיד ולהשמיע דברי הערכה על כ"ק רבינו הקדוש זיע"א כי אינני ראוי לכך, אך אמרתי להשמיע דרכי צדיק לדעת את הדרך אשר נלך בה, כאשר הורה לנו רבינו הקדוש זיע"א.

קראנו בפרקי אבות פ"א מ"ב "שמעון הצדיק היה משיירי כנה"ג הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים", הגה"ק מרן משינווא זיע"א כאשר נשא קול נהי ומספד על סילוקו של אור עולם אביו זקיני הגה"ק בעל הד"ח מצאנז זיע"א, ענה ואמר: איך אעריך את גדלותו וסגולותיו של מר אבא ז"ל, אם אגיד שהיה גאון הדור — אולי יש עוד בארצות המערב גדול כמוהו בתורה, אם אגיד שהיה עמוד העבודה — אולי ג"כ נמצא כדוגמתו בעבודה, וכן אולי יש עוד אחד כמוהו במעשה החסד והצדקה, אולם זה ברי לי שנתאגדו בו שלשת עמודי העולם תורה, עבודה, גמ"ח. ובזה היה חד בדרא מאין כמוהו, ומרגלא בפומיה דאאמו"ר הגה"צ אבדק"ק טשאקאווע זוצ"ל דעל רבינו הקדוש רבן של כל בני הגולה, ניתן לומר בפה מלא, שהוא היה בבחינה זו שנתאחדו בו שלשת עמודי העולם באופן נפלא ובכך היה יחיד דורנו ממש.

תורה: למד ולימד תורה כל ימיו ושנותיו בקדושה וטהרה, היה משים לילות כימים באהלה של תורה, וכידוע שבמשך עשרות בשנים לא היה ישן במטה והיה ער כל הלילה ועוסק בתורה, וכבר הזכיר זאת מקודם מרן הגאב"ד בעל המנחת יצחק שליט"א, והנה בשם הגדולים להחיד"א זיע"א מביא שהר"י טאיאטצאק זי"ע לא היה ישן מ' שנה במטה והיה ישן ע"ג תיבה ורגליו תלויות למטה, וכן היה נוהג רבינו הקדוש זי"ע עשרות בשנים, מי כמוהו גדול בהרבצת תורה לעדרים, העמיד אלפי תלמידים גדולי תורה ויראה לשם ולתפארת בארץ ובחו"ל, מידי יום ביומו היה משמיע שיעורין כסדרן, חידושים וביאורים נפלאים אשר מקצתם נדפסו בקונטרסי חידושי סוגיות, כמו"כ השיב המון תשובות להלכה למעשה בכל מקצועות התורה, וגם לרבות בתורת הח"ן כידוע ומפורסם לכל, ועדיין זכור לנו שיעוריו המסולאים מפז

מרן זצ"ל מיט"ן הגאון ר' שאול בראך זצ"ל
אבד"ק קאשוי

שהשמיע פעיהקת"ו. ובשנת תרצ"ב השמיע משך שבוע ימים שיעורים בסוגיא דקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעת"ל בכפר מירון ליד ציון רשב"י זיע"א בנוכחות קהל לומדי תורה מובהקים וביניהם הגה"צ מוה"ר מרדכי חיים מסלונים זיע"א מטבריא ומנו"כ בירושלים ת"ו.

זכה רבינו הקדוש זי"ע להקים עולה של תורה בארה"ק ת"ו ובחו"ל, הקים בנה וייסד ת"ת וישיבות קדושות על טהרת הקודש, בתי חינוך לבנות ע"ד ישראל סבא, והלא הוא הגבר אשר אזר כגבור חלציו אחר חורבן התורה והחסידות באירופא, והחזיר עטרה ליושנה, בהקמת מוסדות התורה והחינוך מחדש להציל את דור העתיד, היה נודד למרחקים ופועל במסירות להקמת מקוואות טהרה לקדושת ישראל ולגדור פרצות הדור.

ספריו הקדושים והטהורים שנדפסו בכמה מהדורות בארה"ק ובחו"ל דברי יואל, תהלות יואל על תהלים, הגש"פ, ויואל משה וקונטרס על הגאולה ועל התמורה המבארים שיטתו הברורה והצרופה, נתפרסמו בעולם התורה והחסידות לספרים יקרים מאירים עיני קוראיהם.

עבודה: אמרו חז"ל: "עבודה זו תפילה", תפילתו בעד הכלל והפרט היו כבן המתחטא לפני קונו, הוא היה עמוד צלותהון דישראל, תפילותיו היו בדביקות ובהתלהבות עצומה, ומה נהדר היה לחזות ההכנות לקראת התפילה, מקדש ומטהר עצמו במקוה, וכך היה עורך תפילותיו בדחילו ורחימו, ועתה לדאבונינו נתקיים בנו דברי בעל הסליחות (בפיוט זכור ברית): "שור כי אבדו חסידינו ... ומפגיע אין בעדינו...", אוי מי יתפלל בעדינו! מי יבקש רחמים בעד כלל ישראל...

שלחנו הטהור — זה השלחן אשר לפני ה', כמאמר חז"ל בחגיגה דכ"ז בזמן שביהמ"ק קיים מזבח מכפר על כל אדם, עכשיו שלחנו של אדם מכפר, עריכת שלחנותיו היה כעבודת הכהן הגדול בהיכל הקודש, כאן בבית מדרש זה היה עורך שלחנותיו הקדושות, ורבינו הקדוש זי"ע היה משוטט ודבוק בעולמות העליונים, בשעת עריכת השלחן בדביקות נוראה.

אצל רבינו זי"ע נתקיים במלואו מאמר החסיד בחובות הלבבות: "החסיד אבלו בלבו וצהלתו בפניו" — תמיד היה שרוי בשמחה ומשפיע רוח של שמחה סביבו, ובצנעא היה בוכה ומתאבל על חילול כבוד שמים וצרות הכלל והפרט, וכאשר היה מיסב בשלחנו הטהור בחדרו היה אוכל לחמו בדמעות שליש כשספר ראשית חכמה מונח לפניו.

גמילות חסדים: הוא היה עמוד החסד והצדקה בדורנו, אבי יתומים ואלמנות, פיזר נתן לאביונים, תומך ומסייע לכל דבר שבקדושה, וכבר אמרו חז"ל: כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש, כך ג"כ רבינו זיע"א היה מסתפק במועט ומושיט יד רחבה לכל הנערכים, אם זה הכנסת כלה או פדיון שבוים, עזרת חולים או ח"ו יורדין מנכסיהן, והיה מקדם את פני כל אחד בסבר פנים יפות ומסייע לו ככל האפשר בגלוי ובסתר כזרכו בקודש.

...יחיד הדור! בהתאחדות שלשת העמודים שעליהם העולם עומד!

צדיק יסוד עולם — בגמרא חגיגה די"ב: נחלקו על מה עומד העולם, איבא מ"ד על י"ב עמודים, וי"א על ז' עמודים וכו' ומסקינן שם, ר"א בן שמוע אומר על עמוד אחד וצדיק שמו שנאמר צדיק יסוד העולם, רבינו זי"ע שנתאחדו בו שלשת עמודי עולם, תורה עבודה גמ"ח עליו הרי עמד העולם — צדיק יסוד עולם!

...רבינו איננו ואנו אנה אנו באים!

איש על העדה — בפרשת פנחס (במדבר כ"ז ט"ו): וידבר משה אל ה' לאמר, יפקד ה' אל' הרוחות לכל בשר איש על העדה, והנה הגאון בעל הכתב סופר זיע"א אמר שעה אחת קודם פטירתו להעומדים סביב למיטתו: כי הרועה אשר ירעה צאנו על נאות דשא ומנהיגן על מבועי מים, הכל הוא עושה לטובתו, כי הם קניניו ולא לאהבת הצאן ולטובתן, אולם לא כן יהא רועה ישראל כי לא ירעם להרבות כבודו והונו, רק שיהיו כל מחשבותיו ומגמותיו אך לפניהם ולטובתם, ולא להנהיג אותם בשררה לטובתו, וזהו הכוונה: יפקוד ה'

דער רבי זצוקללה"ה ביים כותל מערבי
(פאר די זעקס טעג מלחמה)

רבינו הקדוש מיט זיין איידעם ר' ליפא קומענדיג פון כותל מערבי

איש על העדה, אשר ימסור נפשו וחייו עליהם לצאת ולבוא אף במקום סכנה לפניהם ולא תהיה עדת ישראל כצאן אשר אין להם רועה" וכמה הדברים תואמים על רבינו שהיה מנהיג הדור מורה דרכו ומאיר נתיבותיה בכל עת ובכל שעה במסירות נפש וכל מחשבותיו היו קדושות אך ורק למען הכלל להנחותם בדרך אמת דרך ישראל סבא — איש על העדה!

אשר יצא לפניהם — בהמשך הפסוקים נאמר: אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם" העולה ברמיזה שמו הטהור של רבינו זי"ע אשר יצא לפניהם ואשר, ויובן עפי"ד רש"י ז"ל שפירש שם: לא כדרך מלכי האומות שיושבים בבתיהם ומשלחין את חיילותיהם למלחמה אלא כמו שעשיתי אני שנלחמתי בסיחון ועוג שנאמר אל תירא אותו, ומביא רשיז"ל דכן נהגו ג"כ יהושע ודוד המלך ע"ה, אף רבינו המשיך בדרכי אבות, והוא היה תמיד הראשון שהציב את עצמו בראש המערכה, מערכות ישראל ולחם מלחמותיה ללא חת וללא שום פחד בתבונה ובגבורה וזה כמחצית השנה קרוב לפטירתו בחודש אדר תשל"ט הופיע ברוב הודו ותפארתו בראש ההפגנה הענקית שהתקיימה בניו יורק נגד עקירת הדת בארצנו הקדושה ת"ו בנוכחות קהל רבבות, וישב שעה ארוכה בראש המפגן למרות חולשתו הגדולה.

הנה בספר הקדוש אמרי נועם סוף פרשת פנחס כתב לבאר סמיכות יהושע ע"י משה לפרשת המועדים, לפי אמרם ז"ל חייב אדם להקביל פני רבו ברגל כי העבדות בתורה ותפילה בימות החול יכול כל אחד לעשות גם בביתו, אבל הארת טעם שבת ורגל אי אפשר רק באסיפת ידידים יראי ה' אצל הצדיק וראש הדור, לזאת באם לא היה מתמנה ראש ורבי לכל דור ודור לא היה אפשר ליתן ולצוות כלל על מועדים ורגלים, רק לאחר תפילת משה שלא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה, ותפילתו היתה עד סוף כל הדורות על כן נאמר אח"כ פרשת רגלים, לנסוע להצדיקים וירגישו טעם רגלים עיי"ש,

ועכשיו אקונן מר, כאשר נסתלק צדיק הדור רבינו הקדוש זיע"א אשר איה הסופר שיתאר הנהגתו בימים נוראים, ימים טובים, התפילות בר"ה וביוהכ"פ, לפני התיבה בהשתפכות הנפש ובבכיה עצומה, הנענועים, התקיעות וההקפות, ליל הסדר, וכו', כמה שפע דקדושה וטהרה היה נשפע לכלל ישראל מכל זאת, ואפילו עניית אמן יהש"ר מקהל עדת נאמנה כרבבה איש על תפילותיו כוחם יפה לתשועת ישראל, ועכשיו אוי נא לנו כי אבד משוש לבנו!

ובזה יובן היטב זעקתו של ירמיהו הנביא במגילת איכה (ב, ו) "ויחמוס כגן שכו שיחת מועדו שיכח ה' בציון מועד ושבת ויניאץ בזעם אפו מלך וכהן" — כי כאשר אין מלך וכהן אין טעם וחיות למועד ושבת!

רבינו הקדוש היה נצר מזקינינו המהרש"א, הישמח משה, הייטב לב, החוו"ד, ועוד גדולים וקדושי עליון והוא היה ממשיך דרכם בקודש, הנהיג את העם עשרות בשנים ע"ד התורה וההסידות. כמדומני שמימות רבינו אור שבעת הימים הבעש"ט הקדוש זיע"א עדיין לא קם בישראל אדמו"ר ומנהיג שינהיג את העדה בתקופה כה גדולה שזכה רבינו ז"ל לעמוד בראש ההנהגה בעוז ובגבורה במשך שבעים וחמש שנים רצופות, וגם בראשית תחילת הנהגתו בקודש נכנעו לפניו בחרדת קודש זקני ארץ אנשי צורה חסידים ואנשי מעשה.

ברם, ההנהגה וההתנהגות של רבינו הקדוש זי"ע היה כידוע ע"ד זקיני מרן הקדוש מצאנז זיע"א, אשר מידי דברו בו היה מזדעזע ומזכיר שמו בסילודין, ודברי רבינו הד"ז ז"ל הידועים בהשמטות לפרשת ויקהל היו נר לרגליו והקדמה מוצקה לשיטתו הצרופה, דכירנא כד הגיע רבינו זי"ע לנחם אותנו בשעה שישבנו שבעה על הסתלקות אאמו"ר זצ"ל והאריך אז בסיפורים נוראים על רבינו הקדוש מצאנז זיע"א וסיפר בין היתר, כי בשעה דנייח נפשי' דרבינו הקדוש מצאנז זצ"ל וגופו הקדוש היה מוטל אריצה, ובניו הקדושים ה"ה מרן זקיניגו הקדוש מגאריץ זי"ע (דודו של רבינו ז"ל) ומרן הקדוש משינווא זיע"א וכו' הקיפוהו סביב למיטתו הקדושה, ונזרקה באותו מעמד שמועה מאחד מבני החבורה: ראו! האי גברא רבא אשר הרעיש עולמות והרגיז ממלכות, גוף קדוש וטהור מוטל כעת לפנינו עכ"ל,

מרן זצ"ל מיט"ן הגאון ר' שאול בראך זצ"ל אבד"ק קאשוי

מרן זצ"ל קומט פון אַ באַזוך ביי אדמו"ר מבלוזוב שליט"א אין בארא פארק

ובודאי אף בהסתלקות רבינו הגדול זיע"א עלה במחשבתן של אלו שעמדו ליד מיטתו שאותו גברא רבא שהרעיש עולמות והרגיז ממלכות גוף קדוש וטהור מזוכך כזה מוטל כעת לפנינו, ... אהה!...

איתא בגמרא ב"ק דנ"ט ע"ב אליעזר זעירא הוה סיים מסאני אוכמי ואזל בשוקא דנהרדעא אשכחוהו דבי ריש גלותא וא"ל מ"ש הני מסאני א"ל דקא אבילנא אירושלים א"ל את חשיבא לאיתאבולי על ירושלים, סבור יוהרא הוי אתיוהו וחבשוהו א"ל גברא רבא אנא וכו' בעי הוא מינייהו קץ כופרא כמה בעי לשלומי וכו', ותמוה מה חשיבות צריך להתאבל על ירושלים, והנה רבינו החתם סופר זי"ע בהסכדו על בעל מחצית השקל ז"ל בדרוש לו' אב מבאר את הדברים, דכתיב ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם ודרשו חז"ל שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי הדורות, וזהו נחמה גדולה בחורבן ירושלים והמקדש שנשארו חכמי הדורות, ולכן היו מקפידין אמאן דמתאבל על ירושלים, דנראה כאילו לא מצא קורת רוח בחכמי הדורות להתנחם בהם ואילולי שמחשיב עצמו לגברא רבא ואינו רואה חכמי הדור ספונים וחשובים בעיניו לא היה ראוי לו להראות אבלו בגלוי ובפרהסיא ועל כן חבשוהו, ובזה מבאר רבינו הח"ס זי"ע דהיינו הך דאמרינן קשה מיתת צדיקים יותר משריפת בית אלוקינו, כי בחורבן ביהמ"ק היה אפשר עכ"פ להתנחם בחכמי הדור, ובהסתלקות הצדיק אין במה להתנחם אם אינו משאיר אחריו כמותו, בהסתלקות רבינו הקדוש זי"ע, מרא דארעא קדישא, ראש גולת אריאל, הרי אין במה להתנחם, וקשה מיתת צדיקים יותר משריפת בית אלוקינו!

והח"ס ז"ל בהספדו שם מקונן: "וזהו נמי שדקדקו חז"ל באמרם כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה ולא אמר יזכה לראות בנחמתה אלא דענין הוא בזכות שמתאבלין זוכים להעמיד ת"ת וישיבות ותורה מחזרת והרי הדור רואה בעיניו נחמת ירושלים", ומה מאוד נמלצו דברים אלו על רבינו זיע"א שהיה תמיד מתאבל על לב ירושלים ודורש בשלומה, ולפיכך זכה להעמיד בה ת"ת וישיבות קדושות לשם ולתפארת להמשיך מורשת אבות על טהרת הקודש בארץ הקודש ת"ו.

מרן הגאב"ד בעל מנח"י שליט"א בהספדו ביום המר והנמהר יום הסתלקות רבינו זי"ע הזכיר בדבריו דוד המלך ע"ה אומר בתהלים: "ולציון יאמר איש ואיש יולד בה" ודרשו חז"ל אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה", ורבינו זי"ע הוא היה במובן האמיתי "אחד המצפה לראותה" בפעילותו הכבירה ללא ליאות למען קדושת ארץ ישראל ותפארתה, וסיים הגאב"ד שליט"א: דבפסוק זה "ולציון יאמר איש ואיש" הם ראשי התיבות של שמו הקדוש של רבינו זיע"א.

ואמרתי להוסיף מדברי רבינו זי"ע עצמו בספר "תהלות יואל", ואין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת, וכך מבאר רבינו ז"ל שם, איתא בגמרא דכתובות, ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון, אמר רב מישא בר בריה דריב"ל אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה, וכתב השטמ"ק שם שאע"ג דאמר אביי לקמן דחד מינייהו עזיף כתרי מינן היינו לענין חריפות ופקחות, אבל לענין זכותא בני חו"ל המצפים לראותה ובני ארץ ישראל היושבין בה שוים הם; עיי"ש, ודרשו חז"ל דבר זה מהאי קרא דאיש ואיש יולד בה, ומבאר רבינו זי"ע ענין זה דשניהם שוים, בסברא אמיתית עפי"ד הרמב"ן ז"ל בחידושיו עמ"ס עירובין די"ז ע"ב דהקשה לר"ע דאית ליה תחומין דאורייתא א"כ איך מועיל עירוב ע"י פת שהוא רק תקנתא דרבנן, וכי יש כח בתקנת חכמים להתיר איסור תורה בקום ועשה, ומתרץ דחכמים ס"ל כיון שדעתו למקום ההוא, ואמר מע"ש תהא שביתתי במקום פלוני עשאו ביתו, ומשם אני קורא אל יצא איש ממקומו, נמצא העירובין בין שמערב ברגליו ובין בפת ובין בפה כולם דבר תורה, רואין אנו מזה דהיא סברא דאורייתא, ובמקום שדעתו ומחשבתו של אדם להיות שם זוהי שביתתו ונחשב כאילו הוא שם בפועל, ומהני סברא זו להתיר איסור דאורייתא למ"ד תחומין מן התורה, ומובן בזה היטב דרשת חז"ל אחד היושב בה ואחד המצפה לראותה דלהמבואר הכל חדא הוא עכ"ד. ומי לנו גדול כרבינו הקדוש זי"ע שכל כך היה

מרן זצ"ל בבגדי פאר אין בני ברק

מרן זצ"ל ביי אי סנדקאות אין בני ברק

מצפה לראותה, ועיניו נשואות היו תמיד לקדושת וטהרת א"י, שש את שמחתה ומתאבל על צרותיה, לחם ופעל בחירוף נפש נגד הציונים המחבלים ומהרסים ומטמאים קדושת ארצנו הקדושה ת"ו.

קדושה וטהרה: כד הויא רבינו זי"ע טליא הובא לפני מרן הקדוש משינווא זי"ע הביט עליו ואמר: יש לו עינים קדושות! ... בוצין בוצין מקטפיה ידיע... כך עלה ונתעלה במעלות הקדושה והטהרה כל ימיו, ואף בימי זעם ועברה בשנות השואה היה הוא היחיד ממש שנשאר בדיקנא קדישא ולא הוטר ממנו צלם אלוקים אף לרגע קט, ועל האי שופרא דבלי בארעא קא בכינא!

סיפר לי איש נאמן עובדא נוראה אשר ראוי וכדאי לספר זאת במעמד זה, פעם נסע רבינו הקדוש זי"ע במכונית לביתו, והנהג פתח לרגע קט, רגע כמימרא, את מכשיר הרדיו, ונשמע קול זמר של אשה, מיד נתחוורו פניו כסיד, וכאשר הגיע לביתו ציוה להביא לו מיד בגדים חדשים ואמר לגנוז בגדים אלו שלבשן בשעת השמיעה ולא להביא אותן אליו לעולם, קידש וטיהר עצמו, כל כך נצטער ולא מצא אותו צדיק מנוח על רגע שמיעת קול אשה בשוגג גמור, רבינו ז"ל זכה וחי כל ימיו בטהרה ויצא נשמתו בטהרה, וכפי המבואר בכלי יקר פרשת חוקת, דהנפטר במיתת נשיקה לא חל עליו כלל טומאה, עיי"ש. ומבואר בגמ' מו"ק דף כ"ח דהמת ביום אחד לאחר שהגיע לגבורות הו"ל מיתת נשיקה, וכך היה אצל רבינו הקדוש זי"ע שנסתלק ביום אחד, נכנס בטהרה ונסתלק בטהרה!

הנה כבר הכריזו על אמירת תהלים ויוכ"פ קטן לקראת חודש אלול הבעל"ט, פה בבית מדרש זה, וכעת שומה עלינו לכוון יותר כוונת התפילה, וכמש"כ רבינו הקדוש זי"ע בספרו הבהיר "דברי יואל" פרשת בא בשם זקנינו הייט"ל זיע"א, שהספיד את זקנינו הד"ח זיע"א בלשון המקרא (ש"ב א') "ללמד בני יהודה קשת", שהוא ר"ת תקיעה שברים תרועה, כי כל זמן שהיה מרן הד"ח ז"ל בחיים אתנו בכח תקיעותיו פתח כל השערים העליונים לעורר רחמים ורצון על ישראל, ואף התקיעות של ישראל שאינן יודעים לכוון ולהשלים פעולת השופר מ"מ היו מצטרפין כולן אל מצותו, אבל עכשיו שנסתלק מאתנו צריך ללמד לבני יהודה קש"ת, כוונת השופר ותקיעה שברים תרועה ע"כ תדה"ק, אף אנן בעמדינו כעת אחר עלות רבינו הקדוש זי"ע בסערה השמימה, ימים ספורים לפני התחלת תקיעת שופר, חל עלינו ללמד לבני יהודה קש"ת, שהרי עד עכשיו היינו סומכים על כוונת רבינו זי"ע ועכשיו שהורמה העטרה חייב כל אחד ואחד לכוון יותר בתפילתו ובכוונת התקיעות.

זכרו לנצח' אמרו חז"ל: גזירה נגזרת על המת שישתכח מן הלב, אולם באמת זהו רק בפשוטי עם, אבל צדיקים שבלו חייהם בתורה ועבודה ועשו פעלים לתורה להגדילה ולהאדירה — הרי צדקתם לעולם עומדת, ואינם נשכחים לעולם, כי דבריהם הם הם זכרונם, ואף כי נגזרה גזירה על המת שישתכח מן הלב, מיהו כבר אמרו חז"ל: הקב"ה גוזר גזירה — והצדיק מבטלו, שמעתי לפרש, שגם כאן שנגזרה גזירה על המת שישתכח מן הלב אבל צדיק מבטלו, כי על ידי עבודתו וצדקתו יזכרוהו לעולם, כמו כן חל עלינו לזכור תמיד שאיפתו הטהורה של רבינו הקדוש זיע"א, שיטתו הנאמנה, תורתו הקדושה, ספריו הנפלאים — לזכר עולם יהיה צדיק!

יה"ר שימליץ טוב עלינו בגנזי מרומים, ונזכה להתגלות כבוד שמים עלינו בביאת הגוא"צ בב"א.

מרן זצ"ל בירושלים עיה"ק

מרן זצ"ל אין קאנאדא באַגלייט מיט זיין געטרייען גבאי ר' יוסף אשכנזי לינקס, און הרה"ג מדזיבוי שליט"א רעכטס

רבן של כל בני הגולה

שלום משה הלוי אונגאר
אב"ד ור"מ ניימגרא

שלמה המלך ע"ה אמר לכל זמן ועת לכל חפץ וגם עת לספוד קבעו לנו חז"ל שיעור וזמני ההספד זמנים שונים כמו שבעה ושלושים או י"ב חודש לאב ואם. אכן כאשר הורם הגזר הזסר העטרה ונפלה עטרת תפארת ישראל מעל ראשינו בעוה"ר ונעדר מאתנו צדיק הדור רבן של כל בני הגולה, אין גבול ושיעור להספד, לא שנה ולא שנתיים כי אם תמיד צריכים לקונן ולהספיד כי יתומים היינו ואין אב, מי יורה לנו דעה ומי ידריכנו במעגלי התורה והאמונה הצרופה בכל רגע ורגע מימי חיינו נדמה לנו כאילו נתייתמנו מחדש. והן אנו נשארנו לבדינו ואין "האיש" אתנו להוציאנו מסבך הבלבול השולט בעולם, ולהאיר לנו באורו הבהיר מהחשכות הנורא אשר בו נמצינו, לאבל אשר כזאת אין הזמן מנחם אותנו.

אינני מתפתה לחשוב כי יכולני להספיד וכי ראוי אני לזאת כי ענין ההספד הוא לספר מעלותיו ומדרגותיו וקדושתו של הנספד, ולצייר דרכו והילוכו בקודש ולתאר לו רק במקצת מתוקף קדושתו והדר גאונו וצדקתו וכל מעשי תקפו וגבורתו אשר פעל ועשה לקיום וחיזוק דת תורתינו הקדושה ואיך השליך נפשו מגדל בכל אשר נגע לקדושת השם יתברך כעבד נאמן לקונו, ואנכי לא הגעתי אפי' במקצת מן המקצת להשיג מגודל קדושתו ומלהבת אש הקודש אשר בערה בו בכל רגע ורגע מימי חיין עלי אדמות, ואיך יהין איש אשר כמוני לחשוב כי ראוי אנוכי להספיד, אכן עם כל זה מחוייבים אנחנו לקונן ולקונן בלי הרף ולהספיד ולומר ולדבר כפי דעתינו הקצרה, ובביהמ"ד הזה עוד לא זכיתי לדבר מזה ואמרתי בלבי לא עת לחשות כי אם עת לקונן ועת ספוד על שברינו ושבר כל בית ישראל אשר נלקח מאתנו רבינו הגדול אשר היה באמת "רבן של כל בני הגולה" מהיחידים בכמה וכמה דורות אשר זה התיאור הולמתם באמת ובצדק ובמלוא מובן המלה כי כוונה גדולה ועמוקה נכללת בזה.

איתא במס' ב"מ דף ל"ג אבידת אביו ואבידת רבו אבידת רבו קודמת לפי שאביו הביאו לחיי עוה"ז ורבו הביאו לחיי עוה"ב. ומבואר בזה דמעלת רבו הוא שמביאו לחיי עוה"ב. וצריך להבין בזה הלא כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, ובמה יוודע איפה מעלת רבו.

תבנה בשערי תשובה לרבינו יונה שער מ' מונה והולך י' דרגות בחטאים ועונשים המגיע לאדם עליהם. והם המדרגה הא' חומר דברי סופרים. ב' חומר מצוות עשה. ג' לאו שניתק לעשה ד' לאו שא"ב מעשה ה' לאו שי"ב מעשה ו' מיתה בידי שמים. ז' חומר כרת ח' ד' מיתות בי"ד ט' יהרג ואל יעבור. י' חומר העבירות אשר אין לעושיהן חלק לעוה"ב שהוא העונש החמור שאין למעלה הימנו, וכן מבואר ברמב"ם (בפיה"מ לפ' חלק) ומבאר שם שהם אלו שאינם שלימים באמונת ה' והם כת האפיקורסים וכת אויבי השי"ת וכת המחבלים בכרם ה' וכו' עיי"ש ואף שכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, היינו אלו השלימים באמונת הקב"ה. וזאת היא איפה מעלת רבו המביאו לחיי עוה"ב אותו הרב שמלמד ביש בתלמידיו אמונת השי"ת בשלימות בלי לנטות ימין ושמאל ומחזקם השכם והערב לא להתבלבל ע"י פגעי ומקרי הזמן מאמונת השי"ת הזקוקה וצרופה מדורי דורות, ובכל עת אשר מדריכם לאמונה ה"ה מביאם לחיי העוה"ב, אותו הרב נאמר עליו אביזדת רבו קודמת שמביאו לחיי העוה"ב.

צדיקים קדושים בעלי רוה"ק היו בכל הדורות, אנכי זכיתי עוד להכיר צדיקים קדושים אדמורי"ם מפורסמים ברוה"ק הן הם היו בכל המדינות, יהודים קדושים עובדי ה' במסירת נפש שהפקירו חייהם לכבוד הבורא יתברך, צדיקים כאלו היום לרוב בדורות שלפנינו, בכ"מ ובכל זמן היו צדיקים קדושים וטהורים עובדי ה' ובוודאי כל א' הדריך את תלמידיו ואנשי מקומו לאמונת הקב"ה באמת, אך מכ"מ כל אלו היו במקומם, כ"א מהם הפיץ אור התורה והאמונה לאנשי מקומו או אנשי מדינתו, זולת כמה יחידים מכל הדורות כמעט לא היה גדול וקדוש שיהיה השפעתו בזמנו בכל העולם כולו ואשר זיו אור קדושתו יזריח האמונה הצרופה לכל קצווי תבל ארץ ומלואה צדיקים כאלו היו יחידים ומועטים בכל הדורות גם יחד.

ראיתי בספר קדמון כי רש"י הקדוש היה הראשון שקיבל התיאור "רבן של כל בני הגולה" ואף שהיו לפניו הגאונים ולפניהם רבנן סבוראי וכו' וכל אלו לימדו והפיצו את התורה בקרב תלמידיהם, מ"מ רש"י היה הראשון שפתח שער תורה לכל העולם כולו, כי לפניו היה הש"ס סתום וחתום להמוני בית ישראל, ורק התלמידים המתאבקים בעפר הגדולים היה ביכולתם ללמוד ולהמון בית ישראל היה בלתי אפשרי להבין דבר מן התורה כי הוא סתום וחתום, עד שבא רש"י ופירש את התושב"כ ותושבע"פ באר היטב שכל מי שרוצה יבוא וילמוד והכל מפורש ומבואר לו כשולחן הערוך, ולזה הוא הראשון אשר הולמתו באמת התיאור "רבן של כל בני הגולה".

רבותי! רבינו הקדוש והטהור זי"ע אשר אנחנו זכינו עד היום להסתופף בצילו הקדוש וליהנות מזיו

תוארו כמלאך אלקים, הוא הגבר אשר היה באמת י־ בשלימות ה״רבן של כל בני הגולה״ הוא הגבר אשר הביא את כל העולם כולו לחיי העוה״ב, הוא הגבר אשר הצית אש האמונה הצרופה בעצמות היבשות בדורינו זה לכל העולם כולו, הוא הגבר אשר כל העולם כולו צועקים עליו, אבידת רבו קודמת שרבו הביאו לחיי העוה״ב.

אחרי כוס התרעלה שעבר עלינו על כלל ישראל אחרי המלחמה הנוראה שאין לכם השגה מה שעבר על כלל ישראל, כי הלא רק שמעתם ואינו דומה שמיעה לראיה, אשר גם אותם שהיו שם קשה להם להבין עכשיו איך היה הדבר באפשרי, בעת אשר נהרגו נשחטו ונשרפו רוב רובן של כלל ישראל, וכמעט כל גדולי ישראל ו־ זקני הדור סעו למנוחותיהם, ולא נשאר לפליטה אלא קומץ קטן של כלל ישראל, ואלו המועטים ששבו היו שבורים ורצוצים ונאנחים, והיה נראה אז כאילו שבתה העולם ואין עוד המשך לקיומה, ובעת הזאת היה המון העם רחוקים מאמונת ה׳ הצרופה מאוד, אשר קשה להבין וא״א להסביר כעת כמה מבולבלים ומטושטשים וחלשים בדעתם, אחרי מה שראו האכזריות והשיעבוד וחלשים בדעתם, אחרי מה שראו האכזריות והשיעבוד אשר לא נראה אלפי שנים כזאת, עכ״פ הבלבול והטש־ טוש ששרר בעת הזאת בקרב החוזרים גלמודים א׳ מעיר ושנים ממשפחה אחר אשר אבותיו ובניו ובנותיו אחיו ואחיותיו אשתו וכל משפחתו עלו על המוקד, אין להשיג את התוהו ובוהו ששרר בלב כ״א ואחד אשר לא ידעו בין ימינם לשמאלם.

ואז בעת ההוא, בעת אשר נפשו של כאו״א כמה כבר לקצת טוב, וחשקה כבר לראות איזה ניצוץ של אור, אחרי החושך וצלמוות שהיה שרוי בו, בעת הזאת קמו ״המצילים״ ״המחריבים״ — אותם המצילים אשר הם עצמם היו המחריבים, הם היו הגרמא בנזקין אשר העולם לא ידעו את זאת בעת ההוא, אבל אותם שהיו בפנים ידעו ואני הייתי בעת הזאת עם כ״ק רבינו זצוק״ל ועם כ״ק גיסי מרן הגה״צ חיים מיכאל דוב וויסמאנדל זצוק״ל אשר משם נפעל רבות בזה. ומקצת מן המקצת מרשעתם נזכר בס׳ מן המיצר איך שהיו הם הגרמא בנזקין שגרמו על כמה אלפים מישראל שהיה אפשר להצילם והם אשר מנעו בכל כוחם, ולבסוף קמו אלו הרשעים בעצמם ועשו את עצמם כמצילים, ואני הגבר ראיתי בעיני עמי איך שבכ״מ שהיו יהודים בעת ההוא בא״י ובאירופה ובמדינתנו איזה מין שמחה גדולה קמה בעת ההוא בלבות העם ואיך ששו ושמחו הכל כמעט אין גם אחד וכוונתי על שלומי אמוני ישראל כי העולם היו להוטים מבולבלים וחשבו שזוהי הצלת כלל ישראל, בבתי כנסיות שבחו והודו על ישועה זו וברחובות רקדו ושמחו על שכבר נושענו, ואף אם היו אילו יחידים שעדיין פקפקו בישועה זו, שמו ידם למו פה ולא העיזו לגלות פקפוקם כי פחדו לנפשם כי התלהבות העם היה לאין שיעור, ומה עוד שיקום אחד ויאמר שעצם לקיחת שלטון מעצמם הוא נגד התורה וכפירה באמונת גאולתינו האמיתית וכו׳ דבר אשר כזה לא עלה על הדעת כלל, והיו חושבים להאומר כן למבול־ בל והיו רוגמים אותו בחירופין וגידופין.

ויקדוע שכ״ק גיסי מרן הגה״צ חיים מיכאל דוב וויסמאנדל זצ״ל הוציא בעת ההוא הקול קורא הידוע ״מי נתן למשיסה יעקב״ שבו הוא מגלה פרצופיהן האמ־ תי של אלו הרשעים המצילים, וקורא להעם לחזור ל־ דעתם ולא להשתטות ולהתפתות מהם, והוצרך להעלים את שמו מכרוז זה ולחתום ״אחד מן השוק״ מכיון שהיה לו ישיבה והוצרך להחזיקה, וידע שאם יחתום את שמו על כרוז אשר כזאת, אז יהיו הוא וישיבתו מנודים מכל העם, ולא יהיה לישיבתו אף תומך אחד, כך היה בעוה״ר מצב המבולבל בעת ההוא.

עד שבא ויצא האחד ממש. אחד היה אברהם הוא כ״ק רבינו הגה״ק וצוק״ל אשר לא חת מפני כל, בכל אשר נגע לדת תורתינו הקדושה וליסודות האמונה, הוא אשר הפקיר את נפשו ואת כל עצמו, והכריז בכל כוחו ובמסי״נ ממש ״ה׳ הוא האלוקים״ ודעת התורה לא נשתנתה חלילה כמלוא נימא, והכריז דעתו הקדושה דעת תורה דעת כל הצדיקים וגדולי הדור העבר, קבל ארץ ומלואה, והוא אשר היה האחד אשר באורו הבהיר ובעיניו הזכות עדיין ראה את האמת הצו, והוא האחד אשר עדיין היה דעתו שלם עמו, ודעת תורה בהירה וברורה בעיניו ולא נדבקה אליו כמלוא נימא מטירוף הדעת השולט בעולם, לא חש על כבודו ועלבונו, וזכה כ״ק רבינו זצ״ל ברוב קדושתו וברוב מסירת נפשו ל־ החזיר את העולם למקומו להחזיר את האמונה בלבית העם, ולהביא את העולם כולו לחיי עה״ב. ומי יודע לאיפה היינו מגיעים אילולא חסדי ה׳ אשר עשה עם כלל ישראל שהשאיר לנו לפליטה בנסי נסים את כ״ק רב־נו זצ״ל, כאשר הבטיח לנו בתוה״ק כי לא תשכח מפי ערעו. והוא אשר היה האחד והראשון שעמד מגנד וממול כל העם לצעוק ולצווח מי לה׳ אלי וקמעה קמעה נאספו עם רב וממילא דאת קדשו נשפעת גם לאלו שעדיין עומדים מרחוק, כאשר אמר לי כ״ק מרן זי״ע בעצמו פעם בעת היותו בשערען ספרינגס תחת אחד השיחים ״איך האב מיר אנגענומען אין מיין בעכער ריין ווין, עס גיסט זיך איבער און צעשפרייט זיך אויף אלע זייטען, איך האב מיין עולם געוואלט האלטען בייַ די אמונה פעסט אזוי ווי עס ברויך צו זיין, משפיע זיין וועט עס אויף אנדערע אויך״ אלו דבריו הקדושים.

עכשיו נתבונן נא ונראה חורבנינו, חורבן בית המקדש, כי נלקח מאתנו רועינו ומדריכנו, רבינו ה׳ קדוש והמביא אותנו ואת כל העולם כולו לחיי העוה״ב ״רבן של כל בני הגולה״ וכלל ישראל סופדים ר־ בוכים אוה רבינו המביא כולנו לחיי עוה״ב עלה למרו־ מים ואותנו עזב לאנחות שבורים ורצוצים, מי יורה לנו דרך התורה ונתיב האמונה על דא וודאי קא בכינן.

*

איתא במ״ר סוף פ׳ וזאת הברכה ״כשהספיד הקב״ה למרע״ה היה הקב״ה מקונן ואומר ״מי יקום לי עם מרעים מי יתייצב לי עם פועלי אוון״ וישראל הספידו ואמרו ״צדקת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל״.

הכוונה בזה, כי ישנם בעולם הרבה קנאים, הפוע־לים במדת הקנאות להתייצב נגד מרעים ופועלי אוון אלה בכה ואלה בכה, וכ״א אומר שכוונתו לשמים, אך שיהיה באמת הקנאות לש״ש בלי שום נגיעה עצמית, רק בלתי לה׳ לבדו לכבוד הבורא״ש, דבר זה נדיר הוא למאוד, ודבר זה אין יודע כ״א הקב״ה בעצמו מי כוונתו לשמים באמת, וזה הספיד הקב״ה על מרע״ה מעתה מי יקום ״לי״ עם מרעים לי לשמי, לא אמר מי יקום עם מרעים, כי זה ימצא עוד מי שיקח השם והכבוד לעצמו לומר׳ קנאי אנוכי, אבל האמת שלכבוד עצמו הוא דורש אבל מי יקום ״לי״ עם מרעים שיהיה באמת ובאמונה כוונתו רק לי לשמי, זה היה מרע״ה שביטל כל עצמותו ומסר נפשו באמת רק לשם הבורא ית״ש.

וישראל הספידו ואמרו ״צדקת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל״ הכוונה בזה נראה עפ״י מה שיש לרמז בפרשתינו ״ויאמר ה׳ אל אברם״ ואיתא בשם זוה״ק אב־רם דא נשמתא קדישא, ״לך לך מארצך וממולדתך ומ־בית אביך״ היינו מעולם העליון עולם הנשמות, ״אל ה־ארץ אשר אראיך״ הוא העוה״ז, ותכלית ביאת הנשמה לעוה״ז הוא ״ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך״ שרומזים למדת החסד וגבורה ותפארת כמו שפי׳ רש״י ז״ל זה שאומרים אלוקי אברהם שהוא חסד, אלוקי יצחק שהוא גבורה, אלוקי יעקב שהוא תפארת, ותכלית ביאת הנשמה הקדושה לעוה״ז לקנות לעצמה המדות הקדו־שות האלו שהורישו לנו האבות הקדושים, שהיו עמודי התורה והעבודה וגמילת חסדים. אברהם שהיה מדת החסד שהוא עמוד גמ״ח, ויצחק גבורה שהוא עמוד ה־עבודה, ויעקב שהוא מדת האמת, שהוא עמוד התורה, וזהו תכלית ביאת הנשמה לעוה״ז לקנות בעצמה מדות האלו כמרומז בפסוק הנ״ל.

*

והנה בכל הדורות היו הרבה גאונים וצדיקים ואנשי חסד בכ״מ ובכל זמן, אבל כל צדיק וצדיק הצטיין ־ התבלט במדתו המיוחדת, היו כאלו שהצטיינו בגאונים אדירים גדולי תורה וחכמה, והיו כאלו שהצטיינו ב־קדושתם וטהרתם ודבקותם לקונם בכל רגע, והיו כאלו שהצטיינו במיוחד במדת החסד לאין שיעור וגבול, ממש מסרו נפשם לעשות טוב וחסד עם ישראל, בוודאי ש־כולם היו כלולים ג״כ משאר המדות, מ״מ גדולתם הת־בלט במיוחד במדתו המיוחדת שבזה היה לשם ולתהלה אבל צדיק שיהיה מצויין בכולם יחד, ושיהיו כלולים אצלו אלוקי אברהם שהוא חסד, אלוקי יצחק שהוא גבורה, ואלוקי יעקב שהוא אמת תורה, היה נדיר מאוד מעולם, אכן אצל מרע״ה מצינו שהתייחדו והתכללו אצלו כל המדות עד כדי מסירת נפש ממש, מצד אחד מצינו מדת הצדקה והחסד על עם ישראל ואמר אם תשא חטא־תם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת ומצד שני מצינו אצלו מדת הגבורה שאמר ממרים הייתם עם ה׳ אף שנראו מדות הללו כהפכיים זה מזה, היה מרע״ה כלול משניהם והשתמש בכל אחד מהם בעת הצורך בהם לעבודת בוראו, ומדת האמת שהיה נותן התורה לישראל, וזהו שהספידו ישראל כשנפטר מרע״ה קוננו ואמרו ״צדקת ה׳ עשה״ שהוא מדת הצדקה והחסד ש־היה בו עד קצה האחרון, ואעפ״כ ״ומשפטיו עם ישראל״ שהיא מדת הגבורה שהיה בו לדבר אתם משפט ולהד־ריכם לעבודת הבוית״ש, ובזה היה מרע״ה יחיד בדורו.

*

ידוע דאתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא, וצדיק הדיר נקרא משה כדאיתא בחז״ל כ״פ משה שפיר קא אמר.

אחובי ורעותי! משה רבינו שבדורינו נפטר מאתנו, צדיק הדור עזב אותנו כצאן בלי רועה, והקב״ה מספידו, ויקרא ה״א צבקות ביום ההוא לבכי ולמספד ״מי יקום לי עם מרעים״ מי עוד כרבינו הקדוש זי״ע יכול לקנא קנאת ה״צ בלתי לה׳ לבדו מי יקום ״לי״ לי לשמי, מי עוד כרבינו הקדוש יכול לבטל כל עצמותו וישותו אך ורק למען כבוד שמו יתברך בלי כל נגיעה ופנייה משהו, ודבר זה ראינו אצל רבה״ק בעצמו כ דוע שבקנאותו קנאת ה״צ הביא עליו שונאים גדולים מ־א נשים אשר לא יכלו לסבול השיטה הקדושה האמתית, והיה הוא הקדוש זי״ע כצנינים בעיניהם וכחרב חדה לדעתם המשובשת, ואילו היה הוא ז״ל מרכך קצת נ מתו נגדם כי אז היה נערץ ומקובל בעיניהם בין בכבוד ובממון, אך הוא הקדוש שהכניע את עצמו ואת המרו עד קצה האחרון לא שת לבו לדברים כאלו, ויצא נגד דעתם בכל חומרו, והכה על קדקדם בכל תקפו השכם והערב, והוא היחיד עומד מצד זה וצועק בכל כוחו דעת התורה וקדושת השם, וכל העולם כולו עומ־דים מצד השני והוא אינו משגיח ע״ז כלל, ומכה על קדקדם ללא הרף וללא רחם עד אשר ברוב קדושתו הצליח להחזיר לבות עם רב לאלפים ולרבבות אל דעת התורה האמתית לשיטתו הברורה והזקוקה שבעתיים, וזה לנו האות הברור איך קינא קנאת ה״צ בלתי לה׳ לבדו, אך ורק למען יתגדל ויתקדש כבוד שמו ית׳ בעולם, ועכשיו שזה הארי החי נסתלק מאתנו הקב״ה סופד וצועק מי יקום ״לי״ עם מרעים מי יתייצב לי עם פועלי אוון.

וישראל סופדים ואומרים ״צדקת ה׳ עשה ומש־פטיו עם ישראל״ — מי עוד כרבינו הקדוש זי״ע אשר היו כלולים בו מדות האבות הק׳ חסד גבורה תפארת תורה ועבודה וגמ״ח אשר אם נתחל לדבר ולהאריך מזה יכלה הזמן והם לא יכלו אפס קצהו. והלא מדת החסד והצדקה שלו ידוע לכל העולם כולו הקרובים והרחוקים כיחיד מיוחד לא רק בדורינו זה אלא בכמה וכמה דורות ומסירת נפשו למדה זו היה לאין שיעור וגבול אשר ממש א״א להשיג איך היה בכח אנושי כזאת וא״כ מסר נפשו לעשות טוב לישראל יהיה מי שיהיה בין אם היה מהקרובים אליו בין אם היה מהרחוקים ממנו ומדעתו הק׳ כרחוק מזרח ממערב אם היה לאל ידו לעשות צדקה וחסד ליהודי באשר הוא שם לא עלו על דעתו הק׳ שום חשבונות וחישובים כלל, וכאוהב נאמן השתדל בכל עוז לעזרו ולתמכו בכל האפשר. — ולעומת זה מדת הגבורה שלו בעת שראה צורך ללחום בגבורה למען קיום הדת על תילה, הלא הוא היה היחיד והמיוחד גבור כארי ללחום מלחמת ה׳ ללא

ליאות, ובלי רחמנות כלל על מהרסי ומחריבי הדת אלא עז וקשה היה להם כחומה בצורה אשר לא נשמע מכמה דורות כזאת, ועל כל קוץ וקוץ עמד כארי בגבורתו ולא הרפה כקוצו של יו"ד. וכולנו שמענו דרשו־תיו הקדושים בקול שאגת ארי דברים החוצבים להבת אש קודש בקדושה וטהרה אשר לב האבן ניפוח מהן, וכן במדת האמת היה יחיד ומיוחד שר התורה, גאון הגאונים סיני ועוקר הרים אשר כל גדולי התורה ארזי הלבנון בדור שלפנינו חרדו לגדולתו המבהילה את הרע־יון. הוא האיש הגדול הענק שבענקים אשר כלל בקרבו מדות אברהם יצחק ויעקב באופן מבהיל ונורא אשר קצרה השגתינו להשיג משה רבינו שבדורינו וכלל יש־ראל סופדים ובוכים הוי „צדקת ה' עשה" הצדקה וה־חסד גדלו לאין שיעור וערך מצד א' ומצד ב' המשפט והגבורה העזה לקיום התורה והדת ומשפטיו עם ישראל.

אם נעמוד ונדבר מגדולת וקדושת רבינו זי"ע אף כל היום כולו לא נספיק להעריך את ערכו הראוי אפי' כטפה מן הים. בעוה"ר העבר אין, דורינו נלקה בכפליים מכה גדולה וקשה למאוד, רוח אפינו משיח ה' עלה לגנזי מרומים לחסות בצל יקרי השכינה עם אבותיו הק' ואותנו עזב לאנחות בחושך וצלמות, כיתומים שבורים וצובים בלי מנהיג ומורה דרך ללמדינו ולהדריכנו דרך החיים, ואחרי כל הבא על נו, נתבונן נא ונבואה חשבון מהו החוב המוטל עלינו כעת. וכוונתי הוא „עלינו" על כלל הקטן הנמצא כעת כאן בביהמ"ד הזה. הלא בית הדרשינו הלזאת שכ"ק רבינו זי"ע היה כה קרוב אליה בלבו ובנפשו כל הימים, אשר כ"ק רבינו זי"ע נתן מ־תידו עלינו עוד בתחלת ביאתינו למדינה הזאת, שזכינו שכ"ק רבינו זי"ע שהה בתוכינו כמה חדשים, וזכיתי שרבינו זצ"ל היה דר בביתי באלו הימים ובכל ערב למד שיעור לתלמידי ישיבתנו, ובחג השבועות הראשון שהיה במדינה זו היה עמנו, וזכינו לקבל התורה ב־מחיצתו, ומי יוכל לשער את האור כי טוב בימים האלו. וכ"פ אחרי כן במשך השנים היה אתנו בישיבתנו זאת ותמיד שמעו מפה קדשו על אהבתו וקרבתו לבית מדר־שינו הזאת שהיה קרוב ללבו מאוד. אנו צריכים להת־בונן היטב מהו הדרך ונתיב הישר להישאר קשור אל רבינו זי"ע וישאר הוא ז"ל קשור אלינו, יעקב אבינו לא מת מה זרעו בחיים אף הוא בחיים אם זרעו בחיים אם אנחנו זרעו ותלמידיו נמשיך בדרכו שהורה לנו דרך החיים, אז אף הוא בחיים, הוא חי אתנו, ולא ישכח אותנו וימשיך להשפיע עלינו ולהמליץ טוב בעדינו ולא ינתק קשרינו חלילה, אלא יהא קשור אלינו ב־עבותות האהבה קשר של קיימא.

*

והנה דרכו והוראתו שהורה לנו איך להתנהג ב־עבודת הבוית"ש, ובלימוד תו"ק ובקיום המצוות לפר־טיה ודקדקיה ביראת ה' כל הימים, הלא הם כתובים עמנו בספריו הקדושים שהשאיר לנו לפליטה, הלא הם מלאים זיו והדר מוסר והדרכה בעבודת השי"ת, אם נמ־שיך להתבונן בדבריו הקדושים אשר כל דיבור ר־דיבור מהם הנם דברים חוצבים להבת אש קודש, כמים קרים על נפש עייפה, מרגניתא טבא דלית לה טימא, ואם נקבל על עצמינו להתנהג על פי הדרכתו והוראתו בקדושה, כי אז נוכל לקוות ולצפות כי כ"ק רבינו לא ישכחינו, ובזכותו נזכה לדרך החיים ולכל טוב בזה ובבא.

הנשמה הקדושה והטהורה שהיה עמנו בעולם הזה תשעים ושלוש שנים ומסר נפשו בעבור כלל יש־ראל ותוא היה חיותו ונשמתו של כלל ישראל, אחרי אשר עברה את עולמינו השפל והמיצר, הדרך הארוכה אשר עבר בה, כל מי שהיה לו לב כבד בין בגוף ובין בנפש בא אליו ומצא בו תנחומיו, כל מי ששמע דיבורי הקדושים דרשותיו בכל עידן ועידן, ובפרט בימי ה־שובבי"ם וימים נורא ם ושאר הזמנים, חזר משם ב־נפש מטוהרה כבריה חדשה, ועכשיו בעוה"ר כאשר „ויעל אברם ממצרים" „וילך למסעיו עד המקום אשר היה שם אהלו בתחלה" חזר לגנזי מרומים למקומו הראשון ליהנות מזיו השכינה, — „ויקרא שם אברם בשם ה'" אשר הכתוב אל תחשוש כי הצדיק עזב אותנו, ושוב לא יעתיר בעדינו כאשר בחיים חיותו, אלא ויקרא שם אברם בשם ה', מה כאן עומד ומשמש אף שם עומד ומשמש, רבינו הקדוש עומד ומתפלל בעד כל אלו שהיו קרובים אליו ובעד אלו המתחזקים בדרכיו אשר בקש מאתנו, ואז נזכה ויקרא שם אברם בשם ה', וזכותו ה' גדול יגן עלינו בכל ענייננו להושע בכל מילי דמיטב, והקב"ה יזכינו שנזכה כולנו בביהמ"ד הזה לקדש שמו יתברך תמיד, ולהתנהג בדרך ישרה בקדושה ובטהרה, וזכות רבינו הגה"ק וזכות הצדיקים הקדושים אשר ביהמ"ד הזה נקרא על שמם יגן עלינו, שייצאו מביהמ"ד הזה פירות נאים ומשובחים, ולא יהא ח"ו תלמיד ה' מקדימה תבשילו ח"ו, אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותינו, וברוב רחמיו וחסדיו ירחם עלינו ויעשה למען שמו הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו להוציאנו מאפלותינו לאורה, ולקדש שמו יתברך בעולם ונזכה מהרה לראות בישועתן של ישראל בבנין ציון וירושלים במהרה בימינו אמן.

*

הספד מר שנשא כ"ק אדמו"ר הגאון הגדול הצדיק המפורסם אבדק"ק אודווארי שליט"א ביום א' דסליחות

זלעפה ופלצות אחזוני במורא, חלות פני נורא בנפש יקרה, אֲ שרעק און אֲ ציטערניש כאפט מיך אָן מיט פאַרכט, בעפאַר איך גיי בעטן דעם הייליגן באַשעפער מיט אֲ שוואר געמיט, אַזוי הויבט אָן דער בעל תפלה ראש השנה, וועז איך טראַכט אַריין וועגן וואָס איך גיי יעצט רעדן, איך האָב קיינמאָל נישט געקלערט, איך האָב קיינמאָל נישט געטראַכט, אַז עס וועט קומען אָמאָל אֲ צייט אַז מען וועט מספיד זיין כ"ק רבינו הק' זכותו יגן עלינו. כאָטש מען ווייסט גאָנץ גוט אַז סוף כל אדם איז צו גיין פון דער וועלט אָבער מען האָט נישט געוואָלט טראַכטן אויף אַזעלכע זאַכן אַז דאָס קען געשען אין דעם היינטיגן שפלות'דיגן דור, נאָך דעם וואָס דער הייליגער רבי זכרונו לברכה האָט אַזויפיל געאַרבעט און אַזויפיל געפייערט אין זיינע תורות אויף ביאת משיח צדקינו. ווי ער פלעגט אָלץ ענדיגן ביי יעדע תורה מיט די ווערטער אַז מען זאָל זוכה זיין בהתגלות כבוד שמים עלינו במהרה – מען זאָל זוכה זיין אַז עס זאָל נתגלה ווערן דער כבוד שמים. דאָס הייסט אַז משיח זאָל שוין קומען און עס זאָל נישט זיין אַזאַ הסתר פנים ווי עס איז היינט. אָבער ליידער בעווה"ר האָבן מיר נישט זוכה געווען אַז רבינו הקדוש זי"ע זאָל אונז בחייו פירן קעגן משיח צדקינו.

דער מדרש זאָגט אין איכה קאפיטל י"א ר' יצחק פתח, ר' יצחק האָט אַנגעפאַנגען מדרש איכה און האָט אַזוי געזאָגט, אילו זכיתם, ווען עטץ וואָלט ווען זוכה געווען, הייתם קורין בתורה, וואָלט איר געלייענט אין די תורה, אלה מועדי ד', ועכשיו שלא זכיתם, יעצט ווייל איר האָט נישט זוכה געווען, אתם קורין – דאָרפט איר לייענען – על אלה אני בוכי'. אַנשטאָט אלה מועדי ד' זאָגט מען על אלה אני בוכי'. עס איז אַ מנהג געווען יעדעס יאָר בשנים קדמוניות דעם ערשטן טאָג סליחות, און אַלע ימים טובים, אַלע מועדים, צו גיין הערן דעם הייליגן רביֿן ז"ל זאָגן די הייליגע סליחות ווי עס גייט אַרויס מפי קדש הקדשים די פייערדיגע ווערטער, און ווער עס איז דאָרט געווען איז דאָך געווארן נשבר לבו בקרבו. וועז מען האָט געהערט במוצאי מנוחה, אַדער זוחלים ורועדים, איז מען צובראַכן געווארן אויף שטיקער, דאָס איז געווען אלה מועדי ד', אָבער היינט בעוה"ר האָבן מיר דאָס אויך פאַרלוירן, וועגן דעם זאָגן מיר על אלה אני בוכי' אויף דעם טוען מיר ווייַנען.

דער בעל תפלה זאָגט ר"ה און יום הקדוש בעפאַר ער הויבט אָן דאָווענען מוסף, רבש"ע דו ווייסט דאָך כי חוטא ופושע אני, איך בעט דיך אָבער וקבל תפלתי כתפלת זקן ורגיל – זיי מקבל מיין תפלה אַזוי ווי די תפלה פון אַ זקן אוֹן פון אַ רגיל ופרקו נאה וקנו מגדל ומעורב בדעת עם הבריות. לכאורה אַז ער אַליינס איז מחה אַז ער איז אַ חוטא ופושע, וויאַזוי בעט ער דאָס אַז עס זאָל נתקבל ווערן זיין געבעט אַזוי ווי אַ תפלה פון אַ זקן ורגיל – נאָר דאָס ענין איז וואָס מיינט דאָס זקן ורגיל עס קען דאָך זיין אָן אברך און אַ רגיל אויך, מען געווייניט זיך אַריין אינעם נוסח התפלה, נאָר די כוונה איז, עס שטייט פון הייליגן קאַנציצער מגיד ז"ע אַז איינער וואָס אַ גאָנץ יאָר פאַרגעסט ער תשובה צו טאָן, ער דערמאָנט זיך נאָר ר"ח אלול כ"ש ווען ער דערמאָנט זיך נאָר אין חודש תשרי, דער איז פונקט ווי אַ בהמה – באחד באלול ר"ה למעשר בהמה ווען איינער דערמאָנט זיך פון ר"ה נאָר באחד באלול אַ גאָנץ יאָר פאַרגעסט ער פון ראש השנה דער איז פונקט ווי אַ בהמה – דער וואָס האָט שכל און דעת ביי דעם איז יעדן טאָג ר"ה און טוט יעדן טאָג תשובה אַזוי ווי עס שטייט ביי צדיקים כל ימיהם בתשובה. זקן מיינט מען דאָך זה קנה חכמה. זקן מיינט דער וואָס האָט חכמה. רגיל הייסט אַז די חכמה איז ביי אים יעדן טאָג נישט נאָר ר"ח אלול קומט ער צום דעת אַז מען דאַרף תשובה טאָן יעדן טאָג און אַ גאָנץ יאָר איז ער ביי דעם דעת. דאָס מיינט זקן ורגיל ער איז רגיל תשובה צו טון יעדן טאָג. ממילא דאָס איז געווען אַמאַליגע צייטן ביז היינט, דער בעל תפלה און אַזוי אויך יעדער איינער ביי זיך וועז ער איז געאַנגנגן דאָווענען אוֹן בעטן צום רבש"ע ער זאָל אים געבן אַ גוט געזונט יאָר, ער זאָל אים געבן פרנסה נחת פון די קינדער אוֹן פאַרשידענע בקשות וואָס יעדער איד האָט, ער האָט גאָנץ וואויל געווייסט ביי זיך אַז ער איז נישט ראוי דערצו, זיינע תפלות זאָלן זיין בוקע רקיעים אַז זיינע תפלות זאָלן אַרויפגיין ביז'ן היכל, אָבער ער האָט זיך פאַרלאָזט אויפן הייליגן זקן אויפ'ן צדיק הדור אויפ'ן יסוד עולם אויפ'ן הייליגן רבי'ן ז"ע וואָס ער איז געווען אַ זקן ורגיל וואָס יעדן טאָג איז ביי אים געווען ימים קדושים ר"ה יוהכ"פ. יעדער איז געווען זיכער אַז ער איז מעלה אָלע תפלות פון אָלע אידן וואָס זענען דבוק אין אים. פון גאַנצן כלל ישראל וואָס האָט געהאַט התקשרות צו אים איז ער מעלה מיט זיינע תפלות הקדושות, דאָס האָט מען געבעטן יעדעס יאָר, רבש"ע וקבל תפלתי זיי מקבל מיין תפלה כתפלת זקן ורגיל אַזוי ווי דו ביסט מקבל די תפלה פונעם צדיק וזקן הדור, וואָס ער האָט די אָלע מעלות. דאָס איז געווען ביז יעצט, אָבער ליידער היינט בעווה"ר אַז ער איז נתבקש לישיבה של מעלה אַז דער הייליגער רבי זצ"ל איז פאַרלאַנגט געוואָרן בישיבה של מעלה יעצט אין די הייליגע טעג פון אלול ער האָט אונז דאָ ממש אַליינס איבערגעלאָזט אין לנו על מי להשען יעדער מוז פאַר זיך אַליין בעטן. וויאַזוי קען מען בעטן? אַז מען האָט נישט קיין מעשים טובים. מען וויייזט נישט וויאַזוי צו דאָווענען מיט כוונה. דאָס קען מען טייטשן די מסורה הן אני עץ יבש; הן אני נשארתי לבדי; הן אני ערל שפתים. יעדער מענטש איז געגליכן געוואָרן צו אַ בוים, עס איז פאַרהאַנדן אַ בוים אַן עץ חיים, אַ לעבעדיגער בוים וואָס האָט אין זיך חיות דקדושה. אָבער רבש"ע, היינט יעדער וויייס ביי זיך הן אני עץ יבש, איך בין נאָר אַ טרוקענער בוים אַן מעשים טובים. הן אני נשארתי לבדי, יעצט אַז איך בין געבליבן אַליין איך האָב מיך נישט אויף וועמען סומך צו זיין ממילא וויאַזוי קען איך בעטן – הן אני ערל שפתים, איך קען נאָרנישט בעטן. דאָס איז דער פשט, מען הויבט אָן זאָגן סליחות דעם ערשטן טאָג: רבש"ע איך נפתח לפניך פה – דר מתוחים – וויאַזוי קען איך עפענען מיין מויל פאַר דיר רבש"ע. וועז – דר מתוחים – וועז דער צדיק הדור וואָס אויף אים האָבן מיר זיך אָלץ פאַרלאָזט – דר – וואָרינט שוין מתוחים, אין די הימלען, ער איז שוין נישט מער מיט אונז. אויף וועם וועלן מיר זיך פאַרלאָזן, וויאַזוי קענען מיר זאָגן וקבל תפלתי כתפלת זקן ורגיל. נאָר וואָס דען אָבער באלו פנים נשפוך שיחים. עס איז זיכער אַז יעדער איינער וואָס זאָגט די סליחות און ער פלעגט הערן דעם הייליגן רבי'ן זאָגן די סליחות וועט זיך דערמאָנען די סליחות, די הייליגע תנועות די צובראָכענע תנועה וואָס ער פלעגט צו זאָגן מיט די גרעסטע

לעצטע כוחות, ער וועט זיך דערמאָנען דעם פזמון וואָס דער ייליגער רבי זי״ע האָט נאָך פאריאָר געזאָגט, וועט ער זיכער זיך צוברעכן זיין האַרץ אין אויסגיסן די טרערן צום רבש״ע און מען וויייסט אַז לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה, ממילא מיט דעם צובראָכענקייט וואָס יעדער איד האָט היינט צו סליחות און ביי די תפלות ר״ה יוהכ״פ ביים ומפני חטאינו וואָס דער רבי ז״ל פלעגט צו זאָגן בפרט נאָך אין די פריערדיגע צייטן וואָס דער רבי זצ״ל פלעגט זאָגן די דרשות פאַר תקיעת שופר און פאַר כל נדרי, וועט זיין לבו נשבר בקרבו, ממילא באלו פנים מיט דעם צובראָכענעם פנים וואָס אידן וועלן היי יאָר האָבן. מיט דעם פנים נשפוך שיחים וועלן מיר פאַרגיסן געבעט צום רבש״ע.

די גמרא זאָגט אין ב״מ דף פ״ו ביי רבה בר נחמני. איך וועל נישט מאריך זיין אַריינזאָגן פשט אין די גמרא נאָר איך וועל אַביסל אַריינגליגן אין די גמרא אונזער צובראָכענע לאָגע. רבה בר נחמני, מען קען זאָגן אַז אונזער הייליגער רבי וועלט אָנגעפרופן רבה בר נחמני. ״רבה״ מיינט דער גרעסטער אין דער וועלט ״בר נחמני״ ער איז אונזער אונזער טרייסט. עס שטייט וועק נח איז געבאָרן געוואָרן ויקרא שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו. דער וועט אונז טרייסטן. ביז דעמאָלט פלעגט די ערד אַרויסשפּאַנען דערנער און אין נח׳ס צייטן האָט עס גערוט, מען האָט אים גערופן זה ינחמנו, ווייל ער וועט מכלה זיין די קוצים מן הכרם. איך האָב זוכה געווען צו זיין מיט׳ן הייליגן רבי׳ן זי״ע בערך 8 חדשים צוזאַמען אין בערגן בעלזן און אין די שווייץ עס איז געשען אַמאָל אַ מעשה אַז נאָך עטליכע וואָכן וואָס מיר זענען געווען אין בערגן בעלזן האָט מען אָפּאָר הונדערט אידן אַרויסגענומען פונעם לאָגער און אַוועקגעפירט אורף שווייץ, און שפּעטער האָב איך געזען אַז דער רבי האָט געהאַט חלישת הדעת, בין איך צוגענאָגנען פרעגן וואָס איז עפּעס דער רבי אַזוי צוגעלייגט? האָט ער געזאָגט: וועק איך וויייס געווען פאַראויס אַז עס מאַכט זיך אַזוי אַ גרופּע וואָס וועט אַרויס פון דאָנעט וואָלט איך אויך געווען צווישן די וואָס ג׳יינן אַוועק קיין שווייץ. האָב איך געזאָגט פאַרן הייליגן רבי׳ן זי״ע אַז איך האָב הנאה אַז דער רבי איז גבליבן דאָ. האָט ער געפרעגט פאַראָוואָס? האָב איך געזאָגט: וועגן צווי זאַכן, ערשטנס אינעם הייליגן זכות פון רבי׳ן און פון זיינע הייליגע תפלות וועלן מיר אויך אויסגעלייזט ווערן פון דעם גלות, און אַז דער רבי וועט מיטגיין מיט זיי וועלן מיר בלייבן אַליין אַן גאָרנישט, און מיר וואָלטן פאַרשאַלן געוואָרן אינגאַנצן אין דעם גלות, אַזוי איז זיכער אַז דער באַשפּעער וועט רחמנות האָבן אינעם זכות פון אַזאָ קדוש און וועט אונז אויך אויסליזן. אין צוויטנס בדרך הטבע, מען וועט אינדרויסן פרעגן ווער איז דאָרטן דאָ אין בערגן בעלזן. וועט מען זאָגן אַז דער הייליגער סאטמארער רבי זי״ע איז דאָרטן ממילא וועט מען שוהעלפן אַז מען זאָל אונז אַלע אַרויסנעמען פון דאָרטן. דאָס איז דאָס ענין פון רבה בר נחמני וואָס ער איז געווען דער טרייסט אויך דאָרטן אין בערגן בעלזן, און ווען מען איז באַפרייט געוואָרן האָט מען זיך אויך אין אים געטרייסט אין אויף אים פאַרלאָזט אַז בזכותו הגדול וועט הקב״ה מקבל זיין אונזערע תפלות.

אונזער הייליגער רבי רבינו הקדוש זי״ע נאָך דעם גרויסן חורבן נעבעך וואָס מען האָט אויסגע׳הרג׳עט זעקס מיליאן אידן, איז געבליבן עצים יבשים פול מיט יאוש, וועק מען האָט געהערט אַז דעם הייליגן רבי׳ן האָט הקב״ה איבערגעלאָזט מיט אונז האָט מען זיך געטרייסט מיט אים און אַזוי איז טאַקע געווען, ער האָט אויפגעהויבן דעם גאַנצן דור, ער האָט צוריקגעשטעלט דאָס גאַנצע חסידות, ער האָט מחזק געווען די אמונה אין ביאת המשיח און אין אַלע עניינים, ער האָט מכלה געהאַלטן מיט אַלע מינים ואפיקורסים. ער האָט געשטאַרקט דעם בטחון אַז משיח וועט קומען במהרה אין מיר וועלן זוכה זיין צו גיין אַלע קענען משיח׳ן, דאָס איז געווען דער ריבטיגער בר נחמני אונזער טרייסט. יעדען טאָג האָט מען געהאָפט אַז משיח וועט נתגלה ווערן בזכותו הגדול והנורא. אין הימל איז געווען אַ מחלוקת צווישן כביכול און מחיבתא דרקיע. און עס איז נישט געווען ווער עס זאָל מכריע זיין, האָט מען גאָזוכט דעם גרעסטן מנוחם. האָט רבה בר נחמני גאַזאָגט: אני יחיד בנגעים אני יחיד באהלות, דאָס איז רבינו הקדוש, וואָס איז געווען דער גרעסטער מנוחם און איז נתבקש געוואָרן בישיבה של מעלה, וואָס איז אויך געווען יחיד בנגעים יחיד באהלות. וואָס דאָס איז די שווערסטע הלכות פון גאַנץ ש״ס. וואָס ער איז געווען אַ געוואַלדיגער גאון הגאונים אין די וועלט, כרכא דכולה ביה וואָס ער איז געווען בקי בכל מקצועות הש״ס והפוסקים ראשונים ואחרונ ם. ווער נאָך אין דער וועלט איז געווען אַזאָ יחיד בנגעים ובאהלות אין כל התורה נאָר דער רבי אליין, דאָס איז בפשטות.

און יחיד בנגעים, נגע מיינט מען דאָך נגעי בני אדם וואָס קומט דורך חטאת נעורים וואָס דער רבי ז״ע איז געווען אַ יחיד בזה מיט אַזעלכע שובבי״ם תורות וואָס אידן האָבן זיך אויסגעגאָסן דאָס הארץ פּאָרן רבש״ע. און מתעורר געוואָרן לתשובה שלימה. די גרויסע פּייערדיגע שובבי״ם תורות וואָס מיט דעם האָט ער געהיילט די נגעי בני אדם איז ער דאָך געווען אַ יחיד בנגעים.

״יחיד בנגעים״ מיינט אויך די צרות וואָס אַ מענטש האָט, אַ מענטש גייט דורך פאַרשידענע צרות אין זיין לעבן דאָ אין געזונט דאָ אין פרנסה דאָ אין הויז עגמת נפש ל״ע, אַפּערעשענס, שידוכים. ביי יעדע געלעגנהייט און ביי יעדע זאַך וואָס אַ מענטש האָט צער וואָס איז מרומז אין וואָרט נגע – איז ער גלאָפן צום הייליגן רבי׳ן זי״ע צו פערזעגלעך צו טעלעפאָניש, און דאָרט האָט ער זוכה געווען צו הערן תשובתו הקדושה פונקט ווי ביי דעם אורים ותומים, יאָ אַדער ניין, ״הצלחה, עס וועט זיין גוט״. און ער איז געווען בטוח אַז אַזוי וועט זיין, וואָאַזוי דער רבי האָט געזאָגט. דאָס מיינט ״יחיד בנגעים״ ער איז געווען דער איינציגער אין די גאַנצע וועלט ווער עס האָט געקענט היילן די נגעים, די צער פון מענטשן.

״יחיד באהלות״ מיינט מען וועלכער צדיק האָט זוכה געווען אויפצושטעלן אַזויפיל עצעלטן, אַזויפיל ישיבות אַזויפיל כוללים, בתי מדרשים, בתי אלמנות ויתומים האָט ער חתונה געמאַכט, אַלעס בידו ובפה קדשו, וויפיל אידן אין כל קצוות תבל און אין ארץ ישראל האָבן אויפגענעמען בתים נאמנים לד׳ ולתורתו בכוחו של הצדיק הזה. ער איז געווען ממש יחיד באהלות און יחיד בנגעים. האָט מען אים געמוען אין הימל מכריע צו זיין אין מחיבתא דרקיע און מען האָט אונז איבערגעלאָזט אין אַזאָ חשכות נורא אין אַ שפלות הדור. זאָגט די גמרא דאָרטן וויייטער.

נפל פיתקא משמיא, עס איז געפאַלן אַ פתקא פון הימל, רבה בר נחמני נתבקש בישיבה של מעלה, אַז רבה בר נחמני איז געבעטן געוואָרן בישיבה של מעלה.

איך בין געווען אין ירושלים ווען עס איז געקומען די ידיעה אַז דער הייליגער רבי ז״ל איז נישט געזונט און מען ברויך

תהלים זאָגן, איז מען צוזאַמען געקומען דאָרטן אין די גרויסע ישיבה מאה שערים מען האָט געזאָגט תהלים דריי שעה בקולי קולות עס האָט בוקע רקיעים געווען. דערווייל אַבער ווי געוואלדז! מען האָט געענדיגט תהלים איז נפל פתקא משמיא איז געקומען אַ טעלעפאָן קאָל אַז נעבעך רבה בר נחמני נתבקש בישיבה של מעלה עס איז געוואָרן דאָרטן יללות אוי וויי! עס שטייט דאָרט אין די גמרא ווייטער לא ידעו רבנן דוכתיה, די רבנן האָבן נישט געווייסט וויאַזוי מספיד צו זיין אַזאַ גרויסן מענטש, ווער איז דען אין היינטיגן דור ראוי מספיד צו זיין אַזאַ צדיק הדור, אַזאַ גאון הגאונים אַזאַ קודש קדשים, ווער פֿאַרשטייט דען די מעלות פון פון דעם צדיק דאָס איז טאָקע דאָס ענין וואָס מען האָט רבינו הקדוש'ן מספיד געווען אַ גאַנץ יאָר, אַזוי ווי די גמרא זאָגט אין כתובות, יעדן טאָג האָט מען געזען וואָס מען האָט פֿאַרלוירן, אַלץ נייע זאַכן דער אומגליק האָט זיך יעדן טאָג מער דערקענט, איז יעדן טאָג געווען אַ נייער הספד, דאָס זעט מען ביי רבינו הקדוש זי"ע, אַז יעדן טאָג פעלט ער נאָך מער אויס פאַר יעדן איינעם, פֿאַרן כלל און פֿאַרן פרט. לא ידעו רבנן דוכתיה עס איז נישט געווען ווער עס זאָל זיך נעמען דאָס פֿלאַץ מספיד צו זיין. חזי, האָבן זיי געזען, הני צפרי דמטללי, די פייגעלעך וואָס מאַכן אַ שאָטן האָבן זיי זיך מיישב געווען, החם דוכתי', דאָרט איז דאָס פֿלאַץ מספיד צו זיין. אים פֿליען מספיד צו זיין קען מען טאָקע נישט אַבער נעבעך די צפרים די צאן קדשים די שארית הפליטה וואָס איז נעבעך איבערגעבליבן מיט אַ שאָטן פֿאַרדעקט אין טונקל, היינו דוכתי', דאָרט קען מען מספיד זיין, דאָרט לאָזט זיך שוין זאָגן, עס איז נאָך קיינמאָל אַזוי נישט געווען אַז מען זאָל בלייבן אין אַזאַ חשכות אויסגלאָשן אויך דאָס גרויסע ליכט וואָס האָט באַלייכט די וועלט. עיני עיני יורדה מים כי רחק ממני מנחם אַז דער רבה בר נחמני איז אַוועק פון אונז ער איז טאָקע אַוועק אין ישיבה של מעלה מכריע זיין דאָרטן אַבער ער האָט אונז איבערגעלאָזט אין אַזאַ חשכות.

די גמרא זאָגט דאָרטן ווייטער עס איז דורך געגאַנגען אַ טערק דהוי רכיב גמלא, ער האָט געריטן אויף אַ קעמעל אגודא דנהר פפא, איז געקומען אַ שטורעם ווינט ודרי להדא טייעא אן האָט אויפגעהויבן דעם טערק אן האָט אים געוואָרפן אויף די צווייטע זייט. האָט ער גענאַגט: רבש"ע וואָס איז דאָס עפעס היינט? האָט מען אים גענאַגט רבה בר נחמני איז נפטר געוואָרן וועגן דעם שטורעמט די וועלט. האָט ער גענאַגט: רבש"ע כולי עלמא דידך ורבה בר נחמני דידך הוא, איך ווייס טאָקע אַז דו האָסט ליב רבה'ן ווילסט עפעס חרוב מאַכן די וועלט – מיד נח זעפּא – איז שטיל געשווינג דער שטורעם ווינט. איז דאָך נישט צו פֿאַרשטיין אַז סתם אַ טייעא אַ טערק האָט עפעס געזאָגט פֿאַרן רבש"ע אַזעלכע דיבורים און זיינע דיבורים האָבן נעמאַכט אַ רושם. און אויך וואָס איז דער גאַנצער ענין וואָס מען האָט אים געוואָרפן פון איין זייט אויף די צווייטע זייט.

נאָר דער ענין איז, די גמרא זאָגט אין ברכות דף ו' חלף אליהו אידמי לי' כטייעא אליהו האָט זיך פֿאַרשטעלט ווי אַ טערק, זעט אויס אליהו איז אַמאָל בדמות טייעא, ממילא קען מען זאָגן אַז דער טייעא איז געווען אליהו הנביא. אליהו הנביא וואָרט דאָך יעדע רגע אַז מען זאָל אַרויסגעבן דעם באָפעל אַז ער זאָל גיין מבשר זיין די גאולה שלימה, ער זאָל זיך נישט מעכב זיין איין רגע. האָט ער זיך נעדרייט טאָג און נאַכט נעבן דעם רבה בר נחמני ער האָט געווייסט אַז דער רבה בר נחמני האָט אַ כח צו ברענגען משיח, אַז טאָמער עס וועט קומען די צייט אַז רבה בר נחמני וועט בכוחו הגדול ברענגען משיח'ן מיט די הסכמה פון פמליא של מעלה זאָל ער שוין גרייט זיין אן קיין מבשר זיין. אויף איינמאָל ווען די זאָל איז געשען אַז רבה בר נחמני איז נתבקש בישיבה של מעלה איז נעבעך געוואָרן אַ חרוב'דיגע וועלט. דער שטורעם ווינט – דאָס זענען די מקטריגים וואָס זענען קעגן ביאת המשיח – האָבן אַ וואָרף געגעבן אליהו הנביא'ן אויף די צווייטע זייט. דו האָסט שוין מער דאָ נישט וואָס צו טאָן, דו האָסט שוין מער נישט דאָ וואָס צו וואָרטן. עכ איז שוין נישטאָ מער היינט ווער עס זאָל האָבן כח ברענגען משיח'ן. האָט אליהו הנביא געבעטן דעם ייליגן באַשעפער: רבש"ע אמת טאָקע אַז רבה האָט דיך ליב געהאט און האָסט ליב רבה'ן, ער איז געווען דער איינציגער צדיק הדור וואָס האָט געהאט בכוחו צוברענגען משיח'ן, ער האָט געהאט אמת'ע אהבת הבורא. אמת טאָקע עס איז מער נישט געבליבן, אַבער ווילסטו דען חרוב מאַכן די וועלט. אדרבא אַז דו האָסט טאָקע צוגענומען דעם אמת'ן צדיק דאָרפסטו טאָקע שיקן משיח'ן במהרה ווען נישט ח"ו וועלן אידן משוקע ווערן.

דער עיקר איז מען זאָל זיך מדבק זיין אין די וועגן פונעם ייליגן צדיק. וואָס דער צדיק האָט געהאַרעוועט – תורה, זיינע ספרים און זיין התמדה בלימוד, זענען חוץ דערפֿון אַ מעלה מען זיין שטאַרקן אין תורה מער ווי ביז יעצט. עבודה דאָוועגען ווי כל עצמותי תאמרנה און איינהאַלטן יעדן מנהג אין יעדע חומרא אן דאָוועגען מיט'ן גאַנצן כח, מען זאָל זיך נישט איינרעדן „איך האָב נישט קיין כח הויער צו דאָוועגען איך האָב נישט קיין כח צו שטיין". ניין מען זאָל זיך נאָר דערמאָנען אינעם ייליגן רבי'ן זי"ע אַז כאָטש ווי שוואָך ער איז נעבעך געווען אין די לעצטע צייטן האָט ער געדאַוועט בכל כוחו, געדאַוועט פֿאַר'ן עמוד ביז'ן לעצטן שבת. גמילות חסדים, וויפיל געלט האָט ער צוטיילט פֿאַר אידן, פּזר נתן לאביונים חוץ לדרך הטבע, לאָז מען כאָטש זען, דעם הדבק במדותיו, נאָכמאָכן זיינע דרכים דורך דעם וועט מען זיין מקושר אינעם צדיק.

די גמרא זאָגט וחכך כיין הטוב דובב שפתי ישנים, דרשנ'ען די חכו"ל מען זאָגט נאָך אַ דבר תורה בשם אַ נפטר דעמאָלס שפתותיו דובבות בקבר. וואָס איז דער ענין דובבות בקבר, מיין איך צו זאָגן אַז נישט נאָר דוקא אַז מען זאָגט נאָך אַ דבר תורה נאָר אפילו אַז מען איז זיך מדבק אין די מצוה וואָס דער צדיק האָט געטאָן אַז מען לערנט תורה וויל דער צדיק האָט געלערנט פלייסיג אַז מען טוט די עבודה וויל דער צדיק האָט געטאָן די עבודה בכל כוחו, אַז מען טוט גמילות חסדים וויל דער צדיק האָט אַזוי געטן, דורך דעם איז שפתותיו דובבות בקבר, מיינט מען אַז זיי רעדן אין הימל און זיי זענען אַ מליץ יושר פֿאַר דעם. דובבות הייסט אַ מליץ יושר צו רעדן גוטס פֿאַר דעם, איבערהויפט היינט ברויך מען זיך מחאמץ צו זיין צו גיין בדרכו הקודש. אַזוי ווי מען גייט צו זאָגן סליחות מען גייט צו צו די הייליגע טעג וועט ער זיין אַ מליץ יושר מה כאן עומד ומשמש, אַזוי ווי דאָ האָט ער משמש געווען פֿאַר'ן כלל ישראל ברוחניות ובגשמיות, אַזוי דאָרט אויך וועט ער בעטן פֿאַר'ן כלל ישראל אַז הקב"ה זאָל רחמנות האָבן אויף די צובראָכענע אידן די שארית הפליטה. אוי וויי! זאָל אונז דער אויבערשטער פֿאַרשרייבן צו אַ שנת גאולה וישועה באמת אַז מען זאָל זוכה זיין צו תחיית המתים, דער רבי וועט אויפשטיין מיט אַלע צדיקים וקדושים און אינאיינעם וועט מען גיין קענן משיח צדקינו. באלו פנים – מיט וואָס פֿאַר אַ פנים קענען מיר גיין קענן משיח צדקינו, נאָר אַז אַלע מתים די אַלע צדיקים וועלן אויפשטיין, מיט זיי אינאיינעם וועלן מיר קענען גיין קענן משיח'ן במהרה בימינו אמן.

קינה שנשא

הגה"ק אדמו"ר **מתולדות אהרן** שליט"א

בביהמ"ד חסידים בתי אונגרין — ביום ד כ"ט מנ"א

מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה על חללי בת עמי.

מורי ורבותי, מי היה יכול לתאו' לעצמו, מי היה יכול להעלות על מחשבתו את הכאב הגדול והמר שנתך על כלל ישראל, מי היה יכול לתאר לעצמו לפתע פתאום מהלומה קשה כזו, המוח עדיין חלש מלהשיג זאת, הראש אינו מסוגל לתפוס מה שקרה ומה שאירע, בזמנים ובדורות הקודמים כשנסתלק צדיק וגדול נשארו צדיקים שמילאו את מקומו, היה עוד ממי לקבל התחזוקות. אך כיום בעוה"ר נשארנו כתורן בראש ההר כשבר עץ המיטלטל בלב ים, נשארנו גלמודים, אין עוד ממי לקבל התחזקות, אין ממי לשמוע דיבור של אמת

בזמנים הקודמים בעת אשר רבינו זצוק"ל היה בחיים חיותו היה להיכן ללכת ולקבל עצה והדרכה מה לעשות, בעוה"ר מה שנעשה אתנו בעולם, מי יקום לי עם מרעים מי יתייצב עם פועלי און, הרשעים יבולים להרים ראש ואין עוד מי שיתייצב נגדם וישיב מלחמה, אשר אמרנו בצילו נחיה בגוים, תמיד חשבנו שבצילו נחיה בגוים שיזכה לקבל פני משיח צדקינו ונוכל להתחזק תחת חסותו, אך לדאבונינו אין כבר ממי לשמוע דיבור התחזקות כמו שהיה עד עתה בעוה"ר, עדיין אין אנו משיגים את השבר הגדול שהושברנו, עוד יעבור זמן עד שיהיה מורגש החסרון ובינתיים חושבים אולי זה חלום, האם באמת יכול להיות כך.

ידוע קושיית המפרשים במקום אחד כתוב שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו ובמקום אחר כתוב שקולה מיתת צדיקים יותר מחורבן בית המקדש. ואפ"ל בדרך זו, שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו היה בזמנים הקודמים שאף שנסתלק צדיק נשארו עוד צדיקים, והיה עוד ממי להתחזק וזהו כשריפת בית אלקינו שעם חורבן בית ראשון עדיין נשארו החרש והמסגר כמובא בגמ' ונשאר יכניה והם שמסרו את התורה והמסורה וכן בבית שני היו תנאים כגון רבי יוחנן בן זכאי וחכמי יבנה שמסרו את התורה לכלל ישראל, אבל כיום הוא יותר משריפת בית אלקינו.

מורי ורבותי, אין עוד ממי לשמוע דיבורים אי אפשר לבטא את הכאב שכל אחד מרגיש — יתומים היינו ואין אב — נשארנו גלמודים.

מובא ברש"י פר' וזאת הברכה (לד, ד) לאמר לזרעך אתננה. כשמשה רבינו נסתלק אמר הקב"ה למשה לך אמור לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע הקב"ה קיימה. לכאורה צ"ל למה היה משה רבינו צריך לומר זאת להאבות הקדושים האם לא ידעו זאת בעצמם, והלא הקב"ה היה יכול להגיד להם, ונראה שצדיק שהיה בזה העולם יש לו כח אחר לגמרי והשפעה הרבה יותר גדולה.

כמו"כ כאן שנסתלק צדיק מהעולם שהרגיש את צער העולם וידע את שפלות הדור, מי עוד כרבינו זצוק"ל ידע והרגיש את צער ומרירות הדור, בוודאי לא ינוח ולא ישקוט ובגלל זה נסתלק ולקחו אותו לישיבה של מעלה כדי שיקרב את ביאת משיח צדקנו.

בתפלת יו"כ קטן אומרים בת עמי לא תחשה ולא תשקוט בזעקה. כלל ישראל לא יפסיק מלזעוק להשי"ת, רבינו זצוק"ל היה תמיד אומר בדרשותיו החוצבים בראש השנה ויום הקדוש הכל כבר לקחו מאתנו רק את הקב"ה אי אפשר לקחת מאתנו, אני ה' לא שיניתי, כך היה תמיד זועק, ובאלו הדברים נוכל להשתמש, הבוכ"ע ירחם עלינו, והעיקר שנוכל להתחזק ולילך בדרכיו שנוכל להתחזק כנגד הכוחות העצומים של נסיונות הזמן וכוחות הס"א שנוכל להתחזק בכל הפרטים ולא ניסחף בזרם המינות והאפיקורסות רח"ל, ועל זה כאב לו תמיד וזעק והתרעיש, ובזכות זה שנתחזק ונלך בדרך רבינו זצוק"ל בוודאי יהיה מליץ יושר בעדינו ויעזור הקב"ה שנזכה לראות בקרוב בביאת משיח צדקינו.

מובא במדרש תהלים מה. אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים אימתי את גואלינו אמר להם לכשתרדו לירידה התחתונה אותה שעה אני גואל אתכם, כתיב שחה לעפר נפשינו דבקה לארץ בטנינו קומה עזרתה לנו, בכל הדורות חשבנו עכשיו אנו כבר בירידה התחתונה אולם לאמיתו של דבר כשרבינו זצוק"ל היה בתוכנו עדיין לא היינו בירידה התחתונה, היה עוד ממי לשמוע ממי לבקש היה לנו על מי לסמוך אך היום אנו באמת בדיוטה התחתונה אנו במצב שלא היה כך מזמן חורבן בית המקדש, הקב"ה הבטיח לגאלינו כשנהיה בירידה התחתונה ובוודאי רבינו זצוק"ל ימליץ טוב בעדינו שלא ימשך כך הרבה זמן ויעזור השי"ת ובלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים ונזכה במהרה לגאולה שלימה בב"א.

(נרשם ע"י צ. מ. ז.)

אוי לה לספינה שאבדה קברניטה

ברור כרורנו אשר החשך יכסה ארץ חשכת הכפירה הציונית כסה העולם להרים דגל המרד נגד הקב"ה ותורתו, לעמוד על ה' ועל משיחו, ובהשתתפות הכת האגודאית בהסכמת גדוליהם עלה בידם להשתלט על ארץ ישראל ועם ישראל, ולבלבל לבות המוני בית ישראל, בזמן טרוף כזה אוי לנו כי נאבד מאתנו **המאור הגדול וגבור מלחמה רבן ומאורן של ישראל ראש גולת אריאל**

כ"ק מרן רבינו

יואל טייטלבוים

זצוק"ל

האדמו"ר מסאטמאר וגאב"ד פעיה"ק ת"ו

הקברנים הגדול אשר הנהיג עשרות שנים את ספינת היהדות החרדית בתוך מים הזדונים לבל ישטפוה זרים, חקר ולבן דעת האמונה בדברין החצובים מלהבות אש, וקבע בספרין הק' „ויואל משה" „על הגאולה ועל התמורה" דעת התורה המסורה והמקובלת והאיסור החמור בהשתתפות בבחירות לשלטונות הציונם הכופרים והחיוב להתבדל מכל אשר להם.

לן יאות למבכי, לן יאות למספד, העומדים במערכות המלחמה, מלחמת ה' בעמלק הציוני: **איך נפלו גיבורים ויאבדו כלי מלחמה.**

לזאת תתקיים אי"ה ביום רביעי, פ' כי תצא, ו' אלול התשל"ט, בשעה 2 לשא"י (8 אירופית) בהיכל **ישיבת תורה ויראה** מאה שערים

דברי הספד והתעוררות

ללמד בני ישראל קשת להמשיך דרכו ומלחמתו הק' נגד נסיונות הדור בהתרחקות והתבדלות מרוחות זרים.

יספידוהו: הרבנים הגאנים:

הרב ר' **שמואל דוד מונק** שליט"א
אב"ד דקהל החרדים חיפה

הרב ר' **דוב סוקולובסקי** שליט"א

הרב ר' **מנדל כהן** שליט"א

הרב ר' **חיים קצינלנבוגנן** שליט"א

הרב ר' **שמעון אלי' קרישבסקי** שליט"א

הרב ר' **אברהם יעקב עפשטיין** שליט"א

ונזכה לשמוע בשורת המבשר הקיצו ורננו שוכני עפר בהתגלות כבוד מלכותו ית' בעולם.

כולל יראי ה'
פעיה"ק ירושלם תובב"א

נטורי קרתא
של ההזות החרדית בארי"

למספד והתעוררות

לסילוקו של מרן הגה"ק

רבי יואל טייטלבוים זצלה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

בהיכל הישיבה הק' תורה ויראה ירושלם ת"ו

ביום רביעי ו' אלול תשל"ט

הפותח הרה"ג ר' שמואל דוד הכהן מונק שליט"א

כתיב בשמואל ב' סימן ג' פסוק ל"ח הלא תדעו כי שר וגדול נפל היום בישראל.

יש לך מנהיג ושר בישראל ויש לך מי שהוא גדול בתורה, יש מי שזכה לכך ויש מי שזכה לכך. אבל המנוח הרה"ק ר' **יואל טיטלבוים** זללה"ה זכה לשתי המעלות הללו. הוא היה שר צבא ד' מנהיג רבבות אלפי ישראל במלחמת ד' ובעבודת השי"ת, וגם היה גדול בתורה ביותר, מיחידי הסגולה שבדורנו.

דבר זה שהיה גדול בתורה, בזה כבר הרבו המספידים הרבים לספודו ולספר בשבחו זללה"ה, אבל הדבר השני שהיה בו, דהיינו שהיה שר כלומר מנהיג ואיש מלחמה למלחמת השי"ת ומפקד צבא מלחמה לכבודו ית"ש — בשבה זה לא הרבו עדיין לספודו ולהאריך בשבחו.

קרוב לומר עליו דברי האר"י ז"ל בהספדו על החסיד רמ"ק ז"ל (והוא מענין פרשת שבוע זה) וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ. כלומר אם גברא רבה שהוא איש וגבר בגובריו נמצא בו איזה חטא (כלומר חסרון מלשון **והייתי אני ובני שלמה** וכו' חטאים) ונגזרה עליו מיתה, אז — ותלית אותו על עץ, כלומר תתלה את הסיבה שהוצרך למות בחטא עץ הדעת, בעטיו של נחש, כי אז נגזרה מיתה על כל בני העולם.

הנה הרה"ק זללה"ה היה בכחו לחבר ספרי תשובות או ספרי פירוש או ספרי פלפול, כדמוכח עוצם כתו הגדול בתורה מתוך ספריו הנדפסים, אבל לא עשה כל זה, אלא חיבר שני ספרים עיקריים מענין מלחמת השי"ת, להלחם נגד בני פריצי עמנו ומדינתם, דהיינו ספרו **ויואל משה** וספרו **על הגאולה ועל התמורה**. מלבד שנתפרסמו חד"ת שלו על ידי שומעי לקחו בשעת סעודה שלישית של שבת, ואף הללו מלאים סערת מלחמה לכבוד השי"ת.

*

גרסינן בפרקא קמא דחגיגה דף ה' ע"ב כי נח נפשיה דר' יהושע בן חנניה אמרו לו תלמידיו מאי תהוי עלן ממיני — כי ר' יהושע בן חנניה היה מיטיב להלחם במינים המצערים את חכמי ישראל בקראי, אמר להם כתיב (גבי פורענות אדום) אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם (דאיכא למידק בהאי קרא היאך קרי לבני אדום בשם בנים והרי זה תואר של ישראל דווקא כמ"ש בנים אתם לה' אלקיכם), אלא אבדה עצה מישראל — נסרחה חכמתן של או"ה.

ודאי צער מרובה ואבילות גדולה היא לנו כי אבדנו גברא רבה הדין אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים. אבל מ"מ כבוד השי"ת במקומו מונח וזה לעומת זה עשה האלקים, כיון שאבדה עצה מישראל ונאבד בעוה"ר שר הצבא — שוב נסרחה ג"כ חכמתן של או"ה ודעימייהו. כי אף או"ה כבר לא יהא בכחם להלחם נגד ישראל כמו תקפם הראשון, ושוב יוכלו עדיין הנשארים בישראל לנצח את או"ה ודעימייהו.

ובזה יתבאר המדרש בב"ר פרשת חיי שרה פרשתא ס"ב (ונזכרים הדברים אף בשאר מקומות במדרשים), רבי אבהו קודם פטירתו מחיי העוה"ז ראה שלש עשרה נהרי דאפרסמון אמר „כל אילין דאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי לתהו והבל כחי כילתי אכן משפטי את ה' וגו'".

פירוש: רבי אבהו היה קרוב למלכות ורגיל נצח את המינים כמ"ש בע"ז דף ד' ע"א (ועיין בע"ז דף כ"ח ע"א שהמינין מסרו את נפשם בשנאתם אותו ביותר). וחשב רבי אבהו כי באמת אין לו שכר גדול כל כך ולריק היה יגע כי מה שהיתה חכמה במינים כדי לצער בזה את חכמי ישראל זה היה מפני שרבי אבהו היה קיים והיה הוא פקח להשיב להם תשובות נכוחות ונצחיות, אבל ואלמלא רבי אבהו קיים כבר היתה חכמתן של או"ה נסרחת תחילה; אם כן לריק יגע, כי לא נתרבה כבוד שמים כל כך מחמתו, אבל האמת היא כי לפום צערא אגרא, והקב"ה נתן לו שכרו כפי מה שטרח ונתייגע. (ועיין באריכות פירוש פרטי מאמר זה בקונטרס לקט הנמושות).

אבל אין מלחמת ישראל דומה למלחמת או"ה דכתיב בהו (גבי מלחמת גלית והפלשתים נגד ישראל): ויראו הפלשתים כי מת גבורם וינוסו (שמואל א' סימן י"ז פסוק נ"א); הנהגה כזאת אינה אלא גבי או"ה אבל ישראל אינן צריכין לחוש לנצחון מלחמתם כלל שאם מת גבורם של ישראל נסרחה כנגד זה חכמתן של או"ה ולכן אין ישראל צריכין לנוס לעולם. גבי פלשתים תנן בסוטה בפרק משוה מלחמה (סוטה דף מ"ב ע"א), פלשתים באו בנצחונו של גלית מה היה סופו לסוף נפל בחרב ונפלו עמו; אבל אנחנו בית ישראל הבאים בנצ' חונו של הקב"ה אינן כן אלא יהי כבוד ה' לעולם.

איתא בפרקא בתרא דמו"ק דף כ"ה ע"ב בהספד שהיה בר אבין רוצה לומר על רב אשי, בכו לאבילים ולא לאבידה שהיא למנוחה ואנו לאנחה, ורב אשי הקפיד על דברים הללו, דהיינו שהספדן קרא לו אבידה.

הביאור הוא כי המספיד בא לומר דעכ"פ אנחנו הנשארים צריכין להתאבל, אע"ג דמ"מ כבוד השי"ת ישתייר לעולם מפני שכנגד אבידתנו נסרחה ג"כ חכמתן של או"ה, מ"מ אנחנו הנשארים אבילים אנחנו כי חסרנו גברא רבה.

אבל רב אשי הקפיד על הדברים דהיינו שקרא לו אבידה; אמנם אבילים אנחנו, אבל מ"מ אין הסתלקות גברא רבה נקראת אבידה כיון דכבוד השי"ת עדיין במקומו מונח ומשתייר כמו שהיה.

וכן יש לנו לצפות כי עכשו כאשר ניטל מעמנו השר הלוחם הגדול, מ"מ יחליש השי"ת בזה את כחן של הרשעים ואנחנו הנשארים נוכה להתחזק ונעמוד על עמדנו.

וגם יש לנו לצפות כי השי"ת יחדש כנשר נעורינו ועלינו הנשארים מוטל החוב להמשיך במלחמת השי"ת נגד מדינת בני פריצי עמנו עד רדתה. אכי"ר.

ויתקיים בנו מקרא שנאמר בלע המות לנצח ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים כי ה' דבר. בב"א.

הרה"ג ר' דוב סוקולבסקי שליט"א

איתא בגמ' ראש השנה, ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלוקינו. שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית מקדשינו. ידוע הוא המחזה בתשעה באב עת הציבור מאבלים על שריפת בית אלקנו, כן למבינים מיתת צדיקים, הוא ממש כדוגמת תשעה באב. אבל כיון שהציבור רחוק מההרגש בסילוקן של צדיקים ע"כ ההתאבלות הוא מועט.

בגמ' שבת המתעצל בהספדו של חכם אף שאינו חד בדרא או גדול הדור, ע"כ הרי אומרת הגמ' העונש הנורא יתקצרו חייו. רח"ל, כי אם מכירים מעט בגדלות התורה הרי כי במיתתן של צדיקים, נחתכה מעמנו תורה שלמה.

בגמ' בבא בתרא בעת מיתת אברהם אבינו ע"ה, הספידוהו גדולי העולם. אוי לו לעולם שאבד מנהיגו, ואוי לה לספינה שאבדה קרבניטה, ולכאורה נראה לומר החילוק בין מנהיג העולם לבין קרבניט הספינה, בהסתלקות מרן החפץ חיים שלמדתי בישיבתו תורה, הנעתי ללויתו אזי הספידוהו במאמר זה "אוי לו לעולם שאבד מנהיגו". כי אזי היתה התקופה לאחר מלחמת העולם, בעת המלחמה כולם גלו, ישיבת החפץ חיים ג"כ גלתה, והמצב הי' איום, ולאחר המלחמה אזר החפץ חיים כוחותיו לבנות מחדש את הדור, להקים עולה של תורה. והעולם התחיל שוב להתנהג כמנהגו. כיון שהמנהיג חזר מגלות, גם העולם חזר לשוב על תילו. ובגמ' קראו לאאע"ה מנהיג אף שלא הי' בכל העולם, מפני שכל העולם למד ממעשיו הגדולים. וע"כ בעת פטירת החפץ חיים זצוק"ל הספידו אז "**אוי לו לעולם שאבד מנהיגו**", אבל כעת בתקופתינו החשוכה שגלי הים הומים עלינו להשמידנו, אזי המנהיג הוא קרבניט, ואם חלילה נאבד מעמנו מרן זצוק"ל הרי ראוי לומר "**אוי לה לספינה שאבדה קרבניטה**". ובפרט לציבור שלוחמים למען כבוד השבת מי זה הי' הקרבניט שהורה את דרכי המלחמה. שלמדנו את השנאה לרשעים הלא זה הוא מרן, ובספינה זו שמתטרפת בים הסוער נמצאים אנו, ועלינו לקונן "**אוי לה לספינה שאבדה קרבניטה**".

איתא בחז"ל, על חורבן ביהמ"ק "כי גדול כים שברך" בעברינו ברחובות קרי' ולענינו העברה על הדת וכל הפרצות שנפרצו ע"י הנקראים יהודים הרי גדול כים שברנו, ולהלוחמים במרידה הזו נאבד הקרבניט.

בגמ' שבת איתא באריכות כאשר לפני החורבן יצא גזירה שהצדיקים יחיו והרשעים ימותו. טענה מדת הדין הי' להם לצדיקים למחות ולא מחו, ענה הקב"ה הרי לא יקבלו מהם, ענתה מדה"ד לפניך גלוי לפניהם מי גלוי והנה בעונינו הצדיקים המועטים אשר עמדו למחות למען כבוד שמו אבדו מעמנו.

מובא בספרים הקדושים שלאחר שעולים הצדיקים לעולם העליון נכנסים הם בבי"ד של מעלה, והרי ידוע דעתו של מרן צדיק הדור, הרי בוודאי כשעלה למרום לבי"ד של מעלה, וכל מגמתו היתה נגד ההתחברות והתערות עם הרשעים הציונים למיניהם, ודאי יפסוק למעלה כמנהגו כאן, ונזכה לישועות ונחמות.

הרה"ג ר' מנדל כהן שליט"א

גמ' מכות. דרש ר' שמלאי תרי"ג מצות נאמרו לו למשה שס"ה לאוין כמנין ימות החמה רמ"ח עשה כנגד אבריו של אדם, בא דוד והעמידן על אחת עשרה, בא ישעי' והעמידן על שש, בא מיכה והעמידן על שלש, חזר ישעי' והעמידן על שתים, בא חבקוק והעמידן על אחת שנא' וצדיק באמונתו יחי', ומבאר המהרש"א כהה"ד בתהלים כל מצותיך אמנה. ר"ל שכל המצות נכללים במצוה הראשונה שהיא האמונה ששמענו מפי הגבורה. זאת ראינו אצל מרן זצוק"ל שהי' חי בשלשה עולמות, לפני השואה, בשנות השואה, ולאחר השואה, בשנות השואה, ולאחר השואה, ויבוא יעקב שלם, שלם באמונתו, כפי שקיבל מלפני השואה כן המשיך כל השלושים שנה, ועוד הקים בשנים אלו לאחר החורבן הנורא קהילות קודש לשם ולתפארת. לא הסתפק בנאה דורש, אלא נאה קיים בהקימו מוסדות לרוב ללא שום מגע עם המינים.

גמ' סוטה, משמת יוסי בן יועזר ויוסי בן יהודא איש ירושלם, בטלו האשכולות, מאי אשכולות אמר רב יהודא אמר שמואל איש שהכל בו, בהסתלקות מרן מסאטמאר זצוק"ל, בטל איש שהכל בו תורה וגדולה וקנאות ולעומתו מלחמות נגד הדיעות כוזבות, וטיהר את האויר שלא להיגרר חלילה אחרי הציונים הפושעים אפי' בשעת הצלחתם.

גמ' מגילה. כי נח נפשי' דרב זירא פתח עלי' ההוא ספדנא ארץ שנער הרה וילדה, ארץ ציון גדלה שעשועיה, אוי נא לה אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה, זאת נאמר על מרן זצוק"ל כל העולם אבדה כלי חמדתה, ומבאר במהרש"א על הא דאיתא בגמ' שהצדיק גופי' אינו נאבד חלילה בהסתלקותו, אלא להיפך הצדיק מתעלה בכך. אבל על כל בית ישראל לבכות ולהספיד כי אבדה כלי חמדתה, כי בהצדיק דמין לכלי חשוב ויקר שע"י פועלים דברים חשובים וטובים שבכחם להפך מה"ד לרחמים.

גמ' מו"ק. כי נח נפשי' דר' יוחנן פתח עלי' ר' יצחק בן אלעזר קשה היום לישראל כיום בא השמש בצהרים, דכתיב והי' ביום ההוא והבאתי השמש בצהרים, ואמר ר' יוחנן זה יומו של יאשיהו.

בגמ' קדושין כי נח נפשי' דרב אסי עיילו רבנן ללקטינו לשמעתי' נתקבצו לביהמ"ד ואמרו מי ששמע שמועה מפיו יאמר לחבירו, ויצטרפו דבריו. וזה החובה המוטלת עלינו בעת הזאת — לאחר התסלקות מרן הגאב"ד זצוק"ל.

גמ' יומא ההוא יומא דנח נפשי' דרויא בר קיסא, ואגהי' בה סימנא רויא בר קיסא מכפר כשעיר משתלח, פי' שמכפר כשעיר משתלח, וברש"י למה נסמכה מיתת בני אהרן לבגדי כהונה לומר לך כמו שבגדי כהונה מכפר כך מיתת צדיקים מכפר.

עה"כ ויצא יעקב. פירש"י יציאת צדיק מן העיר עושה רושם אנה זיוה פנה הדרה. תקותינו להשי"ת שיעלה למעלה וימליץ טוב בעדינו ונזכה לגאולה שלמה.

הספד והתעוררות

הרב חיים קצינלנבויגען שליט"א

מה נאמר ומה נדבר אין לנו פה להשיב ולא מצה להרים ראש, כשנאספנו להעריך מדת גדלו ורב ערכו של מרן הגה"ק זצ"ל. מה נאמר ומה נדבר, מובא בשם הגר"א על הפסוק ארוכה מארץ מדה ורחבה ממני ים (איוב י"א ט) שכידוע שאם באים למדוד אריג או גלילי בד וכדו' יש מדה מיוחדת שבה מודדים כל דבר, כי לא יקחו מדה של סנטימטרים למדוד גלילים ארוכים שיכלה הזמן, ולכל דבר יש קנה מדה משלה שע"ז מודדים. כן מבאר הגר"א כי המדה שצריכים למדוד את היקף תוה"ק קנה מדה כזה אין, כי המדה בעצמה ארוכה מארץ, והחכמה אי אפשר להשיג חכמת הלב הצפונה בתורה שמדתה מקפת כל העולם כמו מי הים וא"כ מה נאמר ומה נדבר איך נוכל להעריך את גודל יקרת ערכו של האי גברא שאין לנו קנה מדה כזו למדידה כי משכמו ומעלה גבוה מכל השגה.

הזכירו לפני את המאמר חז"ל במו"ק אמר ליה רב אשי לבר קיפוק ההוא יומא מאי אמרת, פירש"י בר קיפוק ובר אבין הוו סופדני, ההוא יומא דנח נפשיה דרב אשי מאי אמרת, רב אשי גופיה א"ל לספדן בשעת פטירתו דידיה גופיה מה תאמר עלי, אמר ליה אמינא אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי קיר, לויתן בחכה הועלה ומה יעשו דגי הרקק, בנחל שוטף נפלה הכה מה יעשו מי גבים, אמר ליה בר אבין ח"ו דהכה ושלהבת בצדיקי אמינא, אלא מאי אמרת, אמינא בכו לאבלים ולא לאבידה שהיא למנוחה ואנו לאנחה, חלש דעתיה עלייהו, פירש"י דשניהם ספדו זה מדמה ליה לחכה ושלהבת וזה לאבידה ופירש המהרש"א ר"ל שיכלה כשלהבת ושיהי' אבידה ואינו כן, כי הצדיק יש לו השארות הנפש לעוה"ב והא דכתיב הצדיק אבד היינו לדורו, אבל לאבידה משמע שהוא גופיה דבר הנאבד ונענש דאתהפכו כרעייהו, ושם בגמ' מובא עוד כי נח נפשיה דר' יוחנן פתח עליה ר' יצחק בן אליעזר קשה היום לישראל כיום בא השמש בצהרים דכתיב ובאתי השמש בצהרים. ר"י בן אלעזר כשהי' מספיד את התלקוחו של ר' יוחנן יום הקשה לישראל לא בדבר הדמיון ולא בדבר התלוי בהרגש אלא המשיל לדבר מוחש שהכל רואים בעין, כיום בא השמש בצהרים, השמש שהוא לארץ ולדרים, כתחן יוצא מחופתו ישיש כגבור עלי אורח ותקופתו על קצותם ואין נסתר מחמתו.

בביאת השמש יש שני ענינים ראשית החסרון המורגש בהעדר האור וימש חשך. פתאום ביום בהיר והשמש אין, חסרון המוחש לכל כקטן כגדול. וכן יש עוד ענין בזה שבביאת השמש כשהחמה שוקעת נסתיים בזה יום שלם תקופה שלמה של ימי הבריאה, מסך ימות העולם אשר מיום ליום יביע אומר פנה יום, אשר אינו ניתן בחזרה כי היימם אינם חוזרים, אם כי השמש בעצמותה לא נגרע ממנה מאומה, עוצם תקפה ויופי זוהרה לנצח, רק מעינינו נתכסה זריחתה וניצניה לא נראו בארץ.

שופרי' דר' יוחנן דבלי בארעא דימה ר"י בן אלעזר את היום היותר קשה בישראל כיום בא השמש בצהרים. שמש זה המשמש את כל העולם כולו איננו, נשארנו בעלטה וחשיכה, השמש, בעצמה כחה לא מש מיפעתה וזוהרה בעינה עומדת רק מעינינו סר השמש הזה ויקוו לאור ואין כי בא השמש בצהרים כשהחמה בראש כל אדם פתאום והננו חשוכי אור. שופריה דר' יוחנן לא עוד יהי' לנו לא נוכל להשתמש לאורו כי נסתיים בזה תקופה שלמה תקופה של חתימת התלמוד ירושלמי.

וע"ז הי' מתאונן רב אשי כשראה שאין הרגש ומוחש ע"י הסתלקותו מן העולם ארזים בשלהבת, לויתן בחכה, אבידה, למנוחה, לא ע"ז הי' כוונתו. וע"ז חליש דעתיה. כי לכל יש תמורה, אפשר להקים מוסדות, קופות צדקה, וכו', אבל תלמוד בבלי זה מי יתן לנו חליפתו מי יתן לנו תמורתו. כי עם פטירת רב אשי בזה תסתיים חתימת התלמוד שהי' סדרם בששים שנות היותו למרביץ תורה ופתאום לשמש בא בצהרים.

עם הסתלקות מרן הגאב"ד זצ"ל ספדו ספדניא על גודל האבידה תיארו גדולת מרן זצ"ל באופנים שונים על גודל כחו בהקמת מוסדות ישיבות גדול מעשה הצדקה, גודל קדושתו צדקותיו וחסדיו כי רבו, אשר אספרם מעשיהם של צדיקים מחול ירביון.

אבל העיקר חסר מכמה מהני סופדנא, לא הומחש כי נסתיים עתה תקופה שלימה קשה היום הזה לישראל כיום בא השמש בצהרים. פתאום שקעה החמה יום מימות הבריאה מסתיים. היום יפנה השמש יבא ויפנה. אבל ימי תקופת המלחמה מלחמה לד' בעמלק פנה היום הזה, ואם חסר ולא מדגישים פעלו זה שהוא העיקר סימן הוא כי הולך ומסתיים תקופה זו ועל זה ידוו כל הדווים.

איתא בחז"ל א"ר חייא בר אשי אמר רב תלמידי חכמים אין להם מנוחה אפילו לעולם הבא שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון, אפשר לבאר בזה דאי המנוחה לעולם הבא הוא כשיש איתערותא דלתתא כשממשיכים את דרכו ופעלו של ת"ח ולא סותים מן הדרך אז אין לו מנוחה לעולם הבא וגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם. והעיקר בזה הי' כחו של מרן זצ"ל שעמד על משמרתו כל ימי חייו בלי נט' כשלהו אותה המלחמה נגד הציונות ניהל בכל התקופות ובכל הזמנים מתחילת היותו גאב"ד בארשיווע בקראלא ובהיותו על מכון שבתו בע"ת סאטמאר, ואחרי ניצולו מגיא ההריגה שכמה וכמה אבדו עשתנותיהם כידוע בעוה"ר מאחרי הקמת המפלצת של המדינה ובעוד הצלחותיהם הי' על הגובה הנסים והנפלאות האותות והמופתים הי' מנת חלקם של כל ההמונים וכל ימי שבת מרן זצ"ל בארה"ב לא נח ולא שקט ופומי' לא פסק מלהזהיר ולהכריז את המלחמה לד' בעמלק ויקרא בשם ד'. מי לא זוכר את כל ימי המלחמות שניהל בעוז ותעצומות. כל העיתונים וכלי הפרסומת יצאו חוצץ ועפרו בעפר כל פוצה פה נגד הגבורות והמלחמות שניהלו הציונים.

ומרן באחד ומי ישיבנו. עוד זכור את המערכה הקשה שניהל נגד גזירת גיוס בנות ורק תודות למרן זיע"א לא הופק זממם של אנשי רשע.

ומי לא זוכר את ימי האפילה של ששת הימים בשנת תשכ"ז שבתואנת מיצרי טירן עמדו הציונים וימודדו ארץ הכריזו מלחמה ובעצם יום הש"ק אספו מירושלם עד בני ברק מדן ועד באר שבע כל היילהם, ולבשתנו וחרפתנו המציאו כרוזי היתר מרבנים שונים לצאת למלחמה כי אלופי צבא הציוני אמרו שזה פיקוח נפש והובלו בש"ק אלפי כלי רכב לגבר, בו בזמן שנתברר שהם המה התחילו את ההתגרות והמלחמה במיצרי טירן. ובסוף נסתיים כי כבשו את כל חלקי ארי' מדי הערבים והגיעו עד מקום מקדשנו ותפארתנו, והדבר הביא לידי בלבול הדעות והטשטוש הי' הולך וגובר, בשבוע הראשון של הכיבוש נאבדה חכמת החכמים מברק ההצלחות בשילוב הנסים וסמיות

העינים וכולם רקדו מסביב לעגל והמחולות, שלומי אמוני ישראל למראה החורבן לא ידעו כדת איך להחזיק מעמד עד שיצא מרן זיע"א בקול חוצב להבות וקרא במעמד המאמינים בד' מי לד' אלי ומי שמאמין בהצלחות וניסיהם המדומים אל יהא חלקו בתוכנו ובקהלם אל יחד כבודו. ואז גמר אומר להו"ל חיבורו על הגאולה ועל התמורה שכידוע עמדו המס־תופפים בצילו וביקשו לחכות עד יעבור זעם כי לא עת לדבר בעת השכרון הגדול שאחז את ההמונים. אבל מרן זיע"א לא שהה לדבריהם ואחרי התייעצות עם יבלח"א הרה"צ רי"א אייכענשטיין מקיוויאשט שליט"א גמר אומר לא להשהות את הדפסת חיבורו על אותה תקופה שבירך על המוגמר ביום

הרב **שמעון אלי' קרישבסקי** שליט"א

כשעלה ברעיוני שהגני עומד להספיד את מרן הגאון מסטמאר זצוק"ל, אוי לי, מי אני להספיד את גאון הדור, גדול הדור, קרוב למאה שנים, מה אנו מכי הערך, האם בכלל ראוים אנו להספיד את מרן רשכבה"ג, אבל הרי כל זה לא תפטרנו מהחובה הגדולה המוטלת עלינו, לנו יאי למיבכי, ניגשים אנו להספידו של מרן גדול הדור, עוד מהדור הקודם. בשנת תרצ"ו עת הגיע מרן מסאטמאר לירושלים כבר הי' אז המדובר להכתירו לגאב"ד ירושלם, אך כדאיתא בחז"ל ראה הקב"ה שצדיקים מועטין עמד ושתלן בכל דור ודור, וכנראה שראה הקב"ה שבדור השפל הזה הינו צריכים את מרן הגאב"ד זצוק"ל.

גמ' ברכות. אמר ר' חלבו אמר רב הונא כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין שנאמר סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא, ר' אלעזר אמר, אמר הקב"ה כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה, רב אדא בר כהנא אמר שקול זה נגד כל העולם כולו, רב שמעון בן עזאי אומר, כל העולם לא נברא אלא בשביל לצוות לזה, זאת ראינו כי כל העולם לא נברא אלא בשביל לצוות לזה. כל העולם נלחמו עמו, והוא לעומתם לחם נגד כל העולם, ורעדו ממנו, האדם שכל מעשיו היו לשם שמים. כל הוייתו הי' למען כבודו יתב"ש הן בתורה והן בגמ"ח.

מצינו באברהם אבינו ע"ה שקראו הקב"ה ,,ירא אלקים" זאת עבור ,,למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו" ועבור כך הי' כל העולם כולו כדאי לו.

כאשר נותנים אנו מבט במצבינו. מצב זה שנמשך כבר שישים שנה. ותקופה של השתלטות הכפירה והמינות בעם ישראל. שהרסה כל חלקה טובה, ורבים חללים הפילה, מי עמד בשער להציל, הרי הוא מרן מאסטמאר זצוק"ל, וכידוע דברי הגאב"ד מבריסק זצוק"ל, הגאב"ד מסאטמאר מציאנו ידי חובתינו במלחמה נגד הציונות. בתקופה חשוכה זו שהור־סים את תוה"ק בכח התורה כביכול, הרי הי' לנו מרן זצוק"ל למשיב נפש, בהשיבו מלחמה השערה.

בהיותי פעם בנוי יארק בחוה"מ, אירגן אז מרן זצוק"ל הפגנה רבתי בחוצות ניו יארק. ולאחר פקודתו שכל אחד מחויב להשתתף בהפגנה. נהרו אלפים אלפים למקום ההפגנה בלב ניו יארק בין כל הגוים, וכך עמדו הרבבות ברחובה של העיר למחות נגד השלטון הציוני הכופר, זה הי' אחד מני אלף כידוע, כי על כל פירצה שלחמו בארי"ז, מיד בא עזרתו של מרן זצוק"ל בארה"ב.

כידוע זה לעומת זה עשה אלקים. א"כ נקוה לפחות כי אחרי שאבדנו את מרן הגאב"ד זצוק"ל, וודאי תחלש כח ב' דר"ח אלול תשכ"ז. ורוח גבורה זה נתעלם מאתנו, ולא שמים על לב.

איתא בסנהדרין צדיק נפטר מן העולם רעה בא לעולם שנאמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאס־פים, באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק פירש המהרש"א אנשי חסד שהם מתעסקים בקבורת הצדיק נאספו בביתו ואין מספידין אותו כראוי, ואין מבין מיתת הצדיק כי מפני הרעה נאסף הצדיק ההיינו שנסתלק מן העולם ואינו אבד, ע"כ. כוונת הענין כי באם אינם מבינים הרי זו אבידה כי רוח המלחמה המרחפת היא העיקר בזמנינו ועי"ז יקויים צדיקים אין להם מנוחה לעולם הבא כשנמשיך בדרכו אז ילכו מחיל אל חיל ויראה אל אלקים בציון.

הכפירה הציונית.

א) במדרש איכה רבה פ"א מובא־: כד דמך ר' יוסי ממל־חיא סליק ר"י ור"ל לגמילות חסדא וסליק עמהון ר' יצחק פסאקא. והוה תמן חד סב בעי למיעל ומיפתח עלוי ולא שבקוני. א"ל ר' יצחק פסאקא קדם אילין אריותא דאורייתא את פתח פומך — (בתמי'). א"ל ר"י שבקוני' דהוא גבר סב ייעול וישתבח באתרי'. עאל ופתח ואמר מצינו שסילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה יותר ממאה תוכחות חסר שתים שבמשנה תורה, ומחורבן בהמ"ק. בתוכחות כתיב ,,והפלא ה' את מכותך" (פעם אחת לשון הפלא) ובחורבן ביהמ"ק כתיב ותרד פלאים (לשון רבים שני פלאים), אבל בסילוקן של צדיקים כתיב ,,לכן כה אמר ה' הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא", (ג' פלאים — "להפליא — הפלא — ופלא") וכ"כ למה ,,ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר". א"ר יצחק פסאקא והוי דין גברא בריך פומי'. א"ל ר"י אילו לא שבקתוני' מנן הוינן שמעין דא מרגליתא.

ואפשר להסביר מה הי' חשיבות ההספד שראו בעיניהם **להחשיבה כמרגלית** וגם איך סוף כל סוף מתורץ מה שההוא סבא העיז בנפשו לבא להספיד את ר' יוסף דמלחייא וגם בפני הני אריותא דאוריתא, אמנם בדרוש ההספד של ההוא סבא ראו בדבריו אשר הגדיר ודימה מיתת הצדיקים לגדר חורבן ביהמ"ק ועוד יותר חמור, ראו בזה גדר מרגליות טובה, כי כמו האבל על חורבן ביהמ"ק והספדו זהו לא רק שמותר על כל אחד גדול וקטון ליקח על עצמו זאת וח"ו לא יפחית — בזה שאיש פשוט יתאבל ויספיד על חורבן ביהמ"ק — את ערכו ורמו וקדושת ביהמ"ק אלא אדרבא עוד מחויב כל אחד מישראל אפילו איש פשוט וקטן להכניס את עצמו במצב שיתאבל ויספיד על חורבן ביהמ"ק כמ"כ במיתת הצדיקים יהי' מי שיהי' חובה עליו להשתתף בהספד של הצדיקים וק"ו מחורבן ביהמ"ק.

גם אנו נאמר על אבדון מאתנו המאור הגדול — קה"ק איש אלקים מרן רבנו יואל טייטלבוים זצוק"ל — איך יכולים להרהיב עצמנו וליקח להספידו, ובפרט אחרי שכבר הספידו כאן אריות דאורייתא — גדולי תורה — אמנם כמו שאמרנו מיתת הצדיק נשתוה לגדר חורבן ביהמ"ק כנ"ל — ועוד יותר חמור. וכמו שבחורבן ביהמ"ק אפילו אנשים קטני ערך כמונו ג"כ יכולים וגם מחויבים להתאבל ולהספיד כמו כן במיתת הצדיק הקדוש והגורא גם מחויבים כל מי שיהי' להספידו עד כמה שהשגתנו מגעת ואין בזה מיעוט כבוד ערכו הרמה והגבוה חס וחלילה.

רבותי! הדבר הוא עוד כמו חלום אצלנו, אי אפשר להאמין אחרי שהיינו רגילים תמיד להזכיר את האדמו"ר מסטמר ולהוסיף אחרי זה שיחי' או שליט"א נצטרך עכשיו להזכיר את **האדמו"ר מסטמר** ולהוסיף ג' התיבות ,,**זכר צדיק לברכה**", א"א לנו להסכים במחשבותנו שכן הוא הדבר — **אוי נא לנו כי חטאנו** — זעקה עתית ראשונה.

הרב אברהם יעקב עפשטיין שליט"א

ב) **במד"ר סוף יאת הברכה**: בשעה שנפטר משה רבנו ע"ה, והי' הקב"ה כביכול בוכה: „מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און". ורוה"ק אומר: ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. שמים בוכין: אבד חסיד מן הארץ. ארץ בוכה ואומרת. וישר באדם אין. וכשבקש יהושע רבו ולא מצאו הי' בוכה ואומר: הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם. ומלה"ש אומרים צדקת ה' עשה. וישראל היו אומרים: ומשפטיו עם ישראל.

הרבה הספדים נאמרו על מרן זצ"ל במשך שבועות אלו, הרבה מספדים הספידוהו, כאלה שאמרו: אבד חסיד מן הארץ, אחרים אמרו — אבד בעל רוה"ק — צדקת ה' עשה — תלמידיו הממשיכים אחריו אמרו: כי גמר חסיד, כי פסו אמונים, וכהנה וכהנה מלשונות ההספדים כל אחד לפי מה שהוא. אמנם מעט הם שהזכירו בהספדם ההספד שהקב"ה בכיכול בעצמו בוכה „**מי יקום לי עם מרעים — מי יתיצב לי עם פועלי און**" וכד נדייק בלשון הכ' נראה דלא נאמר בקרא מי יקום במרעים או מי יתיצב בפועלי און — אלא מי יקום „**לי**" במרעים ומי יתיצב „**לי**" עם פועלי און — כלומר מי יתקומם ומי יתיצב עצמו ללחום נגד חילול השם הגדול, ללחום בעד כבוד שמים המחולל — „**לי**" דוקא. ישנם כאלה שמתיצבים ומקימים עצמם נגד מרעים ופועלי און, לוחמים לבטל גזירות שונות שמתחדשות מידי פעם בפעם, אבל לא הרבה הם הלוחמים נגד החילול השם הגורא הכללי, אשר בזמן שקמו חבורת מרעים ציונים פושעים והרימו את דגל המרד ביד רמה נגד הקב"ה ותורתו, והמירו את המוני בית ישראל — הקדוש והטהור אשר עליו נאמר עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו" — אשר כל תכלית עם ישראל בעולם הוא כבוד שמים כמו שאנו אומרים בנוסח התפילה בזמן שאנו מגדירים את עם ישראל „שומר ישראל שמור שארית ישראל — מי הם **ישראל „האומרים שמע ישראל"** — שומר גוי אחד שמור שארית עם אחד — מי הם עם אחד — **המיחדים שמך ה' אלוקינו ה' אחד עם קדוש — המשלשלים בשלוש קדושות לקדוש**. זהוא מהותו של עם הנבחר עם ישראל הקדוש. ובאו פורקי עול אלו הציונים לפרוק מעם ישראל את עול מלכותו ית', ועמדו על ה' ועל משיחו לשרש מעם ישראל את התקוה הגדולה של צפית התגלות מלכותו ית' בעולם שזהוא תיקון העולם לתקן עולם במלכות ש' — כמו שאחז"ל על הפ' וכל שיח השדה — כל שיחתן של ישראל הוא השדה — למען ציון וירושלם וביהמ"ק שנאמר בה ציון שדה תחרש — ותמיד מתפללים ואומרים „מרי ותבני בית מקדשא — מרי מתי ותבני בית מקדשא".

והאמונה הק' הזו הי' משורש בלבות בני ישראל כי מפני חטאנו גלינו מארצנו לא כמו שהם הציונים מכריזים ועוד מתחילת התיסדותם הכריזו במגילת היסוד הכפרנית אשר על זה חתם גם יו"ר האגודה אז כי מפני שבכח הזרוע גורש עם ישראל מארצו צריכים שוב להתחזק בכוחות עצומות ושוב להבנות ולהשיב ע"י המדינה את צפיית עם ישראל לגאולת ישראל מאז' כאלפיים שנה (עפ"ל) וממשיכים תמיד לומר ולהכריז כי עם ישראל מפזור בארצות תבל בלי מדינה עצ"מ אית מצבם הם מסוכנים ומופקר לכל והמדינה פותר שאלת היהודים וגם האגודאים מכריזים זה בתמידות דברי כפירה כאלו ואשר אנו יודעים כי אנחנו עם ישראל מקושרים להקב"ה כביכול ובכל מקום שגלו שכינה גלתה עמהם — וכמה גדול הרועה שמצילה את השה אחת מבין שבעים זאבים, ובזה המירו הם הציונים את עם ישראל לעשותו ככל הגוים ממש לעקור את האמונה בה' ובתורתו ולעשותו עם לוחם ככל הגוים, הלא בזה החילול השם יתברך גדול ונורא בעולם.

ומרן הגה"ק זצ"ל עמד בשער המחנה והכריז ואמר „מי לה' אלי" מי שרוצה להשתייך להגן על קדושת ה' יבא אלי — התקומם כגבור לכאוב את חילול השם הנורא ולהגן על כבוד שמים המחולל. וכמה גדול החילול השם שגם כאלה המתימרים להיות חסידים בעלי תורה ואנשי מעשה בראש גדוליהם הכת האגודאית אלה הם הפועלי און — משתתפים ולוקחים חלק באותה המרד הנורא ובזה מגדילים הם ביותר החילול השם אשר גם כאלה הם מסכימים לזה — ומרן הגה"ק זי"ע התיצב נגד פועלי האון אלו האגודאים ונגד בלבול הדעת שהם ודוקא הם הכניסו לתוך מחנה היהדות החרדית להכשיר את הכפירה והטומאה הציונית המלובשת במדינה, ובזה הם נותנים גם יד וחיזוק להפושעים ורשעותם, ומרן הגה"ק זצ"ל לחם נגדם לבטל דרכם ועלילותיהם.

נביא כאן קטע מהספר „ויואל משה" אשר מרן הגה"ק זצ"ל מביא שם לדעת איך להזהר ולא להתפתות אחרי ברק הפיתוי של גדולים וצדיקים הממשיכים את המוני בית ישראל להכפירה וכמה צריכים ללחום נגדם, וז"ל שם בסימן קע"ח: „וראיתי להעתיק פה מאמר א' מס' אור האמת וספר זה מכה"ק של הק' מבארדיטשוב זי"ע אשר רשם לעצמו מה ששמע מפי רבו המגיד הק' ממעזריטש זי"ע וז"ל שם בקיצור שה"כ עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם... ותירץ שיש תרי גווני צדיקים, יש צדיק שהוא עוסק בתורה וגמ"ח ומקיים כל התורה, אך הוא צדיק לעצמו ולא לאחרים... ויש צדיקים העומדים בפרץ ומתגרים תמיד בעושי עולה ומוכיחים ומחר־פים אותם בתמידות על מעשיהם המכוערים כמ"ש בתקוממיך אתקוטט... וזהו פי' יתגרו בם ר"ל הכת הב' מתגרים עם כת הא' לש"ש שיעמדו ג"כ בפרץ עמהם להלחם נגד אויבי ה'... **אבל עכ"ז אפע"י שהם צדיקים הכתוב מוכיח אותם עזבי תורה**, והכת הב' הם שומרי תורה. עכ"ל ..אשר אף צדיקים גמורים אם אינם לוחמים עם עוברי עבירה מחמת רכות טבעם ויש להם טענות אולי אינם רשעים כמו שאומרים, אעפי"כ קראם הכתוב עוזבי תורה, ומתגרים עם אותן הצדיקים עבור שאינם מקנאים קנאת ה' צ', ומבואר בזה דרך הבעש"ט הק', לא כאשר אומרים המחניפים לרשעים, ואינם יודעים מה מפטפטים. ושם בסימן קפ"ב מביא ג"כ פירוש זה גם בשם הגר"א ז"ל, ושומרי תורה יתגרו בם, ר"ל ברשעים ובמהללם. ומרן הגה"ק זצ"ל הוא הי' אשר לימד דעת את העם והעמיד רוח מלחמה נגד אלו אשר הכניסו בלבול הדעת וטשטשו הגבולים והרסו היסודות החזקים — המונחים לנו מדורות הקודמים — ע"י „דעת תורה" חדשים להמשך אחרי רוח הכפירה של המדינה הציונית.

רבותי! נקונן הקינה אשר קנן דוד המלך ע"ה על שאול ויונתן „**איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה**", ומפרש המל־בי"ם על כפל הלשון, כי לפעמים נופל גבור אבל נשאר גבור אחר תחתיו שהוא יוכל להשתמש עם אותן כלי המלחמה שנשארו, אבל קינה גדולה היא עד מאוד כשנפלו גבורים ולא נשאר עוד גבור אחריו כמוהו ממילא גם כלי המלחמה נאבדו כי אין מי שישתמש בהם — אותה הקינה נקונן על מרן הגה"ק זצ"ל. מי יודע מי יהי' הגבור הבא אחריו שהוא ישתמש גם אותן כלי מלחמה, להגין על כבוד שמים ולמחות בעוז נגד החילול השם הכללי של המרידה במלכות שמים הגכרות ע"י אותה המדינה הציונית ועל זה תובעין מן השמים כמו שמבואר בחז"ל: כי העונש שנפלו מבנ"י לפני בני בנ־ימין פעם ראשונה, שני', ושלישית, במלחמתם נגד הנבלה של

פלגש בגבעה — הי׳ משום שבא טענה עליהם מהקב״ה, אם קנאתם על הרעה הזאת למה לא קנאתם על פסל מיכה העומד בדן „בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחיתם״. כי עיקר המלחמה צריך להיות נגד חילול כבוד השם ית׳.

אהא! מי יקום לי עם מרעים — מי יתיצב לי עם פועלי און.

ג) דוד המלך ע״ה בקנאתו על שאול ויהונתן בנו התחיל והקדים „ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה היא כתובה על ספר הישר״, — דוד המלך ע״ה בראותו האסון הנורא איך שנפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה ואם ח״ו לא יהי׳ מי שימשיך המלחמה ולא יעמדו גבורים אחרים תחתיהם האסון והקינה הוא כפל ומכופלת ע״כ הקדים ללמד בני יודא קשת לחנך לבני יהודה, להדור הנשאר, להבנים הנשארים לפעמם ברוח מלחמה כדי שלא יגדל האסון ח״ו. המגיד מדובנא מפרש הפ׳ באיכה „זקנים משער שבתו — בחורים מנגינתם״ — במשל לאחד שהחזיק בעלי מלאכה הרבה עושין סחורה לאוצרות, והי׳ לו בית מיוחד שהפועלים וכלי המלאכה היו שם, ושם היו עושין הסחורה וכשגמרו הרבה היו מכניסין אותן לאוצר הבעה״ב, ומשם נמכרו להחנונים אחד אחד, לימים נשרף בית האוצר עם סחורות הרבה שהיו שם, והי׳ לו היזק רב מאוד, והפועלים ממילא התחילו גם הם לעסוק במלאכתם בעצלות ורמי׳, והנה הבעה״ב מידי עברו על מקום בית האוצר לא הי׳ בוכה כ״כ ומדי עברו על בית הפועלים הי׳ בוכה ומתאנח מאוד וישאלוהו לאמר הגד נא מה דעתך בזה הלא יפלא בעיני כל רואה, והשיב להם אל תחשבו אותי למשתגע, ודעתי נכונה היא, אמנם כי בעברי על מקום בית האוצר וזוכר את ההיזק הגדול שהי׳ לי שם מתנחם אני עוד שימלא ה׳ חסרוני בתתו הצלחה במלאכת הפועלים למלא ההיזק. לא כן בעברי על בית הפועלים וראה אני כי הפועלים עצלים ומבטלים ממלאכתם משכימים בבוקר שכר ירדופו ומאחרין על היין, אז יבא רקב בעצמי ואני מרגיש ומבין עכשיו ההיזק הגדול שאין מי שימלא החסרון הגדול. וזהו זקנים משער שבתו — זה צער גדול אבל הלא אמרו רז״ל וזרח השמש ובא השמש — עד שלא שקעה שמשו של צדיק זה זרח שמשו של צדיק אחר, אבל כשאנו רואים אשר גם הבחורים שבתו מנגינתם ומבטלין זמנם ומבטלין מן התורה והעבודה אז — אוי לנו על שברנו מי ירפא לנו.

רבותי! האבדה היא באמת גדולה עד מאוד האסון הוא נורא וקשה, וקשה יותר מחורבן ביהמ״ק, אמנם לא נגדל את האסון בזה שלא נמלא את החסרון ואת השריפה אשר שרף ה׳, והבה נתבונן על כמה שביכלתנו איך נגדל נשמה קדושה, כזו כמרן הגה״ק זצ״ל אשר לבו הי׳ בוער כאש לשמים — כשאחז״ל למה נמשל צדיק לתמר — „צדיק כתמר״ — מה תמר אין לו אלא לב אחד — אף צדיקים אין להם אלא לב אחד לשמים מאין שאב אש כזה בלבו באהבת ה׳. הבה נתבונן בזה למען ללמד לבני יהודה איך לעלות בזה.

חז״ל אומרים במד״ר בשה״ש על הפ׳: „כי עזה כמות אהבה, קשה כשאול קנה. רשפיה רשפי אש שלהבת קה״ — ד״א כי עזה כמות אהבה, אהבה שאהבו דורו של שמד להקב״ה, שנאמר — כי עליך הורגנו כל היום — רשפי׳ רשפי אש שלהבת קה — ר׳ ברכי׳ אומר כאש של מעלה, לא האש מכבה למים, ולא המים מכבין לאש — וכמו שמפורסם היגיעה בתורה שהי׳ למרן הגה״ק זצ״ל בצעירותו הי׳ למעלה מהמ־ שוער בהשליכו אחרי גויו כל תענוגי העוה״ז, האש הזה של קדושת התורה שרף בלבו שלהבת קה להגיע ל־,כי עזה כמות אהבה״, ומים רבים לא יוכלו לכבות אהבה ונהרות לא יש־ טפוה, שום דבר בעולם לא העמיד למרן הגה״ק זצ״ל נגד אהבתו העזה להקב״ה.

וכדאי להביא דברי ר״י בשע״ת שער שני אות י״ג: ובעת אשר יהגה האדם בתורת ה׳ ויקרא בדברי הנביאים והכתובים. ויבין בנועם המוסרות. ויראה האזהרות והעונשים. יחרד לדברים. ויכין לבו להטיב דרכיו ומעלליו. ויתרצה אל השם כענין שנא׳ — ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי. ע״כ לא כמו שמוטעה בפי ההמונים לחשוב ולקרא בשם חרד על דבר ה׳ רק למי שהוא מחפש להדר במצוה זו או אחרת, שהפירוש של חרד לדבר ה׳ אומר הר״י הוא כפשוטו שדברי ה׳ ודברי הנביאים מכניסים ממש חרדה בלבו ויחרד לבו — וכמה חרדה הכניס מרן זצ״ל בלבו מדברי התורה והנביאים והאזהרות אשר נתפרץ בבכיותיו ויללות בעת אמרו את דברות קדשו מלהבת אש, האש של מעלה — קדושת התורה בער בו.

וזהו מה שדוד המלך ע״ה אמר לבני יודה ללמדם רוח מלחמה הנה היא כתובה על ספר הישר — ספר הישר מפרישים חז״ל הוא ספרא דאורייתא — כלומר רוח אש של מלחמה לה׳ בעמלק שואבים מקדושת התורה הנכנס בלב.

עוד דבר נתבונן, ראינו בשנים האחרונים זכה מרן זצ״ל להנהגה של מלכות ממש, ושמעו ה׳ הולך בכל העולם, אמנם נתבונן ובפרט הבני יהודה הדור הצעיר שרק ראו שנים האחרונים של מרן זצ״ל צריכים לדעת שזכה ע״י מסירות נפש, כשאחז״ל: (במד״ר פ׳ ד׳) — אלי׳ אומר כל המרבה כבוד שמים וממעט כבוד עצמו, כבוד שמים מתרבה וכבודו מתרבה וכל הממעט כבוד שמים ומרבה כבוד עצמו כבוד שמים במקומו וכבודו מתמעט. מרן הגה״ק זצ״ל לא חשב שום חשבונות של כבוד עצמו בעת שיצא בגלוי בלי להסתיר דעת תורה האמיתית נגד הציונים ומדינתם וגירוייהם הלא ידוע שזמנים הרבה לא הי׳ לו אפילו מנין להתפלל, הי׳ צרי־ כים לצאת להרוץ לחפש עשירי למנין. וזה פרסמו אז אותו — להבדיל בין הקודש להטמא — יחד עם תמו׳נת המופטי והיטלר — ומרן זצ״ל הסכים על הכל למען קדושת שמו ית׳ להרבות כבוד שמים. וכה שלמו לו מן השמים שכבודו נתרבה מסוף העולם ועד סופו.

זה צריך להיות לעינינו למען נדע להשליך הכל בלי חשבונות למען כבוד השם ותורתו.

ללמד בני יודא קשת, הנה היא כתובה על ספר הישר.

ד) אמר רבי חמא בר חנינא גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם שנאמר ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע וילך ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו (ואילו בחייו כשרצה להחיות בן השונמית הוצרך לשום פיו על פיו ועיניו על עיניו לבקש רחמים) — מדברי הז״ל אלו רואים כי לזכות לזכותו הגדול של הצדיק הגדול אחר מותו הוא דוקא כשנוגעים עכ״פ בהצדיק כלומר כשמתדבקין והולכין בדרכיו שהדריך והעמיד בחייו היותו. מרן הגה״ק זצ״ל בודאי למעלה בשמים זכותו הגדול יעמוד לנו ביתר שאת ויתר עז אבל דוקא אם נגע אצלו לילך בדרכיו, לכאוב את החילול השם הנורא ולמחות על כבוד שמים בגבורה ועוז — ולהתבדל מכל אשר להם להציונים ושותפיהם ומלהנות מטובתם כמו שלמד אותנו ובעיקר בענין הת״ת והמוסדות הק׳ לא להשליט שלטונות הזרים ע״י קבלתם מהם תמיכות ובניינים שונים כמו שהזהיר חמורות מרן זצ״ל באזהרתו זה עתה אשר הכריז: כי מניי וגמור מגאיני קדמאי כי הנהנה מהם לא ינקה ובהכרח יתקַ בישורש הקדושה ויכבה שלהבת קה היוקדת בלבו״ אזהרה נוראה זו צריך להפהיד הלבבות אשר שום דבר לא יועיל, אפילו הנהגות ולבושים וחינוך לא יעמוד בזה ובהכרח יתקו משורש הקדושה ושלהבת קה יכבה מלבותם. ובטח אלו שילכו בדרכו לשמור אוהרותיו ימליץ טוב בעדם להגן על שמירת ילדי בני ובנות ישראל לגדלם לתורה וי״ש.

וכמה הזהיר מרן זצ"ל בענין הצניעות וקדושת בנות ישראל מאז ומתמיד להרבות קדושה בישראל. ואפילו זה עתה בנת־פרץ הפרצה החדשה של גרביים שקופים ר"ל פרסם מכתב אורוך באזהרה נגד זה, ואם נלך ונמשיך בדרכיו אז נזכה שזכותו יעמוד לנו לעד וימליץ טוב בעדנו.

וכמה הזהיר נגד המשכת ללשון הטמא „העברית" הציוני, במאמרו „לשון הקודש" בספרו ויואל משה עד כמה חמור הדבר, וכפי שהי' מקובל בהמוני ב"י מאז יצאה תבערת הציונות בעולם, שדבר זה לדבר לשונם פיגול הוא, לולא כת האגודאית שבלבלו הדברים וטשטשו הגבולות והשכיחו הדברים הפשוטים. ומרן זצ"ל מברר זה עד כמה מסוכן הדבר, גם בזה מחויבים אנו ובתנו להזהר. — חז"ל אומרים: א"ל רב לר"ש בר שילת אחים לו בהספדאי דהתם קאימנא. — אומרים המפרשים שנשמת הצדיק עומדת כאן בזה העולם במקום שמספידים אותו, — רבותי! יש לנו הזדמנות שנשמתו של מרן זצ"ל עוד אתנו כאן, נבכה לפניו בבקשה שיעמוד לפני כסא הכבוד ויעורר רחמים עלינו שהקב"ה ירחם עלינו לבטל מעלינו אותו גזרה הקשה של המדינה הציונית בחסד וברחמים, ויתעורר רוח גבורה מן השמים עלינו להמשיך להחזיק בכלי מלחמתו להגין על קדושת שמו ית' ותורתו עד בא יגון מבשר ציון וירושלם, ויקוצו וירננו שוכני עפר בהת־גלות כבוד מלכותו ית' בעולם אמן ואמן.

הרב הגדול בענקים

יצחק שנברגר

שמעתי מאחד מזקני החסידים של הדור הקודם אשר הסתופף בצל הגאון הקדוש בשינאווא זי"ע כי בעת שהספיד את אביו הקדוש בעל ה„דברי חיים" זי"ע בפניו אמר:

אם אגיד שאבי הי' יחיד הדור בתורה — אולי הי' מי שהי' גדול ממנו בזה והלא אסור להרבות בשבחי הנפטר יותר מדי **אם אגיד שאבי הי' יחיד הדור בתפלה** — אולי הי' מי שהי' גדול ממנו בזה והלא אסור להרבות בשבחי הנפטר יותר מדי וכן אמר על ענין צדקה ועוד ועוד — הלא אולי ימצא מי שהי' בענין זה או זה מפליג יותר ממנו.

כך אמר הבן הקדוש על אביו הקדוש זי"ע.

והלא ברור שאין אנחנו יכולים להרשות לעצמנו להמעיט במדות המופלגות של הגה"ק מסאטמאר זי"ע ולא אנחנו ראוים למדוד כלל, פרט זה או פרט אחר — וברור לכל מי שמוח בקדקדו **שבדורנו הי' הוא הרב הגדול בענקים.**

וסיים הגה"ק משינאווא זי"ע ואמר על אביו הקדוש בזה"ל „**אבל בזה אנחנו לא מגזימים בודאי כי בכל הדברים האלו בכת אחת וביחד הוא הי' יחיד הדור".**

ואין ספק כלשהו שגם על הגה"ק זי"ע צריכים הכל להודות כי בכל הענינים **ביחד הוא הי' יחיד הדור.**

הגה"ק מסאטמאר זי"ע **אשר זכה לחיות בעוה"ז משך ארבעה דורות**, אשר בהדורות הקודמים לשלנו בודאי היו עוד צדיקים וגדולים שהפליגו במדה זו או זו יותר ממה שאנחנו יכולים לתאר ולצייר בחשכות דורנו, אבל גם זהו ללא ספק כי הגה"ק זי"ע „הרב הגדול בענקים" **בדורנו** הדל לא השאיר לנו כמותו.

ואם המפורסם אינו כדין רואי במה שנוגע לעמדתו במלחמת המצוי נגד הציונים מאז שקמו ועד אשר התגשמו בצורת „המדינה" הלא כולם אומרים שהי' בזה יחיד הדור שנשאר מדורות הקודמים אשר צוו לנו לשרש אחרי מחשבות פגול לראות כדבר של ממש כל הציונות בכל צורה שהוא, אבל בהיותי מבאי ביתו זי"ע עוד בשוכנו בתוכנו בירושלם ת"ו אספר כמה עובדות שמהם אפשר ללמוד עוד ענין מיוחד.

תחת אחת השיחות אמר לי הגה"ק זי"ע בלה"ק: על מה ולמה צריכים החפשיים „רב"? בחו"ל היו צריכים „רב" לפסוק שאלות, להציג בפני השלטונות ולדרוש דרשות והספדים... שאלות אין להם, להציג בפני השלטונות יכולים בעצמם וכן לדרוש דרשות וכו' ואם כן למה צריכים „רב"? בכדי שיגיד מה **שהם** רוצים שיגיד... והוסיף ואמר: ואם אתם חושבים שזה רק אצל החפשיים כך גם אצל העהרליכע יודען זה כך נאר אויף אן עהרליכען אופן עכל"ק.

ואם הגה"ק זי"ע הי' נקרא בפי כל „סאטמארער **רב**" ברור שהוא הי' „רב" שאת דעת התורה שלו **הוא** בעצמו קבע ולא אמר את מה שקהל מעריציו רצו שישמיע...

זוכרני כאשר הגה"ק בא שבור ורצוץ אחרי המלחמה וחורבן יהדות החרדית בחו"ל לאה"ק הזהירוהו מאנ"ש שלא יצא בקול חוצב להבות אש — כדרכו — נגד הציונים כי חלילה סכנה יש בדבר (כי אז הי' שולטים ברחוב ארגוני הסתר השונים ר"ל), ועל כן כאשר בשבת פרשת בראשית דרש את דרשתו הראשונה בביהמד"ר חסידים בתי אונגרן נגע רק במקצת בענינים אלו ובעיקר דרש דברי חיזוק בעניני יהדות אחרים. ומיד אחרי זה **ממש** חלה ונפל למשכב משך כל ימות החורף ההוא מסיבת „כבישת נבואתו" עד אשר אח"כ שבת שבת אחד בביהמד"ר „קהל יראים חסידים" (שהי' מלפנים בית מדרשו של הר' עמרם זצ"ל) ויצא בדרשתו בלהבת אש גם בענינים אלו.

גם כאשר אח"כ בהיותו כבר בארה"ב — אחרי קום המדינה — שלח מכתב הראשון עם דעתו הקדושה אודות מהות המדינה והחיוב להתרחק מכל מחשבה של שמחה לגבי יסודה — רצו מאנ"ש לעכב פרסום דעתו בזה, עד אשר המכתב הוצא כתוספת ל„החומה" ועי"ז נכנס הגה"ק מרן זי"ע להיות הראשון העומד בפרץ במלחמה קדושה נגד כפירת המדינה.

אין לי גם ספק בזה כי כל הבנין האדיר והחזק שנבנה ע"י מרן זי"ע לאחר החורבן בארה"ב — בהגיעו לשם, לא הי' בימים ההם לפי הנוסח אשר הקהל „רצה לשמוע" **אלא דבריו** הקדושים והדרכותיו נאמרו ונישנו על יסוד האמת לאמיתו ופעלו על דעתו לבד — וכך הציל את מה שהי' ניתן להציל.

ה„יש מאין" שנוצר בדרכו הקדוש על ידי אמירת דברים ללא חת כ„רב" **שהוא** ורק **הוא** קובע דעת תורה ולא נגרר אחר צרון הקהל גם כאשר מצפים לשמוע מה שהם רוצים לשמוע — ולו גם אויף אן עהרליכען אופן", דרך קדוש זה הי' המיוחד העצום בדרכו הקדוש ואין מי שיכחיש שזוה הי' „יחיד הדור" ושוב דרכו זה לא נגע לפרט זה או פרט זה בדרכי עבודת השם אלא כדברי הגה"ק משינאווא זי"ע בכל דרכי העבודה בבת אחת וביחד **בכלל** ובמיוחד בנוגע למלחמה

הקדושה נגד הכפירה הציונית והמדינה. הוא הי״ „הרב הגדול בענקים״.

„...וזה בודאי שצריך שיהיו בארץ ישראל עובדי ה׳ בטהרה במקום קדוש. ולדעת הרמב״ם ז״ל הוא הכרח בשביל קידוש החודש והמועדים ולכל הדיעות קיום התורה והמצוות שמה חשוב ויקר יותר עד אין שיעור, כאשר יתבאר במאמר השני.

וצריך להתאמץ בכל אופן ואופן להחזיק תושבי הארץ בגשמיות ורוחניות בכל מה דאפשר, בפרט עכשיו שההכרח להצילם מזרם המינות ר״ל וכמה יגיעות מוטל עלינו עבור החזקת תושבי הארץ כנודע. **גם אנכי בעניי שרחתי הרבה בזה״** עכל״ק מרן זי״ע ו„יואל משה״ עמוד נ״ה.

לא הי׳ בדור הזה מי שהראה באצבע את הפסול והשלילי ברעיונות הציונים וגירויהן אשר גילו פנים בתורה שלא כהלכה בכל מה שנוגע לארץ ישראל ומצוות הישיבה בה.

והנה — גם לאחר כל ה„קנאות״ וההתנגדות לרעיונות ומחשבות הפסולות האלה, ולאחר הבאת מאמרי חז״ל בכל חלקי התורה לביסוס וראי׳ לצדקת ה„שיטה״ גם לאחר כל זה — נשאר האמת לאמיתה של תורה בחיוב והכרח לחזק את הישוב בארץ ישראל הקדושה למען טהרת הקודש בעבודות ה׳ **דווקא** בארץ ישראל.

לא הי׳ בדור הזה האחרון מי שלימד לדורו את הצורך להתרחק מכל זיק של אהבת ישראל ואהבת ארץ ישראל „מדומה״.

אבל גם יחד עם זה לא הי׳ מי שידע והרגיש את הצורך בקיום ישוב ארץ ישראל קדוש כפי שיסדוהו צדיקי דורות שלפנינו.

ומשום כך לא הי׳ בדור הזה מי שריכז בידו בכספי שלומי אמוני ישראל והעבירם למטרה הקדושה של מוסדות קדושה בארץ כמרן זי״ע.

שמעתי כי פעם בעת דרשה למגבית עבור מוסדות קודש אמר מרן זי״ע. „הלא אילולא דרכי היו פושטים מכם כות־נותיכם עבור המגבית המאוחדת של החפשיים וכל מה שאתם תורמים למוסדות הקודש, עדיין אינו מגיע למה שהיו חומסים מכם ללא דרכי ועמדתי״.

אין מי שיכול למדוד את השפע קודש אשר הזרים מרן זי״ע לצד הקדושה למוסדות הקודש ועי״ז ויחד עם זה מנע כי שפע זה יגיע לצד הטומאה. נזכר אני מה ששמעתי מפי **הרה״ג אהרן קצנלבויגן** זצ״ל בשם מרן הר׳ יוסף חיים **זאננעפעלד זצלה״ה** מרא דארעא קדישא, שהקשה: על החז״ל יברכך ד׳ בממון ויחונך מן המזיקין, האם מי שיש לו ממון, צריך לפחד יותר מהמזיקין? וענה ע״ז בעמקות דברי: ודייק — „מן המזיקין״ צריכים לדאוג כשיש ממון שהוא לא יגיע לידי המזיקין ושלא יהי׳ למזיקין כסף — וזה מדגיש פעולתו האדירה של מרן מסאטמאר זי״ע כנ״ל.

„...תלמידי הבעש״ט הק׳ בודאי שהיו מלמדים זכות ורחמים על ישראל בינם לבין קונם בתפלתם הזכה כמו שעשה מרע״ה ובטלו כמה גזירות מישראל בכחם הנשגב ונדברו יראי ה׳ איש אל רעהו באיזה אופן ללמד זכות לפני הש״ת. אבל בפני העם ובכל מקום שהי׳ חשש על איזה נדנוד עבירה אדרבא היו קנאים גדולים גודרי גדר ועומדים בפרץ והיו צווחין ככרוכיא נגד כל נדנוד עבירה קלה״ עכל״ק של מרן זי״ע ב„ויואל משה״ עמוד רס״ג.

כפי ש„קנוי״ (המקנא לאשתו) מקורו באהבה ואין מקורו בשנאה גרידא, כך גם „קנאות״ מקורו באהבה אמיתית לעצם הנכסף.

יסוד האהבה האמיתית לכל ישראל ולארץ ישראל היא ורק היא צריכה ויכולה להיות מקור לקנאות לכבוד שמו ית׳.

בדורנו לא הי׳ מי שמיזג בתוכו כמרן זי״ע תוכחה מגולה מתוך אהבה מוסתרת ודבריו הקדושים הנ״ל מעידים כמאה עדים על מקור שיטתו לקנאות קנאת ד׳ מתוך אהבה עזה ולמוד זכות בינו לבין קונו על כלל ישראל לשם בטול גזירות קשות.

ועכשיו כאשר נשארנו דור יתום ממנו מחובתנו ללמוד מדרכיו הקדושים לאכללא רחמי בדיני ועי״ז לבטל כל גזירות קשות ברו״ג ונזכה לשנת גאולה וישועה בב״א.

אוי לה לספינה שאבדה קברניטה

בדור כדורנו אשר החשך יכסה ארץ חשכת הכפירה הציונית כסה העולם להרים דגל המרד נגד הקב״ה ותורתו, לעמוד על ה׳ ועל משיחו, ובהשתתפות הכת האגודאית בהסכמת גדוליהם עלה בידם להשתלט על ארץ ישראל ועם ישראל, ולבלבל לבות המוני בית ישראל, בזמן טרוף כזה אוי לנו כי נאבד מאתנו **המאור הגדול וגבור מלחמה רבן ומאורן של ישראל ראש גולת אריאל כ״ק מרן רבינו**

כ״ק מרן רבינו **יואל טייטלבוים** זצוק״ל
האדמו״ר מסאטמאר וגאב״ד פיעה״ק ת״ו

הקברניט הגדול אשר הנהיג עשרות שנים את ספינת היהדות החרדית בתוך מים הזדונים לבל ישטפוה זרים, חקר ולבן דעת האמונה בדבריו קצהו, וידבר אויבי ה׳ בשער ללא חת ופחד מפני משה״ „על הגאולה ועל התמורה״ דעת התורה המסורה והמקובלת והאיסור החמור בהשתתפות בבחירות לשלטונות הציונים הכופרים והחוב להתבדל מכל אשר להם.

לן יאות למבכי, לן יאות למספד,
העומדים במערכות במערכות המלחמה,
מלחמת ה׳ בעמלק הציוני:
איך נפלו גיבורים ויאבדו כלי מלחמה

לזאת תתקיים אי״ה ביום רביעי, פ׳ כי תצא, ו׳ אלול התשל״ט, בשעה 2 לשא״י (8 אירופית) בהיכל
ישיבת תורה ויראה מאה שערים
דברי הספד והתעוררות
ללמד בני ישראל קשת להמשיך דרכו ומלחמתו הק׳ נגד נסיונות הדור בהתרחקות והתבדלות מרוחות זרים
יספידוהו: הרבנים הגאונים:
הרב ר׳ **שמואל דוד מונק** שליט״א
אב״ד דקהל החרדים חיפה
הרב ר׳ **דוב סוקולובסקי** שליט״א
הרב ר׳ **מנדל כהן** שליט״א
הרב ר׳ **חיים קצינלנבוגען** שליט״א
הרב ר׳ **שמעון אלי׳ קרישבסקי** שליט״א
הרב ר׳ **אברהם יעקב עפשטיין** שליט״א
ונזכה לשמוע בשורת המבשר הקיצו ורננו שוכני עפר בהתגלות כבוד מלכותו ית׳ בעולם

כולל יראי ה׳ נטורי קרתא
פעיה״ק ירושלם תובב״א של היהדות החרדית באר״י

חרב שמחה עלברג

האדמו"ר מסאטמאר זכר צדיק וקדוש לברכה

האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל היה הרבי בה"א היחידה של כלל ישראל גדול, אשר במיוחד באמריקה, החיה מחדש את הדמות ההיסטורית של ישראל-סבא, במתכונתו הפנימית כמו החיצונית. בכל דור מצוי ונשאר אחד המיוחד שבגדלותו ורוממותו הרוחנית אין הוא משתייך בכלל לדור שבו הוא חי ומשפיע. הוא מהווה עדיין יצירה של הדור הקודם שחי בספירות עליונות, אלא שמשפיע הוראותיו להיות בדור מאוחר יותר, כדי שיוכל לשמש מופת ודוגמה איך וכיצד יש לטוות גם הלאה את שרשת הזהב של היהדות. הרבי מסאטמאר זצ"ל נשאר שריד מהחורבן הגדול כדי שהדור הקם מחדש יוכל לראות מה הוא רבי וכיצד הוא חי בעולמות עליונים גם בהיותו בעולם הזה.

רבבות יהודים קראו קריעה שלוש פעמים. עפ"י דין חייבים לקרוע קריעה על אם ועל אב. "על שלושה חייב לקרוע, על אביו ואמו, על ספר-תורה שנשרף והרואה ערי יהודה בהורבנן". הוא היה לחסידיו אב ואם. הדור שלאחר החורבן היה דור ללא אב ואם. נשאר מיתום לחלוטין. והוא נעשה לאב נאמן ולאם נלהבת עבור כל אלה שדאג לעבורם שמחם. מן הנותרים, יצמח דור חדש שילך ויצעד בעקביות ובנאמנות לפי שיטתו הבדוקה. "על ספר תורה שנשרף" הלא צריכים לקרוע קריעה. ואם האדם איננו עיוור, עיוור מוחלט, ואין הוא עבד נרצע למפלגתיות שלו, הרי שלא יכול שלא לראות בו ספר-תורה חי. כל אחד מאבריו אות קדושה שנכתבה בקדושה וטהרה, ובפעם השלישית חייבים היו לקרוע קריעה: "הרואה ערי ישראל בהורבנן". הוא, הרבי מסאטמאר, בנה מחדש את ערי ישראל החרבות, מדינות שלמות, ערים וקהילות ישראל נחרבו במובן פיסי ורוחני. לא קל הוא לבנות ולחקים מחדש עיר יהודית במובן הפיסי, ופי עשר קשה יותר להחזיר לעיר יהודית את דמותה וצביונה המקוריים כפי שהיו פעם, לא קל הוא לעצב עיר שתהיה דוגמה ל"עיר ואם בישראל". ומסאטמאר החזירה הרבה קהילות לדמותן המקורית כבעבר. ועתה, כאשר הרבי מסאטמאר כבר איננו, מתעוררת חרדה מה יהיה על אלה ערי ישראל השקועות עדיין בחורבן, המצפות ומייחלות לתיקון.

מה תאמר מסאטמאר?

"מה תאמר מסאטמאר"? — מסאטמאר לא שיטרה רק את גבולותיה שלה, אלא בעצם קומה הצליחה לשמור גם על אחרים, ולא רק על אלה שדגלו בשיטתה. הרבה אחרים נזהרו בפעולותיהם ובגישותיהם, מתוך הרהור: אולי אפשר למצוא דרך לפתור בעיה זו או אחרת בדרך נוחה יותר, אלא מאי? מה תאמר מסאטמאר על כך? לא, אי-אפשר לעשות כך, מכיוון שמסאטמאר תרעיש עולמות, היא תעורר את דעת-הקהל. אפילו המתנגדים הפוליטיים של מסאטמאר, אלה שהם רחוקים ממולדן-ומהשפה שלה, נמנעים ונרתעים מלעשות דברים מסויימים, מתוך חשש לתגובה של מסאטמאר. באופן זה הגבילה מסאטמאר לא רק את החוג שלה עצמה, ככל שהוא גדול, אלא היה לשומר ישראל בחזיתות רחבות ביותר.

אצל אברהם אבינו נאמר: "גדול בחענקים". גדלות מתבטאת לא פעם ביכולת להתייצב נגד העולם כולו. בעולם של עבודה-זרה בא לו יחיד, אברהם אבינו, והוא מתייצב לבדו כנגד כל העבודות הזרות ובא ומכריז על אמונת-היחוד, יחוד-השם. וכאשר בחלל-האויר מריעים כל פעמוני האלילים, עמד אברהם ומכריז: השם אחד. הרבי מסאטמאר לא כופף עצמו בפני אף אחד. ביטא את דעתו, את שיטתו ואת האני מאמין שלו, תוך ההתנגדות לשיטתו מצד עולם גדול וחרב. התנגדותו למדינה, אף שנדוליי ישראל קיבלו במידה מסויימת ובדיעבד את מדינת ישראל בעובדה, אפנם לא באידיאה אבל חיברו בתיונית קיומה לאחר שכבר קמה, מתוך ראיה בקיומה יד ה', שהרי אחרת לא היתה קמה, — אך הוא ניצב חזק ואיתן עד לרגעו האחרון בראותו בהקמת המדינה עונש וסכנה לקיומה של היהדות המקורית. התנגדותו למדינה וכל פעולתו כדי להחדיר את תודעת ההתנגדות למדינה היתה מופלאה. לא להתחשב בהתנגדות מקיפה מצד עולם גדול וגרהב ביותר — לשם כך מוכרח האדם להיות גדול בענקים, וכזה הוא היה.

תדבק לשונם לחכם של אלה אשר ראו בהתנגדותו ביטוי לשנאה. חס-ושלום כפול ומכופל! התנגדותו נבעה מאהבת ישראל עמוקה. אהבתו הגדולה והעצומה היא שהכתיבה לו, כי ציונות אפילו של יהודים עם קפומות של שיראין יש עמה סכנה נוראה לכלל ישראל. ציונות, בכל צורה שהיא, אפילו היא עטופה בפסוקים, היא אבי-אבות הטומאה הפוגעת ומסכנת את כלל ישראל. והלא כך סברו כל גדולי ישראל בדור הקודם. מסאטמאר לא שינתה את דעתה ועמדתה אפילו לאור המצבים החדשים שהביאו את מדינת ישראל לעולם והיהדות החרדית העמדה בפני עובדה קיימת. מסאטמאר לא הכירה בעובדה זו.

מסאטמאר באמריקה היתה התגלות, תופעה, שלעתים נדירות היא מתגלה באופק החסידי. במובן מסויים היה לחסידיזות גור ומסאטמאר אותו כוח, ומתוך עוצמה של גבורה פנימית אחת הם נדחפו ונרתמו לפעול ולעשות את התפקידים הכבירים. "גור" בפולין הוללה מהפיכה ופעלה נגד הנהות מסויימות שהיו מקובלות על הכל. הרבי הזקן מגור היה המהפכן הגדול שנשלח מגורם, בכדעו את רעיונותיו שעל ידם הציל חלק גדול מיהדות פולין מן ה"מודרנים" אשר הרעיל חלק גדול מהנוער. רעיון אגודת ישראל, הקמת בית-יעקב ויסוד עתון יומי — כל זה נשא עמו אופי של מהפכנות נועזת. לא אחד התייצב כנגד כל הדברים הללו שהכניס למחנה היהדות החרדית, אך הוא לא נרתע ובהתלהבות-דקדושה הוא התגבר על המתקומים וכל המכשולים ובכך שימר את הצורה החיסטורית של יהדות פולין. גם מסאטמאר היתה מהפכנית, ללא מורא וללא חת, הרבי מסאטמאר זצ"ל נאבק באומץ נגד רעיון מדינת ישראל, נגד התמונים שנלכדו מכושפים ברעיון המתעה של גאולה בכיכול, נגד הרבה יהודים משלנו, אשר ראו בהקמת המדינה ישועה לכלל ישראל. ואילו מסאטמאר נלחמה נגד זה, באומרה שהמדינה רחוקה מלהיות ישועה, ואולי להיפך, שכן מלכות ישראל שכזו היא בגידה במלכות-שמים.

ואל נגקוט לשון של קלות-דעת כאילו כל השוני עמד על כך שלמסאטמאר היו אמצעים אחרים כפי שהיו לחלק המאורגן שביהדות החרדית. ההבדל היה הרבה יותר עמוק ויסודי. לא פעם חצין קיר גדול בין מסאטמאר לבין המחנה הגדול של שומרי התורה. לא רק דרכים ואמצעים חילקו ביניהן, אלא היה הבדל בעצם המושג: ארץ ישראל. הוא הבין אחרת את מושג הציונות, שהיא שורש הרע בתקופת ההדורות האחרונים. וכל פשרה, ולו הקטנה ביותר, לגבי ארץ ישראל מזליכה לפי שיטת מסאטמאר למתן לגליוציה לציונות.

במערכה על קדשי ישראל

מרן זצוקללה"ה בעת קריאת "קוויטל"

הרה"ג מפאלטישאן שליט"א מנשק את ידי רבינו זצ"ל

הקודש והמקדש

/ הרב א. מ. ברייטשטיין סד"ד

משכן קדשו של כ"ק אדמו"ר רשכבה"ג מרן מסאטמאר הגאב"ד דפעיה"ק ת"ו, היה קודש הקדשים שמשם אורה יוצאת לעולם לעזרות ולחצרות קודש לישיבות ובתי הת"ת לבתי כנסיות ובתי מדרשות ולבע"ב במעונותיהם.

מאהל הקודש הזה הושפע שפע רב של קדושה ואמונה צרופה וטהרת המוחות, והינוך דורות ישרים לאלפים ורבבות בישראל.

500 בעדפורד עוועניו בברוקלין שבניו־יורק הפך להיות לבית המקדש מעט בדורינו מאז שכן בתוכו קדוש ה' מרכבה לשכינה הקדושה מורינו ורבינו איש אלקים הרב הדומה למלאך ה' צב'.

והי' כל מבקש דבר ה' סר שמה ושאל באורים ודברות קדשו היו ברורים כעצם השמים לטוהר וכשמש בצהרים ללא היסוס ללא מקום להטלת ספיקות הכל ברור ויציב וללא השארת מקום לפקפוקים. והזוכים להיות מעלין בקודש להסתופף בצלו של אילנא רברבא וקדישא היו יוצאים בפנים מאירות ובדעה ברורה וצלולה יודעי די"ר ישכון אור.

ארצות הברית אשר מקדם הי' אוירה אויר ארץ העמים ועשרות בשנים נפלו בה חללים רח"ל חללי רוח ונשמה ונפשות נעשקו ונטמעו רח"ל בתוך גלגלי הגעש והרעש הסואן לריצה ורדיפה אחרי הדולרים וצבירת הון בדרכי עקלתון ובחילולי שבת וכו' רח"ל. זכתה להתרפא כאשר עיר וקדיש נחית משמיא הוא רבינו הקדוש זיע"א שטיהר וזיכך אוירת וויליאמסבורג, ועשה בה הגעלה ליבון והכשר בכח התורה והטהרה והקדושה שחי בהם.

וקרנות אורו זרחו לכל רחבי אמריקא וקנדה ונהרו אליו להנות מזיו קדשו לשמוע ד"ת דע"ת ורא"ח בעת רעוא דרעוין ובכל עת רצון ונהנים ממנו עצה ותושיה וישועה.

ובב"מ שמצודת רבה"ק פרוסה נבנו מיד מרכזי תורה ובתי חינוך לבנים וגם לבנות על טהרת הקודש, ומהם יתד ומהם פינה לכל ענייני היהדות בעיר.

אשרי למי שזכה לעמוד במחיצתו הטהורה ולשמוע מפ"ק דא"ח שהתמלטו כדורי אש קדוש תורה מן השמים, כי אור הגנוז שגנז הקב"ה לצדיקי הדורות, אור הקדושה אור האמת בדורינו ירד ובא לעולם דרך משכן רבה"ק, וגופו הטהור הי' בית־המקדש. (ובד"ק של הגאון הקדוש הגר"י גרינוואלד שליט"א מפאפא בהספידו במנוראו בפני מיטת רבה"ק נבג"מ, שאמר כי ביהמ"ק מונח בפנינו וקשה סילוקו כשריפת בית אלקינו וגעה הוא וכל קהל הקודש בבכי נורא.)

צדיק יסוד האמת אשר לא חת מפני כל — כי מפני שמי ניחת הוא — ואורייתא דקא מרתחא ביה, הוא אשר הציל את כל הדור הזה מציפרני הכפירה והטומאה רח"ל, ולא דוש לכבודו הוא אלא לכבוד שמו ית', וע"כ זכה לבנות עולמו בחייו עולם של תורה עולם של חסידות יראה וקנאת ד"צ, עולם של צדקות וחסדים עם הכלל והפרט, הנפש והגוף. ואין לך אדם בעולם כקטון כגדול שלא נהנה במישרין או בעקיפין מרוח קדושתו ומערכות הקודש שערך להצלת כלל ישראל בימי חבלי משיח הקשים בימי הסתר בתוך הסתר.

מלבד זכות כחות הנוראים בתפילותיו הטהורות הזכות והקדושות בהשתפכות הגוף והנפש בבכיות עצומות השוברות כל לב. על גלות השכינה על צרות ישראל ותחנוניו כבן המתחטא לפני אביו שבשמים לחוס ולשלוח הגואל צדק ב"ב.

בדורינו הי' הוא הכהן הגדול שהתעטף כשליח ציבור ונכנס לפני ולפנים ושפך דמעות כמים לגאולתם ופדות נפשם של ישראל ועורר רחמים עלינו בכל דברי פיוס ותחנונים לשים סוף וקץ לצרותינו ולעורר עת פדות נפשינו. ורבבות תלמידיו אף הם למדו להתפלל בדמע ורגש קודש לאקמא שכינתא מעפרא ולישועת כלל ישראל.

רבבות תלמידי רבה"ק מחוננים ברוחו הטהורה ללחום מלחמת ה' ברמה, ללא פשרות וויתורים ח"ו בחומת דת תוה"ק, רבבות קיבלו בחרדה דרכו הקדושה להזיל מעות מכיסם להצלת הזולת בצדקה וחסד שאין להם ערך ושיעור, הוא לימד אותנו ללוות בספים ולעשות חסדים, ולהיכנס לתוך מצב של כל מר לב ונפש נענה. ואכן נעשתה וויליאמסבורג למקור חסד וצדקה שאין דוגמתו בעולם.

ולאחרונה כאשר רבה"ק הורה לבנות מקום קדוש במנוראו שליד ניו־יורק, נתמלאה בקשתו ואכן הוקמה עיירת מנוראו על יסודות חזקים בתקנות גדולות, על אדני הטהרה והצניעות למופת. והפכה מנוראו להיות משכן טהור ליראי ה' וחושבי שמו שהתלכדו מסביב לביהמ"ק מעט, של רבינו הקדוש, ולהנות מאורו ותהי מנראו לירושלם דאמריקא, בלימוד התורה בצדקות וחסד, בחינוך טהור וקדוש, ובכל הדרוש לחיי קהילה טהורים עצמאיים לפי דעתו ורוחו הקדושה של רבינו זצוקללה"ה.

ברבה"ק נתגבשו כחות נפלאות שלכאורה מנוגדים זל"ז, מצד אחד האב הרחימאי על כאו"א מישראל החש בצרתן וכואב את כאבן ובא לעזרת כל מר נפש וקשה יום. ומאידך כח המלחמה — מלחמת ד"צ — והשנאה כלפי שונאי ה' ותורתו. ובכל דבר שנגע לכבוד שמים נאבק והגין במסי"נ לשמור מכל משמר נגד כל התחדשות וסכנה ופירצה בחומת דת תוה"ק ונגד הציונות ושלטונה והצבועים המתעטפים באיצטלא של דת והצלה מדומה ומתחברים לעוקרי התורה והדת רח"ל.

ואמנם טעות הוא להעלות על הדעת כאילו ב' כחות קדושה אלו מנוגדים זל"ז ח"ו. אדרבה כי כשם שצדקתו נבעה מתוך חמלה ורחמים על כל ישראל כן מלחמותיו ותקיפותו נגד אויבי היהדות היו מתוך חמלה ורחמים והצלת כלל ישראל מאסון רח"ל.

ושניהם ממקור קדוש אחד יהלכון. וכמאה"כ אוהבי ה' שנאו רע. — הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי.

זכורני כי כאשר רבה"ק ביקר באה"ק ת"ו בשנת תשי"ט, יצא אחד מעתוני השמאל, במאמר ראשי בכותרת ענקית **הגרל האחרון על המצבר האחרון**, בהצביעו על רבה"ק כמנהיג ומצביא אחרון על העדה החרדית שהוא מבצר היהדות בקול צלול וברור בדורינו.

וחשבתי ע"כ את דברי המד"ר: אין שבחה של מטרונה אלא בשעה שהיא מתקלסת מן הרחוקים כי ברבינו ראינו זאת שגם הרחוקים הכירו בכח קדושת רבינו שהוא הגדול המנהיג המגין ומציל ספינת היהדות בעולם ומבצרה האחרון העדה החרדית במערכותיה למען הצלת קדושת ירושלם וארצנו הקדושה ת"ו.

כעת כאשר נחרב בהמ"ק הזה, כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה', ואנו נשמור כבבת עין על הירושה הרוחנית הנוראה שהשאיר לנו רבה"ק הן דברות קדשו בדרשותיו הטהורות בע"פ, והן בספריו הנוראים שבהם נראה ונשמע קולות וברקים מסיני.

ויעלו ויבואו וייראו דמעותיו ותפילותיו ויצטרפו לבכיות ותחנוני הדורות להחיש ישועתינו הקרובה מגלותינו הנוראה הקשה מכל הגליות גלות הגוף והנפש תחת שלטון הערב רב (בכל שמות לווי העוטפים אותם) ונתקיים בנו בעוה"ר הכתוב ורדו בכם שונאיכם — בכם ומכם (כדברי הספרי.)

עתירתינו מלב נשבר עד תהום נימי הנפש בשברנו הגדול על חורבן הקודש והמקדש, כי זכותו הגדולה זכות שאין דוגמתה בדורות, תעמוד לנו להמשיך בדרכו הקדושה הן קהילות הקודש ומוסדותיו הק' בתפוצות, והן באה"ק ת"ו.

ובאה"ק נתלכד מסביב למאורות הגדולים רבותינו הגאוה"צ הבידו"צ שליט"א, בראשות רבן של ישראל כ"ק מרן הגרי"י וויים שליט"א הגאב"ד, שכידוע עלה ונתמנה באה"ק בעדתנו ע"י רבינו קה"ק זיע"א, ובזה נעשה נייהב לנשמתו הטהורה, ולחזק העדה הקדושה במערכותיה ולשמור על מבצרי התורה והחינוך בבת עין היהדות שישארו בקדושתן וצביונם הטהור.

ואין לנו להישען אלא על אבינו שבשמים שיחוס על עמו וארצו, ויעורר רחמיו מקודש לגאלינו ויחיש עת פדיון בביאת גוא"צ ואז נינחם.

גדול כים שברנו מי ירפא לנו

אליעזר עפשטיין ברוקלין

מאין שואבים כח, מאין לוקחים מלים בכדי לבטא את השבר הגדול והאסון הנורא אשר פגע בכלל ישראל בהסתלקות מנהיגו של ישראל.

כל הביטויים הרגילים, כל המליצות והלשונות היום־יומיות של צער ואבל שמשתמשים בהם כסדר במאורעות כאלו, השם ישמרנו, נעשים חיוורים ואינם בכח להביע את האסון המר.

איה שוקל ואיה סופר. מי הוא זה אשר יוכל לאמוד את האבידה הגדולה אשר אבדנו בעוונותינו הרבים. מדת הדין גברה ונותרנו כצאן בלי רועה.

דורנו דור יתום, שנשאר לדאבוננו עורם ויחף אחרי חורבן העולם הגדול והמר, היה לו עד לפני ימים מועטים הזכיה שבתוכו היה שרוי אחד מהראשונים כמלאכים, אחד משיירי כנסת הגדולה. רב הדומה למלאך ה' צבאות אשר כל כולו קודש לה', וכל חייו היתה שרשרת אחת של עבודת הקודש, של מסירות נפש בפועל ממש, של נכונות להקרבה עצמית למען ה' יתברך ותורתו הקדושה. איש אלקים זה כחד משרפי מעלה היה עוד לפני זמן מועט בקרבנו עלי אדמות — ואיננו, כי לקח אותו אלקים.

הוא עלה בסערה השמימה, באופן כה פתאומי. זה עתה התפלל לפני העמוד, ערך שלחנות, בירך את הקהל ונשא את סבלם. הנה זה עתה נהנו עצה ותושיה מצדיק יסוד עולם הזה — ופתאום, אסון ויתמות כזה! עולם השך בעדינו!

93 שנים זהר האור המזהיר. 75 שנים האיר עמוד האש על האי בוצינא קדישא על פני כל העולם ולאורו הלכו דורות שלמים של בני ישראל, אלפים ורבבות אנשים כשרים ותמימים יראים ושלמים. — והנה כבה לפתע האור האלקי, העולם חשך. מי יאיר לנו להבא את הדרך?

גדול כים שברנו מי ירפא לנו.

קטנים ואפסים הננו אף להשיג מה אבדנו. בכדי להשיג זאת נצטרך לכה"פ מדה מסויימת של גדלות ותבונה, וזאת בודאי אין בנו.

אפילו בדורות הקודמים כאשר היו לו לכלל ישראל ארזי הלבנון אדירי התורה, היה אדם הגדול בענקים כזה שמשכמו ולמעלה גבוה היה מכל העם מתעלה ומתרומם בגדלותו ושלימות שבו, מכל שכן בדור כזה של יתמי דיתמי.

רבינו הקדוש והטהור זי"ע היה כעיר וקדיש מן שמיא נחית. כמי שלא מעלמא הדין. שריד מדור דעה של התקופות הקודמות ולמעלה מהשגתינו להשיג שמץ משפעת גדלותו ויופי וזהרו.

לא הערכה מנסים אנו כאן לכתוב. חלילה וחלילה. רק מעט התבוננות ומחשבה זעירה מה בעצם אבדנו.

לא על תיאור ומנין הסגולות היקרות והגדולות של כ"ק מרן הקדוש זי"ע מתמודדים אנו, כי זה אינו ביכולת, ובודאי לא כאשר המחות מכוונים, כאשר הלבבות שותתים דם והפצעים פתוחים. אבל הכאב הגדול לא ניתן לעצור.

נותרנו יתומים במובן האיום ביותר של המלה, כספינה המטורפת בלב ים. ושאירנו כספינה עזובה בלב ים המתנועעת במים הסוערים של הים הנועש. מי ינווט עתה ספינת כלל ישראל.

אחרי המאורעות הנוראים אשר עם ישראל עבר בתקופות האחרונות שכמותם לא קרה לכלל ישראל מאז היותו לגוי, אחרי כל הצרות והיסורים, אחר האבידות האכזריות של רבוא רבבות אלפי ישראל, כאשר קוינו כבר כי הנה יבוא סוף וקץ לכל צרותינו ויגיע תשלה וראש לפדיון נפשינו כי כבר נתמלאה הסאה — נשפך עלינו לדאבוננו חרון האף ונלקח מאתנו מגין הדור, רוח אפינו משיח ה' אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים.

רבא דעמי' ומדברנא דאומתי' — כ"ק מרן רבינו הקוה"ט זי"ע, היה צדיק ומנהיג הדור אשר חי רק למען הדור. כל עבודתו במשך ימי חייו היתה להדריך את הדור, להדריך ישראל על דרך הישר דרך התורה המסורה לנו מסיני, להציל את הדור מציפרני הכופרים והזדים, מהמסיתים והמדיחים שכל מאויים היה להרחיק ח"ו בני ישראל מה' יתברך ותורתו הקדושה.

על זאת מסר נפשו וזאת היתה כל שאיפתו ועבודתו בכל ימי חייו הקדושים על אדמות.

היאך היה נראה כיום כלל ישראל לולא הותיר לנו הקב"ה את מנהיג האמת אחרי החורבן הגדול של העולם? איך היה נראה מצב היהדות אילו חלילה לא היה לנו אותו ארז בלבנון המקים עולה של תורה? איה היינו עומדים כיום באמונות ודיעות אם ה' לא היה שולח לדור תועי לבב זה את המנהיג ורועה ישראל האמיתי, אשר הכניס והוהיר אמונה זכה בלבות ישראל והחזיר למוטב אלפים ורבבות נשמות תועות.

עתה כשרבינו הקדוש זי"ע כבר איננו בין החיים מנקרת השאלה החמורה: מי יאיר לבבות בני ישראל באור האמונה הטהורה? מי ינהל את המלחמה הקשה נגד הכופרים ומסיתים ומדיחים למיניהם, כאשר נלקח מאתנו שר צבא מערכות ישראל, הלוחם היותר גדול של מלחמות השם בדורות האחרונים.

הרי הוא היה חד בדרא שמפניו כולם חרדו ובדבריו התחשבו, אוהבים ושונאים, מעריצים ומתנגדים, כולם פחדו וזעו ממוצא פיו אפילו בעת שהמרו את פיו. כולם ידעו כי זהו ענק שכולו אמת, מקור האמת, וכולם ראו הכרח להראות לפניו מלוא יראת הכבוד.

רבינו הקדוש זי"ע לא התחשב עם העולם המשוקע ומושפע מדיעות נפסדות ולא נתפעל מאלו שהעיזו לפגוע בכבודו. דרכו היתה דרך האמת, בלתי לה' לבדו, לבד זאת לא נגע לו כלל.

עתה נשארנו לדאבוננו בחושך. הוא הלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות. עתה עלינו לחשוש כי הרשעים ושלוי עולם ירימו ראש. על עמך יערימו סוד. מה מאד גדול על כן צערנו וכאבנו. גדול כים שברנו מי ירפא לנו.

כ"ק מרן רבינו זי"ע היה אב רחמן לכל יהודי ולכל לב נשבר של איש ישראל. רועה ישראל שהצטער בצרתן של ישראל — של הכלל ושל הפרט — ודאג ברוך אבהי לכל נפש יהודי ששפך לפניו לבו הקשה בעת צרה רח"ל. הלב הקדוש של רבינו זי"ע שחת דם על צער של נפש מישראל ולא היתה שום התאמצות בעולם שלא נקט בכדי לעזור לאלה שפנו אליו לעזרה — ואף לאלה שלא פנו אליו...

יהודי כאוב כי נכנס לחדר קדשו של כ"ק מרן רבינו זי"ע היה יוצא משם בפנים שוחקות ומלא בטחון בהשי"ת כי קרובה ישועתו לבוא. שלא לדבר כלל ממה שרובא דרובא נעזרו על אתר בפועל ממש.

רבינו הק' זי"ע היה עמוד הצדקה והחסד. בהשגה האנושית הפשוטה אין להשיג ולשער איך הראה כ"ק רבינו זי"ע להכניס בלבות ישראל מדת הצדקה והחסד בהיקף כה גדול. לעשות ציבור שלם בני ישראל נותנים סכומים כה ענקיים למען התורה והיהדות, לצדקה ולחסד, הוא למעלה משכל האנושי.

הדהת להתנדבות של מסירות נפש הזאת מכל הסרים למשמעתו הצליח רבינו הקדוש לבנות עולמות שלימים של תורה וחסד, ואף עזר לאחרים להשיג זאת.

במידת הצדקה, לעזור לנצרכים, לא היה הבדל אצל רבינו הקדוש זי"ע בין אנשי שלומו לאחרים. כולם נהנו מידו הרחבה הפתוחה והקדושה.

הוא היה סומך נופלים ורופא חולים.

יהודים נכאי לבב, מלאי צרות וכאב, עם חולים במשפחתם השם ישמרנו, היו פונים בכל צרתם להרעיא מהימנא שיתפלל ויעורר רחמי שמים, ורצו גם לשמוע עצות והוראות, וצדיק גזור והקב"ה מקיים. מי ירפא עתה לבבות ישראל. לאן יפנו בעת צרה? גדול כים שברנו מי ירפא לנו.

עוד לא היתה בכל תולדות ישראל תקופה כה קשה כבזמנינו. כלל ישראל אשר כבר שבע צרות ונסיונות, בכל זאת לא עבר זמנים כל כך קשים כבדורנו.

הסכנות האורבות על דת תורתנו הקדושה הם מבית ומבחוץ. העולם משוקע בהתהום של הפקרות, כל כדור העולם הולך ושוקע. היהדות היתה בדיוקא התחתונה, תורה ירדה בשפל המצב, ואף על פי כן הצליח רבינו הקדוש זי"ע להכניס רוח טהרה לאלפים ורבבות לבבות בישראל ולקרבם לאביהם שבשמים.

בכוחו הגדול בסיעתא דשמיא העמיד רבינו הק' זי"ע יסודות של חינוך קדוש ומוסכם אשר ב"ה הציל כל הקיום של עם ישראל ושל דורות הבאים.

לא רק על מוסדות התורה והחינוך שלו אשר הקים כ"ק מרן זי"ע שם את חותמו הקדוש, כי גם על מוסדות תורה וחינוך אחרים עד אין ספור, הקרובים והרחוקים, השפיע באור תורתו וטהרתו.

לא תהיה זאת כל שמץ של גוזמא או הפרזה לומר, שאין בעולם כיום מוסד תורה שלא היתה לו איזו השפעה לטובה כתוצאה מהיסודות החזקים והבצורים אשר העמיד כ"ק רבינו הקדוש זי"ע. ועתה אבדנו זאת. רבי יוחנן בן זכאי של דורנו איננו. מנהיג האמת איננו.

אפשר למשול כך את שרשרת המחשבות עד אין סוף ולא להגיע עד תכליתן, חייבים אנו על כן לסיים הדברים ולכבוש את הכאב בתוכנו. כלל ישראל עוד לא היה ביתמות כמו עתה. אין במה להתנחם רק הקדוש ברוך הוא יכול לנחם הלבבות השבורים והכאובים — אנכי אנכי הוא מנחמכם.

הרופא לשבורי לב הוא ירפא לבות בני ישראל הנשברים!

האמונה

אז נדברו יראי ד' איש אל רעהו וגו'. פי' רש"י ז"ל .. אז מעשות הרשעים רשעם והטובים הלכו ק"ד רנית מפני, שנדברו יראי ד' שלא לידבק במעשיהם הרעים,וכו'.

בא חבקוק והעמידן על אחת הנביאים באמונתו יחיה.

וביחוד יפרד המאמין מן הכופר (האמונה מהכפירה וכו'. (חובת הלבבות)

חמר"ל חוג בני הישיבות י. ל. צ. בעיה"ק ירושלם תובב"א. ת. ד. 5375 האחראי מ. שמולעביץ

בס"ד. עש"ק פרשת שופטים — ר"ח אלול תשל"ט — פנימי — שנה ה', גליון 21

ויצא מן בת ציון כל הדרה

דברי קינה על הסתלקות האדמו"ר מסאטמור זצוק"ל

נשארנו שכולים וגלמודים משענת בית ישראל נפלה. הולכים חשכים ואין נוגה וקוים לאור יומם. **נגדעו לוהות הברית** ירד ונתמעט וגלה כבוד מישראל. ציון שוממה כי ה' הוגה על רב פשעיה. דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד כל שעריה שוממין. עינינו יורדות מים כי רחק ממנו מנחם משיב נפשנו. פרשה ציון בידיה אין מנחם לה. רבות אנחותינו ולבינו דוי. **השליך משמים ארץ תפארת ישראל.** בלע ה' כל נאות יעקב גדע בחרי אף כל קרן ישראל, בלע ישראל בלע כל ארמנו־תיה שחת מבצריו וירב בבת יהודה תאניה ואניה. זנח ה' מזבחו נאר מקדשו. טבעו בארץ שעריה, שריה בגוים אין תורה. **תורה תורה חגרי שק זעקי בקול מר לצור על שברונך ועל חליך.** ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון, העלו עפר על ראשיכם חגרו שקים. מעי נשפך לארץ כבדי על שבר בת עמי. **גדול כים שברך מי ירפא לך.**

חומת בת ציון הורידי כנחל דמעה יומם ולילה אל תתני פוגת לך אל תדום בת עינך במחשכים הושיבני כמתי עולם. השביעני במרורים הרוני לענה. פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי. **עיני נגרה ולא תדמה מאין הפוגות עד ישקיף וירא ה' משמים.**

איכה יועם זהב ישנא הכתם הטוב כלה ד' את חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה. **רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים.** זכור ה' מה היה לנו הביטה וראה את חרפתינו. **יתומים היינו אין** אב. זקנים משער שבתו. שבת משוש לבנו נהפך לאבל מחולנו **נפלה עטרת ראשנו אוי נא לנו כי חטאנו.** על זה דוה לבנו על אלה חשכה עינינו על הר ציון ששמם

אלי ציון ועריה עלי ארמון אשר נטש באשמת צאן הדריה, עלי ועד אשר שמם, עלי כבוד אשר גלה, ציון תקוני עלי ביתך אשר נשרף, צחי במרר על הגבעות שאי קינה ותמרור וקראי אל מקוניך קוני ואל תדמי קולך בבכי שאי, איך הושלך תפארת ישראל, קולך כקול נהמת יענים נאות יעקב בכי וקינה שאי. **חשכו מאורות וגם שחקים וכל דרך מאד נחשך סתום לפניך.** ציון למרום שאי עיניך וגם תראי ספדי והילילי עלי ראשך יפה מכלל נאוה בכל מהלל. **מים ומזרח ומצפון ותימן נותנים דמעות כטל חרמון בוכים על שבריך.** נאבדו ממך זקני אמת ואיה הדר חציריך איה משיחך בעד עמך יכפר. איפה בני עליון הלא אש בערה בעריך נחלותינו כנטשו ביד לוחם. **דמו כי לעד יהיה שם מושלו עדי יתכונן משוש כל הארץ. פעלו שקר והשילו עד כי יבא שילה.**

*

כבה נר המערבי הוסערנו כאניה **וקהל עדת ישראל כצאן בלי רועה מנויה. תם** כתם הטוב. זמותי כי לעד יאהילי רשעתי ונסעתי ונטש אהלי.

מי בדורנו יכול לקונן על האבידה הגדולה. **שהיה נחשב מלפני שישים שנה מגדולי הדור.** וה' השאיר לנו אותו לפליטה למען החיותינו ימים רבים בעת התגברות החושך והערפל שכיסה את הארץ. **ונשאר מצד הקדושה חד משיירי כנסת הגדולה, אשר הגן על כל הדור ולא נתן למשחית לבא אל בתינו.** תמיד היה תקותינו, כי נצא עם רבינו לקראת משיח צדקינו. כי ידענו **שהוא השריד האחרון אשר בית ישראל נשען עליו.** ועתה אהה ד' אלקים, איך נוטשנו. **עם מי נצא לקראת משיח צדקינו.** איך נוכל להמשיך חיינו בדור עקש ופתלתול זה. מי יורה

לנו דרך.

מי תיאר שכל כך יתגבר ההסתר פנים שנישאר בגלות המר הזה בלא רבינו. ועתה אהה. אנא אנו באים. אמרנו כי מים הזידונים לא ישטפונו. בזכות אותו זקן דקדושה. אשר תורתו וקדושתו ותפלתו יחסום כמו חומתַ ברזל, מסכנת כניסת האויב הרע ציונות שמה. קדושת מלחמתו לא פגה **עד יומו האחרון ממש, ואף בכוחותיו החלשים בגוף, לא קם ולא זע ממערכות צבאות ישראל בלא שום שינוי כמו, בכוחותיו בימי נעוריו.**

בכל שנרבה להספיד על רבינו נימוכח לדעת כי עדיין לא התחלנו, כי אין בדורנו אשר יוכל להספידו. אבל זאת יודעים אנו, **כי על ידו נתקיים בדורנו ההבטחה של כי לא תשכח מפי זרעו.** ועתה נכנסנו בההסתר פנים הגדול בלי מורה ובלי רועה. ואולי אלו אשר מדברי **תורתו של רבינו לא יזוזו אף בכקוצו של יו"ד הם יוכלו לעבור את הגלות הקשה בעת נסיון אחרון זה.**

בל נשלה את עצמינו כי יש תמורתו או מעין תמורתו. כי מי שיאמר כן טועה בזה טעות מרה. ואמנם לא היה כמצב הזה מיום היות ישראל לגוי. **ואין לנו שום מושג כלל לאיזה מצב נגיע בלא רבינו.** נתקיים בעוה"ר עם מותו של רבינו, כולו הפך לבן, כי אין מי שיעמוד בפרץ וספינת ישראל עתה כמטורפת בים סוער וגליה הומים בכוחות חזקים. ולא יועיל שום משענת, רק עינינו צריכות להיות צופיות אל ה'.

*

המחלוקת לשם שמים של רבינו נגד הרשעים נתקיימה עד יומו האחרון. רבינו היו כל דבריו כגחלי אש כנתינתה מסיני, רק התורה היה נר לרגליו. השליך את נפשו מנגד על כל קוצו של יו"ד מתורתינו הקדושה, וכך לימד ברבים. לא היה אצלו שום חשבונות, אלא היה ישר כמו שברא אותו אלקים ישר. אין מישהו בדורנו שלא נחשב לתלמידו, כי מה שנשאר תורה ואמונה בכל אחד מישראל, יש לרבינו הזכות על זה, כי לולא רבינו היה נשתכח תורה מישראל ח"ו. **יחיד היה בדורנו.**

מי היה יכול להשכין את התורה והקדושה באמריקע אשר היה כמדבר שממה ריק מתורה ויר"ש, לולי רבינו שאזר מתניו ויצא חלוצים לקראת אחב"י באמריקע אשר שם בזמנינו מקום הכי גדול של בתי כנסיות ובתי מדרשות וממשיכים התורה והאמונה כפי המקובל מדור דור.

מי היה בדורנו שיכול להרים ראש נגד מפלצת הכפירה הציונית, אשר פרשה כנפיה על כל קצוי תבל. ובטומאתם באו לכל יחיד ויחיד מישראל לעקרו משרשו רח"ל, והפיצו הכפירה בכל חלל העולם, עד אשר מלאו המינות בעולם כל כך עד שכמעט כולם נלכדו ברשתם הטמאה, לולא רבינו שיצא בחרב ובחנית קודש במסי־רת נפש שאין כמותו, וצעק ככרוכיא בדברי תורה ואמונה, ובקולו הצריח אף התגבר נגד האויבים הציונים אשר כבר עמדו על סף הכרעה לכבוש את כלל ישראל תחת ידם ח"ו. ורבינו הכניעם וגבול שם לים ואמר עד פה תבא. והקים דור של רבבות אלפי ישראל אשר לא נכנעו לבעל הציוני.

מי היה בדורנו ממעתיקי התורה המסורה לנו עד למשה רבינו ע"ה מפי הגבורה. שתי זרעותיו היו כשתי ספרי תורה וכל רז לא אניס ליה אש התורה יקדה בו, וחכמתו האיר פניו האצילים, כמאה"כ **חכמת אדם תאיר פניו.** ולא היה שאלה בביהמ"ד אשר רבינו לא ידע לענות, בראיות מש"ס ופוסקים ומכל התורה כולה. כמעין המתגבר בכל מקצעות התורה בנגלה ובנסתר בהלכה ובאגדה בראשונים ואחרונים, ספרי דרוש ומוסר קבלה וכו', בחריפות ובקיאות שאין כמותו, ועליו היה ראוי לומר כי היה ניצוץ משה רבינו ע"ה בדורנו. וכל חכמי ישראל היו נגדו כקליפת השום. **ומשמת רבינו בטל כבוד התורה.**

מי היה בדורנו בחינת **אחד היה אברהם.** הכיר את בוראו מקטנותו, ופירסם האמונה בהשי"ת בכל קצוי תבל, ואלקי אבהם היה בעזרו, והשגחת השי"ת עליו היה בבחינת צדיק מושל יראת אלקים, מי מושל בי צדיק. והיה לו תמיד סייעתא

דשמיא באופן נסי, וכך נצול מסכנה רוחנית וגשמית יחד, והכריע את העולם מכף חוב לכף זכות. כל העולם לא נברא אלא בשביל זה.

כמלאך ד' צבאות ביקשו תורה מפיו, והיה דורש שעות על שעות בדברי תורה,

בכל עת שהיו הקהל מבקשים ממנו, התחיל נובע דברי תורה מפיו כפי כח השומעים, וכפטיש יפוצץ סלע, כך התפשטו ניצוצי אש מפיו וכל גדול וקטן קיבל ממנו כל אחד לפי השגתו.

צדיק יסוד עולם. קדושתו ופרישתו, כמו הצדיקים מלפני כמה דורות, וע"י קדושתו עצר את הטומאה מלבא יותר, ונשאר קדושה בישראל, ומי לא הרהר בתשובה ותיקן מעשיו בעת ששמעו ממנו אפי' שיחת חולין, ובפרט בדרשותיו בימי השובבי"ם.

בספריו הקדושים האיר פני תבל. ביירר וליבן על פי דעת תורתינו הקדושה את העניינים שדורנו נבוך בהם מאד. ובטוב טעם ודעת בלשון המובנת לכל עד שכל מעיין בספריו שבילי עניינים אלו נהירים לפניו ללא שום צד ספק בדבר. ואם נשאר לנו קצת משענת בדורנו, הרי הם ספרי רבינו.

*

למשמע אזן דאבה נפשנו. מי שלא ראה ושמע תפלותיו של רבינו. והתלהבותו בשמחה של מצוה לא ראה אור מימיו. **אבל יחיד עשי לך ירושלם.** מה אדמה לך מה אשוה לך ואנחמך. נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת סכתה בענן לך מעבור תפלה פחד ופחת היה לנו השאת והשבר. הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים ה' אין בציון אם מלכה אין בה. ה' אלקינו הדמנו וישקנו מי ראש כי חטאנו לד' קוה לשלום ואין טוב לעת מרפא והנה בעתה. מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה. התבוננו וקראו למקוננות ותשאנה עלינו נהי ותרדנה עינינו דמעה ועפעפינו יזלו מים. עלי צהלת צבי צדיק אשר צפנת לצבאיך. **אדאג איה רועה ולא אמצאהו אקונן מי יתן ידעתי ואמצאהו.** איכה תפארתי מראשותי השליכו. הוסר משען ומשענה גבור ואיש מלחמה יועץ וחכם חרשים. כשלה ירושלם ויהודה נפל כי גמלו להם רעה. אמרו צדיק כי טוב. וירא אלקים את האור כי טוב ואין העולם כדאי לאורה וגנזו בגנזי מרומים. **נצחו אראלים ונשבה ארון אלקים.**

נתקיימה בנו בהסתלקותו של רבינו, **כי אפס עצור ועזוב.** ויראה כי אין איש ואין מפגיע בעדינו. ומפני הרעה נאסף הצדיק. **ונענשנו בכד רגיז רעיא על ענא.**

מה שנשאר מאורן של צדיקים רבינו היה האחרון שקלט בלבו הטהור וזכה באור פני מלך חיים. ועתה יקו לאור ואין הדברות קודש של רבינו היה בוקע והולך מסוף העולם ועד סופו, וניפץ לרסיסים הבל פיהם של האפיקורסים הגלוים והצבועים גם יחד. ותמיד נפל על הרשעים פחד רבנו. וזממם לא יכלו לעשות. ועתה בעוה"ר נשארנו בלי חומה וגדר אשר יעצור בעד הרוחות רעות מלהיכנס אל המחנה פנימה. ועתה וימת יוסף ויקם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף מה יאמרו הפלשתים בגת, **והידי עשיו מה יעשו כשלא ישמע קולו של יעקב.**

אין צרה כצרת העדר הרוחניות. העדר התורה והאמונה. העדר הקדושה והטהרה. העדר הדעת אמת. העדר האהבה והיראה מהשי"ת. ועתה נתקיימה בעוה"ר **ותהי האמת נעדרת.** ובמקום מנהיגי אמת היו צריה לראש, שוטטו ובקשו בחוצות ירושלם היש דורש אלקים. מי היה בדורנו שהצטער על גלות השכינה ועל שפחה כי תירש גבירתה. כרבינו. **לבו היה דוי על צרתן של ישראל.** ובקנאו קנאתו לכבוד השי"ת הסיר החרון אף מישראל ויכפר על בני ישראל. באנו למצב של ימי רעב לא רעב ללחם אלא לדבר ה'. רבינו השאיר חלל ריק ומעתה רק עינינו צופיות לרחמי השי"ת עד ישקיף ממרום וירחם על פליטת שאריית ישראל.

ואם שמצד אחד אין אנו ראוים כלל וכלל להספיד את רבינו. אבל מצד שני שעולם התמורות ירד בדורנו. וכמו שעל גלות קשה אומרים גאולה. ועל קטנים גדולים וכו' וכו', כמו כן יכול להיות שבהעדרו של רבינו לא ירגישו בכלל את התמורה הגדולה של מאור לחושך, ויכולים עוד לומר על החושך אור בדורנו יתום זה. בעוה"ר. לכן חובתינו לדבר הרבה עד כמה שידינו משגת. מגדולתו של רבינו לדעת מה חסר להדור. ואם נדע את החסרון נוכל אז להיות נאנחים ומבקשים מהשי"ת שירחם עלינו למען שמו בל יחולל ח"ו.

*

המשך

על מי לנו להישען על אבינו שבשמים. אחרי הסתלקותו של רבינו סכנה גדולה מהתגברות הציונות בעולם עד שלא ירגישו כלל את טומאת הציונות, כי בהעדר הקדושה לא יודעים טומאה מה היא. אבל דבר אחד מה שיש לנו להתחזק.

בכל מצב שהוא. לדעת ברורות אלקיהם של ישראל חי וקיים, וקוצו של יו"ד מתורתנו הקדושה לא יוכלו להזיז כל העולם כמאמר ר"ע, יבטל כל העולם כולו ולא יבטל קוצו של יו"ד מתורתנו. אפי' אם נהי' במצב של יחידים ממש. נכריז את דבר ה' האמיתי, ולהתחזק באמונה שלמה כי דבר ה' יקום לעולם. ואפי' אם יתכנסו כל העולם כולו נגד יחידים ממש המכריזים את דבר ה', לא יוכלו להם. וכל כלי יוצר עליך לא יצלח. ועלינו לעמוד במלחמה מתמדת עם הרשעים עוקרי התורה והאמונה. ואם במותו של משה. היה חסר המי יקום לי עם מרעים ומי יתיצב נגד פועלי און. כ"ש בדורנו שהרשעים השתלטו כמעט לגמרי על כלל ישראל, והיחיד שעמד נגדם היה רבינו, בודאי שעם מותו חסר המי יקום לי עם מרעים, וזה צריך להיות תפקידנו לעמוד על משמרתנו במלחמה נגד הרשעים עוקרי התורה והאמונה.

ובכלי יקר פרשת ויחי על הפסוק ויבאו עד גורן האטד. וז"ל בא"ד. ועל דרך שארז"ל אין הפורענות בא לעולם כי אם בעבור הרשעים ואינו מתחיל כ"א בצדיקים שנאמר **כי תצא אש ומצא קוצים** אלו הרשעים ונאכל גדיש שכבר נאכל. הנך רואה שקוצים וגדיש שהזכיר כאן היינו גורן האטד כי הגורן היינו גדיש והקוצים היינו האטד. וקרא לצדיק גדיש לפי שכולם אוכלים בזכותו כמו שאמרו כל העולם ניזון בשביל חנינא בני כו' וכמ"ש ולנפש לא יטמא כ"א לשארו היינו לצדיק שהכל כקרוביו ונקרא שארו בעבור הקורבה ובעבור שהוא מפרנסו כי שאר היינו מזון, ז"ש ואינו מתחיל כ"א בצדיקים ר"ל זהו התחלת הפורענות שהקב"ה לוקח מן הדור החוטא את הצדיק שהי' זן ומפרנס את הדור בזכותו ועיקר הפורענות בא בעבור מציאת הרשעים שנמשלו לקוצים והם גורמים שכבר נאכל גדיש כי אין להם עוד פה לאכלו והקוצים מעכבים את הדרך אל הגדיש. יעו"ש.

ובפרשת ויצא על הפסוק והיה זרעך כעפר הארץ וז"ל לפי שאמרו במדרש שאין התשועה בא לישראל כ"א בזמן שהם בתכלית השפלות שנאמר כי שחה לעפר נפשנו וגו' ומה כתיב בתרי' קומה עזרתה לנו, טועם של דבר שכל זמן שאינו בתכלית השפלות אז אינן תולין בטחונם בה' וחושבים תחבולות להנצל מפח יקוש ע"י תחבולות אנושיות ע"כ ריחק ה' את האדם ורבה העזובה כי לא בטחו בה' **אך כשיראו כי אזלת יד השתדלותם ואין עוזר וסומך** אז עיניהם נשואות אל ה' לקרוא אליו בעת הצר להם וה' שומע ובאותו זמן התשועה וכו', **כך יהיו ישראל נעדרים האורה לגמרי** משם יעלו אל הקצה האחרון יעו"ש. ועל דרך זה אפשר לפרש מה שאמרו חז"ל בסוף סוטה מבואר במשנה מירידת הדורות משחרב ביהמ"ק ומסיים על מי לנו להישען על אבינו שבשמים. ואח"כ אמר התנא בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגי וכו' ומסיים על מי לנו להישען על אבינו שבשמים. הענין הוא כנ"ל. כי כל זה בא כדי שישארו בלי משענת בלי עוזר וסומך ואז יהיו עיניהם נשואות אל ה'. וזהו ועל מי לנו להישען על אבינו שבשמים, שזהו סיבת כל אלה כדי להגיע להכרה שעל מי לנו להשען על אבינו שבשמים, ויעזבו הבורות נשברות אשר לא יכילו המים. ובמהרש"א סנהדרין מבואר כן. בדף צז ע"א בד"ה עד שירבו. וז"ל נראה לפרש דכל הני כמ"ד דאין ישראל נגאלין אלא בתשובה ומתוך הני צרות ושעות דחוקות דנקט יחזרו בתשובה שלמה יעו"ש.

מרן אדמו"ר הקוה"ט זצוקללה"ה בעת ביקורו בארצנו הקדושה

בהיכל ביהמד"ר תורה ויראה

בליל ה' פרשת כי תצא נתקיימה דברי הספד והתעוררות, על צדיק דורנו מרן רשכבה"ג האדמו"ר מסטמור זצוק"ל. הספידוהו הרבנים הגאונים הרב ר' שמואל דוד מונק שליט"א. הרב ר' דוב סוקולבסקי שליט"א. הרב ר' מנדל כהן שליט"א. הרב ר' חיים קצנלבויגן שליט"א. הרב ר' שמעון אלי' קרישבסקי שליט"א. הרב ר' אברהם יעקב עפשטיין שליט"א.

כל המספידים דיברו מענין מלחמת ה' שלחם רבינו, כי היה **חד בדרא** בכל המובנים **איש האשכולות.** ובכל זאת עיקר **מגמתו היה מלחמתו נגד מפלצת הכפירה הציונית.** וכך עבר ג' עולמות. לפני חורבן איירופא ובעת חורבן איירופא, ולאחר חורבן איירופא בעת החילוף והתמורה הנוראה עם קום מדינת השמד הציוני. ובכל ג' התקופות לחם כארי וכלביא מי יקום. ועם כל טרדותיו בהנהגת הכלל והפרט והתעניינותו במצב ישראל בכל ארצות פזוריהם, ולחיזוק מוסדות התורה והחסד, לא מנעו אותו הטרדות המרובות בענין המלחמה נגד הציונות, וכמו שכתב בעצמו בההקדמה לספה"ק ויואל משה, וז"ל, **אני עמוס התלאה ברוב טרדות עצומות הרבה יותר מכפי כחי... עכ"ז אקוה שימצאו אנשים שאחר העיון בכל הדברים שכתבתי יהי' להם תועלת מדברי, ואם יעלה בידי שאזכה להוציא מהמבוכה בדעה הרעה הזאת אף את אחד מישראל הכל כדאי, כי אם נקח כל פירצות הדור והעבירות המרובות הנעשות בכל העולם וישימו אותם בכף מאזנים אחת ומדינה הציונית בכף מאזנים השני' תכריע את הכל, שהוא השורש פורה ראש ולענה של אבי אבות הטומאה שבכל אבות הנזיקין שבכל העולם כולו, והן המה המטמאים את כל העולם כולו.** עכלה"ק.

ואם רוצים אנו לאחוז בדרכי רבינו הקדוש זיע"א, הרי **בזה שנמשיך במלחמת ה' נגד מלכות המינות, נמלא רצונו, וברור שזהו צוואתו,** ובוודאי זכותו של רבינו יעמוד להממשיכים במלחמת קודש זו. ואם שאין לנו מי שיעמוד בראש מלחמת קודש זו כמו רבינו, **אבל זאת וודאי שזכותו של רבינו תעמוד לנו, וגדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם.**

ת. נ. צ. ב. ה.

לא מדובשך ולא מעוקצך

עוד זכור לנו אותו מאמר ארסי ודברי הבלע על איש האלוקים מרן האדמו"ר מסאטמאר זצוקללה"ה שנתפרסמו בהצייטונג המדיח הטמא לפני כ-20 שנה, אשר בעקבות זו הוחרם עתון זה ע"י גדולי ישראל זצוק"ל.

והנה עתה באים צבועים אלה בעיתונם הטמא ואומרים להספידו ולשבחו כביכול ושכאילו הלכו במטרה אחת עם מרן ללחום ב"הציונות" רק היו חלוקים בדרכי המלחמה. עד כדי כך ששמענו שבעל ה"קידוש ה'" מבני ברק אומר להספידו. שומו שמים על זאת עד היכן הגענו לזייף ולסלף לעיני השמש דעתו הצרופה והברורה של מרן זצוקללה"ה שכל בר בי רב יודע ברורות שכל חייו היה שרשרת מלחמה בחירוף נפש נגד הציונים וכת דילי' האגודה ונגד בטאונם המדיח הטמא וצרח עליהם ככרוכי' שהם המה שהחדירו את טומאת הכפירה הציונית לתוך כותלי ביהמ"ד, ובוש לא יבושו זייפנים אלו לעשות מעשה זימרי לטשטש ולבלבל הדעות, ולבקש שכר כפנחס שכאילו גם המה לוחמים, ובכך לצוד עוד נפשות נקיים לרשתם, שבדור יתום כדורינו ישנם הנבהלים ומתפעלים מכל חנופה ולו הקלה וזולה ביותר.

אך גם אם רבנו איננו אתנו בעוה"ר, דבריו ופסקיו חיים וקימים, הלה המה השלהבת י־ה שקבע בלבות שארית הפליטה. וספריו הקדושים הלה המה "ויואל משה" "על הגאולה ועל התמורה" יורו לנו הדרך לבל לסטות חלילה כקוצו של יו"ד מהדעת תורה הברורה האמונה הצרופה בה' ובתורתו והמלחמה לה' בעמלק הציוני וגירורין.

הצדיק אבד ואין איש שם על לב

עם הסתלקותו של גאון עוזנו מרן רשכבה"ג האדמו"ר מסטמור זצוק"ל. החלו השועלים קטנים מחבלים כרמים לצאת ממחבואותיהם, ולהרים ראשם לעשות לעג וקלס מכל היקר והקדוש, לזלזל בהחרמים והאיסורים שגדרו ראשונים כמלאכים בענין החינוך הקדוש, ובכלל רוח של אדישות וקרירות אצל הצבור,

המשך

ורוצים לשכוח מכל העבר, **מופל המלחמות,** ולא שמים על לב שעתה בהעדרו של הצדיק יסוד עולם, **הרשעים אשר כים נגרש** זוממים להרוס ולשבר ולכלות את שארית ישראל ח״ו זממם לא יופק ואם נחשה לעת הזאת אנא אנו באים. כי זה החלם לעשות ולא יבצר מהם מכל אשר יזמו. כי המצב הוא עכשיו הרשעים ערים ואנו ישנים. ובמחי יד ובנקל יוכלו לשרש אחר הכל ח״ו באם נשב בחיבוק ידים.

ומי יודע אם לא זהו הסיבה של הסתלקות הצדיק יען כי בפיו ובשפתיו כבדוני, ולא יותר מזה, בעת האחרונה כשעשו השערוריה נגד המעל הנורא של כמה מנהלי ת״ת, רק זעקו נגדם אבל שקטו ולא המשיכו להעמיד דברים כחומה להגן על קדושת החינוך יסוד קיום האומה, ועתה ויאבדו כלי מלחמה, **ואם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי קיר.**

אל נדמה בנפשנו כי נצא ידי חובתינו חובת מחאה בדברים של מה בכך. ואם חושבים שכן יוצאים ידי חובה במחאות קטנות, **סימן הוא שאנו מזלזלים בתורה״ק ובגדרן של הראשונים כמלאכים ועתידים אנו ליתן הדין על כך.** כי דם ישראל מידינו יבוקש. **ולא נוכל לומר ידינו לא שפכו את הדם.**

לזאת נחגור בעוז מתנינו ונתריע בכל המחנה על הסכנה הגדולה המרחפת על כל העולם באין החינוך הקדוש של תשב״ר ולעמוד נגד מזימתם של הרשעים הגלוים והמצבועים יחד לא לתת להם בשום פנים ואופן להחדיר השפעתם ההרסנית בלבות תינוקות של בית רבן ולא יפטמו החינוך הקדוש בגיעול הציוני, ממעין נרפש המכלה מנפש ועד בשר. ואל המעטים העומדים בחירוף נפש נגד המזימה הרעה של הכופרים והצבועים, יתברכו בברכת ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת.

מרן אדמו״ר הקוה״ט זצוקללה״ה בעת ביקורו בארצנו הקדושה

ואמר רבי יצחק כל שנה שאין תוקעין לה בתחילתה מריעין לה בסופה, ופעם בא לי בחלום פירוש הפסוק בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' שפירש ע"ד הגמרא הזו שיהיו נזהרים לקיים התרועה ע"י שופר קודם שתהי' התרועה ח"ו בסוף השנה מאתו ית', ובזה אמר לפני המלך ה' כלומר קודם תרועת המלך ב"ה ח"ו.
(ט"ז סימן תקפ"ה)

אנו עומדים על סף השנה שנת הרת תופעות, מבית ומחוץ חרב השמד, אין אומר ואין דברים נגד הכפירה המשתוללת בראש כל חוצות יצרא דעבודה זרה מחלחלת ושולחת היצי ארס בלבות שלומי אמוני ישראל, וקול השופר לעורר מתרדמת הזמן איננו שומעים.

והנה קם ויהי כי נסתלק מאתנו שופרו של עם ישראל, קול השופר שהי' הולך וחזק נגד השתלטות הכפירה, קול השופר שהי' עומד ומתריע שלא יטעו אחרי הע"ז הציונית, לא מפעם בנו, ולא ניתן אותותיו להמשיך במלחמה לד' שלא תשלוט מלכות המינות בנו, לא היינו זהירים לקיים התרועה ע"י שופר קודם שתהי' התרועה ח"ו בסוף השנה, ועכשיו רבן ומאורן של ישראל הגה"ק רבי יואל טייטלבוים זצ"ל עלה אל האלקים בתרועה ע"י מלכו של עולם.

מי יתנה תוקף פרשת גדולת עזוז תפארת עבד ה' שלא סר מתוך האהל כל ימי חייו שעמד כחלמיש צור נגד הכפירה כל ימי חלדו לא פסק מלהשמיע דבר ד' ברמה, קול השופר הי' הולך וחזק בימי עתות בצרה לא להגרר אחרי הע"ז הציונית ואביזרי' השמיע דבר ה' בקול חוצב להבות בלי פנות ימין ושמאל לראות מי ומי ההולכים אתו היו זמנים שהביט ימין ואין מכיר ואבוד מנוס, אבל לא עזב לרגע קט את השופר שבו יריע ואף יצריח על אויבי ה' שהרימו ראש אפי' כשהי' יחיד ומבודד ויקרא בשם ה'. היו ימים שרוח עועים נסב ברוח סערה ופרע בלבות המאמינים בה', כי אותות ומופתים נראו באחיזת עינים, האוחזים בהגה השלטון הלכו הלוך וכבוש את השטחים מכל חלקי הארץ אשר עד לדמשק פלשו, הגולן והבשי מעזה עד תעלת הסואץ ירושלם על כל חומותיה מירחו עד הירדן הכל בידיהם וע"ז הלכו הלוך וכבוש לבבות בנ"י ונחרת על תלמי לב בשר, הנסים והפלאות שנתחוללו על ידם והנה חלום הציונות מתגשם והולך עוד יותר מכפי ששיערו מחולליהם שר"י וזה קרה בששה ימי אפילה. אז קם כארי ולבש רוח קנאה כשראה את העגל והמחולות מסביב הפלאות ואחיזת העינים אשר כמעט ולא נשאר שריד ופליט לרוח ישראל סבא בכבשם את לבב אנשי שם שאבדו עשתונותיהם ע"י כיבוש שריד מחמדנו הבותל המערבי ומקדשיה.

כשראה מרן הגה"ק זצ"ל שנתקיים והיית משוגע ממראה עיניך אשר תראה. כל הקיצין כלו והנה הציונות ותחלואיה למרום פסגתה, למראה כל זה הופיע מראה הוד שלהבת י-ה בלב בוער ונשא דרשתו שבקעה רקיעים בפרשת נשא תשכ"ז על התמורה שנתחולל בלב אמוני עם סגולה, והשיב לב בני ישראל לאביהם שבשמים, מראה חכם העולם על עולם זה ששמם וחגר בעוז אחרי רוב טרדות צער ויגיעה שמעיד על עצמו „אשר אני מסובב בכל עת" וחיבר ספר על הגאולה ועל התמורה וזל"ק שם בהקדמה **הציקתני רוחי ובטני וחם לבי בכתבי הדברים האלה, על התמורה דלשעבר מקלסין על הגאולה ועכשיו על התמורה שהקילוס שנותנים להקב"ה בא על התמורה כמאה"כ וימירו את כבודם בתבנית שור וגו' ואוי לאותה בושה ואוי לאותה כלימה** מברך על המוגמר ביום ב' דר"ח אלול חדש הרחמים תשכ"ז.

לא בנקל הי' למרן הגה"ק זצ"ל להוציא דברי אמת למבקשי אמת, באי בית מרן זצ"ל ידעו כי לא בנקל יעבלו את הדברים הנאמרים באמת וצדק בעלמא דשיקרא. ולמי יועיל הדברים אחרי השכרון של הפלאות מסמיות העינים. הדברים יהיו כקול קורא במדבר והצבועים למיניהם שהרימו ראש ילעגו ויחרקו בשיניהם על הדברים דברי יושר ואולי כדאי לכבוש הדברים עד יעבור השכרות.

אבל לא כן הי' דעת מרן זצ"ל בעינו הבהירה כי לא עת לחשות. וזל"ק **ואם יועיל למקצת אנשים מבקשי אמת הכל כדאי**, ובזה השאיר לנו שארית לדור אחרון. ואם הי' מרן זצ"ל שוהה לדברי המהססים לא הי' הדברים רואים פני אור עד היום הזה.

מובא בטור תקפ"א תניא בפרקי ר"א בר"ח אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה שאז עלה לקבל לוחות אחרונות והעבירו שופר במחנה משה עלה להר שלא יטעו עוד אחרי ע"ז והקב"ה נתעלה באותו שופר שנאמר עלה אלקים בתרועה, לכן התקינו חז"ל שיהו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה, ע"כ. רבינו עלה להר מאות אלפי איש ששמעו את קול השופר ביום הסתלקותו להודיע שלא יטעו אחרי הע"ז הציונית והקב"ה נתעלה באותו שופר, ירחם ד' על שארית עמו ותהי האמת נר לרגלנו ויתגדל ויתקדש שמ"ה רבא.

משה עבד ה'!

ירחמיאל ישראל יצחק דאמב
לאנדאן

די וועלט ארום אונדזו איז גע־ווארן לידיק, אלעס איז שטיל גע־בליבן, נישטא גארנישט וואס זאל מער וויכטיק זיין, עס שטילט נאר דער הכרח די זאכן וואס מען מוז האבן, מען וואלט זיך פון זיי אריך געווארט באפרייען, מיר זענען אן מוט, אן כח, אלעס איז פינצטער, חושך כסה פני כל הארץ, צעברא־כן אזוי צוזאמענגעפרעסט, קיינער האט נישט מער וואס צו זאגן. פר־שה ציון בידיה אין מנחם לה.

דער רבי איז נישטא, אויך איז ער אין די הויכע הימלען, לפנים מן הדביר אין קדש הקדשים, מיר זענען דא געבליבן אליין, אייגנזאם ארומגענומען מיט צער און טרע־רן. עס איז נישטא קיינער וואס זאל קענען אלעס אפשאצן. עס פע־לן די: הערטער דאס צו באצייכע־נען, מען דארף זיי איצט שאפן. עס איז נישטא קיינער וואס האט דעם רבין'ס משיג געווען. עס איז נישטא ווער עס זאל קענען דעם רבין'ס מספיד זיין. נפשות ישראל זענען אבער מרגיש מער ווי ווער טער קענען זאגן, אלע זענען אן עס איז אויף דער אנר עולם. די מנו־רה התהורה וואס האט בעפלויכטן צו אלע אידן, נאר איצט פילט מען דעם גרויסן מקור וואס איז געווארן אפגעשוינטן, דער שורש, די נש־מה כללית וואס האט איז זיך אריינגענומען די ענפים וויטע אן נאענטע צוגלייך. דער רבי האט זיי געזוכט מיט דעם קול דממה דקה וואס מען האט קוים גע־הערט. זיי זענען אבער בעקומען. דער רבי האט זיי אויפגעהויבן, ער האט זיי בעטריסט, זיי אהערגענע־מען צו זיין זייט צו די סטרא דק־דושה. די ענפים האבן אויסגעלעבט און אנגעהויבן צו בליהן, מען האט געפילט עפעס א זיכערקייט, מען וועט שוין מער נישט פארפאלן וועג־רן. דער רבי האט אונדז אלע גע־קענט, און מיר אלע האבן פון אים גענומען. קליינע נקודות זענען אריין אין נפש און זיך צעוואקסן, דאס התעוררות האט זיך צע־שפרייט בני יעדן איד. וואס איז אריין אין רבינ'ס מהיצה. די קדו־שה וואס מען האט פון רבי'ן מקבל געווען איז געווארן דער שטאר־קער קשר וואס האט אונז מיט דעם רבי'ן מקשר געווען. עס איז נון אונז אוועק חיות נפשינו. — היו בני שומממים.

עס איז נישט לייכט, מען שטויסט זיך צום רבין די גאנצע צייט, מען מוז א סך זאכן מוותר זיין, מען וועדט פארמאטערט. דער קערפער וועדט צעבראכן פון לאנ־גע שעות שפעט ביינאכט און בייד־טאג, גצדריקט און צעפארעסט פון צייט־ וואס יעדער גרויסער פלאץ וועדט באלד צו קליין, אבער מען פילט דאס אלעס זייער וויצניק, דער רבי איז דא, מען איז אין זיין מחיצה, מען הערט זיינע תפילות, מען זעט זיין עבודה אפשר וויסט מען נישט, אבער איין ניצוץ גייט אריין טיף אין נפש, דאס איז דער מוזן וואס איז וויכטיק, מער ווי אלע צרכים, אידן קומען פון נאענט און פון וויים, פון אלע עקן וועלט. אידן פרעמדע, וואס האבן נישט געהערט פון זייערע עלטערן אדער געהערט צו דעם חסידות, אידן וואס האבן דעם רבין'ן קיינמאל נישט גזעזן, נאר בלויז איצט, אידן הערן דעם קול ה' בהדר וואס די גרויסע נשמה זאגט צו אלע אידן, מען הערט דאס, מען קומט, מען וויל זיין נאענט, קיינמאל נישט מער אזוינע. דאס איז דער סך פון עם סגולה. נישטא קיין באקוועמלעכקייטן, וועלכע זאלן עמעצן הנאות פאר־שטעלן, נישטא קיין פאליציי וואס זאלן עמעצן צווינגען, נישטא קיין גזונדע וואס זאל מחייב זיין דאס גאלט וואס אידן גיבן, עס איז בלויז דא די קדושה פון רבי'ן, וואס רופט אידן לאביהן שבשמים. דער קול ה' בכח וואס איז שטאר־קער ווי די גאנצע וועלט, אלעס וועדט בטל צו די קדושה וואס דאס איז דער מהות פון נפשות יש־ראל, מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ.

וימת שם משה עבד ה', דער משה רבינו פון אונדזער דור, דער עבד ה' מיט די אלע הויכע מד־ריגות נעלמות מעין כל חי, מיט התלבדו ביז צום סוף נישט מפסיק זיין פון דיר קדושה עלזונה פון אים השראת השכינה וואס דער רבי איז געווען דבוק כל ימי חייו. די עבודה למעלה מכח האנושי, די הויכע מדריגות פון צדיקים גבו־הים וואס מיר קענען נישט פאר־שטיין, די התמדה למעלה מטבע אנושי, וואס מיר האבן א געקענט זען.

דער רבי איז געווען פון די צדי־קים נסתרים, וויל צו אונדז, צו עגמים ווערן נכלל, דער רבי איז מורידי טל תחיה, מען וויל זיין מיט דעם רבי'ן, מען וויל דאדט בלייב־בען.

דער עבד ה' איז אויך דער עבד פאר אלע אידן, נישטא קיין טאג, נישטא קיין נאכט פאר דעם עבדות פון כלל ישראל, יעדע דאגה פון אידן איז אויך זיין דאגה, יעדער צער פון אידן איז אויך זיין צער. דער רבי וויל אלע אידן העלפן, דער קרעכץ פון רבי'ן ווען עד הערט פון אידן בקשה אז אזוי שטארק, אזוי טיף, עס איז אים גוגע מער ווי דעם בעל בקשה אליין. דער רבי איז מתפלל פאר אלע אידן מיט דעם גאנצן כח עד מיצוי הנפש, פיל מאל וישב בתענית און בעט רחמים כבן המתחטא אל אביו. דער רבי איז דער עבד פאר אלע אידן, מען קען דאס הערן אין זיינע תפילות, ר"ח בענטשען, אין די הייליקע טעג, ווי ער איז ממליץ פאר אידן בגבהי מרומים. דער רבי איז דער פטרון נשיא אלקים אתה בתוכנו, דער איבערגעוועב־נער פאטער וואס זאגט אמר זיי־נע קינדער, דער טרייער עבד וואס וויסט נישט פון קיין מנוחה. ער וויל אלעס מתתיר זיין עס זאל ביי אידן קיין שום צרה ר"ל נישט זיין, עס זאל קומען פון הימל לכל גויה וגויה די מחסורה. דער רבי וויל אלע אידן מקדש ומטהר זיין, אלע אידן זאלן גליקלעך זיין, ער איז דער שליח ה', וואס אין גע־שיקט צעווארן פאר אונדזער דור, זיין גאנץ ענין איז עוסק צו זיין בצרכיהם של ישראל, וואס זאלן נישט זיין, דער רבי פירט אויס זיין שליחות בשלימות מיט גרויס כח וואס נאר דער רבי אליין קען באווירקן. ער וועדט נישט מיד, תמיד איז מוכן דער הגנו, דער שואכער קראנקער גוף וועדט געטראגן פון די גרויסע קדושה וואס איז שורה אויף אים, אלע ארום וועדן מיט דעם מיטגעריסן, דאס איז נישט קיין כח אנושי, נאר איין כח אלקי, דער כח פון רבי'ן, דער כח פון כלל ישראל.

דער גאון הדור, דער יחיד הדור פארשטייט גענוי צרכיהם של יש־ראל וואס זענען גויטיג אין דעם איצטיקן דור, דער דור וואס די השגחה העליונה האט אים מסדר געווען מתקן צו זיין. די נשמה כל־לית זעט לי זאכן וואס איך נרגע טאג כלל ישראל, נאך דעם גרוי־סן חורבן פון די השמדה אין איר דעם דור איז ער געקומען באהאל־טן, זייער זעלטן זעט מען דעם צדיק אזוי ווי ער איז באמת. דעם גאנצן גרויסן כח לייגט ער מזהיר צו זיין אריף די עיקרים, תורה עבודה און גמילות חסדים, אריף אי־דישקייט וואס יעדער איד דארף אליין זיכון אן פארשטיין. דער רבי, דער עבד ה' האט אבער גע־וואלט מייסד זיין די יסודות וואס ער זעט ביי דעם דור האחרון זע־נען נעבעך גערירט געווארן, ער טראגט די אחריות פאר דעם כלל ישראל, ער לאזט נישט פארגעסן אין די עיקרים, וירעם בתום לבבו בתבונות כפיו ינחם, מייסד געווען שמירת התורה. די צעבראכנקייט פון עגמות צדק מיט זהירות אן פשרות.

דער רבי זאגט אונז זייער ווינ־ציק פון די עבודה גבהה, די מד־ריגות עליונות פון די הייליקע צדיקים וואס נאר דער רבי אליין איז מיט זיי פארגומען. אבער דער רבי גיט דאס אריך צו אונדז, ער איז אונדז מסביר די גרויסע עבו־דה, ער שמועסט הויך חסידות דורך זיינע תפלות. ווער עס וויל קען דאך הערן די גרויסע קדושה, וואס ער זאגט אונדז ביים דאוון־עז, דער רבי איז מודיע דאס גד־לות הבורא ית', די גאנצע ועלט מוז וויסן פון אל המלך הגדול והקדוש בשמים וארץ. דער רבי דערצויילט די גרויסע זאך אזוי שויין, אזוי בעלאסן, מיט דעם גאנצן עו־מק, מען הערט דאס אין די תפ־לות ביי די שירת המלאכים, ביי קידוש, ביי אהבה רבה, אלעס מיט אזא בעלאבנקייט, מיט דעם גאנ־צען ביטול, אידן הערן דעם כרוז, דער תכלית פון די גאנצע בריאה, בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו. דער רבי לאזט נישט מסיח דעת זיין, ער בעט זיך ביי אידן דאס נישט צו פארגעסן, ער בעט רחמים אין הימל, מען זאל אונדז צוהעלפן צו זיין אידן כרצון ה' בנו. ער שרייט, ער ווייזט אויף דעם סילוק הקדושה, עס זאל נת־קרב ווערן די גרויסע בשורה, דער בנין העתיד, דער תיקון השׂ־לם פון די כנסת ישראל. מען וויל זיין ביים רבין'ן ביים דאוונען, מען וויל הערן די ווערטער פון די תפלות מיט די קדושה וואס דער רבי זאגט זיי. מען וויל הערן נאך אן נאך, עפעס געשעט אין נפש, וואס מען קען אליין נים פארשטיין, דער רבי רעדט הויכע עבודה, די עבודה פון א גרויסן צדיק, וואס איז נישט פארשטענדליך פאר אידן, וואס איז אויך נישט פארשטענדליך פאר אידן, וואס זאל קומען פון דעם גרויסן כח פון דעם רבי'ן, וואס איז אזוי שטאר־קער קשר וואס האט אונז מיט דעם רבי'ן מקשר געווען. עס איז נון אונז אוועק חיות נפשינו. — היו בני

ראָפּע הי"ד הייבט ער אָן איפּסניי אויפּצוּוויען די אידישקייט, דווקא דאָ אין אָמעריקע, די אַלטע אי־דישקייט פון אבות אבותינו אויף דעם נייעם מקום. מיט די גאָנצע קדושה וטהרה וואָס דער רבי האָט משפּיע געווען תורה ועבודה אין דער אַלטער היים, אָבער דאָ אין אָמעריקע, ארץ אשר לא עבר בה איש, איז די השפּעה פון אָ פּיל גרעסערע פּאַרגעס. דער רבי איז מייסד בתי חינוך אָן שיעור, אָן פּשרות, אָן גלעט, אָן מיטלען, אָן איין ציבור, אָן תומכים, נאָר בלויז מיט דעם כח הקדושה וואָס כּאָ־גליות אים, דאָ זייער גרויסע שוועי־ריקייטן וחערת דזרכובערַאכט נאָר פון דעם כח, דאָס אותריות פּאַר דעם כלל ישראל טראָגט דער רבי אַליין, פּאַר הייבט, פּאַר דעם דור אָון פּאַרעי דורות הבאים. די אידיש־קייט וועלט פון רבין אויפּגע־שטעלט. זיין השפּעה גייט איבע־ראָל, אַלע יונגלעך מיט פּאות זע־נען סאָמאַרעך פּאות, אַלע חדרים זענען סאָמאַרעך חדרים, פון דאָרטן האָט עס זיך אַנגעפּאַנגען, פון דאָרטן קומט די השפּעה פּאַר גאַנץ יונגע און עלטערע צוגלייך, דאָרטן האָט זיך געשאָפּן דער מוס־טער, די הדרכה, קיינער טרויט זיך נישט מער דאָס משנה צו זיין.

דער רבי איז מייסד יסודות פּאַר דעם נייעם דור און פּאַר די דזרות הבאים מיט אַוויפּיל טיידות, יום ולילה לא ישבותו. פּאַרונקען אין אין ים פון חובות בויט ער נאָך וויטער, די מוסדות בלע"ה וואָק־סן, די חדרים, די ישיבות, דער חינוך הבנות, עס וואָקסן מיט אייך די חובות, די טרדות, קיינער פּאַר־טייט נישט אין "מאַטערניש וואָס רינגלן אָרום דעם רבין טאָג טעג לעך, דאָס אַלעס שטערט ניט צום עצם הענין.

דער רבי זצ"ל גייט פּאַראָוס און צעברעכט אַלע מחיצות. אתה החי־לות להראות את עבדך, את גדלך ואת יד החזקה, דער עבד ה' זעט די אַלט־נייע וועלט וואָס פּאַר האָט אויפּגעשטעלט, חפץ ה' בידו יצלוח פּאַר דעם עתיד פון כנסת ישראל, עס זאָל בלייבן תורה וקדושה בּיי אידן, זיין השפּעה אַל כל דורות זרע ישראל עבדיך.

דער רבי זעט די גרויסע סכנה פּאַר כללות ישראל פון די טומאה הצינית וואָס האָט זיך צעשפּרייט אויף דער וועלט, וועו דאָס האָט באָקומען דעם לבוש פון אַרעי מדי־נה. אָלע וועלן נכשל, אָלע וועלן נמשך צו די גרויסע עבודה זרה, איך איידן שומרי תורה גייען נאָך די דאָזיקע טומאה צוליב דעם לבוש תורה וואָס מאַכט וויל אַריפּלייגן אויף די כּפּירה חלי־טה. מיט גרויס גבורה האָלט דער רבי מלחמה מיט די אַלע כוחות הטומאה, ער שטעלט זיך פּנים אל פּנים קעגן די גרויסע מחנות פון ערב רב וואָס שלינגען אין דעם גאַנצן כלל ישראל, ספּעציעל האָלט ער די מלחמה מיט דעם בלבול עס וועלט מיט דעם לבוש תורה, דער בלבול וואָס איז מבלי־בל דעם גאַנצן שארית ישראל. נאָר צוליב דעם נעמט ער נאָך אין גרויסן שיעבוד נוסף צו די אַלע אַנדערע שיעבודים, ער נעמט זיך צייט אין אין תקופה וואָס איז קיין צייט נישטא אין שרייבט דאָס גרויסע ספּר הסח"ק ויואל משה, קעגן דעם ציונות, קעגן דער תע־רובת פון תורה מיט עבודה זרה, קעגן דעם בלבול וואָס איז דער וועג פּאַר אַלע שומרי תורה אינבער־צוגיק צו די טומאה כללית פון אַת־רית הימים. איינער אַליין שטייט דער רבי קעגן עולם מלא, קעגן דעם כח הציונות וואָס וועלט איבער אַמאָל שטארקער. עס זעט נישט אויס וואָס דער רבי קען וויטרן פּפצושטעלן דעם ברויזנדן מהלך וואָס נעמט אַלע מיט זיך מיט. דער רבי זעט אין דער מלחמה אָן ענין כללי. אַלע תורות בּיי אַלע היילינג טיישען זענען אין תוך די דאָזיגע שוערע מלחמה וואָס זעט אויס צו זיין אזוי האָפענונגסלאָז. — ווער וועט דאָס הערן, ווער וועט דאָס מקבל זיין, קול דחדי דפקי, דער רבי לייגט אַלע זייגע כוחות אין די מלחמה קעגען ציונות, קעגען ציונות מיט תורה". דער רבי וועלט פּאַרשטייגן פון די גאַנצע וועלט, מען זעט עפּעס אין דעם רבין, דעם שוואַכן, דער איינזאַמער, איין מענ־טיקן כח. די גאַנצע וועלט הערט זייער וועטער, מען וויים אין דער רבי זעט אין דעם די מלחמה הקיום פּאַר דעם גאַנצן כלל ישראל. וועו עס קומט איין נייער בלבול פון לבוש תורה פון לבוש ניסים צו די עבודה זרה הצינית, איז דער רבי מוסיף, מיט די לעצטע כוחות שרייבט ער סה"ק על הגאולה ועל התמורה, קעגן דעם בלבול נוסף פון ניסים, אויף די עבודה זרה הצינית, דער רבי שרייבט:

„...והנה כתבתי בעצמי הקדמה זו בצער ויגיעה ומרוב הטירדות הנ־רובות אשר אני מסובב בכל עת־ הציקתני רחוי ובטני חמם לבי בכ־ תבי הדברים האלה.... „ואם יועיל למקצת אנשים מבקשי אמת הכל כדאי".

עס דוכט זיך אָז קיינער הערט נישט, נישטע וויר עס זאָל וועלן די וועלטער מקבל זיין, אבער בא־מת לאמיתו הערט די גאַנצע וועלט, דער רבי זעט דעם וויינען עתידי, לאַנגאָם מיט קליינע שריט זעט מען אָז די לכאורה פּרעמדע וועלטער פון רבין איז דער אמת הברור, דער רבי איז דער יחיד הדור, דער מנהיג הדור, זייַנע וועלטער זענען בלויז פון מקור הקדושה, פון מקור התורה, פון נצחיות ישראל.

און טראָץ דער גאָר שוועלטער התגדות פון די גאַנצע וועלט, פילט דער כלל ישראל זייער מנהיג, דער רבי איז דער ראש הגולה. וואו דער רבי קומט וועלט ער עגט־פאַנגען מיט גרויס התלהבות פון אַלע אידן, רבבות מישראל, ווילן געבן איין בליק אויף די צורה פון רבין תוארו כמלאך אלקים. אין ארץ ישראל, דער מקום פון די שליטה פון ציונות, קען מען נישט דורכגיין וועו דער רבי איז דאָרטן דא. אויך די ציונים, אויך די ציי־נים התיים באַטיילקן זיך אין כבוד פּאַר דעם גדול הדור, דער חוש פון אידען בּרענט דורך אַלע מחי־צות, אַלע זענען מרגיש אָז דער רבי איז דער צדיק פּאַר אַלע אי־דן, זיי געהערן אויך צו אים, זיי ווילען האָבען עפּעס אַ התחברת, זיי ווילן עכ"פ זען דעם רבין, דער שומר פון כרם בית ישראל.

די לעצטע זייטן זענען געווען גאָר שווערע, והוא מחולל מפשע־ נו־ מדוכה בעוונותנו, דער רבי ליידט בעון הדור און אין אַלע מק־ בל באהבה. דאָס גאַנצע לעבן איז געווען איין שלשלת פון יסורים אין גרויסע באַדריקונגען, אבער די לעצטע שווערע קראַנקהייט האָט אים כמעט אינגאַנצן צעבראָכן. אידן האָבן מתפלל געווען טאָג און נאַכט. אידישע תפלות האָלטן דעם רבין אויף דעם עולם, נאָר איין כח בלתי טבעי באַגלייט דעם רבין קיין כח בשמי בעפּינט זיך נישט מיט אים. רופאים אַליין זענען אי־ בערראַשט פון אויסערגעווינלעכן פּאַציענט, די חולשה פון הילוקן גוף פּאַרשטאַרקט נאָך מער די גרויסע נשמה, זינט די מחלה זעט מען. ווי ער איז נתעלה עשר ידות בקדושה, ולא יכלה עוד הצפינו. די גרויסקייט, זעט מען פיל מער בהתגלות, מען זעט דעם רבין תמיד ווי מען האָט אים געזען נאָר זעלטן בּיי נענוּעים און הנחת תפילין. אפּגער רוה"ק מיט גרויס בטחות פּאַרטער וואָס מען האָט קיינמאָל נישט געהערט דורך דעם רבינ'ס צציעות, דאָס ליינגען קוויטלעך מיט די גרויסקייט פון פּאַראַייטישע צדיקים, גאָרנישט וועלט הורכגעפּאַסט, ער איז מר־ גיש דעם קלענסטן שיעור, דעם קלענסטן טעות, ער זאָגט צו אָפּן צדיק גוזר והקב"ה מקיים, די שו־ מעס וועלן דערצו שערט, מען האָט פחד אַלעס מפּרסם. צו זיין, אפּשר איז דאָס נישט דער רצון פון דעם רבין, ער האָט זיך באַהאַלטן מיט זיין גרויס ענוה וצניעות, אָבער היינט איז די קדושה גאָר באַת־ גליא, דאָס איז דאָך דער ריבטי־ קער ציור פון צדיק יסוד עולם. די עבודה איז נאָך העכער, נייע ענינים וועלן נתוסף לויט די איצ־ טיקע מדריגה, איידן הערן דעם שמע ישראל נאָך העכער, נאָך טי־ פער, דאָס התקשרות נאָך שטאָר־ קער, שימנו כחותם על לבך. דער רבי זאָגט פּאַר יעדן איד. וואָס קומט מיט איין בקשה, די חולשה וועלן מיט איין זייט, מיט די לעצטע כוחות פּאַרלאָזט ער נישט דאָס עבודת פּאַר דעם כלל ישראל. די מלחמה בציונות וועלט פון אים אַליין דיקטירט, דאָס איז ביים רבין דער ענין כללי וואָס מען קען נישט פּאַרגעסן, די קדו־ שה, די אמונה מוז בלייבן בּיי אי־ דן לנצח נצחים. דאָס איז זיין ענין, זיין שליחות איוף די וועלט, ער פירט אויס זיין ענין מיט מסירת נפש בפועל, בּיי צום סוף פון זיין משמר, לויט דעם סדר עולם וואָס מען האָט געווינן צו משה רבנו דור דור ודורשיו דור דור וצדי־ קיו.

ויעל אליהו בסערה השמימה. — דער רבי גייט פון אונדז אוועק און מיר קענען מער נישט העל־ פן, אידן פּאַרגיסן טייכן טרערן, אָלע הערצער זענען פול מיט צער, אָלע נפשות שטורעמען אויף אין הימעל, די מלאכי מעלה ווייַנען מיט די גאַנצע וועלט איז פינצטער גע־ ווארן. בּיי דבה בר נחמני האָבן די פּייגעלעך אויף בעטרירערט, חזו ציפּרי דמטללי וקיימו, די גאַנ־ צע וועלט איז שטיל געבליבן ווען מען האָט דעם רבין אין קבר גע־ לייגט. אָלע אידן ווייַנען אויף דעם רבין, דער מלך ישראל, דער רועה נאמן, אָלע נשמות זענען גע־ ווען פּאַרבונדן מיט אים, אָלע זע־ נען מרגיש, אָז עס איז אוועק רוח אפּינו משיח ה', דער רבי אַליין וויים, אָז ער גייט שוויין די וועלט פּאַר דעם גן עדן העליון, ער איז רבי ביז צום סוף, רחמיו הוי מר־

מרן אדמו"ר הקוה"ט זצוקללה"ה בעת ביקורו בארצנו הקדושה

פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה

הרב נחום האַרפענעס

וועו איך טרעט צו, צו שרייבן די וויי־טערדיגע שורות, באימה וביר־ראה ברטט ובזיע, ווי איך פֿרא־ביר צו שילדערן פֿאַר דעם יונ־גערן דור (דער עלטערער דור וויי־ס עס בעסער פֿאַר מיר). „אחד מני אלף" פון דער גרויסער אבי־דה וואס מיר האבן אלע פֿאַרלוירן, שרייב איך נישט נאר מיט בלוין־צישערדיקע הענט, נאר מיין גאנ־צער קערפער טרייסלט זיך. אות עס פילט זיך א טיפֿער ציטער, אין מיינע אלע רמ"ח אברים ושס"ה גידים.

איז דען פֿאַראן א מענטש אין אונדזער דור, וואס זאל קענען גע־נוג באַשרייבן דעם גרויסן גאון וצדיק זצ"ל. איך וויל נאר אַביסל באַשרייבן די זכרונות פון מיין יוגנט און גרטא דינקוטא.

גלייך וועו ס"ק אדמו"ר זצ"ל הכ"מ איז געווארן רב און אב"ד אין סאטמאר האט ער גלייך אײַנ־גערירט וויכטיגע תקנות, סייגים וגדרים, נישט רעכענענדיק זיך מיט קיינשום תקיפים פון דער שטאָט און איז גלייך באוואוסט געווארן זיי דער גרויסער ריז וואס האט מיט זיך פֿאַרגעשטעלט אלע יארן א באַריערע קענן אלע שטורעמדיקע בוואליעס פון אפטרויניקיים, השׂ־כלה און ציוניזם.

מיט א מאגנעטישן צוציאונגס קראפט און טיפער חכמה האט ער באלד צוגעצויגן צו זיך תלמידים פון מערעדע שטעט און לענדער, און האט אין זיי אריינגענעפֿט א גייסט פון עזות דקדושה, אז זיי זאלן נישט נתפעל ווערן פון דער השפּעה פון די גאָס, און נישט מיט־גערישן ווערן חי"ו מיט דעם שטראָם. סאטמאר איז אזוי אַרום גלייך געווארן א ריזיקער תורה־צענטער און א באסטיאָן פון אי־דישקיים. די ישיבה האט אַריס־צענענדע טויזנטער תלמידים יראים ושלימים מיט אומצאליקע ראשי ישיבות, רבנים און דיינים, שוחטים און משגיחים, וועלכע האבן שפּע־טער פֿאַרנומען וויכטיקע פאזיציעס אין פֿירערשאפט בײַ פֿארשידענע קהילות.

נישט נאר איז ער געווארן א רב אין דער גרויסער שטאָט סאָט־מאר, נאר אויך אין גאנץ אונגארן א רבי פון כלל ישראל, א „רבי" אזוי צו זאגן פון „רביים" פון גאונים און לומ־דים. נישט איין רבי און גאון האָ־בן געקלאפט אין זייַנע טירן קו־מענדז בעטען רוחניות־דיגע הילפֿ. ער איז געווארן דער רבי פון אי־דן בעלי מדרגה וואס זענען זיך בעקומען קוואה שלימות זיין אין קדושה און חסידות. זייַנע־דיק נאָך פֿאַר־ן חורבן פֿארלייגט אין דער חסידישער וועלט, האבן די נאָר גרעסטע רבנים און רביים פֿאַר אים געוואוסט גרויס התבטלות.

האבנדיק א גאונישן מח און א פענאמענאלן זכרון־זייַנדיק א גאון בכל מקצועות התורה, האט ער אלע יארן צוגעצויגן בריייטע קריין פון לומדים און גאונים. זיין כח אין חידוש און אין פֿלפול איז געווען א גוואלדיקער. טויזנ־טער חידושי תורה וואס זענען נע־וען צעזייט און צעשפּרייט אין פיל עדרוקטע ספרים, איידָ כתבי יד, וואס זענען געשריבן געווארן דורך זייַנע תלמידים און חסידים, זענען ליידער פֿארלוירן געווארן מיט די טראַגישע מלחמה יארן. עס איז נאָר אינטערעסאַנט צו קלײַ־נען טייל פון זייַנע מאנומענטאַלע ווערק, עס איז נישט קיין גומא צו זאָגן, אז עס נעמט ממש אַרום כל התורה כולה. עס איז געווען א „מעין הנובע", א קוואל וואס האט געקוואלט אין א אויפהער.

זיין עמלות בתורה, לאוט זיך נישט שילדערן. כמעט נישט געווען קיין וויכטיק ספר, וואס ער האט דורכגעלאָזן, יעדן ראשון אדער אחרון בבלי וירושלמי אין אלע מיפֿרשים מיט אלע חילופי גירי־סאות. אין אלעם איז ער געווען א יחיד בדורו.

דאס גרויסע בקיאות, לומדות און עמקות איז נישט דערווארבן געווארן, אזוי צו זאָגן אינבאַ־כט. דאס איז געווען א פּועל יוצא פון שווערער הארבעטנ־ע. פֿאַר אי־בער 40 יאר צייט האט זיך דער רבי זצוק"ל נישט אויסגעטאָן צום שלאָפן (אויסער פֿרייטאָג צו נאכט). זיין שלאָפן איז באשטאַנען פון אַביסל אײַנדרימלען בײַ דער גמרא אדער אנדער ספר, און נית אייגנטלעך האט ער געהאלטן די פיס אין א כלי מיט קאַלט וואַסער, ער זאל „אײַנדרימלען" אויך נית, אין האט זיך דאס איינדרימלען אויך נישט פֿאַרגינגן.

אַלס רב פון דער שטאָט האט מען פֿאַר אים סיי מורא געהאט, און סיי אים לבֿ געהאט. זיין מא־יעסטעטישע געשטאלט מיט זיי־נע דזרכדרינגלעכע אויגן, האבן אַריסטאָקראַטן מורא אין יראת הכ־בוד, גלייכצייטיק אבער, האבן זיי געשטראלט מיט רחמנות און ליב־שאפט. ער האט אין זיך פֿאַראײַ־גיבט א „גילוי ברעדה" שטרענג־קיים, דאַרט וואו עס האט זיך בע־האלדלט אַן פֿרינציפּען פון הלכה. אין רחמנות מיט גוטסקיים, ממש מיט יעדן איינעם וואס איז געקר־מען מיט אים אין קאָנטאקט.

וועגן זיין מידת החסד קען מען דערציילן לעגענדארע מעשיות. ער האט געהאט סיי פֿאַר דער מל־חמה, און סיי נאכדעם אין אפן אויי־ער איז אפן דאָרף פֿאַר די ראָב־לענישן פון יעדן באזונדערן יחיד ווי אויך פֿאַרן צבור. ווי ביז די לעצטע מינוט פון זיין לעבן, איז זיין לעבן באשטאַנען פון זאָרג פֿאַר אנדערע. זיי ניטן פון יחיד ווי פון רבים האט אים אלעס זייער אינטערעסירט. דער אופן ווי ער האט אויפגענומען יעדן איד, אויסגעהערט יעדעמס דאגות, מיט־פֿעלט יעדעס צרה. זיין גדולד אויסהאלטן יעדן איינעם וואס עס איז צו אים געקומען מיט זיין פּעקל פֿראבלעמען און צרות זע־נען גווען אייגנקאַרטיק און אומ־באשרייבבאר. די מענטשן זענען ארויסגעקומען פון אים מיט א געפֿיל פון התחזקות, און מיט א דערליכטערונג אז זיי זענען שוין געהאלפן געווארן.

דער שרייבער פון די שורות האט אפטמאל געזען, בשעת ער איז געשטאַנען אין דער רייַ זיך צו „געזעגענען" אין נעמען א בר־כה, אז דער רבי זצ"ל האט זייער אפט ארויסגעטראגן פון טאש א פולע האנט מיט געלט אומגעצילט און געגעבן פֿאַר נצרכים. ער האט געוואוסט מיט ממשות'דיקע הילף גלייך פֿאַרגרינגערן די הצטרכות'ן פון יעדן יחיד מיט זיין טיפער זארג. צו באשרייבן נאָר א טייל פון די זאכן איז אין עס נישט וואוהר אין די שפֿראך צו ארעם, ווייל זיין בריית־האַרציקיט איז געווען פלאי פלא־ים. זייער אפט איז דאס הויז גע־בליבן אן א פרוטה, דורך דעם וואס ער פלעגט פֿארטיילן זיין גאנץ געלט פֿאַר נצרכים, אין זיך נאָך אנדערליגן בײַ חסידים אין די שווערע צענדליקער טויזנטער פֿאַר צדקה און חסד.

זייַנע תפלות און דרשות האבן „בוקע רקיעים" געווען טייכן טרע־רען האט ער פֿארגאסען און געמאכט אנדערע פארגיסן בריים דאָרנען אין דרשות, ספּעציעל אין די ווייליקע טעג ימי הרחמים והסליחות. איז נישט קיין וואונדער, אז מיט אזעל־כע תפלות, האט מען געקענט „פֿר־על ישועות זיין.

נאָך די מלחמה־יאָרן, מיט דעם גרויסן אידישן חורבן, וועו די אי־בערגעבליבענע איידן האבן פֿאַר־לוירן די טאַטעס, מאַמעס, זיידעס, באָבעס, קליינע קינדער, זיי זענען געבליבן קיילעכדיקע יתומים, איז ער אויטאמאטש געווארן זייער טא־טע און מאַמע. מען האט געציטערט פֿאַר זיין בליק אלס טאַטע. גלייכ־צייטיק האט מען ליב געהאט מיט דעם הארץ און נשמה. פונקט אזוי ווי א מאַמע. מיט זיין ווייליק פייער האט ער אויפסניי אנגעצונ־דן א ווייליקע ליכט אין צענד־ליקער טויזנטער פֿאַרלאָשענע נש־מות. און ער האט אין זייער עצ־מות היבשות אַריינגעבלאזן א ניי לעבן.

אונטער זיין השפּעה און הנהגה האט דאס חסידות (נישט דווקא דאס סאטמאַרער) צוריק אויפגעלעבט און געבליט. אויף טריט און שריט זעט מען בחסדי השם וויבירימדע אן אקסיוות קהילות. מיט א שנע־לן טעמפּ ווערן אויפגעבויט פעס־טונגען פון אידישקיים אן פֿאַלא־צען פֿאַר תורה און חסידות. אין ניט נאר דווקא דא, אין די פֿאַראייניק־טע שטאטען, נאר כמעט אין אלע וועלט־טיילן וואו עס געפינט זיך א תורה־ישוב בליט און וואקסט דאס אידישע לעבן מיט א ברויזיג־דיקע וויטאַליטעט. בתי מדרשים און ישיבות ווערן פֿארשפּרייט מיט אזא פענאמענאלן וואוקס און עקס־פאנסיע אז מען קען זיך אליין ניט גלויבן. א סך פון דעם וואס איז אזוי טראגיש פֿארשווינן געווארן, איז ב"ה אין א גרויסער מאס צור־ריק אויפגעשטעלט געווארן. אונד־זערע קינדער האבן ב"ה אנגעהוי־בן צו בליען מיט תורה און חסי־דות.

דער נייער דור וואס איז אויפ־געוואקסן האט מיט מסירת נפש צוריק אויפגעלעבט דעם מסורת האבות. פֿארצעצנדיק דארט וואו זייערע טאטעס און זיידעס זענען אין מינטן פון איינגעבויט אין ניט נע־עזדיגט. מען קען היינט ב"ה זען טויזנטער און טויזנטער בחורים און יונגעלייט וואס חברת פניהם ענתה בם כי הם זרע ברך ה'. דאס איז פֿאַר אים געווען א שטיק סא־טיספאקציע, נאכדעם וואס ער האט נעבעבט געזען מיט זייַנע ווייליקע אויגן דעם חורבן פון די אידישע קהילות, וואס ער האט אַריינגע־

המשך

לייגט אין זיי גרויסע כוחות. אויפשטעלנדיק דאָרט א רחמנות־דיקן לעבן, האָט ער גלייכצייטיק געזען דעם ביטערן גורל זייערן מיט דער טאָטאָלער דעסטרוקציע. און ווען עס איז געווען א חנוכת הבית פון נאָך א בית־מדרש און פון נאָך א ישיבה האָט מען עין בעין געקענט זען אז דער אייבּיקער צער פון חורבן האָט זיך צייטווייליק אין א זיס געשטעלט, און א שמחה האָט זיך אויף זיין הימלישן פנים באָווּיזן.

דער הייליקער רבי זצוק"ל איז תמיד געשטאַנען בראש, און בא־שיינט כמעט אלע אסיפות. זיין הדרת פנים'דיקע צורה האָט זיך שטענדיק אַרויסגעזען ביי אלע אנטערנעמונגען פון חיזוק הדעת און טובת הכלל, און דאָס איז ניט באַגרענעצט געווען צו די ראָמען פון זיין אייגענער עדה, נאָר עס האָט תמיד אַרומגענומען די גיינ־פון אלע אידן און כלל שראל. וואו עס האָט זיך נאָר געפונען אן עדה חרדישע אידן וואָס האָט געדאַרפט הילף, איז די הילף צלייך געקומען.

די צייט איז נאָך צו קורץ, אין די זואַנד צו אָפּן, אז מיר זאָלן קע־נען ריכטיק באַגרייפן און באַ־שרייבן וועגן דעם גרויסן פאַר־לוסט און אבידה פון דער גרויסער פערזענלעכקייט. אויך פון דער אומגעהויערער ווירקונג וואָס דאָס האָט געהאַט און נאָכאַמט אויף דעם נאַציונ־תורה־דיגן כלל ישראל. אונדזערע אויגן זענען נאָך פאַר־בלענדט און נעפלדיק פון דער ליכטיקייט וואָס האָט אזוי שיין געשטראַלט איבער אונזער חוכשטיג דור.

אפשר וועט מען עס קענען טאָן אין די שפּעטערדיקע יאָרן און דו־רות, אפשר וועט זיך נעפּינען אייַ־נער וואָס וועט זיין ראוי אונדז צו שרייבן וועגן דעם גרויסן פאַר־גיסן כוחות אין אַבּידה פון דער פערזענלעכקייט.

דער הייליקער רבי זצוק"ל איז תמיד געשטאַנען בראש, און בא־

יציאת צדיק עושה רושם

"דער איד"

אלחנן יוסף הערצמאַן

צו פריש אין צו אָפּען איז נאָך די וואונד, אז מיר זאָלן קענען אפּ־שאַצען און נוילען די גרויסע אבידה. מען איז נאָך אונטער דער נאַראָקאָזע מען איז צעטומלעט פון דעם גרויסן קלאַפּ אין אונזער מוח, און דער שנים אין אונזער הארץ.

מבען דעמט פון דער גרויסער לוחי פון די טיכטי טערן, פון די צערייסענע קלייד־דער פון קריעה, פון די גרויסע צעווייגען ביי די הספדים פון די הימלי־יסעגדע קולות וועו מען האָט דערזען ווי מען טראָגט דעם ארון הקודש מיט דעם הילי־גן גוף, מיט אזיפּיק תורה צדקה וחסד נאונות צדקות, וואָס נישט ? אפילו דאָס ערדישע, די לוי' פון דעם עולם קענען מיר נישט פאַר־שטיין. א כל שכן נאָך צו קענען אויפּרעכן דעם פאַרהאַנג און זען דעם קבלת פנים וואָס ער האָט גע־האָט אויף יענגער וועלט. פון דער נאָכצער פּמליא של מעלה, פון נאָכ־צע דורות נאונים וצדיקים וואָס זע־ען און הערן זיך צו צו דעם גרויסן „ברוך הבא". צו דעם „ראו בריה שבראתי בשלמי".

וועט זען, א מנהיג ישראל פון 75 יאָר, פון 17 יאָר ביז 93 יאָר, פון 17 יאָר געבליבן א יתום פון פאַטער זי"ע, און שוין געוואָרן א מנהיג ישראל, מען האָט אים נעריי־פען פאַטאַמאַרער רב הידוע. דער נאָמן, דער פּוסק, שוין ביי 17 יאָר, אזוי שארף אזוי קנאות־דיג, פייער ממש, און אזוי גוט און וויי־ך אין צדקות וחסד. פון בר מצוה אן איז ער שוין געוואָרען א בעל חוב אריף אלע, אין זיי בּיכער שאבד מנהיגות אוי לו לדור שאבד מנהיג אין דעם ער גענומען דאָס זויבערע רייניע האָנטוך, וואָס אפילו פון האָנטוך האָט אויך געשמעקט מלכות אצילות, טהרה, קדושה, און דאָס זיך אפּגעוויסט דאָס מויל כדי דאָס אלעס אייניולקלען איז הצנע לכת און פשטות.

אבער ווי ער האָט זיך באַהאַלטן האָט אלעס דאָך ארויסגעשפּרט. דאָס פייער פון קדושה האָט אריס־געפלאַקערט דורך זיין הייליגע צורה, דאָס פנים האָט געבראַנט מיט התלהבות דקדושה.

די גרויסע כוואליעס פון בייד־ימים, בבלי ירושלמי, ראשונים ו־אחרונים, גלגה נסתר, ספרי חסידות מוסר קבלה, אלץ איז געווען קלאָר אפען. און דאָס אלעס האָט געקאָכט, געבראַוויזט. און ארויסגעווארפן אזוי־פיל הייליגע פערל פון זיין מויל און מיט זייַנע הייליגע ספרים, ער האָט מיט דעם מקיים געווען דעם וזרקתי עליכם מים טהורים.

ער האָט נעמאַכט מיט זיין גרויס חכמה און סייעתא דשמיא, א מקל שוקד א שטעקן וואָס בליט, צו טויזענטער יתגדליים פון צדיק כ־תמר יפרח. וואָס בליען מיט זייערע הייליגע הייפער, אפילו קיין ראָזיא נישט אין שטוב, גשואינעס אין קליינע דירות מיט גרויסע משפחות בלי עה"ר און נישט געוואָלט מופען אין מדה במקצת געגענדן זיך עס איז דאָ מערער התבודדיגע דירות.

וועט קען דען אפשאצן יענע הו־שענא רבה'ס, זיי נעזעגט מיט טוי־זענטער לולבים. נעהייסן האָט עס געשאַקעלט מיט די לולבים, אבער במציאות איז עס נעווען געשאַקלט מיט טויזענטער אידישע נשמות שיינע ביזנעס, מיט גרויסע צדקות אפילו אזעלכע וואָס זענען וויים פון סאַטמאַר; מיט באַסעס אין די שפּי־טעלער צו קראַנקע, מיט באַזאַרגן אריימע אויף שבת יום טוב, מיט באַזאָרגען מיט פרנסות. הונדער־טער אידן זיצן ביז שפּעט און לערנען, 4 פאַרמאָג איז שוין אפען דאָס סאַטמאַרער בית המדרש צום לערנען.

אפילו ווען עס איז געווען אין די שפּיטעלער גרויסע סטרייקס פון נויורסעס האָבן זיך סאַטמאַרער יונ־טעלער אריינגעכאַפּט אין די שפּי־טעלער דורך פענסטער טירן, צו העלפען קראַנקע.

ווער געדענקט נאָך זייַנע הייליגע טישן פון פריי־מאַג צו נאַכטס, ווי א מלך און מלאך בּזעזסן אויבן אן מיט דעם שטריימעל יען זיידעניעם שבת כאָאַס, אין טלית בּזעזאָגט „שלום עליכם". עס איז בּזעזען שווער צו אונטערשיידען צי ער גיט שלום עליכם די מלאכים, צי די מלאכים גיבען אים שלום עליכם.

מיט די הייליגע ניגונים, אז עס האָט זיך אויסגעדאַכט אן די הימלען זענען מקוא אס דאָס שטיקל ערד וואָס אזא גרויסע הייליגע נשמה זיצט אין א היילען גוף. דערנאָך דער קידוש, דאָס וואָשען זיך צום סעו, דאָס אויפהויבן די הענט זאָגן שאו ידיכם, ווי מען הייבט אויף די עץ חיים'ס פון א ספר תורה, דאָס מאַכען א „מוציא", און מקיים זיין זיי אלע כוונות פון זה השלחן אשר לפני ה', און מען זאָל זיך נישט כאַפּן וואָס דא טוט זיך און וואָס פאַר א פייער עס קאַכט אי־נעווייניג. עס זאָל זיין בהצנע לכת.

המשך

מיט די הייליגע ניגונים און דרשות צווישן איין הושענא און די צוויטע, די טייכן טרערן וואס ער האט פון יעדן ארויסגעשלעפט, עס האט נישט אויסגעמיטן איינעם, אלע האבען געווינט, אן נישט שטוב, נאר טיכן טרערן, אזוי ווי מען וואשט וועש מיט זיף און שמאראקע כעמי־שע שטריבען, עס זאל ארויסגעמען די פלעקן, אזוי האט ער הושענא רבה אלעמען אריסגעוושען אן נאכדן אויסוואשען די נשמות, האט ער דעם גאנצען עולם גלייך ארייג־געמאכט אין איין שמחת תורה טאנץ לכבוד התורה ונותנה.

דאס טאנצן מיט דער תורה איז געווען מיט מסירת נפש ממש. עס איז געווען שווער פעסטצושי־טעלען, צי ער האט נעטאנצט מיט דער תורה צי די תורה האט גע־טאנצט מיט אים.

אלעס אין איהם געלעגען אויפן הארצען ממש. יעדע אידישע צרה האט אים אדורכגעלעבערט זיין הארץ, און דאס אדורכלעבערן דאס הארץ האט אים געמאכט אפענע קאנאלען דירעקט צום בורא עולם און צום כסא הכבוד.

ער האט משפיע געווען אויף דעם כלל און יחיד בגשם וברוח מיט אי־בערנאטירליכע כוחות פון עקשנות און מסירת נפש.

וען יוסף הצדיק איז געשאקרען איז ארויס א בת קול אפע"י שיוסף מת אלקי יוסף חי, גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם, א טאטע פארלאזט נישט זיינע קינדער, כל זמן מען וועט טאן זיין רצון איז מען זיינע קינדער, און מיט קינדער שיידט מען זיך נישט קיינמאל.

דער סאטמארער רב זי"ע וואס איז מיט אונז געווען אין די לאגערן און אלעס אליין אדורכגעמאכט צו־זאמען יסורי איוב וצרות רבות ר"ל וואס א גרויסער עולם האט פאר־לוירן די משפחות און געשטאנען נאך דער מלחמה מיט זיין מקל שו־קד געגלאפט און געשריגן ווי רש"י הקדוש זאגט בפ' שופטים, און גע־פסק'נט מען טאר נישט איריינפאלן אין ייאוש, געצווינגען נאך אמאל התחזה צו האבן, אויפשטעלן דורות, ביזנעס פרין איין וועלט, וען נישט ער ווער וויסט וואס עס וואלט גע־וואָרן, יעדער פילט עס, אז אט מיט דעם זעלבן מקל שוקד וועט ער קלאפן געווים קלאפן און שרייען אין הימל ווי ער האט געשפאלטן דעם ים אין אמעריקע שטראם, אט מיט דעם ריקאנעקטן זעלבן בעגן דעם אמע־כיים כסא הכבוד און שרייען ליע־רשמען, און מיט זייער טייכן טרערן פון 93 יאר און די טרערן פון זיי־נע תמידים און תלמידים וועט ער געווינט אפשריין אלע דינים און די גזירות רעות ר"ל, און ער וועט נע־מען די אלע קריעות פון זיינע תל־מידים וואס האבן צעריסן די קליי־דער און קולות וברקים פון זיינע תפלות פון ראש השנה יום כיפור הושענא רבה שוובבי"ם תגרות צו־האמען מיט די קולות וברקים פון מאנ פון תיר' אין וועג מען האט געזען טראגן זיין ארון הקודש, או אויסשרייען אין מלמד זכות זיין ווי עס שטייט אין זכרי' ב' הלא זה אד מוצל מאש. דאס שאריט הפליטה זענען צבאראנגע צעשטאכענע. זיי זענען זיך מסר נפש פאר דיר השם יתברך. זייערע קליינטשיג קינדער־לעך וואלטען שוין צופרי ביי די בא־סעס צו קענען פארען לערנען די הייליגע תורה. טא האב רחמנות אין עשה למען תינוקות של בית רבן. — אט דאס וועט זיין הייליגער כח וואס ער וועט צעריסען אלע גזירות רעות ר"ל און מקרב זיין די גאולה שלמה במהרה בימינו אמן.

המשך מדף ריג

חשן שפתיה. ער הייבט אויף די הייליקע האנט צו די דיוקנא, צדי־קים זענען דאך עוסק אין די תי־קון הדיקנא מיט די יחודים וואס זיי זענען מייחד בעת הסתלקות נש־מתן לא' חי עולמים, זכאה חול־קיה לעילא ותתא. ויגוע ויאסף אל עמיו, דער צדיק וואס האט גע־לעבט נאר חיים רוחנים ווערט נאסף צוריק אל עמיו צום מקור נשמות ישראל, פון דאדט וועט ער משפיע זיין חיי הנפש וחיי הגוף. מיר וועלן אין זיינע דרכים גיין, זיינע ספרים לערנען, זיינע מר־סדות האלטן, דאדטן איז די תת־לבשות פון זיין נשמה, ח"ו נארנישט גורע צו זיין, נאר מוסיף צו זיין דורך זיין כח, דורך זיין קדושה.

דער רבי וועט בלייבן אונדזער רבי לנצח, על מי נטשת אלה הצאן, דער רבי וועט אונדז נישט פארלאזן, ער וועט פאר אונדז מת־פלל זיין, מיט זיין זכות אויף אונדז מגין זיין, ביז עס וועט קומען די נחמה, די בשורה פון רגלי המבשר אנכי אנכי הוא מנחמכם.

• • •

"העדה"

יקותיאל יצחק הלוי שישא

שמש שמש ! איך תאירי ? !

בעלות מרן ה"דברי חיים" מצאנז זי"ע לישיבה של מעלה, עמד הגה"ק רבי שלמה זצ"ל אבדק"ק מונקאטש מול השמש הזורחת, וקרא לעברה: "שמש שמש איך תאירי ורבינו הקדוש איננו?"

מה נאמר ומה נדבר האלקים מצא את עוונינו, ובעטיין קרה האסון האיום והרב הדומה למלאך ד' צ' עלה בסערת אש השמימה. אוי מה היה לנו. ואף אנו שואלים: שמש שמש איך תאירי ורבינו הקדוש איננו?

מי מילל ומי פילל שלא בימיו תוושע יהודה וישראל, על דעת מי עלה שלא מרן אדמו"ר קודש הקדשים זי"ע ילך בראש העם לקראת הגואל צדק. סמוכים ובטוחים היינו תמיד, כי שריד צדיקי הדורות אחרון הראשונים הלזה יאריך ימים ושנים עלי חלד וינוב בשיבה דשן ורענן, וכרועה נאמן ינהלנו בדור אומלל זה, דור אשר האמונה מפיו נכרתה ואשר הוא הקדוש זי"ע נטע אמונה טהורה בו.

ועתה שלא זכה רבינו הקדוש זצוקללה"ה לראות בנחמת ישראל וישועתן שאליה כל כך ציפה ובעדה כה מסר נפשו הקדושה והטהורה, ולא זכינו שהוא נבג"מ יעלה לציון ברנה ואתנו יחד לשוש משוש לכבוד מלך המשיח, נחגור שק ונתפלש באפר נכבוש פנינו בקרקע ונוזיל דמעה עד שמקור דמעותינו תיבש. נקרע לבבנו ואל בגדנו קרע שלא יתאחה עד שיעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו ויחיה ברחמים מתי עמו ישראל, ורבינו הגדול והקדוש זצוקללה"ה יייראה בינינו.

ועד אז, נקיים בכל לב ונפש את כל מה שהורה לנו השרף הנורא הזה בתשעים ושתים השנים שהתהלך בעולמנו השפל, נר לרגלנו יהיו דבריו ואור לנתיבותינו. ספריו הקדושים והנוראים, ובמיוחד הסה"ק "ויואל משה" ו"על הגאולה ועל התמורה" שחרתם בדם לבבו, נשנן חזור ושנן השכם והערב לבל ימוטו פעמי אמונתנו הצרופה, בהם נתגונן מאימי התקופה החשוכה והם ינחו ארחותינו.

ואל השכינה הקדושה נפיל תחינה, אנא אנא ברחמיך הגדולים והעצומים. חמול על עמך ונחלתך רעיבי טובך וצמאי חסדיך, כי רב שבענו בוז ומספינת תורתך הקדושה נאבד הקברניט שנהלה בים זועף וסוער ויראים אנו פן ישטפונו המים הזדונים.

רבינו רבינו

על מי נטשת את הצאן

רבינו אור האורות עמוד אש מאור הגולה!

מי יאיר לנו הדרך עוורים באפילה, מי יפקח עינינו בעולם השקר וימי ההסתר ומי ילבה גחלת ישראל שלא תכבה.

רבינו קודש הקדשים מלאך אלוקים שרף ונורא צניף הטהור!

מי יטהר לבנו, ומי יכבס נשמותינו, מי יעלנו במעלות התורה והעבודה והחסד, ומי ישמור על קדושת ישראל ועל גדרי הצניעות וטהרה.

רבינו גאון הגאונים האורים והתומים שר תורת הנגלה והנסתר כל רז לא אניס ליה!

מי יסתת בהרים וישדד סלעים, מי יפרק הוויות ויתרץ שברים, מי יורה לנו דעה ויבין שמועה, מי יאסור את האסור ויטמא את הטמא, מי יחוה לנו דעת עליון, ומי יאיר לנו נתיב בתורת הבעש"ט ותלמידיו.

רבינו חכם הרזים מלומד מלחמה גדול ה־עצה ורב התושיה!

מי יצא לפנינו ומי יבא לפנינו, מי יסוכך עלינו מפגעי הזמן וחיצי מחבלי כרם ה', מי ידבר את אויבים כשער, ומי יעצור בעד רוחות רעות זרם המינות והאפיקורסות.

רבינו עמודא דצלותא פועל ישועות לכלל ופרט צדיק גוזר הקב"ה מקיים!

מי יעתיר בעדינו בגלות המר, מי יבטל גזירות הקשות, ומי יסתום פיות משטינים ומקטרגים.

תורה תורה חגרי שק והתפלשי באפרים!

ציון במר תבכה וירושלים תתן קולה!

מי ילחום מלחמתך מי יגין על קדושתך, מי יחמול על צביונך ומי יכלה קוצים מכרמך, רבון כל העולמים זכור שבועתך שנשבעת כי לא תשכח מפי זרעו, עוד מי לך פה אחר כי רבינו הקדוש זיע"א עלה למרום, הביטה וראה חרפתינו כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו.

לא נקבל תנחומין ולא נשקיט שברון רוחנו ולא נעצור מעיין דמעותינו עדי תראה בענייני ותגלה מלכותך עלינו ויקיצו וירננו שוכני עפר בב"א.

הכותב בדמע ובלב קרוע.

יצחק שטרן

ע ל

מ י

נ ו ט ש ו

ה צ א ן

בעולם של חושך וצלמות ועיפה, בין זדו־נים חצה והגהה ה' במעטה לבוש אור בוקר, בקרח הנורא הקוה בצול לבל יכסון חלד, מרומים לשרתו איזה להבדילו מגזע מקודש קודש קדשים, לקשור נזר קודש ולעטות אורים, אוד מוצל מאש השאיר בעולם מול מים זדונים אשר פעלו שקר ועשו חיל, זיו אור כשחר בקע, עיר וקדיש מן שמיא נחית הרב הדומה למלאך ה"צ **אדונינו מורינו ורבינו** זצוקללה"ה.

יובל וחצי שנים העמיד דת ואמונה צרופה על תלה, לחם מלחמתה של תורה כמסור לו מאבותיו ורבותיו הקדושים מדור דור עד משה מפי הגבורה, מקור מים חיים. הקים דורות שלמים ומיושרים, בתפלתו בקע רקיעים וש־חקים, שירדו לחדרי בטן שומעיהם, בלשון רון בפימו שר בגיל ורעד עבד ביראה ופחד, קדוש ישראל מקדש קדושים, חבק בעוז ימין רוממה, ויחד תמך וסעד במלאה צדקה וחסד ללא קץ ובאין מעצור.

בבוא האפילה הדל תקותינו, אשר אמרנו לאורו נסע ונלך לקראת משיח צדקנו, ולדאבון נפשנו אבדנו, ומרוב עוונינו נלקח מאתנו קדו־שינו, ונחשך מאורינו ונחסרה עטרת ראשנו, וכצאן בלי רועה נשארנו, ואין לנו לא מנהל ומחזיק בידנו, כי מי יחמול עלינו ומי ינוד לנו, אוי מי יגדור גדר ומי יעמוד בפרץ ואין עוד נביא וחזה ואין קורא בשמך באמת כי כולנו כצאן תעינו. לא נדע מה יולד יום צרות ות־לאות עברו על ראשנו, שונאים ושוטמים יקומו עלינו, ירימו וישאו ראש נגדנו, צבי ארץ חנפה עלינו, נשארנו ערומים מכל, לא מנהיג ודבר, בעורים נגשש ונלך, יום יום נאמר מה בסופנו.

אדון הקל עולנו, ושלח ישע לגאלנו, זכות הרבי קודש זכור סעדנו וסמכנו ונחיה, זרוע רשע שבור, ותמלוך אתה ה' לבדך בקוראי שמך, תודיע לעין כל אמים, תשובב מקצוות נדחנו, תאמירנו לך ונאמירך לנו.

שמואל הלוי שישא

שתי בכיות

הרב שלמה אליעזר מרגליות

בכה תבכה בלילה. ב' בכיות הללו למה? — שואלים חז"ל — על מקדש ראשון ועל מקדש שני.

קשר של קיימא אמיץ נתהדק ונתקשר בין ב' בכיות הללו, בעוונות שגלה כבוד מישראל ונחרב הבית השני, בכתה עדת ה' על חורבן מקדשי ה' הראשון והשני, כי בכל תקופת הבית השני הרגיש עם הקודש את המאורות הגדולים שנתגלו והאירו במקדש ראשון בעמדו על מכונו, ועם העדר האורות הא-לקיים של הבית השני עלו בסערה השמימה גם האורות של הבית השני.

אנו לאנחה! קשה היום לישראל כבא השמש בצהרים, נח נפשיה דרב, ווי חסרא ארעא דישראל מרא דארעא דישראל, אבינו רוענו עטרת תפארת עם ה', לקינו בכפליים כי נסתלק מאתנו **שריד קודש מצדיקי הדורות שלפנינו.**

לן יאות למבכי, לן יאות למספד, **"וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא"**, שבטי י-ה מכונים "צאן יוסף" כי הוא כלכלם והנהיגם, ונפשו הגדולה של יוסף צדיקא הכילה וגם אצרה בקרבה כל הסגולות האציליות של אחיו הגדולים ודורו — דור דעה ובראשם יעקב שלימתא, ובפטירת יוסף נסתלקו עמו כל אחיו וכל הדור ההוא.

עם עלותו השמימה של רבינו הקדוש, פלטה מאדירי הצאן, שריד קודש הקדשים, מעבדי ה' הנאמנים מהדורות הקודמים שלפנינו, עלינו לקונן שתי בכיות:

א. נקונן על האי שופרא מגן הדור והדרו כי איננו. נר ישראל עמוד הימיני, פטיש החזק הלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות. **א ה א !** ה' א-לקים על מי נטשת את הצאן.

ב. נרים נהי ובכי על הסתלקות האורות של ראש גולת אריאל בדורו, מרן הקדוש בעל **דברי חיים מצאנז** עם בניו ותלמידיו הקדושים אשר בחמלת ה' על דרא בתראה האיר רבינו הקדוש את עולמנו בהמשכת דרכם בקודש לשם לתפארת ולתהלה בכל ג' יסודי תורה ועבודה וגמ"ח, ועת ספוד על משה אא"ק **החתם סופר** ותלמידיו הקדושים זי"ע אשר מרן הקדוש זלה"ה נטע בתוכנו את רוחם הכביר בעמדו בשער בראש צבאות ישראל ולחם מלחמתה של תורה נגד פועלי און וגדר גדרן של ישראל בארץ הקודש ומחוצה לה.

תמה אני אם יש בדור הזה מי שיספידו, כי מי יכול להבין ולהשיג גודל האבדה, הגדולה והמזעזעת עד עומק השיתין. ותמה אני אם יש אדם בדורנו שכח אבנים כחו שיכול לתנות ב' בכיות הללו.

הילילו הרועים וזעקו והתפלשו אדירי הצאן, אך מבלי למצות עומק הדין.

תפלת צדיק ישמע במרומים, זאת היא נחמתנו היחידה, שרבינו אבינו ורועינו הנאמן שתפלותיו כל הימים היו להביא לימות המשיח בביאתו, "בהתגלות כבוד שמים עלינו", ועתה בהמצאו בעדן גן א-לקים במחיצת קדשם של אבותיו ורבותיו הקדושים זי"ע לא ינוח האיש ולא ישקוט עד כי אם כלה את הדבר כי נזכה לנחמה ולישועה כיעודי הנביאים במהרה דידן.

יום שמת רבי

הרב שמואל קליין

גם בהיותו בקרבנו והוא זכותו תגן עלינו עמד בין ד' ובינינו קרוב היה אל ד' ורחוק מאד מתפיסת מחשבותנו.

איש אלקים קדוש, מחציו ולמטה איש ומחציו ומעלה אלקים.

קדוש היה מרחם. ובטרם יצא מרחם הועיד אותו ד' לנביא ומוכיח את דור תועי לבב. צדיקי הדור ההוא ראו זאת כהשגחה אשר יולד לאביו לזקוניו.

מיום עמדו על דעתו נזיר אלקים היה הנער. הדיר את גופו הטהור מכל מחמדי תבל. השיגוהו משיגי הגוף אולם חומרו רק היה למעלה למעלה ממושגי הגוף. שולחנו היה ערוך במקומו ומטתו מוצעת במקומה ולא נגע בהם אפילו כאצבע קטנה, והוא הקדוש אל מקומו של עולם שואף זורח, וכתינוק שלא טעם טעם חטא נר אלקים על ראשו דולק במקומו.

זוהר נשמתו הבריק בעזוז אורו בימים ובשמנו עוד האירו כוכבי נוגה. לרוח קדושתו וטהרתו התבשם עולם כאשר בכל עיר ועיר עוד פרצה קדושה וטהרה בישראל. משאתו יגורו אלים במעונות אריות ובהררי נמרים, והוא לאחרונה חי בינינו ודרך שלשת דורות ארון ד' הולך לפנינו.

הוא זי"ע הפליט מבני האלקים בדור דעה אשר כולם סעו למנוחות ואותו אוה האלקים להשכינו בתוכנו. וד' הולך לפנינו בעמוד אשו להאיר לנו את הענן ואת הערפל ולתור לנו דרך במדבר האמונות ובשממון הדעות. משה הוכיח את ישראל ארבעים שנה, ירמיהו הוכיח את ישראל ארבעים שנה, וכל ארבעים שנה מאז שפך ד' זעמו על בית ישראל ונשתם כל חזון לא הלכו ישראל במדבר הנורא ההוא של רשעי הדור נחש שרף ועקרב אלא לאורו של רבינו הקדוש. וכאשר כבו כל הנרות לא כבה נר מערבי והוא עדות לכל באי עולם אשר שממו עליהם נתיבות עולם כי השכינה שורה בישראל.

ונר מערבי זה ממנו היה נדלק כל שביב אש קדש מסוף העולם ועד סופו ובאשו היה נכוה כל הקרב הקרב אל מזבח ד'. לטמאותו בזוהמת הדעות הכוזבות

וכה סכך עלינו באברתו גבוה מעל גבוה כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף ושנים רבות בינינו התהלך ורכב אש וסוסי אש מפרידים בינינו.

ויאמרו אלינו הודעתם כי היום ד' לוקח את אדוניכם מעל ראשיכם ואנחנו לא ידענו כי לוקח ד' מאתנו את מחמד עין ישראל.

המשך

ואנחנו לא ידענו כי היום הזה ה' מחשיך עלינו השמש בצהרים.

ואנחנו לא ידענו כי לעינינו עוד תכבה נר מערבי ויסתם כל חזון

ואנחנו לא ידענו כי בחדש שחרב מקדש יחרב לעינינו הקדש והמקדש, יקדר אור התורה, יבטל זיו החכמה ותמות טהרה.

ואנחנו לא ידענו כי בחדש אשר בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים תצא מבת ציון כל הדרה ויעלו עפר על ראשם בנות ירושלם.

ואנחנו לא ידענו כי בחדש שפסקו לכרות עצים למערכה נכרת מכהן הגדול ערך מערכת אש על מזבח ד' אשר בלבנו.

ואנחנו לא נדע איכה נרעה ואיכה נרביץ בצהרים

ואנחנו לא נדע מי יקצה בגבעות מי יסתת בהרים. מי יפרק הוויות ומי יתרץ שברים. מי ישדד מעמקיך וחתו אכרים, ומי ילחום מלחמתך וישוב לשערים.

ואומר אהה ד' אלקים הכלה אתה עושה לשארית ישראל.

מספד יחיד

כשהספיד הגה"צ ר' מנחם מהוראדנא זצוק"ל רבו של החפץ חיים זיע"א את הגאון המלבי"ם זצוק"ל שנפטר בן שבעים שנה, פתח ואמר: החובה לנו להסביר גודל האבידה למרות שהגאון נפטר לעת זקנה, משל למה הדבר דומה, לשיירה העוברת מעיר לעיר ונזדמן לה לצאת באישון לילה דרך יער עבות ה־שורץ פראי אדם, לסטים וחיות רעות, ולקחו אתם נרות מתוך חישוב כי הנרות יספיקו להם למשך כל הלילה עד שהשיירה תגיע למחוז חפצה בשעות הבוקר, אך לרוע מזלם נשתב־שה הדרך והשיירה מתנהלת לאיטה, ובינתיים נר אחר נר הלך ונכבה ועדיין הם באמצע הדרך ובראשית הלילה, לבסוף נשאר להם נר אחד הפחות והולך ועדיין הדרך ארוכה לפ־ניהם, ומשכבה הנר האחרון געו כולם בבכיה, מה פשר הבכי הזה? אמנם ידעו נוסעי הש־יירה כי הנר סופו להיכבות אך התקוה היתה בלבם כי הוא יספיק עד אור הבוקר, ומשנכ־זבה תחלתם נוכחו מה גדולה סכנתם. במצב זה גם אנו נמצאים — סיים הגאון המספיד — גדולי התורה הם אורו של עולם כמבואר בגמ' ב"ב, ולמרות כי הגאון המלבי"ם זצוק"ל זקן היה, קוינו כי ימשיך להאיר לנו בתורתו, ומ־שכבה נר ישראל ועדיין אנו בחשכת הלילה מה גדולה האבידה.

מה נאמר ומה נדבר ומה נצטדק. הקב"ה שתל אותנו, דור יתום דלי מעש שבעי רוגז בתקופה חשוכה אפלה כתהום אשר לא היתה שפלה כמוה, ואשר נתקיימה בה במלואם כל האמור בפיוט שבמחזור יום הכיפורים לאחר תפלת העבודה "הן ארץ נמכרה ביד רעים, שבר בכל יום ואנחה, נדמינו ככלי ריק, מכל נשארנו ערומים, לא נביא ולא חזון בנו, כ־עורים נגשש ונלך, יום יום נאמר מה יהא בסופנו, טוב מות מחיים אמרנו",

והאחרון הכביד כאשר לפני שלשים שנה הוקמה בארץ הקודש המפלצת המנאצת, זאת המדינה הכופרת האומרת אני ואפסי עוד, הממרידה את ישראל יום יום נגד אביהם שבשמים, ובראשית יסודה שטפה כבזרם את המון בית ישראל לאמר הנה נגאלנו, הן כמעט כולנו הדביקתנו המגיפה, ובפרט הדור החדש אשר אבד עשתונותיו כאשר לפתע קמה וגם נצבה לפניו מדינה הקוראת לעצמה ישראל ללא א־ל, אך הקב"ה ברחמיו וחסדיו הגדר־לים הותיר לנו לפליטה שלשת הרועים מרן הגאון הקדוש, מרן החזון איש ומרן גאב"ד בריסק זכר צדיקים לברכה, ובעינינו ראינו כיצד זה לעומת זה עשה האלקים, באשר ל־עומת טומאת הסט"א המתנשאת וזוממת ל־כלות שארית פליטת ישראל, עמדו הם ובכח קדושתם וטהרתם עמדו בשער והשפילוה עד לעפר, ובעים רוחם ובעוז תורתם טיהרו את הלבבות והפיחו רוח טהרה וגבורה ואומץ ועוז ותעצומות להגביר חילים בתורה ויראה, ו־בריש גלי פירסמו את אפסות המדינה כי ככל האלילים כליל תחלוף, המה הקדושים והט־הורים זיע"א זה בכה, זה בכה וזה בכה אשר האירו את חשכת הדור והגבירו תורה תמימה, יראת ה' טהורה ודעה נכונה בלבות בני יש־ראל, ואש קודש הזאת אשר הבעירו, היא המלהטת בלב שארית היהדות הנאמנה עד היום.

אך בעוה"ר חמש שנים לאחר יסוד המ־דינה הכופרת כבה אורו של עולם ומרן ה־חזו"א נלקח אל על בעת הדור, ולאחר שש שנים בערב יום הכיפורים אבדנו נזר ראשנו מרן הגאב"ד בריסק זצוק"ל ועולם חשך בע־דנו, אך קוה קוינו כי עוד נזכה רבות בשנים לחיות בצלו של מרן זצוק"ל וליהנות מזיוו עד בוא ינון, עתה בעוה"ר אוי ואבוי איך שודדנו, ואתם ענו אוי ואבוי ואללי ובכו בכי רב, ההתבוננתם לדעת מה עובר עלינו, לנגד עינינו נר אחר נר הולך ונכבה, ארון, ארון היכל ואין יודע מתי יפציע השחר, באפלה הגוברת הננו הולכים ותועים ביער עבות מלא לסטים וחיות רעות הזוממים לכלותינו, והנר האחרון כבה — — —

במה נינחם?

מדור מיוחד להסתלקות כ"ק מרן רבינו הקדוש זי"ע
וע"י נשיא כוללנו

אין עושין נפשות לצדיקים

דאָס גאַנצע חרדישע אידענטום טרויערט נאָך איצט אויף דעם גרויסען אומגליק פון דעם הסתלקות פון כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק מסאטמאר הכ"מ זצ"ל — וואָס יעדער איז מודה אַז ס'איז אַן אבידה שאין לה תמורה. מיט יעדען טאָג ווערט דער אמת'ער באַדייט פון „ הצדיק אבד לדורו אבד" אַלץ מער פאַרשטענדליך אין בוכשטעבליכן זין פון די ווערטער. און נישט בלויז אונזער גאַצער דור יתום פילט עס, נאָר נאָך מער ווען עס פיהלען דעם מורא'דיגען חלל די צוקונפטיגע דורות, זיי ווען דאָך מער קיין באַגריף האָבען וויאַזוי עס האָט אַמאָל אויסגעזעהן אַ צדיק אמת וואָס האָט מיט זיך פאָרגעשטעלט די דריי עמודים אויף וועלכע די וועלט שטייט — תורה, עבודה, וגמילות חסדים.

טאַקע צוליב אָט די דורות הבאים — איבער וועלכע רבינו הקדוש מרן נשיאנו הכ"מ זצ"ל האָט געלייגט אזויפיל געוויכט האָט די הנהלת הכולל באַשלאָסען צו ווידמען דעם הייליגען אנדענק, דינער אין זיין הייליגען און ליכטיגען אנדענק, זאָלען זיי נישט פאַרגעסן, ווילאַנג עס איז אונז נאָך פריש אין זכרון, דאָס וואָס רבנו הק' זי"ע האָט מיט אַזויפיל איבערגעגעבנקייט געהאָלפען בויען. — וואָרים מיר לעבן אין אַן עפאָכע וועלכע גאַנץ באוואוסטע פאַקטן וועלען אויך מאַנכעס מאָל בייזווילליג פאַלסיפיצירט.

די קרוין פון אַלע צדקות — כולל שומרי החומות לצדקת רבי מאיר בעל הנס זי"ע — האָט געהאַט די זכי־ה אַז רבינו הק' זצ"ל האָט יאָהרען לאַנג געטראָגען די קרוין פון נשיאות אויף זיין הייליגען קאָפּ, און דאָס פאַר זיך אַליין איז פון לצדיקים מעשיהן הטובים הן הן זכרונם" — וואָס ביים כולל איז עס אי די „נפשות" און אי די מעשים טובים פון רבי'ן זצ"ל — בעיקר זיין אַ דערמאָנונג פאַר אונז און אונזערע דורות וועט עס איז אַלץ געשטאַנען אין שפּיץ פון די הייליגע צדקה און מיר וועלען גלייכצייטיג אויך אַנטאָן אַ נחת רוח פאַר נשמת רביה"ק זי"ע בגנזי מרומים גרויס באַדייט. יאָ־יעהרליך האָט כ"ק מרן הנשיא זי"ע — צוזאַמען מיט יבלח"ט הגאון"צ חברי נשיאות כוללנו שליט"א פערזענליך זיך מטריח געווען און באַשיינט די מסיבה של מצוה, אשרי עין ראתה כל אלה הלא למשמע אוזן דאבה נפשנו. די דברות קודש ודא"ח פון מרן הנשיא זי"ע זענען אפגעדרוקט אין ספה"ק דברי יואל פ' תולדות, פון וועלכע יעדער קען זעהן ווי הייליג און טייער דער רבי זצ"ל האָט געהאַלטען די צדקה קדומה בכלל און דעם כולל שומרי החומות בפרט. ביי יעדע געלעגנהייט פלעג דער רבי זצ"ל אַליין אויך מנדר זיין גרויסע סכומים און מיט זיין אומגעהויער גרויסען כוח הצדקה והחסד אַרײַנגעבראַנגט אין די מאַסען דעם רצון און ברען צו געבן צדקה לעניי ארץ ישראל.

צוזאַמען מיט'ן גאַנצן כלל ישראל — אָבער מיט אן אויסנאַם אפשר פיל מער — באַווייזען די אבידה די טויזנטער עניי הכולל, און ביי פילע הערשט די מורא זיי זאָלען חלילה נישט דאַרפען איצט ליידען צוליב דעם. — וואָרים זיי ווייסען אַז די וועלט האָט בעווה"ר פאַרלוירען דעם עמוד החסד אשר כל בית ישראל נשען עליו. — וואר וועט יעצט וועקן און מאָנען אידען נישט צו פאַרנאַכלעסיגן צדקת רבי מאיר בעל הנס וואָס — ווי דער רבי זצ"ל האָט געזאָגט — אַדאַנק דעם כולל שומרי החומות היטען נאָך אידען אין א"י די שבועה פון „אל תעלו בחומה".

דער פאַר דאַרף דער הייי־יעריגער דינער לזכר נשמתו הקדושה והטהורה זי"ע זיין אחוץ דער שענסטער אויסדרוק פון „אין עושין נפשות וועז מיר וועלען ממשיך זיין און קיינמאָל נישט אָפּגעשוואַכט ווערן פון ווייטער פאַרזעצן זיין הייליגען דרך אַרײַנגערעכנט מחזק זיין און שטיצען די הייליגע מוסדות און צדקות פון כולל שומרי חומות וואָס רבינו הק' זי"ע איז געשטאַנען אין זייער שפּיץ. און דערמיט פארזיכערן דעם צדקתו עומדת לעד!

זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל

צדיק כתמר .... זי״ע ועכי״א

י. קאליש

„שמעון הצדיק הי׳ משיירי כנסת הגדולה, הוא הי׳ אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים״. (אבות פרק א׳ משנה ב׳)

ווען מען שטייט נאָט צו אַ הויכען באָרג. קען מען נישט אַזוי גוט באַאבאכטען די גאַנצע פאנאראמא אָן דאָס אויג קען נישט פאַרנעמען די קאלאסאלע גרויסקייט פון דעם באָרג, נאָר ווען מען ערווייטערט זיך אַ ביסל דאָמאָלס עטפלעקט זיך פאַר אינס די מאיעסטעטישע הויכקייט אזש ביז צו דעם וואָלקען אָן די נאַטירליכע שיינקייט פון דעם באָרג וואָס דער אייבערשטער האָט בעשאַפען.

זייער פיעל איז שוין געשריבען געוואָרען זינט דעם הסתלקות פון **כ״ק אדמו״ר הגה״ק נשיא כוללנו מרן רבי יואל טייטלבוים זצוק״ל** — אין די טרויער טעג פון די שלושים, איבער זיין אומבאשרייבליכע גדלות אין גאונות אויף די דריי געביטען אויף וועלכע די וועלט שטייט, סיי אין **תורה** — סיי אין **עבודה** וחסידות אין סיי אין **גמילות חסדים**. די אויבען דערמאָנטע הייליגע משנה אין פרקי אבות, ווי רבינו הקדוש דער מסדר המשנה, שילדערט מיט געציילטע ווערטער די הויפט שטריכען און די אויפטוען פון שמעון הצדיק, קענען מיר בדורינו צו פאַסען **במלוא מובן המלות** צו נשיאנו מנהיג דורינו: **„יואל הצדיק״** הי׳ משיירי כנסת הגדולה וכו׳ איצט שטייען מיר שוין עטליכע מאָנאַטען נאָך דעם גרויסען פערלוסט, און ווען מען בליקט צוריק אויף דעם פרוכטבאַרען, שעפערישען לעבען פון דעם צדיק הדור זי״ע, איז ממש אונמעגליך דאָס אַלעס צו קאנצענטרירען אין איין אָדער אפילו אין עטען אַרטיקלען.

מען זאָגט נאָך אַ טייטש בשם בעש״ט הק׳ זי״ע אויף דעם אויבערשטן לשון פון די משנה: „הוא הי׳ אומר״ — אַז ביי וועלטליכע געלערנטע קען זיין אַז זיי זאָלען פערזיכען יושר אין מאראלישקייט, אָבער זייער אייגענע וועזען אין מהות איז ווייט פון דעם וואָס זיי זאָגען. ביי שמעון הצדיק, ביי די תנאים ואמוראים און אמת׳ע צדיקים אין אונזערע צייטען, וואָס זיי אַליין זענען, ווי אַזוי זיי פיהרען זיך דאָס זאָגען זיי. איז דער פשט: „הוא הי׳״ — וואָס ער אַליין איז געווען — „אומר״ דאָס פלעגט ער זאָגען און פאָדערן פון זייערע נעבען־מענטשען. עס איז יעדען באָוואוסט אַז רבינו הגה״ק מסאטמאר זצ״ל האָט מיט זיינע אייגענע השלמה, מיט זיין קדושה מיט זיין מסירת נפש, מיט זיין כח התורה מיט זיין דביקות, מיט זיין גוט האַרציגקייט, אַליין מצליח געווען — צו באַפעסטיגען די דריי עמודי עולם, צי דערהויבען דעם שוואַנען דור צו אַ העכערע מדריגה סיי אין **תורה** — סיי אין **עבודה וחסידות** אָון סיי אין **גמ״ח**. די משנה בעטאָנט „הַתורה״ מיט אַ ה׳ הידיעה — „הָעבודה״ — אָנצייטען אַז שמעון הצדיק האָט געשטרעבט אין פערלאַנגט אַ בעשטמט תורה — אומגעפעלשט און אומגעענדערט, מיט עמקות און ידיעות אין אַלע ספרי קודש הלכה ואגדה — ביי עבודה ה׳ — האָט ער מרמז געווען — אַז דאָס דאָוועננען וואָס איז די עבודה שבלב זאָל זיין אַ ריכטיג, און די אַלע הידורים וזהירות וואָס פאָדערט זיך ביי קיום המצוות ודרך החסידות, דאָס אַלעס זאָל געטון ווערען אין די בחינה פון **הָעבודה** — ביי גמילות חסדים שטייט שוין אָהן אַ ״ה״ צו טוען אַ טובה יענעם אָדער העלפען אַ נויט בעדאַרפטיגען דאַרף מען נישט צופיעל קלערען, מען מעג טוען אפילו שלא לשמה. א. א. וו.

וואר נאָך האָט אין דעם דור אַזוי גענקעמפט מיט מסירת נפש, מיט אַ ברען פאַר **הַתורה**, פאַר דעם אומקאמפראמיסלאזען דרך פון די אַמאָליגע ארטאדאקסיע, פאַר דעם דרך ישראל סבא מרבותינו ואבותנו הק׳ הי״ד פון דעם פריערדיגען דור דעה, — ווי רבינו הקדוש זי״ע — וואר נאָך אין דעם דור האָט **אַזוי עובד ה׳** געווען מיט זיין התלהבותדיג דאַוועננען, מיט זיינע געהויבענע טיפען בשבתות ויו״ט, מיט זיינע התעוררות־דיגע דרשות ודברי מוסר, מיט זיינע טרעפליכע חריפ׳ישע טייטשינגען אין לומדות הלכה ואגדה — מיט זיינע איבער מענטשליכע עבודה אין די הייליגע טעג בפרט בייַ די **הושענות והקפות** — ווי דער נשיא א׳ בחוכנו זי״ע — וואר נאָך אין דעם דור האָט אַזוי ברייט געהאָלפען כמעט אַלע **מוסדות החרדיות**, צעהנדליגער טויזענטער יחידים מיט צערבראָכענע הערצער אין זייער שוועדע פינאנציעלע לאָגעס, מילי׳אָנען געשיקט נאָך ארץ ישראל אויפצושטעלען נייַע מוסדות על טהרת הקודש און אויסצובריי־טערן די טעטיגקייטען פון ישוב הישן — ווי כ״ק נשיא כוללנו — זי״ע.

די חשוב׳ע ספדנים סיי ביי די לוי׳ א׳ פ׳ שופטים סיי ביי די הקמת מצבה א׳ כי תצא ביי אָנווענדעניי־טען פון צענדליגע טויזענטער אידען בלע״ה — די גאוני וצדיקי הדור און אויך דער בית דין צדק ד׳עדה החרדית ובראשם הרה״ג המפורסם רבי יצחק יעקב ווייס, גאון אב״ד בירושלים עיה״ק **האָבען געשילדערט** די גרויסקייט פון כ״ק מרן זי״ע **אויף אַלע** געביטען זיינע קאלאסאלע אויפטואונגען פיר פאַר זיין עדה הקדושה אין ווילי׳אמסבורג און מאנרא — סי פאַר אַלע חרדישע אידען אין מוסדות הק׳ איבער גאָר דער וועלט עס איז צו בעוואונדערן זיינע אייגענארטיגע חידושי תורות אין די חיבורים „דברי יואל״ אין „ויואל משה״, — דאָס חריפות און בקיאות שיינט אַרויס פון צווישען די שורות. וועד געדענקט נישט די שיינע תורות בייַ די שבת־דיגע טישען, בייַ חנוכה ליכט־צינדען, די הונדערטער דרשות מיט התלהבות און התעוררות, די שיעורים אין גמרא תוס׳ מיט עמקות אין פלפול, א. א. וו. מען וואָלט דאָך געקענט נאָך אויפרעכענען צעהנדליגע ענינים ווי אַזוי גאַנצע דורות זיינען בעלייכטעט געוואָרען דורך דעם שיינעדיגען ליכט פון זיין הייליגע נשמה בעזינדערס דאַרף באַמערקט ווערן ווי די חז״ל זאָגען בייַ נח הצדיק „ראה עולם בנוי — ועולם חרב — ועולם בנוי — כ״ק רבינו זי״ע האָט געשפיעלט אַ וויכטיגע ראָלע אַלס מנהיג ישראל אין די אַמאָליגע וועלט פון פאַרן חורבן —נאָכדעם דורכגעלעבט מיט נסים כידוע — די שוועדע צייטען פון די נאַצישע רדיפות און מיטגעפיהלט די צרות ישראל און דעם חורבן הקהלות פון יוראפעישען אידענטום — הי״ד — געקומען נאָך אמעריקא אין תש״ו (46׳) אַליין אָהן אַן עדה אין מיט שוואַבע כוחות. בסייעתא דשמיא איז אים געלונגען **להחזיר עטרה ליושנה** צוריק אויפצושטעלען א קיבוץ פון חרד״ישען אידענטום, מיט אייגענע מוסדות החינוך לבנים ובנות, אן אייגענע רבנישע קערפערשאפט די „התאחדות הרבנים״ וואָס ער האָט געגרינדעט און געווען איהר נשיא, און בכלל בעווייזען אַז אין אַמעריקא קען זיך אויפהאדעווען אַ נייער דור על דרך ישראל סבא אָהן שום פשרות, לשם ולתפארת.

עס דאַרף דאָ דערמאָנט ווערען אַז אָלץ **נשיא** פון **„כולל שומרי החומות״** האָט זיין השפעה פיעל בייַ־געטראגען אַז כוללנו האָט זיך אַזוי שיין ענטוויקלעט אין די לעצטע יאָהרען. בייַ יעדע וויכטיגע אונטערנעהמונג האָט מען זיך ערשט שואל עצה געווען בייַ כ״ק נשיאנו זי״ע און מיט זיין הסכמה אין ברכה איז בע״ה געלונגען להרחיב גבולי הקדושה דורך אויפשטעלען נייַע בנינים אין מוסדות התורה וחסד פאַר תושבי

המשך

כולנו בירושלים עיה"ק. ער פלעגט זיך פערזעגלעך בעטייליגען ביי אונזערע יעהרליכע דינערס און זיינע בעגייסטערענדע דברי תורה האָבען אַלעמאָל געמאַכט אַ געוואַלטיגען רושם אויף אַלע אָנווועזענדע. וועון זיין געזונד צושטאַנד האָט עס נישט ערלויבט פלעגט ער יעדס יאָהר שיקען זיינע ברכות ונדבת לבו אַסאַך מאָהל אויך בכתב מיט חתימת יד קדשו דורך יד ימינו בנש"ק הרב מוה"ר יוסף אשכנזי שליט"א פקיד ואמרכל כוללנו, **עס איז זיכער זיין הייליגער רצון אַז אַזוי ווי ביים לעבען האָט ער געזאָרגט אין געשטיצט די תלמידי חכמים ועניי דכולל** עביטען אויף וועלכע די וועלט שטייט, סיי אין תורה — סיי און יידדים ווייטער אַנהאַלטען די ירושה דורך בעטייליגען זיך אין די אקטיוויטעטען פון צדקת רבי מאיר בעל הנס כולל שומרי חומות . דער הייי־יעהריגער דינער יום א' פ' תולדות וועט זיין אי"ה געווידמעט לזכרונו הקדוש. עס איז צו ערוואַרטען דאָס יעדער איינער ביי וועמען דער כבוד פון כ"ק נשיאנו ונשיא כל בית ישראל זצוק"ל איז נאָנט צום הארצען — וועט זיך בעשטרעבען פערזונלעך טיילצונעמען אויף די מסיבה של מצוה.

זכותו יגן עלינו וכ"י — אמן

דער אידישער קוואַל

זכותו יגן עלינו

פון ש. כהנא

בעפאָר מיר גייען וויסטער שרייבן, נאָך עטליכע ענינים וואָס איז נוגע צו אונזער גרויסן בראָך וואָס מיר האָבן ליי־דער געליטן, מיט די האסתלקות פון אונ־זער היליגן רבין זי"ע, דאַרפן מיר קודם צו וויסן וואָס דאָס הייסט אַז דער „צדיק הדור" דער „גאון עולם" דער „קדוש יש־ראל" ווערט נפטר פון די וועלט. מיר זע־נען לייקער זייער ווייט דערפון דאָס צו פאָרשטיין אַליין, אָ טייל דערפון האָבין מיר טאָקע געהערט פון די רבנים הגאונים הצדיקים והמשמשים בקודש אין... זייער הספד, אָבער פיל מער צו זען וואָס דאָס הייסט אַז אַ צדיק הדור גייט אַוועק פון די וועלט, קענען מיר זען אין דעם גרויסן הספד, וואָס כ"ק רבינו הק' זי"ע אַליין האָט געהאַלטן ביי די פטירה פונעם דרישן בעלזזער רב זי"ע, הרה"ק ר' ישכר דוב ז"ל, מיט אידער פופציג יאָר צוריק, זיי־ענדיג דעמאָלט אין די שטאָם סיגעט, אַזוי ווי להבל"ח כ"ק אדמו"ר הגה"צ מסיגעט שליט"א וואָס ער איז אַליין געווען דערבי האָט דערמאָנט יעצט ביי זיינע הארץ רי־סענדע הספדים למקהלות רבבות אלפי ישראל, און האָט אויך נאָכגעמאַכט עטלי־כע נקודות דערפון מיט גרויס התעוררות, און אַזוי ווי דער רספד איז גדודוקט אין ספר הק' דברי יואל פ' תולדות (עמוד תרכ"ז) קען דאָס יעדער איינער אַדורכ־לערנען בעיון און פאָרשטיין מיט אַ קל וחומר וואָס פאָר אַ גרויסע אבידה דאָס איז ליידער אין אונזער הינטיגן דור ית' מא דיתמא, און צו זען וואָס אונזער פליכט איז צו טאָן אין אַזאָ ציים, אָבער אַז כדי פרוען וואָס זיי לערנען דאָך נישט קיין לשון קודש אַזוי ווי עס איז ערקלערט די הלכה דערפון אין ספר הק' ויואל משה (מאמר ג') און אויך קינדער, זאָלן קענען פאָרשטיין די הייליגע דברי הספד פון רבינו הק' זי"ע, וועלן מיר דאָ איבערגעבן עטליכע טיילן דערפון אויף אידיש. סיי פון די „דברי התעוררות" און סיי די „דב־רי תורה" וואָס רבינו הק' האָט געטיישט דערמיט כדרכו בקודש, וזכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן

א

אין דעם מצב ווי מיר שטייען יעצט, וואָס עס איז אַוועקגעגאַנגען פון אונז דער זקן הדור, דער נשיא פון די אידן, איז כמעט נישט געבליבן קיין קיום פאַרן דור וויל ווילאַנג דער צדיק איז געווען מיט אונז האָט ער אונז געפירט מיט זייניע עצות. די צדיקים פונעם דור זענען משפיע סיי רוחניות, סיי גשמיות, פאַרן גאַנצען דור, מיט זייער כח און מיט זייער זכות. אָבער וען זיי ווערן אַוועקגענומען פון אונז, בלייבן מיר איבער אַן אָ שיצער אין אַן אָ פאַרזאָרגער, אַזוי ווי איך האָב גע־הערט פון טאַטן זכרוני לברכה (דער הייי־ליגער קדושת יום טוב זי"ע) ווי ער האָט געטיישטט דעם פסוק „פניתי לימין ואין עזר" איך טו מיך וועגדן צו די רעכטע זייט אין עס קומט נישט קיין הילף, האָט דער טאַטע ז"ל געזאָגט אז „ימין" רעכטס מיינט מען דעם „צדיק" אַזוי ווי רש"י בערענגט (שבת ס"ג). אַז „רעכט" מיינט מען די וואָס לערנען תורה לשמה, און וען די צדיקים ווערן ר"ל אַוועקגענומען בלייבט דאָס דור ליידיג, אין עס פעלט זייער גרויסע השפעה, דערפאַר זאָגט מען „פניתי לימין — ואין עוזר".

דאָס איז באַוואוסט פאַר יעדן, אַז דער גאון, צדיק און קדוש, דער בעלזער רב זכותו יגן עלינו, איז געווען פון די „שיירי כנסת הגדולה" וואָס איז פאַר אונז איבערגעבליבן פון די צדיקים פון די פרי־עהדיגע דורות, און טויזענטער אידן הא־בן געשטראָמט צו אים, און זיי האָבן נהנה געווען פון זייניע עצות און הילף, און יעצט ווען מיר האָבן ליידער בעווינטיגן הרבים געליטן די גרויסע אבידה, איז עס זייער שווער, עס אים נישטע קיין דאָס צו דערטראָגן, דאָס הארץ איז אונז צעבראָכן און צעשפאַלטט, מיר זענען אימבאַהאַלפן, דער וויטאָג און צער איז אַזוי גרויס אַז עס איז כמעט אוממעגליך זיך צוזאַמצו־באַמען די חושים צו זאָגן דברי הספד, וויל מיר זענען אַלע קרובים צום נפטר אַזוי ווי די חכז"ל זאָגן (סנהדרין י"ט) אַז תלמידים ווערן אַנגערופן קינדער, און וויאַזוי קענען מיר גיין מעורר זיין מיט הספדים, אַזוי ווי דער יערות דבש זי"ע ברענגט אין זיין הספד אויף זיין שוועד ז"ל (חלק ג' דרוש ט"ז) אַז גאַנץ גאָנצע קרובים קענען נישט מספיד זיין ווי עס דאַרף צו זיין, ווייל זי"ע צער איז צו גרויס זיי זאָלן זיך קענען מסדר זיין די ווערטער וואָס צו זאָגן.

* * *

מיט דעם קענען מיר באַרשטיין די גמרא איז מסכת שבת (קי"ח :) „חכם שמת הכל קרואים אַ תלמיד חכם וואָס גייט אַוועק פון די וועלט איז יעדער איינער זיין קרוב, פרעגט די גמרא „הכל קרובין סלקא דעתך" זענען זיי דען זיינע קרובים, ענטפערט די גמרא „אלא אימא הכל כ־קרוביו" אַז מען מיינט דערמיט צו זאָגן אַז יעדער איז צו אים אַזוי ווי אַ קרוב, דאָס הייסט אַז יעדער דארף קריעה רייסן אויף אים טרויערן, אָן אַזוי ווייטער. איז שווער צו פארשטיין די קשיא וואָס די גמרא פרעגט אַז זיי זענען אין אמת'ן נישט קיין קרובים, דער אמת איז דאָך אַז מיר זענען אַ קרובים, ווייל תלמידים זענען דאָך פונקט ווי קינדער, נאָר דער פשט איז ווי פריער דערמאָנט, אַז קרובים ממש קענען נישט מספיד זיין געהעריג אין מען דאַרף רופן פרעמדע וואָס זאָלן קענען געהעריג מספיד זיין, דערפאָר פר־ענט די גמרא וויאַזוי קענען מיר דעמאָלט מספיד זיין אַ רבי'ן אויב מיר זענען קרר־בים ענטפערט די גמרא אַז מיר זענען נאָר אַזוי ווי „קרובים" וויל אייב מיר וואָלטן טאָקע געווען קרובים ממש, וואָלטען מיר טאָקע נישט געקענט זאָגן קיין געהעריגן הספד.

ב

עס שטייט אין זוהר הק' (פנחס רי"ח) אַז וועון השי"ת וויל ראַטעווען די וועלט פון צרות, נעמט ער אַוועק אַ צדיק פין די וועלט, אין דורכדעם היילט ער די גאַנצע וועלט, ווי עס שטייט אין פסוק „מפני הרעה נאסף הצדיק" וועגן דעם שלעכטסט וואָס דאַרף קומען אויף די וועלט וועדט דער צדיק ציגעצויגן פון אונז. נאָך אַן אידן איז אָבער פאָראַן, אַז עס דאַרף חלילה צו קומען שלעכטס אויף די וועלט רחמנא ליצלן, און השי"ת נעמט צו ד"ם צדיק, כדי עס זאָל נישט זיין אויף די וועלט וועד עס זאָל צוריקהאַלטן

דאָס שלעכטס פֿון צו קומען ר״ל. אָזוי שטייט אין זהר הקדוש.

ממילא יעצט ווען עס האָט פֿאַסירט דער אומגליק אַז מיר האָבן פֿאַרלוירן דעם הייליגן צדיק, דאַרפן מיר זיך זייער צו שטאַרקן תשובה צו טאָן, ווייל מיר ווייסן דאָך נישט צו דאָס איז ווי דער ערשטער טעם ״מחק ראש״ אַז מען האָט אָנטוקגענומען דעם צדיק ״על ארץ רבה״ כדי זיין זכות זאָל מגין זיין איף אונז, ניצל צו ווערן פון שלעכטס, צי ח״ו פאַר־קערט, און מיט תשובה אין זאָרג דאַרפן מיר צו זיך, אַז עס זאָל ח״ו נישט זיין ווי דער צוויטער אופן.

דער אמת איז אַז עס איז שוין גע־קומען די ציים וואָס השי״ת זאָל זאָגען פאַר אַנזערע צרות זיי זאָלן זיך שוין אויפֿ־ערן, און די צדיקי הדור זאָלן אינגאַנצן נישט דאַרפן צו שפּירן קיין טעם מיתה, זיי זאָלן נישט אָנטקגענומען ווערן פון אונז, נישט וועגן ערשטן טעם, אין נישט וועגן צוויטן טעם, ווייל ביידע טעמים זענען דאָך נאָר וועגן אַנזערע עבירות. אָבער אויבערהויפט יעצט אַז מיר ווייסען נישט פאַר וועלכן טעם השי״ת האָט צוגע־נומען דעם צדיק, עס איז פאַרהוילן פֿון אונז די זאָך, און ממילא ווייסן מיר נישט וואָ מיר האָלטן, מיר ווייסן נישט וואָס עס וואַרט יעצט אויף אונז.

* * *

מיט דעם קענען מיר פאַרשטיין דעם מדרש אויפן פסוק ״והפלא ה׳ את מכותך״ השי״ת וועט דיך שלאָגן מים פאַרהוילע־נע אומגאַטירלעכע שטראָפֿן, זאָגט דער מדרש אַז דאָס מיינט מען די צרה פון ״מיתת צדיקים״ אָזוי ווי עס שטייט אין פסוק ״הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא״. דאַרפן מיר אָבער צו פאַר־שטיין, באָזונדס ווערט אָנגערופן ״מיתת צדיקים״ מיטן לשון ״פלא״, נאָר לויט דעם איז עס פשוט, ווייל ווען עס עשיעט אַזא צרה ר״ל אויף די וועלט, איז די זאָך ״פאַרהוילן״ פון מענטשען, קיינער וויים נישט צי מען איז שוין דערמיט ניצל צוויזן פון שלעכטס, צי מען האָלט ערשט יעצט בעפאַר די צרות וואָס גרייטן זיך ח״ו צו קומען ר״ל, דערפאַר הייסט עס ״פלא״ פון לשון ״כי יפלא ממך דבר״ וויל יעדער איד דאַרף זיך באַרעכענען ריכטיג צוזיין תשובה צו טאָן, איז אָזא שווערע גורל־זיגע צייט. כדי השם יתברך זאָל רחמנות האָבן, און צוריק־ציען אַלע שווערע גזירות ר״ל, וואָס עס קען זיין אַז עס איז ח״ו נאָך נאָר צוויזן.

ג

אין אמת׳ן וואָלטן מיר אַלע גע־דאַרפט שפּירן, די גרויסע אבידה וואָס מיר האָבן פאַרלוירן מיט דעם וואָס דער צדיק איז אָנטקגענומען גצוויזן פון דער וועלט, מיר האָבן שאַדן געהאַט אי־בעם פון די הויפּט זוילן וואָס די וועלט שטייט, וואָס מיטן כח פון זיין קדושה האָט ער עשיצט אויפֿן אַנצען דור, אָבער דאָס צו שפּירן אמת׳דיג קענען מיר נאָר דעמאָלט אויב מיר וואָלטן ריכטיג משיג געווען זיין גרויסקייט, און זיין הייי־ליגקייט, ווי לאַנג ער האָט נאָך געלעבט. דער אמת איז דאָך אָבער אַז דער צדיק איז מיט אַלע זיינע וועגן באַהאַלטן, שטאַרק פאַרשטעלט אין באַהאַלטן, אויך אַלע זיינע הייליגע עבודות וואָס ער טוט כדי אָנטקצונעמען די צרות פון די וועלט ממתיק צו זיין די דינים פון אידן, דאָס אַלעס וועדט אָפּגעטאָן טיף באַהאַלטן אין זיין הייליג הארץ. ער שטייט דאָ אונטן, און זיין הייליגער מוח און קאָפּ גרייכט אין די הויכע הימלען, מיט זיינע תפלות אין בקשות פאַר אידן. אָזוי אַז עס איז אוממעגליך פאַר פשוטע מענטשען, משיג צו זיין זיינע הויכע מדרגות. ממילא וועגן דעם אפילו וויזן דער צדיק גייט אָנטק פֿון די וועלט, שפּירט מען אויך נישט ריכטיג ווי גרויס די אבידה איז פאַר אונז.

אין די פריערדיגע ציטן האָט מען ביי יעדע צרה ר״ל זיך געוועגדעט צום ״אורים ותומים״ (וואָס איז געווען אי־יזן תשים פון כהן גדול אין בית המקדש) צו וויסן פאַרוואָס דאָס איז געשען, און ווי־אַזוי מען קען פעהאלפן וועדט פון די צרה אין די שפּעטערע דורות ווען קיין אורים ותומים איז שוין נישט געווען, האָט יעדן דאָס גטאָן דורכן הערן אַ ״בת קול״ פון הימל. דערנאָך איז דאָס געווען דורך ״רוח הקודש״ פון די צדיקים, אידן זע־נען געווען פאַרבינדען און באַהאַפּטן צו די אמתדיגע צדיקים, און זיי האָבן אָנ־געוויזן אין גלעלערנט מיט די אידן וויאַזוי צו גיין אין ריכטיגן וועג פון השי״ת, אין דורכדעם ניצל צו ווערן פון צרות און שלעכטס.

יעצט אָבער, וואָס מיר זענען ליידער געבליבן אַן אַ באַשיצער און פאַרוואָרגער, וויייל די צדיקים זענען שוין פאַרלוירען געווארן פֿן אונז, און מיר האָבן שוין מער קיין רוח הקודש אויף נישט, זענען מיר גלייך צו איינעם וואָס האָט געהאַט אַ גרויס פאַרמעגן, און רויבערס זענען אים באַפאַלן ר״ל און זיי האָבן פֿן אים צוגענומען און אָנטקגערויבט דעם ריב פון זיין פאַרמעגן, עס האָט אים טאָקע שטאַרק וויי געטאָן, אָבער אָזוי ווי עס איז אים דאָך געבליבן אַ טייל פון זיין פאַרמעגן, האָט ער זיך מיט דעם גע־טרייסט, און געדאַנקט השי״ת מיט פרייד אויף דעם גרויסן חסד, אַז דאָס איז אים כאָטש געבליבן פון זיין גרויס פאַרמעגן, אָבער דערנאָך ווען עס האָט פאַסירט דער א־מאָליק ר״ל אַז מען האָט אים אינגאַנ־צן באַרויבט, און ער איז געבליבן אויסגע־ליידיגט פון אַלעם, ער שטייט ממש ליי־דיג מיט גאָרנישט, דעמאָלט הייבט ער ערשט אָן צו שפּירן ריכטיג, אויך דעם פריערדיגן בראָך, אין זיין וויייאָג איז זייער גרויס און שרעקלעך.

די זעלבע זאָך האָט דאָ אויך פאַ־סירט מיט אונז, די הילליגע צדיקים פון פריערדיגן דור זענען שוין אָנגאַ אָנטק־גענומען גיוואָרן פון אונז, אָבער פוג־דעסטוועגן האָבן מיר נאָך געהאַט ביז יעצט מיט וואָם זיך צו טרייסטן, אָבער יעצט ווען דער צדיק, דער גאון און קדוש, בעלזער רב זכרונו לברכה, איז שוין אויך נסתלק געווארן, זענען מיר גיבליבן אינ־גאַנצן אויסגעלייידיגט פון אַלעם, און מיר האָבן שוין גאָרנישט. עס איז נישטאָ ווער עס זאָל קעמפן פאַר די תורה הק׳, און ווער עס זאָל זיך אָנצעמען פאַר כבוד שמים וועדט יעצט ערשט ערוועקט פאַר אונז אויך דאָס אבילות אין דער אַלטער צער פון דעם וואָס די פריערדיגע צדיקים זענען אָנטקגענומען פון דעם עולם. אין אמת׳ן דאַרפן מיר נישט צו פאַרגעסן די גאַנצע צייט ווען דער צדיק לעבט צווישן אונז, אַז מיר דאַרפן אַריינטראַכטן און זיך לערנען פון זיינע הילליגע וועגן, אין מיר דאַרפן זיין באַהאַפּטן און צוגעקניפט צו זיין הילליגקייט, און אפילו פאַר אונז אַליין איז דאָס נישט מעגליך צו טאָן, וויייל מיר פאַרשטיין נישט און מיר וויייסען נישט זיין גרויסקייט, פון דעסטוועגען וויייסן מיר אָבער אַז דער צדיק פין זיין זייט העלפט אונז צו דערצו, ער אַרבעט אויפדעם צוצובינדן מען דאָס באַהאַפּטן די נשמות פון די אידן, זיי צו דערהייזן, און זיי צו אַדרכטן, אפילו ווען פאַר אונז איז דאָס פאַרהוילן אין באַהאַלטן.

יעצט אָבער ווען דער צדיק איז ליי־דער אָנטקגענומען גיוואָרן פון אונז, זע־נען מיר דאָפּלט געשלאָגן, סיי די עבודה און די קדושה פֿנעם צדיק איז פאַרהוילן פון אונז, און סיי דער צדיק אַליין איז שוין מער ליידער נישטאָ צווישן אונז, ער איז פאַרהוילן און באַהאַלטן געווארן פון אונז, און מיר זענען אים שוין אינ־גאַנצן נישט.

* * *

מיט דעם פאַרשטייען מיר נאָך אַ פשט אין דעם פריערדערמאָנטן מאמר חכז״ל, אויפֿן פסוק ״והפלא ה׳ את מכתך״ דער ענש פון ״הסתלקות הצדיקים״ וועדט אָנגערופן ״הפלאה״ פאַרהוילן, וויייל די הויכע און גרויסע עבודה פונעם צדיק איז אַלעמאָל פאַרהוילן און באַהאַלטן, אָבער ווען דער צדיק גייט ליידער אויפֿ פון אונז, איז עס דאָפּלט פאַרהוילן, ווי דער פסוק זאָגט ״הנני יוסיף להפליא את העם הפלא ופלא״.

אָט פון די הייליגע וועדטער וואָס זענען נאָר אַ טייל פון דעם הספּר,

מרן זצ"ל בלכתו לתפלת
הושענא רבא לבוש ב„קיטל"

עיני עיני יורדה מים... כי קול נהי נשמע איך שדדנו...

גדלי׳ סגל ירושלים

היד רועדת ומרתתת לכתוב אי אלה קוים לדמותו מרן קוה״ט זצוקללה״ה. ובעצם יש בזה משום העזה מצד הכותב, כיצד הוא מהין לכתוב על האדם הגדול בענקים, שגם בדורות קודמים היה מתבלט בקומתו הרוחנית, על צדיק יסוד עולם שאין לנו מושג קל על עוז קדושתו ועוצם גדולתו, והרי אנו נסים לעומת זה בשחקים. אך אין הכותב מתיימר אפילו לתאר אפס קצהו כי אי אפשר לפורטם כי רבים הם ועצומים הם למעלה מחשבתנו. הכוונה היא רק להורייך קמעה מהלב המלא על כל גדותיו אֲבָל יגון וצער עד עומק תהום, בבחינת אשיחה וירווח לי.

זכה דורנו דור עיקש ופתלתל, דור תהפוכות שהפרוץ מרובה על העומד — שהשתיל בו הקב״ה את הארץ בלבנון צדיק כתמר בדמותו של רבינו זצ״ל שעמד כעמוד ברזל נגד פגעי הזמן ותמורות כבירות שלא השפיעו עליו מאומה וכל רוחות מצויות ובלתי מצויות שבאו מכל העולם לא הזיזו אותו ממקומו, כי הוא ינק את אומץ גבורתו ממקומו של עולם, כי תמיד היה דבוק בהשי״ת, ואת זה חזינו גם בעיני הבשר שלנו בעת הופעותיו הנאדרות, בעבודתו זו תפילה שיקדה באש לוהטת, בשקידתו העצומה כאשר שם לילות כימים ולילה כיום יאיר שהביא אותנו לידי השתוממות כיצד ילוד אשה הפך לרוחני נאצל ספירי, המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, בדרשותיו ואמרותיו החוצבות להבות כזקוקין דנורא דנפקי מפומי׳ ועיניו ניוניו על אפיקי מים זכות כבדולח. והלא רעד עבר בקרבנו בהעלותנו על לוח לבבנו בכיותיו העצומות בדברו על חילול שמו יתברך ועל הפגמים שלנו, והיו הלבבות נשברים ונקרעים מאימת הדין שהוא הזכיר בסילודין.

רבינו זצ״ל העמיד תלמידים וחסידים לאלפים ולרבבות המפיצים את אור תורתו. הזורחת מקרוב ומרחוק. המבקר ומסייר בקהילות החסידיות ברחבי ארה״ב כנדה ואירופא וכו׳, משתומם להווכח עד היכן הגיע כחו של אותו זקן הנאזר בגבורה עילאית לאין ערוך. מספרים שבבואו לראשונה לפני יותר משלושים שנה לוויליאמסבורג, באחד השבתות, העיר לו מאן דהוא (שכנראה לא הכיר את טיבו) שכאן השטריימל בשבת עושה רושם מוזר. ענה לו רבינו שיבוא זמן ויהדי חרדי יתבייש לעבור כאן בלי שטריימל על ראשו, והדבר קם ויהי! זהו כח איתנים נפלא ונעלה מכל השגתנו, כי הוא ז״ל לא חת מפני כָּל, כי לבו כלב הארי, ומכיון שהתחיל בפעולה שהיה משוכנע בצדקתה והכרחיותה, לא זז משם עד שראה בביצועה. והכח הזה הטביע בלב עושי רצונו שפקודת רבינו היתה בשבילם האורים והתומים.

עובד את ה׳ היה מנעוריו בכל לבו ובכל נפשו וכבש לו דרך מקורית ועצמאית כפי שקבל מאבותיו מרבותיו הקדושים ומספרי הבעש״ט הק׳ ותלמידיו, והוא הלך בדרך זו מבלי להתפעל מה יאמרו הבריות ומה תאמר הסביבה, הוא הקריב את נפשו להשי״ת כ״ד שעות ביום כלל תקטר לפני ה׳ ותורתו וממילא לא התחשב עם המלעיגים והמסטינים, וגם בעמדו יחיד **״מערכתו ובודד במלחמתו בבחינת ,,ואותך אני לבדי נביא לה״״** לא שינה זיז כלשהו מדרך אבותיו ורבותיו לא בלבוש ולא בהשקפה לא בדיבור ולא במעשה. בהירות מחשבתו הפליאה את הבאים בקרבתו ובהירות זו היא שעמדה לו במלחמותיו עם החילוניים וגרורייהם ולפיכך אמרו דורשי רשומות ברם זכור אותו צדיק לטוב שאלמלא הוא נשתכחה תורת הקנאות מישראל.

אבל קנאותו היתה בלולה בחסד במידה שאנו משתוממים עד היום כיצד הגיע למידה זו של עשות חסד באופן שהפליא את מעריציו ומתנגדיו גם יחד. הן עמוס היה בעול כבד מנשוא בהחזקת מוסדות התורה וחינוך העצומים שהוא הקים ותמך, ובכ״ז לא נמנע מלפעול עבור מוסדות אחרים ברוחו באותו מרץ והתלהבות לדוגמא, **קבל עליו נשיאות המוסד הגדול כולל שומרי החומות לצדקת רבי מאיר בעל הנס בעיה״ק ירושלים ת״ו**, ולא היתה זאת נשיאות פורמלית אלא פעל והפעיל והשפיע רבות להאדרת הכולל ועד עובדות לעשרות כהנה וכהנה. ואנו עומדים בפני חידה סתומה אם אנוש הוא איך מבצע פעולות כבירות כאלה שהיקפן למעלה מגדר אנושי. אין זאת אלא כי דביקותו התמידית בו יתברך יצקה בו כחות איתנים שמימיים — מי חכם יבן זאת שבדורנו החמרני נזכה למלאך בצורת אדם המהלך עלי אדמות וקומתו מרקיעה שחקים, הלא למשמע אוזן דאבה נפשנו רפו ידים ונמס כל לב וכל פנים קבצו פארור בנפול שר וגדול בישראל ובאה השמש וכל העם גועים בבכי ווי להאי שופרא דבלי ארעא.

עכשיו עכשיו כאשר איננו בחיים אתנו בעולם הזה, אנו מתחילים להצטייר בעינינו דמותו הזוהרת האור עילאי למרות שכה רבות סיגף את גופו ולא רצה להנות מטוב העוה״ז עד קצה האפשרות ונפלאה זאת מאתנו כיצד חי וקיים גוף קדוש זה **למעלה מתשעים שנה. דרך כזו מצאנו אצל צדיקים קדושי עליון** מתלמידי בעש״ט הק׳ שזנחו מנעמי העולם וכולם יקדו בלבת אש קודש לשמו יתברך. כמו שמספרים על הגה״ק רבי אברהם קאליסקער זצ״ל שהיה מתפלל בשנותיו האחרונות שלפני יציאת נשמתו יוכל לישון קמעה כדי שיפטר מהעולם בדעה צלולה שיוכל לפייס את גופו שכל ימי חייו סגפו.

הורידי כנחל דמעך על שבר בת עמי כי גדולה האבידה וצורב היגון עד עומק נימי הלב מבלתי יכולת להתנחם, לבי לבי על החלל הריק שנוצר עם היעדרו, נעתקו מילים מפינו לא נוכל להוציא הגה על החשכה שהשתררה במחננו ואנו שואלים מנהמת הלב כדברי המקונן ביום שנחרב בו בית מקדשנו ,,מי יקצין בגבעות מי יסתת בהרים, מי יפרק הויות ומי יתרץ שברים, מי ישדד מעמקיך ומי ילחום מלחמתך וישוב לשערים, כלי מלחמה אבד ונפלו גבורים״.

ושוב מזדקרת לפנינו קומתו שכולה אומרת הוד והדר ותפארת שבמלכות יפיקו עיניו הזכות והטהורות ,,כמלאך הניצב על ראש דרך, כנר המציץ מבין החלונות, כשרי צבאות בראש עם קודש״ אשרי עין ראתה כל אלה ומלך ביפיו תחזינה עינינו הלא למשמע אוזן דאבה נפשנו על גוף קדוש זה שהורד אלי קבר ושבת משוש לבנו. אנו נזכרים באותה שעה בדבריו הנמרצים והנרגשים שכתב רבינו משה בן עזרא על רבינו יצחק אלפסי וחדר על קברו:

,,אמרו בקבר זה מקור חכמה נקבר ועולם בא בעורף

יום נצלה נזמה וחליתה תורה והורידה עדי גרון

בואו בני ציון ובמרירות עליו תיללו בשברון

כי חוק ספוד ובכות עלי מקום בו נקברו לוחות והארון...״

מי ייירש את מקום האדמו"ר מסאטמר?

מאת שאול מייזליש

בעת ששורות אלו נכתבות עדיין אין יודעים ברובע ויליאמסבורג, הרובע החרדי היצורי של ניו־יורק, מעוזה של ממלכת סאטמר, מי יירש את מנהיגה של הממלכה, האיש ששלט בה בעוז־מה בלתי מעורערת, רבי יואל טייטל־בוים זצ"ל, הרבי מסאטמר. מותו ב־שבוע שעבר היכה בתדהמה את עשרות אלפי חסידיו בארה"ב ובישראל, והח־ריף את הבעיה שהכל היו מודעים לה, אבל איש לא רצה לעסוק בה — מי יירש את מקומו של האדמו"ר.

ולא לחינם קשה להצביע על יורש מתאים. כי יעברו שנים רבות עד שתתפכח אישיות בעלת עוצמה כה רבה וכושר מנהיגות כה מובהק, המצויידת בכל הסממנים הכאריזמאטיים והמגלה לא רק ידע עצום ובקיאות מפליגה בתורה אלא גם חריפות בלתי רגילה בעניינים כלכליים ופו־נאנסיים. לא לחינם אמרו עליו, על הרבי מ־סאטמר, שהיה יכול להיות שר ומנהיג גדול במדינת ישראל — אלמלא היתה ציונית...

☆ הסתגרות והתבדלות

כוחו של הרבי מסאטמר היה בכך שהצליח להפוך את עצמו ל„אדמו"ר־על" של כ־כל האד־מו"רים יוצאי הערים ההונגריות, הרומניות וה־טרנסילבניות, שהכירו בכוח אישותו והסכימו לצרף את אלפי חסידיהם למחנהו. יהדות ההונגרית זו קיבלה את עולה של „התאחדות הרבנים" שבצליחת הרבי מסאטמר, והיא קבעה לה מרכז זים בניו־יורק, ירושלים, אנטוורפן וכמה ערים באירופה ובדרום־אמריקה. האורייננטאציה שאפ־יינה את „התאחדות הרבנים" היתה התנתקות והתבדלות מארגוני הרבנים האחרים באמריקה: הסתדרות הרבנים (האורתודוקסים), בעלי מגמה ציונית ודתית־לאומית) אירגוד הרבנים ואגוד הרבנים הקיבוציים. ביכורו של ר' יואל טייטלבוים כלפיהם לא היה רק משום שהוא נמנה עם מתונים ובלתי קיצוניים מספיק. ההסתגרות היתה לדידו קו ואורח־חיים. פעם — מספר אחד מראשי אירגון ה„פעילים" — באתי אליו לבקש עזרתו ותמיכתו לפעולותינו בישראל נגד המיסיון, לאמיתו. מטרה לגיטימית. אבל האדמו"ר סירב: „אברך צעיר, למדת יותרה דעה ?! אם למדת, אתה יודע שכאלה מתערבים — לא מתבטלים"... אם אתה שומר על עצמך מפני מעורבות יתירה — מגעת מעצמך צרות העלולות ל„בוא בשל היציאה מ־הסתגרות ומהמגע עם עולמות אחרים.

משום כך גם לא הסכים, למשל, שחסידיו ייתנו ממצרי מזון העומדים תחת השגחת אירגוני רבנים אחרים. אלא יהודים הניעו מכל רחבי אמריקה ומחוצה־לה כדי לקנות בשר באיטליה „כהילת ויטב־לב" שמה הרשמי של קהילת סאטמר. גם את מצות אפייה־היד (שאופים בבניין גדול ב־רובע הניו־יורקי מכונות ועד ערב פסח) רוכשים רק כאן, ברובע הצופה אל האיסטריור האירופאי — בכל: בלבוש, באורח־החיים, במנגינות, באופי התעסוקה שמצאו להם לפרנסתם — מלאכת זעירה, עסקי מזון, יהלומים וחכשיטים. מדי בוקר מוזל לראותם באלפיהם, לבושים כמו אחיהם ב„מאה־שערים" או בבני־ברק, כשהם נוהרים לרחוב ה־47 במנהטן, ושם בבוכים קטנים מתב־צעות עסקות החזב והיהלומים הגדולות ביותר בתבל. כאמור, הורה האדמו"ר לנאמני־ציתו („שר האוצר" — רבי יוסף אשכנזי שליטה בהתקף־לב לאחר מות הרבי, הרב לייביש לבקוביץ — נשיא העדה, „שר ההסברה" — ר' סנדר דוישט, עורך הבטאון הפנימי, „דער יידי") לכוון את מילוינו הדולארים שזרמו לקופת סאטמר — רק לפיתוח מערכת החינוך. בכך צפה שההכדשות תגדל, תת־רחב ותבצר את מעמדה. בבית המדרש של ה־ אדמו"ר, בלב שכונת ויליאמסבורג, מצטופפים מדי שבת כ־7000 מתפללים, זאת למרות שמוש־בים קבועים יש רק כארבעת אלפים. ועוד כאלף נשים מציצות מן היציע אל בימת"ד המפוארי, שבאתקרתו קבועה בברשת גדולה ובה כחמש מאות נורות דמויי נרות — נדבת חסיד שהצליח בעסקי החשמל. ב„עליות" השכונה פזורים הגבאים ב־ ממוצע ב־20 אלף דולאר. בחגים עשויים להגיע למאה אלף.

בכספים אלה הקימו את הישיבה ובה כאלף וחמש מאות אברכים והיא שוכנת בבניין מרשים שהיה שייך לצי האמריקאי. במקום גם פנימיה והציאה ממנה טענה הישיבה של המשגיח ה־ רוחני. אין פאר ואין הדר. אבל דווקא הפשטות מלמדת אותך על העוצמה של הדור החדש ב־ ממלכה זו. סדר הלימוד הוא בנוסח הישיבות ההונגריות — שיטת הסוגיות, ואלה מדפסות בכרך מיוחד הרוצא מדי „זמן" על־ידי הנהלת הישיבה. בבניינים אחרים ברובע שוכנים הישיבה לנערים ובית הספר לבנות — גם הם מפעלים חינוכיים אדירים. כשסיירתי לפני כשנה ברובע, פגשתי בחורי ישיבה שהגיעו לשם מישראל. אבל — כך גילו לי אנשי סאטמר ותיקים — אין רואים בעין יפה את בואם לכאן. „יש להם ישיבות בבני־ברק וירושלים ואין הם צריכים להסתנור מ'אמריקה'", היה אומר האדמו"ר.

☆ בין ציון והציונים

גישה זו מלמדת על גישתו לכל הנושא הציוני. שעות היא לחשוב — כך אמרו לי חסידיו — שהוא „שונא מדינת ישראל". נכון שהוא „שונא ציונים אבל איננו „שונא ציון". להיפך: הוא מזיל דמעות באמרו „ותחזינה עינינו בשובך ל־ ציון". הוא פרץ בבכי שנמשך יומיים כשהתחדוי רה לנ הסכנה שבמלחמת ששת הימים והבכי פסק רק כשנודע שישראל נחלצה מן המיצר. הוא מעודד את חסידיו לעלות ארצה ולחזק את הרי־ כוזים במאה־שערים ובבני־ברק, ובאחרונה אף בערי הפיתוח והשדה. הוא אוהב כל אדם מישראל — אשר שונא את אלה שיוצרים על מצות התורה. כדי לאהוב את ישראל והתורה — הוא מוכן ליהפך לרודף, לקנאי לשונם הגדול ביותר של הציונות שהתנערה מערכי הדת. חסידיו מו־ סיפים ומספרים, שהאדמו"ר לא היה שבוע־רצון מהתפגנות שהיו מקיימים מול נציגויות ישראל באמריקה. „והו בזבזו זמן וביטול תורה". היה אומר לצעירים חמומי־המוח שהיו מתפארים בכך שביזו את המדינה ושלוחותיה. „אם יפגעו בקהי־ לה החרדית בישראל — נצא ונפגין ונהפוך עולמות. אבל סתם לעמוד מול הקונסולויות — זה בזבוז זמן". פגיעה ב„חרדים" לגבי דידו, התגלמה, למשל, בפרשת הילד יוסי'ה שוחמכר. „כשציונים מנסים להעביר ילד מיהודותו — על כך צריך להגיב בכל החומרה". את דיעותיו לא הסתיר. עקשנותו ותקיפתי היו חסרות פשרות וי־ פניות.

חסידיו ספרו לי, שאהבת ישראל שלו התגלמה בעזרה המאסיבית שהיה מושיט ליהודים שבארצות הגוש הקומוניסטי. לשם כך הקים את הארגון „רב־ טוב", הדומה במהכוונתו ל„ג'וינט" ול„ויאס" ות־ נעזר בחמיכה גדולה של משלחת אחד"ב. לארגון סניפים ברומא ובווינה ויהיה מעביר אלפי יהודים לקריית סאטמר בוויליאמסבורג ובקרית ההדשה שהקים והנושאת את שמו „קרית יואל" במונרו שבהרי קייסטקיל שבמדינת ניו־יורק, שם גם הובא למנוחות.

ושוב מציינים חסידיו: **הרי הוא גדל תחת הרושם של ספורי חסידים ששמע מאבותיו ש־** הרבו לספר על זקנו רבי משה מוראלי, בעל ה„ישמח משה". הוא היה בניח מדי לילה תלמילו ומקלו ליד מיטתו, מתוך נכונות מיידית לרוץ בעקבות המשיח לא"י. גם כאביו האדמו"ר מסיגעט בירת חבל מרמורש, רבי חננ־ה יום־טוב ליפא (בעל „קדושת יום־טוב") וגם מסבו (רבי יקותי־ אל יהודה, בעל „הייטב־לב") — שמע סיפורי־ חסידים מלאי ערגה וכיסופים לארץ ישראל. והרי ידוע הזיקות בין אבות האדמו"ר מסיגעט ובין האדמו"ר מויז'ניץ לגבי שליחת משות. „רבי מאיר בעל הנס" לעניי ארץ ישראל. האדמו"ר מוויז'ניץ רצה להעביר את תמעות שלוחי הכולל שהחזיק בארץ. האדמו"ר מסיגעט אמר כי הוא עצמו יעביון — ואיזה זכות גדולה יש לך מזו ? על זכות כזו לא ויתר.

גם רבי יואל ממשיך את דרכי אבותיו — אמרו לי חסידיו. הוא אפילו משורר משיריו ה־ „כנור ציון" המפורסם — משוררה של סיגעט — שטיריו היו רוויי אהבה לארץ ישראל. הרי גם את חיין חב לדמיית „ציוני, ד"ר י. קסטנר, שברכבת שלו הצליח להימלט מן התופת. ואגב, אומרים חסידיו, יודוע לך למה הכסיף ד"ר קסטנר לקחתו ברכבת ? ובשאני משיב בשלילה, הם מספרים: אמו המנוחה של קסטנר באה אליו בחלום הלילה והודיעה לו כי אם לא יקח את רבי יואליש — ההרכבת לא תגיע ליעדה...

עזרתו הכספית לחסידיו בארץ היתה רבה ב־ יותר. אבל לא רק להם הושיט סיוע. היתי עד, בשהותי בארה"ב, עד היכן ידו ועוצמתו מגיי עים, כשסיפרו לי על ילד קטן מישראל, שנזקק לניתוח בב דחוף בביהח"ח האוניברסיטאי בניו־ יורק. הוא הגיע לניו־יורק עם אמו, ואז התברר כי בשל שומם בלתי צפוי יאלצו לדחות את הניתוח בחודשיים. לא היתה סכנת נפשות, אבל היתה גם השאלה מי יחזיק את האם ובנה שבאו ממשפחה „פועלית" בישראל. הסיפור הביא לידיעתו של האדמו"ר. מיד התפשר טלפונית לראש עיריית ניו־יורק, והוא הורה לראש מחלקת הבריאות לקבל את הילד מיד לבית־החולים...

קשריו בניו־יורק היו בלתי רגילים. כשהכריז על אסיפה דחופה „נגד הציונים" — היה מקבל את איצטדיון הענק בניו־יורק: מדיסון סקווה גארדן", גם אם נקבע אירוע אחר לערב המבוקש. מועמדים לעיריה ולנשיאות הין משכימים לפתחו לקבל את תמיכתו ותמיכת אלפי חסידיו. לזכותו יצויין — אומרים החסידים — שמעולם לא היתה תמיכתו במועמד, בהבטחה שהלה יפעל נגד... המדינה הציונית...

☆ האמנם קרע?

אתמול נמסר בשם הגוים מוסמכים בחצר סאט־ מר, כי בכתב־הוראה שהשאיר לחסידיו נאמר בין היתר (בעברית): „על נסאי לא יישב זר, אלא בן אחי, רב מוישה" (הרב משה טייטלבוים, הרבי מסיגעט).

יודעי ח"ן שוללים בלגלוג את הספקולציות ש־ הופיעו בעיתונות על קרע בכיבול בין העדה החרדית בירושלים לבין „חצר־האם" בניו־יורק. אגב, אותן ספקולציות נשמעו מהידיעה שלראש בי"ד של העדה החרדית בירושלים, הרב יעקב וריס, נוסף התואר „גאון", וזה מלמד כי הוכתר כמנהיג עצמאי של „נטרי קרתא" הירושלמית. וכאן הטעות, שכן קרתא בשנת תש"ח עת שהה האדמו"ר מסאטמר בארץ. אז ביקשוהו חסידיו להיות „רבה של ירושלים". את בקשתם הפנו אליו גם מאוחר יותר, כשכבר היה בניו־יורק, ובשהתפזה כס הרב הראשי בירושלים עם פטירת הרב דושינסקי זצ"ל. בלי שיגיד „הן" ראו בו חסידיו הקנאים את הרב דירושלים ולכן קראו לו רשמית בתואר גאב"ד. למי שנשא באופן מעשי בעבודת ב"ד, קראו לו ב„נטורי־קרתא בתואר ראב"ד (ראש אבות בית הדין), עכשיו — כש־ נפטר הרבי מסאטמר — קיבל אותומטית הרב וויים את התואר גאון. חסידי סאטמר ידעו כי מי שלא יורש את מקום הרבי בניו־יורק, לא יהיה ברמה כפי שיכול להיות גאב"ד ורב די־ ירושלים...

אר־אפשר לדבר על פירוד בקהילה החרדית ועל „אטונומיה" ירושלמית — מסבירים המקור־ בים לנושא. הרי הם תלויים פיזית באחיהם ב־ ארה"ב. בלי העזרה הזו — אין להם קיום, ונרני חוקה עליהם מצוות האדמו"ר המנוח שלא יעזו לידהות מכספי „הממשלה הציונית", כמו שעו־ שים כמה מן־שפלי אנושי ישראל". בתכי־ם ה־ אגודאיים ראה האדמו"ר „עברים בקלים". המוכ־ רים עקרונות תמורת „בצע־כסף ממלכתי". רכשי־ ניסו להסביר לו שאין הציבור שאתם מייצגים חס"ו „האגודה" אינו עשיר כמו הצבור שלו ומ־ כאן התחייעותם ב„כספי הציונים" רחת האדמו"ר מועם. „כאן מקור שתיותית המידות ואבות־הטומ־ אה", זעק.

כאמור, מתח בקהילה החרדית בניו־יורק ו־ ירושלים. האווירה כה נפחתה. יש ממנה כמה העתקים — לכן זוהי שעות לדבר על השבחתה בידי הרבנית. תוך ימים אחדים יצרע הדבר.

פון י. י. הערשקאוויטש

יתומים היינו ואין אב

אין יום כּוא"ב (כ"ו אב), דער גרויסער געווייטיגטער טאָג, הורמה העטרה, והוסרה המצנפת, נפלה עטרת ראשינו, דער גרויסער קרוין פון כלל ישראל בכלל, און פון די טויזנטער סאטמארער חסידים בפרט, דער קברניט האומה, דער נר ישראל, דער ענן הכבוד וואָס האָט באַלייכט אונזער וועג אין דעם פינסטערן גלות, האָט זיך אָפּגעטאָן פון אונז, און מיר זענען געבליבן יתומים.

דער מנהיג וואָס האָט געפירט דאָס יהדות החרדית צענדליגע יאָרן, עמוד התורה, עמוד העבודה, וגמילות חסדים, דער פאָטער פון יתומים און דיין אלמנות, דער אַדערס פאַר יעדן פאַרביטערטן מענטש, דער אַדערס פאַר יעדן פֿראָבלעם וואָס איז אַריפגעקומען, דער עומד בפרץ, דער פירער און וועג־ווייזער פאַר די תורה טרייַע אידן, דער מענטש וואָס האָט באַווירן דעם וואונדער פון אויפשטעלן אַ פעלזן־פעסטן צבור אין אמונה מיט בטחון, קדושה און טהרה, דאָ אין אַמעריקע, וואו קיינער האָט דאָס נישט געגלייבט, דער מענטש וואָס דער וועלט האָט פאַר אים געציטערט צו טשעפן חלילה אַן אות פון די הייליגע תורה – איז מער נישט מיט אונז.

די אַלע טיטלען וואָס לעצטן האָבן זיי פאַרלוירן זייער באַדייטונג, ווייל מען נוצט זיי אויך אויף קלענערע מענטשן, באַקומען אין דעם פאַל דאָס ריכטיגע באַדייטונג. מדברנא דאומתי', קברניט האומה, דער פירער פונעם פאָלק, גאון וצדיק, קדוש וטהור, חסיד ופרוש וכו' וכו', די אַלע מעלות ומדות טובות וואָס עס פאַדערט זיך פאַר אַ מנהיג ישראל, האָבן זיך פאַראייניגט אין אונזער הייליגן רבי, דער סאָטמאָרער רב זצוק"ל וזי"ע. קיין איין טיטל וועט נישט זיין קיין גוזמא.

דער משב"ק הרב ר' יוסף אשכנזי שליט"א, האָט דערמאָנט די ווערטער פון דעם הייליגן שניווער רב, וואָס האָט געזאָגט אויף זיין טאַטן דער הייליגער „דברי חיים" זי"ע, אַז אפשר קען מען נאָך טרעפן אין דעם דור אַזאַ גאון ווי זיין טאַטע, אפשר קען מען נאָך טרעפן אַזאַ עובד ה' ווי זיין טאַטן, אפשר קען מען נאָך טרעפן אַזאַ גומל חסד ווי ער, אָבער די אַלע ענינים צוזאַמען אין איין קערפערשאַפט, דאָס איז נישטאָ. און דאָס זעלבע קען מען זאָגן אויפ'ן הייליגן רבי'ן זצ"ל, עכ"ד. אָבער דער אמת איז, אַז נישט נאָר אַז אין דעם הייליגן סאָטמערער רבי זצ"ל האָבן זיך פאַראייניגט די אַלע מדות, נאָר אין די אַלע ענינים באַזונדער, איז דער הייליגער רבי זצ"ל געווען דער **גדול הדור**. ער איז געווען אַ גדול הדור אין תורה, אַ גדול הדור אין עבודה, און אַ חידוש פלא אין זיין גמילות חסדים.

דער הייליגער רבי זצ"ל, האָט געקענט אַפאָר שעה שטיין און דאָוונענען בהתפשטות הגשמיות פאַר'ן הייליגן באַשעפער, און דערנאָך אויפנעמען הונדערטער מענטשן, אויסהערן זייערע פּראָבלעמען, מיט־קרעכטצן מיט יעדן איינעמ'ס צרה, און נישט נאָר מיט־קרעכצן, נאָר נעמען די אַלע „פדיונות" פון טיש און גענג פאַר אַ פאַרביטערטן אָרימאָן, און דערנאָך אַרייגיין אין ישיבה, אַראָפּזעצן זיך מיט די בחורים, און לערנען מיט זיי אַ שוועדע סוגיא, פרעגן צענ־צוואַנציג קשיות, און פאַרענטפערן אַלעס מיט איין תירוץ, וואָס אַלע זאָלן שטוינען פון די חריפות און בקיאות. און דאָס אַלעס איז געווען ביי אונז נאַטירלעך און מיר האָבן אפשר נישט באַמערקט אפילו אַז פאַר אונזערע אויגן שטייט אַ ריז, אַ ריז פון די אַמאָליגע ריזן, אַ ריז וואָס הקב"ה האָט אונז איבערגעלאָזט ברוב רחמיו וחסדיו פון די אַמאָליגע דורות, מיר זאָלן האָבן אַ באַגריף ווי אַ גדול האָט אַמאָל אויסגעזען, ווי אַ איד דאַרף זיך פירן, ווי מען דאַרף אָפּהיטן די תורה הקדושה אָן פשרות, ווי מען דאַרף זיך דערהייבן פון די גשמיות'דיגע ערד, און נישט דערלאָזן זיך אפילו אין די תקופה פון עיקבתא דמשיחא, צו פשרות מיט די הייליגע תורה.

דער הייליגער רבי זצ"ל האָט פאַר אונז געווירן דעם וועג ווי אַזוי מען דאַרף היטן די תורה הקדושה אָן קיין פשרות, ער האָט אונז געלערנט אַ פרק אין די דריי־ציין אני מאמין'ס, שלא תהא התורה מוחלפת, און וואַרטן בכליון עינים אויף דעם „בכל עת שיבוא" וכו' וכו'.

אַ דאַנק אים האָבן זיך געהאַלטן נישט נאָר אונז סאָטמאָרער חסידים, נאָר צענדליגע טויזנטע מענטשן וואָס האָבן אַרויסגעקוקט ביי יעדע געשעענישן, ביי יעדע הנהגה, צו וויסן „וואָס וועט זאָגן דער הייליגער סאָטמאָרער רבי", צענדליגע טויזנטער אידן וואָס האָבן פון אים געזוגן אַז מען קען נאָך היינט אויך גיין אין די וועגן פון די הייליגע תורה הקדושה אָן קיין פשרות „און מען דערלייגט נישט ב"ה"...

די טויזנטער מענטשן וואָס האָבן זיך אַרום־געדרייט אין די לעצטע טעג ווייַנענדיג, די פילע מענטשן וואָס האָבן ג'חלש'ט ווען זיי האָבן דערהערט די ביטערע בשורה, האָבן אונז געגעבן אַ שטיקל באַגריף פון די גרויסע אבידה.

עס שטייט „יתומים היינו ואין אב", לכאורה איז דאָך דאָס אַ דאָפּלטע לשון, דער אמת איז, אַז מיר האָבן זיך דאָ צוזאַם־געקליבן טויזנטער יתומים, טויזנטער וואָס האָבן פאַרלוירן אין די ביטערע אומגליק אין אייראפא דאָס טייערסטע, „יתומים היינו", אָבער מיר האָבן געטראָפן דאָ אין אַמעריקע אַ טריסט, מיר האָבן געטראָפן אַ טאַטן, אַ טאַטע וואָס האָט אונז אויסגעהערט מיט אַ פאָטערליכן שמייכל, מיט אַ געוואַלדיגן געדולד, אַ טאַטע וואָס האָט אונז געטראָגן אויף די הענט ברוחניות און בגשמיות, אַ טאַטע מיט אַ מאַמע צוזאַמען, ווייל ער האָט זיך געזאָרגט פאַר אונז נישט נאָר ברוחניות ווי אַ טאַטע, נאָר אויך בגשמיות ווי אַ מאַמע, אָבער יעצט – „יתומים היינו ואין אב", דער טאַטע, דער אבי יתומים, איז שוין אויך מער נישט מיט אונז...

דער הייליגער רבי זצ"ל איז געווען „סולם מוצב ארצה", זיין הייליגער קאָפּ, זיינע הייליגע געדאַנקען האָבן געשוועבט אין עולמות עליונים, אָבער דאָך איז ער געווען „סולם מוצב ארצה", ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט צו יעדן איינעם, און מיט זיין געוואַלדיגן אהבת ישראל, מיט זיין גרויסן פקחות, מיט זיין געוואַלדיגע אהבה ויראה, קדושה און טהרה, האָט ער אונז אַלע צוגעמאַכט געמוען און אַרויפגעפירט אויפֿ וועג וואָס פירט צו בית א־ל, און אויפגעשטעלט דאָס געוואַלדיגע מלוכה וואָס רופט זיך **„ממלכת סאשמאר"**, דאָס קרוין פון יהדות החרדית. דער מקור החסד, דער מקור צו מלחמה הקדושה, דער מקור צו מלחמה לה' בעמלק מדור דור.

* * *

תורה תורה חגרי שק התפלשי בעפרים, אבל יחיד עשי לך. תורה תורה, ווער ווי דו ווייסט און פילט דעם גרויסן אבל, דעם גרויסן טרויער וואָס איז אַראָפּ אויף דער וועלט, **אבל יחיד עשי לך,** מאַך דיר אַליין אַ טרויער. דו, וואָס פאַר דיר איז דער הייליגער רבי זצ"ל געווען גרייט צו פייער און וואַסער כדי צו היטן אויף דיין גאַנצקייט, וואָס פאַר דיר איז דער רבי זצ"ל געווען גרייט צו בלייבן אפילו אַן אַ מנין מענטשן, כדי מען זאל נישט טשעפּן חלילה איין אות פון דיר, דו וואָס פאַר דיין גאַנצקייט האָט דער סאַטמאַרער רבי זצ"ל געצייטערט מיט אַלע זיינע אברים, און שלאָפלאָזע נעכט געהאַט ציטערנדיג טאָמער וועט מען חלילה דיך טשעפּן, וואָס פאַר דיר האָט דער רבי לוחם געווען כל ימיו. וואָס מיט דיר פלעגט דער הייליגער רבי זצ"ל טאָנצן שעות, און דערנאָך אויפהייבן דיך אויף אַלע זייטן, און ממליך געווען אויף אַלע רוחות, און דערנאָך אַרום־נעמען מיט אַזאַ געוואַלדיגע ליבשאַפט, און צייגן פאַר יעדן איינעם בחוש דעם „אני מאמין" פון „אין לנו שיור רק התורה הזאת", און „זאת התורה לא תהא מוחלפת" ח"ו. דו וואָס אַלע זיינע אברים זענען געווען איינגעזאַפּט מיט דיר, דו וואָס אַנשטאָט בלוט ביסטו אַליין געריזען אין זיינע גלידער, דו ווייסט די גרויסע אבידה, דו אַליין הייליגע תורה — דו קענסט זאָגן אַ הספד אויפן הייליגן רבי זצ"ל. ווער ווי דו ווייסט וואָס מיר האָבן פאַרלוירן. מיר זענען קליינע מענטשעלעך, מיר קענען גאָרנישט אָפּשאַצן וואָס מיר האָבן פאַרלוירן. מיר וואָלטן געדארפט האָבן נאָך אַזאַ גרויסן מענטש ווי דער רבי זצ"ל וואָס זאָל אונז געבן צו פאַרשטיין וואָס מיר האָבן פאַרלוירן. **ויהי בנסוע הארון,** ווען דער הייליגער ארון פונעם רבי זצ"ל איז געגאַנגען צו זיין אייביגע רוה, ביסטו זיכער אויך געקומען צווישן די באַגלייטערס, און דו האָסט זיכער געזאָגט דעם ריכטיגן הספד, אויף דער גרויסן גאון און צדיק וואָס איז פון אונז אַוועק.

מען דערציילט פון אַ רבי'ן אַז ער האָט אַמאָל געזען אַ קליין קינד מיט אַ גרויסן היט, האָט ער געזאָגט: „זעט איר דאָס איז אַ יתום, וואָס האָט גע'ירש'נט זיין היט פון זיין טאַטן דערריבער איז דאָס גרויס אויף אים... דאָס מיינט אויך אַ „דור יתום", אַז זיינע „קעפּ", דאָס מיינט זיינע מנהיגים, זענען גרעסער פונעם דור.

דאָס זעלבע איז געווען מיט אונז. דער הייליגער רבי זצ"ל, וואָס איז געווען אַזוי ווי אונזער היט, אונזער שוצער, איז געווען צו גרויס פאַר אונז, ער איז געווען אַ ריז פון די אַמאָליגע דורות, און מיר זענען קליינע מענטשן פון היינטיגן דור, מיר האָבן גע'ירש'נט אַ „היט" פון די אַמאָליגע דורות... דאָס מיינט דער אויסדרוק אַ „דור יתום".

* * *

עבודה — מה נורא היה עבודת כהן גדול. אין אמת'ן האָט מען געקענט אַ גאַנץ יאָר נתפעל ווערן פון זיין עבודה, אָבער באַזונדער איז דאָס געווען פון חודש אלול ביז נאָך הושענא רבה, וואָס דאָס איז געווען ממש נישט לויטן מענטשליכע השגה. ווי עלטערלדיג איז געווען זיין תקיעת שופר, זיין עבודה אין יום כפור, זיינע נענועים מיט'ן לולב, און זיינע הקפות אין שמחת תורה. דער פעדער איז צו אָרעם דאָס אַלעס צו באַשרייבן. אַ פרעמדער קען דאָס נישט באַגרייפן, און מיר וואָס מיר האָבן דאָס אַלעס געזען, וויסן מיר דאָך דאָס אַלעס. ווי גרינג פלעגט צו זיין אויף אונזער הארץ ווען מיר האָבן געווואוסט אַז דער הייליגער רבי בעט פאַר אונז, און ר"ה וועט ער פאַר אונז אַלע אויסבעטן אַ גוט געבענטשט יאָר. ווי גרינג עס פלעגט זיין צו פילן זיך אַז מיר זענען אויך אַ חלק פון דעם גרויסן קייט וואָס דער הייליגער רבי זצ"ל איז געשטאַנען אין זיין שפּיץ.

גמילות חסדים — דער רבי זצ"ל איז געווען דער ערשטער אַדרעס פאַר יעדן פאַרביטערטן מענטש, פאַר אַן עצה, פאַר אַ ברכה, און פאַר אַ נדבה. אַלעס האָט מען בייַ אים געטראָפן. בייַ אים איז מען שוין געהאָלפן געוואָרן... ער האָט נישט נאָר געבענטשט, נאָר שוין געגעבן אַ שיינע נתינה, און אויב ער האָט נישט געהאָט בייַ זיך, האָט ער געבאָרגט. מיליאָנען זענען דורך אין זיין האַנט, געוואָלדיגע סכומים וואָס מען וועט אפילו נישט וויסן, זענען געטיילט געוואָרן פון זיין שטוב. און נישט איינמאָל האָט ער געגעבן פאַר זיינע שונאים. און טאָמער איינער האָט אים געזאָגט „רבי, דער איז אונזער שונא", האָט עד מיט זיין ליבליכן שמייכל געענטפערט, „וועגן דעם דאַרף זיין משפחה ליידן?...".

ער האָט געקעמפט קעגן יעדן פושע ישראל, קעגן יעדן וואָס האָט געוואָלט אָפּנייגן פון גראָדן וועג, אָבער אין די זעלבע צייט האָט ער געהאָלפן פאַר יעדן איינעם אַן קיין אויסנאַם. ער האָט אונז געלערנט דעם כלל פון זיין גוט „צו יעדן". אָבער נישט „מיט יעדן". ער דער גרויסער חכם, האָט געוואוסט די הבדלה. אם דעת יש כאן, הבדלה יש כאן. ער האָט געוואוסט ווען מקרב צו זיין און ווען מרחק צו זיין. ער האָט געקענט דעם גראָדן וועג.

תלמידי חכמים, למדנים, ווייניסט אויף דעם גאון וואָס

פלעגט אייך וויזן דעם וועג צו לערנען די הייליגע תורה. צו קעמפן פאר די הייליגע תורה, און צו היטן זי מיט אותיותיה, ודקדוקיה.

עובדי השם, וויינטס אויף דעם וואס פלעגט אייך וויזן דעם וועג צו דינען דעם הייליגן באשעפער, מיט אַ ברען אין אַ פלאם פייער.

אלמנות ויתומים, חתנים וכלות, עניים ומרי נפש, וויינטס אויף דעם זארגער וואס פלעגט זארגן פאר אייך. לאמיר אלע אינאיינעם וויינען אויף אונזער טאטע וואס האט אונז פארלאזט, וואס ביי אים האבן מיר אלעס געטראפן, און מער האבן מיר דאס נישט.

דאס חשכות אין וועלט האט זיך פארשטארקט, עס איז זייער ביטער און זויער.

יעצט, וואס עס דערנענטערן זיך די הייליגע טעג, און עס וועט פעלן אין הימל דאס נחת רוח וואס פלעגט נתעורר ווערן וועט דער רבי זצ"ל פלעגט דינען זיין הייליגע עבודה, ר"ה און יום כפור, סוכות און שמחת תורה, לאמיר האפן אז דער אייבערשטער וועט זיך דערבארמען אויף אונז און אויסליזן שוין אונז פון דעם פינסטערן גלות, און שיקן אונזער גואל צדק במהרה בימינו אמן.

"מרוה לצמא"

שיטתו בחינוך והשקפה

מכתב קודש לחיזוק גדרי הצניעות

והי' מחניך קדוש

יואל טייטלבוים
אבדק"ק סאטמאר והגלילות
ברוקלין, נ. י.

ב"ה

היות כי קשה לפני לכתוב באריכות בדבר המכשול הנורא אשר הולכים במלבושים קצרים מלבושי פרזם בעוה"ר ונתפשט המכשול הזה גם בין שומרי תורה ומצות. ע"כ פרם שנתחיל לקשות עקדים שאין ברצוני לעשות באתי להחזיר באהבה חבורה שאשר לילך במלבושים כאלו כל אשר בשם ישראל יקרא, וההולך במלבושים כאלו היא מורדל ומופרש מעדת ישראל ההולכים בתורת ה', והשרית ישמור אתנו וישלח לנו ברכה והצלחה בכל עניניהם.

איד הכותב והוותם בלב נשבר ונרכה ולישועת ה' מחכה בתוך כלל ישראל

בש"ת יום ועש"ק לס' ואת חקת התורה תשכ"ט
יואל טייטלבוים

זהירות מספרים חיצונים

ובקנין חינוך הבנות מאד מאד ההכרח להשנחה יתירה בקנין הרע ובר ריל קריאת ספרים החיצונים שקורין ביכליך הניקחין מעקר הספרים המלאים תאות רשת ומרעות וכפירה ריל כל שום רע וכל שורשי האבות

נדקין הן ותולדותיהם מוכיחים כהם, ומסלילן ארם בעיסק דלא יעסק לכל הקראים כרם מקטן ועד גדול. וכעי"ה פשתה המספחת כזה אף בהרבה בתי ישראל הכשרים בהכלית ואין מונעין את בניהם ובנותיהם מהנין בספרי סמאם כאילו, ואין שמים לב כי בנפשם הוא, ובפרט בהבנות הקוראה בספרים כאלו ביטי נעורי' שרי בה תיכלא על כל יבי חיי. ושכיח יותר קריאת ספרים סמאים כאלו בבנית יען שאינם עסקים בתורה, ע"כ כל האבות והאמהות ביתר עם מהלני מסדרות החינוך בחויבין להתאמץ כזה בכל תוקף וזעז למנוע בניהם ובנותיהם מקריאת ספרים חיצונים כאלו. ואמרו חכמים בפרק חלק הקורא בספרים חיצונים אין לו חלק לעולם הבא. ולא יראה ולא ימצא בחיק ילדי בני ישראל הכשרים ספרים כאלו אשר חש בכריתים חיי העוה"ב ומטילים ארם ופגם מרה בנפש. וכבר אמרו חזרשל ראשית ביכול רית כל בארי ליא ישתון. והמנהלים עם האבות והאמהות יתנו אל לבב להעמיד זרע בחיכר ה' ודור דורות ישרים ובבריכים בדרכי אבותינו ולה"ה בקדישה וכטהרה ויחיו חיי נחת בעוה"ו ובעוה"ב וזכות הרבים יהי' תלוי בהם והשי"ת יהי' בעזרתם למען כבוד שמו יתי'.

למען קדושת ישראל

שימה על כל אחד להשניח על ב"ב שלא ילבו חש מהכיטים בבגדי פריצות וחצייפות בגדים קצרים וכלי נרכיים אי בניכרים שקופים, כי אם יהנהם ללכת בריכי צניעות כראוי לבנות ישראל הכשירות. ואב כי יש בא ובעזה בפיו שאין בכחו לפעול אצזה שתתלבש בבגדי צניעות כראוי, אבל תירוץ כזה אינו כתקבל, יקיר הישטני שהאמת היא שהוא בעצמו אינו ריצה שב"ב יתנהגו כראוי רק הוא משתמש כאמתלא זו שהיא לא ריצה, יבבנין זה מפרשים את הפסוק ולא יכלי לשתות מים סמרה כי מרים הם ע"ש קרא שמה מרה, דמרים הם מוכח על איתן האנשים שהם בעצמם מרים דאין רצונם להתנהג כראוי רק שהם תולים הקפרון בנשיותיהם ע"ש קרא שמה מרה, שהיא אשמה, אבל באמת הם בעצמם מרים. ובאמת לא מקיל לזה שהם תירין.

גדרי צניעות

והנה בעה"ח מאד נפרץ בעתים הללו שבנות ישראל הולכות בבגדים קצרים וחשופי זרוע ורגל, ואפילו אם לובשים גרבים ונראה הרגל מתוכם, הי' אישר נשר ואב משתכלים עליהם הרי מביאין את האנשים לידי הרהור, וכש"ב כשהיא הולכת להתפלל לביהכ"נ עמהן אנשים הולכים נ"כ ומסתכלים, ואז בסקום מצדה באים לידי עבירה ר"ל, ומה נברא מזיק כיוצן, ובזה אפשר לפרש הפסוק "הן הנחי וכו' ופירש רשי שהיו מכוונים אותם זה היא שכשלו פלוני בה, לכאורה קשה להבין ששמה רע"ה הכיר אותן הנשים שהאבן עד שהרואה עליהן, אבל לפי הנ"ל ניחא דמכל קן נברא מזיק, ודזיק נבור מרגיש את המזיקים הללו, וכן נמי מרע"ה הרגיש במזיקים ואמר "הן הנה היו היינו שהראה על המזיקים, ואיכ מאד צריך להזהר שילבו בנות ישראל בדרכי צניעות כדי שלא יהי' למכשול חש.

אומנותו של היצר

איתא בגמרא (שבת ק"ח ע"ב) כך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו לך עבוד ע"ז והולך ועובד, ויליף מהז כמשלון כך, וכבר אמרתי להסביר ההלה היצר הרע מתחכם להכשיל את האדם בתחבולות שונות, ואינו יכול מיד להסיתו לעבור עבירות חמורות, לכן מפתה אותו לעבור עבירה קלה ואחר כך אומר לו "עשה כדי", כלומר עשה גם עבירה זו שגם היא קלה ודומה לאותה עבירה שעברת עברת ראשונה ונעשית לך כהיתר כיון שכבר הורגלת בה, וכן בפתה אותו היצר ומסיתו מדחי אל דחי על ידי שאומר לו עשה כך שהעבירה זאת היא כעין העבירה האחרת שכבר עברת, עד שאומר לו לך עבור ע"ז, אמנם עדיין צ"ב על מה מסבב והולך "עשה כדי" הראשון, ונראה דר"ל שריצהיר אומר לו לאדם עשה כך כמו הפירוך שגם היא עושה כבר, ואיכ מה לך להתגרר ולפרוש מחבירך ושכנך, עשה גם אתה כמוהם, ובאמת זו היא מבשיל את האדם.

כלפי מה הדברים אמורים, כלפי מה שעוברנו כבר כמה פעמים על הגרפים של הנשים שבעוה"ר נפרץ

מאד כימינו, שהנשים לובשות גרבים שקופים מטש דומה לבשר, שהוא אינו נמור ואין שום צד היתר בדבר, ואף כי אתם הגרבים שכבר נתנו בהם עכים קצת וידיעים בשם „זיפצעניע" גם הם אינם מניחים את דעתם של היראים ושלימים, אלא מקיע בחרנו הרע במיעוטי, מה שאין כן אלו שלובשים גרבים דקות ושקופות ומראיהן רק כמראה רפשר, אינו אמור ונורא יש בזה ואין הדעת סובלתן, לכן מן הנכון שלא תמצא במחנינו אפילו אשה אחת שתקל בדבר החמור הזה, ולא אסונה כי אלמלי ידעו חומר האיסור, בוודאי לא היו מקיזות לעבור עבירה כזו, אלא שהיצר הרע מתעה ומפתה אותן באמרו „עשה כך" ואין שום איסור בדבר, שכבר הורגלו בעבירות בכגון אלו.

על הפאות החרישות

ובכלל זה גם בנדי נשים הקצרים ונם אותן ההולכין בפאה נכרית כהמתחדשים נם על נב ממש כמעשה הגוים, וזהירני שכיק אבא מארי זללה"ה הזכיה פעם את עדת ישראל על חיסר האיסור של שיר באשה, ושיב הוד והדור שאל הדיוקו מדבריו שרק שיר באשה אסור אבל פאה נכרית היא ייתר נמור, לא כן הוא, והנה עכשיו שכבר נפרץ בקודש"ר לילך בפאה נכרית, אלם כי התיר לשים על ראשם פאה נכרית באפן כזה שיהי' נראה לעין כל כשערית ממש וכמאדע חדשה נם על נב כמעשה הגוים.

ההרס שבחיי מותרות

ועד השלישי אני בא היא מספרת המותרות וחיי לוקסוס, וצריך לזקיק ולהוציק נגד חיי המותרות, כי הדיקדום מבלה ממונו של ישראל ולכפיכ מביא חי לידי עניות. וכזה שיציים להתנהג עצמם בחיי מותרות כדרך העשירים זה אדרבה מביא הי עניות, וידוע דרשתם ז"ל הים ראה ויגום, ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם, דהנה השר של ים טען תינה שעמדו ישראל בנסיון העוני בהיותם בשפל המצב במצרים מוכים ומעונים בחומר ובלבנים, אבל מי יתקע לידינו אם יוכלו לעמוד נם בנסיון העושר, ולכן כאשר באו בני ישראל אל הים ורכוש מצרים בידם ועמדו נם בנסיון העושר לכן הים ראה וינום ונבקע לפניהם.

ועוד על פירצות בחומת הצניעות

פרשת בלק קודם קריאת התורה

מורי ורבותי! לא לדרשה קאתינא ולא באתי רק לעורר בדבר הפירצה הנוראה שנפרצה נם בקהלתינו והוא מה שהולכין הנשים „בזורכוכטינע שטריימס" — הנם שפירצת הדור רבה בעי"ה בהרבה עניינים אמנם בענין הזה הוא עוד ביותר ולא אוכל לשתוק עוד וצריך לנדור נדר ולעמור בפרץ שדבר הזה הוא בנגד הדין ואין לו שום היתר שהוא ערוה בעשיות במקום שצריכה להיות מכוסה — וכבר אין לי מנוחה מדבר הזה כמה שנים אך עכשיו באתי לידי החלטה נמורה וצריך לעשות סוף לזה — והנה האמת הוא שיותר נרוע אם לוכשין בנדי פרצות האלו מאם לא היו לובשין כלל דהנה ידוע מדברי חכו"ל שאם עוברין איזה עבירה ויש עמה מעשה להעבירה הוא יותר חמור מאם היו עוברין עבירה בשב ואל תעשה דקום ועשה הוא חמיר תמיד משב ואל תעשה — כ"כ בענין זה אם לא היו לובשין כלל שטריימס הוא עבירה בשב ואל תעשה משא"כ אם לובשין זורכוכטינע שטריימס הוא יותר חמור שזה הוא בלי שום מפק מלבוש של פרצות דוודאי שהפאבריק אין עושה מלבושים אלו רק לנשים של וויליאמסבורג רק נם עבור הפרצות והוא חקות הגוי אם כן ממה שלובשין מלבוש של פרצות עושין העבירה בקום ועשה — והוא סברא שאין עליה תשובה — ויש שאומרין תירוץ שבקיק הוא הם ביותר וקשה לילך בשטריימס עבה אבל זה שקר דהא אפי' בחורף היותר קר הולכין ג"כ באלו השטריימס ועוד דאם המארע היתה להיפוך היו יכולין ג"כ לילך בן אפילו בימים היותר חם משום שהמארע הוא כן — וחוץ מזה מה תירוץ הוא זה שקשה לילך כן הלא כל הדת ההיהות הוא קשה ורשו"י פי' על מצות לאו ליהנות ניתנו, אלא לעול, וגם הוהר דבר שאסור לו בהנאה לעשות עמה מצוה משום שמצות לאו ליהנות ניתנו ע"כ אין לילך ברוכוכטינע בנדים — ומו שיש עליו זה הרבה „שאמטער" אינו יכול למחקו מעליו בזה שאשתו ילך בבנדי פריצות —

והנה מה שהתחלתי היום לומר בזה הנם שאני יוצע שלא יוגמר הדבר ס"כ מהר עכ"ו רציתי לעשות התחלה ומחאה בזה שכל אחר ידע ויכינו א"ע על מה שעתיד עוד לכו שלא אניח ולא אשקוט עד שיוגמר הדבר בע"ה — וכל אחר שאשתו או בתו הולכין בזה הוא מקום ערוה ואסור לו לעשות קידוש וישום ברכה שם והוא אוכל תמיד בלא ברכה ראשונה ובלא ברכה אחרונה בלא נמ"ר ובלא ברכת המזון והקידוש שלו אינו קידוש — וגם כזיכעציגער אין לילך דפו"ר הוא בנמטריא זיבעציג ונתגלה הס"ד שנם זאת היא דורכזיכטיג — רק שאין הולכין אפילו בזה — ע"כ באתי עכשיו לעשות מהאה ברבים שידעו שזה הדרך הוא לא טובה וצריכין להתאסף יחד ולשכם עצות מה לעשות ובאיזה שטריימס מותר לילך עפ"י הדין עכ"ו צריכין לשכם עצות טובות יחד נתאסף באיזה יום מימי החול אי"ה —

והנה עכשיו נוטעים להקאנטרים ומתפרדין מהחברותא ומביהמ"ד ומקילין שם בהרבה עניינים שאין מקילין כשהם בביתם ואיני יודע טעם לזה דהרי אע"פ שנופעין מההחברותא אבל מהשי"ת אין נוסעין שהקב"ה נם שם נמצא כמו בעיר ע"כ אין שום טעם לזה וצריכים להתנהג שם כמו בבית ולילך כמלבושי צניעות ויהי' הכל עפ"י הדין — וכמו שאמרתי בתחלה שזה הוא רק התחלה אבל לא אניח ולא אשקוט עד שאגמור הדבר בע"ה — הנה יפו ההדעים והסליחות מתקרבין וצריכין להכין ע"א להיותם נוראים ונזכה להיות דבוק פתוה"ק ובדרך האמת עיר נזכה לגאולה שלימה בב"ב אמן —

(מלוקט מתוך קונטרס התחזקות בנענייני שם-לשון מלבוש — פרקים מויואל משה)

על מכשיר הטלויזיה

דברים קדושים מכבוד רבן של כל בני הגולה אדמו"ר מסאטמר זצללה"ה אב"ד בירושלים עיה"ק תבב"א.

בנסיעה אחת בעלייתו לארץ ישראל אמר רבינו הק' זצ"ל: הנני משתוקק מאד להפגש עם כבוד אדוניני צדיק יסוד עולם אפ"ת דבעלזא זצללה"ה מדי ששניהנו ביחד נחתים על האיסור להכנים מלוויזיא לבית ישראל וע"י סיבה לא עלתה בידו. ואח"כ התם כבוד רבינו בחזרתו לארצות הברית עם כל גדולי רבנים וגאונים על האיסור להכנים הבזמאה הזאת לבית ישראל וכבוד אדמו"ר מבעלזא זצללה"ה נם השתתף בדיבורו במוצאי שמחת תורה וציוו להניד בשמו כי להכנים טלביזיא לבית ישראל הוא איסור נמור. ועתה נפרסם עוד כמה מילין שכתב רבינו הנאון מפאסמאר זצללה"ה על מכתבו של הרב הנאון ראש ישיבה משעלז זצ"ל:

הנינו מה ששלח אלי תשובתו של הרב הנאון מוהר"ר א"מ בלאך שליט"א ר"מ דשעלז. מ"ש עודות השלווידען כל דבריו בזה הוא אמת ויציב כי הוא ממש ע"ו ונ"ע וכל דברי נבלה ומינות ר"ל, והוא אבי אבות הטומאה בכל בית שמכניסין אותה, ומהראוי שכל הרבנים וראשי הישיבות היראים ימחו ע"ז בכל תוקף וועז פרם שתפשט הנגע המרה הזו בבתי ישראל הכשרים.

והשי"ת ירחם וימשוך לבבות בני ישראל לתורה ולטהרה, ויציללנו מכל צוקה וצרה ונזכה לישועה כמהרה.

והנני ידידו דושט"ה באה"ר

הק' יואל טייטלבוים.

ראשי מדינות משכימים לפתחו

די סתלקות פון רבינו הקדוש זי"ע

ש. א. ד.

די גאנצע אידישע וועלט איז שרעקליך דערשיטערט און איינגעהילט אין טיפען טרויער נאך דער סתלקות פון דעם רציא מהימנא, רבן של כל בני הגולה, ראש גולת אריאל, קודש הקדשים זקן וצדיק הדור, רבינו הקדוש והטהור מרן יואל טייטעלבוים זצוק"ל וזיע"א ועכ"י אב"ד דק"ק סאטמאר וגאב"ד ירושלים עיה"ק, וועלכער איז נסתלק געווארן ביום המר והנמהר זונטאג פ' שופטים כ"ו אב בשנת צ"ב לחייו הטהורים.

רבינו הקדוש זי"ע האט געליטן א סטראק רח"ל מיט 11 אתן א האלב יאר צוריק, עש"ק פרשת שקלים שנת תשכ"ח, וועלכעס האט בשעתו צוטרייסעלט די אידישע וועלט, אין נאך תפלות און בקשות פון אידען און תשב"ר איבער דער גאנצער וועלט, האט דער אייבערשטער עהאלפן, אזן דער מצב האט זיך נאך עטליכע טעג עמעזאם פארבעסערט, און רבינו הקדוש איז ארויס פון געפאר.

מיט דער צייט האט זיך בעהי"ת זיין מצב הבריאות צוביסלעך פארבעסערט אזוי אז ער האט געקענט וויטער פירן די הנהגה פון כלל ישראל אזן מיר האבען ב"ה וויידער גענאמען די זכי' צו הערן די הייליגע תפלות אזן דא"ח מפום ממלל דרבינו, כאטש נישט אזוי וויי אין די פריערדיגע יארן, אזן אידען איבער דער וועלט האבען ארויסגעקוקט אויף א שנעלע ער־הלוגע אזן א רפואה כללית ב־מהרה.

די לעצטע יארן אבער, איז דער פיזישער מצב פון רבה"ק שטארק אפגעשוואכט געווארן, ער האט נישט געהאט די כוחות כמקדם, אבער ברוחו הטהרה איז ער וויי־טער עשטאנען על המשמר אזן נעהאלטן אן עינא פקיחא אויף יעדע זאך אזן וויכטיגן פראבלעם וועלכעס איז אין זי לעצטע יא־רן אויפגעקומען ביים כלל ישראל ובפרט ביי זיין הייליגע עדה די וועלט בארימטע קהילה קדושה „קהל יטב לב" דסאטמאר, אזן זיינע הייליגע מוסדות אין אמעריקע אין ארץ ישראל, פאר וועמען ער איז געווען א טאטע אזן דאס אויג אין קאפ.

די לעצטע 5 יאר האט ער אויך נעשעפט תענוג אזן נחת זיינע־נדיג ווי עס איז פארוויירקליכט געווארען זיין שטענדיגע שטרעבונג אויפצו־שטעלן אן אייגענע קריה נאמנה, קרית יואל אין מאנראו, ניו יארק — וואו ער האט אויך דערנאך מפתיע בויגען ביתו נאוות קדש — אזן אויך דאס בויען אזן אויפ־שטעלן דארט דאס נייע גרויסע בית המדרש אזן אויך לעצטענס די מוס־דות הקדושים. אין די פארענגענע 2 יאר איז ער יעדן שבת צריינע־קומען אין ביה"מ צווישן עולם, אזן טרעף זיין שוואכן גזונט צוש־טאנד האט מען נאך געהאט די זכי' צו זען פניו המאירים אזן הערן די הייליגע תפלות ביים עמוד אזן זען זיין הייליגע עבודה בפרט בשעת רעוא דרעווין, ביי שלש סעודות וואו אידען האבען זיך געוואלעמט אזן נעשעפט קדושה אזן מיטנעמען מיט זיך אהיים א באגאזש פון הת־חזקות אזן יראת שמים אויף א נאנצע וואך.

דעם פארענגענעם וויינטער כ"א כסלו, וועין אידען אביבר דער וועלט פייערן דעם גרויסן נס וואס השי"ת האט געמאן מיטן כלל ישראל נאך דעם ביטערן חורבן, איבערלאנדיג רבה"ק בחיים צו באלייכטן דעם דור אזן אויך צו דער גלעזענהייט פון דעם יעריליכען דינער לטובת מוס־דות הקדושים, — איז רבה"ק זי"ע מיט זיינע שוואכע כוחות אריינגע־קומען פון מאנראו קיין ווילי־אמס־בורג, וואו אלפים ורבבות אידן הא־בן אפגעזעגנט שבה והדרי' פאר השם יתברך פאר דעם גרויסן נס וואס ער האט אים איבערגעלאזט דעם צדיק ומנהיג הדור, — וואו ער האט אויך מצאיל געווען מברכותיו הטהורים פאר די אלע וועלכע האבען זיך באטייליגט אין העלפן זיינע הייליגע מוסדות.

אויך שפעטער ט"ו אדר האט רבה"ק זי"ע נאך באשיינט ביינמת זוהרו ואורו, אזן אריינגעקומען צו דער מעכטיקער אסיפת מחאה אין מדיסאן סקווער גארדען אין מאנ־האטען די זכי' צו זען זיין הייליגע צורה אזן געשעפטען אין דער סוטיל א תפלה פאר זיין אריכות ימים ושנים.

רבה"ק זי"ע האט אויך באשיינט אזן אריינגעקומען פון מאנראו קיין ווילי־אמסבורג פארענגענעם ראש חודש סיון צו דער יעריליכער מסי־בה אזן דינער פון די סאטמארער מוסדות אין ארץ ישראל, אין קאנ־טינענטאל האל, וואו רבה"ק זי"ע האט גזוגט אזן דברי ברכה וחיזוק.

דעם פארגאנגענעם שבת פרשת ראה שבת מברכים חודש אלול האט נאך רבה"ק בעדאווענט קבלת שבת אזן אין אייך פרייטאג־קומען צו שח־רית צווישן עולם אין גרויסן בית המדרש, וואו עס איז זיך צוזאמנע־קומען א ריזיגער עולם חסידים וועלכע האבן משתוקק צו זיין אזן הערן רבינו הקדוש ביי די תפ־לות אזן ר"ח בענטשען. זייענדיג אבער ביים דאוונען האט רבה"ק זי"ע זיך פלוצים דערפילט שלעכט אזן אין גהאם גרויסע שוועריקייטן ביים אטעמען אזן נישט געקענט דאוונען ביים עמוד שחרית כדי־כו בקודש. ראש חודש בענטשען אזן אייך עולה זיין לתורה איז אים שוין קיינמאל נישט שווער. אין די שפעטערע שבת נאכמיטאג שיינן איז רבינו הק' אפגעשוואכט צוגעווארן אזן נישט געקענט אריינקומען צום דאוונען אין צו שלש סעודות אבער קיינער האט זיך נישט פארגעשטעלט אז די שעות וואס רבינו הקדוש איז צוזאמען מיט אונז אויף דער וועלט זענען בלויז צעציילטע. עס זענען באלד ארויסגעדרונגן געווארן די בא־רימטע דאקטוירים אזן הארץ פרא־פעסאר, ד"ר בענדער אזן ד"ר דע־נאס, וועלכע האבן פעמט געש־טעלט אז רבה"ק זי"ע לידט פון אנגעזאמלטע וואסער בים לונג אזן הארץ ר"ל, וועלעכס מאכט שווער זיין אטעמען. צו שלש סעודות איז רבה"ק שוין נישט אריינגעקומען אין ביה"מ צווישן עולם, מען האט באלד אנגעהויבן צו זאגן תהלים אזן אינגריייסען די הימלען פאר זיין גזונט.

באלד נאכן זמן פון מוצ"ש איז ער אפגעפירט צוגעווארן אין דעם מאנוס סיני האספיטאל אין ניו יארק וואו די דאקטוירים האבן פרובירט א נאנצע נאכט גרינגער מאכן זיין אטעם. בליץ שנעל האט זיך פאר־שפרייט די ביטערע ידיעה ביים יה־דות התחדית אין אמעריקע אזן מש־מורות האבן אנגעהויבן מפציר זיין בתהנונים, אזן מעורר רחמים זיין אויף זיין גזונט. ספעציעלע שלי־חים האבן מתפלל געווען אויף די מקומות הקדושים, מען האט גע־האפט אויף א ישועה.

זונטאג פארטאגס איז זיין מצב ליידער ערגער געווארן, אזן ארום 6:40 אזייגער איז נשמתו ה־קדושה והטהורה של רבינו הקדוש רשבכה"ג צדיק יסוד עולם, רבן ו־מארן של ישראל, עטרת תפארת ישראל קה"ק, רבה"ק מסאטמאר זצוק"ל זיע"א אריוף לגנזי מרו־מים. ער האט צוריקגעגעבן זיין הייי־ליגע, ריינע נשמה צום בורא כל העולמים, אזן איבערגעלאזט דאס וועלט־אידענטום פארי־תומים אזן פארווייסט, עצבראכן אזן שטארק דערשיטערט. יתומים היינו ואין אב.

די ידיעה פון זיין הסתלקות האט זיך בליץ שנעל צעשפרייט אזן די ביט־ריע אזן שרעקליכע בשורה האט אויפגעטרייסעלט די גאנצע וועלט ווי א דונער אינמיטן טאג, באלד האט זיך אראפגעלאזט א טי־פער טרויער אויפן גאנצן בית יש־ראל.

הארצרייסענדע סצענעס האבן זיך אפגעשפילט אין מאנראו, וואו דער הייליגער קערפער פון רבה"ק זי"ע איז געבראכט געווארן באלד נאך דער הסתלקות. דאס גאנצע שטעטל קרית יואל האט אויסגעבראכן אין א גרויס געווייז, אזן זיך צוגעזאמלט צו דער ערד, די גשעריייען אזן בכיות איומות האבן געשפאלטען הימלען, אלע תושבים פון קרית יואל האבען זיך באלד געריסען קריעה כדין.

טויזענטער אזן טויזענטער מע־נשען פון אלע טיילען לאנד האב־בן אנגעהויבן באלד צו שטראמען אלע אין ריכטונג קיין קרית יואל אין מאנראו. לאנגע ריייען פון הונדערטער באסעס אזן קארס, אי־בערגעפולט מיט מענשען פון גאנצען לאנד, האבן זיך געשלאנ־געלט לענג אויס ד' ווינקן קיין מאנ־האו, מיט הונדערטער פאליציי פאר־קירעוענדיג דעם פארקער. א לאנ־גע צייט פאר דעם באשטימטן זמן פון דער לוויי איז דער גאנצער פארם פארך גרויסן ביה"מ אין קרית יואל געווען באלאגערט פון דער ריזיגער מענשען מאסע איינגע־הילטע אין גרויס צער אזן טרויער.

די דיינים פון דער סאטמארער קהילה האבן באשטימט א פדיון נפש פון 18 (ח"י) דאלער אויף יעדן ראש המשפחה, אויף מקדש צו זיין דעם נייעם סאטמארער בית החיים אין דעם שטעטל קרית יואל אין מאנראו.

די טהרה אזן טבילה איז אפ־גערעכטן געווארן דורך די ח"ק דקהל „יטב לב דסאטמאר" אזן עטליכע בעציילטע משמשים, וועלכע

המשך

האבן זיך פון פריער געטובלט אין מקוה.

די לוחי' איז באשטימט צוזתערן אויף 3:00 זיגיגער. ביי די לוחי' האבן זיך באטייליגט לויט דער פא- ליציאישער פאשאצונג, ארום 100 טויזנט מענטשן. ובראשם הנ- דערטער אדמו"רים און רבנים גדו- לי התורה, בארימטע ראשי ישיבות מיט טויזנטער בני תורה וועלכע זענען נעקומען פון אלע עקן פון לאנד מיט צוגזנגענע באסעס און קארס פאגעבן כבוד האחרון פאר דעם יחיד ומנהיג הדור. אין די זייט פון די ארומיגע גאסען זענען זענעשאצען טויזנטער פרויען מיט קליינע קינדער, אלע תינטקות של בית רבן, וועלכע האבען ביטער גע- וויינט אויף דעם ביטערן בראך וואס איז באפאלען דעם כלל ישראל.

דער ארון הקודש איז נאך די הק- פות אריינגעפירט געווארן אינעווי- ניג אין גרויסן בית המדרש, וואס איז געווען איבערגעפולט מיט אן שלום פון איבער צען טויזנט מענטשען, וועלכע האבן זיך בעריסן קריעה כדין. דער עדערענג אין בית המדרש איז געווען שרעקליך, צענ- דליגער מענטשען האבן פאר גרויס צער און וויי'עטג אנגעהויבן און גע- מרוט אריינגעפירט וועדן פון בית המדרש. די וואלונטיריען זיך דאק- טוירים פון די מעדיצינישע ערשטע הילף אפטיילונגען פון מאגאזין און פון די דערבייאיגע שפעלער פון צוזאמען מיט די "הצלה"-ארגאניזא- ציע, האבן אויף א שטעלן אופן באלד געגעבן מעדיצינישע הילף.

באלד ביים אנפאנג פון די הספ- דים האט דער הר"ק דקהל יטב לב, ר' סענדר דייטש, אנגעהויבען מוסדות ר' סענדר דייטש, אנגעהויבן מיטן פסוק אין איכה: "גפלה עטרת ראשינו, אוי נא לנו כי חטאנו"! דער גאנצער פאראמלטער עולם האט אויסגעבראכן אין א שרעק- ליכן יעווייך, די בכיות און יללות האבען בוקע געווען שחקים.

עד ערשט האבען בעזאגט עטלי- כע ווערטער די צווייי עטערייע משמשים פון רבה"ק זי"ע, הרב ר' יוסף אשכנזי, דער יד ימינו און לאנג-יעריגער געטרייער גבאי ר- משמש בקודש פון רבין"ז זי"ע, און הרה"ח ר' עזריאל גליק געטרייער משמש בקודש און איש אמונו פון רבי'ן זי"ע. ביידע האבען מיט הארצרייסנדע בכיות באווינט דעם יתמות הדור און די מתא'דיגע אבידה וואס כלל ישראל האט גע- ליטן.

דערנאך האבן געהאלטן הספדים די רבנים הגאונים שליט"א: מוה- שאיער רב; הרה"ג ר' ישראל חיים מנשה פריעדמאן, דומ"ץ קהל יטב לב דסאטמאר אין ווילימאס- בורג; פאפער רב; הרה"ג ר' נתן יוסף מייזעלס ר"מ ומנהל ישיבת תו"י דסאטמאר; הרה"ג ר' יחזקל ראטה, דומ"ץ קהל יטב לב דסאט- מאר אין בארא פארק; וויינגער רב; הרה"ג ר' שלום אליקים בעציל בערקאוויטש, דומ"ץ בקרית יואל; הרה"ג ר' רפאל זילבער, פריימאנער רב, ר"מ ישיבת תו"י דסאטמאר; לאנדסבערגער רב; הרה"ג ר' משה יואל קאמענעצקי, ר"מ ישיבת תו"י דסאטמאר.

צו לעצט האט מספיד געווען דער סיגעטער רב שליט"א, וועלכער האט מיט דמעות שליש און מיט א געשטיקטער שטים פון טרערן מעורר געווען אויף דעם שרעקליכ- כען פארלוסט וואס דאס כלל ישראל האט צוגליטן מיט דער הסתלקות פון דעם צעטריין רועה ישראל, זקן וצדיק הדור זי"ע, וואס עס איז נישטא אפילו ווער עס זאל קענען אפשאצן דעם גרויסן פארלוסט, און ער האט געבעטן אז רבינו הקדוש זי"ע זאל גיין צו די אבות הקדושים און מעורר רחמים זיין אויבן פארן כסא הכבוד פאר ביאת משיח צדקינו במהרה.

מיט הארצרייסנדע ווערטער האט זיך פאר"ן פרויסקאגען דעם ארון הקודש געזאגעגט די חשוב'ע רביצין הרבנית הצדיקת תחי' מבעלה רבינו הקדוש זי"ע והב"מ. די געווינען זע- נען געפאנגען עד לב השמים.

דערנאך איז דער ארון הקודש אריינגעפירט געווארן פון ב"מ, ווען דער גאנצער ריזיגער עולם האט אויסגעבראכן אין א יאמערלי- כען געוויין. א שרעקליך חשכות האט זיך אויסגעגאסן אויף די פנ- מ'ער פון אלפים ורבבות מלווים וועלכע האבן אנגעהויבן גיין צופוס העם גאנצען וועג ביז צום ביה"ח. אלע וועגן און שטראסען אין קרית יואל זענען געווען שוואךץ פון מענטשען. ווען די ערשטע מלווים זענען אנגעקומען צום בית עלמין, האבן נאך געשטראמט א ריזיגער עולם פון שטעטל. די נושאי ארון הקודש זענען נאך געווען עלטערע תלמידים פון הייליגן רבי'ן זי"ע און די גאר נאענטע מקורבים און משמשים.

הונדערטער חסידים פון אויס- לאנד, ווי ארץ ישראל, לאנדאן אנ- טוווערפען, ווייען, צירידך פאריז און ברזאזיל, האבען געדונגען ספעצי- עלע שטאנטער פאפלאגען בכדי נאך צו קענען אנקומען באצייטענס צו דער לוויי', פון וועלכע א טייל האט נאך באווייזן אנצוקומען אין די לעצטע מינוטען פאר כתימת הגולל, און האבען זיך תיכף קורץ געווען כדין און אויסגעמען די שיך און זיך אראפגעצויגן אויף א הלבע שעה אויף דער ערד און נאתג געווען אבילות.

טויזנטער חסידים זענען צעש- טאנען, דערשיטערטע און פארשלא- טע, מיט ארמפלאזטע קעפ, ביים אפענעם קבר אויפן נייעם ביה"ח. די רבבות פארשידענערשט מלוים, צינדליגער טויזנטער אידען אי- בער דער וועלט זענען צעבליבן פארי'תומ'ם און דערשיטערט, דער כלל ישראל האט פארלוירן דעם אמת'דיגען צדיק יסוד עולם ומנהיג הדור, שריד מקמאי פון די פריער- דיגע צדיקי אמת הראשונים כמלא- כים, רועה נאמן לאלפים ורבבות, ארון אלקים, מנורה הטהורה נאזן ישראל קדושו, מופת הדור והדרו, מדברנא דאומתיה, לוחם מלחמות ד' שר התורה אספקלריא המאירה, השרף הגורא, גזר ישראל ותפאר- תו מרן רבינו הקדוש מסאטמאר זי"ע ועכ"א.

כבה נר ישראל נצחו אראלים את המצוקים, נפלה עטרת ראשינו, אוי מה היה לנו.

זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל.

⊙

רבינו הקדוש מסאטמאר זי"ע איז נעבוירן י"ח טבת שנת תרמ"ז אין סיגעט, רומענין בן לכ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק רבי חנניה יום טוב ליפא טייטעלבוים מסיגעט זי"ע ב'מ"ח סה"ק קדושת יו"ט, בן מרן הגה"ק רבי יקותיאל יהודה טייטל- ביים זי"ע בעהמ"ח סה"ק ייטב לב, בן מרן הגה"ק רבי אלעזר נינקן מדרעביטש זי"ע בן מרן הגה"ק "רשמח משה" זי"ע.

די מוטער פון רבה"ק זי"ע הרב- נית הצדיקת המפורסמת מרת חנה ע"ה די אשת חי"ל פון הייליגען קדושת יו"ט זי"ע, איז געווען א טאכטער פון הגה"ק רבי יואל אש- כנזי זי"ע אב"ד זלאטשוב, בעמ"ח שו"ת מהר"י אשכנזי, א זון פון הגה"ק רבי משה דוד אשכנזי זי"ע מטאלשטשוא בעמ"ח "באר שבע" שה"ט, "תולדות אדם" על סוגיות הש"ס, אב"ד צפת ת"ו.

כ"ק מרן רבינו זי"ע איז געווען א קדוש מרחם אמו. פון קינדווייז אן האט מען שוין אריף אים געזען אז ער איז לגדולות נוצר. א חן של חסד ורחמ של קדו- שה איז געווען אויסגעגאסן אריף זיין פנים און נאך דייעדיג נאר יונג האט מען אריף אים געזען סימני קדושה וטהרה. ער האט געשעפט גאונות, צדקות און קדושה ביי זיין הייליגן פאטער דער קדושת יו"ט מסיגעט זי"ע, וועלכער איז געווען דער אנערקענטער מנהיג החסידות אין דער מדינה. און איז אלס נאר יונגער בחור נסמך געווארן להוראה פון די גרעסטע גאונים פון יענער תקופה ווי הגאון רבי יהודה גרינ- פעלד דער סעמיכאלער רב וצ"ל און הגאון רבי שלמה לייב שאנאק בעל "ערך ש"י" מסיגעט זצ"ל.

ביי 17 יאר איז ער געווארן אן איידעם ביי הרה"ק רבי אברהם חיים הורוויץ, דער פלאנטשטער רב וצ"ל — א זון פון הרה"ק רבי משה ראז- וואדאוורר זי"ע, בן הרה"ק רבי אליעזר"ל דזשיקעווער זי"ע און איידעם פון הייליגן ייטב לב זי"ע — וועלכער האט שטארק ליב געמאכט און זיך שטענדיג גערימט מיט אים, זאגענדיג אויף רבה"ק אז ער איז "בולו קודש ובלתי לד' לבדו".

שנת תרס"ד, נאך די פטירה פון "קדושת יר"ט" זי"ע איז דער על- טערער ברודער הגה"ק רבי חיים צבי טייטעלבוים, דער "עצי חיים" זי"ע, אויפגענומען געווארן אלס מחליא מקום אביו אין סיגעט, און מרן רבינו הקדוש זי"ע — זייענדיג א אינגערמאן נאך די חתונה — האט זיך אריבערגעצויגן קיין סאט- מאר, רומענין, וועלכע איז נאך דעמאלט געווען מערסטענטייל אן אשכנזישע קהילה, אבער רבה"ק האט באלד באצויבערט דעם חסי- דישן קריין אין סאטמאר מיט זיין קדושה ונאונות, חסידות ופרי- שות, וועלכע האבן זיך ענגענמען גרויסרע ארום אים, און יונק זיין מבאר תורתו הקדושה.

רבה"ק זי"ע האט אין סאטמאר, נאך זייענדיג אלס יונגערמאן עטלאכ גרויס כבוד און הערצה פון הגאון רבי יהודה גרינוואלד זצ"ל דער מרא דאתרא אין דער שטאט וועל- כער האט באפוילן פאר זיינע תל- מידים צו גיין זען די הייליגע עבודה פון רבה"ק זי"ע.

שפעטער איז ער אויסגענומען געווארן אלס רב אין יילניצא און אין שנת תרע"א איז רבה"ק אוים- גענומען געווארן אלס רב אין אר- שיווע, איינע פון די חשובֿע קהי- לות אין קאראפאטא-רוים.

המשך

מיט זיין קומען קיין אַרשיוּוּ, האָט זיין השפּעה אָנגעהויבן אויס-צושפּרייטן זיך אין דער גאַנצער מדינה. ער איז געווארען מפורסם אַלס גאון אַדיר און בּאַרימטער חסידישער מנהיג, מיט וועמענס ווערט עס האָבן זיך בערעכנט פיל גדולי ישראל פון יענער צייט.

רבה"ק זי"ע האָט באַלד נעמומען מפרץ זיין תורה וחסידות און גע-גרינדעט א ישיבה. וואו הונדערטער תלמידים האָבן געשעפט תורה און יראת שמים פון זיין הייליגן קוואל. די תלמידים זענען געווען מקושר צו רבה"ק בלב ונפש. זייעדזיג נאָר יונג האָט ער שוין געשאַפן גרויס סייעתא דשמיא און א דינאַמישע כח, און בעציגן אָרום זיך טוי-זענטער אידען, וועלכע זענען גע-קומען צו אים נאָך א ברכה און א ישועה, פון נאָנטן אין פון ווייט האָבן אידען געמומען צו שטאַר-מען לחסות בצל קדשו, און געהאַלפן צו ווערן פון זייער הייליגע תפילות.

ווען פון האָט אויסגעבראַכען די פרשטע וועלט מלחמה, איז רבה"ק אַנשלאָפּן צוריק קיין סאַטמאַר, און נאָך דעם ווי די מלחמה האָט זיך געענדיגט, איז ער צוריק קיין אָר-שיוּוּ, וואו ער איז געווארן מפורסם אַלס גאון הגאונים און גרויסער צדיק וקדוש. זייַנע דרשות און תו-רות שבתות וימים טובים האָבען אָריינגעדרינגען יעדן לחדרי בטן, און אָרויסגעברענגט א זעלטענעם התעוררות און הרהורי תשובה.

דאָן איז יענע יאָרן ווען דער רע-יון הצינות האָט פרשט אָנגעהויר-ב"ן שלאָגען זייַנע פאַרסמט'ע וואָרצלען אין מזרח איראָפּע, איז רבה"ק געווען פון די פרשטע וועל-כע זענען אָריינגעקומען בחרב וב-חנית געגן דעם שעדליכן רעיון ה-אפיקורסות פון האָבען אַן אייגענע מלוכה פאַר ביאת המשיח. ער האָט מיט אַן איבערמענטשליכן שטאַנד-האַפּקייט און בגבורה זיך אונטערגע-גארטעלט און אָרויס בראש המחנה איז א קאַמפּאַניסלאַזן קאַמף גע-גען די מחבלים כרמים בכרם בית ישראל, די כת הציונים, און נישט אויסגענומען מתריע צו זיין אויף דער צעפאַל וואָס עס לויערט אויסן כלל ישראל דורך די ציוניסטישע פאַרטייען.

פון אַרשעוּוּ איז רבה"ק אויס-געמומען געווארן שנת תרפ"ה אלס רב אין קראָלע, טראַנסילוואַניען אַלס ממלא מקום פון הגה"צ רבי שאול בראך זצ"ל, וועלכער איז דאָן אויפגענומען געווארן אַלס אב"ד אין קאַשוי. אין קראָלע האָט רבה"ק געפירט דאָס רבנות ביד רמה, ער האָט נישט נושא פנים געווען פאַר קיינעם אין קיין עמפאַט ווי א לייב געגן יעדן מינדעסטן אָפּוניג פון דת תורתינו הקדושה, ער האָט זיך בג-שטעלט בראש המערכה און לוחם געווען געגן יעדער פּירצה.

רבינו הק' זי"ע האָט אַרייַנגע-לייגט אַלע זיינע כוחות מחנך צו זיין דעם דור העתיד צו חיי תורה וחסידות בדרך ישראל סבא, מיט אויפשטעלן א לגיון של מלך אין שגעריגדעט, וואו הונדערטער תלמידים האָבען בעשטאַמט פון נאָענט און פון ווייט נחבטם צו ווערן מגדם תורתו. די ישיבה אין קראָלע האָט זיך געערבּנט אַלס אייניג- פון די גרעסטע ישיבות אין טראַנסילוואַ-ניען, פון וועלכן עס זענען אַרויס-געקומען פיל באַרימטע גדולי התורה, רבנים, דיינים און לומדים מופלגים.

רבה"ק האָט זיך געשטעלט בראש המחנה און געמומען מלחמה צו האַלטן מיט די פּושעים ומורדים במלכות שמים, זיך געשטעלט אין פראָנט פּונעם שונא אין אַרויס אין אין אָפענעם קאַמף מיט די מי-תים ומדיחים, די כת הציונים, און אויך שפּעטער ווען א געווייסער טייל פון דעם אַרטאַדאָקסישן אי-דעמען האָט זיך אָנגעשלאָסען דער „אגודת ישראל"-פאַרטיי וועל-כע פיל גדולים וצדיקים אין פוילן און אין רוסלאַנד האָבן לכתחילה מייסד געווען מיטן ציל מלחמה צו האַלטן מיט זיי אָפענע אפיקורסים ומדיחים פון פּריַיע ציוניסטישע און מזרחיסטישע פאַרטייען — איז רבה"ק געווען פון די ראשונים צו זאַמען מיט די גאונים וצדיקים אמתיים אין מזרח אייראָפּע וועלכע האָבן ברוח קדשם ובגדולת תורתם פאַראויס געזען די גרויסע סכנה וואָס אַ אַרגאַניזירטע פאַרטיי וועט ברענגען פאַרן כלל ישראל, זייַנע-דיג אָנגעזעהן דורך טליכע באַצאַלטע פּקידים אין מנהלים וועלכע זענען משועבד אין משוחד פון די פּריַיע ציוניסטישע מיינונגען און אידיאַ-לאָגיעס.

ער איז אַרויס מיט א קלאָרע אין ריַינע דעות תורה און שיטה נישט אָוועקצוירען זיך כמלוא נימה מדרך אבותינו הק', און נישט דערשראָקן צו ווערן פון די אלע פאַלשע משי-חי השקר פון די כתות הציונים אין אויך פון די אַזויַנרופענע רעליגיי-זע פאַרטייען און אַרגאַניזאַציעס. זיין נאָמען האָט נאָך אלס יונגערמאַן פיגורירט בראש החותמים צוויישען די גרעסטע גאונים וצדיקים בשעתו אין אונגאַרן וועלכע האָבען אפען אַרויסגעזאָגט זייער דעת תורה און איסור זיך מתחבר צו זיין אין דער „אגודת ישראל"-פאַרטיי, נאָר בעזה-פען זיך צו האַלטען בדרך התורה הקדושה המסורה לנו מדור דור און גיין אין די פוסטריט פון די מנהי-גים און צדיקים אמתיים פון די פרעדעדיגע דורות.

אין זייַנע דרשות שבתות וי"ט וועלכע זענען געווען בקול חוצב להבות אש, האָט רבה"ק כסדר בע-מאָנט און מעזהר געווען קעגן פר-צות אין חומת היהדות און אין שמירת דת תורתינו הק', באַזונדרס אויף די הייליגע צוואה פון חתם סופר זי"ע, זון „חדש אסור מן ה-תורה", און אויסן דרך פון זייַנע אבות הקדושים, דער הייליגער ייטב לב זי"ע און דער קדושת י"ט זי"ע וועלכע האָבען געקעמפט אין אייַנ-געפּרעגט אמונה, קדושה וטהרה אין די הערצער פון טויזענטער אידן אין איירָאָפּע.

טראָץ זיין יונגען עלטער, האָט רבה"ק זיך אַריַינגעהויבן אלס תובע זרועות עולם, און מנהיג יש-ראל מפורסם, באַרימט מיט זיין פעלזענפעסטע שיטה, לוחם צו זיין קעגן יעדן שינוי מדרכי אבותינו הק', פיל רבנים גאונים מפורמים זענען געווען כפוף תחת דגלו, בי יעדע אספה, וואו עס זענען זיך צוזאַמענגענומען באַרימטע מג-היגי ישראל און גדולי הדור, איז אלעמאָל רבה"ק געווען דער ראש המדברים, פאר וועמענס וואָרט עס האָבען בעציטערט טויזענטער פון נאָנט און פון ווייט, און פיל זקני הרבנים זיין דער מדינה האָבן גע-זאָגט אַז דרך ארץ, און זיך מבויַע גע-ווען כעבדא קמא מרי'.

שנת תרצ"ד איז רבה"ק אויפ-גענומען געווארן אלס אב"ד אין דער עיר ואם בישראל — סאַטמאַר אין רומעניען וועלכע איז געווען פון די שענסטע קהילות אין איירָאָפּע. עס איז אוממעגליך צו שילדערן אין די ראַמען פון א צייטונגס ארטיקעל די גלאַנץ-פעריאָדע פאַר דער עיר סאַטמאַר נאָכדעם ווי רבינו הקדוש האָט דארט אויבערגענומען דאָס רב-נות און הנהגת הקהילה.

לאָנגע יאָרן פּריער זענען בעזעסן בּאַרימטע גאונים וצדיקים אויפן כסא הרבנות אין סאַטמאַר, וועלכע האָבען מפיץ געווען תורה וחסידות אויף א גרויסן פאַרנעם, אָבער אַמ-מיסטענס איז די שטאָט סאַטמאַר בּאַרימט געווארן אין דער תקופה פון רבה"ק, וועלכער האָט שוין דאָמאָלס געשמ'ט אין דער וועלט מיט זיין גאַונות, צדקות און קדושה און אלס איינער פון די וואונדער-ליכסטע צדיקי הדור.

אין סאַטמאַר האָט זיך רבה"ק אריַינגעוואַרפן מיטן גאַנצען ברען און התלהבות מעמיד זיין הדת על תלה, און מתקן זיין בדרים וסיינים להרמת קרן התורה והחסידות. ער האָט באַלד אין סאַטמאַר אויפגעש-טעלט א ישיבה פון איבער 300 בחורים וועלכע האָבען געמומען שטראָמען פון דער גאַנצער מדינה. רבה"ק פלעגט פאַרלערנען יעדע וואָך פאַר די בחורים א שיעור פשוט און פון צייט צו צייט א שיעור עיון (סוגיא) וואָס איז געלערנעט בעווא-רען מיט גרויס חריפות, עמקות און בקיאות דורכגעפלאָכטען מיט רא-שונים ואחרונים. רבה"ק פלעגט פאַראָרדענען די בחורים יעדע וואָך, און עהאַלטען אין עיניא פּקיחא אויף יעדן ווייטל, אויבער זיין התמדה אין לערנען, יראת שמים, חסידות און מדות.

רבה"ק האָט באַזונדין מעמיד צו זיין אן אַרמיי פון טויזענטער תלמי-דים, פאַרשפּרייט איבער גאַנץ אירָ-רָאָפּע, צוזיין זיי הנדערטער רבנים דיינים, ראשי ישיבות און בעלי בתים חסידים ואנשי מעשה, וועלכע האָבען שפּעטער אליין משמש געווען אין באַרימטע שיינע אידישע קהי-לות און שטאַרק ביַיגעטראָגען צו דעם גרויסען אויפשטייג פון תורה ו-חסידות פון פאַר'מלחמה'דיגן אי-דענטען אין איירָאָפּע.

רבה"ק איז געזעסן אין סאַטמאַר בכבודו של עולם, ומצודתו פרושה לכל קצווי תבל, פון אלע עקן פון דער וועלט האָט מען צו אים גע-שיקט שוועריע שאלות אַנחת כל מקצו-עות התורה. די גאוני הדור בזמנו האָבן זיך מיט אים מתייעץ געווען און געווארט צו הערן זיין חוות דעת אין אלע עניַינים. ער איז געווען דער גברא דמאריי סיַיעיה — ווי אלע צדיקים האָבן אויף אים מעיד געווען — און געהאָט גרויס השפּעה און איינפלוס אין די וויַיסטע מקי-מות אין דער וועלט.

מיטן איבערגעמען דאָס רבנית אין סאַטמאַר האָט זיך אויך שטארק אויסגעברייטערט זיין הייליגע הש-פּעה און שיטת התסידות אין דער גאַנצער מדינה. רבה"ק זי"ע איז געווען פאַר טויזענטער און טוי-זענטער אידן דער רבי און מנהיג, פירער און וועג-וויַיזער. א גייסטי-קער ריז, א מלך בן מלך, רב רבנן דער „גברא דמסתפינא מיניה" אל-

המשך

פים ורבבות אידן האבן געוואלט למוצא פיו ודיבורו, איבערצאל וואו נאר ער איז געקומען האט ער געהאט כבוד מלכים, רוב גדולי ה' רבנים אין לאנד זענען געווען משכימים לפתחו ושואלים בעצתו.

ביי יעדע וויכטיגע זאך וועלכע איז געווען אויפן סדר היום ביי די אסיפות פון דער ארטאדאקסישער קאנצעלייע אין רומענע איז אלעמאל געווען נשמע קולו בבואו אל ה' קודש ושמעו הולך בכל המדינות, ביי אלע אסיפות הרבנים איז רבה"ק געווען די צענטראלע פיגור, דער דאמינענטער דעה-גאבער און טאן געבער, מיט וועמענס וואלט מ'האט זיך בערעכענט כאורים ותומים, זיין אנווענדהייט ביי די אסיפות הרבנים האט געמאכט א גרויסן רושם.

טויזענטער אידן אין הונדערטער רבנים יושבים על מדין זענען גע-קומען הערן זייער הייליגע תפלות אין די ימי הנוראים, שעפן פון זיין קדושה, זיך וואוילעמען ביי זיין כח התורה און נהנה צו זיין פון אים עצה ותושיה.

ביים אויסברוך פון די צוויי טע וועלט מלחמה, ווען עס האבן זיך אנגעהויבן באוויזן שוואַרצע וואָל-קענס אויף די הימלען פון יהדות התחדית אין אייראפע, אין די גאַנצ יאמ שמם וזכרם האבן געבושעוועט אן אויפהער, האט זיך רבה"ק אריס געשטעלט מיט זיין אמת'ע מסירת נפש און גבורה, און זייטער געבלי-בן אויף דער וואך, און אונטער די שווערסטע אומשטענדן וויטער אנ-געגאנגן מיט זיין הרבצת תורה אין מיט אריינגעבן אמונה בטחון אין התחזקות אין צערבראכענע הערצער פון אחבני"ם בכל מקומות פזוריהם.

ווען די נאצים ימ"ש זענען פאר פסח תש"ד אריין קיין סאטמאר איז רבה"ק צוזאמען מיט די רביצין הרבנית הצדיקת יבלח"ט און זיין בעטרייען גבאי הרה"ח ר' יוסף אש-בנזי נ"י — מיט דער הילף פון א אונגארישן אויפזעער אנטלאפן אינ-מיטן פון דעד נאכט מיט אן אמבו-לאנס פון דעם רויטען קרייץ קיין קלויזענבורג, אבער די אונגארישע זשאנדארן ימ"ש האבן זיי פארהאל-טען און זיי פארשפארט אין טורמע. רבינו הקדוש זי"ע איז דערנאך אפגעפירט געווארן אין קלויזנב-בורגער קעטע. זיינענדיג אין קעטע איז רבה"ק וויטער אן א שום שינוי אנגעגאנגן מיט זיין הייליגער עבודה.

רבה"ק האט די גאנצע צייט, זיי-דער הייליגער שיטה פון אבותינו ורבותינו הקדושים נ"ע, און נישט לאזען זיך אפנויגען פון דעם דאזי-גען דרך דורך כל רחמות שבעולם.

דער טאג כ"א כסלו איז טאקע נעווארן א וויכטיגער און היסטא-רישער דאטום ביים יהדות התחדית אין. דעם דאזיגן עהוהיבענעם טאג האבן אידן איבער דער גאנצער וועלט אפגעגעבן שבח והודיה צו הש"ת פאר די גרויסע חסדים און נסים וואס ער האט מיט אונז קעטען איבערלעבנדיג בחיים דעם מנהיג הדור און צדיק יסוד עולם כ"ק רבה"ק מסאטמאר זי"ע.

שנת תש"ו איז רבה"ק געפארן דאס צוויטע מאל קיין ארץ-ישראל. (דאס ערשטע מאל איז רבה"ק גע-פארן שנת תרצ"ב זייענדיג נאך רב אין קראלע). זיין ערשטע הייליג ארבעט איז געווען ווידער צו גרינ-דען א מקום תורה, און וויטער שפענען די גאלדענע קייט פון תורה ויראת שמים. ער האט באלד אויפ-געשטעלט די ישיבת "יטב לב ד' סאטמאר" אין ירושלים עיה"ק און געשאפען א היים פאר צענדליגער עלגדע יתומים, וועלכע זענען אהיים בעקומען צעבראכענע פון די לא-בערן, און זיי באזאָרגט מיט אלע הצטרכות'ן הן ברוחניות והן בגש-מיות.

תש"ז איז רבה"ק געקומען קיין אמעריקע און זיך באזעצט אויף בעדפארד עוועניו אין ווילי'אמסבורג אין אמעריקע זענען דאן רויבא דרוי-בא פון אחבנ"י געווען משוקע אין תאוות עוה"ז, די וויינציג לטבען גע-בליבענע אודים מוצלים מאש זענען געווען פארלירן און רעזיגנירט. גרויסע טיילען פון דיי וועלכע האבן מיט די אייגענע אויגן צוגעזען די חורבנות און די אכזריות'דיגע פאר-ניכטונג פון איירפאפאישן אידענטס האבען געהאט פארלירן דעם בטחון אין האבען רחל"ה מער נישט גע-וואלט וויסען פון אידישקייט אין פון דער הייל'יגער תורה, און דער-צו האבען זיך געיאוועט כלערליי מהרסים און מחריבים, וועלכע האבן אויסגענוצט די צעטומלעניש און פארצווייפלונג אין האבען גענומען פרעדיגן צו פארגעסן וועגן עבר. אפהאקען מיט אידישקייט, און אז די שיטה פון די צדיקים אין גאונים פון פריער איז חלילה וחס עוועוון א פאטאלער טעות, און ליידער הא-בען צענדליגער טויזענטער אידן זיך גלאזט צוריצדן פון זייערע אונטער די שערליכע השפעות פון ענדזיג אין צעטא, באוויזן מיט עקס-טערע השגחה פון הימל צו היטן אויפן צלם אלקים, אויף הדרת פניו המאירים, און אין געווען דער איינ-ציגער איד ממש אין די לאנדערן וועלכער האט נעקומסמט מיט מסירת נפש ממש נישט צוצוזירן די דיקנא קדישא און פיאות, טרעפן דעם וואס נישט איינמאל האט דער הויפט-אויפזעער פון דער צעטטאפא ימ"ש געדרעפט מיטן ערנסטן רח"ל, אבער רבה"ק האט זיך נישט אפגעשרעקן פאר קיינעם און בדרך נס ובהשגחה מן השמים האט דער צעטטאפא אפיציר צוריקגעצורעטן פון זיינע וויטיליגע פלענערע ר"ל און רבה"ק איז ארויס בשלום.

פון קלויזענבורגער קעטע איז רבה"ק אפגעפארן מיט דעם בא-רימטן בערגען-בעלזען טראנספארט צוג קיין בודאפעסט אין א סאנאטא. דיים פאר קראנקע און אלטע לייט. און פון דארט איז רבה"ק איבערגע-פירט געווארן אין דעם קאנצעטרא-ציע לאגער אין בערגען-בעלזען, און אין דער נאכט פון כ"א כסלו תש"ה האט הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו געעפענט א שטראל פון חסד און מציל געווען דעם רועה ישראל, וועלכער זאל אויפסטניי אויבערזיין דעם כלל ישראל און ארויספירען אויפן דרך המלך, מלכו של עולם.

מיט דעם נס פון רבה"ק אין אייך געווען א הצלה דרבים, א הצלה פאר כלל ישראל, וואוהין א דאנק די גרויסע חסדים פון השי"ת, וואס עד האט אונז אויבערגעלאזט דעם רבן של כל בני הגולה, האבען מיר זיך נעפעלט דערהאלטן אין דער שוע-רער צייט כשהיה העולם שומם נאך העם גרויס חורבן.

רבה"ק האט אריינגעבלאזן א רוח החיים אין די עצמות היבשות, די רשפי אש קודש האבען אויפגעבלא-זען א הייליגען פייער אין הארצען פון יעדען וואס האט געגארט צו ניין אין אויסגעטראטענעם דרך פון אלע פריערדיגע דורות, און גרויסע צאלען וואס זענען שוין ליידער ג-שאגען ביים אפגרונט ממש ר"ל, זענען צוריק נתקרב געווארן תחת כנפי השכינה.

ווי דער עמוד האש האט רבה"ק אונז באלייכט דעם ריכטיגען וועג אין דעם עגדיכטן נעפל פון שטורם המוחין און דיעות נפסדות וואס עס האט דעמאלט עהערשט, און דער צדיק הדור האט געזומען אויפבויען די חורבות פון ערליכע אידן וועלכע האלטען זיך טרייי אן פעסט ביי די נביאי הבעל.

דא האט זיך אנטפלעקט דער ריי זיגער דעמב, וועלכער איז געבליבן שטיין פעסט אין אומבאריירט אויף זיין פלאץ, השי"ת האט נישט פאר-לאזט זיין פאלק און רבה"ק דער עמוד האש האט אנגעפאנגען צו הא-מערן אויף די מוחות און הערצער ביז עס האבען זיך גענומען קאנ-צענטרירן אירם אים די מאסן אשר לא כרעו לבעל. ביסלעכווייז האט אנגעהויבן דאס ליכט פון תורה און אמונה, פון קדושה און טהרה, פון צידקות און יראה ארייננצושיינען אין אידישע הערצער, און צענדלי-גער טויזענטער אידן האבען זיך צוריקגעקאפט צו א לעבן פון עכ-טער און אריגינעלער אידישקייט ב-דרך ישראל סבא.

באלד האבען זיך גענומען קלא-מערן אירם אים טויזענטער אידן, שרידיי פליטי חרב פון פאר'מלח-מה'דיגען אונגארישען אידעמטום, וועלכע האבען זיך אלע פאראייניגט תחת דגלו ומרותו אונטער "אין קהילה, די וועלט בארימטע "קהל יטב לב דסאטמאר" אין וויליי'אמס-בורג, וועלכע נעמט אירם אלע צוויי'גן פון קהילה לעבן און מוסדות צדקה וחסד, ווי בתי מדרשים, מקו-אות, מצות בעקעריי, מרי הוראות פלייש געשעפט, חברה גמילות חס-דים, ביקור חולים, חברה קדישא א.א.ו.ו.

רבה"ק האט געזומען אויפשטעלן די מלכות התורה והחסידות פון מלכת סאטמאר אין אמעריקע מיט מייסד זיין די וועלט בארימטע ישי-בה "תורה ויראה דסאטמאר" אין ווילי'אמסבורג, תלמוד תורה חדרים פאר תשב"ר, מתיבתא פאר עשליכע הונדערט בחורים, כוללים און בתי מדרשים, די נעץ פון "בית רחל" סקולס פאר מיידלעך, זומער קעמפס, אלעס אויף דעם זעלבען שטייגער ווי עס האבען אויסגעזוען די חרוב געוואָרענע אירפאפאישע מקומות התורה, וואס אין דען אויף דעם אמעריקאנער באדן געווען א חידוש, ער סאטמאר מוסדות אין ווילי'אמסבורג מיט פיליאלען און בראנטשעס אויף דער איסט סייד, קרוינהייטס, בארא פארק זענען גע-ווארן די לייכט טורעמס צו באלייב טען טויזענטער אידישע הייזער און זיי ווייזען דעם אמת'ן וועג.

די מוסדות התורה פון רבה"ק זענען היינט ב"ה פארשפרייט אי-בער אלע קאנטי'נענטן, וואו נאר עס צעפינען זיך אידן יראים ו-שלמים ווי קאנאדע, ענגלאנד, בעל-

גיע, עסטרייך, שווייץ און אין די זיד אמעריקאנער שטאטן אין וועלט כע עס וועלן נתחנך טויזנטער אינ- גלעך און מיידלעך אויף דעם וועג אן די הייליגע שיטה פון רבה"ק זיך צו דערווייטערן פון מינים ו' אפיקורסים, נאר צו גיין בדרך ישראל סבא.

רבה"ק האט אויך אויפגעטאן גדו- לות ונצורות דרך גרינדען די "תת- אחדת הרבנים דארצות הברית וקא- נאדא". אין תשט"ו האט רבה"ק פאר- רופען אן אסיפה פון אלע ערליכע רבנים גדולי התורה וההוראה, אין האט פארגעלייגט זיין פלאן פון גרינ- דען א רבנישע קערפערשאפט וואס זאל זיין מיסד על אדני התורה וה- יראה, אין זאל שטיין על המשמר קעגען די פיינדצות הזמן.

אי פארלוירן פון די יארען האט זיך די התאחדות הרבנים אמריקע- שטעלט צו זיין א חומה בצורה וג- בוה אויף אפצוהיטען כל קדשי ישׂ- ראל, ובפרט קעגען די ציוניסטישע מסיתים ומדיחים.

די השפעת הקדושה פון רבה"ק אין אמעריקע האט געשלאגען אזא- לכע טיפע ווערצלען, וואס זייערע צוויינען גרייכען ביז א אין אלע ווייט- סטע ווינקלען פון דער וועלט.

רבה"ק האט באלד באלויכטן אלע ישובים און קבוצים פון אידן מאמי- נים איבער דער וועלט. אזוי אז וואו נאר עס האט זיך גיפונען א איד מיט א ניצוץ הקדושה, איז באלד אנגעצינדן געווארן פון דעם אש קודש פון רבה"ק, און דאס האט אים נעגעבן כח און מוט זיך צו האלטען בדרכי אבותינו ורבותי- נו הק'. וויליאמסבורג איז געווארען א תל תלפיות פאר דער גאנצער וועלט.

שנת תש"ח, כשהחשך יכסה ארץ די רשעי ישראל האבן מיטן כח פון ס"מ וחיילותיו געזיגט און אויפגע- שטעלט א ממשלת המינות בארצינו הקדושה, און דער כלל ישראל האט אנגעהויבן מיטצוערייכן צו וועריע מיט דעם מבול פון כפירה און מי- נות, די פיינטשאפט כוחות פון דער סטרא אחרא האבען זיך פארשטעלט אונטער פארשידענע לבושים און מאסקעס, איז רבה"ק כעיר וקדיש מן שמיא נחית אם אליין קאמף קעגן די מינים וכופרים, זיך קעגענצושטעלט קעגן א גאנצע וועלט, און געפירט קעגן זיי ציונים א מלחמת הרמה, און מיט א עלישען פייער און הייליגער קנאות נישט נערוס, און באלויכטן פאר טויזע- טער אידען מיט זיין כח הקדושה ואור התורה דעם ריכטיגען און אומגעפעלשטען וועג וואס וואלט נישט פון קיין פשרות און קאמפרא- מיסען אין ענינים פון תורה און אי- דישקייט.

שנת תשי"ב, האט רבה"ק — זיי- ענדיג אויף א באזונד אין ארץ יש- ראל קיבוץ לענג מער מרחיב זיין די גבולי הקדושה בארה"ק, דורך אוועקשטעלן א חינוך אויף כשר"ע יסודות. ער האט געגרינדעט אביבר דער גאנצער לענג און בריים פון ארץ ישראל א נעץ פון חדרים און תלמוד תורה'ס ואזוי טויזנטער תשב"ר לערנען תורה על טהרת ה- קודש אויף דעם דרך המקובל לנו מדור דור, אן דער מינדעסטער תערובות און הבאה פון מקורות זרים, פון די רעגירונגס געלטער.

רבה"ק האט בכוחו הגדול באנייט די יסודות התורה והחינוך הטהור אין אויפגעשטעלט מיידעל שולען אין א"י וואו עס וועלט נישט נע- לערנען קיין פרעמדע שפראכן ו- מכל שכן די העברעאישע שפראך. די צענטראלע מוסדות התורה אין ירושלים און אין בני ברק וויי אויך די תלמוד תורה'ס אין די שטעט און ישובים איבער גאנץ ארץ יש- ראל, זענען געווארן א מגדל אוז טער קינדער ניצל געווארן פון א פאלשען חינוך, און דורך דעם איז דער גאנצער אוירא דארץ ישראל געווארן מטוהר.

שנת תשי"ג נאך די פטירה זען האגאן האדיר ר' זעליג ראובן בעג- גיס זצ"ל גאב"ד דירושלים עיה"ק איז רבה"ק אויפגענומען אלס מרא דאתרא דישראל אין גאב"ד בירוש- לים עיר הקודש, ומאנו פינה ויתד לכל העולם, אשר בית ישראל נשען עליו. דער כח בית דין יפה פון די רבנים גאונים וצדיקים חברי הבית דין צדק בירושלים עיה"ק איז שפירט פון גאב"ד רבינו הקדוש זי"ע האט זיך געזומען שטארק אן- זען און טויזענטער אידן יראים ו- שלמים אין ארץ ישראל האבען דע- רין געזען דאס העכסטע דאמיניר- דע אויטאריטעט בנוגע וויאזוי זיך צו פירן אין טאג-טעגליכן גאנג פון לעבן.

רבה"ק האט מחזק אין מעודד גע- וואן די חרדישע אידן אין ארץ יש- ראל אשר לא כרעו לבעל הציוני אז זיי זאלען זיך נישט מבניע זיין פאר די כוחות הטומאה אין לוחם זיין מיט מסירת נפש פאר כבוד שמים און פארן רייגעם און ערליכן חינוך הבנים והבנות.

דאס בית המדרש "אהל יהל" דחסידי סאטמאר אין ירושלים איז געווארן א תל תלפיות פאר דער גאנצער געגענט ארום פון אי- מעטום שטראמט מען אין דעם בית שמבדלין בו תורה וחסידות. מיט אומגעהויער מסירת נפש האט רב"ק אויפגעשטעלט די ישיבה "יטב לבי" אין ירושלים; די מיידל שולע בנות ארץ ישראל" און אין בני ברק די בארימטע קריה נאמנה, קריית יואל — א יחיד במינו געבויט על טהרת הקודש פון ערליכע און ריינע הכ- נסות — 4 בתי מדרשים; 2 ת"ת אין זכרון מאיר און אין צפונטער פון שטאט; די ישיבה הק' "ישיבת מהרי"ט"; כולל אברכים; גמ"ח קא- סא; די בארימטע מיידעל שולע "בנות ארץ ישראל"; די ת"ת אין חיפה, נתני' און קומיות, און צאל- לאזע מוסדות צדקה וחסד וועלכע שטייען כחומה בצורה ועומד ברזל נעגען די רוחות זרות און דיעות נפסדות בארצינו הקדושה.

שנת תשכ"א האט רבה"ק פאר- שייגט די וועלט מיט זיין הייליגן און לעכטיגן ספר "ויואל משה" וואו רבה"ק איז מבאר על בורי- מיט ראיות ברורות מש"ס ופוס- קים אלע דינים בנוגע מצות ישוב ארץ ישראל, דיני השלש שבועות און דעם גרויסען און הארבן איסור פון דוחק זיין את הקץ, און נעמען א מלוכה פאר דער ציים, וועלכע איז מעכב ביאת המשיח.

דאס דאזיגע הייליגע ספר איז געווען קילורין לזיעגט באיזה דרך ישכון אור, און האט אריינגעבראכט לעכטטיקייט אין דעם פינסטערן חש- כות און נסיונות מיט וועלכן דאס כלל ישראל ווערט ליידער בעוה"ר בתוקף הגלות אויסגעפרואוט.

שנת תשכ"ט איז אריוס דער דער ערשטער קונטרס "מהר"י ט"ב" בנוגע תורה ומוסר לימי השובבי"ם וד' פרשיות, צוזאמענגעקליבן דורך תלמידים און אנ"ש המסתופפים ב- צילא דמהימנותא, מדי שבת בשב- תו על שלחנו הטהור בסעודת רעוא דרעוין, — וועלכע א טייל דער- פון זענען נאך פארצייכנט געווארן מפי השמועה דורך תלמידים וחסי- דים אין די יארן פון פאר דער מל- חמת און איין א טייל דערפון מכתב יד קדשו — און איין שפעטער ביי די הייליגע טישן שבתות וימים טו- בים, וועלכע זענען אריוס מפורש יוצא מפי כתי גדול, מפום ממלל דברבין דברים התצבים להבות אש במעמד רבבות אלפי ישראל, וואס עס האט אריינגעבראכט התעוררות תשובה קדושה וטהרה און אויסגע- וואקשען און אויסגערייניגט טויזע- טער אידישע הערצער מיט אמונה און בטחון אין בורא כל העולמים. שנת תשל"א האבעז אונזערהויבען ערשטיינען לאורה די ספרים הקדו- שים "דברי יואל" פה"ת (פון וועלכ- כע עס איז ביז איצט עדערוקט גע- ווארן 6 חלקים. דער זיבעטער באנד איז חלק א' במדבר בעפינט זיך איצט אין דרוק). צוזאמגעקליבענע חידושי תורת בהלכה ובאגדה בדרך פרד"ס, וועלכע זענען גזיגאנט גע- ווארן צענדליגער "יארן על שולחנו הטהור ובסעודת שלש סעודות בעת העווא דרעויזן דברים המאירים כ' ספרים ונוצצים כברקים נוגים.

שנת תשכ"ז נאך די נצחונות פון די "ועקס טאגיקע מלחמה", ווען כמעט דער גאנצער כלל ישראל איז פראכאפט געווארן פון די "נסים ו' נפלאות" וואס דער ציוניסטישער פראפאגאנדע אפאראט האט טאג טעגליך געליפערט פאר די נאאיוע מאסען. די גאנצע וועלט איז צוזוען פאר־כישופ'ט פון די איבערשטע נצחונות פון מדינת ישראל "צה"ל- סאלדאטען, און מיטן דערבעגרן די מקומות הקדושים אין ארץ ישראל, איז רבה"ק גיווען דער ערשטער און איינציגער וועלכער איז ערויס בימיו עזון ובכוחו הגדול און גע- וואקעט קעגן דער גיפאר פון אז- הענגרון די הצלחה פון פורקי עול תורה און ניסי שמים. קודם בעל פה און דערנאך בכתב אין זיין הייליגן קונטרס "על הגאולה ועל התמורה" האט רבה"ק אויפגעוויזן דעם ריי- נעם און אמת'ן דעת תורה אין דעם ענין, שטייענדיג זיך אויף זיי מקו- רות הקדושים פון חז"ל, ראשונים ואחרונים.

אזוי וויי דער לוחם אמיץ בדורו קעגן שבתי צבי ימ"ש, הגאון רבי יעקב ששפורטש זצ"ל, אין זיין ספר "ציצת נובל צבי" און זיין גרויסן יחיד'ן, דער קנאי און לוחם הגה"ק רבי יעקב עמדין זצ"ל איז רבה"ק אריוס מיט לחבת אש קודש קעגן די תועים ומתעים, ער האט צוזוא- דענט קעגן זי מהרסים ומחריבים וועלכע ווילען פארשטעלן דעם נצ- חון פון ס"מ ווי שפעט א נצחון של קדושה, אז מן השמים איז מען ח"ו מסכים צו זייערע מעשים תעתועים. ווידער זענען די דברים היוצאים מן הלב הטהור אריינגעדרונגען אין די הערצער פון ערליכע אידן און אל- פים ורבבות האבען ווידעראמאל בנצומען שפאנען אויף דעם אויס- געטראטענעם וועג, דעם דרך ה' תורה והמסורה המקובל לנו מפי רבותינו מאורי דור ודור.

בקרוב וועט אויך ערשיינען פון דרוק דאס ספר הק' שו"ת "דברי יואל", אין וועלכן עס איז פארען הונדערטער תשובות וחידושים בכל מקצועות התורה מיט נעוואלדיגער חריפות, עמקות און בקיאות בכל התורה כולה וועלכע זענען נתקבל געווארן מיט גרויס חיבה און הע- רצה דורך אלע גאוני הדור.

במערכה על קדשי ישראל

אחרי מטתו של רבינו הקדוש זי"ע

"דער איד"
פון ש. א. ד.

(דער ארטיקעל איז א המשך פון דעם ארטיקל „נאך דער הסתלקות פון רבינו הקדוש זי"ע" פון עש"ק פרשת תצא).

רבינו הקדוש האט אין זיך פאר-קערפערט אלע 3 עמודים: תורה, עבודה און גמילות חסדים אשר כל בית ישראל נשען עליו.

תורה — רבה"ק זי"ע איז געווען דער גאון הגאונים; דער פוסק הדור שהלכה כמותו. מכל קצוי תבל היו מריצים אליו שאלותיהם ופונים עליו לשמוע דבר ד' — זו הלכה, אין אלע ווינקלען פון דער ערטל בייַ פאריודישקייט אין שטארק צאמפליצירטע שאלות האט מען אלעמאל אנגעפרעגט דעם חוות דעת המהורה פון רבינו הקדוש דער העכסטער אויטאריטעט און ענד-גילטיגער וואָרט-זאגער פאר אלע יראים שלמים הנאמנים לד' ול-תורתו ושותים בצמא את דבריו.

עבודה — רבה"ק איז געווען אן עמוד האש אין עבודת ד', זיין קדושה און פרישות וסיגופים זע-נען געווען עד אין לשער. צענדליי-גער יארען געפאסט תעניתים עס-ליכע מאל אין דער וואך, ובפרט בימי השובבי"ם וחודש אלול; נאך פון דער פריהסטער יוגענד זיך נישט געלייגט אין קיין בעט נאר שוסק געווען לילות כימים בנגלה ובנסתר בעבודת ה' ובתורתו הק', געווען אויסגעמאן פון הבלי העולם הזה כחד משרפי וקדושי מעלה.

די עבודת התפלה פון רבה"ק יעדן טאג איז געווען בבחינת „כל עצמותי תאמרנה", א שטיק פייער אייגענעמאפט מיט טרערן און תחנו-נים, מיט התלהבות און השתפכות הנפש, זיינע הייליגע תפלות הענען טיעף אריינגעדרונגען בייַ יעדן אין אלע איברים, און ערוועקט א גע-פיל פון יראה און התרוממות ה-נפש.

מה נהדר היה עבודת כהן גדול בימי הנוראים, ווען אידען זענען געקומען פון די גאנצע וועלט ל-הסתופף בצל קדשו. די פלאמ-פייערדיגע עבודה פון רבינו ה-קדוש איז דאן געווען למעלה מ-השגת אנוש. נאך וואכען פרי-ער, האט מען געקענט פילען בחצ-רות קדשו, אז די פארכטיגע ימי הדין מתמשמשים ובאים. דער גאנ-צער ארום איז געווען פול מיט צי-טער און ערפורכט. אין די הייליגע טעג איז אלעמענס אויגען געווען געוועדעט צו זען די הייליגע עבודה פון רבה"ק, דאס דאוונען פארן עמוד און די הייליגע דרשות ראש השנה, יום כיפור ותשע"ר וועלכע זענען געווען בהתלהבות אש קודש, בהתפשטות הגשמיות, יוצא מלב קדוש וטהור וואס האט אריינגעבראכט הרהורי תשובה עין די הערצער פון אלפים ורבבות אידען.

מה נורא היה המחזה צוצוזען די הייליגע עבודה פון רבה"ק ותש-נא רבה ביי די הושענות און נע-נועים וועלכע פלעגן זיך ציען שעות ארוכות. עס איז נישט מעגליך צו'הערן אל הכתב די גרויסע און הייליגע עבודת היום הקדוש — הושענא רבה, די הארציגע און שטארק התעוררות'דיגע ניגונים די הייליגע דרשות ודברי כיבושין במעמד רבבות אלפי ישראל, חוצב והבירהו, ברטט ובזיע כמלאך מיכא' משרת. דעל כולם שמחת תורה ביי די הקפות ורקודין, ווען רבה"ק האט בעטאנצט שעות ארוכות מיט די ספר תורה אין דער האנט, בהתרו-ממות הנפש וחדוה עילאה, בדביקות ויחודים למעלה מדרך אנושי. אשרי עין ראתה כל אלה.

גמילות חסדים. — רבינו הקדוש איז געווען דער פטרון און פרנס הדור, ביתו כבית אברהם אבינו, טויזענטער אידען נצרכים פון אי-בער דער גאנצער וועלט האבען געפונגען ביי אים זייער הילף, ווהו נאך א איד — אין די וויינטסטע מקומות אין דער וועלט — אין ווע-מען עס האט נאך געטליעט עפעס א פונק פון אידישקייט האט זיך געווענדען צו רבה"ק בעת צרתם רח"ל, פאר אלעמען איז ער געווען דער מלאך המושיע, געטרעפען די צרות הכלל והפרט, אלפים ורבבות נבאי ומרי לבב האבען זיך אויס-געפאסען פאר אים דאס הארץ, און זיך געוואנדען צו אים נאך א ישועה און ברכה.

רבה"ק האט יעדן אויפגענומען מיט א לעבטיג פנים, מיט וואהרע-קייט און רחמנות, דאס בלויזע אנ-קוקן זיין לעכטיגע צורה האט מען אריינגעגעבען טראפענס פון מוט, חיזוק און טרייסט. וועז מען האט פאר עניי ארצינו הקדושה, און אויסגעטיילט סכומים עצומים פאר מוסדות התורה והחסד, און פאר טויזענטער ארימע אידען יראים ו-שלמים, חסידים ואנשי מעשה וועל-בע זיצען על התורה ועל העבודה מתוך הדחק בארצינו הקדושה.

רבה"ק האט זיך אמאל אויסגע-דריקט בתוך אחד השיחים פאר זיינע נאענטע מקורבים, אז: „ער איז שוין א בעל חוב פאר צדקה זייט די זיבען יאר"!

רבה"ק האט אויך משפיע געווען אויף זיינע טויזענטער תלמידים און חסידים, צו געבען צדקה מיט א ברייטע האנט, און אויפהאלטען ישיבות, חדרים ומוסדות התורה אין ארץ ישראל, מיט לעגענדארע סכומים למעלה מכפי יכלתם.

מיט עטליכע יאר צורק ווען עס האט זיך געפעענט א קליין טירל הינטער דעם אייזערנעם פאר-האנג פון רוסלאנד, און טויזענטער אידען האבען אנגעהויבען אויסצו-וואנדערן פון רוסלאנד, איז בתחיי-עצות רבה"ק זי"ע אויפגעשטעלט געווארען די וועלט באריימטע הצ-לה-ארגאניזאציע „רב טוב" וועלכע האט דערמעגליכט די ניי-גקומענע אידען פון רוסלאנד אפצורוען פון דיע נעגל פון די ציוניסטישע אס-פיראציעס, און זיי דערנענטערן צו אידישקייט און צו שמירת התורה והמצוות.

אין דער צייט ווען אלע הילפס-ארגאניזאציעס איבער דער וועלט, האבען זיך פון זיי דערזיטטערט, און זיי מפקיר געווען אויף צו שמד רח"ל, צולייב דעם ווען דיי האבען נישט געוואלט גיין אין שפאן פון דיי ציוניסטישע אידעאלאגיעס און נישט געוואלט „עולה" זיין קיין מדינת ישראל, און אויסגעקליבען אנדערע לענדער איבער דער וועלט וואו די זאגיגע „יורדים" האבען זיך שפעטער באזעצט, איז אבער „רב טוב", געווען די אינציגע ב-כוחו וובזכותו של האי סבא קדישא כ"ק רבינו הקדוש זי"ע, וועלכע האט באלד אויסגעשטרעקט א האנט פאר די הילפלאזע פליטים זיי באזאָרגט מיט תשמישי קדושה אויפגעשטעלט חדרים און שולען פאר אינגלעך און מיידלעך; און אויך זיי באזאָרגט מיט מאטעריעלע שטיצע ווי העלפען געפינען ארבעט און זיי מקרב געווען צו א לעבן פון תורה ומצוות.

פאראלאזט זיין משכן קדשו האט מען געפילט ווי א שטיין איז אראפ פון הארצען, מען איז אריים פון רבינו הקדוש'ס שטוב ווי אן אנדערער מענטש. דערמוטיגט און געשטארקט מיט אמונה און בטחון אז ברכות צדיק ווערן מקויים, צדיק גזור ומקיים מקיים.

רבה"ק איז געווען א מיצר בצערן של ישראל, כואב ודואג על צרות ישראל ברוחניות ובגשמיות. ער האט פאר אויסליכען יחיד בעהאט אן אפען הארץ, ואו נאר א איד אפילו הונטערן אייזערנעם פאר-האנג אין רוסלאנד, אידען מיט אנגעווייטאגטע הערצער, אידען וועלכע האבען זיך געפונגן אין אן עת צרה, אדער זיך געזויטיגט אין גרויסע געלטער פאר הכנסת כלה; פדיון שבויים; קראנקע און עלנדע מענטשען; אלמנות ויתומים; און אפילולען מוסדות התורה והחינוך אידען פון אלע קריזיזן אין שאט-רונגן, רבנים ראשי ישיבות, מת-נגדים און חסידים, עשירים און ארעמע לייט, געשעפטס-לייט אין וויסענשאפטלער, דיפלאמאטען אין שטאטסמענער, יעדער מיט זיינע פראבלעמען, עסקים און טירדות, האבען אנגעקלאפט אין די טירען פון רבה"ק'ס שטוב, וועלכער האט מיט סבלנות אויסגעהערט די בק-שות פון יעדן יחיד באזונדער און מיט זיינע הייליגע תפלות אויסגע-פועל'ט ישועות ורפואות פארן כלל ישראל.

קראנקע אידען זענען געקומען זיך מתייעץ זיין און הערן זיין חוות דעת הטהורה אין קאמפליצירטע ענייני רפואות, א קרעכץ פון א אי-דיש הארץ האט אים צעבראכן בייַ נאך, ער האט פארשטאנען די צרות און פיין פון יעדן דערשלאגענעם איד, זיינע פקחות'דיגע עצות און טאטעל האבען תמיד געטראפן זייער ציל, ותגזור אומר ויקם לך. איטלי-כער איד וועלכער האט זיך אויס-געגאסען פאר אים זיין שווער הארץ און פעלט צרות אין קרויס פון זיין חדר קדשו מיט א פריילעכן פנים, מיט אמונה און בטחון אז השי"ת וועט אים שיקען עזרתו ממרום.

צוזאמען מיט זיין פעלזענפסטע הייליגע שיטה פון התבדלות קעגן די רשעים, אפיקורסים די כת ה-ציונים, די מחריבי ארץ הקדושה, איז אויך רבה"ק געווען דער ראש וראשון מיט זיין ברייטע שטיצע

המשך

שנת תרצ"ב וועז רבה"ק איז געז־ וועז אויף א באזוך אין ארץ ישראל אוז זיך געטראפן מיט די גדולי ה־ רבנים, צווישען זיי אויך מיט דעם טבריי־ער רב, הגה"צ רבי משה קלי־ ערס זצ"ל, האט ער געזאגט אויף רבה"ק, אז זיין צורה איז „כתינוק שלא טעם טעם חטא".

עס איז אויך באוואוסט אז דער סלאנימער רבי זצ"ל אין פוילען האט זיך אמאל אויסגעדריקט צו זיי־ נע מקורבים, אז „ער וואלט געפארן מיילען וויים זען די צורה פון רבינו הקדוש".

רבה"ק האט איבערגעלאזט עזרתו מקודש די עטרייי אוז איבערגע־ געבענע רביצין הרבנית הצדיקת המפורסמת מרת אלטע פיגא טיי־ טעלבוים תבדל לחיים טובים ארו־ כים בת הרב הצדיק רבי אביגדור שפירא מטשענסטאכאוו זצ"ל — אן איידעם פון הרב הצדיק רבי קלונ־ מוס בער מווידאמע זצ"ל בן בתו פון הרה"ק רבי יוסף ברוך מניישטאט זי"ע, בנו של הרה"ק בעל „מאור ושמש" י"ע — בן הרב הצדיק רבי שלום מפשיטיק זצ"ל חתן הרה"ק רבי דוד"ל קשאנעזוער זצ"ל, בן מרן ה„דברי חיים" זי"ע — בן הרה"ק רבי יעקב יצחק מלבעזדוב בעל „אמת ליעקב" זצ"ל בן הרה"ק השרף ממאגלניצא זי"ע נכד הרב הקדוש מקאזניץ זי"ע.

רבה"ק האט פיל געליטען פון צער גידול בנים בחייו ל"ע. די טעכטער אין איידעמער פון רבה"ק זענען געווען:

הרבנית הצדיקת חי' רויזא ע"ה אשת הגה"צ רבי חנניה יום טוב ליפא טיי־טעלבוים זצ"ל אב"ד סעג־ מיהאלי, — נפטר בעווארען י"ד תשון שנת תשי"ד אין ניו יארק.

הרבנית הצדיקת רחל ע"ה אשת הגה"צ רבי יקותיאל יהודא טיי־טעל־ בוים זצ"ל הי"ד אב"ד סיגעט — נפטר בעווארען ר"ח ניסן שנת תרצ"א אין סיגעט. — הבתולה הצ' והמושלמת ב"ק אסתר ע"ה, נפטר בעווארען י"א אלול שנת תרפ"א אין סאטמאר.

מיט דער התסלקות פון רבה"ק האט דאס כלל ישראל פארלוירען דעם לעצטען שריד וצדיק אמת מ־ תקופת הראשונים כמלאכים די הייי־ ליגע צדיקים און קדושים אמתיים מדורות הקודמים. א גאנצע תקופה פון א פאר דורות איז אוועק פון אונז. דורינו השפל האט בעהאם די זכי' צו האבן מיט אונז דעם איש אלקים. ער האט מיט זיין אנווע־ זענהייט בעצעבן פאר דעם דור יתום א באגריף וויאזוי אן אמת'ער מנהיג צדיק וקדוש ישראל האט אמאל אויסגעזעהן. און איצט האבען מיר דאס אלעס פארלארן. מיר וועלן שוין נישט קענען נהנה זיין פון זיין ליכטיקע צורה, מער וועלן מיר שוין לויידער נישט קענען נהנה זיין עצה ותושי' פון דעם דאזיגן ענק שבענקים, וועלכער האט באלויכטען די וועלט איבער 90 יאר.

אין אזא דור יתום ווי טייער און חשוב איז יעדער מנהיג און רועה נאמן, ועל אחת כמה וכמה אזא מנ־ היג וקדוש הדומה למלאך ה' צבאו־ ות רבה"ק זי"ע וועלכער איז געווען א חד בדרא נאך אין די פריערדיגע דורות. א גאנצע וועלט איז אנ־ טערגעגאנגען.

הצבי ישראל על במותיך חלל, איך נפלו גיבורים אוי מה היה לנו.

וואס נחמתנו וואס עס איז אונז איבערגעבליבן אין די איצטיקע שוועדע טעג, זענען די ספרים ה־ קדושים פון רבה"ק אין וועלכע ער האט אונז באלויכטען דעם וועג ווי־ אזוי זיך צו פירן בעיקבתא דמשיחא און אזוי אויך מיט וויייטער אנהאל־ טען אן מחזק זיין די מוסדות הקדושים, פאר וועלכע ער האט זיך מוסר נפש געווען, אן דורך דעם וועלן מיר זיך קענען וויייטער דערהאלטען בתוקף הגלות, ובזכות זה וועט רבה"ק זיין פאר אונז אלע א מליץ יושר און אויספועלן א כתיבה וחתימה טובה א שנת גאולה וישועה בביאת משיח צדקינו ב־ מהרה.

זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל.

"דער איד"

אשבתיה דרני

פון עמנואל כער

תנו רבנן, בשעת פטירתו של רבי וכו' תלתין יומין ספדיו ביממא וגרסי בלילא או ספדו בלילא וגרסי ביממא, עד דספדו תריסר ירחי שתא הוא יומא דאשבתיה דרבי נפקא בת קלא ואמרה: כל דהוה באשבב־ תיה דרבי מזומן הוא לחיי העוה"ב.

(כתובות ק"ג ב').

זונטאג פרשת שופטים כ"ג ל־ חודש מנחם אב תשל"ט איז פאר־ לאשן געווארן דער גרויסער ליכט בישראל און עס האט אלעמען ארוש־ געמונעט א שווער צעפיל, א געפיל פון אבלות, יתמות און א שרעקלי־ כער פחד, וואס איז שווער צו געפי־ נען דעם פאסענדן אויסדרוק. מיט אויגמאל דענען די הימלען פארטוי־ קעלט געווארן, פלוצים זענען די ליכט אויסגעלאשן געווארן, אין א שיינעם הלען טאג א ליקוי חמה, א פינסטערניש אין די שטובן, די מכה איז גרויס, דער בארג איז שרעקליך וואס איז אזוי צעקומען אומגעריכטעט. די וועלט איז גע־ ווארן פינצטער. — נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש.

יתומים זענען מיר געווארן — אן א פאטער ברחמנות ובכשמיות, יתמי דיתמי. רבינו זצוק"ל איז גע־ וועז מער ווי א פאטער, מער ווי א מדריך, ער איז געווען א ליכט וואס האט באלויכטן אונזער לעבן אין לאבירינט פון אונזערע ראגאלעשען אין אלע אומשטענדען. ער האט גע־ וויייזאגט אונזער וויייזאג, און זיך בעפאיים אין אונזערע שמחות. יע־ דער האט דאס געפילט בחוש. און האט פארליירט אונזערע אלע ראגאלעניש אין אונדזער טאג־ טעלעכן לעבן.

„אבי, אבי, רכב ישראל ופר־ שיו" — האט בעשרייגן דער נביא אלישע וועז זיין רבי, און דער רבי של כל ישראל, אליהו הנביא, איז ארויף בסערה השמימה. „אבי אבי רכב ישראל ופרשיו" האבן בעשרייגן בני הנביאים. אלע האבן געפילט די שרעקליכע אבידה לכלל ישראל „אבי — אבי" — זאגן די חז"ל: אבי ואמי, און האט איז ער געווען, ווער עס איז נאר געווען אביסעל צוגעבונדען צו אים, האט דאס גע־ פילט. אזוי פארן יחיד אזן אזוי פארן כלל.

איש אשכולות

רבינו הקדוש איז געווען איינער פון די פלאי דורו. געווען א גאון בתורה אזן א גאון במדות טובות; א גאון כחד מקמאי, מושל ושליט של שני התלמודים על מפרשיהם. מחנך בחסד עליון. איש אשכולות, וואס האט אין זיך קאנצענטרירט א עצעיקלאפעדיע פון סגולות פלא נדירות. זיין גאנץ לעבן איז געווען איין מסכתא פון קדושה וטהרה, עבודות וקידוש השם. ער איז גע־ וועז בבחינת „סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

זיין גלאנץ האט באלויכטן די חסידישע וועלט. טויזענטער אידן האבן צו אים געשטראמט בחרדת קודש אזן מיט גרויס יראה, מיט פעענע מיילער, ווי פון דורשט, האט מען זיך צוגעהערט צו זיינע הייליגע רייד; לעציגענן פון יונגענד האבן זיך מתחנך געווען אין זיינע ישיבות. געקלעבט בייי זיינע טירן, אזן מיט אלע האט ער זיך מטפל געווען מיט א פאטערליכע דערנא־ רימדיקע האנט.

ער האט מחנך געווען רבבות זק־ נים אזן צעירים, בעלי בתים. ד־ לומדי תורה, גאנצע דורות האט ער אויפגעשטעלט לתורה, ליהדות ולח־ סידות. ער איז געווען א מנהיג הדור פאר אלע גדולי התורה אזן אדירי החסידות. זיין דעה האט קובע געווען פארן גאנצן יהדות התורה.

המשך

איבערגעגעבענהייט, געזאגט פאר זיינע צאן קדשים, וווי א מאטע נישט בלויז אויפן גייסטיגן געביט, נאר אויך אויפן גאנצן געביט פון גשמיות.

רבינו הקדוש האט זיך מפקיר געווען הן בנופו והן בנפשו בכדי מצילצו זיין טויזענטער אידישע קינדער. מען לעבט אין א דור שפל וואס איז הותרה הרצועה, און עס איז א צו השעות צו צאמען די פר־צות, אויפשטעלן אידישע היזיר, ווי עס איז אמאל געווען וואס דער יסוד איז "קדושים תהיו". ער האט אויפגעשטעלט א דור בויעה ובדמים (דמים תרתי משמע) און איצט ז וואס איז דער וואנדער וואס כל בית ישראל באוויינט די שרעקליכע גרויסע אבידה. נישטא מער דער משענת — דער אנלען, נישטא מער די אדרעס — עלה בסערה השמימה.

באנייט דעם מלכות סאטמאר

בעקומען די שלעכטע יארן — שנות השואה, סוף שנת תרצ"ט, אייראפע איז בעשטאנען אין פייער. טראץ דעם שווערן ספעציעלן מצב און אויסרגעוועניליכע ספעציפישע כאדינטונגען, האט רבינו הקדוש פארגעזעצט דאס תורה לעבן און יראת שמים בקדושה ובטהרה, געשטאנען אויף דער וואך אז דער אי־דיש'ער פונק זאל נישט פארלאשען ח"ו.

די מלחמה האט זיך פארענדיגט. דער חורבן איז שרעקליך, א גאנ־צער דור אויסגעקעריסן געווארן. טויזענטער מהגיהים און גייסטיש־רועים בתורה ובחסידות זענען אומ־געברענט געווארן פון המוקד. א גאנץ אידענטום וואס האט בעדאפט זיין דער רזיעראוואר אויף די שפע־טערדיגע דורות, וואס האט גע־דארפט דיינען פאר דעם גייסטיגען עקזיסטענץ פאר תורה און חסידות, איז אויסגעקעריסן געווארן. פון די שרעקליכע שריפה זענען נאר בעצ־ליבן יחידים. און מיטן כוח פון די יחידים האט אונטערהויבן ווידער אויפבויען, ווידער אויפריכטן פעסטונגן פאר דעם צוקונפטיגן דור.

בראש איז געשטאנען כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל, און אן־געהויבן צו באנייען דעם חסידישן מלכות סאטמאר. ער האט ערמו־טיגט צו שאפן אריפסניי שכבות פון בני תורה, שכבות פון חסידישע כו־ללים. און אזוי איז געשאפן געווארן א נייע חסידישע יוגנדצד, וואס שפע־טער זענען זיי געקומען אין די מיטעלע יארן און האבן געטראגען דעם עול פון סאטמארער חסידות.

טראץ די גרויסע געוואלדיקע שוטע ריקייטן, אויבערהויפט אין די ערש־טע יארן נאך די מלחמה וואס זענען אים געשטאנען אין וועג, האט אים נישט געשטערט מחנך צו זיין טויזענטער יונגענטליכע צו א ניי שיינעם חסידיש לעבן, מיט גרויסע שווערקייטן און אין שוועדע בא־דינגונגען איז אים געלונגען אויס־צושטעלן טויזענטער אידישע שטו־בן על טהרה וקדושה.

די גמרא אין יומא זאגט, "מימי־הם של אבותינו לא פרשה שיבה מהם". אין אלע זמנים האבן אונזע־רע אבות אבותינו משתדל געווען מרביץ תורה צו זיין ולהחזיק תורה. ווען רבה"ק איז אינגאנצען אלט גע־ווען דריי און צוואנציג יאר, ווערב־דיג מרא דאתרא אין דער שטאט ארישוין, און שפעטער אין קראלע, האט ער דארטן געגרינדעט יושיבות און זעלבסט מקיים געווען "ללמוד וללמד". געזאגט מאג טעגליך שעורים, און נאך אין אפילו גרעסע־רן פארנעם. שפעטער אין סאטמאר און נאך די מלחמה געליינט דעם יסוד אויף "מרבה תורה — מרבה חיים". מיט שחרב בית המקדש אמרו חז"ל — אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד, דער ע־קר איז לימוד התורה, בתורים האבען געשטראמט אין די סאטמא־רער ישיבות, אבער במשך א קור־צער צייט — צר המקום, באשלאסן אויפצושטעלן א בנין, און כ"ק זצ"ל האט באפאדערט יתן ויתנו אחרים, ווער עס קען אליין נישט זיצן אין לערנען, זאל ער מחזיק זיין לומדי תורה. "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר".

זיין אוהבה צו ארץ ישראל

די פרייע ציוניסטען האבען אים שטענדיג באשולדיגט אז ער איז א שונא פון ארץ ישראל, אבער דאס איז געווען איין גרויסער שקר. ער איז געווען א שונא פון ציוניזם ווייל זיי האבן אריינגעבראכט הפקרות אין ארץ ישראל און פארשוועכט אלעס וואס איז הייליג ביים אידישן פאלק פון דורי דורות, אבער ער איז געווען אזוינער בבל רמ"ח אי־בריו צו אהבת ארץ ישראל. זיין אהבת ארץ ישראל האט זיך נישט אויסגעדריקט אין פוסטע פראזן, נאר אין מעשים, טאטן. פיל מאל באזוכט ארץ ישראל, יעדעס מאל עטליכע וואכען פארברענט אזוי שווערע בעלטער איבערגעלעבט. אין סיעדעם אויפגעשטעלט מוסדות תורה וחסד, ענטוויקלט א שטארקן חנוך פאר אינגלעך און מיידלעך, כוללים א. אזוי. אויסער דעם פלעגט ער יאר יעדליך אריינשיקען קיין ארץ יש־ראל רייזגעלט סומעס, הן פאר די מוסדות הן פאר מענטשען וואס הא־בן זיך בעפונען אין א שווערע מאטע ריידלע לעבן. ווי האט זיך אמאל רבינו זצלה"ה אויסגעדריקט, זייער־דיג אויף א באזוך אין ארץ ישראל "אין אמעריקע גיט מען מיר בעלט און איך גיב עצות — אין אין ארץ ישראל גיב איך בעלט און מען גיט מיר עצות"...

די גייסטיקע איבערקערעניש אין אמעריקע

מיט 33 יאר צוריק איז רבינו הקדוש געקומען קיין אמעריקע און זיך באזעצט אין ווילי־אמסבורג. מיט זיין אנקומען האט זיך אנגעהויבען א גאנץ נייי קאפיטל אין דער גע־שיכטע פון רעליגיעז חרדיזם אי־דעמטום, וואס די היסטאריע וועט עס באצייכענען אלס גייסטיקע טראנספארמאציע, אדער די "סאט־מארער איבערקערעניש".

התנדעטער יארן האט מען גע־גלויבט אז אמעריקע איז אויסער די גרענעצן פון אידישקייט, אמעריקע איז א וועלט פאר זיך. אידישקייט איז נאר צו געפינען ביים אידפאפ־לי אינשטאנדען. און אויב נישט קיין אידישקייט, וועמען האט מע־קענט חלומען וועגן חסידות, און אוודאי נישט חסידות פון סאטמער שניט. איידן מיט לאנגע בערג און פאות, מיט שטריימלעך, אדער א פרוי מיט א שייטל, אדער אין די גאסן — סוכות, אדער וועגן "חלב ישראל" צי גאר פת ישראל שמורה מצות אויף פסח. און אודאי און אודאי נישט צו האלטן קליינן שבת פארמאכט, אבער מיט זיין גרויסע השפעה און זיין נישט פשרהדיגן קאמף האט ער באווייזן אז מלא כל הארץ כבודו, סיי שייגט אז עס איז וועגן דעם איבעריג מא־ריך צו זיין איז עס זעט היינט אויס, היינט איז עס נישט מער קיין אילו־זיע, נאר א ראיעלע ווירקלעכ־קייט.

אזן אדאנק וועמען איז געקומען אזא שנעלע ראיקאלע ענדערונג? הכל מודים אז נאר דער סאטמארער רבי זצוק"ל האט געעגדערט דאס לעבן אין אמעריקע מן הקצה אל הקצה. נישט וויניג נסיונות בייגע־שטאנען פון דעם אומאויפהערליכן דרוק פון אלערלייי מיטים, נישט ליייכט איז עס אים אנגעקומען. שווער זייער שוועד איז עס אים אנגעקומען, ביז ער האט ארויסגע־פירט דעם אמת אויפן דרך המלך. היינט זענען מיט בערד און

רבינו הקדוש משתתף בשמחתן של ישראל

מרן קודש הקדשים זיע"א

ראשי פרקים בחייו הסוערים

מנחם מענדל גערליץ

בעמוד אש להאיר הדרך

ראה הקב"ה שצדיקים מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור — מאז היינו לממלכת כהנים וגוי קדוש לא עברה תקופה אחת שעם ישראל לא צורף במבחנים ונסיונות מתוך המחנה עצמו, נוסף על כל גויים שסובבו אותו.

מי מדד בשעלו מים הזדונים אשר הציפו את עם ישראל מאז ומקדם ועד לתקופתנו האחרונה בה אנו חיים, מעת לעת צצו בכרם היהדות צמחי רוש ואשכולות מרורות אשר מגמה אחת היתה למו להדיח את המון המאמינים בה' ובתורתו ולהפריד ח"ו בינם ובין אביהם שבשמים.

בכל דור ודור שלח ה' עיר וקדיש משמיא להורות לעמו את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון. ולאורו המשיך עם ישראל במסע גלותו.

שלש תקופות קשות ידע עם ישראל בשלש מאות השנים האחרונות:

תקופת השבתאות ונביאי השקר אשר מתוך קושי השעבוד ועול הגלות האחרון נסחפו אליה המונים מבית ישראל. וגדולי התורה במשך כמה דורות הוכרחו להלחם בהם מלחמת חרמה, ביניהם המהר"ם חאגיז, רבי יעקב ששפורטש ועוד. עד שחצב הקב"ה נשמה גדולה מתחת כסא הכבוד והורידה לעוה"ז בדמותו של הבעש"ט, אשר עם יסוד החסידות ברא עולמות חדשים לבית ישראל ויחד עם תלמידיו עצר לגמרי בעד הרעה של משיחות השקר והציל את ישראל.

בשנים המאוחרות, היתה זו תקופת הריפורמה וההשכלה. גם תקופה זו קרעה קרעים מבית ישראל עד אשר התייצבו לנגדה גאון ישראל וקדושו מרן בעל ה"חתם סופר" וחבריו.

ובדורות האחרונים, היתה זו תקופת הציונות אשר מיסודה ועד לימינו, חרכה וכלתה כל חלקה טובה, וגדולי ישראל לוחמים נגדה בחירוף נפש.

דורנו אנו נתייסר במדה יתירה יתר על כל הדורות הקודמים, מתוך אבדן חכמת חכמיו והסתרת הפנים רח"ל, מתוך הגלות המתארכת והשואה האיומה אשר נתכה על כלל ישראל, השיגו משניאי ה' חיל, המונים טושטשו ע"י מינות חדשה, חסרון האמונה נתפשט בממדים מחרידים, המחשבה נתפלגה, האמונה הפשוטה בתוה"ק וחז"ל אשר לפנים היתה טבועה בלב כל, נהפכה בעוה"ר לנחלת מועטים.

הקערה נהפכה על פיה המאמינים ומקיימי התורה שהיו רוב מנין ובנין של כלל ישראל נעשו למחנה המיעוט, נסיון עם ה' במציאות חשוכה זו אשר קשתה פי כמה מכל מה שעדו עליו, ומצבו הרוחני אין לו ריע בדברי הימים, עד אשר בצדק ניתן לקרוא לתקופה זו תקופת הטשטוש ובל־בול הדעת.

צדקה עשה ה' עם דורנו ובשעה שהכל טובע במצולות הכחש, בעת גברה החשכה, הבריק לנו מן השמים עמוד אש אשר אורו הלוהטו זורח לעבר כל בית ישראל בדמותו של הגאון הקדוש מרן רבי יואל טייטלבוים זצוק"ל גאב"ד סאטמאר וגאב"ד אה"ק, אשר ממרום שולח להציל את הדור האחרון ממלתעות השיבוש.

זכה רבנו לסייעתא דשמיא ודרכו אשר הימנה לא זז כמלא נימא, היתה ברורה לפניו בעודו עול ימים, וכבר אז נודע לתהילה בין גדולי ישראל.

כשורש רב ענפין מראשוני החסידות, נכד בעל ה"ישמח משה" — תלמידו של החוזה מלובלין, והוא עצמו כתלמידם של גדולי הונגריה לוחמיה של ההשכלה והריפורמה, וכחברם של ראשוני הלוחמים בציונות, עלה בדרגא אחר דרגא עד שנתעלה כרבן של ישראל, בכל מקום בואו נהו אחריו המוני בית ישראל, ומלכותו בכל משלה.

מלכות של תורה וחסד

ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד (ירמי' ל"א) ואכן זכה רבנו הקדוש למלכות של תורה וחסד מתוך שעבוד־תו בקודש כולה אהבה, ועל שלשה היסודות האיתנים של תורה, עבודה, וגמ"ח, בסס את עבודתו.

אהבת ה' היתה מושרשת בו מעודו, מנעוריו תפילתו בוקעת שחקים וכל גופו נעשה רוחני ממש, עודו בילדותו הסתפק באכילה כדי טעימה, ובשינת ארעי בלבד, עד שלא ניתן הענין להשגה. וכבר מהיותו בגיל צעיר עד היום הזה במשך עשרות שנים, לא שכב לישון במטה, אלא חוטף תנומה קלה על כסאו עליו עסק בתורה במשך היום, ואחר כך ממשיך בעבודתו הקדושה

ומספר כי לפני כמה שנים כאשר חלה מרן זצוק"ל והרופא שבא לבקרו יסרו בדברים שכדי לשמור על בריאותו, יפסיק מעט מתעניותיו, ומסיגופיו במיעוט שינה המזקת בעיקר לרגליו שאינם מיישרים אף פעם למנוחה מוחלטת, הגיב רבנו לדבריו: "אולי על התעניות הוא צודק אך על מיעוט השינה בודאי שלא, הנה וכבר איני ישן כדרך בני אדם במשך ששים שנה, וב"ה שהדבר לא הזיק לי"... אגב מרן זצוק"ל היה מספר כי בהיותם נערים קטנים הוא ואחיו הגה"ק בעל "עצי חיים" בבית אביהם הקו"ט בעל "קדושת יו"ט" זיע"א, היה אביהם יורד בלילה למיטתם ומוריד את השמיכה מעל רגליהם...

ובאהבת התורה לא רק הוא עצמו עמל בה, ומיום שעמד על דעתו מחדש פוסק ומשיב, ועוד בהיותו אברך נזדקקו רבים מגדולי ישראל לחוות דעתו מתוך גאונותו שחבקה עולם, אלא שכל ימיו לא פסקה הימנו ישיבה, ובכל מקום בואו היתה ראשית דרכו בהקמת ישיבות ותתי"ם, ומצותו ביסוד ובהחזקת מוסדות תורה פרוסה למרחקים בגולה ובארה"ק.

וכגדלותו באלה, כך היה ענקותו במעשי חסדו לכל אחד מישראל וכמעט שניתן לומר כי לא היה לה דוגמא בדורות האחרונים, ומעשי צדקתו היו במדה שאין לך למעלה ממנה וכמעט אין לך יהודי נזקק באי"י או בחו"ל גם מעבר למסך הברזל שלא נהנה ממנו באופן ישיר או בעקיפין. וידועים הדברים על משלוחיו וחבילותיו ליהודי רוסיה באשר הם, ללא כל רעש ותעמולה.

מתוך קדושתו זו, היה הוא גם מן הראשונים שהתחילו בבנין הישוב החרדי בארץ ישראל אחרי השואה באירופה בהקמת הישיבה ומוסדותיה בירושלים לפליטי הגולה ובהקמת שיכון לעולים "רב טוב", ואח"כ ביסוד הקריה הנאמנה "קרית יואל" בבני ברק, וזאת נוסף להקמת רשת מוסדות מסועפים לחינוך לבנים ובנות, לתלמידים ואברכים. ותמיכתו בכל המוסדות החרדים בארה"ק, עד שקהלת סאטמאר בארץ ישראל מהווה אחת הקהלות החשובות והניכרות של היהדות החרדית שלא נטפחה עם הזרמים.

ומספר, כי כאשר היה רבנו עדיין נער בבית אביו הגדול בעל ה"קדושת יו"ט", בא לשם ש"ב הרב החסיד רבי יואל אשכנזי זצ"ל שגם הוא היה אז נער קטן כדי להפרד לפני נסיעתו לאי"י. באחת מעריכת השולחנו בש"ק כאשר חילק מרן הקדושת יו"ט, את פירות השיריים, קרא לשני הנערים והוריק לתוך חפניהם חלק גדול מן הפירות, כשהוא אומר לרבי יואל: "לך מגיע חלק נאה כי הנך נוסע לארץ ישראל" ובפנותו לרבנו נענה שוב: "ולך גם מגיע חלק גדול כי הנך אוהב את קדושת ארץ ישראל"...

ואכן כל ימיו היה מן המצפים לראותה

המשך

בקדושתה, ארבעה פעמים ביקר בה מרן מיום התיישבותו בארה"ב ועודד את מחנה היהדות החרדית השוכנת באה"ק, ועוד היום מורגשים פעולותיו של מרן זצוק"ל מביקוריו בשנות תשי"ב, תשט"ו, תשי"ט, תשכ"ה, בהיות כל אחד מביקורים אלה לברכה להיהדות החרדית, לחיזוק מוסדו־תיה, ולבירורה של שיטתו הטהורה, מסעו־תיו על פני ארה"ק היו למסעות של קידוש שם שמים, ולהרמת קרנה של היהדות החרדית.

יהודי אה"ק ידעו גם הם איך לקבל פניו של מגינם ומצילם בשנים הטרופות באח־רית הימים. ורבנו זצוק"ל זכה לכבוד — כבוד התורה שלא זכו לו מלכים גדולים ועצומים, כולם יצאו לקראתו חתן מחדרו, כלה מחופתה, נערים נושאי דגלים מחד־ריהם, בעלי המלאכה שבתו את סדנו־תיהם, החנונים את מכולותיהם, רבנן ותלמידיהן את ספריהם כדי לקבל פניו בשדיך הדור, וכמעט שלא היה אדמו"ר ורב, מורה או ר"מ אשר לא באו לקבל פניו ולנ־גוע את ידו הקדושה, היו אלה מסעות נצחון של היהדות החרדית שכאמור מורג־שים עד היום הזה.

מלמד שלא שינה

ענק רוח היה רבנו ואהבתו זו לכל אחד ואחד מישראל לא העבירתו על דעתו, ויחד עם מעשי חסדו הנפלאים, הרי כל שנותיו עמד בראש הלוחמים ורדף בחרמה את מחללי התורה והציונים אשר עטו על ארה"ק ויטמאות. מרן זצוק"ל שעוד זכה לראות את רובו של עם ישראל בקדושתו ובתפארתו, כאב לו לראות כה הרבה חילול התורה על ידי רבבות מישראל אשר שבו לארצם, במדה שעדיין לא היה, דוקא בארה"ק, דאב הוא לראות שדוקא כאשר מתקבצים גליות שונות לפלטרין של מלך — גליות של תורה ויראה אשר מסרו נפשם על קדוש ה', שכאן יעבירום על דתם, מצטער היה מרן זצוק"ל כי על הר הבית מקום המקדש אשר זה אלפיים שנה מיום חורבן הבית עדיין לא חללו במקום זה את השבת, ואילו כיום פריצים וחייבי כריתות מחללים את השבת בפרהסיא במקום המקודש ביותר.

כאב לו למרן זצוק"ל כל ענין התייסדות המדינה הציונית אשר חוץ ממה שעצם יסוד מדינה מנוגד לשבועה שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות, הכניסה את כלל ישראל שוב בסכנה אחרי השואה האיומה שניתכה עליו.

לפעמים הלך בודד בשיטתו גם בין גדולי תורה, ולרוב היה גם מותקף מצדדים שונים, אך כאמור נאמן היה לשיטתו הבהירה והברורה ללא שינוי כל שהוא, ומעודו גם בהתהלכו יחידי לא הפנה ראשו לראות מי הם ההולכים עמו, וכמה נימנים במחנהו, לאט לאט מתרחב המחנה אשר מגיע כבר היום לרבבות, קמעה קמעה, שנה שנה, מיסוד המדינה החילונית נוכחים בצדקתו גם הרחוקים.

כממשיך דרך החסידות ממקורותיה הראשונים מזקנו בעל ה"יישמח משה", החוזה מלובלין ולמעלה בקודש ה"קדושת לוי" בעל ה"נועם אלימלך" והאוהב ישראל, לא שינה ולא חידש גם בה כמלא נימא, והוא ניהגה כנתינתה, תורה בראש מאוויו, ויחד עם זאת קירב את ההמונים בעלי אמונה פשוטה שהיו קשו־רים אליו כל השנים כבנים אל אביהם, אהב כ"א מישראל בכל נפשו ותמכם בכל מאודו, כדבריו הקדושים של הקוה"ט מאפטא זיע"א בספרו הטהור "אוהב ישראל", הגה"ק מאפטא אשר ציוה לחרות על מצבתו רק את התואר "אוהב ישראל" באמרו כי במדה זו יוכל להתגדר גם בפני בית דין של מעלה כותב:

"בודאי מהראוי להאיש הישראלי לשמור את עצמו מלדבר מטוב עד רע עם אדם אשר נפשו לא מטוהרה, ובפרט עם אנשי בליעל הידועים לו, כי ע"י דיבורם יחד ובפרט בדורות הללו מהראוי להרחיק את עצמו אפילו מן הספיקות, ואפילו ללמדם דרכי ה' צריך לשמור את עצמו מלדבר עם שאינם ידועים ומוחזקים אצלו בכש־רות כי ח"ו סכנה יש בדבר להאיש הישראלי ההולך בדרך ה' בתורת ה' תמימה משיבת נפש" (פי תצוה).

עקרון זה בקיום הפסוק "בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך" אשר ראשוני החסידות אחזו בו בחזקה, התבסס אח"כ יותר כאשר רבו הפורצים בעם, ע"י מרן בעל הח"ס ביסדו את הקהלות הנפרדות. שיטת הח"ס אומצה במשך הדורות ע"י רובם של גדולי ישראל, אך במשך השנים הוחדרו דעות נפסדות גם למסגרות הנפר־דות, ומרן זצוק"ל הוא היה היחידי אשר שמר על השיטה בטהרה בחותמו של כהן גדול.

גם במערכות המלחמה כנגד הציונות, אשר גדולי ישראל הכריזו עם יסודה, רבנו היה היחידי שלא סילף בה במשהו גם כאשר הציונים הגיעו לרום שאיפתם ביצירת ממשלה ומדינה משלהם, והוא הנהיגה עד היום כבראשית דרכה, אותו פזמון של "מדינה שאני" שרבים התענגו עליו, דחה בשאט נפש, ויהי למציל ומגין להיהדות החרדית בארה"ק ובגולה כולה.

אכן לא בחינם התבטא ה"חזון איש" זצ"ל לפני שליחיה של היהודת החרדית שיצאו לארה"ב להכתרת מרן זצוק"ל לגאב"ד ארה"ק: "ידעתי גודל פעליו והצלתו את היהדות החרדית בארה"ב, וארץ ישראל בימים אלה צריכה לאיש כזה, אך מסופקני אם יעלה בידכם לשכנעו שיע־זוב את ההמונים בגולה, אך גם אם תפעלו שיקבל את ההנהגה בלבד, יהיה הדבר לברכה ליהודי אי"י...

חזה ה"חזון איש" ברוח קדשו מה שהיה אח"כ, רבנו הקדוש לא עזב את ההמונים הנוהים אחריו בגולה, אך הוא קבל את ההנהגה, ובעקבתא דמשיחא הוא התהלך גם לפני מחנה ה' באי"י כעמוד אש להאיר הדרך.

תולעת יעקב

ואמנם כחות קדושה אלה של מקנא קנאה לכבוד ה', ומשיב חמה מעל בני ישראל, התאחדו ברבנו הקדוש מעודו, ועוד בהיותו אברך מנהיג ורועה קהלות ישראל, לא נח ולא שקט לקנאת ה', ואין לך דרשה שנשא לפני קהל ועדה שלא הזכיר בה דברי תוכחה והתעוררות לכבוד השי"ת, ויזל כמים דמעות על גלות השכינה ועל צרות ישראל שעדו בעטים של שונאי ה' ותורתו. המעכבים את הגאולה.

רבות הציקוהו ורדפוהו מצדדים שונים וישטמוהו בעלי חיצים על עמדתו הטהורה, ומיד בבואו לארה"ב, ושלוחי הציונים הרגישו שהנה ונוצר כאן גב חזק ליהודת החרדית באי"י, פרסמו הללו כנגדו כתבי פלסתר מכוערים, והשמיצוהו בכל רחבי ארה"ב גם בין הגויים, עד שלפעמים נדמה לאלה שעמדו מן הצד כי מרן זצוק"ל לא יוכל לעמוד כנגד הקיתונות העצומים של השמצה, אך הוא בעצמו לא זז מדרכו ולא חת, לפני מקוריבו התבטא אז רבנו: "עם ישראל נקרא בשם "תולעת יעקב" וכי מה מעליותא יש בה בתולעת שישראל נדמו לה?" הוא מותיב והוא מפרק לה: "כשם שהתולעת גם כאשר יזרקוהו מאיגרא רמא לבירא עמיקתא לא יזיק לה, כן הוא היהודי ההולך בדרכי התורה ובוטח בה? גם כאשר יזרקוהו מרום מעלה עדי עפר לא יזיק לו בע"ה"... ורבנו סיים: "מובטחני שלא יוכלו לנו ועוד תקום בארה"ב קהלה עצומה בדרך ישראל סבא אשר באמת תהיה למגן גם להיהדות החרדית בארץ ישראלי".

כיום כאשר רבבות יהודים ברחבי ארה"ב הולכים לאורו של רבנו, ראה רבנו איך סייעו לו מן השמים ודבריו בשעת מצוקה נתקיימו במלואם. וגם להיהדות החרדית בארץ ישראל אשר קבלתו לגאב"ד ונשיא, היה הוא עמוד הימיני עליו נשענת, והודות לעמדתו הטהורה והברורה, נשארה פליטת ישראל סבא באי"י.

צא וראה מי הוא אשר היה צר בצרתן

המשך

של החרדים לדבר ה' בארה"ק לארגן ולעורר רבבות ישראל בארה"ב להפגין לזעוק ולהריע על כל צרה רוחנית שלא תבוא, להוציא לרחובה של עיר המוני בית ישראל לביטול הגזירות על הדת בארץ הקודש. וכבר הודו רבים גם מאלה שעומדים מאחורי המתרס, שהפגנה האדירה בארה"ב שאורגנה ע"י מרן כנגד גזירת גיוס נשים לצבא בארץ ישראל, היא אשר הכריעה את הכף לביטול הגזירה, וכך היו פני הדברים גם בגזירות האחרות נתוחי מתים וכו', וזה שנים יודעים השלטונות באי"י כי ישנו דואג מסור העומד על המשמר להיהדות החרדית בארץ, אי שם בויליאמסבורג שבאמריקה.

מה בין למוד זכות ותוכחה?

ומאידך קנאותו הגדולה לדבר ה', הרי דבר גלוי וידוע לכל בית ישראל כי רבנו הקדוש היה אביהם של ישראל ופטרונם בחינת "בקנאו את קנאתי והשיב את חמתי מעל בני ישראל" — וכל מי אשר לבו שבור ומדוכה נכנס לביתו הרמה, ורבנו בטובו גלל האבן מעל לבו של כל אחד ואחד, והוא לא הסתפק באנחה בלבד אלא שמיד התעורר להקלת מצבו של כל נדכה, והרשיט לו עזר בצר להחיות נפשו ונפשות ביתו.

סכומים עצומים לחסד יצאו מדי שנה מבית רבנו, אם זה לעניים סתם, או להכנסת כלה, או הצלה לבעלי עסקים שלא יתמוטטו, ובין אלה אשר רבנו עמד להם במצוקתם נמנים גם הרבה מרודפיו ושונאיו בשכבר הימים. צדקתו זו פרוסה היתה על כל העולם היהודי, לא"י, ולערבות רוסיה אירופה ובאמריקה גופא, עד שאין כל חומה ומפסיק למדת טובו.

לא פעם אחת קרה כאשר נכנס למרן זצוק"ל קשה יום, ורבנו הקדוש ששמע את צערו הוריד את כל הכספים שנאספו על שולחנו הטהור מפדיונות — כמדשן את המזבח, והוריקם לכיסו של הנכנס, כעזרה ראשונה בצרתו.

לזכותו של רבנו זצוק"ל, יש גם לזקוף את למדו את המוני בית ישראל להוזיל מכספם למוסדות תורה לצדקה ולחסד. מה מאד אופיינית לו העובדא שהיה מספר הרה"צ המקובל רבי אשר זעליג מרגליות זצק"ל מירושלים, וכך היה שח: "כאשר הגיע רבנו הק' לארץ ישראל בשנת תש"ה מאירופה הדוייה ודר בירושלים תקופה קצרה, נתקשרתי אליו ביותר, והנה באחד הימים שמעתי כי רבנו זצוק"ל החליט לצאת לארה"ב על מנת להתיישב שמה, הדבר היה לי להפתעה, ונכנסתי אל הקודש פנימה כדי לשכנעו להשאר כאן, מכיון שהיהדות החרדית באי"י נמצאת במיצר מהשתלטות החפשים, ובודאי נוכחותו באי"י תביא טובה רבה. אחר שהדבר לא עלה בידי, חששתי שמא ורבנו חושש לפרנסת בית הרב, כי רוב חסידיו באירופה התחילו להגר לאמריקה, ורמזתי לו שהנני מוכן לקחת את הענין על עצמי.

הבין רבנו את הרמז על אתר, וענה כשהוא סח לפני את כל לבו ומקדים להציג לפני כמה שאלות פרטיות: "רבי אשר זעליג, האם אתה יכול להתקיים יומיים או שלוש ללא אכילה"? השבתי לו בשתיקה כהודאה, אך הוא שאל שוב: "האם יכול אתה להתקיים יומיים או שלש ללא שינה"? המשכתי בשתיקתי, וגם רבנו שתק כרגע כשהוא מרכז את מחשבתו הטהורה, ושוב נענה: "אין כל בושה בכך רבי אשר זעליג, כך היא דרכו של אדם וכך הוא נוצר, אך יאמין לי כי בדיוק ממש כפי שכל אדם אינו יכול להתקיים יום אחד ללא אכילה ושתיה, כך אני מטבעי במצות הצדקה, ואיני יכול להתקיים יום אחד אם לא אקיים בו מצות צדקה בשלמות... והנני יודע שמצוה זו לא אוכל לקיים על כל פרטיה ודקדוקיה באם לא אצא לאמריקה".דברים אלה כשהיה רבי אשר זעליג חוזר עליהם היה מתרגש ביותר.

וכך ביאר רבנו שיטה זו של מקל חובלים ודרכי נועם בספרו הקדוש "ויואל משה" (מאמר ג' שבועות אות קע"ו) וזלשה"ק:

"ומרע"ה שמסר נפשו עבור ישראל ללמד עליהם זכות להצילם עשה כ"ז בינו לבין קונו כשהתפלל עליהם, אבל בפניהם לא למד עליהם זכות אלא אדרבא אמר להם אתם חטאתם חטאה גדולה, ודבר אליהם קשות שאמר שימו איש חרבו והרגו איש את אחיו, וע"ז נתקבלו דבריו לפני הקב"ה כשלמד עליהם זכות בינו לבין קונו. וכו' (ובאות קע"ז): והנה אומרים על הבעש"ט הק' ותלמידיו הק' ובפרט על הק' מבארדיטשוב זי"ע שהי' דרכו להצדיק את הרשעים, יסכר פי דוברי שקר הדוברות על צדיק וכו' לתלות בהם בוקי סריקי כאלו ח"ו וכו' בוודאי שהיו מלמדין זכות ורחמים על ישראל בינם לבין קונם בתפילתם הזכה כמו שעשה מרע"ה, וביטלו כמה גזירות מישראל בכחם הנשגב ונדברו יראי ה' איש אל יערו באיזה אופן ללמד זכות לפני השי"ת, אבל בפני העם ובכ"מ שהי' חשש על איזה נדנוד עבירה אדרבה היו קנאים גדולים גודרי גדר ועומדים בפרץ והיו צווחין ככרוכיא נגד כל נדנוד עבירה קלה, ובפרט עוברי עבירות גדולות כמו בדורינו ר"ל, היו מרוחקין מהם בתכלית הריחוק וכו' (ובאות קפ"א:) וכשהיו אצל הצדיקים תלמידים שהיו קנאים גדולים כדרכם בקודש ומחמת גודל הקנאות אירע גם לישעי' הנביא שאמר גם לפני הקב"ה עם טמא שפתיים, ונענש ע"ז כמו שכתבו ז"ל הטעם בשביל שלא הי' בשעת תוכחה לפני העם אלא לפני הקב"ה בינו לבין קונו לכן נאמר עליהם שצריך ללמד זכות, כי היה צורך לתלמידים האלה לעורר רחמי שמים לפני הקב"ה, אבל לא עלה על הדעת מעולם להקל לפני העם על העונות כדרך שעשה בלעם או לחזק ידי עושי רשעה ח"ו, כי היו לוחמים בעד ד' ותורתו הקדושה וכו' השי"ת ירחם ויצילנו מהגלות המר והנמהר ויאיר עינינו בתוה"ק וכו' ותחזינה עינינו בשובו ברחמים לציון עיר קדשינו, חפצינו ושמחת לבבינו בב"א". עכל"ק.

(כעין זה גם הובא בשם המהרש"א ז"ל הכותב: דהנה מצינו בירמי' הנביא שניבא נבואות קשות לישראל יותר מישעי' הנביא ובכל זאת לא נענש כל כך, אלא שההבדל הוא כי ירמי' דיבר אל העם והזהירם שיחזרו בתשובה — "הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם" אבל ישעי' הנביא דיבר אל הקב"ה והיה צריך ללמד זכות).

יפת באהלי שם

שיטה טהורה וברורה זו של רבנו זצוק"ל באה לידי בטוי מלא באחד מביקוריו בארץ ישראל בשנת תשי"ט, כאשר רבים ממחנה המתונים חפצו לחזות בזיו פניו הטהורים, ופעלו רבות כדי לבוא בהיכל קדשו ומשכנו הטהור — בו התאכסן בירושלים עיה"ק. בין הבאים הסתנן אז גם שר הדתות דאז דאז בממשלת הציונים הנקרא רב טולידנו, אשר גם הוא חשק לראות את רבנו הקדוש מקרוב.

רב טולידנו שאל אז לרבנו כמה שאלות אודות שיטתו הק', (בתרגומו של המשב"ק ויד ימינו של רבנו הרה"ח המפואר רבי יוסף אכשנזי שליט"א) "משה רבנו ע"ה האט זיך דאך אנגינומען פאר יודישע קינדער חטאש זיי האבן געזינדיגט ככתוב ויחל משה וכו"?

ומרן השיבו בתמיהה על דבריו: "משה רבנו איז דען נישט גינוג שארף ארויס גיגאנגען לכבוד שמו יתברך אין דער צייט פון חטא העגל? וויא עס שטייט אין פסוק — עברו ושובו משער לשער במחנה והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרובו וכו' — ממרים הייתם וגו'"...

רב טולידנו שאל שוב: "הלא אמרו חז"ל

המשך

(ברכות כ' ע"א) גבי רב אדא בר אהבה דחזייה לההוא כותית דלבישא כרבלתא (בגד אדום) בשוקא, סבר דבת ישראל היא קם קרעי מינה וכו' שיימוה בארבעה מאה זוזי, א"ל מה שמך אמרה לי מתון, אמר לה מתון מתון ארבעה מאה זוזי שויא, הרי מזה אנו רואים כי מתינות, גדולה מקנאות"!

ויענהו שוב מרן בתמיהה בלשה"ק: "אדרבא משם ראיה להיפך, וועגן ממונות קען מען באמת פארדינען פון מתינות, אבער בנוגע וועגן אידישקייט האט ער גוט גיטאן קענן פריצות דער יסוד פון יידישען פאלק מוז מען שרייען און מוחה זיין כמו"ש הגד לעמי"...

ומרן הוסיף: "אוואדע כלפי הקב"ה ברויך מען טאקע מלמד זכות זיין כמו"ש ויחל משה, דאס טוהען מיר טאקע אויך, אבער קיין שום איינער פון די מחללי הדת טאר דאס נישט הערן. איך האב די פאריגע וואך גיאזאגט אויף א דרשה אין לונדון, די גמרא ברענגט אין חולין (צ"א ע"א) אר"י מכאן לתלמיד חכם שלא יצא יחידי בלילה וכו' ר"א מהכא וישכם אברהם בבקר, ואמרו שם תוספות ד"ה מהכא, שהכוונה מפסוק וישכם אברהם בבקר אל המקום (בראשית י"ט) ומייתי מקרא דסדום שאברהם הלך להתפלל על הפיכת סדום שהיתה בבקר, והיה לו להקדים להתפלל בלילה אלא שלא רצה לצאת יחידי בלילה, והרי היה יכול אברהם לקחת עמו עוד איזה אנשים ולהקדים לצאת בלילה להתפלל אלא שעל חוטאי סדום לא רצה להתפלל וללמד זכות רק ביחידות ולא לפני אנשים, כדי שלא ילמדו ממעשיהם הרעים"...

לכאורה היו הדברים שיחה קצרה של מרן זצוק"ל עם רב שעמד כולו במחנה שמעבר השני, אך אם תימצי לומר כוללת שיחה זו תמצית שיטתו הקדושה של רבנו הקוה"ט.

שושלת סיגוט

הרב יצחק דוידוביץ

לפני כמאה ועשרים שנה נצתה אבוקת חסידות סיגוט בהונגריה, ע"י רבה של אוהל מרן בעל ה"יישמח משה" הגאון הקדוש רבי משה טייטלבוים זיע"א. ותוך תקופה קצרה כבשה בסערה את רובה של המדינה נוסף לחלק רב מהרי הקרפטים.

בעל ה"יישמח משה" נולד בפשעמישל שבגאליציה למשפחה רבנית של גאונים וצדיקים עודו ילד ניכר בו כי נוצר לגדולות, ואביו שלחו לקבל תורה מפי דודו הגה"ק מסטריזוב.

בגיל שלש עשרה כבר יצא לו שם כעילוי נדיר, ומיד אחר הבר־מצוה נשא לאשה את בתו של החסיד רבי ניסן מפשעמישל שנודע לנגיד ושוע בעירו. אחרי נשואיו חזר לסס־ריזוב, ושהה שם שלש שנים בשקידה נפלאה בתורה, וכאשר אח"כ חזר לביתו הגיע לעיר מוקף המוני תלמידיו.

בהיותו כבן כ"ו הוכתר לרבה של שיני־אווע שהיתה עיר מלאה חכמים וסופרים וגדולי תורה, אך הגאון הצעיר כבש את כולם בתוך זמן קצר, ומכל הגליל הריצו אליו שאלות ותשובות.

בתחילה וברוב ימיו לא נמנה רבי משה על מחנה החסידים ההולכים בדרך הבעש"ט, אך כאשר השיא את בתו לגה"ק רבי ארי' ליב לייפשיטץ, מי שנודע אח"כ כבעל "ארי דבי עילאי" שהיה מצעירי החב־ריא אצל החוזה מלובלין, נוכח כי כל השמועות שהגיעו לאזניו על החסידים ומנהגיהם המשונים, בכחש יסודם, ולא נרגע עד שקם ונסע יחד עם חתנו אל החוזה כדי לעמוד מקרוב על גדלותם של מנהיגי החסידות. (ראה ע"כ הקדמה לספרו "ישמח משה").

הגאון האדיר דבק מאז בחוזה מלובלין, ונעשה לאחד מגדולי החבריא, ואילו החוזה, היה מזכיר תמיד בשמחה את הצטרפותו של הגאון מגליציה לסגל חבורתו.

תוך תקופה קצרה התחיל גם בעל ה"יישמח משה" בעצמו להנהיג את בני עירו בדרך החסידות, אך עולה של אדמורו"ת סירב לקבל עליו ובאשר רבים פנו אליו בפתקאות בקשות (קויטלאך) הפנם לאד־מורי"ם אחרים.

בדרך זה נהג גם כאשר עזב את כסא הרבנות בשיניאווע, אחרי מלכו שם במשך עשרים ושלש שנה, והוכתר כרבה של אוהל, באוהל הרחיב את ישיבתו, מאות תלמידים נהרו אליו, אך באדמורו"ת לא נהג, רק אחרי הסתלקותו של רבו החוזה מלובלין, והמגיד מקוזניץ זיע"א — אשר גם אליו היה קשור בשנותיו האחרונות קשר נפשי, נכנע לגדולי החסידות בדורו ולקהל מעריציו, וקבל עליו את העול.

זרם אדיר של אלפי חסידים החלו נוה־רים לרבו של אוהל, אלפי יהודים הריצו אליו את בקשותיהם, ואלפים באו לשם להתייעץ, ברכותיו ותפילותיו קנו שם כמתקבלים על אתר, ועצתו — כעצת איש האלקים.

תקופה קשה היתה אז לעם ישראל במדינות הונגריה, המתבוללים עשו שמות בקצה העם, והוא נאלץ יחד עם הנהגת אלפי חסידיו לעמוד בפרץ.

כמלאך ה' אשר נחית משמים היה לבני דורו, כל ימיו תורה וקדושה אותם עמל גם להחדיר בין העם, אך בעיקר עסק להקנות בלב ההמון את האמונה הפשוטה, האמונה בא־ל יחיד ומיוחד, האמונה בגאולת ישראל ובביאת המשיח — ענין אשר התנשא בו במדה שאין לך למעלה הימנה. כל ימיו הכין ליד מטתו את מלבושו העליון מגבעתו ומקלו, שמא ופתאום יבוא הגואל ויצטרך לרוץ לקראתו ובאשר הציעו לו פעם חסידיו להחליף את דירתו בדירה מרווחת יותר נענה: "עוד ויום־יומיים יבוא הגואל, ודירה מרווחת לעת כזאת למאי?"

ובאשר נפטר בש"ק כ"ח תמוז תר"א, לפני יציאת נשמתו הטהורה סח לסובביו: "אילו הייתי יודע שבימי חיי עלי אדמות לא יבוא המשיח, כבר והייתי נפטר מזמן מרוב צער".

אחרי פטירתו עברה ההנהגה לבנו יחידו הגאון הקדוש רבי אלעזר ניסן, אשר נהג את עדתו בדראהביטש. שושלת שניה הונהגה ע"י חתנו בעל "ארי דבי עילאי" בגליציה — שושלת אשר עד השואה סחפה עמה אלפי חסידים. וכאשר נתבקש לישיבה של מעלה, עברה ההנהגה לבנו הגה"ק רבי יקותיאל יהודה טייטלבוים זיע"א בעל "ייטב לב". שעוד זכה ללמוד תורה על ברכי זקנו בעל ה"יישמח משה".

כזקנו וכאביו הקדושים, גם לו קשרו זרי תהלה בעודו בגיל רך, חסידים מספרים שכאשר מלאו לו ארבעה שנים שלח אביו רבי אלעזר ניסן פתקה על שמו של הילד אל החוזה מלובלין, כיון שפתח החוזה את הפתקה נענה: "אור חדש אשר יאיר את העולם כולו זורח כאן".

חריפות מוחו של בעל "ייטב לב" היתה ממש נפלאה, בגיל צעיר נשא לאשה את בתו של הגה"ק רבי משה דוד אשכנזי רבה של טאלטשווא, שם שפר עליו חלק ברוח־ניות, יחד עם חותנו שם לילות כימים בתורת ה'. אך חיי דחק בגשמיות היו שנו־תיו אז, בהיות חותנו שונא מתנות בקצו־ניות ממש ומסרב להנות מאיש, ולא פעם בלילות החורף הקפואים נאלץ להתכסות יחד עם חותנו בשמיכה אחת כדי להמשיך בשיעורם יחדיו, מחוסר עצים להסקה.

אחרי שנים היה בעל ה"ייטב לב" מספר כי "תענוגי עוה"ז" היחידים שהוא זוכר בחייו היו אותן לילות החורף אשר היה משכים בהם אצל חותנו כדי לילך לטבול במקוה וכאשר היה בא למקוה כבר מצא כי הקרח הצף על המים הקפואים כבר נשברו ביד חותנו שהקדים לבוא ולטבול לפניו...

מצבו הגשמי הוקל במקצת רק עם הכתרתו לרבה של סטרופקוב בהיותו בן כ"ה שנה, מיד עם בואו לסטרופקוב יסד ישיבה, ותוך זמן קצר למדו אצלו כשלש מאות בחורים, ושמו של הרב נישא בפי כל.

המשך

אחרי פטירת זקנו בעל ה"ישמח משה" ובעודו בחיי אביו, הוכתר למ"מ זקנו באוהל, ומאז בכל מקום לכתו הלכה ישיבתו עמו. כאשר אביו רבי אלעזר ניסן עלה השמימה הפצירו בו אנשי דראהבייטש למלא את מקומו, ומשום כבוד אביו הגדול, מלך שם שנתיים. בשנת תרי"ח הוכתר לרבה של עיר ואם בישראל סיגוט, כאן נפתחו לפניו שערים חדשים לתורה ועבודה, יהודי סיגוט היו נודעים בתורתם ובחסידותם, והעיר עצמה בבתי מדרשיה ובתי כנסיותה המלאים מזן אל זן, ומשום כך היה שם לבעל ה"ייטב לב" קרקע נוחה לפעולה.

אלפים רבים של חסידים ביניהם מחסידי זקנו בעל ה"ישמח משה" וחסידי אביו רבי אלעזר ניסן עלו לשם, גאונים וקדושים התאבקו בעפר רגליו, חסידות סיגוט פשטה אז לא רק בהונגריה אלא גם במרמרוש והרי הקרפטים, שמעו כבעל מופת וכמקרב את ההמונים, הגדילו את שמו גם אצל פשוטי העם ודרי הכפרים — הללו הרגישו בו אב רחמן ומעודד, ותהי רבנותו כמלכות ממש והוא עצמו כמלך ומושל.

בליל ש"ק פ' שופטים ו' אלול תרמ"ג הוסרה העטרה מיהדות הונגריה והמדינות הסמוכות. כשהיה בעל ה"ייטב לב" עומד בתפילת מעריב ומתחטא לפני בוראו באמרו את המילים "ובצל כנפיך תסתירנו" יצאה נשמתו בטהרה. עוד בחייו נדפסו ספריו הקדושים — "ייטב לב" על התורה, וספרו "ייטב פנים", "אבני צדק", ו"ערב טוב".

אחריו מלך בנו הגה"ק רבי חנניה יו"ט ליפא בעל ה"קדושת יו"ט", הוא נולד לאביו בשנת תקצ"ו, והיה דומה לאביו בכל. בהיותו בן כ"ח הוכתר לרבה של טעטש, והנהיג שם עדה גדולה במשך תשע עשרה שנה, וכאשר נפטר אביו בעל ה"ייטב לב", נקרא הוא לממלא מקומו.

בעל ה"קדושת יו"ט" נחשב בשעתו כאי־שיות מרכזית בין גדולי דורו, ואלפי חסי־דים נוספו בימיו לבית סיגוט, כאביו וזקנו בשעתם, נפלה גם בחלקו העמידה במערכה כנגד עוקרי תורה אשר רבו בימיו, והוא נהלה במסירות נפש ממש.

היה פעם והופיעו אצלו שליחים מיוח־דים מטעם הממשלה כדי להתווכח עמו על תוקף מלחמתו בהשכלה, ולשכנעו כי לטובת ילדי היהודים מוטב שיבקרו כשעה אחת ביום בבית הספר העממי של השלטו־נות כדי ללמוד את שפת המדינה ונימוסיה, — ענין זה כמעט והיה נפוץ על פני כל המדינה מחוץ לסיגוט עצמה — בעל ה"קדושת יו"ט" שמע את דבריהם ושתק, ורק לבסוף נענה: "הגעו בעצמכם אם כיום כאשר ילדי סיגוט לא הולכים לבית הספר עדיין דורש אני מהם יותר התעסקות בתורה, מה יהיה אם עוד יבטלו שעה ביום ללמודי חול בין הגויים, הרי אז גם מה שיש בידם יאבדו ח"ו", השליחים נסו את כחם בויכוח, אך הוא עמד איתן, והשלטו־נות נסוגו. ילדי סיגוט היו שוב היחידים בהונגריה שלא בקרו בבית הספר.

בעל ה"קדושת יו"ט" לא האריך ימים. בהיותו בן ששים ושמונה, בער"ח אדר תרס"ד, שבק את עדתו למנוחות ועלה בסערה השמימה.

וההנהגה נמשכה הלאה באותה מתכונת וביתר עז ע"י בנו מ"מ הגה"ק רבי חיים צבי בעל "עצי חיים" אשר מלך במלכות סיגוט כעשרים וחמש שנה.

אך עודו במיטב שנותיו ביום ו' שבט תרפ"ט עלה לשמי רום. על מקומו ישב בנו האדמו"ר הרה"ק רבי יקותיאל יהודה רב של סיגוט בתקופת השואה, הוא הגבר אשר ראה עני שבט ישראל שנות הזעם בהונגריה, במסירות נפש ובכחות שלא נדלו פעל להצלת אחיו באירופה, וגם כאשר כבר כלתה הרעה על יהדות הונגריה והוא וב"ב היו נתונים בסכנת כליון רח"ל, פתח את ביתו לפליטי פולין, ועסק בהצלת ישראל עד אשר נלקח ע"י הרשעים ימ"ש יחד עם כל קהלת הקודש בסיגוט לגיא ההריגה ועלה במוקד על קידוש ה' הי"ד.

מרן הקוה"ט מסאטאמר זצוק"ל

צדקה עשה ה' עם כלל ישראל כולו, ועם היהדות המעטירה פליטת הונגריה בפרט, אשר הותיר לנו אוד מוצל מאש קדוש ה' אשר אם אמנם הקים בעצמו בית חדש וקן הצלה לישראל מקדושתו העצמית ואיש־יותו. הרי הוא המשיך שושלת סיגוט בימינו, מרן הגה"ק **רבי יואל טייטלבוים אב"ד סאטמאר זצוק"ל** בנו השני של בעל ה"קדושת יו"ט", אשר ניצל בחסדי ה' ברחמים גדולים מגיא ההריגה "ברגן־בלזן" ביום כ"א כסלו שנת תש"ה.

עודו בילדותו בעוד אביו הגדול בחיים נודע בקדושתו ובחריפותו, וכבר בהיותו אברך צעיר בשנת תרע"א לפני קרוב לשב־עים שנה הוכתר ברבנות. רבנותו הראשונה היתה בעיר אורשיווע, שהיתה אחת מהקהלות החשובות בהונגריה, ומן הימים ההם לא פסקה ישיבה ממנו, ועוד היום מתגאים רבים מחכמי התורה ויושבי על מדין על למדם בישיבתו בעיר רבנותו הראשונה.

מאות נמנו על תלמידיו, ואלפים על חסידיו, וכל אלה היו קשורים עמו בלב ונפש, ביניהם זקני חסידי אביו וזקנו, גאו־נים אשר חבקו עולם בתורתם עמדו לפניו כעבדא קמי מרא והפליאו את כח תורתו כאשר היה דורש בשולחנו הטהורה במשך ארבעה וחמשה שעות ללא הפסק. בואו לאורשיווע הזריח אורה לכל הסביבה, אך מעידן לעידן נתעלה בגדלותו.

ויש מן הענין לציין את הופעתו בראש החתומים בין גדולי הונגריה הגה"ק רבי חיים אלעזר ממונקטש והגה"ק רבי מרדכי ליב וינקלר אבד"ק מאד ועוד, כנגד ההצ־טרפות ל"יאגודת ישראל" והוא אברך כבן עשרים בלבד, עד כדי כך היה שמו מרומם.

אחרי כמה שנים ברבנות אורשיווע, הוכתר לרבה של קראלע, ומשם לעיר ואם בישראל סאטמאר, שתקופה ארוכה נחשבה לקהלה המכובדת ביותר בהונגריה.

בסאטמאר למדו מאות בחורים מכל גלילות הונגריה, צ'כוסלובקיה, מארמרוש, וקרפטו־רוסיה, מספר גדול ביותר ששימשו בקודש בגלילות אלה בשנים האחרונות דיינים וראשי ישיבות, שוביי"ם וסופרים, חסידים ואנשי מעשה, ובע"ב חשובים, נמנו על תלמידי סאטמאר, וכל אחד ואחד מהם היה בעיני מרן זצוק"ל כבן יחיד ממש כשהוא דואג לכל מחסורו החומרי והרוחני.

תקצר היריעה לפרט את פעולותיו של מרן להרמת קרן ישראל מיום שבתו על כסא הרבנות בסאטמאר, עת כבר נחשב לרבן של גולת אריאל, וכל מאורי הדור הריצו לפניו את ספיקותיהם. ואח"כ מפע־ליו בשנות הזעם להצלת אחיו. ובמדה זו ממש, אחרי שנות המלחמה להצלה רוח־נית, כי הרי יותר ממה שהמיטה השואה על כלל ישראל כליה, הביאה לכלל ישראל חורבן רוחני, הציונות נעצה אז את צפור־ניה בחזקה בנשמתו של כלל ישראל, ורבים מהניצולים נתפסו לה בחפושם אחרי דבר מה להאחז בו. מהר מהר סרו מן הדרך, ומרן זצוק"ל התייצב כמעט יחיד להצלת ישראל.

מן הנמנע הוא שלא לספר אי אלה פרטים קטנים משבחיו של מי שעמד בראש מלכות זו מרן זצוק"ל.

על אשר בשנים הקשות ביותר בימי גלותו של עם ישראל, עת קם בארה"ק שלטון יהודי לעקרו את הדת, הוכר ע"י כלל ישראל כראש גולת אריאל.

על הכתרתו בכתר הגאב"ד ליהדות החרדית בארץ ישראל.

על כך שבעודו ישב בארה"ב והנהיג את תפוצות ישראל ברמה מצודתו היתה פרוסה על ארה"ק, ועיניו הטהורות אל היראים לדבר ה'.

על הצלתו של היהדות החרדית בכלל מטשטוש הדעת, ומסירות נפשו המיוחדת להצלת יהדות הונגריה בפרט.

על קדושתו מרחם, ועל הערכתו בעיני גדולי דורו:

המשך

בהיותו אברך כבן ח״י והוכתר כרבה של אורשיווע היה פעם בראצפערט, באותה תקופה שהה שם הגה״ק רבי יששכר דוב מבעלזא זיע״א ומרן נכנס לשולחנו הטהור, כיון שהאדמו״ר מבעלזא ראהו, נשאו למעלה ראש הושיבו על־ידו ואכל עמו מקערה אחת.

אחרי נשואיו העיד עליו חותנו הרה״ק מפלאנטשא זצ״ל, כי חתנו רבי יואל, הוא כולו קודש ובלתי לה׳ לבדו, וכי מתבייש הוא בעיני עצמו מלהסתכל בפני חתנו.

בהיותו אברך פגש בו פעם הגה״ק רבי ישראל מווויזניץ זיע״א, שהלך בלווי בניו, מיד פנה האדמו״ר אליהם ואמר: ״הביטו היטב וראו איך צריך להיות פניו של רבי״.

בשנת תרצ״ב כשעלה בפעם הראשונה לארץ ישראל, בין יתר ביקוריו אצל גדולי אה״ק, ביקר גם אצל הגה״ק רבי משה קליערס בטבריה, ואז סח רבי משה לתל־מידיו כי צורתו של הרב מקראלי היא ״כתינוק שלא טעם חטא מימיו״, ומעת ביקור זה דבק רבי משה במרן זצוק״ל כתלמיד אחר רבו, ולא החסיר שבת אחת שלא היה מיושבי שולחנו בבית הכנסת. ומרן זצוק״ל החזיר לו חיבה, התענג בחברתו, ופלפל עמו רבות בדברי תורה. מעשה בפי״א בסעודה שלישית רעוא דרעוין אחרי שסיים רבנו את אמריו הטהורים במשך שעות ארוכות כשהוא מוכיח את דבריו מבבלי וירושלמי ספרא וספרי מדרש וזוה״ק. הקשה לו רבי משה מאיזה מקומן, רבנו שמע את דבריו, שקע בהרהורים שעה קלה בנים ולא נים, ואח״כ התחיל שוב דורש על אותן המאמרים ממש ללא חסיר ויתיר בדרך אחרת לגמרי גם הפעם במשך שעות. רבנו סיים, ושוב הקשה רבי משה על דבריו ממקום אחר, שוב נרדם מרן לשעה קלה, כיון שנגער החל עוד הפעם מרצה את דבריו על המימרות והמדרשים שהזכיר מבלי לחסר אחד מהם אלא בדרך ורמז אחר לגמרי, רבי משה הפעם לא שלט ברוחו, קפץ ממקומו בזעקה מתוך התפע־לות ואמר: ״בטוח אני שכח התורה מעין זה נמסר מן השמים רק ללומד כל ימיו תורה לשמה״...

באותו זמן ישב בטבריה הגה״ק רבי מרדכי חיים (רבי מאטיל דיין) זיע״א שהיה אח״כ לאדמו״ר מסלאנים, וידיו לא זזה מתוך ידו של רבנו, וכאשר היה רבנו זצוק״ל עומד ומתפלל, היה רבי מאטיל עומד מאחוריו ועיניו זולגות דמעות על כל מילה ומילה אשר יצאה מפיו בטהרה. גם כאשר ביקר מרן זצוק״ל באי״י בפעם השניה בשנת תש״ה אחרי הצלתו מאירופה הדוויה, דבק בו רבי מאטיל, והיה מעניק לבנו הקטן פרוטה בכל יום כדי שישתדל להסתכל בצורתו הק׳ של מרן זצוק״ל.

לאור גדלות זו, לא היה כל פלא בכך כאשר הגיעה הבשורה המרנינה על נס הצלתו של מרן זצוק״ל מגיא ההריגה, ששון ושמחה היה ליהודים, אשר ראו בכך אור בהיר מן השמים להאיר עיני ישראל בעלטה אשר כסתה ארץ.

מסירות נפשו על הדמות היהודית

תלאה העט מלספר על כל התלאה והי־סורים שעברו על מרן זצוק״ל מעת הברחתו מסאטמאר לקלויזנבורג בשלהי שנת תש״ד באישון לילה, בתחילה במכונית של הצבא האדום שהונהגה ע״י קצין קשור הונגרי, ותפיסתו אח״כ ע״י המשטרה ההו־נגרית שהוליכתו לגיטו ״ברגן־בלזן״.

אך תלאות הגוף היו אצלו כאפס וכאין לעומת תלאותיו ברוחניות, ואעפ״כ היתה עבודתו בקודש כמעט ללא שינוי — עניין אשר מושג אנושי לא יוכל להשיב. ומן הענין לציין במיוחד את ההקפות שערך מרן זצוק״ל בתוך המחנה בשמחת תורה של שנת תש״ד בשמחה עצומה וביקודין ממושכים, הדבר לא יאומן כי יסופר לולא ישנם עוד היום עדים נאמנים על כך, המחנה כולו היה מוקף שומרים אכזרים אשר על כל דבר קטן הגיבו ברצח, ורוצחים הללו לא שעו כלל לריקודיו, ממש כפי שלא ראוהו.

גם צורתו הקדושה זקנו ופיאותיו, נשתמרו בדרך נס ממש, וכמעט שניתן לומר כי מרן זצוק״ל היה היחידי אשר נכנס למחנות הנאצים ימ״ש עם דיוקנו הקדוש ויצא בשלום ללא נגיעה קלה בדיקנא קדישא, אע״פ שלפעמים הוכרח לעמוד על כך במסירות נפש ממש. ומעשה שבאחד הימים הזהירו מפקד הס.ס. הממונה על המחנה בעצמו, שאם עד למחרת בשעה זו ימצאוהו עם זקנו ופיאו־תיו יירה למוות, (גם פקודה זו היתה שלא כדרכם, ובמקרה כעין זה מרטו הנאצים ימ״ו בכח את זקניהם של יהודי המחנות) מקרוביו של רבנו הפצירו בו שימלא אחר הפקודה, אך ללא הועיל, מרן זצוק״ל לא חת, ולמחרת לפני הגיע השעה בעוד הקרו־בים ודרי המחנה אשר חזו בתוקף קדושתו של רבנו חרדים לגורלו, נודע כי מפקד המחנה נעלם באופן פתאומי, ויום אחד לאחר מכאן כבר הופיע המפקד החדש, ויהיה הדבר לפלא.

מלומד בנסים היה רבנו זצוק״ל ודבר זה עוד הוכח לפני שנות המלחמה. היה זה בחדש אלול תרצ״ז כאשר נשא מרן זצוק״ל את זוגתו הרבנית הצ׳ תחי׳ בזיוג שני, החתונה התקיימה בק״ק טשעבין שבגאלי־ציה. וכאשר רבנו הגיע לעיר קבלוהו בשמחה גדולה ובהתפעלות, הדבר היה לפלא בעיני רבנו, וכאן נודע לו כי מאות שודדים נמצאים על הדרך לטשעבין זה כיומיים, וללא כל פחד מהשלטונות שוד־דים ובוזזים את כל העובר, ועדיין לא יצא אדם חי מידיהם. יהודי טשעבין גם סיפרו לרבנו זצוק״ל שנעשו פעולות שונות כדי להודיע לו על כך, ולעכב את נסיעתו, אך כבר לא הספיקו מאחר שרבנו כבר היה בדרך. ומשום כך שמחו על הגיעו בשלום.

אחרי תקופה קצרה כאשר ספרו למרן זצוק״ל כי ביום הנשואין התכנסו חסידיו ומעריצו בארץ ישראל לתפילה יחדיו כדי להתפלל להצלחתו, נענה מרן: כי בודאי רק בזכות תפילתם של יהודי ירושלים ניצל בדרך לטשעבין מידי השודדים.

בגיטו קלויזנבורג, עלה כידוע בידי כמה ממנהיגי הציונים אשר שיתפו פעולה עם הנאצים בהונגריה, לפעול שלא ישלחום לאושביץ, אלא להעבירם לבודפשט לבית חולים במסווה של תשושים וחולים. מרן זצוק״ל שנודע כבר אז ועוד מצעירותו, כגדול הלוחמים בציונים ורודפם עד חרמה כיתר צדיקי הדור אז, לא עלה על דעתו כלל להכלל בשיירה זו של שנואי נפשו ולה־ציל את עצמו על ידם, אלא שמנהיג הקבוצה הידוע הופיע אצלו ודרש במפגיע שיצטרף אליהם. בתחילה תמה רבנו על ההצעה וחשש כי הרשעים טומנים לו פח רח״ל, אך כאן גילה לו הלה כי אמו שמתה כבר לפני תקופה ארוכה, הופיעה אצלו בחלום כמה פעמים והזהירתו שאם לא יצורף הצדיק מסאטמאר לשיירה אזי כל העמל לשוא כי יאבדו בדרך. מרן זצוק״ל השהה את תשובתו ימים אחדים ואח״כ החליט להצטרף יחד עם הרבנית ומשמשו בקודש האברך הרה״ח רבי יוסף אשכנזי, וזאת על אפם וחמתם של כל הנוטעים ראשי הציונים־שותפי המפלצת הנאצית, אשר לא ידעו כלל מפעולתו של מנהיגם.

הרכבת המיוחדת הגיעה לבודאפשט, עם כניסת השבת, ומרן זצוק״ל עם הרבנית, והמשב״ק, הלכו רגלי למקום המקלט מרחק רב, ואילו החפצים והטלית ותפילין נשארו בקרון הרכבת לפי פסק דינו של מרן זצוק״ל שאין שום היתר להעבירם בשבת אע״פ שלא היה כל סיכוי להשגת טלית ותפילין אחרים ליום הראשון.

אך מן השמים מנעו את צערו של הצדיק ובמוצאי ש״ק מיד אחר הבדלה הופיע נוצרי זקן נושא סבל שהביא את הטלית ותפילין לאהלו של רבנו ומיד הלך לו. ויהי הדבר לפלא.

בינתיים לא שקטו מעריצי של מרן זצוק״ל בארה״ב ובא״י להצלתו. בשלהי שנת תש״ד הצליח אחד מתלמידיו ליצור קשר עם מלך אנגליה, שהיתה שקועה כולה במלחמה עם הנאצים, בענין הצלת מרן,

הלה תיאר לפני המלך את אישיותו וקדושתו הגדולה של רבנו, ועלתה בידו, ובאמצעות קשרים בין לאומיים הציעה אנגליה לגרמניה לשחרר שבויים גרמנים תמורת שחרורו של מרן צוקי"ל, העניין נמסר לטפולו של שר המושבות, אך בינתיים באה הישועה ממקום אחר ומרן צוקי"ל שוחרר מן המחנה, אולם גם אחר כך עקבו מבית המלכות האנגלי אחרי המצאו של מרן, ומיד עם שחרורו מהרו להודיע על כך לבעל הבקשה.

בחדש תמוז שנת תש"ה הצליח מרן צוקי"ל לעזוב את אדמת אירופה הדוייה, ומיד עלה לארה"ק, באי"י שהה תקופה קצרה, עיניו חזו למרחק את קיום מזימת הציונים בהקמת מדינה ישראלית־חילונית עם שלטון רשע של עוקרי דת, והבין כי בהיותו מבחוץ יוכל לעזור יותר להיהדות החרדית בארץ ישראל.

הוא גם חזה את פליטת הגולה השסועה נוהרת לארה"ב בחיפוש אחרי האושר מחדש, וחשש כי הנסיונות והגשמיים שעברו על הניצולים יחד עם מה שימצאו באמריקא, יעבירום על דעת קונם, ומשום כך החליט גם הוא לירד לארה"ב כדי לנסות ולהציל ובהחלטה נחושה לחדש שוב את פארה של גולת הונגריה. היו אלה דברים שבתחילה לא הבינו רבים לרוחו, ורק כעבור זמן נוכחו כולם בחכמתו ובראיתו הרחוקה. מלכות סאטמאר באמריקה החומרנית נעשתה מגדל אור לכל יהודי באשר הוא.

יהודי א"י לא זכו שמרן ישכון בתוכם, אך גם בשבתו בארה"ב מצודתו פרוסה על ארץ הקודש, ומיום שהוכתר לגאב"ד, נשא רבנו צוקי"ל את משא היהדות באי"י על כתפיו כנשוא האב את בנו, ולאור נתיבות ספריו הקדושים וי"יואל משה" "דברי יואל" "על הגאולה ועל התמורה" — יהלכות כל בית ישראל.

מוסדות סאטמאר

מן שמיא קזכו לרבנו ובכל מקום אשר אוה לו למושל, עוד מתחילת ימי רבנותו באירופה, הצליח להקים ישיבה ומוסדות תורה, ועוד הישיבה בסאטמאר נודעה בחשיבותה, מאות בחורים למדו בה, וחלק גדול מהרבנים שישבו אח"כ על מדין בהונגריה טרנסילבניה, צ'כסלובקיה, מארמרוש, וקרפט־רוסיה, היו מיוצאי הישיבה בסאטמאר, נוסף על ראשי ישיבות, שוביי"ם, ושאר משמשים בקודש, לומדים, חסידים, ואנשי מעשה.

ובדרך זו נהג גם בהגיעו לארה"ב כדי להקים מחדש את המרכז לתורה וחסידות ולהחיות את העצמות היבשות.

עבודה קשה ומפרכת היתה לפניו, רוב בתי אב מבין באי אירופה בארה"ב, הספיקו במשך תקופה קצרה להתרחק כמטחווי קשת מדרך ישראל סבא, מנהגי הבית היהודי הטהור בהונגריה, כמעט ונשתכחו, רובם של האבות התחילו לחפש לילדיהם תכלית לפרנסה באוניברסיטאות של הנכרים, המצב לידי מרן צוקי"ל נמסר ממש כדי להפוך לילה ליום.

כאמור הלך רבנו בדרכו הכבושה ומיד עם בואו תקע יתד לישיבה, אך בהיותו מטבעו איש המעשה ואוהב השלמות, לא הסתפק בזה, והתחיל בונה באמריקה קהלה שלמה מן המסד עד הטפחות, תלמוד תורה מהתחלת א.ב. עד לישיבה וכולל אברכים, וכל זאת נוסף לדאגתו לצרכי הקהלה האחרים, שחיטה כשרה, חלה ופת ישראל, ומצרכים אחרים כשרים למהדרין, חברת בקור חולים, וחברה קדישא, בתי דין, מורי הוראות, ומקואות טהרה.

ואם כיום אנו רואים לגיון של אלפי חסידים ובתי אב חרדים ההולכים בתלם המסורה שיטת החסידות דרך ישראל סבא ברחב ארה"ב וקנדה, אלפי ילדים וילדות המתחנכים בבתי חינוך טהורים, יותר מאלף בחורים הלומדים תורה בישיבת סאטמאר בברוקלין בלבד, נוסף על קהלות שלמות של תורה ויראה בבורו־פארק, במונטריאל, בלונדון, באנטוורפן, בשאר ארצות אירופה, ובמונטבידאו שבדרום אמריקה, הרי זה רק בזכותו של מרן צוקי"ל.

וכל אלה בנשיאת העול הגשמי על כתפי הקהלה עצמה, ללא קבלת כל הנאה שהיא ממקורות חילונים, — והרי דבר זה מהווה פרשה בנפי עצמה בהיות רבנו הגבר אשר לימד את היהדות החרדית בארה"ב פרק במצות צדקה ובהחזקת התורה, עד אשר הקים נגידים בעם שמסרו ממש את כל רכושם לטובת הכלל ולהרחבת גבולי הקדושה — בהיות רבנו צוקי"ל בעצמו איש החסד הגדול שבדור, עד שאמרו עליו כי מימיו של הגה"ק בעל "דברי חיים" מצאנז, לא קם כמוהו.

מדתו זו של רבנו באה פעם לידי ביטוי באמרתו הידועה לבעל התפילה הירושלמי הרה"ח רבי יעקב אייזנבך (פעסטער), היה זה כאשר רבי יעקב ביקר באמריקה ובא להתפלל בבית מדרשו של מרן צוקי"ל בשמיני עצרת. כאשר הגיעו לקריאת התורה שאלו מרן: "רבי יעקב באיזו פרשה קוראים אתם היום באי"י" כיון שרבי יעקב השיבו ב"פרשת וזאת הברכה", נענה רבנו: "ואילו אנו כאן קוראים הפרשה של 'עשר תעשר', "וכי יודע אתה למה"? — הוסיף רבנו בבדיחותא: "מכיון שאם אנו רוצים באי"י בברכת התורה, צריכים להשתדל שיהודי אמריקה יקיימו בשלמות את ה"עשר תעשר"...

כאמור גולת הכותרת במוסדות סאטמאר היא בישיבה שנוסדה בשנת תש"ח עם שבעה תלמידים, ואילו כיום מגיע מספר תלמידיה לאלפים רבים, ומרן צוקי"ל על אף טרדותיו בעניני כלל ישראל דאג לכל תלמיד ותלמיד במסירות נפש ברוחניות ובגשמיות, וכל השנים הוא בעצמו היה מרצה לפניהם שיעורין דאורייתא.

בתוך מוסדות סאטמאר מתבלט מוסד החינוך לבנות "בנות רחלי", גם מוסד זה היה ראשיתו מצער, ואילו כיום מתחנכות בו אלפי ילדות ונערות כדוגמת מתכונת החינוך כבעיר הקודש ירושלים, התחלתו היה בשני חדרים בלבד וכיום בבנין גדול ומפואר במסירות נפש ממש הקים רבנו את בית החינוך לבנות. אמריקה המודרנית ראתה בבית חינוך מעין זה, יצירה משונה, אך רבנו לא חת, ולפני מקורבינו סח אז כי לדעתו אחד העיקרים בכשלון היהדות באמריקה הוא החוסר של אמהות כשרות וצנועות, ואילו הרבנים התמסרו בעיקר לחינוך הבנים, ואת חינוכם של הבנות הזניחו.

מסירות נפש זו לוותה את רבנו למעשה בכל הקמת מוסד ומוסד, עד שיצר את מלכות התורה הגדול, מתוך מלחמתו הידועה בציונות, הוכרח הוא לוותר על כל מקורות ההכנסה באמריקה רבתי שהיתה ספוגה ציונות מדורות, אדרבה כאמור סבל רדיפות בכל אשר פנה, ומשום כך הוכרח מיד עם בואו לבסס את היסודות על מחנהו ועל הלווים אליו בלבד, רובם של עולי אירופה באמריקה היו אז שכירי יום שלא הספיקו כדי צרכי פרנסה ביתם, אך רבנו קרא לאסיפה אחר אסיפה, והחדיר ללבם של יהודים אלה מסירות והקרבה כדי להחזיר עטרה ליושנה, ואחד לאחד התחייבו לפרוס מפרוסת לחמם, לתלמוד תורה, לבית חינוך הבנות, המקוה, והקהלה, ורק מטהור לבם של יהודים אלה שבמשך השנים עשו חיל בעזר"ה, הוקמו מבצרי הדת.

רבו בעצמו היה אז מעורר את החרדים לדבר ה' להטות שכם להקמת מלכות התורה בארה"ב, ומעשה באחד הרבנים מא"י שביקר אז בארה"ב, ונוכח באחד הימים שרבנו חזר ממסע מפרך בקנדה למען המוסדות, מרן צוקי"ל הכיר בפליאתו את האורח על טרחה זו ונענה לו: "בוא ואשמיע לך פירוש בפסוק שעלה בדעתי השבוע, כתיב: "בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך" ותמוה מפני מה שנה הכתוב על הערב, הרי היה ראוי לומר בבקר זרע זרעך וגם לערב. או כדומה?

המשך

ומתוך פעילותי הבנתי הפשט, כי הנה בצעירותי בישיבות קראלי וסאטמאר היתה כל התעסקותי בשיעורים והרבצת תורה בלבד, ואילו עתה לעת זקנה הנני מוכרח להושיט את ידי למען החזקת התורה — ולערב אל תנח ידך פשוטו כמשמעו, גם אם אתה מגיע פעם לעת שאתה צריך להושיט יד למען הרבצת תורה אל תנח"...

גם כשפני הדברים בארה"ב נשתנו שנוי יסודי, וברצות ד' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו, וכל אלו שהביטו אחרי רבינו בעין רעה ולא הבינו את דבריו אשר השמיעם על הציוניות ואביזרייהו נתפכחו כיום משכרות הציוניות ומכירים בכל דבריו כאשר ישאל איש בדבר האלוקים, וכי כל חזון לא נעלם ממנו, כאשר רבני ארה"ב אשר התנגדו נמרצות לשיטת רבינו רואים עתה את חזיונו פחד הציונות באור המציאות. ומעריכים את דעת קדשו בכל השאלות אשר תעלנה על הפרק בחיי היה־דות בארה"ב, וכמעט כל אלו אשר יסודם לא נתערער, היו משכימים לפתחו ומתעני־נים בדעתו ובעצתו, והשפעתו וקולו היו נשמעים בכל תפוצות ישראל. גם אחרי כל אלה לא נשתנו הדברים במקורי ההכנסות, וכל יסודי קיום מבצרי החינוך של רבינו זצוק"ל התקיימו על תמיכת האנשים הנלוים והנמנים במחנהו, ואכן מזמן לזמן התחולל משבר בקופת המוסדות דבר המצוי ושכיח ביותר, ושוב ושוב אסף רבנו את אנשיו ועוררם למסירות ולהקרבה עצמית, עבור משכנות והיכלי התורה האלו, והוא עמד על המשמר ועורר על המצב, ומבלעדיו לא היתה תנועה.

בשנותיו האחרונות זכה לראות את מפעל חייו הקריה החרדית בקרית יואל "מאנראר" ורבות עמל לבנות את הקריה ואת מוסדות התורה והחינוך וביהמ"ד מהמסד עד הטפחות. הוא לא נח ולא שקט עד ימיו האחרונים להרחיב המוסדות בקריה קדושה זו.

אחד הסופרים החרדים אשר ביקר אצל רבנו בשנת תשט"ו, ונוכח אז בהתפעלות, על עמלו של מרן זצוק"ל למען מוסדותיו ועל סדר יומו הגדוש, העלה מרשמיו על הכתב בדברים אלה:

"ומצודתו פרושה גם לארצות מרח־קים, ולישוב החרדי באי"י בפרט בשבוע אחת בלבד ראיתי ומרן שליט"א פוקד לאסוף אלף דולר ליסוד גמילות חסדים בירושלם, ולא עברו יומיים והעסקן הכניס את הסכום ליד רבינו שליט"א, ושוב מאותו המקור ומאותם האנשים, ועד שלא נגמר מגבית זה הוא פוקד על התרמה חדשה בסכום של פי שנים ושלש מהראשון.

היו אז בימי המאורעות בארצות אירופה אשר תחת הרוסים, כל היהו־דים פחדו פחד מות לנפשם אחרי הפסקת היחסים של רוסי' הסובייטית עם היהודים, והגיע מכתב לרבינו על אפשרות של הצלת כמה משפחות להו־ציאם מכור הברזל, ולא נח רבינו ולא שקט עד שהמציא את הסכום הדרוש, כהנה וכהנה, מגבית למשלוח תמיכה ליחידים בירושלם, מגבית לחתונת יתום ויתומה בירושלם, הנערך ע"י הרבנית הצדקנית תחי' ע"י אסיפת נשים, מגבית למתחנך חדש באמריקה עני ובן טובים.

והנני עומד ומתפלא על הגבורה שבהוד של רבינו שליט"א, הנה הוא חוזר מנסיעתו המטלטלת מקנדה ובלילה הראשון כבר הוא לן בעומקה של הלכה, והנני מוצא אותו בחדר קדשו יושב וכותב תשובה ארוכה בהלכות שביעית לרב מפורסם שם, באשר ענין השביעית ושמירתה בכל חומרותיה אינו נותן לו מנוח.

חדר רבינו שליט"א גואש יומם ולילה כחשיכה כאורה והומה מאנשים רבנים וגדולים המתדפקים על פתחו, פעם בקרתי אחרי חצי הלילה ומצאתי שם בחדר־קדשו עומד בחור־ישיבה מישיבות הליטאיות שם ומתפלפל בחדו"ת עם מרן שליט"א, ועייפות עצומה היתה נכרת בפני רבינו, והב־חור עומד ושואל ענין אחרי ענין והוא כמשיב בנחת שעות על שעות, ומשיב דבר דבר על אופנו כנתינתו מסיני, ולא חלי ולא מרגיש כי עוד מעט והשחר יאיר, ובחוץ עומדים עוד אנשים לשאול לעצתו בענייניהם ובספ־קותיהם, ועוד זה מדבר ובבהלה נכנס איש להזכיר בפני אדמו"ר שליט"א את אשתו שהיא יושבת על המשבר, ורבינו מתענין בכל הפרטים של החול־נית בדברים הצריכים תשובה מידית אם להרשות לרופאים לעשות לה נתוח, וכשזה יוצא, שוב מתחיל המשך ביאור דברי הראשונים לבחור העומד על עמדו ואיננו זז ממקומו. ועד שאני יושב ומסתכל לכל המתרחש, קרא הגבר"

מחנות הקיץ (קעמפ)

עוד אבן יקרה אחת נוספה בכתר מלכות התורה דסאטמאר, בשנת תשט"ו, אשר ראויה להקדיש לה פרק מיוחד, ה"ה הקמת מחנות הקיץ "רב טוב".

מנהג קבוע קיים בארה"ב — לבלות את חדשי הקיץ מחוץ לעיר, מנהג זה שנתקבל על יהודי אמריקה עוד יותר מן הנכרים להבדיל, נוצר למעשה מתוך הכרח ושני סיבות בכך, הראשונה רוחנית טהורה כי רבוי הפריצות והחציפות בעיר דוחה כל נפש יפה, והשנית הסיבה הגשמית של החום הנורא וזיהום האויר בתוך העיר, אשר בסופה גם היא פוגעת ברוחניות בהיות הדבר מפריע לריכוז המחשבה של לומדי התורה.

אך דא עקא, התלמידים הן ילדי הת"ת והן בחורי הישיבה, היו מתפזרים בחדשי הקיץ לכל עבר, וכאשר חזרו ניכר בהם כי חלק גדול מתלמודם נשתקע אי שם בין ההרים — שם שהו ללא הדרכה, נוסף על כך שגם המקומות בהם שהו עפ"ר ביחד עם ההורים, לא היו מוחזקים למקומות הכשרים למהדרין.

ביחוד היתה נשקפת סכנה לתלמידות והנערות החרדיות.

רבנו בראייתו המפוכחת נוכח בסכנה והוא החליט להקים "מחנות קיץ" משל עצמו, אשר לשם יעבירו את התלמידים יחד עם המלמדים, המדריכים והמשגיחים.

בתחילה נראה כל הענין כבלתי מציאותי, אך כדרכו התחיל מרן זצוק"ל בפעולות, והי' היה בעזרו, בשנת תשט"ו נרכש מחנה הקיץ "רב טוב" הראשון, ומאז ועד היום הוא נמנה כמייסד וגדול התומכים למחנות הקיץ. בשנת תשכ"א גם נרכש המחנה הגדול לבנות.

ענין מיוחד ישנו במחנה הקיץ הענק המכיל מאה ושמונה עשרה בונגולות (מבנים) עבור המשפחות החרדיות, אברכים עם בני ביתם, גם לאלה שפרשו למסחר ולמלאכה, כדי שיוכלו גם הם לפוש באוירה טהורה של תורה ויראת ה' בחדשי הקיץ.

כאילן רב אנפין אשר שרשיו ינקו ממל־כות סאטמאר בארה"ב מעשיו ופעולותיו להתפאר של כ"ק מרן זצוק"ל יש לצרף את המוסד העולמי של התאחדות הרבנים בארה"ב וקנדה שהוקם ביזמתו של רבנו לפני עשרים שנה, התאחדות הרבנים אשר רבנו שימש כנשיאו כל הימים הנו כיום המוסד הרבני היחידי בגולה אשר מרים קולו כשופר כנגד כל פרצה בדת ומכריע דבר התורה בגאון ללא שום נגיעה פוליטית או משוחדת, ורבות מתיקוני הדת הן בארה"ב והן באי"י יש לזקוף לזכותו של מוסד רבני זה.

מוסדות סאטמאר באי"י

וכאותו ענין באי"י, אשר רבנו הניח בה את הגרעין לישיבתו "יטב לב" בירושלים מיד בהגיעו לכאן מאירופה החרבה, תוך

המשך

זמן קצר קנתה לה הישיבה שם עולם כאחד ממרכזי התורה בארה"ק בעיקר לבחורים פליטי הגולה, ונעשתה למקום מקלט לשרידי החרב. ליד הישיבה גם נוסדו אח"כ מתיבתא לבחורים צעירים, תלמוד תורה ובית תבשיל. נוסף לבתי חינוך לבנות "בנות ישראל".

דברים אלה הביאו להתגבשות קהלת סאטמאר בעיה"ק, קהלה אשר ניכרת היטב בנופה של ירושלים ויש לה יחוד משלה, בהיות חלק גדול מרכושה הרוחני עצמאים, בית מדרש הגדול "אהל רחל" והשטיבלאך (בתי כנסיות) הסמוכין לו, ומקוה טהרה משוכלל הפתוח לכל תושבי ירושלים.

ולאחרונה ניתוסף הפינה היקרה בצפון ירושלם הוא השיכון המאכלס משפחות רבות של תלמידי ויוצאי הישיבה ואשר נבנה בו גם ביהמ"ד נאה המשמש כיום גם מקום הכולל המפואר למצויינים "יטב לב". תתי"ם דסטאמאר ישנם גם בהרבה מקומות ישוב וריכוזים חרדים אחרים באי"י, אך זכורים לטוב התתי"ם והמוסדות אשר נוסדו במושבות מיד אחרי הקמת המדינה עבור העולים החרדים. מוסדות אלה במושב קומ־ מיות, בכפר גדעון, בחליסה, בבית שאן, בכפר שלם ועוד, פעלו בהצלחה גדולה בהשרשת לימוד התורה ואמונה טהורה בלבם של ילדי ישראל, והוציאו מתוכם גדולי תורה יחד עם בעלי בתים חרדים אשר הקימו בתי אבות בדרך ישראל סבא. עד שנתפרק עם פזור העולים בערים.

בשנת תשי"ב כאשר ביקר רבנו זצוק"ל בפעם הראשונה באי"י אחרי התיישבותו באמריקה, הרחיב את גבול הקדושה בארה"ק ויסד ב"בני ברק" את הקריה המפורסמת לחסידי סאטמאר "קרית יואל", הקריה היחידה באי"י שמשתכניה לא נזדקקו למענקים ומשכנתאות מהשל־ טונות החילונים מן החשש של כח הפועל בנפעל. בקריה זו נוצרה במשך הזמן חיי קהלה שלמים וטהורים ממש כמתכונת הקהלות החרדיות בהונגריה, ובצדק כונתה בפי רבים: "מאה שערים של הישוב החדש" בראש הקהלה עומד הגאון רבי אליהו כ"ץ הממלא מקום אביו הגה"צ רבי אברהם שלמה כץ מריסקווע בעמח"ס אורחות המשפטים ועוד. הקהלה מקיימת את שירותי הדת באופן עצמאי ולידה מוס־ דות תורה וחסד, בית מדרש גדול, מקוה טהרה, תלמוד תורה, ישיבה, כולל אברכים ובית החינוך לבנות "בנות ארץ ישראל" — הכולל גם בית אולפנא — (סמינאר) למו־ רות ומחנכות, שקנה לו שם וגם בנות מירושלים נוהרות לשם. כל מוסדות הללו יחד עם הנהגת הקריה מתנהלים ברמת החינוך הטהור ובקדושת הצניעות.

בימינו אנו כאשר מספרים על עוד תלמוד תורה וישיבה בבני ברק עיר התורה והישיבות, נראין הדברים כמגוחכים, אולם חובה לציין כי התלמוד תורה של סאטמאר "בקרית יואל", שהתחילה עם שמונה תלמידים בלבד, היתה הראשונה בבני ברק אשר למדו בה בשפה אידיש בלבד, וללא כל שינוי מדרכי החינוך של ישראל סבא. ולא מעט מסירות נפש היו צריכים לכך בהיות כי גם גדולים וטובים חששו אז כי הלמודים באידיש יוציאו יותר מדאי מכליהם את החילונים או המתונים אשר ראו בעין צרה את התרחבות הישוב החרדי בבני ברק. ואמנם לא פעם אחת נופצו חלונות התי"ת באבנים.

אך בפקודת מרן זצוק"ל לא חששו נצי־ גיו באי"י להכנס על כך אפילו להתגוששות קטנה עם כמה מראשי הישיבות בעיר אשר תלמידיהם היו בעיקר מקרב הישוב החדש ובעיקר חששו לתקציביהם מהשלטונות שנחרדו על האידיש שחדרה לבני ברק.

ומן הענין להזכיר את מרן ה"חזון איש" זצ"ל אשר ביקש את מרן זצוק"ל בעת ביקורו אצלו שישתדל להקים בבני ברק תלמוד תורה באידיש, וכאשר נפתח החדר היו שם הנערים הראשונים מילדי תלמידי החזון איש.

אמנם כיום ישנם עוד תלמודי תורה בבני ברק אשר שפת הלימודים היא באי־ דיש. תשב"ר, בעלז, "חוג חתם סופר" ועוד, אך כל התתי"ם האלה התחילו את הלמו־ דים עם קבוצת גרעין של כארבעה חמישה תלמידים של תלמוד תורה בסאטמאר.

אכן זכה מרן זצוק"ל לרומם כבוד התורה וכבוד יראי ה' בדור האחרון בכבוד מלכים מלכי רבנן שמשמיא קא זכו ליה, עד אשר בשנותיו האחרונות הודו כולם מסוף העולם ועד סופו שהוא מנהיג ישראל ורועו הנאמן, וזכה למלכות בזכות קדושתו וצדקתו טהרתו ומסירות נפשו לכבוד השי"ת — כמו שאמרו ז"ל (מד"ר ברא־ שית) כי מי שמתבזה לכבוד שמים, כבודו במקומו עומד, וכבוד שמים מתרבה.

פון אויבן ביז אויבן

"דער איד"

למען כבוד המערכת "דער איד" אחרי מצאתנו השבר הגדול שנהייתה לכל בית ישראל אשר נסתלק מאתנו הארי הגדול אשר אמרנו בצילו נחי' בגוים ה'ה כ"ק מרן רבינו הקדוש ז"ל זי"ע, חשב־ תי לדעת ניתי ונחזה בספר כי ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא ומצאתי שלא בפסוקי התורה.

והנה כל פסוקי דלא פסקי משה לא פסקינן, נמצא כי חשבינן הספר קים הלכה למשה מסיני. וספרתי בספירת האומ"ר ונמצא כי תחשוב ה' אלפים תשל"ט פסוקים מתחילת התורה אמר הפסוק (דברים ל"א טז) ויאמר י' אל משה הנ"ך שוכ"ב ע"ם אבותי"ך וקם העם הזה וכו'. (יואל) והוא השנה ה' אלפים תשל"ט אשר קרא לנו האסון הנורא ואף גם זאת נקוה כי יקרים דרשת וכו"ל על הנך שזכב וקם מכאן רמז לתחה"מ מן התורה והיא מחמש פסוקים שאין להם הכרע ויכריע אותנו לכף זכות בביאת בן דוד במהרה ויקוים תכלה שנה וקללו־ תי, תהל שנה וברכותי'.

גם אם תחשוב עשרת הדברות כפ' יתרו ובפ' ואתחנן בטעם העליון אז נמצא חסר ביחד שמונה פסוקים ולפ"ז הפסוק ה"א תשל"ט הוא (דברים ל"א כ"ד) ויהי ככלות משה לכתוב את דברי התורה הזאת על ספר עד תומם. והרמזו במקומו עומד.

גם שמעתי מאת הרב ר' יעקב אייזנן שליט"א רמז למנין שנות חייו דרבינו הקדוש ז"ל זי"ע כי המזמור צ"ב בתהלים שר דוד מלך ישראל "בדיק כתמ"ר יפרח כארז בלבנון ישגה שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו" וכו' ונזכה במהרה להגיד לכל באי עולם כי ישר ה' צור"ל ולא עולתה בו.

וגם זאת תדע כי תחשוב בהפסוק (איכה ה' ט"ו) "נפלה עטרת רא־ שינו אוי נא לנו כי חטאנו", שם רמז תן מספר 1669 כמספר החשבון של "א' שופטים כ"ו תחדש מנחם אב ה'תשל"ט" הוא היתם המר והנמהר אשר נפלה העטרה מעל ראשינו ומעל כל ראש בני ישראל ונשבה ארון אלקים. הרמז הזה שמעתי מאת ידידי האברך היקר מהה"ר סיני ראטה נ"י גבאי ד' התאחדות האברכים דסאטמאר ב' מאנטריאל.

אברהם מייזעלס

⊙

כ"ק מרן זצ"ל בעת מסעותיו

ניצוצות מהמאור הגדול

הקדוש מרחם

בשנת תרמ"ו ראה רבנו אור העולם, בסיגעט המפטירה, כבן שני להגה"ק רבי חנניא י"ט ליפא טייטלבוים זי"ע בעל קדושת יו"ט. אביו היה מקושר ודבוק בהגה"ק בעל דרכי חיים זי"ע מצאנז מגעוריו וזכה לקרבתו המיוחדת, כשעברו כמה שנים מנשואיו (בזיווי"ש) ולא זכה להבנות בזרע קיים, שיגר מכתב לצאנז בידי אחיו הגדול רבי משה יוסף טייטלבוים אבד"ק אוי־העל, בו הזכיר עצמו לפקודת ישועה ורחמים. הגה"ק מצאנז קרא את מכתבו, ושיגר לו בחזרה אגרת קצרה בו כתב בין היתר: בצפיתנו לזרע ברך ה' ! — זרע ברך ד' אלו, הלא הם הגאון הקדוש רבי חיים צבי בעל עצי חיים מסיגעט זי"ע, והגאון הקדוש רבנו יואל מסאסמר זי"ע.

עודהו ילד ניכרו בו סימני קדושה וטהרה. בהיותו ילד בן ארבע נגעה בבכי נסער בדרשת שבת שובה שנשא אביו הגדול בסיגעט. שאלו אחד מגדולי הרבנים שנכח שם, מה לך בוכה בני? הכי שטפת כבר טעם חטא, היש בידך בכלל עבירות כל שהם? השיב הנער לעומתו: תמיהני עליכם, וכי לא ראיתם שנרדמתי על השולחן באמצע עריכת השלחן של אבא בליל אמש, והרי לא קראתי קריאת שמע...!

גדולי ישראל שהשכימו לפתחו של הקדושל יו"ט השתעשעו עם הילד בהידושי תורה, והוא הפתיעם בדרך שכלו הבהיר, בהבנתו העמוקה ובקיאותו הרבה. סיפר על הגאון הגדול בעל "ערוגת הבשם" זצוק"ל מחוסט, שבשובו פעם מסיגעט התבטא לפני מקורביו — על התרשמותו העזה מלמדנותם של בני הרב מסיגעט, במלים אלו: עד הנה סבורים הינו שיכולים אלו ללמוד, אתה נוכחנו לדעת עד כמה הם יכולים ללמוד!

בנשואי אחיו בעל "עצי חיים" בשנת תרנ"ד והוא אז נער בן שמנה זכה לשהות במחיצת הגאון הקדוש משינאוא זי"ע, (חותנו של ה"עצי חיים" הרה"ק רבי שלום אליעזר מרצפערד היה אחיו הצעיר של הגה"ק משינאוא). הגה"ק משינאוא בחן את ידיעותיו של הנער במסכת בבא מציעא, ולאחר מכן נגש אל אביו ה"קדושת יו"ט" ואמר: צי האבין א שלכע קינדער איז אזא א מציאה... (לזכות בכאלה ילדים זה באמת מציאה)

בהיותו אברך כבן ח"י והוכתר כרבה של אורשיווע היה פעם ברא־צפעדע באותה תקופה שהה שם הגה"ק רבי ישעשכר דוב מבעלזא זי"ע ומתן נכנס לשולחנו הטהור, כיון שהאדמו"ר מבעלזא ראהו, נש־או למעלה ראש השיבו על ידו ואכל עמו מקערה אחת.

אחרי נשואיו העיד עליו חותנו הרה"ק מפלאנטשא זצ"ל, כי חתנו רבי יואל, הוא כולו קודש ובלתי לה' לבדו, וכי מתבייש הוא בעיני עצמו מלהסתכל בפני חתנו.

בהיותו אברך פגש בו פעם הגה"ק רבי ישראל מויזניץ זי"ע, שהלך בלוויי בניו, מיד פנה האדמו"ר אליהם ואמר: „הביטו היטב וראו איך צריך להיות פניו של רבי".

בשנת תרע"א לפני קרוב לשבע־ים שנה הוכתר ברבנות. רבנותו הראשונה היתה בעיר אורשיווע, שהיתה אחת מהקהלות החשובות בהונגריה, ומן הימים ההם לא פסקה ישיבה ממנו, ועוד היום מתגאים רבים מחכמי התורה ויושבי על מדין על למדם בישיבתו בעיר רבנותו הראשונה.

מאות נמנו על תלמידיו, ואלפים על חסידיו, וכל אלה היו קשורים עמו בלב ונפש, ביניהם זקני חסידי אביו וזקנו, גאונים אשר חבקו עולם בתורתם עמדו לפניו כעבדא קמי מרא והשליאו את כח תורתו כאשר היה דורש בשולחנו הטהורה במשך ארבעה וחמשה שעות ללא הפסק, בואו לאורשיווע הזדרזו אורה לכל הסביבה, אך מעידן לעידן נתעלה בגדלותו.

אחרי כמה שנים ברבנות אורש־וע, הוכתר לרבה של קראלע, ומשם לעיר ואם בישראל מאסמאר, שתק־ופה אריכה נחשבה לקהלה המכובדת ביותר בהונגריה.

ממידותיו התרומיות

אהבת ה' היתה מושרשת בו מעודו, מנעוריו היתה הפילתו בוכ־עת שחקים וכל גופו נעשה רוחני ממש, עודו בילדותו הסתפק באכ־ילה כדי סעימה, ובשינת אדעי בלבד, עד שלא ניתן הענין להשגה. מימי נעוריו ממש עד היום הזה במשך עשרות שנים, לא שכב לישון במטה, אלא חסף תנומה קלה על כסאו עליו עסק בתורה במשך היום, ואחר כך המשיך בעבודתו הקדושה.

לפני כמה שנים כאשר חלה מרן זצוק"ל והרופא שבא לבקרו יסרו בדברים שכדי לשמור על בריאותו, יפסיק מעט מתענויותיו, ומסיגופיו במיעוט שינה המזקת בעיקר לרגליו שאינם מיישרים אף פעם למנוחה מוחלטת, הגיב רבנו לדבריו: „אולי שכל התענית הוא צודק אך על מיעוט השינה בודאי שלא, הנה וכבר איני ישן כדרך בני אדם במשך ששים שנה, וב"ה שהדבר לא הזיק לי... ואגב מרן זצוק"ל היה מספר כי בהיותם נערים קטנים הוא ואחיו הגה"ק בעל „עצי חיים" בבית אבי־הם הקה"ט בעל „קדושת יו"ט" זי"א, היה אביהם יורד בלילה לסיפתם ומוריד את השמיכה מעל רגליהם...

צדקת ה' עשה

סכומים עצומים לחסד יצאו מדי שנה מבית רבנו, אם זה לעניים סתם, או להכנסת כלה, או הצלה לבעלי עסקים שלא יתמוטטו, ובין אלה אשר רבנו עמד להם בהצטוקפות נמנו גם רבים ממתנגדיו כשכבר הימים. וצדקתו זו פרוסה על כל העולם היהודי, לא"י, ולערבות רו־סיה, אירופה ובאמריקה גופא, עד שאין כל חומה וכפסיק למדת טובו.

לא פעם אחת קרה כאשר נכנס אליו קשה יום, ורבנו הקדוש ששמע את צערו הוריד את כל הכספים שנאספו על שולחנו הטהור מפדיונ־ות — כמדשן את המזבח, והוריקם לכיסו של הנכנס, כעורה ראשונה בצרתו.

לזכותו של רבנו יש גם לזקוף את לומדי את המוני בית ישראל להוויל מכספם למוסדות תורה לצ־דקה ולחסד. מה מאד אופיינית לו העובדה שהיה מספר הרה"צ המק־ובל רבי אשר זעליג מרגליות זצ"ל מירושלים, וכך היה שח: „כאשר הגיע רבנו הק' לארץ ישראל בשנת תש"ה מאירופה הדוויה ודר בירוש־לים תקופה, נתקשרתי אליו ביותר, והנה כאחד הימים שמעתי כי רבנו החליט לצאת לארה"ב על מנת להתיישב שמה, הדבר היה לי לה־פתעה, ונכנסתי אל הקודש פנימה כדי לשכנעו להשאר כאן, מכיון שהיהדות החרדית בא"י נמצאת במיצר מהשתלטות החפשים, ובודאי נוכחותו באי"י תביא טובה רבה. אחר שהדבר לא עלה בידי, חששתי שמא ורבנו חושש לפרנסת בית הרב, כי רוב חסידיו באירופה התחילו להגר לאמריקה, ורמזתי לו שהנני מוכן לקחת את הענין על עצמי.

הבין רבנו את הרמז על אתר, ונענה כשהוא סח לפני את כל לבו ומקדים להציג לפני כמה שאלות פרטיות: „רבי אשר זעליג, האם אתה יכול להתקיים יומיים או שלוש ללא אכילה"? השבתי לו בשתיקה כהודאה, אך הוא שאל שוב: „האם יכול אתה להתקיים יומיים או שלש ללא שינה"? המשכתי בשתיקתי, וגם רבנו שתק כרגע כשהוא מרכז את מחשבתו ההזורה, ושוב נענה: „אין כל בושה בכך רבי אשר זעליג, כך היא דרכו של אדם וכך הוא נוצר, אך יאמין לי כי בדיוק ממש כפי שכל אדם אינו יכול להתקיים יום אחד ללא אכילה ושתיה, כך אני מטבעי במצות הצדקה, ואיני יכול להתקיים יום אחד אם לא אקיים בו מצות צדקה בשלמות... והנני יודע שמצוה זו לא אוכל לקיים על כל פרטיה ודקדוקיה באם לא אצא לאמריקה".

ענק היה במעשי החסד שלו לכל אחד ואחד מישראל עד שניתן לומר כי אין לו דוגמא בדורות האחרונים, ומעשי צדקתו הם במדה שאין לך למעלה ממנה. כמעט אין לך יהודי בהתפעלות, על עמלו של מרן זצוק"ל למען מוסדותיו ועל סדר יומו הגדוש, העלה מרשמיו על הכתב בדברים אלה:

„מצודתו פרוסה גם לארצות מרחקים, ולישוב החרדי בא"י בפרט בשבוע אחת בלבד ראיתי ומרן שליט"א פוקד לאסוף אלף דולר ליסוד גמילות חסדים בירושלים, ולא עברו יומיים והעסקן הכניס את הסכום לידי רבינו שליט"א, ושוב מאותו המקור ומאותם האנשים, ועד שלא נגמר מגבית זה הוא פוקד על התרמה חדשה בסכום של פי שנים ושלש מהראשון.

היו אז בימי המאורעות בארצות אירופה אשר תחת הרוסים, כל היהודים פחדו פחד מות לנפשם אחרי הפסקת היחסים של רוסיה הסובייטית עם היהודים, והגיע מכ־תב לרבינו על אפשרות של הצלת כמה משפחות להוציאם מכור הבר־זל, ולא נח רבינו ולא שקט עד שהמציא את הסכום הדרוש, כהנה וכהנה, מגבית למשלוח תמיכה לי־חידים בירושלם, מגבית לתחונת יתום ויתומה בירושלם, הנערך ע"י הרבנית הצדקנית תחי' ע"י אסיפת נשים, מגבית למתחנך חדש באמר־יקה עני ובן טובים.

והנני עומד ומתפלא על הגבורה שבהוד של רבינו שליט"א, הנה הוא חוזר מנסיעתו המטלטלת מקנדה ובלילה הראשון כבר הוא לן בעו־מקה של הלכה, והנני מוצא אותו בחדר קדשו יושב וכותב תשובה ארוכה בהלכות שביעית לרב מפו־רסם שם, באשר ענין השביעית ושמירתה בכל חומרותיה אינו נותן לו מנוח.

חדר רבינו שליט"א גואש יומם ולילה כחשיכה כאורה והומה מאנ־שים רבנים וגדולים המתדפקים על פתחו, פעם בקרתי אחרי חצי הלי־לה ומצאתי שם בחדר קדשו עומד בחור ישיבה מישיבות הליטאיות שם ומתפלפל בחדו"ת עם מרן שליט"א, ועייפות עצומה היתה נכ־רת בפני רבינו, והבחור עומד ושואל ענין אחרי ענין והוא כמשיב בנחת שעות על שעות, ומשיב דבר דבר על אופנו כנתינתו מסיני, ולא חלי ולא מרגיש כי עוד מעט ושחר יאיר, ובחוץ עומדים עוד אנשים לשאול לעצתו בענייניהם ובספסות־

יהם, ועוד זה מדבר ובבהלה נכנס איש להזכיר בפני אדמו"ר שליט"א את אשתו שהיא יושבת על המשבר, ורבינו מתענין בכל הפרטים של החולנית ידד שאני יושב ומסתכל לכל המתרחש, קרא הגבר". ו'.

מעורתו פרוסה לארץ ישראל

אוהב נאמן ואמיתי היה רבנו זצוק"ל לארץ ישראל, לו יד ושם בכיסוס הישוב החרדי בארץ ישראל אחרי השואה באירופה בהקמת הי' שיבה ומוסדותיה בירושלים לפליטי הגיהנם ובהקמת שיכון לעולים „רב טוב", ואח"כ ביסוד הקריה הנאמנה „קריית יואל" בכני ברק, ויאת נוסף להקמת רשת מוסדות מפוארים לח־ ינוך לבנים ובנות, לתלמידים ואב־ רכים, והמיכתו בכל המוסדות הח־ דים בארה"ק, עד שקהלת שאטמאר בארץ ישראל מהווה אחת הקהלות החשובות והניכרות של היהדות החרדית שלא נסחפה עם הזרמים.

משופר, כי כאשר היה רבנו צעיר נער בבית אביו הגדול בעל ה„קדו־ שת יו"ט", בא לשם שי"ב הרב החשיד רבי יואל אשכנזי וצ"ל שגם היא ה"ה אז נער קטן כדי להפרד לפני נסיעתו לא"י. באחת מעריכת השולחנות בש"ק כאשר חילק מרן הקדושת יו"ט, את פירות השיריים, קרא לשני הנערים והוריך לתוך חפניהם חלק גדול מן הפירות, כשהוא אומר לרבי יואל: „לך מגיע חלק גדול מן הפירות, ישראל", ובפנותו לרבנו נענה שוב: „לך מגיע חלק גדול כי הנך אוהב את קדושת ארץ ישראל"...

ואכן היה מן המצפים לראותה בקדושתה, ארבעה פעמים ביקר בה מרן מיום התישבותו באה"ב ועודד את תחנת היהדות החרדית השוכנת באה"ק, ועוד היום מורגשים פעי־ לותיו של מרן זצוק"ל מביקוריו בשנות תשי"ב, תשט"ו, תשכ"ה, בהיות כל אחד מביקוריו אלה לברכה ליהדות החרדית, לחי־ זוק מוסדותיה, ולבירורה של שיטתו הטהורה, מפועתיו של פני אה"ק היו למסעות של קידוש שם שמים, ולהרמת קרנה של היהדות החרדית.

יהגדי אה"ק ידעו גם הן איך לקבל פניו של מגנם ומציליהם בשנ־ ים הטרישות באחרית הימים, ורבנו זצוק"ל זכה לכבוד — כבוד התוריה, שלא זכו לו מלכים גדולים ועצומים, כולם יצאו לקראתו חתן מחדרו, כלה מחופתה, נערים נושאי דגלים מהדריהם, בעלי המלאכה שבתו את סדנותיהם, החנונים את כיכולותיהם, רבנו ותלמידיהו את ספריהם, כדי לקבל פניו של צדיק הדור, וכמעט שלא היה אדמו"ר ורב, מורה או ר"מ אשר לא באו לקבל פניו ולנגוע את ידו הקדושה, היו אלה מסעות נצחון של היהדות החרדית שכאמור מורגשים עד היום הזה.

מסירות נפשו על הדמות היהדות בימי עבירה וזעם

תלאה העם מלפסוק על כל התל־

אה והיסורים שעברו על מרן זצוק"ל מעת הברחתו מפאפאמר לקלויזנב־ ורג בשלהי שנת תש"ד באישון לילה, בתחילה במכונית של הצלב האדום שהונהגה ע"י קצין קשור הונגרי, ותפיסתו אח"כ ע"י המשט־ רה ההונגרית שהוליכתו לגיטו „ברגן בלזן".

אך תלאות הגוף היו אצלו כאפס וכאין לעומת תלאותיו ברוחניות, ואעפ"כ היתה עבודתו בקודש כמעט ללא שינוי — ענין אשר מושג אנושי לא יוכל להשיג, ומן הענין לציין במיוחד את התקוסות שערך מרן זצוק"ל בתוך המחנה בשמחת תורה של שנת תש"ד בשמחה עצומה וברירקודין ממושכים, תחת אפס יח קלגסי הנאצים. הדבר לא יאומן כי יסיגר לולא שכמה וכמה היום עדים נאמנים על כך, המחנה כולו היה מוקף שומרים אכזרים אשר על כל דבר קטן הגיבו ברצח, ורוצחים הללו לא שעו כלל לרירקודין, מכש כפי שלא ראוהו.

גם צורתו הקדושה זקנו ופאותיו, נשתמרו בדרך נס ממש, וכמעט שניתן לומר כי מרן זצוק"ל הוא היחידי אשר נכנס למחנות הנאצים ימ"ש עם דיוקנו הקדוש ויצא בשל־ ום ללא נגיעה קלה בדיוקנו קדישא, אע"פ שלפעמים הוכרח לעמוד על כר במסירות נפש ממש, ומעשה שבאחד הימים הזהירו ממקד הס.ס. המונה על המחנה בעצמו, שאם עד למחר בשעה זו ימצאוהו בו זקני ופיאותיו יירה למוות, (גם פקודה זו היתה שלא כדרכם, ובמ־ קרה כעין זה מרטו הנאצים ימש"ו בכח את זקניהם של יהודי המחנות) מקרובים של רבנו הפצירו בו שיגלח אחר הפקודה, אך ללא הועיל, מרן זצוק"ל לא חת, ולמחרת לפני הגיע השעה בעוד הקרובים ידרי המחנה אחז חזר בתוקף קדושתו של רבנו הקדים לגורלו, נודע כי מפקד המ־ חנה נעלם באופן פתאומי, ויום אחד לאחר מכאן כבר הופיע המפקד החדש, ויהי הדבר לפלא.

בגיטו קלויזנבורג, עלה בידיו כמה ממנהיגי הציונים אשר שיתפו פעילה עם הנאצים בהונגריה, לפעול שלא יעלו לאושביץ, אלא להעבירם לבודפשט לבית חולים במסווה של תשושים וחולים. מרן זצוק"ל שנודע כבר אז ועוד מצע־ יריותו, כגדול הלוחמים בציונים ור־ ודפם עד תרמה כיתר צדיקי הדור, אז, לא עלה על דעתו כלל להכלל בשיירה זו של שונאי נפשו ולהציל את עצמו על ידם, אלא שכנהיג הקבוצה הידוע הופיע אצלו ודרש במפגיע שיצטרף אליהם. בתחילה תמה רבנו על ההצעה וחשש כי הרשעים טומנים לו פח רח"ל, אך כאן גילה לו הלה כי אמו שמתה כבר לפני תקופה ארוכה, והופיעה לו בחלום כמה פעמים וההזירתו שאם לא יצורף הצדיק מפאפאמר לשיירה אזי כל העמל לשוא כי יאבדו בדרך. מרן זצוק"ל שהה את תשובתו ימים אחדים ואח"כ הלילט

"מרוח לצמא"

נות בא"י כי ישנו דואג מסור העומד על המשמר להיהדות החרדית בארץ, אי שם בויליאמסבורג שבאמריקה.

דרך המאבק עם פורק עול שסלל לעצמו, בשיטה המיוחדת אשר לו באה לידי ביטוי מלא באחד מביקוריו בארץ ישראל בשנת תשי"ט, כאשר רבים ממחנה המתונים חפצו להזות בזיו פניו הטהורים, ופעלו רבות כדי לבוא בהיכל קדשו ומשכנו הטהור — בו התאכסן בירושלים ע"ה. בין הבאים הסתנן אז גם שר התחות דאז הנקרא רב טולידנו, אשר גם הוא חשק לראות את רבנו הקדוש מקרוב.

רב טולידנו שאל אז לרבנו כמה שאלות אודות שיטתו הק' (בתרגומו של המשב"ק וידּ ימינו של רבנו הרה"ח המפואר רבי יוסף אשכנזי שליט"א) „משה רבנו ע"ה הא זיך דאך אנגינומען פאר יודישע קינדער תאטש זיי האבן געוינדיגט כטוהב ויחל משה וכו'" ? (משה רבינו הלוא טיפל גם בעם ישראל על אף שהם חטאו).

ומרן השיבו בתמיהה על דבריו: „משה רבנו איז דען נישט גינוג שארף ארויס גינאנגען לכבוד שמו יתברך אין דער צייט פון חטא העגל ? ייא"א עם שטייט אין פסוק (האם משה רבינו לא יצא מספיק בחריפות נגד אלה שחטאו בעגל כמו שכתוב) — עברו ושבו משער לשער במהנה ומהנו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרבו וכו' — ממרים הייתם וגו' "...

רב טולידנו שאל שוב: „הלא אמרו חז"ל (ברכות כ' ע"א) גבי רב אדא בר אהבה דחזייה להוהא כותית דלבישא כרבלתא (בגד אדום) בשוקא, סבר דבת ישראל היא קם קרעי' מינה וכו' שיימה באברבעה מאה זוזי, א"ל מה שמך אמרה ליה מתון, אמר לה מתון מתון ארבעה מאה זוזי שויא, הרי מזה אנו רואים כי מתינות, גדולה מקנאות" ?

ויענהו שוב מרן בתמיהה בלש־ ה"ק: „אדרבא משם ראיה להיפך, ועצן ממנות קען מען פארדינען פון מתינות, אבער בנוגע וועגן אידישקייט האט ער גוט ניטאן קענן פריצות דער יסוד פון יידישען פאלק מוז מען שרייען און מוחה זיין (בעניני ממונות אפשר להרויח ממתינות אבל במה שנוגע ליהדות אז טוב מה שעשה נגד פריצות היסוד של העם היהודי שצריך לצעוק ולמחות) כמו"ש הגד לעמי"...

ומרן הוסיף „אוואדע כלפי הקב"ה ברויך מען טאקע מלמד זכות זיין כמו"ש ויחל משה, דאס שוהעז מיר טאקע אויך, אבער קיין שום אויינער פון די מחללי הדת טאר דאס נישט הערן. איך האב די פארינג וואך ניזאגט אויף אדרשה אין לונדון, דיגמרא ברענגט אין (בודאי שכלפי הקב"ה צריך ללמד זכות כמו"ש „ויחל משה" אבל אף אחד ממחללי הדת אסור לו לשמוע זאת. בשבוע שעבר אמרתי בדרשה בלונדון, הג־ מרא מביאה ב') חולין (צ"א ע"א) אר"י מכאן לתלמיד חכם שלא יצא להצטרף יחד עם הרבנית ומשמשו בקודש האברך הרה"ח רבי יוסף אשכנזי, וזאת על אפס וחמתם של כל הנוסעים ראשי הציונים שיתפד המפלצת הנאצית, אשר לא ידעו כלל מפעולתו של מנהיגם.

הרכבת המיוחדת הגיעה לבודא־ פסט, פס כניסת השבת, ורבנו יחד עם הרבנית, והמשב"ק, הלכו רגלי למקום המקלט מרחק רב, ואילו החפצים והטלית ותפילין נשארו בקרון הרכבת לפי פסק דינו שר מרן זצוק"ל שאין שום היתר להס־ בירם בשבת אע"פ שלא היה כל סיכוי להשגת טלית ותפילין אחרים ליום הראשון.

אך מן השמים מנעו את צערו של הצדיק ובמוצאי ש"ק מיד לאחר הבדלה הופיע נוצרי זקן נושא סבל שהביא את הטלית ותפילין לאהלו של רבנו ומיד הלך לו. ויהי הדבר לפלא.

לוחם מלחמות ה'

במערכות המלחמה נגד הציונות היה הוא זצוק"ל נושא דגל המאבק בדור האחרון, בודד הילך לפעמים בשיטתו האיתנה, אך לא בר לבב כמותו יסוג מעמדתו.

רבות הציקותו ורדפותו מצדדים שונים וישטמותו בעלי חיצים על עמדתו הטהורה, ומיד בבואו לארי־ ה"ב, ושלוחי הציונים הרגישו שהנה ונוצר כאן גב חזק ליהדות החרדית בא"י, פרסמו הללו כנגדו כתבי פלסתר מכוערים, והשמיצוהו בכל רחבי אה"ב גם בין הגויים, עד שלפעמים נדמה לאלה שעמדו מן הצד כי מרן זצוק"ל לא יוכל לעמוד כנגד הקיתונות העצומים של השמ־ צה, אך הוא בעצמו לא זז מדרכו ולא חת, לפני מקוריו התבטא אז רבנו: „עם ישראל נקרא בשם „תו־ לעת יעקב" וכי מה מעלייתא יש בה בהולעת שישראלי נדמו לה ?" הוא מותיב והוא מפרק לה: „כשם שהתולעת גם כאשר יזרקוהו מאיג־ רא רמא לבירא אמיקבא לא יזיק לה, כן הוא היהודי ההולך בדרכי התורה ובוטח בה' גם כאשר יזרקו הו מרום מעלה עדי עפר לא יזיק לו בע"ה"... ורבנו סיים: „מובטחני שלא יוכלו לנו ועוד תקום בארה"ב קהלה עצומה בדרך ישראל סבא אשר באמת תהיה למגן גם להיהדות החרדית בארץ ישראל".

צא וראה מי הוא אשר צר בצרתן של החרדים לדבר ה' בארה"ק לארגן ולעורר רבבות ישראל בארה"ב לה־ פגין לזעוק ולהרים על כל צרה רוחנית שלא תבוא, להוציא לרחובה של עיר המוני בית ישראל לביטול הגזירות על הדת בארץ הקודש. וכבר הודו רבים גם מאלה שעומדים מהצד השני של המתרס, שהפגנה האדירה בארה"ב שאורגנה ע"י מרן כנגד גזירת גיוס נשים לצבא בארץ ישראל, היא אשר הכריעה את הכף לביטול הגזירה, וכך היו פני הדב־ רים גם בגזירות האחרות נתוחי מתים וכו'. וזה שנים ידעו השלטו־

המשך

יחידי בלילה וכו' ראיא מהכא וישכם אברהם בבקר, ואמרו שם בתוספות ד"ה מהכא, שהכוונה מפסוק וישכם אברהם בבקר אל המקום (בראשית י"ט) ומייתי מקרא דסדום שאברהם הלך להתפלל על הפיכת סדום שהיתה בבקר, והיה לו להקדים להתפלל בלילה אלא שלא רצה לצאת יחידי בלילה, והרי היה יכול אברהם לקחת עמו עוד איזה אנשים ולהקדים לצאת בלילה להתפלל אלא שעל חוטאי סדום לא רצה להתפלל וללמד זכות רק ביחידות ולא לפני אנשים, כדי שלא ילמדו ממעשיהם הרעים"...

לכאורה היו הדברים שיחה קצרה אחת של מרן זצוק"ל, עם רב שעמד כולו במהגה שמעבר השני, אך אם נימצי לומר כוללת שיחה זו תמצית שיטתו הקדושה של רבנו הקוה"ט.

מוסדות סאטאמר

מן שמיא זכו לרבנו ובכל מקום אשר אוה לו למושב, עוד מתחילת ימי רבנותו באירופא, הצליח להקים ישיבה ומוסדות תורה, ועוד הישיבה בסאטמאר נודעה בחשיבותה, מאות בחורים למדו בה, וחלק גדול מהרבנים שישבו אח"כ על מדין בהונגריה טרנסילבניה, צ'כסלובקיה, מארמרוש וקרפט־רוסיה, היו מיוצאי הישיבה בסאטמאר, נוסף על ראשי ישיבות, שוביים, ושאר משמשים בקודש, לומדים, חסידים, ואנשי מעשה.

ובדרך זו נהג גם בהגיעו לארה"ב כדי להכניס מחדש את המרכז לתורה וחסידות ולהחיות את העצמות היבשות.

עבודה קשה ומפרכת היתה לפניו, רוב בתי אב מבין באי אירופה בארה"ב, הספיקו במשך תקופה קצרה להתרחק כמטחווי קשת מדרך ישראל סבא, מנהגי הבית היהודי הטהור בהונגריה, כמעט ונשתכח, ורובם של האבות התחילו לחפש לילדיהם תכלית לפרנסה באוניברסיטאות של הנכרים.

כאמור הלך רבנו בדרכו הכבושה ומיד עם בואו תקע יתד לישיבה, אך בהיותו מטבעו איש המעשה ואוהב השלמות, לא הסתפק בזה, והתחיל בונה באמריקה קהלה שלמה מן המסד עד הספחות, תלמוד תורה מהתחלת א.ב. עד לישיבה וכולל אברכים, וכל זאת נוסף לדאגתו לצרכי הקהלה האחרים, שחישה כ־שרה, חלב ופת ישראל, ומצרכים אחרים כשרים למהדרין, חברת בקור חולים, וחברה קדישא, ביתי דין, מורי הוראות, ומקואות טהרה.

ואם כיום אנו רואים לגיון של אלפי חסידים ובתי אב חרדים ההולכים בתלם המסורה שיטת הת־סידות דרך ישראל סבא ברחבי אר"ב וקנדה, אלפי ילדים וילדות המתחנכים בבתי חינוך טהורים, יותר מאלף בחורים הלומדים תורה בישיבת סאטמאר בברוקלין בלבד, נוסף על קהלות שלמות של תורה ויראה בבורו־פארק, במונטריאל.

"מרוה לצמא"

בלונדון, באנטוורפן, בשאר ארצות אירופה, ובמונטבידאו שבדרום אמריקה, הרי זה רק בזכותו של האי רבא קדישא זי"ע.

גולת הכותרת במוסדות סאטמאר היא הישיבה שנוסדה בשת תש"ח עם שבעה תלמידים, ואילו כיום מגיע מספר תלמידיה לאלפים רבים, ומרן זצוק"ל על אף טרדותיו בעניני כלל ישראל היה דואג לכל תלמיד ותלמיד במסירות נפש ברוחניות ובגשמיות, וכל השנים הוא בעצמו היה מרצה לפניהם שיעורין דאורייתא.

בתוך מוסדות סאטמאר מתבלט מוסד החינוך לבנות „בנות רחל". גם מוסד זה היה ראשיתו מצער, ואילו כיום מתחנכות בו אלפי ילדות ונערות כדוגמת מתכונת החינוך כבעיר הקודש ירושלים, התחלתו היה בשני חדרים בלבד וכיום בבנין גדול ומפואר.

במסירות נפש ממש הקים רבנו את בית החינוך לבנות. אמריקה המודרנית ראתה בבית החינוך מעין זה, יצירה משונה, אך רבנו לא חת, ולפני מקוריהן סח את כי לדעתו אחד העיקרים בכשלון היהדות באמריקה הוא החוסר של אמהות כשרות וצנועות, ואילו הרבנים התמסרו בעיקר לחינוך הבנים, ואת החינוכם של הבנות הזניחו.

מסירות נפש זו לוותה את רבנו למעשה בכל הקמת מוסד ומוסד, עד שיצר את מלכות התורה הגדול, מתוך מלחמתו הידועה בציונות, הוכרה הוא לוותר על כל מקורות ההכנסה באמריקה רבתי שהיתה ספוגה ציונות מדורות, אדרבה כאמור סבל רדיפות בכל אשר פנה, ומשום כך הוכרח מיד עם בואו לבסס את היסודות על מחנהו ועל הגלוים אליו בלבד, רובם של עולי אירופה באמריקה היו אז שכיריי יום שלא הספיקו כדי צרכי פרנסת ביתם, אך רבנו קרא לאסיפה אחר אסיפה, והחדיר ללבם של יהודים אלה מסירות והקרבה כדי להחזיר עטרה ליושנה, ואחד לאחד התחייבו לפרוס מפרוסת לחמם, לתלמוד תורה, לבית חינוך הבנות, המקוה, והקהלה, ורק מטוהר לבם של יהודים אלה שבמשך השנים עשו חיל בעזרה"ק, הוקמו מבצרי הדת.

"דער איד"

גרויס התעוררות ראש השנה אין די חסידישע בתי מדרשים אומעטום

ברוקלין. — אין די חסידישע בתי מדרשים אין שטיבלעך אומעטום האט היי יאר ראש השנה געהערשט אויסערגעוועניליך התעוררות. עס איז געווען א ראש השנה אן דעם נור ישראל מרן אדמו"ר זצוק"ל.

צעבראכען אין דערשיטערט זענען חרדישע אידען איבער דער גאנצער וועלט זיך צוזאמענגעקומען צו די תפילות דעם ראש השנה. אנדערש ווי אלע יאר ווען מ'האט געהאט די זכיה צו הערן די הייליגע תפילות פון כ"ק אדמו"ר הגה"ק זצוק"ל הכ"מ, בעת ער האט זיך געשטעלט אלס שליח עמך בית ישראל איס־צוצובעטען פאר כלל ישראל א כתיבה וחתימה טובה.

האבען מיר צו דעם היי יאר לידער נישט זוכה געווען, און אידען אומעטום האבן זיך מיט א שווער הארץ געגרייט צום הייליגן יום טוב. נישט ווייסענדיג וויאזוי מען טרעט צו צום יום טוב אן דעם שליח ציבור דער צדיק הדור.

דאך זענען געקומען פון נאענט און ווייט, אח איידן פון איסלאנד זיך צו משתטח זיין אויף ציון הקדוש אין קריית יואל אין מאנרא, און מתפלל צו זיין בצוותא חדא.

אין גרויסען סאטמארער בית ה־מדרש אין ווילי־אמסברג האבען געדאוונט פילע טויזענטער אידען בלי עה"ר און־דאס התעוררות איז געווען אין לשער.

אן עולם פון טויזענטער איז געקומען אין סאטמארער בית המדרש אין ווילי־אמסבורג ערב ראש השנה צו סליחות, וועז הגה"צ אדמו"ר מסיגעט שליט"א האט געזאגט סליחות.

אין סיגעטער בית המדרש אין בארא פארק איז געווען א ריזיגער עולם ראש השנה. עס זענען געקומען פיל נעסט פון אויסלאנד זיך מסתופף זיין בצל אדמו"ר הגה"צ מסיגעט שליט"א. אזוי איך זענען געקומען פיל אידען פון בארא פארק, ווילי־אמסבורג און אנדערע געגענט. דער סיגעטער רב שליט"א האט געזאגט ביידע טעג א דרשה פאר קריאת התורה ותקיעת שופר בהתעוררות עצומה.

צוליב מאנגעל אין פלאץ. אין סיגעטער בית המדרש האט מען גע־מוזט איינאנדערזעצן די עזרת נשים אינעם אנטערשטען שטאק, אבער איך אזוי איז דער עזדרענג געווען געוואלדיג גרויס.

באזונדערס גרויס איז געווען דאס התעוררות אין בית המדרש אין קריית יואל, בעת אין יעדענס קאפ זענען געקומען די טרויעריגע מחשבות וואס מיר האבען ליידער פאר־לוירען ומפגיע אין בעדינו.

טויזענטער אידען פון אומעטום האבען אין משך פון די ימי הסליחות — און באזונדערס ערב ראש השנה — געשטראמט צום ציון פון כ"ק אדמו"ר הקדוש זי"ע, אז ער אל מעורר זיין רחמי שמים בגנזי מרו־מים פאר"ן כלל ישראל. די בכיות זענען געגאנגען עד לב השמים.

הושענא רבה וועט אדמו"ר הגה"צ מסיגעט אי"ה דאוענען אין גרוי־סען סאטמארער בית המדרש אין ווילי־אמסבורג.

וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך

דער סאטמארער רבי זצ"ל

ביאָגראַפישע שטריכן

דער סאַטמאַרער רב איז געבוירן געוואָרן אין יאָר תרמ"ז אין סיגעט, אָלס יונגער זון פון זיין פאָטער אדמו"ר רבי חננ"י יום טוב ליפא טייטלבוים, דער סיגעטער רב זצ"ל, באָקאַנט אָלס דער „קדושת יום טוב" און אייניקל פון אדמו"ר ר' יקותיאל יהודה זצ"ל דער בעל „ייטב לב", וועלכע איז געווען דער זון פון אדמו"ר ר' אלעזר ניסן פון דראָהאָביטש, דער זון פון נאָכ־פאָלגער פון באַרימטן אדמו"ר רבי משה טייטלבוים, דער בעל **„ישמח משה"** פון אוהעל.

דער בעל „ישמח משה" אדמו"ר ר' משה טייטעלבוים זצ"ל פון אוהעל, עלטער־עלטער זיידע פון סאַטמאַרער רב זצ"ל

דער „ישמח משה" וועלכער איז געווען אַ תלמיד מובהק פון „חוזה" פון לובלין, איז אַריין אין דער געשיכטע אָלס איינער פון די גדולי החסידות, וועלכער האָט אַריבערגעבראַנגט און פאַרפלאַנצט דאָס חסידות אין אונגאַרן. אָן אַזוי זענען אויך געווען זיינע נאָכפאָלגער דער „ייטב לב" און שפעטער דער „קדושת יום טוב", וועלכע האָבן געהאַט פולע טויזנטער חסידים איבער גאַנץ אונגאַרן, און וועמענס חצרות זענען געווען פעסטונגען פון קאָמף קעגן אַלערליי מאָדערניזמען און צענטערן פון תורה און חסידות.

(רעכטס) דער סיגעטער רב, בעל „עצי חיים", עלטערער ברודער פון סאַטמאַר־ער רב, אין (לינקס) דער סאַטמאַרער רב אין זיינע יונגע יאָרן.

באַרימט פון די סאָמע יונגסטע יאָרן

פון זיינע יונגסטע יאָרן איז ער באַרימט געוואָרן מיט זיינע גוואַלטיקע כשרונות: זיין גדלות אין תורה ווי מיט זיין צדקות. זיין התמדה אין תורה זיין עבודה, זיין קדושה־דיקע התנהגות זיין פרישות נאָך אָלס יונגערמאַן, ווערן דערציילט וואונדערלעכע געשיכטעס. פאַר צענדליקער יאָרן איז ער אַ חוץ שבת אין יום־טוב ניט געשלאָפן אין זיין אייגן בעט, נאָר טאָג און נאַכט געלערנט און איינגעטאָן אין עבודת ה'. זיין התלהבות־דיקע עבודה, איז געווען אַ שם דבר. זיין דאָוונען, האָט מיטגעריסן און אָנגעצונדן אַ התלהבות פון קדושה ביי אָלע אַרומיקע. נאָך אָלס א יונגערמאַנשטיק איז ער איבערן לאַנד מפורסם געוואָרן ווי ר' יואל־יש און זיין נאָמען איז געטראָגן געוואָרן מיט ליבשאפט און פאַרעהרונג איבער אָלע לענדער פון אונגאַרן און רומענין.

ניט לאַנג נאָך זיין פאָטערס פטירה אין יאָר תרס"ד נאָך וועמען דער ממלא־מקום אין סיגעט ס'איז געוואָרן דער עלטערער זון אדמו"ר ר' חיים צבי, דער בעל „עצי חיים" זצ"ל, האָט דער יונגערער זון אדמו"ר ר' יואל זצ"ל זיך פאַר אַ קורצער צייט באַוועגט אין סאַטמאַר, וועמענס רב ס'איז דאָן געווען דער באַרימטער גאון און צדיק ר' יהודה גרינוואַלד זצ"ל איינער פון די באַרימטסטע גדולי אונגאַרן. הגם ר' יהודה גרינוואַלד איז שוין דעמאָלט געווען אַ זקן און דער יונגער רבי נאָך אַ יונגערמאַן, האָט דער אַלטער רב אים אָפּגענעבן גרויס כבוד. סאַטמאַרער אידן האָבן דאָס געדענקט, וועגן זיי האָבן אים יאָרן שפעטער, אויפגענומען אָלס זייער רב.

רב, ראש־ישיבה און רבי אין אָרשיווע און קראָלי

זיין שם טוב איז כסדר געוואָקסן און ער איז אַ חוץ גאון בתורה און גרויסער עובד ה' אויך מפורסם געוואָרן מיט זיין חכמה און פקחות. ער איז נאָך ניט אָלט געווען קיין 25 יאָר, וועגן ער איז אין יאָר תרע"א געוואָרן רב אין אָרשיווע, וואו ער האָט געגרינדעט אַ גרויסע ישיבה און וואו ס'זענען אונטער זיין הנהגה מחנך געוואָרן הונדערטער תלמידים, וואָס טייל האָבן שפעטער פאַרנומען גרויסע רבנות'ן איבער אונגאַרן און רומענין.

אין יאָר תרפ"ד איז ער געוואָרן רב אין קראָלי אָלס ממלא מקום פון באַרימטן גאון און צדיק ר' שאול בראַך זצ"ל, וואו זיין ישיבה איז שטאַרק געוואַקסן אין געוואָרן איינע פון די באַרימטסטע ישיבות אין לאַנד. שוין דעמאָלט האָבן אַ גרויסע צאָל חסידים און אונגאַרן אים אויפגענומען אָלס רבין און נאָך דער פטירה פון זיין עלטערן ברודער, דער סיגעטער רב, דער בעל „עצי חיים" אין יאָר תרפ"ו, האָבן פיל סיגעטער חסידים אָנגענומען הירן פאָרר צו אים קיין קראָלי. אַזוי אַרום איז ער אין יונגען עלטער פון 40 יאָר פאַרר־עכטנט געוואָרן אָלס איינער פון גרעסטע רבנים, ראשי ישיבה אין חסידישע רבייִם אין לאַנד. ער איז אויך געוואָרן איינער פון די מנהיגים פון דער „אָרטאָדאָקסישע קאָנצעפּציע" אין רומענין, וועלכע האָט אָנגעפירט מיטן אָרגאַניזירטן אָרטאָדאָקסישן לעבן אין לאַנד און פאַרטרעטן די אינטערעסן פון דער אָרטאָדאָקסיע כלפי חוץ. זיין נאָמען האָט אויך געמומען באַרימט וועגן אויסער די גרענעצן פון אונגאַרן. ער האָט זיך געשריבן אין שאלות און תשובות מיט באַרימטע גדולי הדור אין פיל לענדער און פיל רבנים האָבן זיך געריכט מיט זיין פסק להלכה למעשה.

דער סאַטמאַרער רב זצ"ל באַגריסט דעם רומענישן קעניג, בעת דעם קעניגס באַזוך אין סאַטמאַר

המשך

דער סאָטמאָרער רבי זצ"ל אויף דער שיף קיין ארץ ישראל

סאָטמאָרער רב און חסידישער מנהיג אין אונגאָרן – רומענין

אין יאָר תרצ"ד האָט דער רבי אָנגענומען דאָס כסא הרבנות פון סאָטמאָר, וואָס איז געווען איינע פון די חשובסטע קהלות פון אונגאָרן־רומענין און וועלכע איז נעוען באָרימט פון די גדולים וואָס האָבן דאָרט פריער פאָרגעמען זייער רבנות. אויך דאָרט דער רבי אָנגעפירט אַ גרויסע ישיבה מיט הונדערטער תלמידים און סאָטמאָר איז אַזוי אָרום אויך געוואָרן אַ גרויסער חסידישער צענטער. טויזנטער אידן פון אַלע טיילן אונגאָרן און רומענין האָבן געשטראָמט קיין סאָטמאָר פאָר זיין חסידישע הנהגה, זיין עצה און ברכה, וואָס זיי האָבן דאָרט באָקומען אין גרויס שפע. זיין עבודה. באָזונדערס זיינע שיינ, וואָס האָבן זיך נעצויגן פאָר לאַנגע שנה'ן מיט גאונישע חידושי תורה אין הלכה ווי אין אגדה, אין נגלה ווי אין נסתר, האָבן געשפּרודלט כמעיין המתגבר, מיט אַ התעוררות פון קדושה. דערצו האָט זיך דער רבי, וואָס האָט זיך פאָר אַלע יאָרן באַגונגט מיט נאָר וויניק שלאָף, אָפּגענעם מיט די פּרעזנעליכע הצטרכות'ן און זאָרגן פון יענדי איד וואָס איז צו אים געקומען. זיינע עצות, פול מיט חכמה און פּקחות, ווי בכלל זיין בליץ־ שנעלער מוח און כוח התפיסה, ווי זיין פענאָמענאָלער זכרון, האָבן נעהאָט אַ גרויסן שם און אַלע קריין אין אונגאָרן, רומענין, טשעכעסלאָוואָקיי, וואו ער האָט זיך דערוואָרבן אַלס מער און מער אָנהענגער.

רעטונג פון די דייטשן

וען די דייטשן האָבן פאָר פּסח תש"ד בעזעצט אונגאָרן און אַריין קיין סאָטמאָר, איז דער רבי פאָר אַ וויי אָוועק אין קלויזענבורגער נעטאָ, פון דאָרט, איז ער דורך די באַמיאונגען פון זיינע חסידים אינעגרעפירט געוואָרן אין אַ כלומרשטן סאָנאָטאָריום פאָר קראָנקע אָן אַלטע קיין בודאָפּעסט, וואו ער איז אַריינגענומען געוואָרן אין דעם באַרימטן רעטונגס־טראַנספּאָרט קיין בערגן־בעלזון. אייניק חדשים איז דער רבי געווען אינטערנירט, צוזאַמען מיט די אָנדערע פון דעם טראַנספּאָרט אין אַ ספּעציעלן אינטערנירונגס־ לאָגער אין בערגן בעלזון, ביז די פאַראַנדלונגען זענען גלונגען און די אינטערנירער זענען אָפּגעשיקט גיוואָרן צו זייערע רעטונג אין דער שוויץ.

נאָך ווייניקער ווי אַ יאָר אין דער שוויץ, איז ער אָנגעקומען קיין ארץ ישראל און דאָ באַלד אָנגעפאַנגען באַנייען זיין דינאַמישע חסידישער הנהגה. דאָס חרדישע ירושלים, וועמען ער איז גיווען באַקאַנט פון אַ פּרישרדיקן באָזוך אין יאָר תרצ"ב און אַלס איינער פון די נשיאים פון צדקת רבי מאיר בעל הנס אין אונגאָרן, האָט אים אויפגענומען מיט גרויס כבוד און ער איז אויפגעטרעטן מיט שיעורים אין די ישיבות פון אַלטן ישוב. ניט לאַנג נאָך זיין אָנקומען, האָט ער אין ירושלים פאַרלייגט די ישיבה „ייטב לב", וואָס איז מיט דער צייט אויסגעוואָקסן צו איינע פון די גרויסע צענטערן פון תורה און חסידות. צוזאַמען דערמיט האָט ער באַנייט זיינע פאַרבינדונגען מיט זיינע חסידים אין פאַרשידענע לענדער, דער עצם ידיעה פון זיין איבערלעבן דעם חורבן האָט אַרויסגערופן אַ טרייסט אין גרויס באַנייטטערונג ביי פול צעבראָכענע געראָטעוועטע אידן פון אונגאָרן, רומענע א. א., וואָס האָבן געפילט אַז אונטער זיין הנהגה וועט זיי זיין לייכטער אָנצופּאַנגען אַ לעבן פונדאָמענטי. און אַזוי איז עס אויך גיווען.

דער רבי זצ"ל בעת זיינעם אַ באַזוך אין טאַראַנטאַ

"דאס אידישע וואָרט"

אויפריכטונג פון דער שארית־הפליטה

אין יאָר תש"ז איז ער געקומען קיין אַמעריקע, און זיך באַזעצט אין וויליאַמסבורג, וואָס איז שוין פריער געווען אַ בענגט פון פרומע אידן. אין וויליאַמסבורג האָבן שוין אויך פריער געוואוינט אַ צאָל חסידישע רביים. ס'איז דאָרט געווען די ישיבה „תורה ודעת" און אויך די „צעירי אגודת ישראל" האָט געהאַט איר צענטראַלע אין וויליאַמסבורג. אָבער ערשט זיין באַזעצן זיך דאָרט, האָט וויליאַמסבורג רעכט פאַרוואַנדלט אין דעם גרויסן פרומען צענטער, וואָס איז געוואָרן אַ שם דבר אין דער גאַנצער אידישער וועלט. דער סאָטמאָרער הויף אין וויליאַמסבורג איז שנעל געוואָרן אַ תל־ תלפיות פאַר טויזנטע ארטאָדאָקסישע שארית הפליטה אידן, וואָס זענען צו יענער צייט אָנגעקומען פון די באַפריאונגס־לאָגערן פון אייראָפּע. באַזונדערס האָבן זיך אַרום דעם רבי'ן גענומען זאַמלען און טולירן די אידן פון אונגאָרן, רומענין קאַרפּאַטע־רוסלאַנד, וואָס אַ גרויסע צאָל פון זיי זענען שוין פינדערהיים געווען סאָטמאָרער חסידים אָדער האָבן גוט געקענט זיין נאָמען אלס איינער פון די אויסגערופענסטע און באַליבטסטע חסידישע מנהיגים. די טויזנטער אידן, וואָס האָבן אַזוי פול מיטגענומאָכט, האָבן אין אים געפונען אַן אַנהאַלט און אַ קוואַל פון התחזקות צו קענען אָנפאַנגען אַ ניי לעבן נאָך די פולע צרות און אבידות וואָס זיי האָבן געליטן אין די חורבן־יאָרן.

מיט זיין שטראַלענדער פערזענליכקייט און מיט פערזענליכן אינטערעס פאָרן וואוילזיין פון אידן וואָס זענען צו אים געקומען פאַר חיזוק און הילף האָט דער רבי אין זיי אריינגעבראכט אַ באַנייטן רוח־החיים צוריק אויפצו־ בויען זייערע צעשטערטע לעבענס און דער עיקר האָט נייע לעבן אין זעלבן גייסט און אין זעלבן נוסח און פאָרם ווי אין דער אַלטער היים. ער האָט אין זיי אריינגעבלאָזן אַ גייסט פון טראַציקייט זיך נעגענשטעלן די שטראָמען פון דער אַמעריקאַנער גאָס מיט אירע נסיונות און דאָ צו באַנייען דעם לעבנס־ שטיינער פון אָפּגעהיטנקייט אין חסידישע התנהגות ווי אַמאָל.

וויליאַמסבורג און די סאָטמאָרער קהלות אויבער דער וועלט

אונטער זיין השפעה איז קודם כל אין וויליאַמסבורג אויפגעוואָקסן די גרויסע סאָטמאָרער קהלה גופא, וואָס האָט מיט אירע אינערליכע סדרים פון נעגעניוויטיקער הילף, נעהאָלפן אירע מיטגלידער אין זייער נייט לעבן אויף אַלע נעביטן. מיט דער צייט איז די דאָזיקע קהלה אויפגעוואָקסן צו איינע פון די גרעסטע ארטאָדאָקסישע קהלות אין דער וועלט מיט אַ רייזיקער נעץ פון מוסדות התורה והחסד, וואָס באַדינען צענדליקע טויזנטער אידן. אונטער דער וואַכאַמער אויג פון רבי'ן, און דאָס התעוררות וואָס האָט געשטראָלט פון זיין הנהגה, זיינע טישן, זיינע דרשה'ס און פערזענליכן אינטערעס מיטן לעבן פון זיינע חסידים, – איז אין זיין קהלה אויסגעוואַקסן אין פאַרלויף פון לעצטן פערטל־יאָרהונדערט **אַ נייער דור פון באַגייסטערטע יונגע חסידים** וואָס אונטערשיידן זיך כמעט לגמרי נישט פון אָמאָליקן סיגעט און סאָטמאָר, און וואָס זענען מיט שטאָלץ ממשיך דעם דרך פון אבות אבותיהם.

המשך

אָבער די השפּעה פון סאָטמאָרער רבי'ן זצ"ל איז ווייט אַריבער די גרענעצן פון זיין אייגענער גרויסע קהלה אין וויליאַמסבורג. אין משך פון די יאָרן זענען איבער דער גאַנצער וועלט אויסגעוואַקסן אַ צאָל גרעסערע און קלענערע סאָטמאָרער קהלות, מיט אייגענע מוסדות וואָס האָבן דירעקט און אומדירעקט בעאיינפלוסט אויך אָנדערע קריינן צו אַ מער תורה־דיקע אויסגעהאַלטנקייט אין קאָנסעקווענץ. אין די טעטיקייטן פון די סאָטמאָרער קהלות און מוסדות האָט זיך פאַר אַלע יאָרן געפילט די השפּעה און השראה פון רבי'ן, וועלכער האָט כסדר מעורר געווען זיינע חסידים און אַנהענגער זיך פעסט צו קלאַמערן אָן פֿשרות אין אויסגעטרעטענעם דרך האבות.

סאָטמאָר אין ארץ ישראל

אין יאָר תשי"ד, נאָך דער פטירה פון הגאון ר' ראובן בענגיס זצ"ל, דער רב פון דער „עדה החרדית" אין ירושלים, האָט די הנהלה פון דער „עדה החרדית" אויסגעקליבן דעם סאָטמאָרער רבי'ן זצ"ל אלס זייער רב, טראָצ־דעם וואָס ער איז פאַרבליבן וואוינען אין אמעריקע. מערערע מאָל אָבער האָט דער רבי באזוכט דאָס הייליקע לאַנד און טראָץ זיין שוואַרפע געגנער־שאַפט צו ציוניזם און די מאָדערנע אידישע מדינה, האָט ער פאַקטיש אַ סך געבויט אין ארץ־ישראל. אויסער די גרויסע סאָטמאָרער ישיבה „ויטב לב" און עגליכע מוסדות אין ירושלים האָט ער געלאָזן אויפבויען אַ צאָל גרויסע שיכונים „רב טוב". אַ גרויסער סאָטמאָרער שיכון מיטן נאָמען „קריית יואל" געפינט זיך אין בני־ברק וואָס נעמט אַרום הונדערטער משפחות מיט אַ פאַר־צווייגטן נעץ פון מוסדות תורה, הצדקה והחסד. אַ שיכון „רב טוב" געפינט זיך אין דער קטמון געגנעט פון ירושלים און נאָך איינער נעבן דעם שיכון פון „עזרת תורה".

פאַרצווייגטע צדקה טעטיקייטן

צו דעם דאַרף אויך דערמאָנט ווערן זיין גרויסע צדקה פאַר נויט־באַדערפטיקע יחידים אין ארץ ישראל און אין דער גאַנצער וועלט. אלס בעל צדקה איז ער באטראַכט געווארן ווי אַ יחיד בדורו. זיין שטוב איז תמיד געווען אָפן פאַר פיל נצרכים נישט בלויז פאַר אן עצה און ברכה, נאָר טאָקי פאַר פראַקטישער הילף. ניט אַזוינע קיינער וואָס זאָל צו אים קומען פאַר אַ טובה אָדער נדבה, און זאָל אַוועק אַ ליידיקער. אפטמאָל איז ער געווען געצוואונגען זיך צו באַרגן געלט, בכדי נאָכצוקומען די פולע בקשות פאַר הילף. אַזוי האָט ער אויך גלעלערט זיינע חסידים צו געבן צדקה ביד נדיבה ורחבה יעדן נצרך. און אַזוי זענען טאָקי די סאָטמאָרער קהלות איבער דער וועלט אַ מוסטער מיט זייער צדקה, מיט זייערע מוסדות פון „גמילות חסדים", „הכנסת כלה", „ביקור חולים" א. א. וו.

„קריית יואל" אין מאָנראָו

מיט בערך 10 יאָר צוריק איז ער שווער קראַנק געוואָרן און אויף די עצה פון דאָקטוירים צו ענדערן די לופט, האָט די סאָטמאָרער קהלה באשלאָסן אויפצובויען אַן איינוו וואוין־שטעטל אין מאָנראו לעבן ניו־יאָרק. צוזאַמען מיטן רבי'ן האָבן זיך דאָרט באַזעצט אַ גרעסערע צאָל משפחות פון חסידים, וואו זיי האָבן אויפגעבויט אַ גרויסע פראַכטפולע שול און אַנדערע מוסדות, מיט די מעגליכקייטן פאַר פיל מער משפחות זיך דאָרט איינצוואָנדערנען.

טראָץ זיין קראַנקהייט האָט דער רבי פאַר דער לעצטע צען יאָר ממשיך געווען מיט אַלע זיינע כוחות, – אָפטמאָל האָט מען אין זיי געזעען **איבער־מענשליכע כוחות** – זיין עבודת ה'. אַ שבת, אַ יום־טוב, אַ חודש תשרי, די דרשות פאַר תקיעת שופר, כל נדרי און הושענה רבה, די נעוונים, הושענות און הקפות, איז ביז לעצטנס אָנגענאָגנען כמעט ווי אין די אַמאָליקע יאָרן. טויזנטער חסידים פון אַלע וועלט־טיילן פלעגן דאָ שטראָמען בכדי נהנה צו זיין פון זיין השראה וואָס האָט אָנגעהאַלטן ביז צום לעצטן טאָג פון זיין הייליק לעבן.

גוואַלטיקער טרויער אין דער תורה־וועלט

דער גוואַלטיקער טרויער וואָס האָט אַרומגענומען די גאַנצע תורה־וועלט וועט ס'איז באַקאַנט געווארן די ידיעה פון זיין פטירה, האָט זיך קלאָר געזען אין דער רייזיקער לווי', וועמענס אָנטיילנעמער פון אידן פון אַלע וועלט־טיילן, זענען געשאַצט געווארן אויף בערך הונדערט טויזנט מענטשן. הספדים, אין וועלכע ס'האָבן זיך באַטייליגט צענדליגער טויזנטער אידן, זענען אין די לעצטע וואָכן פאַרגעקומען אין אַלע גרעסערע קהלות איבער דער וועלט. פילע טויזנטער אידן האָבן זיך אויך באַטייליקט אין דער הקמת המצבה, וואָס איז פאַרגעקומען אין מאָנראָו אַ וואָך דער לווי'.

דער רבי זצ"ל האָט אין פאַרלויף פון זיין זיבעציק יאָר אָנגעשריבן און געזאָגט אַ סך תורה. פול תשובות זיינע אין הלכה, געפונען זיך אין ספרים פון אַנדערע רבנים און מחברים, און תורה־ס וואָס ער האָט געזאָגט ביי פאַר־שידענע געלעגענהייטן זענען פאַרצייכנט געווארן פון חסידים און מקורבים. זיינע תורה־ס ווערן זינט תשכ"ט אַרויסגעגעבן אין ספרים, פון וועלכע ס'זענען ביז איצט דערשינען זעקס בענדער על התורה מיטן נאָמען „דברי יואל" און אַ קונטרס „מהר"י ט"ב" פון דברי תורה ומוסר ל„ימי השובבי"ם און ד' פרשיות". ווייטערע בענדער פון זיינע תורה־ס ווערן איצט געגרייט צום דרוק.

מיטן סאַטמאַרער רבין זצ"ל אין בערגען־בעלזען

פון דער רעדאַקציע: די דאָזיקע שילדערונג וועגן סאַטמאַרער רבין איז געשריבן נעוואָרן פון אַן אונגאַרישער שריפטשטעלער די. פערענץ קענעדי, וועלכער איז נעוועז צוזאַמען מיטן רבין אין דער בארימסן צוג פון אונגאַרישע אידישע פערזענלעכקייטן וועלכע זענען דורך דעם שוחד פון קאַסטנערן, אָפּגעפירט אין נעוואָרן אין אינטערנירונגס־לאַגער אין בערגן־בעלזען אין שפעטער פון דאָרט נאַכאמעריקע צוגעוואָרן קיין שווייץ. דר. קענעדי איז אויך נעווען צוזאַמען מיטן רבין אין בערגן־בעלזען און ער האָט פאַרשפּענליכט די דאָזיקע שילדערונג אין דער אונגאַרישער צייטונג „אַי־קעלעט" מיט 20 יאָר בעת דעם רבי'נס באַזוך אין ארץ ישראל. סאָקע דערפאַר ווייל זי איז געשריבן נעוואָרן פון אַן אָפּגעפּעמדעטסדיק איד, איז באַזונדערס אינטערעסאַנט אוּן כאַראַקטעריסטיש

★ ★ ★

די וויכטיגדיגע שורות וועלן זיך נישט נעמען מיט דעם רבי'נס פאַליטישע איבערצייגונגען. איך מוז באַלד באַמערקן, אַז איך בין נישט אייניג פון זיינע חסידים. אָבער אפשר קען איך אַביסל בייטראָגן צו כאַראַקטעריזירן אוּן שילדערן דעם פאַרטרעט פון אָט דעם אויסטערגעוועלנלינן מאַן. דערמיט וואָס איך וועל דערצייל׳ן וויי אַזוי איך האָב נעזען דעם רבי'ן פון דער נאָענט אין מיר פון פּוּן עטליכע חדשים צייט, אין דעם קאַנצענטראַציע־לאַגער אין בערגן־בעלזן, וואו מיר זענען צוזאַמען אין געפאַנגענשאַפט, אין אַזאַ אָרט אוּן אין אַזאַ צייט, וואָס דאָרט אוּן דערמאַלט האָט זיך טיפֿער אַריינגעווירן יעדע מענטש׳ס אמת׳דיגער כאַראַקטער.

מיט 15 יאָר צוריק, דעם 2־טן יולי 1944 (דאָס אָרטיקל, ווי גוּזאָגט, איז געשריבן נעוואָרן אין יולי 1959, רעדאַקציע) האָב איך צום ערשטן מאָל באַקענט דעם סאַטמאַרער רבי'ן בייַ דער אונגאַרישּ־סלאָוואָקישער גרענעץ אין מאַדיאַר־אָוראַ, וואו אונזער צוג איז געבליבן שטיין פאַר צווי טעג. עס האָט געדאַפּט אַנטשיידט ווערן, צי דאָרף אונזער טראַנספּאָרט פאָרט קיין „אוישוויץ" אין פּוילן, אָדער קיין „אוישפּיץ" אין עסטרייך. דאָס איז געווען די קאַדידאַלע פראַגע וואָס דירעט פון טראַנספּאָרט, דער אונטער־שאַרפֿירער האָט געדאַרפט באַשליסן. דעם אונטערשיד צווישן די בייַדע – צווישן „אוישוויץ" אין „אוישפּיץ" – האָט יעדער פון אונז גוט פאַרשטאַנען...

עמיצער פון אונזער גרופּע האָט אויסגעפינען בייַם קאָנדוקטאָר, אַז זיין „מאַרשרוט צעטל" ליטעט קיין אוישוויץ. דאָס מיינט, אַז דער טראַנספּאָרט דאָרף אָפּגעפירט ווערן אין דעם פאַרניכטונגס לאַגער „אוישוויץ". מען קען זיך משער זיין וואָס פאַר אַ פאַרצווייפלונג עס האָט געהערשט צווישן אונז, ווען מיר זענען דאָס דערגאָנגען.

די וואַגאָנען פון טראַנספּאָרט זענען דערווייל אַרויסגעוروקט געוואָרן אויף זייטיגע רעלסן, אוּן דאָרט, אינעוויניג אין די וואַגאָנען, אוּן אויף אַ שטח פוּן דריי מעטער בייַ בייַדע זיידן פון די רעלסן, האָבן מיר דורכגעלעבט די דאָזיגע צווייַ צעפאַרפולע מעת־לעת׳ן.

בייַ דער זיידן פון דער רעלסן האָב איך באַמערקט אַ איד מיט אַ כּמעט־גרויער באָרד, וואָס זיין פּנים האָט אויף מיר נעמאַכט אַ געוואַלדיגן איינדרוק. זיינע בייַדע אַלאַבאַסטער וויייטער־פּינגער זענען געווען אַרייַנגעשטעקט אין די ערמעל־לעכער פון זיין וויייסן וועסטעל, אוּן אַזוי האָט ער געשפּרייזט אַרויף אוּן אַראָפּ אַ פאַרצונטער, מורמלענדיג אין זיך תּפילות אָדער מעלאָדיעס אָרומשפּרייזנדיג ווי אַ פאַרוואונדערטער לייב. איך וויייס נישט צי האָט ער נעזאָגט תהלים, צי האָט ער מיט פאַרצווייפלונג געטראַכט וועגן דעם שערעקליכן גורל. איך האָב נאָר אַזוּיפיל נעוועז אַז ער איז שטאַרק צעטראָגן. אַזוי האָט ער געשפּאַנט מיט אַן אַרגאַנגאַלאָזן קאָפּ עטליכע שריט צווישן דעם באַאַרגנטן אַלעמיינעם עולם. אויף מיין פראַגע צו איינעם פון מיינע באַקאַנטע, ווער איז דאָס דער דאָזיגער מאַן? האָט ער מיר געענטפערט: דאָס איז דער סאַטמאַרער רבי, הרב טייטלבוים! – און ווער עס איז מיט מיר אינאיינעם, די זענען זיכער אָפּגענומען פון צרות... – האָט מיין באַקאַנטער צוגעגעבן מיט זיכערקייט.

איך האָב ביז דאַן נישט געהערט פון אַזאַ רב. ביי מיר איז די וועלט פון די פרומע אָרטאָדאָקסישע אידן סיי ווי פרעמד געווען. און כ׳האָב פריער קיינמאָל נישט געהערט פון קיין סאַטמאַרער רבי'ן. עס איז דעריבער קיין וואונדער נישט, וואָס מיין סקעפּטיצישן האָב איך נישט געקענט באַגרייפן ווי אַזוי מענטשן קענען זיין אַזוי זיכער בייַ זיך, אַז וויבאַלד „דער רבי" איז מיט אונז, האָבן מיר גוטע אויסזיכטן אינדערצוקומען דעם גיהנום. – שפּעטער האָב זיך אָבער איבערצייגט, אַז די האָפענונגען זענען געווען באַרעכטיגט.

די אונגאַרישע שאַנדאַרן האָבן זיך געמוטשט דערנענטערן צו די וואַגאָנען, אָבער די עס־עס לייט האָבן זיי אוועקגעשיקט באָפעלעריש. אין די דראַמאַטישע שעה׳ן האָט דר. קאַסטנער אין בודאַפּעסט אינטערוווּנירט. ענדלעך איז אונזער צוג נעריכטעט געוואָרן אַנשטאָט אין דעם טויטן־לאַגער אוישוויץ, אינעם אָנגעבליבן „אוישפּיץ". אוישוויץ איז כלומרש׳ט געווען אינדערפולט, אוּן דערפאַר האָט מען אונז אפּירט קיין בערגן־בעלזן.

אין בערגן־בעלזן האָב איך משך פון 5 חדשים צייט צוועלאוינט צוזאַמען מיט׳ן סאַטמאַרער רבי'ן אין דעם „ע" מענערי־בלאָק. ווי־אזוי דאָס האָט זיך געקענט געשען וויייס איך נישט, אָבער עס איז אַ פאַקט, די דיישטן אַלייַן האָבן אים פרוי־ביט, ער זאָל מען וויייטער טראָגן די באַרד, וואָס דער רבי פלעגט אויסצאַהאַלטן, דורך גיין אַרומגעצוינדעט מיט אַ טיכל דעם פּנים, צו מאַכן דעם אָנשטאַלט אַז ער לוידט פון צייַ־וויייטאָג.

דער רבי האָט אויך נישט נהנה געווען פון די לאַגער עסנס. ער האָט געלעבט בלויז אויף קאַרטאָפל אויסגעקאָכט אין איינפאַך וואַסער. לויט ווי איך וויייס, פלעגט ער פאַסטן צוויי־דריי טעג אין דער וואָך.

דאָס קול פון סאַטמאַרער רבי'ן האָט מען אין באַראַק געקענט הערן כמעט אַ גאַנצן טאָג. ניין, נישט רעדט האָט מען אים געהערט, נאָר ער האָט אַ גאַנצן טאָג מתפלל געווען, אָדער לערנט. ער האָט געהאַט עפעס אַ מין טריי־עריג ניגון׳דל, אַ ווייַנענדיגע תנוּחה, וואָס האָט אונז אַ סך אויפגעוועקט אין די שפּעטע נאַכט־שעה׳ן אין אונז נישט געלאָזט איינשלאָפן. – איך אַליין האָב זיך אויסגעלערנט די דאָזיגע תנוּחה, אוּן פאַר לאַנגע יאָרן פלעגט מיר די תנוּעה באַגלייטן אין קאָפּ, אָלס טריי־עריגער זכרון פון יענע טראַגישע צייטן. דאָס טריי־עריגע געזאַנג פון דעם רבי'ן האָט אַ סך איינוואוינער פון די באַראַקן דערנערוירט, אָבער נישט מיך. איך האָב געוואוסט אַז דער רבי איז מיט די דאָזיגער תנוּעה מתפלל צו ג־ט, ער בעט רחמים, ער קעמפט קענן דעם שרעקליכן גזר־דין אוּן איז מתפלל נאָך אַ ישועה.

דער סאַטמאַרער רבי איז אפילו אין דעם שמוציג באַראַק געווען קריישטאַל ריין. עפּעס האָבן די שמוץ אוּן די אימפּלייט נישט געמאַט קיין שליטה אויף אים. ער פלעגט אַ סך צו לינן אויף זיין געלעגער, אוּן די רבציק אוּן זיין גבאי, אַ יונגער האָרעד מאַן, פלעגן אים באַדיענן מיט אינערגעגנקיט, אוּן גאָהאַלפּן צוגרייטן דאָס אָרימע עסן, ער זאָל קענען טאָן זיין עבודה.

זיין מאַעסטטישע אוּן וואונדערבאַרע צורה האָט יעדן באַצויבערט. איך בין מדה: איך אַליין האָב געפילט זיין השפּעה אוּן צויבער. דאָרט, צווישן די שטעכל־דראָטן, אין שמוץ פון מלאך המות, אָפּגעשוואָכט ביז גאָר, האָב איך אויך אָנגעהויבן צו גלייבן אין הימלישן כח. איך האָב אַ סך באַמערקט אַז ווען דער רבי האָט מתפלל געווען, אָדער ווען ער האָט בלויז געזונגען זיין ניגון׳דל אַן וועדטער, זענען די אויגן פון אונז אַלע געווען פאַרלאָפן מיט בלוטיגע טרערן.

איינעם אַ זומערדיגן טאָג, האָב איך געבעטן דעם יונגן גבאי, אַז ער זאָל אויס־פּועל׳ן בייַם רבי'ן פאַר מיר אַן „אויטאָגראַף" (אַן אונטערשריפט, וואָס מען נעמט געווענליך בייַ באַרימטע פערזענלעכקייטן). באַלד איז געקומען דער ענטפער: דער רבי האָלט נישט אַז אייַער בקשה איז אירגט אָקטוּאַל...

די וואָכן זענען גלאָפּן. דער סאַטמאַרער רבי האָט מיט סבלנות אוּן מיט באַשײדנקייט צוליטן אוּן מיטנעמאַכט די שוועריע צייַט. ער האָט נישט מתרעם געווען אוּן אָנגענומען פאַר גוט די שוועריע נסיונות. נאָך איינמאָל האָב איך אים

נאָך דער באַפרייאונג פון לאַגער, דאָס ערשטע סנדקאות אין דער שווייץ

געזונט ווען ער איז אַרויס פון גרעדולד. דאָס איז געווען אין איינעם ם שבת נאָכמיטאָג, אינמיטן לערנען ווען ער האָט מפלפל געווען מיט דעם דעבראציניר רב הרב שטראססער (הגה"צ רבי שלמה צבי שטראססער זצ"ל). די אויג פון סאטמאַרער רבי'ן האָבן געווארפן בליציג פונקן. – דער 90־יאָריגער רב שטראססער האָט זיך בעגיבן פאַר דער תקיפות־דיגער שטעלונג פון סאטמאַרער רבי'ן.

שפעטער בין איך געווארן שטארק דערנענטערט צום סאטמאַרער רבי'ן. און געשען איז דאָס דורך די פאלגענדע סיבות:

עס איז מיר געלונגען צו געווינען דעם צוטרוי פון עטליכע עס־עס לייט, דורך אונטערקויפן זיי מיט פאַרשידענע שוחד, און איך האָב מיט זיי אַנגענאַלטן גוטע באַציאונגען. פאַר'ן פריי־ן פונעם שוחד וואָס איך האָב זיי געגעבן, פלעג איך קריגן פון זיי צייטונגען, די עס־עס לייט האָבן באַזאָרגט געבאַלסעם צייטונג „דאָס דיימשע ריידך", דעם „פעלקישער באַבאַכטער" די· פּויעשבורגער „גרעניצבאָטע", און אַנדערע דייטשע צייטונגען. חוץ דעם פלעג ך די דייטשע עס־ עס לייט מיר טיילמאָל בעזונען אין בריוו און לעקוואר. אָבער די צייטונגען זענען געווען דאָס וויכטיגסטע. דאָס איז געווען אונזער גייסטיגע שפיז, און איך לאָגער האָט דאָס פאר אונז זייער פיל געמיינט. מיר האָבן אָפטמאָל געשעפט דערמוטיגונג פון די פאַרשידענע באַריכטונגען מין די צייטונגען, און געהאָפט אויף דער באַפריאונג.

די נייַע באַריכטן האָבן מיר יעדען אָונט פאַרשפּרייט אין די באַראָקן צווישן די העפטלינגען. דערצו האָט נאָך דער באַריכטער אידיש־אונגאַרישער פּובליציסט בעלא זשאָלט צוזאַמענגעבן זיינע קאָמענטאַרן און אויסטיטשונגען פון די טורקענע נייַעס, וואָס דער לאָגער האָט געשלונגען מיט נייַגיריגקייט. אַזוי אָרום זענען מיר נעווארענ געוואָרן וועג דער אליאַנטער אינוואַזיע אין נאָרמאַנדי; מיר האָבן בעהערט די נייַעס וועגן דער ווידערדערבאָבערונג פון וואַרשא און פּאַריז, און מיר זענען אויך געווארענ געוואָרן וועג דעם נישט־ געלונגענעם אַטענטאַט וואָס איז געמאַכט געוואָרן קעגן היטלערן.

אין איינעם אַן אינדערנאַכט האָט דער סאטמאַרער רבי צו מיר צוגעשיקט זיין גבאי, און מיך געבעטן אַ נעפּעלינקייט. היות דעם רבי'ס בעלעגער איז וויַיט פון מיינעם, און דער רבי'ן האָט נישט צו באַריכטן וואָס וועלן פאָרגעלייגט אין אַ שטילן טאָן, און חוץ דעם לייגט זיך דער רבי אויף זיין בעלעגער נישט אין דער צייט ווי ער אַנדערע העפטלינגען, דערביבער בעט ער מיך אַ טובה, איך זאָל אים פאָרלייגען די נייַעס באַריכטן פּריער. איידער איך גיב איבער דער באַריכטן פאָר'ן גאַנצן באַראָק. איך האָב מיט צופּרידנהייט מסכים געווען נאָכצוקומען דעם רבי'נס פאַרלאַנג. יעדן אָונט אום האַלב־זיבן פלעג איך גיין צום רבין'ס בעלעגער אין איבער בעזאָגן די וויכטיגסטע נייַעס און פאַליטישע בעשעענישן. דער רבי האָט מיט אינפאָרמאַציע זיך צוגעהערט. עד האָט מיט קאַלטקייט און אַפאַטישער גלייכגילטיגקייט אופּגענומען די נייַעסן וועגן די זיגן פון די פאַרלייגענ

אף זה פרק מרתק מתוך „נס הצלת התורה" בימינו

האדמו"ר זצ"ל מסאטמר שניצל ברגע האחרון ברכבת של פדיון־שבויים מברגן־בלזן

ככל שמעיינים מקרוב ומתעמקים יותר ויותר בשרשרת־הפלאות של הצלת התורה בעידן השואה ומבהרים לעצמנו את גודל חסדי ה' שהותיר לנו להצלה ולפליטה כמה וכמה מנושאי דגל התורה בדורנו ומראשי מרבצי־התורה הן בעולם הישיבות והן בעולם החסידות — כן מתפרצת מתוך מעמקי חדווי של דורנו דור העמנה והיגון אותה קריאה של השתאות והשתוממות:

„חסדי ה' כי לא תמנו, כי לא כלו רחמיו" — על אף הכל!

עם הסתלקותו של האדמו"ר והגאון מסאטמר רבי יואל טייטלבוים זצ"ל חשוב להעלות מחדש, ולו בתכלית הקיצור את פרשת הצלתו המופלאה מכל מופלא — —

המלאך המושיע, אשר שקד בכל שנות מהלכה של מלחמת השחמד ביבשת אירופה, להוציא ולהציל מתוך להבות התבערה הנוראה שורה שלימה של אישים דגולים, נושאי לפידי התורה בימינו —

הרי אותו מלאך־מושיע לא הירפה ממשימת־ההצלה ולאחר שהציל כמה מיחידי־סגולה ממאורי התורה בפולין ובליטא, בגליציה ובורמניה, התרחש ממש בשלב האחרון של מלחמת־ההכחדה הנאצית נס ההצלה של ראש גלות הונגריה, האדמו"ר מסאטמר.

והיכן התחולל הנס? במחנה־הזוועות של ברגן־בלזן, אשר הפך לקבר אחים להבות מבני־ישראל.

והאיך התחולל הנס? בדרך מוזרה ביותר, כתוצאה מפעולות־שידול אצל ראש המרצחים האכזריים, הימלר.

דווקא כעת, לאור מפעל־השיקום והתקומה של חסידות סאטמר, יודעים להעריך ולהוקיר את עצמת הנס הזה!

השם „סאטמר" נתפרסם בעולם ה־יהדות עוד זמן רב לפני מלחמת־העולם השניה. מפאת הישיבה הגדולה שנוסדה שם על־ידי הגאון רבי יואל טייטלבוים, בנו של בעל „קדושת יום־טוב" ונכדם של גאוני הונגריה בדור הקודם, בעל „שמחת משה" ובעל „ייטב לב". עד שהחדפקה סופת־הכליון בשערי יהדות הונגריה המשיך האדמו"ר מסאטמר לעמוד בראש ישיבתו ולנהל בריחה איתנה את עדת החסידים. משפלשו הנאצים להונגריה בשנת תש"ד נידסה האדמו"ר מסאטמר להימלט לרומניה, אשר עמה גובל איזור טראנסילוניה, אך נתפס בדרך והועבר למחנה־הריכוז האיום ברגן־בלזן, וביניים של ס"ס הסכימו למכור „רכבת הצלה" שתשוחרר ותועבר לשוויץ, ובתוכה נמצא גם האדמו"ר מסאטמר, שניצל מגיא־התופת וזכה להקים מוסדות רבי־היקף לתורה ולחסידות באמריקה (וגם בארץ־ישראל).

על נתיבי־הסבל וההצלה מסאטמר דרך ברגן־בלזן מספר בירחון „הפרדס", שהופיע אז בניו־יורק בעריכתו של הרב שמואל הלוי פרדס (שנה י"ט, חוברת י'):

„בעת שהצר הצורר השתלט על הונגריה התחיל בציד על הרבי מסאטמר ומשפחתו. לבסוף נשלח הרבי עם משפחתו לבית־הסוהר בקלוזנבורג (וזה אירע ביום ה־ב לחודש מאי 1944 — למספרם).

בשנות המלחמה, בעת צרה ליעקב, כאשר הונגריה היתה עדיין מקום מפלט, מסר את נפשו להציל יהודי פולין ולהביאם להונגריה. מהלמדיניו היו הרבה בתנועת המחתרת (בהונגריה) ה־דות יהודים מברגן־בלזן), במקומו של סאלי מאיר. לעת עתה נמצא בקופתו של ועד ההצלה בשוויץ סך של מליון פראנקים, אבל אשתר לגייס סכומים נוספים...

„...ביום ה־6 בדצמבר 1944 באה הרכבת לגבול שוויץ. במקום נערכה התייעצות מכרעת בין קציני ס"ס קטליף, קרל — ובין קרומץ... הרכבת עצרה שעה וחצי בנקודת הגבול. קרל וקרומיי הופיעו לבסוף ליד הרכבת והודיעו, שהם החליטו להרשות את המעבר לתחום השוויצארי... בשעה 9 בערב עמדה ברכבת מיד תחנת לוסטאנו בשטעוץ רכבת מיוחדת, בצפיה לניצולים... לאחר צפיה מרובה עברה רכבת־ההצלה את גשר הריין בשעה 1 בלילה"...

כך ניצלה „רכבת ברגן־בלזן", אשר בתוכה נמצא האדמו"ר מסאטמר. לפי הדו"ח של „הפרדס", הרי —

„מיד כשנתקבלה הבשורה שהגאון מסאטמר הגיע לשוויץ, התכנסו באמריקה תלמידיו וידידיו ובעלי־בתים חשובים מסאטמר והמחזו, ר' התחילו בפעולות להביאו לאמריקה. בהשתדלותו של מר אלימלך טרס נשיא „צעירי אגודת ישראל", הושג רשיון־כניסה עבור הרבי מסאטמר ומשפחתו וכן עבור תלמידו ומשמשו שו ר' יוסף אשכנזי... בינתיים הושג רשיון־עליה גם לארץ־ישראל ובאו ניה ראשונה נסע האדמו"ר לשם... קבלת־פנים נלהבת נתקיימה ב־חיפה — — —".

זמן מסויים התגורר האדמו"ר מסאטמר בירושלים עיר־הקודש ומשם עבר לאמריקה ניגש לבנות ולהקים את מרכז סאטמר בשכונת וויליאמס בורג, אשר בניו־יורק.

כדי לשקף את מעמדה של סאטמר בתוך יהדות אמריקה, כדאי וזה גם אופייני להעתיק מתוך תיאור נרחב מאת כתב ישראלי בניו־יורק:

„חסידי סאטמר אפשר לפגוש בכל מקום בעולם, אך מרכז חסידות סאטמר נמצא בארצות־הברית. השפעת האדמו"ר מסאטמר, רבי יואל טייטלבוים, הישיש וממוצע הקומה, מורגשת לא רק בירושלים הישראלית. שם פועלת „העדה החרדית" הקיצונית, אשר הוא נשיאה, אלא גם במדינות אחרות, בעולם החופשי אשר בהן יושבים חסידיו שהקימו מוסדות חסידי סאטמר.

„מרכזה של חסידות סאטמר נמצא בוויליאמסבורג שבברוקלין, ניו־יורק. כאן באזור זה של המטרופולין האמריקני. המאוכלס יהודים רבים, הוקם בתוך מלחמת העולם השניה ה„מבצר" העולמי של חסידי סאטמר, אחרי שרבי יואל, שבתקופת אימי הנאצים ישב במחנה ברגן־בלזן ויצא את הונגריה הכבושה ב„רכבת ההצלה" של ד"ר י. קסטנר המנוח — הגיע אחרי המלחמה לארץ־ישראל ומשם אחרי שהות קצרה לארה"ב.

„כאשר ר' יואל טייטלבוים, שישב לפני המלחמה על כס הרבנית של סאטמר ההונגרית, ואשר נחשב, בצד גאוניותו בתורה, גם ככאריזמטי מוכשר ומתמצא ב„ביג ביזנס" — הגיע לניו־יורק, היה ריבוי וויליאמסבורג, „מדבר שממה" מבחינה רוחנית.

„היום מתרכזים סביב אישיותו של הרבי מסאטמר אלפי חסידים, המתגוררים בווילאמסבורג כמי באזורים אחרים של ניו־יורק. במוסדות החינוך של סאטמר לומדים למעלה מארבעת אלפים ילדים, המודרכים ע"י 200 מורים, מלמדים וראשי ישיבה, תקציבה של הישיבה בלבד, יותר מ־200 אלף דולר... אחת התופעות המעניינות, בה נתקל המבקר „בממלכת סאטמר" היא, כי קהלה זו חיה את חייה כקולקטיב מאוחדן אשר חבריו ערבים זה לזה...".

ממלכת סאטמר בוויליאמסבורג

וויליאמסבורג — זו בעצם כיום הזה „עיירה" נפרדת כשלעצמה, אם אפילו רשמית נחשבת אך ורק כאחת „השכונות" במסגרת ניו־יורק רבתי.

היא שוכנת אמנם, במרכז סואן וגועש של כרך־הענק — בצילם של גשרי־המעבר השוקקים תנועה בלתי־פוסקת ביום ובלילה, המוליכים מלב העיר מאנהטן לעבר ברוקלין, האיזור הכי־מאוכלס במדינת ניו־יורק כולה.

וויליאמסבורג, שהיתה לפני כמאה שנים מושבה נכבדה ויוקרתית של חוגי האצולה בניו־יורק — היא שנכבשה תוך השנים האחרונות במשך תקופה קצרה יחסית, כ„מטרופולין של חסידות סאטמר", וכיום היא נתפרסמה בעולם כולו כאחת „האטרקציות" כמוקד־משיכה לתיירים מכל קצוי תבל.

וזה אל נכון מבצע־כיבוש עצום, בעל תוצאות מרחיקות־לכת לגיבוש ייחודה היהודי של יהדות אמריקה כולה.

חשיבותה של וויליאמסבורג החסידית בולטת הן כלפי־פנים והן כלפי־חוץ.

כלפי־פנים — משום שבוויליאמסבורג נתגבש, מחדש, או מה שיותר נכון לומר: צמח וקם לתחיה הווי־חיים יהודי־מקורי על כל סממניו האופייניים, ללא שינוי כלשהו, כפי שחיו יהודים מדורי־דורות בעיירות מזרח־אירופה, וליתר דיוק: באיזורי גאליציה, רומניה והונגריה, אשר השם „סאטמר" מסמל אותן ומשמש כיום הזה אספקלריה נאמנה להן.

כלפי־חוץ — מפני שאותה צורת־חיים חסידית טיפוסית, אותו צביון־הווי מודגש ומופגן, מכריז על כל צעד ושעל: הנה, אני יהודי! יהודי אני במאה אחוזים! יהודי בכל רגעי היממה, בכל ניד עפעפי, בתוכן ובחוזות, בבית ובחוץ, בבית המדרש וגם בבית־החרושת, גם בישיבה וגם בסדנא — יהודי אני!

לא במקרה נוצרה בשנים האחרונות ספרות שלימה באנגלית על אודות „וויליאמסבורג החסידית". צלמים מכל הסוגים, חובבים וגם מקצוענים, עוטים עליה בכל הזדמנות, כדי לחטוף טיפוסים יהודיים ססגוניים, כפי שהתהלכו פעם במרכזי הקיבוצים היהודיים שביבשת אירופה.

גם העתונות הגדולה באמריקה, הצמאה במיוחד „למשהו חדש ושונה", מתלבשת מדי פעם בפעם על וויליאמסבורג.

צריך לומר שעל אף הזרות והמוזרות שבצורת־חיים זו בעיני העתונאים הגויים, מורגשת בכמה תיאורים מפרי עטם נימה אוהדת וכלל לא לגלגנית.

במטרה להמחיש את הדבר, איך העולם הגדול מביט על וויליאמסבורג, בחרנו במדור זה צרור של צילומים, השאובים כולם מתוך העתונות האמריקאית הכללית.

הצילום המרכזי — של עריכת „משתה שנתי" לטובת מוסדות־החינוך של סאטמר, שהתקיים לפני שנים אחדות הועתק מתוך העתון הכי־נפוץ באמריקה ושמו „דיילי ניוס".

בשולחן הנשיאות בחגיגה ההמונית בולטת דמות דיוקנו של האדמו"ר מסאטמר זצ"ל.

בתמונה למטה מימין — קטע מתוך שיעור בחומש באחד החדרים של סאטמר בברוקלין — כל הלימודים במוסדות אלה נערכים בלשון אידיש.

בתמונה האמצעית, למטה — סדנא גדולה בברוקלין לחייטות, אשר בה מועסקים כמה מחסידי סאטמר, מגודלי זקן ופיאות. זה אמנם מזכיר את סוייט־שאפ" (סדנת הזיעה) מלפני שנים רבות, לעת נחשולי ההגירה היהודית מאירופה לאמריקה.

בתמונה בפינה למטה — צעיר בלבושו החסידי המקורי הלומד בכיתות הנמוכות של „ישיבת תורה ויראה" בהנהלת אנשי סאטמר.

רבינו הקדוש בארץ ישראל

בדרכו אל המקומות הקדושים

במחיצת כ"ק האדמו"ר מסטמר זצוק"ל חודש לפני הסתלקותו

— מאת צבי רוזן —

שורות אלה הנכתבות לאחר הסתלקותו של כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זי"ע, לא ניעדו מדי לחבוע תשומת לב, לספר את הזדמנות היחיד והשונים בחייו רבי־הנעלים והשעורים בחברתו ביחידות, מיוחדה ובעיקר מתוך הנוי החדדי פנימה על דיבי מאמר והבדיל בבר, או מדי לתאר את קורי דיוקנו של צדיק אלהיקדוש בקדוש, מאמאמר גדול, עקם בהלכה ועתיר מעשים.

גדולה הבישיטה הזו מאתנו, מה גם שביקשנו להתדקק לבחינה זו גם אלמלא פקד בשבוע זה אסון הסתלקותו את הזדמנות האמצעה, שכולל, בין הקשורים בו ובין אלה שהלכו והלכים בדרכי רבותיהם שלהם — כולם מאוחדים בהערכת הסתלקות כאבידה גדולה. וכל כך למה? אולי עתה, לאחר שכבר איננו אתנו ובכך הלך לישיבה של מעלה, נתעשת עוד יותר הרושם בלבנו כניסה על הנ כיה שזכינו בה לשהות במחיצתו, לקבל שלום ממנו, להגיש לו "קוויטל", ל,פדיון נפש" ולזכות בברכה מפיו, וכל זאת מימש לפני חודש, בחודש האחרון לחייו על־אדמות.

לא שיערנו, כמובן, כי חודש ל־אחר מכן תתאחד היהדות החרדית כולה להלוית נדיר זה של אבל משר־תו, הסדיים נלהבים שלו כמו כל יהודי חרדי, שמעבר למחיצת החב־דלים בשיטות ובדרכי המאבק — אין ולא היו חילוקי דיעות על מע־מדו הרם ואישיותו הסגולית. ביקר שנו, כאמור, בלא זה להציג לפני קוראים רשמים מאותה חוויה עזה שהותירו בלבנו הביקור המרתק ורב־העוצמה הזה.

כמה דקות בלבד שהינו במחיצתו, יותר מזה אי אפשר היה, שהרי על כן כבר היה בהחלשתו הנוראה, אך היה זה אחד הביקורים היותר מש־פיעים עבורנו באר"ב, ונשאר לנו מזה רושם עז וכביר, חוויה חסידית בלתי הזורת ובלתי מתערערת, שגר־עינה הפורה נעטו עמוק בחדרי הלב ואין אתה יודע עד מה רחבה הש־פעתו לימים יבואו.

■

דמות מלאכית. בעלת פנים חלקות, אדמדמות, ללא קמט קל כשל תינוק שלא טעם טעם חטא. עיניים כחולות, מאירות, מלטפות בחמלה עמו־קה. זקן לבן כשלג, מפואר קצוצה, ולצידיו גולשות בנחת פיאות השיבה. כל תנועה נעשית בקצב איטי, בשל־מות רוגעת, שכולה מחשבה ואצי־לות של דעת וקנים. כך היה קלסתר קודשו, זיו פניו. הוא הושיט יד חי־וורת ל"שלום", לאורח מישראל — ומנגד חזינו בקלסתר של מלאך כ־חמים...

על השולחן לפנים מונחים היו ב־נפרד ה"קוויטלעך" כשמתחתם ה"פד־יון" מידי החסידים שפקדו את הח־דר פנימה אחד אחד. מעבר לשולחן, שעליו נערמו הפיתקאות, היה מלון מאיר שממנו אפשר היה להבחין ב־נוף של חצר הבית. בחצר הלרוקה ניצבה כורסת קש. לפניה בריכת ד־גים כחילה ומסביבה דשא וצמחיה. בחדר הקבלה, בקודש פנימה, ארון ספרים גדוש — ובפינות החדר ני־צבים הכן האברכים, המשמשים ב־קודש. מתאמצים הם להבין כל תנועה קלה של רבם הישיש, לפתור מש־מעותה ולמלאות רצון־קודשו כהרף עין.

הרבי מביט, ללא משקפיים, ב"ק־וויטל", מבחין בכותרת "ירושלים" — ומחזיר את ה"פדיון" תורה לידי. המשמש הניצב הכן משמאל למקום מושבו של הרבי, ממהר להבחיר: מאוחרי ארץ ישראל אין הרבי נו־טל פדיונות. לאחר מכן, בצאתנו, י־ספר אחד החסידים על אחת מהנה־גות הקודש של הרבי: את כל כס־פי ה"פדיון" מחלק הרבי לצרכי צד־קה. אין הוא מותיר מהם מאומה ב־ידו. אך יחד עם זאת, אין הוא נו־טל מאותיהם המגיעים מישראל, ח־סידים ואוהדים, כספי "פדיון" באר־מרו: מיהודי א"י אין לקחת, להם ברוך לתת... היה זה אות נוסף לאה־חבתו העמוקה את ארץ ישראל ויהו־דיה, מכאן אפשר ללמוד על הערכ־תו וחיבתו לכל מה ששייכה את ארץ ישראל, להבדיל ממלחמתו בציונות והתנגדותו לכל מה ששייכה המדינה.

השיחה הקצרה לאחר מכן עם הרבי החלוש, שמבט קודשיו חודר בזהן היה ברכות ובאהבה — התנהלה באמצ־עות המשמש. החיוך המאיר, הבהרה המלאכית, שעל שפתותיו האדמומות של הרבי, מוכיחים ומעידים על ה־בנה ותפיסה שונה, ששום מהיצה לא תוכל לה. ברכת הפרידה, הניח־נת תוך כדי אחיזת־יד, יד עזונה וחלקה כשיש, מותירה אחריה רושם מקסים, לבבי, חודר, שישאר לעד.

הרבי מאסאמאר, מנהיג ולוחם ללא חת שעליו כה רבות שמענו בישראל ואיתו לראשונה ראינו באמריקה, הא־ציל לנו בעורב יומי, בחודש האח־רון, ברגע שלום. הדלוק ניצוץ הם בקרבנו. ניצוץ קודש קל כטל ש־נים, שהיה לנכס רוחני נצחי, ואותו ניצוץ קל החניק את גרוננו, מלא את לבנו בתוגה ויגון כאשר ביום ראשון השבוע הגיעה הבשורה המרה של הסתלקות הרב הדומה למלאך ה' צבאות אשר עלה בסערה השמימה.

■

לא הספקנו להכיר את כל אותה ממלכה חסידית בארה"ב, על מפעלי החינוך, מוסדות התורה, הצדקה וה־חסד, שהוקמו ונבנו בעידוד האד־מו"ר זצוק"ל כמסגרת לכינוסה וטי־פוחה של עדתו. סיור מהיר ברובע ווילסבורג, המאוכלס חסידי סטמאר, מוסדות תורה וחינוך, אין בו כדי להשאיר תמונה מדוייקת של היקף חסידות זו.

בדירתו של אחד האברכים, הרב משה לויב וליגמן, שברחוב קליימער בווילסבורג, שמענו מעט על רא־שית ההתיישבות ברובע החרדי, הנס־גר לזנרעה בימי שבת ומועד. כאן נודע לנו, כי כאשר הגיע האדמו"ר זצוק"ל, לפני כשלושים שנה למקום, לא היה בבית מדרשו מנין יהודים לתפילה... די אם נזכיר, כי ביהמ"ד המרכזי ברובע, הניצב כיום בלב לבו התוסס של המקום אין בו די מקום מכדי הכיל את כל אלפי המתפללים. אוכלוסיית הרובע מורכבת לא רק מחסידי סאטמאר, אלא גם מחוגים חסידיים ואחרים. אולי פה המקום ל־ציין, כי גם "שטיבל" של חסידי גור מצאנו כאן.

הצבעון החרדי המובהק של ווילי־מסבורג הוא כסמל לאחיזתה של ה־יהדות הנאמנה בניו יורק שבה רי־כוזים גדולים של אחינו בית יש־ראל. צביון חוק זה נובע מהנהגתו של האדמו"ר זצוק"ל, שהקים את ק־הילתו בבקום, גידר את חומותיו, הציב את מוסדותיה וטבע את חותמו של בנינה ושגשוגה.

לפני שנים אחדות עקר, בהמלצת רופאיו, לעיירה מונרו, המרוחקת כ־מאתיים ק"מ מווילסבורג. מהראוי לייחד מקום לציור מקום מגוריו. ב־כניסה לעיירה החרדית מונרו, בית־לבנים רחב־ידיים, חד־קומתי, על גבעה יחוקה, עטורה עצי סרק מת־נועעים לרוח היום — כך נתגלה לנו, לפני חודש, במבט ראשון מעונו של האדמו"ר זצוק"ל. טיפסנו על הדשא הרך לעבר הבית המפסים, שחלונו־תיו הגדולים עוטים היו בוילונות כ־בדים. אברך צורב ישב בפתח. נחון היה על ספר יו"ד ורשם הערות ב־שוליים. שמש קייציית האירה בקרניה החמות את הגבעה על צמחייתה המו־ריקה סביב. בשביל כבוש לצד הבית המאורך פסעו חרש שלושה אברכים, שוחחו בתנועות ידיים גדולות.

הקדמנו מעט את בואנו למונרו ל־עומת המועד הקבוע לכניסה אל ה־קודש פנימה. בשהות שנותרה הת־בוננו מקרוב בבית הנאה והמרשים הזה, שבו פעם לבו הרגיש של ה־אדמו"ר מסאטמר. הכל מספר בית הצדיק אמר שירה. שירת היקום. ה־חל מהרי הקעסקיל המת־ומים ב־אופק הרחוק ועד קול לימוד התורה שבקע מבה"מ"ד הקטן, מפי שני ב־תורים שישבו באותו חדר מלא־ספ־רים, הצמוד לבית הרבי. הכל נשזר כאן ברגנה מתגנדת לחי העולמים.

עתה, בהינתל עטרת ראשה, בהי־לקח האדמו"ר זצוק"ל, נדם לבו ה־רגיש והאיתן של המרכז החסידי ה־גדול באמריקה — חסידות סאטמאר.

קשה היא האבדה לעדת סאטמאר בארה"ב. אותה עדה רחבה שתקעה משה לויב וליגמן, שברחוב קליימער בווילסבורג, שמענו מעט על רא־שית ההתיישבות ברובע החרדי, הנס־גר לזנרעה בימי שבת ומועד. כאן נודע לנו, כי כאשר הגיע האדמו"ר זצוק"ל, לפני כשלושים שנה למקום, לא היה בבית מדרשו מנין יהודים לתפילה... די אם נזכיר, כי ביהמ"ד המרכזי ברובע, הניצב כיום בלב לבו התוסס של המקום אין בו די מקום מכדי הכיל את כל אלפי המתפללים. אוכלוסיית הרובע מורכבת לא רק מחסידי סאטמאר, אלא גם מחוגים חסידיים ואחרים. אולי פה המקום ל־ציין, כי גם "שטיבל" של חסידי גור מצאנו כאן.

הצבעון החרדי המובהק של ווילי־מסבורג הוא כסמל לאחיזתה של ה־יהדות הנאמנה בניו יורק שבה רי־כוזים גדולים של אחינו בית יש־ראל. צביון חוק זה נובע מהנהגתו של האדמו"ר זצוק"ל, שהקים את ק־הילתו בבקום, גידר את חומותיו, הציב את מוסדותיה וטבע את חותמו של בנינה ושגשוגה.

לפני שנים אחדות עקר, בהמלצת רופאיו, לעיירה מונרו, המרוחקת כ־מאתיים ק"מ מווילסבורג. מהראוי לייחד מקום לציור מקום מגוריו. ב־כניסה לעיירה החרדית מונרו, בית־לבנים רחב־ידיים, חד־קומתי, על גבעה יחוקה, עטורה עצי סרק מת־נועעים לרוח היום — כך נתגלה לנו, לפני חודש, במבט ראשון מעונו של האדמו"ר זצוק"ל. טיפסנו על הדשא הרך לעבר הבית המפסים, שחלונו־תיו הגדולים עוטים היו בוילונות כ־בדים. אברך צורב ישב בפתח. נחון היה על ספר יו"ד ורשם הערות ב־שוליים. שמש קייציית האירה בקרניה החמות את הגבעה על צמחייתה המו־ריקה סביב. בשביל כבוש לצד הבית המאורך פסעו חרש שלושה אברכים, שוחחו בתנועות ידיים גדולות.

הקדמנו מעט את בואנו למונרו ל־עומת המועד הקבוע לכניסה אל ה־

המשך

לעיירה. בדרך נוספת זו, שאורכה ל־
הליכה כעשרים דקות בלבד, עשינו
את דרכנו לביקור בעיירה מונרו. יפה
וירוקה היא דרך כבושה זו והנוף
הנשקף בה נהדר. שביל צר מותקן
להולכי רגל. מתפתל הוא השביל בין
עצים וצמחייה עבותה ומוביל הוא
בסופו ישירות אל לב העיירה התסי־
דית, הבתים הנאים, המסוגננים, ה־
מתגלים לעיני המבקר, השטחים הר־
חבים מצועפי־הדשא, והנקיון המר־
היב — מפתיעים. משאירים את האו־
רח, המבקר לראשונה, ניצב על עו־
מדו. סגנון הבניה יפהפה. כל בית
שונה מעט במבנהו. כולם עם רצ־
פים, חלונות מרווחים וגזוזטראות שו־
פעות. לפני הבתים, רחבת כרי דשא
ירוק ומטופח. עליהם משתקים בעלי־
צות ילדי העיירה ושאון המולהם מ־
שתלב להפליא בנוף הציורי סביב.

מעל הבתים השקטים, השלווים, ה־
ללו שיער־עד גובל עמם, ניצב כשו־
מר ממעל בית המדרש הענק, רחב
המידות, שנבנה עבור כל אוכלוסיית
חסידות סאטמאר באריי"ב. זהו, ככל
הנראה, בית המדרש הגדול ביותר ב־
עולם. מסוגל הוא לקלוט לתוכו ל־
מעלה משמת אלפי מתפללים. ממרכז
התיקרה בהיכל הגדול משתלשלת לה
מנורת בדולח ענקית, המאירה ומפו־
זת באלפי נגהות את פנים ההיכל.
ליד ארון הקודש הצנוע, בפזרח, היה
מקום מושבו המגודר של הרבי צוו־
קי"ל. עתה הוא מיותם. במקום זה
היה הרבי עובד את עבודת ה' מתוך
חסידות מופלגת, בקול גדול ובתנו־
עות רחבות, עד שפניו להטו כלפיד
אש.

שורות שורות של ספסלים מצויות
בביהמ"ד רחב הידיים, אולם אין הן
ממלאות את כולו. משאירות הן מקום
עבור האברכים המתרוצצים הלוך ו־
שוב בעת התפילה. באמצע השבוע
נערכת במקום פעילות תורנית וב־
שעות אחה"צ, לפת ביקורנו, נכחה
בהיכל „ישיבת המתמידים" של מאות
תלמידיה בפיקוחם של מדריכים. מר־
שימה במיוחד חזיתו החיצונית הנה־
דרת, המתרוממת למעלה, של בית־
מ"ד. גרם מדרגות המוביל לפתחו של
האולם, נחלק לשבעה (!) מדורים כדי
לאפשר זרימה שוטפת של אלפי ה־
מתפללים בסיום התפילות והשולחנות.
גם המסדרונות בבנין הם רחבים, ב־
נויים ומסודרים לגישה נוחה. בקומת
הבנין התחתונה מצויה מקוה ענקית
המסוגלת להכיל מאות איש בעת ובו־
עונה אחת לשירותם של החסידים.

בנין אדיר־מימדים זה, המתנשא ל־
רום של חמש קומות, נבנה מתוך מ־
חשבה תחילה, שיוכל לאכלס בקרבו
באחת את כל המתפללים המגיעים
יחדיו מכל תפוצות ישראל לשהות
במחיצת האדמו"ר בימי החגים. לידו
מצויים גם מוסדות הקהילה והחינוך,
שנבנו אף הם ברחבות יתירה ובתכ־
נון לטווח ארוך. כך, במבט חטוף,
נראתה לנו, אורח בא לבקר, אותה
עיירה חסידית מונרו, שנועדה לקלוט
ולאכלס את משפחות חסידי סאטמאר,
במצוות הרבי צוק"ל.

"דאס אידישע ליכט"

די הייליגע צוואה

די ימי שלושים פון דעם רבן של כל בני הגולה דער סאטמארער רבי און ירושלים־ער רב זי"ע וועלכער איז אונז בעווינו אוועק געריסן געווארן, ענדיגן זיך!

נאנט צו דרייסיג טעג זענען אדורך, אבער די טערן פון די פנים־ער, זענען נאך נישט אויסגעטריקנט, דער צער פון דה הערצער איז נאך נישט אויסגעהיילט געווארן. די גאנצע אידישע וועלט באווייניט און באקלאגט די גרויסע אבידה.

כאטש אלע וווינען שפירן אלע דעם חלל ריק וואס איז געווארן דורך דעם הסתלקות פון דעם צדיק הדור, פונדעסטוועניגן איז א גרויסער אונטערשייד פאראנען צווישן די אלע וווינערס און קלאסגרע פון כלל ישראל.

יעדער איינער קען נאר שפירן די אבידה נאך זיינע השגות, נאך זיינע געפילן, ווי גרעסער דער מענטש איז, ווי טיפער ער איז, קען ער אלץ טיפער און גרונדיגער משיג זיין דעם בראך, פון שבר בת עמי.

דער צדיק איז געווען אויסער זיין אומגעהויער גרויסקייט אין תורה, עבודה און גמילה חסדים, אויך א וועג־ווייזער פארן דור — מורה דרך ה'. אין א צייט פון החשך יכסה ארץ, ווען עס איז געווען טונקל אויף די גאנצע וועלט מיט א לאומיות'דיגע טונקלקייט, ווען די חילוני'ש'ע כוחות האבן זיך מתגבר געווען און פארשפרייט די וועלט מיט ציונות און פארי'שיכור'ט די אידישע וועלט מיט פאלשע דיעות, איז דער צדיק יסוד עולם ארויס־געגאנגען אזוי ווי א לייב, געשריגן און געבעטן מיט רחמים מען זאל זיך נישט פארלירן פון די ריכטיגע אמונה, און אז דאס אלעס זענען נאר נסיונות פון עיקבתא דמשיחא.

אחד היה אברהם זאגן אונזערע חכמים, אברהם אבינו איז געווען נאר איינער אליין, וואס איז ארויס אין א מלחמה געגן די כפירה, וואס די וועלט איז געווען פארזונקען אין איהר. אזוי איז אויך געווען דער צדיק אליין וואס איז ארויס בקולי קולות און האט אונז געלערנט מיר זאלן נישט פארכאפט ווערן צו די נסיונות הדור.

אויף דעם דארפן מיר קלאגן און וויינען, ווער וועט אונז איצט פירן דעם מלחמת ד' מיט אזא פעסטקייט. ווער וועט אונז פירן אויפן גלייכן וועג מיר זאלן ח"ו נישט פארפירט ווערן פון די שוערע נסיונות וואס שטארקן זיך פון טאג־צו־טאג.

ווילן מיר אבער האבן א שטיקל טרייסט צו אונזער גרויסער ווייטאג און זארג וואס מיר וועלן נאך פילן און פילן, קענען מיר טרעפן אין דעם וואס מיר וועלן מקיים זיין, זיין הייליגע צוואה.

וואס איז געווען זיין צוואה?

זיינע הייליגע ספרים דאס איז די צוואה! למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'.

ער האט אונז געלערנט און געשריבן אין זיינע ספרים א סאך און א סאך, אבער דער שפיץ פון אלעס איז, אז דער נסיון, פון ציונות איז אין אונזער צייט דער גרעסטער נסיון. ער שרייבט בפירוש: „ווען מען זאל ארויפ־ליינן אויפן וואנ־שאל אלע פראצות הדור פון איין זייט, און נסיון הציונות פון דער אנדערער זייט, וועט דאס מכריע זיין". דעריבער כדי מען זאל קענען ביישטיין די גרויסע נסיונות איז דער צו השעה — התבדלות!

וואס הייסט התבדלות פון ציונים, און הרחקה פון רשעים, און ווי אזוי איז מען דאס מקיים? — אויף דעם האבן מיר שוין מקבל געווען פון אונזער גרויסן מורה דרך ווי אזוי זיך צו פירן, און דאס איז אונזער פליכט איצט דאס מקבל צו זיין און נישט אוועק־גיין פון די הייליגע יסודות וואס ער האט אוועק־געשטעלט ביז ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

"יידישע צייטונג"

דער סאטמארער פארט דורך

זכרונות וועגן א באזוך פון סאטמארער רבין אין ישראל

— ברכה קאפשטיין —

אמאל קומט פון א מענטשלעכער שוואנקייט דווקא ארויס א טובה. אין למשל, האב א שוואנקייט (כ'וואלט גע־קאנט אפילו זאגן „א באזונדערן טא־לאנט") צו פארשפעטיקן די באן, און אזוי ווי אין וויס דאס (און לייקענען וועט נישט העלפן...) קומט מיר אפט אויס איבערצוטרייבן אין דער אנדערער רייכטונג: איך קום שוין אן צו פרי... און דווקא אזוי איז מיר גרינגער ווי צו קו־מען אין צייט...

אדאנק דער דאזיקער שוואנקייט מיי־נער האב איך דורכגעלעבט די טעג א זעלטענע איבערלעבונג, וועגן וועלכער כ'וויל דערציילן.

איך פאר אין אויטאבוס אין תל־אביב צו דער באן־סטאציע און איך ווונדער זיך, וואס עס פארן אינגאנצן אזויפיל פרו־מע יידן. ווען מיר זענען אנגעקומען צו דער סטאציע און איך האב געוווסט, אז ס'איז נאך פרי, אז אמווייניקסטנס איז נאך דא א האלבע שעה איידער די באן גייט אפ, האב איך נישט געקאנט פארשטיין, פארוואס יאגט זיך אזוי דער עולם יידן. ווען כ'בין צוגעקומען צו דעם באן־טויער, האב איך דערזען א ים מיט קעפ. הונדערטער חסידים אין זייע־רע לאנגע שווארצע מלבושים האבן אנ־געפילט די גאנצע באן־סטאציע. ס'איז נישט מעגלעך געווען דורכצוגיין. מיט גרויס שווערקייט האב איך זיך צוגע־שטופט צום אינפארמאציע ־ פענצטער צו פרעגן ווען די באן פארט־אפ קיין נתניה. ס'האט זיך ארויסגעוויזן, אז כ'בין אנגעקומען מיט א גאנצער שעה פריער. כ'האב זיך געגומען ישובן: צי איז כדאי צו ווארטן, אדער אומקערן זיך אין שטאט אין פארן מיט „שירות". איך האלט נאך אינמיטן ישוב הדעת מיט זיך און שוין ווער איך איינגע־שלונגען פון די רוישנדיקע כוואליעס חסידים, וואס האלטן אין איין צושטרא־מען מיט פריילעכע הילציקע אויפגע־שרייען, און איך, מיט נאך א פאר גע־צייטלטע „נישט־גלויביקע" זענען צוויישן זיי.

באלד נאך די חסידים נעמען אנ־יאגן הונדערטער פרייליכע קינדער. מיט טלית־קטנדלעך אויף זיי וויייס העמדל לעך מיט לאנגע ארבל. זייערע לאנג־גע־ שידריייטע פיאות וואס האבן ארויסגע־האנגען פון אונטער די יארמולקעס, האבן כמעט פארדעקט די בלייכע פנימ־לעך, פול מיט שוויים.

„יעדע קבוצה מיט זיין רבינ'ן" האבן זיך דערהערט אויסגעשרייען אין יידיש פון די מדריכים.

אין איין אינגבליק האט קליינווארג ארויפגעצויגן איבער זייערע קעפ אויפ־שריפטן מיט קידוש־לבנה שריפט: „בר־כה לכבוד האדמו"ר הצדיק". ערשט דעמאלט האב איך זיך דערמאנט וואס כ'האב געליינט אין דער פרעסע, אז דער „סאטמארער רבי" דארף אנקומען קיין ישראל.

דער רעש האט פארטויבט די אויערן. דער טויער צו דער פלאטפארם איז נאך געווען פארמאכט. די קינדער האבן אים אויפגעפראלט און אריינגעשטראמט אי־נעווייניק. באלד נאך זיי, ווי ברויזנדי־קע כוואליעס, די חסידים, און ממש. ווי ס'וואלט דא געווען די האנט פון א רע־שיסאר זענען באלד אנגעקומען פרויען פון פארשידענע עלטערס, מיט קלאר־ווייסע טיכלעך אויף די קעפ. זייערע הענט געפלאנטן מיט די הענטלעך פון קליינע מיידעלעך, אנגעטאן אין בגדי יום־טוב, און אויך זיי שטראמען אינע־ווייניק צו די באן־רעלסן, אז דאס שווארצע בילד האט מיטאמאל באקו־מען א וווייטן אפשיין...

איך האב מצליח געווען צו אפפרייען זיך פון דער ענגשאפט און כ'בין צוגע־גאנגען צום בופעט טריינקען קאווע.

„ווען דארף ער אנקומען?" האב איך א פרעג געמאכן ביי דעם מיידל אין וויי־טן פארטעך.

„תיכף!" — האט זי געענטפערט און צוגעזאגט, — ער וועט נישט קריסגיין פון דער באן — ער פארט דא נאר דורך אויפן וועג קיין ירושלים".

כ'האב אויף גיך באצאלט פאר דער קאווע, ווייל כ'האב דערפילט מיט אמאל אז כ'וועל נישט קאנען ביישטיין דעם נסיון, אז אויך איך מוז זען דעם רבין... כ'האב נאר א זופ גענאפן פון דער קא־וע און דערזען, איבערן קעפ, וויי באן דערנענטערט זיך, און איינגם זעל־ביקן אויסגענבליק בין איך שוין צוויישן די וואס יאגן צו אים.

די באן האט זיך אפגעשטעלט. אבער ס'איז נישט געווען סתם אן „אפשטעלן זיך"; ס'איז געווען א צוזאמענשטויס פון צוויי ריזיקע כוחות. פון איין זייט, אינעווייניק — די „פמליה" וואס איז גע פארן מיטן רבין; פון דער צווייטער זייט — די מאסן חסידים אויף דער שמאָ לער פלאטפארם, וואס אין זייערע הילי־קיקע אויסגעשרייען איז די באן דערי־טרונקען געווארן...

דאס בילד וואס האט זיך אנטפלעקט פאר די אויגן איז געווען משונה־מאד־נע, עפעס ווי דא וואלטן זיך פארבינן די יוצרות, ווי נישט קיין ריזיקער עולם באגעגנט די „הייליקע באן", נאר ווי זי, די באן, וואלט מקבל פנים געווען דעם עולם. דורך די אפענע פענצטער האבן אריסגעקוקט חסידים מיט לאנגע פי־אות. אויגן האבן געגלאנצט מיט התי־להבות. זיי האבן זיך געשטופט, א קאפ אויף א קאפ, צו די פענצטער מיט נישט־געצוימטע העויות. די לאנגע ציצית האפ־בן אריבערגעהאנגען איבער די פענצ־טער און דער ווינט האט זיי געלופ־טערט... זיי האבן געזונגען און צוגע־פליטקעט מיט די הענט און אונטערגע טאנצט שטייענדיק אין דער ענגשאפט... ענדלעך האט זיך אביסל איינגעשטילט דער פלאם.

„וווּ איז דער רביי?" — האבן זיך דער הערט אויסגעשרייען פנועם עולם אין דרויסן.

„יחי הרבי, מורנו ורבינו!"

פלוצלינג האט זיך אויסגעווינן: „אט איז ער", אז דורך איינעם פון די פענ־צטער האט מען אים דערזען. צום סוף האבן גאר אנדערע דערזען דעם רבין אין א וווייטערן פענצטער, וועלכן די באן ־ ארבעטער האבן באלד אפגעמע־צאמט ווי א באשיץ־וואנט. ערשט דע־מאלט האט דער גאנצער עולם, ווי א ים וואס פלייצט אויבער די ברעגן, זיך א לאז געטאן צו יענעם פענצטער. ס'איז געווען סכנות נפשות. קליינע קינדער קלאמערן זיך אין די מאמעס און צוזא־מען וועדט מען געשטויטן... הענט נעמען זיך שטרעקן צום רבין פון נאענט און פון וויים. אין דער לופט צעפלאטערן וווייסע ארבל־הענט, ווי אדלער־פליגל, און גליקלעך איז דער וואס האט זוכה געווען צו זעגן שלום דעם רבין.

קוים־קוים נאר האט זיך באווייזן דאס געשטעלט פון רבין. זיין בלייך גזיכט האט אויסגעקוקט פון פענצטער מיט א מין צוריקגעהאלטקייט, נאר זיין קליי־נע וווייסע האנט האט ער א פאר מאל אויסגעשטרעקט דורכן פענצטער. זי האט זיך לייכט און ווייך באוועגט און איז נעלם געווארן.

עס איז געווען א רחמנות אויף די באן ארבעטער, וואס האבן מיט ליידיקע הענט געדארפט אהאלטן דעם ברויזנ־דיקן ים חסידים. די ערשטע קרעכצן פון לאקאמאטיוו האבן זיך דערהערט, דעמאלט האבן די באן ־ ארבעטער אנ־געווענדעט איבערמענטשלעכן כוח צו פארמיידן אומגליקן. די פלאטפארם האט אויסגעזען ווי א שלאכט־פעלד. סוף־סוף האט די באן זיך ענגומען ריירן אויפן וועג קיין ירושלים, דעמאלט האב איך זיך דערמאנט, אז איך דארף פארן אין אנדער ריכטונג...

לאנג האבן נאך אנגענאהלטן די קר־לוט און שטופענ־ש. מלטערן האבן נע־זוכט זייערע קינדער; משפחות און פרייזנד האבן זיך צוזויפגעזוואלט און פרייליכע, זינגענדיקע האט מען איצט ענגומען אריסשטראמען פון דער באן־סטאציע אין גאס ארויס.

גדול כים שברינו מי ירפא לנו

פון אליעזר עפשטיין

וואו נעמט מען כח, וואו נעמט מען וועדטער צו קענען אריסברענגען דעם גרויסען בראך און דעם גרויסען אומגליק וואס האט באטראפען דעם כלל ישראל מיט דער הסתלקות פון דעם מנהיג ישראל.

אלע שאבלאנע אריסדרוקען, אלע געווינגליכע מליצות און לשונות פון צער און אבל וואס וועדען נארמאל אנגענומ ביי אזעלכע געשעעניסען, השם ישמרינו, וועדען בלאס, און זע־נען נישט אימשטאנד אויסצודריקן דעם ביטערן אסון.

איה שוקל ואיה סופר. ווער קען דען אפשאצן די גרויסע אבידה וואס מיר האבען בעוונותינו הרבים בעלי־טען. עס האט זיך אויף אונז אויס־געפאסן דער מידת הדין און מיר זענען געבליבען כצאן בלי רועה.

אונזער דור יתום, וואס איז בעבעך געבליבען ערום ויחף נאך דעם גרוי־סען ערשט מיט עטליכע טעג צוריק נאך בעתאם די זכיה צו האבען צווי־שען זיך איינעם פון די ראשונים כמלאכים, איינעם פון די שיירי כנסת הגדולה, א רב הדומה למלאך ה' צב', וועלכער איז בעוונן כל כולו קודש לה', און זיין גאנץ לעבען איז בעוונן אין קייט פון עבודת הקודש, פון מסירות נפש בפועל ממש, פון גרייטקייט מקריב צו זיין זיך פאר השם יתברך ותורתו הקדושה. אט דער דאזיגער איש אלקים כחד מ־שרפי מעלה איז נאך מיט עטליכע טעג צוריק נאך בעוונן צווישען אונז און ארומגענגען עלי אדמות — ואיבנו, כי הקח אותו האלקים!

ער איז ארויף בסערה השמימה, אויף אזא פלוצימ'דיגן און אומגע־רישטן אופן. ערשט נעדאוונט פארן עמוד, ערשט געפירט טיש, געפרא־וועט דעם עולם, אט האט מען נאך נהנה בעוונן עצה ותושיה פון דעם צדיק יסוד עולם — און מיטאמאל אזא אומגליק, אזא יתמות! עולם חשך בעדינו! פינסטער איז אונז געוואָרען די וועלט!

93 יאר האט בעשיינט דאס הע־לישע ליכט. 75 יאר האט דער עמוד האש פון דעם בוצינא קדישא גע־לויכטעט אינבר דער וועלט, און צו זיין ליכט זענען בעגאנגען גאנצע דורות ישראל נאמנים, אלפים ורב־בות אנשים כשרים ותמימים יראים ושלימים. — און אט דאס דאזיגע ג־טליכע ליכט איז אינט פלוצים פארלאשען בעוואָרען. דער וועלט איז פינסטער בעוואָרען. ווער וועט אונז וויייטער באלייכטען דעם וועג? גדל כים שברינו מי ירפא לנו.

⊙

מיר זענען צו קליין און נישטיג צו באגרייפען אפילו וואס מיר הא־בען פארלוירען. בכדי דאס צו בא־גרייפען, הארף מען אליין באזיצען א בעוויסט מאס גדלות און פאר־שטאנד, און מיר פארמאגען דאס בעווים נישט.

אפילו אין דורות הקודמים, וועו דער כלל ישראל האט פארמאגט ארזי הלבנון אדירי התורה, וואלט אזא אדם הגדול בענקים וועלכער איז בעוונן משכמו ומעלה גבוה מכל העם, זיך פרויסגעהויבען מיט זיין אלזייטיגער און אעילות'דיגער פער־זאנ'יפ־קציע. מכל שכן נאך אין אזא דור פון יתמי דיתמי.

רבינו הקדוש והטהור זי"ע איז בעוונן כעיר וקדיש מן שמיא נחית. בפעם אחוי ווי שלא מלמא הדין. א שריד פון דור דעה פון די פרי־ערדיגע תקופות. אין ס'איז למעלה מהשגת'גינו צו באגרייפען א שמץ פון שפעת גדלותו ויופי זוהרו.

נישט קיין הערכה פארמעסטן מיר זיך דא צו שרייבען. חלילה וחלילה. נאר ארייניצוטראכטען זיך אין מתבר־נן זיין וואס אייגענטליך מיר האבען נעבעך פארלוירען.

נישט צו באשרייבען און אויסצו־רעכענען די אומשאצבארע סגולות מיוחדות פון כ"ק מרן הקדוש זי"ע פארמעסטען מיר זיך. דאס איז נישט מעגליך צו טאן, און אוודאי קען מען עס נישט וועו די מוחות זענען פארשטיפט, די הערצער בלוטיגע, און די וואונדען זענען אפען. אבער דער אומענדליכער שמערץ קען פארט נישט צוריקגעהאלטען ווערן.

מיר זענען געבליבען יתומים אין שרעקליכסטען באגריף פון וואָרט. כספינה המטורפת בלב ים. מיר זע־נען געבליבען ווי א פארלאזט שיפל אין מיטן ים, וואס הוידעט זיך אין די שטורמישע וואסערן פון ברוי־ענדען ים. ווער וועט קירעווען די שיף פון כלל ישראל?

נאך די מורא'דיגע מאורעות וואס דאס אידישע פאלק האט מיטגע־מאכט אין די לעצטע תקופות, וואס אזוינס האט דער כלל ישראל נישט מיטגעמאכט מאז היה לגוי, נאך די אלע צרות און יסורים, נאך די גרויזאמע אבידות פון רבוא רבבות אלפי ישראל, וועו מיר האבען גע־האפט אז עס וועט שוין קומען א סוף וקץ לכל צרותינו, און עס וועט קומען דער תחילה וראש לפדיון נפשינו, ווייל ס'איז שוין נחמלא המאה; — האט זיך אויף אונז ליי־דער אויסגעגאסען דער חרון אף, און ס'איז פון אונז אוועקגעריסען געוואָרען דער מגין הדור, דער רוח אפיגו משיח ה' אשר אמרנו בצילו נחיה בגוים.

גדול כים שברינו, מי ירפא לנו.

⊙

רבא דעמי' ומדרבנא דאומתי'. — כ"ק מרן רבינו הקוה"ט זי"ע איז געווען דער צדיק און דער מנהיג הדור. וועלכער האט געלעבט נאר פאר"ן דור. זיין גאנצע עבודה בכל ימי חייו איז געווען מדריך צו זיין דעם דור; מדריך זיין אידען על דרך הישר דרך התורה המסורה לנו מסיני; צו ראטעווען דעם דור פון די נעגל פון די כופרים וזדים, פון די מסיתים ומדיחים וועלכע האבען זיך פארליגט אפצוריסען ח"ו אי־דישע קינדער פון השם יתברך ותו־רתו הקדושה.

דערויף האט ער זיך מוסר נפש געווען, און דאס איז געווען זיין גאנצע שאיפה און עבודה בכל ימי חייו הקדושים על אדמות.

ווי וואלט היינט דער כלל ישראל אויסגעזען לולא הותיר לנו הקב"ה דעם מנהיג אמת נאך דעם גרויסען חורבן העולם? ווי וואלט אויסגעזען דער מצב היהדות וועו מיר וואלטען חלילה נישט פארמאגט דעם דאזיגן ארז בלבנון, דעם מקים עולה של תורה? וואו וואלטען מיר היינט נע־האלטען אין אמונות ודעות, וועו הקב"ה וואלט נישט געשאנקען פאר דעם דור תועי לבב דעם אמת'ן מנהיג און רועה ישראל, וועלכער האט ארייגעברענט אין ארייגע־שיינט לויטערע אמונה אין אידישע הערצער, און האט מחזיר געווען ל־מוטב אלפים ורבבות בלאנדזשענדי־גע נשמות?

אצינד אז רבינו הקדוש זי"ע איז מער נישטא צווישן בני החיים, עגבערט די האראבע פראגע: ווער וועט באלייכטן אידישע הערצער מיט דעם אור ה־אמונה הטהורה? ווער וועט פירען די שוועדע מלחמה קגען די כופרים ומסיתים ומדיחים למיניהם, אז מען האט אונז צוגעזומען דעם פעלד־מארשאל, דעם גרעסטען לוחם מל־חמות השם אין די לעצטע דורות?

ער איז דאך געווען דער חד בדרא פאר וועמען אלע האבען גע־זיצט ערט און מיט וועמענס וואָרט אלע האבן זיך גערעכענט, פרייזנט און פיינט, אנהענגער און קעגנער, אלע האבען גע־זיצט־ערט פאר מוצא פיו, אפילו וועו זיי האבען ממרא געוואָלט את פיו. געווארטט האט יעדער אז דאס איז א ריז וואס איז כולו אמת, דער מקור האמת, און אלע האבען אים געמוחט פארויסזוויזען דעם גרעסטען רעספעקט.

רבינו הקדוש זי"ע האט זיך נישט געריכטעט מיט דער וועלט וואס איז משוקע און מושפע פון דעות נפסדות און איז נישט נתפעל געוואָרען פון די וואס האבען געוואגט פוגע צו זיין בכבודו. זיין דרך איז געווען דער דרך דער האמת, בלתי לה' לבדו, מער ווי דאס האט אים נישט גע־קימערט.

אצינד זענען מיר נעבעך געבלי־בען אין דער פינסטער. הוא הלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות. איצט קען מען זיין געפאסט ח"ו, אז די רשעים ושלוי עולם וועלען אויפ־הייבען די קעפ. על עמך יערימו סוד. ווי גרויס איז דעריבער אונזער צער און שמערץ. גדול כים שברינו, מי ירפא לנו.

⊙

כ"ק מרן רבינו זי"ע איז געווען אן אב רחמן פאר יעדען איד און פאר יעדעס אידישע צעבראכענע הארץ. א רועה ישראל וואס האט זיך מצער געווען בצרתן של ישראל — של הכלל ושל הפרט — און גע־זארגט מיט פאטערלייכער צערטליכ־קייט פאר יעדעס אידיש נפש וואס האט אויסגעגאסען פאר אים זיין שוידר הארץ בעת צרה, רח"ל. דאס הייליגע הארץ פון רבינו זי"ע האט נעבלוטיגט אויפ'ן צער פון א נפש מישראל, און ס'איז נישט געווען קיין אנשטרענגונג בעולם וואס ער האט נישט געוואלט אונועדנדע אויף צו העלפען די וואס האבען זיך גע־וואנדען נאך הילף — און אפילו די וואס האבען זיך נישט געוואנדען...

א פאר־צערט־טער איד אז ער איז אריין לחדר קדשו פון כ"ק מרן רבינו זי"ע, איז ער פרויסגעקומען פון דאָרט אן אויפגעראכטענער, מיט א פנים שוחטות און פול מיט בטחון אין השם יתברך, אז קרובה ישועתו לבוא. שוין אפגעריסן דערפון וואס די מענטשען זענען רובא דרובא נע־האלפען געוואָרען אינפ'ן ארט בפועל ממש.

רבינו הק' זי"ע איז געווען דער עמוד הצדקה והחסד. מיט'ן פשוטן מענטשליכען פארשטאנד איז נישט משיג ומשער צו זיין וויאזוי כ"ק

רבינו ז״ע האָט באָוויזען אַרייַנצור־
ברעגנען אין אידישע הערצער די
מידת צדקה והחסד אויף אַזאַ קע־
לאָסאַלען פאַרנעם. אויסצוּוַרצלען
אַ גאַנצען ציבור אידען צו געבען
אַלעלכע לעגענדאַרע סכומים פאַר
תורה און אידישקייט, פאַר צדקה
און חסד, איז למעלה משכל האנושי.

אַ דאַנק די דאָזיגע מסירות נפש־
דיגע התנדבות פון אַלע הסרים ל־
משמעתו האָט רבינו הקדוש ז״ע
באָוויזען אויפצובויען גאַנצע עול־
מות פון תורה און חסד, און אויך
געהאַלפען אַנדערע דאָס צ דערגרייי־
כען.

אין דער מידת הצדקה, צו העל־
פען נגרכים, איז בייַ רבינו הקדוש
ז״ע נישט געווען קיין חילוק צווי־
שען אייַנגע און נישט אייַנגע,
צווישען אנ״ש און אַנדערע, אַלע
האָבען זיי געגעסען פון דער בריי״ט
האַרציגער האָנט זיינער, התפתחה ר־
הקדישה ; און אפֿטמאָל האָבען דווקא
שלא מאנ״ש זוכה געווען צו פיל
מער בריי״טהאַרציגקייט ווי אייַגענע.

ער איז געווען דער סומך נופלים
און רופא חולים.

אידען נכאי לבב, פאַרצאָג״טע און
פאַרווייסגעטע, מיט חולאים, השם
ישמרינו, אין דער משפחה, האָבען
זיך בכל צרתם געוואַנדען צום רעיא
מהימנא ער זאָל מתפלל זיין און
מעורר זיין רחמי שמים, און אויך
געוואָלט הערען פראַקטישע עצות
און אַנווייזונגען, וצדיק גוזר והקב״ה
מבטל.

וואָר וועט איצט היילען אידישע
הערצער. צו וועמען וועט מען זיך
וועגדען אין עת צרה ?

גדול כים שבריכו, מי ירפא לנו.

⊙

ס׳איז נאָך נישט געווען אין דער
אידישער געשיכטע אַזאַ שוועריע
תקופה, ווי אונזער היינטיגער זמן.
דער כלל ישראל וועלכער איז ליי־
דער זאָס פון צרות און נסיונות,
האָבען אַבער פאַרט נאָך נישט מיט־
גענאַכט אַזעלכע שווערע צייַטען
ווי אונזער דור.

די סכנות וואָס לויערן אויף דת
תורתינו הקדושה זענען מבית ומחוץ.
די וועלט איז משוקע אין אַ זומפ
פון הפקרות. דער גאַנצער כדור ה־
עולם איז אַן ערות הארץ. אידישקייט
איז געווען בדיוטא התחתונה. תורה
איז געווען בשפל המצב. און דאָך
האָט כ״ק רבינו הקדוש ז״ע באָווי־
זען אַרייַנצוברענגען אַ רוח טהרה
אין אלפים ורבבות אידישע הערצער
און זיי מקרב זיין לאביהם שבשמים.

בכוחו הגדול ובסייעתא דשמיא
האָט רבינו הק׳ ז״ע אַוועקגעשטעלט
יסודות פון אַ היילען און אויסגע־
האַלטענעם חינוך וואָס האָט ב״ה
מציל געווען דעם גאַנצען קיום פון
דער אומה הישראלית און פון די
דורות הבאים.

נישט בלויז אויף די אייגענע מוס־
דות התורה והחינוך וואָס כ״ק מרן
ז״ע האָט אפּגעשטעלט האָט ער
צעלייגט זיין היילייגען חותם, נאָר
אויך אויף אימאַאַליגע אַנדערע מוס־
דות התורה והחינוך קרובים און
רחוקים האָט ער משפּיע געווען מיט
זיין אור תורה וטהרה.

ס׳וועט נישט זיין קיין שמץ פון
גוזמא אַדער איבערטרייבונג צו זאָ־
גען, אַז נישטאָ היינט בעולם אַ
מוסד התורה וואָס נישט גע־
שלאָט האָבען אַ געוויסע השפּעה ל־
טובה, אַלס רעזולטאַט פון די פעס־
טע און קאָנסטרוקטיווע יסודות וואָס
כ״ק רבינו הקדוש ז״ע האָט אַוועק־
געשטעלט.

אַצינד האָבן מיר דאָס פאַרלוירען.
נישטאָ מער דער רבן יוחנן בן זכאי
פון אונזער דור. נישטאָ מער דער
מנהיג אמת.

מען קען אַזוי זיצען די געדאַנקען
אין דער אומעגלעכקייט, און אַלץ
נישט דערגיין עד תכליתן. מוזען
מיר דעריבער שליסען די זורעטער
און שטיקען דעם צער אין זיך.

נאָך קיינמאָל פריער איז דער כלל
ישראל נישט געווען אַזוי פאַרייתומט
נעבעך ווי היינט. נישטאָ זיך וואָס
צו טרייסטען. נאָר הקדוש ברוך
הוא קען טרייסטען אידישע פאַר־
ווייטאָגטע און פאַרבלוטיגטע הער־
צער. — אַנכי אנכי הוא מנחמכם.

הרופא לשבורי לב הוא ירפא
לבות בני ישראל הנשברים !

ואין לנו שיור, רק התורה הזאת

י. שרייבער

עס דערמאָנט זיך שוין די
הייליקע טעג, יעדעס אידישע הארץ
איז פול מיט פחד און ציטערניש,
„וחללים ורעדים מיום באָרי״. זיי
ציטערן און פאַרכטן זיך פון קומענ־
יום הדין.

מיר דערמאָנען זיך מה נהדר
הי׳ מראה כהן גדול, ווי הערלעך עס
איז געווען צו געשטאַלט, וחזן כ״ק
מרן זלה״ה הכ״מ איז אריינגעקר־
מען צו תקיעת שופר, ונשמע קולו
בבואו אל הקדש, און מעורר געווען
אלפים מישראל לתשובה, ולחשבון
הנפש. יעדער וואָס האָט צוגעהערט
זיינע דברות קדש וואָס זענען
ארויסגעקומען פון לבבו הטהור
איז נתעורר געווארן לתשובה.
„אם אבן הוא נמוח״. פילע מייַנען
טרערן זענען פאַרגאָסן געווארן
דורך טויזנטער אידן בייַ דעם
מעמד עצוב. יעדער איד וואָס האָט
געהאַט די זכיה דאָס צוצוהיזען, וועט
נישט פאַרגעסן לעולם ועד די
רשפי אש שלהבת י״ה. די פייער־
דיקע פונקען וואָס האָבן אַנגע־
צונדן זיין הארץ, אַז אומבאַגרענ־
נעצטע ליבשאפט צו דיינען דעם
באַשעפער. „והיתה עמו כל ימי
חייו״, דאָס וועט שוין בלייַבן אייַנ־
גע־עקריצט אין אידישע הערצער
זייער גאַנצן לעבן, און דאָס וועלן
זיי וויטער אויבערגעבן פאַר זייַנ־
רע קינדדער, און זיי וועלן זיין זיך
צו דערהאַלטן מיט דעם הייליקן
כח וואָס דער הייליקער רבי זלה״ה
הכ״מ האָט אין אונדז אינגע־
פלאַנצט.

אַז טאָקע דער מעמד הנבחר,
ווען טויזנטער אידן פון אַלע עקן
וועלט זענען בעוזען פאַרזאַמלט, אַן
געוואָרט צו הערן דעם קול השופר
הולך וחזק פון די יידישי תרועות,
ווי חזי״ל זאָגן : „היודעים לרצות
את בוראם בתרועה״. די הייליקע
מאַמענט זענען באַשטימט געווארן
דורך כ״ק מרן זלה״ה הכ״מ צום
„ירעלעכן אפריל פאַר כולל האב־
רכים „תורה ויראה״ דסתם־מאַר־
פון דעם קען מען אויפדרייגען ווי
חשוב און טייער דער כולל איז גע־
ווען אין די אייגן פון כ״ק מרן
זלה״ה, אַז ער האָט אויסגעווייזלט
די היילייקסטע צייט פון יאָר, אויף
מחזק צו זיין דעם כולל.

אויב עס האָט אַ זין צו זאָגן, אַז
אויב מען מעג זאָגן אַזעלכע דברים
העומדים ברומו של עולם, וואָלטן
מיר געוואָגט אַ פשוטע זאַך : וואָס
פאַר אַ שייכות דאָס האָט צו די
תקיעות, ווייל ווי באַקאַנט איז זיך
דער שטן מתגבר מיט אַלע כוחות
צו צעשטערן און מעכב צו זיין די
מצוה פון תקיעת שופר, וואָס דאָס
טוט אים מכניע ווין אַן צעברעכט,
און דער אייניציקער כח וואָס קען
זיך מתגבר זיין אויף די סטרא
אחרא, איז דער כח התורה. ווי
חזי״ל זאָגן : אם פגע בך מגוול זה
משכהו בהיכמ״ד אם אבן הוא
נמוח. מיט די הייליקע תורה ותרעס
דער „צה״ר צעברעכן, אט דער
גרויסער כח התורה פון די 200
יונגעלייט, וועלכע זיצן אין לערנען
תורה בקדושה ובטהרה אין „כולל
תורה ויראה״, צווישן ווי צענד־
ליקער יונגעלייט וואָס זענען גדד־
לים בתורה הראויים להורות הר־
ראות בישראל, און לערנען תורה
מתוך הדחק, דער כח התורה איז
דער שטארקסטער צוועפן קעגן
יצר הרע, דאָס פאַרטריבט די
סטרא אחרא און צעברעכט זייער
כח.

„צדער דאָרף וויסן אין געדענ־
קען אין דעם שפלדיקן מצב אין
וועלכן מיר צעפינען זיך אין הייַנ־
טיקן זמן, אַז דער אייניציקער כח
וואָס טוט אונדז דערהאַלטן איז
דער כח התורה. און ווי דער אור
החיים שרייבט אין פרשת
שמות. אַז היינט זענען מיר לידער
פאַרזונקען אין שער הנרין פון שערי

המשך

דערפֿר פֿון אייראָפּע אָן זענען נע־
בעך פּאָרפֿאַלן אין וועלט אָן פּאָר־
שלונגען געווארן אין די ברזיגאַדע
כוואליעס פֿון הפקרות אָן אַרט־
געלאָסנקייט, כמה גדולים וטובים
זענען דורכגעפֿאַלן קוים צענדליק
אמעריקע, נישט קענדיק אויס־
האלטן דעם נסיון הממון וואָס איז
געווען געוואלדיק גרויס, האָט זיך
כ"ק מרן זי"ע הב"ח פֿרייגעזעהן
מיטן נאָגאַנען בליק פֿון זיין הייליקע
נשמה, וואָס האָט געפֿאַלאַמט אויס־
צוטאָן פּאָר כבוד שמים — אויס־
צושטעלן ישיבות אָן מוסדות תור־
ה אויף דער אמעריקאַנער ערד,
וואָס זאָלן זיין אַ זיכערע רעזערוו
פּאָר די וואַנדערנדיקע אידן, די
פּליטי הרב, וואָס זענען צוריקגעקער־
מען פֿונעם מורא'דיקן חורבן. כ"ק
מרן זי"ע האָט געזען אין די תורה
פּעסטונג וואָס עד האָט אויפֿגע־
שטעלט אַ זיכערע הצלה פּאָר די
קומענדיקע דורות, עד פּלעגט
שטענדיק זאָגן אז דאָס איז געווען
דער חורבן אין אמעריקע, וואָס
מיליאָנען אידן זענען געבענד פּאָר־
פאַלן געווארן, ווייל כאָטש עס זע־
נען געווען דא גרויסע רבנים גאר־
נים און צדיקים, דאָך האָט אי־
דישקייט זיך נישט אויפֿגעהאַלטן,
ווייל מען האָט נישט געלייגט אָכט
אויף דעם יונגן דור, מ'האָט נישט
געטאָן גענוג פּאָר חינוך הבנים.

אָן דאָס האָט כ"ק מרן זיע"א
אַלע מאָל געשטעלט פּאָר זיין
הויפּט־ציל, צו דערציען דורות
ישרים וצאצאים לה' ולתורתו, דו־
רות וואָס זאָלן זיין אָנגעהאַפֿט מיט
תורה און יראת שמים, דורות וואָס
זאָלן ציען די הייליקע קייט מיט
תורה און אמונה, וואָס מיר האָבן
געירשט און גאַלערנט ביי אונד־
זער הייליקן רבין, וואָס עד האָט
מקבל געווען פון זיינע רב"ם זיע"א
דור אחר דור ביז משיע"ה.

אויף דעם פון די גרויסע תורה־
פעסטונגען וואָס כ"ק מרן זיע"א
האָט אויפֿגעשטעלט, אָן וואָס עד
האָט גיפֿונדן דערין אַ שטאַרקן כח
התורה פּאָרן קומענדיקן דור, איז
דער כולל אברכים "תורה וישראל"
וויי כ"ק מרן זי"ע שדריבט אין זיין
מכתב קדש פון שנת תש"ל "שנ־
תייסד אצלנו כולל אברכים שלומ־
דים בו אברכים מצויינים בתורה
וביראה טהורה וראיתי בזה נחי־
צות ותועלת גדול, ובעזהי"ת הצ־
ליחו וגם עשו פרי שלומדים בו
אברכים ת"ח שתורתן אומנותן
בהתמדה נפלאה".

פון דעם כולל תורה ויראה
זענען שוין ארויסגעקומען צענד־
ליקער דיינים מורי הוראות מובהּ־
קים און באַרימטע רמ"ם — מגי־
די שיעו"ס מפורסמים. און יעדיך
די יונגעלייט וואָס גייען אַרויס פון
כולל און עמען זיך צו מסחר, נע־
מען מיט זיך אַ ריזיקן רוחניות'־
דיקן באַגאַזש פון תורה און יראת
שמים, דאָס זענען די טויזנטער
אידעלע יונגעלייט וואָס די תורה,
וועלכע זיי האָבן גאַלערנט בין
כותלי בית המדרש זאָגט עדות אויף
זיי, אַן דערקענט זיך אויף זייער
התנהגות אומעטום.

אויף דעם גרויסן מבצר התורה
שוועבט דער הייליקער גייסט פון
גרינדער אָן שאַפֿער פון דעם
"כולל" כ"ק מרן זלה"ה, וועלכער
האָט מטביע געווען חותמו אויף די
סדרי הלימוד פון די לומדי הכולל
און אויף זייער התנהגות. און ווי
דער הייליקער נוּס אלימלך זי"ע
זאָגט אין פֿרשת בא אַ טעם פּאָר־
וואָס מען זאָגט אויף אַ צדיק וואָס
איז נסתלק געווארן "זכותו יגן
עלינו", פּאָרוואָס זאָל דער צדיק
אַוועקגענבן זייַנע זכותים פּאָר אַ
צוויי־מן, עס איז דאָך בעסער ער
זאָל זיך מיטנעמען זיין זכות פּאָר
זיך אַליין אויף יענער וועלט. נאָר
זאָגט דער נוּע"א אַז "זכות" אין
טייטש קלאָרקייט, לויטערקייט, ד.ה.
די לויטערקייט און רייַנקייט פון
די תורה וואָס דער צדיק האָט
געלערנט לשמה, דער "זכות" די
ליכטיקע לויטערקייט איז דער צדיק
משפּיע אין באַלייכט די גאַנצע
וועלט אין די ליכט וואָס דער
צדיק האָט דערלייכט אויבער די
וועלט, וועט ביישטיין פּאָר דעם
גאַנצן דור אין איז מגין אויף זיי.

די גרויסע ליכט פון תורה לש־
מה וואָס כ"ק מרן זלה"ה האָט
באַלויכטן דערמיט די וועלט, באַ־
לייכט אין וואַרעמט די הערצער
פון זייַנע תלמידים המופלגים בתו־
רה ויראה לומדי הכולל.

אַבער אַזוי ווי דער רחמנות'די־
קער מצב פון כולל איז אויף דעם
העכסטן ניוואָ, איז דער פּינאַנצי־
לער מצב זייער אַ קריטישער, יעדן
חודש ראַנגלט זיך די הנהלת הכו־
לל צו שאַפֿן די ריזיקע סכומים
וואָס זענען נויטיק צו שטיצן די
אברכי הכולל און זייערע משפּחות.
אָן וויי כ"ק מרן זי"ע שרייבט אין
זעלבן אגרת הקדש "שנחוץ לזה
סכום עצום לפרנס אותם ואת בני
ביתם לכן תנגי כוחי לעורר את
לבב אחב"י האנ"ש הנדיבים לתמוך
בכולל זה ביד רחבה וברוח נדיבה,
כדי שלא יבא לידי נעילת דלת
בתי הלומדים ת"ח חשובים".

אָן אַז מען רעדט וועגן כולל,
איז אונדזער פליכט צו דערמא־
נען די רבנית הצדיקת תליט"א.

וואָס טראָגן אירע ריזיקע אונטער־
נעמונגען אָן ברייט פּאַרצווייגטע
סטרוקטיירן פּאָר צדקה וחסד אויף
אַלע גביונן, וואָס עס איז נישט
דא איר גליבן, גיט זי זיך אַפֿ מיט
מסירות נפש ממש צו שטיצן אונד
זער כולל מיט ריזיקע סכומים
במשך דעם יאָר.

אין די ביטערע טעג נאָך דעם
גרויסן אומגליק וואָס איז אויף
אונדז אַלע אָן אויף איר עקסטער
נעקומען, בעטן מיר פון השי"ת
ער זאָל היילן איר צעברעכן און
צאַרבייטערטס הארץ, אָן זאָל איר
געבן כח אָן געזונט ממשיך צו זיין
אירע ריכטיקע פּעולות פּאָר צד־
קה וחסד.

פון די הנהלת הכולל טוט מען
פּאָרשטאַנדן פּאָר די חשובֿע נדי־
בים וואָס האָבן וואַרעמע גרעפֿילן
אין פּאָרשטייַען דעם גרויסן כולל
נחיצות פון דעם "כולל אברכים"
זיי זאָלן אַריינגיין אין אַ שותפות'
דיקן פּאָרם פּאָר דיי חשוב'ע נדי־
בים וואָס האָבן וואַרעמע גרעפֿילן
אין פּאָרשטייַען דעם גרויסן כולל
נחיצות פון דעם "כולל אברכים"
זיי זאָלן אַריינגיין אין אַ שותפות'
דיקן פּאָרם פּאָר דיי חשוב'ע נדי־
בים וואָס האָבן וואַרעמע גרעפֿילן
אין פּאָרשטייַען דעם גרויסן כולל
נחיצות פון דעם "כולל אברכים"
זיי זאָלן אַריינגיין אין אַ שותפות'
דיקן פּאָרם פּאָר דיי חשוב'ע נדי־
בים וואָס האָבן וואַרעמע גרעפֿילן
אין פּאָרשטייַען דעם גרויסן כולל
נחיצות פון דעם "כולל אברכים"
זיי זאָלן אַריינגיין אין אַ שותפות'

נאָר אויב איינער איז שטאַרק פּאָר־
נומען מיט די ביזנעס פּאַרצווייגטע
טעטיקייטן פּאָר צדקה וחסד אויף
אַלע גביונן, וואָס עס איז נישט
דא איר גליבן, גיט זי זיך אַפֿ מיט
מסירות נפש ממש צו שטיצן אונד
זער כולל מיט ריזיקע סכומים
במשך דעם יאָר.

אין די ביטערע טעג נאָך דעם
גרויסן אומגליק וואָס איז אויף
אונדז אַלע אָן אויף איר עקסטער
נעקומען, בעטן מיר פון השי"ת
ער זאָל היילן איר צעברעכן און
צאַרבייטערטס הארץ, אָן זאָל איר
געבן כח אָן געזונט ממשיך צו זיין
אירע ריכטיקע פּעולות פּאָר צד־
קה וחסד.

פון די הנהלת הכולל טוט מען
פּאָרשטאַנדן פּאָר די חשוב'ע נדי־
בים וואָס האָבן וואַרעמע גרעפֿילן
אין פּאָרשטייַען דעם גרויסן כולל
נחיצות פון דעם "כולל אברכים"
זיי זאָלן אַריינגיין אין אַ שותפות'
דיקן פּאָרם פּאָר די חשוב'ע נדי־
בים וואָס האָבן וואַרעמע גרעפֿילן
אין פּאָרשטייַען דעם גרויסן כולל
נחיצות פון דעם "כולל אברכים"
זיי זאָלן אַריינגיין אין אַ שותפות'

איר האָט אַ גאַלדענע געלעגּ־
הייט, בארעכנט אייך! לאָזט נישט
דורך די געלעגנהייט! אין בזכות
די געוואַלדיקע מצוה פון אויס־
האַלטן "די ברכי רבנן דשלי־
וועט איר געבענשט ווערן מיט
אַלע ברכות וואָס זענען אָנגעשריב־
פּאָר מחזיקי התורה "עץ חיים היא
למחזיקים בה ותומכיה מאושר".

מיר וועלן מסיים זיין מיט די
הייליקע ווערטער: פון כ"ק מרן
זלה"ה אין יענעם בריוו "חכות
המצוה של החזקת לומדי תורה יגן
על כל העוזרים ותתמכים להתברך
בשנה טובה ומבורכת בשפע ברכה
והצלחה אכי"ר".

מרן זצ"ל מיט"ן הגאון הרב בריים ביי אַ סעודת שבע ברכות

ולאחיו יאמר חזק

השורות דלהלן אינן מכוונות למילי דהספירה על רבן של ישראל כ"ק הגה"ק מרן הגאב"ד וצוק"ל הכ"מ, אשר זה שייך לגדולים וטובים דחשיבי לאתאבולי על ירושלים בהלקח ממנה נזה"ה, והם כבר אחימו בהספירה כל הי לפום שיעורא דיליה, כמו כן אינן באות לבטא גודל החסרון לכלל ופרט מהערר אורו של עולם, כי כל לב תי — אשר זכה פעם בחייו לראות זיו קלסתר פני קדשו דיוקן צלם אלקים אשר עשה את האדם ישר, עומר באימה לפני קונו כמלאך מיכאל משרת בתורה ועבודה וגמ"ח ומקרב לבן של ישראל לאביהם שבשמים — מרגיש בלבו פגימה גדולה החסרון אשר לא יוכל להמנות עדי נזכה שיקיצו וירננו שוכני עפר בקרוב ממש. המכוון בהאמור להלן להביא לפני אחים ורעים מעט צרי מדברי חז"ל לחזק רפות ולהחיות לב נדכאים.

איתא במדרש רבה (קהלת פ"א ד) ר' אבא בר כהנא ואמרי לה בשם ר' אדא בר חנויא יהיה בעיניך דור שבא כדור שהלך, שלא תאמר אילו הי' ר' עקיבא קיים הייתי קורא לפניו אילו הי' ר' יוחנן וה' זירא קיימין הייתי שונה לפניהם, אלא דור שבא בימיך וחכם שבימיך כדור שהלך וחכמים הראשונים שהיו לפניך.

א"ר יוחנן וכו' ללמדך שכל מי שנתמנה פרנס על הצבור וכו' הרי הוא כאביר שבאבירים הראשונים וכו' ארשב"ל אין לך לשמוע אלא לשופט שבדורך וכו'. א"ר ברכי' כתיב ויהוידע הנגיד לאהרן וכי יהוידע הי' נגיד לאהרן אלא אילו היה אהרן קיים בדורו של יהוידע יהוידע היה גדול ממנו בישעתו (ופי' המת"כ כלומר אהרן היה נכסף לפניו שיהוידע היה נגיד ומצוה לאומתו בעת ההיא).

ורבינו המהר"ל מפראג ז"ל בספרו גו"א (דברים יח, טו) על הפסוק נביא בקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה"א אליו תשמעון כתב וז"ל: ואמנם בספרי דרשו כמוני כמו שאני מדבר דבר ואינו מתיירא וכן הוא אומר רק אל יוסף פרעה התל כל כך הנביאים לא יהיו מתייראים שכן אמר יהושע לא תוכלו לעבוד את ה', וכו' זה המדרש יש בו ענין נפלא אפרשהו לך למען תבין, כי הכתוב אמר כי נביא אקים לא כמו האומות שהם דורשים אל מעוננים ואל קוסמים שכל המעשים האלו הם מעשים מן רוחות ומטומאה ואינם מן אלקים. אבל הנביא יהיה דברו מן האלקים וזה נראה כי ענין אלקי עמו, וכאשר לא ירא הנביא ענין זה הוא מפני כי דבר רוח אלקים עליו שהם דברי קדוש ומכח דברי קדוש שהוא גורא על כל בשר לפיכך וזה היה הנביא מתיירא מבשר ודם כי זהו הוראה על שנבואתו נבדלת אלקית שהרי אינו מתיירא מבשר ודם וזהו שנבואתו למעלה מב"ו, ומפני שמשה היה מגנה ענין האומות אמר נביא אקים לך וגו' דאע"ג דמדריגות הנביאים האחרונים לא היו כמו משה אל תאמר כלל מפני זה שלא יהיו דברי אלקים חיים בקרבו, אלא הוא כמוני בענין זה שדברי אלקים חיים בקרבו ולכן אינו ירא כמוני הרי הנביא אחרי שזה שזה הוא בענין זה כי דברי אלקים חיים בו, אע"ג דהיה מדריגת משה חשוב בענין זה שהיה יודע יותר מ"מ בעיקר הדבר שהיה דברי משה דברי אלקים חיים הרי כל הנביאים שוים, כי דברי קדוש היו שומעים ומזה היה והוא אינו ירא, שהרי יראים מפניו, והבן זה היטב, עכל"ק.

לאור מה שלמדנו מדברות קודש אלו, הרי עלינו להתחמם לאורן של הגאונים והצדיקים שליט"א — בכל מקומות מושבותיהם — אשר תורת רבינו הקדוש זצוק"ל נר לרגלם ואור לנתיבותם ונושאים ברמה דגל שיטתו הברורה, ומורא לא יעלה על ראשם מבשר ודם, ועליהם תיסוב אמרתם: אין לך לשמוע אלא שופט שבדורך, והרי הוא כאביר שבאבירים הראשונים, ואליו תשמעון וזכות רבינו הקדוש ז"ל תהא חופף עליהם כל היום להעמיד הדת על תילה.

זאת ועוד אחרת! איתא בספ"ק „נפש הצדיק עטוף בדבורו". נשתדל נא בכל המאמצים לקיים הסכת ושמע ישראל, „עשו כתות כתות ועסקו בתורה" יתייסדו ביתר שאת ועוז בכל מקום אשר דבר המלך — רבינו זצוק"ל — ודתו מגיע, כתות כתות לעסוק בתורתו בחבורים הרבים המסולאים בפז אשר בחמלת השי"ת נשאר לנו לברכה. אשר מהם ניקח לעבוד את ה' באהבה ויראה בקדושה וטהרה בכל מדה נכונה, אשר שם באהל, מהם נלמד איך לעמוד בנסיון האחרון בצרוף אחר צרוף בעקבתא דמשיחא, בשיטתו הצרופה המסורה לנו מרבותינו הקדושים בדורות הקודמים מבלי לזוז מהם זיו כל שהוא.

ואיתא בסה"ק „מאור עינים" מהרה"ק ר"נ משרשנאבל זצוק"ל (ריש מס' שבת) וז"ל: ובדורות האחרונים כשלומדים דברי שום תנא וחכם מדברי הקדמונים, שהדבר ההוא הוא חיות והמוחין שלו, והאדם הלומד ומדבר בדבריו מדבק ומכניס חיות ומוחין שלו לתוך הדיבורים נקרא אתדבקות רוחא ברוחא, ולכך מחיה אותו שמכניס החיות בהדברים. שלכך אמרו (יבמות צ"ו.) שפתותיו דובבות בקבר, שאפשר לומר כי זה בחינת השתחות על קברי הצדיקים, כי דבורי הצדיק שם הוא קבור וטמון החיות שלו כאמור, וזה הלומד בהכנסו עם החיות להמוחין שלו לתוך החיות ומוחין של הצדיק שטמן בדבריו נקרא אתדבקות רוחא ברוחא ושפתותיו דובבות בקבר. כנודע זה מדברי הבעש"ט נבג"מ. ונקראת בחינה זו השתטחות על קברי הצדיקים שהן דבריהם שלומד ומזכיר היום היום הלומד, ולכן מחיה מוחין של איתו הצדיק, עכל"ק. — ראה עד היכן הדברים מגיעים —

ויה"ר שתורת רבינו זצ"ל תהא למגן לנו, להאיר מתוך החשיכה את עינינו, ורבינו זצ"ל ימליץ טוב בעדנו, כי שחה לעפר נפשנו, כצלותי' דרב — מרן זצ"ל — בכל עת נעילת שער שיח תורתו דברות קדשו מלהבות אש, שנזכה להישועה שלימה מתוך נחת ושמחה בהתרוממות קרן התורה וישראל ובהתגלות כבוד שמים עלינו במהרה בימינו אמן.

הצעיר באלפי תלמידי רבינו זצוק"ל

עמוד האש

הרב שלמה יוסף וואלדמאן ברוקלין

רבינו הקדוש ראש גולת אריאל עלה בסערה השנימה, הוא הלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות. כספינה מיטלטלת בלב ים סוער בעת שיא המערכה להגנה על קדשי ישראל והמאבק הנורא בימי חבלי משיח הקשים.

היהדות החרדית בארצות הברית, והיהדות החרדית בארץ הקודש נתיתמו. נפקה עטרת ראשינו אוי נא לנו כי חטאנו.

אמרנו כי בצילו נחיה עדי יעלה אור חדש על ציון יאיר, ועתה אוי ואבוי שקעה חמה ואור העולם חשך בעדינו. גדול כים שברנו מי ירפא לנו.

חז"ל אמרו לנו, אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הם זכרונם, בחסדי שמים השאיר לנו רבה"ק זיע"א ספריו הקדושים כספרי מוסר חיים, מלאים הדרכה קדושה איך לנהוג ואיך להתחזק בימי ההסתר הקשים ונוכח הנסיונות המסובכות. דבריו הקדושים דרשותיו הנוראים, בכיותיו המוזעזים כל לב, על גלות השכינה הקדושה, והתעוררות לעבודת המלך המשיח הם הנים לאור לנו בתוך החשכות וההסתר בתוך הסתר, שלא נזוז זיז כל שהוא מדרך קדשו, וכשם שרבה"ק לא ידע פשרות וויתורים בדת חומת תוה"ק, ולמרות התמורות הגדולות בעולם בשלשת המלחמות העולמיות, הוא הוא בצדקו ואש קדשו הלוהטת, כאבותיו הקדושים והטהורים ללא כל שינוי ח"ו. ובכח הקדוש הזה העמיד דורות קדושים לרבבות בחינוך טהור ברחבי ארה"ב ובכל העולם, מקום אשר דבר המלך רבה"ק הגיע החזיקו מעמד, ובעמוד ברזל ממשיכים לילך בדרך הסלולה שהאיר לנו רוענו הנאמן.

ובטוחנו כי זכותו הגדולה תעמוד לנו גם כעת שנוכל להחזיק מעמד כחומה בצורה כאן בארה"ב ולהמשיך לקיים רצונו הטהור, ומוסדותיו הקדושים לנח"ר לנשמתו הגדולה.

והעדה הקדושה בעיר הקודש ירושלם ת"ו תמשיך להיות כחומה ומגן לשמור מכל משמר על קדשי ישראל לבל יפרצו ח"ו פרץ בחומת ירושלם, שרבה"ק הי' משמרה מבחוץ, ובכל עת הי' למחסה ומעוז נגד הפורצים והמהרסים.

והשרידים הנאמנים באה"ק יתלכדו מסביב לעדה החרדית בראשות המאורות הגדולים הגאוה"צ הביד"צ שליט"א כמו בחיי חיותו של רבה"ק זצוקללה"ה, בראשות רב האי גאון וצדיק שר התורה פוסק הדור מרן הגרי"ז וויים שליט"א שנתמנה לרב ואב"ד לעי"ה ירושלם ת"ו אחרי שהכירו רצון קדשו של רבה"ק זיע"א, שהוא הוא האיש שמשכמו גבוה מכל העם שרבה"ק ציוה לקחתו בראב"ד ירושלם ת"ו, ובכח ימלא תפקיד גורלי זה.

דמותו הקדושה של רבה"ק דרכו הטהורה ושיטתו הצרופה יעמדו לנוכח עינינו תמיד, ובצוותא נפעל כאן ובאה"ק לרומם קרן ישראל סבא לחזק ברכים כושלות ולהמשיך במאבק ומערכות הקודש נגד שונאי ה' ותורתו ונקדש שם שמים, וכלשון קדשו של רבה"ק בסיום דרשותיו ודא"ח בעידן רעוא דרעוין נעתיר גם אנו שנזכה במהרה דירדן לראות בהתגלות כבוד שמו ית' עלינו ועל כל עמו ב"י ברחמים במהרה בימינו אמן.

ה ע ד ה

ליל הסדר בבית כ"ק מרן זיע"א

רשימה חלקית המתארת את ליל הסדר בבית מרן זיע"א, שמצאנו בתוך כתבי

הרב **יוסף שיינברגר**, שזכה להסב בצלא דמהימנותא בשני לילי חג הפסח שנת

תשכ"ג ורשם רישומים אלה לעצמו תיכף אחרי חג הפסח

השולחנות ערוכים פאר, מסודרים בצורת חי"ת, פרוסות מפות צחורות כשלג, שולחנו הטהור של מרן שליט"א (זצ"ל) משתרע על פני רוחב כל הבית (גג החי"ת) ומעוטר כלי זהב וכסף, כלילות יופי, במרכז השולחן נצבת "הקערה", כסף טהור, גדולה ומבריקה, וסביב לה שפע כוסות כסף, על ידם כד זהב מלא יין, ממנו ממלאים הכוסות — "כוס אליהו" אשר גבהו כמה טפחים מתרומם כמגדל על פני כל הכוסות, הבית עטוף אורה, מנורות כסף צח דולקות, הכל טובל בנהר די נור.

בבית הכנסת הגדול כבר נגמרו תפלת ערבית, כבר הלכו כולם לבתיהם לערוך הסדר, ואילו החסידים "המאוחרים" (חמישים במספר) שזכו בפיס והזמנו אל סדר מרן שליט"א צועדים בצוותא ובגאון פנימי של שמחה אל הקודש פנימה לכונן בית מרן שליט"א, הבית מתמלא, ר' יוסף אשכנזי מגיע, לוחש לכל אחד ואחד את קביעת מקום מושבו, כל אחד תופס המקום שהוקצע לו, שני השולחנות הארוכים, מעבר מזה ומזה, גדושים וצפופים (אותי הושיבו השני לימין מרן (שליט"א) זצ"ל, ר' ישראל זופניק ישב הראשון), הצפיה והדריכות לקראת הופעת רבינו גוברת.

שעה 9 וחצי ובאולם הס, כל הקהל קם על רגליו, רבינו הקדוש נכנס ודמות מלך ישראל לו, לבוש קיטל לבן, וחגור אפוד משי לבן טהור, מעוטף בטליתו, העינים דולקות ופניו כלפידים — מרן (שליט"א) זצ"ל צועד בדביקות אל שולחנו הטהור, מתיישב על כורסתו, המש־תרעת לאורך כל השולחן אשר לפניו, (לרוחב כל הבית), והכורסה כורסת מלכות, מרופדת פאר, כרים וכסתות מעשה אורג ציצים ופרחים, טוויית ציורים מרהיבות עין ושלל גוון, מעשה אמנות להפליא.

מרן (שליט"א) זצ"ל נותן עיניו אל "הקערה" אשר לעבר פניו, משבץ במו ידיו את ה"קערה" לפני נוסח האריז"ל (כמדומה לי כי הקערה אינה מכוונת על גבי המצות ממש, אלא המינים השונים מונחים על קערת הכסף, ואילו המצות מונחים מתחת המפה אשר לפניו).

רבינו מעיין כמה רגעים בספר אשר לפניו ובכוונות האר"י (את ההגדה ואת הספר מחזיק ביד ואינו מניחם על השולחן) ובכל הבית חרדת קודש ודומיה.

מרן (שליט"א) זצ"ל מתרומם ממושבו מעוטר בטליתו והשטריימל בראשו, קורא בקול "קדש", ומקדש על היין בניגון של יום טוב על כוס זהב בקול רם והתלהבות נפלאה.

אחר גמר הקידוש, כל הנוכחים מקדשים על היין, בקול דממה דקה וחרישי, מפחד הדר גאונו של רבינו הקדוש.

רבינו קורא "ורחץ", הגבאי מגיש לו קערת כסף וכד כסף, רבינו נוטל ידיו, בכל הדקדוקים בכנטילת ידים לסעודה.

כרפס וכו' — יחץ, מביציע המצה האמצעית, ומטמין האפיקומן בתוך שקית משי מקופלת, ומעניע אותה מתחת הכר לשמאלו.

רבינו קורא "מגיד" — אומר בקול רם ובנגינה מיוחדת, הנני מוכן ומזומן וכו' הא לחמא עניא —

שוב דומיה באולם, ר' יוסף אשכנזי הישוב ממול פני מרן זצ"ל (שליט"א) שואל לרבינו, כבן אל אביו, מה נשתנה.

רבינו אינו יוצא בזה, וכשגומר ר"י אשכנזי השאלות, חוזר מרן (שליט"א) זצ"ל ושואל לעצמו הד' קושיות, בנגינה נפלאה, כולנו שומעים את רבינו הקדוש שואל לעצמו מה נשתנה, דמעות עומדות בעינינו . . .

רבינו מתחיל מיד ואומר בקול גדול ובנעימות: עבדים היינו וכו', (כל הקהל אומר אחריו בלחש מלה במלה, (אין רבינו מתרגם ההגדה לאידיש), ומפעם לפעם אומר הד"ת, (אגב, מרן (שליט"א) זצ"ל מזהיר את כולם שלא ישימו המצות על גבי המפה שעל השולחן, אלא להניחם דוקא מתחת המפה, וכן הוא מדקדק כל הפסח).

מראהו של רבינו משתנה מרגע לרגע, שואג כארי, ופניו נורא הוד, כמראה הכהן הגדול בעבודתו, מלאך ד"צ, והבית כולו להבת אש אחת גדולה, במחשבה מצטיירת מעצמה דמות צאנז — — —

ר' ישראל זופניק לוחש באזני לאמר: "תסתכל היטב על פני הרבי בהגיעו אל המילים: "ובמורא גדול זו גילוי שכינה".

הרגע מתקרב ובא.

לפתע ושולחן רבינו על כל כליו וכוסותיו רועד־קופץ, רבינו הק' כל עצמותיו מזדעזעות, טליתו נושרת הימנו בתוקף וזדעזעותו, בקולי קולות בחרדה רבה הריהו צועק וגועש ומטפח: ובמורא — גדול — זו — גילוי — שכינה —

אנו רואים את האש הגדולה ומחוירים כסיד, מתכווץ כל אחד תוך תוכו, ויראים להביט בפני השרף ההלהט ממולנו, ובוער עד לב שמים.

שעה ארוכה מטרטר באזנינו קולו המרעיד "ובמורא גדול זו גילוי שכינה".

(רב אחד הישוב אחרי שואל אותי: נו, רבי יוסף כדאי לבוא מאר"י לשמוע רא"ח מפורש יוצא מפי רבינו? כדאי וכדאי, אני משיב לו בפה מלא).

עדיין אני תחת ההלם, והחזיון נשנה במשנה גבורה וכפל עצמה, היה זה רגע אחד אחר קריאת "רחצה", מרן (שליט"א) זצ"ל נטל ידיו והגיע לברכת "אכילת מצה".

בין רגע, ובפתע, באמצע הברכה, ורבינו צונח על גבי כורסתו **בפישוט ידים ורגלים**, פשוטו כמשמעו, המצות בידו הימנית, שוכב בעינים קמוצות על צדו השמאלית, רוקע ומטפח ברגליו אשר דא לדא נקשן, הגוף כולו מתחלחל ומתנענע על יצועו, ושאון ישאג כארי נוהם בקולות מפחידים ומאוויימים: **אשר קדשנו במצותיו וצינו על אכילת מצה.**

האולם כולו על כל נוכחיו נזדעזע.

רבינו שוכב לו מופשט כולו על כורסתו, ראש לצד מזרח, רגליו למערב, העינים סגורות, תוחב בכח לתוך פיו את המצה, ופניו בוערים כאד מתלמידי הבעש"ט המייחד יחודים.

כל הנוכחים מתרוממים לאט־לאט ממקומם ומסתכלים בפחד עצור לעבר הכורסה עליה שוכב מרן (שליט"א) זצ"ל דבוק ביוצרו ולועס המצה.

— מעיניו זולגות דמעות — התרגשות למראה האש.

גמר רבינו אכילת המצה, עיניו נפתחו וקורנות, וכארי יתנשא על מקומו כבתחילה, וקורא "מרור", (חסא), וגם תמכא ביחד וכן גם בכורך וכו'.

שולחן ערוך (דגים לא ייאכלו בפסח).

בתור הסעודה בדיחא דעתיה דרבינו.

(בליל הסדר ה ש נ י, באמצע הסעודה פנה אלי רבינו בבדיחותא לאמר(: "מרור גם אכלתם?"...).

10 מינוט לפני שעה 12 ורבינו נחפז לאכול את האפיקומן.

ושוב שאגת אריה מרבצו: הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת אפיקומן.

עס ברענט ווייטער.

הריהו שוב צונח כולו על הכורסה בפישוט ידיו ורגליו ואוכל את האפיקומן בהתלהבות.

לועס את האפיקומן ושולח מבט על פני השעון, פעמיים ושלש.

העדה

הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו

עקיבא יוסף אייזנבאך

ביום כ״ו מנחם אב תשל״ט, הביט ה׳ לארץ ותרעד ותגעש ותרעש הארץ כולה, ועמודי הארץ התפלצו, נתקיים בנו מפני הרעה נאסף הצדיק. נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש, ביום המר והנמהר, נשמעו בכל העולם כולו, קולי קולות, זה נואק: הוי רבי, וזה מיילל: הוי אבי, וזה צועק: הוי מנהיגנו, וכולנו יחד מיללים ומקוננים איכה נפל משמים ארץ תפארת ישראל והדרו, כל פנים קָבצו פארוו וכלם מבכים את השבר הגדול אשר הושברה כנסת ישראל בהלקח ממנה גלגל עינה ומשוש לבה.

ומי ירהיב בנפשו להרבות בשבחי רבינו הקדוש והטהור קודש הקדשים משיח ה׳ צדיק יסוד עולם וצוקללה״ה זי״ע ועכי״א. יחיד היה בדורו שלא הניח אחריו כמותו בדור השפל והחושך הזה, ויחיד היה גם בהרבה דורות שלפנינו שלא קמו כמוהו. ופליאה נשגבה ותהומה היא משכלנו להבין את גדל צדקתו, ויראתו, ופרישותו, חסידותו, גאונותו, ואהבת השי״ת שבער בלבו הטהור כאש יוקדת שלא נכבה עד יום שעלה למרום.

המנהיג האדיר שהנהיג את הספינה המטורפת בים בכל העולם כולו, אחרי החורבן הגדול במלחמת העולם, ואחרי שכוך הסערה, ושארית הפליטה נשארו בעירום ובחוסר כל, עמד רבינו על המשמר כפרנס נאמן להשגיח על צאן מרעיתו, ולא נתן לספינה הטובעת להילכד ברשת אשר נלכדה, וממנו נסתעפו קהלות החרדיות בתפוצות ובארץ ישראל שהם לגאון ולתפארת.

כקדושתו כן עבודתו, כאב רחמן עמד בתפלתו לבקש רחמים על כלל ישראל בכלל ובפרט, ותפלתו לא רק קורצת שחקים אלא מחרידה העולמות העליונים ותחתונים, תפלתו פלחה כליות ולב, שכל שנוכח באש תפלתו נצטנן אצלו כל תשוקות הדמים, בשעה שלבו ובשרו ריננו לאל חי.

אשרי עין ראתה את רבינו באשמורת הבוקר בעת התחיל בעבודת היום בהשתוקקות וגעגועים להקב״ה. וקידש וטיהר עצמו כשרף, וכה התהלך צדיק שכל כ״ד שעות היממה היו קודש לה׳. — הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו.

אשרי עין ראתה את רבינו בהנחת טלית ותפילין כל ימות השנה ובכל יום היה בהשתוקקות נפלאה ובכוונות ויחודים שהמליך עליו ועל כל העומדים ועל כל העולמות עול מלכותו מלך ממ״ה הקב״ה. — הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו.

אשרי עין ראתה את רבינו בעת שמקבל עליו עול מלכות שמים קריאת שמע שחרית, שכל שנוכח או נקבו עד תהום נפש, כלביא הסוער בין גורין, וכיבס את הנשמות, וכאילו יוצאות מן הגוף וחוזרת ונבראת מחדש. — הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו.

אשרי עין ראתה את רבינו כשעמד להתפלל תפלת שחרית בהתלהבות כה לוהטת לכלות הנפש עד שכל הסובבים אותו השתאו. — הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו.

אשרי עין ראתה את רבינו בשעה שעסק בתורה ופניו בערו כלפידים כאחד משרפי מעלה כחד מקמאי מאדירי התורה ארזי הלבנון, כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה׳ צבאות הוא. — הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו.

אשרי עין ראתה את רבינו בעומדו להתפלל מנחה של ערב שבת קודש במעלי שבתא בעת עליות העולמות למקורם ועל פניו ניכר גודל הבערת אש האהבה הבוער בלבו כרשפי אש שלהבת י־ה ממש בכלות נפשו, עד שכל העומדים סביבו, נפתח להם דעת להכיר את קונם, וכולם הרהרו בתשובה לתקן מעשיהם המובלעות בעמקי המצולה בכל ימי השבוע. —

הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו.

אשרי עין ראתה אלפים ורבבות מהמון חסידים ואנשי מעשה שנהרו להיכלו של רבינו בשבתות ובמועדים להתבשם מזיו קדושתו ומעריכת שלחנו לפני ה׳ אשר היה מכפר כמזבח וכעולה. —

הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו.

אשרי עין ראתה אלפים ורבבות שנהרו להיכלו של רבינו בימים נוראים, לשמוע מקדוש ה׳, כמלאך הנצב בראש עם קודש, וקהל קדושים רועשים ופוחדים מאימת הדין עליהם, בראותם הצדיק יסוד עולם האיך מוסר נפשו למען הקב״ה, וכולם ראו לפניהם לא אדם אלא מלאך. — הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו.

אשרי עין שראתה את רבינו בתפלות יום הקדוש ביום הזה אשר הקב״ה מכפר עלינו לטהר אותנו מכל חטאתינו, עמד רבינו כמראה כהן גדול של דוכנו כיושב בסתר לחלות פני מלך, ופניו נראה כולו כשלהבת טהורה, ככוכב הנוגה בגבול מזרח, מראה כהן. —

הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו

אשרי אוזן ששמע מרבינו בעת תקיעת שופר, ובכל נדרי בימים הנוראים, דרשותיו ומאמריו החוצבים להבות אש, לגדל ולקדש שם שמים ברבים, והרעיש העולמות והתלהב בדביקות נפלאה ושכינה מדברת מתוך גרונו והסעירו כל לב, אם אבן הוא ניסוח, וזיכך רבינו את כל הבא לטבול בנהר דינור שלו, בנהר של דמעות ובכיות עצומות. —

הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו

אשרי עין ראתה את רבינו בחג הסוכות כשנגש להעמוד בהתלהבות ומברך בקול אדיר ברכת ההלל, ואח״כ הנענועים בארבעה מינים, בהתלהבות עצומה עד שנפל פחד על כל הנמצאים בביהמ״ד וכלם בכו בבכיות עצומות ונתעלה נפשם לשורשם בכח הנענועים של רבינו. —

הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו

אשרי עין ראתה שמחת בית השואבה, המשוררים וכל מיני שירים, עם שואבת רוח הקודש של רבינו. —

הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו

אשרי אוזן השומעת דרשותיו החוצבים להבות אש, בשעת אמירת ההושענות בהושענה רבה לעורר רחמים על כנסת ישראל, הלא למשמע אוזן דאבה נפשנו.

אשרי עין ראתה את רבינו בשמחת תורה כשעשה רבינו ההקפות עם ספר התורה בשמחה ובאהבת השי״ת ובדביקות נפלא שלא תתואר ובזה קשר כתרים לקונו, ואמרו החסידים הנוכחים שרואים האיך ספר תורה רוקד עם ספר תורה, כולו חטיבה של קדושה עילאה, וכאילו רוקדת נשמה בלי גוף. —

הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו

אשרי עין ראתה את רבינו בליל הסדר כמלך על העם, ורבינו שופך שיח בהתפרץ בבכי סדר ההגדה אשר אי אפשר לתאר גודל הפחד הנורא ששרר בבית רבינו בליל התקדש חג הפסח, אשר אפילו לרגע קט לא הפסיק רבינו מדביקותו בהקב״ה. —

הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו

אשרי עין ראתה את רבינו קורא בתורה בחג השבועות עשרת הדברות, אשר כל מי שהיה בהיכל קדשו של רבינו הרגיש קדושה עילאה כמעמד הר סיני בקבלת התורה הקדושה. —

הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו

אשרי עין ראתה כל אלה, ומרוב עוניגו חסרנו כל אלה, ואין לנו לא מנהל, ולא מתפלל, ואנו תפלה להקב״ה, גואל חזק למענך פדנו, ראה כי אזלת ידינו, שור כי אבדו חסידנו, ומפגיע אין בעדנו, ושוב ברחמים על שארית ישראל והרשיענו למען שמך, כי אליך עינינו, ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים במהרה בימינו אמן.

דרכי הלוי וויים

מופלא ממך אל תדרוש

אסור לנו להרהר אחר מדותיו של הקב"ה גם בשעה קשה ומרה כזאת חלקת מבית ישראל אדוננו מורנו ורבינו רבן של ישראל אביהן ופטרונו של עם ישראל המאמינים בד' ובתורתו. קדוש ישראל ומגינו, פאר הדור ומנהיגו, כ"ק מרן האדמו"ר מסטמאר זצוקללה"ה. אלא חייבים אנו להצדיק את הדין. הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, קל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא.

אין ביכולתינו ובכוחותינו הדלים אפשרות להספיד כהלכה את גודל קדושת שפארתו והדרו, גאון ישראל ומעוזו, תוקף קדושתו וטהרתו של אבינו רועינו מורינו הקו"ט זצוק"ל. כי מה אנו ומה חיינו אשר נבוא להסדיר את שבחיו של המלך מאן מלכי רבנן, ראש גולת אריאל, יחיד הדור קודש הקדשים, ומי ידמה לו בדורנו זה שירשה לעצמו לומר אני אספיד ומקונן ואתנה את גדלותו ותוקף גבורתו של רבינו זצוק"ל. נגסים אנו לנוכח האדם הגדול בענקים. יתושים אנו לנגד הארי החי. זבובים קצוצי כנפים אנו לנגד הנשר הגדול אביר הרועים גאון הגאונים, שר התורה עמוד התורה העבודה וגמילות חסדים כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל.

גם לא נוכל לשער ולהעריך את האסון הנורא והמהלומה הכבידה שניתכה על כל בית ישראל בכל קצוי תבל, ולא נוכל להבין על נכונה את החורבן הגדול שפקד את בית ישראל בהסתלקותו של הארז בלבנון עמוד הימיני פטיש החזק עמודא דנהורא, עמוד הענן שהלך לפני מחנה ישראל ליישר את העקמימות שבלב, לסלק את המסילה העולה בית קל מאבני נגף, לסלק את הנחשים והעקרבים שעמדו על עם ישראל בעשרות השנים האחרונות, הבאר מים חיים אשר שרים כרוה אבות השושילתא קדישא לבית סיגוט זצ"ל. וממנה השקו את העדרים אלפים ורבבות נפשות צמאות וכמהות לדברי אלקים חיים, הרעיא מהימנא קדישא שהנהיג את עם ישראל צאן הקדשים שבעים וחמש שנים, כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל.

אבל את זאת אנו יודעים, כי גדול כים שברנו ומי ינוד לנו, אין לנו דמיון והשוואה לאותו יום המר והנמהר יום הסתלקות רבינו זצוק"ל לגנזי מרומים כ"ו מג"א תשל"ט, אלא כיום שנהרג גדל' בן אחיקם בג' או ב' תשרי, כי על כן קבעו חז"ל את יום ג' בתשרי לתענית צבור ונהגו כך בכל תפוצות ישראל כי שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו, ויותר מזה, כי גדל' בן אחיקם נשאר אחר החרבן המנהיג היחידי של ישראל בארץ ישראל וכשנהרג אבדו ישראל את מנהיגם היחידי שנשאר לפליטה. הרי שבהסתלקות כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל המנהיג היחידי שנשאר לנו באחרית ימות עולם ימי עיקבתא דמשיחא, הרועה הנאמן שהשגיח על צאן מרעיתו במסירות נפש בצהרי יום כשאש הכפירה והמינות יוקדת כיקוד אש, וביחידות ממש שאין בדומתו בכל הדורות שלפנינו הגין על שארית הפליטה לבל ישלטו בה זרים, ולא יגעו אפי' בנגיעה כל דהוא, וה' בשארית כוחותיו החומה למחסה ולמסתור מכל רוחות הרעות המנשבות בחלל עולמינו, הוא העלה על נס ואחז ביחידות את דגל התורה האמונה ויראה והחסידות לבל יתפסו בה ידי זרים, יצא כארי מסבכו ללחום מלחמתה של תורה ביחידות ובדעתו הקדושה דעת תורה הכריע את הכף מאזניים נגד כל העולם כולו, לא זע ולא חת מפני כל, והי' ד' עמו שהלכה כמותו בכל מקום.

ואם תקנו לנו חז"ל את יום הג' בתשרי ליום תענית ותשובה, הרי יש בזה גם ענין של הבעת כאב וצער על סילוקו של גדל' בן אחיקם. אבל אנן יתמי דיתמי הרחוקים בתכלית הריחוק מאפס קצהו מגודל קדושתו ופרישתו של כ"ק אדמו"ר זצוק"ל, האיך נוכל להביע את כאבינו ובמה נוכל להוציא את רגשות לבנו הכואב והנדכה, מי ינוד לנו ומי יקונן בעדינו. נאלמנו דומי' כאשר כאבנו נעכר ושבת מושׂש לבנו ונהפך לאבל מחולנו.

ירידת הדורות זו היא גזירה מן השמים, וסילוקן של צדיקים היא מהשגזה העלינה ית"ש, וזרח השמש ובא השמש עד שלא שקעה שמשו של צדיק עלתה שמשו של צדיק הבא, יצאנו מדורות של נביאים לדורות של תנאים, ומתנאים לאמוראים, ומאמוראים לרבנן סבוראי, ומרבנן סבוראי לגאונים ומגאונים לראשונים ומראשונים לאחרונים. ולבעש"ט הק' ותלמידיו, ואחרון שבהם שאחז בשולשילתא קדישא הי' כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל, ונדולי וזקני הדורות שקדמו סמכו את ידם על אדמו"ר זצוק"ל שהוא הדעת תורה האמיתי המסורה לנו מסיני מדור לדור, וכאשר הגענו בעוה"ר לירידת כח הסומאה הנוראה שלא היתה כמותה בעולם לארץ והיא טומאת הציונות ושהקיפה את כל בית ישראל מבית ומחוץ מסוף העולם ועד סופו. ונדולים וטובים נסחפו בשטף הכפירה והמינות רח"ל. זה כנגד זה עשה השי"ת והוריד נשמה קדושה עם כח הקדושה והאמונה שהיתה חידוש ופליאה מאות בשנים, כדי להשיב מלחמה שערה. שלא תשתכח תורה ואמונה ח"ו מישראל, לחזק ברכים כושלות מרוב פגעי הזמן והנסיונות הקשים, ולהגן בזכותו הק' על כל בני דורו מפני חמת המציק הכפירה הציונית. אוי נא לנו כי בחטאינו אבדנו את כל זאת, ובעוונותינו הרבים הושלך משמים ארץ תפארת ישראל.

הרה"ק משינאוע זצוק"ל בהספידו את אביו הקו"ט מרן הדברי חיים זצוק"ל אמר, שמצינו בכל התקופות גאונים עמודי התורה, צדיקים עמודי העבודה, וקדוש'ים עמודי גמילות חסדים. אבל צדיק גמור כאביו רשכבה"ג מרן הדברי חיים שה' עמוד התורה העבודה וגמילות חסדים בהיקף כ"כ גדול ובתכלית השלימות בג' העמודים שעליהם העולם עומד לא נמצא בדורנו כמותו. הגדרה כזאת נוכל לומר על כ"ק מרן אדמו"ר זצוק"ל. שתכלית השלימות בג' העמודים אלו ובהיקף כ"כ גדול ונורא לא הי' כמותו בדורנו.

אין לנו שיור רק התורה הזאת, כך אמר הרשב"ר לתלמידיו, שנו מדותי שמדותיו תרומות ממדותיו של רבי עקיבא, חובה עלינו להתמיד ולהרבות בלימוד ספריו הקדושים, ספרי החיים, שעץ חיים היא למחזיקים בהם ובשיטה הקדושה והבהירה, השלהבת י־ה הגנוזה בספריו הקדושים תהי' לנו כטל של תחי' להחיות את נפשותינו ולעורר את לבנו לעבודתו ית"ש. ולתקן את נשמותינו מכל סיג ופגם ותורתו תגן עלינו ובעדינו שנשאר יהודים לד' ולתורתו, דברי תורתו יהיו לנו כאבוקה של אור להאיר לנו את הדרך בה נלך, ושנתחזק בשיטת הקדושה לבל ישפוטנו המים הזידונים הכפירה והמינות הציונית. וכשנשים על לבנו דבוריו בשעה האחרונה „מ'זאל זיך האלטין אינאיינעם" נה' בנים-נאמנים שלו, ואדמו"ר זצוק"ל כאב רחמן ימליץ טוב בעדנו להזכר ולהפקד בדבר ישועה ורחמים משמי שמי קדם, ויעורר רחמי שמים על כל בית ישראל להגאל גאולת עולמים בביאת משיח צדקנו ויקוים הכ' וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק בתחיית המתים אכי"ר.

אַ כל נדרי אין סאטמאר

פון **אליעזר האלבערשטאם**

●

ס׳איז געווען אין די בראשית־יאָרן פון ר׳ב׳ס אהערקומען דא. ר׳האָט נאָר־ווָאס געמאַכט פאַר־פלאַנצט אויפן היגען באַדען זיין ישיבה „תורה ויראה״, און די וואַרצלען האָבען זיך פיין פאַנג־נומען. עס האָבען זיך אַנגעהויבען צו זען אין גאָס בתורים אין אינגאַרישׁ־חסידישען לבוש, מיט קאַפּעלושלעך ספּעציעל אימפּאַרטירט פון טשע־כאָסלאָוואָקיע, דרייי־פּערטל רעקלעך און לאַנגע אילבערצירנס און פּאות לאַנגע, ווָאס מ׳האָט אפילו נישט געזען אין חסידישען פּוילן, נוסח נאָר „מאה שערים״. יאָ, מ׳האָט דערציילט, אז מ׳האָט אין איינעם אַ שבת דערזען אַ שטרײַמעל אין גאָס, און אונזער אייגענער מ. י. ניר־ענבערגער איז אַריסיפעקומען אין „מאָרגען זשורנאל״ מיט אן אַרטיקל אינטערי־ען נאָמען: „ברוך הבא, שטרײַמל״.

די ישיבה האָט געשריבן פאַר „הרחבת הגבולין״, אָבער נישט געווען די מאַטעריעלע מיט־בולין, אָבער נישט געווען די מאַטעריעלע מיט־לען דערפאַר. די דריי אידישע צייטונגען, דאָס האָבען ווי אין אַ כאָר געפירט אַ גרויל־פּראָפּא־גאַנדע־קאַמפּאַניע קעגן סאָטמאָר. ר׳ ליפּא פּריי־מאַן ז״ל איז פֿאַרויס מיט אַ דראָשונג צו די צייט־טונגען, אז „מיר ווילן נישט קיין שערט צו אין אייער אויפשטעלן אַ טאָג־צייטונג״, האָבען זיך די צייט־טונגען אָבֿיסל דערשראָקען און נאָכגעלאָזט פון זייער העצערישען טאָן. אָבער זייער גיפט האָט זיך שוין געהאַט אינגעגעסען אין אידען, וואָס האָבען עס „אַליין געלייענט אין צייטונג״. סאָמ־מאָרער מושלחים זיינען פון גאַנץ־צדקה האַ־תי און אויף דער פּראָווינץ אַריסטאָקראַטען געווארען פון די בתי מדרשים און נותני צדקה האָבען זיי צו זען באלד נישט צוגעלאָזט.

דער בודזשעט פון ישיבות, אין אַלגעמיין, איז דאָן ס׳רוב געדאַקט געווארען פון די הכנסות, וואָס די משולחים האָבען אַריינגעבראַכט, אָבער פאַר סאָטמאָר זיינען פאַרשטעלט געווארען טיר־און־טויער פאַר די דאָזיגע הכנסות.

האָט דעם רב צוגעריעדט אינגער אז ער זאָל אַריינפאָרען אויף אַ שבת קיין קליוולאַנד און זאָ־טאָג וועט מען מאַכען אַ מאַלציים און ס׳וועלען צוזאַלען גרויסע צושטייער. דער רב האָט געהערט אז ס׳איז פאַראַן אַזאָ מעגליכקייט, האָט ער גלייך מסכים געווען צו די רייד פון יענעם צורעדער, לאָמיר וויסען רעדן ברמיזה, אַ רבי, וואָס האָט דאָן געוואוינט אין קליוולאַנד.

איך אליין האָב דאָן געוואוינט אין קליוולאַנד, אַ „סמול ולא נראה״ פון קליוולאַנד, בין איך אַריינגעפאָרען אהין אויף יענעם שבת. וואָס איז פּאַראַן צו זאָגען, אַ שבת פון „מעין עולם הבא״. די תפילות און די טישען, עין לא ראתה ואזן לא שמעה. צו רעדען אין די טערמינען פון „ראַ־שונים כבני אדם״, איז דאָך דער סאָטמאָרער רב געווען אַן „אדם השלם״ אין אַלע מקצועות. וואָס ר׳האָט זיך אויסגעשטעלט דאָזועגן אַלס „שליח ציבור״ איז אַ ער געווען דער בעל תפילה „פאַר עקסטאַזע״, מיט אַלע „פּליטערליך־און־פלאַטער־לעך״. וועָן ר׳האָט צוגעגעבן אַ מאַרש אויף „א־ל אדון״, וואָן דער עולם האָט מיטגעשאָלפען, האָט דער רב צוגעמאַכט מיט די הייליגע הענט ווי אַ בענישטער כאָר־אַנפירער, אַז עס האָט אים עהרויבען פון דער ערד. איז דאָך דאָס געווען זיין אייבי־גער ציל, אויפצוהויבען אידען פון דער ערד, און מעלה זיין אין העכערע ספערן. אינדערוואָכן האָט ער עס געטאָן דורך מעשים, צו וויזיען אז דער באַשעפער איז דער „אדון על כל המעשים״, און שבת האָט ער עס געטאָן דורך שטורמיש אויס־זינגן דעם „א־ל אדון על כל המעשים״.

קליוולאַנדער אידען האָבען שבת פרי פאָר־דאָוועגען זיך נישט געקענט אויפרוהאָבן־דערן פון דער פרייטאָג־צו־נאַכט־גיבער לאַנגער תורה, וואָס דער רב האָט געזאָגט; זיין איינשלאָפען איב־דערמיט און זיך אַ כאַפּ־אויף־טאָן און ממשיך זיין מאַמעסטאָן, פון דאָרט ווהו ער איז געבליבען שטיין. ביי סאָטמאָרער חסידים איז דאָס ווען געווען אַ „סברה־קיבל״־זאַך דער ענין פון סאָט־מאָרער ר׳ב׳ס איינדרימעלט וועגען, אָבער פאַר די „פאַשוט׳ע עם״ פון קליוולאַנד איז דאָס אויפכאַפּ־זיך אין באותו רגע פאַרזעצען דעם משך געווען פון די גרויסטע מערקווירדיגקייטן.

ביי שלוש סעודות האָט מיך דער רב מכבד געווען מיט „רדי׳ס פון שטיי לעהייסען זינ־גען & לענגערן ניגון, אז די קליוולאַנדער אידען זאָלען זיך נישט אומגעדולדיג ווערן פון זיין לענגערן זמן פון יציאת השבת.

זונטאָג האָט דער רב געזאָגט אַ שיעור אין דער טעלזער ישיבה אויף דער סוגיא וואָס מען האָט דאָן דאָרט פון געלערנט. די נאוני לימא, די ראשים פון דער ישיבה, הרב בלאָך און הרב קאַץ, זכרונם לברכה, האָבען גאָרנישט געקענט ענטוג אַריסטוויזיטן זייער התפעלות פון דער חריפות און בקיאות און דאָס אַנווענדען מיט ראשונים און אחרונים פונם רב. זיי האָבען גאָרנישט גע־קענט פאַרשטיין ווי & חסידישער רבי קען זיין אזא זעלטענער מגיד שיעור. יאָ, ס׳האָבען זיך פאַרלאָזט באזונדס וואָס זאָלען קאָנען זיך מבי־נים אויפן רב׳ס גאונות. וויידערמאָל דער „אדם השלם״ איז & יעדער מקצוע.

נאָך & גאון עצום האָב איך געזאָגט, וואָס אויף זיין, & מבין זיין אויף גאונות, מ׳האָט זיך גאָר שטארק געקענט פאַרלאָזען, וויייל ר׳איז געווען & מענטש וואָס ר׳האט פון גאָרנישט־נישט געקאָפט קיין התפעלות און גראָפּ פון & גרויסער רבי־שער דיינסטיע. געווען איז דאָס דער ראדזיבער רב, ר׳ יחזקל ליינער זצ״ל, וועמען & מתפלל כ׳בין דאָ געווען.

וועָן דער ראדזיבער רב איז געהאַלט צוריק־געקומען פון מאַרימאדאָ, אין דאָס ערשטע מאָל זיך דאָרט באַגעגענט, & נחבא אל הכלים, מיט׳ן סאָטמאָרער רב, האָט עד זיך גאָרנישט געקענט אַזא־טעען מיט דערציילען מיר, „נאָר״ איוה סאָטמאָר, וועגען דער „גדלות פון סאָטמאָרער רביי־ן״. ער פלעגט שוין דערנאָך אזוי אויסמאָר־קירען זיין זומער־אָפּרט, עס זאָל אויספאַלען געקענט דער זעלבער צייט פון סאָטמאָרער ר׳ב׳ס, אזוי זיי מיטן טרונקען פון די קוואַל־וואַסערן פון יענעם קוואַל־ארט, אויך צו טרונקען פון דער „מעינה של תורה״, וואָס ס׳איז געווען דער סאָטמאָרער רב. צו די צעמיינזאַמע שפּאַציר־ען פון די דאָזיגע צוויי גאוני ארץ, וואָס האָבען דעדורערט שתי״ן, מיט & קורצען אפרו פון צייט־צו־צייט האָבען זיך אַנגע־שלאָסען פילע „יודען־חן״, וויייל זיי האָבען גע־וואוסט אז אויף די דאָזיגע שפּאַציר־ען וועלען אי־בערגעוואַרפען ש״ס און פּוסקים און ענינים אין חסידות, וואָס מ׳טאָר נישט פאַרפאַסטען, דער דא־זיגער רבי פלעגט מיר דערנאָך איבערדערציילען וועגען דער גרויסקייט פון רב; ידיעות, בקיאות אין עמקות, אָבער צום סוף איז זיין גרעסטע פליאה געווען, אז דער רב וויייט אַזוייפיל מדרש, ס׳איז דאָך „כל רז לא אניס לי־ה״.

אָבער לאָמיר „צוריקפאַרען קיין קליוולאַנד״.

זונטאָג אָוונט איז פאַרעקומען דער „דינער״ לטובת דער „תורה־ויראה״ ישיבה. דער רב האָט געערעט צום עולם און דערציילט פאַראַוואָס דער מצב החינוך אין אַמעריקע איז נישט ווי ער איז. וועָן מ׳פירערייקע אימיגראַנטען זיינען אהערגעקומען און זיך אראַנזשירט אין געזעלשאַפטען, האָבען זיי די ערשטע זאַך, אַיעדע, זיך איינגעשאָפּט אַ „חלקת קרקע״, וויייל בעדאַי וועלען מיט & דראָשונג אז די צייט־טונגען, אז „מיט אַ דראָשונג קען סאָטמאָר, ר׳ ליפּא פּריי־מאַן זיי זאָל אין פּאַריס מיט & דראָשונג אויפיסטעלן אַ טאָג־צייטונג״, האָבען זיך די צייט־טונגען אָביסל דערשראָקען און נאָכגעלאָזט פון זייער העצערישען טאָן. אָבער זייער גיפט האָט שוין געהאַט אינגעגעסען אין אידען, וואָס האָבען עס „אַליין געלייענט אין צייטונג״. סאָמ־מאָרער מושלחים זיינען פון גבאי־צדקה האַ־תי און אויף דער פּראָווינץ אַריסטאָקראַטען געווארען פון די בתי מדרשים און נותני צדקה האָבען זיי צו זען באלד נישט צוגעלאָזט.

דער בודזשעט פון ישיבות, אין אַלגעמיין, איז דאָן ס׳רוב געדאַקט געווארען פון די הכנסות, וואָס די משולחים האָבען אַריינגעבראַכט, אָבער פאַר סאָטמאָר זיינען פאַרשטעלט געווארען טיר־און־טויער פאַר די דאָזיגע הכנסות.

האָט דעם רב צוגעריעדט אינגער אז ער זאָל אַריינפאָרען אויף אַ שבת קיין קליוולאַנד און זאָ־טאָג וועט מען מאַכען אַ מאַלציים און ס׳וועלען צוזאַלען גרויסע צושטייער. דער רב האָט געהערט אז ס׳איז פאַראַן אַזאָ מעגליכקייט, האָט ער גלייך מסכים געווען צו די רייד פון יענעם צורעדער, לאָמיר וויסען רעדן ברמיזה, אַ רבי, וואָס האָט דאָן געוואוינט אין קליוולאַנד.

איך אליין האָב דאָן געוואוינט אין קליוולאַנד, אַ „סמול ולא נראה״ פון קליוולאַנד, בין איך אַריינגעפאָרען אהין אויף יענעם שבת. וואָס איז פּאַראַן צו זאָגען, אַ שבת פון „מעין עולם הבא״. די תפילות און די טישען, עין לא ראתה ואזן לא שמעה. צו רעדען אין די טערמינען פון „ראַ־שונים כבני אדם״, איז דאָך דער סאָטמאָרער רב געווען אַן „אדם השלם״ אין אַלע מקצועות. וואָס ר׳האָט זיך אויסגעשטעלט דאָזועגן אַלס „שליח ציבור״ איז אַ ער געווען דער בעל תפילה „פאַר עקסטאַזע״, מיט אַלע „פּליטערליך־און־פלאַטער־לעך״. וועָן ר׳האָט צוגעגעבן אַ מאַרש אויף „א־ל

הערכות לדמותו

הער

וועגן מענטשן זאכן און געשעניש

ר׳ ליפּא פרידמאַן טעלעפאָנירט...

איינמאָל, נאָך אַ פּראָצעס דעמאָנסטראַציע ביי דעם ישראל קאָנסולאָט אין ניו יאָרק האָבען געוויסע קנאים באַשמירט דעם בנין פון קאָנסולאָט מיט סאָוועטסקאָ. די אידישע נאַס האָט דאָן געקאָכט מיט גרויס אייפערגיגע און פֿארדאָמט די סוואסטיקא שמירער. האָט מען באַשולדיגט אין דעם די סאַטמאָרער. איך בין דאָן געווען אַ רעפּאָרטער און אַ נייעס רעדאַקטאָר אין „טאָג מאָרגען זשורנאל". אויף מאָרגען נאָך דער דעמאָנסטראַציע האָט צו מיר טעלעפאָנירט ר׳ ליפּא פרידמאַן זל, דער מנהל פון די סאַטמאָרער אינסטיטוציעס. ער האָט געזאָגט, אַז סאַטמאָר האָט נישט געהאַט קיין שייכות מיט שמירעז די סוואסטיקאָס. ער האָט געטענט׳ט, אַז „משוגענע כוליגאַנעס" האָבען זיך באַנוצט מיט דעם נאַציסטן סימבאָל און אַז קיין שום סאַטמאָרער חסיד וועט אַזוינס נישט וואָגען צו טאָן. ר׳ ליפּא פרידמאַן האָט געבעטען אַפֿדרוקען אין „טאָג מאָרגען זשורנאל" אַ דערקלערונג, אַז סאַטמאָר האָט נישט געשמירט די סוואסטיקאָס.

צוויי סאַטמאָרער שליחים

איך האָב אים געזאָגט, אַז איך וועל גערן פֿאַרעפענטליכען די דערקלערונג, אָבער איך דאַרף איר האָבען בכתב. ר׳ ליפּא האָט געזאָגט, אַז ער שיקט שוין אַרויס צוויי שליחים, וואָס וועלען מיר ברענגען די דערקלערונג. יענעם נאַכמיטאָג זענען געקומען מיר זען ר׳ סענדער דייטש און ר׳ משה אייזענבערג. זיי האָבען מיר דער־לאַנגט אַ קאָנווערט מיט אַ דערקלערונג וואו סאַטמאָר האָט אָפּי־ציעל זיך אָפּגעטרייסלט פון די סוואסטיקא שמירער און פאָקטיש פארדאַמט דעם אָקט פון וואנדאַליזם.

ר׳ סענדער דייטש׳ן האָב איך געקענט נאָך פון פריער. ער האָט יאָרען לאַנג געארבעט אלס יוצעער אין דער טיפאַגראַפיע פון די „שולזינגער בריידער" און האָט געהאַט אויפגעשטעלט זיין אייגענע דרוקערייי. ר׳ משה אייזענבערג איז געווען צוויישען די אַרויסהעל־פער פון ר׳ ליפּא פרידמאַן און האָט געארבעט פאַר דער סאַטמאָרער קהילה. די דערקלערונג, וואָס די צוויי סאַטמאָרער פאַרשטייער האָ־בען מיר געבראַכט, האָב איך אָפּגעדרוקט אויף דער ערשטער זייט פון „טאָג מאָרגען זשורנאל". אויף מאָרגען, וועז די צייטונג איז דערשינען האָט ר׳ ליפּא פרידמאַן מיר וויידער טעלעפאָנירט אין שטארק גענאַנקט פאַר דערפילען זיין בקשה. ער האָט מיר געזאָגט, אַז אַ דאַנק דעם בארוכט, אז סאַטמאָר האָט נישט געשמירט די סאוסטיקאָס האָב איך געהאַלפען אָפּשאַפען אַ פאַגראָם־שטימונג וואָס האָט זיך דאָן געהאַלטען צעפאַלקערט אויף דער אידישער גאַס קענען סאַטמאָרער חסידים. ר׳ ליפּא האָט געזאָגט, אַז סאַטמאָר וועט קיינמאָל נישט פארגעסען די טובה וואָס איך האָב זיי געטאָן אין ער האָט צוגעגעבען, אַז ער וואָלט, זייער געוואָלט, איך זאָל קומען צום סאַטמאָרער רבי׳ן אין מיט אים רעדען.

אַ באַגעגעניש מיט׳ן סאַטמאָרער רבי׳ן

איך האָב זיך דערמאָנט וועגען יענעם עפּיזאָד בעת דער לוויה פון סאַטמאָרער רבי׳ן זצ״ל אין מאָנראָו. איך בין געשטאַנען אַ פאַרקוועטשטער צווישען דעם ריזיגען עולם אידען אין גרויסען בית מדרש אין זיך צוגעהערט צו די הספדים. איך בין געווען דורכ־געווייקט פון שוויים אין מיט די לעצטע כוחות געפרובירט אנהאַל־טען דעם גלייכגעווייכט. פאר מיינע אויגען איז דורכגעשוואומען יענע באַגעגעניש מיט׳ן סאַטמאָרער רבי׳ן, מיט כמעט 18 יאָר צוריק.

נאָך דעם ווי ר׳ ליפּא פרידמאַן האָט מיר איינגעלאַדען צו טרעפען זיך מיט׳ן רבי׳ן זענען אַוועק אַ וועלכע צווויי יאָר. דאָן בין איך אַוועק צו ר׳ ליפּע׳ן און ער האָט מיר אַריינגעפּירט צום סאַט־מארער רבי׳ן. זיין היים איז דאָן געווען אויפ׳ן ערשטען שטאָק אויף בעדפאָרד עוועניו אין אַ בראונסטאָון געבייטע.

דער רבי האָט ביי מיר געפרעגט פון וואַנעט איך קום און וואו איך האָב געלערנט. ער האָט געוואָלט וויסען וועגען מיין שאָפען אין מיינע זיידעס און אפילו געפרעגט וואו איך האָב זיך אויסגע־לערנט צו שרייבען אידיש און וויי מען באַאַנדעלט מיך אין „טאָג מאָרגען זשורנאל". וועז איך האָב געזאָגט צום סאַטמאָרער רבי׳ן, אַז אין מיין פראַפעסיע איז נישטא קיין מנוחת הנפש און אַז די ארבעט איז פול מיט שפאַנונג און עגמת נפש. האָט ער מיט אַ שמייכעל באמערקט, אַז כדי צוצוקומען צו מנוחת הנפש מוז מען פריער האָבען עגמת נפש. ער האָט געזאָגט, אַז יעדער איד אידער ער גייט אריין אין גן עדן מוז דורכגיין חיבוט הקבר; פאר ביאת המשיח מוזען אידען אין גלות, נע וגד און דורכגיין אלערליי יסורים וואָס לייטערן זיי אויס און גרייטען זיי צו דער גאולה שלמה.

דער סאַטמאָרער רבי ענטפערט

איך האָב געפרעגט ביי דער סאַטמאָרער רבי׳ן אַ צאָל פראַגען און פון דער האָט אויף אַלע מיינע שאלות געענטפערט קלאָר און אַן קוועטשלענישען. איך האָב געפרעגט פאַרוואָס ער איז אזא שאַרפער קעגנער נישט נאָר פון די ציוניסטען נאָר אויך פון די רעליגיעזע פאַרטיין, וואָס זענען וויי פון דער ציוניסטישער שיטה. איך האָב געפרעגט פארוואָס ער איז אַ קעגנער פון דער אגודת ישראל און פּויעלי אגודת ישראל, וועז אַזויפיל גדולי ישראל שטיצען די דאָזיגע פרומע פארטיין.

אויף דעם טיש איז געשטאַנען אַ טאַץ מיט ווייַנטרויבען און אנדערע פרוכטען און ר׳ ליפּע פרידמאַן האָט געזאָגט, אַז איך זאָל מאַכען אַ ברכה. דער סאַטמאָרער רבי האָט געגעבען אַ מאָך מיט דער האַנט וויי איינער זאָגט, אַדרבא, מאַכט אַ ברכה אויף די פירות. איך האָב אַבער געוויזאַרט אויף דעם רבינ׳ס ענטפער. ער האָט זיך אַנגעלענט אויף דער לינקער זייט פון בענקעל. ער האָט בריי׳ט גע־עפענט זיינע בלאָע אויגען און געזאָגט, אַז די זאָה מיט דער אגודת ישראל און פּויעלי אגודת ישראל איז דאָס וואָס זיי וועלען אַנגעשטעלט ביי בן־גוריון־ען אין ביי דעם ציוניסטישען אפאראט, וואָס דאָס מיינט, אַז די אמת׳ע דעה אויף דעם וואָס עס טוט זיך אין די רעליגיעזע פארטיין האָבען די ציוניסטען און נישט די גדולי ישראל. ער האָט דאָן געענטפערט אַ צאָל ביישפילען צו באַווייזען וויי ערעכט ער איז. דער סאַטמאָרער רבי האָט געזאָגט, אַז יעדען מאָל וועז עס געשעט עפּעס וואָס דער־שיטערט דעם חרד׳ישען אידעמום, זענען פרומע עסקנים די ערש־טע, וואָס זוכען איינצושטילען, באַראַיקען און איינשלאַפערן דעם עולם. זיי מאַכען אַלע אַנשטרענגונגען צו פארשטיין און דערשי־קען דעם פראַבלעם און די פּאַדערונגען פון גדולי התורה. מען דארף נישט זיין קיין גרויסער פּאָליטיקער צו זען, אַז זיי זענען פאַר־קויפט און מען קען זיך אויף זיי נישט פאַרלאָזען, האָט דער סאַט־מארער רבי געזאָגט.

דער גלות נאָך דעם חורבן

איינער פון די סאַטמאָרער חסידים ביי דער לוויה, וואָס איז געשטאַנען נעבעז מיר האָט באַמערקט, אַז די פּטירה פון סאַט־מארער רבי׳ן האָט ביי אים אַרויסגערופען אַ געפיל וויי נאָך אויש־ווין. „איצטער וועלט איז חרוב געווארען. דער סאַטמאָרער רבי איז נישט נאָר קיינער אַ קיק אין אַ גדול הדור נאָר ער איז געווען אונזער טרייסט נאָך דעם ווי מיר האָבען אַלץ פאַרלוירען אין די קרעמאַטאָריומס".

איך האָב אַנגעקוקט דעם איידען און פאַר מיר איז ווידער דורכגעפלויגען יענע באַגעגעניש מיט׳ן סאַטמאָרער רבי׳ן אויף בעדפאָרד עוועניו אין ווילי׳אַמסבורג.

דער רבי האָט געערעט וועגען דעם חורבן פון מזרח אייראָ־פעאישען אידענטום אין באַמערקט, אַז זיינע חסידים זענען אין

מערסטנטייל אומגעקומען אין אוישוויץ. ער האָט געזאָגט, אז וויבאלד ער איז נישט געווען דער חורבן איז נאָך ביטערער און שווערער דער גלות נאָך דעם חורבן. וועגן מענטשן זענען געבליבן איינאָם, וועגן די גאַנצע אידישע וועלט איז פֿאַרשוינדן געווארן. דער גלות נאָך דעם חורבן איז פיל שווערער ווי דער חורבן אליין, האָט דער סאַטמאָרער רב געזאָגט.

ר' ליפּע פרידמאַן האָט צוגעגעבן, אז די מערסטע אידן אין דער סאַטמאָרער קהילה זענען גערעטעוועט פון אוישוויץ און אַנדערע טויט לאָגערן און אַ דאַנק דעם סאַטמאָרער רביין האָבען זיי אָנגעפאַנגען פירען אַ נארמאַלען לעבען, אויפגעשטעלט פאַמיליעס און זיך איינגעאַרדענט. דער סאַטמאָרער רבי האָט עטליכע מאָל באַמערקט, אז דער חורבן בית המקדש איז געווען אַ שרעקליכער קלאַפּ פֿאַר דעם אידישען פֿאָלק אָבער נאָך שרעקליכער איז געווען דער גלות וואָס איז געקומען נאָך דעם חורבן.

דער סאַטמאָרער רבי האָט זיך פֿאַרוווּפען אויף אַ גמרא וואָס זאָגט, אז דער באַשעפער האָט געמאַן אַ גוטע זאַך מיט אידען, וואָס ער האָט זיי צושפּריים צווישען פעלקער. דאָ האָט זיך דער רבי צוריקגעקערט צו דער ערשטער טעמע וואָס ער האָט באַרירט אין אַנפֿאַנג פון אונזער געשפּרעך. ער האָט געזאָגט, אז כדי צו דערגרייכען די מדרגה פון פולשטענדיגער אויסלייזונג, כדי צו קענען צוקומען צו דער נהי'בענקייט אין געלייטערטקייט פון ביאת משיח, מוז מען דורכגיין דעם לאַנגען דערנער וועג פון גלות. אדם הראשון איז פאַרטריבען געוואָרען פון גן עדן צו אַקערן און זייען אין האַדעוועון, לכאורה איז שווער, אדם הראשון איז דאָך געווען אַ מרשלם, אים האָט דאָך באַשאַפען השי"ת אליין. טא וי' קומט עס אז ער איז פאַרטריבען געוואָרען פון גן עדן? נאָר כדי צו דערגרייכן צו אַ העכערער מדרגה פאַדערט זיך גלות און דער עצמת נפש פון גלות און ערשט דאַן קומט מען אל המנוחה ואל הנחלה, האָט דער סאַטמאָרער רבי אויסגעפירט.

ער האָט גערעדט וועגען נאָך ענינים און געשעפּרודעלט מיט וועלטלעך און קלוגע באַמערקונגען. ר' ליפּע פרידמאַן וועלכער איז געווען אַ איד אַ חכם, האָט ממש אָנגעקוואָלען און האָט מיר שפּעטער געזאָגט, אז דער סאַטמאָרער רבי איז געווען שטאַרק אויפגעלייגט און האָט הנאה געהאַט צו רעדען מיט מיר. ר' ליפּע האָט באַמערקט, אז איך האָב געווארט וויי צו רעדען מיט דעם סאַטמאָרער רב אין אים נישט געשטעלט קיין קלאַפ קשיות. איך האָב אים געדאַנקט פאַר די קאַמפּלימענטען.

נישט אָננעמע דערפֿאַרונגען

עס זענען אַוועק יאָרען. ר' ליפּא פרידמאַן איז נפטר געוואָרען. איך האָב געהאַט אַ סך נישט אָננעמע דערפֿאַרונגען מיט סאַטמאָרער אידען. איך האָב אפט באַדויערט וואָס ר' ליפּע איז נישטא און דער סאַטמאָרער רבי איז שוואַך און מען קען צו אים נישט צוקומען. אַ סך עגמת נפש און פֿאַרביטערונג וואָלט געקענט אויסגעמיטען וועלען, האָב איך געטראַכט, אויב מען וואָלט געקענט רעדען מיט'ן רביין דירעקט. כיוואָלט לייכט געקענט אים אויבער־צייגען, אז כ'בין נישט קיין שונא פון סאַטמאָר.

איצט אַבער בין איך געשטאַנען צווישען טויזענטער צעוויי־טאָגטע אידען אין דעם בית המדרש אין קרית יואל אין זיך צוגע־הערט צו די הספּדים און צו די בכיות. אין די אויערן האָבען גע־קלונגען די ווערטער פון דעם נפטר, אז דער וועג צו דעד גאולה איז אויסגעפֿלאַסטערט מיט יסורים און עגמת נפש און אז דער גלות נאָכ'ן חורבן איז פיל שווערער ווי דער עצם חורבן.

אפּנים אז שרין מיט אַוויפיל יאָרען צוריק האָט דער סאַט־מאָרער רבי פאַראויסגעזאָגן דעם מצב פון היינט...

כ"ו אב תשל"ט

צדיק כתמר....

מי יוכל לשער ולהעריך את גודל החסרון
ר בינו אשר היה לנו לעינים נלקח למרום
נ שמתו הקדושה והטהורה לנו ולבננו לזכרון

ם ום אשר קדרו שמים ונחשכו המאורות
ק קראו למקוננות לבכי ומספד והתעוררות
א בדנו רועינו מנהיג דורנו **ונשיא כוללנו**
ל זכר עולם יהי' צדיק גאון עיר קדשנו

ט וב וחסד השפיע לכל הבאים בצלו
ר רושלם **ושומרי חומותיה** להעמיד על תלו
ה הדות החרדית הקים והרחיב גבוליו
ט רף נתן ליראים ולשבורי לב שבאו בחצריו
ל עולם לא נשכח **דברי יואל** וחידושי תורתו
ב מסיבת השנתי זכינו לשמוע נועם אמרתו
ן בשנים האחרונות עם נדבתו שלח ברכתו
ת תומים ואלמנות ולומדי כוללנו היו תמיד על לבו
מ לחמות ה' לחם בכל עוז וכח אשר בקרבו

ז את דרך ה' הסלולה הראה לנו בהתנהגותו
צדקת רבי מאיר בעל הנס ומוסדותיה ירושתו
ל מליץ יושר יהא לרבבי מעריציו ולאלפי עדתו.....

זי"ע ועכ"י אמן

השלשלת נמשכת

חכמינו ז"ל אמרו: יעקב אבינו לא מת – מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, "זרעו" אפשר לפרש מלשון זריעה, כי מה שזרע רבינו זצוקללה"ה בעמלו הרב, להקים דור ישרים, דור תלמידים אשר יראת השם בלבבם, וחרדים לשמור על תורתנו הקדושה מבלי לנטות חלילה ממנה כקוצו של יו"ד, כל זה נשאר ב"ה, וקהלות ייטב לב אשר הקים ברחבי תבל הולכים ומתרחבים, מוסדות סאטמאר בארצות הברית ובכל יתר הארצות מתפתחים לתפארת, וכל זה תחת הנהגתו של ממשיך דרכו של רבינו זצ"ל, בן אחיו הגאון הצדיק כ"ק מרן רבינו ר' משה טייטלבוים שליט"א, האדמו"ר מסיגעט-סאטמאר, אשר נתמנה על העדה לנהלם על מי מנוחות בדרך שהורה לנו רבינו זצ"ל.

מוסדות סאטמאר אשר הקים רבינו הקדוש זצוקללה"ה בעמלו הרב והיו בבת עינו ותפארת היהדות החרדית כולה בארה"ב, פזורים במקומות שונים, בין היתר בוויליאמסבורג, בארא פארק, מאנסי, לייקוואוד, מאנראו ועוד, הם נזר היהדות החרדית, וכולם זרע ברך ה'. כן הקים רבינו מוסדות בכל מקום שיש בו קיבוץ חרדי, כגון בארגנטינה, לאנדאן, אנטווערפן, ובכל רחבי ארצנו הקדושה, בערים ירושלים, בני ברק, חיפה ועוד, ודרכו של רבינו זצוקללה"ה שהיתה דרך ישראל סבא ללא כל פשרה וויתור – שאותה החדיר בלבות ההולכים לאורו, אשר נשאו בעוז ובגאון את האבוקה שרבינו הדליק בלבותם, – היו נר לרגלי היהדות החרדית כולה. כן מתנוססים לתפארת מוסדות "רבינו יואל ד'סאטמאר" בכל מקום שיש בו קיבוץ יהודי, וכולם הולכים ומתפתחים, בכוחו של אותו צדיק אשר הציב את היסודות לכולם.

שותפה נאמנה בכל אלו היתה הרבנית הצדקת תחי' אשר ליוותה את רבינו הקדוש זצ"ל ועמדה לימינו במסירות ובנאמנות אשר לא יסולאו בפז בכל עת, וחלקה בהקמת כל המוסדות שהקים רבינו גדול לאין ערוך. השי"ת יתן לה אריכות ימים ושנים ובריות גופא ונהורא מעליא, עד ביאת ינון.

ישיבת ייטב לב בארה"ב היא מהישיבות הגדולות בעולם, והיא מתנהלת תחת הנהגתו של בנו הבכור של רבינו שליט"א, הרב הגאון ר' אהרן טייטלבוים שליט"א.

מנהלי המוסדות המרכזיים הם הרה"ח ר' לייביש לעפקאוויטש נ"י והרה"ח ר' סענדר דייטש נ"י, אשר עמלים בכל כוחם לקיים את המוסדות ולהגדילם, ולימינם עומד צוות של אברכים מסורים ונאמנים אשר מוסרים נפשם לקיום המוסדות והרחבתם.

יתן השם יתברך עוז ותעצומות למרן רבינו הגאון הצדיק שליט"א, לנהל את העדה, וזכותו של רבינו הצדיק הקדוש זצ"ל יעמוד לימינו, ויהי רצון שבימיו ובימינו יוושע עם ישראל, ויוליכנו לקראת משיח צדקינו במהרה בימינו אמן. וכן כל העוסקים והתומכים במוסדות שהקים רבינו זצוקללה"ה, אשר היו בבת עינו, יתברכו בכל טוב, רבינו הצדיק יהיה להם למליץ יושר, והקב"ה יחזקם ויאמצם על דבר כבוד שמו יתברך, אמן.

The Siget-Satmar Rebbe is welcomed by President Carter in the White House. Dec. 1979.

különbség a két felfogás között sokkal mélyebben fekszik. Mi irtózunk a hívei által gyakran követett erőszaktól. Vér testvérek között nem ontható,

Ugyanakkor el kell ismernünk, – legalább is azoknak, akik a zsidó vallás hagyományainak szigorú fenntartását ismerik el alapelvüknek,–hogy Izrael Államát tartósan nem lehet felépíteni másként, mint szent vallásunk tradicióinak rigorózus fenntartása mellett. Ezért helytelenítünk minden olyan irányzatot, amely a zsidó nép vallására alapított fennállását tagadásba veszi. Helytelenítjük tehát a szombati autózást a Méá Seárim-on keresztül, de ellenezzük a szombati kódobálást az autókra. Ellenezzük a péntekesti színházi előadást Jeruzsálemben, a Szent Városban, de helytelenítjük, ha ezért a konok polgármester ellen testi erőszakot követnek el. Mi a Tisá-be-Áv napján, a Szentély pusztulásának böjtjén a 18 áldásmondat közé beiktatott áldás szavait nem úgy értelmezzük, mint a szatmári udvar, de úgy sem, mint a modern izraeliek. Ez a rendkívüli áldás e szavakkal kezdődik:

– Vígasztald meg, Örökkévaló, mi I-tenünk, Cion gyászolóit és Jeruzsálem gyászolóit s a gyászoló és elpusztult Várost...–

Régi kérdés, miért használja az ima külön Cion és külön Jeruzsálem nevét a gyászolók említése kapcsán, hiszen jól tudjuk, hogy Cion azonos Jeruzsálemmel ? A magyarázat talán az lehet, hogy bár mindkettő a Szent Város neve, de Cion a szellemi, Jeruzsálem pedig a földrajzi, a fizikai központot jelzi. A szatmári udvar azt gyászolja, hogy nem kaptuk még vissza Ciont, mert nem jött el még a Messiás. A modern izraeli pedig azért nem böjtöl, mert hiszen Jeruzsálem újra a mienk.

Mindkét felfogás – szerintünk – téved. Cion ugyanaz, mint Jeruzsálem és a kettő külön-külön nem szabadulhat fel. Sem a chaszidok, sem a modern izraeliek nem látják, hogy e l j ö t t a M e s s i á s . Itt van, de nem veszik észre. Ugyanakkor, amikor Jeruzsálem felszabadult, Ciont is vissza tudjuk kapni, ha visszatérünk az ősi Tanhoz. Ölelje magához a chaszidizmus a tévelygő modern testvéreket, hozza őket vissza a szent valláshoz, de ölelje meg Jeruzsálemet is, ahelyett, hogy megtagadná. A modern izraeli pedig ne higyje, hogy a visszaszerzett Jeruzsálemet az ősi hagyományokhoz való ragaszkodás nélkül, C i o n h i á n y á b a n, meg tudja tartani. S ha a két ellentétes póluson álló testvérek egymásra találnak, Ti is látjátok majd, amint mi látjuk, – hogy már eljött a Messiás...

Azt kérjük a szatmári Rebbétől: Imádkozzék ezért az Egek Uránál...

–fedor

GUDISSCHE RUNDSCHAU

MACCABI

Une Askara émouvante

Une Askara émouvante s'est déroulée à l'occasion des «Schloschim» du décès du Szatmarer Rebbe Joël Teitelbaum szl., survenu à Williamsburg, en USA. Cérémonie commémorative qui a eu lieu dans le Beth Hamidrasch de la Communauté «Machasike-Hadass» de Genève. Dans son Hesped retentissant, le chef spirituel de la communauté orthodoxe de Genève, le Rav Avrohom Jafe-Schlesinger schalita a évoqué, à l'appui des divré chasal, des paroles de nos sages, la grande et profonde érudition du Gadol Hador, le «Rabbin des Rabbins» de notre époque que fut le Szatmarer Rebbe szl., son anivouth, sa modestie exemplaire dans la vie quotidienne, sa sincérité absolue représentant le modèle même du Judaïsme hasidique de nos jours.
C'est un des rare et illustre Tzadik yessod olam, un guide spirituel de rénomé mondial qui nous a quitté à jamais, un courageux capitaine d'un navire dans la dérive laissant derrière lui une masse importante de croyants anxieux dans la Netzach Yisraël 10 yischaker, de la périnité de notre peuple martyr. M. le Grand Rabbin Alexandre Safran, par sa présence à la manifestation commémorative a marqué l'unité indéfectible de l'Am Yisraël Haï à travers les différentes Communautés.

NIEUW ISRAELIENTISH

WEEKBLAT

Satmer Rebbe overleden

Bijna negentig jaar oud is rabbijn Joel Teitelbaum overleden. Hij was bekend als Satmar Rebbe, leider van een van de chassidische dynastieën en fervent bestrijder van de „wereldlijke staat Israel".

De titel Satmar Rebbe stamt van het Hongaarse plaatsje Satu More, waar Jozef Teitelbaums overgrootvader de chassidische stroming stichtte.

De Satmer Rebbe overleefde Bergen Belsen en vestigde zich eerst in Zwitserland en vervolgens in de Verenigde Staten. Rabbijn Jozef Teitelbaum was gedurende enige tijd leider van de Neturei Karta.

Zijn aanhangers in Jeruzalem zijn vooral bekend geworden door het gooien van stenen tegen auto's die op Sjabbat rijden.

VON DANI BLOCH

In grosse Trauer wurde das orthodoxe Judentum auf der ganzen Welt durch das Ableben des berühmten «Satmarer Rebben», Rabbi Joel Teitelbaum szl., versetzt. Er gehörte zu den grössten Gelehrten unserer Zeit.

Rabbi Joel Teitelbaum szl. wurde 1884 in Ungarn geboren. Schon als kleiner Junge zeichnete er sich durch seinen Scharfsinn und seinen Eifer beim Toralernen aus, so dass er nach dem Ableben seines Vaters im Alter von nur zwanzig Jahren bereits die Bürde eines Rabbinates auf sich nehmen konnte.

Nach diversen Anstellungen als Rabbiner, wurde er 1934 zum Aw-Bet-Din und Raw der aufblühenden Gemeinde Satmar in Ungarn, erkoren. Er zeichnete sich in all den Jahren durch eine spartanische Lebensweise aus. Er rüttelte die ganze Gemeinde zur tiefen Andacht auf, wenn er als Vorbeter zu Gott flehte. An allen Orten an denen er als Rabbiner fungierte, stellte er Institutionen und Schulen auf, mit dem Ziel, die Jugend zum intensiven Torastudium und Chassidismus zu erziehen.

Lange vor dem Zweiten Weltkrieg zählte er zu den grössten Toragelehrten Europas. Aus der ganzen Welt wurde er um Ratschläge, sei es in Halachischen, als auch in anderen Belangen gebeten.

In der Zeit der Pogrome geriet auch er unter die Räder der Nazis und wurde in das Lager Bergen Belsen deportiert. Mit Gottes Hilfe und unter gewaltigen Wundern wurde er im Winter 1945 über die sicheren Grenzen der Schweiz gerettet. Nach kurzem Aufenthalt reiste er 1946 nach Erez Jisroel, wo er sofort seine frühere Tätigkeit – das Toralehren – wieder aufnahm. Er gründete in Jeruschalaim zahlreiche Jeschiwot und Schulen, die auch heute noch die Basis Tausender von toratreuen Juden sind. Sein Aufenthalt war nicht von langer Dauer. 1947 übersiedelte er nach New York, um in Williamsburg seine Zelte aufzuschlagen.

Williamsburg wurde dadurch zu einem Sammelpunkt für viele Flüchtlinge aus Ungarn, Rumänien, Russland usw., denen er in jeder Notlage zu helfen vermochte. Seine Verbundenheit zur Erez Jisroel blieb auch weiterhin bestehen. Er reiste einige Male dorthin, um die von ihm gegründeten Institutionen zu besuchen und zu fördern.

Unabhängig davon war er ein grosser Kämpfer gegen das zionistische Gedankengut mit all seinen Konsequenzen. Am Kampf gegen die zwangsweise Einberufung jüdischer Frauen in den israelischen Militärdienst beteiligte er sich zusammen mit der Agudas Jisroel.

Vor gut zehn Jahren begann er mit der Gründung einer neuen jüdischen Siedlung in Monroe, vor den Toren New Yorks, die den Namen «Kiriat Joel» erhielt. Jeden Freitag begab er sich in diese Siedlung, um dort den Schabbat zu verbringen und Tausende seiner Anhänger bei der Seudat Schlischit mit seiner Anwesenheit zu beehren. Auch in der letzten Zeit, da seine Kräfte immer mehr nachliessen, waren seine Augen offen auf die Tausende von Schülern und seine Gemeinde gerichtet.

Am vorletzten Schabbat kam er noch in sein Bet Hamidrasch, jedoch liessen ihn seine schwach gewordenen Glieder das Gebet nicht zu Ende führen. Sogleich nach Schabbatausgang brachte man ihn ins Krankenhaus, in welchem die Aerzte eine starke Lungenentzündung feststellen mussten, die eine Rettung nach menschlichem Ermessen gänzlich unmöglich machte. Die Meldung über diese neue Erkrankung breitete sich wie ein Lauffeuer in der ganzen jüdischen Welt aus, und Zehntausende seiner Anhänger begaben sich in die Synagogen, um für den heiligen Rebben zu beten.

Jedoch am frühen Sonntagmorgen (New Yorker-Zeit) wurde er in eine bessere Welt abberufen, im würdigen Alter von 95 irdischen Jahren. Gleichentags am Nachmittag wurde er in Begleitung von über 150 000 Juden von seinem Bet Hamidrasch in «Kiriat Joel» in Monroe zum dortigen neuen jüdischen Friedhof überführt und unter den Tränen aller zu seiner letzten Ruhe gebettet.

FIGYELŐ

A SZATMÁRI REBBE ז"ל HALÁLA

A Tóra Nagyjainak kijáró tisztelettel hajtjuk meg fejünket a szatmári Rebbe emléke előtt. Ez a tisztelet nem álszenteskedésben és kétes értékű propaganda-hajhászatban fogant. Az a meggyőződésünk, hogy elmúlása alkalmával elsőrendű kötelességünk, hogy személyiségét,működését és korára gyakorolt hatását a magunk szempontjából a nyilvánosság előtt értékeljük, mert kétségtelen, hogy kevés zsidó közéleti szereplő tudott olyan vonzóerőt gyakorolni kortársaira, mint a szatmári Rebbe.

Természetesen az egyetemes zsidó nép és Izrael Állama kérdésében ellenkező póluson állunk. Ő volt a Neturé Karta, a cionista-ellenes, hithű zsidóság, a magyarországi keletkezésű chaszidizmus feje, uralkodó személyisége. Vallási felfogásával összeférhetetlen volt a gondolat, hogy Izrael Állama a Messiás eljövetele előtt, emberi tevékenységből megvalósuljon. Nem lehet célunk, hogy ebben a kérdésben vitába szálljunk és megkíséreljuk meggyőzni a másik oldalt. Amit mozgalmában súlyosan ellenzünk, nem az eszme, hanem az eszközök, amelyeket követői az újjászületett és a zsidó népnek végső menedékül is szolgáló ország megtagadására igénybe vesznek. Köztudott, hogy a Rebbe az utolsó években már kevésbbé volt ura akaratának és követői az Ő nevében bár, de önálló, erőszakot sem kímélő utakon jártak. Amikor megkérdezték a Rebbét, helyesli-e chaszidai erőszakos cselekményeit, az volt a közismert válasza: AZOK NEM AZ ÉN CHASZIDAIM. AZ ÉN CHASZIDAIM AUSCHWITZBAN MARADTAK.

Kétségtelen azonban, hogy vallási vonalon hatalmas tömegeket mozgatott meg, akik fenntartás nélkül fogadták el irányelveit és vakon követték őket. A szatmári udvar által végzett segítő tevékenység dollármilliókat emésztett fel, amit csak úgy lehetett előteremteni, hogy ugyanezek a dollármilliók gátlás nélkül be is folytak az udvarba, mert a hívek jól tudták, hogy a sok-sok pénz a Rebbe által megfogalmazott segítségre fordul.

Félreértések elkerülése végett le kell szögeznünk, hogy a szatmári chaszidizmussal való szembenállásunk nem fogalmazható meg egyszerűen azon az alapon, hogy az cionista-ellenes, mi pedig cionisták vagyunk. A

"VIATA NOASTRA"

(Tel Aviv)

Reb Ioiliş Teitelboim – conducătorul celei mai extremiste dinastii hasidice

de S. AVNY

RABI HIRSCH din Zidiciov, un uriaş al lumii hasidice, zicea că „miroase a idolatrie tendinţa extremiştilor de a-l considera pe rabinul lor singurul conducător spiritual adevărat". Din păcate, massele mişcării hasidice din toate timpurile au păcătuit deseori într-o credinţă fără de margini în conducătorul lor spiritual şi prin detestarea totală a adversarilor săi.

Mi-am amintit de aceste cuvinte recent, cînd a murit rabinul din Szatmar (Satu-Mare), conducătorul spiritual al unei adevărate „rezervaţii naturale" a judaismului religios. Rabi Ioiliş Teitelboim a fost formal rabinul lui „Neturei Karta" din Mea Şearim şi conducătorul unor comunităţi bine închegate din întreaga lume. El era anti-sionist înveterat, considerînd că statul Israel împiedică venirea lui Mesia. Totuşi, mulţi dintre hasidimii lui au venit în Israel.

Pentru a ne face o imagine asupra lui Rabi Ioiliş, merită reţinut faptul că 100.000 de evrei l-au însoţit pe ultimul său drum, la cimitirul nou din localitatea Monroe (construită de adepţii săi) ; şi fiindcă nu existau încă aprobările necesare pentru noul cimitir, cîţiva senatori au intrat repede în acţiune şi au obţinut imediat aprobările.

In copilărie, l-am cunoscut personal pe acest rabin — un om slab, firav, dar cu o voinţă de fier. În 1935, tocmai se recăsătorise pentru a doua oară, cu o femeie tînără. Adepţii săi sperau să aibă urmaşi care vor continua dinastia... A avut doar trei fiice. Nici una din ele nu mai este în viaţă.

CE ESTE O DINASTIE RABINICĂ ?

Pentru a putea candida la funcţia de rabin, trebuie să ai capacitatea necesară („smihut") care se obţine după trecerea cu succes a unor examene deosebit de grele. Rabi devii în momentul în care ai fost ales sau numit, în fruntea unei comunităţi.

Rabin în lumea hasidică (căruia i se spune „Rebe") este cu totul altceva. Această calitate se transmite din tată în fiu, ca la monarhi, cu deosebire că fiecare fiu poate întemeia o nouă dinastie. Uneori, pe scaunul rabinic urcă un ginere, nepot, etc. după cum decid cei competenţi. Aşa se va întîmpla şi acum, deoarece Rabi Ioiliş nu are urmaşi. Se cunoaşte un caz cînd pe rabinul din Rimenev, l-a succedat servitorul său, „Herş mesureş", care s-a dovedit o personalitate extraordinară.

„Rebe" nu trebuie să aibă şi titlul de rabin, dar foarte mulţi îl au, fiind în acelaşi timp şi păstori de comunitate, şi şefi de dinastie, cum a fost de fapt şi răposatul Teitelboim.

Intemeietorul dinastiei a fost Rabi Moşe Satoalgavywely din Uyhely (orăşel din Ungaria).

REB IOILIŞ TEITELBOIM

Rabi Moşe, figură de intelectual, preocupat de îzbăvirea lui Israel, ajunge rabin într-un mic orăşel unguresc. Pe fiul său îl trimite ca rabin la Sighet. Izbucneşte un conflict cu dinastia Kosov şi trebuie să plece din Sighet. Dar fiul său, nepotul rabinului din Uyhely, de vine rabin în Sighet în anul 1858 şi întemeiază dinastia din Sighet. Reb Ioiliş este nepotul acestui rabin.

Fiind rabin la Sighet şi în întregul Maramureş, bunicul său, care era o personalitate marcantă, a obţinut o influenţă extraordinară asupra evreilor din Maramureş. Mulţi din aceşti evrei, de o prolificitate extraordinară, emigrează, ajung în întreaga Transilvanie de nord, Ungaria, Europa de apus şi ulterior în Statele Unite, ducînd cu ei pretutindeni „morbul" hasidismului.

In 1888 (după unii chiar cu vreo 5 - 7 ani înainte), s-a născut la Sighet Rabi Ioiliş. Fratele său mai mare, conti - nuatorul dinastiei, moare de tînăr, lăsînd un urmaş care a pierit la Auschwitz. Dar adevăratul şef al dinastiei devine Rabi Ioiliş, care era deosebit de învăţat şi mai ales de o energie fără pereche.

In 1913, devine rabin la Orsova (nu din Banat, ci din Slovacia), şi după război, la Careii Mari, — la vreo 50 kilometri sud de Satu-Mare.

Careii Mari — mic oraşel liniştit, simpatic. — avea o comunitate de evrei bine situaţi. Este interesant cum rabinul a reuşit să-i scoată din pasivitate pe aceşti evrei liniştiţi, naivi, care nu ştiau ce-i vicleşugul, care de sute de ani nu cunoşteau asuprirea, — dezvoltînd o societate extremistă şi reuşind să le schimbe modul de viaţă.

Miile de hasidim care veneau la Careii Mari, voiau să-l vadă pe rabinul lor la Satu-Mare, unde trăia o comunitate de zeci de mii de evrei, şi care era centrul întregii regiuni, cu industriaşi bogaţi — cum erau de exemplu fraţii Freund. Co - munităţile din Satu-Mare l-au acceptat ca şef- rabin pe Reb Ioiliş, dar el a condiţionat acceptarea funcţiei de alegerea sa în unanimitate. Sase ani a rămas în orăşelul mic, în aşteptare,pînă ce adepţii săi au reuşit să îndeplinească pretenţia lui Reb Ioiliş de a fi ales în unanimitate.

Prin ce a impresionat Reb Ioiliş ? Prin credinţa lui, prin dîrzenie, prin lipsa totală de compromisuri, printr-un ex - tremism ireconciliabil.

Hasidimii care se sfătuiau dacă să vină ori nu în Israel primeau drept răspuns un „nu" categoric. Se citea un fragment din Psalmi, în care se spune: „Dacă Domnul nu-şi va reclădi Casa, degeaba se trudesc constructorii". Ulterior, rabinul a scris un tractat în care a dezvoltat ideile sale anti-sioniste.

In 1944, cînd evreii din Satu-Mare au fost deportaţi la Auschwitz, Rabi Ioil Teitel - boim a fost unul din cei 1200 de evrei salvaţi prin faimosul tren organizat de dr. Israel Kastner. Cu acest tren special au ajuns la Bergen-Belsen şi de acolo în Elveţia.

Din Elveţia, Rabi Ioil a venit în Eretz Israel, a locuit vreo doi ani la Tveria, apoi a plecat în Statele Unite şi s-a stabilit în cartierul Williams - burg, — un fel de „Mea Shearim" al New Yorkului. In ultimii ani, s-au răcit relaţiile dintre el şi Neturei Karta, care au devenit şi mai extremişti

Cine va fi urmaşul ? Se aşteaptă deschiderea testamentului. In orice caz, foarte mulţi speră că urmaşul va deschide puţin ferestrele şi va aerisi puţin concepţiile lui Rabi Ioiliş. Unul din presupuşii urmaşi este un nepot al fratelui său rabinul din Sighet, salvat din Holocaust. (Si nu fiul fratelui său, cum au scris ziarele ebraice).

"RUSSIAN DAILY"

MEGHALT A SZATMÁRI REBE

New York. (—). Joél Teitelbaum, a szatmári rebe, tegnap New Yorkban elhunyt. A jelentés szerint temetését még az éjszaka folyamán megtartották a New York melletti Monroe helységben.

96 éves volt.

Tegnap a koraesti órákban szatmári chaszidok többszáz fönyi csoportja indult Izráelből külön bérelt repülőgépen New Yorkba.

A jeruzsálemi Geula negyedben lévő Szatmár-jesivában többszázan gyültek össze, hogy a rebe emlékéért imádkozzanak.

"ISRAELSKI PAR"

(Tel Aviv)

Почина на 96-го дишна възраст, един от най-видните равини на "Агудат Исраел" — Йоел Тайтелбаум — "Аатмор ми Сатмар", духовен глава на 50,000 фанатизирани привърженици от целия свят. Той живееше в Ню Йорк.

"ISRAEL NACHRICHTEN"

Szatmarer Chassidim trauern um ihren Rebbe

(A.S.) Tiefe Trauer senkte sich ueber die Chassidim in Jerusalem, in New York und anderwaerts, die zu den Aenhaengern des Szatmarer Rebbe, des Admor Rabbi Joel Teitelbaum gehören. Mit lauten Weinen und Klagen betrauerten die Chassidim in Jerusalem gestern den Tod ihres geistigen Fuehrers. Sie zerrissen ihre Oberkleidung zum traditionellen Zeichen d. Schmerzes. Lautes Schluchzen war bei den Trauerversammlungen der Szatmarer Chassidim zu vernehmen.

Rabbi Joel Teitelbaum erlag im Mount Sinai-Spital in New York im gesegneten Alter von 92 Jahren einem Herzschlag. Sein Begräbnis fand in Kiryas Joel in Monroe, USA statt, wo er — ausser in Williamsburg, Brooklyn, zu residieren pflegte. Laut amerikanischen Polizeiberichten wohnten etwa 100.000 Chassidim der Beerdigung bei.

Rabbi Teitelbaum war ein begeisterter Jude und ein ebenso enragierter Antizionist. Seiner Ansicht nach stellte die Errichtung des juedischen Staates einen gefaehrlichen Eingriff in den Willen Gottes dar. Es war seine feste Ueberzeugung, dass die Juden beten und geduldig warten muessten, bis d. Messias erscheinen und sie erloesen wuerde. Jede politische Aktion zur Beschleunigung des Erloesungsprozesses war in seinen Augen eine Suende. Der Holocaust erschien ihm als eine göttliche Strafe fuer das juedische Volk wegen seiner zionistischen Ketzerei.

Teitelbaum wurde 1887 in Transsylvanien geboren und wurde, als 16. Glied in der Dynastie, die im 18. Jhdt. in Ungarn gegruendet worden war, im Jahre 1928 — als Sohn von Rabbi Hananiah Jomtow Lipa Teitelbaum, — Oberhaupt der Szatmarer Chassidengemeinschaft.

Im 2. Weltkrieg wurde der Rabbi als einziger Anti-Zionist in der „Kastner-Aktion" aus Bergen-Belsen gerettet und gelangte in dem beruehmten Sonderzug Dr. Rudolf Kastners in die Schweiz. Von dort kam er 1945 nach Israel und wurde Fuehrer der Neturej Karta in Jerusalem.

Kurz vor Ausbruch des Befreiungskrieges wanderte er aus und liess sich in Williamsburg in Brooklyn nieder, wo er und seine Anhaenger in ihrer traditionellen Kleidung und Lebensweise eine strikte Ghetto - Existenz fuehrten. Waehrend seiner Israelbesuche in den Jahren 1952, 1955 und 1959 wurde Raw Teitelbaum von seinen Anhaengern wie ein Koenig empfangen. Man stellte ihm einen Sonderzug zur Verfuegung und seine Chassidim kooperierten sogar mit der Polizei. Doch in Flugzetteln bezeichneten sie ihn als Fuehrer im „Heiligen Krieg gegen den Zionismus".

Raw Teitelbaum war mitverwickelt in die beruehmte Affaere der Entfuehrung von Jossele Schuchmacher in den fruehen sechziger Jahren. In den letzten Jahren hatte er sich aber der Neturej Karta entfremdet, da er seine Anhaenger aufforderte, Israel nicht zu verlassen.

"RUSSIAN DAILY NOVOYE RUSS"

КОНЧИНА ЛИДЕРА САТМАРСКИХ ХАСИДОВ

Монро, Нью Йорк, 20 авг. – В конце прошлой недели в больнице "Маунт Сайнай" в Манхаттане в возрасте 93 лет скончался от сердечного приступа раввин Джоэл Тейтелбаум, основатель и духовный глава хасидской секты сатмаров, насчитывающей свыше 150.000 приверженцев по всему миру.

Джоэл Тейтелбаум родился 13 января 1887 г.в румынском местечке Сигут. В возрасте 17 лет, идя по стопам своего отца, он стал главным раввином хасидской конгрегации в венгерском местечке Сатмар и руководил своей общиной вплоть до Второй мировой войны. Во время войны Тейтелбаум был заключен в концлагерь Берген-Бельзен, со - вершил несколько побегов и в конце концов оказался в Палестине.

Переехав в Соединенные Штаты, он основал поселение в Монро. Секта сатмаров – одна из наиболее консервативных ветвей хасидизма. Ее приверженцы полностью отказались от миссионерской деятельности и активно выступают против сионизма, ибо, по их верованиям, лишь Мессия может принести подлинное освобождение евреев от преследований.

На похороны раввина Тейтелбаума собралось около 100.000 человек со всех концов мира. Хотя никаких инцидентов не произошло, из-за громадного количества людей возникли автомобильные заторы, и многим участникам похорон пришлось бросить свои машины за несколько миль от Монро и идти остаток пути пешком.

Раввин Джоэл Тейтелбаум

"NOWINI KURIER"

Zmarł przywódca duchowy chasydów satmarskich

Rabin Joel Teitelbaum, przywódca duchowy chasydów satmarskich, zmarł w Nowym Jorku na atak serca w wieku lat 93.

Według rabina Teitelbauma, utworzenie niezależnego państwa Izrael stanowiło niebezpieczne naruszenie żądań boskich. Dowodził on, że Żydzi muszą modlić się i cierpliwie czekać na wyzwolenie, które nastąpi z chwilą przyjścia Mesjasza. Okres Zagłady stanowił karę boską za herezję syjonistyczną.

W okresie wojny, Joel Teitelbaum uratowany został od niechybnej śmierci dzięki dr. Israelowi Kastnerowi. Rabi Teitelbaum przybył do Izraela we wrześniu 1945 roku i stanął na czele „Neturej Karta" w Jerozolimie, ale wkrótce po Wojnie Wyzwoleńczej udał się do Stanów Zjednoczonych.

Zmarły ostro występował przeciwko — jak to określał — świeckiemu charakterowi państwa Izrael i używaniu w nim w życiu codziennym języka hebrajskiego. Atakował on też koła religijne w Izraelu, uczestniczące w wyborach.

"MONDO ISRAELITA"

(Buenos Aires, Argentine

MURIO EL RABINO DE SATMAR

Londres. Los jasidim de todo el mundo han lamentado tristemente el fallecimiento del Rabino de Satmar, Joel Teitelbaum, líder de una de las más poderosas dinastías ortodoxas. Había alcanzado los 90 años de edad pero estaba enfermo desde la década pasada. En 1968 se dijo que estaba paralítico y que vivía retirado en su casa de Florida. Su influencia nunca se perdió a pesar de su ausencia física, fue el más agresivo defensor de la causa ortodoxa contra la creación de un "Secular Estado de Israel". Su título se originó en la ciudad húngara de Statu More, donde en 1925 fue designado Rabino de Satmar. Por otro lado, luchó heroicamente para salvar a numerosos judíos de las garras de los nazis y él mismo fue deportado en 1944 a Bergen-Besen. Poco tiempo después logró escapar, llegando inclusive hasta territorio suizo. Después de la guerra se radicó en Nueva York y realizó una gran actividad dentro de la educación ortodoxa. Sus partidarios eran enemigos acérrimos del Rabino de Lubavitch y los enfrentamientos entre los dos grupos jasídicos, causaron tantos estragos que en varias ocasiones debió intervenir la policía. El Rabino de Satmar era antisionista, consideraba que los actuales habitantes de Israel no respetaban las reglas de la Torá.

"UJ KELET"

NEW-YORKI LEVÉL

Egy dinasztia vége

A SZATMÁRI REBE HALÁLÁRA

Nem vagyok chászid, családunk a „másik oldalhoz" tartozott, mégis megfordultam néha a williamsburgi szatmári „udvarban" vagy ellátogattam a rebe szombati asztalához. Felkeltette

érdeklődésemet az az ember, aki a nagy világégés után képes volt a hideg, zord Amerikába átülteti a szatmári udvart, megszervezni az iskolahálózatot, amelyben ma is több mint ötezer gyerek tanul; képes volt szalonképessé tenni a szakállt, pájeszt, a chászid viseletet; képes volt felépíteni az impozáns, korszerű Kirját Joélt, Monroe mellett, az észak-newyorki vadregényes hegy vidéken.

Jótékonyságáról legendákat beszélnek. Hívei egyetlen szavára előírt összegeket adományoztak, és ő minden fillért a rászorulóknak, valamint a tanintézeteinek juttatott. A cionizmus elleni harcában is következetes volt. Ellenzett minden reformot, minden újítást. A zsidó államot elvetette — a Messiás eljöveteléig. Emelett kitartott élete végéig.

Nem jön be többé sugárzó arccal selyem kaftánban és tálitban a péntek esti „asztalhoz". Nem hangzik fel a hagyományos „Solajm Áléchem", már nem fújja meg a sófárt ros-hásánákor, szimchát-torakor nem fog órákon keresztül fáradhatatlanul tán colni miniatűr Torájával.

Az elmúlt szombaton még meg áldotta híveit Monroeban, délután rosszul lett, estére beszállították a kórházba és vasárnap reggelre vége volt. Villámként terjedt el halálhíre országszerte. 93 évet élt, de a világ egyszerűen nem akarta tudomásul venni, hogy ez igaz lehet. Életkoráról, még kevésbé haláláról, soha nem volt szabad beszélni, mert hívei szilárdan hittek benne, hogy meg fogja élni a Messiást.

SZÁZEZREN A TEMETÉSEN

A temetést először déli tizenkettőre tűzték ki, de mivel unoka öccse, Mose Teitelbaum- mára marosszigeti (zentai) főrabbi Los Anglesben tartózkodott, elhalasztották, amíg az első menetrendszerű repülőjárattal megérkezhetett. ✈ J.F. Kennedy repülőtérre helikoptert küldtek érte, amely egyenesen a Monroe melletti Kirját Joélba, a temetés színhelyére szállította.

Már a déli órákban megindult a zarándoklás Monroe felé. Jöttek gépkocsival, autóbusszal és repülőgéppel (Antwerpenből, London dóból és Montrealból). Az autókat nem engedték be a faluba, és így hosszú kilométeres sorokban parkoltak a hárompályás gyorsforgalmi szélén, ahonnan az emberek gyalog tették meg a több kilométeres utat.

A helyi rendőrség nem volt felkészülve ekkora tömegre, ezért segítséget kért és kapott az államrendőrségtől. A rendfenntartás oroszlánrésze azonban a szatmári rendezőkre maradt, akik alaposan felkészültek. Nemcsak a tömeg irányítását látták el zökkenésmentesen, hanem elsősegély állomásokat is állítottak fel — amelyekre, mint később kiderült, nagy szükség volt a fülledt melegben. Fiatal bócherek frissítőket kínáltak a hosszú órákon keresztül fáradtan ácsorgó tömegnek. A rendőrség elismerését fejezte ki a mintaszerű rendezésért, ahogyan a százezer főnyi tömeget irányították.

A GYÁSZBESZÉDEK

Közben felszentelték az új temetőt, a koporsót bevitték a hatalmas templomba, és megkezdődtek a gyászbeszédek. Elsőnek Joszéf Áskenázi, a rebe személyi titkára beszélt. Ő még Szatmáron töltötte be ezt a pozíciót, Bergen Belsent is megjárta vele, így nyilván a legjobb és legbizalmasabb ismerője volt. Kérte a híveket, hogy szeretett hitvesét, a rebecint éppen úgy tiszteljék, mint a rebe életében. Aztán a szatmári hitközség vezetője, Ezriél Glück beszélt. Őt követték a különböző szatmári fiók-hitközségek helyi rabbijai, akik utasításaikat egyenesen tőle kapták, és akik semmit sem tettek az ő megkérdezése nélkül. Majd a pápai, hajduhadházi, muzsai ,soproni és más rabbik beszéltek. Többnek elcsuklott a hangja ,amikor azon siránkozott. hogy itt maradtak árván, vezető nélkül. Aztán megérkezett a máramarosszigeti rabbi, az esetleges örökös, és elbúcsúzott tőle. Szem nem maradt szárazon, amikor végül a rebecen járult a koporsó elé, és zokogva búcsúzott férjétől.

A gyászbeszédeket mikrofonon közvetítették, és így a hatalmas tömeg, melynek nem sikerült bejutni a templomba, mindent jól hallhatott.

A szatmári rebe tevékenysége nemcsak a williamsburgi chászidokra szorítkozott, hanem az kiterjedt egész New Yorkra, sőt bizonyos tekintetben az egész országra is. Így a hatalmas tömegben az amerikai zsidóságnak minden árnyalata képviselve volt. Ott láttuk a guriakat, a boboviakat, vizsnicieket, kolozsváriakat, belzieket, lubavicsiakat, sőt még a mizrách is képviseltette magát.

EGY DARAB MAGYAR ZSIDÓSÁG

A gyászbeszédek után szigorúan felszólították a tömeget, hogy senki se nyuljon a koporsóhoz, aki nem szerepel az erre a célra összeállított hivatalos listán. És megindultak az újonnan felszentelt temető felé, hogy eltemessék az első halottat. A nyitott sírnál a szigeti rabbi elsirta a Kádist. Lassan leszállt az est. A nap elbújt a monroei hegyek mögé. Hulltak a rögök reb Jajlis koporsójára. A százezernyi tömeg zokogott.

Elmúlt vele egy éra, megszünt egy dinasztia. Elment egy darab régi magyar zsidóság. Nyugodjon békében, legyen szószólója tanítványainak, híveinek és az egyetemes zsidóságnak.

ASKENÁZI ERVIN

"ISRAEL NACHRICHTEN"

NETUREJ KARTA PROKLAMIEREN „UNABHAENGIGKEIT"

BNE BRAK — Eines der ersten Resultate des Ablebens von Raw Joel Teitelbaum, des Rebbe von Szatmar, im Alter von 92 Jahren in New York, wie wir bereits meldeten, ist eine „Unabhängigkeitserklärung" der Neturej Karta.

Die Radikalreligiösen dieser Sekte erklärten bereits, dass sie d.Gerichtsgewalt des nächsten Rav von Szatmar nicht anzuerkennen gedenken. Ihre Anlehung an den „Hof" des Admor war rein symbolisch, und in den letzten Jahren hatten sie sich teilweise von ihm abgelöst, da er ihnen in bezug auf den Zionismus nicht radikal genug auf Ablehnung bestand. Solange der alte Raw jedoch lebte, wollten die Neturej-Karta-Super-Orthodoxen doch nicht ganz von ihm abrücken.

Es besteht auch die Gefahr eines „Erbfolgekrieges" und die „Rebbezen" hat daher bereits vorgeschlagen, die Wahl des „Erben" auf einen späteren Zeitpunkt zu verschieben.

"AUFBAU"

Rabbiner Joel Teitelbaum gestorben

Im Alter von 93 Jahren ist im Mount Sinai Hospital (Manhattan) Rabbiner Joel Teitelbaum, geistliches Oberhaupt der Bewegung der Satmar-Chassiden, einem Herzanfall erlegen. Die Beisetzung fand unter Anteilnahme von über hunderttausend Trauernden in der unter Mitarbeit Teitelbaums errichteten Gemeindesiedlung Kiryas Joel in Monroe (N.Y.) statt. Der aus Sigut, Rumänien, gebürtige Rabbiner — ein Gegner des Zionismus und des Staates Israel — hatte seine Anhängerschaft sowohl in Williamsburg (Brooklyn) als auch in Jerusalem. Teitelbaum, Überlebender von Bergen-Belsen, war u.a. Vorsitzender des Central Rabbinical Congress of the United States and Canada.

"SEMANA"

DECESO (1) del rabino Joel Teitelbaum, líder espiritual de los jasidim de Satmer, en Brooklyn y Mea Shearim; en el hospital Mount Sinai de Nueva York, a los 93 años, víctima de un infarto cardíaco.

»SIRNAK-RINAK A BÁRÁNYOK...«

PÁSZTOR NÉLKÜL MARADT A SZATMÁRI NYÁJ...

A siva letelte után, többezres tömeg részvétele mellett avatták fel a szatmári rebe z.l. sírkövét. A gyász leírhatatlan volt: a chászidok megvágták ruháikat, az asszonyok jajveszékeltek. Ismét érkeztek gyászolók a világ négy sarkából. Jöttek Izráelből, Angliából, Belgiumból, Kanadából, sőt Ausztráliából is.

A sírkőállítás így tulajdonképpen egy második temetés volt, mert azok a rabbik, akik akkor nem tudtak jelen lenni, most tartották meg gyászbeszédüket. Először a máramarosszigeti rabbi, az elhunyt unokaöccse beszélt. Ezután Jicchák Jákob Weisz, a jeruzsálemi „Chárédit" gyülekezet főrabbija. Ez különben székfoglaló beszéd is volt, mert ezt a tisztséget eddig az elhunyt töltötte be. Őt követték Duschinsky, Kohen és Freund jeruzsálemi rabbik, majd a kassai és nyirtasi rabbik méltatták az elhunyt érdemeit, és kérték a rebét, hogy odafentről tovább gondoskodjon árván maradt chászidjairól.

BOTRÁNY A SIRKŐ-ÁLLITÁSON

Ezután Kámenetzky és Kottler rabbik tartottak gyászbeszédet, akik különben mindketten az Agudát Jiszráel mozgalomhoz tartoznak, de meleg barátságot tartottak fenn az elhunyt rebével. Kámenetzky rabbi beszéde közben néhány „szuper-chászid", a Londonból érkezett Ávráhám Gormann nevű chásziddal az élén, kiabálni kezdett: „Halottgyalázás, szentségtörés", majd a két rabbit, akik az amerikai ortodoxia legnagyobb gáonjainak számítanak, nyomdafestéket nem tűrő hangon szidták. A szatmári rend fenntartó közegek gallérjuknál fogva kivezették őket a templomból, odakint pedig a városi rendőrség mentette meg őket a felbőszült tömeg dühétől. A két rabbi ezután zavartalanul fejezte be megható beszédét.

„A REBE NEM MENT A MENNYORSZÁGBA"

Végül Ezriél Glück, a rebe egyik gábeja sírta el beszédét. Többek között azt mondta, hogy a rebét már régen hívják szent ősei a „Gán Édenbe", de a rebe nem hajlandó elhagyni híveit. „Ezért járultatok csak továbbra is a sírhoz kérelmeitekkel, mert a rebe továbbra is közöttünk van, nem hagy el benneteket".

Mindenki azt várta, hogy a sírkőállításon sor kerül az utód kinevezésére, erre azonban egyelőre nem került sor. Egyes bentfentes chászidok tudni vélik, hogy a rebe többízben kijelentette: „Ál kiszi lo jésév zár" (székemen ne üljön idegen). Ezért biztosra vették, hogy a rebe unokaöccsét, Mose Teitelbaum máramarosszigeti főrabbit fogják kinevezni a szatmáriak vezetőjének. Ebbe viszont — állítólag — a rebecen nem egyezett bele. Ekkor a szigeti rabbi Áron nevű fiára gondoltak, mivel szerintük ő közelebb áll az elhunyt nagybácsi aszkéta életéhez, mint az apja. Viszont ő jóvátehetetlen hibát követett el, amikor a vizsnyici rebe lányát vette feleségül. Elvégre egy ilyen idegen „beütéssel" nem lehet valaki a szatmári udvar vezetője. Így egye lőre — bár ő sem egészséges — a rebecen tartja a gyeplőt a kezében.

Tervbe vették, hogy a Jismách Mose, Kedusát Jomtov és a Jétiv Lév — azaz az egész Teitelbaum dinasztia — tetemeit áthozzák Kirját Joélba, amelyből ebben az esetben olyan búcsújáróhely lenne, amilyen még nem volt a zsidó világban.

„KÖNNYÜ A KATOLIKUSOKNAK"

Albert Friedmann, a szatmári hitközség egyik vezetője, akinek bármikor szabad bejárása volt a rebehez, igyekezett megmagyarázni az utód kinevezésének elmaradását. „Az ember nem helyettesítheti szüleit. Ha valaki elveszti a fejét, nem növeszthet új fejet. Mi a vészkorszak óta nem voltunk ilyen szomorú helyzetben. Akkor is elvesztettük szüleinket és vezetőinket, most is árván maradtunk. A chászidok még nem is tudják, mi vár rájuk. Most még el vannak a gyásszal foglalva. De jönnek a szürke hétköznapok és akkor jön majd az igazi sokk, amikor rádöbbenünk, hogy nincsen többé rebénk. Mi mást tehetünk, követjük a rebe útmutatásait, de még egy Reb Jajlisunk nem lesz!" Majd így folytatta Friedman úr: „A katolikus egyház procedurája nagyon egyszerű; ha meghal a pápa, összehívják a kardinálisokat, akik végül maguk közül választják meg az új pápát. Nálunk viszont (lehávdil) kizárólag az egyén kiválósága, rendkívülisége számít. (Majd talmudikus hanglejtéssel mondja:) Ha lett volna a rebenek egyenes leszármazottja, vagy ő nevezett volna ki végrendeletében utódot, akkor nem lett volna vita. De itt egyik eset sem áll fenn, így a Gondviselésre kell bíznunk a döntést. Reméljük, hogy a rebe odafent kéri a Mindenhatót, hogy segítsen nekünk az utód megválasztásában. De nem lesz könnyű, nem lesz könnyű — sóhajtja elcsukló hangon —, ha valakit elkényeztettek és Cadillac kocsin utazott, annak ne héz megszoknia a Volkswagent.." — fejezi be magyarázatát Mr. Friedman, aki valóban találóan ecsetelte a pásztor nélkül maradt szatmári nyáj szomorú helyzetét.

Nekem pedig a kállói rebe híres magyar nótája jut eszembe, egy csekély időzített változtatással: „Sírnak-rínak a bárányok" — csak nincs itt a juhász többé, akinek panaszkodhatnának.

ASKENÁZI ERVIN

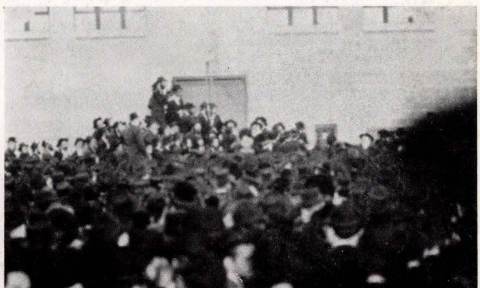

Council Member Gerges Introduces Bill to Name Street "Teitelbaum Drive"

A local law has been introduced in the City Council by Council Member Abraham Gerges, to amend the administrative code of the city of New York, in relation to name a street "Teitelbaum Drive," in the Williamsburg section where the Satmar Rebbe, of sainted memory, resided in the Borough of Brooklyn.

The Resolution calls upon the City Council "to extol Rabbi Joel Teitelbaum, the spiritual leader of the Satmar Hasidic sect, for his accomplishments by naming Williamsburg Street East, that runs between Lee Avenue and Marcy Avenue, 'Teitelbaum Drive.'" It read as follows:

"Whereas, Rabbi Joel Teitelbaum, the spiritual leader of the Satmar Hasidic sect, died on August 19, 1979 at the age of ninety-two years; and

Whereas, He was the leader of two ultra-Orthodox groups, the Satmar Sect in Williamsburg, Brooklyn and the Neturei Karta Sect in Jerusalem, Israel with 150,000 followers; and

Whereas, He founded synagogues, networks of schools for girls and boys, Talmud Torahs and Yeshivas in the United States, in Israel and elsewhere; and

Whereas, He founded institutions to help the poor, the sick, newly arrived immigrants and founded the Central Rabbinical Congress of the United States and Canada, which represents 250,000 persons and of which he was president; and

Whereas, The communities wherein the institutions founded by him are located are oases of tranquility where study is paramount and where no moral decay, violence, crime or drug problems exist; and

Whereas, hundreds of people would visit this Talmudic scholar every week for help and advice; and

Whereas, He succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary and remained as their leader until the outbreak of World War II when he was imprisoned in German concentration camps from which he escaped several times, eventually emigrating to Israel where he became chief rabbi of the Orthodox movement; and

Whereas, In 1946 he moved to Williamsburg, Brooklyn, from which he rallied his followers from around the world and headed the Congregation Yetev Lev, consisting of 1,500 families; and

Whereas, This humble man was highly respected by public officials and outstanding citizens; and

Whereas, 100,000 persons attended his funeral services and he was buried in Kiryas Joel, a self-governing village, which he founded in Monroe, New York which is inhabited by some of his followers; and

Whereas, Rabbi Joel Teitelbaum's death marks a great loss to his many hundreds of thousands of followers; now, therefore be it

Resolved, That the Council extol Rabbi Joel Teitelbaum, the spiritual leader of the Satmar Hasidic sect, for his accomplishments."

The Resolution was referred to the appropriate committee for consideration.

BRIEF TAKES

By Berl Wolf

Strange as it may seem, obituatries are a strong indication of a society's values. They tell us more than any other news item on how we react to the losses we sustain. How we grieve is a reflection of how we live. That is why it was so saddening to see the reaction of the existings Jewish media to the passing of the sainted Satmar Rebbe Z.T.L. The general press and media showed enamored interest in such an enormous funeral for a verated Tzaddik and gave a detailed account of the "funeral" as well as the life of the sainted Rebbe. Of course, the choice of emphasis in the story and the issue underscored were poorly conceived and full of distortions. But,who could expect any better from "outsiders" who had no real understanding of the impact of the Rebbe Z.T.L. on the total Jewish Community. The inaccuracies of the general press on the matters of Jewish concern have already become so legion that to expect any greater accuracy at a pressured reports on a sudden occurance would have been idle hope. However, those who purport to speak to and for the Jewish community were guilty of outrageous insensitivity and ignorance, and even ruthlessness. THe U.J.A.- Federation supported "Jewish Week" contented itself with a page 16 J.T.A. report on the passing of the Rebbe that highlighted his anti-Zionist stand. The Jewish Press however, "gave a front-page story that was an *effort of unprecedented proportion* . If found nothing to say of the Rebbe z.t.l. then to copy the nonesensical item that the Rebbe gave food to those who abstained from voting in the 1955 Israeli elections. It acknowledged that 100,000 people spent a day of unabated grief and mourning for a leader and Tzaddik that single-handedly revolutionized the quality of Jewish life in this country and around the world, but it did not feel the need to research the subject and prepare a meaningful report on such a tragic loss for the Jewish community. This passes as Jewish journalism and is condoned by an indifferent Jewish community that still announces it "Melava MaLakes" and yeshiva-openings on its pages. That is tragedy upon tragedy.

• • •

Also, on the subject of ommission, it is worthy noting that *not a single politician had taken the trouble to make a public expression of sympathy to so large a community for its grievous loss.* Governor Carey at least, sent a perfunctory letter of condolence. But neither the Mayor nor the local Congressman, nor any politician, usually adept at getting their names in print, nor the councilman took the pains to share the pain of an absolutely shattered community. Fortunately, they didn't bother to come to the funeral. That would have only profaned the atmosphere.But, no press releases, not statements no expression of loss .Nothing . Maybe its because the Rebbe's "Histalkus" took place in a *non-election* year. It surely is not because New Yorkers do not know how to grieve. They demonstrated their capacity when Thurman Munson was killed. But, Lehavdil the Satmar Rebbe z.t.l. doesn't merit that kind of attention.

• • •

Another conspicious ommission was to be found in the Algemeiner Journal, which printed statements of condolence and grief by the Agudas Harabonim and the Histradurut Harabonim. But the Igud Harab-banim was blatantly absent. Presumably, that was the result of the fact that its president, Rabbi Abraham Hecht was himself unfortunately sitting Shiva for the loss of his brother z.t.l. but, does the incapacity of the president paralyze the whole organization? Maybe it does

• • •

★★★

By Berl Wolf

A prominent Bronx rabbi, with strong ties to the Mizrachi movement where he has served in high office, this past week devoted his "sermon" as a tribute to the memory of the Satmar Rebbe Z.T.L. He chose as his text the Torah's exhortation that we remember what happened to Miriam on the way out of Egypt. Why, asked the rabbi, should this rank with the other five remembrances which deal with fundamentals of Jewish life such as Sabbath, Kabbalat Hatorah, Yetziat Mitzrayim, and Amalek? How do we account for this failing of Miriam in indulging in evil-tongue? Should it be given such weighty importance that we are asked to always remember it? The rabbi's answer was, because it was the evil-tongue directed at the "Godol Hador" and that has tremendous ramifications. Similarly, the rabbi told his Bronx congregation, those who indulged in critical remarks directed at the Satmar Rebbe Z.T.L. were "playing with fire" because he was the "Godol Hador" in this generation and, whether they realized it or not, everyone's life was in one way or another affected by it. This Mizrachi leader went on to explain how even those who could not follow the Rebbe's "shitah" as it affects our relationship with Israel could nevertheless have nothing but awesome respect for the Rebbe's Torah view and the sources upon which he predicated that position. He spoke glowingly of the warmth and geniality of the Rebbe Z.T.L. and how inspired he was to be in his presence. Finally, he related an episode that he experienced when he visited the Rebbe Z.T.L. at his Bedford Avenue home in the company of another rabbi on a Sunday evening in June some years ago. The Rebbe Z.T.L. jokingly took note of the fact that it was the unveiling season and the rabbis must be tired. Then he added, Rashi in Chumash describes how when Jacob had his celebrated dream of the ladder connecting heaven and earth the stones quarreled each hoping that the Tzaddik would rest his head upon it. Now in our generation, the Rebbe continued, we see the reverse. . . where the rabbis compete as to who shall unveil each stone.

• • •

The Satmar Rav זכר צדיק לברכה

As we go to press, we take note of the irreplaceable loss suffered by *Klal Yisroel* with the passing of the late Satmar Rav, Rabbi Yoel Teitelbaum זכר צדיק לברכה on 26 Menachem Av/August 19, at the age of 92.

The Satmar Rav, a direct descendant of both the famed "Yismach Moshe" and the "Chavas Daas" was recognized as a young man for his unusual *lomdus*, *hasmada* and *tzidkus*—Torah scholarship, diligence and piety, assuming his first rabbinical position as *rav* of Muzheyer at the age of seventeen. During the forty years following his Bar Mitzva, he never slept on a bed, except on *Shabbosos*, so involved was he in Torah study. By the outbreak of World War II, he was *rav* of the thriving community of Satmar and had emerged as one of the leading figures in Hungarian Jewry. (Rabbi Reuvain Grozovsky וצ"ל quoted his father-in-law, Rabbi Boruch Ber Lebowitz וצ"ל: "The Satmar Rav was *the* person to contact whenever the Polish and Lithuanian leadership had need to communicate with Hungarian Jewry.") He distinguished himself with his heroic adherence to Torah under the most brutal conditions of the Nazi concentration camps. After a brief stay in *Eretz Yisroel*, the Rebbe came to America in 1946 and settled in the Williamsburg section of Brooklyn.

It was in Williamsburg that the Rebbe painstakingly helped thousands of fellow survivors reconstruct their lives, at the same time reconstructing a thriving Chassidic community—taking advantage of all technological advances of contemporary America, while shunning its values and the more apparent aspects of its life-style. As a result, at the time of his passing, the Rebbe presided over a tight-knit, highly disciplined community numbering in the thousands, with major settlements in Williamsburg and elsewhere, including their flourishing Kiryas Yoel in New York's Monroe Township, Monsey, Montreal, and, of course, Jerusalem, where he was *Rav* of the *Eida Hachreidis*.

Indeed, the Satmar communities are all distinguished by a *kehilla* system that include complete control of *shul*, *kashrus*, education, and in many cases, social welfare. Thus, the Brooklyn *kehilla* embraces an educational system of 5,000 students embodying a complete girl's school and yeshivos spanning nursery through Kolel; as well as an extremely effective *tzeddaka*-medical-welfare system and wide-reaching Bikur Cholim network, directed by the Satmar Rebbitzin. This, in a smaller format, is duplicated in the rolling expanses of Kiryas Yoel—the Satmar sponsored suburban settlement.

The Satmar Rav's relentless demands for the highest religious standards proved to be an important contribution toward changing the complexion of a significant segment of Orthodox life in America. Witness: Holocaust survivors and their American-born grandchildren—*dayanim* (rabbinical judges), and *rabbonim*, diamond polishers, computer technicians, and gas-pump attendants among them—who proudly walk the streets of the New World in traditional garb, making the *shtreimel* an every-week feature of many communities.

The Rebbe was renowned for his extremely strong stand against Zionism, even refusing to accept the existence of the State of Israel—differing markedly with Torah authorities of Agudath Israel in this. For that matter, he opposed the very concept of an organized coalition-structured Orthodoxy as personified by Agudath Israel. Nonetheless, he was respected—even revered—in other circles for his vast scholarship, *tzidkus*, personal humility, astute wisdom, and unwavering tenacity. (He was once advised by a close associate, "Don't let yourself get so upset!" The Rebbe replied, "There are a thousand reasons not to reveal the *Emes*. If one gets upset, he can forget himself for a moment, and then at least a bit of the *Emes* comes through.")

As much as he was held in awe by his followers, he was also loved by them as a father. (How often did he ask a *chossan*, approaching him for a blessing on the eve of his wedding, if he had purchased a watch for the *kalla*, and then dispatched him to the Rebbitzin who gave him the necessary funds . . .)

The 100,000 people that crowded the streets of Monroe to bid farewell to the Satmar Rav included followers and admirers, Chassidim and Misnagdim, Europeans and Americans, paying homage to one of the greatest of contemporary Jewish leaders, who had taught and led his people as a "*rav*" for seventy-five years. . . . And the masses of disciples ripped their garments in *kriya* mourned for the loss of their father who had cared for their every need, both spiritual and material. He will be missed—not only by those who followed his particular ideology, but by Orthodox Jews of contrasting viewpoint as well who saw in him a tower of principled leadership.

יהי זכרו ברוך

The Satmar Rav זצ"ל

He was ninety-two years old. He had been the Rav (rabbi) of congregations and communities for seventy-five years! Though he had not been in the best of health since his stroke about eleven years ago, he was still visited every week by hundreds, sometimes thousands, of people who came for his advice and blessing. Last summer, on the Shabbos before Elul, *several thousand people had come to spend the day with him in his community in the small town of Monroe, New York.*

On Shabbos afternoon, the word spread that the Rav was ill. Immediately, thousands of people rushed to the shul and began saying Tehillim, *praying for the last living man who had been considered one of the world's greatest Jews as much as fifty years ago. Shabbos was over. The Rav was rushed to Mount Sinai Hospital in New York City. Frantic calls were made. In the United States, Canada, Brazil, England, Belgium, Switzerland, Israel — wherever there were religious Jews — people spent the night in prayer. But it was too late.*

By morning, Rabbi Yoel Teitelbaum, the Satmar Rav, had passed away.

That day, Av 26 (August 19), 100,000 people gathered in Monroe for the funeral. The grief was unbelievable. Thousands of his students and disciples tore their clothing as Jews do when a father dies. And, indeed, it was as if the holy neshamah *(soul) of their own father had been taken. The Satmar Rav had been the father, teacher, and builder of Torah Jewry all his life — and especially in the years since the destruction of World War II.*

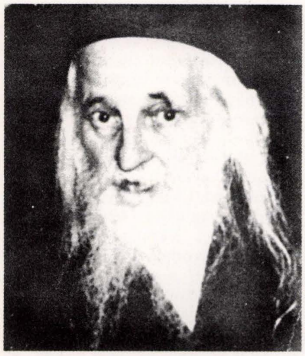

Rabbi Yoel Teitelbaum was born in 5647 (1887) in Sziget, Romania. His family had produced famous rabbis for many generations, but the young Yoel was so unusual that he would have become well-known no matter where he was born. Seldom in any generation does a single human being combine so many talents, Heavenly gifts, and idealistic hard work.

He was a genius with a phenomenal memory, but he never took the easy way in his Torah studies. Beginning from his middle teens, he did not sleep in a bed for over *forty years* except for Shabbos. He would spend all his weekday nights studying Torah, putting his head down to take brief naps whenever he was exhausted. His kindness and compassion were as amazing as his wisdom. He would often go hungry, because he gave away his allowance to poor people. In later years he would see to it that the huge sums of money that were given to him, would be distributed to the poor, the sick, Yeshivos and institutions. No less outstanding was his devotion to Hashem. The most important thing in his life was to serve Hashem in every possible way.

When he was only seventeen years old, he accepted his first rabbinical position — and from then on, he began showing even more qualities of greatness. In whatever community he led for the rest of his life, his first priority was to establish yeshivos. He taught and tested the students himself — and set the example of what it means to give every possible second to the study of the holy Torah. Many cities sought him as their rabbi, and thousands of people came to seek his blessing, advice and encouragement. During the 1930's, when he was rabbi of Satmar, he was recognized as one of the outstanding Torah leaders in the world.

Then came World War II. Hungary became an ally of Germany, and finally it was occupied by the Nazis. Mass murders of Hungarian Jews were planned, and the *Satmar Rav* was one of the first targets for arrest. He went into hiding, spending nearly all his time in a sub-cellar and emerging only for brief periods every day for a little fresh air. Once, while he was walking in the small backyard of his hiding place, there was a sudden noise. The Gestapo was raiding the house in search of the *Rav!* Soldiers raced through the house, and the *Rav's Chassidim* stood helplessly by while the soldiers charged into the yard with their guns drawn. The *Rav* continued walking, ignoring the intruders — *and they did not see him!* People are still alive today who saw that miracle.

Later, he was arrested and sent to the notorious Bergen-Belsen concentration camp. There, he continued to pray in his *tallis* and *tefillin*, and even refused to cut his beard and *payos* (side locks). All of this was in brave defiance of Nazi orders. Finally, secret arrangements were made to get him space on a train that carried 1,300 Jews from sure death to safety in Switzerland.

His life was saved — but when the war was over—he was fifty-eight years old, most of his followers were dead, European Jewry was only a memory, and nearly everyone was sure that the kind of Torah Judaism he had led in Hungary could never be brought back to life. However, they were soon to be proven wrong.

As soon as the war was over, Rabbi Teitelbaum went to *Eretz Yisroel*, where he lived for over a year and founded a yeshiva and synagogue just like those he had led in Satmar. Then, in late 1946, he came to America and settled in the Williamsburg section of Brooklyn, where he established his synagogue and yeshiva. Not only did he establish a yeshiva, but he also taught the most advanced students and took responsibility for the yeshiva's financial support. For many years, even though he was already an old man, he would test every one of his students personally every single week, one at a time. Often, he stayed up all Thursaday night without sleep until he was finished.

By the time of his passing, there were Satmar communities in many cities, in several countries, over 20,000 followers — and a school system with over 5,000 boys and girls.

For the last few years, the little children in the Satmar Yeshiva nursery classes were taught a song in which they prayed that Hashem should allow the *Rav* to live until *Moshiach* comes. Once a father brought his three-year old son to the *Satmar Rav* for a blessing. The *Rav* asked the child what he learned in the Yeshiva, and the little boy sang the song. The people standing there smiled, and one of them remarked, "Even the little children love the *Rav*."

The *Satmar Rav* answered, "If not for the sake of the *kinderlach* (small children) I would have been gone years ago."

Now, after a long and fruitful life, the holy *neshama* of the *Satmar Rav* has returned to heaven. His greatest memorial is what he left behind, — new communities and a bright new future for Torah Judaism all over the world.

Tracing The Teitelbaum Tree

By Neil Rosentein, M.D.
Author Of "The Unbroken Chain" — A Biographical Genealogy of Illustrious Jewish Families For Five Hundred Years (Shengold Publishers, 1976)

In common with many of our Rabbinical sages, members of one prominent Margolis family were able to trace their ancestry through various lines to Rashi, our greatest sholar of the 11th century. Thus Rabbi Ephraim Zalman Margolis of Brody, whose saintly and philanthropic deeds have often been discussed in "Tales from our Gaonim" in The Jewish Press by Rabbi Klass, was one such family member, as was his relative, one of the founders of Hungarian Chassidism, Rabbi Moses Teitelbaum of Ujhely (Ihel), born in 1759 and died in 1841. He was distinguished as a wonder Zaddik, a scholar respected by both Chassidim and Mitnagdim and the author of "Yismach Moshe". This work, published posthumously is a classic homiletic work on Chassidism. His most prominent great-great-grandson is the controversial Satmar Rebbe, Joelish Teitelbaum. The latter's nephew is the Sigheter Rebbe in New York. Other Rebbes are those of Kolbuszov, Tyachevo (Taish), Walowa and Nierbauter. The Zaddik's daughter was married to Rabbi Aryey Lieb Lipshitz (died in 1846), author of "Aryey Debai Ilaah", responsa. His great-great-grandson was Rabbi Moshe Lipschitz, the Viyellepola Rebbe, and father of The Jewish Press Associate Editor, Rabbi Chaim Uri Lipschitz.

A grandnephew and namesake of Rabbi Ephraim Zalman Margolis was the father-in-law of no less than five chassidic leaders — the Rebbes of the Heschel dynasty (Zinkov and Husyatin) and of the Twersky dynasty (Rotmistrivke, Choristkov and Makarov).

The recent common ancestor of these families, Eleazar Margolis, was Rabbi of Potok. His family originally came from Cracow, which was during this period a great center of Talmudical learning. It counted among its citizens some of the greatest rabbinical scholars of Poland. As has been borne out many times, many of these scholars were related. The "Rema", Rabbi Isserles, from whom Margolis traced his descent, was succeded by his brother-in-law as Chief Rabbi of Cracow, Joseph ben Mordecai Gershom Kohen (died in 1591), author of "She'erit Yosef". Kohen was the maternal grandfather of Rabbi Isaac Segal (whose father was also a descendant of Rashi) whose daughter married Eleazar Margolis of Potok. It is no wonder then that a member of the Isserles family, Menachem Mendel Margolis married a relative and daughter of another later Chief Rabbi of Cracow, Moses Margolis. The genealogical web of marriages included Eleazar Margolis's mother, who was a daughter of Eleazar of Zlatchov. His brother was Jehiel Michal of Nemirov who was martyred in the infamous Chimelniki raids of 1648, descendant of the "Levush" (Mordecai Jaffe) and the Maharashal, the great "posek" and Talmudic commentator (a descendant of Rashi).

Eleazar Margolis' wife was a granddaughter of the Maharasha, who took his name after his wealthy mother-in-law, Edel, who supported him and his many disciples for some twenty years. He became one of the foremost Talmudic commentators of his time. His work "Chidushei Halachot" gives explanations of Talmudic problems in accordance with the view of Rashi from whom his mother-in-law, in common with the Rema, the Maharashal, the Maharam of Padua and the Megalleh Amukot, traced her ancestry. The Maharasha, a first cousin of the Taz (David Halevi) was descended from Rashi through Judah Chasid, author of Sefer Hachassidim on his father's side, and from Haim of Worms, brother of the Maharal of Prague, on his mother's side. These brothers were descended from Hai Gaon who died in 1038 and was a member of the House of David, who settled in Babylon.

Because Rashi was also said to be descended from King David, it is clear that all the ancestors of the Margolis-Teitelbaum families, like so many other Rabbinical lines, were members of the tribe of Judah's Royal House, a fact not so improbable when we consider that with the exclusion of the Ten Lost Tribes, all Jews can only be descended from Judah or Benjamin. It's a matter of "Kol Yisrael Achim" — that our people is One.

It was not only in regard to its extreme anti-Zionism that the Satmar Rav had molded his community as "a group apart," in the manner of *Avraham Halvri*. He also guided it to being distinguished in its total lack of compromise in mode of dress—not yielding to American pressures, neither in style nor in lack of modesty. If anything, the newer generations have reinforced their dedication to the standards of "Jewishness in dress" that had prevailed in Satmar of old making it much easier, one might add, for the American yeshiva community to adhere to its own standards of propriety without developing a sense of being at the outer edge of society.

For evidence of the living legacy of the late Satmar Rav, we tend to look at the self-contained communities of his followers that crowd this or that old-world corner of various urban centers; or that are found in unlikely suburban locations, such as New York's Monroe Township, or Rockland County. But, in many respects, his influence has extended beyond the confines of his immediate following, for those whose compass is set by other stars cannot help but have had their own awareness sharpened by the perspectives of the Satmar Rav זצ"ל.

After all, who can live in the same community as a *tzaddik* — or even in his time — and not be affected by his presence?

When Rabbi Yaakov Kamenetzky שליט"א spoke at the unveiling of the *matzeiva* (monument) at the gravesite of the Satmar Rav, one week after his passing, he commented on the special gift G-d had bequeathed on our generation through the presence of the Satmar Rav for over nine decades:

> *"When an era closes, there is always a danger that the succeeding generations will be oblivious to the values and special character of their predecessors. Thus G-d often grants one exemplary member of the preceeding era longevity, to permit him to teach the next generation how the old generation lived — by his mere presence. Thus did Rabbi Yehudah Hanassi — who closed the era of the Tannaim by writing the Mishnah — continue to 'frequent his home' for decades after his passing; and Rabbi Yochanan, who compiled the Jerusalem Talmud, lived for hundreds of years . . .; and thus did the Satmar Rav grace our generation with a greatness in scholarship and piety that had been identified with the glory of days gone by."*

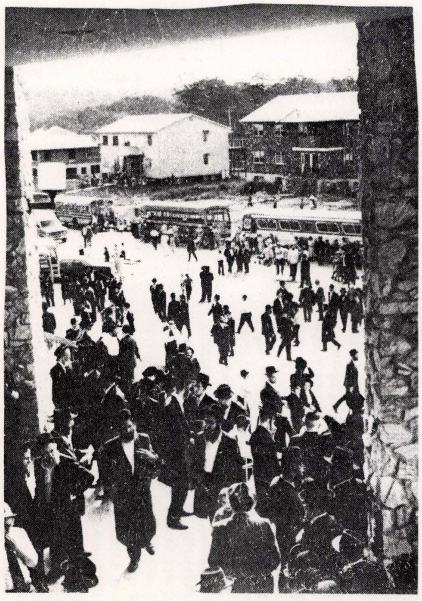

Hasidim walk toward Yetev Lev, the synagogue in Kiryas Joel, Sunday for memorial services.

The Festivals in Satmar

The Satmar sense of community was especially apparent when the *Yomim Noraim* Season began—first *Slichos*, with the Rebbe leading with his frail voice, precise in *nusach*, heart-rending in emotion . . . his pouring forth of soul on Rosh Hashana, and then on Yom Kippur, crowned by his *Neila*. . . . Then *Hoshana Rabba*, when thousands—literally thousands—would crowd the Satmar Beis Midrash to be with the Rebbe, with hundreds of "outsiders" who joined the *mispallelim* to watch as the Rebbe sang the *Hallel*, and waved his *lulav*, cueing thousands to follow his lead—southward, northward, eastward, up, down, westward—"*Hodu*—let us praise G-d"—"*Anna Hashem*—Please G-d, help us, save us!" Waving to and fro, as if the Rebbe were himself waving a thousand *lulavim*—not *lulavim*, but waving a thousand souls in praise and supplication. . . . Watching as he led his Chassidim in the "*Hoshanos*," weeping, and pleading with them to strive for personal improvement, for sanctity—urging them in his moving address, to join him in calling to G-d to "Help us *lema'ancho*—for Your Sake!" . . . Then Simchas Torah, when the sea of humanity compressed into his *beis midrash* would split, opening a path for the Rebbe, carrying his diminutive Sefer Torah; voices rising and falling in song like breakers on a shore; his *tallis* draped over his head, shielding his eyes, swaying for a moment, and then running—or dancing—or floating—it's difficult to say which . . . somehow he seemed to be borne aloft by the swell of voices. How else could he stay on his frail, suffering feet for six hours on end?

And then, after the Yom Tov, the triumphant torch-lit march accompanying the Rebbe home, closing the season.

A Leader Who Did Not Yield

The patriarch Avraham was also known as "Avraham Halvri," *because he came to Canaan from* Eiver LaNohor, *the other side of the river. This title has also been explained to refer to his position as one man against the world—"Avraham* be'eiver echod—*one man alone on his side," believing in monotheism, while the entire world was on the other side of the issue.*

This one trait assumed major significance: When any of Avraham's contemporaries was asked about his beliefs, he would reply, "Of course, I am an idol-worshipper." Then, even though he well could have ignored monotheism, since Avraham was its only exponent, and idolatry was the universally accepted belief of millions, he would add: "There is another approach—the monotheism of Avraham."

That Avraham could single-handedly invade the consciousness of the entire world and create in their minds the possibility of "another approach" was most noteworthy. Thus, it was perpetuated in his name—"Avraham Halvri."

The same may be said about the Satmar Rav. Most of world Jewry had accepted the Zionist dream. And even many among those who had rejected its limited, secular definition of Jewishness were excited by the emergence of the State of Israel, and the miraculous victories in '48, '56 and '67. The Satmar Rav was often alone in consistently condemning the State as the pure embodiment of a secular ideal, a *ma'ase Sattan*: dismissing victories on the battlefield as an ideological minefield; opposing mass *aliya* as a violation of the Three Vows*, for settling the country in defiance of world opinion; and participation in the government in any form—even voting in national elections—as strengthening a reprehensible concept by implied recognition. Like some other schools, those of the *Eida Hachreidis*, which is in the Satmar orbit, do not even accept any funding from the Israeli government.

> *Advisors had begged the Rebbe to omit from his writings his directives against going to the* Kosel, *as being too difficult to accept, sure to result in the alienation of many of his followers. He commented, "I don't care if I'm left with only one* minyan *of adherents. I'll not refrain from expressing my beliefs."*

The mainstream of the Torah leadership did not subscribe to his approach toward dealing with the Israeli government. Even those most strongly opposed to the State's philosophy accepted its existence and, at worst, felt compelled to deal with it as they would with any government that ruled a land where Jews lived. At times they we deeply upset with his unyielding approach—such as Rabbi Aharon Kotler's vexation with the Rebbe for "publicly opposing the Chazon Ish, Reb Isser Zalman Meltzer, the Belzer Rebbe and the Chebiner Rav—all of whom held that voting in Israeli national elections was an obligation on every Torah Jew who took the needs of the Yishuv to heart." Nonetheless, they were always aware of the Satmar position and often measured their stance against the extremes of the Satmar-Neturei Karta ideology. And even the most rabid, anti-religious secularist was aware of the "on the other hand," represented by this one man's uncompromising stance.

His ideology is represented by his two *seforim VaYoel Moshe* and *Al Hage'ula V'al Hatemura*, written with vast scholarship and great care—as well as by the spoken word on numerous occasions.

In spite of the difference between them, a current of admiration flowed between the Satmar Rav and the heads of American Yeshivos. Said Reb Aharon: "The Satmar Rav and I do not have the same approach—neither in Torah study nor in political matters—but I must say, he is a giant in Torah and a giant in *midos*." The Satmar Rav, in turn, spoke at Reb Aharon's funeral, weeping, quoting Rashi (in *Be'haaloscha*): "'The praise of Aharon is that he did not deviate'—Reb Aharon remained ever faithful to his tradition, never deviating."

Similarly, Rabbi Reuvain Grozovsky זצ"ל, the late Rosh Yeshiva of Mesivta Torah Vodaath and Beis Medrash Elyon, who had headed the Moetzes Gedolei HaTorah (Council of Torah Sages) of Agudath Israel, had made it a policy of never responding to criticisms "from the right" because its adherents are G-d-fearing Jews, and there may well be some elements of truth in their approach (*Beiyos Hazman* pp. 69–71). . . . When the Satmar Rav visited Reb Reuvain when he was ill from the stroke that had partially paralyzed him, the Rebbe wished the Rosh Yeshiva: "A *refuah sheleimoh*—a complete recovery, so we can battle each other once again." . . . Several years later, when he returned home from Reb Reuvain's funeral, the Rebbe seemed unusually depressed. To his Rebbetzin's question as to why he was so troubled, he replied, "The world has lost an *Ish Ho'emes*—a man of rare integrity."

---

* T.B. *Kesubos* 11a: Binding Jewry not to force their way into *Eretz Yisroel*, nor to rebel against the nations; and the nations not to subjugate the Jews excessively.

An alumnus of a Lithuanian-type yeshiva in Israel sat near the Rebbe at his Pesach Seder. The Rebbe was amused at his guest's pompous measuring of the precise portion of food and drinks required for the rituals (even though the Rebbe himself was no less fastidious). As the guest prepared his matzos, the Rebbe asked him, "Are you sure it's the right shiyur *(required amount)?" Similarly, after he ate the* marror, *and later when he eyed his* afikomen *before consuming it, the Rebbe smilingly asked, "Is it the* shiyur*?"*

Finally, the fellow put down his matzoh *and said, "Rebbe I'm not sure. But isn't it the* shiyur *of* cheppen *(teasing)?"*

The Rebbe was deeply disturbed that he had actually offended the man with remarks that he had only meant as a friendly exchange. He begged his forgiveness again and again, as was his habit when he felt he had mistreated someone. Finally he asked him, "Please see me right after Yom Tov."

When the man reported to the Rebbe, he asked, 'Why are you here? Why did you come to America?"

"I'm here because I must raise five to six thousand dollars to marry off my daughter."

"I'll get the money for you. And please—any children that you will be marrying off in the future—come here and I'll take care of your financial needs."

The Satmar Rav was not satisfied until he had financed the weddings of the man's four daughters.

Builder of a Community

WHILE THE REBBE'S PERSONAL warm concern for each individual was surely a key factor in the unusually low drop-out rate among his *kehilla's* members, there are additional factors in his leadership that also account for this phenomenon.

When he settled in Williamsburg shortly after arriving in the United States, he found a handful of his followers in a *Beis Midrash* all day, saying *Tehillim*, learning *"Chok"*—and spending their time in "the Rebbe's Court". . . . He summoned them and insisted that they find jobs to support their families. "If I had the strength (he was in his sixties at the time) I'd also go to work." . . . He felt that he could not be oblivious to the stress on material well-being that marks American society. Here, especially, one had to be mindful of the dictum: "Poverty can sway a man from loyalty to his Creator." Moreover, a viable community could only take shape if it is self-supporting on a level comparable to that of the surrounding society. By the same token, he guided his followers to give *tzeddaka* expansively—not to shy away from a sweeping gesture of generosity. Today, members of the Satmar community are active in all phases of business and commerce, as well as in a wide spectrum of occupations, ranging from grocers to computer programmers. And the community itself supports a host of social services, most notably its Bikur-Cholim Program—administering to the sick, with fleets of cars and vans carrying hundreds of volunteers to hospitals all over New York, throughout the day.

A Klal-Yisroel Curriculum

The Rebbe founded the Yeshiva Yetiv Lev and the Bais Rochel School for girls, both adhering to the syllabus of Pre-World War II Satmar. The Yeshiva emphasizes a rapid pace of study, familiarity with a broad range of topics, and an eye on practical application, through *halacha*. The girls' school follows a strictly prescribed Hebrew curriculum. Yet the Rebbe was keenly aware of the surrounding yeshiva scene. In fact, shortly after his arrival in the States he delivered *shiurim* in the Beis Midrash of both Mesivta Torah Vodaath and the Telshe Yeshiva in Cleveland, in response to invitations from the yeshiva's respective leaders.

"The Rebbe had guided his followers to be a people apart—in ideology as well as in dress."

On a visit to Beis Medrash Elyon in Monsey, the Mashgiach, Rabbi Yisroel Chaim Kaplan זצ"ל, who took great pride in his Kollel, asked the Rebbe why his *kehilla* does not include one. He replied, "You are raising an elite of *Gedolei Yisroel*. I hope to establish a broad *Klal Yisroel*. I dare not sacrifice the average students for the sake of the isolated individual of rare promise."

Nonetheless, the Satmar Rav did recognize the necessity of grooming a leadership of expert *talmidei chachomim*, and from the modest beginnings of several young men studying privately in his home, he eventually founded a full-fledged kollel, with emphasis on *psak halacha*.

Before the kollel's formal opening, it was announced that the Rebbe himself would screen prospective members—but not until after their wedding. The first candidate came in, nervously anticipating a grueling test on Talmud and commentaries. . . . "How many people did you invite to your wedding?" asked the Rebbe. "At how much per couple? . . . What did your furniture cost? . . . So much? And you want the community to support you? Forget about it. Kollel is not for you."

As exacting as he was in choosing kollel members, he was forgiving in dealing with his yeshiva students, never expelling a boy from his schools—for how does one expel someone from the Jewish community?

his personal preparations. . . . On occasion, he could not begin his Pesach Seder until after 11 o'clock because of ill health. This did not deter him from eating the *Afikomen* before midnight, as is required by *halacha*, according to many. . . . He also consulted an authority present at his Pesach Seder regarding the precise size of his *matzos* and *marror*, as is required by *halacha* for the mitzvos . . .

He took pains to shield his knowledge of *Kabbala* from curious eyes. The Rebbe was always surrounded by people—indeed, he enjoyed company; but he was sensitive to prying eyes. He made light of references to *mofsim* (miracles) or kabbalistic involvement in our times. Yet his conduct at meals—the ways he picked at his food, and his deep concentration in *tefillah*, bespoke hidden motives, meaning-laden cryptic gestures.

While he made himself available to people without hesitation, and seemed to enjoy conversing with all his visitors, the Rebbe had a distinctly regal bearing. When walking down Bedford Avenue from his home to the *Beis Midrash*, the sidewalk would clear well in advance of his coming. Not that there was anything forbidding about his appearance. But, until his very last years, a vitality seemed to shine through his smooth, translucent face, that bespoke a purity that defied the passage of time, and inspired others to move back in awe.

The Vast Sea of His Knowledge

It seemed as though he never had to prepare for a lecture, *drosho*, or *shiur*. In Europe the custom had been for someone to open a *Midrash Rabba* at *Shalosh Seudos*, and read three passages at random—giving the Rebbe material for his dissertation. He would then expound at length, quoting passages from the Midrash verbatim. . . . In America, he would enter the yeshiva's *beis midrash*, ask where the *bachurim* were up to in their studies, open the *Gemora* and begin a long, involved lecture without further notice.

Rabbi Yaakov Breish זצ"ל *of Zurich had spent years on the section of his* sefer "Chelkas Yaakov" *that deals with the complicated laws of* ribbis *(usury). When visiting the United States, he visited the Satmar Rav and spent several hours discussing in detail several difficult topics in his* sefer. *He later expressed wonder at how thorough the Rebbe's mastery of this topic had been, even though his visit had been unannounced, giving the Rebbe no time for preparation.*

> *The Rebbe would write his Torah comments at 2 or 3 AM, relishing every minute. He once remarked, "I could see myself doing this the rest of my life, but I have a directive from my father that one must be prepared to give away his own Torah, if necessary, to help a fellow Jew."*

Notwithstanding his 'round-the-clock involvement in *chessed*, his treasure house of Torah knowledge was vast. Perhaps *Klal Yisroel* was deprived of the greater riches that would have been theirs had he been allowed the luxury of extending the full measure of the *hasmodo* of his youth into his later years, and not suffered the distraction of being father to his community. But then, *Klal Yisroel* would not have had a Satmar Rav, and we would have been infinitely poorer for that loss.

Father to His Community

A LARGE NUMBER OF THOSE at his funeral had come as children mourning a very personal loss. It is extremely difficult to comprehend how so many thousands could experience such an intense relationship. And yet, how else can one explain the phenomenal growth of the Satmar community from several scores of families in the late 40's to so many thousands of followers today—especially when the external trappings of the group's lifestyle is in direct conflict with modern Western culture? To be sure, the explanation for this growth lies in part in the large families generally prevalent in the Torah community. But it also must be attributed to the exceedingly low defection rate among Satmar Chassidim—a phenomenon in which the Rebbe played a pivotal roll.

> *Shortly after he had arrived in America, a young Chassid was discussing the naming of his newly born son with the Satmar Rav, in the presence of another rabbi. "My grandfather was a very good Jew," he said.*
>
> *"His name would be a fine choice for your son," commented the Rebbe.*
>
> *"But several of my nephews and cousins already carry his name. On the other hand, my father-in-law has no one named after him."*
>
> *"That should certainly be taken into consideration."*
>
> *"However . . ."*
>
> *And so it continued. After the young father left, the other visitor asked the Rebbe why he permitted himself to become so involved with trivia.*
>
> *"In the old country, I was a father at home, and could be a Rebbe in the city. But here," the Rebbe sighed, "this is simply not suitable. I have to be a father to my community, and a Rebbe at home."*

As visitors streamed into his room, the Rebbe asked questions and listened carefully, seemed to bend his shoulder to carry the load of others, and was *mispallel* (prayed) for their needs.

His manner of closely examining a *kvittel*, looking for clues—and, amazingly, "discovering" errors in the writing of the name of a total stranger ("You write 'Binyomin ben Leah'—isn't there more to the mother's name?—You say 'ben Leah *Esther*'? You should have written it so!")—and the encouraging word he invariably offered, that comforted the petitioner. . . . Stories are legion about occasions when—after hearing the details of a person's problems—the Rebbe swept his table clean of the day's accumulation of *pidyon gelt* (monies for charity, given to the Rebbe by people petitioning for his help and prayers) to give to a needy visitor. . . . Nor did he limit his compassion, and sharing of joys and sorrows, to his own immediate group:

The Latin American lady not at all dressed in the Satmar tradition, who needed money for her son's hospitalization and left with the full amount. . . . The man who wept bitterly for all his suffering, and walked out with the entire day's proceeds. Then the Rebbe was informed that the man was a fraud. "*Boruch Hashem*!" exlaimed the Rebbe, "I'm so relieved that he's not in such terrible straits!" . . . The editor of an Israeli journal that had slandered—even ridiculed—the Rebbe, was in his room, sobbing for his daughter's terrible personal plight—she was engaged to be married but lacked sufficient funds to purchase an apartment. After the Rebbe had given him a large sum of money, someone whispered into his ear, "Don't you know who that was?" "Of course I did," replied the Rebbe, and then—after a moment's hesitation—called back the editor and gave him even more. . .

"My Neighbor, My Father, The Rebbe"

An appreciation of the late Satmar Rav, Rabbi Yoel Teitelbaum זכר צדיק לברכה, based on impressions culled from thirty years of living in close proximity to the Rebbe as talmid, *neighbor, and bereaved child of a man who was father to thousands of his followers.*

—from recollections shared with
NISSON WOLPIN

OF THE HUSHED tens of thousands that came to pay their last respects to the late Satmar Rav זצ"ל at his funeral, a large number were members of other communities—various Chassidic groups, yeshiva circles, and out-and-out Misnagdim. They came out of deference to a giant of vast scholarship, who had symbolized a rare level of personal devotion to G-d as well as a demanding, inspiring leadership of a type that has largely disappeared from the world scene. As Rabbi Yitzchok Hutner שליט"א (Rosh Yeshiva of Mesivta Rabbi Chaim Berlin—Gur Arye) had once said regarding the Satmar Rav on an earlier occasion:

> *Noach suffered a maimed leg as punishment for the one time that he was late with the lion's meal in the Ark. It would seem that Noach should have been forgiven this one tardiness. But a lion is king of the beasts, and is worthy of service in a manner that is in keeping with its royal position, without any exceptions—especially this particular lion, which was the last of its kind . . . The same, said the Rosh Yeshiva, may be said of the Satmar Rav. "I'm here to honor him because he's the last of the lions."*

A great many of those present at his funeral were paying tribute to "the last lion"—the last leader of his kind in our midst.

The Purity of Another Era

They had heard of the Sigheter Rav's "wonder sons" who were only little children, ninety long years ago. It was said that "Yoilish," the younger child, refrained from unnecessarily touching covered parts of his body, so he could always be prepared to study Torah. A visiting Rabbi asked the Sigheter Rav if it were so. "Come," said the Rav, leading the visitor to the bedroom where his three-year-old Yoel was fast asleep. He lifted his tzitzis*—fringes over the child's head and tickled his ear. The sleeping boy slipped his sleeve over his fingers and raised his covered hand to scratch his itchy head.*

From the time of his Bar Mitzvah, until the outbreak of World War II, Reb Yoel never slept on a bed, except for *Shabbosos*—studying Torah, on his feet, by day and by night . . . In the internment camp in Bergen-Belsen, not only did he eat nothing that might have been un-kosher, subsisting mostly on potatoes, but he fasted as often as four times a week.

He continued this procedure until his last days; and even when he did eat, his first meal usually was a cup of coffee at 3 or 4 in the afternoon . . . "Do I want to eat now? A Jew doesn't eat because he *wants* to. He eats because he *must*."

While he encouraged his followers to work and earn well, spend on themselves as necessary and give charity lavishly, he avoided spending on himself. Any time he was presented with a new garment, his first reaction was: "Who needs it?"

The Rebbe was fastidious about his personal cleanliness, and would not tolerate a hint of uncleanliness. In part, this was to be fit for prayer and Torah study. In fact, he thought nothing of changing clothes several times during the day if he found them unclean. Even in Bergen-Belsen, he had bartered food for tissues . . . .

Unknown to many, he was also meticulous about precision in time and manner of performance of *mitzvos*. Only his *Shacharis* was invariably late because of

Continued

us is to try and do without this great Tzaddik Hador Zechuso Yogen Oleinu. It is from a very self-serving vantage point that I tend to indulge myself these days in self-pity. I look at my youngest, three and a half year-old son, who was fortunate enough to be, together with his brother of six, my wife and myself in Kiryas Joel for *the last Shabbos* — and painfully ask myself; will he remember? Poor child, when he saw us weeping that bitter Sunday morning, he was frightened and upon being told that the Rebbe is no longer alive, he innocently asked: "and G-d..." Even at his age he knew how closely related the two were, so that I hope he, too, will grow up to fully appreciate the Z'chus of having known such a Tzaddik. But until then we, the parents of Jewish children, will have to try harder to bring them up right. For, again to quote the Rebbe Z.T.L. what he used to remind us every year at Shovovim time, Golus Mitzrayim first began when our father Yaakov was no longer with his children. This is the most painful reality that we all must now face up to. But, as with Eliyohu Hanovi, the Rebbe and his holy teachings became with us a way of life. His spirit must never be allowed to die, for the sake of our own future as K'lal Yisroel.

Baltimore Jewry Pays Tribute To Memory of Satmar Rebbe z.t.l.

Baltimore, — Yeshiva "Ner Yisroel" was the scene Sunday of one of the largest gatherings ever totake place here. Thousands of Orthodox Jews from all walks of life came to the 'hesped' held here to mourn the passing of ;the Gaon and Godol Hador, the Satmar Rebbe Z.T.L. Although three weeks have elapsed since the world lost this great Tzaddik, the sorrow and bereavement on the faces of the thousands of mourners who attended was evidence of the long lasting effect this profound loss to Jewry had on people everywhere, especially on Bnei Torah.

Hagoan Horav Yaakov Yitzchok Ruderman Shlita, world renown Rosh Yeshiva and Torah leader, eulogized and stressed the consequences of this loss, its meaning and the and the responsiblity it evokes in every Torah true Jew, man and woman, adult and child wherever they may live.

Hagoan Horav Nosson Yosef Meisles Shlita, Dean of the Satmar Yeshiva, who was invited especially for the 'hesped', gave a heart-rendering eulogy intermingled with Divrei Torah of th Rebbe Z.T.L. which explained the Rebbe's concern for Jewry and its survival in the spiritual as well as in a physical sense. His was a eulogy rarely heard in the city of Baltimore.

The Rosh Yeshiva of "Ner Yisroel,", Hagoan Horav Yaakov Weinberg also eulogized, stressing the greatness in Torah of the Rebbe Z.T.L. which earned him the respect of all Gedolei Torah, even those whose position on certain issues differed from his. It is incumbent upon every Ben Torah to do his utmost to fill the vacuum now created, he concluded.

Lakewood, — A 'hesped' on the Satmar Rebbe z.t.l., attended by more than one thousand people, took place here Thursday. Speakers were: Hagoan Horav Shneur Kotler Shlita, Rosh Yeshiva of Beth Medrash Govoah, Hagoan Horav Nosson Yosef Meisels Shlita, Rosh Yeshiva of the Satmar Yeshiva, and Horav Yecheskel Horowitz of Monsey.

Hagoan Horav Shach Shlita Among Mourners Large 'Hesped' For Satmar Rabbe zt'l

BNEI BRAK— — One of the largest crowds ever to have assembled in this Torah city gathered to pay tribute to the sainted memory of the Satmar Rebbe ZT'L, Sunday evening. Called officially by the Kolel "Chazon Ish," it was a rare demonstration and outpouring of respect for the revered memory of this generation's Torah Giant and "Tzaddik Hador' the Satmar Rav, as all bnei Torah were fond of calling him.

Hagoan Horav Eliezer M. Shach Shlita Rosh Yeshiva of the Poneviezher Yeshiva who is also a member of the Moetzes Godolei Hatora of Agudath Israel, held the eulogy stressing the tremendous loss to the entire Torah community. The well-know Rosh Yeshiva and Goan Horav Michel Feinstein Shlita, son-in-law of the late Brisker Rav zt'l and nephew of Hagoan Horav Moshe Feinstein Shlita of New York, also eulogized as did Hagoan Horav Nissim Karelitz, head of Kollel Chazon Ish.

A 'Hesped' For Satmar Rebbe z.t.l. In Boro Park Called by Agudath Harabanim

Next Tuesday, 4th of Tishrei, September 25th, 7:30 P.M. there will be a "Hesped" for the Tzadik Hador, the Satmar Rebbe Z.T.L. It will take place in the Beth Medrash of Yeshivas Bnei Zion — Bobov, 1533-48 Street in Boro Park, Brooklyn.

Agudath Harabanim had a very good rapport with the Satmar Rebbe Z.T.L.

HaGaon Rav Aron Kotler, Z.T.L. a member of the Presidium of Agudath Harabanim, often consulted the Satmar Rebbe Z.T.L. in many matters pertaining to religious Jewry and together with the Satmar Rebbe Z.T.L. participated in a mass-demonstration against 'Gius Nashim' (conscription of women into the Israeli army.)

Even before the War there was an active correspondence between the Satmar Rebbe and Agudath Harabanim regarding a particular "takana" which certain individuals wanted to pass pertaining to Gitin and Kidushin.

Prominent Rabbonim, headed by the President of Agudath Harabanim, Hagaon Rav Moshe Feinstein Shlitah, will speak at the 'Hesped'.

kindness for Jews. He could not curse even if he wanted to, and this writer bears witness to the following statement by the Rebbe Z.T.L.: "If the Zionist leaders of the State of Israel would only know that our continuous lambasting them is to their benefit they would probably shower us with money," meaning in essence that by protesting G-d's rage at such heresy is stilled.

Yes, like the Prophet Eliyohu whom the K ng Achav dared call "enemy of Israel," the Rebbe Z.T.L. was the target of every self-hating Jew who saw in Satmar a reminder of something he would rather want to forget; that G-d has chosen us as His people at Sinai to observe Torah and Mitzvos. The hatred, however, that was directed against the Rebbe did not in the least affect or discourage him. I must paraphrase the Rebbe Z.T.L. who spoke about his opposition, "The Sanzer Rav Zechuso Yogen Oleinu used to say 'wherever there is a sinful Jew, even if he does not know me, he hates me." Or as one Polish Chasid, who alone survived the Holocaust of a family of more than 80 members and became a fiery follower of the Rebbe, once said: "When I meet pre-war friends whose appearence tells me that they are border-line Jews, and I am curious to know to what extent they are observant, I resort to the following. Rather than ask some pointy personal questions, such as 'Do you keep the Sabbath,' 'Where do you send your children to learn,' etc., I ask one question: 'What do you think of Satmar.' If that person tells me that he only has praise for them, I know that he is an observant Jew himself; if he hedges a bit and says 'I disagree with them but I respect their steadfastness and uncompromising ways,' that tells me that he is so-so, and when I hear him only bad-mouthing Satmar I know exactly where my friend is at." Since this was said I had many an occasion to see myself how truthful and how accurate this yardstick is.

Just imagine to what popularity the Rebbe Z.T.L. could have been catapulted by the overwhelmingly Zionist Jewish world if only he would have just toned down a bit his open criticism and fierce running battle with those he regarded as endangering the very nature of Jews and Judaism. He often used to refer to the wealth of money that the Zionists controlled and how difficult they made it for Satmar to raise funds outside its own, at the time, rather narrow, circle. But, "even if I will remain completely isolated and alone I can not help but speak the truth" — or, "What can I do? I can't help it. I was born to scream only the truth," were his standard apologies to his Chassidim for the many self-sacrifices he, or the appellation of a Satmar Chassid demanded. Yet, he trained his followers never to check the identity of any Jew who is in need of assistance, financial or otherwise. It was through these groups for which Williamsburg became world famous. Whether it be volunteers visiting the chronically ill, "Hatzalah" or any of the other self-help groups that are now emulated by others, it was Satmar that led the way. And even as concerns Israel, in addition to the Rebbe's own Shikun "Kiryas Joel" in Bnei Brak, in Yerushalayim, aside from the many Satmar institution which the Rebbe Z.T.L. founded and maintained there, all adding up to a considerable amount of a cash flow, in U.S. currency, what about the hundreds of other institutions and thousands of individuals from Israel who benefitted from Satmar generosity? You see, the press which could not hide its amazement at seeing such unbelievable kindness, wrote that the Rebbe Z.T.L. "distributed free food to those who would not cast their vote to the Knesset." What they did not mention, however, was the indisputable fact that during the tenure of the labor-governments, anyone who did not belong to the "Histadrut" could not get a job and was often penniless. This, however, is an accepted norm, and the Satmar Rebbe Z.T.L. whose kind benevolence was unparallelled in the history, is categorized as having used "food for influence."

With such a sinful world, one which continues to stoop ever lower, it was an agonizing experience for the Rebbe Zechuso Yogen Oleiu, to witness how, in the words of our Sages: "the youth will dare the elders," became a way of life even in some Orthodox Jewish circles which could not tolerate how the Rebbe Z.T.L. asked them to live up to their "raison d'etre." The Rebbe Z.T.L., while hoping everyday to live to see the Redemption, was also very much the realist who prepared us for today's turbulent times with his holy Seforim which, as he once told this writer, "contain everything there will be to the coming of Moshiach." His mission on this world was accomplished, like Eliyohu Hanovi, tearing down the idols and demasking the false prophets of Baal, so that his time came to make his fiery ascend, in a wagon of fire, created by the Kedusha and Yiras Shomayin which accompanied this giant of a man from cradle to grave. Upon him we need not shed any tears. The Rebbe Z.T.L. despite his own personal tragic life, having lost his first Rebbetzin and three daughters — all so beautiful and smart — never complained. He accepted G-d's will and when it came time to be joyful, such as on Simchas Torah, there was not a happier person on earth. His aching feet were barely touching the floor as "the Torah carried him" to unbelievable ecstasies, which had to be seen to be believed how a human being, let alone at such an advanced age, was capable of such strenuous activity. His life was full of Torah and his writings, some of which have yet to be printed, reveal that he was the embodiment of Torah as pure and as unadulterated as his whole life.

The Rebbe's fiery ascent to heaven came at a time when the whole question of the Middle East, anchored in the establishment of the State of Israel is being reexamined by the world body of the U.N. when the danger of creating anti-semitism and enraging the blacks in the U.S. is very real. At such times the Rebbe's passing

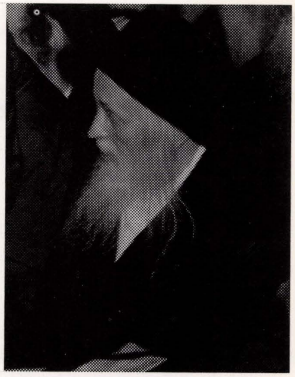

should not only cause us to grieve but to worry and to pray. Who is as blind as not to see the dircet correlation between the stormy events just preceding and following the Rebbe's passing? It may signal new dangers ahead, Heaven forbid, when K'lal Yisroel needs Rachmei Shomayim and a leader with the stature of the Rebbe Zechuso Yogen Oleinu. Suffice it to mention what the Rebbe Z.T.L. used to say in his Droshos almost without fail: "Ver vaist vos es vart noch oif unz?"

Our loss will only be felt as time goes on and as we will have had an opportunity to rationally assess the damage his passing has caused us. The tremendous vaccum created and the challenge that lies ahead before all of

OVI OVI RECHEV YISROEL UFOROSHOV

by Chaim M. Stauber

At first, when the bitter news struck us like a thunderbolt and left us in a state of shock, I thought that any attempt to describe this profound loss to K'lal Yisroel and especially to those of us fortunate enough to have been close to the Rebbe Zechuso Yogen Oleinu, would be an impossible task. Silence, complete silence seemed to be the only way.

We decided to publish our paper last week, though a day late, just so that people should not think we were folding. There have been rumors to that effect, since we are still struggling financially. However, there was no chance I could express my personal pain in so short a time, as the wound was, and still is large and smouldering. Rabbi Bernard Weinberger put it all so eloquently in his column last week, that for those of us who were so near to the Rebbe Zecher Tzaddik Livrocho, it will take a while for the sad reality to sink in. Well, I like most other Satmar Chassidim still can not believe it.

Forgive me if I'll write in very personal terms, I know there are the multitudes of Chassidim who felt just as close and were perhaps even closer than myself. But this is the nature of the pain; it is so individually real and deep that I refuse to believe that someone else is hurting so badly. So permit me to cry out from the depths of my heart and soul: "Ovi, Ovi Rechev Yisroel Uforoshov." — The words Elisha, the diciple of Eliyohu Hanovi used when he cried out in anguish as he saw *his* "Rebbe" ascend to heaven. "Father, oh Father" — is the only way I can refer to the Rebbe Zechuso Yogen Oleinu. In fact, he was my father's Rebbe as well, and he, to long life, still recounts how his father, my grandfather that is, who perished in Auschwitz at age 70, had taken him as a young boy to "look at the Tzaddik. Do not take your eyes off from his holy face."

While listening to the "Hespedim" at the funeral it kept coming back to my mind the words the Rebbe Z.T.L. so often used in his Droshos and Shovovim Toros to describe our pathetic situation: "Those of the earlier generation if they would have witnessed this intolerable situation, most likely would not have survived it. It is only because *we* are so 'megushem' and therefore indifferent that we can take it." — This is the only reason why we were able to recover from this terrible blow because we are 'megushem,' engrossed in our earthly businesses and do not yet comprehend what really happened, how hard the hand of G-d had struck at us all. This is *the end of an era;* an interruption — and let us hope and pray that it is only a temporary interruption — of a Shalsheles Kedusha which the Rebbe Z.T.L. could trace back to Dovid Hamelech and to that Golden Era. The Rebbe was our link not only to the past and to our glorious history but, more importantly, *our* medium to Hakodosh Boruch Hu in our spiritual needs as well as in our daily lives.

How can I even begin to describe that which every Chassid felt when he came to the Rebbe Z.T.L. with a 'kvitel' and knew that he had given his 'case' to the best "lawyer" — as one put it — who really "knew the Judge." Or, in the event a 'simcha' took place, whatever the occasion or no matter what decision had to be made in the family, the Rebbe Z.T.L. was not only consulted but literally made a party to that situation. He was visibly akin to our every need and he actually lived the lives of the many thousands who came to him. Where will we go today? You begin to understand his unique qualities by trying to understand the following description, which my grandfather gave of the Rebbe; "He takes your heart out... but rinses it, cleanses it, strengthens it and puts some real joy into it and then replaces it." Whether you agree with this description or not depends on how well you knew the Rebbe and how many of his Toros you were privileged to have heard.

Those holy, brilliant blue eyes were piercing, probing and soothing all at the same time when he looked up to you and asked a question or two while holding your 'kvitel!'

I was privileged to have seen the Rebbe only a few days before he departed from us, with a 'kvitel', and those blinking eyes were as compassionate as ever. Little do I know, or dared to know that this, in addition to being for Shabbos Mivorchim in Kiryas Joel, would be my farewell to our holy Rebbe Z.T.L. Can you imagine how many 'kvitlech' and how many Yiddishe Tzoros as well as Simchos went through those holy hands — hands which none other than the Shinyever Rebbe Zechuso Yogen Oleinu called 'holy' when he inspected him once as a young boy while sleeping — in the 76 years since the Rebbe accepted to lead us.

This is certainly no time, nor do I consider myself qualified to write the Rebbe's biography. However, one must appreciate the fact that when the Rebbe Z.T.L. was still a young bochur he already had elderly Chasidim, some of whom had known his great-great-grandfather, the Yismach Moshe of Ujhel, Zechuso Yogen Oleinu. Still they came to him and even said that he looks, says his Toros and in general behaves as did his holy ancestor. This should give us an idea of how the Rebbe's being amongst us represented our own direct link to those holy Torah giants of one-and-half century ago. Now, all of a sudden, amid our fervent hopes and unceasing prayers for the privilege to have the Rebbe adorn our lives to the days of Moshiach's coming which can not take long anymore, the light has dimmed. Our world has grown dark and our lives now feel so empty and desolate that we need to cry out: Why, to whom will you send Moshiach, Ribono Shel Olom? — We are now left like "sheep without shepherd," and what a devoted shepherd the Rebbe was.

The Rebbe Zechuso Yogen Oelinu stood guard that his sheep, the Jewish children survivors of the worst calamity to befall any people, shall not become lost. He was like Eliyohu Hanovi in his time, privileged to hold forth the torch of Emunah for the whole world to see. Like that immortal Prophet, the Rebbe Zechuso Yogen Oleinu did battle all his life with the false prophets who under different names and disguises wanted to tranform the Jewish people into a "nation like all other nations." He fearlessly called: "He who is for HaShem come to me." That is why he has today the largest following that any Rebbe ever had. This calling was the "secret" of the Satmar success-formula, which made it the envy of many and thus the target of so much abuse. But to the Rebbe Z.T.L. any and all attacks by the liberal secular media was a welcome sign of his effectiveness. He viewed it as his sacred mission — as the only reason why he survived the death-chambers of Hitler so miracluously — to propogate the truth about our sacred heritage. But, together with that fiery zeal, his heart brimmed with living

25,000 at graveside services for leader of Satmar Hasidim

By JAMES McGARVEY
Monroe Bureau Chief

KIRYAS JOEL — The hill on which Rabbi Joel Teiltelbaum is buried dominates the cemetery in Kiryas Joel.

The memory of Teitelbaum, who died last weekend at 93, lived Sunday in the village of 2,000, as 25,000 Satmar Hasidim paid tribute to the man who led them for the past 76 years.

The Hasidim — men, women and children — trudged up the winding, hilly road to Teitelbaum's grave throughout the day. In a fenced-in area on the hilltop, the men murmured prayers, bobbing back and forth on their feet, as smoke from candles in front of Teitelbaum's tombstone wafted into the air. The women watched and prayed behind the fence.

About 1½ miles away in Yetev Lev, the village's synagogue, the eulogies began at 3:30 p.m. and continued into the evening.

Teitelbaum's name was invoked again and again as the rabbis exhorted the 11,000 persons in the synagogue to recommit themselves to Teitelbaum's teachings.

"We lost something that we can never regain," said Joseph Dershowitz, a Brooklyn artist, as a weeping Rabbi Moshe Teitelbaum, Joel Teitelbaum's nephew and possible successor, spoke of his uncle from the podium in front of the temple.

Dershowitz remembers Joel Teitelbaum's smile. "It did wonders to people," he said, after recounting the story of Teitelbaum's reassurance during the illness of a Dershowitz family member. Dershowitz said his relative recoverd. "If he didn't smile, it was trouble," he said.

"The righteous are greater after death than during life," Dershowitz translated Moshe Teitelbaum's message to the throng in the synagogue.

The life of this village, described by one rabbi as "Teitelbaum's dream," and a successor to Teitelbaum were to be the subject of discussions Sunday night between village leaders and members of Jerusalem's Rabbinical Court. Rabbi Jacob Weiss, chief rabbi of the court, delivered one of the eulogies Sunday, the last day of the seven-day mourning period for Teitelbaum.

While the Satmar Hasidim mourned Teitelbaum, ambulance corps personnel in a tent across from the synagogue treated those overcome by the heat, a case of insulin shock, and sent eight persons to local hospitals, one stung by a bee, five with symptoms of heart attack, one with a laceration of the tongue and one with low blood pressure.

One cardiac case was admitted to Good Samaritan Hospital Sunday night but further information on that person and the others taken to hospital was unavailable.

Nine Orange County volunteer ambulance corps, the Hudson Valley Ambulance Service and the Hotzalah, an emergency unit manned by Orthodox Jews, sent crews and ambulances to the village Sunday.

Phyllis Farrell, president of the Monroe Volunteer Ambulance Corps Inc., said more than 70 persons were treated in the emergency tent.

State police, aided Sunday by county Civil Defense police auxiliary, said there were no traffic problems on roads in the village area. "No problems," said state police Capt. Edward V. Whalen.

The synagogue and graveside services this Sunday were subdued compared to last Sunday's, the day of Teitelbaum's death. Between 50,000 and 100,000 mourners had engulfed the village. Traffic was congested on some side roads and ambulance crews treated more than 100 persons that day, although none was hospitalized.

"This weekend was just so much better organized," Mrs. Farrell said. Last Sunday, emergency services had only a few hours notice of the funeral service.

Teitelbaum had an estimated 150,000 followers in congregations throughout the world, including synagogues in Europe, South America, the United States, Canada, South America and Australia.

The rabbi came to the United States in 1946, rallying his followers from around the world to Brooklyn. He had become chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary at 17, was imprisoned in German concentration camps during World War II, escaped several times and eventually went to Israel. There, he became chief rabbi of the Jewish Orthodox movement.

The rabbi's orthodoxy led him to oppose the state of Israel. He maintained that only the Messiah could create a Jewish state and that the Israeli government committed sacrilege by practices such as permitting women to serve in the army. Teitelbaum's opposition to the state of Israel was a theme reiterated Sunday by Weiss.

The Satmar Hasidim came to the Town of Monroe in 1974. After a sometimes bitter zoning dispute with the town, they incorporated the Village of Kiryas Joel. It has been described by several residents as a "haven from the city."

Some of the approximately 25,000 Hasidim who attended graveside services for Rabbi Joel Teitelbaum Sunday make their way up the hill to where the rabbi is buried.

New Satmar Leader Urges Jews To Follow Rebbe's Path

In his first speech since he was selected the leader of the Satmar community, the Sigeter, Rav Rabbi Moshe Teitelbaum Shlita, urged his followers to unite and continue in the path of the Satmar Rebbe Z.T.L.

Before a capacity crowd of about 5,000 in Congregation Yetev Lev in Williamsburg Sunday, gathered at a Hesped to mark the end of the thirty days of mourning for the Rebbe Z.T.L., Rabbi Teitelbaum, the Satmar Rebbe's Z.T.L. nephew, called on the crowd to "cling to the ways of kudusha and Emunah in which the Rebbe Z.T.L. led us."

Rabbi Teitelbaum urged religious Jewry to unite and remain steadfast in furthering the rich heritage and tradition the Satmar Rebbe Z.T.L. left behind. He also called on Jews to support Satmar institutions throughout the world.

In the address, the first since he was named last week as "Rav" to head the Hassidic community of 150,000 members, Rabbi Teitelbaum repeated the words of his uncle when the Satmar Rebbe Z.T.L. spoke at the hesped of the Belzer Rebbe in 1927.

The Satmar Rebbe's hesped, repeated in part Sunday night by Rabbi Moshe Teitelbaum, dealt with a story of a doctor with a tremendous gift for healing the sick. The doctor received and cured thousands of patients. When the doctor died, his patients were confused and scared. There was no one to cure them. The

patients then asked each other for the prescriptions given by the doctor. They compared notes and obeyed the doctor's orders.

So, too, Rabbi Moshe Teitelbaum said, must we follow the prescriptions of the doctor, our great and holy teacher, the Satmar Rebbe Z.T.L.

The crowd overflowed from the synagogue at 152 Rodney Street in Brooklyn and lined the streets. Loudspeakers carried the leader's message to the populace outdoors.

The speakers pleaded with the community to show respect to the new Rav shlita and give him full cooperation. Each wished the Satmar Rebbetzin, Feiga Teitelbaum, good health.

The persons who spoke at the hesped Sunday night were Rabbi Yisroel C.M. Friedman, the dayan of the Williamsburg congregation; Rabbi Nusson Yosef Meisels, dean of the Satmar Yeshiva; and Rabbi Ezriel Glick, gabbai of the Satmar Rebbe Z.T.L.

Last week a delegation of seven leading Kehillah members visited the Sigeter Rav Shlita after the meeting on Monday night to inform him of their decision. He was visibly moved to tears, the delegation consisting of the following rabbis: Aron Teitelbaum, Leibish Lefkowitz, Sender Deutsch, Abraham Wertzberger, Chaim Hersh Jacobowitz, Saul Chaskel Krausz and Jonah Witriol — had come to offer the Rav the most coveted position of spiritual leader of the world's foremost and largest Kehillah. But the Sigeter Rav Shlita had cried, saying he does not dare ascend to the throne of the Gaon and Tzaddik Hador, at least not until the first year is up. However, he agreed to serve immediately all of the functions of a Rav for the benefit of the orphaned Kehillah. One of the delegation, Reb Chaim Hersh Jacobowitz, said a few moving words of encouragement to the distressed Rav, that they all hoped and prayed that the new Rav Shlita, building on the strengths of his predecessor and his multitudes of Satmar Chassidim, will also have "Siyato Dishmayo" to lead the many thousands in the path charted by the Rebbe Z.T.L. All in the room said 'omen' in unism.

On Thursday evening, at a general meeting of members of the Kehillah, its vice president Rabbi Sender Deutsch had oficially proclaimed the Sigeter Rav Shlita us head of the Satmar Kehillah. For about an hour he spoke of the unique position and the strength of the Satmar community, the devotion and loyalty of its members who, despite the terrific blow suffered, resolved to band together and maintain its institutions in the spirit of the Rebbe Z.T.L.

"NEW YORK TIMES"

A Jewish Sect Faces Future Leaderless

By GEORGE VECSEY

"It is like the Holocaust," said the Hasidic man in the long black coat. "It is a second Holocaust."

This is not a comparison made lightly in the streets of Brooklyn's Williamsburg section, since many of the Satmar Hasidim are survivors of the Holocaust. Yet this week people compared their bereavement over the death of Rabbi Joel Teitelbaum to their losses in World War II, because once again they described themselves as leaderless and alone.

His death earlier this month at the age of 93 presents a problem the Satmar have never faced before: the loss of the Rebbe, the leader of their movement, who left no heirs and no formal method of succession. Yet the Satmar people refuse to discuss how another leader will emerge to follow a man they regard as irreplaceable.

"You don't replace your parents; you can't grow a new head," said Rabbi Albert Friedman, a young leader of the Satmar community.

Unifying Force in Movement

To the Satmar Hasidim, Rabbi Teitelbaum was a rabbi, a parent, a civic leader, a scholar. He was the unifying force in the lives of tens of thousands of Hasidim of the Satmar movement — 100,000 followers turned out at his funeral on Aug. 19. He gave them hope when hope was gone.

Yesterday afternoon in Monroe, N.Y., Rabbi Teitelbaum's followers unveiled a monument to him, and the first official period of mourning ended. With this period over, said Rabbi Friedman, "the real shock will begin, when we realize we don't have the Rebbe."

The role of a rebbe in the Hasidic movement is like nothing else in Western religions. The Hasidic movement in 18th-century Poland was an emotional, spiritual reaction to the scholarly, structural trend of Judaism. The first Hasidim (Hebrew for "the pious ones") were loyal to Baal Shemtov, who founded the movement. Later, in each small ghetto they developed allegiance to individual rebbes as the man closest to God.

Rabbi Teitelbaum's ancestors were rebbes in towns along the Hungarian-Rumanian border. Born on Jan. 13, 1887 (or perhaps 1886; no birth records were kept), he became a rabbi at 17. He settled in Satu Mare — "Saint Mary" in Rumanian — and was soon known as "the Satmar Rebbe."

He was placed in a concentration camp by the Nazis. He escaped on Dec. 13, 1944, a date celebrated every year since then.

He went briefly to Switzerland and Palestine, but did not believe a Jewish state should be established (a view that made many enemies in later years) and emigrated to the United States in 1946, settling in the Williamsburg section.

Many other Hasidic leaders also came to the United States in the 1940's, bringing their Eastern European loyalties and rivalries with them and establishing Bobover, Lubavitcher and dozens of other enclaves, mostly in New York City. All over the world, displaced survivors heard that a few rebbes had survived the Holocaust.

"In Satu Mare I studied under the Rebbe," said Joseph Katz, a survivor of Mauthausen concentration camp in Austria. "I was living in Paris in 1948 when I heard he was in Brooklyn. I wrote to him asking what I should do. He said I should come to Brooklyn, and of course I did.

"He used to tell us to have hope, to start our world all over again. He said God must have had a purpose for what happened, even though we could never understand it. He held us together. He made us strong."

With no more than 50 former residents of Satu Mare, Rabbi Teitelbaum attracted other Hasidim and Orthodox Jews. His followers recall how he tirelessly built schools, temples, day-care centers, kosher food shops and ritual baths all under the name of Congregation Yetev Lev. ("Yetev Lev" refers to a book written by Rabbi Teitelbaum's father.)

45,000 in Community

Today the Satmar community numbers perhaps 45,000 people living in renovated tenements along Lee and Division Avenues straddling the Brooklyn-Queens Expressway. On the Sabbath the men wear their traditional round fur hats and walk to synagogue immersed in prayer.

The Satmar community is directed by a five-man board. (Women have no active religious or civic role, but are seen as the strength of the large families.) Many daily decisions of the congregation have been made by Rabbi Leibish Lefkowitz, a prominent merchant, who is said to be under a doctor's care since the death of the Rebbe.

The community has five synagogues and 15 schools and such diverse functions as Rav Tov, a federally financed resettlement program for Russian immigrants; Bikur Cholim, a society to visit the sick, and Kiryas Joel, the incorporated village near Monroe, in Orange County, where Rabbi Teitelbaum spent his final years.

His followers say none of this would have happened without the inspiration of their Rebbe. Hasidim will go to their rebbe for advice about whether to marry, whether to change businesses, whether to have an operation and always for prayer and consultation and advice.

"He would listen for a few minutes and then ask people, 'What do you really want?'" recalled Rabbi Hertz Frankel, who operates Satmar schools. "He was so wise, he could get people to talk honestly.

"Until he had his stroke 12 years ago, he would not sleep more than two hours a night," Rabbi Frankel continued. "I remember the night he had his stroke. He had just taken a train ride from Florida — not an easy thing for a man of 81 — and he scheduled meetings all day. He told me to come at 11 P.M. to discuss a serious problem and I suggested it could wait, but he insisted on talking that night.

Worked Despite Stroke

"He was up until 4 A.M. and awake again at 6. That day he had his stroke on the way to the ritual baths. After that, even though his speech was a problem, he still approved every decision."

When Rabbi Teitelbaum died early Sunday morning, Aug. 19, his followers scrambled to Monroe for the funeral that day. Rabbi Friedman, visiting in Los Angeles, caught a 7 A.M. flight but missed much of the funeral because the only available helicopter had been chartered by another rabbi at Kennedy International Airport.

"We are totally lost," said Hershel Schoen, a young insurance agent who said he did almost no work the week after the funeral.

While nobody on the streets of Williamsburg was willing this week to discuss possible successors, because of the mourning period, Hasidic tradition says there is always a Rebbe, so logic dictates the Satmar will someday have another rebbe.

The Next Generation

"I can't fault the logic," Rabbi Friedman said. "I just don't want to discuss it. The people will follow the leadership the way the Rebbe taught us. But there cannot be another like Rebbe Teitelbaum."

Rabbi Friedman represents the next generation of Hasidim in this country. His late father, Leopold, was for many years the chairman of the executive council of the congregation, and Rabbi Friedman, in his early 30's, walks around Williamsburg at all hours, able to discuss Brooklyn politics and the Talmud with equal ease.

Casually comparing how Roman Catholics choose a leader with the way Hasidim do, Rabbi Friedman said:

"In the Catholic Church, every cardinal is an equal. When a pope dies, they elect one of their own as the new pope. Here, it is the personality of the person that decides. If there is a direct descendent or if the rebbe designates a successor in his will, then you can have a new rebbe by succession. But this is not the case here. Here the will of God will provide.

"We trust the Rebbe will ask God to help us decide." Rabbi Friedman continued. "But it will not be easy. When you have been riding in a Cadillac, it is not easy to adjust to a Volkswagen."

Continued

to the Torah world will live on. He also appealed to help sustain the Satmar institutions which are a pride to Jewry.

An electrifying account as to the tragedy that befell the House of Israel was given by the Rebbe of the Toldos Aharon community Shlita, who flew in from Jerusalem for the occasion. As a disciple and one whose community and followers adhere to the teachings of the Rebbe Z.T.L. he caused the entire crowd to weep with him, by reminiscing of the way the Rebbe Z.T.L. used to plead with Jews to repent, especially on the High Holy days and on the weeks of "Shovovim." But today we have no one to remind us, he cried. He urged the masses to pray together to merit the Redemption. Hardly any eyes in the audience were dry following the Toldos Aharon Rebbe's heart-rendering Hesped. Especially when he refered to the Rebbe's presence in spirit.

A equally moving eulogy was given by the Kashoer Rav, Hagoan Horav Refoel Blum Shlita, who cried that we do not even begin to understand the inestimable loss we suffered, and that there is hardly any person left in our day can properly assess the greatness of the Rebbe Z.T.L. He recalled that more than 50 years ago, when he visited the Rebbe Z.T.L. in Orshive, Carpathia-Russia, he was already considered by his peers to be one of the greatest of that generation. It was an act of lovings kindness that Almighty G-d had spared us this Tzaddik and had preserved him for us and our children to have an idea of what Torah greatness means.

The last to eulogize was Rabbi Ezriel Glich, the Rebbe's long time Gabbai, who aroused everyone with his impassioned plea to be forgiven for not having perhaps alarmed enough to continue the tradition as well as observance was at the core of his uncompromising battle that the Rebbe Z.T.L. waged against Zionism as against all heretics.

Hagoan Horav Shneur Kotler renown Rosh Yeshiva of Lakewood, N.J.gave a broad outline of the Rebbe's unique contribution to the entire Torah community. He compared the Rebbe's presence to the Camp of Levites which, together with the Camp of Providence, formed the spiritual uniqueness of the Camp of Israel. The Rebbe was the core of K'lal Yisroel, he said, and his passing will be felt by every Torah observant Jew, particularly by Bnei Torah, for a long time to come. He called upon the world to look at the assembled crowd; the tens of thousands of religious Jews whom the Rebbe has reared in the spirit of Torah and Yirah, who bear witness that the Rebbe's contribution over the need to pray for the Rebbe's health and long life when he had heard ample indications and implied warnings as far back as last year Yom Kippur time, that the Rebbe expected the worse. He also led the audience to weep profusely when he said that he believes the Rebbe Z.T.L. as with his ancestor the Yismach Moshe Z.T.L. will not agree to take his place in Paradise until he will not be promised the speedy Redemption for his flock of followers; for the entire Jewish People he had so devotedly served, even loved and are now so desolate. His words were the climax of a very emotional afternoon, ending at around 6:45 when many more walked up to the resting site for more prayers. From there everybody went back home with such a terrible feeling of emptiness that only a miracle of G-d can replace.

THE JEWISH NEWS

Rabbi Teitelbaum dies, in 90s

Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of one of the world's largest sects of Hasidic Jews, the Satmars, died yesterday morning at Mount Sinai Hospital of a heart attack. Teitelbaum's age was listed as between 92 and 94.

As word of Teitelbaum's death spread around Williamsburg and Borough Park, Brooklyn, where the Satmars maintain two of their largest communities, caravans of buses and cars formed for a funeral scheduled for later in the day in the 240-acre village his followers established in upstate Monroe. It is called Kiryat Joel, in honor of the man who led them for more than 60 years.

By late afternoon, followers began to arrive at Kennedy Airport from Europe and Israel, some reportedly by Concorde jet. State troopers said they were told to expect a crowd of as many as 100,000 people in the Orange County village.

Born in Hungary, Rabbi Teitelbaum served as a rabbi, and later as "rebbe" or spiritual leader of the Hasidic community in the town of Satmar. During World War II he was imprisoned in the Bergen-Belson concentration camp. He settled in Williamsburg after gaining his freedom and had remained the unquestioned leader of the group.

The Williamsburg community grew into the largest Satmar concentration in the world and as such became a political force in the city and spread into other sections of Brooklyn and finally to Monroe.

Known for their virulent anti-Zionism and aversion to proselytizing, the Satmars, the second largest Hasidic sect in Brooklyn, have skirmished on occasion with members of Crown Heights' Lubavitcher sect, the largest here and around the world, and one that is strongly pro-Israel and that recruits new members with vigor.

Observers in the community anticipated a heated battle over who the next Satmer rebbe would be, since Teitelbaum left no immediate survivors other than his wife, Feiga. His three daughters died before him without bearing children. Among several nephews is one living in Borough Park — known as the "Szigete rebbe" — after another town in Hungary — with whom Teitelbaum was said to have been close.

"WORLD JEWISH TRIBUNE"

50,000 at Unveiling of Memorial-Stone for Satmar Rebbe zt'l

Kiryas Joel — From all over the world they came. The unveiling turned out to be one more chance for those who did not make it in time for the funeral. Plane-loads of Chassidim from Europe, South America, Australia and Israel made their way to Kiryas Joel Sunday by charter buses, taxis, car lines which stretched for miles. The huge crowd, estimated at over 50,000, swelled from minute to minute beginning at noon, though it was officially called for 3 o'clock.

All morning and afternoon the crowd thronged to the newly unveiled Memorial Stone at the resting place of the Rebbe Z.T.L, where Tehilim and prayers have been incessantly recited ever since the funeral a week ago Sunday. To many it was their first visit and they could not contain the onrush of tears. Those who had arrived from out-of-town had at the sight of the resting place rent their garments and wept.

At 3:30 the Hespedim began, while a capacity crowd filled the large synagogue and its balconies, with an overflow crowd of many more thousands listening to the speakers outside where loudspeakers were positioned. In a semi-circle sat world renowned Gaonim and Rebbeyim from the Chassidishe as from the Litvishe world. They all came to part with the Godol Hador and to be united with his blessed memory. It was an especially auspicious sight to behold when the High Rabbinic Tribunal of Jerusalem, who flew here expressly to pay their respects to the Rebbe Z.T.L. who served as their titular Chief Rabbi, walked down the aisle taking their place near the Holy Ark. Also impressive was the entrance of famous Roshei Yeshivos for whom the ushers labored hard to make way in the tight squeeze surrounding the semi-cirlce of rabbonim facing east.

In a somber voice Rabbi Sender Deutsch, Vice President of the Satmar community stressed how orphaned the entire Jewish world feels and that with each passing day we only begin to absorb the blow. He then called upon the Sigeter Rav Shlita, a nephew of the Satmar Rebbe Z.T.L., as the first speaker. His voice almost drowned out from crying, the Sigehter Rav echoed the question so much on the minds of Chassidim: Where does one turn, how do we begin to enter the High Holy days without the Rebbe Z.T.L.

Next spoke the Chief Rabbi of Jersalem's religious community, Hagoan Horav Yitzchok Yaakov Weiss Shlita, who drew a comparison between his last visit to New York when the Rebbe Z.T.L. had spearheaded a drive to raise funds for the Torah institutions in the Holy Land which refused to accept financial aid from the government. He pointed, out that it was the Rebbe's personal strength and high degree of saintly scholarship which kept the religious community strong and independent, and that his passing demands a greater share of devotion to his holy principles from all those who would not have wanted that the Rebbe's efforts should have been in vain, Heaven forbid. The distinguished and world-renown Torah authority called upon the Jewish masses everywhere to lend a helping hand to secure the future of the network of Satmar institutions.

In a similar vein spoke the Rosh Beth Din of Jerusalem, Hagoan Horav Moshe Arye Freund Shlita. As a disciple of the Rebbe Z.T.L. he bitterly weeped over the profound loss of this giant and cried to pray together so that we may merit the arrival of Moshiach soon. His words left a deep impression on the crowd.

Then Hagoan Horav Yaakov Kamintezky Shlita, world-renown Rosh Yeshiva was called upon to speak. He explained, that despite the Rebbe's advanced age, his loss can be viewed as an "untimely sunset" because there is no substitute. There can be no replacement for so great a leader. The Rosh Yeshiva also stressed, that for now and the forseeeable future there can not be an appropiate "eulogy," only grief. It will take a while until we will be capable of assessing the loss to Klal Yisroel.

After that Hagoan Horav Yisroel Moshe Dushinsky Shlita, a member of the Jerusalem Beth Din, spoke of the loss, in the words of the Prophets, as the falling of our warrior. He reminded the assembled crowed that the Rebbe Z.T.L. had handed us a Torah as pure and as original as that which Moses had descended with on Sinai, The Rebbe's relentless struggle

"SAN DIEGO UNION"

100,000 mourn Satmar leader dead at 93

(JTA) — Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar Hasidic movement, died Sunday at the age of 93 of a heart attack at Mount Sinai Hospital in Manhattan. He was buried in a private cemetery on the grounds of Kiryas Joel, the 340-acre village he helped establish in Monroe in upstate New York. More than 100,000 followers from all over the world gathered yesterday in Monroe to pay their last respects to the rabbi who had led the Satmar Hasidim in Brooklyn's Williamsburg section and the Naturei Karta in Jerusalem.

Teitelbaum, who was an opponent of Zionism and the State of Israel, maintaining that only the Messiah could create a Jewish state, was born in Sigut, Romania. He founded the Satmar yeshiva movement in nearby Satu Mare in 1906. At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidic movement in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in the Bergen-Belsen concentration camp. He escaped several times and eventually went to Israel where he became the chief rabbi of the Satmar Hasidim there.

He was sought after by politicians. In 1968, Vice President Hubert Humphrey called upon Teitelbaum at his home in Brooklyn where he had settled to discuss tensions between some Black militants and the Jewish community. Last March, the rabbi appeared at a rally in Madison Square Garden attended by some 5000 to protest a road project in Jerusalem they considered an interference with the observance of the Sabbath. Teitelbaum was also president of the Central Rabbinical Congress of the United States and Canada which reportedly represents more than 250,000 Hasidim. His wife, Feiga, is his only immediate survivor.

"JEWISH POST"

Satmar Rebbe Dies; Opponent of Israel

London (JCNS) — Chassidim all over the world have been mourning the death on August 19 of Rabbi Joel Teitelbaum, the Satmar Rebbe, leader of one of the most powerful rabbinic dynasties. He is believed to have been close to his 90th year but had been in failing health for over a decade.

But his influence, exercised through aides and his chassidim, was undiminished and the battle for Orthodoxy and against the "secular State of Israel" has been waged with unflagging zeal even in his physical absence. His title originates from the Hungarian town of Satu More where, in 1925, he assumed the title of Rebbe of Satmar which had first been held by his great-grandfather, the "Yismach Moshe," so-called after his celebrated commentary on the Torah.

Having struggled valiantly to save Jewish lives after the Nazi invasion, he was himself deported with his family to Bergen-Belsen in 1944 but was one of those who escaped almost certain death in the notorious "trucks for lives" deal with Himmler. He managed to reach Switzerland. After the war, he settled in New York where he began to rebuild his chassidic empire and the network of schools and yeshivot which were to spread his message of fundamentalist Orthodoxy. From there, too, he conducted his relentless campaign against Zionism and the State of Israel, predicting that the time would come when the whole world opposed Zionism. It would have been better, he said on one occasion, for Israel not to have been reborn than to find, as he had done, that the great majority of it people "do not live by the word of the Torah."

His silence in his latter years has been more than compensated for by his followers, many of whom have been in the vanguard of the battles against Sabbath violations in Israel and the planned sports stadium in Jerusalem.

"NEWSDAY"

50.000 MOURN HASIDIC LEADER

Rabbi Teitelbaum buried in community he founded

By Peter M. Gianotti

His simple, wooden coffin surrounded by 50,000 mourners, Rabbi Joel Teitelbaum, the spiritual leader of the Satmar Hasidic sect, was buried last evening in the Orange County village he founded.

The rabbi, 92, died early yesterday morning of an apparent heart attack at Mount Sinai Hospital in Manhattan. By afternoon, much of the Hasidic neighborhood in Williamsburg was desolate as his followers converged on the village of Kiryas Joel, outside of Monroe, N.Y., about 50 miles north of New York City, for the funeral.

Teitelbaum was said to have had about 150,000 followers. "We have lost our crown," a rabbi said at the funeral. The Kiryas Joel community synagogue seats between 7,000 and 10,000 persons. About 13,000 persons were in the synagogue at 3:30 PM for Teitelbaum's funeral, and tens of thousands heard the service over loudspeakers that carried the prayers throughout the village.

Teitelbaum, who maintained residences in Brooklyn's Williamsburg section and in Kiryas Joel, was the leader of the Satmar sect, the largest Hasidic group in the United States, and of the Neturei Karta in Jerusalem. They are among the stricter Hasidic groups, to which the most orthodox Jews belong.

Mourners came by bus and hastily arranged car pools—even by taxi, according to one report—clogging the roads to Kiryas Joel, a community of 400 families that Teitelbaum established four years ago. The extraordinary display of grief was marked by wailing and weeping. Mourners moved to touch the rabbi's cloth-covered casket as rabbis carried it a half-mile to a cemetery that had been consecrated yesterday. Two persons suffered heart attacks and there were cases of heat prostration and hysteria. At least two persons were treated with tranquilizers at a local hospital.

In Williamsburg, the streets of the Hasidic neighborhood were desolate last night. Judah Stein, a 31-year-old rabbinical student returning to his Brooklyn home from the funeral, said, "Of this place, he was the leader. I knew him since I was a small boy. He was an unbelievable man—pure, unblemished and a genius." Teitelbaum's mourners, he said, "were all together like one, not like a crowd. It was like all one in everything."

A woman who lives on Ross Street in Williamsburg said, "Everybody came to him . . . a very fine man. It is a big, big loss. Everyone who has a foot is there." Teitlebaum, who was born in Sigmut, Romania, succeeded his father at the age of 17 as chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary. He remained their leader until World War II, when he was imprisoned in German concentration camps. The rabbi escaped several times, eventually fleeing to Israel, where he became chief rabbi of the Orthodox Jewish movement. Soon after the war, he came to Brooklyn, and began the task of what he called "rebuilding the Satmar Hasidic movement in America."

The rabbi's survivors include his wife, Fiega. There are no living children, and the rabbi's successor has not been named.

"No one. No one will replace him," Judah Stein said.

"WORLD JEWISH TRIBUNE"

More Than 10,000 Mourn The Passing Of Their Rebbe, In Jerusalem

The Holy City of Jerusalem, once again donned "its black garb" upon learning of the passing of the Satmar Rebbe Zechuso Yogen Oleinu.

"The 'third Temple' was lost, all in the month of Av" as the Rosh Beth Din, Hagoan Horav Yitzchok Yaakov Weiss Shlita, now the Chien Rabbi, said in his eulogy.

The BVETH Din proclaimed 'Bitul Melacha' for the rest of the da Sunday, and the shutters went up immediately on hundreds of stores throughout the religious communities of Jerusalem, Bnei Brak, and other cities in the Holy Land.

A crowd that quickly swelled to over 10,000 thronged to the Satmar Bais Midrash on Rechov Joel and mourned together with the entire Beth Din, the great loss to World Jewry and in particular to religious Jewry in Eretz Yisroel which are now locked in to one of the most bitter fights over the sanctity of Jerusalem. Loud speakers carried the eulogies to the gathered masses outside.

Laying Of Tomb-Stone To Take Place This Sunday

In keeping with Chasidic tradition of laying the tomb-stone as quickly as possible, the unveiling will take place this coming Sunday, in the early afternoon, at the resting place in Kiryas Joel — Monroe. This will also enable the many Chasidim who hailed from all over the globe to remain for the occasion.

Word was received from Jerusalem that the entire Beth Din, or the five rabbis that make up the Rabbinic Tribunal of the Holy City of Jerusalem, known as the Eida Hacharedis, will fly in on Sunday to be at the unveiling. They, as well as other prominent rabbis,are expected to eulogize at the grave-site. A Mousolleum (Ohel) will be built on the site as soon as conditions will permit.

Meetings of the elders of the Satmar Kehillah are taking place daily and it is expected that important announcements to insure the future growth of Satmar and its many institutions around the world will be made on Sunday.

Memorial Meeting To Honor Satmar Rav z.t.l. In Boro Park

The "Vaad Leharomas Keren Hatorah" has organized a "Hesped" on the Satmar Rebbe Z.T.L. which will be held Tuesday Sept. 18, (today) at 7:30 p.m. in the large Beth Jacob Hall, 1371 46th St. in Boro Park.

Leading Rabbonim from various groups of orthodox Jewry will deliver "Hespedim" and explain the great loss which Klal Yisroel had suffered with the 'Histalkus' of the great Gaon and Tzaddik Hador, the Satmar Rav Z.T.L.

The Rabbonim will also say timely "Divrei Hisorirus" in preparation for the holy days of Rosh Hashonah and Yom-Kippur.

All Jews — especially those residing in Boro Park and neighboring communities — are called to attend this 'Hesped' gathering and should also bring along Tehillims to say Tefillah Bi'Tzibur for Klal Yisroel and for a Kesiva Ve'chasimah Tovah.

May the Satmar Rav Z.T.L. be a Meilitz Yosher that all of Klal Yisroel be found worthy of the Geulah Shlemah very soon.

For any information concerning "Vaad" activities the readers can write to V.L.K.H. 5107 18th Ave, Brooklyn N.Y. 11204

"TRIBUNE LONDON"

Hesped for Satmarer Rebbe

To mark the *shloshim* since the *petira* of the Satmarer Rebbe, Rabbi Yoel Teitelbaum z.t.l., a *hesped* took place in north London on Monday night in the hall of the Yesodey Hatorah School.

Rabbi H. B. Padwa, Av Beis Din of the Union of Orthodox Hebrew Congregations, making his moving tribute to the memory of the great *niftar*, told the Rebbe's many Chassidim not to despair. "If the sun sets early in the day," he said, "one does not lie down to sleep". The Rebbe had left a great inheritance and those who had followed him faithfully during his lifetime could continue to perpetuate his holy work for *Harbotzas HaTorah* and for *chessed*.

Rabbi Meshulam Ashkenazi, the Admur of Stanislow, in the course of his tribute said that although there had been a great increase in Torah and Chassidus which was very gratifying, we must not forget that the wider community was being eroded by alien ideas and was in extreme danger.

The son of the Sigeter Rav, Rabbi Aharon Teitelbaum, Rav of the Atzei Chaim Kehilla in Williamsburg, spoke of the threefold strand that was the life of the Satmarer Rebbe: Torah, Avoda and Gemilus Chassodim. He was a *godol* in all three.

He was equally renowned for his brilliance in Torah and the depth of his learning, for the energy he put into *Teffiloh* on Shabbos, Yom Tov and the Yomim Noroim and finally, for his innumerable acts of Chessed — many of which were known only to a few. Who he asked would now stir the people to Teshuva? Anyone who had seen the Satmarer Rebbe at a *Tish* or at a *Teffilah*, knew the profound influence he had on those around him. This was now no more. He urged his audience to continue in the ways mapped out for them by the Rebbe during his lifetime.

Rabbi S. Schnitzler, the Tchaber Rov, spoke of the Rebbe's many faceted greatness, describing in detail his mastery over so many areas as a Torah *manhig*.

"TIMES UNION"

Crowds mass for Hasidic leader rites

MONROE, N.Y. (AP) — State police said 100,000 members of the Satmar Hasidic sect gathered for the funeral of spiritual leader Rabbi Joel Teitelbaum, who died several hours earlier Sunday.

Teitelbaum, who died of a heart attack in New York City at the age of 93, was to be buried on grounds belonging to the Kiryas Joel community he established here.

He was the spiritual leader of the Satmar sect in Brooklyn's Williamsburgh section, and of the Neturei Karta sect in Jerusalem.

Teitelbaum, who maintained residences here and in Williamsburgh, was said to have had 150,000 followers.

State police said sect members arrived here by bus and car for the funeral, which was scheduled for 4 p.m.

"When something happens, everyone comes," said state trooper Greg Sitler, who said the incoming traffic clogged the area's secondary roads.

The massing crowd was described as "very orderly" by Satmar Rabbi Edgar Gluck, who said the funeral would be held in the Kiryas Joel community synagogue, which seats 7,000 to 10,000 persons. He said speakers were being set up outside the temple so others would be able to hear the service.

Dr. Jeffrey Sacks, representing Gov. Hugh L. Carey at the funeral, said the governor had sent a telegram expressing his regrets at the rabbi's death and describing Teitelbaum as "a great inspiration and guide to me in the difficult times when decisions had to be made."

The Satmar and Neturei Karta are among the strictest Hasidic sects. Neither accepts the existence of the state of Israel and both condemn Zionism. The Hasidic groups comprise the most orthodox Jewish groups.

Gluck said Teitelbaum was born Jan. 13, 1887, in Sigut, Rumania. At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in German concentration camps.

He escaped several times, eventually going to Israel — where he became chief rabbi of the Orthodox Jewish movement in Israel. Shortly after the war he came to Brooklyn and began "rebuilding the Satmar Hasidic movement in America."

He is survived by his widow, Fiega. The couple had no living children.

"JEWISH JOURNAL"

Orthodox World Mourns Passing Of Satmar Rebbe Joel Teitelbaum

NEW YORK — There was universal mourning throughout the Orthodox religious world this past weekend with the passing of one of our faith's most renowned and respected spiritual leaders -- Grand Rabbi Joel Teitelbaum who died at Mt. Sinai Hospital here at 93.

Rebbe Teitelbaum headed the deeply traditional Satmar sect which for three decades had its headquarters in Williamsburg, Brooklyn and its religious roots in Rumania.

Raabbi Joel Teitelbaum

His followers numbered in the hundreds of thousands throughout the world.

A group known as the Neturei Karta was based in Meah Shearim a part of Jerusalem and is considered one of the holiest of the Old City's Orthodox sitas.

Said to be the most devout of world religious Jewry, they too came under Rebbe Teitelbaum's jurisdiction although he chose to live amongst co-religionists in a community he founded, Kiryas Joel, at Monroe, in Orange County, N.Y.

One hundred thousand people gathered for his funeral service and burial Sunday afternoon in Kiryas Joel, the state police said. Those bound for the service created a massive traffic jam along Route 17 in Orange County.

Dr. Jeffrey Sacks, representing Governor Carey at the funeral, said the Governor had described the rabbi in a telegram of condolence as "a great inspiration and guide to me in the difficult times when decisions had to be made."

Rabbi Teitelbaum was a consistent opponent of the State of Israel since its founding in 1948, maintaining that only the Messiah could create a Jewish state and that the Government committed sacrilege by such practices as permitting women to serve in the military.

He also opposed Israel citizens' taking part in elections. In 1955, he offered food to any Israeli who refused to vote in his country's elections, and in 1959, he urged his followers in Israel to turn over their identity cards and therefore lose their voting eligibility.

Rabbi Edgar Gluck, a Satmar rabbi, said Rabbi Teitelbaum was born January 13, 1887, in Sigut, Rumania. He founded the Satmar yeshiva movement in the village of Satu Mare in Rumania in 1906.

At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in German concentration camps.

He escaped several times, eventually going to Israel — where he became chief rabbi of the Orthodox Jewish movement there.

He moved to Brooklyn in 1946 and rallied his followers from around the world. His congregation, Yetev Lev, numbered 1,500 families.

In a quest for a self-sufficient community in the suburbs, Rabbi Teitelbaum attempted to create a colony for his congregation in Mount Olive Township in New Jersey in 1962, but was unable to obtain zoning permission.

The attempts of his congregation to establish Kiryas Joel, about an hour from New York City, encountered some opposition and legal problems over whether the property was being used for multifamily dwellings rather than single-family homes. the controversy was resolved in 1976 by town officials agreeing to permit the community of Hasidic Jews to incorporate as a self-governing village on a 340-acre site. The sect had hoped to incorporate a village on a 450-acre site.

Rabbi Teitelbaum was sought after by politicians. In 1968, Vice President Hubert Humphrey called upon the rabbi at his home at 500 Bedford Avenue in Brooklyn, where several thousand people, many in the traditional black hats and black coats of Hasidic Jews, waited behind police barriers. Mr. Humphrey was campaigning and meeting with Jewish leaders then concerned about tension between some black militants and the Jewish community.

Last March, Rabbi Teitelbaum appeared at a rally at the Felt Forum at Madison Square Garden attended by 5,000 people to protest a road project in Jerusalem they considered an interference with observance of the Sabbath.

He was president of the Central Rabbinical Congress of the United States and Canda, which had organized the protest and a march by about 220 Hasidic rabbis to the Israeli Consulate following the rally. The congress says it represents more than 250,000 Jews.

Rabbi Teitelbaum is survived by his wife, Feiga.

"KOL BORO PARK"

Klall Yisroel Mourns The Tzaddik Hador The Satmar Rebbe Z.T.L.

A great tragedy has befallen the Jewish world with the passing of the great Goan and Tzaddik, the renowned Godol and beloved leader, the Satmar Rebbe, Rabbi Yoel Teitelbaum z"l. All segments of the Jewish community have recognized respected and admired his towering intellect, the unbelievable depth and breadth of his Torah knowledge, his saintliness and Tzidkus, his Gemilus Chasodim, the steadfastness and sincerity of his leadership and his ability to move and inspire hundreds of thousands with his words, his Avodah and his mere presence.

The Satmar Rebbe z.t.l. has literally changed the face of Judaism in the United States. He refused to bow to the myriad social and financial pressures of American society and he built up a fantastic Kehillah which adhered in every respect to the principles and tenets of its European predecessor. He did not compromise on anything and he taught his followers to do likewise. While the rest of the Jewish community did not attempt to emulate his "Derech" entirely, no one dared any more to deviate too far from the high standards he set in Kashruth, Tzinius, Tzedaka, quality of Chinuch and so on. His profound and indelible influence is clearly marked on every aspect of Jewish communal life. He demonstrated that Orthodox Jews can manage, without requiring outside help, to organize and run Mosdos and other community projects with a high degree of success.

The tragedy is still fresh and Klall Yisroel is stunned. It is still too painful to try to assess fully the magnitude of the loss and its impact on all of us. We mourn and we lament and we pray to Hashem that the memory of this great Tzaddik z"l will serve to inspire our generation to give greater dedication to every aspect of Torah and Avodos Hashem.

"LOS ANGELES TIMES"

100,000 Attend Funeral of Hasidic Leader in N.Y.

MONROE, N.Y. (AP)—About 100,000 members of the Satmar Hasidic sect attended the funeral of spiritual leader Rabbi Joel Teitelbaum, who had died several hours earlier Sunday.

Teitelbaum, 92, died of a heart attack in New York City.

He was the spiritual leader of the Satmar sect in Brooklyn's Williamsburgh section and the Neturei Karta sect in Jerusalem.

Teitelbaum was said to have had 150,000 followers. He maintained residences in Williamsourgh and Monroe, where he established the Kiryas Joel community.

State police, who provided the crowd estimates, said sect members arrived for the funeral by bus and car.

"When something happens, everyone comes," said state trooper Greg Sitler, who said the incoming traffic clogged the area's secondary roads.

The crowd was described as "very orderly" by Satmar Rabbi Edgar Gluck. The funeral was held in the Kiryas Joel community synagogue, which seats 7,000 to 10,000 persons. He said speakers were set up outside the temple so others would be able to hear the service.

Dr. Jeffrey Sacks, representing Gov. Hugh L. Carey at the funeral, said the governor had sent a telegram expressing his regrets at the rabbi's death and describing Teitelbaum as "a great inspiration and guide to me in the difficult times when decisions had to be made."

The Satmar and Neturei Karta are among the strictest Hasidic sects. Neither accepts the existence of the state of Israel and both condemn Zionism. The Hasidic groups comprise the most Orthodox Jewish groups.

Gluck said Teitelbaum was born on Jan. 13, 1887, in Sigut, Rumania. At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in German concentration camps.

He escaped several times, eventually going to Israel—where he became chief rabbi of the Orthodox Jewish movement in Israel. Shortly after the war he came to Brooklyn and began "rebuilding the Satmar Hasidic movement in America."

He is survived by his widow, Fiega. The couple had no living children.

"SEATTLE TIMES"

Orthodox Jewish sect mourns leader

MONROE, N.Y. — A sea of black-garbed Hasidic Jews ushered the body of Rabbi Joel Teitelbaum to his grave, mourning the leader of an ultra-Orthodox Jewish sect that opposes the state of Israel.

State police estimated that 100,000 members of the Satmar sect gathered for Teitelbaum's funeral yesterday, clogging roads to the Kiryas-Joel community which Teitelbaum established and where he was buried.

Teitelbaum died of a heart attack early yesterday at New York City's Mount Sinai Hospital at the age of 92, and in accordance with Jewish law that mandates a speedy funeral, he was buried within hours.

Teitelbaum, who was said to have had 150,000 followers, was the spiritual leader of the Satmar sect in Brooklyn's Williamsburgh section, and of the Neturei Karta sect in Jerusalem.

The Hasidic sects condemn Zionism and do not accept the existence of the state of Israel contending the Jews will be returned to the promised land only when the messiah comes.

100,000 at Hasidic rites for Teitelbaum

"JEWISH CHRONICLE"

Satmar Rebbe dies

From a Correspondent
New York

Chasidim all over the world have been mourning the death in a New York hospital on Sunday of Rabbi Joel Teitelbaum, the Satmar Rebbe, leader of one of the most powerful rabbinic dynasties in the world of Orthodoxy.

Police estimated that 100,000 people attended his funeral, which took place at Kiryas Yoel, the "colony" he created in New York State. Traffic jams built up for miles around the area.

However, his influence, exercised through aides and his Chasidim, was undiminished, and the battle for Orthodoxy and against the "secular State of Israel" has been waged with unflagging zeal, even in his physical absence.

His title originates from the Hungarian town of Satu More where, at the age of 17, he assumed the title of Rebbe of Satmar which had first been held by his great-grandfather, the "Yismach Moshe," so called after his celebrated commentary on the Torah.

Having struggled valiantly to save Jewish lives after the Nazi invasion, he was himself deported with his family to Bergen-Belsen in 1944, but was one of those who escaped almost certain death in the notorious "trucks for lives" deal with Himmler. He managed to reach Switzerland and then went on to Palestine, as it was then.

Rabbi Joel Teitelbaum

After the war, he settled in New York, where he began to rebuild his Chasidic empire and the network of schools and veshivot which were to spread his message of fundamentalist Orthodoxy.

From there, too, he conducted his relentless campaign against Zionism and the State of Israel, predicting that the time would come when the whole world opposed Zionism.

It would have been better, he said on one occasion, for Israel not to have been reborn than to find, as he had done, that the great majority of its people "do not live by the word of the Torah."

His occasional visits to London and other centres of Jewish population, in most of which he had a number of wealthy supporters, were always marked by a massive turn-out of his followers.

On one occasion more than a thousand of them battled their way onto the platform at Waterloo Station to chant his praises and catch a glimpse of him.

His silence in his latter years — broken by only rare public appearances — has been more than compensated for by his followers, many of whom have been in the vanguard of the battles against Sabbath violations in Israel and the planned sports stadium in Jerusalem.

He is survived by his widow, Feiga, who — unusually — was allowed to recite prayers at the cemetery at his funeral. The heir to the title has not yet been named.

On Saturday, Rabbi Teitelbaum was taken to his synagogue at Kiryas Yoel, where he recited prayers.

Some 15 people were present at his bedside on Sunday. They included a Cohen, who was asked by the Rebbe to leave, because the Rebbe knew he was dying. (A Cohen must not be under the same roof as a dead person.)

Rabbi Teitelbaum then addressed those present but, it is understood, they had great difficulty in understanding what he was saying.

"JERUSALEM POST"

Thousands mourn the Admor

Rabbi Joel Teitelbaum, the Admor or spiritual leader of the Satmar Hassidim in Brooklyn, died in New York last week at the age of 93. With residences in Brooklyn's Williamsburg and in Monroe, he headed a large network of day schools in Brooklyn and a Satmar community in Monroe.

More than 100,000 hassidim are estimated to have attended the funeral at the Kiryas Joel Community.

According to Teitelbaum, the establishment of the State of Israel was a dangerous interference with God's wishes.

The Jews, he claimed, must pray and wait patiently for their ultimate redemption. The Messiah, he believed, was bound to come, and political action to speed his arrival was sinful. The Holocaust was the punishment meted out to the Jewish people for the Zionist heresy.

Teitelbaum was born in northern Transylvania in 1888, and became head of the Satmar community in 1928. Son of Rabbi Hananiah Yom Tov Lipa Teitelbaum, he was the sixth of this dynasty of Hassidic rabbis founded in the 18th century in Hungary.

During the Holocaust, in 1944, Teitelbaum was saved in the rescue train to Switzerland arranged by Dr. Israel Kastner. He reached Israel in September 1945. He became the head of Natorei Karta in Jerusalem, but left for the U.S. shortly before the outbreak of the awar of Independence. The rabbi and his Hassidic followers settled in the Williamsburg quarter of Brooklyn.

The original 70 refugees from Satmar who accompanied their chief on his travels, merged with local adherents of their sect to create a community of some 30,000. Teitelbaum was at pains to establish exclusive cultural, religious and educational institutions, and was ready to sanction his followers' participation in local politics to benefit from federally-funded programmes.

During visits to Israel in 1952, 1955 and 1959, Teitelbaum received a royal welcome from his hassidim, and a private train was put at his disposal.

What the rabbi chiefly objected to was the secular character of the state, and its use of Hebrew as an everyday language. He did not oppose individual hassidim settling here, considering Israel no worse than other countries in this respect.

Strangely, however, the frail, white-bearded rabbi lost his hold on Natorei Karta and stopped visiting here after the Six Day War. Natorei Karta members ceased to regard him as their head after he urged Satmar Hassidim who were foreign citizens, to remain in Israel, even though they had already bought their plane tickets home on the advice of the U.S. embassy here on the eve of the war.

Within his community he banned everything that could lead to assimilation, permitting his followers to study nothing but sacred books, the only exception being professional literature. **A.Z.**

"JEWISH CHRONICLE OF PITTSBURG"

Satmar Rebbe dies at age 93

The famed Satmar Rebbe is dead at age 93. Rabbi Joel Teitelbaum, the spiritual leader of the Satmar Hasidic sect, died of a heart attack at Mount Sinai Hospital in Manhattan.

He lived in the Kiryas Joel community he founded in Monroe, N.Y., in Orange County.

Rabbi Teitelbaum led two ultra-Orthodox groups, the Satmar sect in Brooklyn's Williamsburg section and the Neturei Karta sect in Jerusalem and was said to have 150,000 followers.

One hundred thousand people gathered for his funeral service and burial in Kiryas Joel.

Dr. Jeffrey Sacks, representing Governor Carey at the funeral, said the Governor had described the rabbi in a telegram of condolence as "a great inspiration and guide to me in the difficult times when decisions had to be made."

Rabbi Teitelbaum was a consistent opponent of the State of Israel, maintaining that only the Messiah could create a Jewish state and that the Government committed sacrilege by such practices as permitting women to serve in the military.

Rabbi Edgar Gluck, a Satmar rabbi, said Rabbi Teitelbaum was born Jan. 13, 1887, in Sigut, Rumania. He founded the Satmar yeshiva movement in the village of Satu Mare in Rumania in 1906.

At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in German concentration camps.

He escaped several times, eventually going to Isreal—where he became chief rabbi of the Orthodox Jewish movement there.

He moved to Brooklyn in 1946 and rallied his followers from around the world. His congregation, Yetev Lev, numbered 1,500 families.

In a quest for a self-sufficient community in the suburbs, Rabbi Teitelbaum attempted to create a colony for his congregation in Mount Olive Township in New Jersey in 1962, but was unable to obtain zoning permission.

The attempts of his congregation to establish Kiryas Joel, about an hour from New York City, encountered some opposition and legal problems over whether the property was being used for multifamily dwellings rather than single-family homes. The controversy was resolved in 1976 by town officials agreeing to permit the community of Hasidic Jews to incorporate as a self-governing village on a 340-acre site. The sect had hoped to incorporate a village on a 450-acre site.

Rabbi Teitelbaum is survived by his wife, Feiga.

Jewish News,

Hasidim Mourn Satmar Rabbi

NEW YORK (JTA) — Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the **Satmar Hasidic movement, died** Sunday at the age of 93 of a heart attack at Mount Sinai Hospital in Manhattan. He was buried in a private cemetery on the grounds of Kiryas Joel, the 340-acre village he helped establish in Monroe in upstate New York.

More than 100,000 followers from all over the world gathered in Monroe to pay their last respects to the rabbi who had led the Satmar Hasidim in Brooklyn's Williamsburg section and the Naturei Karta in Jerusalem.

Rabbi Teitelbaum, who was an opponent of Zionism and the State of Israel, maintaining that only the Messiah could create a Jewish State, was born in Sigut, Rumania. He founded the Satmar yeshiva movement in nearby Satu Mare in 1906. At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidic movement in Hungary and remained their leader until the outbreak of WWII, when he was imprisoned in the Bergen-Belsen concentration camp.

In 1968, Vice President Hubert Humphrey called upon Rabbi Teitelbaum at his home in Brooklyn where he had settled to discuss tensions between some Black militants and the Jewish community.

"THE PLAIN DEALER"

Deaths elsewhere

From wire reports

MONROE, N.Y. — About 100,000 members of the Satmar Hasidic sect attended the funeral of Rabbi Joel Teitelbaum, 92, who died several hours earlier yesterday. He was the spiritual leader of the Satmar sect in Brooklyn's Williamsburg section, and of the Neturei Karta sect in Jerusalem. The Satmar and Neturei Karta are among the strictest Hasidic sects. Neither accepts the existence of the state of Israel and both condemn Zionism. Teitelbaum was born Jan. 13, 1887, in Sigut, Romania. At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in German concentration camps.

* * *

"JEWISH TELEGRAPHIC AGENCY"

RABBI JOEL TEITELBAUM DEAD AT 93

NEW YORK, Aug. 20 (JTA) -- Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar Hasidic movement, died yesterday at the age of 93 of a heart attack at Mount Sinai Hospital in Manhattan. He was buried in a private cemetery on the grounds of Kiryas Joel, the 340-acre village he helped establish in Monroe in upstate New York. More than 100,000 followers from all over the world gathered yesterday in Monroe to pay their last respects to the rabbi who had led the Satmar Hasidim in Brooklyn's Williamsburg section and the Naturei Karta in Jerusalem.

Teitelbaum, who was an opponent of Zionism and the State of Israel, maintaining tha only the Messiah could create a Jewish State, was born in Sigut, Rumania. He founded the Satmar yeshiva movement in nearby Satu Mare in 1906. At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidic movement in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in the Bergen-Belsen concentration camp. He escaped several times and eventually went to Israel where he became the chief rabbi of the Satmar Hasidim there.

He was sought after by politicians. In 1968, Vice President Hubert Humphrey called upon Teitelbaum at his home in Brooklyn where he had settled to discuss tensions between some Black militants and the Jewish community. Last March, the rabbi appeared at a rally in Madison Square Garden attended by some 5000 to protest a road project in Jerusalem they considered an interference with the observance of the Sabbath. Teitelbaum was also president of the Central Rabbinical Congress of the United States and Canada which reportedly represents more than 250,000 Hasidim. His wife, Feiga, is his only immediate survivor.

"JEWISH POST AND OPINION"

Rabbi Joel Teitelbaum Mourned By 100,000

NEW YORK — A heart attack at the age of 93 took the life of one of Israel's leading sages, Rabbi Joel Teitelbaum, who died Sunday in a New York hospital and was buried the day at Kiryat Joel, named after him, with the number of mourners estimated by police at 100,000.

He was leader of the Satmar Hassidic group, and of the Neturai Karta in Israel.

Born in Sigut, Rumania in 1887, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar of that nation at the age of 17. Imprisoned by the Nazis in a concentration camp, he escaped three times, and finally made his way to Israel. He came to Brooklyn in 1946.

He was an unalterable opponent to a Zionist state, believing that only the Messiah would create the third Jewish commonwealth.

"DAILY NEWS BULLETIN"
(London, England)

THOUSANDS ATTEND FUNERAL OF SATMAR SPIRITUAL LEADER

MONROE, NY -- A sea of black-garbed Hassidim ushered the body of Rabbi Joel Teitelbaum to his grave on Sunday, mourning the leader of an ultra-Orthodox sect who had died earlier the same day.

State Police said 100,000 members of the Satmar sect gathered for Teitelbaum's funeral, clogging roads to the Kiryas-Joel community which Teitelbaum established and where he was buried.

Teitelbaum died of a heart attack at New York City's Mount Sinai Hospital at the age of 92.

The most extreme of the Hassidic sects, Satmar never came to terms with the Jewish State. Many of Jerusalem's Neturei Karta members, who oppose the Jewish State, followed the teachings of the Satmar Rebbe.

Loudspeakers were set up outside the the synagogue, about an hour away from New York City, so mourners, including a representative of Governor Hugh Carey, could hear the service. Carey also sent a telegram expressing his regrets at the rabbi's death and describing him as "a great inspiration and guide to me in the difficult times when decisions had to be made."

Speakers eulogised the deceased, and members of the crowd chanted and wept.

Teitelbaum was born on January 13, 1887, in Sigut, Romania. At the age of 17, he succeeded his father as leader of the Satmar Hassidim in Hungary and remained so until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in German concentration camps. He escaped, eventually going to Eretz Israel. Shortly after the war he came to Brooklyn and began "rebuilding the Satmar Hassidic movement in America."

He is survived by his widow, Feiga. The couple had no living children.

"JEWISH STANDARD" August 24, 1979

Rabbi Teitelbaum

Satmar Leader

NEW YORK (JTA) — Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar Hasidic movement, died Sunday at the age of 93 of a heart attack at Mount Sinai Hospital in Manhattan. He was buried in a private cemetery on the grounds of Kiryas Joel, the 340-acre village he helped establish in Monroe in upstate New York.

More than 100,000 followers from all over the world gathered in Monroe to pay their last respects to the rabbi who had led the Satmar Hasidim in Brooklyn's Williamsburg section and the Naturei Karta in Jerusalem.

"JEWISH PRESS"

Thousands Mourn The Satmar Rebbe

Dear Editor,

Your closing statement in the obituary of the Satmar Rebbe 8:35 reads "The Rebbe was survived by his wife Feiga." We wish to correct that statement. The Satmar Rebbe was not only survived by the Rebbitzen, but by thousands of Klal Yisroel.

We mourn the passing of one of the greatest Chasidic Gedolim of our era, whose spiritual leadership inspired Jews throughout the world. We have no illusions that we can portray this Tzadik as he truly was, for his greatness goes beyond comprehension.

He was a shepherd leading his people, and many flocked to hear his wisdom. Many with questions sought his answers. He was a guiding light. He strengthened a distraught people, confused and disillusioned by the atrocities of the Holocaust. He was a father — he was hope.

How much charity passed through his hands! How many poor, needy and sick passed through his open house, physically and spirtually revived! How many prayers passed his lips; pleading for a life, a family, a nation.

Yes, there was a traffic jam on Route 17. It was caused by a surge of people who came to pay their last respects to the one who intervened for them in their time of need.

"Nafla ateres Rosheinu" our crowning glory has fallen. We have lost a great Godol H'ador. "Ol ki chatanu" — for we have sinned.

Yes, he is survived by his wife Feiga, yet many survived because of him.

Rivka Friedman
And Chanie Schon
Bklyn, NY

More On The Satmar Rebbe

Dear Editor:

I am not a member of the Satmar Hasidim. Nevertheless, I am deeply grieved and mourn along with the rest of the Jewish world at the loss of a great Tzadik, the Satmar Rabbi.

Since we live away from New York, I missed most of the details relating to his funeral and the many eulogies that followed. We thus anxiously awaited this week's JEWISH PRESS.

What a disappointment...The front page story was neither a eulogy, nor an obituary, nor even a fair biographical sketch. News of the funeral was limited to a statement by Gov. Carey's representative and a short description of the traffic jam on Route 17.

The rest of the article confined itself to the Rabbis' and his followers' views on Israel. Oh, yes, you did mention the difficulties his Hasidim encountered in establishing Kirias Joel, a community opposed by local residents in Monroe, N.Y.

Not a word about Rabbi Teitelbaum's great devotion, love of his people, Talmudic scholarship and wisdom. Nothing about his deeds of charity, nor about the 'm'siras nefesh' he inspired among followers and even total strangers. No mention of the thousands of children and young men studying Torah in Yeshivot under his guidance.

Where were the details of the funeral, of the countless Rabbis and Sages and the thousands of ordinary folk who covered great distances, some arriving by chartered Concorde, in order to pay tribute to this great man?

In summary, the story did neither justice to the Satmar Rabbi, O'H, nor to your fine newspaper the JEWISH PRESS.

Alex Raden
Baltimore, Md.

The Greatness Of the Satmar Rebbe

Dear Editor,

I was dismayed upon reading your article on the funeral of the Satmar zt'l. The Satmar Rebbe was revered by observant Jews whether they agreed with his ideas on Israel or not. Would it had not been better to write about his Tzidkus and the fact that he helped rebuild the lives of so many thousands of people after the war, instead of using a major portion of your article to write about his policies on Israel. I personally can attest to the thousands of dollars which he distributed through my grandfather Reb Yitchok Aron Kramer Z,L. to the needy of Williamsburg regardless of whether they were chasidim or misnagdim. Elchonon Ebert

"JEWISH NEWS"

Satmar Hasidic Leader Teitelbaum Dies

NEW YORK (JTA) — Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar Hasidic movement, died Aug. 19 at age 93.

He was buried in a private cemetery on the grounds of Kiryas Joel, the 340-acre village he helped establish in Monroe in upstate New York.

The rabbi had led the Satmar Hasidim in Brooklyn's Williamsburg section and the Naturei Karta in Jerusalem.

Rabbi Teitelbaum, who was an opponent of Zionism and the state of Israel, maintaining that only the Messiah could create a Jewish state, was born in Sigut, Romania. He founded the Satmar yeshiva movement in nearby Satu Mare in 1906.

At age 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidic movement in Hungary and remained its leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in the Bergen-Belsen concentration camp.

He escaped several times and eventually went to Israel where he became the chief rabbi of the Satmar Hasidim there.

He was sought after by politicians. In 1968, Vice President Hubert Humphrey called upon Rabbi Teitelbaum at his home in Brooklyn where he had settled to discuss tensions between some black militants and the Jewish community.

Last March, the rabbi appeared at a rally in Madison Square Garden attended by some 5,000 to protest a road project in Jerusalem they considered an interference with the observance of the Sabbath.

Rabbi Teitelbaum also was president of the Central Rabbinical Congress of the United States and Canada which reportedly represents more than 250,000 Hasidim.

RABBI TEITELBAUM

His wife, Feiga, is his only immediate survivor.

"ST. LOUIS POST-DISPATCH"

Hasidic Jewish Leader Dies

NEW YORK (UPI) — Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar sect of the Hasidic Jewish movement, died Sunday at a hospital. He was 93.

Just hours later, as many as 50,000 people, mostly Hasidim, crowded into the tiny upstate New York village of Kiryas Joel, which Rabbi Teitelbaum founded, to listen to his funeral service broadcast over a public address system.

The sect, whose men grow beards and women wear wigs, is known for its conservative philosophy. It has founded the largest Yeshiva school system in the world, and has, under Rabbi Teitelbaum, become the largest sect in the Hasidic movement.

"JEWISH PRESS"

100,000 At Satmar Rebbi's Funeral

Over 100,000 Chasidim attended the funeral of the Satmar Rebbi, Rabbi Joel Teitelbaum who died Sunday at the age of 93. Funeral services were held in the afternoon and he was buried in Kiryas Joel in the community he founded in Monroe, N.Y. in Orange County.

The large multitude of people caused a massive traffic jam along Route 17 in Orange County and cars were backed up for over 15 miles. Police used helicopters to warn motorists to use alternate routes.

Gov. Carey sent a representative, Dr. Jeffrey Sacks, who read a telegram of condolence which described the Rabbi as "a great inspiration and guide to me in the difficult times when decisions had to be made." Many speakers eulogized the Rabbi as being one of our great gaonim of this generation.

Rabbi Teitelbaum was the titular head of his followers known as the Satmar Chasidim and the Neturei Karta group in Jerusalem. They were known to vigorously oppose the State of Israel since its founding in 1948, maintaining that only the Messiah could create a Jewish State and that the present Government committed sacrilege by violating many precepts of the Torah, such as Shabbos, women serving in the army, abortion and many other laws.

He urged his follwers in Israel not to participate in the Elections and in 1955 he even offered food to any Israeli who refused to vote in the Elections. Again in 1959 he told his followers in Israel to turn in their identity cards and thus lose their voting eligibility. His extreme anti-Israel stance alienated him from the majority of the religious parties and groups in Israel and around the world.

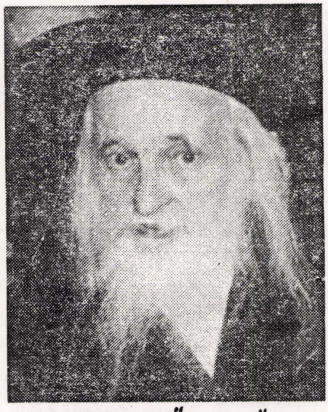

כ"ק אדמו"ר מסאטמאר
מרן ר' יואל טייטלבוים זצ"ל

Last March the Rebbi appeared personally at a rally at Madison Square Garden attended by 5000 of his Chasidim to protest a road project in Jerusalem which would have interfered with the observance of the Sabbath. From there the Chasidim marched to the Israeli Consulate and demonstrated their Anti-Israel stance. Many of his Chasidim took it upon themselves to place Anti-Israel ads in the N.Y. Times and other papers. Some even campaigned for the return of the land to Arab control.

Rabbi Teitelbaum was born January 13, 1887 in Sigut, Rumania. he founded the Satmar Yeshiva movement in the village of Satu Mare in Rumaina in 1906 (Hence the name of the sect.)

At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War 11, when he was imprisoned in German concentration camps.

He escaped several times, eventually going to Israel — where he became chief rabbi of the Orthodox Jewish movement there.

He moved to Brooklyn in 1946 and rallied his followeres from around the world. His congregation, Yetev Lev, numbered 1,500 families.

In a quest for a self-sufficient community in the suburbs, Rabbi Teitelbaum attempted to create a colony for his congregation in Mount Olive Township in New Jersey in 1962, but was unable to obtain zoning permisson.

The attempts of his congregation to establish Kiryas Joel, about an hour from New York City, encountered some opposition and legal problems over whether the property was being used for multifamily dwellings rather than single-family homes. The controversy was resolved in 1976 by town officials agreeing to permit the community of Hasidic Jews to incorporate as a self-governing village on a 340-acre site. The sect had hoped to incorporate a village on a 450-acre site.

Rabbi Teitelbaum was sought after by politicians. In 1968, Vice President Hubert Humphrey called upon the rabbi at his home at 500 Bedford Avenue in Brooklyn, where several thousand people, many in the traditional black hats and black coats of Hasidic Jews, waited behind police barriers. Mr. Humphrey was campaigning and meeting with Jewish leaders then concerned about tension between some black militants and the Jewish community.

"KANSES CITY JEWISH CHRONICLE"

Thousands Mourn Passing of Satmarer Chassidic Leader

By IRA AXELROD

Grand Rabbi Yoel Teitelbaum, 93, known as the "Satmarer Rebbe; with nearly two hundred thousand followers throughout the world, passed away Sunday morning in New York City at the age of 93.

He was the recognized leader of Hungarian Chassidic Jewry for more than half a century. He also built a chain of yeshivot throughout the Jewish world.

The Satmarer was one of the younger sons of Rabbi Hananiah Yom Tov Lipa of Sigit, a giant amongst 19th century spiritual leaders. Rabbi Hananiah was succeeded by his eldest son, Rabbi Yekusiel Yehudah, but Rabbi Yoel's brilliance in learning was recognized at an early age. This lead to his selection, while still in his youth, as spiritual leader of various communities in the Carpathian Mountains and Transylvania.

But it was his appointment, more than 45 years ago, to the leadership of the small city of Satu Mara (Satmar) that gave him his title and the base from which he rose to international prominence.

In addition to his great scholarship, it was his charismatic personality that communicated hope for countless numbers of Jews in the wake of the World War II Nazi bloodbath.

Though the Satmarer became famous for his opposition to all forms of secularizing influences within the Jewish community and for his advocacy of the strictest practice of Jewish law, he was known to be as kind as he was vigiliant, leaving a mark on facets of Jewish life far beyond the circles of those who were rigidly Orthodox.

The Satmarer was known for extending a helping hand to Jews from all parts of the spectrum, being described by many as unequalled in his "ahavas Yisroel" (love for fellow Jews).

This became evident even in the midst of his fundamental disagreement with all attempts to establish a secular Jewish government in the Holy Land until the arrival of the Messiah. More money was reputed to have been raised in the Satmar community for the benefit of poor persons in Eretz Yisroel — particularly those residing in Kiryat Yoel — than from any other source.

Rabbi Teitelbaum was saved from Bergen - Belsen in 1944 and made his way to the Williamsburg section of Brooklyn in 1947, where he worked to rebuild his Holocaust - shattered Chassidic following, despite having undergone several personal tragedies within his own life.

It was the Satmar influence, more than any other, which anchored the right - wing of Orthodox Judaism and popularized such now - common institutions in America as head coverings for married women and glatt kosher meat. His last major accomplishment was the creation of the large Satmar community in the town of Monroe in upstate New York, away from what he saw as the dangers and distractions of the inner city.

In the mid-60's, the Satmarer suffered a massive stroke, which severely curtailed his crowded schedule of learning, speaking, writing and granting private audiences, but he still managed a monumental work after the Six - Day War, denouncing many of its facets.

This did not stop Rabbi Teitelbaum from continuing to lead the "Neila (Concluding Services of Yom Kippur every year. Whenever he would return to his large Williamsburg synagogue — on Jewish holidays to conduct services, the place would be packed to overflowing.

Depending on the season of the year, he alternated between dwelling places in Florida and the sections of Williamsburg, Belle Harbor and Monroe, New York.

The Satmarer Rebbe died in New York's Mount Sinai Hospital, where he had been taken after suffering a heart attack late Saturday night.

He was buried in Monroe, following one of the largest funerals ever seen in the United States.

"JEWISH ADVOCATE"

Leader of Satmar Hasidic Group Is Dead

NEW YORK, (JTA) — Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar Hasidic movement, died this week at the age of 93 of a heart attack at Mount Sinai Hospital in Manhattan. He was buried in a private cemetery on the grounds of Kiryas Joel, the 340-acre village he helped establish in Monroe in upstate New York.

More than 100,000 followers from all over the world gathered in Monroe to pay their last respects to the rabbi who had led the Satmar Hasidim in Brooklyn's Williamsburg section and the Naturei Karta in Jerusalem.

Teitelbaum, who was an opponent of Zionism and the State of Israel, maintaining that only the Messiah could create a Jewish State, was born in Sigut, Rumania. He founded the Satmar yeshiva movement in nearby Satu Mare in 1906.

At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidic movement in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in the Bergen-Belsen concentration camp.

He escaped several times and eventually went to Israel, where he became the chief rabbi of the Satmar Hasidim there.

He was sought after by politicians. In 1968, Vice President Hubert Humphrey called upon Teitelbaum at his home in Brooklyn.

"ST. LOUIS JEWISH LIGHT"

100,000 Followers Left Without Designated Successor
Satmar Hasidic Leader Rabbi Joel Teitelbaum Dies;

NEW YORK (JTA) — Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar Hasidic movement, died Aug. 19 at the age of 93 of a heart attack at Mount Sinai Hospital in Manhattan. He was buried in a private cemetery on the grounds of Kiryas Joel, the 340-acre village he helped establish in Monroe in upstate New York.

More than 100,000 followers from all over the world gathered in Monroe to pay their last respects to the rabbi, who had led the Satmar Hasidim in Brooklyn's Williamsburg section and the Naturei Karta in Jerusalem.

Teitelbaum, who was an opponent of Zionism and the State of Israel, maintaining that only the Messiah could create a Jewish State, was born in Sigut, Rumania. He founded the Satmar yeshiva movement in nearby Satu Mare (St. Mary) in 1906.

At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidic movement in Hungary and remained its leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in the Bergen-Belsen concentration camp. He escaped several times and eventually went to Israel, where he became the chief rabbi of the Satmar Hasidim there.

He was sought after by politicans. In 1968, then Vice President Hubert Humphrey called upon Teitelbaum at his home in Brooklyn, where he had settled to discuss tensions between some black militants and the Jewish community. Last March, the rabbi appeared at a rally in Madison Square Garden attended by some 5,000 to protest a road project in Jerusalem they considered an interference with the observance of the Sabbath.

Teitelbaum also was president of the Central Rabbinical Congress of the United States and Canada, which reportedly represents more than 250,000 Hasidim.

His wife, Feiga, is his only immediate survivor.

"JEWISH JOURNAL"

Hasidic Satmar Sect Start Search For New Chief Rabbi

BROOKLYN, N.Y. — These are dark and tortuous days for the Satmar hasidic sect who mourn the recent death of their beloved leader Rabbi Joel Teitelbaum.

For thousands of the bearded religious Jews who revered the 'alter Rebbe', it is almost impossible to find a replacement for him.

Yet, one must be found or the sect's several hundred thousand members around the world may break up into smaller enclaves with leadership not acceptable or strong enough to take over the dynasty the 93-year-old spiritual leader left behind.

With the first stage of the mourning period over, a thoughts must turn seriously to a replacement. Did the Rebbe have a heir an apparent? Is someone already designated by the five-man board which conducts the day to day operations of the Satmar sect in the Williamsburg community?

At this point there seems to be no one who has positive information on who the next Satmar Rebbe will be.

In a recent newspaper interview after the Rebbe's death on August 19 and when 100,000 followers showed up at his funeral that same day, some coming from as far away as the West Coast, as did Rabbi Albert Friedman, one of the younger leaders in the movement. It was phrased like this by Rabbi Friedman:

"The people will follow the leadership the way the Rebbe taught us. But there cannot be another like Rebbe Teitelbaum."

Rabbi Friedman represents the next generation of Hasidim in this country.

His late father, Leopold, was for many years the chairman of the executive council of the congregation, and Rabbi Friedman, in his early 30's, walks around Williamsburg at all hours, able to discuss Brooklyn politics and the Talmud with equal case.

Casually comparing how Roman Catholics choose a leader with the way Hasidim do, Rabbi Friedman said:

"In the Catholic Church, every cardinal is an equal. When a pope dies, they elect one of their own as the new pope. Here, it is the personality of the persons that decides. If there is a direct descendent or if the rebbe designates a successor in his will, then you can have a new rebbe by succession. But this is not the case here. Here the will of G-d will provide.

"We trust the Rebbe will ask G-d to help us decide." Rabbi Friedman continued. "But it will not be easy. When you have been riding in a Cadillac, it is not easy to adjust to a Volkswagen."

"SAN FRANCISCO JEWISH BULLETIN"

(CALIFORNIA, U. S. A.)

Satmar Hasidic Leader Was 93

NEW YORK — Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar Hasidic sect, died of a heart attack at Mount Sinai Hospital in Manhattan last Sunday. He was 93.

Rabbi Teitelbaum led two ultra-Orthodox groups, the Satmar sect in Brooklyn's Williamsburg section and the Neturei Karta sect in Jerusalem, and was said to have 150,000 followers.

One hundred thousand people gathered for his funeral service and burial in Kiryas Joel, the state police said. Those bound for the service created a massive traffic jam along Route 17 in Orange County.

Dr. Jeffrey Sacks, representing Governor Carey at the funeral, said the Governor had described the rabbi in a telegram of condolence as "a great inspiration and guide to me in the difficult times when decisions had to be made."

Rabbi Teitelbaum was a consistent opponent of the State of Israel since its founding in 1948, maintaining that only the Messiah could create a Jewish state and that the Government committed sacrilege by such practices as permitting women to serve in the military.

He also opposed Israeli citizens' taking part in elections. In 1955, he offered food to any Israeli who refused to vote in his country's elections, and, in 1959, he urged his followers in Israel to turn over their identity cards and therefore lose their voting eligibility.

Rabbi Edgar Gluck, a Satmar rabbi, said Rabbi Teitelbaum was born Jan. 13, 1887, in Sigut, Rumania. He founded the Satmar yeshiva movement in the village of Satu Mare in Rumania in 1906.

Rabbi Teitelbaum is survived by his wife, Feiga.

"AMERICAN JEWISH WORLD"

Satmar Hasid Dies

NEW YORK (JTA) — Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar Hasidic movement, died at the age of 93 of a heart attack at Mount Sinai Hospital in Manhattan. He was buried in a private cemetery on the grounds of Kiryas Joel, the 340-acre village he helped establish in Monroe in upstate New York. More than 100,000 followers from all over the world gathered in Monroe to pay their last respects to the rabbi who had led the Satmar Hasidim in Brooklyn's Williamsburg section and the Naturei Karta in Jerusalem.

Teitelbaum, who was an opponent of Zionism and the State of Israel, maintaining that only the Messiah could create a Jewish State, was born in Sigut, Rumania. He founded the Satmar yeshiva movement in nearby Satu Mare in 1906.

"PHILADELPHIA INQUIRER"

Rabbi Joel Teitelbaum, 92, head of ultra-Orthodox sect, is buried

Associated Press

MONROE, N.Y. — An estimated 100,000 black-garbed Hasidim ushered the body of Rabbi Joel Teitelbaum, 92, the leader of an ultra-Orthodox Jewish sect that opposes the state of Israel, to his grave Sunday.

State police said 100,000 members of the Satmar sect gathered for Rabbi Teitelbaum's funeral hours after his death, clogging roads to the Kiryas-Joel community that Teitelbaum established and where he was buried.

He died of a heart attack early Sunday at New York City's Mount Sinai Hospital and, in accordance with Jewish law that mandates a speedy funeral, he was buried within hours.

Rabbi Teitelbaum, who was said to have had 150,000 followers, was the spiritual leader of the Satmar sect in Brooklyn's Williamsburgh section, and of the Neturei Karta sect in Jerusalem.

The Hasidic sects condemn Zionism and do not accept the existence of the State of Israel, contending that the Jews will be returned to the promised land only when the Messiah comes.

Services in the community's synogogue — which seats up to 10,000 — started at 3:30 p.m. Sect members began to arrive hours earlier. All wore black, the men bearded and wearing robes and wide-brimmed hats.

They came in cars, buses and taxis, and lined Route 17, bringing traffic to a standstill for 15 miles.

Loudspeakers were set up outside the temple, about an hour's drive away from New York City, so mourners could hear the service. Speakers eulogized the rabbi and members of the crowd chanted and wept.

Rabbi Teitelbaum was born in 1887 in Sigut, Rumania. At age 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in German concentration camps.

After escaping, he went to Israel, where he became chief rabbi of the Orthodox Jewish movement. Shortly after the war he came to Brooklyn, where he maintained a home as well as at the Kiryas-Joel settlement, comprising 400 families in two-story dwellings.

"SAN FRANCISCO CHRONICLE"

Huge Throng at Funeral

Leader of Hasidic Sect Dies

New York

Rabbi Joel Teitelbaum, the spiritual leader of the Satmar Hasidic sect, died of a heart attack yesterday at Mount Sinai Hospital in Manhattan.

He was 92 years old and lived in the Kiryas Joel community he founded in Monroe, N.Y., in Orange County.

Teitelbaum led two ultra-Orthodox groups, the Satmar sect in Brooklyn's Williamsburg section and the Neturei Karta sect in Jerusalem, and was said to have 150,000 followers.

About 100,000 persons gathered for his funeral service and burial yesterday afternoon in Kiryas Joel, state police said. Those bound for the service created a massive traffic jam along Route 17 in Orange County.

Teitelbaum was a consistent opponent of the state of Israel since its founding in 1948, maintaining that only the Messiah could create a Jewish state and that the government committed sacrilege by such practices as permitting women to serve in the military forces.

Rabbi Edgar Gluck, a Satmar rabbi, said Teitelbaum was born Jan. 13, 1887, in Sigut, Romania. He founded the Satmar yeshiva movement in the village of Satu Mare in Romania in 1906.

At the age of 17 he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in German concentration camps.

He escaped several times and eventually went to Israel, where he became chief rabbi of the Orthodox Jewish movement there.

He moved to Brooklyn in 1946 and rallied his followers from around the world. His congregation, Yetev Lev, numbered 1500 families.

Teitelbaum is survived by his wife, Feiga.

***

"BUFFALO JEWISH REVIEW"

Joel Teitelbaum, Satmar rebbe, dies

NEW YORK (JTA) — Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar Chassidic movement, died this week at the age of 93 of a heart attack at Mount Sinai Hospital in Manhattan.

He was buried in a private cemetery on the grounds of Kiryat Joel, the 340-acre village he helped to establish in Monroe in upstate New York. More than 100,000 followers from all over the world gathered in Monroe to pay their last respects to the rabbi who had led the Satmar Chassidim in Brooklyn's Williamsberg section and the Naturei Karta in Jerusalem.

Teitelbaum, who was an opponent of Zionism and the State of Israel — maintaining that only the Messiah could create a Jewish State — was born in Sigut, Rumania. He founded the Satmar yeshiva movement in nearby Satu Mare in 1906.

At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Chassidic movement in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in the Bergen-Belsen concentration camp. He escaped several times and eventually went to Israel where he became the chief rabbi of the Satmar Chassidim there.

He was sought after by politicians. In 1968, Vice President Hubert Humphrey called upon Teitelbaum at his home in Brooklyn where he had settled to discuss tensions between some Black militants and the Jewish community.

Last March, the rabbi appeared at a rally in Madison Square Garden attended by some 5000 to protest a road project in Jerusalem they considered an interference with the observance of the Sabbath.

Teitelbaum was also president of the Central Rabbinical Congress of the United States and Canada which reportedly represents more than 250,000 Chassidim. His wife, Feiga, is his only immediate survivor.

"JEWISH TIMES"

SATMAR REBBE DIES AT 93

New York (JTA) — Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar Hasidic movement, died August 19 at the age of 93 of a heart attack at Mount Sinai Hospital in Manhattan. He was buried in a private cemetery on the grounds of Kiryas Joel, the 340-acre village he helped establish in Monroe in upstate New York.

More than 100,000 followers from all over the world gathered in Monroe to pay their last respects to the rabbi who had led the Satmar Hasidim in Brooklyn's Williamsburg section and the Naturei Karta in Jerusalem.

Teitelbaum, who was an opponent of Zionism and the State of Israel, maintaining that only the Messiah could create a Jewish State, was born in Sigut, Rumania. He founded the Satmar yeshiva movement in nearby Satu Mare in 1906 and at his death the movement was reportedly the largest Chasidic sect in the world.

At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidic movement in Hungary and remained their leader until the out-break of World War II, when he was imprisioned in the Bergen-Belsen concentration camp. He escaped several times and eventually went to Israel where he became the chief rabbi of the Satmar Hasidim there. He came to Brooklyn in 1946 with a small group of followers.

Teitelbaum was also president of the Central Rabbinical Congress of the United States and Canada which reportedly represents more than 250,000 Hasidim. His wife, Feiga, is his only immediate survivor and it is not clear yet who will succeed him as Rebbe.

"INTERMOUNTAIN JEWISH NEWS"

Hasidim Mourn Satmar Rabbi

NEW YORK (JTA) — Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar Hasidic movement, died Sunday at the age of 93 of a heart attack at Mount Sinai Hospital in Manhattan. He was buried in a private cemetery on the grounds of Kiryas Joel, the 340-acre village he helped establish in Monroe in upstate New York.

More than 100,000 followers from all over the world gathered in Monroe to pay their last respects to the rabbi who had led the Satmar Hasidim in Brooklyn's Williamsburg section and the Naturei Karta in Jerusalem.

Rabbi Teitelbaum, who was an opponent of Zionism and the State of Israel, maintaining that only the Messiah could create a Jewish State, was born in Sigut, Rumania. He founded the Satmar yeshiva movement in nearby Satu Mare in 1906. At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidic movement in Hungary and remained their leader until the outbreak of WWII, when he was imprisoned in the Bergen-Belsen concentration camp.

In 1968, Vice President Hubert Humphrey called upon Rabbi Teitelbaum at his home in Brooklyn where he had settled to discuss tensions between some Black militants and the Jewish community.

JEWISH EXPONENT

(Philadelphia, Pennsylvania)

J. Teitelbaum, of the Satmar Hasidic Sect

NEW YORK — Rabbi Joel Teitelbaum, 93, the religious leader of the Satmar Hasidic secf, died Aug. 19. The rabbi was the leader of two ultra-Orthodox sects — the Satmar group in Williamsburg and the Neturei Karta sect in Jerusalem, attracting 150,000 followers.

Rabbi Teitelbaum repeatedly criticized the State of Israel, arguing that only the Messiah could create a Jewish state. He also attacked the Israeli government's approval of allowing women in the military and encouraged Israeli citizens not to take part in their government's elections.

BORN IN Sigut, Rumania, the rabbi was the founder of the Satmar yeshiva movement in 1906 in the Rumanian village of Satu Mare. When he was 17, Rabbi Teitelbaum became chief rabbi of Hungary's Satmar Hasidism, succeeding his father in the position. He held that role until World War II, when he was incarcerated in concentration camps.

After several escapes from the camps, the rabbi wound up in Israel, becoming the chief rabbi of the Orthodox movement. In 1946, he arrived in Brooklyn, where Yetev Lev, his congregation, included some 1,500 families.

IN 1962, the rabbi headed a drive to establish a colony for his followers in Mt. Olive Township in New Jersey, but Rabbi Teitelbaum was unable to receive zoning permission. In 1976, Kiryas Joel became a reality, however, when town officials allowed the sect to incorporate themselves as a self-governing village.

"JERUSALEM POST"

Satmar rebbe dead in Brooklyn at 93

Rabbi Joel Teitelbaum, the Admor, or spiritual leader of the Satmar Hassidim in Brooklyn, died yesterday in New York of a heart attack at the age of 93.

Teitelbaum died at Mount Sinai Hospital at about 8 a.m.. With residences in Brooklyn's Williamsburg and in Monroe, he headed a large network of day schools in Brooklyn and a Satmar community in Monroe.

The funeral took place yesterday at the Kiryas Joel community in Monroe, with more than 100,000 hassidim attending, police reported.

According to Teitelbaum, the establishment of the State of Israel was a dangerous interference with God's wishes.

The Jews, he claimed, must pray and wait patiently for their ultimate redemption. The Messiah, he believed, was bound to come, and political action to speed his arrival was sinful. The Holocaust was the punishment meted out to the Jewish people for the Zionist heresy.

Teitelbaum was born in northern Transylvania in 1888, and became head of the Satmar community in 1928. Son of Rabbi Hananiah Yom Tov Lipa Teitelbaum, he was the sixth of this dynasty of Hassidic rabbis founded in the 18th century in Hungary.

During the Holocaust, in 1944, Teitelbaum was saved in the rescue train to Switzerland arranged by Dr. Israel Kastner, and thus, from Bergen Belsen, he reached Israel in September 1945. He became the head of Natorei Karta in Jerusalem, but left for the U.S. shortly before the outbreak of the War of Independence. Settling in the Williamsburg quarter of Brooklyn, he and his Hassidic followers kept themselves apart, taking care that their dress, and indeed their whole way of life, should differentiate them from others.

The original 70 refugees from Satmar who accompanied their chief on his travels, merged with local adherents of their sect to create a community of some 30,000. Teitelbaum was at pains to establish exclusive cultural, religious and educational institutions, and was ready to sanction his followers' participation in local politics to benefit from federally-funded programmes.

During visits to Israel in 1952, 1955 and 1959, Teitelbaum received a royal welcome from his hassidim, and a private train was put at his disposal, even Natorei Karta then being prepared to cooperate with police. But their handbills described him as the leader "in the holy war against Zionism."

What the rabbi chiefly objected to was the secular character of the state, and its use of Hebrew as an everyday language. He did not oppose individual hassidim settling here, considering Israel no worse than other countries in this respect.

Satmar Hassidim picketed the White House in July 1958 to prevent building of a swimming pool in Jerusalem, although Sephardi Chief Rabbi Yitzhak Nissim strongly criticized such action, saying that involving non-Jews in an internal Jewish dispute had never been sanctioned by Jewish law.

Teitelbaum was closely connected with the kidnapping of Yossele Schumacher, in the early 1960s. He also strongly attacked those Israeli hassidim who participated in Israeli elections.

Strangely, however, the frail, white-bearded rabbi lost his hold on Natorei Karta and stopped visiting here after the Six Day War. Natorei Karta members ceased to regard him as their head after he urged Satmar Hassidim who were foreign citizens, to remain in Israel, even though they had already bought their plane tickets home on the advice of the U.S. embassy here in 1967.

"God's glory fills the entire earth," he quoted, "that is why we are safe and secure in Israel."

The rabbi, known as an eminent scholar with a phenomenal memory, was a sharp polemicist whose fanaticism was matched only by his faith in ultimate redemption. Within his community he banned everything that could lead to assimilation, permitting his followers to study nothing but sacred books, the only exception being professional literature.

Thousands of the capital's ultra religious citizens gathered last nigh in Mea Shearim to hear the Satmar head eulogized by local religious leaders. Wtih the news of his death, demonstrations scheduled for the evening to protest the projected Shuafat stadium were called off.

A.Z.

"NEW HAMPFHIRE NEWS"

Funeral held in Monroe

MONROE, N.Y. (AP) — A sea of black-garbed Hasidim ushered the body of Rabbi Joel Teitelbaum to his grave, mourning the leader of an ultra-Orthodox Jewish sect that opposes the state of Israel.

State police said 100,000 members of the Satmar sect gathered in this Orange County community for Teitelbaum's funeral Sunday, clogging roads to the Kiryas-Joel community which Teitelbaum established and where he was buried.

Teitelbaum died of a heart attack early Sunday at New York City's Mount Sinai Hospital at the age of 92, and in accordance with Jewish law that mandates a speedy funeral, he was buried within hours.

Teitelbaum, who was said to have had 150,000 followers, was the spiritual leader of the Satmar sect in Brooklyn's Williamsburgh section, and of the Neturei Karta sect in Jerusalem.

The Hasidic sects condemn Zionism and do not accept the existence of the state of Israel, contending the Jews will be returned to the promised land only when the Messiah comes.

Services in the community's synagogue — which seats up to 10,000 — started at 3:30 p.m. Sect members began to arrive hours earlier. All wore black, the men bearded and wearing robes and wide-brimmed hats.

They came in cars, buses and taxis, and lined Route 17, bringing traffic to a standstill for 15 miles.

Loudspeakers were set up outside the temple, about an hour away from New York City, so mourners could hear the service. Speakers eulogized the dead man, and members of the crowd chanted and wept.

"When something happens, everyone comes," said state trooper Greg Sitler.

Teitelbaum was born Jan. 13, 1887, in Sigut, Rumania. At age 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in German concentration camps.

After escaping, he went to Israel, where he became chief rabbi of the Orthodox Jewish movement. Shortly after the war he came to Brooklyn, where he maintained a home as well as at the Kiryas-Joel settlement, consisting of 400 families in two-story dwellings.

He is survived by his wife, Fiega.

"JEWISH WORLD"

Rabbi Teitelbaum, Satmar chief, dead at 93

NEW YORK (JTA) — Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar Hasidic movement, died Aug. 19 at the age of 93 of a heart attack at Mount Sinai Hospital in Manhattan. He was buried in a private cemetery on the grounds of Kiryas Joel, the 340-acre village he helped establish in Monroe in upstate New York. More than 100,000 followers from all over the world gathered yesterday in Monroe to pay their last respects to the rabbi who had led the Satmar Hasidim in Brooklyn's Williamsburg section and the Naturei Karta in Jerusalem.

Teitelbaum, who was an opponent of Zionism and the State of Israel, maintaining that only the Messiah could create a Jewish State, was born in Sigut, Rumania. He founded the Satmar yeshiva movement in nearby Satu Mare in 1906. At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidic movement in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in the Bergen-Belsen concentration camp. He escaped several times and eventually went to Israel where he became the chief rabbi of the Satmar Hasidim there.

He was sought after by politicians. In 1968, Vice President Hubert Humphrey called upon Teitelbaum at his home in Brooklyn where he had settled to discuss tensions between some Black militants and the Jewish community. Last March, the rabbi appeared at a rally in Madison Square Garden attended by some 5000 to protest a road project in Jerusalem they considered an interference with the observance of the Sabbath. Teitelbaum was also president of the Central Rabbinical Congress of the United States and Canada which reportedly represents more than 250,000 Hasidim. His wife, Feiga, is his only immediate survivor.

THE SENTINEL
(Chicago, Illinois)

Rabbi dies: bottom drops out for Satmar Hassidim of NY

By RALPH LINDNER

NEW YORK — (Special to the Sentinel) —

"You don't replace your parents; you can't grow a new head."

Those words of Rabbi Albert Friedman, a young leader of the Satmar Hassidim, quoted in the New York Times last week, — epitomize the feeling in that community about their leaderless condition now that their founder, Rabbi Joel Teitelbaum has died, at 92.

For the first time in the Satmar community's history, their Rebbe is dead — and there is no method for replacing him, aside from awaiting the emergence and revelation of the next leader.

"To the Satmar Hassidim, Rabbi Teitelbaum was a rabbi, a parent, a civic leader, a scholar," George Vecsey pointed out in the Times article.

One hundred thousand people who followed that leadership descended on Monroe, N.Y., — first for the Rebbe's funeral and then, last week, for the unveiling of his monument.

Escaping from a concentration camp, in 1944, to Switzerland, Rabbi Teitelbaum, like Hassidic leaders such as the Bobover and Lubavitcher, settled in New York City, drawing first a few of his original disciples from Satu Mare (St. Mary),. the town on the Hungarian-Rumanian border where he taught before the war and from which the Satmar community draws its name.

As he attracted other Hassidim and Orthodox Jews, he built day care centers, temples, kosher food shops, ritual baths, and, of course, schools.

Now the community boasts five synagogs, 15 schools and other institutions:

- federally-funded resettlement program for Russian immigrants;
- Kiryas Joel, an incorporated village near Monroe;
- Bikur Cholim, the sick-visiting society.

And organizationally most important, it boasts 45,000 loyal adherents residing in renovated tenements along the Brooklyn-Queens expressway.

And yet, to these 45,000, the greatest boast of the community was Rabbi Teitelbaum himself — to whom they used to go for marriage, business, medical, and religious advice.

"He would listen for a few minutes and then ask people, 'What do you really want?' " Vecsey quoted Rabbi Hertz Frankel, Satmar Schools director, as saying.

Until his stroke of 12 years ago, Rabbi Teitelbaum, slept only two hours a night, devoting the rest of his time to such consultations, administrative work, and the prayers, ritual baths and frolics of the frimme Hassidic rebbe. And he even kept up a heavy schedule after the stroke, Rabbi Frankel said.

But now, Vecsey, points out, the loss is just starting to be felt.

Speaking of being totally lost, Hershel Schoen, a young insurance agent unable to work for a week following the Rebbe's death, told the Times writer, "The only thing the Rebbe can do now is persuade God to send us the Messiah."

But in Hassidism there is always a living Rebbe even though there is no formalized way of selecting him or even of indicating him.

But the Satmar Hassidim are focusing now on their loss not on how to find a new Rebbe, Vecsey reports.

As to any such selection, Rabbi Friedman said, "We trust the Rebbe, will ask God to help us decide. But it will not be easy. When you have been riding in a Cadillac, it's not easy to adjust to a Volkswagen."

"WESTERN JEWISH BULLETIN"

NETUREI KARTA LEADER

NEW YORK — Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar sect in Brooklyn's Williamsburgh section and of the Neturei Karta sect in Jerusalem, died of a heart attack Aug. 19 in New York.

Teitelbaum was said to have had 150,000 followers. He maintained residences in Williamsburgh and in Monroe, New York where he established the Kiryas Joel community.

About 100,000 members of the Satmar Hassidic sect attended the funeral, which was held in the Kiryas Joel community synagogue, which seats 7,000 to 10,000 persons. Speakers were set up outside the temple so others would be able to hear the service.

Dr. Jeffrey Sacks, representing Governor Hugh Carey of New York, at the funeral, said the governor has sent a telegram expressing his regrets at the rabbi's death, describing him as "a great inspiration and guide to me in the difficult times when decisions had to be made."

The Satmar and Neturei Karta are among the strictest Hassidic sects. Neither accepts the existence of the state of Israel and both condemn Zionism.

"JEWISH FLORIDIAN"

100,000 Attend Funeral For Chasidic Leader

London Chronicle Syndicate

Chasidim all over the world have been mourning the death in a New York hospital of Rabbi Joel Teitelbaum, the Satmar Rebbe, leader of one of the most powerful rabbinic dynasties in the world of Orthodoxy.

Police estimated that 100,000 people attended his funeral, which took place at Kiryas Yoel, the "colony" he created in New York State. Traffic jams built up for miles around the area.

RABBI TEITELBAUM was 93.

However, his influence, exercized through aides and his Chasidim, was undiminished, and the battle for Orthodoxy and against the "secular State of Israel" had been waged with unflagging zeal, even in his physical absence.

His title originates from the Hungarian town of Satu More where, at the age of 17, he assumed the title of Rebbe of Satmar which had first been held by his great-grandfather, the "Yismach Moshe," so called after his celebrated commentary on the Torah.

HAVING struggled valiantly to save Jewish lives after the Nazi invasion, he was himself deported with his family to Bergen - Belsen in 1944, but was one of those who escaped almost certain death in the notorious "trucks for lives" deal with Himmler. He managed to reach Switzerland and then went on to Palestine, as it was then.

After the war, he settled in New York, where he began to rebuild his Chasidic empire and the network of schools and yeshivot which were to spread his message of fundamentalist Orthodoxy.

From there, too, he conducted his relentless campaign against Zionism and the State of Israel, predicting that the time would come when the whole world opposed Zionism.

IT WOULD have been better, he said on one occasion, for Israel not to have been reborn than to find, as he had done, that the great majority of its people "do not live by the word of the Torah."

His occasional visits to London and other centers of Jewish population, in most of which he had a number of wealthy supporters, were always marked by a massive turn-out of his followers.

On one occasion, more than a thousand of them battled their way onto the platform at Waterloo Station to chant his praises and catch a glimpse of him.

His silence in his latter years — broken by only rare public appearances — has been more than compensated for by his followers, many of whom have been in the vanguard of the battles against Sabbath violations in Israel and the planned sports stadium in Jerusalem.

He is survived by his widow, Feiga, who — unusually — was allowed to recite prayers at the cemetery at his funeral. The heir to the title has not yet been named.

On Saturday, Aug. 18, the day before his death, Rabbi Teitelbaum was taken to his synagogue at Kiryas Yoel, where he recited prayers.

"NEW YORK TIMES"

Satmar Hasidim Lose Their Leader

What can a pious Jew compare, without blasphemy, to the Holocaust? Last week, members of the Satmar sect of Hasidic Judaism, about 45,000 of whom live in the Williamsburg district of Brooklyn, were drawing just that analogy with the death at 93 of Rabbi Joel Teitelbaum, their spiritual leader. Rabbi Teitelbaum, known as the Satmarer Rebbe, had no children and left no directions for his succession. For the Satmar Hasidim there was, quite literally, no one like him, and his followers were simply hoping that God would, somehow, provide.

Rabbi Teitelbaum was also the leader of Jerusalem's Neturei Karta sect, who reject modern Israel and maintain that only the Messiah can found a Jewish state. A crowd estimated at 100,000, some of whom had rushed from Europe and Israel, appeared for his funeral at the Kiryas Joel community he had founded in Monroe, N. Y.

Like other Hasidim, the Satmar community is spiritually descended from the followers of Israel ben Eliezer, known as the Baal Shem-Tov ("Master of the Holy Name"), an 18th-century Polish rabbi who led a mystical revolt against what he saw as the legalistic Jewish orthodoxy of his time. In recent years they have sometimes quarreled with other Hasidim, notably when the Lubavitcher group of Crown Heights sought to proselytize other Jews while the Satmarer chose to remain isolated.

"INTERNOUNTAIN JEWISH NEWS"

Satmar Rebbe

A mighty cedar has fallen, and world Jewry mourns.

The Satmar Rebbe, Rabbi Joel Teitelbaum, of blessed memory, was widely known, as your obituary pointed out, for his militant stance against an anti-Torah, secular government in the State of Israel, but much is omitted by noting only this single aspect of a great personality.

The Satmar Rebbe, an outstanding Torah scholar, suffered the loss of his entire family, and a majority of his followers, in the Churban of Europe. Despite his personal grief, and poor health, he gathered the survivors of his decimated community, and with unlimited faith in the Al-Mighty, he rebuilt the remnants of Satmar into a thriving and self-sufficient congregation which doubles its population every five years. The Satmar Rebbe supervised every community activity, building war-torn families anew, and instilling in all Jews wide admiration for his compassionate and capable leadership.

During the turmoil of the 60's, the Satmar community took in many drifting young people into its homes and hearts, arranging for them to get apartments, and hold jobs, and they rebuilt these confused and directionless lives into confident, Torah-oriented people. This the Satmar families did by following the example of their Rebbe, quietly, and without resorting to press releases.

The Satmar Rebbe was a paragon of humility and kindliness within his community, but a leonine fighter against those who would trample on the Torah.

We are all diminished by his loss, not only the 100,000 followers who escorted him to his burial place, but all of us have lost a great warrior for Torah and a model for virtuous, uncompromising Torah life.

Y'he Zichro Baruch. May his memory be a blessing for us.

Name withheld upon request

Continued

going along a particular path that would have kept a descendant of theirs, three generations later, from becoming a political radical or a drug addict. The chassidic community throughout the world has the lowest rate of crime, infidelity, drugs, immorality, drunkenness and political deviationism of any individual group, and this was no accident.

Property values for all peoples in and near chassidic neighborhoods in Boston, New York and elsewhere are high, because the chassidic life style personifies both safety and cleanliness. Like the Amish, who resemble them in both manner of dress and virtually zero crime rate, the chassidim tend to also have a major affect on other communities who live in close proximity to them, creating a well-followed example in quality of living standards, and serving as role models for individual behavioral expectation levels. Police blotters are virtually devoid of chassidic Jews, because they are too busy going through exemplary lives as human beings to cause difficulties for outsiders.

Although American statutes permit a person to declare legal bankruptcy, the Satmarer Rav insisted that none of his followers resort to what he viewed as this unethical device to defraud others.

In the long tradition of Jews becoming model citizens in any country in which they live, as well as a nation's most loyal and law-abiding inhabitants, the Satmarer Rav was the latest and greatest leader and guide.

According to Boston's own internationally known chassidic rebbe, Grand Rabbi Levi I. Horowitz, "a chassidic Jew is one who picks out his own rebbe and follows him, no matter what." More Jews chose to follow the Satmarer Rav than anyone else, and even those who did not count themselves amongst his direct disciples acknowledged his unequaled advocacy of an anti-secular approach to Jewish living, while simultaneously achieving a parallel reputation for acts of charity and kindness.

None of the hundreds of chassidic rebbes in the world today fulfilled this role to the degree attained by the Satmarer Rav. The hundreds of thousands of individuals who saw him during the course of his life attest that he had both the face and character of an angel and developed within others in a matter of seconds a belief that he could lead them to an appropriate solution to their problems.

Because of the major influence he had on so many tens of thousands of Jews, he was sought out by VIPs in the secular political field, such as Vice President Hubert H. Humphrey, who, while campaigning for the presidency in 1968, was known to have stopped by the Satmarer Rav's Brooklyn home to solicit his support. New York's Governor Hugh Carey sent a personal representative to the Satmarer Rav's funeral, where he noted that Carey had referred to the deceased as "a great inspiration and guide to me in the difficult times when decisions had to be made."

When Jews the world over heard of the Satmarer Rav's passing, they went into shock and mourning. That 100,000 attended his funeral within a few hours of his death is a remarkable occurrence in its own right. That 100,000 persons would gather in one place in America for anyone's funeral is worthy of note, not only in New York, but in Boston and Baltimore and Birmingham as well.

But true to the nature of his calling, the Satmarer Rav may have affected the people of Boston and all of America in ways that they, themselves, may not be able to fully recognize and appreciate for generations to come.

Ira Axelrod is vice president for public relations and finance for Bay State Resources and writes a weekly column for the World Jewish Tribune in New York.

"WORLD JEWISH TRIBUNE"

Hundreds Of Chasidim Arrive From All over The World

The sad news of the Rebbe's passing spread like wild fire. No sooner did the news reach thousands of bereaved Chasidim here, when those abroad took immediately to the airports, in London, Tel Aviv, Brussels, San Paulo and other places, in a futile effort to make it in time at least before interment. Or, as others said, to be able to at least weep together with the flock of mourners.

Many did get to Kiryas Joel barely a few minutes after the last shovels rounded the mound on the new and only grave in the just newly designated cemetery. Some ofthem immediately sat down near the resting place of the holy body and, notwithstanding their ordeal and 10 hour or more flying, joined the "minyan" of honor-guards, or "Shemirah", who are expected to continously stand watch round the clock for the duration of "Shivah." Others went to the Shul, removed their shoes, sat down on the floor and sobbed uncontrolably, as children would over the body of their deceased father.

Most of those who came left everything, taking the first class seats, the only ones available, only to use the plush carpeted area to rest their aching heads and to wipe away their free flowing tears. Many fellow passengers when upon being explained the reason for the sorrow, quickly left their own seats in deference to the grieving mourners.

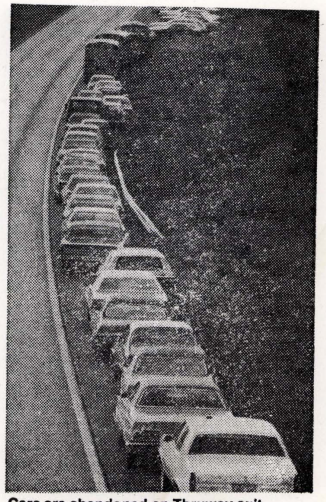

Cars are abandoned on Thruway exit.

"BOSTON HERALD"

The passing of the Satmarer Rav

By IRA AXELROD

Within the Jewish religion, there is no such thing as one central spiritual leader, as there is within Catholicism, for example, which is why the passing of the Satmarer Rav a few days ago attracted scant notice in the newspapers and on the airwaves.

Sure, there was a local obituary headline announcing that 100,000 of his followers attended his funeral in upstate New York, but the event also failed to have a larger impact because outside of the Jewish world, so few individuals had even heard of him, nor knew who he was or what he did.

And yet, he profoundly affected the direction of more lives than probably any other Jew in the last half century.

A secular Jew, in science or in politics or in entertainment, such as an Einstein, a Kissinger, or a Jolson, was known by everyone, but seriously touched the lives of few. A heart-rending chorus of "Mammy" may invigorate us for a moment or two, but it has made no lasting contribution to the course of anyone's life.

On the contrary, the Satmarer Rav, whose full name and title was Grand Rabbi Yoel Teitelbaum, maximized his considerable talents as a single individual to leave an indelible imprint upon the 93 years during which he lived.

He was born in the Transylvanian city of Sigit, where his father was the spiritual leader of the local chassidic dynasty. By the frequently-invoked custom of primogeniture, the Satmarer Rav's older brother succeeded their father in the position of "Sigiter Rav." So it was purely by dint of his own scholarship and saintliness that he received the call, while still a young man, to assume increasingly more important pulpits in Hungary and Romania, until he came to the small village of Satu Mare (Satmar) more than 40 years ago.

That was the base from which he founded what was to become the world's largest chassidic sect and "yeshiva" (Jewish parochial school) movement. In the ensuing 10 years, illness and the holocaust robbed him of most of both his own family and his large following — he, himself, was saved from Bergen-Belsen — but he emigrated to the United States and rebuilt everything greater than before.

Like any chassidic leader, his function was more than just to answer questions of religious law and officiate at services. The traditional chassidic leader is a guidance counselor in all areas of life, aiding (and sometimes prodding) an individual in the fields of marriage, family life, education, employment and moral character, as well as the never-ending process of uplifting one's spiritual level and intensifying his or her familiarity with the requirements of oft-times complicated Jewish law.

A word from him might have prevented a man or a woman from

"MONTREAL STAR"

NYC Hasidic leader had 150,000 followers

MONROE, N.Y. (AP) — About 100,000 members of the Satmar Hasidic sect attended the funeral of spiritual leader Rabbi Joel Teitelbaum.

Mr. Teitelbaum, 92, died of a heart attack yesterday in New York City.

He was the spiritual leader of the Satmar sect in Brooklyn's Williamsburgh section and of the Neturei Karta sect in Jerusalem.

Mr. Teitelbaum was said to have had 150,000 followers. He maintained residences in Williamsburgh and in Monroe, where he established the Kiryas Joel community.

State police, who provided the crowd estimates, said sect members arrived for the funeral by bus and car.

The funeral was held in the Kiryas Joel community synagogue, which seats 7,000 to 10,000 persons. He said speakers were set up outside the temple so others would be able to hear the service.

Dr. Jeffrey Sacks, representing Gov. Hugh Carey at the funeral, said the governor has sent a telegram expressing his regrets at the rabbi's death and describing Mr. Teitelbaum as "a great inspiration and guide to me in the difficult times when decisions had to be made."

The Satmar and Neturei Karta are among the strictest Hasidic sects. Neither accepts the existence of the state of Israel and both condemn Zionism. The Hasidic groups comprise the most orthodox Jewish groups.

JEWISH LEDGER
(HARTFORD, CONNECTICUT)

Rabbi Teitelbaum Dies; Led Satmar Hasidic Movement

NEW YORK (JTA) — Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar Hasidic movement, died Aug. 19 at the age of 93 of a heart attack at Mount Sinai Hospital in Manhattan. He was buried in a private cemetery on the grounds of Kiryas Joel, the 340-acre village he helped establish in Monroe in upstate New York.

More than 100,000 followers from all over the world gathered in Monroe to pay their last respects to the rabbi who had led the Satmar Hasidim in Brooklyn's Williamsburg section and the Naturei Karta in Jerusalem.

Teitelbaum, who was an opponent of Zionism and the State of Israel, maintaining that only the Messiah could create a Jewish State, was born in Sigut, Rumania. He founded the Satmar yeshiva movement in nearby Satu Mare in 1906. At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidic movement in Hungary and remained its leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in the Bergen-Belsen concentration camp. He escaped several times and eventually went to Israel, where he became the chief rabbi of the Satmar Hasidim there.

"CHICAGO JEWISH POST & OPINION"

Death Of Satmar Rebbe And A Successor

BY RABBI SAMUEL SILVER

The world of Satmar is in mourning over the death of their rebbe, Joel Teitelbaum, who succumbed at the age of 93 and attracted 100,000 mourners from all over the world to his funeral in a suburb of Monroe, N.Y. after him, Kiryat Yoel. The funeral, we learn from the Algemeiner Journal, lasted more than five hours. Among the eulogists was a nephew of the Satmarer, Rabbi Moshe Teitelbaum, who hurriedly flew from Los Angeles by plane and from the New York airport by a rented helicopter.

The Satmarer, once widowed and then remarried, left no sons; a daughter by his first marriage, died early. Hence there is no dynastic heir; the scuttlebut is that his nepnew will succeed him.

SATMAR'S NAME derives from a Rumanian town named Saint Mary. Followers of St. Mary could have not been more opposed to Zionism than Teitelbaum, who preached that Zionism was not only a sin but the cause of the holocaust.

The Satmarer was an inmate of Bergen-Belsen and was released through the intervention of that Kastner, whose role in the days of Hitler, is still cloudy. He spent a year in Israel and then came to Brooklyn where he built up one of the followings of any Chasidic rebbe. His opposition to Zionism was virulant; in Israel he forced the government to cover up the word, Israel, on trains, and he paid out money to people not to vote in the elections.

His followers often clashed physically with the disciples of Lubavitch. Despite that, the Journal, edited by a Lubavitcher, Gershon Jacobson, front-paged his demise and ran banner headlines about it in the inside page. Jacobson discloses that there is a rift between the Neturai Karta, the Israeli contingent of the Satmarers, and the American wing. Whether they can agree on a successor is, of the time of the Journal story, unclear.

THE WASHINGTON POST

Rabbi Joel Teitelbaum, 92, Hasidic Leader of Brooklyn's Satmar Sect

MONROE, N.Y. (AP)—Rabbi Joel Teitelbaum, 92, the leader of an ultra-Orthododox Jewish sect that opposes the state of Israel, died of a heart attack early Sunday at New York City's Mount Sinai Hospital.

Rabbi Teitelbaum, who was said to have had 150,000 followers, was the spiritual leader of the Satmar sect in Brooklyn's Williamsburg section, and of the Neturei Karta sect in Jerusalem.

The Hasidic sects condemn Zionism and do not accept the existence of the state of Israel, contending the Jews will be returned to the promised land only when the Messiah comes.

Rabbi Teitelbaum was born Jan. 13, 1887, in Sigut, Rumania. At age 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in German concentration camps.

After escaping, he went to Israel, where he became chief rabbi of the Orthodox Jewish movement. Shortly after the war he came to Brooklyn, where he maintained a home as well as the Kiryas-Joel settlement,, consisting of 400 families in two-story dwellings.

He is survived by his wife. Fiega.

The San Diego Union

Jewish Leader Teitelbaum Dies

NEW YORK (UPI) — Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar sect of the Hasidic Jewish movement, died yesterday at Mount Sinai Hospital. He was 93.

A family spokesman said yesterday that an estimated 50,000 people, mostly Hasidim, crowded into the tiny upstate New York village of Kiryas Joel, which Teitelbaum founded, to listen to the funeral service broadcast over a public address system.

The spokesman said Teitelbaum died at 12:30 a.m. The cause of death was believed to be cardiac arrest.

Teitelbaum was born in Sigut, Romania, and became grand rabbi of Satmar, a village in Hungary, until World War II. He then emigrated to Israel, where he served briefly as chief rabbi.

He then moved to the United States, where he led the growing Satmar Hasidic movement in New York's Williamsburg section.

The sect, whose members wear traditional clothing and beards — or, in the case of women, wigs — is known for its conservative philosophy. It has founded the largest Yeshiva school system in the world, and has, under Teitelbaum, become the largest sect in the Hasidic movement.

Teitelbaum spent the last years of his life in the town of Monroe, N.Y., where he founded Kiryas Joel, an incorporated village with about 2,000 residents, almost all of them members of the Satmar sect.

He is survived by his wife, Feiga.

"DAILY NEWS"

Hasidics bury beloved rabbi

About 100,000 members of the Satmar Hasidic sect crowded into the small upstate town of Monroe for the funeral of their spiritual leader, Rabbi Joel Teitelbaum, who died yesterday morning. The Satmars are one of the world's largest sects of Hasidic Jews and have a heavy concentration of followers in the Williamsburg section of Brooklyn. The Satmars are opposed to most aspects of modern life, including military service, voting, movies and TV and gatherings of men and women together. As word of Rabbi Teitelbaum's death spread around the world, thousands of the faithful made hasty travel plans and late in the afternoon began streaming through Kennedy Airport for Kiryas Joel, the Satmars' 340-acre village in Monroe where the funeral was held. The mourners made the 50-mile trip in buses, cars, taxis and rented helicopters. The traffic jam reminded one onlooker of the Woodstock festival 10 years ago. Many of the mourners abandoned their vehicles along the Thruway and walked several miles to the village. As the sun set, 20 rabbis, from as far away as London, Belgium and Jerusalem, offered prayers. The rabbi's body was the first to be buried in the nearby cemetery he helped found.

Bill Stahl Jr./Daily News

Mourners pour from Yevtev Lev synagogue in Kiryas Joel to make their way to the burial site after services Sunday for Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmar Hasidic sect and founder of the village. The rabbi died early Sunday morning.

Record photos by Dann Perszyk

An elderly man is given oxygen after experiencing difficulty breathing as he headed for the burial site with the crowd.

Young Hasidic boys peer through the crowd outside the synagogue.

Rabbi Joel Teitelbaum, founder of Kiryas Joel

New York Times News Service

NEW YORK — Rabbi Joel Teitelbaum, the spiritual leader of the Satmar Hasidic sect, died of a heart attack Sunday at Mount Sinai Hospital in Manhattan.

He was 93 years old and lived in the Village of Kiryas Joel, which he founded, in the Town of Monroe.

Rabbi Teitelbaum led the ultra-Orthodox Satmar sect in Brooklyn's Williamsburg section and was said to have 150,000 followers.

One hundred thousand persons gathered for his funeral service and burial Sunday afternoon in Kiryas Joel, state police said. Those bound for the service created a massive traffic jam along Route 17.

Dr. Jeffrey Sacks, representing Gov. Hugh L. Carey at the funeral, said the governor had described the rabbi in a telegram of condolence as "a great inspiration and guide to me in the difficult times when decisions had to be made."

Rabbi Teitelbaum was a consistent opponent of the state of Israel since its founding in 1948, maintaining only the Messiah could create a Jewish state and that the government committed sacrilege by such practices as permitting women to serve in the military.

He also opposed Israeli citizens' taking part in elections. In 1955, he offered food to any Israeli who refused to vote in his country's elections, and, in 1959, he urged his followers in Israel to turn over their identity cards and therefore lose their voting eligibility.

Rabbi Edgar Gluck, a Satmar rabbi, said Rabbi Teitelbaum was born Jan. 13, 1887, in Sigut, Romania. He founded the Satmar yeshiva movement in the village of Satu Mare in what is now Romania in 1906.

At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in German concentration camps.

He escaped several times, eventually going to Israel, where he became chief rabbi of the Orthodox Jewish movement there.

He moved to Brooklyn in 1946 and rallied his followers from around the world. His congregation, Yetev Lev, numbered 1,500 families.

In a quest for a self-sufficient community in the suburbs, Rabbi Teitelbaum attempted to create a colony for his congregation in Mount Olive Township in New Jersey in 1962, but he was unable to obtain zoning permission.

The attempts of his congregation to establish Kiryas Joel, about an hour from New York City, encountered some opposition and legal problems over whether the property was being used for multi-family dwellings rather than single-family homes. The controversy was resolved in 1976 by town officials agreeing to permit the community of Hasidic Jews to incorporate as a self-governing village on a 340-acre site. The sect had hoped to incorporate a village on a 450-acre site.

The rabbi was sought after by politicians. In 1968, Vice President Hubert Humphrey called upon the rabbi at his home at 500 Bedford Ave. in Brooklyn, where several thousand persons, many in the traditional black hats and black coats of Hasidic Jews, waited behind police barriers. Humphrey was campaigning and meeting with Jewish leaders then concerned about tension between some black militants and the Jewish community.

Last March, Rabbi Teitelbaum appeared at a rally at the Felt Forum at Madison Square Garden attended by 5,000 persons to protest a road project in Jerusalem they considered an interference with observance of the Sabbath.

He was president of the Central Rabbinical Congress of the United States and Canada, which had organized the protest and a march by about 220 Hasidic rabbis to the Israeli consulate following the rally. The congress says it represents more than 250,000 Jews.

Rabbi Teitelbaum is survived by his wife, Feiga.

... successor for rabbi will be named

(Continued from page 5)

As a result, he held services in the Town of Monroe, where he was living, instead of Williamsburg, where most of the Satmar still reside. Those who could traveled from Williamsburg for the services or attended services in their own neighborhood.

"Sometimes, recently, the rabbi was at the brink (of death)," the source said. "He was not a youngster. We didn't expect him to come back several times. He had a stroke 11½ years ago."

The opening of the Satmar community in the Village of Kiryas Joel was not considered by the Satmar as a crowning achievement of Teitelbaum's life; in their view, it was too material a thing to be of much moment in the life of a man so holy.

According to the source, the rabbi sought out the development in the Town of Monroe to give his people "a haven" from the "moral filth" surrounding the Satmar in Brooklyn.

"We were not persecuted in New York City. We were not looking to escape persecution there," the source went on. "The rabbi was looking for a place where the people could live as a community the way they did in Europe" in the shtetls, or Jewish villages.

"The Satmar," the source said, "have found happiness in Monroe. Most of the people are very happy here."

The exact number of Satmar living in Kiryas Joel is not known. But there are hundreds of families, and, according to the source, the hope is to expand still further. There has been talk of Satmar now living in Montreal relocating in Orange County, in or near the existing Satmar community.

Hasidic sect founder buried in Orange

By JEFF STOREY
and KAREN SINGER

KIRYAS JOEL — It appeared first as a brown speck in a black sea. Then, as it acquired definition, it became a brown box — a coffin — borne slowly through thousands of black-coated men.

Somebody draped a black cloth over the box, and it was difficult to distinguish the coffin from the Orthodox Jews ranged on the stairs of the synagogue, Yetev Lev, in the Hasidic Village of Kiryas Joel.

They carried 93-year-old Rabbi Joel Teitelbaum toward a freshly dug grave, and men fought to touch the coffin and women wailed. A crowd estimated to be as large as 100,000 lapped around firetrucks and ambulances parked in the street, moving toward the graveside along Schunnemunk Road. The men followed the coffin to the grave. The women waited on the porches of their neatly kept suburban homes.

The cemetery would have to be consecrated before the coffin was borne seven times around the grave.

Several years ago, Teitelbaum founded the Monroe development as a refuge for members of Brooklyn's Satmar Hasidic sect, of which he was the spiritual leader. The sect built a synagogue, incorporated a village and began to educate its children in the village of about 3,000 residents. Now the village had one of the final requirements for a community: a cemetery.

Teitelbaum died about 12:30 a.m. Sunday morning in New York City's Mount Sinai Hospital after being stricken about 8 p.m. Saturday at his Kiryas Joel home. Cause of death was reported as both cardiac arrest and pulmonary edema.

Members of the sect said that their "rebbe's" death came as a surprise. Teitelbaum had suffered a stroke about 11 years ago and underwent a hernia operation several years ago. But sect members said he had not been ill recently.

baum, founder and leader of the Satmar sect of Hasidic Judaism.

Teitelbaum, who was born in what is now Romania, was the chief rabbi of about 150,000 Orthodox Jews worldwide, and many attended his funeral Sunday. Many of his followers were present Sunday, but many members of other Jewish groups also journeyed to Monroe to honor and grieve for Teitelbaum.

"He's the last from the old generation," one man said. "There's no more like him. He represented Judaism."

Mourners flocked to Monroe from Brooklyn, Rockland County and Canada. A group of Israeli dignataries chartered a Concorde but stopped in Amsterdam. Many bungalow colonies emptied in Sullivan County.

One New York City resident, who identified himself only as Fischer, said "all the camps are coming." Fischer said that the residents of his Catstills camp were shocked by the news of the rabbi's death. "People were crying like babies ... the rabbi had respect like the president of the United States."

State police at Middletown estimated the crowd at about 50,000, but the Sheriff's Department and other sources said the figure was closer to 100,000, making the funeral perhaps the largest gathering in the history of Orange County.

The congestion was mainly on side roads. State police monitored the situation from a helicopter.

State police said they were expecting heavy Thruway traffic.

In keeping with Jewish tradition, the funeral was scheduled as soon as possible after the death. The simple services started at about 3:30 p.m., even though the rabbi's nephew and possible successor Moishe had not returned from a visit to Los Angeles. He arrived at about 6:30 p.m., and soon after the crowd began pouring from the building.

Earlier in the day, Teitelbaum's colleagues took turns eulogizing him, recalling his interpretations of the Torah, the basic Jewish law. "We have lost our crown," one cried in Yiddish. Bobbing back and forth on their feet, bearded Hasidic Jews cried unashamedly.

About 13,000 men stood in the synagogue under several crystal chandeliers, while other mourners listened to the eulogies through loudspeakers.

The Satmar have not always had easy relationships with the residents of Monroe. Their village was incorporated to allow the Orthodox Jews to override town zoning laws; there is evidence of construction under way throughout the village.

"The rabbi was very crazy to have his own town," said one mourner, meaning that the rabbi was eager to leave the city. He added that "New York is a jail."

Mourners started arriving in the village as early as 9 a.m. Throughout the day, a pumper from the Mombasha Fire Co. was stationed opposite the synagogue entrance. As the rabbi's cortege passed — it took 25 minutes — small boys hung from its side, while firemen administered oxygen to an elderly man.

Local ambulance corps were stationed in and around the village Sunday — Monroe, Blooming Grove, Tuxedo and Woodbury, Warwick, Chester, New Windsor, Goshen and the Hudson Valley Ambulance Service. An emergency detachment manned by orthodox Jews also was on hand. Eulogies were punctuated by frequent calls of the detachment's name — "Hatzoloh" — passed from one end of the vast crowd to the other.

There were numerous cases of heat prostration in the sunny, 80-degree weather and one doctor treated several cases of hysteria.

"They're dropping like flies," said one ambulance technician.

Two persons were taken to Arden Hill Hospital in Goshen as suspected cardiac cases, but were treated and released.

Ambulance personnel were notified of the funeral early Sunday morning. Ambulance corps member Andrew Hall was told to expect up to 100,000 persons.

"We have a little Woodstock here," Hall said.

Hall, who coordinated the emergency-vehicle operation, said about 50 persons were treated at the scene for fainting, 15 to 20 persons were treated for bee stings, about the same number for cuts and bruises, about a dozen for possible sprains and two for epileptic seizures.

It was Hall who requested part of the county's disaster plan be put into effect, in this case a special communications procedure.

Some technicians worried that there were not enough rigs present to handle an emergency, but the burial went fairly smoothly.

Dozens of cars were parked along area roads, and traffic moved slowly to the village, where about 15-20 employees of the Hudson Valley Security Patrol directed cars. Cars were abandoned along Route 17, about a mile from the synagogue. Late Sunday night, state police said that eastbound traffic, normally heavy on a Sunday in August, was backed up almost to the Chester exit. Westbound traffic was slowed by cars parked on the road's shoulder.

The rabbi's audiences typically drew large crowds, and the village has accommodated as many as 15,000 visitors on Jewish holidays. However, security personnel said that the Sunday throngs were unprecedented.

There was at least one complaint from a local resident that state police had allowed parked cars to block his driveway. Meanwhile, one trooper said that police had called the 3-11 p.m. shift an hour early and moved to beef up traffic patrols.

Sect members were uncertain Sunday who would take over Teitelbaum's position. Many called his nephew the logical choice, but Teitelbaum left a will, and that could change the situation. Also, his widow apparently will have a lot of influence on the succession question.

"There'll be a lot of politics," one mourner said.

Sect hoped rabbi would see Messiah

By BILL LOWRY
Staff Writer

MONROE — The Satmar had hoped the Messiah would come during the lifetime of Rabbi Joel Teitelbaum, who died Sunday at the age of 93.

It was a hope, not a belief, of the strictly orthodox Hasidic sect, and a successor will be chosen to replace Teitelbaum.

But the hope that the rabbi would live to see the Messiah was deeply ingrained; the Satmar feel the coming of the Messiah is imminent.

The hope apparently was based on the depth of the feeling for the rabbi, who founded the Satmar community in Williamsburg after World War II and then, in 1974, led them into the green hills of the Town of Monroe.

"We didn't really believe that the Messiah would come during the rabbi's lifetime," a Satmar source said Sunday night after the rabbi's funeral. "We hoped it would be that way."

How did this source know the Messiah had not, indeed, arrived?

"There's so much involved in an answer to that question," the source said. "But we all probably would know if he had."

The Hasidim are members of a sect of fundamentalists that developed around 200 B.C. When the Jews were driven into exile, the Hasidim lost their identity and did not reappear until the early 18th Century, when moderm Hasidism was born.

Hasidic theology is based on man's quest for a nearness to God in ecstasy through fervent prayer. The Satmar are just one sect within the Hasidic movement; the sect reportedly has about 150,000 members around the world, all of whom recognized Teitelbaum as their leader.

Since Teitelbaum had no children, the source said the choice of his successor probably will take longer thanusual. No names of possible successors were disclosed.

"It will be someone in the rabbinical family; someone steeped in learning," said the source. "It could be a nephew of the rabbi; someone in his family."

The source explained the rabbi's own wishes regarding his successor may be contained in his will or may have been related orally to those close to him in the Satmar leadership.

Teitelbaum reportedly had been ailing recently. The source said he was not able to walk without help.

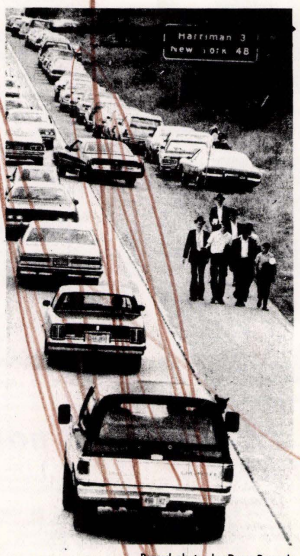

Record photos by Dann Perszyk

People walk along Route 17 toward the Village of Kiryas Joel. Traffic was hindered by the many cars parked along the roadway.

"B'NAI B'RITH MESSENGER"

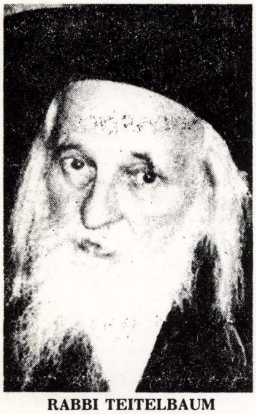

RABBI TEITELBAUM
— Mourned By Hassidim

Satmar Rebbe, Teitelbaum, Passes In N.Y.

By RABBI YALE BUTLER

The Satmar Rebbe, Rabbi Joel Teitelbaum, died of a heart attack in New York City on Sunday, Aug. 19, at the age of 92.

Rabbi Teitelbaum, spiritual leader of the ultra-Orthodox Satmar Hassidic sect based in New York and the Neturei Karta sect based in Jerusalem's Meah Shearim section was said to have 150,000 followers worldwide.

HE WAS born in 1887 in Sigut, Rumania, and at 17 succeeded his father as leader of the Satmar Hassidim, a movement centered in Hungary. With the outbreak of World War II, he was sent to a nazi concentration camp. He escaped and was recaptured several times eventually fleeing to Israel before the state was founded. He steadfastly maintained the opinion that the establishment of Israel as a state in 1948 was a violation of God's will.

In 1947, he moved to New York where he established his world headquarters in the Hassidic triangle of Williamsburg which is shared largely with Hispanics.

SATMAR YESHIVAS educate more than 10,000 elementary level children and Satmar Organization sponsors dental and health clinics for Yiddish-speaking patients.

Recently the United Jewish Organizations of Williamsburg lost an appeal in the U.S. Supreme Court against the reapportionment in early 1970 of their community into two New York State Assembly and Senate districts which had the effect of diminishing their influence in state government.

THEY ARE still powerful and those who take their support for granted find a solid bloc who mobilize their support voting the other side. *New York Magazine*, in an article this year, listed the Satmar Rebbe as one of the ten most powerful rabbis in America.

The funeral held in Monroe, N.Y. was attended by over 100,000 according to New York State police estimates. Local Rabbis H. Halberstam and A.J. Low, relatives, attended the funeral and shiva. The Siguter Rebbe, a close friend of the Satmar, was in Los Angeles attending the Halberstam-Steinwurzel wedding. The furneral was postponed until he arrived.

"DAILY NEWS"

100,000 followers at upstate funeral for leader of Jewish sect

BY MARTIN GOTTLIEB and JOAN NASSIVERA

Nearly 100,000 followers from all over the world gathered late yesterday in Monroe, N.Y., for the funeral of Rabbi Joel Teitelbaum, spiritual leader of the Satmars—one of the world's largest sects of Hasidic Jews.

Rabbi Teitelbaum was 93, when he died of a massive heart attack earlier yesterday in Mount Sinai Hospital. He was buried in a private cemetery on the grounds of Kiryas Joel, the 340-acre village the rabbi helped establish in Monroe.

As the sun set on Kiryas Joel last evening, 20 rabbis who came from as far away as London, Belgium and Jerusalem offered prayers.

After the service at Khal Yetev Lev, the village's community center, Rabbi Teitelbaum's followers carried his coffin to the nearby cemetery he helped found. His is the first body to rest there.

"The most honest man"

"Orthodox Jewry has lost the most honest man, the most precious thing they have. No one in the world can take his place," Brigitte Markowitz, a mourner from Borough Park, said quietly.

Earlier yesterday, as word of the death spread through Brooklyn, where the rabbi reportedly had 150,000 followers, caravans of buses, cars and taxis formed for the 50-mile journey to Monroe. By late afternoon, Hasidic Jews from Europe and Israel were arriving at Kennedy Airport. Many chartered helicopters in order to arrive at the village before sundown when, according to Jewish law, the rabbi had to be buried.

It was a trek they made without complaint for Rabbi Teitelbaum was, in the words of mourner Martin Lovinger of Brooklyn, "the greatest rabbi we knew. He helped thousands in every way."

Nothing was too trivial

Lovinger said that Rabbi Teitelbaum went far beyond ministering to his followers' spiritual needs. "None of our questions, problems or complaints, religious or secular, was too trivial to command his attention," Lovinger said.

Until his health began to fail in 1976, the rabbi met personally with as many as 100 or more followers a day.

Born in Hungary, Rabbi Teitelbaum served as rabbi, and later as "rebbe," or spiritual leader, of the Hasidic community in the Hungarian village of Satmar until World War II. During the war he was imprisoned in the Bergen-Belson concentration camp. He later settled in Williamsburg where he led the growing Satmar Hasidic sect.

The sect — whose members wear the traditional clothes, beards and, in the case of women, wigs of the Orthodox Jews — is known for its conservative philosophy.

Known for their intense anti-Zionism and aversion to proselytizing, the Satmars —

Observers in the Hasidic community anticipated a heated battle over who the next Satmar rebbe would be, since Teitelbaum left no immediate survivors other than his wife, Feiga. His three daughters died before him without bearing children. Among several nephews is one — known as the "Seigette rebbe," after another Hungarian town — with whom Teitelbaum was said to have been close.

THE NEW YORK TIMES, MONDAY, AUGUST 20, 1979

Rabbi Joel Teitelbaum Dies at 93; Leader of the Satmar Hasidic Sect

Rabbi Joel Teitelbaum, the spiritual leader of the Satmar Hasidic sect, died of a heart attack yesterday at Mount Sinai Hospital in Manhattan.

He was 93 years old and lived in the Kiryas Joel community he founded in Monroe, N.Y., in Orange County.

Rabbi Teitelbaum led two ultra-Orthodox groups, the Satmar sect in Brooklyn's Williamsburg section and the Neturei Karta sect in Jerusalem and was said to have 150,000 followers.

One hundred thousand people gathered for his funeral service and burial yesterday afternoon in Kiryas Joel, the state police said. Those bound for the service created a massive traffic jam along Route 17 in Orange County.

Dr. Jeffrey Sacks, representing Governor Carey at the funeral, said the Governor had described the rabbi in a telegram of condolence as "a great inspiration and guide to me in the difficult times when decisions had to be made."

Rabbi Joel Teitelbaum

Opposed State of Israel

Rabbi Teitelbaum was a consistent opponent of the State of Israel since its founding in 1948, maintaining that only the Messiah could create a Jewish state and that the Government committed sacrilege by such practices as permitting women to serve in the military.

He also opposed Israeli citizens' taking part in elections. In 1955, he offered food to any Israeli who refused to vote in his country's elections, and, in 1959, he urged his followers in Israel to turn over their identity cards and therefore lose their voting eligibility.

Rabbi Edgar Gluck, a Satmar rabbi, said Rabbi Teitelbaum was born Jan. 13, 1887, in Sigut, Rumania. He founded the Satmar yeshiva movement in the village of Satu Mare in Rumania in 1906.

At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in German concentration camps.

He escaped several times, eventually going to Israel — where he became chief rabbi of the Orthodox Jewish movement there.

Moved to Brooklyn in 1946

He moved to Brooklyn in 1946 and rallied his followers from around the world. His congregation, Yetev Lev, numbered 1,500 families.

In a quest for a self-sufficient community in the suburbs, Rabbi Teitelbaum attempted to create a colony for his congregation in Mount Olive Township in New Jersey in 1962, but was unable to obtain zoning permission.

The attempts of his congregation to establish Kiryas Joel, about an hour from New York City, encountered some opposition and legal problems over whether the property was being used for multifamily dwellings rather than single-family homes. The controversy was resolved in 1976 by town officials agreeing to permit the community of Hasidic Jews to incorporate as a self-governing village on a 340-acre site. The sect had hoped to incorporate a village on a 450-acre site.

Rabbi Teitelbaum was sought after by politicians. In 1968, Vice President Hubert Humphrey called upon the rabbi at his home at 500 Bedford Avenue in Brooklyn, where several thousand people, many in the traditional black hats and black coats of Hasidic Jews, waited behind police barriers. Mr. Humphrey was campaigning and meeting with Jewish leaders then concerned about tension between some black militants and the Jewish community.

Last March, Rabbi Teitelbaum appeared at a rally at the Felt Forum at Madison Square Garden attended by 5,000 people to protest a road project in Jerusalem they considered an interference with observance of the Sabbath.

He was president of the Central Rabbinical Congress of the United States and Canada, which had organized the protest and a march by about 220 Hasidic rabbis to the Israeli Consulate following the rally. The congress says it represents more than 250,000 Jews.

Rabbi Teitelbaum is survived by his wife, Feiga.

"JERUSALEM POST"

Orthodox leaders to U.S. to pick Satmar heir

Heads of the Beit Din (rabbinical court) of Jerusalem's ultra-orthodox Eda Haredit are due to leave for the U.S. this week to discuss the succession to the leadership of the Satmar hassidim.

The former Satmar rebbe, Joel Teitelbaum, died in New York on Monday.

Rabbi Yitzhak Ya'acov Weiss, head of the Eda Haredit's Beit Din, is being supported by some ultra-orthodox circles here as Teitelbaum's spiritual heir. (Itim)

"STAR-LEDGER" Tuesday, August 21, 1979

100,000 attend rabbi's funeral

Star-Ledger Wire Services

MONROE, N.Y. — State Police here said 100,000 members of the Satmar Hasidic sect yesterday attended the funeral of spiritual leader Rabbi Joel Teitelbaum, who died several hours earlier in a New York City hospital.

Teitelbaum, 93, was buried on the grounds of the Kiryas Joel community he established here.

He was the spiritual guide of the Satmar sect in Brooklyn's Williamsburgh section, and of the Neturei Karta sect in Jerusalem. He maintained residences here and in Williamsburgh, and was said to have had 150,000 followers.

State Police said sect members arrived here by bus and car for the funeral, and the sudden burgeoning of traffic clogged local secondary roads.

"When something happens, evervone comes," said state trooper Greg Sitler.

The massing crowd was described as "very orderly" by Satmar Rabbi Edgar Gluck.

The funeral was held in the Kiryas Joel community synagogue, which seats 7,000 to 10,000 persons. Speakers were set up outside the temple so others could able to hear the service.

Dr. Jeffrey Sacks, representing Gov. Hugh L. Carey at the funeral, said the governor had sent a telegram expressing his regrets at the rabbi's death and describing Teitelbaum as "a great inspiration and guide to me in the difficult times when decisions had to be made."

The Satmar and Maturai Carta are among the strictest Hasidic sects. Neither accepts the existence of the State of Israel and both condemn Zionism. The Hasidic groups comprise the most Orthodox Jewish groups.

Gluck said Teitelbaum was born Jan. 13, 1887, in Sigut, Romania. At the age of 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in German concentration camps.

He escaped several times, eventually going to Israel — where he became chief rabbi of the Orthodox Jewish movement in Israel. Shortly after the war he came to Brooklyn and began "rebuilding the Satmar Hasidic movement in America."

Teitelbaum spent the last years of his life in Monroe, where he founded Kiryas Joel, an incorporated village with about 2,000 residents, almost all of them members of the Satmar Sect.

A family spokesman said Teitelbaum died at 12:30 a.m. in New York's Mt. Sinai Hospital. The cause of death was believed to be cardiac arrest.

He is survived by his widow, Fiega. The couple had no living children.

"NEW YORK POST"

They came by bus, by taxi, by plane . . . they came to say 100,000 goodbys to their sect leader, Rabbi Teitelbaum

A SEA OF black-garbed mourners, 100,000 strong, ushered the body of Rabbi Joel Teitelbaum to his grave in upstate Monroe late yesterday.

From Brooklyn, as soon as they learned of the death of their spiritual leader, members of the ultra-Orthodox Satmar sect of Hasidic Jews thronged to his funeral in cars, buses and cabs.

From Israel and every major European capital, other devotees flew to Kennedy Airport and chartered helicopters to reach the services before sundown.

Roads into the Catskill mountain town were clogged by the caravans and traffic was brought to a standstill for 15 miles, frustrating vacationers heading home.

Teitelbaum died of a heart attack early yesterday at Mount Sinai Hospital at the age of 93. Jewish law mandates a speedy funeral.

The rabbi led an estimated 150,000 followers in Brooklyn's Williamsburg section (the Satmar sect) and in Jerusalem (the Neturei Karta sect).

The two sects condemn Zionism and do not accept the existence of the state of Israel, claiming the Jews will be returned to the promised land only when the messiah comes.

The Satmar sect, whose members wear traditional clothes, beards, or, in the case of women, wigs, is known for its conservative philosophy which, for instance, bans the watching of television.

It boasts the largest Yeshiva school system in the world and, under Teitelbaum, has rivaled the Lubavitcher sect, centered in Brooklyn's Crown Heights, as the largest sect in the Hasidic movement.

Teitelbaum had homes in Williamsburg and Monroe, where he established the Kiryas-Joel community.

In the Khal Yetev Lev community center, loudspeakers were set up so that mourners who could not find seats in the sanctuary could hear the service.

As speaker after speaker eulogized the dead leader, members of the crowd chanted and wept.

Teitelbaum was born Jan. 13, 1887, in Sigut, Rumania. At age 17, he succeeded his father as chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary and remained their leader until the outbreak of World War II, when he was imprisoned in German concentration camps.

He escaped several times. Eventually, he went to Israel, where he became chief rabbi of the Orthodox Jewish movement. Shortly after the war he came to Brooklyn.

"RECORD"

Rabbi: Teitelbaum cannot be replaced

By JAMES McGARVEY
Monroe Bureau Chief

KIRYAS JOEL — The Satmar Hasidim Monday faced their first day in the last 76 years without Rabbi Joel Teitelbaum.

"There cannot be a replacement," said Rabbi Sender Deutsch, vice president of Yetev Lev, the Hasidic village's synagogue, of Teitelbaum.

The ultra-conservative Orthodox sect's chief rabbi was buried in the village's cemetery Sunday at a service attended by an estimated 100,000 persons.

"It's a tragic situation, but the village will prosper and go on," Deutsch said. "It was his dream."

Teitelbaum founded the Monroe community several years ago as a refuge for members of his movement, many of whom live in the Williamsburg section of Brooklyn.

Deutsch meant his remark that Teitlebaum cannot be replaced in the figurative sense. Whether a rabbi with sufficient prestige and authority to replace Teitelbaum as chief rabbi will emerge appears to be an open question.

If such a man fails to emerge, the sect, which has more than 150,000 followers worldwide, may break up into several communities, said one authority on the Hasidim.

"It is a very intense, emotional relationship between the leader and the followers," said Israel Rubin, professor of sociology at Cleveland State University and author of the book "Satmar: An Island in the City" and several articles on the Hasidim, which means "devoted followers".

In a Hasidic community, the rabbi's influence permeates all corners of life, spiritual and temporal, Rubin said.

The memory of Teitelbaum may impose a moratorium of a year or two before any decision is made on a successor to the rabbi, Rubin said. Once that period elapses, he said, either the sect will find a replacement acceptable to its members who can provide the cement for the movement that Teitelbaum did or it will break up into several communities, each with its own leader.

Several Kiryas Joel residents, however, took another view. "It's just firmly ensconsed," said one resident of the movement and added that the Satmar Hasidim and its institutions would survive the blow of Teitelbaum's death intact. The resident agreed that replacing the chief rabbi would be difficult.

"He was one of the only rabbis who had a strong link to the past," the resident said.

Teitelbaum came to the United States in 1946, rallying his followers from around the world to Brooklyn. He had become chief rabbi of the Satmar Hasidim in Hungary at 17, was imprisoned in German concentration camps during World War II, escaped several times and eventually went to Israel. There, he became chief rabbi of the Jewish Orthodox movement.

The rabbi's orthodoxy led him to oppose creation of the state of Israel. He maintained that only the Messiah could create a Jewish state and that the Israeli government committed sacrilege by such practices as permitting women to serve in the Army.

The headstone on Teitelbaum's grave will be unveiled this Sunday at a ceremony that several Satmar rabbis from Jerusalem, including chief Rabbi Jacob Weiss, are expected to attend.

Teitelbaum's following included congregations in Europe, South America, the United States, Canada, South America and Australia.

JEWISH WORLD ORPHANED BY PASSING OF SATMAR REBBE Z.T.L.

It all looks like a nightmare; people are still walking around in a daze and just can not as yet believe that in reality we have been orphaned. We have indeed lost what was most precious and most sacred to us all — our beloved Rebbe. He was our father, in more than just a spiritual way. This was the worst tragedy to strike the Jewish people since the Holocaust. For he was our consolation; a father to surviving orphans of Auschwitz, to a reborn generation of Torah-true Jews. He was our Shepherd, who stood guard that we shall not fail. But now he has left us orphaned.

On Sabbath, when the new Month of Elul was blessed and thus, it was hoped, the preparation for the new year would begin, the crowd that came to Kiryas Joel to be with the Satmar Rebbe was larger than usual on such occasions. The Rebbe, who despite his fragile health ever since he suffered a stroke 12 years ago, nevertheless led his scores of thousands of Hasidim in prayer and in chanting at the weekly Sabbath 'Tish,' tried very hard to 'daven' Sabbath morning 'Shachrith.' But his voice just failed him. However, his angelic face was as bright and as serene as ever, without a trace of a hint that the end was only hours away. He had an 'Aliyah' to the Torah, blessed the ushering in of the new month — and the thousands of Hasidim all prayed for a better month. A good beginning for the new year, ultimately taking us one step closer to the Redemption. But the cruel reality came and made our future bleak. Now we are shattered.

The sudden weakness and hoarseness of the Rebbe was no cause for alarm since it had come and gone in the past, but when the word was out that the Rebbe would not come into 'Sholosh Seudos' late afternoon, which normally always was the climax and high point of the Sabbath, the crowd took to reciting 'Tehilim' (Psalms), still rather calmly and with much hope, that this too shall pass. As the Sabbath was out the Rebbe was taken by ambulance to Mount Sinai hospital in Manhattan. There the doctors were quite hopeful and the Rebbe rested comfortably, though he breathed with oxygen and had a host of other aids attached to his holy body.

Through the night Hasidim throughout the world prayed for his recovery, but the Gates of Mercy in Heaven were shut and at 7:30 Sunday morning, 26 days in the month of Av — in which the destruction of both Temples took place — the sun in the horizon of Torah Jewry was eclipsed and the Satmar Rebbe, Grand Rabbi Joel Teitelbaum, Zechuso Yogen Oleinu returned his holy soul to its Creator. He was 93 years old, but to the very last moments of his life led his disciples in service to Al-mighty G-d.

At the funeral, Sunday afternoon in Kiyas Joel, the village the Rebbe founded in Monroe, Orange county, a crowd, estimated at between 100,000 to 200,000, openly weeped and cried over this irreplacable loss. With their torn lapels, to mark their mourning, the very young and the very old sobbed uncontrollably at times as they heard the eulogies by the Gabbayim of the Rebbe: Rabbi Joseph Ashkenazy and Rabbi Azriel Glick, both expressing their deepfelt personal sorrow and both calling upon all Satmar Hasidim to unite and friends of Satmar to help sustain further the Torah institutions and congregations the Rebbe, of Sainted Memory, had founded both here in the U.S., particularly his singular pride in the village of Kiryas Joel, and his many institutions in Israel, though he opposed its secular Statehood and government on religious grounds. The Rebbe's closest confidants also spoke of the Rebbe's wish to continue showing respect for the Rebbetzin, whose selfless devotion to the Rebbe and to all of his causes have become a legend.

The Mozsaver Rebbe, Rabbi Mendel Rubin, a nephew of the Rebbe, also spoke. Other eulogies were given by: the Dayan of the Satmar Kehillah in Williamsburg, Rabbi Israel C.M. Friedman; the Zehlemer Rebbe, Rabbi Levi, Yitzchok Grunwald; the Puper Rebbe, Rabbi Joseph Grunwald; the Dean of the Satmar Yeshiva Rabbi N. J. Meisels; the Dayan of the Boro Park Satmar Kehillah, Rabbi Yecheskel Roth; the Viener Rav, Rabbi Ezriel Yehuda Lebovits; the Dayan of Kiryas Joel, Rabbi Getzel Berkowitz; Friemaner Rav, Rabbi Refoel Silber, a Rosh Yeshiva of the Satmar Yeshiva; Rabbi Moshe Josefowitz, Rosh Yeshiva of the Satmar Yeshiva, and the last to eulogize was the Sigeter Rav, Rabbi Moshe Teitelbaum, a nephew of the Rebbe Z.T.L.

As the casket, carried by disciples of the Rebbe who are 50 years or older, was taken out from the huge and beautiful Bais Midrash on the way to the burial site the large crowd let out a spontanous cry that must have pierced the high heavens. Modern American Bnei-Torah mingled together with Hasidim, Litvishe as well as Polish, Hungarian and almost every Rebbe and prominent Rosh Yeshiva was either there in person or represented in a polyglot of mourners that inched its way slowly for almost a mile and a half to the hilly site which was designated especially for the final resting place of the Rebbe Z.T.L. in the community which he helped to bloom.

K'lal Yisrel has lost its "last of the great," as an entire era had passed away with this Sainted Scholar whose mere presence was a reminder of what Torah is. Our hearts are still too heavy and aching to even attempt to analyze this profound loss and what it means to us, to our children and to the future of Jews and Judaism everywhere. "Oh, great as the Ocean is our tragedy. Who shall heal it for us?"

(Our issue next week will devote its pages to a number of articles on the Life and Passing of the Satmar Rebbe Z.T.L.)

Joel Teitelbaum

Jan. 13 1887 — Aug. 19 1979

The Rebbe Z"tl

(Passport Picture, with his Original Signature)

INDEX

ENGLISH LANGUAGES

American Jewish World (Minneapolis, Minn.) 21
B'nai B'rith Messenger (Los Angeles, Cal.) 8
Boston Herald (Boston, Mass.) 13
Buffalo Jewish Review (Buffalo, N.Y.) 18
Chicago Jewish Post (Chicago, Ill.) 12
Daily News (New York, N.Y.) 8, 11
Daily News Bulletin (London, England) 17
Intermountain Jewish News (Denver, Col.) 15, 18
Jewish Advocate (Boston, Mass.) 29
Jewish Exponent (Philadelphia, Pa.) 18
Jewish Floridian (Miami, Florida) 15
Jewish Journal (Brooklyn, N.Y.) 21
Jewish Journal (Highland, N.J.) 29
Jewish Ledger (Hartford, Conn.) 12
Jewish News (Detroit, Michigan) 24
Jewish News (East Orange, N.J.) 26
Jewish Press (Brooklyn, N.Y.) 23
Jewish Post (Montreal, Canada) 31
Jewish Telegraphic Agency (U.S.A.) 25
Jewish Times (Baltimore, Md.) 18
Jewish Tribune (London, England) 32
Jewish World (Albany, N.Y.) 16
Kol Boro Park (Brooklyn, N.Y.) 28
Los Angeles Times (Los Angeles, Ca.) 28
New York Times (New York, N.Y.) 7, 15, 19, 35
New York Post (New York, N.Y.) 6
Newsday (New York, N.Y.) 31
New Hampshire News (U.S.A.) 17
Olomeinu (New York, N.Y.) 47
Philadelphia Inquirer (Philadelphia, Pa.) 20
San Diego Union (San Diego, Ca.) 11, 31
San Francisco Chronicle (San Francisco, Ca.) 20
San Francisco Jewish Bulletin (San Francisco, Ca.) 21
St. Louis Jewish Light (U.S.A.) 22
St. Louis Post Dispatch (U.S.A.) 24
The Detroit Jewish News (Detroit, Mich.) 34
Times Union (U.S.A.) 30
The Times Herald Record (Middeltown, N.Y.) 6, 9, 10, 37
The Jerusalem Post (Jerusalem, Israel) 7, 17, 27
The Jewish Chronicle of Pittsburg (Pittsburg, Pa.) 26
The Plain Dealer (Cleveland, Ohio) 26
The Kansas City Jewish Chronicle (U.S.A.) 22
The Montreal Star (Montreal, Canada) 12
The Jewish Observer (New York, N.Y.) 41, 48
The Jewish Post and Opinion (Indianapolis, Ind.) 25
The Seattle Times (seattle, Washington) 28
The Sentinel (Chicago, Ill.) 16
The Jewish Standard (Canada) 25
The Star Ledger (U.S.A.) 7
The Jewish Week American Examiner (New York, N.Y.) 25
The World Jewish Tribune (Brooklyn, N.Y.) 5, 14, 32, 33, 36, 38, 40, 49, 50
Western Jewish Bulletin (Vancouver, Canada) 16
Washington Post, (Washington, D.C.) 11

OTHER LANGUAGES

Aufbau (New York, N.Y.) 52
Israelitisches Wochenblatt (Basel, Switzerland) 55
Israel Nachrichten (Tel Aviv, Israel) 52, 53
Israelski Par (Tel Aviv, Israel) 54
Mondo Israelita (Buenes Aires, Argentina) 53
New York Figdelo (New York, N.Y.) 55
Nieuw Israelieticsh Weekblad (Amsterdam. Holland) 54
Nowini Kurier (Tel Aviv, Israel) 53
Russian Daily (Tel Aviv, Israel) 54
Russian Daily Novoye Russ (Brooklyn, N.Y.) 53
Semana (Israel) 52
Uj-Kelet (Tel Aviv, Israel) 54
Viata Noastra (Tel Aviv, Israel) 51

The Sun Set

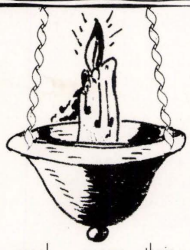

Thus, did the Jewish people, express their sorrow and mourning regarding the "Almighty's all consuming fire."

And thus, is how the tragic event seemed in the eye's of the Jewish people, with the passing of the Holy of Holies; the Rebbe of Eretz Yisroel, the crown of Israel and its beauty, one of yesteryear, the saint of our generation, the warrior for the sake of the G-d; the guardian and upkeeper of the Torah; the Satmarer Rebbe,

Rebbe Yoel Teitelbaum of blessed memory.

And thus, did Orthodox Jewry mourn on the passing of "the pillar of light", that illuminated the path we tread on. In the newspapers of the world, together with rare pictures of the Rebbe during various periods in his life.

THE SUN SET

MEMOIRS

OF THE HOLY GRAND RABBI

OF SATMAR AND JERUSALEM

REBBE JOEL TEITELBAUM

OF SAINTED MEMORY